

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 808

ספר
שבלי הלכות
השלם

כולל פסקי דינים והלכות, גם חדושים מנאונים
קדמונים, ופירושים על מאמרי חו"ל.

(גם פירושים על תפלות השנה והגדה של פסח, ופי' י' כל המנהגים ויטורים ומקורם).

הכרך

רבינו צדקיה ב"ר אברהם הרופא ז"ל.
בתחלת המאה הראשונה לאלף הששי.

היה מסון וצפון בכתב יד עד כה, הוצאתיו לאור כפעם ראשונה, ע"פ כתב יד ישן
נושן, עם תקונים עפ"י השוואה עם כתב יד שני, ועם הקדמה בראשו

אני

שלמה באבער
מלבוב

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם
שנת ה"א תרמ"ז לב"ע

ШИВОЛЕ ГАЛЕКЕТЪ.

Изложение богослужебныхъ и праздничныхъ обрядовъ Евреевъ.
Сочинение Доктора Седекін Авраамова, жившаго въ XIII вѣкѣ.

Съ примѣчаніями

Соломона Бубера изъ Львова.

1886.

Дозволено цензурою. — 5 Сентября 1886 г. Вильна.

В И Л Ъ Н А.

Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собст. домъ № 325/2631.

הקדמה מאת המוציא לאור.

הספר היקר הזה אשר נתחבר זה כשש מאות שנה, והיה בכתובים עד כה באוצרות הספרים, הנני להעלותו על מכבש הדפוס, למען יהנו דורשי תורה מדבריו המלאים מדברי הגאונים והקדמונים ובמסרם אקרבנו לפניך קורא יקר! אמרתי לדבר איזה דברים הנוגעים אל ענין הספר בכלל ובפרט, ואקוה כי דברי יפיקו רצון. וימצא בהם תועלת:

א) הכתב יד אשר ממנו נעתק הספר לתתו לבית הדפוס. נשלח אלי מידידי הרב הגדול החכם הכולל מוה"ר יצחק רפאל אשכנזי אב"ד באנקונה באיטליא. אשר נשאר מאוצר הספרים של הרה"ג המנוח מוה"ר דוד אברהם ויווני ז"ל. ובטובו וחסדו הרשני להעתיקו ולהוציאו לאור עולם. והנני גותן לו רב תודות ותשואות חן. ומשכרתו תחי שלמה מעם ה' אלהי ישראל על החסד אשר עשה עם החיים ועם המתים:

הכתב יד ההוא מכול שני קובצים גדולים בתבנית פק"י על נייר בכתיבה נוטה קצת לאשורית וקצת לאותיות רש"י. חלק א' מחזיק קס"ז דפים בכל דף כ"ח שורות הקובץ הראשון הוה מסיים בס' ר"ד. והקובץ השני מתחיל בס' ר"ה ומחזיק רכ"ז דפים. ג"כ מן כ"ח שורות. ושני הקובצים נכתבו מיד סופר אחד. בקובץ הראשון חסר דף אחד ברשימת המפתח. בסוף הדף שלפניו סיים בסימון ש"י דין תפלה בעי"כ וסדר ודוי בתפלת המנחה. וחסר מן הרשימה מסימן שי"א עד סוף ערוגה א'. וגם בקובץ ב' חסרים איזה דפים בה' מילה חסר דף אחד. ואחר ה' ציצית נמצא ענין תפלין וסיים בסוף העמוד בשורה אחרונה מהקובץ, ומשמוש תפלין שחייבו הכמים בכל שעה משום היסח הדעת הוא". ומכאן ואילך חסר. והשלמתי החסרון עפ"י כתב יד שני. אשר היה מלפנים בננוי הספרים של הרב החכם הגדול המנוח מוה"ר מאיר מיניץ ז"ל (הזכרתי במבוא להפסיקתא סי' ד' אות י"ד) וכעת הוא ביד ידידי הרב החכם הגדול רשוח"ה נ"י והוא בטובו שלח אלי הכ"י ומלאתי החסרון. גם הוספתי בסוף עפ"י כ"י זה הלכות שחיטה והלכות טריפות. ובודאי היה כן גם בכ"י הראשון אשר ה' בידי. כי חסר בסופו כאשר הבאתי. ובעבור זה לא נמצא בסופו שם הסופר וזמן הכתיבה. גם הצנתי בשולי היריעה קצת שנויים בין כ"י ההוא לבין כ"י השני הנ"ל:

הכתב יד השני נכתב על קלף דק ויפה מאד ובכתיבה תמה. ומחזיק רמ"ב דפים בתכנית רביעית. ונכתב בשנת רס"א. ובסופו כתב הסופר איזה חרוזים וז"ל:

„מה נמרצו אמרותיך לחכי שעשוע הם. כל היום היא שיחתי. שלום רב לאוחבי תורתך
„ליא אמעד לא אכשל בנתיבתו. הדריכני נא בנתיב מצותיך הייני נא אבי וקומה לעזרתי.
„גדכות פי רצה צור בחסדך לבל אמות שמע את תחנתי. ואחר כלות השיר הזה אשר
„ראשי תיבותיו „משה נסים“. כתב הסופר „אנכי אפרים בן יואב ע"ה איש מודינא

כתבתי

כתבתי זה הספר הנקרא שבלי הלקט. להנעלה והנשא הנכבד החכם כמ"ר משה נסים, יזי"א. בן המפואר והמרום והשלם כמ"ר מרדכי שאלתיאל ישראל איש פולניא. והיתה השלמתו בחדש אלול שנת רס"א לפ"ק וקבלתי שכרו משלם ממנו. ה' ברחמי יזכרו להגות בו ובכל שאר ספרי הקודש הוא וזרעו וזרע עד סוף כל הדורות. וחלקי המחוקק יהי צפון עם מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אמן ואמן :

(ב) הספר הזה (א) נחלק לערוגות ושבליים. מכל י"ב ערוגות (ב) ובהם שלש מאות ושבעים ושנים שבליים. וסימנם ש'ב'ע' השבליים הטובות. ואחר סיומם נמצא עוד הלכות שמחות. ובו נ"ג הלכות (ג) ואח"כ הלכות מילה. ובה ט"ו הלכות. הלכות ציצית (ד) ואח"כ מתחיל תשובות הגאונים. ואח"כ ענין תפלין ושמוש תפלין של ר' יהודה בר ברזילאי מהלכות פסוקות של תפלין ואח"כ דיני שחיטה והם י"א דינים. ואח"כ הלכות טרפה. ובהם כ"ג דינים. ואינם מחולקים לערוגות ושבליים כ"א להלכות ודינים. ונראה כי לאלו לא קרא שבלי הלקט. כמו שתראה בה' שמחות הי"ג ששם כתב בזה הלשון כתבתי בספר שבלי הלקט הלכה קצ"ב. ועוד שם וראיותיו כתבתי בשבלי הלקט : בהתחלת הספר כתב שירי בהרוזים וחתם צדקיה חזק. ואחר השיר נמצא הקדמה יקרה לספרו (ה). ואח"כ רשימה מן הי"ב ערוגות. ואחר כלות כל ערוגה וערוגה כתב איזה דברים בהרוזים להודיע תוכן הערוגה. ונותן סימן למספר ההלכות. ולפעמים ב' גם ג' סימנים. וכן נתן סימנים. בסוף ה' שמחות. ובסוף ה' מילה. ובסוף שתים עשרה הערוגות סיים : „גשלים ספר שבלי הלקט בערוגות שתים עשרה ודין מסורתא דידהון : צלי בשבת וסועד בירחא לחנוכה פוריא בפסחא דשבועיא וצום בריש שתא ככפור מטללתא. והלכותיו שלש מאות שתים ושבעים וסימנם שבע השבליים הטובות". ואחר זה כתב איזה דברים וסיים בהרוזים ובראשם חתם עצמו צדקיהו ב"ר אברהם הרופא ינע"ם (ו) חזק. ולפני ה' מילה כתב ג"כ שיר קטן ובראשי ההרוזות צדקיה חזק ובסופם חתם צדקיה חזק ואמץ ולפני ה' שחיטה ובסוף ה' מריפות (ז) צדקיה חזק. גם לפני ה' שחיטה כתב כעין הקדמה קמנה :

(ג) הכתב יד הזה הוא חלק ראשון. וחיבר עוד חלק שני. אשר נשאר ג"כ בכתובים. וזכני ה' לראותו. כי כאשר הייתי בשנה זו שנת תרמ"ב בבאדען סמוך לווען. והי' שמה גם ידידי הרב הגדול החכם הכולל מוהר"ם גידעמאן נ"י ושמעתי כי החלק הזה שאלו אתו מעת ידידי הרה"ה רשז"ח נ"י. ובקשתי להשאילני על ימים אחדים. והוא בטובו לא מנע הטוב ממני למלאות הפצי והוצאתי לי את כל הנחוץ למלאכתי ורשמתי בשמות הסופרים והספרים את אשר מצאתי גם בחלק הזה. והכ"י הזה הי' מלפנים ביד החוקר הגדול הרשד"ל ז"ל ולקט מתוכו דברים למחברתו נחלת שד"ל נדפס באוצר טוב (שנת תרל"ט) : הכתב יד הזה נכתב על קלף מכיל 344 עמודים בתבנית קווארש. ובכל עמוד ל"ב שורות. ונרשם עליו מאת המעתיק „חלק שני משבלי הלקט" ובהתחלת הספר נמצא מפתח מן קע"ג (ח) סימנים הלכות איסור והיתר. ובראש המפתח הזה נרשם „סימני ה' איסור והיתר" וכן בסוף הספר כתב המעתיק „חלק שני משבלי הלקט כו' אלו הפסקים של איסור והיתר" ובאמת רק חלק מהם מכיל ה' איסור והיתר ורוב הסימנים

הם

(א) החכם החוקר רבי"ש בליון וגם כמ"ס שלו דבר צבוב טעם אודות טעמה"ל והסמיא. ובסכנה דברים נכתיב מדעתו חלש עיני הקולא תחזיקה מיערים : (ב) בעטות סביא החכם סזח ויש בו עשר ערוגות. (ג) בעטות סביא שם טיפ בו ל"ב הלכות. (ד) ומתחיל הלכות לזית של רבינו שלמה ז"ל ומסיים סליקו הלכות לזית של רבינו שלמה ז"ל : (ה) ההקדמה היא יקרה תחיל וכתובה על עסקת לשון הקודש ולמות הלשון ומזכרה בם' מלאו עינים ריש פי"ד : (ו) הוא ל"ט ויטה על משכנו : (ז) נראה כי ה' שחיטה וה' מריפות לא הפליד. (ח) וכן בגוף הס"ל נכסם כלזו האות ומכל סימן

הקדמה

מהר"ם די לונזאנו ז"ל עכ"ל. ועוד בשם הגדולים ח"ב אות ש' כתב: בשבלי הלקט ח"ב כתב יד ישן יש בו הלכות נדה מרש"י (טו). והן הם אשר ראיתי בספר תשובות רש"י כת"י שאמר שהוא ספר הפרדס עכ"ל:

מלבד הכ"י שלי והכ"י השני הנ"ל והכ"י מח"ב שראיתי נמצאו עוד השני חלקים באקספארד מאוצרות הספרים של רח"ם 799. 798 № (יז). וח"ב לבד נמצא ג"כ באקספארד מאוצר הספרים של הרד"א № 625. ונמצא השבלי הלקט גם בפארמא ובליודן 13/3 № גם ברומי באוצר הספרים של קאזאנאטא H. I. 7 ונכתב בכתב ירושלמי על קלף פק"ח קמ"ן כאשר הודיעני הרב ר' מרדכי קאפואה והוא רק החלק הראשון וכן נמצא באוצר הספרים בפאריז. וגם אצל יחידים בטוניס ובירושלים תיב"ב כאשר הודיעוני משם:

ד) המחבר ה"ר צדקיה ב"ר אברהם הרופא (יה) ממשפחת הענוים (יש) dei Mansi היה בעיר רומי (כ). ושם חבר את ספרו הנוכחי. אשר קראו בשם שבלי הלקט. (כא) וגם החלק

שם וז"ל חילו השאלות אשר שאלתי אני לזקיה ב"ר אברהם הרופא יע"ם מנכוד ה"ר מאיר בכה"ר [בדוך] מרומנוטורנו הנה אנכי גשעיר דל והלך בבה לפני המלך אל מקום הסוכל לפניו. לעלות אל הר סיני. אולי יאורו עיני. כאשר נוגה המעמק ועולם ממוצה לרוך אורח. ומפניו לבחן וכאן לכל יושבי אוהל ומשכן עד אשר יקחן אור פניהן בחימו מהודו עלים שכן ישי לרוך אב הכהמים להגדיל ולהאדיר את מעלת משרת אדוני ה"ר מאיר בכה"ר [בדוך] שמו"ל לאורך ימים כאשר יש את נפש אדוני וכלווי העלצר בבית אני לזקיה ב"ר אברהם הרופא יע"ם. ואני המהמתי בקלות להוראות גדלי דלות. מנחת שוכותיו. מנחת שפתיו. להעלות את אצורתה. מנחת כפרתה. לנענור מה"י לי לעדה כי תלמדתי זרק ומערה. בעניוהך להאיר עיניו ולהסיב את שאלותיו. ולמדתי רביו שמו"ל לאורך ימים כו'. וסר" מאיר השיב לי בכתב גלילי ודיו וז"ל: לרוח שמניך עוזבם נחמסמו ומנחת שמן ערב עושך סניו זכינו לסיכמו וזכינו לריוו ומה בלע לזמנו להסכים לפתחו. הלא מעבר לרומנוטורנו קבר רכיוויו. ויש מעלתו שאלונו טוח פתוחה יומר השם אשר על ראשו. סמכנו על ענותותו על חרט עמו והוספת שרבינו פתחה לי כחריה של מהמ אלופי ומיודתי מורי ה"ר לזקיה בדעתך הרומיים נקצבו כל מעיינות מהם וכניוהך הנקיים כו' ותחס: ואתה שלום וכל אשר לך שלום כנפש סר למשמעתך מאיר ז"ל בדוך שמו"ל. והמחבר בעל שבלי הלקט השיב לי על תשובתו וכתב תמה לך לזקיה ז"ל אברהם הרופא יע"ם על דברי אדוני אשר כתב כי פתחתי לו על כחריה של מהמ כי שאלונו טוח פתוחה יומר מפתחו של אולם כו' ועוד שאלתי לו ב' פעמים אחרים שאלה זו עם כל ראויותי אלה ולא השיב לי. אחרי כן שאלה לו ההרב ר' שמו"ל בד שלמה ב"ר (טו) ח"ב"כ ס' ע"ו הביא ה' נדה לרב"י וקיים בשלמו ה' נדה עשה רביו שלמה ז"ל. (יז) ראה אולרות חיים לד שמו"ל והיא רשומה מספרי המנוח הרב החכם הר"ל מיכל ז"ל. (יח) כן כתב בהקדמתו כי היה מנהג הרופא יע"ם. וגם שפירוש חסן כו' ונח"ב חתם תמיד לזקיה ז"ל אברהם הרופא או אולי היה אביו אמר ואפשר נקצו ה"י נקרה ר' אברהם. כי עקב אביו היה עמו ר' יחיאל. ואת אביו ר' אברהם הביא בשבולת ע"ו וז"ל: אבה מורי ר' אברהם ז"ל הנהיג לומר בכל שבת וי"ט כשנולדו ב' ס"ה לקרות בו פסוקים של שמחות אין כבוד באלהים והיה הדבר טורח המבור כו' זוגתו לא מנחתים והיא נזכרה לה בח"ל ולא בח"ב ומה שהביא בשבולת ע"ג ראויה אלה מרי ז"ל בורב כו' הם דברי הר"י אביגדור ב"ר זקן. וכן מובא זה גם בנדפס ס' ב"א. (יט) הרב בעל שם הגדולים אות ז' כתב ועתה ראויה שגלי הלקט ח"ב בכ"י וכתוב שרבינו לזקיה הרופא המחבר היה ממשפחת הענוים. ועוד שם בשם הגדולים בס' ז' כתב רביו לזקיה רבנו אברהם הרופא ממשפחת הענוים חנר בעה"ל ז' חלקים. גם הביא שה"ג בבות ש' ס' 49 ר' יהודה חמי [שני] בר ר' גימנין הרופא הענוי. ומה שהביא ועתה ראויה שגלי הלקט ח"ב בכ"י וכתוב בו ממשפחת הענוים. זה לא נמצא בגוף הספר רק המעתיק כתב בסופו כמו שבהלתי לעיל בבות ז' והחכם הרבי"ט ז"ל כתב בהצעה א' וכנראה מדכתי ש"ג מלא כדברים שהלך בשב"ל ח"א ובהעתק אשר בידי איננו ע"כ. אולם מאשר בהלתי מראה שבעל ש"ג כוון לה"ב. וגם יודיע הרב החוקר הגדול מה"ר נדעמך בספרו קורות היהודים ח"א לד קפ"ז כתב כי היה ממשפחת הענוים די תלמידי. וגם רביו נתן בעל הערוך היה ממשפחת הר"א (קורות היהודים ח"א לד ע"ה מהדורה תינח) וכן הביא יודיע הרב הגדול והבולטן הנפלא מוה"ר ח"ל קאטוב בנבוא ש"ו לערוך השלם. ובמהלכי הדפס כנראה ספר הערוך השלם העברותי שמה שהביא בעל שבולת הקבלה ממשפחת הערוך הוא עמו ש"ס לחקן וז"ל עמו במקום פכו. (כ) מלבד כי נודע כי כל ממשפחתו היתה ברומא. הנה גם שמהות הלכה ע"ו כתב בפירוט וכן הנהיג שגנו ברומא וכן בח"ב ס' ס"ג כתב ראויה אני לזקיה ב"ר אברהם הרופא יע"ם שארץ מעשה ברומא בחור אחד וכו' והביא ב"כ והיה בשם ה"ר מאיר ב"ר משה והורכו כו' ובעל התניח ס' ז' הביא ומשפחתו שבוהם בחור אחד ברומי וכו'. אינה דומה שמועיה ללח"ה כי שהדברים דלה בשב"ל ח"ב. וגם בשב"ל ח"ב ס' ע"ה הביא שאלה ששאלו קהל רומא. (כא) המחבר בעלנו קרא כן את ספרו חלק א' כמו שכתבה בחזונו כנראה בספר. ובקדמתו סיקרה כתב וז"ל: ואקרא בשם זה הספר "שבלי הלקט" כי לקחתים משדו המנוות מנאויים ז"ל הנה והנה. וכן בסוף השנים עשר עונות כתב בשלם ספר שבלי הלקט. ועיון לעיל אות ב' שהעברותי שהלכות שנומל בסוף ח"א לא קרא שגלי הלקט ונראה כי גם הח"ב לא קרא שגלי הלקט. ושם בס' ו' כתב וכבר

הקדמה

החלק השני (כב) וחי במאה הראשונה לאלף הששי (גג) שנת הולדו ושנת מותו לא נודעו לנו (כד). בספר הזה היתה מגמתו לאסוף על יד דינים ומנהגים מגאונים וקדמונים ולהעיר על מקוריהם (כה) ולתת מעטים לדברים הרבה. גם לבאר התפלה מכל השנה. וההגדה של פסח. גם נמצא הרבה תשובות מהגאונים כמו שהביא גם הרב בעל שם הגדולים בח"ב אות ש' וז"ל: שבלי הלקט ה"א וח"ב כתב יד מלאים מתשובת הגאונים ורבינו הנגאל ורבינו גרשם מאור הגולה (הרגמ"ה) ורש"י ורבותיו. ור"ם ור"ת ורבינו יוב"א הלוי ושאר בעלי התוס' ורבינו יואל ובנו הראבי"ה (כו) ורבינו ישעיה (כז) ובעל הדברות (כח) ורבינו אבינדור כהן צדק ושאר גדולים עכ"ל ולהלן באות ז' נתתי רשימה על סדר א"ב מכל הגאונים והקדמונים וספריהם אשר הביא המחבר בספרו ח"א וח"ב:

(ה) מל"בד ב' החלקים מספרו לא נמצא עוד ספר שחבר. ובעל קורא הדורות (כ"א ע"א). הביא בשם מהר"ם די לונגאנו. כי המחבר חבר פירוש ההגדה שהזכיר בעל הקת הפסח בשם רבינו יונה עכ"ל (כ"ט). אבל אין זה ספר בפני עצמו. רק הוא פי' ההגדה הנמצא בכ"ה ח"א שבולת רי"ח. וכן העתיקה בעל התניא סי' מ"ח. ורשם פי' ההגדה כמו שמצאתיה בספר שבלי הלקט". גם יחס לו הרב בעל שם הגדולים (אות ז'). הגהות בנמוקי החומש לרבינו ישעיה (הוא נמוקי רבינו ישעיה הראשון מטראנו על התורה) (ל). וגם הלום ראיתי ארתי רואי כי ההכם הגדול והחוקר הנפלא מהריש"ל צונץ הביא בספרו ריטום צד 30 כי ר' צדקיהו חבר שני ספרים מעשה הגאונים או לקוטים (ונקרא בשו"ת מהרי"ק סי' כ' בשם חיבור וספר שבלי הלקט. וכאשר ראיתי בפליטת ספרים לידרוד

השמי השמותיו וראותיו כספר שבלי הלקט. (כב) עיין בהערה שלפניה. (כג) בח"ב סי' ס"ז מביא מעשה היה במגלה בשנת ג"ג לפ"ק. ונראה כי העמיק הדברים מאיזה ספר כי הביא גם ואחי רבינו נחמן סי' אומר. ולסוף באות ה' הבאתי כי בתחזור אחד כ"י נמצא עופס גם אחד שנתקן עפ"י המחבר וכתב בשנת ה"א מ"ד. ובספרו הל"ה כס"ג (והבאתי דבריו במבוא להפסיקה הערה יא) הביא וז"ל: ועל שאנו עסקין בה' טענות ובשנין שרפת הסורה כתבו זה לזכר על זמן שאירע בימיו על רוב עוונותיו אשר גרמה לו וכשרפס מרות אלהיו בשנת חמשת אלפים וד' שנים לבריאת עולם ביום ששי פרשת וזאת חוקת הסורה כעשרים וארבעה קבוצות מלאים ספרי תלמוד והלכות ואגדות כשרפו שרפת כאשר שמתנו לשנת ארץ. וגם מן הרבנים שהיו עם שמתנו עשאו שאלים חלוס לדעת אם גרסו היה אמת הגורל והשיבו להס ודא גרסת אורייתא ופיוטיו ביום ו' זאת חקת הסורה היא הגרסה. ומאמתו היום ואליך קבעוהו היחידים עינים להפעלות זו בכל שנה ושנה ביום ששי של פרשת זאת חקת הסורה ולא קבעוהו לימי השמש. היא אפורה עליו לכפרה עלת על חוקה וערכה לפני יסודה כמנחה הקריבה להלכתה. כן תעלה ארצותה ויקוים עליו קרא דכתיב וערכה אל מנחת יסודה כימי יסודה עינים קדמוניות ב'. והכב קורא הדורות (דף כ"ג ע"א) הביא הדברים תפי' ח"ה שהביא כל זה גם שבלי הלקט ונראה בעל קורא הדורות להגיש בתיאור ש"ל בשנת ה"א ע"א. אבל מענתו אינה עענה והגוי' ה"א וד' הוא ג"כ בשני כתבי יד אשר לפני ובאמת השנה היתה (היית 1244 לתקופה היתה הגזרה וכן התעורר החכם הריש"ל בליון עם והחכם המרדכי בקורא הדורות עם. ועיין בקורות היסודים לידרוד החכם הגדול והחוקר ספאל דר' גרעץ ח"י הערה ה' לד תס"ב. (כד) החכם הג"ל בליון עם כתב יש רגלים לזכר שהארץ ימים. ותוציא רחיה על השערות שנהללות ערפס דין ח'. וכן בשנת רכ"ל (ל"ז ע"א) ובגדלם סי' פ"א מביא את המרדכי וכתב עליו ז"ל שנהא שכבר מת בימיו. וידוע שהמרדכי נהרג בשנת ה"א ב'. צעיר יורענכוב (וכן כתביו [הוא כה' פסח סי' כ"א] מביא הדבר בשם ר' יצחק בר מרדכי) ונמצא שהיו שנות חייו קרוב לשבעים שנה וימת ע"כ. ועל זה אף אומר כי מה שהביא רבינו מרדכי ז"ל לא כוון כלל אל המרדכי שהוא ר' מרדכי בר' הלל. ואולי הוא הכי המובהב בשם שבוטת י"א ע"כ ד"ה משום ובחוס' ב"ב י"ג ע"א ד"ה משום. וסעד לדברי שלא כוון אל המרדכי שהרי במרדכי ח"ק פ"ג כתב ומה שנהגין לכחז האגרת צעניול איסור גמור הוא וכל הפחות שיש בה אות אחת כהרבה כהונן ע"כ ובשנה"ל כפי רכ"ה היתה בשם רבינו מרדכי ז"ל שמתר לכחז אריות רב היותו שם בשם הר' אבינדור כהן צדק כדעת המרדכי. וא"כ מוכח מזה שמה שהביא הרב בעל שבה"ל בשם ר' מרדכי אינו המרדכי. גם הוא הכי המובהב בשם שבה"ל בה' עריפות ח' לא תמצאין במרדכי מולין פ' אליו עריפות. (כה) ראה דבריו אשר כתב בעלנו בסקדמותו היקרה ברחש ספרו. (כו) ובשנה"ל ח"ב היות גם את ספרו אביאלקף ע"י הלן ברסויה. (כז) הוא רבינו ישעיה הראשון מעראלי. (כח) הוא בעל העיבור. (כט) עיין בליון דף ג"ח הערה י"ח. (ל) בליון עם כתב החכם הל"ל כי לדעתו האיש שעשה הערות לנמוקי ר' ישעיה היה שמו ר' גימין וכתב עיין לון אנהלעקעשן ועינתו דבריו (באקופת כתביו ח"ג דף קפ"א) ושם כתב ר' גימין בר' יסודת מנימוקי המסונה הב"א. (אין זה כתיב רק ר"ת הלערו בנית אבי) חבר פי' לד"ה ונשאר בכ"י (וכן הביא הרב בעל מאור עינים פ"ט וז"ל הסם מן האפרכשים לד"ה נקרא ר' גימין הב"א בר יסודה ל"ע אשר ראינו בין ספרי אבעליון איש מודיעה) ושם בהערה ז' כתב שבאור הספרים בפרשתא בקובץ 195 נמצא על פי' של ר' ישע' הזקן הגהות מר' גימין ע"כ. וז"ל

הקדמה

לידידי הרב החכם מהר"א דר' בערלינער נמצא הכ"י מעשה הגאונים באקספארד קובץ 569, ובקראי זאת ערכתי מכתב לידידי החכם המחולל מהר"א נייבויער להגיד לי פשר דבר אודות הכ"י הזה והוא כמובן וחסדו הודיעני אך בקצרה מאד. כי הכ"י לא נקרא מעשה הגאונים ומתחיל אחר השיר צורי אדון הכל (שהוא שם המחבר) עזרי מעם ה' נמצא במעשה הגאונים ולדעתו הוא קיצור משבלי הלקט ב' חלקים ומחזיק תק"ז סימנים וכולל דינים בשם הגאונים. ובהתחלת הכ"י נמצא אשר כתב מגיה אחד הקדמה קטנה באשר היה הכ"י מוכן לדפוס ולדעת המגיה הזה הוא בעצמו ס' שבלי הלקט ב' חלקים. וכתב שם שמוצא הכ"י מחובר עם פסקי הרקנשי נכתב בשנת ה"א קנ"ו. והרבה פעמים נמצא בגוף הספר אני צדקיה ב"ר אברהם הרופא הסופר וכו' והמעתיק. והביא ג"כ שראה מחזור אחד בכ"י וכתוב בו מופס נמ' אחד כפי מנהג הקהל קדום (אולי צ"ל קדוש) מרומא שנתקן עפ"י הרב הנ"ל (ר"ל רבינו צדקיה) ונכתב בשנת ה"א מ"ד לב"ע. אולם אין לבוא עד תכונתו לידע מהות ואיכות הכ"י הזה ואולי הם לקטים מספרי הגאונים:

ו) גם היה לו אה ושמו ר' בנימן. והזכירו פעמים רבות וכותב תמיד ר' בנימן אחי נר"ו או אחי ר' בנימן נ"י. ובס' קב"ט בה"א הביא כי ר' אביגדור כהן צדק השיב לו וכן בה"ב ס' י"א הביא תשובת ה"ר אביגדור כהן צדק שהשיב לר' בנימן אחיו. ובה"א ס' קב"ט הביא דבר אחד אשר כתב אחיו בשם רבו ר' יצחק ז"ל. גם הביא דברים הרבה בשם אחיו אשר מביאם בשם רבו ר' מאיר ז"ל. ובה"א מן ס' רע"ג ואילך מביא את אחיו זה וכותב עליו תמיד "ז"ל" מזה נראה שבעת ההיא כבר הלך לעולמו. ובה"ב לא הזכירו כלל רק פעם אחת בסיומן י"א הביא התשובה מר' אביגדור אליו. (יא):

ולרבי אברהם אביו של המחבר היה אח ושמו ר' בנימן והזכירו רק פעם אחת בכל הספר והוא בה"א סימן ע"ט שכתב וכן שמעתי המעם מפי ר' בנימן דודי זצ"ל. וגם הוא היה רופא. ובכ"ט שמוזכר את בנו הביא ר' יהודה בר' בנימן הרופא ז"ל:

לזהר' בנימן דודו אחי אביו הי' ב' בנים גדולי עולם שם האחד ר' יהודה. ושם השני ר' צדקיה. הראשון היה גם אחד מרבותיו של המחבר. ומוזכרו תמיד בשם מורי ר' יהודה אחי שני. והכוונה בן דודי (געטוייטערקריג) (לב) וכותב עליו "נר"ו" ומוזכירו הרבה פעמים (לג):

וכן

אין מזה ראים לספור דברי הרב בעל שם הגדולים שנמצא ג"כ בהסוד והערות מספר ר' דקיס בעל שנה"ל. וראיתי במחברת פלגת סופרים לידידי הרב החכם הגדול מהר"א בערלינר ז"ל י"ג שהביא ג"כ ספריו לדקיס כתב בהסוד לנמוקי תומס של ר' ישעי' מעבדלוי ומתחיל בכ"י Cod. Leipzig. №. XV ונכתב בשנת ה"א ל"ו (ולמספר 1297) וס' לדקיסו בעצמו הוא המעתיק. (יא) ב' הרב בעל סדר הדורות (ה"א ת"ד) ודבריו נכבשים משלמת הקבלה של בנימין דודו של השנה"ל סדר חת ס' היראים. כי ס' ה'ל' העור ממין שחברו לא חש לערוך סיוטים. אולם היות נכון של בנימין ה"ל' אחיו של השנה"ל הוא המעתיק והמקלר חס' היראים. עיון ניוון של קד"ל ק"א. וכן טוין בספרו נא"ל ז' קס"ב כתב ס' יראים חת היראים השלם ע"ס. וגם במחברת פלגת סופרים הביא ר' בנימן ב"ר אברהם העתיק ס' יראים ונמצא בחוברת הספרים בפארז קובץ 1309. גם ר' בנימן זה אחיו של ר' דקיס המחבר משנה"ל כתב בהסוד להש"ל Cod. Berol. 514 ובמקום אחד בהסוד הלז כתב "ולבנימין לעיור ב"ר אברהם הרופא נביא נראה וכו'" ובמחברת פלגת סופרים נדפס פיוט על איזה מקראות מפ' נראים ובתלמוד טספו איזה הנהגות תומק וכתב עליהם "בנימן צירי". (לב) סדר המוקד הגדול מהר"א עיין בארצות כמבוי שלו ח"ב ז' ד קל"ז העיר שלפעמים מובא לכוונה זו מלת שני נבד. כמו בשו"ת מהר"ם פארווא ס' ח' דף מ"א ע"א. וס' פ"ז דף ס' פ"ב. וכן הביא ר' שמואל שולס ביוחסין דפוס קראקא דף קל"ב ע"ב שכתב שם וס' ב' ויבא חס'. שניו של זה רבינו יונה. וכן בס' גלויס פ"ב. גם לפעמים נקרא אחי לבד לכוונה זו כמו בשנה"ל ח"ב ס' פ"ז ר' דקיס אחי. והכוונה אחי שני. וכן עוד בה"ב ס' י' וס' י' הביא ר' משה אחי וגם שם הוונת אחי שני ע"כ. מה שהביא מח"ב ס' פ"ז יש לתקן ס' מ"ו ולדעתו נכתב מלת "שני" כי המה פעמים הביאו תמיד בלשון אחי שני. ומה שהביא מח"ב ס' י' הוא בכ"י שלפני כס' ח'. ומה שהביא מח"ב ס' הוא בכ"י שלפני כס' מ"ח ושם כתוב תשובת ס' מאיר בר' משה אחי. ואולי מלת "אחי" ככאן נכתב עיון בלשון מה שהעירוני על ר' מאיר ב"ר משה. (לג) בשם הגדולים ח"א חות' י' בין פיוטים להר"י הביא רבינו יאסוד

וכן מביא ג"כ את ר' צדקיהו (אחיו של ר' יהודה הנ"ל) ומזכירו בלשון ר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי שני זצ"ל (לה) :

גם כפי הנראה עוד בן שלישי היה לר' בנימין ושמו ר' משה. (לה) :

ומלבד רבו ר' יהודה אחיו שני. היה לו עוד רב אחד ושמו הרב ר' מאיר ב"ר משה ז"ל. ולפעמים הביאו רק בשם ה"ר מאיר לבד בלי שם אביו. וכן הביא הרב בעל שם הגדולים (ח"א אות מ' סימן כ"ב וכ"ג) רבינו מאיר ב"ר משה היה רבו של הרב שבח"ל כמ"ש בשבולת קס"ב ובשבולת רצ"ו. וכמה תשובות ממנו מביא הרב שבח"ל בח"א ובח"ב כתב יד. ועוד הביא הרב בעל שם הגדולים (אות צ") כי השבח"ל בח"ב שקיל ומרי עם מהר"ם בר ברוך. ונתברר דמ"ש בשבח"ל ח"א וגם בח"ב „ר' מאיר זצ"ל אינו מהר"ם בר ברוך ע"כ. מה שכתב כי רבו ר' מאיר איננו ר' מאיר בר ברוך. הוא פשוט כי רבו היה נקרא ר' מאיר ב"ר משה. ומה שהביא כי בשבולת קס"ב ורצ"ו כתוב כן. הפשתי ולא מצאתי שם. ואין לומר שכונן לח"ב כי בח"ב לא נמצא רק קע"ב סימנים. ולהלן באות ז' תמצא ברשימה כל המקומות שהביא את רבו זה. בח"א וח"ב. ורבו זה מקום מגוריו היה ג"כ ברומא ושמש ברבנות בשנת ה"א ל' (1270 למספרם) (לו) גם ה"ר נתן ב"ר מנחם היה רבו (לו) ושאל שאלות מהרבה גדולים. כמו מה"ר אביגדור כהן צדק ז"ל וממהר"ם מרוטנבורג ועוד רבים אשר תמצאם להלן באות ז' על סדר א"ב :

התני

ב"ר בנימן הכופא חבר פ"י על הלכות הרי"ף. ורחמי בק"י פירושו על רוב הלכות. והוא רבו של הרב בעל שפה"ל ועליו סבב מורי יעלה עכ"ל. ועיין להלן אות ט' בענין מורי יעלה. וכאשר כתב אלי ידידי הרב הסכם הגדול מהר"א בעלניר ראה פירוש מר' יהודה ב"ר בנימן על הרי"ף ברומי באולר הספרים קאסהלעשע. (לה) בנימן שם הביא כי ר' דקיהו זה מובא בכ"ט ע' פעמים. ובאמת מובא ו"כ פעמים עיין להלן אות ז' וכן מובא עוד בח"ב כמו שרשומי גלית ז' הדפטר קס"פ. (לה) בקי' קי"ב הביא ז"ל וכן תשיב ר' אביגדור כהן דק"ג ז"ל לר' משה בר בנימן נ"ו. וכן בח"ב ס' מ"ו הביא תשובות הר' אביגדור כהן דק"ג ז"ל ומ"ה הרב ל"ב מעביד ר' משה אחי. והכוונה אחי שני. והחוקר לונץ באקיספא כתביו שם הביא ג"כ כי בח"ב ס' מ"ח הביא את הר' משה ב"ר בנימן. הוא זה אשר הבאתי מקימוי ח"א כי הסימנים אינם שווים מהכ"י שח"י לפניו מהכ"י אשר לפני. כאשר השירומי גלית ז' וכתב בנין השבוע ח"א כי החוקר לונץ ודעתו הר' משה ב"ר בנימן ח"א כי נדודו כי הביא תמיד ח"א דודו בסוקפא מלת ז"ל וכן בכל פעם שהביא את ר' יהודה או ר' דקיהו בלא שם אישים כתב נ"ו. וכעת אבישם כתב ז"ל. ופעם כי ה"י דודו ר' בנימן ככל מה בכתבו הספר שבני להקפ. וכאשר הביא את ר' משה הביא ב"ר בנימן נ"ו. ואין לומר שתיבת נ"ו מוספת על ר' משה כי אין זה מדרכו של המחבר. אולם לדעמי אין זו השנה כלל. כי בכתב פעמים כתב המעתיק בטעות נ"ו במקום ז"ל לזוגתה על ר' אביגדור כהן דק"ג ז"ל לפעמים ח"א ולפעמים ז"ל ובח"ב הביא תמיד נ"ו. או המעתיקים היו בזמנים שונים האחד כתב נ"ו והאחר הביא רבתי ז"ל. האחד הביא כמו שמלא והשני כספרו ג"ל לך תקנו"י הביא שבספר שפה"ל ח"ב ס' ה' י"ב ג' ס"ה נמצא ששאלות מהר"ר מאיר בר' משה ז"ל רבו של אחיו ר' יהודה אולם עיינתי בח"ב אשר היה בידי על ימים אחדים ולא מצאתי כן בקי' ה' הביא מלמתי כתוב בשם ה"ר מאיר ב"ר משה כי מקומות כפונמלא כשמעתיקו ח"א בתוך הסניות ח"א. ומה שהביא חסי' י"ב הוא בכ"י שלפני בקי' י"א הביא ומורי ר' יהודה ב"ר בנימן הכופא שלל הר' מאיר ב"ר משה נ"ו. ומה שהביא חסי' ג' הוא בכ"י שלפני בקי' מ"ח ושם מתחיל תשובת הר' מאיר בר' משה אחי. וראויו בכ"י שלפניו כסובב תשובת ה"ר מאיר לר' משה אחי. ומה שהביא חסי' ס"ה הוא בכ"י שלפני בקי' ס"ב ושם הביא ר' דקיהו המחבר שאירע מעשה ברומא בחופת בחור אחד וכו' והיה בשם ה"ר מאיר ב"ר משה והוכר וכו'. ורחמי בנין שהביא שם נראה כי ה"ר מאיר היה זקניאחי (כ"ל מן Sicilien) כי בח"א שכתב ג"ל אפי' ח"א מאיר זקניאחי דקיהו ז"ל אצל הרב ה"ר ח"א בכ"י ג' בנין דודו של המחבר) שאלו שאלות ממנו. וכעת כי מי אח"כ ברומא או כפרובינצא ע"כ. אולם אין להוכיח כלל מן הדברים שהובא בנין שהי' דר צוקייליא כי בכ"י אשר לפני כתוב בכל קהלות הקודם שבארץ מערכ ובכל גלילות הששמעאלים ובאי סובב ק"פ עמוד הק"פ מורי ה"ר נתן ז"ל השיב על זה. והרב בעל שפה"ל ח"א אות ט' כ' הביא ח"א ז"ל וגם (לו) ששמה"ל ח"א סימן ק"פ עמוד הק"פ מורי ה"ר נתן ז"ל השיב על זה. והרב בעל שפה"ל ח"א אות ט' כ' השיב על זה רבו היה רבינו נתן בר רבי מנחם כמו שנתראה בהגהתו בגמוקי ר"ד הבאתים בקונטרס פני דוד פ' שעשעים אות ג'.

הקדמה

ז) והגני להביא פה הגאונים וגדולי ישראל הקדמונים המובאים בחלק א' ובחלק ב' על סדר א"ב עם הערות עליהם :

א.

מר רב אבא גאון (סי' קל) (לה) :

ה"ר אביגדור כהן צדק מובא בה"א ערך המשישים פעמים והרבה פעמים בה"ב (לט) :

ה"ר אברהם בן עזרא (סי' כה קנז קצח) (מ) :

ה"ר אברהם ב"ר דוד (סי' ה שם. ה יד יח מה גא עם קב רלו. ובח"ב סי' א ד יא כא כז

מב מה) (מא) :

ה"ר אברהם בן החבר ר' יצחק (סי' רצ) (מב) :

ה"ר אברהם בן ה"ר שלמה (סי' יג כ קז ה שמחה יד) (מג) :

ה"ר אברהם ב"ר יוסף (סי' צג קב : ובח"ב סי' ו צב) (מד) :

ה"ר אברהם ב"ר יוסף ממשפחת בני שיכון (סי' רלא) (מה) :

ה"ר אברהם ב"ר חייא מרזינושבורג (סי' ס) (מו) :

ה"ר אברהם הגדול מרגנשפורג (ח"ב סי' מו) (מז) :

ה"ר

ע"ש. ועיין לעיל הערה ל'. (לה) חד מן גאונים פומבדיתא אחר רב תמתיא גאון בשנת ד"ח תרכ"ט כמו שמוצא באגרת רב שירא גאון. (לט) גם בח"ב מובא הכנה חשובה שהשיב ר' אביגדור כהן לקד להמחבר כמו בסי' מ"ג ושם מובא שהשיב לו על ידי ר' דקדוקי אחי שני. וכן הוצא בסי' מ"ו ובסי' מ"ו פ"א ס"ט ע"ב ע"ה ששאל מר' אביגדור. ובסי' ל"ח קל"ט קס"ו הביא סר' אביגדור השיב לו. והרב בעל עה"ג ח"א אות ח' סי' ל' כתב בס' שגלי הלקט ח"א ומ"ב מביא דרכה משוואת מצבינו אביגדור שהשיב לו ולומר שני (טוהת בעל עה"ג ביה. שהשיב גם לאחיו שניו היינו ה"ר יהודה וס"ר לדקדוק) ולרבוים אחרים. ע"ש דלא זו מחצו ושמעתייה בפומיה טולי יומא. והעיר עוד עס כי הרי ר' אביגדור היו אחד תלמיד רביו שמתה תלמיד רש"ו זקנו על ר"י בעל התוס' והשני בימי מהר"ם בר ברוך מרנוטובורג. וכנה ונדאה שאין זה רביו אביגדור ההך שמוצא תידי הערה"ל בח"א ומ"ג רק השני שהיה בימי מהר"ם בר ברוך ע"ב. אולם דבריו הנה מגומגמים. ובר השני על דבריו בעל הברות והערות לשה"ג בקופו בסי' פ"ג. כי רק ר' אביגדור כהן לקד אחד הים. והיה תלמיד מצבינו שמתה משיפרא (הוא רביו שמתה בר שמואל). והוא היה רבו. לא ר' שמתה מיושבי תלמיד רש"ו. ועיין מ"ש ע"ה הרב הגאון הגדול כו' מנ"ה שלמה בהך שליטע"ה מו"ץ מווילנא דהסקמתו לקפר אלכ הספרים אות ה' א. וגם בעל קורא הדורות עשה וערב שני ר' שמתה יחד עיין בהערות ההכס הגדול מהר"ד קאסקטל גם בציון עס הערה ג"ח. וזה ר' אביגדור הוא בר' אליהו הכהן וכן חתם כמו בתשובה מובא במדרכי ב"ק פ"ט. ב"ב פ"ב. והיה חסן רבי חיים ב"ר משה הכהן מווייער ניישעראט כמו שהראה הברות במדרכי סוף כתובות וקדושין ור' אביגדור ה' רב וח"כ"ד צביד ויין וכל ארץ עסקטערייך ובמכתב אחד כתב מהר"ם מרנוטובורג אל חמיו ויחא (תשובת מהר"ם סי' ק"ב) הלא עומטס ארון הבניות הכרתו והפלתו מורי הרב רבי אביגדור הכהן הגדול אשכנזי חמשע"ט על לבו בו ע"ב. גם הוא חד מצעלי התוס' ונזכר פעמים רבים. עיין כתובות ס"ב פ"ג ערכין י"ד ע"א. ודומייה. והרב בעל שבה"ל בהרכס מקומות כתב עליו נר"ו אולם באיזה מקומות מובא בשלן ¹³⁷ צ"ל ברור כי הוא מאלת המעמיק כי בח"ב מובא תמיד בשלן ¹³⁷ נר"ו. (מ) בסי' כ"ח הביא פירושו לקהלת ומה שהביא ממנו בסי' קנ"ז הוא גם בפירושו לקהלת ה' א' ובסי' קנ"ה הביא את פירושו לאשכנזי. (מא) הוא קורא הדורות. חי בתחלת מלח העשירית לארץ החמישי צביד פסקייירס (Posyqières). והרב בעל שגלי הלקט בסי' ח' הביא בתשובה ה"ר אברהם בן דוד ז"ל. (מב) כן נקרא הראש"ד השני הוא רביו אברהם בר יצחק הראש"ד והוא חמיו של הראש"ד בעל השגות. וחיבר ס' השטבל. אולם הרב בעל שגלי הלקט לא כוון עליו. כי לא הביא את ס' האשכול בכל הספר. ומה שהביא פעה אחת בסי' ר"ך וי"ח ומאלתי גשם ה"ר אברהם בן החבר ר' יצחק ז"ל יצחק ק"ב כתוב ב"ב הביא על מאלת פעה שומיין על הירושלמי דרכי' התם יבא זכאיו ויכפר על חמיו ואל יבא חמיו ויחזה כי חמיו בעל ע"ה זה לא מאלת צס' השטבל. עיין ח"ב ה' ר"ח סי' ד' (דף יב). רק הוא רב אחר. ומזה תראה כי עשה הרב בעל עה"ג בח"א אות א' סי' י' שכתב הראש"ד השני הוא ה"ר אברהם ב"ר יצחק אשכנזי שמזכירום הראשונים הרב בעל התרומה שגלי הלקט ע"ב ובאלת לא נזכר כלל בשלן (מג) מובא גם במדרכי כמו שביא בעל קורא הדורות י"ח ע"ב. (מד) ההכס כרסי"ש בציון דר ק"ד הביא כי בשבלת ל"ג מובא ה"ר אברהם בר' יוסף מפיסורו ובשבלת ק"ב כתוב ב"ב השיב לי ה"ר אברהם מפיסורו. ובכ" אחר לפני לא מאלת הגנה מפיסורו ועיין בקורא הדורות דף י"ח שחשכס לטניס. ובח"ב סי' ו' מובא כי הרב ר' אברהם מפיסורו השיב לר' דקדוקי אחי שני. ושם קורא אותו עמיחי ר' דקדוקי וחמיה אברהם בר' יוסף תנכ"ב. ושם בסי' ל"ב הביא תשובה זו שלחתי אחי לדקדוקי בר' אברהם תרופא ויעל'ם לסי' אברהם מפיסורו השיב על ידי דקדוקי אחי שני. (מה) הוא הרב גם בשבה"ל הגדפס סי' ע"ב. ובעל קורא הדורות י"ח ע"ב הביא על כי מובא גם במדרכי ולדעתי אסף בעל קורא הדורות גם הקדמונים המובא בשבה"ל בגדפס והביאם יחד עם אלה המובאים במדרכי. (מו) ח"ל עס. וזה הדבר אשר פסק ר' קלונימוס ור' צמחי החזן ז"ל בלרץ הגר על ר' אברהם בר מייא מרזינוטובורג ועל ר' יעקב אחיו שבאו מרוסיאה עם עגלות עטמות פערב שנת מבעוד יום על ידי שכירים גויס ועל ר' יהודים מביאים אל הקהל ומה נקרו מן עשרם הם לגנה דוצה יקובו. ומעט פמות מפיסורו מיל אחד כי נגזר אחד מאופיי העגלה שלקן ושתיה עס עד שתקוים וכשבו בקהל היו הקהל יואלס מביא הכנסת צביל שנת זלח נחת הקהל להם שלום ולא הניחום לנוסם שמית לבית הכנסת כדי שלא יקחו אחרים מהם קל ומומת לומר כך וכך עשו פלוני ופלוני כדי שלא יפוזר בגדר ויחר פרעה גדולה לחלל שנת בזרון. ובאחד בשנת באו לבית הכנסת לקבל עליהם דין וגזרו עליהם ללוס ז' שנועות ל' ימים רלופים בו' לו. (מז) עס הביא תשובתו לה"ר שמתה. ואלתיא בשם הגדולים

הקדמה

ה

- ה"ר אברהם בן ר' יהואל מן רומא (ח"ב) : שמחות נב ח"ב סי' יא מזו (נה) :
- ה"ר אברהם ב"ר מאיר הכהן (ח"ב) : שמחות נב ח"ב סי' קט רלס ח"ב סי' ע"ה (נו) :
- ה"ר אליעזר ב"ר יואל הלוי (סי' מא נט עא עט רמ רעז . שמחות ב נב ח"ב סי' דה סו עא צה ועוד בהרבה מקומות) (נו) :
- ה"ר אליעזר בשם רבינו יצחק הלבן (סי' שט) (נה) :
- ה"ר אליעזר הגדול (סי' מט) (נט) :
- ה"ר אלעזר חורנא ריש בלה (ח"ב סי' מג קנ) :
- ה"ר אליעזר ב"ר יוסף (ח"ב סי' סו) :
- ה"ר אליקים (סי' רסו שיט) (ס) :
- ה"ר אפרים (סי' יב לה מזו קפה קצה של ובח"ב סי' מב סג) (סא) :
- ה"ר אפרים קלעי (סי' ריה) (סב) :
- ה"ר אפרים ב"ר יצחק (ח"ב סי' עא) (סג) :

- ה"ר אברהם בן ר' יהואל מן רומא (ח"ב) : שמחות נב ח"ב סי' יא מזו (נה) :
- ה"ר אברהם ב"ר מאיר הכהן (ח"ב) : שמחות נב ח"ב סי' קט רלס ח"ב סי' ע"ה (נו) :
- ה"ר אברהם מפי רבינו שמואל ב"ר מאיר (ח"ב סי' עט) :
- ה"ר אברהם כהן צדק (ח"ב סי' מה) :
- ה"ר אהאי גאון (סי' קמט קפה ריו רעא שבי . ה' שמחות יא) (מט) :
- ה"ר אליהו (סי' ג טו . ה' מילה ד) (ג) :
- ה"ר אליהו הזקן (סי' כח) (גא) :
- ה"ר אלעזר ברבי קלידר (סי' כה . ה' מילה ז ובח"ב סי' יא מזו) (נב) :
- ה"ר אלעזר מווירנא (סי' יג רלו רמו ח"ב סי' ח מזו) (נג) :
- ה"ר אליעזר מומיין (סי' שס שע ח"ב סי' ח מב מזו) (נד) :

ה"ר

ח"א אות א' סי' ק"ו שכתב וז"ל רבינו אברהם מרוטנבורג הרב שבני הלקט מניח חסודת מתנו עכ"ל ואני לא מלאתי לא בח"א ולא בח"ב שהביאו ואין ספק שז"ל רבינו אברהם מרנגטבורג . והוא מורו של האור זרוע . ומובא במדרכי לפעמים בשם ר' אברהם ב"ר מעק מרנגטבורג . (מח) הוא אחיו של רבינו נתן בעל הסדוק ופיין להלן ר' שלמה ב"ר אברהם ב"ר יהואל מן רומא . (מט) הוא בעל הבהילתות ובח"ב סי' ד' הביא מזו רב אחאי משבחה . (ג) הוא בנו של ר"י בעל התוס' . וגם הוא חד מפעלי התוס' ועיין קורא הדורות ע"ו ע"ב . וכתיב תקון תפלין ונשבעה"ה מילה סי' ד' הביא ר' אלחנן ב"ר שלמה . (גא) הוא ניסו של רבינו האי גאון ומיקן אחרות . ומובא בתוס' עיין קורא הדורות ע"ו ע"ב . (גב) הוא הקליר הפייטן ועיין מה שהסתיימות במבוא להפסיקתא סי' ט' אות ח' ובכתיב שם דרכי השבלי הלקט . (נג) כתב הרב בעל שם הגדולים ח"א אות ח' סי' ק"ג רבינו אליעזר ב"ר שמואל מווירנא רבו של רבינו אביגדור כהן זקן . ומביא דרכיו בכמה חסודות במניח הרב שבני הלקט בח"א וח"ב כתב יד . והרב המצי"ט בח"א סי' קפ"ד דף פ"ט ע"ב כתב דמ"ט בירוקק ר' אליעזר ב"ר שמואל מווירנא ז"ל מוודוה (Verdum) וכוונתו כן מהמדרכי . אך בשב"ל בכמה מקומות כתב מווירנא ונראה שהוא רמז עכל כך פעמים יהי טעות בשני חלקי שבני הלקט ולריך להתיישב ציה ולחפש היטב עכ"ל . ודבריו נכונים כי המדרכי הביא את ה"ר אלעזר מוודוה לומר יח"א ר' אלעזר מווירנא לומר כמו שהתרא בקורא הדורות (י"ח ע"ב) דק בעל קורא הדורות הביא ב' הגשם ר' אלעזר מווירנא וח"ב הביא ר' אלעזר ב"ר שמואל מווירנא ובהתם סי' ע"ט . ועיין מה שהעיר בזה המוקד בגדול זונן בהמזכיר לידודי הרב החכם מהר"א שפיטיגאידער VII 21 ונדפס בתוס' עכ"ל של זונן חלק שלישי . (נד) היה עיר מנתק Metz . ועל כמו שהביא בעל קדה"ד במפתח ר' אליעזר מומיין הנקרא ח"א של שמואל במנגנאל ומובא בתוס' ע"ט . והמקיף מנתק שביר Mainz (שהיא מנגנאל) . והוא מתברר תס' ירלים ועיין שם"ל סי' 197 שזה הדפס הוא קצור מתיכונת המונח בהוצר הספרים בפברוי ועיין לעיל הערה ב"ב : (נה) הוא עיר Toul וחייב תוספות כמו שהביא הרב שם"ל ח"ב אות ת' ח"א : תוס' רבינו אליעזר מעול הוסיכר בשבלי הלקט ח"א שבלת רמ"ט ור"ט (זש הביא כתב ר' אליעזר מעול בתוספותיו) גם מובא במדרכי ב"ב סי' ל"ח ורס"ל גם בהג"מ ס' משפטים אות נו . ובשבלי הלקט הדפס סי' ל"ב עיר ווארסן (Worms) ובהתלם גד"ל הביא ר' אליעזר מווארסן לומר ור' אליעזר מנגימ"א לומר ובהתלם אחד הם . ובשב"ל ב"ב רל"ב במקום מוירנא ז"ל מוירנא . (נו) הוא הראב"י בן נתן של הראב"י ז"ל וכתב על רבינו יחאק מוירנא בעל אור זרוע ותלמוד מה' משה ב"ב סי' ל"ח ורס"ל רמ"ה ומן ר' אליעזר הכהן וחיבן ס' חבי אסף ואני השעיר הנקרא ב"ב בשם הראב"י עיין שם"ל וקורא הדורות (טו עא) ומובא הרבה פעמים בתוספות . ספרו הראב"י הוא כעת תחת מכנש הדפוס שם הגבוה ומלחם מקומות והספות רבות מלח יודי הרב הגאון הגדול מהר"ל חיים נתן דשמעוניער ר"י . (נא) הרבה גדולים נקראים בשם זה . (נב) הוא ר' אליעזר הגדול ממנגנאל . רכס על רבותיו של רס"י ובח"ב סי' ס' הביא ר' אליעזר גלוי ממנגנאל וי"ח וכן הוסיף ר' אליעזר לוי ז"ל . (נא) עיין שם"ל ח"א אות א' סי' ר"ה . ורבינו אליקים זה פ"ל על התלמוד ועיין גם קורא הדורות דף י"ד ע"א . (סא) הוא ר' אפרים תלמודי הכי"ף עיין שם"ל ח"א אות א' סי' 231 . (סב) הטינו יודי הרב החכם הגדול מהר"ל ד"ר בערליער על שאלתי להגיד לי פשר דבר אדרות ר' אפרים קלעי חולי הוא ר' אפרים הנזכר אלל פתרון . ויש לעיין הקדמת המו"ל את הפתרון . (סג) הוא ה"ר אפרים

הקדמה

ה' שמחות יב כג וכן בח"ב סי' ה' מג נו עג קבו קסה
ועוד הרבה פעמים (ע) :

ב.

ה"ר ברוך (סי' יג . ה' שמחות נב) (סד) :
ה"ר בנימין אחיו של המחבר (הרבה פעמים וכן
בח"ב סי' יא קצה הביא תשובת ה"ר אביגדור כהן
צדק אליו) (סה) :
ה"ר בנימין הרופא אחי אביו של המחבר
(סי' עט) (סו) :
חבר ר' בנימין ב"ר שלמה (ה' שמחות מז
מילה זו וכן בח"ב סי' מז) (סז) :

ד.

ה"ר דוד הלוי (סי' קסה ובח"ב סי' כו) (עא) :
ה"ר דוד (סי' רפ"ד ובח"ב סי' קמז) (עב) :
ה"ר דוד ב"ר קלונימוס (ח"ב סי' קג) (עג) :
ה"ר דוד ב"ר יקר (ח"ב סי' נו) :
ה"ר דניאל גאון (סי' טו) :

ה.

רב האי גאון (סי' ח ט טו יח ב כג כה ל מג נו
מח עה קיב קל קלו קמז קנב קסא קצה קצו
רו רע רפד רפו ש שיו שכב שמוז שנח שמחות ה' מי
ומוכרז ג"כ הרבה פעמים בח"ב) :
רב הילאיי (ה' תפילין ובח"ב סי' כא) :
מר רב הונא (סי' קנד) :

ז.

זקן אחד (ח"ב סי' ה) (עד) :
ה"ר זרחיה (עיון המאור) :

ח.

רבינו חננאל (סי' ה יד כ עזר שם כח עו"ש מז
נש ס ס צד קג קז קמז קנב קל קג עו"ש
קס קסא קער קצה קצו רט רכה עו"ש רלג רמה רעב

ג.

גאון (סתם) (סי' א ה כה כז לא לר מר פב צג קי
קכג קכו קעה קצה קצח רעב רפב . ה' שמחות
לג נב וכן בח"ב הרבה פעמים) :
גאונים (סי' ה ד' פעמים) יג טז (ב' פעמים) ל לו
מח נט סג עג עה פ צג צח קי קיא קב קמא
קמט קעב קצ קצב רו ריו ריח ריש רכב רמה רנג רסה
שסד . ה' שמחות יז כב והרבה פעמים גם בח"ב) :
גאוני רומי (סי' טז) :
גאוני לותיר (ח"ב סי' כז) :
גאוני נרבונא (ח"ב סי' צג) :
גאוני בית ר' יהואל (ח"ב סי' ה') (סה) :
גיבור (ח"ב סי' ז כו) (סט) :
רבינו גרשום מאור הגולה (סי' כה לג קז קבא
קצב רג רט ריח ריש רכא עזר שם רלא שני שע

רעה

ב"כ יחזק מנגנשטובג ועיון אודותיו בש"ג עס . (סד) הוא תלמיד כ"י הזקן בעל הסוף וחיבר ס' התרומה .
(סה) עיון לעיל אות ס' . (סו) כס"י ע"ע הביא שמעתי הטעם מפיו ר' בנימין דודי ז"ל . והכריז בעל ש"ג
ח"א אות ב' ס' ז' הביא ע"י בנימין קרובו של בעל ש"ג ז"ל דודו . (סז) לא אדע מי הוא . (סח) הוא אביו של
דביו נתן . בעל הערוך . (סט) כס"י ז' מתחיל חמתך תאריך לך פינך כי חמתך לך ותורכתך שלמה הח"י יודע .
(ע) כתב בעל ש"ג אות ג' ס' י"ג : גם' ש"ג ח"א וח"ב כ"י מביא הרבה תשובות ממנו וגם אומר שמהל כספיקס
של רבמ"ה י"א נראה שחיבר פסקי הלכות מלבד תשובות לכל שאל . ובסוף ס' ש"ג הביא כי גם בתמים דעים ס' י'
קל"ח כתב כ"י בר אשר בעל הסוף ז"ל וכן מלא ר' בפסקות רבנו גרשום . ואולי הכוונה במלה בפסקות על פירומו
לתלמוד עיון מה שמעורר ב"ג . בתולדות רס"י לד 18 . וראיתי בח"ב ס' י"ג מתחיל התשובה
שלו אחי גרשום ב"ר יהודה . ומתם גרשום ב"ר יהודה ז"ל . (עא) עיון קורא הדורות דף קז ע"א שביא כי בתום'
מוכחים הרבה גדולים בשם זה . ועיון ש"ג אות ד' ס' י"ג שביא ר' דוד ממינלנבורג הביא דבריו מהר"ם ד"ל ס'
תש"ג ע"ב . וראיתי מונח כה"ל ה' לזקק ס' י"א זה ר' דוד ממינלנבורג הוא ר' דוד ב"ר קלונימוס . וזה ר' דוד
הלוי מונח גם במדרכי ב"ג . ש"ג וחי בזמן רש"י . (עב) בח"א ס' רפ"ד הביא שמעתי ממנו אחד ר' דוד שמו שיהיה
דגיל להתפנות כ"ל ס' ובח"ב ס' קת"ו הביא כך דקדק במור אחד ושמו ר' דוד . (עג) בח"ב עס ס' ק"ג הביא
דבריו דב"ק שאל לרבנו יב"ק ב"ר משה . הוא ל"ת ר' דוד בר קלונימוס וכן חתם עס בסוף . ור"ת מן יב"ק הוא יהודה
בר קלונימוס וכן חתם עס בתשובה . וז"ל בעל ש"ג אות ד' ס' 47 רכינו דוד בר קלונימוס מביא כמה תשובות ממנו .
מהר"ם ד"ל ובש"ג הלקט כ"י . ובתשובת מהר"ם ס' מתעב יש תשובה לרבנו דוד ב"ר קלונימוס ולר' אלעזר ב"ר יהודה
ע"ס ורבינו דוד הנזכר שקיל וערכו עס אביו רכינו יהודה בשב"ל הלקט כ"י ח"ב ס' ק"ח ע"ב . ובס' ק"ח לא מולאחי
רק כמו שהנחתי מק"י ק"ב ועס לא כתב עליו שהוא אביו . ור' דוד בר קלונימוס מונח ב"ג במדרכי ועיון גם מה שהעיר
הרב הגדול מהר"ם ד"ל קאהן בחולדות המדרכי כי היה דכ ג"כ בעיר מינלנבורג ונקרא בעבור זה ר' דוד ממינלנבורג .
(עד) וז"ל כמות בתשובות פעם היה נזרז של ישאלו מלא יין ובה אנכי אחד והושע ידו לתוך סיון להכתיב וסיה עס

הקדמה

דעה רעו שב של שלה ששא ששו שסט . שמחות ה' יז לג לה מר מו וגם בח"ב מובא הרבה פעמים) :

רב הנינאי ריש מתיבתא (סי' קלח) :

חכמי ספרד (ח"ב סי' עג) (עה) :

ט

ה"ר טוביה (ה' מילה סי' ד) (עו) :

ה"ר טוביה מזבורנוניא (סי' רכה) (עז) :

י

ה"ר יאיר בן ה"ר מאיר (סי' ריח) (עח) :

ה"ר יהודה ב"ר אברהם (ח"ב סי' מג) (עט) :

ה"ר יהודה ב"ר ברזילי (סי' טח) (פ) :

ה"ר יהודה גאון (סי' ח עב קיא ע"ש קיב קמט)

גם בח"ב סי' יא יג מו) (פא) :

ה"ר יהודה החסיד (סי' טו קצ רית רלו) (פב) :

ה"ר יהודה ב"ר בנימין הרופא (בהרבה מקומות) (פג) :

ה"ר יהודה הלוי שליח צבור (ח"ב סי' סו) (פד) :

ה"ר יהודה ב"ר נתן (סי' נז רעט שו שלא וח"ב סי' קא) (פה) :

ה"ר יהודה ב"ר ברוך (סי' שנג) :

ה"ר יהודה הבהן (שמחות נב) (פו) :

ה"ר יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר משה (ח"ב סי' יא ושם כתוב ה"ר יב"ק בר משה . ובסי' ע"ה וכן עוד שם סי' עא ה"ר יהודה ב"ר קלונימוס מאשפירא) (פז) :

ה"ר

זמן אחד ירש שמים שנהרג בקופו על קדוש השם . ושמענו שלקח מן היין כגלי ושמה היינו צפני האנס . כדי שלא יסא נגיל לעשות כי לשראל אחר ע"כ . הדברים האלה מלאה מובא בתוס' ע"ז ג"ח ע"ב ד"ה כתב רה"י ח"ה והובא זה בשם משנות רב האי בר נחמון גאון . (עה) שם הביא דברי האגדה אשר שלחו אחשי ספרד לתבנים שצחקן לרפת וארץ אשכנז לשלול את פיהם על נוסח ז' ברכות . והח"ב הביא התשובה ממכתבי לרפת וארץ אשכנז לתבנים ספרד . (עו) הוא כפל לקח עוב ועיין מה שהעירתי במבוא לתדרש לקח עוב סי' י' אות ט (דף כה ע"ה) . (עז) שם הביא כי ר' אביגדור כהן לך קתב . ראתי כתבב שאלת דברי תורה אשר שאל ה"ר טוביה מזבורנוניא מלפני מורי ה"ל שמהה משפירא ז"ל . ולכן מובא בן בנדפס סי' ז' ע"א . ומובא בשה"ג אות ט סי' ז' רק בעשות מלפני מורי ה"ל נכנסים משפירא וז"ל מלפני מורי ה"ל שמהה משפירא . כי הוא היה מורי של ה"ר אביגדור כהן לך . ועיין לזן בספני ג"ל לך ג"ו כי הוא ר' טוביה בן אליה מווינא ונקרא ג"כ ר' טוביה מן בורגוד (Burgund) וז"ן שם התקומות שמוצא ממדרכי גם בשה"ל ח"ב סי' ע"א ומובא גם בתוס' ב"ק ז' ע"א ועיין גם בחולדות המדרכי מהרב הגדול ד"ר קאסן . (עה) מובא גם בשה"ג אות י' סי' ז' בשם שבה"ל . ובס' קורא הדורות (יו ע"ה) הביא כי מובא גם במדרכי . (עט) ור' אביגדור כהן לך השיב לו . ומובא שם משנות ה"ר אביגדור ג"כ אברהם . ובתוס' שם ממאמר יקרת בעיני נכבדות ואני להסתיר חזירי ר' יהודה כו' . (פ) הוא רבינו יהודה בר ברזילי אלברלנוני (Bercoloni) תלמיד רבינו יצחק בר ראוון שבזמן ה"ר"ף ומיבר ספר העתים ומבאר בכחובים . ועיין בשה"ג סי' 22 ומה שביאר שם בשם ספר קדמון ל"י ימן טען ברוכמו לט' שערי ציון . (הקספ) הזה הולאתי לאור בע"ה עם מבוא והערות וקטנים בשנת תרמ"ה ע"ה . (פא) מה שהביא בעגל שם הגדולים וז"ל רחמי בפרס ל"י ימן נותן נכתב כמה סוגות ופקקים בגמרא ויהי בשנת ד"ה תל"ט . גם בזה כוון לס' שערי ציון . (פב) בס' רז"ל הביא בעשמי ר' יהודה החסיד . ובח"ב סי' ל"ב שאל ר' יהודה החסיד לר' שמהה משפירא . ור' שמהה השיב לו מורי אורי עיני כנאות מכתבך ה"ר יהודה החסיד על שראל ידעתי שמהיב יתורה בדקתני ובר' בנאגה הסיב לו מורי אורי עיני כנאות מכתבך ה"ר יהודה החסיד על לשלל אות ו' . (פד) ור' יהודה החסיד שאל ר' טוביה מה שכתב כל ז' ה"ר אביגדור כהן לך ור' אורי רבינו יצחק שם שאלה רבינו יצחק סתן לדבריו על אורי ר' אלעזר הכהן ז"ל בשמות הגאונים וסוף סוף מוקן ר' יהודה הלוי שליח צבור כו' . ובגמלת שר"ל הביא ג"כ את זה וז"ל ר' יהודה הלוי שליח צבור במגנאל בשנת ג"כ חילק הפרשה לעמים שביב שני תחנים כהנים וגמרוהו חכמים שביב הלקט ב"ו סי' ו' ויהי שם המהבר (ר"ל ר' דקדוקו בעל שבה"ל) ואחיו ר' נתן ור' יצחק ב"ר אלעזר הכהן עכ"ל כל מעין יחשוב כי ה"ר אביגדור כהן לך דקדוקו חל ושמר ר' נתן ור' אורי רבינו יצחק דקדוקו העתיק מהמור ז' מזהים ספר ור' אודיש מזהים ספר ואולי מהלכז"ה . ומהמחבר הזה שכתב כל זה היה אח ושמור ר' נתן או ז"ל ואחיו ר' בנימין במקום ואחיו רבינו נתן . (פה) הוא הנקרא רבי"ן . וז"ל בעל שם הגדולים אות י' סי' ג"ב רבינו יהודה בר נתן חתנו של רש"י שהשלים לפרש סוף מכות מביא כמה פעמים בשמו כספר שביב הלקט ח"א וח"ב כ"ל דבריו לענין ספקי הלכות . (פז) הוא רבינו יהודה ב"ר מאיר מכהן סוקן ונקרא רבינו לאומיני רבו של הרבמ"ה . עיין פה"ג אות ט סי' י"ג . ובחז"תו בח"ב סי' ל"ד יהודה רבינו חס כתב סי' כש"ז ז"ל שמש מרבו על ר' יהודה ב"ר מאיר שה"י אומר דריחא מילתא ור' אלעזר בן גיליו חילק ומורה דלאו מילתא . וגם הביא שם וכן אמר ה"ר מנחם הלוי ל"ב משום רבינו יהודה כהן הזקן וממנו ר' דוד הלוי ל"ב . ושם בס' מ"ה הביא ור"ה יהודה כהן בשם ה"ר יוסף ג' לזן פירש . ואולי ז"ל ה"ר יוסף קלטון עיין תולדות המדרכי לכה"ה מה"ש כהן ונקרא רבינו לאומיני רבו של הרבמ"ה . עיין פה"ג סי' ע"ה הביא שאלה שאלו קבל רומתו לרבינו מנגאל ל"ד יהודה ב"ר משה הוא השולל חל ר' יהודה ב"ר קלונימוס ואורא השיבו וסיים מני יהודה ב"ר קלונימוס שאל בשמותך ואודיש לכבודך ר' יהודה ב"ר נחש וז"ל שעשיתי כמו שכתבת והלוינו הדברים לפני רבי התורה גדולי התבנה כו' . וגם הרב בעל ס"ה אות י' סי' 61 ביאר וז"ל רבינו יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר משה . אומרו יש לו כמה משנות בס' שביב הלקט ח"ב ל"ב ובס' ק"ח שאל רבינו דוד ב"ר קלונימוס והשיב רבינו יהודה ב"ר קלונימוס . ובס' ע"ה בח"ב ית משנה ארוכה מר' יהודה

הקדמה

- ה"ר יב"ק ב"ד מאיר (ח"ב סי' כא) (פה) :
- ה"ר יהודה ב"ד משה מארדלי (ח"ב סי' נז) (פט) :
- ה"ר יואל בר יצחק הלוי (סי' לה סב קיא שטה שסט) (צ) :
- ה"ר יום טוב מיוני (סי' קמג שמחות מא . ובח"ב סי' צה ר' יום טוב הביאו רבינו הם) (צא) :
- ה"ר יוסף בשם רבינו שמואל (סי' קלט) מפי רבינו שמואל (סי' צב קלט) (צב) :
- מר רב יוסף ב"ר מר רב חנינא (סי' קסט) :
- מר רב יוסף גאון (סי' קל גם בה' תפלין) :
- ה"ר יוסף קרא (סי' שב ח"ב סי' ט) (צג) :
- ה"ר יוסף טוב עלם (סי' כח לג שריפה סי' ז) :
- ה"ר יוסף (סי' קז קטו קכ קפה ריו) גם הביא בתוספות הר' יוסף (סי' קמג) (צד) :
- ה"ר יוסף הגדול (סי' קמ ובח"ב סי' נז) הביא הקצין ר' יוסף והוא לשון רש"י (צה) :
- ה"ר יוסף אבן פלאט (ח"ב סי' נד) :
- ה"ר יחיאל מן רומא (ח"ב סי' הו סי' צח) (צו) :
- ה"ר יחיאל בר בנימין (ח"ב סי' צב) (צז) :
- ה"ר יעקב בר יקר (סי' קל קלה ששו) (צח) :
- מר רב יעקב שאל מאת רב חנינאי (סי' יד) :
- ה"ר יעקב (סי' כז קגד רמב , וכן בח"ב הרבה פעמים) : (עין רבינו הם) :
- ה"ר יעקב מגוריציבורגו (סי' יז קצה שנה שמחות מב) (צט) :
- הצדיק ר' יעקב ממרווייש (סי' ט לא קכו קכו ה' תפלין ח"ב סי' א' יז) (ק) :
- ה"ר יצחק הלוי (סי' לר פ רצ ובח"ב סי' טו יז כה כז מג צג קלו) (קא) :
- ה"ר יצחק ב"ר מרן לוי (סי' מח נא) (קב) :
- ה"ר יצחק ב"ר מלכי צדק (סי' קמט רו שמחות ח ובח"ב סי' מג) (קג) :

ה"ר

צ"ל קלוימוס אל ה"ר יהודה צ"ח משא והוא אשר הכאתי למעלה . ולדעת בעל ש"ה"ס גם ה"ר יהודה צ"ח קלוימוס הוא אביו של הרוק . עיין בתולדות המדעי להרב הגדול מהר"ש כהן כ"ו . (פה) מובא במדעי עיין בתולדות המדעי להרב הגדול מהר"ש כהן כ"ו . (פט) אולי הוא ה"ר יהודה בר משא שהכתיב בספרה פ"א . (צ) ז"ל שה"ל ח"א אות י' סי' פ"ב רבינו יואל בר יצחק הלוי חתנו של הרמב"ם נומב לרבינו אפרים ובתוך דבריו כתב כך פ"א תמי הטעם בספרו . ורבינו אפרים השיב לו במקור . ובתוך דבריו כתב וזכרתי ראיתי רבינו חס ז"ל . וכל הענין הביא הרב שבני הלקט שבלת ל"ה ע"כ ועיין קורא הדורות י"ד ע"א וע"ב וכמו גם ונראה דרבינו יואל הלוי היינו בר יצחק הלוי והביא גם ראיות משבני הלקט הנדפס . ומובא גם בתום' מחות י"ג . יבמות ק"א . (צא) הוא המובא בתום' עירובין ל"ט ע"א . זכום סי' ע"ב ס"ד ע"א מלויין פ"א ע"א . ומה ת"ח ע"א כריתות י"ד ע"ב יבמות ת"ל ע"א ל"ז ע"ב מנחות פ"ה ע"א קידושין ל"ה ע"א כמו שהביא המוקד לז"ג בספרו גא"ל ד' נ"ב ונהגה על קדושת השם שנת התקנ"א . (צב) אולי הוא רב יוסף טוב עלם . (צג) גם הביא את פירושו לאיוב א' ו' על הכתוב ויהי היום ויביא בני האלהים להתיב על ה' וכן התנוא סי' ע"ה הביא את ר' יוסף קרא כמו שראה בשב"ח . וראיתי בש"ה אות י' סי' קפ"א שהביא על ש"ה הלקט ח"ב סי' ט' כתב ור' יוסף קרא ז"ל פירש בפנין מיכל בת שאול בתפרים כו' . (צד) וכן מובא בשב"ח הנדפס וכן נמצא בכתב ידי מר רב יוסף ז"ל במדינת גירון שהעיד על רבו הרב אלפסי בו' . וכן מובא בשב"ח הנדפס סי' ק"ג ובקורא הדורות דף י"ט ע"א הביא מר רב יוסף ממדינת לואון תלמיד רב אלפסי ובודאי בוון לזה שמוכר בשב"ח הנדפס ובעל קורא הדורות אסף גם יחד שמות הגדולים המוכרים במדעי וגם בשב"ח הנדפס . ועיין גם בס' הישר סי' תרפ"ו בתום' כחובות פ' ע"א עיין לז"ג ע"א ע"א ח"ב ערך תוספות ובקורא הדורות פ"א ע"ב . (צה) אולי הוא ר' יוסף טוב עלם המכונה הגדול . (צו) הוא אביו של רבינו נתן בעל הערוך בס' י' הביא תשובת גאוני בית ר' יחיאל מן רומא ז"ל ובס' ז"ה הביא תשובת ר' נתן ור' אברהם בני רבינו יחיאל מן רומא . (צז) ה"ר אביבדור כהן לזק השיב לו ומתחיל על הנסים ועל הגבורות ועל היגון ועל הצרות עליו לשבח לקורא התוהמת בהלל וזכרהאם בחימה ויברכה על כל התלהא אשר תלחמה בפעירות אחותינו הגדולה אשר היינו חיים בגילה והיתה לנו לנעימים ולגמון לנו שזדקתה ובמתשעים עשויים הוא גם לאח ז"ל אחדול מלהשיב אל אהובי הנלחמ המזומן לגרסה הס"ל ויחאל כמוהו יבנה שיקראל . ואין ספק כי הוא גם מחאיו ר' בנימין . (צח) הוא רבו של רש"י ז"ל והרב בעל ש"ה אות י' סי' נכ"ח הביא בשם תוס' שאנן שהוא תלמיד מנגמ"ה ועיין קורא הדורות ח' ע"א . (צט) יש לתקן מווינצבורג ובס' ש"ה הביא און קבלתי מפי הר"י יעקב מווינצבורג וכן הנדפס סי' ק"א ה"ר יעקב מווינצבורג ועוד שם בס' ש"ה לפי כ"י שני כתוב לתום' הר"י יעקב אשכנזי בודאי בוונתו לר' יעקב מווינצבורג שהביא באותו סיימן . (ק) הביא בכל התקומות בשאלת המוס' ששאל הצדיק ר' יעקב ממרווייש ובס' ק"ג כתב ואין לר' יעקב הצדיק ממרווייש ז"ל ולא לפתרונו ששאל ע"ה תענית הלום כו' ואין משגיחין בדבני תלומות דקיימא לן לא בשמים הוא ע"ב . ועיין ש"ה אות י' סי' רכ"ד והביא שהוא ראה קינעטרס כ"י מתאגלות אלו והתשובות שהשיבו מן השמים . והביא גם מדבני שבני הלקט הנדפס סי' ד' י"ב כ"ל שהביא שם משמו . ונמצא בכ"י שראה הרב בעל שם הגדולים שנת ד"א תתקס"ג וע"ש מה שכתב עורר כזה . ובעת דהס' (קא) יעקב ממרווייש ובס' ח"ב סי' ע"א . (קב) הוא רבו של רש"י . ובס' י"ב הביא קגן לזיה רבינו יצחק לוי השיב בשתובתו לר' שלום צ"ח יהודה ובס' י"א הביא על הרב בעל האשכול . (קג) הוא נערו של הרב בעל האשכול . ור' יצחק זה דודו של הר"י משא בר יוסף רבו של הרמב"ם עיין אודותיו במנחה לר' האשכול אות ג' . (קד) עיין ש"ה אות י' סי' ש"ה והביא ג"כ שם הרב שבני הלקט מביא דוים משמו ומזה שבלת קמ"ט . ומר יהושע ש"ס לנו פירושו על סוף בברורים . חננים הוא פירש כל קדר רשעים וקטרת

הקדמה

ה"ר יצחק מספונטו (סי' רז ובח"ב סי' קל"ח) (קד) :
 ה"ר יצחק ב"ר אשר (סי' קיב רכה רכו ובח"ב
 סי' ה' מג קא) (קה) :
 ה"ר יצחק ב"ר קלונימוס (סי' רטו ריז ובח"ב
 סי' יא) (קי) :
 רבינו יצחק פאסי (האלפס) (סי' יד מה סז סט
 צ צב קיא קלב קנ קנב קנג קנה קנה קסא
 קעד קצה קצו קצח רו ריא ריד רכה רכח רלא רלג
 רמב רמג רמו רמו רס רעו רעה רעש רצ רצה רצה
 רצז שא שב שח שכו שכח שלב ששב שנה שנה
 שעא שמחות בז היא לר לה לו מר) :
 ה"ר יצחק ב"ר לוי (סי' קיב ובח"ב סי' כז) (קז) :
 מר רב יצחק גאון (סי' רכה) :
 ה"ר יצחק ב"ר אברהם (סי' רלא) (קח) :
 ה"ר יצחק ב"ר משה מווינא (סי' רמו רסו
 שמחות נב) (קט) :
 ה"ר יצחק ב"ר משה (ח"ב סי' יא) (קי) :

ה"ר יצחק מדנפיר (סי' קיא קנג קנה ריא ריח
 שמחות ח ובח"ב סי' מ מז) (קיא) :
 ה"ר יצחק הלבן מדנפיר (ח"ב סי' מג) (קיב) :
 ה"ר יצחק ב"ר יהודה (סי' ג טו כג ל לר צג
 קכג קלג קמ קפה קצ קצנג ריא ריח רמו רסו רעא
 רפו מילה דה ובח"ב סי' יח כה ס) (קיג) :
 ה"ר יצחק ב"ר שלמה ז"ל (ח"ב סי' ח) (קיד) :
 ה"ר יצחק מוורונא (ח"ב סי' מג) :
 ה"ר יצחק ב"ר ברוך (ח"ב סי' ל) (קטו) :
 ה"ר יצחק ב"ר מרדכי (ח"ב סי' סו) (קטז) :
 ה"ר יצחק יוסקונטו בארץ הגר (סי' רה) (קיו) :
 ה"ר יצחק ב"ר שמואל (סי' ט קג רע רעב .
 שמחות יט מג ובח"ב סי' ה יד יט כח כט מר
 נב קלה) (קיח) :
 ה"ר יצחק אבן גיאות (סי' רצג רצה שוב שלב
 שלה שמה שנה) (קיט) :
 ה"ר יצחק משפירא (סי' קאב) (קכ) :

רבינו

והוא מה"ל מס' סימפונט *). ועיין קורא הדורות דף ע"א ובהגהת הרב החכם הגדול הכ"ד קאסעל. והרצ בעל שם
 הגדולים הביא ג"כ בדות י' סי' ט"א רבינו יצחק מס' סימפונט שמואל בעל שפ"ל הוא הכ"י ז"ל מלבי נדק. (קד) הוא
 הוא הכ"י בר מלבי נדק עיין בהשפ"ה שלפניה ועיין בקורא הדורות דף י"ז ע"א שביא ש"ה"ר יצחק מס' סימפונט מובא
 במוס'. בודאי ז"ל מס' סימפונט (Siponte). (קה) בסי' קי"ב הביא ה"ר יצחק ז"ל אשכ בתוספות מ"ק. בח"ב סי'
 מ"ג הביא דין רבינו יצחק המורה רבינו יצחק ב"ר אשר הלוי ז"ל. והוא ריב"א הלוי הנחמד שנהרג על קידוש השם .
 (קי) בסי' ר"ח הביא רבינו יצחק בר קלונימוס ז"ל הסיב לרבינו שמה מאוספירא על חסדי הנמלאת בתבטיל ולא נמחית.
 (קז) מה שביא שם בסי' קי"ב בשמו מובא גם בשפ"ל הנדפס סי' ע"ח וז"ל ז"ל. בן מתן לוי שהבטח לפני עיני
 שם הערה ק"ב. (קה) הוא הריב"א הנזכר במוס'. עיין שפ"ל אות י' סי' רע"ו רע"ז וגם בתוספות מ"ק. בח"ב סי'
 יצחק בן אברהם עיין קורא הדורות י' ע"ב. (קט) הוא בעל אור זרוע. ח"ל השפ"ג אות י' סי' ט"ד רבינו יצחק בר
 משה מווינא הסיב על דברי הרב בעל התרומה תשיבא אחת ועל שמוכו הסיב רבינו אליעזר בר שמואל מווינא תשיבא
 ארובה בשבלי הלקט שגלת רמ"ז כ"י כל התשובה באורך. (קי) נראה כי אין זה בעל אור זרוע כי שם הביא ושלחו לאבא
 מרי לה"ר יצחק ז"ל משה ונראה שם כי הוא אחר. (קיא) בשפ"ג אות י' סי' ע"א בשבלי הלקט ח"ב כ"א ומהם סי' מ' וסי'
 לתקן מדנפיר והיא Dompaire והביא שם בשפ"ג עיט וזו כמה תשובות בס' שבלי הלקט ח"ב כ"א ומהם סי' מ' וסי'
 מ"א ע"ב. וזאתו כ"י בח"ב סי' מ' הביא שמואל מפי נדב"ר שמואל בר יוסף כ"ע. ומתם שם יצחק בר
 שמואל ז"ה"ס. (קיב) מובא גם במדרכי והוא ר' יצחק בן יעקב עיין בתולדות המדרכי להרב הגדול מה"ל"ס כהן ל"ו .
 (קיג) בסי' ר"פ הביא רבינו יצחק בר יהודה שם רבו רבינו אליעזר ז"ל. ור' משלם בר משה שלח את פי אריות ושבני
 ירושלים וכו' וכן הביא בע"ה"א אות י' סי' ע"ד. והוא רבו של רש"י. (קטז) מובא גם במדרכי והוא ר' יצחק מדנפיר רבו
 רבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל ובסי' ק"ל הביא בשם רבינו שלמה שכתב: ואמר לי רבינו יהודה בן רבינו יצחק ז"ל בודאי
 ז"ל רבינו יצחק בן דוד הלוי ובסי' ק"ל הביא בשם רבינו שלמה שכתב: ואמר לי רבינו יהודה בן רבינו יצחק ז"ל בודאי
 שמואל עיורו עיין בתולדות המדרכי להרב"ה סי' ל"ו. (קטז) מובא גם במדרכי והוא ר' יצחק מדנפיר ז"ל
 מבטלמטן או מפרח עיין ת"ש הרב הל"ו וחי ביתו ר"ת והיה תגמיד מר יצחק בר אשר הלוי. (קיו) שם הביא וכן
 דבס קיין אחד ר' יצחק יוסקונטו בח"ב הרב. (קיח) הוא רבינו יצחק בעל החוספות והוא ר' יצחק הזקן והוא בן
 אחות רש"י ור"ת ורבי"ם עיין שפ"ג אות י' סי' ע"ד. ובח"ב משבלי הלקט סי' ז"ל רבינו יצחק יוסקונטו.
 (קיט) עיין שפ"ג אות י' סי' ע"ד. (קכ) שם הביא כתב הרב ר' אביגדור בן זקד בשם רבו הל"ר יצחק משפירא ז"ל
 שז"ר לאלה הפת שפ"ע להמזיז קודם שישלם פת אחרת בסעודתו. וגם בעל שפ"ג אות י' סי' ע"ד הביא רבינו יצחק
 משפירא רבו על רבינו אביגדור כהן זקד שמוכר חמיר בשבלי הלקט תשובות ואיראות משמו (כ"ל מר' אביגדור) ובשגלת
 קמ"ב כתב משה ר' אביגדור כהן זקד בשם רבו רבינו יצחק משפירא עכ"ל אולם נראה שז"ל בשפ"ג עיין בסעודת
 שמה משפירא. וכן מלאתי מובא לנכון בנדפס סי' ל"ז שם מובא הדין הזה והבי' ר' שמה משפירא וביין בסעודת

(*) אמרו החופרים: סי' מה"ל בר מלבי נדק סימפונט על סדר רזעיהו הדפס בש"ס ש"ל עשית מדנפיר שמה ח"ב"ס — סע"א
 ע"א כ"י שגלת בעקד הספיקו קאסעל. (אב סעודתו על סדר טרירות לא הלכו .

הקדמה

רבינו יצחק הגדול (סי' קמה) (קמא) :
 ה"ר יצחק בן דורבולו (ה' תפ"ג ב פעמים) (קמב) :
 רבינו יצחק (סי' כ קנח קפו רסה) (קנג) :
 ה"ר יצחק הצרפתי (סי' קנח ובה"ב סי'מו) (קנר) :
 ה"ר יצחק רבו מאחיו ר' בנימין (סי' קמ)
 ה"ר יצחק ב"ר מאיר (ה' טריפה סי' נג ובה"ב
 סי' סב) (קכה) :

ר' הכהן (סי' ה) (קלא) :
 ל
 ר' ליאונטיץ הכהן (סי' קצב שמחות יג) (קלב) :
 ה"ר לוי (סי' ב) (קלג) :
 רבותינו הלויים (סי' שעב) (קלד) :

ה"ר יקר (סי' רסר רסה) (קכו) :
 ה"ר יקתיאל (סי' קמה ובה"ב סי' ו ז טז לד) (קכו) :
 ה"ר ישעיה (הביאו כמאה פעמים וכן בה"ב מביא
 הרבה פעמים. ובסי' פס יש ממנו תשובה
 ארוכה) (קכה) :
 ה"ר ישועה ב"ר הלל (סי' שיו ח"ב סי' מו) (קכט) :
 יש מפרשים אתם (סי' א ב ג נא עה פה קכו) :
 ה"ר ישראל כהן (סי' שלב) (קל) :

מ
 ה"ר מאיר (סי' בח) (קלה) :
 ה"ר מאיר ציר נאמן (סי' עו) :
 ה"ר מאיר (סי' ג ה ע"ש ז ע"ש ח יג טו כ ל לא
 לז מ ע עא צג צט קיב קלו קנ קעג ריה ע"ש
 שמחות יח) (קלו) :
 ה"ר מאיר ב"ר משה (סי' יג ובה"ב סי' ה לט מו
 מח סג צח) (קלז) :
 ה"ר מאיר ב"ר שמואל (ח"ב סי' כז) (קלה) :
 ה"ר מאיר ב"ר יצחק (סי' רצ) (קלט) :
 ה"ר מאיר (מורה"ם) מרוטנבורג (קמ) :
 ה"ר מאיר הלוי (הרמ"ה) (טריפה סי' כג) :
 ה"ר

ב.

רב בהן צדק (סי' כח ריא רנה רפו עוד שם. ה'
 מילה סי' ג' ובה"ב סי' סב) :

נסוף ס' ט"ג. (קמא) נשנה"ל שם הביא שהשיב לה"י יקותיאל ז"ל. (קמב) נחלת טד"ל הביא בשם ספר חסופות
 שכתב ואני יצחק בר דורבולו אומר כיון שאין [אנו] בקיאים במנהגם כהרשונים, יש לנו לגדוד בעצמנו. פן ירגילו להשתעל
 ולהקל. כאשר ראיתי בתלכות פולין בסקוים ההולכים בדרך. ויודו הביא שם הכסד"ל ד' 22 ערך ר' יעקב מממרו
 בשם מחבר וויטרי ואני יצחק כנדי דורבולו ראיתי בכתמו דלחרט ציה מילתא ב"ר יוסף בנו של רבינו יעקב בן רבנא מאיר
 (הוא סל"ט). (קנג) הוא רבינו יצחק ב"ר שמואל ושם נשנה"ל סי' ה הביא ובינו מס ובינו יצחק בן אחותו ז"ל.
 (קנר) נדפס סי' ז"ג הביא ר' יצחק בר יהודה הצרפתי. (קכה) הוא הריב"ס ובה"ב שם הביא כי ר' מנחם פי' בשמו.
 והוא אחיו של ר"ת. (קכו) והביא שם ששאל תלמי רבינו קלונימוס מרומא ועיין אודותיו בתולדות המדעי מהרב הגדול
 ה"ש כהן. (קכז) אולי הוא ר' יקותיאל הלוי מווינימסא המובא בחוק' כמו שהביא בעל קורא הדורות ט"ז ע"ב.
 (קכה) הוא רבינו ישעיה הראשון מעשראני ובהקדמת ששנה"ל כתב הלוגן המסובל ה"י ישעיה מערני ז"ל (הוא מלשון
 הלופיטו מסובלים ודקט) (ברכות ז') אלופים בתורה ומסובלים במלות) וכתב הרב בעל שו"ע אות' סי' ט"ג רבינו
 ישעיה הראשון מעשראני הוא נהיה למזכיר הרב עבלי הלוק' בח"א וח"ב ועפ"כ ששנה"ל מה שכתב בזה והשיב על
 הרב בעל שו"ע. (קכט) מובא גם נדפס סי' ק"ב. (קל) מובא בקורא הדורות ז"ע ע"א. (קלא) שם הביא שמעתי
 מפי ר' הכהן שבר"ר ר' שמואל דשמרגוב והביינו הו עוסקין בברכת התורה והחף עלינו ר' עזריאל אמר להן בנתי
 עסקיתו אמרו לו בברכת התורה זו' וכן מובא נשנה"ל הנדפס אות' ז' והעיר הרה"ג מוה"ל לבי בנימין ארופנה"ך
 ז"ל נחמה להאשכח אות' כי' בו טעות נפל בשנה"ל ז"ל ר"י הכהן וואר' ר' יונתן בר דוד הכהן פ"ש ומזה תראה כי
 התקנן תגבלי הלוקט אשר לפנינו בדפוס העתיק עם הטעות כמו שצ"ל לפנינו בשנה"ל השלם. (קלב) הוא רבינו יהודה
 ב"ר מאיר הכהן סקן רבו של ר' אבנמ"ה כן כתב הרב בעל שו"ע אות' ג' סי' י"ג ועיין מה שכתבתי לעיל בהשגה פ"ו.
 (קלג) שם הביא כי ר' בנימין קראו שם מעתה אחד ושמו' לו לוי. (קלד) שם הביא בשם ר"י שכתב ורבותיו הלויים
 תולקין עליו שנשגלם לא נהגו כן לפני רבינו יצחק הלוי אביהם. (קלה) הוא חתנו של רש"י אביו של ר"ת ששנה"ל שם
 הביא תשובה לר"ת שכתב ושמעתי מאבנ"ה מבי' (הוא ר' מאיר) ששמע מרבותיו כשפייע ר' אלעזר וחיות אשר שבה
 מצדנותו פנים בבכ"ה ליהסא האם סביבו. ותפי רבותיו גאווני נותיר שמע כן. (קלז) הוא מורה של הרב בעל שגלי
 הלוקט ושל אחיו בנימין וואר' ר' מאיר ב"ר משה ודברתי אודותיו לעיל אות' ז'. (קלו) עיין בהשגה שלפניה וסח"כ
 סי' ה' הביא מלמתי כהוב בשם ה"ר מאיר ב"ר משה ובסי' ז"ל ששנה"ל ור' שמה מאשפירא השיב לה"י מאיר ב"ר משה.
 וסי' מ"ו נ"ב מעשה לפני ה"ר מאיר ב"ר משה ובסי' מ"ח מתחלת תשובת ה"ר מאיר ב"ר משה אחי ומוותם שם מאיר ב"ר
 משה בתיכל התנך. ומה שמתחיל תשובת ה"ר מאיר ב"ר משה אחי מלת אחי. יש לתמוך או ז"ל תשובת ה"ר מאיר ב"ר
 משה אחי והרשד"ל הביא נחלת מ"ד ז"ל ב"ר סי' מ"ח תשובתו לר' משה אחי ובתחת כהוב תשובת ה"ר מאיר ב"ר
 משה אחי לא כמו שהביא הרשד"ל ואולי ז"ל תשובת ה"ר מאיר לר' משה אחי [ענין]. ובסי' ס"ג הביא ראיתי אני
 דקדיס ב"ר אברהם הרופא שאיבע מעשה ברומא בחופת בחור אחד בו' והיה בשם ה"ר מאיר ב"ר משה והורה בו'. ובסי'
 ז"ל הביא ומורי ר' מאיר אומר בו' ור' שמה השיב לו. (קלה) ושם הביא כי ר' יצחק לוי אמר לר' מאיר בר שמואל.
 (קלש) ז"ל שם ושמעתי מפי אחיו דקיד לר' מאיר ב"ר יצחק ז"ל. (קמ) הרב שש"ג הראיין אודותיו אות' מ' סי'

הקדמה

ח

ה"ר מנחם ב"ר שלמה (ה"ב סי' קכה) (קמא) :
 ה"ר מנחם (סי' רל רצ ה"ב סי' מב) (קמב) :
 ה"ר מנחם הלוי (ה"ב סי' כא וסי' לר) (קמג) :
 ה"ר מרדכי שליה צבור (סי' שסו) :
 ה"ר מרדכי (סי' רכה) (קמד) :
 ה"ר משה ב"ר חנוך (סי' לב) (קמה) :
 ה"ר משה גאון (סי' זו ה' תפילין) (קמו) :
 ה"ר משה ב"ר יקותיאל (סי' רסח) (קמז) :
 ה"ר משה ב"ר מיימוני (שמחות יז (ב' פעמים) טריפה (ר' פעמים) ה"ב סי' מו) (קמח) :
 ה"ר משה מפויאה (טריפה ז) (קמט) :
 ה"ר משה ב"ר בנימין (סי' קיב ובח"ב סי' מ) (קנ) :
 ה"ר משה ב"ר דוד (סי' קיג) (קנא) :
 ה"ר משה ב"ר יוסף (ה"ב סי' יז) (קנב) :
 ה"ר משה כהן מומנצא (ה"ב סי' ה כ מב) (קנג) :
 ה"ר משה ב"ר יהודה (ה"ב סי' קמב) (קנד) :
 ה"ר משולם בן ר' קלונימוס (סי' כח קפא) (קנה) :
 ה"ר משולם (סי' קכו קכו קצג רעד רצ שמחות יג ובח"ב סי' ז) (קנו) :
 ה"ר משולם ב"ר משה (סי' יפו) (קנז) :
 ה"ר מתתיה ב"ר שבת (ה"ב סי' יב לה) (קנח) :
 ה"ר מתתיה ב"ר משה (ה"ב סי' קלו) :
 ר' מתתיה גאון (ח"ב סי' קלו) :

ג.

ה"ר נחמיה (ה"ב סי' כז) (קנט) :
 רב נחשון גאון (סי' יג רכה שט ובח"ב סי' סא סד) :
 רב נטרונאי גאון (סי' א ב ד ט י יג כה לו לו נד נו סה סו פ קט קצב שט שמג שמחות יג תפילין וכן בח"ב סי' יא עד עו עט ועוד בררבה מקומות) (קס) :
 ה"ר נתן (סי' קפ) (קפא) :

ה"ר

29 והביא כי בשנה"ל ח"ב ס"א את מהר"ם ב"ר ברוך מרוטנבורג. ועיין גם מ"ש בספרו נכדי יוסף אור"ח סי' קס"ה גם בשנה"ל אות 5' כתב בח"ב מספר שנה"ל ר'אחי ששאל שאלות מרבינו מאיר בר ברוך מרוטנבורג ומשיב לו מהר"ם בכבוד גדול והוא חוזר להשיבו ומקשה על כל דבריו ע"כ. וידוע כי מהר"ם מרוטנבורג נפטר ד' תמוז שנת ה"א מ"ז (1286) ונפטר בתפיסה י"ט אייר שנת ה"א י"ג 1293 וקבורה לא הייתה בו עד שנת ה"א ס"ג (1303) ד' באייר. (קמא) ה"א בעל שכל טוב והעסקה תוספו נמלא בידי. יזכני ה' להזיאו לאור. (קמב) נסי' ר"ל הביא רבינו נתן שאל לר' מנחם אהרן וביק' ר"ל הביא שאלות אלו שאל ר' מנחם לר' נתן אחיו. ובח"ב סי' מ"ב הביא מלאכת בשם ה"ר מנחם שפי' בשם ה"ר יחזק ב"ר מאיר ז"ל וגם הרב בעל שם"ג ח"א אות י' סי' 31 הביא רבינו נתן השיב לר' מנחם אחיו כלשון הזה כתב הרב שנה"ל בכ"י כמה דוכתא ע"כ. ובסוף שה"ג הנערות סי' ז' העיר כי הוא ר' נתן המכריז תלמוד רש"י ע"כ עיין להלן בלוח' ז' ר' נתן המכריז. (קמג) גם הביא ח"ל וכן אמר הרב מנחם הלוי כל"ט משום ר' יהודה כהן הקורן ומשום ר' דוד הלוי ג"ש. (קמד) ח"ל גם ונתן רבינו מרדכי ז"ל העיר לכתוב ארבעות אם חלם לך לכתוב בחו"מ. לחל נתן קונטרסים לכתוב אחר המועד אחר ע"כ וזה הביא המביא סי' א' בשם ה"ר יחזק בר מרדכי. (קמה) הוא ר' מנוח אחד הגאונים שנשבע בימי רבינו שירא' גאון וזנו הוא ר' משה המוכר והרב הליטור מוכיר כמה פעמים לרבינו משם בר מנוח עיין גם קורא הדורות דף ה' ע"כ. (קמו) הוא אביו של ר' מנוח. (קמז) הרב שנה"ל אות א' סי' 132 הביא שהזכירו מהר"ם ריקאנקי צפסקין סי' קפ"ט. (קמח) לא הזכירו בכל הספר רק בה' שמחות ועריפה ופסע אחת בח"ב כמו שכתמתי. (קמט) הוא ר' משה מפויאה Pavia מובא בחוס' חולין מ"ז ע"א ובטעות גם ר' משה מפוטנטייא עיין חולדות ר"ל הערה 41. (קנ) ר' אביגדור כהן לך השיב לו וגם בח"ב נסי' מ' הביא השמות ה"ר אביגדור כהן לך שהשיב לר' משה בר ר' בימינו והוא כן שלישי מר' בימינו דודו. עיין לעיל אות א' הערה ל"ה. (קנא) גם הביא וגם בחור אחד ר' משה בר דוד אמר לו ערשא בלשוננו. (קנב) גם הביא השו"ב הל"ר אברהם ב"ר דוד והוא כתב בחשבונה שהוא דברתי עם המונקח ר' משה בר רבליס לכל הדברים באבות וגיבורות מ"ב הביא השו"ב זו השיב ס"ל משה כהן ז"ל בחזק יון. ועיין בקורא הדורות י"ג ע"כ ר' משה הכהן הרמ"ך עשה הגהות על ס' הרמב"ם והרמב"ם השיב לו עמיס ויש עוד ר' משה הכהן בעל חוס' כמו שהעיר גם הרב החכם הגדול הר"ר קאשקעל. (קנד) גם הביא השו"ב זו השבתי אני לךויס ב"ר אברהם הרופא ופע"ל לר' משה ב"ר יהודה גר"ל. (קנה) חס"י ב"ר הביא ח"ל וגם הביא קלונימוס ז"ל שכתב גדול היה ופיס קרובות לכל הדברים והזכיר באבות וגיבורות דברי אגדה ופנינים הרבה. ור' המשולם בני ודענו שחכם גדול היה ופיס קרובה לזוס כיפור. ובמקור הביא ח"ל אמר עניינים הרבה וקיים גם עד כהן השו"ב רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל לכן עמדת הוא בוד בעל קורא הדורות שכתב שהוא אשר שאל מר"ם. וזה ששאל מרבינו סה הוא ר' המשולם השני אשר הביאתי והוא היה כן ה"ר נתן ובשנה"ל סי' קנ"ו הביא כי ל"ה השיב לו ועיין שנה"ל אות מ' סי' 196. (קנו) עיין בשערה שלפני. (קנז) גם הביא ששאל פי אריות יושבי ירושלים. (קנח) גם הביא השו"ב ה"ר אביגדור כהן לך לר' מתתיה ב"ר שבת גר"ל. (קנט) ור' אליעזר לוי השיב לו. (קס) זה לשון הרב בעל שם"ג אות ל' סי' 9 רב נטרונאי גאון הרבה השו"ב ודיעין מביא ממנו בשבלי הלקס כתיבת ד. (קמא) הוא רבינו נתן ב"ל מנחם ושם נסי' ק"פ הביא ור' מורי ר' נתן ז"ל השיב על זה. ובעל שם"ג אות 5' סי' 9 הביא וכתב על בעל שנה"ל היה ר' נתן ב"ל מנחם כמו שכתבה בהגהתו במקומו ר"ל הכא"ח הביא כי ל"ה השיב לו ועיין שנה"ל אות מ' סי' 196. ע"כ ע"כ ובה"ב סי' ע"ג הביא רבינו נתן השיב לר' מנחם ז"ל ובסי' ע"ג ר' נתן. ועוד בח"ב סי' ל"ז השיב ר' נתן לר' יהושע כששאל שנהגין במקומו שכותבין הכתובים בששי בשבת וחימינין אותם בנמי"ה והביאנו במכות מה עורך לו לבדוק על מנחה קהלות. ובוודאי הוא הוא ר' נתן המכריז המביא אח"כ.

הקדמה

קנה קעד ריוז ריה רבה רסו שמחות יז נט) (קסט):
 מר רב צדוק (סי' קל ובח"ב סי' עד):
 ה"ר צדוק (ח"ב סי' א) (קע):
 רב צמח גאון (סי' יד פה קצו. מילה ד.
 תפילין):
 ה"ר צמח ב"ר היים (סי' סד) (קעא):

ק

רב קילאי (סי' רו) (קעב):
 ה"ר קלונימוס (סי' כח קמט קעז שנה. שמחה
 יד) (קעג):
 ר' קלונימוס (סי' ס) (קעד):
 ה"ר קלונימוס הבהור (סי' קט) (קעה):
 ה"ר קלונימוס הזקן (סי' קמ רב ובח"ב סי'
 כו) (קעז):
 ה"ר קלונימוס מרומא (סי' רסד ובח"ב סי'
 טז) (קעז):
 ה"ר קלונימוס ב"ר שבתי (סי' רצב) (קעה):

ש

רבינו שב"ט (עיין ר' שמואל ב"ר גשרונאי):
 ה"ר שבתי החזן (סי' ס) (קעט):
 ה"ר שלמה ב"ר שמשון (סי' לא רסז שסו ובח"ב
 סי' כז לא עה) (קפ):

ה"ר

ה"ר נתן המכרי (סי' קיא) ר' נתן ב"ר מכיר
 (סי' עז קבו קצ רבא רצ) (קסב):
 ה"ר נתן בעל הערוך. (סי' ז קנז רו עוד שס. שס
 ובח"ב סי' צח) (קסג):
 ה"ר נתן ב"ר מנחם (סי' קפ) (קסד):
 ה"ר נתן גאון (סי' בט) (קסה):
 רבינו נסים (ולפעמים הביא גם ספרו מגילת סתרים)
 (סי' ט לו ע קל קנז קסו רמח רפא שסו שסט):

ס

ה"ר סעדיה גאון (סי' יג בד כה רו רסג רפד ש שב
 שו שסו) (קסו):

ע

ה"ר עמרם גאון (רב עמרם ב"ר ששנא גאון)
 (סי' לד ע"ג ש"ד מר עד פד קבט קל קצט ר רפז ש
 שב שסו ובח"ב סי' קלו ועיין גם סדור רב עמרם):
 ה"ר ענן ב"ר מרינוס מעיר סיפונמו (סי' לד
 רצב) (קסז):

פ

רב פלמוי גאון (סי' כ עש קנה רפו ובח"ב
 סי' ה) (קסה):

צ

ה"ר צדקיהו ב"ר בנימין (סי' כט עא קיג קנג

(קסב) קסג' רכ"ח הביא רבינו נתן השיב לר' מנחם אחיו ובס' ר"ץ הביא שאלות אלו שאל ל' מנחם לר' נתן אחיו. והרב בעל סה"ל אות ל' סי' 31 הביא רבינו נתן השיב לרבינו מנחם אחיו כלשון הזה כתב הרב שבה"ל ככ"ל במה דוכמי. וע"ש בהערות לשה"ג בסוף הספר שהוא רבינו נתן המכירי. (קסג) בח"ב סי' לח הביא תשובת ל' נתן ור' אברהם בני רבינו יחיאל מן דומא. (קסד) אולי הוא ל' נתן שהבאתי למעלה. (קסה) עיין סה"ג אות ל' סי' 20 ובהערות בסוף הספר סי' ל"ה. (קסו) בס' כ"ח כתב בשם ר"ח וגם רבינו סעדי' שמפיו אנו חיים שממך לנו סדר הטיבור פוסק שמוטה ונוחה. וז"ל הרב בעל סה"ג אות סי' 4 כתב ר"ח בתשובה הביאה הרב שגלי הלקט (הנדפס) סי' י"א רבינו סעדי' שמפיו אנו חיים שממך לנו סדר הטיבור. ובשגלי הלקט כ"ל תשובת ר"ח הנזכר הוא באורך עכ"ל וכוון לקטין כ"ח ככ"ל שרשמי. (קסז) הרב בעל קורה הדורות דף יח ע"ב הביא בשם התניא סי' ע"ו. (קסה) כתב בעל סה"ג אות פ' סי' 5 רב פלמוי בר יעקב גאון מביא מתשובותיו בשערי צדק ובשגלי הלקט ושארי מחברים. ובשגלי הלקט זומנין וותב רב פלמוי גאון ראש ישיבה עכ"ל ובס' קנ"ה הביא ל' קלמוי בר יעקב גאון. (קסט) הוא אחיו שני בן ר' בנימין דודו. גם בח"ב סי' ד' הביא כי ל' אביגדור כהן דקד הורה לו. ובס' מ' הביא ל' אביגדור השיב לאחי שני ל' דקדק. עוד הביא שם: עוד הוסיף הרב ל' אביגדור כהן דקד נכ"ל מפיו לאחי שני ל' דקדק. ובס' מ"ז הביא אחיו ל' דקדק בר גימון נכ"ל שאל לר' אביגדור כהן דקד והשיב לו. ובס' ע"פ הביא תשובת ל' אביגדור לר' דקדק אחי שני. ובס' ל"ט הביא העיר ל' דקדק אחי שני בשם ה"ר אביגדור כהן דקד שאמר בשם רבינו מנחם. (קע) ובהב שם יגלויה נגידו אלוף ומיודעי ל' דוק. (קעא) ז"ל הרב בעל סה"ג אות ל' סי' 11 רבינו מנחם ב"ר חיים מביא תשובתו הרב שגלי הלקט ח"ב כ"י סי' כ"ט. יש לתקן שז"ל סי' כ"ד. (קעב) ככ"ל שני הגוי רב יגלאי. (קעג) הוא אחיו של רבינו מושלם עיין לעיל הערה קנ"ה. (קעד) עיין לעיל הערה מ"ו וזה הדבר אשר פסק ל' קלונימוס ור' שמו התזן ז"ל הביא הגר יו'. (קעה) ז"ל סה"ג אות ק' סי' 3 רבינו קלונימוס הבהור מונח בשגה"ל כ"י ח"א סי' ק"מ. (קעו) כתב בעל סה"ג סי' 4 הוא זקנו של רבינו יהודה החסיד. (קעז) שם הביא שגלי הלקט ח"ל שאל הרב ל' יקר ז"ל מלפני רבינו קלונימוס מרומא ז"ל. (קעה) ז"ל השגה"ל שם שאלו לפני רבינו קלונימוס בר שבתי ז"ל וז"ל ענין בר מרינוס הכהן ז"ל מנצור סיפונמו. וכן הביא התניא סי' ע"ו. (קעט) עיין הערה מ"ו והערה קע"ד. (קפ) הרב בעל סה"ג אות ש' סי' 68 הביא רבינו שלמה ב"ר שמשון רחימי בספר שבה"ל ח"ב כ"ל שמוחא מתקנותיו. ובס' ע"ח שם השיב לאחד מתלמידיו. ובהערות בסוף סה"ג אות ס"ד הביא כי מונח גנדפס סי' י"ב

הקדמה

ט

דבינו שלמה (עקר מאה וחמישים פעמים) (קפא) : בסי' סב הביא מר רב שלום גאון ריש
ה"ר שלמה בן היותם (סי' צו רמא ובח"ב
"ס" ק) (קפב) :
ה"ר שלמה בן רבינו תם (סי' ט) (קפג) :
ה"ר שלמה ב"ר מאיר (ח"ב סי' מג) (קפד) :
ה"ר שלמה במרני (ח"ב סי' מו קוב קיג קכה קלג
קמז קנא קנב קנח קסד) (קפה) :
ה"ר שלמה ב"ר מצליח (ח"ב סי' נו) :
ה"ר שלמה ספרדי (ח"ב סי' קא) :
ה"ר שלמה ב"ר אברהם (סי' קבח ובח"ב סי' נו
נו עה) (קפז) :
רב שלום גאון (סי' כד קכו הו שסו שסז)
רב שר שלום גאון (סי' סה קכו מילה ד וכן)
מר רב שלום גאון (בח"ב סי' מו סב עה) .

ריח צק) (קצא) :

נדיב ר' שמואל מבארי ורבינו תם השיב לו

(סי' ט) (קצב) :

ה"ר

פ"ט וק"מ . והנה ראינו בכ"ח סי' ל"א מובא בקצות ר' שלמה ב"ר שמשון ז"ל ב"ר שמשון וואו ר' שמשון המוצא
להלן פ"ט . (קפא) הוא רשי"ו ז"ל בסי' ט"ו ר' ר"ל"ו ה"א בפרדס שמידי ובסי' קס"א כתב המורה עתה בפרדס ובסי'
קל"ו כתב בהלכות מגילה שמידי ובסי' ל"א כתב מלאתי בפרדס שמידי ובסי' ל"ו כתב וכן כתב המורה בפרדס ובסי'
נמ"ד ה"א פירושו בחומת בא אל פרתה וגם בח"ב ה"א בסי' פ"ט פירש המורה רש"י . וכמה הכי בעל פ"ה אות ט'
סי' 35 בחשבוני רש"י המוצאות בשבלי הלקע (ח"ב) מומס ד"ר יצחק עב"ל וואו בח"ב סי' קמ"א המחיל תשובת
המאמר הגדול דבינו שלמה וואו לפנין שומרות ובסוף התשובה חתם שלמה ב"ר יצחק וכן בה' נדס סי' פ"ו חתם
שלמה ב"ר יצחק ובח"ב מס' עב"ל נמלא הכרה תשובות ומדושים ממנו בסי' ה' כ"א כ"ו מ"ג מ"ו ל"ט ס"ו פ"ג ועס בסי'
פ"ג כתב נראה בעיני ה"ר שמשון ב"ר יצחק ובעיני רבינו נגדס ז"ל ובעיני חנו שלמה מערכי"ס הפיר סגלרפט ועוד
בסי' 5"א 5"ה קל"ו ק"ט . (קפב) ז"ל הכי בעל פ"ה אות ט' סי' 36 דבינו שלמה בן יהוסס פירוש פירושיו בש"י ומביא
ר"ח"ס מפירושו דבינו יעציה הראשון בסי' ס"ח ושאר מקומות ומזכירו בסי' שבלי הלקע כ"ל בלזיה המקומות .
(קפג) ז"ל שבלי הלקע עס ובספר שבו סדר זרעים ומודע ירושלמי שה' של דבינו חס כתב בתחילתו אל"ו יוס'ן
כמו שכתבתי וכדומה שהוא כתב הכתב ר' שלמה בן רבינו חס ואתר סי'ס הדבר כתב דבינו בכתב ידו ה"א בסי' פ"ב
(קפד) הוא סוד חז' בעלי המוס' ומוצא בתוס' פסחים דף ק"ה פ"ג ד"ה ועמע . (קפה) בלשון ה"א כתב בעלי חז' ובסי'
ק"י וסי' קל"ג ה"א תשובת ה"ר שלמה מערכי לגמרי ה"ר יהודה אחי יוס'ן עני ב"ר גימיון הרופא ז"ל וסי'ס עד כאן
תשובת הפוס' (ר"ס ר' שלמה מערכי) וכן בסי' קל"ג קל"ה קל"ב קמ"א ה"א תשובת הרש"ס ובסוף סי' קל"ג סי'ס עד
כאן תשובת ה"ר שלמה מערכי ובסי' קל"א קל"ב נמלא תשובתו שהשיב לר' תשלום ז"ל . וז"ל הכי בעל פ"ה אות ט'
סי' 49 דבינו שלמה מערכי ראינו בסי' שבלי הלקע ח"ב כ"ל שנוכחי משתחוותיו ונראה שהיה בזמנו ועשה ראיתי
בשעה"ל ח"ב סי' קל"ד עתה תשובת ה"ר שלמה מערכי לגמרי ר' יהודה אחי יוס'ן [עני] ב"ר דני גימיון הרופא הפניו פ"ב
וגם החכם החוקר לונן בספרו נב"ל לד ע"ט ה"א כי מובא בשעה"ל ח"ב . (קפו) הוא בן אחיו של דבינו נתן בעל הענין .
ובח"ב סי' ז"ו ה"א תשובת ה"ר שלמה ב"ר אברהם ב"ר יהואל ז"ל מן רומת שהשיב לר' מנחם ב"ר שלמה ב"ר יצחק
יעשים (ז"ל) יעשה וואו ר"ח יצחק אשף על משכבו) ומתחיל ש' בנכנס נמאח השם המבצר אח עמו בשלום ולדקס
מלא מלדקס ומישיע ומנו בני דבינו יואל יעשים קבל שלומים דבינו שלמה ב"ר אברהם אחי יוס'ן עני שלמה מעיין ה"א .
והתשובה הוא בענין אשף שקיבל אריות קירוצין כשהיא קצנה . ועוד עס בחתומי סי' ל"ו ה"א תשובת הפוס' דבינו
שלמה ב"ר אברהם ב"ר יהואל אח ר' מנחם בר שלמה בר' יצחק אשף קודם אשף בעל"ל לפנות ערב והכתובים כתב במו"ס
ארץ זמן יתנו . ובסי' פ"ה ה"א וגם דבינו שלמה ממשפת דבינו יואל השיב בענין ברכת ניטאוין וואו הוא ר'
שלמה ב"ר אברהם . (קפו) ראיתי בחתומי שד"ל ה"א דבינו רב שלמה בר' יואל השיב בענין ברכת ניטאוין וואו הוא ר'
מחקהו חלוני מלפס חס . ובאמת רק אחד חס מה עניין בשעה"ל כ"ל סי' ס"ד בענינו בלה ז"ל סי' ס"ג . (קפה) ועס
ה"א ר' יצחק לוי השיב בתשובתו לוי . (קפז) ז"ל הכי בעל פ"ה כ"א בספר עב"ל כתב מעשרי בכרות לר' שמואל בן
הפני ועיין אודותיו מה שכתב במו"ס עש"פ ודעת ירודי הכי החכם הגדול מוהל"ל ד"ר הככני במחברת זכרון לראשונים
והערה כ"ד והערה פ"ז ומה שחשב עס . שמה עניין טעם בדיעוסן ג' 191 סי' קל"ג משה"ל הוא מחמק מסי' קל"ס .
ובאמת חלוני כן כי מובא בסי' קל"ג ועיין עוד עס בהערה ק"ח . ומה שהביא התניח בסי' כ"ה הוא משה"ל סי'
קל"ט . ומה שהביא התניח בסי' ל' הוא משה"ל סי' קס"ה . (קצ) הוא דבינו עב"ל אשר הביא הפוסקים עיין מה
שהבאתי במו"ס אודות לקח טוב ז' סי' פ"א וואו היה חתנו של הראשון וגיסו וארץ על ר' יואל הלוי ונהרג בשנת ד"א
התקל"ו ובעל עב"ל בח"ב סי' פ"ח ה"א בתחלתו רבינו שמואל בר נערזתי ה"א מחמיר בדב"ב . ובח"ב ה"א שבו מלא
מוני ז"ל כי דבינו עב"ל חזר . ובזון ג"ל ח"ב ר' שמואל ב"ר נערזתי שהביא . (קצא) בסי' ק"ח ה"א במגילתו נחלק
עני גדולי הדור ר' יצחק ב"ר יהודה ור' שמואל ב"ר דוד הלוי . לכן הוא ר' שמואל ב"ר דוד . (קצב) ז"ל מאוני

הקדמה

ה"ר שמואל ב"ר מאיר (ס' קיא שמחה מ ובח"ב
 ס' ס סו) (קצג):
 הגאון ה"ר שמואל ב"ר דוד (ס' לד רעה) (קצד):
 ה"ר שמואל דשמרוג (ס' ה) (קצה):
 ה"ר שמואל ב"ר אהרן הכהן בשם ה"ר משה
 מנגנציא (ס' קמט) (קצו):
 נדיב ר' שמואל ב"ר יוסף (ח"ב ס' מ) (קצז):
 ה"ר שמואל ב"ר שמשון (ח"ב ס' כז) (קצח):
 ה"ר שם (ח"ב ס' סה) (קצט):
 ה"ר שמוחה או ה"ר שמוחה מאשפירא או
 משפירא (ס' ב ה ל ט פו קזו קל קלד קלט
 קנז קנה קעא קפו רלג רלה רסה שיא שיש שכב
 שנג שמחה ב מ מז ובח"ב ס' ה עוד שם כז
 כה לה צ צח) (ר):
 ד' שמוחה (ס' קנר) (רא):
 ה"ר שמעון קיירא (ס' רמו רנה ובח"ב ס' כז) (רב):
 ה"ר שמעון בן אברהם (ס' קטז ובח"ב ס' ה
 מנ צ) (רג):

ה"ר שמעון הגדול (ס' כה) (רד):
 ה"ר שמעון בן יונה (ס' רו) (רה):
 ה"ר שמעון הצרפתי (ח"ב ס' ד):
 ה"ר שמעון ב"ר יצחק (ח"ב ס' עג) (רו):
 ה"ר שמעיה (ח"ב ס' מד) (רז):
 ה"ר שמריה (ח"ב ס' עא) (רח):
 ה"ר שניאור כהן צדק (ס' כא פא קבו
 רלס) (רט):
 ה"ר שניאור ב"ר יהודה ב"ר ברוך (ס'
 מז) (רי):
 רב שרירא נאון (ס' יג נז קכט תפלין ובח"ב
 ס' מב):
 רב שישנא נאון (ס' רע):
 רבינו ששון (פריפה ח ובח"ב ס' כה) (ריא):

ת.

רבינו תם ערך המשים פעמים וגם הרבה פעמים
 בח"ב) (ריב):

ואלה

Evereu וכן הביא לכתוב בעל קירל הדורות י"ד ע"ב ורבינו שמואל מאיבורה הוה בזמן הזה והוא רבו של רבינו פנך.
 (קצג) הוא הרשק"ם ועיין מה שכתב אודותיו ידידי הרב הווקר החכם הגדול מהר"ל לואין בהקדמת פירש הרשק"ם.
 (קצד) עיין ספרים ק"ל. וכן מובא בתיבא משמו ס' זב. והרב בעל סה"ג אות ט ס' 98 הביא כי השה"ל ס' ר"ט
 הביא ס' עזריאל כו' אלגס נדפס ס' ג' הביא ר' שמואל דמשכנז וכן ראינו מובא בן בקירל הדורות י"ח ע"ב.
 (קצה) גם הרב בעל סה"ג אות ט' ס' 78 הביא בשם פשה"ל שגולת ק"ע. (קצז) ועם הביא כי שאל את רבינו יצחק
 מדוה"ר וכו' יצחק מדוה"ר חסם עם יצחק ב"ר שמואל זשה"ל. (קצח) ועם הסיד על רבינו יעקב ב"ר יקר. ולדעתו ל"ל
 ר' שלמה ב"ר שמשון (שהבא"ל למעלה) וכן נמלא במרדכי. ר' שלמה ב"ר שמשון הסיד על ב"ר יקר ועם פשה"ל בס' ה
 הוא הביא ר' שלמה ב"ר שמשון. (קצט) הוא ר"ת ר' שלמה מטרלני עיין לעיל הערה קפ"א. (ר) הוא רבו של ה"ר
 אביגדור כהן דק. וכתב הרב בעל סה"ג אות ט' ס' 157 הרבה משונות וממנו מביא הרב פשה"ל כ"י ובעל קירל
 הדורות דף י"ח ע"א כתב ר' שמואל משפירא כתוב בס' פשה"ל דף י"ח (בוכנזו להדפס) שהוא היה רבו של רבינו
 אביגדור כהן דק ופ"ם בהערת הרב שמואל הגדול ה"ר קאסקעל. ובגל זאת יש לשער שבא"ח מקומות כוון הרב בעל
 פשה"ל אל ה"ר שמואל מוויטרי. (רא) וז"ל שם מפי חסם אחד וכו' שמואל שמו שמשון עטם אחר פשעם אחד היה אחד
 מבין ברבית המזון ס' ומובא גם שמואל ס' כ"ו. (רב) הוא בעל הלכות גדולות. ובח"ב ס' ג"ז הביא וכו' שמשון קיירא
 שחיב להלכות גדולות. (רג) ז"ל בעל סה"ג אות ט' ס' 158 רבינו שמשון ב"ר אברהם הביאו שגלי הלקט שגלי
 קפ"ב עכ"ל. (רד) הביאו גם ה"ח בתשובתו וז"ל שם וגם ר' שמשון הגדול שהיה מלומד נבסים היה אומרה בכל יום.
 (רה) מובא בתוס' ר"ה ל"ג ע"ב ד"ה שיעור. (רו) וכן הביא הרב בעל סה"ג אות ט' ס' 165 ראינו בס' פשה"ל
 ח"ב כ"י ס' ע"ג שכתוב שם וז"ל נראה בעיני ה"ר שמשון כו' יצחק ל"ע ובעיני רבינו נדפסו וז"ל ובעיני חמי שלמה
 מטרלני הסיד אשר ברפת הקדר היה נסכדו וקבוו הדבר שסם דבני רש"י ז"ל עכ"ל. בוודאי כן הוא כי כדכא ס' פ"ג
 מתחיל זה פירש רבינו שלמה מטרלני ל"ע משנע ברכות ועטם סידון. ועיין לוגן בספרו גה"ל דף ק"ט.
 (רי) שם הביא רבינו ר' שמשון בשם ר' שלמה. והוא היה תלמיד רש"י מפ' מדות. (רח) הוא חתנו של רבינו
 שמואל ותלמידו של רש"י. (רז) מה שהובא בפשה"ל ס' כ"א בשם ה"ר שניאור כהן דק מובא נדפס ס' ג' בשם
 ה"ר שניאור כהן. (ר) ז"ל פשה"ל אות ט' ס' 190 רבינו שניאור ב"ר יהודה ב"ר ברוך וז"ל כ"י שגלי הלקט שגלי
 פ"ג ומביא ראינו ממנו שהוא אדם גדול ע"כ וכן הביא התניא ס' כ"י. (ריא) הרב פשה"ל הביא שם וז"ל כתב רבינו
 שמואל שם רבינו שלמה שפסק בשם ר' שלמה. ועיין מה שהעיר ידידי הרב החכם הווקר מהר"ל צמלויג
 בהקדמתו אל אולר טוב משנת ה'תל"ט כי גם באו"ה הובא הורה התורה ששון או רבנא ששון והוא ר' שלמה ב"ר שמשון
 (שהבא"ל לעיל) והרשד"ל הביא צלות הגאונים דף 117 כי בתשכ"ז (מנהגי מהר"ם) כ"י קרובו לטוף הביא שני רבנים
 היו בדור אחד אחד רבינו שלמה כו' יצחק בעל הפירש (סיימו רש"י) ורבינו שלמה כו' שמשון ואחיו היה חותם עלמו ששון
 על שם אביו ורבינו שלמה היה מוחם עלמו שם ע"כ שם אביו ע"כ. ובפשה"ל ח"ב ס' כ"א שהבא"ל הביא שם התורה
 רבינו ששון ורבינו מלכות לוחי. (ריב) בח"ב מובא הרבה משונותיו בס' ל"ח חסם יעקב ב"ר מאיר וז"ל ועם מתחיל

הקדמה

ה) ואלה הם שמות הספרים המובאים בחלק א' ובחלק ב' על סדר א"ב עם הערות עליהם:

הלכות שחיטה של קדמונים (ח"ב סי' כה) :
 הלכות נדה לרש"י (ח"ב סי' עז) (ריה) :
 הלכות נדה מר' אלעזר מזורמשיא (ח"ב סי' עז) (ריט) :
 השבס (שמחות סי' ב יז מר) (רכ) :
 הלקט (סי' עט) (רבא) :
 הרנינו (סי' קעד רצג עוד שם) (רכב) :
 הזחור (סי' קצ) (רכג) :
 ויקרא רבה (סי' פג צד) :
 ספר החסידים (סי' קצ) :
 ספר הישר של רבינו תם (ח"ב סי' בה מב מג סו עז צג) (רכד) :
 ספר יראים (סי' נז סו פט צ צא צב צג קו קז קכ קמט קנג קנד קנט קצו קצז רז רכ רכא רמב רסב רצח רצו שוג שכו שלט שמת שמש שג שסט ובח"ב סי' ד) :
 יסוד ה"ר שמחה מאישפירא (ח"ב סי' סח) (רכה) :
 לקח טוב (סי' נט ס שסו מילה ד') (רכו) :
 המאור (או ה"ר זרחיה בעל המאור) (סי' יט מה קעט קצה רט ריז ריח רלא רלז רמו רמח רנא רצו שב שג שה שמה שמחות נא) :
 ספר המצות (ח"ב סי' ד) (רכז) :
 מביילתא (סי' עה ריח) :
 מגילת תענית (סי' קצא) :

אביאסף (ח"ב סי' מו קה) (ריג) :
 אבות דר"נ (סי' ריח) :
 אנדה (סתם) (סי' חטז מה עז עוד שם צג קכו ד פעמים) קכו ריח ג פעמים) שב שר ששה מילה ג ד ז) :
 אנדה דשמואל (סי' רעט) (ריד) :
 ס' האורה (מרש"י) (ח"ב סי' כג) (רשו) :
 אלפס (הרבה פעמים) :
 בראשית רבה (סי' בג טכ מד נט קכו ה פעמים) קג קט קס קסא ריח ב פעמים) שז שמות ה בג מילה ד ובח"ב סי' סו עה) :
 ספר גומטריה (סי' קלו) (רסו) :
 ספר הדינים של רבינו יהודה הכהן (שמחות נב) (ריז) :
 ספר הדברות (עיין עשרת הדברות) :
 הלכות פסוקות של תפילין (ה' תפילין) :
 הלכות ה"ר יהודה ז"ל (סי' ה. ובח"ב סי' יג הלכות ר' יהודאי גאון ז"ל) :
 הלכות גדולות (סי' יד טו כח לט נט ע צד קיא קמג קנ קנד. שם הביא הלכות גדולות של רב יהודאי ז"ל) קסא קעא קעד קפה קצה ריח רלד רפה שמחות ב יז נב מילה ד) שם הביא וכן כתב ר' שמעון קיירא בהלכות גדולות וכן הביא בס' ה) ובח"ב סי' לא ובס' עג הביא ובהלכות קטועות ובהלכות גדולות ובהלכות קצובות של מר יהודאי גאון ז"ל) :

מגילות

זה סדר הכתובים של המגילות על ידינו על ידינו וכו'. (ריג) מתחבר הוא ה"ר אליעזר ב"ר יואל הלוי (הראש"ה) פסקי הלכות ונפטר בכתובים. (ריד) הוא מדרש שמואל. (רשו) נפטר בכתובים וקלמו נדפס בס' הפרדס ביין לז"ל הספרים אות א' 569. (רשו) עיין שם הגדולים. (ריז) ז"ל בעל לז"ל הספרים אות ד' 224 ס' הדינים לה"ר יהודה הכהן מתלמידי הרמב"ם נזכר בפוסקים וכו' הראשונים כמו בשו"ת מהר"ם הכרובות סי' מ"א ושו"ת הרא"ש כ"ל ז"ל סי' י"א ופסקי הירקאני סי' כ"ג ושו"ת מהר"ם הלשקסי סי' כ"ח וכו' ז"ל פ"ב וכן נזכר ג"כ בלז"ל ז"ל. בס' דגמא המקשה סי' ת"ס. הלז"ל הרמ"א. ענוה תר"ד. (ריח) בשב"ל שם עיין שגלמו ה' נדה שששה רבינו שלמה. עיין בלז"ל הספרים אות פ' סי' 1010 פסקי דיוט לרש"י. (ריט) וסיים סליקו ה' נדה של ה"ר אלעזר ז"ל ואזני סס ה' נדה בספרו הירקא. (רכ) עיין מנזל למדע לקח טוב דף כ"א מה שהבאתי שם. (רבא) כתב הרב בעל ש"ב ז"ל אות ל' סי' 55 לקח טוב כתיב יעשיהו הראשון (הרי"ד) מפסקי דיוט כנראה מתוך רי"ד לקדושין על דף מ"א ורש"י הלשק סי' ת"ס. הלז"ל הרמ"א. ענוה תר"ד. (רכב) עיין מנזל להפסיקת הערה י' ושם הבאתי ראיתי נמזק ב"י הל' פסח סי' מ"ח הביא בשם מדרש רבינו המובה בשב"ל הלשק ולא רשמתי אנה הוא נמזק בשב"ל והוא בס' קע"ד ענוה הרביעית. (רכג) ז"ל הלכות פסוקות של ספר הזהיר וכן מובא בשב"ל הגדפס סי' ל"א ובס' הפרדס לרש"י דף י"ג דפוס ווארשאו. והספר הזה הנקרא והזהיר הלז"ל לאור הרב הגדול מוה"ר ישע"ר פריימאן עם בלז"ל הנקרא ענפי יהודה ובמ"ס הלגטן שנה עשרים ששיתים מתחברת לראשונים כתבתי שמות על הספר ועל דבדי הרב המנצח. (רכד) בס' ז"ל הביא ג"כ חקונת גלוני לרפס שהעתיק מס' הישר. (רכה) נזכר בס' חתן דמיס פ' תזיעו האש הביא הרב החוקר לז"ל בספרו גל"ל לד ק"ה. (רכו) עיין מנזל למדע לקח טוב דף כ"א ש"א מה שהבאתי שם. (רכז) ז"ל שם ולענין התולעים שכתבתי אני לך לחזר אחר הדעת המתכנן ספר המזאת כו' ובזו"ל

הקדמה

מגילת סתרים (עיני רבינו נסים) :
 מדרש (סתם) (ס' עו פא קנו רלש רמא תפילין) :
 מדרש שיר השירים (ס' רפא שעב שמחות מז) :
 מדרש איכה (ס' ט קבא קנח רמג רסה רעו שח שמחות כג) (רכח) :
 משנת דרך ארץ וזמא (ס' ח) (רכט) :
 מנהגות לותר (ס' כט) :
 מנהגות חכמי מונצא (ס' קצד קצה רסז רסט שמחות נב) :
 מנהגות אשפריא (ס' רסז רפד) :
 מנהגות הגאונים (ס' רצ) :
 מחזור ויטרי (ח"ב ס' יג) :
 מחזורים (ס' רעז שיו שבא) :
 מחזורים ישנים (ס' כח) :
 ספר המציאות (שריפה ס' ח) (רל) :
 מעשה מרבכה (ס' יז כ) (רלא) :
 ספר המכריע (ס' רח"ב ס' הלא לר מג קלח) (רלב):
 ניקור הבשר לרבינו שלמה ז"ל (ח"ב ס' שו) :
 ספרי (ס' פא רז רלש) :
 מס' סופרים (ס' ז ס' יא יג כז ל לה ע עז עס קפה רח שו) :

סידורים (ס' קל קפ רפז) :
 סדר אליהו רבא (ס' ו) (רלג) :
 סדר עולם (ס' רי רלה) :
 הערוך (ס' קנו) :
 עשרת הדברות (או בעל הדברות) (ס' לד עוד שם ע צב קיב קיז קל קמד קמה קפה קצה קצו קצז רו רז ריב רמג רמד רמה רמו רמת רנב רנד רעא רצה רצו שג שייב שמו שיט שכ שכד של שלה שגא שכב שסט שעא) (רלד) :
 פסקי רבינו יהודה (ס' קמג) (רלה) :
 פסקים של רבינו גרשום ז"ל (ח"ב ס' מג) (רלו) :
 פרקי דר' אליעזר (בריתא דר"א) (ס' ט (ב פעמים) עו קל (ב פעמים) קסט ריש רפא שכב שמחות יא כב מג מז מילה ו ט) :
 פייט (ס' יג) (רלז) :
 פסיקתא (ס' ב ה י כג כה ד פעמים) ע פב (ב פעמים) קבו (ב פעמים) קבט ריח (ב פעמים) רפב רפד רפו (ב פעמים) רצב שב שכב מילה ד) (רלח) :
 פסיקתא רבתי (ס' ו קנו ה' תפילין) (רלט) :
 פסיקתא שקורין תמניא אפי (ס' עח) (רמ) :
 פירוש רב סעדיה גאון לס' עזרא (ס' רפג) :
 הפרדס

טוון לס' המנוח להרמב"ם ז"ל. (רכח) כס' ט' הביא בשם מדרש איכה הוא פ"ג פסוק גס כי אזעק ועיין במדרש לפנינו ג' אהרם ועיין במ"ב שהביא ג' התניא (אות ד). (רכט) המאמר לימא לפנינו וכו' אר"ה ס' מ"ו הביא זה בשם מדרש והר"ז ס' ק"ב הביא בשם וי"ל ולימא לפנינו בוי"ל. (רל) אוניו ז"ל ס' התנועות. (רלא) מה שהביא שם בדוכוס י' עמים וארץ מובא בעור אר"ה ס' קכ"ה בשם ס' היכלות. (רלב) חכנו ה"ל יעשה לענאני הלאשון (הר"ד) פסקי דעיס ונדפס בליוורני תקל"ט ובעל שבה"ל כס' ר"ח הביא ור' יעקב מנחם כס' המכריע ובה"ב ס' ל"א הביא בספר המכריע של ה"ר יעקב ז"ל. (רלג) מה שהביא שם. הוא לפנינו פכ"ה והבי"ו ס' מ"ו הביא דברי השב"ל ונדפס לימא וכן העיר הדברי יוסף ס' מ"ו. (רלד) הכב בעל ש"ה"א אות ד' ס' ה' כתב ז"ל דברות הכב העיבור חייב קפד על המועדות וקראו עשרת הדברות וכוותנים הפוסקים וכו' בעל הדברות ובפדע הכב שבלי הלקב מניאו דבריו לגוי' מה ש' שהשיג על הכב ב"ו שכתב ב"ל הר"ן בשם העיבור וכו' שבלי הלקב בשם בעל הדברות ובהמת אחד הס ועיין עוד בדבריו ב'אות ע' ס' 32. ויש להעיר כי הכב שבלי הלקב לא הזכיר את שם מחברו או"ס בהלכות בתניא הביא דבריו יתכן כד' אבא מארי ועיין מניאו למדעם לקח טוב הערה ל"ג ובמקום בעיבור שם א"ה ותתקל"ח לננין הביא יש לתקן ש"ל אלף ותקל"א לננין הביא וסם בהערה שלי אות חתי' שנת תקמ"ט ז"ל (תקמ"ט). וז"ל בסוף ספרו מנא שערס (כ"י נוואטיקאן № 143). ונדפס בהלפס המדע דפוס ווילנא) נשלמו דמות וספרות נשים ומזיקין וכן מנא שלם וארבעים מנשים ושבע וחמשים מנוזיקין וסומיךן ויודע יתכן כגנה היא מנא שערס ויברכאו ה' ואומר מה ה' אלתיך שולל מעמך. שנת התקנ"ג לפדע האל יכריע לזכות כל המוכס אומי וילדיקו בזה ובבא וילתיך ימית לעושה. אמן. (רלה) אוניו כוונתו להלכות פסוקות של רב יהודאי גאון. (רלו) ז"ל הכב בעל ש"ה"א אות ג' ס' 13 דבריו ברשום מאור הגולה. כס' שבלי הלקב ח"ה וח"ב מניאו הכב השבועות ממנו. ובגם שמה' בפסקים על דמות ברשום מאור הגולה. (רלח) בכל המקומות שהביא את הפסיקתא הוא בפסיקתא דרב כגנה שהולאמי לאור וכונו שהעניות במנא ס' פ' אות ז"ד ושם דמתמי כל המקומות הנמלטים לפנינו בפסיקתא ויש לתקן שם בנה ששהב"ח (שם) ועוד מניו שגם בימי אבותינו נהגו בקרבות ז"ל שם ס' כ"ח. ולפני זה יש להביא ב"ב כס' כ"ח מובא ור"מא בפסיקתא דשמיי עולם וספת לגוי' פ"י (הוא לפניו דף ק"ג ע"א כמו שהעירוני בפסקא שהוא הערה י"א) גם יש להוסיף ב'רשימה שם ס' ע' שלם דמתמי וגם יש לתקן שם במקום ערובה השעיות ס' רמ"ח ז"ל ר"מא ויש במנאו הערותי שמה שהביא ב' מילה ובפסיקתא דרב אשר קדש יודע מבנין. זה לא נמנא בפסיקתא. (רלט) עיין מה שהעירותי במנאו הערה י"ב. ובס' קל"ו מניאו פסיקתא סתם וז"ל פסיקתא דכמי עיין מנאו ס' ז' אות י"ב. (רמ) תפילין הביא פסיקתא סתם דלמתיך בפסיקתא ח"י פ' מנחם עומר ב' וז"ל פסיקתא דכמי ורוא בפסקא וכו'. (רמז) שם ובפסיקתא שקורין תמניא אפי אכתוב לו דבי מנחם כמו ז' נחשבו אמר הקב"ה דעמתי הוה ליתן להם לישראל אף המרגום בכח

תוספתא (הרבה פעמים) :
 תלמוד ירושלמי (סי' כא) (רמז*) :
 תרגום (סי' ח נו צב) :
 תרגום ירושלמי (סי' ריש) (רמח) :
 ספר התרומה (סי' יז נו סב פט צ צא קז עו"ש
 קיא קיב קיג קיד קטו קיז קכד קכה
 קלב קלג קלד קלו קפה רז ריב וז"ל סי' ה' :
 תשובות הגאונים (סי' ד ט י טו יז כב כג
 מה נו נט עו"ש ע עא עז צט ק קבא
 קכו קכז קכח קכט קכא קכב קכד קכה קכז קכח קכט
 עו"ש רלד רלח רע רעב רפג רפה רפט שו שט
 שיז שיט שכ שסו שמחות יד יז כו כט לד מו
 גס בח"ב הרבה פעמים (רמט) :
 תשובות הצרפתים (שמחות מ') :
 תשובת רבינו שלמה (ח"ב סי' ה כה) :
 תוספות רבינו אליעזר משול (עיון לעיל רבינו
 אליעזר מטול) :
 תוספות רבינו יוסף (סי' קכב) (רג) :
 תוספות תלמידי רבינו יצחק בר אשר
 (סי' רכה) (רנא) :
 תוספות רבינו יצחק ז"ל (ח"ב סי' קמו) :

הפרדס (הרבה פעמים) (רמא) :
 הרוקה (סי' קיב עו"ש) :
 שערי ברכות לה"ר שמואל בן חפני (עיון ר'
 שמואל בן חפני) :
 שערים של רבינו האי (ח"ב סי' ז מג) (רמב) :
 שערי רבינו יצחק אלפס (ח"ב סי' סו) (רמג) :
 שוחר טוב (אגדת תהלים) (סי' ז ח יז יח נא קבו
 קסה קטו קעד ריח) :
 שמוש תפילין של רש"י (ה' תפילין) :
 שמוחות זוטרתא (שמחות סי' א) (רמד) :
 שאילתות (עיון רב אחאי גאון) :
 תנחומא (סי' ג טו עו"ש מ עו"ש מב נה נח צו עור
 שם קכו קכט קלא קמט קפט ריח רעיו) (רמה) :
 תורת כהנים (סי' רכ רלד רמ רעה) :
 תיקון תפילין של ר' יהודה בר ברוילאי
 (ה' תפילין) (רמו) :
 תיקון גס לרבינו תם זצ"ל (ח"ב סי' צח) (רמו*) :
 תיקון גס לרבינו ישעיה זצ"ל (ח"ב סי' צח) :
 תיקון הגס של רבינו אברהם כהן (ח"ב
 סי' צח) :
 תיקון הליצה לר"ת (ח"ב סי' צט) (רמוז) :

והנה

שהוא גופי מורה כו'. וראיתי בזיון מונח ב' דברים לדוגמה מהכ"י בשם ר' יהודה אהיו שני ובמחבר אחד מהם הביא
 את דברי הפסיקתא שהביא בס עקרון תמינה אפי והעיר על זה החכם החוקר הרי"ש. יע לדעת שהיה ג"כ פסיקתא
 דתמינה אפי ולא נזכר בשום מקום ולר"ך חקירה אם איננה השוחר טוב להלוי ק"ע פכ"ג. אולם נעלם ממנו שהכוונה
 על הפסיקתא דרמי שנתגלת בה שמונה פרשיות לתוכה מפסקא ב' עד פסקא ס' ועד בכלל ובפסקא ה' ויהי ביום
 גלות משה נתאל המאמר ה"ל ותמינה אפי הכונה שמונה אופנים. (רמא) כל ה"כ בעל שה"ג אות ג' סי' 46 לראשי
 ספר הפרדס לרש"י כ"י דיוס הלכות ותשובות. ובשני הלקט כתב יד ח"ב תמינה אפי נדה לרש"י וישם שם בס'
 הפרדס כ"י. ועיון גס בש"ג אות ט' סי' 27. (רמב) בעל אורז הספרים הביא בערך מקה וממכר כפי הנראה מיכר
 עד על הלכות וקראם בשם הכולל שערים ומסס ספרי דינין והספקין ומהלכו קדמונים דביס שקראו לספריהם בשם "שערים"
 ורש"י קורא ג"כ לספר זה בשם שערים דרב האי (עיון ב"מ ל"ט פ"א ד"ה מחמת מדרין) ויש קדמונים שקרוין ל"ס"
 משפטי שבעות דרב האי ג"כ בשם שערי שבעות עיון מלודות רה"ב הערה כ"ב. (רמג) ז"ל בעל אורז הספרים שערי
 שבעות ה"ר יצחק ב"ר ראובן נדח הרי"ף ודלא כיה מיהסין אותה להרי"ף בעלמו עם שערים שערים דדיני שבעות ונדפסו
 תמיד עם ספרו האלפסי ולכן יש קורין להס ג"כ שערים לרב אלפסי ונדפסו גם נדס. (רמד) בה' שמחות סי' ה' הביא
 הביא בשמחתה וזכרנה ד' חיות משאדם עולה למטה נכנסין אלנו ואומרים לו - לא דברים תחיים ולא דברים מתמים
 שנת הלויים אלדס כו'. וזה מובא גם בתמינה אפי וס' הגי' "רב חייה סיפור יו"ד" וכן ה"א ח"א" ודברים המכונים
 בתורת האדם הביא בדיניתא ו' רמס' שמחות שהיא אצל רמתי. וכן הביא סיפור יו"ד סי' ע"ה. ובתב הב"י שהיא מס'
 שמחות. אולם לפנינו לימא וכבר העיר הגר"א ז"ל ביו"ד סי' ע"ה ובס' ש"ע שחקר בנפשה' שלפניו וכן סיפור
 הה"ג דרש"ה בתניח סס. (רמה) כל המקומות שהביא הם לקוחים מהמחברתא כתב יד אשר בידו (אקוס להזיאו
 בקרוז לאור שולס עם הערות ותקונים ומנוח גדול) ובמנוח אשר נכתב בה"א (אות י' סי' כ"ב) דשמתי כל המקומות
 אנה הם נתלצים בתנחומא. (רמו) ואפשר שהיא אצל בקפרי סי' העמים. (רמו*) גם הרב בעל אורז' ה' גיעץ סי'
 השק"י השק"י תש"ח הביא כתב ר"ם בתיקון סדר הגב ששלח לבני פריש. (רמוז) גם האורז' ה' חליהה סי' תרע"ב
 הביא כתב ר"ם ז"ל בסדר חליהה שלו. (רמוז*) בהרבה מקומות הביא את הירושלמי והמלא גם נוסחאות אחרות
 מאשר לפניו ועיון לעיל ר' שלמה בן ר"ם והעברה קפ"ג שהבאתי שם' לפניו ירושלמי וציעס ומועד שהיה על רבינו
 חסד ז"ל. (רמה) הביא המדרגס המתונה יב"ע ריע בעלה ויכחו ורעס' וירושלמי. (רמט) הרבה שמחות מלאים
 מפוזרים בשמחות הגאונים אשר כעת לפנינו בדפוס. (רג) וכן הביא הרב בעל שה"ג בצות מ' בערך תוספות סי'
 ע"ו בשם שבלי הלקט. (רנא) וז"ל סס וכן כתבו תלמידי רבינו יצחק ב"ר אשר בתוספות מועד קמן. וכן הביא הרב
 בעל שה"ג אות מ' בערך תוספות סי' כ"ד :

הקדמה

ט) והנה נמצא בידינו גם ס' שבלי הלקט בדפוס נדפס פעם ראשונה בוויניציה בשנת רננ"ו (ש"ו) בבית דניאל בומבירני. ופעם שנית בדובנא שנת תקנ"ד ופעם שלישית בשאלוניקי שנת תקנ"ו. אבל זה הנדפס הוא רק קצור משבלי הלקט השלם והארוך אשר נשאר בכתובים. והמקצר הזה השמיט הרבה ממנו. כמעט בערך שני חלקים מהספר. כי השמיט מאמרים שלמים ותשובות ופסקים רבים. גם פירוש התפלות והגדה של פסח וכמעט בכל מאמר ומאמר הציג מלת "וכו" להורות כי המאמר חסר הוא. ובהרבה מאמרים אין לבוא עד תכלית כוונתם. כי הם מקושעים. ובכל הספר לא תמצא שם ה"ר בנימין אחיו של המחבר אשר הרב בעל שבלי הלקט מזכירו הרבה פעמים. וגם אחיו שני הרב ר' יהודה ב"ר בנימין אשר בעל שבה"ל מביאו הרבה פעמים בשם העלים זה המקצר בכונה ולא פירש שמו וכותב תמיד עליו מורי יעלה ז"ל (כמו בהלכות א ד ה יא עוד שם יט כ כא ע"ש כב כה כז ל לב לג לו לה ע"ש ל"ט ע"ש מ ע"ש מא ע"ש נ ע"ש נח סא סג ע"ש עב עג עז עז פא פז פח קיב) וגם את שם אחיו שני ה"ר צדקיה (ג"כ בן דודו ר' בנימין) לא הביאו. וכמעט אין לברר מתוך הספר מי הוא. ומי מחברו רק המדפיס בוויניציה בשער הספר כתב:

שבלי הלקט

מי האיש החפץ חיים לאותות ולמועדים ימים ושנים כונן משרים ילקט נא ואסף בעמרים אחרי הקוצרים. בספר הזה מלא חדושי הגאונים והפוסקים הנבחרים. הונה בעיון האפשרי נאווה תהלה לישרים:

גם בשער החוה לא הזכיר את שם רבינו צדקיה המחבר. ונראה בעליל כי המסדר והמקצר החוה עשה בכוונה שלא יכירו הבאים אחריו ממי העתיק הספר הזה. ויחשבו כי הוא המחבר האסיפה ההיא והוא הולידה. ובאמת יפלא בעינינו כי הקצור החוה אשר הוא כמעט כספר החתום. זכה לצאת לאור עולם. ונדפס שלשה פעמים. והמקור הראשי הוא שבלי הלקט הארוך והשלם אשר ממנו לקט המקצר החוה. היה כמעט אשר יזכרו מימיו. ונשאר טסון וצפון עד כה. והכל תלוי במול. וכבר העיר גם הרב מהר"ם די לונזאנו ז"ל הובאו דבריו בס' קורא הדורות (דף ג"א) וז"ל הספר הזה הנקרא שבלי הלקט חברו רבינו צדקיהו ב"ר אברהם הרופא ז"ל כו' ובכל מקום שתמצא בספר החוה מורי יעלה זה ר' יהודה [בן ר' בנימין אחי אביו] ולמה קורא אותו כן? ע"ש הפסוק שבס' שופטים ויאמר ה' יהודה יעלה כו'. ודע כי המחבר עשה ספר זה ערוגות ערוגות. והבאים אחריו שלחו בו יד. ושנו ספרו כאשר עשו גם לספר היראים עכ"ל. והרב בעל שם הגדולים (ה"א אות ז) כתב זה הנדפס הוא קצור ממנו ושנו סדרו ועל רבו ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא כתב מורי יעלה. וכן בשה"ג ח"ב אות ק' סי' 91 כתב קצור שבלי הלקט הוא שבלי הלקט אשר בדפוס וזה חלק א' של שבלי הלקט ע"כ ושם בס' 92 הביא כי ראה בכתב יד גם קצור שבלי הלקט ח"ב. והוא קצור מן שבלי הלקט ח"ב וכתב שם שראה שהרב המקצר מח"ב הכנים בתוכן דינים אחרים שאינם משבלי הלקט ואותם דינים הנוספים אומר זקני הרו"ה ודודי הרא"ה בכמה ענינים ודינים ע"כ. ואולי הוא המקצר והמסדר מח"א אשר לפנינו בדפוס ואב אחד הוליד שני הקצורים החס. עכ"פ נראה מכל הספר כי עשה בכוונה מבלי הזכיר שם המחבר ושמות אחיו וקרוביו לבלתי היות ניכר כי הוא קצור מספר אחר. ודע כי מה שכתב מהר"ם די לונזאנו שבכל מקום שתמצא

הקדמה

יב

שתמצא בספר הזה מורי יעלה הוא ע"ש הכתוב יהודה יעלה. כוונתי לשבלי הלקט הקצר הנדפס כי רק בו נמצא מורי יעלה בהעלמת שם העצם ר' יהודה. אבל לא כן בשבלי הלקט כתב יד שלנו כי שם נמצא תמיד שיכנהו בשמו ר' יהודה ב"ר בנימין. והשערתי בענין מורי יעלה לא ישרה בעיני כי רחוק לומר שהחליף שם העצם במלת יעלה ע"ש הכתוב יהודה יעלה. אבל לדעתי כוונתי במלת יעלה ברכה לנפטר שיעלה זכרונו לברכה כי אחר מלת יעלה מביא תמיד המלות זכרנו לברכה (ז"ל) וא"כ הכוונה פשוטה מורי יעלה זכרונו לברכה:

והנה כל שמות החכמים והספרים המובאים בו. כלם נמצאים בשבלי הלקט כתב יד. ואך למותר להציג דוגמאות מהן. כי כעת שיצא הס' שבלי הלקט הארוך והשלם לאור עולם ימצא הקורא כלם במקומותם. רק על זה אעיר כי בשנה"ל כתב יד לא נזכר שם הרמב"ם ז"ל רק בה' שמחות וסריפה. הנספחות אל הספר (עיין לעיל סי' ז' בערך ה"ד משה בר מיימון) ואפשר כי ספר משנה תורה להרמב"ם ז"ל לא נפריץ בימיו בעת כתבו את ספרו שבה"ל ולא ראה או העתקה מסנו (כי אז בימים ההם היה הכל בכתב יד) או אפשר לסכה אחרת באשר בזמן ההוא כבר נפוצה המחלוקת על ספרי הרמב"ם וביחוד על ספרו מורה נבוכים. ולכן לא רצה להזכירו אולם זה המסדר בשבלי הלקט הקצר מביאו בסו' ל"ה חז"ל ולריבנו משה בן מיימון מצאתי. ובסו' צ"ט הביאו וכן מצאתי בספר זמנים של רבינו משה בן מיימון. ובסו' ק' הביאו וכן מצאתי לריבנו משה בן מיימון בחבור שלו. ובסו' קי"ב קי"ד קט"ו קי"ט הביאו וכן מצאתי בחבור רבינו משה בן מיימון. ובסו' קי"א הביאו ובספר זמנים של רבינו משה בן מיימון ז"ל. אבל בכ"י עצמו של שבה"ל לא הביאו כלל במקומות ההם. המקצר הזה חלק את הספר ל"ב כללים (במקום שבכ"י נחלק הספר ל"ב ערוגות) וכל כלל חלק להלכות ויש בו קב"א הלכות. ובכ"י נמצא שע"ה שבלים (היינו הלכות) ובנדפס כללם יחד וחלק אותם למספר קב"א ובסוף כל כלל כתב: נשלם כלל של . . . . . הלכותיו כך וכך. וסימן . . . . . כי גם הוא עשה סימנים למספר ההלכות כמו שנמצא גם בכ"י. את ה' שמחות. מילה. ציצית. תפילין. שהיטה. טריפה לא הביאו כלל. וכאשר הבאתי למעלה קצר מאד ורשם, וכו' גם בסו' י"א כתב אחר מלת וכו', ומורה עלי לכתוב כל התשובה ודבריו נטוהם למבין. וכן בסוף אות י"ד אחר מלת וכו' סיים, וקשה עלי לכתוב כל התשובה" גם לפעמים רשם כי כבר כתב מזה במקום אחר. כמו בסו' י"ט כתב ועיקרו בתפלה הלכה י"ד. ובסו' כ"ה כתב ושיעור העידוב ועשייתו מפורש למעלה בהלכה כ"ד. וכן ציין בסו' ל"ח בסו' מ' בסו' מ"ט בסו' ס"ח ובסו' ע"א ובסו' ע"ה ובסו' פ"ה וסו' פ"ט צ"ה בסו' ק"ד. ובסו' צ"ה שם כתב, והאריך בתשובתו ולא להאריך באתי" בכל פעם רשם גם סימן החלכה ולפעמים הניח ולא רשם באיזה הלכה כמו בסו' י"ח כתב ולפנינו בברכות תמצא בזה הלכה . . . . . וכן בסו' ק"ד כתבתי למעלה בתענית הלכה . . . . .

סוף דבר המקצר הזה קצר הרבה וקמע הרבה דברים מס' שבלי הלקט כ"י. ולפני מרן ב"י ז"ל היה שבלי הלקט כ"י שלפנינו. ובכמה מקומות שמביא דבריו הכוונה על הכ"י כמו באו"ח סי' מ"ז נ"ג נ"ז מ"ז קי"ב קי"א קנ"ט קס"ז קפ"ח ר"ג רי"א רע"ב רפ"ה רצ"א רצ"ב ש"א ש"ה שו"ד ש"כ שכ"ח של"ט שפ"ב ת"ד תכ"ג תרע"ז תרפ"ה תר"צ. ובכל המקומות שהביא הם לפנינו בכ"י וזה נעלם מאיזה גדולים כמו שתראה בסו' שפ"ב הביא דברי השנה"ל והרב בעל עצי אלמונים או"ח סי' שפ"ב כתב על דברי הכ"י שהביא משבה"ל

הקדמה

משבה"ל שחפש ולא מצא בשבלי הלקט. אולם מאשר הבאתי תראה כי מרן ב"י כוון לשבלי הלקט כ"י ושם באמת נמצא כל מאמר ומאמר שהביא אחד לא נעדר. ועיין גם בברכי יוסף אר"ח סי' מ"ו ס"ק ט"ו ב' שהעיר על דברי הבי"ש שהביא משם שבלי הלקט והוא שם בשבה"ל כ"י ערוגה הראשונה שכולת ו' ע"ש ובנדפס אין זכר מזה. וגם בבית אלהים למכ"מ פ' ס"א הביא על שם שבה"ל הנמצא בשכולת י"ח. וגם בעל האגור (שהיבר ספרו בשנת ה"א ר"מ) הביא תדיר את השבה"ל ומה שהביא בהתחלת ספרו בעל שבלי הלקט כתב בשם ר"מ מרומנובורק דצריך לברך כו' יש להעיר שהרב בעל שבה"ל הביא בשם ר' מאיר סתם והוא איננו מהר"ם מרומנובורג עיין לעיל אות ז' בערך ר' מאיר:

(י) **מלכד** שבלי הלקט הקצר נמצא ספר הנקרא בשם „תניא רבתי“ נדפס ראשונה בשם „מנהג אבות ספר תניא“ במנוסחה שנת רע"ד. קרימונה שנת שכ"ה. זאלקווא שנת תק"ס. סדילקאו שנת תקצ"ו. ומחדש בווארשוי שנת תרל"ט. וגם הספר הזה הוא קצור מספר שבלי הלקט הארוך הנשאר בכ"י. וראוי לכנותו שבלי הלקט קצור שני. כי מסדרו לא היה מחבר בעצם. רק מעתיק שהעתק את דברי השבה"ל כ"י. והשמים הרבה וקצר העינים והקדים המאוחר ואחר המוקדם כי סדרו כאופן אחר משונה מאד. אבל הוא בעצמו לא חדש דבר ולא חצי דבר. ונקרא הספר „תניא“ על שם התחלתו „תניא היה רבי מאיר אומר“ וכן מתחיל גוף השבה"ל. והנה המעתיק הזה העלים את המקור אשר ממנו שאב ועשה עצמו כאילו הוא הוליד את הספר. והוא בעצמו ראה את דברי הגאונים והקדמונים שהביא וכתב עליהם „מצאתי“ אולם כל דבריו מתחלתם ועד סופם הם דברי הרב בעל שבה"ל והוא הביא דברי הגאונים והקדמונים אלה. ומה שנפלא עוד יותר הוא. כי הרבה פעמים מביא שם הספר שבלי הלקט כמו בסי' ט"ז (ב' פעמים) י"ט כ"א כ"ז ל"א ל"ז מ"ב מ"ח ג"ה ז"ט (ב' פעמים) פ"א פ"ה צ"ה וכתב בספר שבלי הלקט מצאתי. או מצאתי בשבלי הלקט. או כל זה מצאתי בשבלי הלקט. פי' ההגדה שמוצאתיה בספר שבלי הלקט. פי' ברכת מילה משבלי הלקט. וגם פעמים רבות מביא ושם המחבר מפורש כמו בסי' י"ב י"ד ט"ז י"ח י"ט (ב' פעמים) ל' (ב' פעמים) ל"א ל"ג מ"ה ס"ח (ג' פעמים) פ"ב והחבר ה' צדקיה ז"ל כתב בספר שבלי הלקט שחבר. וכתב החכם ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא ז"ל. כאילו רק הדברים ההם לקוחים משבלי הלקט וכל השאר הם מעשה ידיו. ובאמת ראוי לקרוא כל הספר על שמו רבינו צדקיה ז"ל. עוד זאת תראה כי הרב בעל שבה"ל הביא פעמים הרבה את דברי אחיו ר' בנימין וכתב תמיד „כתב אחי ר' בנימין נר"ו“ והמעתיק הזה עשה עצמו כמתעלם ואת אחיו לא הכיר. „מצאתי בשם החבר ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ז"ל“ „פי' החכם ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ז"ל“ „כתב החבר ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ז"ל“ „ראיתי כתוב בשם החבר ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ז"ל“ כמו שנתראה בסי' ג' ר' ה' י"ב י"ג ט"ז (ג' פעמים) ס"ה ס"ו ע"ה פ"א. וכל אלו הדברים הביא הרב בעל שבה"ל במקומם בשם אחיו. ובעל התניא הוסיף עוד מלת „מצאתי“ כאילו מצא באיזה ספר אחר. וחדוש עוד יותר כי כל מה שהביא הרב בעל שבה"ל בשם ר' בנימין אחיו כתב עליו תמיד בהוספת מלת „נר"ו“ כי היה עוד בחיים. ואתה תחזה דבר מפליא ותשתומם. בעל התניא בסי' מ"ח הביא „ואחיו ר' בנימין נר"ו“. ועוד כתב אחי. וכתב אחי ר' בנימין ז"ל. וכתב אחי ר' בנימין זצ"ל. כל זאת הבבא פי' אותה אחי ר' בנימין „נר"ו“ ויש כאן חדוש בתוך חדוש. שככל הספר הוא מזכיר

את ר' בנימין בלי כנוי אחי. רק ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא. וכאן מזכירו בשם אחי. ובאותו סימן בעצמו אחר שקראהו אחי הביא (על שעושיין מצה אפיקומן) מצאתי בשם החכם ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ז"ל. שכח את אחיו והביאו סתם כמו איש מזור לו. וכן סתר דבריו עצמו. כי אחר שכתב עליו ב' פעמים „נר"י" חזר וכתב עליו „ז"ל" „זצ"ל" שזה מורה כי כבר הלך לעולמו, וזה דבר זר ומתמיה.

ג נודע כאשר הבאתי למעלה כי ר' יהודה בן דודו ר' בנימין. הוא רבו של בעל שבה"ל. ובכל פעם שמזכירו כותב עליו מורי ר' יהודה אחי שני. ובעל התניא כאשר העתיק את דבריו שהביא בעל שבה"ל משמו (כמו בס' ד' ב' פעמים) ה' ה' יש מד נה ב) מביא מורי הרב חביבי ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. ומורי הרב חביבי ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. ומורי הרב חביבי ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. מצאתי בשם מורי הרב חביבי ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא (ופעם אחת בס' י"א הביא מצאתי בשם מורי הרב חביבי ר' בנימין הרופא ז"ל יש לתקן שצ"ל מצאתי בשם מורי הרב חביבי ר' [יהודה ב"ר] בנימין הרופא ז"ל ובשבה"ל בכ"י סי' צ"ו כתוב באמת על זה שמעתי מפי מורי ר' יהודה אחי שני נ"י) וכל קורא ידמה כנפשו כי זה ר' יהודה היה מורו של בעל התניא. אבל אין זה אמת רק הם דבריו בעל שבה"ל שהביא בשם מורו ר' יהודה. והנה בתניא סי' ר' י"ח (ב' פעמים) י"ט כ"ז ל"ד מ"ד מ"ה מ"ז נ"ו ס"ט ע' ע"א פ"א. הביא בסתם ראיתי למורי הרב חביבי ז"ל. כך שמעתי מפי הרב חביבי ז"ל. פ' מורי הרב חביבי. ומורי הרב חביבי הורה לי. שאלה זו שאל מורי הרב חביבי. מצאתי בשם מורי הרב חביבי. והם המה הדברים אשר כתב הרב בעל שבלי הלקט על שם מורו ר' יהודה ב"ר בנימין אחיו שני. וכן ידוע ג"כ כי ר' יהודה הזה שאל שאלת מלפני ה"ר אביגדור כהן צדק כמו שמוכח בשבה"ל הרבה פעמים. ובעל התניא הביא בס' י"ח ה"ר אביגדור ז"ל השיב למורי הרב חביבי ז"ל וכן בס' כ"ו וכן מצאתי שהשיב ר' אביגדור כהן צדק למורי הרב חביבי. ובס' ס"ט שאל מורי הרב חביבי ז"ל לפני ה"ר אביגדור כהן צדק. וכל אלה המאמרים שהביא התניא בלשון הרב חביבי. הם דבריו בעל שבה"ל והוא אינו כותב „הרב חביבי“ :

יא גם ידוע כאשר הבאתי למעלה כי אחיו של ר' יהודה הנ"ל היה שמו ר' צדקיה. וגם הוא היה בן דודו ר' בנימין. ובעל שבה"ל כשמביא דברים בשמו כותב עליו ר' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני. ובעל התניא בס' מ"ח הביא ז"ל פירוש ר' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני ז"ל. וגם כאן יחשוב הקורא כי הוא הי' בן דודו של בעל התניא. אבל באמת הוא לשון של הרב בעל שבה"ל. והנה פעם אחת מצאנו ג"כ כי בעל שבה"ל מביא בשם דודו ר' בנימין (הוא אבי האחים ר' צדקיה ור' יהודה) ותוא בשבה"ל סי' ע"ט שכתב שמעתי הטעם מפי ר' בנימין דודי זצ"ל. ורק במקום הזה מביא דבר בשם דודו ר' בנימין. ובעל התניא הביא דבר זה בס' ט"ז. וכתב מצאתי הטעם בשם מורי הזקן ר' בנימין ב"ר יחיאל. ואין ספק אצלי שהלשון משובש וצ"ל דודי ר' בנימין ב"ר יחיאל. כי כל המאמר הוא כמעט אות באות בשבה"ל סי' ע"ט. ושם כתוב שמעתי הטעם מפי ר' בנימין דודי ז"ל וכתב כן להבדילו מן ר' בנימין אחיו. ולמה לי להרבות בדברים כל קורא בצדק יבין לאשורו כי בתניא הלשון משובש וכי העתיק כל המאמר משבה"ל. וראיתי בתניא הנדפס מחדש בווארשוי עם הערות מהרה"ג הרש"ה נ"י ובהקדמתו רצה לבנות השערה התלויה בשערה. מאשר מצא המציאה ההיא ונפל עליה. ובנה

הקדמה

זכנה מגדל הפורה באויר. שמחבר התניא היה נכד של ר' בנימין הזקן ור' יהודה ב"ר בנימין (בנו של ר' בנימין ההוא דודו של בעל שבה"ל) היה דודו ומורו של התניא. ולכן מכנהו תמיד מורי הרב חביבי. כי חביבי הוא כמו דודי. ובעל התניא היה בנו של ר' צדקיה אחיו של ר' יהודה ההוא ע"ש. מי לא יראה הלחץ זה הדחק ליחס לר' צדקיה בן אשר לא הוליד והיה שמו ר' יהואל. והוא המחבר של ספר התניא. ור' יהודה אחיו של ר' צדקיה היה דודו. ואבי שני האחים ה"ר בנימין היה זקנו. וכל זה נגד לו ממעות אחד שנפל בספר התניא שכתב בשם מורי הזקן ר' בנימין זקני ב"ר יהואל אשר כל קורא גלוי עינים יחזה שהוא מעות. כי כל המאמר הוא לקנה משבלי הלקט כנ"ל. ושם כתוב באמת מפי ר' בנימין דודי זצ"ל. בפרט כי בחסד אל נגלה לפנינו גוף השבלי הלקט עין בעין נחזה כי בעל התניא לא היה מחבר. רק מלקט. כי אסף ולקט דברי בעל שבה"ל והציגם באופן אחר משונה קצת והשמיט הרבה וקצר הרבה. ומה שהביא תמיד מורי הרב חביבי. זה היה מורו של הרב בעל שבה"ל והוא ר' יהודה ב"ר בנימין זצ"ל רק בעל התניא חוסף מלת "חביבי" אבל לא היה מורו. גם לא דודו. גם לא היה בעל התניא נכד מר' בנימין. רק איש זר אשר העתק למענו ספר שבלי הלקט בקצרה. ולכן לא רשם שמו על הספר. כי לא לו הוא. רק קצור משבלי הלקט אשר עשה לתועלת עצמו למען יהיו כל הדינים מסודרים לפניו. ואחר איזה שנים. נשכח המקור הראשון של הספר. כי גוף הב"י של שבלי הלקט היה יקר במציאות. וחשבו לספר התניא לחבור בפני עצמו. גם תראה כל הספרים שהביא התניא נמצאים בשבה"ל כב"י. ועיין מבוא להפסיקתא אות ה' ס' מ"ו שם רשמתי המקומות שבעל התניא הביא את הפסיקתא ואנה הם נמצאים בשבה"ל והעירותי שם. גם באות ה' ס' ח' כי הרב בעל שבה"ל בחל" מילה ס' ד' הביא מאמר בשם הפסיקתא ולא נמצא בפסיקתא וכן העתיק התניא. גם הביא שם בערכין דרש לה על אברהם. הביא כמו שמצא בשבה"ל ובאמת זצ"ל במנחות והוא כדף ג"ו ע"ב. ועיין במבוא שם הערה י' כי בשבה"ל ערוגה עשירית ס' רצ"ג הביא במדרש הרנינו שופר של בעל מוס כשר לתקוע בו והמאמר נעתק במעות וצ"ל בעל מוס כשר לתקוע בר"ה ומוסב על התוקע בעצמו לא על השופר כמו שהוא לנכון בפסיקתא רבתי פל"ט א"ר עקיבא בעל מוס כשר לתקוע בר"ה. וגם התניא ס' ע"ז העתיק כמו שמצא בשבה"ל עם המעות. גם בתניא ס' כ"ז הביא בפסיקתא במקום בפסיקתא רבתי כמו שראה בשבה"ל ס' קנ"ז עיין במבוא אות ז' ס' י"ב. וגם עיין מבוא למדרש לקח טוב ס' י' אות ט' (דף נה ע"א) כי רבינו צדקיה בשבה"ל הביא את הלכה טוב. ולכן נעתק בתניא ע"ש: סוף דבר אין דבר חדש בספר הזה רק מלוקט מס' שבלי הלקט כ"י בקצרה:

יב) והנה ראיתי כי הרה"ג מהרש"ה בהקדמתו להתניא חוסף עוד לחזק השערתו (אשר הבאתי לעיל אות י"א) יען שהמחבר ספר התניא לא הזכיר בשום פעם את שם ר' צדקיה ב"ר בנימין (אשר הוא לדעתו אביו של בעל התניא) אף במקום שהיה לו להזכירו. ומה שמוכירו בס' מ"ח הוא לשון השבה"ל כמו שכתב המחבר בעצמו שם. וזה לדעתי למען לא י'דע בן מי הוא המחבר. אולם זה דחוק מאוד. כי אף נניח שלא רצה להזכיר אביו, מ"מ היה לו להביא בסתם בשם אבא מארי זצ"ל בלי הזכרת שמו העצמי. על דרך שכתב רבינו תם זצ"ל (מובא בשבה"ל כ"י ס' כ"ח) וז"ל ושמעתי מאבא מרי זצ"ל ששמע מרביתו כשפייט ר' אליעזר והחיות וכו'. ועוד הרבה כיוצא בזה. רק ברור כי הוא השערה

הקדמה

יד

רחוקה אשר בעל התניא היה בן מר' צדקיה ב"ר בנימין. ועתה אמנה המקומות אתה לאחת מה שהשמיט בהן בעל התניא את שם ר' צדקיה. ותראה כי כל המאמרים האלה נמצאים בשב"ל כ"י ובכלם נזכר שם ר' אביגדור כהן צדק שהשיב לר' צדקיה או ששמע מפי ר' אביגדור כהן צדק. ובעל התניא קצר ולא הזכיר בכונה את שם ר' צדקיה רק את ר' אביגדור כהן צדק לבד. והם: בס' קי"ב שאל ר' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני להר' אביגדור כהן צדק. והתניא סי' י"ט (דף כח ע"ב) הביא מצאתי בשם ר' אביגדור. וכן בס' קנ"ג. וכן העיד ר' צדקיה אחי שני בשם ר' אביגדור כהן צדק. והתניא סי' כ"ז (דף לב ע"ד) כתב מצאתי בשם הר' אביגדור כהן צדק. בס' קנ"ח ועל זה השיב הר' אביגדור כהן צדק לר' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני ז"ל. והתניא סי' כ"ז (דף לג ע"ב) הביא וכן מצאתי שהשיב ר' אביגדור כהן צדק למורי הרב חביבי. בזה טעה והחליף עם ר' יהודה אחיו של ר' צדקיה. אשר הביא תמיד עליו "מורי הרב חביבי". ועוד בס' קע"ד ור' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני שאל לר' אביגדור כהן צדק. והתניא סי' ל"ב (דף לו ע"ב) כתב ובשם ר' אביגדור כהן צדק מצאתי. בס' רי"ז כתב הר' אביגדור כהן צדק השיב לר' צדקיה ב"ר בנימין אחי שני ז"ל. והתניא סי' מ"ז (דף מז ע"ב) השמיט זה. וכן השמיט מה שהביא בס' רכ"ה ועוד. בס' רס"ז והר' אביגדור כהן צדק ז"ל הורה לר' צדקיה אחי שני ז"ל. והתניא סי' נ"ט (דף סו ע"ב) כתב ובשם הר' אביגדור כהן צדק מצאתי ודומיהם:

וראיתי להביא פה מה שכתב בעל קורא הדורות (דף כא) אודותיו וז"ל: אנה ה' לידי ספר תניא. ובספר ההוא כתב שבעל שבלי הלקט הוא הר' צדקיהו ב"ר אברהם הרופא. וכותב שם משמו דברים רבים. ועוד כותב שם כמה פעמים מפי מורי הרב חביבי ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. וזה הר' יהודה היה שואל מה"ר אביגדור הכהן. ועוד כותב שם כמה פעמים בשם החכר ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא. ועוד כותב שם כמה פעמים (לא מצאתי רק פעם אחת) ומצאתי כתוב בשם מורי הזקן ר' בנימין זקני ב"ר יהואל ז"ל. ועוד כותב ואחי ר' בנימין נר"ז כתב. ועוד כותב פירש ר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי שני. הנה מכל זה משמע שהרב המחבר ספר תניא היה ממשפחת הר' צדקיהו ב"ר אברהם הרופא ז"ל עכ"ל. אולם מכל דבריו אין ראיה שהי' ממשפחת ר' צדקיהו ב"ר אברהם הרופא. כי כל המובא בתניא אשר הביא בעל קורא הדורות הם מועתקים מספר שב"ל כ"י כנ"ל:

וגם הגאון חיד"א ז"ל כבר ראה בעינו החזרת בכל דבר ודבר. עד היסוד בה. כי ספר התניא הוא מלוקט משב"ל כ"י ואינו חבור בפני עצמו. כמו שתמצא בח"ב אות ש' סי' 27 כאשר הביא את השבלי הלקט כתב יד כתב, וספר תניא נאצל משבלי הלקט ועוד שם אות ת' סי' 70 כתב, ודע דמ"ש בס' התניא בכמה דוכתי מורי הרב חביבי הרב ר' יהודה. וכן ואחי ר' בנימין וכו'. הוא לשון מועתק משב"ל. והגם דומנין מזכיר שבלי הלקט. או ר' צדקיה. בכמה דוכתי כותב לשון שבלי הלקט ממש סתם. וכמעט רוב האי ספרא התניא מאיש לוקחה זאת. הוא הרב שבלי הלקט. כאשר עיניו יחזה אשר נמצא אהו שבלי הלקט ב' הלקים [בכ"י]. ועוד סיים שם הרב בעל שה"ג וצריך לחפש במ"ש [התניא] דף כ"א הנזכר (ר"ל שכתב מורי הזקן ר' בנימין זקני ב"ר יהואל) הנמצא כזה בשבלי הלקט [כתב יד] עכ"ל. וברור כי בעת אשר כתב הרב בעל שה"ג את זאת לא היה אז לפניו הכ"י משב"ל לעיין בו. לכן כתב וצריך לחפש בו אולם אנכי כבר הבאתי למעלה כי בכ"י סי' ע"ט נמצא שמעתי הטעם מפי ר' בנימין דודי ז"ל. וברור שבעל

הקדמה

שבעל התניא העתק גם זאת משבה"ל רק שגבל מעות ובמקום דודי. כתב מורי
הזקן ר' בנימין זקני יעו"ש :

יג) והנה רבים נכוכו בשמו של בעל התניא. בעל שלשלת הקבלה (דף מ"ד ע"א
דפוס זאלקווע) בערך סמ"ג ורמב"ן כתב וז"ל: מחבר ספר התניא היה בזמן הזה (ר"ל בזמן
ר' צדקיה בעל שבה"ל אשר הביא שם לפני זה) אמנם הוא אומר שהיה תלמיד ר' יהודה
ב"ר בנימין ושחבר הספר באיטליא שנת ה"א ע"ד וזה החבור הוא מורה צדק למנהגי
איטליא. ונעלם שם המחבר לרוב ענותנותו ע"כ. ובעל צמח דוד הביא בשם שלשלת
הקבלה ר' יהודה ב"ר בנימין חבר התניא באיטליא בשנת ע"ד לאלף השישי ע"כ. והנה
מעיה במה שכתב כי ר' יהודה חברו. בעל שפתי ישנים אות' ת' סי' 141 כתב ספר תניא
כתב בהקדמה שחיבר אותו רבינו יחיאל אחיו של ר' יעקב בעל הטורים. ובצמח דוד
כתב ר' יהודה ב"ר בנימין חיבר ס' תניא ע"ש. בעל סדר הדורות (שמות הספרים) הביא
כמו שמצא בשלשלת הקבלה. בעל אליהו זוטא אות ח סי' רצ"ו (הובא בשנה"ג ערך
תניא) כתב שר' יחיאל חברו. בעל קורא הדורות (דף כ"א) כתב מחבר ספר תניא נקרא
ר' יחיאל וראיתי שם בהקדמת הספר שכתוב שם. שיש אומרים כי בא להם בקבלה
שהוא רבינו יחיאל אחי רבינו יעקב בעל הטורים וכתב עוד (בהקדמתו) ונראים דבריהם
כי כן נזכר בחבור זה הסופר יחיאל. אבל לי נראה שאין האמת כן במ"ש שם. שהרי
לא הזכיר שם להרא"ש כלל בכל ספרו ואם היה בנו של הרא"ש היה לו להזכיר לאביו
הרבה פעמים. וכמו שהזכיר כמה גאונים וגדולי עולם. ועל דרך שמוזכר הרב בעל
הטורים להרא"ש אביו פעמים רבים אין מספר. ועוד בר מן דין שהוא כותב ואחי ר'
בנימין נר"ו כתב. ואנו לא מצאנו בכל בניו של הרא"ש מי שהיה שמו ר' בנימין. אלא
מה שנראה לי הוא שהמחבר ספר תניא נקרא שמו ה"ר יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין
הרופא שחבר ספר מעלות המדות והוא קרובו של שבה"ל. וכפי הנראה היה בזמן
הרשב"א והרא"ש. ונזכר ספר תניא במהרי"ק שורש קמ"ד. ובתשובה מה"ר יעקב הלוי
סי' ל' דף סב ע"ב כתב שספר זה אינו נוהג בין הפוסקים. וכתב עוד שם שספר תניא
חברו ה"ר ישעיה ב"ר אבא מרי. אבל לא צדק בזה כבר כתבתי שהיה בזמן הרשב"א
והרא"ש. אבל ה"ר ישעיה ב"ר אבא מרי היה בזמן הריב"ש. וידוע כי הריב"ש היה זמנו
ב' דורות אחר הרשב"א והרא"ש עכ"ל בעל קורא הדורות. והנה נמשכו בזה אחר
הקדמת המביא לדפוס לא הקדמת המחבר התניא. והוא ר' שמעון הלוי בקרימונה שנת
שכ"ה שכתב בהקדמתו והאיש המחבר עניו מאד ולא רצה להתנדל בעשרה וגדולה
הראויה לה ועל כן לא נזכר שמו בחבור זה. ואנחנו דרוש דרשנו לדעת היש השם
בקרבנו אם אין. יגענו ולא מצאנו פשר דבר. אין זכרון לראשונים. וגם לאחרונים מאן
הוא מרא דשמעתא. רק יש אומרים כי בא להם בקבלה שהוא רבינו יחיאל אחי ר'
יעקב בעל הטורים ונראין דבריהם כי כן נזכר בחבור זה ואני הסופר יחיאל עכ"ל. ומזה
העתיק המדפיס דפוס זאלקווע וכתב בשער הספר והאיש המחבר עניו מאד וכו' אך בא
לנו בקבלה איש מפי איש שהוא רבינו יחיאל אחי רבינו יעקב בעל הטורים וכן נזכר
בחבור זה כמה פעמים ואני הסופר יחיאל ע"כ. מה שהוסיף המדפיס חזה וכתב "כמה
פעמים" איננו אמת כי לא הובא רק פעם אחת בס' י"ט. ואשר חשב המדפיס כי הוא
בן הרא"ש כבר השיג על זה בעל קורא הדורות כמו שהבאתי לעיל. וגם העיר בצדק
הרה"ג מהרש"ה בהקדמתו לתניא כי בכמה מקומות דעת התניא מתנגדת לדעת הרא"ש

הקדמה

טו

ולא יזכיר דעת החולק עליו בזה וכן במקומות שהביא הסופר דעת אחיו ר' יחיאל לא נמצא דבר מזה בס' התניא ע"ש: וגם הרב בעל שה"ג הביא את דברי בעל קורא הדורות שאין נראים הדברים שהוא בן הרא"ש והוסיף עוד להשיג כי בתניא דף כ"א [הוא ס' ט"ז] כתב מורי זקני הזקן ר' בנימין ב"ר יחיאל (כן תיקן הרב בעל שה"ג לנכון כי בדפוס כתוב. מורי הזקן ר' בנימין זקני ב"ר יחיאל ז"ל) הרי שזקנו ר' בנימין ואילו היה בן הרא"ש הי' זקנו ר' יחיאל עכ"ל. אולם כבר הבאתי הדברים שהביא שם בס' ט"ז שהם דברי השבחה"ל ושם כתב דודי ר' בנימין זצ"ל ובתניא הלשון משובש. ומה שהביא בעל קורא הדורות ראי' משם אחיו ר' בנימין וא"כ אינו בן הרא"ש ועל זה השיג הרה"ג הרש"ה בהקדמתו לתניא וכתב הוא טעות כי כמה פעמים הביא המחבר את ר' בנימין הזה והוא ר' בנימין ב"ר אברהם הרופא ולא הזכיר שהיה אחיו ורק בס' ט"ז בפירוש ההגדה כתב ואח' ר' בנימין ושם כתב המחבר התניא בעצמו שהוא העתקה משבחה"ל ע"כ. אבל כבר כתבתי למעלה במה שיש בו די כי כל המקומות שהביא את ר' בנימין הוא אחיו של הרב בעל שבה"ל. לכן מה שהבאתי לעיל מבעל צמח דוד ושפתי ישנים וסדה"ד דשם המחבר היה שמו ר' יהודה ב"ר בנימין הוא טעות גמור. וגם הרב בעל שה"ג כתב מ"ש הרב בעל סדה"ד בשם צמח דוד דר' יהודה ב"ר בנימין חיבר ס' תניא אין לו שחר. גם השיג על מה שחשב שהתניא הוא תלמיד מ"ד יהודה כי בכל מקום שהביא מורי ר' יהודה הוא לקוח מן שבחה"ל. והרה"ג הרש"ה רצה בזה להצדיק את התניא שבאמת היה ר' יהודה ב"ר בנימין מורי של התניא. וכל קורא יראה שדבריו במלים ומבטולים לא שרירין ולא קיימין. כי כל הדברים שהביא בשמו לקוחים מן הספר שבה"ל:

גם ראה בשה"ג שם שהשיג על מ"ש בעל קורא הדורות שמהר"י לבית הלוי מיחסו לה"ר ישעיה ב"ר אבא מרי. והראה שם טעותו בשוב טעם ודעת. כי שם מובא ור"י ב"ר אבא מרי שכתב בס' התניא. הכוונה שבס' תניא כתב משם ר"י ב"ר אבא מרי. כמו שהוא האמת בתניא ס' ו' שכתב ורבינו יצחק ב"ר אבא מארי כתב שהחזן יאמר יעמוד לוי אבל מעולם לא כיון שהמחבר מס' תניא הוא ר"י ב"ר אבא מרי. וזה ר' יצחק ב"ר אבא מרי הוא בעל העימור. ובטעות הביא ר' ישעיה במקום ר' יצחק. שהיה כתוב בר"ת ר"י:

ואוֹדוֹת מה שנמצא בתניא ס' י"ט „אמר הסופר יחיאל כי ז"ל שם פעם אחת הייתי אני יחיאל הסופר מוליד סבעת שאין עליה חותם לרפואה ושאלני מורי ה"ר מאיר אם הייתי מוליד אותו בשבת ואמרתי לא. אמר לי יישר כחך כי יפה אתה עושה" וזה לא נמצא בשבחה"ל כ"י ס' ק"ו אשר דינו החלכה ההיא לקוחים משם. והשערה קרובה שהם דברי המסדר ספר התניא והוא הסופר והוא המקצר בעצמו והיה שמו ר' יחיאל:

רק מי הוא. וכן מי הוא ובאיוזה זמן היה. זה לא נחזין לנו לדעת. ולמותר לחקור את כל זה. כי עתה כאשר זכינו בהגלות לפנינו ספר שבלי חלקם הארוך והשלם אשר מסדר התניא שאב ממנו. ובדבריו נראה אור בחיר. ודברי הגאונים והקדמונים מזהירים כוזה הרקיע למותר להעמיס עלינו החקירה בזה יהיה חמלקם מי שיהיה. הגה דבר ברור בפינו כי היה מקור לפוסקים והביאו דבריו בספריהם לדין ולהלכה. אבל כעת נראה כי כל מה שהביאו מספר התניא. כולם ממקור בעל שבלי חלקם יצאו. והוא הבאר

הקדמה

הבאר אשר ממנו שאב דבריו וראוי להחזיר עטרה ליושנה ליחס הדינים וההלכות אל מולידם ואביהם הראשון :

ולא אמנע מלהודיע כי זה לא בביר שלח אלי הרב המופלג מוה"ר מרדכי קאפו סרומי רשימה מספרי כתבי יד הנמצאים באוצר הספרים קאזאנאטא וראיתי כי סימן H V 9 הוא ספר תניא בכ"י ושאלתי להגיד לי פשר דבר אודות הכ"י הזה והשיב אלי כי בכ"י הזה מס' תניא יש בו כל הלכות יו"ד בראש הספר יש צורת שוחט ובודק וציוורים אחרים. תחלתו: תניא וזבחת כאשר צויתוך מלמד שנצטוו משה על פה בהלכות שחיטה כו' ואח"כ נמצא הלכות בדיקה ומתנות כהונה. אבר מן החי וחלב ודם סדר ניקור סימני העופות והחגבים; איסור בשר בחלב. הלכות יין נסך. ע"ו. רבית. גדה. גדרים ונדבות. שבועות. כבוד אב ואם. ת"ת ה' צדקה וכל שאר דינים שביו"ד עד הל' אבלות. ואולי הוא קצור משבלי הלקט ה"ב. מבעל התניא עצמו. ובאשר עשה בח"א כן עשה גם בח"ב מספר שבלי הלקט. אבל באשר אין הכ"י לפני לא אוכל להחליט דבר ברור :

(יד) ונשאך לנו להעיר על שגגה אחת מבעל שלשלת הקבלה אשר רבים מעו אחריו כי הביא שבעל התניא אומר בספרו שחבר הספר באיטליא שנת ה"א ע"ד. וגם ידידי הרב החוקר הגדול מוה"ר גרעמיץ בספרו קורות היהודים ה"ז צד 189 כתב ספר תניא נשלם בשנת 1314 (הוא ה"א ע"ד) וגם הרב החוקר הגדול מהרי"ל צונץ באנאלקטמן גם בספרו רישום 31 כתב כי התניא נתחבר בימי הרשב"א 1314. אבל כולם הלכו בזה אחר השלשלת. אולם מה שהביא השלשלת שמצא בספרו שחברו בשנת ה"א ע"ד אין זכר מזה בכל הספר. רק ראה קורא יקר ותשתומם איך שנה ברואה. התניא נדפס פעם ראשונה במאנמובה שנת רע"ד ובסוף הספר כתב המדפיס וז"ל :

נשלם מנהג אבות ספר התניא בחדש סיון שנת חמשת אלפים ושבעים וארבע לבריאת עולם. ה' יזכני כביאת משיחנו ככתוב בתורתך ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך. ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה. אמן. על יד הצעיר שמואל לטיף פה מאנמובה :

ובעל השלשלת ראה ההוצאה הזאת וחשב כי הם דברי המחבר לכן כתב שהתניא הביא בספרו שחיברו באיטליא בשנת ה"א ע"ד: אולם נעלם מסנו שהם דברי המדפיס ה' שמואל לאטיף והמדפיס השמיים בשגגה או בדרך שנת המאות וצ"ל שנת חמשת אלפים [ושני מאות] ושבעים וארבע. וזה שמיים באותיות גדולות ורחמך והוא פרט השנה רע"ד אשר אז נשלם ההדפסה במאנמובה :

(טז) במרם אהתום את דברי אעיר עוד איזה דברים על ס' התניא. ה' אבל סי' ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ע' הוא לקוח ג"כ משבה"ל כתב יד ה' שמחות. גם ה' מילה סי' צ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט ק' לקוח משבה"ל כ"י. ובסי' צ"ח רשם "פירוש ברכות המילה מספר שבלי הלקט" ובאמת כלו לקוח משבה"ל וגם נמצא בתניא ה' אירוסין ונשואין סי' פ"ט צ' צ"א לקוח משבה"ל ה"ב. גם תראה כאשר הרב בעל שבה"ל הביא את העיסור וביארו בשם "בעל עשרת הדברות" או בעל הדברות

הקדמה

טז

הדברות" אבל התניא יזכירנו לפעמים בשמו כמו שתראה בתניא ענין ספר תורה סי' ו' אבל רבינו יצחק בר אבא מורי (צ"ל מרי) כתב שכהן הקורא בתורה במקום לוי כו' וזה מובא בשבחה"ל כ"י שבולת ל"ד והביא שם „ובעל עשרת הדברות כתב". ועוד שם בתניא ורבינו יצחק ב"ר אבא מורי (צ"ל מרי) כתב והחזן יאמר יעמוד. ובכ"י שם הביא זה בשם בעל הדברות. וכן בס' ל"ה כתב התניא רבינו יצחק ב"ר אבא מרי ז"ל ובכ"י שבולת קפ"ה הביא כן בשם בעל הדברות. ועוד במקומות אחרים. ואולי להמחבר בעל שבח"ל לא היה נודע מי הוא בעל עשרת הדברות אבל להתניא כבר נודע הדבר והזכירו בשם העצמי. וכן תשוב תראה כי הרב בעל שבח"ל לא הזכיר את הרמב"ם ז"ל בספרו רק בהלכות שמחות וה' סריפה (עיין לעיל אות ז) אולם התניא סי' ה' ענין ברכת כהנים לקח רוב דבריו מהרמב"ם ה' נשיאות כפים פי"ד ופס"ז. גם תראה בתניא שם ומתקנת עזרא שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן וכ"ה ברמב"ם שם פי"ד ה"ז. והעיר הרב בעל כסף משנה שט"ם יש בהרמב"ם וצ"ל מתקנת ריב"ז. ובתניא שם מזכירו ב' פעמים בשם „כתב הרמב"ם ז"ל" „כן כתב הרמב"ם ז"ל" וכן מזכירו בה' אבל סי' ס"ז. ובה' תשובה סי' ע"ב הביא מאמר גדול מהרמב"ם ז"ל. והעתק כלשונו ממש. ומתחיל כתב רבינו משה ב"ר מיימון. והוא לפנינו ביד החוקה ה' תשובה פ"ג ה"ד. ובתניא שם סיים עד כאן דברי הרמב"ם. ואח"כ מתחיל מחדש כתב הרמב"ם וכל המאמרים שם העתק מהרמב"ם. וסיים עוד שם עד כאן מחיבור הרמב"ם ז"ל בספר המדע בה' תשובה. גם בתניא ה' יו"כ סי' ע"ט לקוח מהרמב"ם ה' תשובה. ובעל התניא בעצמו רשם „בספר המדע בהלכות תשובה" „וכתב הרמב"ם ז"ל" „אבל בהלכות תשובה של הרמב"ם ז"ל":

גם יש להעיר כי לפעמים מעה בעל התניא בהעתקתו דברי השבח"ל כמו בס' כ' הביא מצאתי בשם הרב רבי' יוסף שאמר בשם ה"ר שלמה ב"ר מכיר. אולם בכ"י מהשבח"ל שבולת קל"ט נמצא פי' ה"ר יוסף בשם רבינו שמואל ז"ל. בתניא סי' נ"א בשם רבינו יצחק ב"ר מרדכי ז"ל מצאתי שמוטר לכתוב כו'. אולם בכ"י מהשבח"ל סי' רכ"ה הביא ואף רבינו מרדכי ז"ל התיר לכתוב בחולו של מועד (ואולי נשמטו בכ"י המלות „רבינו יצחק"). התניא באות כ"א הביא מצאתי בשם מורי רב יוסף גאון ז"ל. ובכ"י משבח"ל שבולת קכ"ט נאמר לנכון בשם מר רב יוסף גאון. ויש לתקן כן בתניא כי פן יבוא אחד ויאמר כי רב יוסף היה רבו של התניא. וכמו כן בס' מ"ח הביא ומורי הר' מאיר בשם ה"ר יהודה החסיד. וזה הוא לשון בעל השבח"ל בס' רי"ח וגם פה יחשוב אחד לאמר כי ר' מאיר היה רבו. גם תראה כי בתניא סי' ז' הביא דאמרינן במדבר רבה ר' שמואל בשם ר' חנינא אמר על כל קילום וקילום כו'. מלבד כי ליתא לזה במדרש במ"ר פי"א אות ב' ע"ש רק רבינו צדקיה לא הביא את המדרש הזה בכל ספרו. רק בכ"י שבולת מ"ד הביא דאמרינן בבראשית רבא והוא באמת בב"ר פט"ח אות ז'. ובעל התניא הביא בשעות במדבר רבה. וכן עוד נמצא הרבה דברים אשר יש לתקנם בתניא ולהעיר עליהם. אבל אחדול מלהביאם כי קצר המצע מהשתרע. המלות בלע"ז שהביא בעל התניא הם מלשון איטליא (ולא נמצאים כדפוס מאנטובה) ורובם משובשים. וזה הוסף חכם אחד באיטליא ובאורי מלות ורות לקח מהערוך:

והנה

הקדמה

והנה רציתי ג"כ לערוך הערות ומ"מ על גוף הספר שבלי הלקט אשר אנכי נותן לפניכם אבל מרוב טרדותי כי רבו. ובפרט כי עסוק אנכי כעת במלאכת הקודש. לסדר הערות ותקונים על מדרש תנחומא הקדום והישן אשר נשאר בכתובים. ובקרב אוציאו אי"ה לאור עולם*. לא יכולתי לעמוס עלי העבודה הזאת. רק הגהתי הספר עפ"י כ"י שני שהיה לפני והרבה מלות החסרים הוספתי בפנים בין שני הצאי מרובעים והערותי גם על איזה מהם בשולי היריעה ואולי כאשר אוציא אי"ה גם החלק השני משבלי הלקט אשר ספון וטמון בכתב יד. אנופף ידי שנית לעבור בעין פקוחה גם על החלק הראשון ולהעיר באיזה מקומות כאשר לאל ידי. וה' יעזור לי כאשר עם לבבי :

כל זה אמרתי לתת לפני הקוראים במרם יקרבו אל הספר להנות בדבריו היקרים. ובדברי הגאונים והקדמונים המובאים בו. ובצפיתי אצפה כי ירכוני על אשר אצלתי להם ברכה. הוא המטמון היקר הזה אשר היה טמון וספון עד כה ערך שש מאות שנה וזכות המחבר רבינו צדקיה ב"ר אברהם הרופא ז"ל יעמוד לי ולזרעי עד עולם אמן :

במרם אמיים אני תפלה יואל אלוה ויברך הגבירים הנכבדים המדפיסים המפורסמים האלמנה והאחים ראָם. על אשר נדבה רוחם להעלות הספר על מכבש הדפוס על הוצאותיהם. ולהם יאתה תודה. ומשכרתם תהי שלמה!

לבוב כ' שבט תרמ"ב (יום פטירת אמי החשובה והצנועה מרת פריידא סערל נ"ע. בשנת ה"א תקצ"ג) :

שלמה באבער.

* אמרו המדפיסים: כבר זכנו הרה"ג. החכם הזה בהדפסת המדרש תנחומא הקדום והישן הווא, אשר הוציאהו משפוני טמוני תשעה כתבי יד שמצאם בנתי עקרהספרים הגדולים, בארצות שונות, ויעטרהו בהערותיו ותקונו היקרים ובמבוא גדול מאד המפיץ אור בהיר עליו. ויצא לאור בדפוסנו בהוצאותינו בשנת תרמ"ה העבר. זכרה לו אלוה לשוכה על זכותו את הרבים בתורה גנוזה כזו. וזכות הרבים יהי תלוי בו.

ווילנא. בחדש שבט תרמ"ז לפ"ק.

המדפיסים האלמנה והאחים ראָם.

ספר

שבלי הלקם השלם

מרבנו צדקיה ב"ר אברהם הרופא ז"ל.

הקדמת המחבר

אנא ה' הושיעה נא   אנא ה' הצליחה נא

ציוות לדבר על שפת מכתב ועמ
דברי נכוחות משדי בין להיות
קצתי במוסר הנעורים כי עדי
י' סד זכול בית התבונות אעמול
השקות לשואל בכלי זהב עסיס
הזק אלהים עבדך לכתוב אמת

ועל כרם אדם חסר לב
כסו פניו חרולים וגדר
אנכי אשית לבי ראיתי
לקחתי מוסר :

כאשר ראיתי אני הצעיר הדל באלפי צדקיהו בכהר"ר אברהם הרופא יגע"ם רוב שרדות העולם בהבלי המשא והמתן ועצלת העסק גדלה בחסרון [הדעת] ואומר עם לבבי אחרי אשר כל הנבראים נוצרו לעמל ונפש עמל עמלה לו מדוע כליתי ימי חלדי להכל טוב לי למצוא מרגוע לנפשי ונוה לעמלי ואקום לשוטט בשדי אנשי התבונות ואלקטם בשבלים ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים לקבץ על יד מתשובות הגאונים חלקם בחיים וממנהגם הנעים לבנות להם בית האוצר בנוי לתלפיות מוסד באבני אקרה וכדכד וכל אבן יקרה ואבא עד גורן נכון ואבור מתבן את הבר להעמיד כל דבר על יסוד הבר לכלכל בהם את [שיבת] ספקותינו העצומים בחסרון דעתנו ואמנם כי הלמוד מן החלכה עיקר ומשם ההוראה יוצאה והיא היא שורש האמת וגזע הצדק מכל מקום כמה ענפים וענפי ענפים יוצאין הימנה איך ואיך ואחד המרבה ואחד הממעט ובלבל שיכוין לבו לשמים. וכל משכיל ונכון אשר הננו אלהים לב מהור אל יאמר די לי בעסק הלכות קמיעות ותשובות ידיעות ומנהגות קבועות ואם עשה כן לא יצא ידי חובתו כי ראוי לו לכוין בשקול דעתו להוציא כל דין דבר לאמתו ופעמים מפי תלמידים משכילים ומפי עוללים יסדו עזו. ועל זה אמרו רבותינו ז"ל במסכת סופרים פרק י"ז ר' תנחום ב"ר הכילאי (א) אמר אלמלי נתנה התורה התוכה לא היתה עמידה למורה שיוורה שאם ממאן יש מממאן ביוצא בו ואם מיהר יש משהרין כיוצא בו. ואקרא בשם זה הספר **שבלי הלקט** כי לקטתים משדה תבונות מגאונים ז"ל הנה והנה כאשר מוצאתים ואכוין הלכותיו אחת אל אחת כערוגות הבשם מגדלות מרקחים ולא באתי למלאות שקי ואמתחתי בר להאריך בפירוש כל דבר כי קצרה יד הדעת מהכיל אך אמנם כאשר ויכולן שאת ואשא אל השמים

הקדמת המחבר

יח

ידי להגן בעדי להחליף כחי אשר קצר להביא אל בית האוצר לתרומות הקדש הן [רב] הן מעט ממדות התרומיות במנהגות הראויות ובתשובות הגאונים ז"ל ובקבלות נכונים מפי רבנים וחדושים המתחדשים בבתי מדרשים דברי חפץ להפק להעביר כל ספק. ואם נמצא בידי משנה ישאני עושיני כי [לכבודו] ולכבוד תורתו היתה כוונתי. וכל משכיל ונכון יוסף שנית לבור ולברר לזרות התבן והמוץ ולאשר כל המוץ וידינו לזכות ואם שמתי זה הספר לפלס ומאזני משפט להכריע בין דברי הגאונים ז"ל גם כי לא נחשב ביניהם אפי' כנר ואבוקה באור הצהרים הלא המה אשר הניחו לנו מקום להתגדר בו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במס' חולין פרק ראשון וכיתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן וכי אפשר בא אסא ולא בערו בא והושפט ולא בערו והלא כל ע"ז שבארץ ישראל אסא ויהושפט בערום אלא מקום הניחו אבותיו לו להתגדר בו גם אנו באור חכמתם נראה אור והיו לנו לעינים כאשר השיב האלוף המסובל הר"ר ישעיה מטרני זצ"ל לחבר אחד אשר שאלו. אך יעלה על לב איש להשיב על דברי הגאונים הראשונים ז"ל אשר לבם פתוח כפתחו של אולם והמשיל עליו במשל אשר שמע מחבמי הגוים שהפילוסופים שאלו לגדול שבהם ואמרו הלא אנחנו מודים שהראשונים חכמו והשכילו יותר ממנו והלא אנחנו מדברין עליהן ומתריין את דבריהם בהרבה מקומות והאמת אתנו איך יכון הדבר הזה. השיבם הפילוסוף מי צופה יותר מרחוק הננס או הענק הוי אומר הענק שעייניו עומדות במקום גבוה מאד מעיני הננס ואם תרכיב הננס בצואר הענק מי רואה יותר רחוק הוי אומר הננס לפי שעכשיו עיני הננס גבוהות מעיני הענק כך אנו ננסים רוכבים על צוארי הענקים מפני שראינו חכמתם ואנחנו מעמיקים ומכח חכמתם חכמנו לומר כל מה שאנו אומרים ולא שאנו גדולים מהם. ואצא גם אני בעקבי אנשי התבונות בערוגות הבשם לרעות בננים וללקוט שושנים. ואכין הספר הזה על נכון מיושר בערוגות כל ענין וענין בערוגותי. ומורה צדק המלמד אדם דעת ילמדני להועיל ויורני וישבילני להודיעני קשט אמרי אמת:

זוה סדר שורת ערוגותיו והלכותיו

		הערוגה הראשונה ראש התחילה	י
		יחודה לתפלה:	יא
א	דין מאה ברכות וחשבונם	דין החזן הראוי לעבור לפני התיבה	יב
ב	דין ברכת אלהי נשמה שנפתח בו לפה אין פותחין בה בכבודך	דין אס מותר להתפלל מתוך הספר אם לאו	יג
ג	דין ברכת אשר יצר את האדם בהכמה מתי מכרכין אותה	סדר ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע היא ברכת יוצר אור	יד
ד	דין ברכת מגביה שפלים. וברכת עושר ישראל בתפארה	דין סדר ברכה שניה שלפני ק"ש היא ברכת אהבה	טו
ה	דין ברכת התורה שחריית ואחר קריאת שמע	דין סדר קריאת שמע	טז
ו	דין לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר	דין סדר ברכה שלאחריה היא אמת ויציב ושצריך לסמוך גאולה לתפלה	יז
ז	דין תהלה לדוד וסדר פסוקי דזמרה	דין תפלה בלחש ובכוונת הלב	יח
ח	דין קריש בעשרה ועל איזה דבר ראוי להקדיש וסדרו בארמית	דין שמנה עשרה ברכות על הסדר ודין שלש פסיעות	יט
ט	דין הראוים לעלות למנין עשרה ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן	דין הזכרת גבורת גשמים והטועה באחת הברכות מה דינו	כ
		דין קדושה ומצות ענייתה כרתת וזיעה ויחיד המתפלל מהו להפסיק לענות קדושה עם הצבור	

דין סדר קרושה דמדרא	בד	דין השאלה בברכת השנים	כא
דין תפלת מוסף וקרושה מוסף	בזה	דין הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין	כב
דין סדר תפלת המנחה	בז	אם ראוי לו להתפלל אם לאו ודין כריעת הצבור כמורים עם שליח צבור	כג
דין מנחה עם חשיכה כשאין שהות כיום להתפלל בלחש בעשרה ולהסדיר (ב)	בז	דין סדר ברכת כהנים וכהן הראוי לישא את כפיו ותפלות ישיש בהן נשואת כפים	כד
דין קריאת שמע של שהרית (ג) ותפלת ערבית קודם צאת הכוכבים	בח	דין ברכת שים שלום	כה
דין למה נהגו לומר והוא רחום בתפלת ערבית	בט	דין מהו לישב בצד ארבע אמות של תפלה או לעבור כנגד המתפלל	כו
דין ברכת אמת ואמונה	ג	דין עשרה שהתפללו ביחידות מהו להצטרף לפרום על שמעו ולענות קריש וברכו וקרושה	כז
דין ברכת שומר את עמו ישראל לעד	גא	דין מי שהתפלל בין ביחוד בין בצבור אם יכול למנות למנין אחר או להוציא אחרים ידי חובתן ליעשות שליח צבור	כח
דין תפלת ערבית אם רשות אם חובה	גב	דין אם מותר להתפלל קרובות ופיוטים בתוך התפלה	כט
דין מי שלא התפלל תפלה בשעתה אם יש תשלומין לה	גג	דין שלש עשרה מדות אם ראוי ליחיד לאומנם	ל
דין חולה שעמד מחלין אם יש לו תשלומין לימים שלא התפלל בהם	גד	דין נפילת אפים לימים הראוין לנפילת אפים	לא
הערוגה השנית עניין שבת		דין ספר תורה הראוי לקרות ודין קריאת התורה בחומשין	לב
דין שצריך אדם להשיכם ולטרוח להוצאת שבת	נה	דין סדר הקוראים כהן לוי וישראל ואם ראוי להקדים ישראל תלמיד חכם לכהן	לג
דין מלאכה בערבי שבתות וערבי ימים טובים	נו	דין כהן שיצא מן הדת וחזר בו מהו לקרוא בתורה ראשון	לד
דין הממנה בערב שבת לצורך שבת	נז	דין קריאת כהן במקום שאין לוי וקריאת לוי במקום שאין כהן	לה
דין רתיצת ידים ורגלים בתמין וחפיפת הראש ושינוי בגדים לכבוד שבת	נח	דין ש"ץ לקרוא בתורה ואם הוא כהן מה להעלות כהן אחר לקרוא	לו
דין הדלקת נרות מבקעוד יום לצורך שבת	נט	דין ש"ץ אם הוא רשאי לסייע להקרא בתורה	לז
דין המדליק נרות לאחר חשיכה בשוגג או במזיד ומחו להלקות חוטא בשבת	ס	דין צבור שאין בהן ז' קורין או מתוך זקנה וחולי או שאין בקיאי	לח
דין נר שבת שכבתה אם רשאי להדליקה על ידי נכרי	סא	דין קטן ועבד ואשה אם ראוין לקרוא בתורה לעלות למנין הקוראים	לט
דין פתילות הראוין להדליק בהן בשבת	סב	דין מצות צבור לשמוע קריאת התורה ואם ראוי לספר אפי' ברבר הלכה	מ
דין שמנים הראוין להדליק בהן בשבת	סג	דין מצות קריאת התורה מעומד ואפי' להסמיך על הרוכב אסור והקורא בתורה ונשתתק ולצאת מבית הכנסת בשעת קריאת התורה והקורא כמה פסוקים צריך לקרות ומצות קריאת עשרה פסוקים לשלשה קוראין	מא
דין מהו לאכול בערב שבת מן המנחה ולמעלה והיושב בסעודה וקידש עליו היום	סד	דין ברכה אחרונה של קריאת התורה	מב
דין לילי שבת להתחם פורש סוכת שלום ודין אומר (ד) ברכת הפסוקים	סה	דין שצריך אדם להסדיר קריאתו עד שלא יעלה לקרות בתורה	מג
דין יוכלו וברכה אחת מעין שבע וקריאת פרק במה מדליקין	סו	דין אם רשאי אדם לעמוד על רגליו כשקורא רבו בתורה	
דין מהו לאכול בערב שבת מן המנחה ולמעלה והיושב בסעודה וקידש עליו היום	סז		
דין הסדרת שלהן ערב שבת מבקעוד יום לכבוד השבת	סח		
דין קדוש קודם נטילת ידים או לאחר נטילת ידים	סט		
דין קדוש במקום סעודה	ע		
דין קדוש לאחר טעימה ומחו לקדש על הפת ועל כוס פגום	עא		
דין חובת נשים בקדוש היום ומי שקידש לניעמו לתזור ולקדש לאחרים	עב		
דין טעימת כוס של קידוש	עג		

עד דין

(ב) בכ"ו ב' אימא ו' ולהסדיר החזן את התפלה לענות קדושה עד שלא תחשך וכן כוה להלן בבלש ס' מ"ז (ג) בכ"ז ב' אימא על ענינים ולהלן בבלש ס' מ"ח כמות ג"כ על פסוקים : (ד) בכ"ו ב' אימא ואין חומרים :

מפתחות

יט

דיו תלמוד תורה בשבת	צו	דיו כוס של קדוש מהו לברך אחריו על הגפן	עד
דיו אלפים אמה מתיכן נמדדו בין בעיר בין במחנה ובשירא	צז	דיו פרשיות של שבת להסדירן שנים מקרא ואחד תרגום כל אחת ואחת בשבתה	עה
דיו הצרות הצריכות עירוב	צה	דיו זמירות של שבת שאומרין ה' מלך בעמיה ואומר מזמור לתודה ומה שראו שנהגו להתפלל בשבתית ישמח משה	עו
דיו עשיית העירוב ושיעורו	צט	דיו שבתות שנהגו לומר בקריאת התורה וסדר קריאת התורה בשבת	עז
דיו דיורי החצר ששכת אחד מהן ולא עירב עמחן	ק	דיו תרגום שמתרגמין בו בשעת קריאת התורה	עה
דיו חצר שנפרצה	קא	דיו קדיש של אחר קריאת התורה מתי מקדישין ועל איזה ספר מקדישין	עט
דיו עירובי בתים	קב	דיו קריאת המפטיר בתורה ושבת שכוּפְּלִין בה וקורין שתי פרשיות שמפטירין בשל אחרונה . ומפטיר מה שיעלה למנין הקורין בתורה ושאינו רשאי להפטיר בנביא עד שיגלו ספר תורה ושבת של ראש חודש אם צריך להזכיר של ראש חודש בברכות של הפטרה	פ
דיו בית הפתוח לרשות הרבים ויש עליה תקרה	קג	דיו מה שנהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקין בצרכי צבור ומה שנהגו לפסוק נדבות וצדקות החיים ממונם למנותה המתים	פא
דיו חפץ ששכחוהו ברשות הרבים וצריכין לו ברשות היחיד	קד	דיו תפלת מוסף של שבת	פב
דיו בהמה כמה מותרת לצאת בשבת	קה	דיו מה שנהגו לומר אין כאלהינו עם פגום הקטרת	פג
דיו תבשילו אשה המותרין לצאת בהן בשבת	קו	דיו קידוש על הכוס בסעודת שחרית	פד
דיו תבשילין המותרין לאיש לצאת בהן ודיני קמיע	קז	דיו נטילת ידים בשבת בשלג ובברד או במי גשמים שירדו בשבת	פה
דיו מחש הקבוע בבתי ידים לצאת בו ולהרקי בשבת	קח	דיו מהו ליתן מלח ותבלין בשבת בתבשיל או כרכום ותבלין הצובעים ובישול אחר בישול	פו
דיו ליתן מים על הבגד שיש בו טינוף או בלא טינוף אם יש בו משום ליבון	קט	דיו אם מותר להתוך קשרי אוכלין או להתירן	פז
דיו חריצה בשבת בחמין או בצונן בכלים או בקרקעות	קי	דיו מהו ליתן מלח ע"ג בשר או דג וביצה המבושלין או שאר אוכלין :	פח
דיו ספינה לילך בה בשבת ולצאת ולבא לתוכה	קיא	דיו מה לעשות הילמי מוין ומלח או מים ומלח ליתן על הכשר ולענינע יחד למכל בו ודיו שום או הרדל שלשו מערב שבת	פט
דיו נתינת כלים לאומן מערב שבת ודין מלאכה הנעשית בשבת על ידי א"י לצורך ישראל	קיב	דיו סחיטת פירות על האוכלין ולמצוץ משקה מן הפת השריוי ביין או בשאר משקין . וכן חלות דבש שרויסקן מערב שבת או ענבים שבעטן מערב שבת ליקח מהן בשבת	צ
דיו שותפות ישראל וגוי בשדה וכרם וכבהמה, ודין עבד ושפחה של ישראל מהו לעשות מלאכה בשבת ודיני שכירות בהמה	קיג	דיו משקין לסנן בתוך המשמרת וברירת אוכלין ועשיית ייגומילין	צא
דיו הבא בדרך סמוך לחשיכה וכיסו עמו . והמוצא מציאה בשבת	קיז	דיו שתיקת פלפלין ומלח בשבת וסחינת פירות ופירורן	צב
דיו כתבי הקודש להצילן מפני הדליקה	קיח	דיו שלש סעודות	צג
דיו פירות שנתפזרו בחצר וחבית המטפפת ומהו ליתן קנה בנקב בחבית	קיט	דיו ברכת המזון להזכיר בה של שבת	צד
דיו פקוח נפש בין ברפואה בין באכילה ושתייה בין בלחישה בין במלאכה אחרת	קכ	דיו הרחת קדירות קערות וכוסות בשבת	צה
דיו של צרכי המת הנעשין בשבת	קכא		
דיו קפול כלים ובגדים בשבת והוצעת המטות	קכב		
דיו הלבנות שלטול לאיסור ולהיתר	קכג		
דיו מהו לשחוק בפירות בתם וחסר או בכדור בשבת	קכד		
דיו מהו לקרות בשטרי הדיוטות בשבת	קכה		
דיו חליבת בהמה שהכבדה חלבה או אשה לחקל חלב מדייה			
דיו קשרים איזהו של קיימת ואי זו היא שאינה של קיימת			
דיו צידת כנה ופרעוש וחבובים בשבת			
קבו דין			

מפתחות

קבו	דין תפלת מנחה של שבת ומה שנהגו לומר צדקתך צדק	קבו	דין הנזרה מפת של א"י מהו לוכל תבשיל בקערה עם מי שאינו נזהר
קבו	דין אכילה ושתייה בין מנחה לערבית	קבו	דין דברים הבאים בתוך הסעודה או לאחר סעודה מהו הן בברכה
קבה	דין למה אין מתפללין בשבת שמונה עשרה והטעמה ומתחיל של חול	קבו	דין יין שבתוך הסעודה אם טעון ברכה לאחריו או אם נפטר בברכת המזון
קכט	דין תפלת מוצאי שבת וסדר ויהי נועם ומהו במלאכה קודם תפלה	קכט	דין מים ומלה שלאחר סעודה ומים אחרונים ומה הם בברכה
קל	דין הברלה על הכוס ושצריך אדם להסדירה שלחנו במוצאי שבת	קכ	דין שנים ושלישה לברכת הזימון ואם גמרו שנים סעודתן וצריכין לברך עד שלא גמר השלישי סעודתו להצטרף לזימון עמהם
קלא	הערונה השלישית סדר ברכות	קכ	דין מי שנהזר מפת של גוים להצטרף לברכת הזימון עם מי שאינו נזהר (ו)
קלב	דין מצות נטילה ידים ושצריך ליותר בהן	קכב	דין אותם שאכלו ירק להצטרף לזימון עם אותן שאכלו דגן
קלג	דין מים הראויים לנטילה ידים	קכג	דין קטן מהו להצטרף לזימון
קלד	דין כלים שנוטלין (ה) מהן לידים	קכד	דין שיעור אכילת פת ששעונה ברכת המזון
קלה	דין דברים שהוצצין בנטילה ידים	קכה	דין למה נהגו לסלק הפת וסכין מעל השלחן בשעת ברכת המזון
קלה	דין מי שאין לו מים מהו לכרוך ידיו בכמה או בבתי ידים והנוטל ידיו ולא נתכווין לסעודה או מי שנטל ידיו לסעודה והפליג שעה אחת, וחכפ לנטילה ידים ברכה	קכו	דין ברכת המזון אם שעונה כוס, ושאין משיחין על כוס של ברכה ועשרה דברים נאמרו בכוס של ברכת המזון ושצריך כל אחד ללחוש ברכת המזון עם המברך
קלו	דין סדר נטילה ידים וברכתה וממי ראוי לקבל מים לנטילה ידים	קכז	דין סדר ברכת המזון
קלז	דין ניגוב ידים ואוכל מחמת מאכיל אם צריך נטילה ידים	קכח	דין כוס של ברכת המזון לברך עליו לפניו ולאחריו וברכה אחת מעין שלש אם שעונה כוס אם לאו
קלח	דין מי שנטל ידיו ואינו יודע אם בירך על נטילה ידים אם לאו	קכט	דין חמשת המינין בברכה לפנייהם ולאחרייהם
קלט	דין שנים או שלישה שאכלו להצטרף להמוציא או לברכת המזון בהסיבה או שלא בהסיבה ודין אם צריך הסיבה להצטרף עליו	קכס	דין פירות האילן בברכה לפנייהם ולאחרייהם
קמ	דין למה נהגו לומר ברשות רבותי בהמוציא וסברי מוויי לברכת היין	קכסא	דין מי שיש לו לברך ברכה אחת מעין שלש על מיני מזונות ועל פירות האילן ועל היין אם יכול לפוסטין בברכה אחת או מברך עליהן על כל אחד ואחד בפני עצמו ודין פירות אם יש להן זימון
קמא	דין המוציא בעין יפה בעשר אצבעותיו ולמה נהגו לבצוע על המלה	קכסב	דין פירות האדמה בברכה כגון ירק וקטנית והדומה להן ותערובת קמה וקטנית או שאר ירקות איזהו עוקף לברכה וכן תערובת זנגביל כדבש או זנגביל לח בפני עצמו וכמתין ופטריות
קמב	דין השת בין ברכת המוציא לשעימה ושלא להקדים לאכול פת אחרת עד שלא אכל הפת שבצוע להמוציא	קכסג	דין דברים שאין גדוליהן מן הארץ ואין להם שורש בארץ מה מברכין עליהן או דברים שגדוליהן מן הארץ והוא אוכל אותן שלא כדרך אכילתן או אוכל מהן מה שאין דרכו לאכול כגון קנוקנת ועלין
קמג	דין יין שבתוך המזון לברך אחד לכולן או כל אחד ואחד לעצמו, והשוותה מים או שאר משקין בסעודה אם טעונין ברכה או אם הפת פוסרתן והשורה פתו ביין אם צריך לברך על היין או הפת פוסטרו	קכסד	דין ברכות שמברכין על הריח
קמד	דין שנוי יין שמברכין עליו הטוב והמטיב ואין מברכין על שנוי פת ואם הביאו לפניו יין וישן ויין חדש כיצד מברך	קכסה	דין ברכות בפתיותן ותחיתן והמברך על היין וסבור לברך על השכר והדומה להן
קמה	דין היין שמברכין עליו בורא פרי הגפן חדש או ישן קונדיטין או מבושל		

(ה) ככ"י ח'תמ' עממל'ס: (ו) ככ"י ב' נכס' עוד וכן אוכל מלות להסמך עם ישאל בין נזכר ויין אינו נזכר :

מפתחות

כ

דין שצריך להזכיר של חנוכה בברכת המזון
ומה להתענות בחנוכה
דין הספר וצדוק הדין והבריית אבלים בחנוכה

הערוגה הששית ענין פורים

דין סדר ארבעה ערכים בקריאת פרשיות
והפסקותיהן
דין תענית של ערב פורים ונפילת אפים
במגת התענית
דין הימים שהמגילה נקראת בהן
דין כתיבת המגילה בקלף או בגויל
דין סממני כתיבת (המגילה) הכתיבה (ז)
דין מצות סדר קריאתה וברכותיה
דין פורים שחל במוצאי שבת לומר ויהי נועם
דין סדר תפלת וקריאת התורה בפורים
דין מצות סעודת פורים
דין מגביית מעות פורים
דין הספר ותענית ב"ד ובט"ו באדר ראשון
ובשני ודין אבילות והבריית אבלים בפורים
דין מלאכה בפורים

הערוגה השביעית סדר הפסח

דין שבת שלפני הפסח למה קורין אותו
שבת הגדול
דין בעור חמץ וברכתו ובטולו
דין הגעלת כלים וטוהרן
דין ערב הפסח באכילת מצה וחמץ ובכורות
שמתענין ערב הפסח
דין ערב פסח בעשיית מלאכה
דין שמור חטים וקמח לשם מצה
דין מים שלשין בהם את המצות ומי ראוי
ללוש אותן וסדר לישתן
דין שיעור חלה ואם ראויה אשה אחת ללוש
יותר משיעור חלה
דין מצות אם מותר ללוש אותן מלפני ערב
הפסח בעור שהחמץ קיים
דין מצות הראויות לשמורים לצאת בהן ידי
חובה ומזה ללוש מצה בתבלין ומי פירות
ובדבש ובביצים או בשאר משקין
דין שריית מורסן לבהטת חיה ועוף
דין א"י הנכנס בראשותו של ישראל וחמץ
בידו או שנפל חמץ מגגו של א"י לגגו
של ישראל . וישראל וא"י שיש להם תנור
בשותפות והא"י אופה בו חמץ בפסח , ואם
רשאי ישראל לומר לא"י קנה לך חמץ שמא
אצטרך ואקח ממך אתר הפסח . ודין חמץ

הבא

קצא דין המברך על הדבר כסבור לאכלו ונפל
מידו , ושאסור לברך ברכה שאינה צריכה
כשם שאסור לזנות מן העולם בלא ברכה

הערוגה הרביעית ענין ראש חדש

קסו דין ברכת לבנה
קסח דין ראש חדש למה קובעין אותו שני ימים
קסט דין למה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה
בראש חדש
קע דין הכרות הזיון ראש חודש כליל הכנסתו
למה נהגו כן
קעא דין שצריך להזכיר של ר"ח בתפלה ומי
שטעה ולא הזכיר
קעב דין קריאת הלל בראש חדש
קעג דין הלל שאין קורין אותו אלא בתפלת שחרית
קעד דין היתיר בקריאת הלל בר"ח וימים שגומרין
בהם את ההלל
קעה דין ר"ח בנפילת אפים ובקריאת התורה
קעו דין תפלת מוסף של ר"ח ופירושה
קעז דין הטועה בתפלת מנהג ולא הזכיר של
ראש חדש
קעה דין שבת ור"ח מה להזכיר של שבת ביעלה
ויבוא בעבודה
קעט דין שבת וראש חודש בקריאת ההפטרה וראש
חודש אחר שבת שמקדימין ומפטירין
מהר חדש
קפ דין תפלת מוסף של שבת ור"ח
קפא דין צדקתך צדק לאומרו בשבת ור"ח או
כשהלל ר"ח באחד בשבת
קפב דין שצריך להזכיר של ר"ח בברכת המזון
ומי שטעה ולא הזכיר
קפג דין שאסור לספור על המת בר"ח

הערוגה החמישית ענין חנוכה

קפד דין מהו לעשות מלאכה בחנוכה
קפה דין הלכות נר חנוכה והולקתה וברכותיה
קפו דין מי שלא הוליק נר חנוכה באחת מן הלילות
אם יש לה תשלומין וכן מי שלא הוליק
כליל ראשון אם מברך מכאן ואילך שהחיינו
דין שצריך להזכיר של חנוכה בתפלה ומי
שטעה ולא הזכיר
קפה דין קריאת ההלל בחנוכה
קפט דין נפילת אפים וקריאת התורה בחנוכה
קצ דין ר"ח וחנוכה בקריאת התורה ודין שבת
וחנוכה או שבת ור"ח וחנוכה בין בקריאת
התורה בין בהפטרה

(ז) כ"י ב' . דין סממני כתיבת המגילה :

מפתחות

הלכות ימים טובים

דין ימים טובים לכבדן באכילה ושתייה וכמות נקיה
 דין מלאכה האסורה ביום טוב
 דין עירוב והוצאה ליום טוב והדלקת נרות בבתי כנסיות
 דין רחיצה בחמין ביו"ט וטלמול עצי בשמים ותקונן להריח בהן
 דין אוכלי בהמה לתקן ולזמן א"י בסעודה ביום טוב
 דין איסור הכנה מיו"ט לחבירו וכל שכן מיו"ט לחול, ובהמה מסוכנת מהו לשוחטה ביו"ט
 דין הכנה מיו"ט לשבת ע"י עירובי תבשולין
 דין מחובר שנתלש וחיה ועוף ודגים שניצודו ביו"ט ושבת ויו"ט הסמוכים זה לזה
 דין מוקצה ונולד ביו"ט בין לבו ביום בין ליום טוב שני וכן מחובר שנתלש בראשון וביצה שנולדה בראשון מה הן בשני
 דין ביקוע עצים ביום טוב ועצים המתורין להסיק ביום טוב
 דין ברירת פירות וקטניות והרקדת קמח
 דין השחות סכין ביו"ט והשוחט אם מותר להראות סכיניו להכם
 דין כיסוי דם חיה ועוף ביו"ט ובהמה שיש בה חלק לא"י מהו לשוחטה ביו"ט והשוטה בהמה שברדה באיזו ענין הותרה לו הבאתה לביתו ובכור שנפל לבור מהו להעלותו ביו"ט
 דין אם מותר למרוס הגוצה שעל בית השחיטה ביו"ט והפשטה בהמה ונתנית עור לפני הדריסה ומליחת חלבים
 דין היאך נמנין על הבהמה לשוחטה כדי לחלקה ביניהם והבא ליטול בשר מן הטבח ומזהו לשקול בשר ביו"ט בכף מאזנים או ביד והוא הרין לשאר אוכלין ומזהו לילך אצל החנוני ליטול ממנו יין או שאר אוכלין
 דין מליחת בשר ביו"ט ומליגת הראש והרגלים
 דין מהו לדרך תבלין ולשחוק כלה ביו"ט
 דין פירות שירדו עליהן גשמים למלטין מגגו אל גג או לכסותן בכלים מפני הדלף
 דין בהמה וכלים כרגלי הבעלים או כרגלי הרועה ורגלי השואל ומה לקרר או לקרצף הבהמה ביו"ט
 דין מהו לכתול את העינים ביו"ט
 דין מהו לעשות פתילה ביו"ט • ומהו לכבות את הנר מפני דבר אחר או לכבות את הבקעת שלא יתעשן הבית או את הקרדה

רמ הבא הרוין לישראל ביום אחרון של פסח • וישראל שלוח המזן מחבירו לפני הפסח מהו לפרעו אחר הפסח
רמא דין שיעור איסורו של המזן בין בזמנו בין שלא בזמנו • בין במינו ובין שלא במינו • וחטת הגמצאת בתרנגולת או בתבשיל
רמב דין מצות ההגרה וקריאתה ושתיית ארבעה כוסות וסדר הסיבתן ואכילת מרור ומצה ושאר ירקות וקריאת ההלל וכל הסדר לשני לילות הראשונים של פסח בין לעצמו ובין לאחרים
רמג דין סדר תפלה וקריאת התורה וסדר ההפמרת של כל ימי הפסח
רמד **הלכות חולו של מועד**
רמה דין חולו של מועד לכבדו באכילה ושתייה
רמו דין מלאכות המותרות בחולו של מועד
רמז דין פרגמטיא בחולו של מועד ומהו לקבל מלאכה לעשותו אחר המועד
רמח דין בהמה ליטול צפרניה במועד ולקבוע לה נוגרי בדול ברגליה
רמט דין פיניו בית לבית ולהביא כלים מכית האומן במועד
רנא דין דברים המתורין לכתבן בחולו של מועד
רנב דין ציצית לטוותו במועד
רנג דין תפירת בגדים וסיווג מטות במועד
רנד דין כיבוס בגדים בחולו של מועד
רנה דין הקזה ורפואה ורחיצת חמין וחפיפת הראש במועד
רנז דין גילוח שיער בחולו של מועד
רנא דין נשילת צפרנים בחולו של מועד
רנב דין אם מותר לכנס אשה במועד
רנז דין חפירת כוכין וקברות בחולו של מועד
רנח דין מצות ספירת העומר וברכותיה
רנח דין רנשים שנהגו שלא לעשות מלאכה בלילות בין פסח לעצרת כל הלילות של ספירת העומר
רנז **הערוגה השמינית סדר העצרת**
רנז דין חג שבועות למה תלה הכתוב קביעתו בספירה
רנז דין קידוש על הכוס וברכת זמן בין בליל ראשון בין בליל שני
רנח דין יום טוב לבצוע על שתי ככרות
רנח דין סדר היום בתפלה ובהלל וקריאת התורה והפמרת ומה שנוהגין לפסוק נדבתי לשלש פעמים

מפתחות

כא

דין ש"ץ אם מוציא רבים ידי חובתן בברכות של ר"ה ויום הכיפורים
 דין מצות תקיעה בשופר של איל הכשר שופר והלכותיו
 דין שופר לרחות את השבת או לפסק עליו את הגל ביו"ט או להעביר עליו את התחום ולהורירו מן האילין או לחותכו ולתקנו
 דין מי ראוי להוציא רבים ידי חובתן בתקיעות ונשים ותינוקת אם רשאים הן לתקוע לעצמן או להתלמד
 דין קלות הכשרים בשופר
 דין כוונה אם מעכבת בתקיעות או אם אינה מעכבת
 דין שיעור התקיעות
 דין תקיעות אם שמען בסירוגין או משני בני אדם כאחד
 דין מי שלא היה עמו שופר בשעת תפלה ואח"כ נודמן לו
 דין שיעור התקיעות שעל סדר הברכות
 דין תקיעות שעל סדר הברכות אם טעונין ברכת תקיעה
 דין אם רשאים להפסיק ולשוש בין תקיעות הראשונות לתקיעות שעל סדר ברכות
 דין תקיעה במוספין ולא בשחרית
 דין ימים שבין ר"ה ויום הכיפורים להתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט וזכרנו לחיים ומי כמוך
 דין שבת שבין ר"ה ליוה"כ להתענות בין יהודים המתענין בימים האלה וקריאת פרשת האזינו
 ערוגה אחד עשרה סדר יום הכיפורים
 דין סעודת ערב יום הכיפורים
 דין הפסקת סעודת ערב יוה"כ מבעוד יום
 דין הטמנה לצורך מוצאי יוה"כ
 דין סבילה בערב יום הכיפורים וסדר וידוי בתפלת המנחה
 דין זמן לאמרו ביה"כ ושבת יום הכיפורים סרו בקידוש היים
 דין איסור אכילה ושתייה ביה"כ
 דין רחיצה וסיכה
 דין נעילת הסנדל
 דין תשמיש המטה
 דין איסור מלאכה ביום הכיפורים
 דין סדר תפלת ערבית וחזרת נדרים בליל יום הכיפורים

דין חליבת בהמה ביו"ט
 דיין חוב שמחה ברגל ואפי' ביום שלאחר הרגל
הערוגה התשעית סדר תענית
 דין ארבע צומות
 דין אם מותר לכבס ולרחוץ מראש הדש אב עד התענית
 דין סעודת ערב תשעה באב כחול
 דין סעודת תשעה באב או ערב תשעה באב שחלו בשבת וכן שבת שחל בו תשעה באב מה הן בתשמיש המטה
 דין תפלה ליל ת"ב בין באמצע החול בין במוצאי שבת
 דין ת"ב שחל להיות במוצאי שבת לברך על הגר והבשמים
 דין רחיצת ידים שחרית וסדר תפלה וקריאת התורה והפסרה בין בשחרית בין במנחה
 דין הגהת תפילין וציצית בת"ב
 דין מילה שחלה בת"ב ויוה"כ ושאר תעניות
 דין הדברים הנאסרים בת"ב
 דין עוברות ומניקות מה הן בתענית ואם אומרים צדוק הדין על המת
 דין סעודת מוצאי תשעה באב
 דין קבלת תענית מבעוד יום
 דין עד מתי מותר לאכול ולשתות בליל התענית בכניסתו
 דין סדר תפלת תענית ולמה נהגו להתענות שני וחמישי
 דין שבת ויו"ט מה הם בתענית חלום ועשרים וארבע צומות מה הם בר"ה
 דין השרוי בתענית מהו לטעום את התבשיל
 דין אנגרא דתעניתא
הערוגה העשירית סדר ראש השנה
 דין ר"ה אלול למה נהגו לתקוע בשופר
 דין סדר מעמדות מראש השנה עד יום הכיפורים
 דין שתי ימי תשובה ותעניות ומעשים טובים
 דין סבילה בערב ר"ה ומה שנחגו לשחוט ותרנגול ודברים שהן לסימן טוב בר"ה
 דין מהו להתענות בראש השנה
 דין קידוש וסעודה בלילי ראש השנה
 דין סדר תפלת לילי ראש השנה
 דין סדר תפלת היום
 דין קריאת התורה והפסרה
 דין סדר תקיעות שתוקעין כשהן יושבין
 דין סדר תפלת מוסף והלכותיה

שיח דין

מפתחות

דיון סעודות שחייב אדם לאכול בסוכה	שוכה	דיון אם מותר לקרות בבית הכנסת ולומר סליחות ויידוים לאור דגד ואם רשאין להרליק נרות בבתיהן	שירה
דיון סוכה בברכותיה	שוכו	דיון נטילת שתיית פניו וידיו וסדר תפלת שתיית	שימ
דיון סוכת השותפין וסופת בתי כנסיות	שטז	דיון סדר קריאת התורה והמטרה ותפלת מוסף ותפלת כנחה ואם יש נשיאת כפים כמנהגה	שב
בברכה	שטח	דיון סדר תפלת נעילה	שבא
דיון לולב הגזול בין שנגזל מישראל בין שנגזל מא"י	שטז	דיון סדר תפלת ערבית ותקיעה והבדלה במוצאי יום הכיפורים	שכב
דיון לולב היבש	שנ	דיון ימים שבין יום הכיפורים לחג הסוכות	שכג
דיון לולב של ע"ז איזה אסור ואיזה מותר	שנא	ערוגה שתיים עשרה חג הסוכות	
דיון הכשר לולב ופיסולו בקטימת עליו או בכל ענין אחר	שנב	דיון דברים הפסולין לסכך	שכד
דיון איזה אילן הנקרא עץ עבות	שנג	דיון סיכוך בדבר המחובר לקרקע	שכה
דיון הדם הגזול והיבש ואיזה נקרא עבות והכשירו ופיסולו	שנד	דיון דברים הראויין לסכך בהן	שכו
דיון עיכוי הדם אם מעכבין בו לפסולו אם לאו	שנה	דיון הכשר גובה סוכה	שכז
דיון הדם הקטום וכמה הדמים צריכין ללולב	שנו	דיון שיעור אויר הפוסל בסוכה	שכח
דיון מצות ערבה שבלולב וברכותיה	שנז	דיון הכשר סוכה קטנה	שכט
דיון הדם וערבה לאוגדן עם הלולב	שנח	דיון הכשר הסכך מעובה או דק	של
דיון שיעור אורך לולב והדס וערבה ואם רשאי להרבות בהדס וערבה ואם האחרוג בא עמהם כאגודה	שנח	דיון סוכה תחת סוכה או בתוך הבית ותקרה שאין עליה מעויבה	שלא
דיון פרי הנקרא עץ הדר	שנמ	דיון הישן בכילה בסוכה או שמיש סדין תחת הסכך או על הסכך	שלב
דיון הכשר אחרוג ופסולו	שס	דיון העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הכפינה ובין האילנות	שלג
דיון שיעורו של אחרוג	שסא	דיון סוכה העשויה כמין צרוף או שפמכה לכרעי המטה	שלד
דיון ד' מינין הללו אם מעכבין זה את זה ומחו להריות בהן	שסב	דיון דברים הראויין לדפנות	שלה
דיון ארבעת המינין הללו שאין ניטלין בשבת	שסג	דיון סוכה שלא נעשו לשם חג כגון סוכות יוצאים וסוכות גנב"ד וסוכות רקב"ש וסכה ישיבה	שלו
דיון לולב השאול או של שותפין	שסד	דיון סוכה גזולה והמוסכך ברשות הרבים	שלא
דיון לולב מהו ואתרוג בשמאל ומצות נטילתן דרך גדולתן	שסה	דיון עצי סוכה מהו ליהנות מהן כל שבעה	שלמ
דיון זמן נטילת לולב וסדר ברכתו	שסו	דיון נוי סוכה מהו כהנאה כל שבעה	שנ
דיון מצות נענועו של לולב בשעת הברכה וקריאת ההלל וסדר נענוע	שסז	דיון מהו לצאת מסוכה לסוכה ולעשות סוכה בחול המועד	שסא
דיון לולב מהו למשללו ביום טוב לאחר שיצא בו	שסח	דיון מי הן החייבין ומי הן הפטורין מן הסוכה	שמב
דיון מצות ערבה בשביעי של חג הוא יום הושענא רבא	שסט	דיון הגולד לו צער בסוכה אם רשאי לצאת ממנה	שמג
דיון ארבעה מינין הללו מהו כהנאה יום שביעי לאחר שנעשה מצותן	שע	דיון כלים הראויין להעלותן בסוכה ודין אכילת עראי תנין לסוכה	שדמ
דיון סדר תפלה וקריאת התורה והמטרה לשבעת ימי הדרגל	שעא		
דיון שמיני עצרת לקידוש ותפלה וקריאת התורה והמטרה	שעב		

נשלם סימני הלכותיהן ומניינם שלש מאות ושבעים ושנים

וסימנם שב"ע השבלים המזכות :

שבלי הלקט

הערונה הראשונה ענין תפלה

[א] תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנא' ועתה ישראל
כה ה' אלהיך שואל מעמך. אל תקרא מה אלא מאה ברכות שואל מעמך.
ובירושלמי דברכות גרסינן תני ר' מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות
בכל יום קורא את שמע שחרית וערבית ומברך לפניו ולאחריה מתפלל י"ח ברכות שלש
פעמים. אוכל פתו בבקר ובערב ומברך לפניו ולאחריה כל פעם ששונה מברך עושה צרכיו
ומברך יש לו ציצית בבגדו תפילין בזרועו הא למדת שמצוה וחובה ליותר בהן. מצאתי
מפרשים אותיות פסוק ועתה ישראל הן מאה ויש מפרשים מ"ה בחילוף אותיות א"ת ב"ש
י"ץ עולה בגמטריא מאה. ומצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל שרוד המלך יסדם שנא' נאום
דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על הקם על כתיב שהקים יסוד מאה ברכות מניין ע"ל. ומה
ראה דוד ליסדם לפי שהודיעוהו אנשי ירושלים שהיו מתים מישראל מאה איש בכל יום ולא
היו יודעים מפני מה עד שראה דוד ברוח הקודש ותקן מאה ברכות הה"ד נאום הגבר הקם
על. ויש למדין אותו מזה הפסוק הגה כי כן יבורך גבר ירא ה'. יברך כתיב כ"י כ"ן
בגמטריא מאה הוי. ונראה ששנתכחו מעני ומרוב עבודת הגלות עד שבאו התנאים והאמוראים
ויסדו לנו אלו התהיקן. והשכונם מצאתי בשם רב נטרונאי גאון זצ"ל על ברכת של שחרית
לברך כל אחת ואחת בעונתה אי אפשר מפני הטינוף אלא כשנעזר אדם משנתו בודק נקביו
ומקנח עצמו יפה ורוחץ פניו וידיו כהוגן משום שנא' הכון לקראת אלהיך ישראל ומתחיל לברך
על נטילת ידים. אשר יצר. אלהי נשמה. שלא עשאתי גוי. עבד. אשה. מגביה שפלים.
ומלביש ערומים. זוקף כפופים. רוקע הארץ על המים. מכין מצעדי גבר. שלא חסר מצרכי
כלום. אזור ישראל. המעביר. וג' ברכות של תורה. ואחת לתפלה של ראש. ואחת לתפלה
של זרוע. ברוך שאמר. ושתבח. יוצר אור. אהבה. גאל ישראל. וי"ט ברכות של תפלת
לחש. עם ברכת המינין. ומכתב ואילך כשנוטל ידיו אינו חייב לברך אלא לאכילת פת ולתפלה.
וברכת המוציא. שהכל. בורא נפשות. ואחר הסעודה ברכת הון. ברכת הארץ. בונה
ירושלים. הטוב והמטיב. ועל כל פעם ששונה ועל כל פעם שנפנה לצרכו. אע"פ שאינו
מברך על נטילת ידים צריך לברך אשר יצר. ומים אחרונים של סעודה אין מברכין עליהן.
ואע"פ שאמרו חכמים שהן חובה אינו חייב לברך עליהן. ולמה נאמר בהן שהן חובה כבר
פירשו שדבר זה מפני סכנת עינים הוא. שאם אכל מלה ויש בו מלה סדומית שסמא את
העינים ושמא יגע ויבוא לידי סכנת עיניו. אבל לענין ברכה לא. הרי המישים ברכות. וברכת
נטילת ידים למנחה. וי"ט ברכות של תפילת המנחה. וי"ט ברכות של ערבית. וב' לפני
ק"ש. וג' לאחריה. וכשבא לישן ברכת המפיל. נמצא בחול שיש בו ג' תפלות של י"ט
ברכות אתה יכול להשלימן. אבל בשבת שאין בו אלא שבע שבע ממלא אותם באספרמקי
ומגדי. ע"כ תשובת הגאון. ותימה שהרי לא עלה חשבוננו למאה. ונראה שצריך להשלימן
בסעודה של ערבית שהרי הגאון לא חוישב אותה. ולגאון אחר זצ"ל מצאתי היא דאמר'י בפ'
התכלת בשבתא ממלא לה באספרמקי ומגדי. נראה שאנו ממלאין הכל שהרי אנו מחסרין
ערבית שחרית ומנחה ל"ו ברכות מתפילת י"ט שאין מתפללין אלא ד' ברכות בכל תפלה,
וזנגרין אנו ממלאין בשבת י' קורין בתורה. ד' בשחרית וג' במנחה. שהן כ' ברכות אחת לפני
ואחת לאחריה ט' ברכות למפסיר וז' לתפלת מוסף הרי ל"ד. ועוד ברכת קדוש היום נוספת שאינה
בחול כ"א ברכת היין וברכה א' מעין ג' הרי ל"ו. המבין ב"ט לק' ברכות יגוהו לו ברכות
על ראשו. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי לפי' תקנו לומר אין כאלהינו בשבת לפי שאין
מתפללין י"ח ברכות כ"א ד' וד' פעמים אנו אומרין אין. אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין
במלכנו. אין כמושיענו. וד"פ מי וד"פ נודה אינ' מ"י נוד"ה הרי אמן. וד' פעמים ברוך וד'
פעמים אתה הרי נראה כאומר י"ב פעמים אמן וז' ברכות אנו מתפללין הרי י"ח כנגד י"ח
ברכות שמתפללין בחול ומעתה אין אנו חסרין כלום :

ועל

[ב] דין ברכת אלהי נשמה שנפתח בי למה אין פותחין בה בברוך.

זעל ברכת אלהי נשמה שנפתח בי מהורה. תימה לר' בנימין אחי נר"ו למה אין פותחין בה בברוך. והלא היא כמבע ארך. והי' לנו לפתוח בה בברוך ולהתום בה בברוך דהכי אמרינן בירושלמי. אמר ר' יודן טופס ברכות כך היא. כמבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך. כמבע ארך פותח בברוך וחותם בברוך. ונראה לי לפרש כי עיקר הברכה היא המחזיר נשמות לפגרים מתים. ולפי שצריך אדם לברך ברכה זו כשניעור (6) משנתו מיד חקף לתעוררו. האריכו בה כדי שיהא מתעורר יפה ויוכל לכון לבו בברכה. ולפי הפירוש הזה נראה. שצריך להזכיר בה מלכות. עוד שמע אחי מחבר אחד ושמו ר' לוי שקבל מרבותיו שברכה זו של תעורה סמוכה לברכת השינה. המפל חבלי שינה על העין. ועל כן אין פותחין לזו בברוך. דהויא לה כעין ברכה הסמוכה לחברתה. ויש מפרשין שאין פותחין בה בברוך לפי שהוא הודאה (ג) כמו שנפתח בה בשם ובמלכות (ג) דומה. ומצאו סיוע לדבריהם מודים דרבנן דבר חשוב עד למאד. שבשביל השיבותו אמרו על הבא ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל. הרי נתנו לו כח קדושה רבה וכח קדיש. והיה לו להיות בפתחה שלימה אלא לפי שהוא הודאה לא נתנו לו פתיחה. ואף התימה אין בו אע"פ שיש בו דברים ארובים. ומצינו ברכת הודאה אחרת שאין בה פתיחה ויש בה חתימה שוה עם ברכת אלהי נשמה. וכמותו. והיא נאמרת על הגשמים. מודים אנהנו לך ה' אלהינו על כל מיפה ומיפה שהורדת לנו. ויש לה חתימה ארוך אל ההודאות. ואין לה פתיחה כמעט שהיא הודאה. ובהודאה יש במשמע הזכרה ומלכות וכל דבר הצריך לברכה; והרב ר' ישעי' זצ"ל כתב בפסקיו בראש כתובות. בני אדם שמתחילין במאה ברכות אלהי נשמה שנפתח בי מהורה. מועין הן. מפני שלא מצינו בשום מקום שיתחיל בברכות בלא פתיחה בברוך. וכן ראוי להתחיל אשר יצר את האדם ויש בה ברכה לפני ולאחריה. ואחר כך אומר אלהי נשמה וחותם בה בברוך ואינו פותח בה בברוך מפני שהיא סמוכה לה. ואחר כך אומר כל הקטנות. ואחר כך אומר המעביר חבלי שינה. ופותח בה בברוך (ד) מפני שלא נתקנה עם סדר מאה ברכות. אלא כשצריך ללכוד. הלכך יש לה פתיחה. ותימה לאחי על דברי הרב זצ"ל כי אלהי נשמה היא הברכה הראשונה שהרי כשמקיץ משנתו. מיד נתחייב בה כדאמרינן בגמרא כי מתעור מברך. ועוד הישן ביום שאין לו לברך אשר יצר מה נאמר בזה. לאי זו ברכה נסמך אותה ואם יש לסמך לברכה אחרת ראוי לסמכה לברכת המעביר חבלי שינה שגם היא ברכה על התעורה. ואל תתמה על שתי ברכות הללו כי אלהי נשמה מיוסדת על השינה עצמה שהקב"ה משמר הנשמה שבגוף והיא עולה ושואבת חיים מלפניו כדאמרינן בבראשית רבא ר' ביסני ור' אחא ור' יוחנן בשם ר' מאיר הנשמה הלזו ממלא את כל הגוף. ובשעה שהוא ישן היא עולה ושואבת לו חיים מלמעלה. ובפסיקתא ואתה מחיה את כולם. לפי שהם כולן נהנין מזיו השכינה שנא' באור פני מלך חיים. והמעביר חבלי שינה הוא על התעורה עצמה כשמעביר ידיו על עיניו ועל פניו לתעורר יפה יפה כי פעמים שמקיץ אדם משנתו ועיניו כברות כמתנמנם עד שהוא רוחץ פניו וידיו ועיניו. על כן ראוי להקדים המעביר חבלי שינה שהיא פלא התעורה עצמה ואחר כך סומך לה אלהי נשמה. והנראה בעיני כרבי ישעי' זצ"ל וכן כתבתו בשם ר' נטרוני נאון זצ"ל בהלכה א'. כתב הרב ר' שמחה זצ"ל שכל פעם שאדם ניעור משנתו ביום צריך לברך אלהי נשמה. וכן כתב הר"ר אביגדור בהן צדק נר"ו משמו :

[ג] דין ברכת אשר יצר את האדם מתי מברכין אותה.

אשר יצר את האדם בחכמה. יש מפרשין היאך בחכמה שעשאו משוקל ומכוון בד' יסודותיו דם וליחה ומרירה אדומה ושחורה כדאמרינן בתנחומא פרשת נגעים. שאם בראו רובו דם ומיעוטו מים נעשה מצורע. רובו מים ומיעוטו דם נעשה אסטנס. ובויקרא רבא. רובו מים ומיעוטו דם נעשה אדרופיקוס לכך בראו חציו דם וחציו מים כדי שיהי' שלם

(6) ככ"ו ב' חיתא תתמחו : (ב) ככ"ו חיתא חסיה חודאה ונכרת חודאה : (ג) ככ"ו בשם ובמלכות דומה :

(ד) ככ"ו חיתא תפני על כל הברכות הקטנות אינן פועלתן ונכרת החולס פותח בה בברוך :

שבלי ענין תפלה גדה הלכתי ב

שלם: ור' בנימין אחי נר"ו כתב בשם הר"ד מאיר נר"ו לפי שהאדם נקרא עולם קמן כמו שאמרנו בבראשית רבא שכל מה שנעשה במשכן דומה לעולם ולגוף האדם. במשכן היו קרשים קבועים בתוך האדנים. ובגוף צלעות קבועות בתוך החוליות. ובעולם הרים קבועים ביסודי הארץ. במשכן ה' הקרשים מצופים כו' כדאיתא התם. ומצינו חכמה בבריאת העולם שנא' ה' בחכמה יסד ארץ כו'. ואומר מה רבו מעשך ה' כולם בחכמה עשית וגו'. לכך קבעו אשר יצר את האדם בחכמה והותם הרופא לכל בשר ומפליא לעשות ואין בה משום חתימה בשמים. ומשמע הרופא לכל בשר במה שהוא מפליא לעשות עמם בפתחת נקביהם: מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל כי גדול אתה ועושה נפלאות. אמר ר' נתנאל בר חייא הגדול הזה אם יהי' בו נקב כחידה של חמט כל רוחו יוצאה ממנו. והאדם הזה עשוי מחולים מחולים ונקבים נקבים ואין רוחו יוצאה הימנו. הוא אומר ועושה נפלאות על כן קבעו חכמינו זצ"ל ומפליא לעשות: והורה רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל שכל פעם שחוזר אדם מלהסך את רגליו בין לגדולים בין לקטנים מברך אשר יצר. והנופל ידיו לתפלה ולא עשה צרכיו או נוטל ידיו לתלמוד תורה בנקיות מברך על נטילת ידים. שהרי חכמים לקנו שצריך ליטול ידיו לתפלה ולתלמוד תורה על שם הכון לקראת אלהיך ישראל: והר"ר אלחנן זצ"ל השיב. ישכיל אדוני כי על קטנים אנו מברכין אשר יצר כי אינו נראה לחלק בין גדולים לקטנים לענין אשר יצר. אבל נטילת ידים אנו מברכין על הקטנים כי אפי' נטילת ידים אינו צריך. אפי' אם רוצה לעסוק בדבר קדושה או בעבודה היכא דלא שפיש בניצוצות שברגליו כדמשמע ביומא פ' אמר להם הממונה. ובגדולים צריך לברך על נטילת ידים ואשר יצר. והנראה בעיני כהוראת רבינו יצחק זצ"ל שאין מברכין על נטילת ידים אלא לסעודה ולתפלה ולשחרית. וכן כתבתי בשם רב נטרונאי גאון זצ"ל בהלכה א':

[ד] דין ברכת מגביה שפלים וברכת עומר ישראל בתפארה.

ועל ברכת מגביה שפלים. מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל שרב עמרם גאון זצ"ל הסיר מגביה שפלים. ויש תמיהין למה לא הסיר מתיר אסורים. שהרי שניהן אינן במטבע. והתשובה למה יסיר מתיר אסורים והנה היא כתובה בדברי הכרים ובמטבע הוא מפי הגבורים שכן אמרו כי פשיט כרעית אומר מתיר אסורים. ולדברי אילו ואילו ברכה קבועה היא מימי רבותינו. ומי הוא שהי' בו כח להסיר אבל באמת מגביה שפלים הסיר שאינה במטבע שטבעו חכמים. ועוד שהרי בזוקף כפופים די לו שהוא מענין מגביה שפלים ועל מתיר אסורים לא דבר כלום: וכן מצאתי בתשובות שהסיר רב עמרם גאון זצ"ל עומה ישראל בתפארה. לפי שאין עטיפת סודר נהגת במקומנו. וגם רב נטרונאי גאון זצ"ל לא כתב עומה ישראל בתפארה:

[ה] דין ברכת התורה שחרית ואחר קריאת שמע.

וצריך לברך ברכת התורה ולקרות פרשת תמיד. ושונה בחילת מסכת ברכות. ושונה פרק אי זהו מקומן של זבחים. דאמרינן בשולחי פרק קמא דקדושין לעולם ישלש אדם שנתויו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ואמר' מי ידע אדם כמה חייו ואוקימנא ליומי ופירשו רבינו חננאל ורבינו תם זצ"ל ליומי שליש היום במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ויש סומכין על זה מה שאנו קורין פרשת תמיד בכל יום וכל הסדר הכתוב בסדר רב עמרם גאון זצ"ל שיש בו עסק מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו שקריאת פרשת תמיד חובה. תדע לך שהוא כן שהרי אין מזכירין פרשת תמיד בתפלה כמו שמזכירין פסוקי המוספין בתפלת מוסף: עוד כתב בשם הרב ר' מאיר נר"ו שאין ראוי לקרוא פרשת תמיד קודם שיעלה עמוד השחר שכן חובת התמיד משהאיר המזרח על שם ונשלמה פרים שפתינו: ואם קראה קודם לכן לא יצא ידי חובתו. והמשכים קודם שיעלה עמוד השחר מברך על התורה וקורא לא ימוש. ושונה מאימתי קורין. ופרק אי זהו מקומן. דהא קיימא לן בין למקרא בין למשנה צריך לברך. וכשיעלה עמוד השחר קורא פרשת תמיד בלא ברכה: ועוד כתב אחי בשם הר"ד מאיר נר"ו דהא דתניא שצריך לברך דוקא בשמשכים לקרוא או לשנות. אבל אם משכים להתפלל תפלות ותחנונים כמו

כמו שהגילין בעשרת ימי תשובה יש אומרים שאין צריך לברך: והר"ר אברהם ב"ר רוד זצ"ל השיב. בעשרת ימי תשובה כך מנהג לברך ברכת התורה, לעסוק בדברי תורה. והערב נא. ואשר בחר. ולשנות הלכה אחת ממשנת איוהו מקומן או ממשניות אחרות ואחר כך אומר תהלה לדוד. כי הכתובים לדוד. והן בכלל שאמרו למקרא צריך לברך. וכתב הר"ר ישעיה זצ"ל זה שאמרנו שהמשכים צריך לברך דוקא לפניה. אבל לאחריו אינו מברך. ואינו דומה לברכת התורה שבכנסת שמברך לפניה ולאחריה דהתם כל אחד ואחד גומר מצותו. אבל הכא אין קצבה לעסוק בתורה שיברך לאחריו. וזה שאמרנו שמברכין על התורה דוקא אשר השכים לקרות או לשנות קודם שיקרא קריאת שמע. אבל לאתר שיקרא קריאת שמע אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. שאומר ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. ודוקא קריאת יחיד נפטר באהבה רבה. אבל קריאת רבים בעשרה אינה נפטר לא באהבה רבה ולא בהערב נא דתקנת עזרא היא: והר"ר אברהם ב"ר רוד זצ"ל כתב שצריך לברך על התורה אפי' לאתר קריאת שמע. וזה נוסח לשונו. מה ששאלת בברכת התורה אם אנו חייבין לברך אותה כל שעה שנרצה ללמוד. דבר זה עיינית בהלכות הר"ר יהודה זצ"ל. וקבע שאינו צריך. כי כל היום אינה שעה קבועה לדברי תורה ונפטר באהבת עולם. ומה שאנו מברכין על התורה כאשר אנו קוראין בעשרה מפני שקריאת התורה בעשרה היתה קבועה ועומדת מימות משה רבינו ע"ה וברכה לא זוה ממקומה. אבל שאר קריאת התורה כבר נפטר באהבת עולם. ומה שאנו גורסין במקום אחר ויאמר ה' על עובם את תורתו ואמר מר על שלא רכנו בתורה תהלה. מפרש הרב שאינו אומר מברכת התורה אלא שמעניש תלמידו הכמים שאין עושין כבוד לתורה ואין עולין ראשונה לקרות בתורה עד כאן דברי הר"ר יהודה זצ"ל. אבל אני שמעתי מפי ר' הבהן שהר"ר שמואל דשמרני וחבריו היו עוסקין בברכת התורה ואתא עליהו ר' עזריאל אמר להן במאי עסקיתו אמרו לו בברכת התורה. אמר להן כתוב בירושלמי והוא ששנה לאתרי כלומר שאינו נפטר באהבת עולם אלא א"כ שנה לאתרי. אבל אם לא שנה לאתרי שהסיה דעתו ממנה ועסק בצרכיו צריך לברך עליה ולעיני נראה לי זה הדעת. דאם כן הוא שאין לתורה שעה קבועה וכל היום הוא חובתו כמו שנאמר והגית בו יומם ולילה אפי' משהרית לשחרית לא יברך עליה ואם תאמר שהשינה מפסקת אם כן אפי' ביום נמי מי לא בעי מינם מי לא בעי למיעל לבית הכסא אלא שאין בנו כח להבריה דברי הרב שהורה על זאת הברכה לא תשא אבל ברכה אחרונה שהוכרת כמה ימים שהי' ספק בידי. אך מי יאמר לנו שזה הירושל' עקר. מדוע לא יברך כל זמן שירצה להפטר מדברי תורה ולעסוק בצרכיו. ואני אין בי כח להשיב על דברי הר"ר יהודה זצ"ל שאוסר לברך ברכת התורה. ולמי שאומר שצריך לברך אם הי' אדם יושב על שולחנו או עוסק בעסקיו ובא אדם ושאל לו בדבר הלכה. בודאי אם הי' מקום המנופת אינו לא מקום תורה ולא מקום הלכה. אך אם הוא מקום נקי להשיב בו דברי תורה צריך לברך ברכת התורה קודם שישב את שואלו. ודברים אילו כמה הם אדירים וחוקים ואין אדם יכול לצלול בהם ולהעמידן. וכל איש מקבל שבר על מה שרואה בדעתו אם דעתו מכוון לשמים שהרי אתה רואה שתפילין שתפרן בפשתן פסולות כדאמרין בפרק אלו הן הלוקין ואמר רב חייא תפילין דבי חביבי דתפורי בביתנא ולית הלכתא כוותיה. ובודאי ר' חייא הגדול הי' לו שכר תפילין כשאר החסידים ואע"פ שתפורות בפשתן. ור' בנימין אחי נר' סבירא ליה שאין צריך לברך על התורה לאתר קריאת שמע שכבר נפטר בברכת אהבה רבה כמו שמפורש בגמרא דידן. וההיא דירושלמי דקאמר והוא ששנה לאתרי לאו אתלמוד תורה קאי אלא אקריאת שמע גופו קאי. ואל תתמה על לשון ששנה לאתרי לפי שבהרבה מקומות בירושלמי נאמר בקריאת שמע לשון שינון כדאיתא התם שנייא התם קרית שמע שהוא לשינון ועקרו מלשון ושינונתם. וזהו פירושו של ירושלמי והוא ששנה על אחר. אימתי אינו צריך לברך על התורה לאתר שקרא את שמע לפי שכבר נפטר באהבה רבה דוקא כשקרא את שמע מיד אחר שבירך אהבה רבה אבל אם הפליג בין ברכת אהבה רבה לקריאת שמע אינו נפטר מברכת התורה שהרי הפסיק בינתים והוי כמברך על המצוה או על הפירות והשיח בין ברכה לעשייה או למשימה שצריך לחזור ולברך ורשאי הוא להפסיק שהרי ברכות אין מעכבות אלא שמצוה מן המובחר לסמוך הברכות אל הקריאה, ועל דבר זה שאל לפני

לפני הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל (א) והשיב לו תשובה זו. ואמר אני כי המברכים ברכת התורה על הלמוד אפילו לאחר קריאת שמע ומביאין ראוי' מדאמרינן בירושלמי אמר שמואל השכים לשנות קודם קרית שמע צריך לברך לאחר קרית שמע אינו צריך לברך. אמר ר' אבא והוא ששנה על אתר. ובאת לדחות את דבריהם ולפרש והוא ששנה על אתר היינו שקרא קרית שמע לאלתר. דמינו דהיילא ברכה אקרית שמע דלא לאלתר היילא נמי על הלמוד המופלג. אין לדחות כן. חדא דלישנא משמע דשנה קאי אהשכים לשנות שהוא לישון לימוד ואע"ג דזימנן אשבחן בירושלמי קרי לקריאת שמע שינון כמו שכתבת הכא לא משמע לישנא הכי. ועוד מאי שנא מתפילין דכל זמן שמניחן מברך עליהן כדאמרינן בפרק לולב וערבה ולא אמרינן מינו דהיילא ברכה על הנחה ראשונה הסמוכה לה היילא נמי על הנחה אחרת המופלגת. וכי תיטא תפילין שאני דאסור להסיח דעתו מהן. קל וחומר מציין כדאיתא בפרק הקומץ רבא ובפרק ציציות השבת ובפרק קמא דיומא. לפיכך סילוק והיסח הדעת הוא הפסק. ציצית יוכיח דלא אשבחן דאיתמר בה היסח הדעת ומברך עליה כל זמן שמתעטף כדמשמע בפרק התכלה מעובדא דרב יהודה. ואע"ג דכתיב וזכרתם והזכרו לא לאסור בה היסח הדעת דיציאת מצרים ושבת ומחייית עמלק נמי כתיבא בהו זכורה ולא מיתסרין בהיסח הדעת. וסוכה נמי לא מיתסרא בהיסח הדעת אע"ג דכתיב בה למען ידעו דורותיכם ומברך עליה כל זמן שנכנס לישב בה לאכול. ועוד דברי תורה נמי נמשלו לשלשה משקין הנפסלין בהיסח הדעת כדאיתא בפרק קמא דתענית דאסור להסיח דעתו מהם. אלא וודאי אין הדבר יוצא מידי פשוטו. והוא ששנה על אלתר פירושו לימוד. אמנם יש להקט בין אהבה רבה לברכת התורה דאהבה רבה עקרה לא נתקנה לברכת התורה לפיכך אינה פושרת אלא לימוד הסמוך לה לאלתר. אבל ברכת התורה פושרת אף לימוד המופלג לאחר שעה דכתיב והגית בו יומם ולילה הכתוב עשה הלימוד דיום ולילה אחד הגיון אחד. ולא דמי לתפילין וציצית וסוכה דלאחר שכלק התפילין והציצית מעליו ואחרי צאתו מן הסוכה אולה לה מצוה וכל זמן שלא יחזור ויעשה מעשה הנחה ועישוף וישיבת סוכה המצוה מסולקת ממנו לגמרי וליתה נביה כל עיקר וסילוקא נראה וניכר. אבל תורה אף אם פונה לעסקיו יכול לדבר או להרהר בדברי תורה ואפי' נכנס לבית הכסא ולבית המרחץ. אמרינן בירושלמי בפרק כירה ובפרק כל הצלמין תני שואלין הלכות מרחץ בבית המרחץ והלכות בית הכסא בבית הכסא ואע"ג דבתלמוד דידן לא משמע הכי דמתרצינן התם לאפרושי מאיסורא שאני הא לאו הכי אסור אע"ג דהוי מהלכות המרחץ ככל מקום זמנן דמהרהר בדברי תורה לאנסו אף בבית הכסא ואי אפשר לו להסתלק מהן כמו ר' אלעזר ב"ר שמעון בפרק מכול יום ובירושלמי בפרק מי שמתו נמי גרסינן אמר ר' זעירא כל סברא קשיא דהוה לי תמן סבריתה. ושינה ביום נמי כיון דאסור לישן יותר משינת הסוס לא השיבה קבע כולי האי להיות הפסק דיום סתמיה לאו לשינה קאי דלא איברא ליליא אלא לשינתא כדאי' בפרק הדר. הילכך אנו שרגילין לברך ברכת התורה בכל יום קודם פרשת קרבנות ומשנת איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל שוב אין צריך לברך אלא למחר. ובימי חכמי התלמוד מתוך שתורתן היתה אוסנתן לא היו אוכרין אותן. וגם לא היו מברכים אלא קורין קרית שמע וברכותיה ותפלה. ואל תתמה שהדי' ר' לא היה קורא אלא פסוק ראשון בלבד כדאיתא בפרק היה קורא. ועל כן תולה הפסוק באהבה רבה. מיהו קבלתי ממורי רבינו שמחה מאשפיה דשינה ומרחץ ובית הכסא חשיבי הפסק וצריך לחזור ולברך ואינו כמשיב על דבריו ואני להעמיד המנהג שנהגו דנתי לפניך :

[ו] דין לעולם יהא אדם ירא שמים.

תניא בסדר אליהו רבא העטופים ברעב בראש כל חוצות. אין רעב אלא מדברי תורה כמה שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב לחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומורה על האמת ודובר אמת בלבבו ישכים וישחור ויאמר. רבון כל העולמים לא על צדקתינו אנהנו מפילין תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים כו'. וקדמונינו ז"ל הנהיגו לאמרו בכל

(ה) ככ"י ב' איתא נכ"י :

בכל יום קודם שיתחילו בזמירות. ורבינו שלמה זצ"ל תרגיל שלא לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר מפני שתוהוין לומר וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ומתחילין לומר רבון כל העולמים. וגאון אחד כתב שהגון לאומרו שהרי לדעתנו הוקבע שבא לזרו את האדם להיות ירא שמים ואפי' בסתר ולדבר אמת אפילו בלבבו כגון שפסק בלבו ליתן דינר או מעה לקופה של צדקה אע"פ שלא הוציא בשפתיו יקיים ומקרא מלא הוא ודובר אמת בלבבו. ור' בנימין אחי נר"ו כתב שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אלהו אלא כנגד דורו של שמד שגזרו שלא לקרוא את שמע ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי על כן הוזהרו וזרום לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר. תדע לך שכן הוא שאומר וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע בכל יום כו' ומיחדים את שמך פעמיים באהבה ואומר שמע ישראל כו'. ועל כן אומר ברוך המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמך אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר על כן אין לנו לשנות. זרע יצחק יחידך יש אומרים זרע יצחק יידיך ויש מדלגין זרע יחידך ואומר זרע יצחק שנעקק על גבי מזבחך לפי שלא מצינו שנקרא יצחק יחיד להקב"ה אלא יחיד לאברהם ויש מדרקדן ואומרין זרע יצחק יחידו ואומר שהוא מוסב למעלה שאמר בני אברהם אוהבך ופירושו יחידו שהי' יחיד לאברהם כמה שנאמר קח נא את בנך את יחידך. ור' בנימין אחי נר"ו כתב שאין לשנות ופירושו יחידך יחיד בשמך שקראת לו והוא מוסב כלפי שכינה אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד וכן נמצא בברכות בירושלמי בסוף פרק ראשון למה נשתנה שמו של אברהם אבינו ושל יעקב אבינו ושמו של יצחק לא נשתנה מפני שקראו הקב"ה בעצמו. או יש לפרשו מפני שנתחד לקרבן :

[ז] דין תהלה לדוד וסדר פסוקי דזמרא .

תניא אמר ר' אלעזר ב"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואוקימנא מטעם דאתיא באל"ף ביה' ומשום דכתיב ביה פותח את ידיך : כתב ר' ישעיה זצ"ל שמעתי מעם בדבר שבכל התהלה יש ווי"ן באמצע חוץ משני פסוקין שאין בהם ווי"ן באמצע. חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. סימן נתן לך בראשי התיבות ח"ק א"ל ח' מתנן ק' מקרוב הרי ח"ק א' מארך ל' מלכל הרי א"ל לומר לך חק אל הוא לאמרו בכל יום. וכדי שלא יפשע אדם מלאמרו תיקנו שיאמרו אותו ג' פעמים דאי אפשר דלא לימריה תדא זימנא. ויש אומרים מה שתקנו לאמרו ג' פעמים כנגד ג' אבות. אמר ר' יוחנן מפני מה לא נאמרה נון בתהלה לדוד מפני שיש בה מפלהן של שונאי ישראל שגא' נפלה לא תוסיף קום בתולתי ישראל ואפי"ה חור דוד וסמכה ברוח הקודש של שונאי ישראל כו' ה' לכל הנופלים. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו בשם הר"ר מאיר נר"ו למה לא תמה ר' יוחנן על צומרו אל"ך ה' נפשי אשא שאין שם ביה' ווי"ן וקו"ף ומזמור אברהם את ה' בכל עת שאין שם ווי"ן לפי שבשני המזמורים האלו יש בהם תשלומין שהרי במזמור אל"ך ה' נפשי אשא יש בו שני אלפי"ן אחת לעצמה ואחת לתשלום הב' וכן יש בו שני רשי"ן אחד לעצמה ואחד לתשלום הקו"ף שכן בא"ב ג"ד ה"ו תחלוף אל"ף לבי"ת וקו"ף לרי"ש ופסוק המזמור יש פ"א יתירה לתשלום הו' בחילוף א"ת ב"ש וכן בסוף המזמור מאברכה יש פ"א יתירה לתשלום הו'. וכן מצאתי בשוחר טוב אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ואוקימנא בפסוקי דזמרא. ומפרש במס' סופרים פרק י"ד דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר שהן ששה מזמורים. ורבינו שלמה זצ"ל פירש אלו שני מזמורין הללו את ה' מן השמים. והללו אל בקדשו. ותקנו חכמים ברכה לפניהם וברכה לאחריהן. לפניהם ברוך שאמר. ולאחריהן ישתבח. הא למדת שאסור להפסיק ולדבר משיתחילו ברוך שאמר עד שתותם החון ישתבח. וכן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל כל הציבור רשאים לומר ישתבח בפייהם כמו שאומרין ברוך שאמר. אלא שנהגו שיאמר אותו החון בעמידה ועונין אחריו אמן ומיד מתחיל הקדיש כדרך שאומרים קדיש על הפסוקין ואין ראוי להפסיק בכלום ענין בין פסוקי דזמרא לישתבח שאם יפסיק על איזה דבר וברך ישתבח נראה כמבדך לבטלה. וברכת ישתבח אתר פסוקי דזמרא כברכת ההלל לאחריה וברכת ברוך שאמר כברכת ההלל לפניו. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו בשם הר"ר מאיר נר"ו בברוך שאמר יש עשרה ברכות קודם שיתחיל ברכת פסוקי דזמרא כנגד עשרה כאמרות שבהן נברא העולם לפי שצריך לספר שבתו של הקב"ה כמו שאמרו

שאמרו לעולם יסדר אדם שבתו של הקב"ה ואחרי כן יתפלל לפיכך מתחיל בבריאת העולם ונהגו לומר בתחילת התהלה אשרי יושבי ביתך לפי מה ששנינו חסידים הראשונים היו שהיו שעה אחת ומתפללין ופי' אשרי יושבי ביתך השהיו בביתך לשון שהייה ועיכוב כמו וישבו בקדש זה מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל. עוד הוסיפו לומר אשרי העם שככה לו וכתב אחי ר' בנימין נר"ו הנה שאנו אומרים בתחילת התהלה ג' פעמים אשרי כנגד ג' פעמים שאומרים תהלה לדוד בכל יום לאשר הרויז בה לאומרה ובסוף התהלה נהגו לומר ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה. ומצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל לפי שמתהלה לדוד עד סוף הספר הללויה ריש פירקא וסוף פירקא חוץ מתהלה לדוד לפיכך תקנו לומר הפסוק הזה. שיהא גם בזה הללויה בסוף פירקא ולא ישעו בו. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו אע"פ שאסור להפסיק בפסוקי דזמרא מותר להפסיק לשאול ולהשיב שלום בין הפרקים או לענות קדיש וברכו וקדושה דלא עדיפי מקריאת שמע והלל שמותר כאשר תמצא לפנינו. והנכנס לבית הכנסת לאחר שקראו צבור פסוקי דזמרא כתב רבינו נתן בעל הערוך זצ"ל בשם רב משה גאון זצ"ל מאן דעל לבי כנישתא ואשכח צבורי דגמרי פסוקי דזמרא אומר ברוך שאמר וחותם מתולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד ומדלג ואומר הללו אל בקישו וחותם בישתבח אבל לומר פסוקי דזמרא אחר תפלה לא דקדם תפלה נתקנו אחר תפלה לא:

[ח] דין קדיש בעשרה ועל איזה דבר ראוי להקדיש וסדרו בארמית.

זמה שנהגו לומר קדיש אחר פסוקי דזמרא מצאתי המעם לגאונים זצ"ל מפני מה מקדישין במקום שדורשין שם פסוקים לפי שאין כל תיבה ואות שבתורה שאין שם המפורש יוצא מהן מה שאין אנו יודעין לכך נהגו לקדיש. ויש מן הגאונים זצ"ל שאמרו שאם אין מנהג הקהל להפסיק בין פסוקי דזמרה לתפלה לאחר ישתבח מתחיל ברכו ושפיר דמי ואנו לא נהגנו כן והנחנו מנהגינו לפי המעם שפירשנו. ועוד להפסיק בין פסוקי דזמרה לתפלה. ובתשובות הר"ר אברתם ב"ר דוד זצ"ל מצאתי על מעשה הקדיש לא נמצא בידנו דבר מבורר היטב מן הראשונים אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה ונקדשתי בתוך בני ישראל ועל מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מן הדברים הללו יוצא להן שאם נתקבצו עשרה בני אדם לברר מצוה בין לתפלה בין לתלמוד תורה צריכין לקדש לפיכך אחר פסוקי דזמרא סמוך לברוך הבוחר בשיר ובזמרה מלך אל חי העולמים יקדישו פעם אחת לפי שכבר סיימו את המצוה של פסוקי דזמרא ועכשיו יתחיל האחרת שהיא קריאת שמע בברכותיה. ושם יפסיקו לפסוק צדקה או לברך אחר או שם יעבד עליהם מעבב מלקראו את שמע ויצאו בלא קדיש. לכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרא. וקדיש אחר יאמרו אחר סיום כל התפלה שכן הוא מצוה בפני עצמה. ואינה מתחברת עם מה שיאמר אחריה. וקדיש אחר יאמרו אחר סדר קדושה מפני שגם היא מצוה בפני עצמה והוא דבר שבקדושה ולא יהא פחות מעשרה. וקדיש אחר יאמרו אחר קריאת מזמור או פרק או אנדה או משנה שרגילין פחות במקצת מקומות כמו שאמרו בסוטה עלמא אמאי מיקיים אקדושא דסידרא ויהא שמיא רבא דאנדתא. וקדיש אחר יאמרו אחר אשרי במנהג מפני שהיא מצוה בפני עצמה דאמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. וקדיש אחר יאמרו אחר ברכת של קריאת שמע על ערבית. מפני שתפלה של ערבית רשות ושם יצא אדם מבית הכנסת אחר שגומרין הברכות של אמת ואמונה ולא יתפלל י"ח ונמצא יוצא בלא קדיש. וקדיש של אחר תפלה ערבית שכבר נשלמה התפלה:

יתגדל ויתקדש. יש בקדיש עשרה לשונות של שבת ואלו הן. יתגדל. ויתקדש. יתברך. וישתבח. יתפאר. יתרוםם. יתנשא. יתעלה. יתהדר. יתהלל. יש מן הגאונים ז"ל שאומרין שהן כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. וממנו אתה למד שעל כן נתקן שאומר בעלמא דברא כרעותיה. ומפני מה הפסיקו [בין] יתגדל ויתקדש לשאר תשבחות מצינו אנדה. שעשרת הדברות כלולין בעשרה מאמרות ובקדיש יש עשרה שבחות כנגד עשרה מאמרות וכשם שהיה הפסק בין שתי דברות הראשונות לשמונה דברות האחרונות ששתי דברות הראשונות נאמרו מפי הגבורה ושמונה דברות האחרונות שמעו מפי משה. כך הפסיקו בקדיש

בין ב' שבתות הראשונות לשמנה האחרונות. ואע"פ שיש הפסק ביניהם אסור לשוח שיחת חולין ביניהם. דתניא במשנת דרך ארץ זומא א"ר חמא ב"ר חנינא פעם אחת הייתי מהלך בדרך פגע בי אליהו זכור לטוב ועמו גמלין מעונין. אמרתי לו מה הגמלין האלה מעונין אמר לי מעונין אף ורוגז למספרי בין קדושה לקדושה. בין קדושה לברוך. בין אמן יהא שמה רבא ליתברך. ובין כל ברכה וברכה. וכל המדבר בהן עליו הכתוב אומר ולא אותי קראתי יעקב. ור' בנימין אחי נר"ו כתב עשרה שבתות הללו שבקדיש כנגד עשרה לבושים של הקב"ה שעתיד ללבשן ולהפרע מעשרה אומות שהשתעברו בישראל. והקדיש מוסד על העתיד כמו שנאמר על ענין גוג ומגוג והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגומר. ואלו הן עשר אומות אהלי אדום וישמעאלים מאב והגרים גבל עמון ועמלק עלפת עם וישבי צור גם אשור גלוח עמס. והמזמור הוה מפורש בשוחר טוב על העתיד במלחמות גוג ומגוג. והעשרה לבושים מפורשים בפסיקתא דרשב"א אשיש. בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושים. הלבוש הראשון כברייתו של עולם שנא' הוד והדר לבשת. הלבוש השני כשנפרע מירוד המבול שנא' ה' מלך גאות לבש. השלישי כמתן תורה שנא' לבש ה' עזו התאור. הרביעי כשנפרע מבבל שנא' לבושיה כתלג חיור. החמישי והששי כשנפרע ממלכות מדי שנא' וילבש בגדי נקם תלבושת ויעם כמעיל קנאה. הו' והח' כשנפרע ממלכות יון שנא' וילבש צדקה כשריון (וישועה ככובע) וכובע ישועה בראשו. התשיעי עתיד ללבוש כשיפרע מאדום שנא' מדוע אדום ללבושיך. העשירי עתיד ללבוש להפרע מגוג ומגוג שנאמר זה הרוד בלבשו; ויש מקומות שאומרים ויתקלס במקום ויתהלל. ומצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל שחייב לומר ויתקלס וראוי לאומרו לפי שהקדיש נאמר על העתיד ובעת שימלך אלהינו על עולמו יכירת כל פסל ומסכה ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והאלילים כליל יחלוף. ובעת ההיא יצטיח קרן לרוד עברו ולישראל עמו בביאת משיח צדקינו שנא' כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון אז יתקבצו עובדי אליל יחדיו למלחמה עם משיח צדקינו שנא' למה רגשו גוים ולאומים יתגו ריק וזה הפסוק המלאכים אומרים אותו. למה רגשו גוים יאמר גבריאל. ולאומים יהו ריק יאמר מיכאל יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. ובעת ערכם למלחמה יצא אלהינו ונלחם עמם שנא' ויצא ה' ונלחם בגוים הנחם כיום הלחמו ביום קרב לכך אמר ויתקלס. והוא לשון זין וכובע נחושת תרנום וקולסא דנחשא. ובשם ר' יהודאי גאון זצ"ל מצאתי שאין אומרים ויתקלס לפי שאנו מוצאים אותו לשון גנאי וכן מנהג פשוט אצלנו שאין אומרים אותו. והקדיש תחולתו בלשון עברי וסופו בלשון ארמי. ומצאתי המעם בשם ר' שלמה זצ"ל לפי שהעוים המיוחד הנכתב ביו"ד ה"א עיקר קריאתו בלשון ארמי וקמוץ הוא כי הוא השם המיוחד לעבודה. ובעולם הבא יקרא בארמית ככתבו שנא' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. לכן מזכירין אותו בלשון ארמית: תושבתהא ונחמתא. מצאתי בשם ר' שלמה זצ"ל לפי שמצינו שכל שירות ותשבחות שאמר הוד בספר תילים לא אמרין אלא ליום נחמה. וכן אנו אומרים בשבת על כל דברי שירות ותשבחות שאמר הוד בן ישי עבדך משיחך ישתבח שמך לעד מלכנו וכו'. וכאן אתה אומר לעילא לעילא מן כל ברכתא מן כל שירי תשבחות כלומר אתה משוכח יותר ויותר מכל תשבחות שאמרו הנביאים ליום נחמה:

עוד פירש טעם אתר לפי מה שאמרנו בכרכות פרק ראשון תניא אמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל ובה אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח וכו' עד אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי לו שמעתי בת קול שנגמרת ביונה ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין אומות העולם. אמר לי בני הייך וחיי ראשך ג' פעמים ביום אומר כך. ולא עוד אלא שבכל שעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמו הגדול (1) סבוך מנגע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אוי שהאב הגלה את בניו אוי שהכניס גלו מבל שלחו אביהם לכך אומר ונחמתא כביכול שצריך תנחומין על העצב הזה. וגאון אחר זצ"ל כתב שעל שם העצב אומר אותו בלשון ארמית כדי שלא יכינו המלאכים מה שרוצין לומר ויערבבוהו שלא יעלה למעלה עבור העצבן הגדול שלמעלה. אבל לא לתר כשהקב"ה אומר אוי שהאב הגלה את בניו המלאכים מודעוין ותמתין על העצבן. חזורים הקהל ומשבחים בלשון

(1) נכ"י איסא יסא שמיס רנא:

בלשון עברית . יתברך וישתבח כו' ועל כן כשחזורין לומר ונחמתא חזורין לנתחם בלשון ארמית שבוין שאינן מרגישין בעצב לא ירגישו בנחמה . והר"ר מאיר נר"ו פי' מה מעט אומרים אותו בלשון ארמי כאדם עצב המשנה מבגדי מ"ת"ן לבגדי סמרטוטין על שם העצב שפירשנו . ור' בנימין אחי נר"ו כתב שתחילת אמירתו היתה בלשון עברי כמו שאמרנו למעלה ולא עוד אלא כל שעה שישאל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמו הגדול מבורך כו' ובכמה מקומות מצאתי באגדה נמצא בלשון הזה . ובימי שמד גזרו שלא יאמרו שמו הגדול מבורך . לכך הנהיגו לאמרו בלשון ארמי שלא היו האויבים מכירין בו ואע"פ שבטלה השמד לא רצו להחזיר הדבר לישנו בלשון עברי כדי שלא ישתכחו הנסים והנפלאות וכדי לעשות פומבי לדבר . ואין פוחתין מז' קדישין בכל יום . והגאונים ז"ל סמכו על שם שבע ביום הללתיך :

[ט] דין הראויין לעלות למנין עשרה ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן מה דינן .

ואהד קדיש ואחד כל דבר שבקדושה צריך עשרה . דתנן אין פורסין על שמע פי' לומר יוצר אור עם הקדושה ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאים כהנים כפיהם . ואין קורין בתורה . ואין מפטירין בנביא . ואין עושין מעמד ומושב . ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים . וברכת התנים . ואין מומנין על המזון בשם . פחות מעשרה . אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם להמנות מעשרה ראשונים שאפי' מאה באין אחריו נומל שכר כנגד כלם ואמרינן במדרש איכה ר' אהא אומר כל מי שמתפלל עם הצבור תפלתו תשמעת למה הרבר דומה לעשרה בני אדם שעשו עטרה למלך ובא עני אחד ונתן חלקו ביניהם מה המלך אומר מפני העני הזה איני לובש העטרה נלבשנה ומה דהיא היא . כך עשרה בני אדם צדיקים עומדים בבית הכנסת ורשע אחד ביניהם מה הקב"ה אומר מפני רשע זה איני חלקו ביניהם מה המלך אומר ומה דהיא היא . ורבנן אומרים כל מי שהוא מתפלל אחר הצבור מעשיו נפרטין הה"ד סתם תפלתו שתם כתיב פי' לשון הפרשה והכדלה כמו וישת לו עדרים לבדו : ונשים ועבדים אינן משלומין לעשרה . וקמן אם ראוי להשלים לעשרה אם לאו מצאתי בתשובת הגאונים ז"ל מעשה היה בימי רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל שהיתה דליקה בעירו ובא להתפלל ולא נמצאו עמו כי אם תשעה אנשים בני מצוה והביא קמן אחד וחומש בידו והתפללו . ויש מביא ראי' מהא דאמרינן בפרקי דר' אליעזר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר . מהו לאמר אמר לו הקב"ה למשה אמור להם לישראל עד עכשיו היה אצלי סוד העיבור מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה . בשלשה מעברין את השנה כדברי ר' יוסי ר' אליעזר אומר בעשרה שנה אלהים נצב בעדת אל ואם נתמעטו העשרה מביאין ספר לפניו ועושין גורן עגולה לפניו לפני אביתן שבשמים וראש הישיבה מוכיר לפניו את השם ושומעין את קולו בלשון הזה וידבר ה' אל משה וגו' ומעון הדור אין נשמעין מאומה אלא כביכול אינו יכול שלא לשכון כבודו עליהם . וכן השיב רבינו תם זצ"ל אשר שאלת מה להשלים קמן למנין עשרה ומאמתי זמן צרוף השלמתו . נראה בעיני כי מצטרף הוא אפי' אם אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אלא מוטל קמן בעריסה מצטרף לעשרה . מדאמר ר' יהושע בן לוי בפרק שלשה שאכלו אע"פ שאמרו קמן המוטל בעריסה היינו אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אין מומנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' היינו לברכת המזון (י) בשם בעשרה ולעשרה שמתפללין משום דבר שבקדושה וכן עבר אחד משלים וכן פי' רב האי זצ"ל דקמן עולה למנין עשרה ובשם רבינו יצחק ב"ר שמואל זצ"ל מצאתי קמן וחומש בידו . ראיתי רבינו תם זצ"ל שלא רצה לעשותו סניף לעשרה ואע"פ שבתשובתו לנדיב הר"ר שמואל מבארי התיר לו אפי' בלא חומש חור בעצמו ולא היה רוצה לעשות מעשה אפי' חומש בידו כי אע"פ שבמקום הר"ר שמשון נוהגין כן . במקומנו לא היה רוצה לעשות והיה אומר שאינו בשום מקום שיעשה קמן סניף לעשרה על ידי חומש שבידו . רק לענין עיבור שנה מזכיר ס"ת להשלימה לעשרה . בפרקים דר' אליעזר . דקאמר התם בשלשה מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין גורן עגולה ואין מזכיר שם כלל שיהיה קמן אווחו ספר תורה בידו להצטרף בין שניהו לעשרה

אלמא

אלמא משמע דלענין מילתא דתתם מעיל ס"ת בלא קמן ולענין תפלה אשכחן דמסיק תשעה וארון אין מצטרפין דארון לאו נברא הוא ואפי' היה בשום מקום לענין תפילה אומר אני דרוקא בס"ת העשוי בגליון אם כתוב עליה לשון חומש ולא לשון ספר אבל תומשין שלנו לא היה בימי חכמים כלל. ועל תשובת רבינו תם זצ"ל שהתירם לתפלה כמו לברכת המזון קשה מבראשית רבא ולאחר זמן נתקשה בה והגיה בתשובתו ודחה מה שדחה ומה שאומר בבראשית רבא קמן וספר תורה עושין אותו סניף לעשרה לא מיירי בקמן שס"ת בידו אלא בקמן בפני עצמו. ואפשר דלענין ברכת המזון דוקא ולא בתפלה כמו שאומרים בבראשית רבא (הדא דאת אמר) עושין אותו סניף לברכת המזון (1) אבל לקריה שמע ולתפילה אין עושין סניף. וס"ת בפני עצמו דומיא דתשעה וארון ואפשר דאף לתפילה הוא כדאיחא והא כדאיחא ולית הלכתא הכי שיצטרף ספר תורה כדמובא בתלמוד דידן בארון וגם בירושלמי אומר ארז כך אמר ר' יוסי כמה זמנין אכילת עם הלפתא אבא ועם חביבי ולא זמינו עלי עד דהבאתי שתי שערות. ובספר שבו סדר זרעים ומועד ירושלמי שהיה של רבינו תם כתוב בתחילתו אמר ר' יוסי כמו שכתבתיהו וכמדומה שהוא כתב [יד] החבר של ר' שלמה בן רבינו תם זצ"ל ואחר סיום הדבר כתב רבינו בכתב ידו הניכר לי וכן מנהג העולם ולא כמעשה הרבה ותלמידיו בברכות דאמרינן התם אביי ורבא בר חנן הווי יתבי קמיה דרבה אמר להו למאי מברכינן כו' ובשם רב נטרוניא גאון זצ"ל מצאתי אין הלכה כר' יהושע בן לוי ואין אנו עושין כמותו ועוד השתא עבד משוחרר שכל ולא מבל אין אנו מומנין עליו בזימון דרבנן דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מומנין עליהו ואמרינן פשיטא דאין מומנין ואמרינן איצטרך מתניתא לעבד שכל ולא מבל וקא משמע לן כי הא דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול לצרפו עם תשעה דגמרינן לה תוך תוך דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מיבעיא. ועוד בפ' שמענו מרבתינו שאלו שלשה שמועות של שלשה שאכלו כגון תשעה ועבד תשעה וארון שנים ושבת שנים וקמן פורח וקמן היודע למי מברכין אינן הלכה ואין אנו עושין מעשה כמותן וכן מצאתי בשם ר' שלמה זצ"ל שאותן שמשלימין קמן לעשרה ומאחזין בידו ספר תורה לא נראה למורי ויש להחמיר ולא להקל פן יצא מפניו קדושת ה' בלא עשרה וגבי הוכרת השם בני מצות בעינן דהיינו עדה דאמרינן עד מתי לעדה וגו' יצאו יהושע וכלב. ובמסכת סופרים פרק מ"ו מצאתי אין קמן עולה למנין ברכו וקדיש וקריאת התורה עד שיהא בן י"ג שנה ואין בורקין באלו. ובשאלות חלום ששאל הצדיק ר' יעקב ממוריי"ש זצ"ל מצאתי שאלתי במקום שאין עשרה להשלים מנין אם מותר לעשות סניפין מאותן שהגיעו לחינוך כמו בן עשר ואחד עשר מאחר שבני חינוך דרבנן ותפלה דרבנן או אמור לעשות כן והשיבו לו הקטנים עם הגדולים יוסף ה' עליכם. והנראה בעיני שאין קמן עולה למניין עשרה. וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל עשרה בני אדם שעומד אחד מהם חוץ לפתח בית הכנסת ותשעה בתוך בית הכנסת אין מצטרפין כמו ששינונו נבי פסח מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ פ' אגף נקרא כל חלל השער מקום שהדלת שוקף בו ואגף עצמו לא ידענו היאך נדון אם כלפנים אם כלחוץ ואמרינן עלה אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה פירוש שהעומד מן האגף ולחוץ אין מצטרפין מן האגף ולפנים מצטרף ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים. ופסק ר' ישעיה זצ"ל כרב יהודה אמר רב דהכי אמרינן בפרק כל גנות העיר גבי חצר גדולה שנפרצה לקטנה תשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין. פ' מפני שהקטנה נמשכת אחר הגדולה ואין הגדולה נמשכת אחר הקטנה כל שכן הכא דאיכא שער ודלתות דלא מצטרף מן האגף ולחוץ. ופ' ר' יהודה אחי שני נר"ז אגף עצמו לענין תפלה כלפנים דהא לענין שבת אמרינן פתח פתוח כלפנים בעינן אסקופה משמשת שתי רשויות. וכל דבר שבקדושה שהתחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר. דאמרינן בירושלמי דמגילה מכון דתנינן אין פורסין על שמע לירידא מי לא תנינן אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה לכן צריכה כהדא דתנינן אין פורסין על שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר (ח) ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו הא למדת שאם התחילו ויצא אחד מהם גומר וכן כתב רבינו נסים זצ"ל במגילת סתרים ומשמע לשון הירושלמי

שאם

(1) ככ"י סויוני: (ח) ככ"י נוסף אין מוכיין לפני סמיכה פחות ומעשרה. התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר. אין קרינן כמותה פחות ומעשרה התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר:

שאם התחילו ביוצר אור בעשירה ויצאו מקצתן גומר ואומר קדושה עד גאל ישראל אבל אינו מתחיל להסדיר שמונה עשרה בקול ולומר עוד הקדושה ועל כן הפסיק וחילוק ביניהם אין פורסין על שמע פחות מעשירה התחילו בעשירה ויצאו מקצתן גומר דווקא מה שנתחילו גומר . אבל אין עוברין לפני התיבה להתחיל ו"ח בפחות מעשירה דכל הרא מצוה באנפה נפשה התחילו בעשירה ויצאו מקצתן גומר . כלל הדבר גומר קדיש או קדושה או קריאת התורה שנתחילו בתחלה בעשירה אבל אין מתחילין בדבר אחר עד שיהיה עשירה :

[י] דין החזן הראוי לעבור לפני התיבה .

וקמן ועבד אינן רשאין לעבור לפני התיבה דתנן כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ותניא במס' סופרים פרק י"ג קמן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס את שמע לומר יוצר אור . פי' בעשירה . ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו . פוחח הנראים צדעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה אינו פורס את שמע וי"א בצדעיו ובגדיו פרומים פורס את שמע אבל בראשו מגולה אינו רשאי להוציא אוכרה מפיו ובין כך ובין כך מתרגם אבל אינו קורא בתורה כו' . ירושלמי בפרק לולב הגזול . קמן היודע לנענע חייב בלולב . יודע להתעמף חייב בציצית . יודע לדבר אביו מלמדו תורה . יודע לשמור את ידיו אוכלין על ידו תרומה . את גופו אוכלין על ידו סהרות . אבל אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו ואינו עומד על הדוכן עד שיתמלא וקנו . ר' אומר וכולם מבין עשרים שנה ומעלה שנאמר ויעמידו את הלויים מבין עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה' :

ובתשובות הגאונים וצ"ל מצאתי שאלו לפני רב נמרונאי וצ"ל עדה שאין להם מי שרגיל לעבור לפני התיבה אלא אחד ופעמים מרוד במלאכתו ויש שם נערים בני י"ז וי"ח שנה ולא נתמלאה זקנם מהו שיעשו מהם שליח צבור ויוציאו רבים ידי חובתן והשיב כך ראינו שזה שאמרו חכמים אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיתמלא וקנו מצוה מן המובחר ובמה דאיפשר למחוי גברא מליא טפי עדיף מן ינוקא אבל ודאי במקום שמתבטל מן ברבו וקדיש וקדושה לא מבעיא לן בני י"ז וי"ח דמתרין אלא אפי' בני י"ג שנה ויום אחד בדלא אפשר שפיר דמי דהא מחייבי כדתנן בן שלש עשרה למצות וכל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן . וסומא ומי שמעשיו אינן מתוקנין אם ראויים לעבור לפני התיבה אם לאו דבר זה נשאל לישיבה והשיבו . שליח ציבור שמרננין אחריו בדברים רעים . וכי דבר זה צריך שאלה בודאי הרין נותן להכניס אחר תחתיו מי שמרצה בין ישראל לאביהם שבשמים הלא צריך להיות צדיק וישר ונקי בכל גופו מכל דופי ואם אינו כן כבר אמרו חכמים היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה זה שליח צבור היורד לפני התיבה שאינו הגון . וסתמא אפי' בחול בלא תענית אסור כל שכן בראש השנה וביום הכיפורים ותענית יום שצריך להרבות בתחנונים ורחמים שצריך השליח צבור להיות כמו ששינונו ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו כו' עד שלא יצא עליו שם רע בילדותו השתא כל כך אנו צריכין אפי' מילדותו אם מרננים אחריו עבשיו לא כל שכן שטסקין אותו . וסומא אם מעשיו מתוקנים ראוי לעבור לפני התיבה ואין מסלקין אותו . בפסיקתא רבתי דעשר העשר כבד את ה' מהונך קרי ביה מהונך שאם היה קולך ערב והיית יושב בבית הבנסת עמוד וכבד את ה' בקולך . חייא בן אחרתו של ר' אלעזר הקפר ה' קולו נאה והי' אומר לו עמוד וכבד את ה' כמה שחנך נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסין לשמוע קולו פעם אחת לא עלה והעירו עליו אותם העדים בני בלעל ואבד מן העולם מי גרם לו על שלא עלה לירושלים לכבד את הקב"ה כמה שחננו למה שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' וגו' ואילו עלה לא אבד נפשו בעבור חמדת כרמו :

[יא] דין ברכו בעשירה ומה הן עונין אחר המברך .

ואין אומרים ברכו אלא בעשירה תניא במס' סופרים פרק י' אין אומרין קדיש וברכו אלא בעשירה . רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהן בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמניין התיבות . ויש אומרים בששה לפי שברכו ה' הוא ואין הלכה ברבותינו שבמערב ולא כיש אומרים אלא כתנא קמא דהא קיימא לן כל דבר שבקדושה

לא יהא פחות מעשרה וצריך שיאמר ברכו את ה' המבורך דגרסינן בירושלמי גבי זימון שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו פ' ואינו אומר נברך אמר ר' אבון מכיון דהוא אמר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל. וענין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד. דתניא כי שם ה' אקרא ר' יוסי אומר מניין לעומדין בבית הכנסת ואומר ברכו את ה' המבורך שעונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ת"ל הבו גודל לאלהינו :

[יב] דין אם מותר להתפלל מתוך הספר אם לאו.

יא ראוי לחון להתפלל מתוך הספר אם לאו. מצאתי לרבינו אפרים זצ"ל שכתב בסוף מסכת ראש השנה כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי אמרו לדרבך למה צבור מתפללין אמר להם כדי שיסדיר שליח צבור את תפילתו עם שהצבור מתפללין ש"מ שצריך שליח צבור להסדיר את תפילתו עם שהצבור מתפללין שאם אינו מסדיר הויא לה תפילת הצבור תפילה שאינה צריכה וש"מ שאסור להתפלל בספר אתה אומר שמותר להתפלל בספר למה לי להתפלל תפילה שאינה צריכה כדי שיסדיר ולמה לי לאמרוחי צבורא מאחר שאינה חובתך לצלי בספרא ותו לא מידי. ולי נראה שיש להביא רא' מהא דאמרין תו התם אמר ר' אלעזר לעולם יסדיר אדם תפילתו ואחר כך יתפלל וכו' ואם תאמר שמותר להתפלל בספר אמאי צריך להסדיר תפילתו יתפלל בספר אלא לאו ש"מ שאסור להתפלל בספר. ומאי דמסקי התם דתפילה של שאר ימות השנה אינו צריך להסדיר התם היינו מעמא משום דרגיל בהו וסדורין בפיו. מ"מ הנראה בעיני שמותר להתפלל בספר לפי שעיקר כוונתו הוא כדי שלא ישעה ותהא סדורה על שפתיו שלא יבשל בתפלתו. ור' בנימין אחי נר"ו כתב דהא דאמרין כדי שיסדיר שליח צבור את תפלתו לא בא לומר שאם אינו מסדיר תהא תפלת הצבור תפלה שאינה צריכה ולאסור תפלה בספר אלא בא לומר שאע"פ שיכולין ליפטר בתפלת שליח צבור יתפללו גם הם מאחר שהם בקיאים ובין כך ובין כך יסדיר החון את תפלתו. צא ולמד שגם היחידים צריכין להסדיר תפילתן כדאמר ר' אלעזר לעולם יסדיר אדם את תפילתו ואחר כך יתפלל ואוקימנא בברכות של ראש השנה ויום הביפורים ושל פרקים אם כן אי אפשר שלא הסדירו תפילתן מתחילה אפילו היחידים כל שכן השליח צבור ומכל מקום השליח צבור בעי הסדרה שפי מפני אימת הצבור (ט) לפי שבאותו הזמן לא נתנו ברכות ותפלות ליכתב כדאמרן כותבי ברכות כשורפי תורה אבל עתה שנהגו לכתבן וסמכו משום שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך מה לי הסדרה בכתב מה לי הסדרה על פה. ועוד הא מעשים בכל יום ומנהג הפשוט בישראל ולא ראינו מי שימחה בו :

[יג] סדר ברכה ראשונה שלפני ק"ש.

וצריך לברך שתי ברכות קודם שיקרא את שמע כדתנן בשחר מברך שתיים לפניו ואח"כ לאחריה מאי מברך אמר ר' אושעיא יוצר אור ובורא חושך כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חושך ומדת יום בלילה גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור. ופ' הר"ר אברהם בן הר"ר שלמה זצ"ל לומר שיוצר אחד יצר את שניהם שלא יאמר אדם מי שברא זה לא ברא זה. וכל אחד ואחד חייב לומר התפלות עם החון בלחש ואפי' החתימות שאין שליח צבור מוציא ידו חובתן כדמשמע בסוטה פרק כשם שהמים בודקין אותה. כיצד אמרו ישראל שירה וכו' אמר ר' נחמיה אומר כסופר הפורס את שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחלה והן עונין אחריו פ' שהחון מתחיל בברכות שלפני קריאת שמע והצבור קורין עמו ביחד. וכן משמע בסוף מסכת ר"ה כולם כאחד עונים ביראה ואומרים קדוש. מצאתי לגאונים ז"ל הא דאמרין כולם כאחד ולא אמרין כולם כאחד פירושו כסגולפון שנקרא אחד שנאמר וארא והנה אופן אחד בארץ. אמר ר' אלעזר מלאך אחד יש ועומד בארץ וראשו מגיע עד החיות. במתניתא תנא סגולפון שמו וגדול מחבירו מהלך ת"ק שנה ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לרבו. ויחיד המתפלל בינו לבין עצמו לא יזכיר אופנים וחיות שהרי אינו רשאי לומר קדוש דקיימא לן אין היחיד אומר קדוש. וקיימא לן כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. וכן מצאתי

בשם

בשם רב עמרם גאון ז"ל יחיד המתפלל אומר בא"מ ה' יוצר אור ובורא חושך כו' עד המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים כו' וחותרם בא"י יוצר המאורות. ובשם רב נחשון גאון זצ"ל מצאתי שאומר ונתנים רשות זה לזה להקדיש לעושה אורים גדולים כי לעולם הסוד. ובשם רב נטרונאי גאון זצ"ל מצאתי שאומר בשפה ברורה בנעימה ובקדושה כולם כאחד לאל הברוך נעימות יתנו כו'. ובשם הר"ר אלעזר מורונא זצ"ל מצאתי שאומרים עונין ביראה ואומרים קדוש וברוך לאל ברוך כו' ולא אסתבר לי' לרבינו ברוך זצ"ל. וכן כתב האומרים עונים ביראה ואומרים קדוש וברוך לא יפה הם עושין משום שאותו כת שאומרים קדוש אינה אומרת ברוך. כדאמרין בפרק גיד הנשה והאיכא ברוך. ברוך אופנים הוא דקאמרי ליה. אלא הכי לימא עונין ביראה ואומרים קדוש. והאופנים וחיות הקודש כו' משבחים ואומרים ברוך ואינו נומר הפסוקים ומתחיל לאל ברוך נעימות יתנו. והשתא אתי שפיר שבין כולם אומרים קדוש וברוך וכן יסד הפייש בקרבה של יום הכפורים. אבל במס' סופרים משמע שאין צורך לעשרה אלא לקדושה שאומרים בעמידה אכל לא לקדושת יוצר אור מפני שאינו מקדוש אלא סודר מה שהמלאכים אומרים והכי איתא התם פרק ט"ו קמן אינו פורס על שמע לומר קדוש ביוצר אור ביחיד אבל בצבור עונה עמהם. וגדול פוקס על שמע לפי שהוא כסודר. והר"ר מאיר ב"ר משה זצ"ל הורה כיון דבגמרא דירן אמרין סתם אין יחיד אומר קדוש. ולא חלק בין קדוש שבישיבה לקדוש שבעמידה אין אומרים אותה ביחיד דלא שבקנן תלמוד ערוך דבידן ועבדינן כמסכת סופרים ותו בהריא תנן אין פורסין על שמע בפתוח מעשרה. ואין הטעם אלא משום קדושה. כתב ר' בנימין אחי נר"ו פעם אחת נכנסתי לבית הכנסת ומצאתי שקראו צבור פסוקי דומרה וכבר עמד החזן וקרא את שמע והתחלתי לדומרה עד שהתפלל הצבור בלחש. וכוננתי בעצמי שבשהגיע החזן לומר כתר יתנו לך הגעתי אני בברכת יוצר אור לומר כלל כאחד עונין ביראה ואומרים קדוש ועניתי הקדושה עם הצבור. ושאלתי למורי הר"ר מאיר נר"ו אם ראוי לעשות כן וקרא עלי פגעת את שש ועושה צדק: מצאתי בשם רב סעדיה הגאון זצ"ל מה שאמרין ואור חדש על ציון תאיר והותמין יוצר המאורות טענות הוא בידן מה טעם. לפי שלא תקנו חכמים ברכה זו על אור העתיד לימות המשיח אלא על האור שאנו רואין בכל יום כענין שאנו מברכין מעיב ערבים הלכך מאן דאדכר שפיר דמי לשתוקי. ור' בנימין אחי נר"ו כתב דלא משתקין לי' ובוראי שאין מברכין על אור העתיד אלא על האור שאנו רואין עכשיו אמנם הקב"ה הכתיבנו לחדש זה האור ולהוסיף עליו כאור שבעת הימים שנא' קומי אורי כי בא אורך וגו' וכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים וגו' והיו פירושו. והאור הזה שאתה עתיד לחדשו ולהוסיף באורו (תמיד*) ונוכה לאורו ומעין חתימה היא. ויש שמסיימין בה ונוכה כלנו מתרה לאורו למענך יוצר אור בא"מ יוצר המאורות כדי להוכיח בה מעין חתימה בהריא ולהסתלק מן הספק וכן ראוי והגון. וכן מצאתי בשם רב שרירא גאון זצ"ל שהשיב ואשר אמר מר רב סעדיא גאון זצ"ל שאין שליה צבור רשאי לומר ואור חדש לא כך הוא אצלנו אלא בשתי ישיבות מעולם אומרים ואור חדש על וכו' ולא על אותו האור מברכין אלא הזכרה בעלמא שמזכירין אותו ומי שאינו אומר לא הפסיד:

[יד] דין ברכה שניה שלפני ק"ש וסדרה והיא ברכת אהבה.

וברכה שניה שלפני קריאת שמע מאי היא. אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרין אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתך. וכתב ר' צמח גאון זצ"ל יש מקומות שאומרים אהבה רבה ויש מקומות שאומרים אהבת עולם אלא שאל מר הר"ר יעקב את רב חנונאי ז"ל מפני מה אומרים אהבה רבה והא תניא כרבנן דאמרי אהבת עולם. ואמר לו בשחר אנו אומרים אהבה רבה ובערב אנו אומרים אהבת עולם. והלכות גדולות ורבינו הננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל פסקו הלכה כרבנן וכן כתב ג"כ רבינו ישעי' זצ"ל כיון דתניא כרבנן הלכתא כותיהו ומה לנו לעשות כשמואל:

[מו] דין סדר קריאת שמע.

והקורא את שמע צריך שיתחיל אל מלך נאמן לפי מה שדרשו רז"ל בתנחומא פרשת

שמע. אמר רב מנא ב"ר לא תהא קריאת שמע קלה בעיניך שהרי רמ"ח תיבות יש בה כנגד רמ"ח אברים שבאדם. אמר הקב"ה אם שמרת רמ"ח תיבות שבקרית שמע וקריאת אותן כתיקנן אני משמר רמ"ח אברים שבך. ותימה שהרי בג' פרשיות שבקרית שמע יש רל"ט תיבות וכשתוסף ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהן שש תיבות הרי רמ"ה ואנו אומרים רמ"ח ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל דתירץ רב דניאל גאון וז"ל רמ"ה תיבות יש בקרית שמע והוסיפו עליהם אל מלך נאמן שהן שלש תיבות כדי שיעלו למנין רמ"ח כנגד רמ"ח אברים שבאדם. וכן כתב רבינו שלמה זצ"ל בפרדס שחיבר. ובטעמי ר' יהודה החסיד ז"ל מצאתי בקרית שמע יש רמ"ח תיבות עם אל מלך נאמן כנגד רמ"ח אברים שבאדם. ועון במלאוי אותיות עי"ן ו"ו נו"ן עולה בנמטריא רמ"ח והעון עולה ברמ"ח אברים שבאדם כמה שנאמר והיה עונותם על עצמם ובמלכות שמים כתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לומר שכל הקורא את שמע בכונה ניצול מן העון. שמע ישראל מתהיל בש' ומסיום בד' מכאן רמז לקורא את שמע שניצול מן השד. ואהבת. והיו. ושנתם. וכתבתם מתהילין בו"ו שהן ד' ווי"ן עולין כ"ד וב' דברך הרי כ"ו בנמטריא יהוה. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וסוף ד' פסוקים הללוך חשב מאות וד' שבסוף ועד לומר שאנו מיתדים שמו בארבע רוחות העולם שהוא מהלך ת"ק שנה כל אלו בטעמי ר' יהודה החסיד זצ"ל: וצריך להאריך בד' שבאחד ובלבד שלא יחסף בחי"ת וכמה תילתא בחי"ת ותרי תילתא בד'. ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חיה ב"ר אבא חזיה הנהו מאריך טובא אמר לי' למה לך כולי האי. אמר ליה ואלא עד כמה אמר ליה כדי שתמליכנה עליך בשמים והארץ ובארבע רוחות העולם. יש מפרשים ברמיה ויש מפרשים במתשבה. ירושלמי. רב הונא רב אידי בר יוסף בשם שמאל צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד מה אם היה יושב עומד לא אם היה מהלך עומד. ולמה מוסיפין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואומרים אותו בלחישא. כדרד"ש ר' שמעון בן פוי ויקרא יעקב לבנו ויאמר האספו ואנידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים וכתוב ראובן בכורי אתה בקש יעקב אבינו לגלות לבנו קץ הימים ונסתלקה הימנו שכינה אמר שמא חס ושלום יש במימתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד. נימריה. לא אמריה משה. לא נמריה אמריה יעקב. התקינו שיהיו קורין אותו בלחישא. אמר ר' יצחק דבי ר' אמי משל לבת מלך שהייתה ריח ציקי קדרה תאמר יש לה ננאי לא תאמר יש לה צער התחילו עבדיה מביאין לה בחשאי. ובתנחומא פרשת ואתחנן מפרש מעם אחר בשעה שעלה משה למרום שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין בו להקב"ה והורידו לישראל. ולמה אין אומרים אותו בפרהסיא פי' למה לא כתב אותו בתורה שיאמרו אותו בקול כמו שאומרים קרית שמע. משל לאחד שנגב קוזמין בתוך פלטיין של מלך ונתן לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו בפרהסיא אלא בתוך ביתך אבל ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים אומרים אותו בפרהסיא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והטועה בקרית שמע כמאצע הפרק חוזר לראש הפרק אין יודע באיזה פרק חוזר לפרק ראשון. בין וכתבתם ראשון לשני. אם פתח למען ירבו ימיכם גומר ואם פתח למען ירבו ימיכם חוזר לראשון. וצריך להפסיק מעט בין היום ובין על לבבך. וליתן ריח בין הדברים גנון על לבבך. בכל לבבך. ואברתם מהרה. והרומה להן. לגאונים ז"ל. וצריך לדקדק ולומר וחרה אף שאם לא כן משמע וחרף. ירושלמי. וצריך לומר אשר נשבע ה' ר' לוי ור' אייבו דמן חיפה בשם ר' סימאי צריך להתיו למען תזכרו והמעם פי' רב האי גאון ז"ל תזכרו עולה בנמטריא תרי"ג כנגד תרי"ג מצות נשאר הכ"ף ועולה למנין עשרים דל מנייהו י"ח כנגד י"ח אוזרות שבקרית שמע פשו להו ב' כנגד ב' פעמים אני ה' אלהיכם. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי שלא יראה באומר תשכרו בשיו"ן דמשמע לשון שכר. ואנן תנן הוה כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס. ואמר מר אשר אנכי מצוך היום היום לעשותן ולא היום ליתן שכרן. תנן תתם בעל קרי מהרהר בלבו ואמרינן למה מהרהר אמר ר' אלעזר כדי שלא יהיו כלם עוסקין במלכות שמים והוא יושב ובטל כתב רבינו ישעיה זצ"ל מכאן מוכיח שאסור לאדם העומד בבית הכנסת אע"פ שאינו מתפלל עם הצבור לשתוק (י) אלא יקבל מלכות שמים שלא

יהיה

יהיה כבועט בקבלת מלכות שמים וכן כתוב בהלכות גדולות ודאי קרא קרית שמע ובא ומצאן כשהן קורין קורא פסוק ראשון לבדו. וכן עמא דבר. מצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל פעם אחת היה תינוק מורכב בחיקו של ר' בבית הכנסת. הגיע ר' לקראו קריאת שמע אמר להוציא התינוק מעליו דסתם תינוק כשפח באשפה ואין ראוי לקראו קרית שמע אצלו. ופעם אחרת היה תינוק כסוך מים על רגליו וראה ר' ופסק תפלתו ויצא עד שנמחר להרחיק ד' אמות: תנו רבנן היה קורא את שמע ופגע בו רבו או מי שהיה גדול ממנו בחכמה פוסק ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. פי' וכל שכן דמשיב מפני היראה אבל אינו שואל מפני הכבוד. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וכן הלכתא. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו נראה שמותר להפסיק בין הפרקים לענות קריש או קדושה או ברכו אם מפסיקין לכבוד בשר ודם קל וחומר שמפסיקין לכבודו של מקום. ושאלתי למו"ר הר"ר מאיר נר"ו הודה לדברי. וכן נראה שאם שכח להגיה תפילין או ציצית שיכול להפסיק בין הפרקים ולהניח כרי שלא יהא כמעיד שקר בעצמו. וכדבריו אחי מצאתי. שהשיב הר"ר אלהן זצ"ל. מפסיקין בין הפרקים [לאמן] ולזהא שמה רבא ולקדושה ולברכו. ואפילו באמצע הפרק כגון באמצע הברכה בכל מקום שהוא תופש. ובאמצע הפרשה כדקתני ר' יהודה אומר בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. וב"ש שיש לענות קדושה וברכו ויהא שמה רבא עם הצבור. וכיון שהתירו לשאול מפני היראה כל שכן להשיב. מה שאין כן בשמונה עשרה שאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. ואלו הן בין הפרקים. בין ברכה ראשונה לשניה. בין שניה לשמע. בין שמע לזוהא אם שמע. בין והיה אם שמע לזימור. אבל בין ויאמר לאמת ויצייב לא יפסיק. ואמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן מאי מעיבא דכתיב ה' אלהים אמת (הוא) הלך צריך החון להתין לצבור לגמור קריאת שמע ואחר כך יאמר אני ה' אלהיכם אמת:

[מז] דין סדר ברכה שלאחריה היא אמת ויצייב ושצריך לסמוך נאולה לתפלה.

ואמת ויצייב אע"פ שאין ברכה אחרת למעלה הימנו שהרי הפסיק קרית שמע אע"פ אין מתחילין בה בברוך. וחשיבין ליה ברכה הסמוכה לחברתה לאותן שלפני קרית שמע שהרי מחובר אמת ויצייב לסופו כדאמרין שצריך לסמוך ולומר אני ה' אלהיכם אמת. הלכך כתדא ברכתא דמא. זה מצאתי בשם ר' שמואל זצ"ל. ומצאתי לגאונים ז"ל מאמת ויצייב עד הדבר הזה אגרת את היתה. לפי שבשיסודו מאה ברכות שלחו לגולה רצונכם לקבל מאה ברכות שלחו להן אמת ויצייב ונכון וקיים וישיר ונאמן ואהוב ותביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו מ"ו ווי"ן זה אחר זה עולין לחשבון צ' וב' היתין ר"י ק' כנגד ק' ברכות. וכן בשתחשוב מאמת עד אמת ועד בכלל תמצא ק' אותיות לא פחות ולא יותר. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי י"ח קיומים יש באמת ויצייב שתקנום נשיאי ארץ ישראל ושלחום לאנשי יבנה בשעה שתקנו י"ח ברכות של תפלה. וגאונים רומא זצ"ל פירשו דאמת ויצייב אקרית שמע קאי דקאמר וטוב הדבר הזה שאמרת לקבל מלכותך. וכן נראה לר' בנימין אחי נר"ו דאקריאת שמע קאי. וי"ח קיומין הללו כנגד י"ח אוזרות שבקרית שמע שעל כל אוזרה אנו מקיימין עלינו מלכות שמים. תדע לך שהוא כן שהרי הקיומין תחילתן אמת וסופן ד ועד כנגד אחד שהוא מיוחד בארבע רוחות העולם ואלו הן י"ח קיומין מאמת ויצייב עד ויפה ו"ו קיומין הן לעולם י"ז ועד י"ח ככאן ואילך מאריך בניציאת מצרים וחותם בגאולה. שירה חדשה שבחו גאולים ולא אמרינן שיר חדש. המעם כתב ר' בנימין אחי נר"ו לפי ששירת מצרים נאמרה בלשון נקבה שנא' את השירה הזאת. ומצינו אגדה רב ברכיה רב חלבו בשם ר' ישמעאל ב"ר נחמני מה הנקבה הזאת נושלת עישור נכסים מבית אביה כך נמלו ישראל ארץ שבעה עממין שהן עשור שבעים אמות ולפי שירשו נקבה אמרו שירה כנקבה. אבל לעתיד לבא יהיו ירשין כוכר שנא' מפאת ים עד פאת קרים גבו' ואמרו שיר בלשון זכר שנא' שירו לה' שיר חדש. ד"א למה נאסרה שירה זו בלשון נקבה. מה נקבה ראויה לילד אף גלות מצרים היתה אחריה גלות. אבל לעתיד לבא כתיב שירו לה' שיר חדש בלשון זכר. שלא יהיה אחריה גלות כוכר הזה שאינו מוליד. וצריך לענות אמן בתחית גאל ישראל ואין כאן משום העונה אמן אחר ברכתו דכל סוף ברכות צריך לענות אחריו

שבלי ענין תפלה מזויו הלקט

אחריהן אמר כך פירש רבינו שלמה זצ"ל בברכות. ואין ראוי להפסיק בין גאולה לתפלה. דתניא אין אומרים דברים אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ואמרינן שלש תביעות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנשילת ידיים ברכה תכף לגאולה תפלה. וירושלמי פרק קמא דברכות אמר ר' יוסי ב"ר בון כל הסומך גאולה לתפלה אין השמן מקטמג באותו היום. ובאגדה מצאתי ר' אלעזר הוה קא אזיל באורחא פגע ביה אליהו וכור לטוב ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונין. אמר לו הוה המה טעונין אמר לו אף וחימה. אמר לו למה אמר לו לעשות נקמה באף וחימה ממי שמשפר בין קדוש לברוך. בין ברכה לברכה. בין גאולה לתפלה. בין פרשה לפרשה. בין פרק לפרק. בין אמר יהא שמיא רבא ליתברך. ועל כל מי שאינו מהכוין בתפלתו. שכל המתכוין בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. שנא' תכין לבס תקשיב אונך. פירש ר' בנימין אחי נר"ו בין ברכה לברכה. כגון שתי ברכות הסמוכות והמחוברות זו לזו כמו ברכות של תפילין וי"ה ברכות של תפלה וברכת המזון וזולתן. בין פרשה לפרשה כמו הנך פרשיות דברכת כהנים ובשעת ברכה. והקורא בתורה והקורא במגילה שמפסיק בקריאותיו. בין פרק לפרק כמו פרקי קרית שמע והלל. וכל אלו שמתבטל מצונו שלא מפני היראה והכבוד מדברי קדושה לרברי הכמלה: מצאתי לגאונים ז"ל קדיש וברכו וקדושה וברכת ציצית ותפילין מפסיק בין גאולה לתפלה ולא דבר אחר:

[יז] דין תפלה בלחש ובכוונת הלב.

וצריך המתפלל לעמוד באימה ביראה ברתת וזיע. ולכוין לבו בתפלתו דכתיב תכין לבס תקשיב אונך. מצאתי בשוחר טוב כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה. וכתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה. אם ביראה היאך בשמחה ואם בשמחה היאך ביראה. אמר ר' אייבו כשאתה עומד להתפלל היא לבך שמח עליך שאתה עובד לאלהים שאין כמותו בעולם. וצריך אדם לכוין את לבו בתפלתו כדלפינן מתנה. דכתיב והנה הוא מדברת על לבה. ואמר ר' אלעזר מכאן למתפלל שצריך לכוין את לבו. ר' ירמיה בשם ר' אלעזר אומר המתפלל ולא כיון את לבו אם יודע בו שהוא חוזר ומכוין לבו וחוזר ויתפלל ואם לאו לא יחזור ויתפלל. ושמעתי מפי הר"ר יעקב מגורציבורק נר"ו שיש להביא ראיה מראש מסכת זבחים שאע"פ שכמה פעמים אדם מתפלל ואינו מתכוין יש לוומר שיצא ידי חובתו למאן דאמר תפלות כנגד תמידן תקנום דאמרינן בתחילת זבחים כל הובחים שנובתו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. ומוכיח לשם דאם נזבחו בסתמא כשרין ועלו לבעלים לשם חובה הכא נמי בתפלה יש לוומר דאינו מתכוין הוי ליה כסתמא ויצא ידי חובתו. מיהו המתפלל בכוונה שפי עדיף והוא מצוה מן המובחר ומובטח לו שאין תפלתו חוזרת ריקם כדכתיב תכין לבס תקשיב אונך. וירושלמי בברכות אמר ר' חייא רובא אנא מן יומי לא כוונת אלא חד זמן בעית מכוונא והרהרית בלבי ואמרית מאן עליל קומי ארקבט' או קומי ריש גלותא. שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא ר' בון ב"ר חייא אמר אנא מנית דומסאי. אמר ר' מתניא מחזיק אנא טיבו לרישי דכר הוה כמי מודים כרע מגרמיה. מצאתי במעשה המרכבה ובשעת התפלה צריך אדם לנענע כל גופו שנא' כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. ואסור לאדם לאחוז בידו תפילין או ספר תורה וסבין או קערה וכבר או מעות או כל דבר בשעה שמתפלל. ושכור שהתפלל לא עלתה לו תפלה. וצריך לחזור ולהתפלל. והמתפלל אסור לו לרקוק לפניו וכך מפורש בירושלמי. לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור לשמאלו מותר משום שנא' ה' צלך על יד ימינך. בספר התרומה הלכה למעשה שצריך האדם להתנאות לפני בוראו ולהתעטף בטליתו. וכן צריך לחגור אזורו אע"פ שיש לו מכנסים שמערתה אין לבו רואה את הערוה. ובשם רב סעדיא גאון זצ"ל מצאתי המתפלל ואין לו מכנסים אסור לו להתפלל אלא אם יש לו אבנט חגור על מתניו כדי שיפריד בין לבו ובין הערוה. וכן מנהג שלא יהא לבו רואה את הערוה משום שנא' הכן לקראת אלהיך ישראל. והמתפלל אסור לו להגביה קולו דלפינן מתנה דכתיב והנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. ואמרי' בברכות פרק מי שמתו המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר והמשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקמני אמנה. ובסוטה מפרש אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי יעלא לבויש עוברי עברה. תדע שלא חלק הכתוב בין

חטאת לעולה. ואם אינו יכול לכוון את לבו בלחש מותר לו להשמיע קולו כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשמתפלל בצבור אסור שלא ימריד את הצבור. ומה שנהגין העולם לפרקים כגון בראש השנה ויום הכפורים שמגביה החון קולו בתפלת לחש להשמיע לצבור והם מתפללין עמו בלחש. מצאתי לגאונים ז"ל תשובה ושאלתם בצומא רבא ובראש השנה שאין כל אדם יודע להתפלל מהו שיאמר שליח צבור בקול. כך ראינו שהתפלה בלחש ואין רשות לכל אדם להתפלל בקול דנמרינן מהנה וקולה לא ישמע. ועוד אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עברה וכל המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מגסי הרוח והמגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי הבעל. ואם מפני שאין רוב הקהל בקיאים בתפלות ראש השנה ויום הכפורים יכוונו את לבם כשיורד שליח צבור לפני התבה להסדיר את התפלה ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה ויוציאין ידי חובתן שכך אמר רבן גמליאל למה שליח צבור יורד לפני התבה אמרו לו להוציא את שאינו בקי. ור' בנימין אחי נר"ו כתב דלא סבירי ליה דהאי דתקינו רבנן תפלה בלחש משום עוברי עברה שלא לביישם אם יתוודו בתפלתם ויבקשו רחמים על עצמן. והכא ליכא למיחש דאין אדם שואל צרכיו ביום טוב. והנך ברכות דשייך למשאל בהו בחול השתא ליתנהו. ואי משום המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מגסי הרוח הכא בהא נמי ליכא למיחש דמאי טעמא אמרינן הרי זה מגסי הרוח לפי שמגביה ומשמיע קולו לרבים כלומר ראו שאינו מהעוברי עברה שתקנו תפלה בלחש בשבילם והשתא ביום טוב ליכא למיחש לא משום גסי הרוח ולא משום נביאי הבעל וקמני אמנה. דהא אמרינן עלה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוון את דעתו בלחש. אבל אם אינו יכול לכוון את דעתו בלחש מותר. והני מילי ביחיד אבל בצבור לא. משום טרדא דצבורא. שמע מינה כל היכא דקא עביד ברשות וליכא למיחש לטרדא דצבורא שרי. והכא נמי ליכא למיחש לטרדא דצבורא. דכולהו ניתא להו בהא וכולהו כחדא מצלי. ואיתא בירושלמי ר' אבא ב"ר זמנא הוי מצלי בקלא. ר' יונה כי הוי מצלי בכשתא הוי מצלי בלחשא כי הוה מצלי בביתא הוי מצלי בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותה מיניה. תפשוט מהא כל להתלמד בני הבית או בני בית הכנסת מותר לחון לומר בקול כדי שילמדו אחרים וכן מנהג פשוט בישראל: וצריך אדם לבדוק נקביו קודם תפלתו כדרכיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. אמר רב אשי ואיתימא ר' חנינא בר פפא שמור נקבך בעשה שאתה עומד בתפלה לפני. ותניא הנצרך לנקביו לא יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. ואם הוא יכול לעמוד על עצמו עד כדי הלך פרסה מותר. היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו ממתין עד שיכולו המים ומרחיק ד' אמות וחוזר ומתפלל. ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר למקום שפסק והמתפלל צריך לו לשהות כדי הלך ד' אמות לאחר התפלה ואחר כך ישתיין אם צריך דבל כשיעור הוה תפלתו שגורה בפיו. היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכולה הריח ומתפלל. בקש להתעטש מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש ועומד שם עד שיכולה הריח וחוזר למקומו ואומר רבון כל העולמים יצרתנו נקבים נקבים והלולים הלולים גלוי וידוע לפנך תרפתנו ומלימתנו חרפה וכלימה אנו בחיינו ורימה ותולעה במיתתנו וחוזר למקום שפסק:

[יח] דין שמונה עשרה ברכות על הסדר ודין שלש פסיעות.

וצריך להתחיל בתפלה ה' שפתי תפתח דאמר ר' יוחנן בתהלה אומרינן ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי ואין בו הפסקה בין גאולה לתפלה דכיון דתקינו ליה רבנן בתפלה כתפלה דמי ומכאן מוכיח שאותם בני אדם שמתחילין בתפלה שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו לא יפה הם עושין דכיון דלא תקינו ליה רבנן בתפלה קא מפסיק בין גאולה לתפלה. תנו רבנן מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו לחם לישראל תפלה על הסדר ושמעין מהבא שאם לא אמרן על הסדר לא יצא ותניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. מצאתי אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו ז"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו. כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותיקונם כסדרן כשניצולו אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם כשנעקד יצחק אבינו על גבו המזבח נעשה דשן והי' אפרו מושלך על הר המוריה

מיד הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו לפיכך אמר הוד כמל תרמון שיוורד על הררי ציון וגו' כמל שהחיה בו יצחק אבינו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים . כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י האל הקדוש . כשבא פרעה להמליך את יוסף על מצרים בדקו אם היה יודע שבעים לשון . בא גבריאיל ולמדו שבעים לשון מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא"י הונן הרעת . כשעשה ראובן מעשה בלחה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד הור בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור אמר ר' יוחנן שחזר בתשובה וחיה דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא"י הרוצה בתשובה . כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאנה ותשרף שלהה לו הבר נא מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הנון המרבה לסלות . כשמררו המצריים את חי אבותינו אמר הקב"ה לישראל וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י גואל ישראל . כשנצטער אברהם צער מילה בא רפאל ורפאו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא הולים . כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים . כשבא יעקב אבינו במצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו כלם כאחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדתי עמי ישראל . כשנתנה תורה לישראל ואמר לו הקב"ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י אהב צדקה ומשפט . כשטבעו המצריים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מכניע זדים . כשאמר לו הקב"ה ליעקב אבינו ויוסף ישית ידו על עיניך שמת ובטח על דברו של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה עליו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומכסה לצדיקים . כשבנה שלמה את בית המקדש מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים . כשנושעו ישראל ועברו בים סוף ואמרו שירה ויושע ה' פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמית קרן ישועה . כשנאנחו ישראל וזעקו לאל ושמע זעקתם כמו שנאמר ויאתו בני ישראל מן העבודה וזעקו ותעל שזעתם אל האלהים מן העבודה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה . כשעשו ישראל המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמי מרהר שכינתו לציון . כשהכניס שלמה הארון לפני ולפנים ואמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וגו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הטוב ששך ולך נאה להודות . כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא דכתיב ונתתי שלום בארץ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום . לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה תקנו בחכמתם כסדר הזה . מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליראיו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו . ובמסכת מגילה אמרינן עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום . ומצאתי שנשאל תר"ר אברהם בר רוד זצ"ל . והשיב מה ששאלת הלא אמרו חכמים מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום ואמור נמי כל המספר בשבחו של מקום יותר מדי נעקר מן העולם והרי תפילת ר' סעדי זצ"ל כל אותה הבקשה שיש בה כמה שבחות וגם בקשה אחרת שקורין אותה בקשת אליהו היאך אומרים אותה בני אדם . כך נראה לי שלא אסרו [לספר] בשבחו של מקום אלא בצבור או בעיקר התפלה . אבל ביחוד תחנונים הם . ומכאן על מה שאמרו לענין שמוע שמע . ומודים מודים . דביחוד תחנונים הם הלא תראה שלענין הכרעיות אמרו אם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה . ור' עקיבא כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת מפני הכרעיות וההשתדלויות שהיה עושה : ואחר תפלת לחש פוסע לאחוריו ג' פסיעות ואומר יהיו לרצון אמרי פי . וצריך להתחיל שלש פסיעות מרגל שמאל לפי מה שמצינו בשוטר טוב במזמור ל"ה לדוד ריבה ה' את יריבי והולך ומונה כל אבריו של אדם היאך מקלסין ומודים ומתהללין להקב"ה ומסיים רגל ימין לתליצה רגל שמאל קודם לשלש פסיעות לכך נאמר כל עצמותי תאמרנה ה' וגו' ואחר כך אומר עושה שלום במרומו ומשתחוה ונותן שלום לשמאל תחילה שהוא ימינו של הקב"ה ואחר כך נותן שלום לימין שלו . ומצאתי לגאונים ז"ל מאי זה מעם חזרין לאחוריהן שלש

שבלי ענין תפלה יהי מ ב הלקמ

פסיעות לאחר תפלה. מפני שכשארם עומד בתפילה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו של אדם שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד. והך ארבע אמות למקום עמידתו מקום קדושה הוא ומנין שכך אמרו חכמים אסור לאדם לישב בארבע אמות של תפלה וכיון שכן הוא כיון שנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול. וראי' לדבר שבין שחזורין שלש פסיעות לאחוריהן נותנין שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול. במסכת וימא פרק הוציאו לו אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאבבי ורבא דפסיעו להו בכריעה אחת פי' ר' ישעי' זצ"ל שלש פסיעות היו עושין בכריעה אחת וכריעה היא פסיעה לאחור כלומר כשיעור פסיעת כרעים. וגאון אחר זצ"ל נשאל אם יכול אדם להוסיף על שלש פסיעות אם לאו והשיב למה הוצרך לכך כבר נתנו [חכמים] שיעור בשלש ואי אפשר להוסיף ומי שמוסיף יוהרא הוא. ואם היה אדם מתפלל בחנותו ויש שם גוים או הבא בספינה ואינו יכול לפסוע שלש פסיעות השיב רב האי גאון זצ"ל ששאלתם מי שאינו יכול לעזוב מקחו לאחריים ויש גוים מכאן ומכאן ומתירא מהו שישב במקומו ויתפלל והרי הוא בטל מן הכריעות ומן הפסיעות כך שנו חכמים ר' אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל מפני שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא ר' יהושע בן לוי הלכה כר' הכא נמי כיון דמתירא לעזוב מקחו ויש שם גוים ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ואע"פ שבמל' מג' פסיעות וכריעות:

[ימ] דין הזכרת גבורות גשמים והמועה באחת הברכות מה דינו.

תנן התם מאימתי מזכירין גבורות גשמים פי' משיב הרוח ומוריד הגשם. ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר וכיום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר פי' הראשון המתפלל שחרית האחרון המתפלל מוסף. אמר רב אסי אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה. ולמה מתחילין ומפסיקין במוסף ולא בשאר תפלות כתב בעל המאור זצ"ל דבר זה מפורש בירושלמי. ויזכיר מבערב לית כל עמא קיימי תמן ויזכיר בשחרית אף הוא סבר שהזכירו מבערב והוא הוי מרכר מן כד חמי לון דמרכרין באחרייתא ולא מרכרין בקדמיתא (י"ב) חזר: ירושלמי תני התפלל ואינו יודע מה הזכיר אמר ר' יוחנן כל שלשים יום חוקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. ותו גרסינן בירושלמי לכל אין מעלין חוץ ממי שמעיה ולא אמר מחיה המתים ומכניע דדים ובונה ירושלים חיישין שמא מין הוא:

[כ] דין קדושה ומצות ענייתה בררת וזיעה ויחיד המתפלל מה להפסיק לענות קדושה עם הצבור.

ובשעה שאומר הקדושה צריך לפסוע ג' פסיעות לפניו על שם מלאכי צבאות ידרון ידרון ובנגדן נהגנו ג' פסיעות. זה מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל: ואסור להפסיק ולדבר בין קדיש לברך ותמצא מה שכתבנו למעלה בזה בהלכה ח' ובהלכה י"ז. ומה שנהנינו בני העולם לנענע עצמן בקדושה. מצאתי השעם בשם רבי' שלמה זצ"ל משום דכתיב ויגעו אמות הסיפים מקול הקורא היו מתנענעים ומודעועים מפני אימת מלך קל וחומר ומה אם אבנים נודעועו ונתנענעו שאינן מכירין שום דבר כל שכן אנו שאנו מכירין שיש לנו להודעוע מאימתו: ובמעשה המרכבה מצאתי ברוכים לי שמים וארץ ויורדי מרכבה אם תגידו לבני מה שאנו עושה בתפלת שחרית ומנחה בשעה שאומרים לפני קק"ק ה' צבאות וגו' ולמדו אותן שישאו עיניהם למרום נגד בית תפלתם ויריטו עקביהם עם גופן בעת שמקדישין אותי כי אין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שענינון נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניהם באותה שעה אני אוהו בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר גלותם וממדר גאולתם וכו': והנכנס בבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אמר ר' יהושע בן לוי אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש או למודים ותפלל ואם לאו אל תתפלל והמעם לפי שאין

(י"ב) כ"י ב' נוסף קף הוא ידע עלה היכירו מתעבר. ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים חזר:

שאין היחיד אומר קדוש ואם התחיל אינו פוסק וכן לקדוש וכן לברכו. ומצאתי בשם רב פלמוי גאון ז"ל יחיד שעומד בתפלה ומתפלל ושומע קדוש או ברכו או אמן יהא שמייה רבא אם חתם שים שלום עונה עמהם ואם לאו חתם אסור לו ולשתוק כל שכן באמצע הברכה ואין לו בכך עון שכן אמרו חכמים כי אתא רב דמי אמר משל למה הרב דומה לשני עבדים שנצטוו בשני מלאכות כל אחד ואחד במלאכתו הוא עוסק ואין אחד עוסק במלאכת חברו עד כאן דבריו: והכי איתא בברכות פרק מי שמתו דכולי עלמא מפסק לא פסיק פ' אינו פוסק תפלתו לקדוש או ליחא שמו הגדול מבורך לענותו עם הצבור. ורבינו הנגאל ורבינו שלמה ז"ל פירשו אינו פוסק ועונה אבל פוסק ושותק עד שהצבור עונין וחוזר לתפלתו ויצא ידי חובתו בשמיעה ששומע כעונה קיימא לן. ורבינו תם ורבינו יצחק בן אחותו ז"ל כתבו דאין להפסיק ולשתוק דחשיבה הפסקה מדאמרינן פרק מי שמתו הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע שליח צבור לקדוש או למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל ואם כרבינו שלמה זצ"ל יתחיל וישתוק ומה בכך אלא ודאי שתיקתו הויה בהפסקה. והנראה בעיני דלא חשיבה הפסקה דהא אינו שוחה כדי לגמור את כלה ובבבציר מהכי לא מקרי הפסקה כדמוכה בברכות והא דקאמר אם יכול להתחיל ולגמור כו' משום דלכתחלה מצוה לענות ובמודים נמי צריך לכרוע עם הצבור שלא יראה ככופר אבל אם התחיל להתפלל פוסק ושותק ואין בכך כלום וכן מצאתי לרבינו ישעיה זצ"ל אע"ג דאמרינן שומע כעונה הני מילי בברכות אבל בקדוש ומודים ואמן יהא שמויה רבא שהן קלוסין חשובין לפני הקב"ה אינו יוצא ידי חובתו בשמיעה עד שמוציא בפיו עם הצבור שאם אתה אומר בשמיעה יצא כדקיימא לן בכל דוכתא אמאי אמרי רב הונא ור' יהושע אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש או למודים יתחיל ואם לאו לא יתחיל ולכשיבא שליח צבור לקדוש או למודים יפסיק וישמע ויצא בשמיעה אלא לאו שמע מינה לא יצא ידי חובתו עד שיענה בקול אסור לו לפסוק והלכך אל יתחיל אבל לאחר שהתחיל להתפלל מפסיק ושותק ואינו עונה דכיון דשמע במאן דעני דמי. והרב ר' אברהם ב"ר שלמה זצ"ל כתב היכא אמרינן שמע ולא ענה יצא במקום שיוכל לענות כהנך דמכאן אבל העומד בתפלה שאינו יכול לענות לא יצא בשמיעה ודמיוא לדר' זירא דאמר ר' זירא כלה הראוי לביולה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לביולה בילה מעכבת בו ואנו כתבנו מה שנראה לנו ואע"פ שכתבנו שהמתפלל אינו רשאי להפסיק ולענות אלא מפסיק ושותק מצאתי שכתב רבינו חננאל בשם רבינו האי גאון זצ"ל מנהגא דרבנן כד עייל איניש לבי כנישתא ואשכח ציבורא דמצלי בלחשא מעכב עד דמסיימו וכד פתח שליחא דציבורא מתחיל ה' שפתי תפתח יאמר בהדי שליחא דציבורא מילתא מילתא בלחשא ועני קדושא בהדי ציבורא ולא מיקריא הפסקה והא דאמרינן אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש כגון דאתחיל קודם לכן וכן מנהג פשוט בישראל:

[כא] דין השאלה בברכת השנים.

תנן חתם שואלין את הגשמים בברכת השנים. פ' והן טל ומטר תני רב יוסף מתוך שהוא פרנסה לפיכך קבועה בברכת פרנסה. בשלשה במרחשוון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בתמשה בו חמשה עשר יום אחר החג כרי שניע האחרון שבישראל לנדר פרת. אמר ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל והני מילי בזמן שהשנים כתקן ובארץ ישראל אבל בגולה בדתניא הגניה אומר עד ששים בתקופה אמר שמואל הלכה כתנניה ויום ששים כלאתר ששים ושואלין בו. וכתב רבינו ישעיה זצ"ל יום התקופה מן המנין דגרסינן בסנהדרין יום תקופה מתחיל דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר יום תקופה גומר וקיימא לן הלכה כר' יוסי. שאלו את רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מה ראו לקבוע זמן שאלה לששים בתקופה אם כן נתנו חכמים את דבריהם לשיעורים דומנין דקרמה תקופת תשרי עד אחד בתשרי וזמנין דמשכה עד סוף תשרי והשיב הא לא תיקשי משום דארץ ישראל גבוה מכל ארצות העמים וצריכה לגשמים תמיד לפיכך היו מקדימין לשאול על הגשמים והיה חביב לפני הקב"ה לפי שהוא מתאווה לשמוע תפלתן של צדיקים ועכשיו שגלינו לארצות העמים שהן נמוכות שיערו חכמים שאינן צריכות למטר עד ששים בתקופה וזמן התבואה לעולם הולכת אחר התקופה לפיכך קבועה בששים. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו בשם הר"ר שניאור כהן זצ"ל שאע"פ שנראה שאין הגשמים

הגשמים צריכין לעולם אין נמנעים מלשאול עד ניסן אמר ר' תנחום אמר רב אסי סעתה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והני מילי דאידיכר מקמי שומע תפלה אבל אידיכר לאחר שומע תפלה חוזר. ירושלמי עקר את רגליו פי' לג' פסיעות חוזר לראש פי' לברך עלינו לא עקר את רגליו חוזר לשומע תפלה והני מילי ביחיד אבל המתפלל עם הציבור כיון ששמע לה משליח צבור אינו חוזר ואם ספק בידו אם אמר ותן מל וממר אם לאו כל שלשים יום חוזר מספק לאחר שלשים יום אינו חוזר. והכי איתא בירושלמי וביום טוב ראשון של פסח בתפילת מוסף פוסקין מלהזכיר משיב הרוח ואז פוסקין מלשאול ותן מל וממר ואם העולם צריך לגשמים לאחר שפסקו מלשאול שואלין בשומע תפלה אפי' בצבור דרמו ליחידים כדאמרינן במסכת תענית:

[כב] דין הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם ראוי לו להתפלל אם לאו ודין כריעת הצבור במודים עם ש"ץ.

אמר רב הונא אמר רב הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל והמעם מפורש בירושלמי תנא ר' הלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח צבור בהודאה ר' זעירא אמר ובלבד במודים פירוש בתחילת הברכה אבל לא בסוף פי' שאם יהיו כל הצבור שוחחין והוא אינו שוחח עמקן ויחדוהו שמא מין הוא. ובגמרא דילן בסוטה אמרינן בזמן ששליח צבור ואמר מודים העם מה הם אומרינן מודים אנתו לך כו' אמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיברע עד שיתפקקו כל חוליות שבשרה עולא אמר עד שיראה איכר כנגד לבו ר' חנינא אמר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך והלכתא כר"ח והוא דמצער נפשיה ומחוי כמאן דכרע. ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי כשאדם כורע במודים צריך לו לכרוע עד ברכיו לפי שהילד בעודו במעני אמו ראשו מונח בין שתי ירכיו והמילה שלו בתוך פיו ובעבור זה צריך לשוח עד ברכיו:

[כג] דין סדר ברכת כהנים וכהן הראוי לישא בפיו ותפלות שיש בהן נשיאת כפים.

וכך מטי שליחא דצבורא לומר שום שלום אם יש שם כהן עולה לרוכן וכהן שהמיר דתו וחוזר בו אם ראוי לעלות לרוכן לישא את כפיו אם לאו תמצא לפנינו בהלכה ל"ג. * שאלה לפני הגאונים ז"ל כהן שלא התפלל ומצא צבור מתפללין מותר לעלות לרוכן אי לא. תשובה לא מצינו דבר שמעכב ברכה אלא נטילת ידים כדאמרינן כל כהן שלא נפל את ידיו לא ישא את כפיו אבל תפלה לא מצינו שמעכבת הלכך יעלה ויברך. כהן שעלה לרוכן מסייע החון שלא יפעה אי לא גם כזו לא מצינו חילוק בין אחד לשנים אלא כדאמרינן [אמר] אבוי נקטינן לב' קורא כהנים לא' אינו קורא כהנים. ורב חסדא אמר אפי' לאחד קורא כהנים שאינו קורא אלא לשבט אבל לקרות מקריהו וכך מנהג פשוט בישראל בין כהן אחד בין שני כהנים החון מקר. אותן על כל דבר ודבר והן עונין אחריו. ראינו כהנים כשהן מברכין ובאים לברך פותחין אצבעותיהם יש בהן ממש או מסורת. לא מצינו בתלמוד כל עיקר אלא שאומרינן בהו רבנן בכהנים כמה טעמים שהוא סימן שאימת שכינה עליהם כאילו הם מתחלחלין והיא שם עוברת ואע"פ ששנינו בברכת כהנים במקדש היו אומרינן את השם ככתבו ובמדינה בכינויו. וזה סימן הוא כלומר שמוכירו ככתבו נאמר כהן אלא בשביל שהוא מדינה אנו מבנין. ועור לשום אותו סימן לפיסקין כי בברכה ראשונה מניחין אצבע הסמוכה לגודל ומשהחן אותה וכן בשניה מניחין אצבע האמצעית הסמוכה לאמה ומשהחן אותה וכן בשלישית מניחין רביעית הסמוכה לזרת והיא נקראת קמיצה כסדר הראשון. בפסיקתא החדש הנה זה עומד אחר בתלינו אחר בתי מדרשות ובתי כנסיות. משגיח מן החלונות מבין כתפיהן של כהנים. מציין מן ההרכים מבין אצבעותיהן של כהנים. מצאתי בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל וששאלתם למה נהגו כהנים שארע להם דבר בקרובים ושינו את מקומן שלא. לשאת את כפיהן כל זמן שאין יושבין במקומן. על דבר זה לא מצא רבינו סמך בהדיא ואמר לא על חנם נהגו כן שהרי כל כהן שאינו מברך עובר בשלושה עשה וזה יושב במל ועובר. ואמר כמדותה לי שעל דבר זה נהגו שכל מי שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה ובטוב לבב שכן מצינו ביצחק אבינו שאמר לעשו

הביאה
* מוצא צבור ערך חלון ועי' פסיקתא החדש מה שמכתיב טס בהפסד קי"ח ועי' ב"י הו"ח סי' קכ"ח ל"ה ופוסקים-

הביאה לי ציד וגו' ולאחר שיאכל וישתה ויהא נפשו שמחה עליו אמר לברכו. לכן נראה שזה שרואג על מתו ויושב שלא במקומו אינו מברך בשמחה והמעט הזה יש לומר כמו כן על הפנוי שאינו עולה על הרכון שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה ובלא שמחה. ואומר הרב מצוה להחזיק מנהג הראשונים בכל מה שהאדם יכול להחזיק שכן מצונו בתלמוד ירושלמי שהמנהג מבטל ההלכה וכמו כן מצונו בתלמוד בבלי שלנו דאמרינן בב"ק בתגול זומא שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גיים לטורפה מחשבין לפי ממון וכו' ובלבד שלא ישנו ממנהג החמרון אלמא מנהג עוקר ההלכה: ואם אין שם כהן אומר החזן אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה כו' בין בתפלת שחרית בין במוסף בין בנעילה אבל במנחה אין אומרין אותו. שאין נשיות כפים במנחה משום דשכיחא שכרות ובמנחת תענית דליכא למיחש לשכרות נושאין כהנים כפיהן. והחזן אומר ברכנו בברכה חוץ ממנחת יום הכיפורים דכיון דנושאין בנעילה אין נושאין במנחה. כאשר אפשר בערונת יום הכיפורים. ומקום שאין כהן לישא את כפיו והחזן אומר ברכנו בברכה אם ראוי לענות אתרוי אמן אחר כל ברכה וברכה ואם צריך לעשות שנינו בין כהן לשליח צבור שלא יענו אמן אחר שליח צבור נשאל לרבינו האי זצ"ל והשיב אין מנהג אצלינו לענות אמן על כל פסוק ופסוק לפי שמפי כהן הן ג' ברכות ושלוח צבור מסדרן כעין ברכה אחת שאומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו' וזה מובחר אלא שהעונה אמן על כל פסוק ופסוק אין מחזירין אותו ויש כזה בסדר ברכות הרבה כגון יעלה ויבא כו' וזכרנו ה' אלהינו בו לטובה יש שעונין אמן על כל ברכה וברכה ויש שעונין אמן בסוף:

[כד] דין ברכת שים שלום.

וכד משי שלוחא דציבורא בשים שלום אומר ברכינו אבינו כולם כאחד באור פניך ואין אומר כאחת. וכן כי באור פניך ואין אומר מאור פניך (יב) וקדמא במתיבתא ובבבל כולה אמרינן כי באור פניך נתת לנו ה' כו' ומאן דאמר הכי מפי דייק דכתיב באור פני מלך חיים וכתוב באור פניך יהלכון. ותו אית לנו לדרקק בין כולנו כאחד או כאחת ובבבל כולה ובמתיבתא דרב שלום גאון זצ"ל אמרינן כאחד ומאי ניהו זה אברהם דכתיב כי אחד קראתיו ואברהם ואברהם והבי אמר רב סעדיה גאון זצ"ל:

[כה] דין מהו לישב בצד ארבע אמות של תפלה או לעבור כנגד המתפללין.

ואסור לאדם לישב בתוך ארבע אמות של תפלה דכתיב אני האשה הנצבת עמך בזה אמר ר' יהושע בן לוי מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה ותניא הן עומדין והוא יושב סימן רע לו והני מילי דלא עסיק במילי דצלותא אבל עסיק במילי דצלותא לית לן בה. ומצאתי שנשאל רבינו האי גאון זצ"ל והו שאמרו חכמים אסור לישב בארבע אמות של תפלה היאך פירושו והשיב זהו פירושו כשיעמוד אדם להתפלל אסור לאחר לישב בצד ארבע אמות סמוך לזה המתפלל לפי שמקום שכינה הוא וראה לרבר כשנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע לאחוריו ג' פסיעות ואחר כן יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל וכל כך למה מפני כבוד השכינה וקיימא לן ד' אמות של תפלה מקום שכינה הן וגראה באפיקורוס שזה עומד בתפלה וזה יושב בטל אבל אם ה' קרא קרית שמע או עוסק בתפלה ואינו מפליג בדברים אחרים מותר אם יושב ובטל צריך לו להתרחק מן המתפלל ה' אמות אמה דידיה וד' אמות של שכינה. ומצאתי לגאון אחד זצ"ל שפירש ארבע אמות דתפלה הן אמה אחת לכל צד וסמך על מה שאמרו בבראשית רבה עומדין צפופין ומשתחווין רווחין ר' שמואל ב"ר יונה בשם ר' אבה ארבע אמות לכל אחד ואחד אמה מכל צד כדי שלא יהא אחד מהן שומע תפלתו של חברו. וכתב אחי ר' בנימין גר"ו דלא סבירא ליה דהא בהדיא תניא איה מתפלל ומצא צואה כנגדו מהלך תפלו כדי שיוקנה לאחוריו ד' אמות ועוד גבי ריח רע שיש לו עיקר אמרינן מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח הא למדת שאלו ד' אמות הן מכל צד. כדברי רב האי גאון זצ"ל. ולגאון אחר מצאתי ששאלתם יש אצלינו שמתפללין בצבור תפלת המנחה ויש בני אדם שמתאחרין ובאין ומוצאין שכבר סיימו הצבור תפלת המנחה ואותן שמתאחרין ובאין

שבלי ענין תפלה כה כו הלכת יב

ובאין לאתר התפלה של מנהג עומדין בתוך הצבור ומחזירין פניהם אחד העומדים כלפי ארון וכל הקהל יושבין לפנייהם ולאחריהם ועוד יש לנו תיבות שקורין עליהן בספר תורה ועומדין אחריהן ומתפללין ועוד כשהצבור כלן מתפללין יש שמקדימין ומסיימין תפלתן ומחזירין פניהן ומסתכלין בצבור ועדין רוב הצבור לא סיימו את תפלתן מותר לעשות כן אי לא. כך ראינו שבני אדם שמתאחרין ובאין לבית הכנסת אחר שהתפללו בצבור תפלת המנהג אינן רשאים לישב במקומן להתפלל מפני עונשן של צבור שכך אמרו חכמים אסור לישב בצד ארבע אמות של תפלה אלא יושבין במקום מוצנע בבית הכנסת ומתפללין ולכשמסיימין החזרין ובאים ויושבין במקומם ואם הם עשרה מתפללין תפלת צבור ויורד שליח צבור לפנייהן ועונין קרוש וברוך וימלך ומסיימין תפלתן ואם הם חמשה או ששה מתפללין לברך ובאין ויושבין כל אחד במקומו ובני אדם המסיימין תפלתן קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים שליח צבור תפלתו וכל אחד ואחד אומר להבירו תעתר בתפילתך וכך מנהג בארצנו:

[כז] דין עשרה שהתפללו ביחידית מהו להצטרף לפרוס על שמע ולענות קדיש וברכו וקדושה.

תנן התם אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל. אין שליח צבור יורד לפני התיבה לומר ברכת יוצר אור עם הקדושה עד יוצר המאורות ולדגן עד שמונה עשרה הואיל שהתפלל כל אחד בפני עצמו אם הם פחות מעשרה אבל כשהן עשרה אע"פ שהתפללו ביחידים כל אחד ואחד בפני עצמו יכול אחד מהם לעמוד ואומר ברכת יוצר אור עד יוצר המאורות ומניה קרית שמע ואמת ויצב ואומר י"ח ברכות כי אין לומר עוד קרית שמע ואמת ויצב הואיל וכל אחד ואחד יצא לעצמו שאין יורד לפני התיבה אלא על הקדושה שלא אמרו. ופי' פורסין לשון פרוסה שפורסין שתי הברכות שלפני קרית שמע ואין מברכין אלא אחת ויש מפרשין פורסין מברכין כי הוא יברך הובח הרגם יונתן יפרוס על דיבחה.

[כז] דין מי שהתפלל בין ביחיד בין בצבור אם יכול למנות למנין אחד או להוציא אחרים ידי חובתן לעשות שליח צבור.

ויחיד שלא התפלל או שנים ושלושה שלא התפללו אם יכולין לצרף אחרים עמהם שהתפללו להשלים מנין עשרה לענות קדושה וברכו וקדיש ושאר התפלה אם לא. מצאתי תשובה לגאון זצ"ל עשרה שהתפללו ושמעו כלם ברכו או קדושה וכל סדר התפלה אומר רבינו שיכולין למנות למנין אחד בשביל יחיד שלא התפלל כמו שעושין להתן או ליחיד שלא השכים לבית הכנסת. ואפי' אחד מאותם שהתפללו כבר יכול לחזור ולהתפלל ולהוציא את החייב ור' סומך ומראה פנים ממה שהצבור מתפללין כל אחד ואחד י"ח ברכות וחזור החזן וכופל י"ח בשביל הקדושה ונמצא אותן שהתפללו נמנין למנין בשביל הקדושה לבדה נענה מאן שהוא ואמר שמא בשביל הקדושה שלא אמרו כל אחד ואחד לעצמו לפיכך הן נמנין נמצאו עדיין מחויבים בדבר והשיב ר' לא מצינו לה בכל התלמוד חיוב אלא חביבה היא לנו ואינה בפחות מעשרה. ובמס' סופרים מצאתי במקום שיש לנו תשעה ששמעו בין קדיש בין ברכו ואחר התפלה עמד אחד בפה ואמר קדיש או ברכו יצא ידי חובתו. ונראה בעיני שאין יכולין אותן שהתפללו להצטרף עם אותן שלא התפללו אלא אם כן היו אותן שלא התפללו רוב הצבור דהיינו שבעה כדאמרין בברכות פרק שלשה שאבלו אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב תשעה אכלו דגן ואחד ירק מצטרפין פי' לזמן בשם אמר ר' זירא בעאי מיני' דרב יהודה שמונה מהו שבעה מהו דאי לא מבעיא לי אמר ליה ר' ירמיה שפור עבדיה דלא איבעיא לך (אמר ליה) התם מאי מעמא דהא איכא רובא הכא נמי הא איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן השתא ומה [ברכת] המזון בשם שהוא הזכרה אתה בעינן רוב הניכר דהיינו שבעה להצטרף אותן שאכלו ירק שלא נתחייבו בויתמן עם אותן שנתחייבו בויתמן תפלה שיש בה כמה קדושות והזכרת וקדושין שאינן אלא בעשרה כדילפינן תוך תוך על אחת כמה וכמה שצריכה רוב הניכר. וכן מצאתי לגאון אחר זצ"ל או יבואו חמשה או ששה אנשים בבית הכנסת וכבר התפללו צבור ורצוין לקחת מאותן אנשים שהיו בבית הכנסת

הכנסת אינן יכולין לעשות כן עד שיהיו שבעה אותן שלא יצאו ידי חובתן ויקחו מהשאר עד שישלימו לעשרה דבעינן רובא דמנכר. וכך כתב ר' בנימין אחי נר"ו בשם הר"ר מאיר נר"ו. ותמצא מהו שכתבתי מזה לפנינו בשם גאון הלכה כ"ה. ומה שאמר הרב שאפי' אחד מאותן שהתפללו [יכול] לחזור ולהתפלל ולהוציא את שלא התפלל גם זה אינו נראה לי ואפי' לר' יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו דוקא בתפלה לחש אבל בקריאת שמע ובברכותיה אין שייך לומר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ותפלת לחש נמי דוקא ביחוד אבל בצבור לא ויחיד נמי דוקא אם יכול להדש דבר בתפלתו דהוי תפלתו דהוי תפלתו תפלת רשות ותחנונים אבל בצבור אפילו בחודש דבר ואדעתא דרשות לא יתפללו והראיה שהביא שהרי החון יורד וכופל התפלה לאחר שהתפללו בלחש אינה ראיה דהתם אינו חונן וכופלה אלא בשביל הקדושה אי נמי להוציא את שאינו בקי כדאמר' בסוף מסכת ראש השנה. והרי כבר התפללו בעשרה ויצאו הבקיאין ושאנין בקיאין ואי קשיא הא דאמרין כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא דוקא בשאר רשות על חובה אבל בתפלה כל יחיד ויחיד חייב לעצמו ואין שליה צבור מוציא אותן ידי חובתן כדמוכה בסוף מסכת ראש השנה דשליה צבור אינו מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות של ראש השנה ויום הכיפורים וכן מצאתי לגאונים ז"ל זה שאומר בהלל ובמגילה אע"פ שיצא מוציא דוקא הלל ומגילה דחובה הם וכל ישראל ערבין זה לזה להוציא את שאינו בקי אבל בתפלות אין הבקי מוציא אלא את שאינו בקי. ובהדיא מפורש בירושלמי בברכות פרק מי שמתו תני כל מצות שאדם פסור מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא תנן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם חייב אע"פ שיצא מוציא אמר ר' אילא לא שניה היא ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל הוא יברך ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו יתיבין אמרין לא מסתברא בקרית שמע שיחא כל אחד משונן כפיו לא מסתברא בתפלה שיחא כל אחד מבקש רחמים על עצמו הא למדת שבקרית שמע ובתפלה אין אדם יכול להוציא את חבירו והוא הדין לברכות שלפני קרית שמע ושל אחריה דמאי שנא י"ח ברכות שאינו יכול להוציא את אחרים משאר התפלה ועוד שהרי כל אדם חייב בקרית שמע ולברך לפניו ולאחריה ועוד היאך יקרא את שמע פעם אחרת והלא אינו חייב לקרות אלא פסוק ראשון בלבד עם הצבור מאחר שהוא כבר קרא אותה בברכותיה ואינו יכול לברך לפניו ולאחריה ואפי' לתנא דמסכת סופרים לא התיר אלא לאותו שלא שמע קדיש ולא ברכו אבל לעמוד אחד מאותם ששמעו לא התיר. ודוקא קדיש וברכו אבל לשאר תפלה לא ודווקא אם עמד אבל לעמוד לבתחלה לא. והר"ר אביגדור כהן צדיק נר"ו השיב לי יחידים שהתפללו ואחרים רביעין להם להשלים למנין עשרה מצטרפין ואין צריך רובא דמינכר דלא דמי לברכת המזון בי אותן שאכלו ירק ליתנהו בכלל זימון דקיימא לן אין זימון לפירות כדאמרין בפרק כל הבשר ובברכת המזון נמי לא שייכי לא חובה ולא רשות אבל תפלה דרחמי הוא אכתי הרשות בידם לחזור ולהתפלל אם יכולין להדש דבר אפי' למאן דלית ליה דר' יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכל שכן לר' יוחנן. והא דתניא יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא וגו' התם מחובה דווקא ממעט ליה ובלא חידוש נמי אם לא כוון בראשונה משמע סוף פרק תפלת השחר שראוי לחזור ולהתפלל שניה (יג) וראיתי בצרפת גדולים בתורה אנשי מעשה עושין כן ונתלין באילן גדול רבינו יעקב מ"כ ואינו נזכר אם הוגד לי מעצמו אמנם יש פנים לדבר כאשר כתבתי :

[כת] דין אם מותר להתפלל קרובות ופיוטים בתוך התפלה.

אמר רב יהודה לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות. וכתב רבינו הננאל זצ"ל קים להו לרבנן דליחיד. אבל שאילות ששואלין הצבור כגון זכרון לחיים שרי דהא שלש אחרונות כלוהו שאלה ניניהו ושירי דשאלות צבור הן. ועוד כתב דאסור לכל מאן דמשני או מוסיף או גורע בג' ראשונות מן המסבע ששמעו חכמים בברכות ואלו החזונין שמניחין מסבע הברכות ואומרין קרובות לאו שפיר עבדי. אבל המארקז והמקצר באמצעיות לית לן בה. והר"ר אברהם בן עזרא זצ"ל כתב בפ' קהלת אל

(יג) כ"כ ב' נוסף הלך כיון דשייכה קלת בתפלה אפי' חונן התפללו ככל הדרי ומתקרי :

אל תבחר על פיך אל יוציא פיך מילין לפניו בבהלה ולכך אל ימהר כי אם תבינונו כי הלב כמו אובר ותועה בעסקי העולם על כן אמר משיח ה' מצא עבדך את לבבו ודע כי האלהים נצב עליך ורואה אותך ושומע את דברך כי הוא בשמים בגבהי גבוהים ואתה על הארץ ואין למטה ממך על כן יהיו דבריך מעטים שלא תסתכן כמו שהיה כהן גדול ביום הכפורים מתפלל תפלה קצרה ויוצא: אמר אברהם המחבר הנה נא הואלתי לדבר בעבור היות כבוד המקום מלא כל מקום ולא יוכל אדם להשמר בכל מקום הוכן לו מקום שיהיה קבוע לתפלתו והוא חייב לכבדו גם חייב הוא האדם להודות ולשבח לאלהיו בכל רגע כי חסרו עמו בכל חלקי הרגע שיהיינו ויתענג בהרגשות. רק בעבור היות האדם מתעסק בעסקי העולם הושם לו זמן שיתפלל בו והם עתים ידועות ערב ובקר וצהרים כי מי שיש לו עינים ידע עת צאת השמש ועת נטותו ועת כוואו על כן כשיתפלל האדם חייב שישמור פתחי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך אשר בידו להמית ולהחיות על כן אסור לו לאדם שיתפלל ויכניס בתפלותיו פיוטים לא ידע פירושם ולא יסמוך על המחבר הראשון כי אין איש אשר לא יחטא או המעתיקים חטאו והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה והיו דברינו מעטים ולא נענש בדין. ובשם רבינו גרשם זצ"ל מצאתי מה שהורה לכם החבר שלא להתפלל קרובות בתוך התפלה בהנים ומערים ובראש השנה ויום הכפורים ואפי' זכרנו לחיים לפי שאינו מענין מנן. שאילה זו נשאלה לפני רב כהן צדק זצ"ל וישיבתו והשיבו לשאול אדם בג' ראשונות וג' אחרונות ולומר זכרנו לחיים כמנן שלנו אתם עושים כי הוא מנהג ישיבה שאנו שואלין כמנן זכרנו ובאתה גבור מי כמוך ובמורים וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים מראש השנה עד יום הכפורים. ואם הא דרב יהודה דאמר אל ישאל אדם צרכיו כו' הלכה הוא אם כן אנו עושין שלא כהלכה אלא אין אנו חלוקין על הלכה זו דרב יהודה לא דבר אלא בצרכי יחיד כדאיתא במסכת ע"ז היה לו חולה בתוך ביתו או היה צריך לפרנסה וכו' אבל צרכי צבור שואלין כגון זכרנו לחיים ובספר חיים. ועוד השיב רב נטרונאי גאון זצ"ל שאומרין פיוטין באבות וגבבורות ובכל תפלה ותפלה דלפל רגל ורגל מענייני ומרכין בו דברי אגדה ובתנוכה ובפזורים אומרין בכל ברכה ובכמה מעין אותה ברכה ובראש השנה ויום הכפורים דברי רציו וסליחות ובתשעה באב דברי חרבן הבית הישנות בידו ועיקר שאומרין בכל ברכה וברכה מעין פתיחתה וחתמתה של ברכה ובאמצע אומרים דברי אגדה ודברי שבה של הקב"ה שפיר דמי וגם יש לנו ללמוד מן הפיוטים הראשונים שהיו חכמים גדולים הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ופיוט קרובות לכל סדר וסדר שלכל השנה. וגם ר' אלעזר בר' קליר מן החכמים הראשונים ופיוט קרובות לכל הרגלים והזכיר באבות וגבורות דברי אגדה ועניינים הרבה. וגם רבינו קלונימוס זצ"ל שחכם גדול היה ופיוט קרובות לכל הרגלים והזכיר בהם אגדה ועניינים הרבה. ור' משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופיוט קרובה לצום כפור ובתוך הברכה אמר ענינים הרבה ובסוף סמוך לחתימה הזכיר מעין הברכה ויש ללמוד מהן ולא לבטל קרובות שהן שבה הקב"ה עד כאן תשובת רבינו גרשון מאור הגולה ז"ל: וכן (ד) כתב אחי ר' בנימין נר"ו שאין לנו למעט בקרובות ובפיוטים שהם מוסריים על שבת המקום. ויש בהן מענינו של יום כדאמרינן ברוך ה' יום כל יום ויום הן לו מעין ברכתו. ומצינו שהקב"ה חפץ בתפלתן של ישראל דאמרינן בבראשית רבה ר' שמואל בר חייה ב"ר יודן אמר על כל קילום וקילום שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהן שנא' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ואיתא נמי בפסיקתא דשמיני עצרת יספת לגוי ה' יספת לגוי נבכרת אומות העולם אתה נותן להם ימים טובים הם אוכלים ושותים ופוחזין ונכנסים לבתי מיאמראות ובבתי קרקסאות ומכעמיין אותך אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים והן אוכלין ושותין נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומרכין בתפלות ומרכין בקרבות לפיכך צריך הבהות לומר ביום השמיני עצרת. ועוד מצינו שגם בימי רבותינו נהגין בקרובות ופיוטים כדאמרי' בפסיקתא רבתא דסוכה כד רמך ר' אלעזר ב"ר שמעון היה דורו קורא עליו מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן מקומרת מור ולבונה מכל אבקת רובל מהו מכל אבקת רובל ההוי קריי ותניי קרוב ופייטן וכן מצאתי שהשיב רבינו תם זצ"ל כף רגל חמש מאות וחמש עשרה ישרה לכסא. בתלמוד ירושלמי פרק הרואה ראיתי אמר ר' יהושע בן לוי מן הארץ עד לרקיע

מהלך חמש מאות שנה. אמר ר' ברכיה בשם ר' אבהו בשם אבן סומקא גדול מזה רגל אחד מרגלי החיות מהלך חמש מאות וחמש עשרה שנה מה מעם דכתיב ורגליהם רגל ישרה כמנין ישרה בא וראה כמה הקב"ה גבוה ומשם ייסר הקלירי כי רוב דבריו על פי תלמוד ארץ ישראל וחולק על תלמודנו דמסכת חגיגה ובימיו היו מקדשין על פי הראיה ומארץ ישראל היה מעיר אחת ששמה קרית ספר וראויה יש כדאמרין בפסיקתא כך דמך ר' אלעזר ב"ר שמעון פתח עליה ההוא ספרנא מי זאת עולה וגו' מכל אבקת רובל דהוי קריי ותניי קרוב דרוש ופיישן בעל דרשות וקרובות ופיוטין נראה לי דר' אלעזר ב"ר שמעון הוא ר' אלעזר קלירי דמצינו בפסיקתא (פסקא ויהי בשלח) שבתחילה היה מוליך משוואות ואוכל מלא תנור פת ופעם אחת הוליך החמורים עם משאם על הגג ושמעתי שעל שם אכילתו קרוי קלירי ובההיא שעתא פייש קרובות הללו בשעה שהיה משתכר היה קונה עוגות בשכר ושוב נעשה תלמיד חכם תדע שבימיו היו מקדשין על פי הראייה שלא תמצא בכל פיוטין שלו קרובה ליום טוב שני ואם תאמר ארחץ בנקיון כפות של יום טוב שני של סוכות. כתוב במחזורים ישנים קלירות זאת אומרין ביום טוב שני ואחות אשר לך כספתה שעשה הוא ליום טוב ראשון של שמיני עצרת תדע שמוכיר טל בברכת מזה המתים במל תחיה להחיותם ואילו היה ליום טוב אחרון של שמיני עצרת היה מוכיר בגשם נדבות להחיותם. ובמקראות שכתשנתנו במגילה פרק בני העיר שאמר שקורין ביום ראשון והוא מוכרין בקרובותיו בהוכרת פסוקין בכת' ולא אותן פסוקין שאומרין התם בגמרא שאומרים ליום טוב שני. וכל מי שאומר שעשה אומן שלא קם כמותו אינו אלא מועה ואפי' תאמר שלא עשה אותן ר' אלעזר ב"ר שמעון ותאמר שעל ידי שכינה נתפקה ואחר היה מכל מקום יש לך לומר שמקריט ספר היה ובימיו היו מקדשין על פי הראייה ובהרבה מקומות חולק על תלמודנו ותופס לו שיטת תלמוד ירושלמי ותלמוד ממנו בצרכי רבים דשייכי לומר והא דאמרין אמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות בג' ראשונות שנראה כעבד שמסדיר שבח לרבו. בג' אחרונות דנראה כעבד שקבל פרס מרבו והולך לו הנהו צרכי יחיד קאמר וצרכיו דקתני מוכיח דצרכי עצמו משמע כדאמרין בפרק קמא דע"ז אע"פ שאמרו לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים דהיינו צרכי יחיד. אבל בשלש ראשונות צרכי רבים הם לפיכך האריכו בהם יותר מבקדושת היום שזוהו שבח שכל ישראל צריכין לומר רחמים. הא למדת שבימי התנאין היה שלא מצינו אמוראין שבארץ ישראל חולקין על תלמודנו באופן הדברים שהוא חולק ועל דא אנא סמיך לומר פיוטין ויוצרות וזולות ואופנים ולא כמו מבראשית הוכתרה כאשר אפשר לפנים אבל קרובות דצרכי צבור ניהו וכן זכרנו לחיים ובכך תן פחדך דמאי שנא מזכרנו שביעלה ויבא ומבני פריצי עמינו יתנשאו להעמיד חוון ונכשלו ירקב שמם כי לא חמה. אך מתוך שראו בהלכות גדולות אית מרבנן דלא אמרו זכרנו וקרובות. החוקק בתרמית אך ההלכות גדולות ורבינו תנאל זצ"ל פסקו אל ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות ובאחרונות דוקא צרכי יחיד אבל צרכי רבים דכל ישראל שרי דהא כל שלש אחרונות צרכי רבים הם. ואם של יחיד אינו יכול לומר לפי שדומה כמסדר שבה לפני רבו. ויכול לשאל צרכי רבים דהיינו שבח הרב שרבים צריכין לו שכן מצינו בעבודה ובהודאה ושים שלום כלם צרכי רבים ניהו והא דאמרין לעולם אל ישאל אלא אם כן יש לו חולה בתוך ביתו לאו דוקא כמו אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות וכן אל יוציא אדם עצמו מן הכלל וכן אל יהלך אדם במקום סכנה וכמו אל ישאל אדם אומה יתירה וכמו אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי כגון אלו הדברים לאו דווקא דוק ותשכח מכל אלו תלמוד שמצוה להרבות בכבודו של מקום. וכבר נחלקו על הקרובות ר' יוסף טוב עלם עם ר' אליהו חזקן ועלתה בידם דמותר משום דמצוה מן המוכתר ועל ידם אדם מכוין את לבו לשמים. ובג' ראשונות תקנו יותר משאר ברכות ואפי' באמת ואמונה והשכיבו מותר שלא כפי' רבי' שלמה זצ"ל שפי' אחת ארוכה אמת ואמונה ואחת קצרה השכיבו ושמעתי מאבא מרי עישמע מרבתיו שבשפייט ר' אלעזר חיות אשר הנה מרובעות פנים בכסא ליהמה האש סביביו ומפי רבותיו גאווני לותר שמע כן וגם ר' שמעון הגדול שהיה מלומד בגמס היה אומרה בכל יום. וגם רבינו סעדיה שפיוו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פירש שמצוה ומותר ופירש משנה דפירקא קמא דברכות לא כפי' רבינו שלמה זצ"ל

וצ"ל דמוקים ליה אמת ואמונה והשכיבנו רמאי שנא הני ומה אורכין וקוצרין איכא בהני ומאי שנא בהנך דלעיל ומאי מעמא אלא הכי פירושה בין ארוכה בין קצרה אבל ברכה וברכה קאי ועל הראשונות פי' כן כדאמרין בפרקא קמא ובפרק החולץ את בתולה ואחת בעולה. ומקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך ההוא משנה כברכת הפירות וכברכת המצות כדמפורש בתוספתא דברכות ובירושלמי כלומר הני בין ארוכות בין קצרות אבל אחרני מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. כגון ברכת הפירות וברכת המצות והכי פירושה דמתני' בשטר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה. ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה בין ארוכה בין קצרה כל ברכה וברכה והוה ליה למימר אחת ארוכות ואחת קצרות אלא הוה משמע הנך בין ארוכות בין קצרות הא כל שארא לא דאיכא נמי טובא דרשאי להאריך ולקצר מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך פי' כברכת המזון אות מבראשית דהא מברכות שאמרו לקצר הוא דאינו רשאי להאריך והא דתני בתוספתא לקצר ולהתום ולשווח מפרשי [נמי] התם אבל במקום ארוכה אינו בכלל שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר דהיינו רישא והוה ליה למימר ארוכה לא יעשנה קצרה קצרה לא יעשנה ארוכה ומאי שנא הני אמת ויציב אמת ואמונה והשכיבנו הא הך מקום שאמרו משתיים שלפניה המערב ערבים ואוהב עמו ישראל לא איירי מירי. ועוד מאי שנא דאמרין בברכות של ערבית ובשל שחרית ושחק ומאי מעמא ועוד דלא מדבר להו בתוספתא ובשביל שנוכרו במשנה לא היה נמנע מלהוכיח בתוספתא ועוד כמה ברכות יש ארוכות מקצרין וקצרות מאריכין ותמה על עצמך לפי דברי השמחים ללא דבר פעושות מועין בפשוטות. וכי לא ידעו גדולי הדור הא דלא ישאל אדם צרכו ועוד שהאריכו בהם יותר מאמצעיות אלא פשוט ביום שנכון להרבות בשבתו של מקום ובצרכי צבור ובשלש ראשונות יותר כגון זכרנו ומי כמוך ובכן תן פחדך וסדר הקדושה בכלי עניין שבאותן ברכות שיחיד שואל בהן צרכו דומה לעבד שמוסר שבת לפני רבו וזה שבתו שמרבים בעניות של תורה ובצרכי כל ישראל כגון ג' אחרונות רצה והודאה ושים שלום וברכת כהנים כלולה בהן והכי פירושה דתוספתא למה אמרי' אחת ארוכה ואחת קצרה פי' דרך התוספתא באלף מקומות ליקח קצת מן המשנה לזכרון דברים למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין ארוכה בין קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך פירש והוצרך להוציא רוב ברכות מן הכלל לפי ששנינו במשנה אחת קצרה. להתום אינו רשאי שלא להתום על אלו ברכות שמקצרין בהן. שמברכין על הפירות ועל המצוות ברכת המזון וברכה אחרונה של זימון הא למדת שאין אומרין אות מבראשית והכי פירושה אלו ברכות שמקצרין בהן כגון שאינו רשאי להאריך אבל שרי לקצר ואלו שמאריכין בהן ברכת תענית וברכות של ראש השנה וכו' שאינו רשאי לקצר ואלו שאין חותמין בהן כו' ומפרש כל סדר שבמשנה להאריך אינו רשאי לקצר. לקצר אינו רשאי להאריך להתום אינו רשאי שלא להתום לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח לשוח אינו רשאי שלא לשוח הא למדת שמקצרין ומאריכין דתוספתא פירש הוא דלהאריך אינו רשאי לקצר הרי למדנו שבכלם מקצרין ומאריכין הוין מאותן שפירשה התוספתא. ועוד ראי' גדולה דפי' אחת ארוכה ואחת קצרה שפי' רבינו שלמה זצ"ל ליתא דהא קורא אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת אליהם אינה התחלה עד אמר ר' חייא בר אבא מה אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת פי' דלילה לאמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת ופריך תלמודא והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך כו' ולא היו אומר אמת ואמונה כלל כשלא אמר אני ה' אלהיכם מכל הפנים למדת שאפי' אחת ארוכה ואחת [קצרה] כדפרישית עד כאן דברי רבינו תם זצ"ל וכולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת:

[כמ] דין שלש עשרה מדות אם ראוי ליחיד לאמרם.

וידריך המתפלל בשני ובחמישי ואומר ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך כו' אל תוריתנו לומר שלש עשרה וכו' כשמגיע לומר פסוק ויעבור מדלג ואומר ויקרא בשם ה' ושם נאמר וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו. סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו כו'. אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו כו' אבל אנחנו חטאנו ואין אומר פסוק ויעבור שבו הזכרת שלש

שבלי ענין תפלה כמ' ל' הלקמ

ש'ש עשרה מדות . וכן מצאתי במנהגות לותר . כשמשיכמין בעשרת ימי תשובה לומר תחנונים בעלות השחר אם לא נתקבצו עשרה בבית הכנסת אין אומרים י"ג מדות אלא כשמגיע לומר פסוק ויעבור מתחיל וסלתת דהכי אמר רב נתן גאון זצ"ל ושאר חכמים . אין מנהג לומר י"ג מדות אלא בצבור ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור ולואי כשהצבור מתקבצין ומתענין ועושין צדקה ומבקשים רחמים ומכוונים לבם לאביהן שבשמים והקב"ה מרחם עליהם ואינו מואם תפלתן של רבים ועונה אותן שנאמר הן אל כביר לא ימאם וברת הקב"ה ברית עם משה רבינו ועם אבותינו שאינן חוזרות ריקן שנא' הנה אנכי כורת ברית לפיכך אין אומרים אותן אלא בצבור וכן השיב ה"ר אביגדור כהן צדק נר"ו לר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי השני זצ"ל שאין לאמנם בפתות מעשרה לא בסליחות ולא בתחנונים שהן דברים של קדושה וכל דבר שבקדושה אינו בפתות מעשרה אלא מרלג ואומר ויקרא בשם ה' ושם נאמר וסלתת לעונינו ולהמאתנו ונחלתנו :

[ל] דין נפילת אפים וימים הראוין לנפילת אפים .

והנופל על פניו אינו כובש פניו בקרקע אלא נוטה לצד אחד כדאמר רב חייה בר הונא חיינא להו לאבוי ורבא דמצלי אצלוי ירושלמי בע"ז רב מפקד לבי רב אחא ר' אמי מפקד לאנשי ביתיה כד תהוון נפקא לתעניתא לא תהוון רבעין כאורחים ר' יונה רבע על סיטריה רב אחא רבע על סיטריה ומצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל הנופל על פניו צריך להטות לצד אחד ולא היה נוטה על צדו הימנית אלא על צדו השמאלית והמעם משום דתנינן תמן הסיבת שמאל שמה הסבה וזוהי הסבת בני תורין ומלכים הלכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש תורין באותו צד צריך ליכנע לפני המקום . והר"ר מאיר נר"ו נתן סימן לדבר על שם שמאלו תחת לראשי . ורבי בנימין אחי נר"ו פירש המעם לפי שמצינו שכשארם מתפלל שכינה מימינו שנא' ה' צלך על יד ימינך ואומר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוש נמצא כשהוא נוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה נוטה על צדו הימני הפך הדבר ולא יתכן לעבד לחזור אחוריו כנגד רבו . מכל מקום תימה לאחי היאך הוא הנופל על פניו שוכב על צדו השמאלי ונמצא שוכב על התפילין והתם תני שאין כהן גדול רשאי להגביה ידיו למעלה מכתפיו משום ציץ ואם האמר ציץ שאני השם הכתוב בו מגולה אבל בתפילין שהן מחופין מעור לא חיישינן שהרי במדינה כהן נשוא את כפיו למעלה מראשו ולא חיישינן לתפילין שבראשו אעפ"כ יש לתמוה דהתם גבי כהן אעפ"כ שמגביה ידיו למעלה מראשו אין כאן בזיון לגבי תפילין דבתפלה של ראש כתיב בקמטין של עור שוי' ובקשר דל"ת והוא מרמו באצבעותיו שדי שמחלקן ומפרידן זו מזו אבל הכא גבי תפלין שהוא שוכב עליהן יש לחוש משום בזיון . ותירץ ר' יהודה אחי שני נר"ו דאין כאן בזיון דתפלה של יד מקומה בגובה של יד היא קיבורת וכשהוא שוכב על צדו השמאלי נמצאת התפלה למעלה והזרוע למטה וכיון שהיא שומה כנגד הלב כל מה שהלב דוחק עליה היא לזכרון ביותר וכן נראה לאחי שיותר טוב לישכב על צדו השמאלי לכנע מצד הלב ולהשפיל רום גאותו ולא לשכב על צדו הימני לבלתי רום לבבו בהיות הלב למעלה ומשום תפילין לא חיישינן דכיון שהוא מחופה עור והוא במקום מבושה כדכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות ליכא בזיון . ויחיד נמי רשאי ליפול על פניו דאמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזווית זו ומצאו בזווית אחרת מפני הכריעות וההשתחויות שהיה עושה ומה שאמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון פירש רב האי גאון זצ"ל דווקא ליפול על פניו ממש אבל בהמיה מצד אחד שרי ובירושלמי מפרש ובלבד יחיד על הצבור . ובתפלת שחרית מנחה ונעילה נופלין על פניהן אבל במוסף אין נפילת אפים כלל ובתפלת ערבית מצאתי בשם רב שר שלום זצ"ל מותר לאדם ליפול על פניו ערבית ולבקש רחמים על עצמו אחר תפילתו ואפי' בצבור חוץ מערב שבת . ונאמן אחר זצ"ל כתב שאין נפילת אפים בתפלת ערבית כלל וכך מנהג פשוט בישראל . כראש תודש אין נופלין על פניהם דאשכחן דאיקרי מועד ואפי' מנחה שלפניו אין נופלין דהא קיימא לן אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נהוגין אותו היום קודש ולמחר קודש . בחנוכה אין נופלין על אפים דקרינן הלל ויש אוסרין גם מנחה שלפניו בפרים

אמר רב עמרם בר ששנא גאון זצ"ל כך מנהג בישיבה שיוורדין תנאין לפני גאון ואב בית דין ואלופיהו וכל הישיבה כולה ומבקשין רחמין הרבה ונופלין על פניהם שאין דומה פורים לכל המועדות ולהנחה שכולם אנו גומרין את ההלל ואומרין זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו . אבל בפורים אין אנו אומרין הלל ואע"פ ששפני שאין אומרין הלל על נס שבחוצה לארץ הוא . סוף סוף הרי אנו אין אומרין אותו ויום נס הוא וננאלו ישראל מלהשמד ומלאבד וצריכין אנו לבקש רחמים שיפדנו ויגאלנו באחרונה ככראשונה . וגאון אחר כתב שאין נפילת אפים בפורים כל עיקר דהא כתיב בהו ימי משתה ושמחה . ואמרין בחספד ובתענית . וכך מנהג פשוט אצלנו אך לפנינו ולאחריו מותר : בחדש ניסן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל יש מקומות שאומרין ליפול על פניהן משכנכם ניסן לפי ששנינו במגילה תענית מריש ירחא הניסן כל' וגם במסכת סופרים פרק אחרון אומר לפיכך אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן . ולא היא דבמלה מגילת תענית כדא' בראש השנה הוה כן מנהג אצלנו שאין חוששין בכך ונופלין אנו על פנינו . בפסח שבועות וסוכות אין נופלין על פניהן ואפ' לפניהן ולאחריהם אסור . ואם הל ערב יום טוב או יום שלאחר יום טוב בשני או בחמישי אין נופלין על פניהן ואין אומרין רחום וחנון ולא אבינו הרחמן . בשבוע כולו של חג שבועות אין נופלין על פניהן בבורמש"א אבל במגנצ"א נופלין ומנהגינו ככני מגנצא . בתשעה באב שחרית אין נופלין על פניהן דאיכרי אבל דכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלין עליה ואבל איתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל . אבל מנחה הואיל ושעת נחמה הוא נופלין על פניהן וכן מנחה שלפנינו נופלין על פניהן לפי שאין מקדימין את הפורענות . בחמשה עשר באב אע"פ שמצינו שהוקש ליום הכיפורים כדתניא תמן רבן שמעון בן גמליאל אומר לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב ויום הכיפורים הא קיימא לן דבמלה מגילת תענית ומותר ליפול על פניהם . כך מצאתי לגאונים ז"ל . בראש השנה אין נופלין על פניהן שנא' אלה מועדי ה' הקשו כל המועדים כלן זה לזה לפנינו ולאחריו מותר וזלתי מנחה שלפניו שאסור : ביום הכיפורים שחרית ומוסף ומנחה אין נופלין על פניהן אבל בנעילה מותר וכן מנהג שנופלין על פניהן בנעילה ואימרים מבניו רחמים . וערב יום הכיפורים שחרית ומנחה אין נופלין על פניהן ואם הוא יום שני אין אומרין ועתה ולא אבינו הרחמן . בין יום הכיפורים לחג הסוכות בורמש"א ובמגנצא אין נופלין על פניהן וכן מצאתי בשם הר"ד שמחה זצ"ל . שאין נופלין על פניהן בין יום הכיפורים לחג הסוכות שבהם נשלם בנין בית המקדש שנא' ויעש שלמה בעת ההוא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבא חמת ועד נהל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום . בבית האבל אין נופלין על פניהן משום דאיתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל הלכך אין אומרין ויודיו ותחנונים בבית האבל . ביום חופה אין נופלין על פניהן כל עיקר בכנסת שיש בה התקן ובשני ובהמישי אין אומרים ויודיו ולא אבינו הרחמן . ביום המילה אין נופלין על פניהן בכנסת ששם המילה ואם הוא בשני ובחמישי אומרים הוודיו מה שאין כן בחופה ויש אומרים שאין נמנעין מליפול על פניהן בכנסת ששם המילה כלל . ובשם רבינו יצחק ב"ד יהודה זצ"ל מצאתי ביום המילה אין נופלין על פניהם בכנסת ששם המילה כלל ואם הוא שני וחמישי אין אומרים והוא רחום ולא תחנונים ואין נופלים על פניהן בד"א בשאר ימות השנה אבל אם חלה המילה בתענית צבור מתפלל סליחות ואומרים ויודיו ואין נופלין על פניהן ואין אומרים רחום וחנון ולא אבינו הרחמן לפי שמצוות מילה קיבלו ישראל בשמחה ועדיין מקיימין אותה בשמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך לפיכך אין אומרים והוא רחום ותחנונים שמנחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי וכן מנהג נוהג בישראל :

ל'א) דין ספר תורה הראוי לקרות ודין קריאת התורה בחומשין .

דספר תורה שהקלפים שלו אינן עפוצים כשר והגון הוא לקרות בו דתניא כותבין על הגויל במקום שיער ועל הקלף במקום בשר ואם שינה פסול ואמרין בירושלמי דמגילה פרק קמא הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות בדיו מסורגל וכורכין בשיער וסולין במסלית ודובקין בדבק ותופרין בגדין וצריך שיהא כותב על הקלף במקום נחושות ועל הגויל במקום שיער ואם שינה פסול ולא יהא כותב חציו על הקלף וחציו על העור . ואין כותבין אלא על עור בהמה טהורה או חיה טהורה בלבד שנאמר למען תזרה תורת ה' בפיך מן המתיר בפיך ומצאתי

ומצאתי בשאלות הלום ששאל הר"ר יעקב ממרוויש זצ"ל נסתפקנו על ספרי תורות שלנו שאפי' לדברי רבינו יעקב זצ"ל שמתיר עיבוד הקלפים שאינן עפוצים יש ספק בדבר שהרי אותו [עיבוד] עצמו שאנו מתירין אינן מעובדין לשמה ועל זה שאלתי אם ראוי לברך עליהם ברכת התורה דהא אמרינן שאינן מעובדין לשמה פסולין הא סתמא כשירין . ופירשו לי אם המעבד עיבוד לשם ספרים אחרים ונמלך עליהן אחר כך וכתב עליהן ספר תורה או מברך לכתוב בהן ספר תורה פסולין אבל אם המעבד עיבוד לשמן בסתם ולא עיבוד לכתוב בהן שום ספר בפירוש רק למכרן לכל מי שירצה וקנאן הקונה לשום ספר תורה כשירין הן . מעשה היה בספר אחד שלא היה תפור אלא בג' חוטי גידין אחד בראש הדף ואחד באמצעיתו ואחד בסופו ולא התיר הר"ר שלמה ב"ר שמעון ז"ל לקרות בו ובאו ושאלוהו ואמר והביא ראי' ממסכת מגילה דאמרינן התם מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם תפרה בג' חוטי גידין כשרה מכלל דספר תורה שלא נקרא אגרת צריך תפירה שלימה ולא סגי בג' חוטי גידין . וכפר תורה שרבו שימיו על ששים שימות נשאל גאון זצ"ל מהו לקרות בהם והשיב אמרו רבותינו שבשר הוא אבל אם אינו מדוקדק יפה בפתחות ובסתומות יגנו וכן מוכח בהלכה במס' מנחות . ומקום שאין ספר תורה ויש שם חומשים כעין שלנו אם מותר לקרוא בהן בעשרה ולברך לפניה ולאחריה כספר תורה דבר זה שאל אחי ר' בנימין גר"ז להר"ר מאיר גר"ו והשיב לו בכתב גלילי ידיו על ענין קריאת הספר אישכול הכופר יוריני אמרי שפר כי מה נאמר ומה נספר ואם באנו לאסור נאסור רוב קריאות הגולה דהא קיימא לן כל ספר שלא עבדי גלילין שלו לשמן פסול כדאמרינן בגיטין פרק הניזקין והבי נמי כל ספר שאינו תפור בגידין פסול כדאמרינן גבי מגילה במסכת מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה כספר אלמא ספר תורה שתפרו שלא בגידין פסול וכמה שאר פסולין יש בו על רוב עונותינו ואנו קורין בהם ומברכין לפניה ולאחריה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כדאיתא בתמורה גבי דברים שבעל פה שאי אתה רשאי לכתבן וניתנו ליכתב משום עת לעשות לה' כדי שלא תשתבח התורה הכא נמי אע"ג דלא כהלכתא עבידן נקרי בהן דמה לי פיסולא דהא מה לי תרי פיסולי דהיכי נעביד לא נקרא כלל הא כתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה עמדו ותקנו להם שלא יעמדו ג' ימים בלא תורה הרי שאין לנו לעמד ג' ימים בלא קריאת תורה היכא דאיפשר לן וכי תימא נקרי ולא נברך תא חזי כמה ענשו גדול של קורא קריאת חובה בלא ברכה . שראוי לבא חורבה על שונאיהו של ישראל על זה דכתיבי מי חכם ויבן את זאת וגו' על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר לו' על עובם את תורתו ואמר מר על שלא ברכו בתורה תחלה אם כן היכי נעביד לא נקרי הא מחייבינן למקרי נקרי ולא נברך ראה כמה ענשו גדול של קורא קריאת חובה בלא ברכה וכי תימא כיון דלא אפשר למקרי ככל מצותה וכהלכתה לא רמי עלן חומרא אם כן נאסור רוב קריאות שבגולה שהרי לא נעשו כהלכתן אלא כי היכי דקרינן בהנהו אע"ג דלא עבידי כמצוותן הני נמי לא שנא ותא חזי מהני הפטרות דמפטרין בהו וההיא קריאה תקנה חכמים לאפטורי בשבתות וימים טובים וכתעניות והנה בכל קהלות הקודש שבארץ מערב ובכל גלילות ישמעאלים ובאוסקיליאה כולה מפטרי בספרי הפטרות גלולות ואנן מפטרין בהני שהן כשאר חומשין שלנו ומברכין ואין ממהה בידן ומאי שנא הני מהני אלו ואלו הן דברי אלהים חיים וכולוהו כתבי הקודש גינהו וכי היכי דעל האי קריאה סמכינן ומברכינן הם הכי נמי על האי נסמוך ונקרי ונברך משום עת לעשות וקריאת על פה לא מקרי ההוא קריאה דנימא אע"ג דכתיבי כמאן דלא כתיבי דמי וניהו כדברים שבכתב שאי אתה רשאי לאמרן על פה הא ליתא ממה נפשך כתובים ניהו כל היכי דכתיבי אע"ג דלא כתיבי כמצותיהו . וגדולה מואת אנו עושין בכל יום שאנו קורין כמה פרשיות שבתורה על פה ולא תהא זאת כואת . והחכם שאמר לקרות כל הפרשה כולה באדם אחד בשעת הרחק ולברך לפניה ולאחריה מה לי חד מה לי שבעה אי שרינן למקרי בחד נישירי לכולוהו אי אסרינן לשבעה לחד נמי ניתסר אלא לא שנא . ומה שאמרו חכמים אין קורין בחומשין מפני כבוד הצבור לא בחומשין דידן מיירי אלא בספרי חומשין של חמישה חומשי תורה והן ספר וספר באנפית נפשיה גלולין ואמטול הכי אין קורין בהם מפני שגנאי הוא לצבור שאין להם ספר תורה שלם . על כן אמרו מפני כבוד הצבור ובודאי

משם איכא למגמר שריותא להני דידן דמה התם אע"ג דלא הוי כולי ספר שלם כדבעי למהוי לית ביה פוסולא אלא משום כבוד צבור הני דידן נמי לא שנא ובשעת הדחק שאני . ושוכני מנה . לעתירתינו יפנה . ופרם נקרא יענה . ובפקודיו ישיב בפנינו מענה . וישכילנו ויצליחנו בכל אשר נפנה : והר"ר אביגדור כהן צדק נר"ו השיב על זאת התשובה אשר כתב החכם שמונת לקרות בחומש ולברך איני רואה דבריו כי לא ניתנה תורה לכתוב אלא בגליון כמו ספר תורה המונח בארון שכתבה משה רבינו דמוכה בכבא בתרא פרק קמא שבגליון היתה כתובה ומה שאין חוששין עכשיו בכמה ספרי תורה שאינן כתובין כהלכתן ואינן תפורין בגידין ואין נמנעין מלברך עליהן אינה ראויה דבירושלמי דמגילה מוכח דיש חילוק בין גויל לקלף לענין מניין דפין הלכך לפי המנהג יש לומר כשם שהן חלוקין בזה לענין מניין דפין הלכה למשה מסיני הכי נמי בשאר דקרוק ספר תורה בכתביהתה ותפירתה . שאינן נהגין בקלף אלא בגויל לפיכך אין נמנעין מלקרות עליהן ומלברך עליהן . והיהא דפרק הניזקין מהו לקרוא בחומשין פי' רבינו שלמה זצ"ל שהן עשוין כהלכתן בגליון ואין להביא ראי' משם וסדר הפטרות שכתב לכתוב שלא בגליון אין עניינה לכאן דהפטרות לאו הובה כולי האי לגמרי בקריאת ספר תורה תדע דקמן מפטיר אבל בקריאת ספר תורה דחובה שמברכין עליה ונתן לנו את תורתו אין לברך אלא אם כן נכתבה באותה ענין שנתנה לכתוב . ואותו מעם שמוכיר לשם בהניזקין עת לעשות לה' הפרו תורתך אינו אלא לענין קריאה ולא לענין ברכה דהא קיימא לן כל המברך ברכות לבטלה עובר משום לא תשא וכן יש לומר בההיא דתמורה פרק ב' אלא אתה מותב ואי אתה כותב הלכות תדע דהוי דשר שכתה שכית היתרו לכתוב ולקרות כדי ללמוד ולא תשהכח תורה שבעל פה עד הנה תשובת הרב . ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי אנשים הרגילין לקרוא בספר חומש בעשרה במקום ספר תורה אין רוח חכמים נותה בהם . ור' אומר לעשות כן שאפילו בספר תורה גמור שאינן עשוין בתקון חכמים שאינו תפור בגידין ושאיין ריוח בין שרמט לשרמט אסרו לקרות בו כל שכן דאסור לקרות בחומש והמקיל בזה לא נכח לו שמוציא שם שמים לבטלה :

[לב] דין סדר הקרואים כהן לוי וישראל ואם ראוי להקדים ישראל תלמיד חכם לבתן עם הארץ .

תנו רבנן אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ותניא וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליפול מנה יפה ראשון ונשאל רבינו משה בר חנוך זצ"ל כנסת שיש שם כהן עם הארץ וישראל תלמיד חכם מי ראוי לקרות תחילה והשיב כך הלכה שבתן עם הארץ קורא תחלה משום דרכי שלום . ורבינו ישעי' זצ"ל כתב בפסקיו במגילה בענין רב קרא בכהני מהבא שמעינן דליכא למקרי ישראל בכהני אלא אם כן הוא גדול הרור שאין כמותו אפי' בעיר אחרת ואע"פ שאין כהן בעיר כמותו לא יקרא בכהני שכך תיקנו חכמים מפני דרכי שלום שיהא כהן קורא ראשון ואע"פ שיש ישראל חכם ממנו אך אם הוא מופלג בתורה דלא אתי לאינצויי ביה :

[לג] דין כהן שהמיר דתו לעבודת כוכבים וחזר בו .

וכהן שהמיר דתו לעבודת כוכבים וחזר בו אם ראוי לישא את כפיו ולקרות ככהן ולהיות חשוב כשאר כהנים אם לאו דבר זה נשאל לרבינו גמנוני גאון זצ"ל והשיב כהן שהמיר דתו לעבודת כוכבים וחזר בו לא ישא את כפיו ולא יקרא כהן מ"ש דכי יתבי ליה מן שמיא מעלה בזמן דקאי בקדושתיה כדכתיב וקדשהו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון והאי כבר אחליה לקדושתיה ומאן דפריס ידיה צריך שיהא מיושר בדרכיו ומצויין באורחותיו . וצרכינן למחתם ברכתא מן שמיא על ידיה כדאמרין כהנים דמברכין את ישראל והקב"ה חותם על ידיהם וזה כיון שחילל קדושתו מה הנאה יש בנשיאות כפים והיאך יברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן והוא חילל קדושתו ולקרות ככהן נמי דעברו ליה רבנן מעלה מפני דרכי שלום בעלמא כדתנן אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל אי הוה בקדושתיה קמיתא הוה קרי ראשון והשתא הואיל ואירחי אודיה ואשכחנא כהנים דפלגין יקרא לישראל למקרי מקדמתיהו ושירי . דהא רב קרי בכהני ורב הונא קרי בכהני במקום רב אמי ורב אמי . ומנלן דאמרין ככהן הואיל

הואיל ואידחי אידחי רתנן כהנים ששימשו בבית חונוי אל ישמשו בבית המקדש בירושלים ואין צריך לומר דבר אחר דכתיב אך לא יעלו כהני במות אל מוצה ה' אשר בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם הרי הן כבעלי מומין וחולקין ואוכלין אך לא מקריבין וחלות שרי ליה למיכל מידי דהוי אבהן בעל מום וכן מצאתי בשם רבינו יוסף טוב עלם זצ"ל דאסור לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו. ובשם רבינו גרשום זצ"ל מצאתי על עסק כהן שהמיר דתו ועשה תשובה אם ראוי לישא את כפיו ולקרות ראשון בתורה אם לאו כך דעתי נוטה שכיון שחזר בתשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו ואע"פ שכתוב וקראתו לכל דבר שבקדושה וזה כיון שהמיר דתו הילל קדושתו כשהזר חזרה קדושתו ולא פקעה קדושתו שנא' אך לא יעלו כהני במות אל מוצה ה' אשר בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם ורתנן כהנים בעלי מומין חולקין ואוכלין ובעלי מומין קדושה יש בהן שאילמלי אין בהן קדושה ומחוללין הן הויאך חולקין בתרומות וקדשי קדשים אלא יש בהן קדושה והרי הן ככהנים בעלי מומין ואסור בזונה וחללה וליטמא למתים וראוי לישא את כפיו כבעלי מומין שאע"פ שיש בהן מום נושאין כפיהן וקוראין ראשון שאם אין אתה אומר כן אמאי תנא הרי הן כבעלי מומין ניתני נפסלו מן הכהונה אלא שמע מינה דרתנן תנן ולא תנן לא תנן. וכי תימא הא דקתני הרי הן כבעלי מומין משום דכהנים ששימשו בבית חונוי לאו לע"ז הוא אבל לע"ז נפסלו מן הכהונה האי איפליגי בה רבנן כמשתחוה לע"ז וכמירד לע"ז דאיתמר השתחוה לע"ז רב נחמן אמר קרבנו ריח ניהוה אמרי אין קרבנו ריח ניהוה ולענין עבודת ביהמ"ק איפליגי הא לכל מילי כהונה לא איפליגי לעלות לדוכן ולקרות בספר תורה תחלה ואם תאמר ושמו את שמי על בני ישראל כהנים מברכין והקב"ה מסכים על ידם וזה שעוב הקב"ה אף הקב"ה עוב אותו ואינו מסכים על ידו שנאמר ועובנו והפר את בריתי וכתוב וחרה אפי בו ביום ההוא ועובתים כבר כתב הקב"ה על יד נביאיו שובו אלי ואשובה אליכם. וכיון ששב הקב"ה קבלו ומסכים על ידו בברכתו הלכך אין לנו ראייה לא מן המקרא ולא מן המשנה לפסולו דכתיב ולא תונן איש את אחיו (טו) וגו' באונאת דברים הכתוב מדבר כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה אין לך אונאה גדולה מזה ועוד נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה ולא נכון לעשות כן דאמר ר' יוחנן כל האומר מנשה חטא אין לו חלק לעולם הבא שמרפה ידיהם של בעלי תשובה ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחלה מחרתו בלבו ואומר אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה וצומע עצמו מלעשות תשובה ומצינו שהקב"ה עשה תוכחת שלא יטמא ישראל דכתיב ונמכר לגר תושב (עמך) או לעקר משפחת גר משפחת גר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה וכתיב גאולה תהיה לו ותנא דבי ר' שמעאל הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים יכול ידחה אבן אחר הנופל ת"ל גאולה תהיה לו הילכך מכל מעמדים אלו כהן שהמיר דתו ועשה תשובה הרי הוא כשאר אחיו הכהנים ועולה לדוכן וקורא ראשון בתורה וכן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל עמותר לעלות לדוכן ולקרות בתורה ראשון:

[לד] דין קריאת כהן במקום שאין לוי וקריאת לוי במקום שאין כהן.

אמר אביו נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא תחתיו דאשכחן דכהנים איקרי לויס כדר' יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי כב"ד מקומות נקראו כהנים לויס. ואחר שקרא הכהן חלקו מברך לאחריה והתון אומר לו תקרא במקום לוי וחזור וקורא ומברך לפניו ולאחריה וכן מצאתי בשם רב עמרם גאון זצ"ל ובעל עשרת הדברות כתב שכהן הקורא במקום לוי אינו מברך אלא פעם אחת לפניו ולאחריה בין שתי הקריאות ומנהגינו לברך על קריאתו לפניו ולאחריה ועל קריאת הלוי לפניו ולאחריה כדבריו רב עמרם גאון זצ"ל ודוקא כהן שקרא ראשון הוא הקורא במקום לוי אבל כהן אחר לא דאמר ר' יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם וכנסת שכולה כהנים מצאתי שהורה ר' ענן ב"ר מרינוס הכהן זצ"ל מעיר סיפונטו שאחד מהכהנים קורא בכהן ולוי ב' פעמים וחזור ויושב במקומו ואח"כ קוראים הכהנים האחרים עד שיגמרו קריאתן אחד שבת ואחד יום טוב וקורא אותן עמוד מר פלוני הכהן ואם יש שם ישראלים קטנים שיוודעין לקרות קורא אותן ואל יבטלו ברכות של תורה: ואמר אביו נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה חבילה פיהש רבינו שלמה זצ"ל איבד הלוי את זכותו בשביל

בשביל תבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל כך אמר מורי הזקן ומורי רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל וכן סדר רב עמרם גאון זצ"ל אבל מתלמידי מורי רבינו יצחק הלוי זצ"ל שמעתי משמו שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל ומי שירצה יקדם. ובעל הדברות כתב שהחון יאמר יעמוד לוי במקום ישראל ואין בו חשש וכן יעמוד כהן במקום לוי ואין בו חשש ולגאון אחר מצאתי הילך תשובה לאומרים שאין לוי קורא כלל במקום שאין כהן נראין הדברים שגופו של מעשה ועקרו מפורש במס' גיטין דאמרינן אמר אביי אם אין שם כהן נתפרדה חבילה דמשמע החבילה והסדר ממשנתנו נתפרדה לגמרי דתו לא אמרינן לוי ואזר כך ישראל אלא כל הגדול מחבירו קודם את חבירו אם לוי גדול קודם את ישראל ואם ישראל גדול קודם ללוי זהו דינים של לויים ללמד משפטם שאין עליו תשובה והאומר שדין לקרוא ראשון במקום שאין כהן אין רוח חכמים נוחה הימנו וראי' לרבר מדגרסינן נמי התם אמר אביי אם אין שם לוי קרא כהן ואי סלקא דעתך דלוי נמי קורא ראשון במקום שאין כהן למה ליה למימר נתפרדה חבילה לימא נמי אם אין שם כהן קורא לוי אלא מדמשני תלמודא לישנא דכהן מלישנא דלוי שמע מינה היכא דליכא כהן הוא דנתפרדה החבילה שאין לוי קורא לפני ישראל אלא אם כן גדול הימנו אבל היכא דליכא לוי לא נתפרדה חבילה אלא כהן קורא במקומו ראשון ואפי' עם הארץ ומכאן למדנו תשובה לאומרים שהלויים אינן קוראין כלל במקום שאין כהן דאם איתא דלא יקראו כלל במקום שאין שם כהן למה ליה למימר נתפרדה חבילה לימא אם אין שם כהן אין קורא לוי אלא מדאפקיה בהאי לישנא שמע מינה דהבי בעי למימר שמאחר שאין שם כהן נתפרדה החבילה והסדר שתקנו חכמים מפני דרכי שלום אלא כל הקודם זכה בשאר ישראלים ואין להם סדר והבי עיקר וכן הורה הגאון רבינו שמואל ב"ר דוד זצ"ל שמתרין לויים לקרוא בתורה בלא כהן בכל עניינים. וגם לגאון אחר מצאתי כן ונראה בעיני שאין לוי יכול לקרוא שני אם אין שם כהן דאמרינן בכתובות פרק שני ההוא דאתא לקמיה דרב אמי אמר ליה מוחק אני בזה שהוא כהן מה ראית שקרא ראשון בבית הכנסת בחזקת שהוא כהן או בחזקת שהוא גדול שקרא אחריו לוי והעלהו רב אמי לכהונה על פיו ואילו היה לוי יכול לקרות שני בלא כהן היאך היה רב אמי יאמר הרשון לכהונה נחוש שמתא ישראל הוא אלא שמע מינה שאין הלוי יכול לקרות שני אלא אחר כהן אבל אחר ישראל לא יקרא שני אבל שלישי או רביעי מאחר שאין קריאתו קבועה מותר וכן שאלו לפני רבינו יהודאי גאון זצ"ל מהו שיקרא לוי חתן שלישי בין במקום שיש שם כהן בין במקום שאין שם כהן והשיב כיון דחוינן בכל יומא דלא קרי שלישי והשתא קרי מינכרא מילתא דמשום חתנות הוא [ומותר] :

[לה] דין שליח ציבור לקרוא בתורה ואם הוא כהן מהו להעלות כהן אחר לקרוא.

ואם היה החון כהן או לוי אם ראוי לו שיקרא כהן אחר אילוי אחר לקרוא בתורה אם לאו. מצאתי שכתב רבינו יואל ב"ר יצחק הלוי לרבינו אפרים זצ"ל שמעתי עליך שאתה אוסר לחון שהוא כהן או לוי שיקרא כהן אחר לקרוא בתורה או הלוי שיקרא לוי אחר משום דאמרינן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון וכן הלוי ותמחני הלא מפני היוצאין נדור שלא יראו כי זה קורא אחר הראשון ויאמרו ראשון לא עלה למנין שבעה והבא אפילו היוצאין נדור שלא שוחקו עומד ומחון כמנהג כל המקומות שיש חון שקורא כל הקוראין לעמוד ולקרות ואותן הקוראין חן קוראין בתורה ומברכין אבל החון אינו מברך וקורא אלא שמשמיע לקרות עם הקורא מפני שיש שאינן בקיאים לקרות ומקרון אותן כדרך שהיו עושים בבכורים כך פירש רבינו חמי המעם בספרו. הלכך מאי פגמו איכא. בשלמא התם [היוצאים] שמעו שני כהנים שעומדים ומברכין בתורה ואהבי תמתי ואמרי חד מנייהו פגום אבל הכא שאינו מברך ברכת התורה ועוד שהוא מחון לא תמחי וכשום המכירין אותן אין לחוש ואי משום אורחין כבאים מארץ רחוקה מה הם יודעין שהחון הוא כהן הואיל ואינו מברך בתורה במקום כהן. ועוד דמשמע בירושלמי שאין אדם קורא בתורה עד שיהיה אחר מחון עליו כדאמרינן בפ' בתרא דירושלמי דמגילה ומאחר שכלא החון אין לקרות לא אתי למימר דפגום הוא ודעתך תודיעני א. ורבינו אפרים זצ"ל השיב לו בלשון הזה אשר שמעת עלי שאני אוסר לכהן חון לקרות כהן אחר אמת ויציבא פתגמא. ופליאה בעיני על כל כהן העושה כן שפוסל עצמו לכהונה ואם הוא [לוי] ללווייה שהרי אמרו חכמים כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון כל שכן שני כהנים ביחד וכל שכן חון שתופס

שבלי ענין תפלה לה לו הלקמ

בירו ס"ת וקורא לכהן אחר, ואשר הבאת ראיה מירושלמי שאין יכול לקרות בלא חזן משום דבעינן סרסור מההוא בר נש בו. ואית ספרים ירושלמי דגרסינן ההוא חזנא בו כמה שנית ומצית חדא שאם זה תחותי שלא העמיד אחר עמו לקרות אם כן היה לו לומר לא קם בר נש בהדיה מה תחותי ועוד שאומר חזנא ובלא החזן קורין אחרים ועוד כי זה סרסור ששניהם קורין א"כ אין כאן סרסור אחד כי אם שני סרסורים וא"ת קול חזן אנו שומעין ולא קול הקורא אם היה החזן משמיע קולו כמו הקורא היה אסור והא קא חזינן דהקורא המגביה קולו ה"ו משובח ובצרפת ראייתו רבינו תם זצ"ל מגביה קולו עם החזן. ובארץ יון [ובלומברדיאה] הקורא קורא והחזן שותק וייתר כחם דכתיב אנכי עומד בין ה' ובניכם משה שומע מפי הגבורה ומשמיע לישראל ולא שניהם יחדיו כמו שאתה עושה והחזן שלך ופירש הירושלמי כך הוא קם חזנא וקרא בספרא ולא קם בר נש תחותי לא עמד אחריו אחר במקומו לתרגם. אלא החזן עצמו היה מתרגם וזה סרסור השומע מפי הקורא ומתרגם לאחרים כמו סרסור שקונה מזה ומוכר לזה [וכן] [זהו] פירוש נכון ולא בפירושך שיהיו שניהם קורין עד כאן לא שנית במגילה שלא יהיה שנים קורין בתורה וא' מתרגם ותיפח רוחם של חזנים שהעומד לקרות בתורה מברך לפניו ולאחריה והחזן קורא ועוד פעמים ששותק הקורא ומברך ברכה לבטלה והציבור לא יצאו ידי קריאת שבעה [החזן מברך ששה א] [פשימים] לכבוד התורה והוא קלון התורה ועתיד הקב"ה לפרע ממי שיש בידו למחות ואינו מוחה וכידי אין למחות כי אומרים מנהג אבותינו תורת משה רבינו כמו שכתבת ובשמחת תורה יצאתי מבית הכנסת [בחרין] אף כי שמעתי לבלע זה החזן מדלג יותר מר' פעמים עבור ששה פשימים במה שלא התירו לו ולרן אמר ולאשר [אמר] ורב ושמואל נחלקו בדילוג של ראש חודש ובקושי התירו שם דלא אפשר ואתה יכול למחות ואם תמחה תזכה לשם ולתהלה בישיבה של מעלה. ב) וכתב אחי ר' בנימין גר"ו דלא איסתבר ליה הא דרבינו אפרים זצ"ל. דכאחר שאין דרך החזנים לקרות הם בתורה אלא להעמיד אחרים שיקראו מה פגם יש בכהן או בלוי חזן שקורא אחר לקרות ולא מצינו לשון פגם אלא בקריאת שני כהנים או שני לויים זה אחר זה והנכון כדברי רבינו יואל הלוי זצ"ל אכנס מה שכתב שאין אדם קורא בתורה עד שיהא אחר מחזן עליו כן הוא כדבריו. שצריך החזן להעמיד כל קורא וקורא והחזן אינו רשאי לקרות אלא אם כן יעמוד אחר ויחזן במקומו. אבל אין הנרון דומה לראיה דההיא דירושלמי ודאי לענין תרגום הוא. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתבו בלשון הזה אכר רב תני רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא חמא חזנא קאי וגם מתרגם ולא קאי בר נש תחותיה אכר ליה אסור לך כשם שנתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה הא למדת דההיא ודאי לענין תרגום נאמרה אבל קריאת החזן בתורה אם אין אחר מחזן עליו דבר זה מפורש בהדיא בתוספתא דמגילה ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבו לו. חזן הכנסת העומד לקרות עומד אחר ומחזן עליו. מצאתי בתשובת הגאונים ז"ל כהן קמן סהו שיקרא שמיני ויפטיר בנביא מי חיישנן לפנמא אי לא כך ראינו שמתר לקרות בתורה פסוקי דהפטרה ולהפטיר בנביא ואין בזה פגם כל עיקר ומעשים בכל יום כהנים מפטירין:

[לו] דין שלוח ציבור אם הוא רשאי לסייע הקורא בתורה.

דעל ענין קריאת החזן עם הקורא לסייעו. מצאתי בדברי הגאונים ז"ל כה דבר הרב על החזן הקורא בשביל העולה. מה שקורא החזן ושותק העולה לקרות אי נמי קרי בהדיא לא שפיר הוא ולא נפיק ידי חובתיה אותו המברך על התורה בקריאת החזן דלא אישכחן דבכי האי גונא יכול אינש לשוויי שלוח. ואע"ג דכתבינן בהלכות ספר תורה דהתירו רבוותא לסייע את הקורא בתורה בין בקול רם בין בקול נמוך אנו לא חזינן בעניות דעתין שיוכל החזן לקרות בעבור העולה כי איך יברך זה ויקרא זה. כשם שהוא עושה שלוח לקריאה כך יעשה שלוח לברכה ואם תאמר מה יעשה מי שאינו יודע לקרות ההוא פטור הוא מלקרות בתורה ואף אינו רשאי לעלות כלל שהרי שנינו בתוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחר עומד וקורא ויושב עד ז' פעמים ואילו היה אמת שיוכל האדם לקרות בשביל אחרים היה הדין שיעלו מבני הכנסת שאין להם מי שיקרא ויקרא אחר בשביל כלם ואם תאמר איכא רבים שפתיבוישין מן הצבור אית ליה למיאנס נפשיה ללמוד ולא להתביוש מן הצבור כי אין

הביושין

(א) בל"ז הגרסא פשימים. ב) בל"ז מסיים אפיס כ"ר יתכן.

הביישן למד, ואם תאמר יקרא הקורא ויסייע אותו החזן בקול רם ויקראו שניהן יחדו הכי שנינו בפירוש במגילה קראוה שנים יצאו תנא מה שאין כן בתורה נמצאת למד שאסור לעשות כן כלל. אבל אם אין הקורא יודע לקרות בדרקוק יש על החזן לסייע ולקרות עמו בלחש כאדם שלחש באוזן חברו כדי שלא ישמעו הצבור ותסדר דעתם, דתרי קלא כחדא לא משתמע. ובמשנת בכורים גרסונו בראשונה כל מי שיועד לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא. התקינו שיהיו מקרים את מי שיועד ואת מי שאינו יודע, ואין במשנה זו סיוע לחזן הקורא בשביל העולה לפי שבמקרא הבכורים חייב כל המביא לקרות ולכך אי אפשר וקריאת התורה אינה חובת כל אדם. ולכך לא יקרא אלא מי שיועד לקרות ואפילו התם הקריאת ה' מקרין אותו אבל לא היה קורא בשבילו, ובשם ר' נטרונאי גאון ז"ל מצאתי. הא דאמור רבנן בתורה אחד מתרגם ואחד קורא היכא דחיישינן לכיוסופא למאן דלא ידע למקרי מהו שיוסייע אותו החזן וכיצד יסייע בקול גדול או בקול נמוך כך ראינו שלא מנעו חכמים לסייע אלא הקורא שמברך שלא יסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, ועוד כיון שביד הקורא אסור לו להפסיק לא בדברים ולא אפי' בתרגום מפני שהוא חול עד שחותם והקורא הוא אסור לסייע אבל החזן מותר לסייע את התורה ואת המתרגם ואת המפסיר בין בקול גדול בין בקול נמוך ואין בכך כלום עד כאן תשובת הגאון זצ"ל וכן משמע מפירוש רבינו שלמה ז"ל בפרק קמא דשבת. בשמעתא דבאמת אמרו דאמרינן התם אבל מסדר הוא ראשי פרשיות ופי' רבינו שלמה זצ"ל מסדר ראשי פרשיות ומרצין בפיו שמתוך שראש הפרשה סדור בפיו נזכר בכלה למחר ומסייע שבעה הקוראין בתורה בנקודה ובטעם. הא למדת שמותר לסייע מכל מקום צריך להמאיך קולו ולא להגביה קולו כמו הקורא דתרי קלא כחדא לא משתמע:

[לז] דין צבור שאין בהם שבעה קורין או מתוך זקנה וחלי או שאין בקיאים.

והוכתא דמצלי בו עשרה ולית לחזן שבעה גברי דידיע למקרי בס"ת קרי כל גברא תרי ותלת זמני ושפיר דמי. הדין דלא ליבטל מנהג של ישראל ועוד לאשמועינחו להך. דלא גמירי דלית בו' משום מוציא שם שמים לבטלה כך אמר רב נטרונאי גאון ז"ל וכן כתב רבינו גסים ז"ל כשנוטלין ספר תורה בשבת ואין מי שיועד לקרות אלא ג' או ד' דבר זה כפירוש בתוספתא דמגילה. בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עובד קורא ויושב בוסד וקורא ויושב אפי' ז' פעמים וראוי לקרותו לאחר שעבד וישב (פו) ולא עוד שהוא עובד בספר תורה במקום קריאתו כדי שיתנבר הדבר לבני הקהל וה"ל מאיר נר"ו פירוש הגי מילי קורם גזרה שגזרו לברך לפניו ולאחריה כפני הנכנסין מפני הוצאין שהראשון ה' מברך לפניו והאחרון מברך לאחריה והאמצעיים לא ה' מברכין על כן כשה' אחד קורא במקום שבעה ה' צריך לישב ולחזור ולישב על כל פעם כדי לעשות הפסק והכר לשבעה קריאות ונראה כשבעה בני אדם אבל עתה שמברכין כל אחד ואחד אין לך הפסק גדול מן הברכה וכל זה שכתבנו לענין שבעה והוא הדין לענין שלשה:

[לח] דין קמן ועבד ואשה אם ראוי לקרוא בתורה לעלות למנין הקוראים.

תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה אפי' אשה ואפילו קמן אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור כתב רבינו ישעי' זצ"ל הכא משמע דווקא לענין שבעה דנפישו גברי עולה הקמן אבל לשלשה ולארבעה לא. והא דתנן קמן קורא דווקא להשלים שבעה קאמר ומה שסתמה התנותין פירשה חברייא. או יש לומר לאו דוקא שבעה אלא הכי קאמר גם הקמן עולה למנין שבעה אע"ג דלאו בר חיובא הוא ונקט לך שבעה והוא הדין לכליהו וזה ששינו קמן קורא בתורה. ירושלמי ר' זעורא בשם רב ירמי' אמר העבד עולה מ' קריאות. ופוחח ומי שראשו מגולה אסור לקרא בתורה כדאיתא במסכת סופרים:

[לט] דין מצות צבור לשמוע קריאת התורה ואם ראוי להפסיק אפילו בדבר הלכה.

אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנא' ובפתחו

עמדו [כל] העם ואין עבודה אלא שתוקה שנאמר והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו ולא ענו עוד וקשה עלה הא דאמרין רב ששת מהדר אפיה וגרים אמר אנן בדיון ואינהו בדיריה וכתב בעל הלכות גדולות הני מילי דמותר כרב ששת דאיכא עשרה דצייתין אבל ליכא עשרה דצייתין לא ורבוותא אחרני פריקו דווקא רב ששת דתורתו אומנתו אבל כולי עלמא לא ויש אומרים אם אינו מהפך פניו ומדבר בקול לעיני העם אסור אבל אם היה מהפך פניו מותר ויש אומרים דווקא רב ששת שהיה סני נהיר והיה פסור מקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אבל שאר כולי עלמא דמחויבי בקריאת התורה לא. ומצאתי בשם הר"ר שמהו זצ"ל והאידינא אמאי נהוג עלמא לקרות ולעיין בספרים בעוד שהן קורין ויש לומר דדווקא לספר אסור ואפי' בהלכה כדי שלא נמרדו שאר השומעין את התורה ומצוות התלויות בה אבל לקרות לפניו בלחש שאין בכך לחוש שפיר דמי. מיהו תימא לר' שגם הוא מצוה לשמוע קריאת התורה דכתיב ואנו כל העם אל ספר התורה ואם יקרא בספר יתן לבו להבין את שלפניו ולא יכול להבין מה שקורין הלכך נראה שיהא אסור:

[מ] דין מצות קריאת התורה מעומד ואפי' להסמך על הדוכן אסור והקורא בתורה ונשתתק ולצאת מבית הכנסת כשעת קריאת התורה והקורא כמה פסוקים צריך לקרות ומצות קריאת עשרה פסוקין לשלש קוראין.

והקורא בתורה ראוי שלא ישען לא על גבי הבתול ולא על גבי הדוכן שמניחין עליו ספר תורה דגרסינן בירושלמי דמגילה ר' שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא חמא חד בר נש דמתרגם סמוך לעמודא אמר לי' אסור לך כשם שנתנה באימה כך אנו צריכין לנהג בה אימה. פי' וכל שכן הקורא שאסור לו להסמך בשום מקום ובתנחומא בפ' וירא אליו מצאתי מעשה באחד שעמד לקרות בתורה וסמך עצמו לבותל והחזירו רב שמואל בר רב יצחק למה שלא ינהגו בקלות ראש. ועוד גרסינן התם בירושלמי הי' קורא בתורה ונשתתק יעבור אחר תחתיו ומתחיל ממקום שהתחיל הראשון ומברך פי' לפניו ולאחריה. ואם תאמר יתחיל ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניו והאחרונים נתברכו לאחריהו דכתיב תורת ה' תמימה שהיא כולה תמימה אמר רב הונא בר רב יהודה אמר ר' מנחם בר אמי אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה שמניח ספר תורה פתוח ויצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא אבל בין פסוק לפסוק עלתה בתיקו ואסור. ירושלמי התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר. תני רב שימי מביתא דשיחור אין פותחין מעשרה פסוקים בבית הכנסת וידבר עולה מן המניין ואחרון קורא ארבעה ורבא אמר ראשון שקרא ארבעה משובח אמצעי שקרא ארבעה משובח אחרון שקרא ארבעה משובח. הני עשרה פסוקין כנגד מי כנגד עשרה בטלגין של בית הכנסת ואמרי לה כנגד עשרת הדברות. ואמרי לה כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תלים. ואמרי לה כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. בתנחומא פרשת כי תשא הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקין כנגד ג' אבות שבזכותן ניתנה התורה ובגמרא דידן מפרש כנגד תורה נביאים וכתובים. וכתב אחי ר' בנימין גר"ו פעם אחת שכח אחר מן הקוראין וקרא ב' פסוקים ולא יותר והורה מורי הר' מאיר זצ"ל שצריך לחזור ולקרות שהרי לא יצא ידו קריאה דווקא ג' פסוקין תקינו רבנן ולא פחות. ועוד כתב שאם שכחו ולא קראו בין שלשתן עשרה פסוקין וקראו ג' פסוקין (י) כל אחד ואחד שהן תשעה בין כולם אינם צריכין לחזור ולקרא וראי' לדבר פרשת עמלק שהוא תשעה פסוקין אבל אם קראו פחות מתשעה פסוקין צריכין לחזור ולקרות:

[מא] דין ברכה אחרונה של קריאת התורה:

וברכה אחרונה של תורה שאומר חיי עולם נמט בתוכינו כתב רבינו אליעזר ב"ר יואל הלוי זצ"ל שאותן שאומרין חיי עולם נמט בתוכינו טעות הוא בידם דקא מהדר אתורה והוי מטבע קצר שאינו רשאי לחתום בה בברוך אלא הכי אמרין חיי עולם נמט בתוכינו ולא הדר אתורה אלא אשאר מצות וגמילות חסדים שאנו מודים להקב"ה על שנתנה ויש אומרין והיי עולם נמט בתוכינו ושפיר דמי:

[מב] דין שצריך אדם להסדיר קריאתו עד שלא יעלה לקרות בתורה.

וראוי לכל אחד ואחד מישראל להסדיר פרשיותיו שנים ושלושה פעמים שאם יעלה לקרוא בתורה אחד קריאתו סדורה בפיו והבי איתא בתנחומא פרשת יתרו. וידבר אלהים זה שאמר הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואחר כך ויאמר (אלהים) לאדם. לימדתך תורה דרך ארץ שאם תהא בן תורה לא תהא רוחק גסה לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותו בינך לבין עצמך שנים שלשה פעמים. מעשה בר' עקיבה שקראו החון ברבים לקרוא בספר תורה ולא רצה לעלות. אמרו לו תלמידיו רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימך ולמה נמנעת לעלות אמר להם העבודה לא נמנעתי אלא שלא סדרתי אותה שנים שלשה פעמים שאין אדם רשאי לומר דבר תורה לפני הצבור עד שיפשוט אותו שנים שלשה פעמים בינו לבין עצמו שכן מצינו בהקב"ה שהוא נתן מענה לשון לכל הבריות והתורה גלולה לפנינו בככב אחד וכשבא לישראל כתב בה אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואחר כך ויאמר לאדם וכן כתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה בינו לבין עצמו ואחר כך לאמר:

[מג] אם רשאי אדם לעמוד על רגליו כשקורא רבו בתורה.

יש מקומות שנהגו כשאדם חשוב עומד לקרות בתורה שעומדים בני הכנסת על רגליהם. אי נמי תלמיד לרב עד שישלים לקרות. ועל דבר זה נשאל גאון זצ"ל והשיב ששאלתם על מי שעומד מפני רבו אם צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד תדע שצריך אדם לעמוד מפני תלמיד חכם בתוך ארבע אמות וכיון שעבר ד' אמות ישב ואם הוא [רבן] מובהק שרוב הכמתו ממנו עומד מפניו כמלא עיניו וכל זמן שרבו עומד או מהלך או רוכב צריך לעמוד על רגליו עד שיתכסה ממנו. כדוהו עביר ר' אלעזר דהוה גחין וקאי עד דהוי מיכסי מיניה ר' יוחנן רביה ואם הוא בבית הכנסת בצבור וקראו את רבו לקרות בתורה אינו צריך לעמוד על רגליו כל זמן שהוא עומד דצריך לאדם שיהא אימת צבור עליו וכל שכן במקום גדולים וחקנים. וגמרינן להא מילתא ממאי דאמר רב האי גאון זצ"ל דהא דאמרין להתפלל כנגד רבו שאסורין לא אמרו [אלא] ביחיד אבל בצבור אין לו לחלוק כבוד לרבו ומותר להתפלל כנגדו וכמו כן אם יש לרב שלך רב באותו מקום ואותו הרב עצמו אינו חולק כבוד לרבך גם אתה אינך צריך לעמוד מפני הרב שלך כדאמרין והלכתא חולקין במקום הרב והלכתא אין חולקין לא קשיא הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג רביה יקרא. כדאמרין פרק קמא דקידושין איבעיא להו בנו והוא רבו צריך לעמוד מפני אביו או לא תא שמע דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבך ותרצינא שני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו שמואל הוי קאים מקמיה אי הכי מאי קאמר ליה פשיטא הכי קאמר ליה זמנין דאתי מבתריי ולא אדעתאי קום מקמיה דלא ליחוש ליקרא דידן. מהא שמעינן שהבן אינו חייב לעמוד מפני אביו במקום רבו אם הרב עצמו אינו חולק לו כבוד לאביו כדוהו עביר ליה מר שמואל לרב יחזקאל. ואין תלמיד רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא תהא כבודו מרובה משל שמים. ואפי' שני תלמידי חכמים עומדין זה מפני זה ואפי' מפני זקן אשכאי חייב לעמוד דהל' כאיסי בן יהודה דאמר כל שיבה במשמע והוא כשהגיע לפרק השיבה שהוא בן ע' שנה כדאמרין באבות בן שבעים לשיבה ויניק וחכים שהוא קטן ולא הגיעה עדיין לכלל מצות מחלוקת רבנן ור' יוסי הגלילי דרבנן סברי יניק וחכים לא ור' יוסי סבר אפי' יניק וחכים ולא איתמר הלכה כמאן ומסתמא מילתא דרבנן הלכה כרבנן. אבל בהא איכא לספוקי שהרב של רבך לא לסדרת ממנו אם תוכל להעביר כבוד רבך מפני כבודו:

[מד] דין סדר קרישא דסדרא.

מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מנהג הראשונים היה לשהות שעה אחת לאחר תפלתם כדנתן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו' על זה הוסיפו לומר אשרי וישבי ביתך כלומר השוהין בביתך כמו ותשבו בקדש ומצאתי בשם גאון זצ"ל אדם שהתפלל עם הצבור וסיים תפילתו ובא לבית הכנסת אחרת ומצאן קורין תהלה לדוד יקרא עמהן שכן דרך ארץ ואמר רב אדא בר אבהו דבבר שהצבור עוסקין בו. נחזיר לדברי רבינו שלמה זצ"ל ובשעת שהייה לאחר תפילה ה' מביאין ספרים וקורין בתורה ובנביא ובמשנה ובשמועות כדאמרין לעולם

לעולם ישלש אדם שנתיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד כדי לקיים לא ימוש. והרי כבר קראו בתורה קודם תפלה שבתרו בהך קריאת שמע שיש בו דברים הרבה ואחר התפלה היו שוחקין וקורין בדברי הנביאים. ולאחר שעה במשנה ובשמועות התלמוד וכיון שרבתה העניות והיו צריכין למעשה ידיו לא יכלו לעסוק [בתורה] כל כך והגיוהו התורה במקומה וזולתי קריאת שמע שיש בה מלכות שמים ועשרת הדברות ועול המצות אותה לא עקרו. ואעפ"כ היו קורין בנביא אלו שני פסוקים ובא לציון ואני זאת בריתי שיש בהן מעין קריאת התורה ועדיין הם קבועים במקומם עליו בכל יום. ובשבת ויום טוב שיש בו ניסול מלאכה לעם ויום פנאי החזיר העטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מענינו של יום. ועל כן אין אנו אומרין ובא לציון גואל בשחרית בשבת וביום טוב שהרי כבר קראו בנביא. ואעפ"כ אומרין אותו במנחה שלא ישתכח בימות החול ומנהג אבות תורה הוא. עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש יושב תהלות לפי שהקב"ה משהה שכינתו בתוכינו לשמוע תהלות ישראל דאמרין בבראשית רבא ר' שמואל בשם ר' חנינה אמר על כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה הוא משרה שכינתו עליהן ומה מעם ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ומנין שממתין לשמוע תפלתנו דכתיב אלהים נצב בעדת אל מה הוא נצב אישיומים כמה דתימא ונצבת לי שם על הצור. עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר שלא היו יכולין לענות הקדושה בתוך התפלה מפני האורבים שהיו עומדים בבית הכנסת שגזרו שלא יענו קדושה. ולאחר התפלה כשהיו האורבים הולכין היו קורין וקרא זה אל זה והיינו שלוש קדושה ומתרגמן אותו מפני החיבה כלומר הרי זה כאילו אמרנו ב' פעמים קדוש דיוצר אור ותפלה. ואע"ג דבזמן הזה אנו אומרין קדושה בחטיבה אחת בתוך התפלה לא בטלו קדושא דסידרא קא סברי גזרה שמא יגרום החטא וכדאמרין התם אל תשנו מנהג אבותיכם בדיכם וכדי לעשות פומבי לדבר וכן אנו אומרים ותשאני רוח כנגד ברוך ה'. ימלך כנגד ימלך. ועל כן מסיימן ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים. וכתב רב עמרם גאון ז"ל שאסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם שבראנו אלא תפלה חייב אדם לעמוד עד אחר [שימים] שליש ציבור לעשות סגן והידור לתפלה ולקבל עול תפלה כאימה וברתת וחייב הוא לומר קדושא דסידרא דאמור רבנן שהידינא אמאי מיקיים עלמא אקדושא דסידרא ואאמן יהא שמיא רבא דאגדתא. ודבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזולתי ביה :

[מה] דין תפלת מוסף וקדושת מוסף.

תנן רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מוספין ואחת של מנחה פי' שלא התפלל מוסף עד שהגיעה שעת המנחה מתפלל של [מוספין] [מנחה] ואח"כ מתפלל של מוספין ר' יהודה אומר מתפלל של מוספין ואחר כך מתפלל של מנחה אמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ואמרין כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחולל דעתו עליו ומפורש בירושלמי כשיעור הילוך ארבע אמות: תנן התם ר' אלעזר בן עזריה אומר אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר וחכמים אומרים בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר והלכה בחכמים דאמר ר' יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי וכתב רבינו ישעיה זצ"ל שאין טוב לעשות כמו שנהגו לעשות בהרבה מקומות שמתפלל שליש צבור תפלת המוספין בקול והצבור ענין עמו בלחש על כל דבור ודבור וענין קדושה אלא צריכין להתפלל אותה ביחוד תחילה ככל התפלות ואחר [כך] יאמר אותה שליש צבור בקול. מצאתי לגאונים ז"ל אין אומרים פעמים ולהיות לכם בקדושה אלא במוספי שבתות וימים טובים בלבד אבל במוספי ראשי חדשים וחולו של מועד לא וכן מנהג פשוט בישראל ולמה נהגו לומר פעמים ולהיות לכם בקדושה מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל מה שאומרין במוספי שבתות וימים טובים פעמים ולהיות לכם בקדושה לפי שבימות רב נחמן גזר ויוגדר מלך פרס שלא יקראו קריאת שמא אלאחר מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו בין כל קדושת בין בשחרית בין במוסף בין במנחה בין בחול ובין בשבת בין ביום טוב ובאי הבליעה רישא שמע ישראל סיפא אני ה' אלהיכם ולמה תיקנה להבליע כדי שלא תשתכח שמע מפי התינוקת ובקשו רחמים מן השמים ובא תנין בחצי היום ויוגדר המלך ובית משכבו ובמלה הגזירה והיו מתפללין על הסדר ופירסו על שמע כתיקנה בפרהסיא ובקשו לסלקה אלאחר שלא לאומרה אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל אותה שלא לאומרה כלל כדי

שיתפרסם הנם לדורות אלא נקבע אותה בתפילת המוספין ובתפילת נעילה שאין שם קריאת שמע כלל וכן מנהג בשתי ישיבות :

[מז] דין סדר תפלת המנחה .

ותפלת המנחה מאמתי מצוותה כרתניא אי זו היא מנחה גדולה משש [שעות] ומחצה ולמעלה מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה ועד אימת מצלי לה כדתנן תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה וכיון דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד פי' פלג מנחה גדולה ט' שעות ורביע פלג מנחה קטנה י"א שעות חסר רביע . ירושלמי ר' יוסי בר' חנינא הוי מצלי לה עם דמדומי חמה שנא' על זאת יתפלל כל הסיד אליך לעת מצא לעת מיצויו של יום וכתב רבינו הנגאל זצ"ל אע"פ דשעת תפלת המנחה מז' שעות ומחצה ולמעלה מאן דמצלי לה מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף ובלבד שלא ידחוק את השעה :

[מז] דין מנחה עם חשיכה כשאין שהות ביום להתפלל בלחש בעשרה ולהסדיר החזן את התפלה לענות קדושה עד שלא תחשך .

מצאתי לרבינו אפרים שכתב בשם רב האי גאון זצ"ל דצבור דדחיקא להו שעתא בני שמשיה לצלווי בלחשא והדר לנחותי שליח צבור . דלית ליה לשליח צבור למיחת ולאפקיעניהו ידי חובתייהו בקול רם לפי שטעות תפלה בלחש כדילפינן מהלכתא גיברתא דחנה ולא נפקי ידי חובתייהו בין יחיד בין צבור אלא בלחש ולא שרי רבנן אלא בברכות של ראש השנה בלחוד ומשום דנפישו ברכות ותקנתיהו דמצלי כוליהו בלחש כמצות תפלה : והדר נחית שליח צבור ואומר מן ומחיה וענו קדושה ומסיים האל הקדוש ואמר יתגדל ויתקדש אי ליכא שהות ביום למגמר י"ח והכין נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא וכן ראוי לעשות :

[מה] דין קריאת שמע של שחרית ותפלת ערבית קודם צאת הככבים .

מה שנתחנן בני העולם להתפלל תפלת ערבית ולקרוא קריאת שמע קודם צאת הככבים אינו ראוי לעשות כן ושלא כדון הן עושין וישר כח האיש אשר בידם למהות ומוחים ביד העושין כן . ועל זה מצאתי שנשאל רבינו האי גאון זצ"ל צבור שמוצלי תפלות ערבית וקרו קרית שמע קודם צאת הככבים ולא יכול אינש לעכביניהו ולא לאותרין דבעוונות כמה קהילות אקילו על נפשם בכך ומצלי קודם צאת הככבים אי זו עדיף ליצלי אינש בהדי צבורא י"ח ברכות משום ברוב עם הדרת מלך ושביק קרית שמע וברכות שלפניה ואחריה עד צאת הככבים או מתעכב ומתפלל ביחיד דמסמך גאולה לתפלה עדיף טפי . והשיב ראשונה דבהדי צבורא רשות ושנייה חובה ושפיר דמי . ובשם הר"ר אברהם בר דוד זצ"ל מצאתי . בקריאת שמע של ערבית אני נוהג שאני עונה אמן אחר ברכת המעריב ערבים ואהבת עולם . וקורא שמע עם הצבור כקורא בתורה ועל אבת ואמונה אני עונה אמן ומתפלל עם הצבור וכשמגיע זמן צאת הככבים אני קורא את שמע בברכותיה ואינו מנגיח לסמיכת גאולה לתפילה ומה שאני עונה אמן עם הצבור בברכות כי אני ירא משכחה ואם חס ושלום אשכח מלקרות את שמע בעונתה אהיה כאחד מן הצבור אע"פ עתה קודין את שמע בעונתה . ומתפלל אני עמהם ותפלה עם הצבור טפי עדיפא ובית הכנסת במקום תפלה היא והתפלה קרויה מנחה מהורה . והוקבע בתלמוד השתא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר לא כר' יהודה ולא כרבנן דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד פי' מי שרוצה להתפלל מנחה עד צאת הככבים הרשות בידו ומי שרוצה להקדים תפלת ערבית מפלג מנחה אחרונה הרשות בידו אבל קריית שמע לא תהא אלא בעונתה שהיא צאת הככבים ורב מצלי של שבת בערב שבת ושל מוצאי שבת בשבת קריית שמע הוי קרי לצאת הככבים ולכך ה' מקדים התפלה שהיה יודע שלא היה מודמן לו כוס של קידוש והבדלה או שלא ה' יכול להתפלל התפלה במוצאי שבת במקום נקי או שהיה לו עסק של מצוה או פדיון שבויים למוצאי שבת ובערב שבת היה מקדים לפי שהיה [רוצה] להוסיף מחול על קודש וכמה הוא יפה לעקור אותו המנהג הכשובש

המשובש אלא שקשה לאדם לעקור המנהגים דלמא אתי לאינצויי אם לא יתוערו הגדולים לתקן הדבר ולהעמידו על מצוותיו והמנהג שאתה עושה טוב הוא אך מי מכנים אותך להפריד הברכות שתיים בזמנן ושתיים שלא בזמנן הלא טוב לברכן כסדר אע"פ שאין מעכבות בכסידרן . ואע"ג שאדם קורא קריית שמע בברכותיה בזמנה שהוא צאת הככבים קורא פרשה ראשונה על מנתו וברוך המפיל חבלי שינה . ומי שרוצה להוסיף קראי דר' יהושע בן לוי מוסיף אך אותה ברכה שמברכין עלי' אסור לברכה . והר"ר יהודה בר ברזילי זצ"ל קורא עליה מוציא שם שמים לבטלה כי לא תקנה רבותינו וזה הדעת הוא משתנה לדבריו שאוסר לברך על התורה כל היום ואומר כמו כן קריאת שמע על כפתו קריאה בעלמא היא שחרי אמרו אם תלמיד חכם אינו צריך אבל לדעתנו שאנו סומכין על הירושלמי שאומר והוא ששנה על אתר אנו מברכין על קריית המטה ברכה של תורה ואיכא למימר כי מפני שלא הותקנה אלא לשמירה בעלמא ולא לעיקר קריאה דדברי תורה ולהכי מותר לקרותה להגן בהן כראמרינן להגן שאני ולכן אין צריך לברך עליה . וגם רבינו יצחק בר מרן לוי זצ"ל הי' סומך אקריאת שמע כמו שנוהגין עכשיו בני דורינו על גמרא דבני מערבא דגרסי הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה אלא דחוינן לכל דגאונים שקבעו זמן קריית שמע צאת הככבים ואין לנו לזו מדבריהם ומהתלמוד שלנו ולסמוך על הירושלמי וכן פסק רבינו יצחק פסי זצ"ל . וגם רבינו ישעיה זצ"ל כתב דמצות קריית שמע משעת צאת הככבים ואין לנו לקרוא את שמע בברכותיה קודם זמנה ולעשות ברכה לבטלה ולסמוך על קריית המטה בלא ברכה . שלא נתקנה אלא בעבור המיוקין כראמרינן אם תלמיד חכם הוא אינו צריך אלא הנכון הוא לאחר עד צאת הככבים ולקרא קריאת שמע בברכותיה ולהתפלל ועל מנתו יאמר מה שהוא רוצה או קריאת שמע או פסוקא דרחמי אך רבי' שלמה זצ"ל כתב דקריאת המטה היא עיקר וסמך על דברי הירושלמי דתנו הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה . מיהו צריך לקרוא קריית שמע על כפתו אחר יציאת הככבים . והקשה רבינו תם זצ"ל אם כן שאותה של כטה היא עיקר למה קורין אותה בלא ברכותיה והא תנן בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה ותו קשיא מהא דאמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם קריית שמע בבית הכנסת צריך לקרותה על כפתו ואמר רבא אם תלמיד חכם הוא אינו צריך ואם היא עיקר מאי שנא תלמיד חכם וכי בשביל שהוא תלמיד חכם אינו צריך לקיים את התורה שנאמר בה בשכבך ובקומך אלא פשיטא דאותו אינו אלא מפני המיוקין ושל בית הכנסת עיקר ותו הא אמרינן תניא כוותי' דר' יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית שמע מינה דהלכתא כוותיה מרתניא כוותיה ומקיש שכיבה לקימה מה קימה קריאת שמע ואחר כך מתפלל אף שכיבה קריאת שמע ואח"כ יתפלל ותו הלא על המטה אינו קורא כי אם פרק ראשון לכך נראה כי קריאת שמע שאנו קורין בבית הכנסת עיקר . והוא הירושלמי נראה שהיו רגילין לומר קריאת שמע קודם תפלת ערבית כמו שאנו קורין אשרי קודם מנחה . ואם תאמר מה שאנו קורין אותה מבעד יום משום דסמכינן אהא דאמרינן בפרק תפלת השחר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד פ' דעבד כרבנן שתפלת המנחה עד הערב עביד ודעבד כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה דהיינו אחת עשרה שעות פחות רביע ומכאן ואילך תפלת הערב עביד . ובעל המאור פסק אנו אין לנו דאיה להקדים קריית שמע קודם ומנה אלא נראה לי כיון דנפישין בהא מילתא פלוגתא דתנאי כדריי כל אחד ואחד לסמוך עליו בשעת הדחק ואם עשו הצבור כאחד מהם עשוי . ועיקר קריאת שמע שינון דברי תורה ויש בה להקל כדגרסי' בירושלמי שניא קריית שמע שהיא לשינון נקוש האי כללא בידך דאפי' מאן דשרי לקרות קריאת שמע של ערבית קודם צאת הככבים לא שרי אלא בריעבד אבל לתחילה לא עד צאת הככבים וכן הלכה :

[ממ] דין למה נהגו לומר והוא רחום בתפלת ערבית .

מה שנהגו לומר בתפילת ערבית והוא רחום יכפר עון פי' רבינו אליעזר הגדול זצ"ל לפי שאין בערבית קרבן לכפר עון אבל בשחרית ובמנחה שיש הקרבת תמידין אין צר כין לאומר

לאומרו. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי לפי שהיו החוטאין נוהגין ללקות בין מנחה למערב ומיד לאחר שלקה מבקשין אנו עליו רחמים וסליחה. ועוד שכל היום אדם חוטא ולערב צריך לו לומר והוא רחום:

[ג] דין ברכת אמת ואמונה.

ועל אמת ואמונה שאומר בערבית מצאתי טעם בשם הגאונים ז"ל אמונה בנימטריא מאה וזו היא תפלתו של משה רבינו שנאמר ויהי ידיו אמונה וגו'. והשנים החרים כנגד ב' פעמים שקורין קריאת שמע ביום ומנין שאומרין אותו ב' פעמים ביום שנאמר הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם. ורבינו שלמה זצ"ל פי' על שם ואמונתך בלילות ומה היא האמונה לפי שהאדם מפקיד בכל הלילה נפשו ביד בוראו כמו שנאמר בידך אפקד רוחי ופעמים נפשו של אדם סחופה ודאובה עליו מרוב טורה ועמל שעמל כל היום וכשהגפשו עולה לרקיע בלילה והוא ישן מוצאה שם מרגוע ומנוחה ומקום קדושה וטהרה ואינה רוצה לשוב בקרבו והקב"ה אומר לה שובי למקומך איני רוצה לוותר אמונתי כנגדו שהרי הפקדך בידי ואני לו שומר נאמן ועל אמונה זו מחזירה בבקר והרי הוא כבריה חדשה שכל מה ששרת אתמול והיה עיף ויגע הכל שכח והנה הוא בכחו גדול ועל כן נאמר חדישים לבקרים רבה אמונתך כך פירשה הגאון זצ"ל בפרדס. ובמסכת ברכות פי' אמת ויציב של שחרית כלה של חסד שנעשה לאבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם את הים והעבירים וברכת אמת ואמונה מרבר בה אף על העתידות שאנו מצפין שיקיים לנו הבטחת אמונתו לנאלינו מיד מלכים ומכף עריצים לשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבנו כל אלה נסים התדירין תמיד.

[נא] דין ברכת שומר את עמו ישראל לעד.

מצאתי בשוחר טוב (מוזר ו') למנצח בננינות על השמינית זה שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבקריאת שמע יוצר אור. ואהבה. שמע. והיה אם שמעו. ויאמר. אמת ויציב. גאל ישראל. ובלילה שאין פרשת ציצית נוהגת ובני מערבא לא אמרי פרשת ציצית בלילה אלא אומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת. לפיכך תקנו שומר את עמו ישראל לעד ובשבת אומרים פורס סוכת שלום כדי שתהא הגיית היום והלילה שוין שבע ביום ושבע בלילה והיינו דאמר ר' סימן בשם ר' שמואל ב"ר נחמן והגית בו יומם ולילה שתהא הגיית היום והלילה שוין. ויש מפרשין לפי שבלילה אדם ישן במקום חושך ואינו רואה לפיכך צריך שמירה יותר מביום על כן תקנו שומר את עמו ישראל לעד: והרב ר' אברהם ב"ר דוד זצ"ל כתב שמעתי מר' יצחק בן מרן לוי זצ"ל שהיו אומר דרך אגדה מפני מה אמרו רבותינו השכיבנו כנאולה אריכתא דמיא מפני שאבותינו כאשר הזהירם משה ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר והיו מובטחין על הגאולה והיו אוכלין הפסח כמו שכתוב וככה תאכלו אותו והיו מבקשין רחמים ואומרין השכיבנו ה' אלהינו לשלום וכל הברכה שהוא רחמים של שמירת המקום ולכך אמרו כנאולה אריכתא דמיא שבעת הגאולה אמרוהו והיו צריכין לומר ושומר צאתינו ובאנו מעתה ועד עולם והיו אומרים לי טעם מפני מה אנהנו אומרין פורש ואינו ברור בידי:

[נב] דין תפלת ערבית אם רשות אם חובה.

מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מה שאמרו רבותינו תפלת ערבית רשות דוקא בתפלה לבריה קאמר ולא בקריאת שמע דקריאת שמע בכרכותיה חובה היא מדאורייתא כדכתיב בשכבך ובקומך ועל זה הטעם הוסיפו ראשי ישיבות שבבבל לומר הפסקין ברוך ה' לעולם אמן ואמן והותמין בא"י מלך אל חי לעד וקיים לנצח להודיע שהוא רשות ואינו צריך לסמוך גאולה לתפלה וקבעו כנגד התפלה הפסקין האלה עם החתימה שיש בהן י"ח אוזרות כנגד י"ח ברכות ושלושם לאנשי ארץ ישראל וקבעום. ולכך אומר קדיש כלומר זו היא השלמת התפלה. והרוצה ליפטר נפטר והולך לו והאידנא שוויה כולי עלמא לתפלת ערבית חובה וצריך לסמוך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. דאמר ר' יוחנן איזהו בן העולם

הבא זה הסומך נאולה של ערבית לתפלה של ערבית ואע"פ שמפסיק בהשכיבו ובפסקין כנאולה אריכתא דמיין ולית לן בה :

[נג] דין מי שלא התפלל תפלה בשעתה אם יש לה תשלומין אם לאו .

אמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר ר' יצחק אמר רבי יוחנן מעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים . מעה ולא התפלל מנחה יתפלל בערבית שתיים ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו . ודוקא מעה או נאנס אבל ביטל לכתחלה לא . דתניא מעות לא יוכל לתקן זה שבטל קריאת שמע של שחרית וערבית או תפלה של שחרית וערבית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו הכיריו לדבר מצוה והוא לא נמנה עמה . וכתב רבינו ישעיה זצ"ל מבעיא לי מעה ולא התפלל שחרית וגם במנחה לא נזכר יש תקנה להתפלל ערבית אי לא . וכתב אחי ר' בנומין נר"ו דלא איצטרך לספקי בהא דהא איבעיא לן מעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתיים דוקא בתפלת מנחה שאצלה בעי . והטעם אם יש תקנה בתפלה כמו שאנו אומרין שכן אכרים ופדרים שלא נתאכלו מבעוד יום היו קריבין והולכין כל הלילה אבל בתפלת שחרית לא בעי . דפשיטא ליה שאם לא התפלל של שחרית במנחה הוי ליה כפשיעות ואין מתפללין אותה בערבית :

[נד] דין חולה שעמד מחוליו אם יש לו תשלומין לימים שלא התפלל בהם אם לא :

והקולה שנאנס ולא התפלל לכשיתרפא אינו צריך להתפלל מה שהפסיד בימי חוליו דהכי שדר רב נטרונאי גאון זצ"ל חולה שנאנס ולא התפלל לאחר שנתרפא אינו צריך לחזור ולהתפלל מה שהפסיד שהתפלות אינן אלא כקרבן יום עבר יומו בטל קרבנו ואין עליו עון בזה וחיים וברכה מרפא וארוכה ושלוש עלינו ועל כל ישראל אמן ואמן :

מקומרת מור ורכולה	חסלת ערונת התפלה
הטובות העולת כגבולה	הממולאה בתאר השיבולים
בהלכות המשים וארבעה	להתפאר כערונת מטעה

וסימנם לחי"ץ כערונת הבשם

וסימן אחר ויה"ל משה את פני ה' :

שבלי הלקט

הערוגה השנית ענין שבת

[נה] שצריך אדם להשכים ולמרוח להוצאת שבת.

אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום הששי והבינו את אשר יביאו לאלתר. (ה) תנחומא אמר רב חסדוי מנין שכל המוציא יציאה לשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית שנאמר והיה ביום הששי ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד שנאמר והיה כי קם הפלשתי. אמר ר' זעירא אע"פ שמוציא אדם ערב שבת משחרית מצוה שרוחף בין השמשות שנאמר והיה משנה תני תהליף אבוב דרבנאי הווצא ואמרי לה אחוה דרבנאי הווצא כל מונותיו של אדם קצובין לו מראש הענה [לר"ה] חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פחתין לו ואם הוסיף הוסיפין לו אמרו עליו על שמיא הווקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת וכן היה שמאי ואמר מחד בשביד לשבתך. ירושלמי בפרק מי שהפך את זיתיו. אמר ר' יוחנן לזוין ברבית לחבורת מצוה ולקדש ההדש. ר' יוחנן בצפרא הוה נחית לכנשתא והוה מלקט פירותין ואכול ואמר יהא חלקי עם אילין דאכלין הבא רומשית משמע מהבא הוא הדין לכל סעודת מצוה והוא הדין לסעודת שבת וי"ט סעודת מצוה הן. בעא מיניה רבי מר' ישמעאל בר' יוסי עשירים שבארץ ישראל כמה הם זוכין להתעשר אמר ליה בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ועשירים שבבבל כמה הן זוכין בשביל שמכבדין את התורה ושבעתא ארצות כמה הן זוכין בשביל שמכבדין שבתות וימים טובים. ואמר ר' חייא בר אבא פעם אחת נתארתה בלודקיא אצל בעל הבית אחד והביאו לפניו שלחן של זהב משאו ששה עשר בני אדם ושש עשרה שלעלאות של זהב קבועות בו וקערות וכוסות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מגדים וכל מיני מאכל וכשהן מניחין אותו ואמרו לה' דארץ ומלואה וכשהן מסלקין אותו היו אמרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אמרתו לו בני כמה זכית לכך. אמר לי ר' קצב הייתי וכל בהמה נאה שמצאתי אמרתו זה לכבוד שבת אמרתו לו ברוך המקום שזיכך לכך. יוסף מוקיר שבי הוה ההוא נכרי בשכבותיה דהוו נפישו נכסיה טובא אמרי ליה בלדאי בולחו נכסי דההוא גברא יוסף מוקיר שבי אכיל להו אול זבין למולחו נכסי וזבן בהו מרגניתא אוחבה בסדיניה בהרא דקא עבר מעברא אפרחיה זקא לסדיניה שדיא במיא ובליעיה כוורא אסקוהו אתוהו אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין להאי כוורא כי השתא אמרי להו זילו אמטוהו לגבי יוסף [מוקיר] שבי דרגול זבין אמטוהו ניהליה זבניה בתליסר פשימי קרעיה ואשכח ביה ההיא מרגניתא זבנה בתליסר עליתה דדיגרי. וכל הוהיר וזויר להתעסק ולמרוח עבור הוצאת שבת דרי זה משוכח. כי הא דרבא הוה זבין בתליסרי איסתרי פשימי בשרי בתליסר שבתו ומנח להו אצינורא דרשא ואמר לה אשור הייא [אשור הייא]. (ג) רבבהו הוי יתיב אתבתקא דשנא ושייף נורא. רב ענן לביש גונדא ושגר תנורא דהני רבי ר' ישמעאל בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימווג בהם כוס לרבו. רב ספרא מחריר רישא. רבא מלך שובטא. רב הונא מדליק שרגא. רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פרים סלקא רבה רבא ורב יוסף מצלחי ציבוי. ר' זורא מצותית צתותי. רב נחמן בר יצחק מבקף ועייל כבתף ונפיק: בפרק מרובח עשר תקנות תקן [עורא] והרא מנייהו שתהא בת ישראל מעשמת ואופה פתה מערב שבת כדי שתהא לה פת מצויה לתת לעניים:

תנו

(ה) ה"ל שלמה אלקנן ז"ל בספרו מנות הלוי (מנחו בענת רפ"ט) הביא את השבלי הלקט בספרו דף פ"א ע"ב וז"ל ובספר שבלי הלקט כתוב ח"ל תנחומא. ח"ל חסדא מנין שכל המוציא יציאה בשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית כנ"ל ויסו ביום הששי ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד שנאמר והיה כי קם הפלשתי. ח"ל זמירא אע"פ שמוציא אדם ערב שבת משחרית מצוה שרוחף בין השמשות שנאמר והיה משנה תני תהליף אבוב דרבנאי הווצא ואמרי לה אחוה דרבנאי הווצא כל מונותיו של אדם קצובין לו מראש הענה [לר"ה] חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פחתין לו ואם הוסיף הוסיפין לו אמרו עליו על שמיא הווקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת וכן היה שמאי ואמר מחד בשביד לשבתך. ירושלמי בפרק מי שהפך את זיתיו. אמר ר' יוחנן לזוין ברבית לחבורת מצוה ולקדש ההדש. ר' יוחנן בצפרא הוה נחית לכנשתא והוה מלקט פירותין ואכול ואמר יהא חלקי עם אילין דאכלין הבא רומשית משמע מהבא הוא הדין לכל סעודת מצוה והוא הדין לסעודת שבת וי"ט סעודת מצוה הן. בעא מיניה רבי מר' ישמעאל בר' יוסי עשירים שבארץ ישראל כמה הם זוכין להתעשר אמר ליה בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ועשירים שבבבל כמה הן זוכין בשביל שמכבדין את התורה ושבעתא ארצות כמה הן זוכין בשביל שמכבדין שבתות וימים טובים. ואמר ר' חייא בר אבא פעם אחת נתארתה בלודקיא אצל בעל הבית אחד והביאו לפניו שלחן של זהב משאו ששה עשר בני אדם ושש עשרה שלעלאות של זהב קבועות בו וקערות וכוסות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מגדים וכל מיני מאכל וכשהן מניחין אותו ואמרו לה' דארץ ומלואה וכשהן מסלקין אותו היו אמרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אמרתו לו בני כמה זכית לכך. אמר לי ר' קצב הייתי וכל בהמה נאה שמצאתי אמרתו זה לכבוד שבת אמרתו לו ברוך המקום שזיכך לכך. יוסף מוקיר שבי הוה ההוא נכרי בשכבותיה דהוו נפישו נכסיה טובא אמרי ליה בלדאי בולחו נכסי דההוא גברא יוסף מוקיר שבי אכיל להו אול זבין למולחו נכסי וזבן בהו מרגניתא אוחבה בסדיניה בהרא דקא עבר מעברא אפרחיה זקא לסדיניה שדיא במיא ובליעיה כוורא אסקוהו אתוהו אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין להאי כוורא כי השתא אמרי להו זילו אמטוהו לגבי יוסף [מוקיר] שבי דרגול זבין אמטוהו ניהליה זבניה בתליסר פשימי קרעיה ואשכח ביה ההיא מרגניתא זבנה בתליסר עליתה דדיגרי. וכל הוהיר וזויר להתעסק ולמרוח עבור הוצאת שבת דרי זה משוכח. כי הא דרבא הוה זבין בתליסרי איסתרי פשימי בשרי בתליסר שבתו ומנח להו אצינורא דרשא ואמר לה אשור הייא [אשור הייא]. (ג) רבבהו הוי יתיב אתבתקא דשנא ושייף נורא. רב ענן לביש גונדא ושגר תנורא דהני רבי ר' ישמעאל בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימווג בהם כוס לרבו. רב ספרא מחריר רישא. רבא מלך שובטא. רב הונא מדליק שרגא. רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פרים סלקא רבה רבא ורב יוסף מצלחי ציבוי. ר' זורא מצותית צתותי. רב נחמן בר יצחק מבקף ועייל כבתף ונפיק: בפרק מרובח עשר תקנות תקן [עורא] והרא מנייהו שתהא בת ישראל מעשמת ואופה פתה מערב שבת כדי שתהא לה פת מצויה לתת לעניים:

[נו] דין מלאכה בערבי שבתות וערבי ימים טובים.

תנו רבנן העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה ובמוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים וכל מקום שיש בו נדנוד עבירה כגון תענית צבור אינו רואה סימן ברכה לעולם. ומצאתי בתשובות בשם ר' נטרונאי גאון זצ"ל עשיית מלאכה דקאמרי' דאסור לא שנא לאנשים ולא שנא לנשים. ורבינו תם ז"ל פי' מה מעם אסור משום כבוד שבת ויום טוב שמוסיפין מחול על הקדש ודוקא מלאכת הדייט אבל מלאכת שמים כגון כתיבה מותר וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל אך צריך לומר שלא יעמט כבוד שבת:

[נו] דין הטמנה בערב שבת לצורך שבת.

ועל ענין ההטמנה שאנו מומנין מערב שבת לצורך שבת. כתב בעל התרומה ז"ל מותר לתת הקדרה מערב שבת על הפטפוט שקורין טריפדי אע"פ שיש אש תחתיו ושוהא שם הקדירה בשבת אם התבשיל כמאכל בין דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה ואפי' מצטמק ויפה לו אבל צריך שיתנה מבעוד יום כדי שיתחמם אם היא צוננת דהא תנן לא יתן עד שיגרוף ומפרשין לא יחזור אפי' מערב שבת אבל לסמוך הקדירה אצל האש מותר אפי' [סמוך] לחשיכה ממש אבל אם אינו כמאכל בן דרוסאי אסור לשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אפי' מבעוד יום. ורבינו שלמה זצ"ל כתב אגן דמשחזנין קדירה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אדחנניה סלכנין דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום דהא תנן סתם מהני' כוותיה * כדאמרינן הא קרמו שרי ואע"ג דלא בישל כל צרכו ואמר רב ששת משמיה דר' יוחנן דמתניתין משום חזרה הוא דבעי גרופה וקטומה אבל לשהות לא. וגדולה מואת כתב רבינו ישעיה זצ"ל דכל מדי דשרי לשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה שרי נמי לטומנו אפי' בדבר המוסף הבל מבעוד יום וכל שכן הוא ולא נאסר להטמין אלא דבר שאסור להשהות דאע"ג דבדבר המוסף הבל ליכא למיחש לתתוי גזרינן שלא יטמין ברמץ כדאמרינן בפרק במה מדליקין ודווקא במה שתנא עתיד לוכל כלילה איכא למגור ברמץ שמא יחתה אבל ההטמנה שאנו עושין לצורך מחר ליכא למיגור שמא יחתה כדאמרינן בפרקא קמא. והטמנה זו מבעוד יום היא משום הכי מתלק בין דבר המוסף לדבר שאינו מוסף אבל לאחר חשיכה אסור להטמין אפי' בדבר שאינו מוסף גזירה שמא ירתיה וכתב אחי ר' בנימין גר"ז מכל מקום אע"פ שאנו מתירין ההטמנה לצורך מחר נראה שצריך להניח הקדירה על גבי הפטפוט שלא תהא הקדירה עומדת על גבי הגחלים שאם יניחנה אם יסמכנה על גבי הגחלים פעמים שמוצאי שם גדלים בעורות למחר ויהיה אסור להוציא את הקדירה שאי אפשר להוציאה שלא יניע הגחלים וילחישן וקרוב הדבר לבא לידי חיוב ובספר יראים אוסר אפי' לומר לנוי להוציאה בשבת מן האש הלכך הנכון להושיב את הקדירה על גבי הפטפוט או על גבי אבנים שלא תגע הקדירה באש כלל או יסיר האש מצד אחד לכירה והקדירה ישים לצד אחר שלא תיגע באש. ועל הטמנת פירות היין וביצין חיים כמו שאנו גרילין להטמין מוצאתי מתירין ותולין המעם משום דנאכלין כמות שהן חיון וזהו נוסח לשונם על פירות שאנו גרילין להטמין בחמין כמות שהן כגון תפוחים ושאר פירות אמר לן ר' מאהר שחן נאכלין כשהן חיון מותר להטמין ולא גרע ממאכל בן דרוסאי ואם נתבשלו אין בכך כלום וכל דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי כגון ביצים אסור להטמין חיון אם לא נתבשלו תחילה כמאכל בן דרוסאי. והנראה בעיני דמותר להטמין ביצים חיון או בשיר חי ואע"פ שאינו מתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שתחשך וראי' לדברי דהא כהדיא אמרינן בסוף פרק קמא דשבת השתא דאמר מר גזרה שמא יחתה בגדלים האי קיראא חייטא שפיר דמי לשהויה לכתחילה בתנור מבעוד יום והיא מתבשלת כל הלילה דודאי חייטא לאו אדעת' למיכל באורתא ומשום למחר לא אתי לתתוי אבל אם היתה הקדירה בשיל ולא בשיל אסור שמא יחתה לוכל כמנה כלילה ואי שדי בה גרמא חייא שפיר דמי גדלי אדעתיה דלמחר קאי בעי לה ולא אתי לתתוי. הא למדת שכל דבר שהוא לצורך מחר בין כיוצא בזה מותר להטמין והא דאמרינן אין צולין בשד בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום התם מיירי כגון שהניחם על גבי גדלים ממש ודלמא אתי לתתוי וכן מוכח * דתנן וכל הדיק על גבי גדלים לאו כדי שיקרמו פניה ס"ה קרמו שכו כו' ור"ם בממיה דר"ז אמר כ"כ לשם

שבלו ענין שבת נו נה נט הלקט בג

לשם. דכל הובא דליבא למיחש לתתוי מותר ומה שצריך לו למעורת מחר ליבא למיחש לתתוי הוא דפסקינן בפרק כירה כל דבר שמצטמק ויפה לו אסור אליבא דמאן דאבדי הוא. וכתב רבינו חננאל ורבינו ישעיה זצ"ל בשם רב שרירא גאון זצ"ל דלית הלכתא כוותיהו אלא בר' יוחנן דשרי וכן פסקו רוב הגאונים זצ"ל דדבר שמצטמק ויפה לו מותר והא דאמרינן דבשיל ולא בשיל אסור להטמין אלא אם כן שדא ביה גרמא חייא פי' הר"ר שמחה זצ"ל דוקא כשבשיל קדירה אחת לצורך היום והלילה דאיכא למיחש שמא יתתה בגתלים למחר בעולה לפי שרוצה לאכול ממנה בלילה אבל אם דאית לן תרי קדרי חדא לרמשא ותדא לצפרא לא חישינן למימר שמא יתתה בגתלים דהא אקצייה לקידרת דצפרא מדעתיה. ויום טוב שחל להיות בערב שבת היה מקפיד רבינו יהודה ב"ר נתן זצ"ל שלא להטמין באבנים דסבירא ליה דאסור דהוי כמו בנין. ואחרי ר' בנימין נר"ו כתב דאין להקפיד בכך שלא אסרה תורה אלא ענין קבע ורבנן גזרו על בנין עראי משום בנין קבע כדאמרינן אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לצדן בשבת דבנין קבע אסרה תורה ולא בנין עראי וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע והכא משום כבודו לא גזרו רבנן הכא נמי יש לומר דמשום כבוד שבת לא גזרו רבנן. כתב רבינו ישעיה זצ"ל שהאבנים שהאשה מסבבת בהם את הכירה מותר למלטן בשבת בין שטמנה בהן מערב שבת וכן נראה בעיני דאמרינן פרק כמה אשה יוצאת פורפת על האבן ועל האגוז וכו' ובלבד שלא תפרוק בתחלה בשבת אמר אביי סיפא אתאן למטבע ועפ' רבינו שלמה זצ"ל סיפא אתאן למטבע דלאו בר טלמול הוא אבל אכן שהוקצה לכך ראויה למלט משמע מחבא דכיון דאחשבה מבעוד יום בפרירתו ומוקצין לכך ומותר למלטא (6) והוא הדין באבנים שסוגרין בתן את הדלת כיון שהן מיוחדין ומוקצין לכך ומותר למלטן וכך כתב רבינו ישעיה זצ"ל גבי הטמנה פרק כמה שוכנין שכיין שטמן בהן חתרו ומותר למלטן בשבת דלא שגא אבנים מגזוי צמר. ובפרק כל הכלים בשמעתא דפקק החלון כתב דכל דבר שנעלו הדלתות בהן בחול יכול למלטן בשבת ואפי' באבנים וכ"ש אם ייחדן והומינן לכך שנעשו כלין מיוחדים לכך במחשבתו ואע"פ שאינם קשורין ולא תלויין בדלת או בחלון:

[גה] דין רחיצת ידים ורגלים בחמין וחפיפת הראש ושנוי בגדים לכבוד שבת.

וצריך אדם לחוף את ראשו ולרחוץ בחמין ערב שבת עם חשיכה ולהתעטף בגדים של שבת דאמר רב חנן בר אבא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה רחיצת ידים ורגלים בחמין רשות ואני אומר אף רחיצת ידים ורגלים חובה דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מצונו של ר' יהודה בר' אלעאי ערב שבת מביאין לו עריבה מליאה מים חמין ורוחץ בה פניו וידי ורגליו ומתעטף בסרין המצויין ודומה למלאך ה' צבאות ובפרק כמה מדליקין אמרינן גבי הנהו תרי גברי שהמרו זה את זה ואמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יקח ארבע מאות זה ואותו היום ערב שבת היה והיה הלל חופף את ראשו וכו'. ובסנהדרין במעשה דדוד כשתפס אותו ישיבי בנוב ההיא יומא פניא דמעלי שבתא הוה ואבישי בן צרויה הוה קא חיף רישיה וכו' ובפרק אין צדין ההיא דאתא קמיה דרבא אפניא דמעלי יומא טבא והוה קא חיף רישיה וכו' הא למדת שמצוה לחוף אדם ראשו בערב שבת וערב יום טוב וכן מצוה להתעטף בבגדיו מערב שבת כי הא דרבי חנינא מתעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא ואמר כווא ונצא לקראת שבת המלכה ושנו חכמים וכיבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול ותנא דבי ר' ישמעאל בגדים שבשיל בהן קדרה לרבו אל ימוג בהן כוס לרבו ובתנחומא קח את אהרן [אתו] ואת בניו ואת הבגדים למה הבגדים אלא שהן כבודו של אדם. וכן בן סירא אומר דהדר אלהים בני אדם והדר בני אדם כסותו וכן מצונו כרות המואבים שאמרה לה נעמי ורחצת וסבת ושמת שמלותיך עליך וכי תעלה על דעתך שהולכת ערומה אלא אלו שמלות מיוחדות של שבת אמר רב הונא מי שיש לו [בגדים] להחליף יחליף ומו שאין לו להחליף ישלשל בבגדיו:

[נט] דין הדלקת נרות מבעוד יום לצורך שבת.

המדליק נר של שבת צריך להדליקה מבעוד יום עד שלא תחשך דאמר ליה רבא לשמעו' אתון דלא קים לבו בשיעורא דרבנן כד חיותו שמשא אריש דיקלא ארליקו שגא.

ותנן

(6) ככ"י ב' טספ וס"ג אבנים שמעמימים בהם מוקצין לכך ומותר למלטן.

שְׁבִילֵי עֵינֵי שֶׁבֶת נָט הַלְקָט

ותנן נמי ספק חשיכה ספק אין חשיכה אין מדליקין את הנרות. והמדליק נר של שבת צריך לברך. מאי מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת. היכן צונו. מר בר רב אריה אמר מלא תסור. רב נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגדך. בראשית רבה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש. ר' אלעזר אומר ברכו נבר. ובי היה מעשה פעם אחת הדלקתי את הנר בליל שבת ובאתי כמוצאי שבת ומצאתיו דולק ולא חסר כלום. בלקח פוב. ולחם בבקר לשבוע. מכאן שאין שביעה שבת במראית העין. וכן קהלת אמר טוב מראה עינים מהלך נפש וכן אמרו רבותינו ז"ל לא יאכל אדם תבשילו אלא לאור הנר. הסומא אוכלין ואינן שבעין. ומי שאוכלין בשבת בלא נר בחשך ידמו. כי אינן אוכלין לשבוע נפשם. ועוד שמה יפול זבוב במאכל או שום דבר איסור ואינו רואהו. לפיכך אמרו רבותינו הדלקת נר בשבת חובה כדי שיתענג בשבת במאכל ובמשתה. ואם יאכל מבעוד יום קודם שקידש היום הרי הוא חושבו כתענית צבור שאוכלין מבעוד יום ואין זה תענוג שבת אלא תענוג חול וגם בזה לא בחר ה'. מצאתי בשם ר' אלעזר ב"ר יואל הלוי זצ"ל שאין להדליק פחות משתי נרות אחת כנגד זמור ואחת כנגד שמור. וגם אין לו לאכול בחצר ביתו בלילי שבת אלא במקום שהדליק על שם יודעת כי שלום אהלך. מצאתי בתשובות הגאונים זצ"ל מנהג להדליק את הנרות מבעוד יום ולתקן את הפתילות. וממתנין עד סמוך לחשיכה ומכבין את הנרות ומוחטין אותן או מוספין בהן שמן ומברכין ומדליקין אותן ומסירין ידיהן ושובתין מיד ואע"פ שברך אם לא קבל עליו שבת עד שיתקן או ידליק כל הנרות שבביתו אינו מתחייב בשביתה עד שיתקנם כולם. יש אנשים שמדליקין את הנר בפתילה ואחר שברכו והדליקו את הנר משליכין את הפתילה לארץ. וגם בהלכות גדולות אוסר להדליק נר של חנוכה אחר נר של שבת שכיון שבורך על נר של שבת כבר קיבל עליו את השבת ואסור להדליק נר חנוכה אחרי כן. ותימה לאחי ר' בנימין נר"ש שאם תאמר שהברכה חשיבה קבלת שבת אם כן יהא אסור להדליק שהרי צריך לברך קודם הדלקה דקיימא. לן כל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. ואם תאמר האי עובר לעשייתן לאפוקי אחר עשייתן דלא. אבל בשעת עשייתן יכול לברך. והאי נמי יכול לברך בעוד שמדליק ונמצאת ברכה והדלקה כלין בבית אחת ושובת מיד. מכל מקום לא מצינו שדחקו חכמים דוחק כזה ובהריא תניא שש תקיעות תוקעין ערב שבת תקיעה ראשונה לבטל מלאכה שבשדות. שנייה לבטל מלאכת עיר וחנויותיה. שלישית להדליק את הנר ושהיא כדי לצלות דג קמח או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת. הנה בפירוש לא מצינו קבלת שבת בהדלקה. והבר אחר התריס דוקא בשחיו תקיעות נודגות לא היתה קבלת שבת בהדלקת הנר. אבל השתא שאין תוקעין הויה קבלת שבת בהדלקה. ולא נותר שתשובתו בצדו כיון דמקיש הדלקת הנר לתקיעת שופר הלא נתנו חכמים שיעור לחון הכנסת החוליק שופרו בראש גגו הבא נמי נתנו לו שיעור להניח את נרו. ומצאתי בדברי הגאונים ז"ל בערב שבת אפי' הדליק את הנרות אין מקבל עליו את השבת לאסור עצמו במלאכה עד שיתפלל תפלת ערבית שאו בברכת מקדש השבת הוא מקבל עליו. וכן מצאתי בשם הר"ר שמשון זצ"ל שאין חשוב הדלקת הנר קבלת שבת לאסור עצמו במלאכה אע"פ שבורך עליו אלא אם כן התפלל ערבית וקידש השבת שהרי אחר הדלקת הנרות היו צולין דיגים קטנים ואופין את הפת. ונראה בעיני שמה שהיו מותרין בצליית הדג ואפיית הפת לפי שלא קבלו עליהם שביתה בהדלקה אבל אם דעתן לקבל שבת בהדלקה אפי' מבעוד יום אסורין לעשות שום דבר אחר כן. כלל כל הדברים אחר דעת האדם אנו הולכין בקבלת שבת אם בתפלה אם בהדלקת הנר שאחר ששם כדעתו לשבות אסור לעשות שום דבר. ובשם הר"ר אלעזר ב"ר יואל הלוי זצ"ל מצאתי אדם שבא בעיר בערב שבת וכבר קבלו עליהם [אנשי] העיר שבת כיון שהתחילו ברכו אע"פ שעדיין יום גדול אם היה עליו מעות או חפץ מניהו ליפול שברכו הוא במקום תקיעה שהיו בוטלין ממלאכה וכן משמע בתוספתא דקדמי התם נר בידו מניחו בארץ. ומה שאמרנו שקבלת שבת הולכות אחר דעת האדם דוק כשמקבל שבת מרצונו וכירידתו ככלו במטעות ואפילו מבעוד יום אבל אם קבל עליו את השבת במטעות כגון שהיה יום המעונן שסור חשיכה ואחר כך זרחה החמה אינה קבלה ולא נאסר במלאכה. כדאמרינן התם אביו שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברווי סלי. ובתשובות הגאונים זצ"ל מצאתי פעם אחת בערב שבת היה מעונן וכסבורין

העם שחשיכה והדליקו את הנרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנישבה הרוח ונתפורז העבים וזרחה החמה ולא התפללו ערבית והיה מבעוד יום והתחילו הנרות ליכבות ושאלו לחכמי ישראל ואמרו שאותן שהדליקו הנרות אסורין להדליק ולעשות מלאכה מפני שכבר קבלו עליהן את השבת אבל שאר אנשי הבית מותרין להדליק נר אחר אבל אותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפי' אם כבה אסור למלטלו עד מוצאי שבת. ובמסכת ברכות פרק תפלת השחר אמרינן אמר אבהן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וכסבורין העם שחשיכה ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של שבת בערב שבת ואחר כך נתפורז העבים וזרחה החמה ובאתי ונשאלתי את רבי ואמר לי הואיל והתפללו התפללו. ופי' רבינו שלמה ז"ל הואיל והתפללו התפללו ולא הצריכם להתפלל משתחשך אלמא תפילה היא ואע"פ שלא הותרו במלאכה התם הוא דלא לעבור על דברי תורה אבל לענין תוספות אע"פ דבמציאת תוספת היא על ידי תפלה הואיל ואמרת תפלה קבלה היא משמע דצבור שהתפללו וקבלו את השבת במצות אסורין בעשיית מלאכה. ונראה בעיני דדוקא מצות צבור אינו חוזר אחר שהתפללו ואסורין במלאכה אבל יחיד שמעיה וכסבר שחשיכה וקבל עליו שבת ואחר כך זרחה החמה מותר לו לעשות מלאכה דאביי שרא ליה לרב דמי בר ליואי לכברויי סלי אע"פ שבפרק בכל מערבין פי' רבינו שלמה זצ"ל מי בדלת פעם אחת נתקשרו שמים בעבים והתפלל רב של שבת בערב שבת מבעוד יום ואמר ליה (ג) אין ברילנא דמשמע שאפילו יחיד שקבל עליו שבת במצות אסור במלאכה. יש לומר דאנב שמיפיה פי' הכי דלא משמע הכי בפרק תפלת השחר. וכדאביי דשרא לכברויי סלי ואם קיבל עליו שבת שלא במצות אפי' מבעוד יום אסור בעשיית מלאכה דבקביל דעת תליא מלתא כמו שפי' וכן פסק רבינו חננאל ורבינו ישעיה זצ"ל וכן כתב הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל לעשות מלאכה אחר הדלקת נר של שבת אם הדליק בכונה שלא לעשות מלאכה אסור לעשות מלאכה אך אם היה סבור שהחשיך וסגה ולא החשיך מותר ורבינו ניסים ובעל הבאור ז"ל כתבו דאפילו צבור מותרין במלאכה אם קבלו שבת במצות:

[ס] דין המדליק נרות לאחר חשיכה בשוגג או במזיד ומהו להלקות חומא בשבת*.)

מצאתי בשם רבינו חננאל ז"ל מי שהדליק את הנר בערב שבת אחר שקיעת החמה הרי זה חייב מלקות אם הדליק בשוגג ואם ידע שזה אסור והדליק את הנר אחר שקיעת החמה היו קונסין אותו ואם לא קבל היו מתרימין אותו ונגדו אותו ונמנעין מלדבר עמו אפי' קרובו ואם דברו עמו קרוביו הן שרויין עמו בנדוי עד שעשו תשובה כי כל אחר שקיעת החמה שבת ממש והלא אסור לומר לא"י להביא מים מן הבור או דבר אחר ואילו עשה כן כאילו הביאו בעצמו וחייב. ובלקת טוב מצאתי משהרב בית המקדש אין לנו כפרה בתשואות ואשמות כי אם בתשובה וחרטה ובתענית. וזה הדבר אשר פסק ר' קלונימוס ור' שבתאי החון ז"ל בארץ הנגד על ר' אברהם ב"ד חייא מרינושובורג ועל ר' יעקב אחיו שבאו מרוסיה עם עגלות מצונות בערב שבת מבעוד יום על ידי שכירים א"י ועל ידי יהודים חביריהם אל הקהל והמה נשאו מן העבר הזה לנהר דונאי קרוב מעט פחות משיעור מיל אחד כי נשבר אחד מאופני העגלה שלהן ונשתחו שם עד שתקנוה וכשבאו בקהל היו הקהל יוצאין מבהב"ג בליל שבת ולא נתנו הקהל להם שלום ולא הניחוהם ליכנס שהחיות לבית הכנסת כדי שלא יקחו אחרים מהם קל וחומר לומר כך וכך עשו פלוני ופלוני כדי שלא יפרוץ בגדר יותר פרצה גדולה להלל שבת בודון ובאחד שבת באו לבית הכנסת לקבל עליהם דין וגזרו עליהם לצום ז' שבועות נ' ימים רצופים חוץ משבתות וראשי חדשים להשלים נ' ימי המעשה בצומות ובמלקיות ולמה נ' יום כי המחלל שבת חייב כרת ושנו חכמים במועד קטן ומפורש בירושלמי דבכורים מת לנ' שנה מת בהיכרת ונתנו להם לצום וללקות נ' ימים כנגד אותם נ' שנה של מיתה ועוד גזרו עליהם לחת ממנם פדיון נפשם לקופה של צדקה ואחר כך גזרו עליהם לצום ב"ב חדשי השנה נ' ימים בכל חודש שני והמישי ושני שהן ל"ו ימים כנגד ל"ו כריתות שבתורה להפטר מידי כרת כדתנן כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן אבל אם ח"ו היו עושין כך בודון היו מתמרין להוסיף עליהן עוד שלא להתגלה ולהתנדות ל' יום כדאמרינן סתם נדוי ל' יום וכל המחמיר על זה יניחו לו ברכות על ראשו. מצאתי בשם רב כהן גאון ז"ל מאן דעבר עבירה

(* נזמן ספיו ב"י סמוכ"ס. בשבתא

(ג) כ"י ב' טקף ואחר ליה ב' ונמיה מי דלת מן התלפזת תמקבלת ענין סתם ואמר ליה.

בשבתא מלקינין ליה בשבתא דמלכות במקום מיתה עומדת וכד מלקינין ליה מבפר ליה דתנן כל חיובי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן וכתיב ונקלה אחיך לעיניך כשלקה הרי הוא אחיך וכיון דמבפר ליה מלקינין ליה דלינקי מעון דלילה דאמר קרא כי לא ינקה ה' בית דין של מעלה אין מנקין אותו אבל בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו. ונראה בעיני שהרבר צריך עיון. שהרי מלכות במקום מיתה עומדת והיאך נדינו בשבת ואם אסור לזון דיני ממונות קל וחומר לדיני נפשות. וכן מצאתי שאילה לר' שרירא נאון זצ"ל מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר אלא בשבת ומתיראין ממנו שמא יברח למוצאי שבת. וכנסתהו לבית הסוהר עד מוצאי שבת וילקוהו או ילקוהו בשבת ומותרין בספירת מלכות אי לא. והשיב כך ראינו שאין מלקין ביום טוב ואין מנסיין לבית הסוהר ביום טוב וכל שכן בשבת דהני מילין כולוהו דינא נינהו ותנן אלו הם משום רשות לא דנין ולא מקדישין כו' ואם ברח אין עלינו כלום:

[סא] דין נר של שבת שכבתה אם רשאי להדליקה על ידי גוי.

ומי שהדליק את הנר וכבתה משחשיכה אסור לו לומר לגוי להדליקה כדתנן ואם בשביל ישראל אסור וכן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל פעם אחת הדליקה אלמנה אחת נר בשבת לתוך ביתה ובאה האשה בבית הכנסת והניחה את הכית סגור וסתום הדלת מפני הנר שלא תכבה מחמת הרוח וכשהורה מבית הכנסת מצאה הנרות נפולות לארץ וקפצה גויה אחת שבנתה להדליק את הנר כי היתה יודעת משפט היהודים וענינם ולא הניחתה האלמנה עד שתשאל לר' אם מותר ליהנות בכך ושלחה בנה לשאול לר' ואמר לה ר' דאסור לישראל להשתמש לאור של אותו הנר שנדלק בשביל ישראל כדתנן נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורה ישראל ואם בשביל ישראל אסור:

[סב] דין פתילות הראויות להדליק בהן בשבת.

וצריך להדליק את הנר מבעוד יום בפתילה הרולקות יפה ובשמן זך וצולל שיהא נמשך אחר הפתילה כדי שתהא הולקת יפה ושלא יצטרך להמותה שמא יבא לידי חיוב חטאת כדתנן אין מדליקין לא בלבש ולא בחוסן ולא בכלך לא בפתילת האידן ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים ותניא הוסיפו עליהם של צמר ושל שיער ותנן כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן ומה שנהגו להדליק בצמר גפן וקנבס ולעשות מהן פתילות. מצאתי בשם ר' יואל הלוי (רבינו) זצ"ל ראיתי שנהגין לתקן פתילות מצמר גפן בבתי כנסיות להדליק ופליאה היא בעיני דמשנה רווחת היא כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וצמר גפן יוצא מן העץ כמו הפשתן ואע"פ שהפשתן זורעין אותה כשאר זרעים הואיל שמתקשה קוראהו עץ ואף רבינו שלמה זצ"ל פי' בכמה מדליקין בהאי ברייתא דלעיל בההיא מתני' ר' שמעון בן אלעזר אומר כל היוצא מן העץ אין בו משום שלש על שלש ומפרש כגון קנבוס וצמר גפן ואמרינן תני רמי בר חמא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהם במקדש שנאמר להעלות נר תמיד הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא שלהבת עולה על ידי דבר אחר הרי לך דמשהו פתילות שבת למקדש ומייתי לה מקרא ופתילות המקדש פשתן דוקא דגרסין בירושלמי אהא מתניתא דכל היוצא מן העץ אמר רב שמואל בר רב יצחק שנאמר להעלות נר תמיד שיעורו לומר אין לך דבר שעושה שלהבת אלא פשתן בלבד ובפ' החליל בסוכה אמרינן מכלאי מנסי כהנים ומהמיניהן היה מפקיעין ובהן היה מדליקין אמר רב שמואל בר רב יצחק כתיב להעלות נר תמיד שיעורו לומר אין לך דבר שעושה שלהבת אלא פשתן בלבד. ורב אחר הגיה על זה דליתא דצמר גפן לאו יצא מן העץ אלא גדולי קרקע היא ומה שפי' רבינו שלמה זצ"ל בכמה מדליקין אגב שיטפיה וחרפיה פירש הכי. שהרי הוא בעצמו פי' בפרק כלל גדול שהוא גדולי קרקע גבי הא דתניא המנפץ והמנפס כולן מלאכה אחת הן ולשון נפוץ בפשתן ונפוס בצמר גפן שהיא גדולי קרקע ובעל היראים זצ"ל פי' היוצא מן העץ נקלה מן העץ לאפוקי קנבוס אבל בצמר גפן מדליקין שאינו נקלה מן העץ. ובעל התרומה זצ"ל כתב קנבוס שקרוין קנבי וצמר גפן שקרוין קיטון מותר לעשות מהן פתילות בשבת דלא יוצא מן העץ נינהו ונראה אמר פרק ביצד מברכין כל היכא דשקיל פירא והדר מפיך נוווא בורא פרי העץ והני אין הענף שלהן מוציא

מוציא פרי בשנה שנייה ופשתן שהוצרך להתיר לפי שקרוי עץ כדכתיב ותשמעם בפשתי העץ ולא כפי' רבינו שלמה זצ"ל דאסר להו. ושעוה וזפת וחלב מותר לעשות מהן פתילות קנדלייא בלע"ז להאיר דהא דתנן לא בזפת ולא בשעוה ולא בחלב היינו בחתיכה ליתן על הפתילה אסור או אם הן מהותכין וצלולין כמו שמן אסורין אבל יבשין כרוכין ודבוקים לפתילה כמין קנדלייא מותר כדאמרינן מהו דתימא לפתילה נמי לא קמ"ל. וגמי ספק אם מותר לעשות ממנו פתילה אם לאו אם כן יהא אסור לכרוך פשתן וצמר גפן סביב הנמי לעשות פתילה דאמר מר כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו אסור. והני מילי להדליק אבל להקפות מותר. פירש להקפות לעבות את הפתילה כגון שהיה דיי לעשותה בדבר המדליקין ומה שהוסיף בו הדבר שאין מדליקין בו כדי להוסיף בשלהבתה. כל אלו דבריו התרומה:

[סג] דין שמנים הראוין להדליק בשבת כדתנן לא בזפת ולא בשעוה.

ואלו שמנים שאסור להן להדליק בשבת כדתנן לא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן קיק ולא בשמן שריפה ולא באליה ולא בחלב. ואפילו מהותכין אין מדליקין בהם כחכמים דאמרו אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו. אמר רב ברונא אמר רב הלב מהותך וקרבי הגים שנמוחו מוסיף עליהן שמן כל שהוא ומדליק ודוקא הני אבל שאר שמנים אין מדליקין בהן אפי' הוסיף עליהן שמן. וכל אלו השמנים שאין להדליק בהן לפי שאינן נמשכין אחר הפתילה וגורנין שמא יטה. נפט ועטרן מפני שריחן רע וגורנין שמא ינחנה ויצא ודוקא היכא דאיכא שמן זית אבל היכא דליכא שמן זית מדליקין בכלן דתניא עמר ר' יוחנן בן נורי על רגליו ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמן מה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אנוזים כו' ומה שנוהגין להדליק בנרות של זכוכית ונותנין שמן למעלה ומים למטה ובשריף מגיע למים ככה. הקשה רבינו חס"ז מהא דתנן נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה ואפי' מערב שבת ואין צריך לומר בשבת הא למדת [שגרם] כיבוי אסור ותיריך אחי ר' בנימין נר"ו דלא דמי ניצוצות להנך נרות דניצוצות לאלתר דנפלי מיד מוכבי וכדמפרש בגמ' מפני שמקרב את כבוי ואפי' רבנן דמקילי מפי' בפרק כל כתבי הקודש כדתנן עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין רקנין בשביל שלא תעבור הדליקה בכי האי גוני דניצוצות אסרי ואפי' ר' יוסי דמחמיר מפי' כדתנן ר' יוסי אוסר בכלי חרש חדשים מלאין מים בכי האי גונא דנרות יש לומר דשרי דלא דמי אלא לכלים ישנים המלאין [מים] דכר אתיא דליקא לגביהו ככבו. ואפי' ר' יוסי לא אסר אלא בחדשים שהן נשברים קודם שתבא אליהם הדליקה אבל בישנים שרי. והכי מתוקמא בסוף פרק מירה. והנאונים ז"ל השיבו כך ראינו שמותר לעשות כן ואינו מענין האמור נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה ולא מענין ר' יוסי דאסר למלאות כלים חדשים מים לגבי דליקה דהתם עיקר מחשבתו לכך אבל הכא אין עיקר מחשבתו לכך אלא שמא אין לו יותר שמן או כדי שיהא אורה צלול לכך אינו אסור וכך נהגו ישראל להדליקם בבתי כנסיות משום כבוד וכך נהגו בישיבות ובבתי רבינו שבבבל וכן מצאתי בשם ר' נטרונאי גאון זצ"ל:

[סד] מהו לקרא בלילי שבת לאור הנר.

תנן התם לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר. פי' שמא ישכח ויטה הנר. ואמר רבא אפי' גבוה שתי קומות ואפי' גבוה שתי מרדיעות. והא דתנן אין קורין לאור הנר דוקא חד הוא דלא ליקרי אי נמי תרי גברי בתרי עניינא דלא מרגיש חד בחבריה אבל תרי גברי בחד ענינא שרי. כתב בעל התרומה זצ"ל בליל כיפורים מותר לכל אחד ואחד לומר אפי' לבדו בספר ולקרות סליחות לאור הנר וכן מנהג משום שהוא יום סליחה וכפרה ואימת יום הכיפורים עליהם ויזכור ולא יטה הנר וגם צורך השעה להרבות תחנונים אבל ליל יום טוב שחל להיות בשבת אסור לומר. פיוטים לאור הנר אלא אם כן יקרא אחר עמו בספרו אפי' במקום צבור אבל אם יודע קצת הפיוט על פה מותר לעיין ראשי הדברים בתוך הספר והוא יגמור הדבר מחוץ וחוזר ומעיין בספר לאור הנר וגמרו בחוץ כדאמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיות וכן הדין בלילי פסחים שחל להיות בשבת וצריך לו לומר הגדה על השלחן אם הוא יחידו אסור לקרות בספר ולא יועיל בעינו אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות

בספר אבל עיוני ראשי הדברים שיודע לגמור בחוץ מותר. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו שהתרומה הווא מרומעת במקצת מה שאמר בלילי פסחים שחלו להיות בשבת וצריך לו לומר הגדה על השלחן אם הוא יחידי אסור לקרות בספר ולא יועיל בעיוני אשתו עמו מה יעשה תיבטל מצות והגדת לבנך משום ספק שמה יטה ועוד אם התרנו לקרות שני גברי בחד ענינא דאיכא למימר כל אחד ואחד נתן דעתו לקרות ואינו מרגיש בהשניית חבירו כל שכן שיש להתיר בשאין חבירו עמו בספר ובעיוני אשתו והא דנקט תרי גברי בחד ענינא רבותא קמ"ל שאעפ"י שישנהו קורין שרי וכ"ש אם האחד קורא והאחר מעיין בו ושומע לאפוקי ביחוד בינו לבין עצמו דלא יקרא. ועוד דקריאת הגדה בספר הוי בעין ראשי פרקים דאין עם הארץ בעולם שלא תהא קצת שגורה בפיו ובעיונו קצת בספר קורא פעם בספר ופעם חוץ לספר וכדבריו אחי נראה בעיוני דכל שכן שהאשה זכורה להזכיר לבעלה שלא יטה מאחר שהיא אינה מרודה לקרות:

[סד] דין לילי שבת לחתים פורש סוכת שלום. ודין [אי] אומרין ברכת הפסוקים.

אמר רב שר שלום גאון זצ"ל בלילי שבתות ובלילי ימים טובים בערבית אין מנהג בישיבה ובבית רבינו שבבבל לומר שומר עמו ישראל לעד אלא חותמין פורש סוכת שלום ואנו דבגולה נקטינן כמנהג רבינו לפרוש על השלום משל למלך שנתרחק מחילו ובא בתוך עם אחר שאין מגין עליו והיה מתפחד ולקח עמו כלי זיין להגן על עצמו מן מבקשי נפשו אבל כשהגיע לתוך חילו הניח כלי זינו לומר שאינו צריך לשמור נפשו שהרי סגניו ושריו אתו לשמרו. כך ישראל כל ימות החול הן מתפחדין לפי שמרודין הן ואינם יכולין לקיים בהן את המצוות ומפני שאין זכות לימות החול כמו ליום השבת צריכין הן להתפלל שלא יזוקן מן המזיקין ואומר ושמור צאתנו ובאינו ומברכים שומר את עמו ישראל לעד. והתפלה היא ככלי זיין. הגיע ערב שבת כולם מורחין לכבוד השבת איך לענג את השבת ולנוה בו וגדול הוא זכות יום השבת שמגין על הזוכרים אותו לקדשו ולכך אין צריכין שמירה ודי להן לפרוש על השלום ולכך אומרים ושמרו בני ישראל את השבת ומתפללין ד' ברכות והאמצעית היא מעין השבת. ואומר פרק במה מדליקין שמדבר במשמרת השבת והכל לחביבות הדבר שמוכרין (על) ענין השבת וקוראין אותו כדי להגן עליהו. ואחי ר' בנימין נר"ו פי' מה שאומרים ושמרו על שם זכור ושיבור שמור בתפלה וזכור בקדוש כדאמרין זכור וזכריו על היין בכניסתו. ושמרו כנגד שמור לומר כל השומר שבת כתקנה השבת משמרתו. שאלו מקמי רב נסרונא גאון זצ"ל על מה אין אומרין ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכל הפסוקים כמו שאומרים בימות החול וכן יראו ענינו. והשיב ברכה זו אינה עיקר שכן שנינו בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה המעריב ערבים ואוהב את עמו ישראל לפני קריאת שמע וגאל ישראל ושומר את עמו ישראל לעד לאחריה וקיימא לן כרב דאמר תפילת ערבית רשות ואתי רבנן בתראי ותיקנו בהר שומר עמו ישראל לעד לומר פסוקי דאית בהו שבחות ושמירות וברכה לפניהו ולאחריהו לפניהו ברוך ה' לעולם ולאחריהו יראו ענינו וחותמין בה מלך אל חי לעד וקיים לנצח ובתוכם י"ח אוכרות כנגד י"ח ברכות ודבר זה תיקנו בימות החול לאומרו אבל בשבת העמידו הדבר על משנתנו שתים לפניה ושתים לאחריה ולא נהגו לומר הפסוקים מפני ג' דברים אחד דשכיחי מזיקין בלילי שבת שפי מבחול הלכך יש למהר עמוד מקמי דלעקר שרגא ועוד שיש בני אדם שלא אכלו בערב שבת ביום כי אם מעט ובבקר כדי שיכנסו בשבת בתאוה ועל כן לא רצו לאתר בבית הכנסת אלא קורין את שמע בברכותיה ונפטרים לבתיהם לשלום. באו האחרונים והוסיפו לומר ויכולו השמים וברכה אחת מעין שבע בנעים ובמשיכה ופרק במה מדליקין כל זה לצורך ולתקנה היא שאם יש אחד שאיתר לבוא לבית הכנסת בעוד שהצבור מתפללין ואומרין ויכולו והפרק הוא קורא את שמע בברכותיה ומתפלל ואינו נשאר שם יחידי כדי שלא יסתכן בדמקום רבים לא שכיחי להזיק ומנהג אבות תורה היא מכל מקום קריאת הפסוקים שבחול בטלין בשבת וכן מנהג בישיבה ובבית רבינו שבבבל:

[סו] דין ויכולו וברכה אחת מעין שבע וקריאת פרק במה מדליקין.

אמר רב ואיתימא ר' הושע בן לוי אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכולו דאמר ר' אליעזר כל האומר ויכולו בערב שבת כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית

יש מקומות שנהגו לומר בתפלת לחש אתה קדשת ויש בה ויכולו ומנהגינו לומר ומאהבתך כדאיתא בתוספתא דברכות אמר ר' אלעזר בר' צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה בלילי שבת ומאהבתך. ואפי' אותם שאמרו ויכולו בתפלת לחש נהגו לומר עוד בקול בצבור עם ברכה אחת מעין שבע. ונהגו לאומרו בעמידה. והטעם מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל לפי מה שאמרו האומר ויכולו בערב שבת מעיד להקב"ה שברא מעשה בראשית ומאחר דהגדת עדות היא הא קיי"ל דמצות עדות בעמידה כדכתוב ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב מה שנהגו לומר בעמידה לפי שעבשיו סיימו תפלת לחש והן נמצאין עומדין וצריכין עוד לעמוד בברכה אחת מעין שבע ולא מטעם עדות והאומר אותו מיושב לא הפסיד וראיה לדבר קדוש היום שאומרים אותו בישיבה מכל מקום אין להשיג גבול ראשונים. וברכה אחת מעין שבע אין היחיד רשאי לאומרו אלא אומר ויכולו עד אשר ברא אלהים לעשות ודיו. והבי שדר רב עמרם גאון זצ"ל דבי תיקנו רבנן ברכה אחת מעין שבע בצבור ומשום סכנה דאי איכא גברא דאיבעב למית דכי כנישתא ואשכח צבור דמצלי בלחש קרי ק"ש ומצלי בהרי דמטרחי צבורא ונפיק בהרא צבורא ולא מיתויק. ומצאתי בשם ר' משה רוב נטרונאי גאונים זצ"ל יחיד שמעה ולא התפלל של שבת אי שמע משלוחא דצבורא ברכה אחת מעין שבע מרישא ועד סופא ואומר מלתא מלתא בהדיה ומכוון דעתיה נפיק ידי חובתיה. יש מקומות שנהגין שלא לשנות פרק במה מדליקין כשחל יום טוב בערב שבת ונותנין טעם לדבר לפי שאינו יכול לומר עשרתן ערבתן שאין מעשרין ומערבין ביום טוב ויש שאין דוחין אותו בכך שהרי בשעה שאומר אותו אינו עת לא לעשר ולא לערב ולא להדליק את הנר:

[סז] דין מהו לאכול בערב שבת מן המנחה ולמעלה והיושב בסעודה וקידש עליו (את) היום.

וצריך אדם לזוהר שלא לאכל בערב שבת מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך ואע"ג דקיימא לן בהלכתא כר' יוסי מאן דעביד כר' יהודה מפי עדיף משום כבוד שבת ואם התחיל בסעודתו מבעוד יום וקדש עליו היום פורש מפה ומקדש דאמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורש מפה ומקדש פי' אין הלכה כר' יהודה דאמר מפסיקין לגמרי דהיינו בברכת המזון כדי להפריש בין סעודת חול לסעודת שבת ולא יראה כי הוא גומר סעודת חול אין הלכה בזה כמותו שאינו צריך להפסיק בברכת המזון ואין הלכה כר' יוסי שמתיר לגמור סעודתו קודם שיקדש שאסור לוכל בלא קידוש כיון שקידש היום אלא פורש מפה ומקדש וגומר סעודתו ואינו צריך להפסיק בברכת המזון. וכתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל פורש מפה ומקדש ואחר כך שרי המוציא וגמר סעודתו ומברך ברכת המזון. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב דאינו נראה לו לברך המוציא דכיון דלא מצריך שמואל להפסיק ולברך ברכת המזון אלא מקדש וגומר סעודתו אמאי שרי המוציא בלא מוציא וגמור סעודתו שלא הוצרכו לברך המוציא אלא היכא דבורך ברכת המזון על מה שאכל כדתניא כשהן יושבין מעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין מעונין ברכה לכתחלה אבל הכא שאינו צריך לברך ברכת המזון למפרע אינו צריך לברך המוציא לכתחילה:

[סח] דין הסדרת שלחן ע"ש מבעוד יום לכבוד ותפארת השבת.

וצריך אדם להסדיר שולחנו מבעוד יום דתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם ערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחנו ערוך ומסתו מוצעת מלאך טוב אומר לו יהי רצון לשבת אחרת כך ומלאך רע אומר אמן בעל כרחו ואם לא מצא כך מלאך רע אומר יהי רצון לשבת אחרת כך ומלאך טוב אומר אמן בעל כרחו. ואמר ר' אלעזר לעולם יסדיר אדם שולחנו בערב שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכיות. ומה שנהגו לפרוש מפה על השלחן כדתניא ושון שאין מביאין את השלחן אלא אם קדש ואם הביא פורש מפה ומקדש פי' כדי שיבא השלחן לכבוד השבת ויש מפרשין שעל כן פורשין מפה על השולחן בשעת קידוש שכיון שמוטר לקדש על הפת

הפת וזה מקדש על היון אם יהא הפת מגולה יהיה לו כעין פנימה על כן פורש עליו מפה ומכסהו. ויש נותנין מעם לדבר זכר למן שהיה המל תופה אותו מלמעלה ומלמטה כדכתיב ותעל שכבת המל וגו' וכתיב ובבקר היתה שכבת המל וגו' וכן מפורש ביומא. מהו מחספס מל מלמעלה ומל מלמטה ודומה כמו שמונה בחפיסה וצריך לתת על השלחן ב' ככרות שהרי הוא צריך לבצוע על שניהם דאמר ר' אבא צריך אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת מאי טעמא לתשמונה כתיב אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא היה שקיל תרתי ובצע חדא [אמר לקטו כתיב] ובשבוצוע בצוע בעין יפה דאמר ר' זורא בצע אכולי' שירותיה:

[סמ] דין קידוש קודם נטילת ידים או לאחר נטילת ידים.

וצריך אדם לקדש קידוש היום תחילה ואחר כך ישול את ידיו ואם נטל ידיו תחלה מקדש ואינו חושש וכן השיב רבי' ישעיה זצ"ל מה שכתבת אלי לענין קידוש שבת ויו"ט ונטילת ידים לסעודה איזה מהם קודם קידוש היום או הנטילה פשיטא דקידוש היום קודם דאטו יין מי בעי נטילת ידים מי לא אמרינן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ודבר זה מחלוקת בית שמאי ובית הלל כדתנן פרק אלו דברים בית שמאי אומרים נוטלין לידים תחילה ואחר כך מווגין את הכוס ובית הלל אומר מווגין את הכוס תחלה ואחר כך נוטלין לידים וקיימא לן הלכה כבית הלל ופרישי בית הלל טעמייהו במסקנא דבעינן תיכף לנטילת ידים סעודה ובערבי פסחים נמי אמרינן אמר רב ברונא אמר רב נטל ידיו לא יקדש ואע"ג דאקשי ל' רב יצחק וסתר למילתיה הגי מילי בדיעבד אבל לכתחלה ליכא מאן דאמר דצריך נטילת ידים ברישא אלא מקדש תחלה. ורב עמרם גאון זצ"ל כתב בתשובתו והלכתא נטל ידיו לא יקדש על היון מאי טעמא יין אינו צריך נטילת ידים שבך אמרו חכמים הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ופת הוא דמעונה נטילת ידים וכיון שנטל ידיו עקר מן היון דעתו ושם דעתו על הפת לפיכך אם נטל ידיו לא יקדש על היון אלא על הפת והנוטל ידיו להברלה צריך ליטול אותן לאכול את הפת ואם הוסיף לפת אכול. ולא סבורא לן להאי פסקא דרב עמרם גאון זצ"ל דהא ר' יצחק בר שמואל סתר ל' למילתיה דרב ברונא ואמר אע"ג דנטל ידיו מקדש וכן פסק גם רבי' יצחק פאסי ז"ל אלמא בחביבותא תליא מילתא ולא בנטילה וכל זה שפסק רבי' יצחק הוי בדיעבד אבל לכתחילה ליכא מאן דאמר דיטול ידיו תחילה אלא מקדש תחילה ואחר כך נוטל עד כאן תשובת הרב ומסתבר כוותיה:

[ע] דין קידוש במקום סעודה.

ואין מקדשין במקום שזעדין שם דאיתמא אותם בני אדם שקדשו בבית הבנסת רב אמר ידי קדוש יצאו ידי יין לא יצאו ושמואל אמר אף ידי קדוש לא יצאו ואורא שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קדוש אלא במקום סעודה. ובהלכות גדולות מפרש טעמא דכתיב וקראת לשבת עונג מקום שקראת לשבת שם תהא עונג סבור מינה הגי מילי מבית לבית אבל מפינה לצינה לא אמר להו רב נחמן בר תחליפא זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמי' דשמואל ואפי' מאיגרא לארעא הוי מקדש ואף רב הונא סבר אין קדוש אלא במקום סעודה דאמר אבוי כי הוינן בי מר כי הוה מקדש הוה אמר לן טעמא מידי הבא דילמא אדעיייליתו לבתיכו מתעקרא שרגא ולא מתקדש לבו ולא מתאכיל לבו ובקידושא דהבא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה וכן הלכתא. וכתב רבינו נסים זצ"ל הא דאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה דוקא שקידש במקום זה על מנת לסעוד שם אבל אם קידש במקום זה על מנת לסעוד במקום אחר אינו צריך לקדש. והביא ראיה מירושלמי דסוכה רב אבא בר כהנא ר' חייא בר אשי בשם רב צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום ר' יהושע בן לוי אמר צריך לקדש בתוך ביתו ר' יעקב בר חייא בשם שמואל קידש בבית זה ונמלך ואכל בבית אחר צריך לקדש. רב אחא ורב הונא בשם ר' אושעיא מי שסוכתו עריבה עליו מקדש לילי יום טוב האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו אמר ר' אבן ולא פליגיין מה דאמר רב כשלא היה בדעתו לוכל בבית אחר מה דאמר שמואל כשהיה בדעתו לוכל בבית אחר אמר ר' מנא אתיא דשמואל כר' חייא ורב אושעיא כר' יהושע בן לוי שמעת מינה שמקדש בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו וברכתא דהא דמיא דהא סוכתו עריבה עליו וכן פ' הר"ר מאיר בשם רבינו אבי העזרי. ומה שהיה קשה לדבריו מהתא עוברא דהוה אמר רבה לתלמידיו

לתלמידיו טעמי מידי הכא דילמא מתעקרא לכו שרגא וכו' ובקדושא דהבא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה. ולדבריו אמאי לא אמר להו תכונו למיכל בביתוכי דהא לדפרושו כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר קידוש במקום סעודה קרינא ביה. ונראה לפרש דהיא היא. והכי פירושא טעמי מידי הכא דילמא אתעקרא לכו שרגא ואפילו אם יהיה בדעתכם לאכול שם בלא נר לא תאכלו הלכך טעמי מידי הכא ושאיב תאכלו בכל מקום שתדצו. ובעל הדברות כתב דלא סבירי ליה דרבינו נסים זצ"ל דאם כן איפכא משמע גירסא דירושלמי מה דאמר רב כשהיה בדעתו מאן דאמר שמואל כשלא היה בדעתו וליתא הכי בירושלמי דברכות ובסוכה כנוסחי דירן ואם אפשר ליישבה לפי רבינו נסים זצ"ל דקשי לן גמ' דירן דמקשי לשמואל למה לוי למצילי לקידושי בני כנישתא וכסתבר לן כנוסחא דירושלמי מה דאמר רב כשלא היה בדעתו מה דאמר שמואל כשהיה בדעתו והכי פי' מה דאמר רב צריך לפסול את סוכתו בשאין דעתו לזבל אלא בסוכה שאין לו מקום להוריד את כליו וצריך לפוסלה והכי אמר ר' חייא בר אשי בגמרא דירן אין לו מקום להוריד את כליו פוהת בה ארבעה והכי גרסינן מה דאמר ר' יהושע בן לוי בשדעתו לאכול בבית אחר והוא פוסל את סוכתו שיש לו מקום להוריד את כליו זהו לשון עשרת הדברות. וצריך עיון דאין הגרסא שלו לא בירושלמי ולא בפסיקתא. ובתשובות הגאונים ז"ל מפרש הא דאמרין אין קידוש אלא במקום סעודה דוקא היכי דמקדש במקום זה ומועד במקום אחר שאינו רואה במקום סעודתו את מקומו הראשון קידוש בו אבל אם רואה במקום סעודתו את מקומו הראשון מותר כדאמרין שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין שכיון שרואין זה את זה נעשו במקום אחד וכמסיבה ארת ומצטרפין אף כאן שיושב במקום אחר ורואה את מקומו הראשון נעשה כמפינה לפינה ומותר ואם לאו נעשה במקום אחר ואסור:

[עא] דין קידוש לאחר טעימה ומה לקדש על הפת ועל כוס פגום.

ואם שכח ומעם כלום קודם שיקדש צריך לקדש דאמר רבא מעם מקדש מעם מבדיל ורשאי אדם לקדש בין על הפת ובין על היין כי הא דרב כי הוא חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא כי הוא חביבא ליה חמרא מקדש אחמרא. וכוס שטעם ממנו אין מקדשין בו דאמר מר טעמו פגומי ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל מאן דאיכא בהדיה יוקא או גרבא או נטלא ואישתו געהון אקרי פגימה וכי הדר שתי לא מברך עליה ולא לענין בורא פרי הגפן אמרינן אלא לענין קידוש והבדלה וברכת המזון והיכא דטעים ליה מן כסא ולגינא או מן חביתא נמי מקרי פגימא ולא מקדשין ולא מבדלינן ולא מברכינן ברכת המזון עליה דרבינא קפיד אכסא פגימא רב שישא בריה דרב אידי קפיד אחצבא פגימא ולא מבעיא על חמרא פגימא דתב מקדשין אלא אפי' מיא פגימא לממוג בהו חמרא לקידושא אסור ורבינו ישעיה זצ"ל כתב בשם רבינו שמואל ז"ל דקפיד לכתחלה משמע אבל אם אין לו יין אחר מקדשין עליו. ור' צדקיה בר גימטי אחי שני זצ"ל שמע מפי הר"ר מאיר זצ"ל שמי שיש לו כוס פגום וצריך לקדש או להבדיל מוסף עליו מים כל שהוא ומכשירו. והכי איתא בירושלמי כוס פגום מוסף עליו מים כל שהוא ומכשירו ומשמע על שכן יין וכן נוהגין בכל ארץ אשכנז. ובשם הר"ר אליעזר ב"ר יואל הלוי ז"ל מצאתי שאפילו בלא תוספות יש תקנה כגון אם שתה יין מכוס גדול יערה אותו בכוס קטן אם יהיה בו שיעור של ברכה ויכול לברך עליו. ופגום פי' חסר כמו עד שתימלא פגימתה של לבנה:

[עב] דין חובת נשים בקידוש היום ומי שקידש לעצמו לחזור לקדש לאחרים.

ונשים נמי חייבות בקדוש היום דאמר רב אדא בר אבהו נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה ואע"פ שקידוש היום מצות עשה שהזמן גרמא היא מאי טעמא זכור ושומר בדבור אחר נאמרו כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואתנהו בשמירה איתנהו בזכירה. וקידוש היום אע"פ שיצא מוציא דאמר רב אשי כי היוגין בי רב פפי הוא מקדש לן כי הוא אתי אריסיה מדברא הוי מקדיש ליה. והמקדש בביתו ובא אצל אנשים שידועין לקדש מהו שיחזור ויקדש אם מיחזי כמוציא שם שמיא לבטלה או לא נשאל לר' יהודאי נאון ז"ל ואמר שאין לו לקדש:

[עג] דין מעימת כוס של קידוש.

ומאן דמעיס כמא דקידושא מבעיה ליה למעטס מינה מלא לוגמיו דאמר מר המקדש ומעס מלא לוגמיו יצא. ומכאן מוכיח רבינו ישעיה זצ"ל שמלא לוגמיו הוא פחות מרביעית שהרי כל שיעור הכוס אינו אלא רביעית. ובדברי הגאונים ז"ל מצאתי הא דבעינן שיטעם מלא לוגמיו דוקא דלא מעמי שאר המסובין אבל אי מעמי אחרני אפי' במעימה פורתא לית לה בה ואם שתה המקדש כל יין של קידוש או אפילו אחד מן שאר המסובין ואפי' קמן יצאו בולן ידי חובתן. והראיה. על זה מדאמרין בפרק בכל מערבין גבי יום הכיפורים דליתביה לינוקא ומשני דלמא אתי למיסרך ומחתם נמי ילפינן שאין יוצאין ידי חובת קידוש בלא מעימה כלל או הוא או אחר כך פירש רבינו שלמה (ג) זצ"ל:

[עד] דין כוס של קידוש מהו לברך אחריו על הגפן.

ואם ראוי לברך על הגפן אחר כוס של קידוש אם לאו מצאתי בשם רב עמרם גאון ז"ל וששאלתם כוס של קידוש מעון ברכה לאחריו אי לא אם תמצא לומר מעון הני מילי היבא דמקדש מקמי דלייתא פתורא אבל אם מייתי פתורא ומקדש אפתורא לא מעון או דילמא בין לא מייתי פתורא בין מייתי פתורא מעון ברכה לאחריו כך ראינו שכל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך ברכה אחרונה שהיא על הגפן מאי מעמא דלא קא השיב ליה לכוס של קידוש בהדי הנך דאין מעונין ברכה לאחריה דקאמרין מיתבי כל השעון ברכה לאחריו מעון לפניו (ד) ויש שמעון לפניו ואין מעון לאחריו וזו הלכה היא דמותבין מינה תיובתא וקאמרין בשלמא לרב יצחק בר אבדימי למועטי ירקא דאין מעון ברכה לאחריו לר' יצחק למועטי מיא אלא לרב פפא למועטי מאי למועטי מצוות ומקשינן ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפלייהו מברכין לשמור הקוין למועטי מאי למועטי רחני דאין מעונין ברכה לאחריו ואילו כוס של קידוש לא מדכרינן כלל אלמא מעון ברכה לאחריו והני מילי היכי דלא אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון אבל אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון כיון דעדיין לא אסח דעתיה ממשתייא דהא אית ליה כוס של ברכה לא צריך לברוכי אחר כוס של קידוש ואי קשיא אם כן למה מברך על כוס של ברכה בורא פרי הגפן משום דאפסקא בברכת המזון והיבא נמי דלא הוי ליה לבד מן ההוא כוס של קידוש ואיקרי וברך ברכת המזון נפיק ליה בברכת המזון ולא יכול מיהדר ברוכי על הגפן בתר ברכת המזון ולא שנא קדיש מקמי פתורא ולא שנא קדיש על פתורא וכי תימא כוס של קידוש לא נפיש וכיון דלא שתי טיבא לא צריך לברוכי ואל הגפן כבר נתנו הכמים שיעור בין קבילה בין בשתייה כגון שאכל כית מכל מאכל מעון ברכה בין לפניו בין לאחריו דאמר ר' תימא אנה ראינו את ר' יוחנן שגבול ית מלחה ובידך עליה תהלה וסוף. שתיה כיון ששתה כרי רביעית כבר נתחייב בברכה ראשונה ואחרונה דעד רביעית שמה שתיה איבעית אימא דגמרין מיום הכיפורים דתנן השותה מלא לוגמיו חייב אי בעית אימא מהא מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום וכמה רב אמי ורב אסי מעמו עד רביעתא ואירי ואירי קרובין אחד שיעור ואם תאמר שמא קידש ולא שתה רביעית אם כן לא יצא ידי חובתו דקאמר המקדש ומעס מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא וכל שכן אם שתאו כולו שחייב לברך וכל שכן כוס של הבדלה דאין רגילין להשקות ממנו את בני הבית ואת בני המסובה ומבריל רגיל לשתות כולו שחייב לברך אחריו. ואם תאמר כיון דכוס דמצוה הוא ולא להנאתו קא שתי ליה ופסור אם כן מצוה בלילי הפסח שחובה ומצוה הוא הכי נמי שאין מברך ברכת המזון אחרית אלא כיון שמעם כשיעור בין אכילה בין שתיה נתחייב בברכה אחרונה ואם מקדש זה או מבריל זה עברו ולא מעמו ברכיעית ודאי פטורין הם מברכה אחרונה עב"ד. ונראה בעיני דכוס של קידוש אינו מעון ברכה לאחריו ואפילו להנהו רבוותא דסברי דיון שבתוך המזון מעון ברכת על הגפן קודם ברכת המזון ואינו נפטר בברכות המזון אין כוס של קידוש מעון על הגפן שהרי יש לו לשתות בתוך המזון שאם יברך על הגפן אחר כוס של קידוש אם כן צריך עוד לחזור ולברך על היין שבתוך המזון בורא פרי הגפן ודבר זה אינו שהרי שנינו בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ואוקימנא בשבתות וימים טובים אם כן כוס של קידוש נפטר מברכה של אחריו עם יין שבתוך המזון וי"א שיון בתוך המזון אינו

(ג) ובכ"י ב' איתא כניו עמואל. (ד) בכ"י ב' איתא כל סעטין ברכה לפניו מעון לאחריו.

שבלי ענין שבת עד עה עז הלקמ כת

אינו מעון על הגפן שאם ברכה אחת מעין שלש פוטרתו כ"ש שלש ברכות עצמן וסברתינו בזה כתובה לפנינו בערוגה שלישית הלכה קמ"ח:

[עה] דין פרשיות של שבת להסדירן שנים מקרא ואחד תרגום כל אחת ואחת בשבתא שלה .

וראוי לכל אדם להסדיר פרשיותיו עם הצבור כל פרשה ופרשה בשבתא דאמר רב הונא בר יהודה אמר ר' מנחם אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפי' עשרות ודיבון . יש מפרשין שיקרא הסדר פרשת היום שקורין בשבת קודם שילך לבית הכנסת ואפי' עשרות ודיבון שאין בו תרגום יקראוהו ג' פעמים כנגד שנים מקרא ואחד תרגום ואמר רב הונא בר יהודה אמר ר' מנחם כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום מאריבין לו ימיו ושנותיו . רב ביבי בר אבבי סבר לאשלימונהו לכולהו פרשיותיו במעלי יומא דכיפורי תנא ליה ר' חייא בר רב מדפתי (ושמרתם) [ועניתם] את נפשתיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי . סבר לאקדימונהו פי' לסדר כל הפרשיות כולן בשבת אחת או בשתי שבתות אמר ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר . ובמבילתא פ' בא אל פרעה פסוק ודהו כי יאמרו אליכם בניכם שבעה דברים צוה רבינו הגדול את בניו שלשה של יראת תפא וארבעה של דרך ארץ ג' של יראת חטא אל תישן על מטתך עד שתקרא את שמעו ואל תכנס לבית הכנסת באחרונה ואל תאכל בשבת עד שתקרא את הפרשה וכו' :

[עו] דין זמירות של שבת שאומרין י"י מלך בעמידה ואומר מזמור לתודה ומה שראו שנהגו להתפלל בשחרית ישמח משה .

מה שנהגו לומר בשבתות וימים טובים בזמירות ה' מלך בעמידה כתב אחי ר' בנימין נר"י הטעם לפי מה שנמצא באגדה ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה שברא את העליונים לשבח לשמו כיצד מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע פותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימולך לעולם ועד וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיע לברכו וכו' וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראויין לאומרו בעמידה ומה שאמר במסכת סופרים ובחול לפי שמתבטלין ממלאכתן והן צריכין למעשה ידיהן ואין להם פנאי להאריך בנעימתו לא נהגו לאמרו בעמידה וזה שאמר במס' סופרים שאומרים אותו בפסח בעמידה לאו לאפוקי שאר ימים טובים ושבתות אלא אלא לאפוקי ימות החול . ויש שאין אומרים אותו בחול כלל . מזמור לתודה יש מקומות שאומרים אותו בחול ולא בשבת ומצאתי פעם למנהגם בשם רבינו שלמה זצ"ל לפי שאין קרבן יחיד קרב בשבת ותודה קרבן יחיד הוא והוא יכולה ליקרב בכל יום חוץ מן השבת . ובמקומנו מנהג לאומרו בשבת ולא בחול וכתב אחי ר' בנימין נר"י הטעם לפי מנהגינו לפי שהשבת היא יום הודאה ובלשון הזה פתח אדם הראשון מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' והלשון הזה משמע לשעבר ולעתיד לשעבר שאנו נותנין הודאה ושחבה למקום שהנחילנו יום הודאה כזה ולעתיד כדאיתא באגדה ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן בשם ר' מנחם דגליא לעתיד לבוא כל הקרבנות בחול וקרבן תודה אינו במלך כל התפלות עתידות ליבטל ותפלת הודאה אינה במילה וכן דוד אומר עלי אלהים נדריך אשלים תודות לך תודה לא נאמר אלא תודות ההודאה וקרבן תודה ובשבת היא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא . נהגו להתפלל שחרית ישמח משה במתנת חלקו מה ראו חכמים ז"ל להוכיח משה רבינו ע"ה בתפילת שבת מצאתי הטעם בשם הר"ר נתן ב"ר מכיר ז"ל לפי שהתורה נתנה בשבת שחרית על ידי משה הלכך ראוי לספר בכבודו של משה שהתורה ניתנה לו במתנה דכתיב ויתן אל משה ככלותו . ואחי ר' בנימין נר"י כתב הטעם לפי שמצינו שנפטר משה בשבת במתנה והיו ישראל יושבין תכף למיתתו ומדקדקין במעשיו ומספרין בשבתו ואפי' למי שמוכיח שנפטר משה רבינו בערב שבת אינו רחוק מן הדעת שחכם שמת יושבין בישיבתו ומספרין בשבתו ומשיחין במעשיו תכף למיתתו כל שבעה . ואני מצאתי טעם אחר שיש במדרש שנתעלה משה רבינו בעיני פרעה ואמר לו פרעה למשה משה מה מתנה אהא מבקש ממני אמר לו תן לי יום אחד בשבוע שינוחו בו בני ישראל מעבדו . ונתן לו ובהר משה בשביעי שלא יעבדו בו ישראל ככל ימות השבוע ועדיין שבת לא נתג

וכשאר להם הקב"ה מלאכה בשבת או שמח משה רבינו על מה שעלה בחלקו השבת על כן אומרין ישמח משה במתנת חלקו. ולא נתתו ה' אלהינו לגווי הארצות ולא הנחלתו מלכנו וכו' יש לפרשו על האמור באגדה כבריייתא דר' אליעזר משל למה הדבר דומה לאחד שהי' לו בן וכלי חמדה לא רצה להנחילו אלא לבנו כך הקב"ה יום ברכה וקדושה ומנוחה שהיה לפניו לא רצה להנחילו אלא לישראל תדע לך שהוא כן כשיצאו ישראל ממצרים עד שלא נתן להם את התורה נתן להם את השבת. חמדת ימים אותו קראת. יש מפרשים שנקרא שבת חמדת ימים דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי אין ויכל אלא לשון חמדה כמה דתימא נכספה וגם כלתה נפשי ויש מפרשין לא שהשבת נקרא כן אלא כך הצעה של תפלה ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו כלומר קדשת אותו להיות נחמד מכל הימים ור' מאיר ציר נאמן זצ"ל היה מתקן הדבר כך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים. ואותו קראת זכר למעשה בראשית :

[עז] דין שבחות שנהגו לומר בין קריאת התורה וכדר קריאת התורה בשבת.

אבא מרי ר' אברהם זצ"ל הגהיג לומר בכל שבת ויום טוב כשמוציאין ספר תורה לקרות בו פסוקים של שבחות. אין כמך באלהים ה'. מלכותך מלכות כל עולמים. שמע ישראל וכו' בסדר הכתוב בסדרים בשלשה רגלים עד וגדיל תורה ויאדיר. והיה הדבר נראה טורה צבור וקשה בעיניהם על שנוי המנהג ומצאנו סמך ומעד במס' סופרים פרק י"ג. המפסיר בנביא הוא פורס על שמע באיזה שמע אמרן בשמע של ס"ת היכי פתח אשרי וישבי ביתך ואחר כך עומד המפסיר ואומר אין כמך באלהים ה' מי כמך באלהים ה' מלכותך מלכות כל עולמים וכו' ואוהו התורה ואומר שמע ישראל פסוק ראשון בעמידה (ס) ואף העם עונין אחריו וחוזר ג' פעמים אחד אלהינו כנגד ג' אבות ויש אומרים כנגד שלש קדושות וצדקתך אלהים עד מרוב וצדק להגביה התורה בשמעי ישראל ובאלו ג' יחודים ובגדלו לה' אתי ועוד צדק לומר על הכל יתגדל ויתקדש בו מיד גולל ס"ת נגד ג' דפין ומראה פני כתיבתו לעם לעומדים לימינו ולשמאלו ומחורו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולברוע ולומר זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל ועוד אומר תורת ה' תמימה והמפסיר נותנו לחון הכנסת והוא קורא אחר התורה וכו' הא למדת שמנהג טוב והגון הוא וקבוע מימי רז"ל ואין להעבירו. מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל למה קורין בשבת בתורה שבעה שאם יארע לו אונס לאדם שלא בא לבית הכנסת כל שבעת ימי השבוע ולא שמע ברבו ואזין מפי הקורין ז' פעמים ברבו ויוצא ידי חובתו. ואם אין בבית הכנסת ז' בני אדם היודעים לקרות עומדים היודעין וקורין שנים או שלשה פעמים עד שגומרין ז' קריאות וכבר הארכתי בזה בערוגה הראשונה הלכה ל"ו. ומותר להוסיף על שבעה הקוראין בתורה כדתנן בשבת שבעה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. במס' סופרים הסגן שהוא קורא בתורה פחות מו' ושבת כסבור שקרא שבעה חוזר וימלא ז' קריאות ואם קרא ודילג על פסוק ולא קרא אם קרא ז' פסוקים ואין הפסוק המדולג ביניהם אינו חוזר במנחה ביו"ט אבל בשבת אם שבת ועבר על הפסוק ואח"כ נודע לו חוזר וקורא אפי' לאחר שהפסיר בנביא והתפלל מוסף. ומסתברא דבשנו ובחמישי אפי' אם קראו עשרה פסוקים [ס"א אין] מחזירין אותו כמו בשבת :

[עח] דין תרגום שמתרגמין בו בשעת קריאת התורה.

ומצות הקורין בתורה להעמיד תורגמן לתרגם מה שהן קורין כדי להשמיע לנשים ולעמי הארץ בדכתיב ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ואמר מר ויקראו בספר תורת האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום אמר ר' שמעון בן פוי אין המתרגם רשאי להגביה קולו ויותר מן הקורא בתורה מאי טעמא דכתיב משה ידבר והאלהים יענו בקול שאין הלמוד לומר בקול ומה תלמוד לומר בקול בקולו של משה ואין הקורא רשאי להגביה קולו ויותר מן המתרגם ואם אין המתרגם יכול להגביה קולו ימעיך הקורא קולו ויקרא. אמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרוא בתורה עד שיכלה אפן מפי העונין ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי להתחיל פסוק אחר עד שיכלה הפסוק מפי המתרגם. אמר עולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע לתורגמן שלא יאמרו כתוב

בתורה

בתורה הרגום. 'ירושלמי ר' שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חמא חד בר נש דמתרגם סמיך לעמידא אמר ליה אסור לך כשם שנתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה אימה אמר רב חניי ר' שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חמא הונא קאי וקא מתרגם ולא קאי בר נש תחוהו פי' שהקורא הוא היה המתרגם אמר ליה אסור לך כשם שנתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה על ר' יצחק בן פוי עבדה שאלה אנכי עומד בין ה' וביניכם אמר רב חניי ר' שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חמא חד סופר מושיט תרגומא מנו ספרא אמר לי' אסור לך דברים שנאמרו בפה בפה ושבתכת בכתב. תוספתא קטן מתרגם על ידי גדול אבל אין כבוד לגדול לתרגם על ידי קטן שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך ואסור להיות בתורה שני קוראין או שנים מתרגמין יחד. וההון המסייע לקורא ימעיך קולו מעט מן הקורא. וכל הנך פרשיות שאמרו רבוהינו ז"ל שאין מתרגמין לא אמרו אלא בצבור אבל ביחיד מתרגמין וכן נמצאו מתרגמין בתרגום של תורה ושל נביאים הוץ מברכת כהנים שאינו מתרגם אלא (1) ביחיד ולא בצבור דמשום ישא הנא וכבודו של מקום הוא כן פירשו הגאונים ז"ל. מצאתי בשם רב האי גאון ז"ל ששאלתם חובה הוא לתרגם בבית הכנסת על הקורא בספר תורה ועל ההפטרה אי לא והשיב ודאי מצוה הוא תחילה שהיא הלכה ירושה מיכות הנביאים ועד עכשיו שכן כתוב ויקרא בספר תורת אלהים מפורש ואמרו הכמים מפורש זה תרגום. ועוד כי פירשו רבותינו ז"ל הוץ המתרגמין דתנן מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם כלל וכן הוץ תרגום של נביאים בצבור שהוא ההפטרה דתנן הקורא בתורה לא יפתח משלשה פסוקים ולא יקרא לתרגמין יותר מפסוק אחד ולנביא שלשה הא למדת שהצוה לתרגם. ונראה למורי ר' יהודה אחי שני נר"ז שחלעז שלנו הוא במקום תרגום שלהן שהתרגום ארמי הוא היה הלעז שלהן ובשם רב נטרונאי גאון ז"ל מצאתי אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון עלנו בלעז שהצבור מבינין בו אין יוצאין ידי חובתן מאי מעמא דהדין תרגום על קראי אסכוכה רבנן דאמר ר' איקא בר אבין אמר רב חננאל מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים וגו' ויקראו זה מקרא מפורש זה תרגום ושום עכל אלו הפסוקים וכיון דכן הוא לא אפשר דלא מתרגמינן בהדין תרגום דרבנן ואם יש מקום שרוצין לפרש להם יעמוד אחד הוץ כהמתרגם ויפרש להם כלשונם ודעתי נוטה אחר דברי מר יהודה אחי שני נר"ז שכל עקרו של תרגום אינו אלא לפרש דברי תורה לנשים ולעמי הארץ שאינן מבינין בלשון הקדש תרע שכן הוא שהרי כמה פרשיות אין מתרגמין אותן כדאיתא במגילה מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם. והמעם שאין מתרגמין אותן כדי שלא יבינו נשים ועמי הארץ לפי שיש בהן דברים לא יבינו פירושם או דברים שיש בפירושן גנאי ליחיד או לצבור ובכיוצא בזה נאמר כבוד אלהים הסתר דבר וזה שאמרו ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ויקראו זה מקרא מפורש זה תרגום שאחר שקרא בתורה בלשון עברית פירשו בלשון ארמית שהוא היה הלעז שלהן להבין לנשים ולעמי הארץ שלא היו מבינין בלשון הקודש כדכתיב ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינן מכירין לדבר יהודית וגו' וכן פי' רבי' שלמה זצ"ל בפרק הקורא את המגילה עומד ויושב הבבליים. אינו אלא להשמיע לנשים ולעמי הארץ שאינן מכירין לשון הקודש והתרגום הוא לעז הבבליים. ובפסקתא שקורין כתבא אפי כתוב אכתוב לו רובי תורתנו כמו זה נחשבו אמר הקב"ה בדעתי היה ליתן להם לישראל אף התרגום בכתב שהוא גופי תורה אלא שאמרתי אם כן יהיו דברי תורה נחשבים כמו שנתנו לזרים. מעתה יבא ארמי אחד או כושי אחד או מצרי אחד שמכיר בלשון ארמית ויהא קורא בו ונמצאו סתרי תורה גלוין למי שלא קיים אפי' אות אחת ממנה מימיו לפיכך לא כתבתי אותה אלא בלשון הקודש שאין כל לשון ואומה מכירין בו אלא ישראל. הא למדת מכאן שהתרגום הוא הלעז שלהן ויש מפרשין שבירושלים היו מספרין כמו כן בלשון ארמית. ויראי שמים יצאו את כולן לתרגם בלשון ארמית ולפרש בלעז שלהן איש איש כלשונו:

[עמ] דין קדיש של אחר קריאת התורה מתי מקדשין ועל איזה ספר מקדישין.

ואחר שקראו בתורה חובת היום מקדישין בין בחול בין בשבת בין ביום טוב הוץ משבת במנחה ומנחת תענית שאין בה הפטרה שאין מקדישין בהם וכן שמעתי המעם מפי ר' בנימין דודי זצ"ל שבת וי"ט שהרית ומנחה יום הכיפורים והשעה באב שיש בהן קריאת ההפטרה

המפסקת

המפסקת בין הקדיש שלאחר קריאת התורה לקדיש שלפני התפלה של מנחה בהצנעת ס"ת מקדישין לאחר קריאת התורה וכן שני וחמישי (ושני) שתהלה וקידושא דסודרא מפסקת מקדישין לאחר קריאת התורה אבל מנחת שבת ומנחת תענית שאין בה הפטרה ולא דבר אחר להפסיק בין שני הקדישין אין מקדישין לאחר קריאת התורה שהרי צריך לו להקדיש מיד בהצנעת התורה בעטרהם לתפלת לחש. וימים שמוציאין ב' ספרי תורות על איהו מהם ראוי להקדיש כ' הר"ר אברהם ב"ר דוד זצ"ל בשבת שיש בו ספר תורה אחד אומר קדיש קודם שקרא המפמיר לפי שאין המפמיר ממנין העולים ואינו קורא בתורה אלא משום כבוד התורה לפיכך די לו בקדיש שיאמר אחר ההפטרה ויתערב עם עולי הספר אבל בשבת שיש בו ב' ספרי תורות וכן ביו"ט לא יקדיש החון עד שיקרא המפמיר בספר תורה השני' שאם יקדיש על הראשון ויקרא המפמיר בשני בלא קדיש תוששין אנו לפנים הספר השני ואם תאמר יש לנו לחוש גם לפגמא אלקא הראשון אין לנו לחוש על זה שהכל יודעין שקריאת הספר הראשון שעלו לו חמשה או ששה או שבעה הוא העיקר. וקריאת המפמיר בשני אינו אלא משום כבוד. ורבינו ישע' זצ"ל כתב בספר הלקט מה שנהגו שהמפמיר קרא המוספין ומפסקין בקדיש בין קריאת התורה לקריאת המפמיר נראה לי שקריאת המוספין אינה חובה שהרי אינה נזכרת לא במשנה ולא בתוספתא ולא בתלמוד בבלי ולא בירושלמי ואינו אלא תיקון הגאונים וראשי ישיבות שיקרא המפמיר במוספין לגורסם שליה צבור ויאמר אותם בתוך התפילה ומפני שאינו חובה לא נתנו אותם לאחד מן הקוראין הבאין חובה ליום אלא תקנום שיקראם המפמיר שאינו קורא משום חובה אלא לכבוד התורה וכיון שאין קריאתו חובה לא חששו אם לא קרא כמה שקראו החמישי כמו שעושין בכל שבתות השנה. אלא תקנו שיקרא במוספין וזה המנהג הגון ויפה ומתקבל אבל ארבע פרשיות ופרשת ר"ח שהן חובה ליום וקובעין הפטרה אחרת אינן דין שיקרא אותם אלא אחד מן השבעה שהן באים חובה ליום גם לא להפסיק בקדיש בנייתם שכמו שפרשת היום הוא חובה גם זו הנוספת עליה היא חובה ועודפות עליה שמפסקין הפטרת פרשת היום ומפמירין בפרשת הנוספת הלכך הטוב והישר הוא לנו לקרוא ששה בפרשת היום והשביעי בפרשה הנוספת כמו שפירש בגמרא ואחרי כן אומר קדיש ואח"כ חזר המפמיר וקרא לכבוד התורה בפרשה הנוספת בקריאת השביעי כמשפטו בכל שבתות השנה עד הנה דברי הרב ז"ל וכולם נכוחים למבין. ומה שאין המפמיר קורא מוסף בשבת כמו שקורא בימים טובים מצאתי בש"ש רב פלמוי גאון זצ"ל ראש ישיבה מפמיר קורא בסוף פרשה של שבת ואינו קורא וביום השבת כמו שאנו קורין במועדים כל אחד ואחד מוסף שלו מפני שקרבן של מוסף שבת שני פסוקים הן ושנינו הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקין ואם תאמר יקרא פסוק אחד למעלה מן הפרשה ואותם שנים נראה כמו שהוא דולג ולא אמרו הכמים לרלג אלא במקום שלשה או ארבעה ועוד שבת תדירה היא כל ששת ימים וקרוב שלה אינו צריך הוכחה אבל מועדים כיון שאינן אלא משנה לשנה תקנו להן לקרות קרבן מוסף שלהן כדי שיהא להן הוכח והיוזק שהשבת קבועה ועומדת ושל תורה הוא ואין דברי תורה צריכין חיוזק וכך אנו נוהגין שהמפמיר קורא בסוף הפרשה:

[פ] דין קריאת המפמיר בתורה ושבת שכופלין בה וקורין שתי פרשיות שמפמירין בשל אחת.

תנו רבנן קמן קורא בתורה ומתרגם ומפמיר בנביא והמפמיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים כנגד ז' שקראו בתורה ואי סליק ענינא כגון עולותיכם ספו לא בעינן כ"א פסוקים ותניא מדלגין בתורה בענין אחד ובנביא בשני עניינות וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן ואין מדלגין מנביא לנביא ובנביא של שנים עשר מדלגין. בוורמשא אמרי' בש"ש רבינו יצחק הלוי ז"ל שהי' מנהג להמפמיר בשבת שכופלין וקורין ב' פרשיות בהפטרה של סדר פרשה בכל השנה ולא בהפטרה של פרשה שנייה לפי שיש בכל הפטרה מעין פרשה ראשונה ומעין פרשה שנייה כגון הפטרת נעמן יש בה מעין הפטרת כי תוריע וזאת תהיה ומנהגנו להמפמיר בהפטרת פרשה שנייה וכן נכון עהרי בה אנו מפסקין ובה קורא המפמיר בתורה. איבעיא להו. מפמיר מהו שיעלה. פי' למנין העולים לקרות בתורה רב הונא ור' ירמיה בר אבא חד אמר עולה וחד אמר אינו עולה ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל ומפמיר עולה וכן כתב רבינו תם זצ"ל שעולה שהרי במ' באב ויום הביפורים במנחה אנו עושין השלישי מפמיר וכיון דלא קרי מפמיר בתורה אלא משום כבוד תורה

למאן דאמר אינו עולה למנין שבעה אית לן למימר דלמנין שלשה נמי לא סליק כדאמרין הבא אליביה למנין ז'. ואמר רבינו ז"ל דהילכך נהגו לעשות המפסור ממנין ג' ומה שאין אנו עושין כן בשבת וי"ט להעלותו למנין ז' ו' וה' בשבת ויום הכיפורים וי"ט משום דהתם מוסיפין עליהן כדתנן במתניתין והשתא אתי אליבא דכולהו דלמאן דאמר עולה הוא המפסור שמיני ואין בכך כלום דמוסיפין עליהם ואף אם הוא קטן הרי הוא כגדול שהרי הוא עולה למנין ז' ולמאן דאמר מפסור אינו עולה הרי קראו ז' לפניו, ורב נטרונאי גאון זצ"ל כתב משמא דרבנן סבוראי היבא דקרי שיתא והפסיקו בקדושה והדר מיפסרי אינו עולה והיבא דלא איפסקי בקדושא מקמי הפטרה עולה ורבינו ישעיה זצ"ל כתב דמפסור אינו עולה ומה שנתייע רבינו תם זצ"ל מט' באב ויום הכיפורים במנחה שנהגו לעשות השלישי מפסור ונמצא עולה מן המנין נראה לי שאין זה סיע שלא חייבו חכמים להפסור אלא בשבתות וימים טובים שיש שם אסיפת עם אבל בשני ובחמישי ובשבת מנחה וראשי חודשים וחולו של מועד קתני ואין מפסירין בנביא אלמא לא חייבו חכמים להפסור אבל מיהו אם רצה להפסור מפסירין והא דאמר' בפ' בני העיר שמפסירין ביום הכיפורים במנחה ביונה ובמ"ב אסף אסיפס ומאי דאמר נמי בפרק הקורא בתרא שאם חל מ' באב להיות בשני או בחמישי קורין שלשה ומפסיר אחד ומאי דאמר נמי בפרק במה מדליקין אמר רב אחדובי בר מתנה אמר רב מתנה אמר רב וי"ט שחל להיות בשבת המפסור בנביא במנחה אינו צריך להוכיח של י"ט שאלמלא שבת אין נביא במנחה היו"ט כל אלו אינו חובה אלא שאם רצו להפסור מפסירין ולא פליגי כל הני דמתניתא אמתניתין וכיון שכל אלו ההפטרות אינן חובה עליו כמו שהן אותן של יו"ט ויו"ט ושבת לא תקנו חכמים שהמפסור בהן יהא קורא בתורה תחלה לכבוד התורה שהרי יו"ט חובה וקריאת התורה היא חובה אבל הפטרות יו"ט ויום הכיפורים ושבת שהוא חובה כמו קריאת התורה אם לא היה המפסור קורא בתורה תחלה היו משוין ההריומות נביאים לתורה לכך התקינו שיקרא בתורה תחלה וכיון שאינו קורא אלא לכבוד התורה אינו עולה מן המנין אבל ההפטרות שאינן חובה אינו צריך המפסור לקרוא בתורה תחלה הלכך אם נהגו לעשות שלישי מפסור אין בכך כלום שאין ראוי לומר כאן מפסור עולה למנין ג' שלא היה חייב מפסור זה לקרוא וכן הדין אם רוצה אחר להפסור הי' יכול להפסור בלא קריאת התורה אלא שנהגו שהשלישי שקרא בתורה משום חיבה יהא מפסור ואינו חולק בזה כי האומר שאין המפסור עולה למנין ז' מפני שלא היה חייב המפסור זה לקרא בתורה תחלה שתימצא קריאתו לכבוד תורה: ואין המפסור רשאי לפתוח בהפטרה עד שיגלל ס"ת כדאייתא בסוטה והמעם דאיכא בזיון לס"ת שלא נגלל עדיין והן קוראין בנביא כדאמר' בסוטה והמעם דאיכא בזיון לס"ת שלא נגלל עדיין והן קוראין בצבור כדאמ' ביומא ונייית ספר תורה אחריו ואניקרי' ביה ומשני משום פגמו של ראשון ואם בס"ת [אחר] אסור לקרוא כל זמן שהראשון פתוח משום פגם דראשון כ"ש דאסור להפסור בנביא עד שיגלל ס"ת. ומצאתי לגאונים ז"ל כשמברך אחר ההפטרה אינו רשאי לסלק ספר הנביאים מלפניו כדי שיראה ויברך על מה שהפסור. ושבת ור"ה פסק רבינו חננאל ז"ל שחותרין בהפטרה מקדש השבת וישראל וראשי חודשים. ואמר ר' יהושע בן לוי יום הכיפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפילת נעילה צריך להוכיח של שבת מאי טעמא יום הוא שנתחייב בד' תפלות ודחה להא דרב גידל אמר רב ר"ה שחל להיות בשבת המפסור בנביא אינו צריך להוכיח של ראש חדש שאלמלא שבת אין נביא ברה"ה ובעל המאור לא פסק כן ודימה אותה להא דאמרין שבת אין שחל להיות בשבת היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להוכיח של יו"ט שאלמלא שבת אין שלוח צבור יורד לפני התיבה ערבית ביום טוב הכא נמי אלמלי שבת אין נביא ברה"ה וכן פסק בעל הדברות מ"מ סוגיא דשמעתא אולא כרבינו חננאל זצ"ל ואירחיא לה הא דרב גידל וצריך להוכיח של ר"ה וכן פסק רבינו ישעיה ורבינו שלמה זצ"ל:

[פא] דין מה שנהגו להוכיח נשמות ולברך העוסקים בצרכי צבור ומה שנהגו לפסוק נדרות וצדקות וכו'.

ואחר קריאת ההפטרה נהגו להוכיח נשמות ולברך העוסקים בצרכי צבור וכו' אחי ר' בנימין בר"ה לפי שהשבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא ויום שגם המתים נוחין בו ואינן נידונין ראוי להוכיח למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהן וכן מברכין על העוסקין בצרכי צבור וצדקה ובגמילות חסדים והמתקנין גר ומעילים או כל דבר לכבוד התורה והעוסקין בתורה וכל זה

זה מנהג טוב והגון והחי יתן אל לבו כמה גדול שבר העוסק בצרכי צבור והעוסק בתורה ובצדקה ובגמילות חסדים וכמה ברכות פוסקין עליו בכל כנסת וכנסת בכל שבת ושבת ואשרי למי שכוונתו לשמים והלך לפניו צדקו וכבוד ה' יאספחו והוא שנהגו להזכיר נשמות ולהיות החיים נותנין בעבור המתים מעות לצדקה אחרי מותם שיועיל להם. מצאתי בשם הר"ר שניאור כהן צדק ז"ל שמעתי שיש במדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים. אשר פדית אלו המתים שמתכפרין בממון החיים ובספרי אינו כן והבי איתא התם כפר לעמך אלו החיים. אשר פדית אלו המתים מגיד שהמתים צריכין כפרה נמצינו למדין ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים ונראה דעל זה סמכו העולם בהא דאמרינן פרק קמא דקידושין מכבדו במתו כיצד אומר הריני כפרת משכבו ומסיק התם הגי מילי בתוך י"ב חודש ש"מ שמתכבדין המתים בחיים גופם והוא הדין בממוןם ומה שדורש בספרי שהמתים צריכין כפרה נמצינו ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים נראה דהכי פירושו שההורג הזה מגלגל בעונו חטא ועון אפ"ל על אותן שמתו מאותו היום עד שעה שיצאו ישראל ממצרים דהכי פירושו דדריש בתר הכי אשר פדית ה' על כן פדיתנו שלא יהי' בינונו שופכי דמים כדמפרשינן מעמא דמשום דכל ישראל ערבין זה לזה הוא ובמנת כן נפדו שלא יהיה בם ובורעם שופכי דמים וזה עבר על כן נעשין גם המתים ערבין עליו ובשילהי ברכות יש להוכיח כן והר"ר אביגדור כהן צדק נר"ו כתב אם שאין מעם על מה סמכו וזה שאמרו במדרש כפר לעמך ישראל אשר פדית מיכן שהמתים צריכין כפרה עד יוצאי מצרים דוקא ברצח אבל לענין צדקה לא אשמעינן מידי:

[פב] דין תפלת מוסף של שבת.

נהגנו להתפלל בתפלת מוסף תכנת שבת רצית קרבנותיה כו' יש מפרשין תכנת לשון בירור [ס"א סידור] כמו ותוכן לבות ה'. רצית קרבנותיה יש מפרשין בכל הקרבנות כתיב שעיר לכפר אבל בקרבנות שבת לא כתיב שעיר לכך סדרו לומר רצית קרבנותיה שהן קרבנות רצון שאין צריכין כפרה ויש מפרשין רצית קרבנותיה וכי קרבנות שבת הוא רוצה קרבנות החול אינו רוצה אתמהא אלא כך פירושו שלא רצית שום קרבן אלא אם כן עבר עליו שבת וכן הוא מפורש בפסיקתא דשור או כבש והיה שבעת ימים תחת אמו ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אומר משל למלך שנכנס במדינה והוציא כרוז ואמר כל אדם לא יראו פני עד שיראה פני כסרונה תחלה כך אמר הקב"ה לישראל אל תקריבו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת שאין ו' בלא שבת ואין מילה בלא שבת לכך יסרו רצית קרבנותיה ולשון רצית על שם ומיום שמיני והלאה ירצה וגו'. צוית פירושה עם סדורי נסכיה יש מפרשים על שם צו את בני ישראל ששם מפורש קרבן שבת. צוית קרבנות המפורשין בה עם מערכות של לחם הפנים שהוא סלת שש המערכת תרגום שית סדרינ נסכיה מלשון קשות הנסקך אשר יוסך בהן. מענינה לעולם כבוד ינחלו על שם האגדה בפסיקתא דבאתי לגני ר' יהושע דסבנין בשם ר' לוי אמר בזכות ב' דברים ישראל מתענגים לפני המקום בזכות שבת ובזכות מעשר בזכות שבת דכתיב אם תשיב משבת רגליך וכתיב בתריה אז תתענג על ה'. טועמיה חיים זכו וכו' המכבדים אותה במיני מאכל ומעממים ויש סמכי מיכן שצדק למעום תבשילו מערב שבת. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל לפיכך הוא מוסר באלפ"י בות"א תשר"ק צפע"ס לפי שהוא נשמעת על הגאולה והגאולה עתידה לבא בזכות שמירת השבת כמה דתימא לסריסום אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בהרי' והביאותים אל הר קרשי וגו' וכתיב בשובה ונחת תושעון וכיצד נשמעת על הגאולה תשר"ק על שם אשרקה להם ואקבצם וגו' צפע"ס יטפו ההרים עסיס צף ומף אחד הוא אשר הצוף תרגום דאטיף נמל"ד והיה ה' למלך. יטח"ו יטו שכס אחד לעבדו וכתיב כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון. והר"ב ב"א יבא הלוינתן ויכרו עליו חברים. או מסניו נצטוו עליה פי' אחי ר' בנימין נר"ו או מסניו קודם שבאו להר סיני במצרים ובמרה ומצינו אז שהוא לשון הקדמה כמה דתימא קדם מפעליו מאז ועל פסוקין שבתפלת מוסף השיב גאון זצ"ל כל תפלות שיש בהן פסוקין של קרבנות המוספין מצוה להזכירן ואם לא הזכירן יצא ידי חובתו בין בשבת בין ביום טוב. מה שאמרו ישמרו במלכותך פי' ה"ו אביגדור כהן צדק נר"ו סמכו על שאומר וביום שמחתכם ובמועדיכם ואמר מר וביום שמחתכם זה שבת ויש לומר שעל זה סמכו לומר וישמחו בך כל אוהבי שמך ויש אומרים וינחו בו ישראל אוהבי שמך:

[פג] דין מה שנהגו לומר אין כאלהינו עם פיוסם הקמרת.

מה שנהגו לומר אין כאלהינו קודם שיתחילו לומר פיוסם הקמרת שרמו בו אמ"ן ברו"ך את"ה והמעם מפורש בתחילת הספר בהלכה ראשונה ומה שאומרים ליום שכולו שבת לחי העולמים מצאתי בשם רבינו שלמה וצ"ל האומרים לחי העולמים מעונין זה אלא זה עיקר הלשון ליום שכולו שבת מנוחה לחי העולמים שהוא מנוחה לרבנו של עולם שעתיד לשבות באותו יום והיינו דאמרינן בחלק שיתא אלפי שני היו עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ותניא בשם שהשביעית משמטת אחד ל' שנים כך העולם משמט אלף אחד ל' אלפים שנה שנאמר מזמור שיר ליום השבת שאמר דוד שירה על אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לשבות בעולמו שישמט ויחרב ויהיה תורה. אבל עתה בשבתות הללו הוא יושב ועוסק במתן שברן של צדיקים שהוא קרוי מלאכה שנאמר ויש שבר לפעולתך גם בפרענותם של רשעים שהוא קרוי מלאכה שנאמר פתח ה' את אוצרו ויוציא את כלי זעמו כי מלאכה הוא ובאותן אלף שנים ישבות הקב"ה מכל וכל וכן הוא אומר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא שאו יהיה העולם חרב ויום האמור כאן מזמור שיר ליום השבת הוא אלף שנים שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגו' וזהו יום שביעי שהוא מנוחה לחי העולמים ועל אותו היום אמר דוד שירה ולכך אומרינן אותו שבת על שהקב"ה עתיד לשבות באותו עולם ולנוח בו כבשבת :

[פד] דין קידוש על הכוס בסעודת שחרית.

וצריך אדם להקדים סעודתו בשבת ולא לאחר כי הא דרב ששת מוקים להו לרבנן בקיימא בשמישא ובסיתווא בטולא כי היכי דלקרמו. ירושלמי ר' אחא ורב אבוהו בשם ר' יוסי ב"ר חנינא אסור להתענות עד שש שעות בשבת אמר ר' יוסי ב"ר בון מתניתין הוא קודם חצות לא ישלימו עד ברוך צפרא הוא לאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה. תניא כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם לכבוד לילה ודווקא לשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש כבוד לילה קודם לכבוד יום כרתניא וזכור וזכרו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה כיום מניין ת"ל את יום רב אשי איקלע למחוא אמרו נברך לן מר קידושא רבא אמר מאי קידושא רבא איכא פתח ואמר בורא פרי הגפן והאני בית חיייה לההוא סבא דהוי גחון ודתי קרי אנפשהו ההבס עיניו בראשו מבאן יש להוכיח שאין צריך לערות מכוס שביד המברך לתוך שאר הכוסות המלאין עליו השלחן אלא כל אחד ואחד שותה כוסו שבידו וקשיא לן דהא קי"ל אין המסובין רשאין למעום עד שימעום המברך והאיך גחון ההוא סבא ושתה. ואחי ר' בנימין נר"ו מצא הקושיא הזאת ותירוצה בירושלמי והכי איתא התם ר' בא בשם רב אמר מסובין אסורין למעום עד שימעום המברך ר' יהושע בן לוי אמר שותין אפי' שלא שתה מה יפליג מה דאמר רבא בשהיו כולם זקוקין לכבר אחד מה דאמר ר' יהושע בן לוי שהי' כל אחד ואחד כוסו בידו שמעינן מהא שאין המסובין אסורין למעום קודם שימעום המברך אלא בברכת המוציא אבל בברכת היין אם היה כל אחד כוסו בידו מותר וכתב ר' ישעיה וצ"ל מרחינין דקרי ליה קידוש שמע מינה שאסור למעום כלום ביום השבת קודם שיברך בורא פרי הגפן והאי דקרי ליה קידושא רבא משום דהוא זומר קרי ליה דרך כבוד כמו שאומרים לסומא סגי נהיר ויש מפרשים אותו משום שמברכין אותו בכל ברכה ומסתברא דוקא בראית ליה חמרא אבל אי לית ליה חמרא שרי :

[פה] דין נמי'לת ידיים בשבת בשלג ובברד או במי גשמים שירדו בשבת.

ואסור לאדם ליטול ידיו בשבת בשלג או בברד דתניא אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו דוקא שלג וברד אסור לרסק משום שהוא מוליד משקה שלא היה בעולם ודומה לסחימת פירות אבל השואב מים מערב שבת ובבקר מצא אותן קרושין מותר לרסקן ואין בו משום תולדות משקה הא למה זה דומה להא דתניא מכיבא אשה פך שמן ומניחתה כנגד המדורה לא בשביל שיובשל אלא בשביל שיפשר ואפילו בברד ושלג לא נאמרו אלא לרסקן ביד דהא קתני סיפא אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. יש אומרים שהנוטל ידיו בשבת צריך לשומרן עד

עד כדי שיהיו סמוכין לינגב ואח"כ יקנתן במפה שמא יבזו לירי סחיטה. ובעל התרומה כתב דמותר שאינו מתכוון לליבון ובהריא אמרין אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הלכה מסתפג אדם באלונגית ומביאה לתוך ביתו ולא חיישינן שמא יבא לירי סחיטה כתב רב צמח גאון וצ"ל מטר היורד בשבת וי"ט אי"ג דמאתמול לא היו עבים מותר לרהוץ בהן ולשתות מן דאסיקנא מיא בעבים מינר ניירי ולא היו מוקצה השתא דאתת להבי מיא באוקינוס מינר ניירי ושורי תניא נמי הכי נהרות המושכין ומעיינות הנובעין ה"ה כרגלי כל אדם :

[פו] דין מהו ליתן מלח ותבלין בשבת בתבשיל או כרכום ותבלין הצובעים ובשול אחר בשול .

ואם ראוי לתת מלח ותבלין בשבת בין בכלי ראשון בין בכלי שני תשובה זו מצאתי בשם הר"ד שמחה משפירא ז"ל על המלח שנתנו ביורה מרותחת במיזר בשבת איני רואה בה נשעם לאסור לא מטעם ההוי ליה דבר שיש לו מתירין ולא מטעם שאור ותבלין דלמעמא עבידי היבא ולא יתבו טעמא במלו כשאר אסורין כדמוכח בפ' גיד הנשה שאור של חטים שנפל לתוך עסת חטים כו' אילו היה בה לעלות באחד ומאה היה בטל אילו לא היה בו כדי להחמיץ וכל זה וזה גורם כך הוא שאור של חולין שנפלו לתוך העיסה ונצטרפו וחמצו דקים לן זה וזה גורם מותר ואין לך זה וזה גורם גדול מזה דמסתמא נמלח בערב שבת אבל לא נמלח כל צרכו ומטעם דבר שיש לו מתירין אין נראה לאסור שהרי נתבטל קודם שנעשו אסור על ידי בשול כרב נחמן דהוא בתרא דאמר צריך מילחא בישולא כבשרא דתורי ואפילו בכלי ראשון לא בשלה ומשעה שנימות נתבטל ומלח שלנו מלח רכה היא ומתבטלת בקדרה כדאיתא בפרק משילין ומה שכתבת מבשול אסור לכתחלה אינו ענין לבאן שהרי קודם היה היתר ועל ידי תערובות אסור ומה שכתבת לא ידעינן אם דוקא גבי אמירת א"י אסור בכדי שיעשו והא ההיא דפרק קמא דשבת לא תמלא אשה עססות וכו' (ז) ותני בהו ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו ולא מיירי בא"י ומפרש בירושלמי דתרומוות מכיון שאתה אומר המתן למוצאי שבת בכדי שיעשו כפי שלא נהנה מחמת שבת כלום ; ותבלין אסור ליתן בכלי ראשון אבל בכלי שני מותר דתנן האלפס והקדרה שתעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי ר' יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר והלכתא כתנא קמא . ירושלמי מהו ליתן תבלין מלמטה ולערוך עליהן מלמעלה ר' יונה אסר עירוי ככלי ראשון הוא חייליה דר' יונה מן הדא אחד שבישל בו ואחד שהערה לתוכו רותח אסור אמר ר' יסא תמן כלי חרש שבולע . התיב ר' יוסי בר בון דהא תני אף בכלי נחושת כן אית לך למומר דבלי נחושת בולע הא למדת דתבלין בכלי ראשון אסור בכלי שני מותר [ודוקא] לערות תחלה התבשיל ואח"כ ליתן בתוכו התבלין אבל לערות עליהן מלמעלה אסור . מיהו צריך [עיון] על הברכות אם יש לחוש עליו משום צובע ולפי דברי בעל היראים דאמר דאין דרך צביעה בתבלין מותר וזה לשון היראים ראוי לבר ישראל שאוכל תותים או שאר פירות שצובעין כגון ציראסי וזולתן שיזהר שלא יגע בידים צבועות בבגדיו או במפה דהוא ל' תולדות צובע וכן אם יצא דם מהמכה אסור לתת עליה בגד בין מצמר ובין מפתחן אבל אם צובע פתו במשקה הפירות לית לן בה דאין דרך צביעה באוכלין ועוד כתב דאין בישול אחר בישול אבל יש בישול אחר צלי ויש צלי אחר בישול ויש דבר המתבשל אפי' בכלי שני הלכך יודר אדם שלא ליתן פת אפוייה בשבת אף בכלי שני במקום שהיד סולדת בו וגם המבושול לא יתן כמו כן אצל האש בתום גדול שהיד סולדת בה ואם עשה כן חילל את השבת וחושש אני לו מחמתת וסקילה :

[פו] דין אם מותר לחתוך קשרי אוכלין להתירן .

כשיושב אדם בסעודה בשבת ופעמים מביאין לפניו תרנגולת צלויה או בשר צלוי וקשורים בגמיו או בדבר אחר מותר לו לחתוך אותה הקישור ואין בו איסור פסיקת תלוש אינו אסור אלא אם מתקנו או למדה או לעשותו כלי וכן מצאתי שהעידו על אדם גדול ומנו ר' שניאור כ"ר יהודה ב"ר ברוך וצ"ל שראוהו שחתך קשרי הכבש שהיה קשור בו בשפוד כשהוא צלי ואפי' בפסיקת תלוש הורה ר' שאין שום איסור בשבת ואפי' שבות דרבנן אלא היתר גמור דוא

(ז) ככ"י ב' כולל בו לא ימלא נחתום חטים על מים וכו' .

שבלי ענין שבת פז פח פמ צ הלקט רב

הוא כדאמר' במסכת יום טוב חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר ולפיכך להתוך את התלוש היתר גמור הוא הוץ מדבר שיש בו תיקון כלי בהתיכתו אבל מקלקלין בפסיקת תלוש מותר לגמרי וכן אנו נוהגין להתוך בשבת אגד גדיים וגם עופות המקולסין וחושי תפירתן וכמו כן לקטום אשכול של ענבים לחלקו לבני השלחן :

[פח] דין מהו ליתן מלח על גבי בשר או דג או ביצה המבושלין או שאר אוכלין .

ומותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאוכלה לאלתר אבל למלחה ולהניחה אסור וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל ר' אינו נותן מלח על גבי בשר מבושל כשהוא אוכלו אלא כל מה שהוא רוצה לאכול מלחו באותו שעה אבל למולחו ולהצניע אסור דמליחה אב מלאכה הוא כדתנן העד צבי והשורטו והמולחו . ואע"ג דמליחה דמתנותין אינה מליחת בשר . ועוד שיכול לומר אמלח חתיכה זו ואוכלנה עכשיו וחור ונמלך ואינו אוכלה וכדברא דהוה מערים ומלח גרמא גרמא אעפ"כ אין ר' רוצה לעשות כן במבושל הואיל ואין הבשר מבושל נפסד בלא מלח . תני ר' יהודה ב"ר חביבה אין מולחין צנן וביצה בשבת ר' חזקיה משמיה דאבבי אמר צנן אסור וביצה מותרת . וצנן גופיה דוקא לממליחה הוא דאסור פי' שמא ימלך ולא יאכלנו אבל למיטבליה במלחא שפיר דמי . ובשר חי או דג חי אסור למולחו כדי שלא יסריח דבשבת לא שייך לאערומי כביום טוב . דהא לא ניתן לצלות ולבשל בשבת ורבינו תם זצ"ל פסק בשר חי בין תפל בין מליח מותר לטלטלו אבל דג תפל אסור לטלטלו ומליח מותר שהרי נאכל מחמת מולחו כמו בשר מליח :

[פמ] דין מהו לעשות הילמי מייין או מלח או מים ומלח ליתן על הבשר כו' .

מצאתי בספר התרומה מותר לתת מלח בשבת על נתחי העוף ואחר כך מים או יין ומנענע יחד . ואפי' לר' יוסי דאסור מים ומלח תחילה הישגת הוא מעם לחלוותי העוף כמו

שמן תחלה ומותר והשגת דקיימא לן דאין הלכה כר' יוסי דאמר נותן שמן תחלה ואח"כ מים ומלח מותר לעשות מימי מלח מועטין בשבת לצורך יומו . אבל מי מלח עזין אסור לעשות . מאי מי מלח עזין רבה ור' יוסף דאמר' הרווייהו כדי שתהא הביצה צפה בהן וכמה אמר אבבי תרי תילחא מילחא ותד מייא . והרדל ישלו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותנין עליו דבש ולא ימרוץ כדרך שמורפין ביצה בקערה אלא מערב ביד או בכלי . שום שריסק מערב שבת למחר נותן לתוכו פול או גריסין . ולא יטרוף אלא מערב . שחלים שמתקין מערב שבת למחר נותן לתוכו יין וחומץ ולא יטרוף אלא מערב . וכתב רבינו שלמה זצ"ל דזקא שום ושחלים להרנו בריסק ושחיקת מערב שבת ליתן לתוכו יין וחומץ וגריסין אבל בהרדל לא כני ליה ריסק בלחוד אלא בעינין שילושנו מערב שבת שלישהו היא השיבה ואסור ליתן בתרדל המרוסק מים או חומץ בשבת ובעל התרומה ז"ל כתב הרדל שלשו ושום שריסקו מערב שבת מותר לערב היינו כשנתן שם המשקה מבעוד יום אבל בשבת אסור ליתן מים או יין בהרדל או בשום שנשחקו מערב שבת כדאיתא בירושלמי הך דשחיק תומין חייב משום דש דתן דהיב משקין חייב משום לש . ובעל היראים זצ"ל כתב דלא סמכינן על תלמוד ירושלמי שהרי נראה כחולק על תלמוד שלנו ועל תלמוד שלנו אנו סומכין שמתיר ליתן משקין על שום ששחקו מערב שבת :

[צ] דין סחיטת פירות על האוכלין ולמצוין משקה מן הפת השרוי ביין או בשאר משקין וכן הלכות דבש שריסקן מערב שבת או ענבים שבעמן מעי"ש ליקח מהן בשבת .

תנו רבנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין ר' יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור אמר רב אבא אמר רב יהודה אמר שמואל (מודים) מודה ר' יהודה לחכמים בזיתים וענבים פי' שאם יצאו מעצמן אסורין ומודים חכמים לר' יהודה בשאר פירות פי' שיצאו מעצמן אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור אמר ליה ר' ירמיה לר' אבא אם כן במאי פליגי אמר ליה לבי תשכת. רב נחמן בר יצחק אמר כסתברא בתומין ורמונים פליגי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה בשאר פירות . תנאי סורטין בפגיעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברימונים של בית מנשיא בן מנחם היו

היו סוחטין (ח) אותן בחול ונמצא שהן בני סחיטה ולכך אסור לסוחטן בשבת. אמר רב נחמן הלכה כשל בית מעשיא. כתב ר' יצחק פאסי ז"ל נמצא עכשיו (הכלל) הראוי מכל אלו הדברים שזיתים וענבים אין סוחטין אותן בשבת ואם יצאו מעצמן אסורין בין למשקין בין לאוכלין לדברי הכל ותותים ורמונים אסור לסוחטן ואם יצאו מעצמן לר' יהודה אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור ושאר פירות כגון פרישין ופגנעין ועוזרדין וכיוצא בהן מותר לסוחטן לכתחלה בשבת לפי דברי הכל ואי איכא מאן דסליק אדעתא דרמונים בהרי זיתים וענבים הוה דהא אמר ר' נחמן הלכה כשל בית מנשיא הריא לענין סחיטה איתאמרא דאין סוחטין אותן בשבת אבל אם יצאו מעצמן הוה לאוכלין מותרין כר' יהודה וה"נ מסתברא דקתני סוחטין ופגנעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברמונים אלמא בסחיטה לכתחילה קאי. ורבינו ישעיהו זצ"ל כתב כל שדרכו בסחיטה כגון תפוחים שמוצאין מהן יין וכן הלימוני שהן חדשים שסוחטין אותן למימיהן אסורין ודמי לרמונים ומורי ר' יהודה ב"ד בנימין זצ"ל אחי השני כתב שנראה לו שמותר לסחוט הלימוני הלא דמי לשום ובוטר ומלילות דהני דרכן בכך והוה דומיא דתותים ורמונים כרבנן דפליגי עליה דר' יהודה שהרי רגילין לסחוט הבוסר לצורך הקיץ וגם השום כדאמרין שום שרסקן מערב שבת וכו' כדלעיל אבל הלימוני דומין לפגנעין ופרישין שאין דרכן בכך ומותר לסוחטן בקערה ואע"פ שאין בו אוכל ועתיד לערב שם אוכל וכולי עלמא ידעי דלמתק אוכלא עבדי ולא לצורך משקה אבל אם היה אוכל בקערה וסוחטין עליו ליכא מאן דפליגי דודאי שרי. כתב בעל היראים זצ"ל בשר הנבלע בו מרק יותר אדם שלא יסחוט לצורך משקה היוצא ממנו. והנותן בשר במרק או שורה פתו בין ומחזור לפיו ומוצץ היין הושג אני לו מתמאת וכו"ש המוצץ בפיו משקה של ענבים וכיוצא בהן. וכו' אחי ר' בנימין נר"ו דאין במציצת בשר ופת ולא במוצץ משקה מפורות או מענבים בפיו דרך סחיטה כלל ואפי' תימא דהוה דרך סחיטה לא חמירין מפרישין ופגנעין ואין אסור סחיטה שייכא אלא בדבר שדרכו להיות משקה כגון זיתים וענבים וחשיב אבל הכא מאי חשיבות יש לו למשקה בתוך פיו ואפי' אם יתכוון למצוץ המשקה בפיו אוכל הוא חשיב ובטלה דעתו אצל כל אדם וכן כתב בעל הדברות זצ"ל ואפי' למצוץ מן הענבים מותר לכתחלה שאין דרך סחיטה בפיו אבל יניקה בפה לכתחלה אסור וכל דבר שאין דרכן בכך לא גזרו ביה ואינו תולדה. והלות דבש שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן וכן זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין ר' אלעזר ור' ישמעאל מתירין והלכתא כוותיהו. ובעל התרומות זצ"ל כתב וגינת מלאה ענבים בעוטין ויש הרבה יין צלול בגינת ושרהו שבע שבוע או יותר מותר ליקח בשבת מן היין שבגינת אע"פ שכל שעה יוצא מן הענבים השחוקים כיון שמערב שבת ה' שם כבר יין הרבה צלול בגינת ואותן יין שיוצא בשבת כיון שיוצא מעט מעט מתערב ומתבטל ביין שכבר יצא ולא ה' מעולט בעין היין היוצא בשבת דנאסר אותן מטעם שדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל וכן כשהענבים שלימין ונותנין יין צלול עליהן אע"פ שהענבים מתבקעים ויוצא מהן יין בשעת יציאתו מתערב ומתבטל ביין צלול של היתר. ומחוסרין זיבה דאסור היינו כי ליכא יין צלול [מע"ש] ומתמצה בשבת מן הענבים המרוסקין וכן הענבים שדורכין היטב והוציא מהן יין ונתן שם מים שרי ואפי' לא נתן שם מים והיין צב ומתמצה מאליו כיון ששחקו תחלה הויטב שרי :

[צא] דין משקין לסגנן בתוך המשמרת וברירת אוכלין ועשיית יינמולין .

אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא פי' יין או מים צלולים אם נפלו בהן קיסמין או קש מותר לסגנן בשבת שאין זה כורך לפי שבלא סינן יכול לשתותן אבל עכורין אסור דהו"ל כבורר וכן (מים) [יין] שיש בו קמחום מותר לסגנן בסודרין או בקופה מצרית ומשום שריית סידור לא חיישינן דאין דרך כיבוס אלא במים בלבד שלא יעשה גומא בסודר כדרך שעושין בחול. ובעל התרומות כתב דווקא מיא במשמרת מותר משום שעשויה לכך לא קפוד בליבונה אבל מים בסודר אסור ויין אפי' בסודר שרי לפי שאין ליבון אלא במים ומיכן הורה רבינו הלכה למעשה על שקדים כתושין מערב שבת דמותר לסגנן דרך סדין או משפחת בשבת. ומשום כורך ליכא כיון דמישתתי הכי בלא סינן ושמא יסחוט לא גזרינן אלא במים שהבגד מתכבס ומתלבן בכך. והיראים כתב היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל

(ח) ככ"ז ב' נוסף ברימונים פי' חבל לא היו סוחטין ברימונים כגמל לפי דגל בית מנציל בן מנחם היו סוחטין אותם.

שבלי ענין שבת צב צג הלקט לג

ואוכל בורר ומניח ואוקימנא ביד אבל בתמחו ובקנון לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור אבל דרך אכילתם יקחם ויאכלם. וגם יזהר אדם שלא ישפך משקן ככלי אל כלי כדי להשליך הפסולת הנשאר בשולי הכלי אלא אם כן ישאיר מן המשקה על הפסולת בקצת וכי האי גונא שרי. תנו רבנן עושין יינומלין בשבת ואין עושין אלונתית בשבת פי' שהיינומלין הוא משקה העשוי לשתייה ואלונתית הוא להצמנן מחום המרחץ ודומה קצת לרפואה ואלו הן יינומלין ואלו הן אלונתית יינומלין יין דבש ופלפלין אלונתית יין ושמן ומים צלולין כתב רבינו ישעיה זצ"ל נראה לי שהיינומלין אפי' לסננן בשבת מותר שאינו משום בורר שהדבש והבשמים שמערב בו אינו פסולת אלא אדרבה הוא מתכוון לערב היין בהן כדי שיהא קולט מעמך וריחן ואין מסננן אלא כדי שיהיה דק וצלול ולא יהיה עב מתערובת הדבש והבשמים אלו דברי הרב זצ"ל ונראה בעיני שצריך אדם להזהר בין בעשיותו בין בסניגו שהרי כמה מלאכות יש בו בגון ברירת סממנין ושחיקתן שהן איסור גמור וזולתן ואין מרבין להקל בזה:

[צב] דין שחיקת פלפלין ומלח בשבת ומחנות פירות ופירוחן.

אמר רב יהודה הני פלפלי מירק חרא חרא בקתא דסכינא שרי. תרתי תרתי אסור. רבא אמר כיון דמשני אפי' טובא. איכא מאן דמוקים לה בשבת ואיכא מאן דמוקים לה ביום טוב ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל מסתברא כמאן דמוקים לה בשבת דאי ביום טוב ליכא למאן דאמר חרא חרא בקתא דסכינא. וכתב א"י ר' בנימין נר"ו שמותר לדרך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה או לפררה בידיו והוא הדין לפלפלין דהא גבי יום טוב אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנדוכין נדוכין כדרכן ואפי' מלח ואפי' לרב דאמר ליה לרב ארא בר דלא אצלי ורוק דווקא בהמאה ומכל מקום אפי' במכתשת שרי ובלבד בהמאה הלכך בשבת כי דייק ליה בקתא דסכינא או פרוי ליה בידא דהוי שינוי דשינוי שפיר דמי. והא דגרסנין בירושלמי ההן דשחיק מלח חספ ופלפלין חייב משום טוחן כהוא דלא משני כל עיקר וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל מהא דרב יהודה ודרבא למדנו שדברנו במדוך חייב משום טוחן אבל על ידי שינוי בקתא דסכינא שרי אפי' טובא וה"ה למלח ובתוספתא תאנא אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא בידו של סבין ובעץ הפרור ואינו חושש. ואי איכא דקשיא לי' כיון דבדרכו חייב משום טוחן על ידי שינוי פטור אבל אסור ליהוי [תשובה] קתא דסכינא שינוי גמור הוא דבין מדוך של אבן למדוך של עץ הוי שינוי כדתנן בפרק קמא דביצה וקתא דסכינא הוי שינוי גמור הלכך מותר לכתחלה כדאמרינן גבי בורר בנפה ובכברה חייב בקנין ובתמחו דהוי שינוי פטור אבל אסור ביד דהוי שינוי גמור מותר לכתחלה. כתב בעל היראים זצ"ל וזהו אדם שלא יפרר פירות לפירודין דקים ושיעור פירותן ודקותן לא ידענא לפרש. ולפרר להם מותר מאחר שנמתן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן כך ראיתי בשם הר"י יוסף מפ"י רבינו שמואל זצ"ל ובעל הדברות זצ"ל כתב דליתא אלא בסילקא ובסלתות גזרו דאורחיהו בכך:

[צג] דין שלש סעודות בשבת.

וצריך אדם להזהר בשלש סעודות. דתניא כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש ר' חידקא אמר ארבע והלכתא כרבנן ואמר ר' שמעון בן פוי אמר ר' יהושע בן לוי כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצל מג' פורעניות מחבלי של משיח וזמניה של גיהנם וממלחמות גוג ומגוג ובלבדלו הני כתיב יום. ובסעודת שבת כתיב ג' יום כדכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה. ואמר ר' יוסי יהי חלקי מאוכלי שלש סעודות בשבת וכתב אחי ר' בנימין נר"ו דבסעודה שניה ליכא קפידא לבצוע על שתי ככרות דמהיכא ולפינן לה מדכתיב לקטו לחם משנה שני העומר לאחר כיון שאכלו אכילת שחרית לא היה להם בצעהים לחם משנה והמקפיד בזה שכרו אתו ופעולתו לפניו. ועוד כתב דנראה לו שאין צריך לקדש בסעודה שנייה על הכוס שהרי כבר קידש בשחרית ואם תאמר גם בשחרית לא יקדש שהרי כבר קידש מבערב אינו דומה לפי שבערב צריכין לקדש כדאמרינן זכרהו על היין בכניסתו ובסעודת שחרית נמי הא אמרונן אין לי אלא בלילה ביום מניין ת"ל את יום וכיון שקידש פעם אחת בשחרית למה יקדש עוד בצעהים והראיה על זה דגרסנין בירושלמי רב אחא ורב אבהו בשם ר' יוסי ב"ר חנינא אמרו שאסור להתענות עד שיש שעות בשבת אמר ר' יוסי בר בון מתני

הוא קודם חצות לא ישלמו עד כדון צפרא הוא לאחר חצות ישלמו כבר עבר רובו של יום בקדושה הא למדת שאחר שש שעות כבר נקדש היום מאליו כל שכן שהרי כבר קידש פעם אחת בשחרית ולמה יקדש עוד ויהי כבר עבר רובו של יום ואין לדמותו למי שמעה ולא קידש קדושה היום מבערב שחזור ומקדש דזה שמעה לא קידש כלל וכדי שלא תהא תורת סעודה קדושה וכן נהגו קדמונינו ז"ל ומורי הר"ד מאיר זצ"ל היה מקדש גם בסעודה שנייה אבל לא שמעתי טעם מפיו: ובחילוק שלש סעודות נחלקו הגאונים זצ"ל יש מהן אומר שאין מקדימין סעודת צהרים לאכלה קודם ארבע שעות. ומביאין ראיה מהא דתנן ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשירין מוון שתי סעודות ואם איתא דיכול לאכלה קודם ארבע שעות הוי ליה למיתני מוון שלש סעודות. והיראים ז"ל פי' הא דתני שתי סעודות פי' שתי שביעות ואותן שתי שביעות יחלק לשלש סעודות. וזה סברתו הודיע שאין מכאן ראיה שסעודה שלישית שאכלה קודם ד' שעות לא יצא וכן נראה בעיני שאין זו ראיה להוכיח מכאן שאין להקדים סעודת הצהרים קודם ד' שעות דהא דתני שתי סעודות ולא תני שלש סעודות משום שהוא יכול להשלים סעודה אחרונה במיני תרגימא ולהכי פסיק ותני ב' סעודות דאורחא דמילתא קתני ובין הקדימה קודם ד' שעות ובין אותה לאחר ד' שעות יצא ומהיכן אנו למדין שיכול לפוטרה במיני תרגימא דתנן בסוכה אמר לו ר' אליעזר בכל יום אתה ממשך כמה פרפריות לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה יכול למשוך פרפרת אחת לכבוד קונך. הא למדת שאכילת פרפרת נקראת סעודה ויכול אדם לפטור עצמו משלש סעודות באכילת פרפרת ומיני תרגימא כן פי' הר"ד ישעיה זצ"ל. וגאון אחר הוכיח אותו מרישא דמתניתין ר' אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לוכל בסוכה ותימה והלא אין שבעה בלא שבת והי' לו לומר מ"ו סעודות חייב לוכל בסוכה שהרי הוא חייב לוכל ג' סעודות בשבת אלא לפי שיכול לפטור את עצמו מג' סעודות במיני תרגימא לפיכך לא קא חשיב ליה וכן מצאתי שהיה רבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל נוהג להשלים שלש סעודות במיני פירות. ואחי השני מורי ר' יהודה בר בנימין זצ"ל מקפיד במיני פירות של שבעת המינין. ויש נוהגין בסעודת שחרית לפרוש מפה על השלחן ולהפסיק בברכת המזון ולחזור ולברך מיד המוציא ולהשלים סעודתו להפטר משלש סעודות ויש מגמגמין בדבר ועל דבר זה שאל הר"ד יעקב ממרוויש זצ"ל בשאלות חלום נסתפקנו על המנהג שאנו נוהגין בשלש סעודות להפסיק בברכת המזון ולחזור מיד ולברך המוציא ולאכול ויש חכמים שאומרין שאינו יוצא ידי חובתו משלש סעודות אלא אם כן אוכל פעם אחת ערבית ופעם אחת שחרית ופעם אחת במנחה ועל זה שאלתי אם טוב המנהג שאנו נוהגין או הלכה כדברי המחמירין והשיבו לי אשכילך ואורך דבר זה מתורת משה רבינו ע"ה למדנו ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום וגו' מה הימים מחולקין זה מזה כך השעות של ג' סעודות צריכות להיות מחולקות זו מזו. והר"א אברהם ב"ר יוסף זצ"ל השיב לי מה ששאלת על פרישת מפה על השלחן וברכת המזון אם חשיבה הפסקה אם לאו אינו יודע מי הכניסך לספק זה ומה יש לחסותך שלא תהא הפסקה הדבר פשוט אחרי שאדם מברך ברכת המזון הרי גמרה לה הסעודה ואם סועד עוד אחריה הרי היא נחשבת סעודה אחרת. וכך השיב הר"ד אביגדור כהן צדק זצ"ל למר יהודה אחי שני נר"ו דברכת המזון חשיבה הפסקה וזהו לשונו. כתבת על שלש סעודות שאנו מפסיקין בתוך הסעודה אי הוי הפסקה בפרישת מפה אי לא תשובה נראה דלא סגי בפרישת מפה דכיון דילפינן להו מתלתא היום דכתיבי בקרא בעינן שלש סעודות חלוקות לגמרי לכל הפחות בברכת המזון וכן ראיתי את אבא מרי ז"ל נוהג. גם מפליג קמא בקריאת מומור קמן כנון ה' רועי לא אחסר אבל פרישת מפה לא אשכתן בשום דוכתא דהויא הפסקה אלא להביא בעלמא שהרי שבת קובעת לעצמה אבל הכא בעינן שתהא הפסקה חשובה שתהא עולה מן המנין של ג' סעודות דאע"ג דמקילינן בהשלמת מיני תרגימא כמו לענין י"ד סעודות לה' אליעזר דאמר דחייב אדם לוכל בסוכה קודם חזרה דתניא אם השלים במיני תרגימא יצא אלמא חשיבה סעודה כדאיתא בפרק הישן מיהו בין מרובה בין מועטת הפסקה בעינן שתהא חלוקה ומופסקת מאותה שלפניה. באגדה ר' עקיבה היה יושב ובוכה בשבת אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו וקראת לשבת עונג אמר להם זה עונג שלי יש מוכיחין מכאן שאדם שמוקד לו אכילה שאינו רגיל לאכול הרבה שפטור מג' סעודות דהיינו עונג שלו וכמעט שהוא אסור לאכול דהא קא מצער ליה מה דאכיל ואינו נראה לי דגרסין בפרק הישן שאל אפוסרופוס של אנריפס המלך את ר' אליעזר כנון אני שאינו רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום מהו שאוכל

שבלי ענין שבת צג צד זה חלקמ לד

סעודה אחת ואיפטר. אמר לו בכל יום אתה ממשיך כמה פרפריות לעצמך ועבשו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך. הכא נמי יש לומר שאע"פ שמוקת לו האכילה צריך להמשיך סעודה אחת לכבוד קונו. ואם אינו יכול לאכול אכילה מרובה מפני שמוקת לו יאכל אכילה מועמט ולא יבטל מג' סעודות: בכתובות בפרק אע"פ שאמרו בנמרא דהמשרה את אשתו מוכיח שהנשים חייבות בשלש סעודות. ותימה שהרי היא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ונראה בעיני שעל כולם הוא אומר אבלותו היום וגו' ובין אנשים ובין נשים נתרבו באכילה זו:

[צד] דין ברכת המזון להזכיר בה של שבת.

ובכל סעודות של שבת צריך להזכיר של שבת בברכת המזון ואמר נחמינו דהכי אמרינן בברכות ובשבת פותח בנחמה ומסיים בנחמה. והטעם כתב אחר ר' בנימין נר"א לפי שתהלת גאולה אחרונה עתידה להיות בשבת כר"א בשו"ב ונתת תושעון וכיון שזכונם שבת ולא נגאלו מבקשין רחמים שיקיים הבטחתו לשבת הבאה. ועל כן אומר נחמינו ומה שאמרנו פותח בנחמה ומסיים בנחמה פי' רבינו שלמה זצ"ל אינו צריך לא להתחיל ולא לסיים בשל שבת אלא מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ובנין ירושלים קרי נחמה כל היכא דמתחיל בין רחם בין נחמינו. ורבינו ישעיה זצ"ל פי' מתחיל בנחמה נחמינו ומסיים בנחמה מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים דאם איתא דרחם איקרי נחמה כמה זימני הוזכרה בתלמוד והיאך לא קרי לה בשום מקום נחמה. וכן פסקו רבינו חננאל ורבינו יצחק ז"ל והלכות גדולות. ויקרא רבא. ועצמותך יחליץ ישלף ויוין ישוב ניה. ישלף והלצה נעלו. ויוין הלוצים תעברו. וישו"ב הלצני ה'. וניה כי האי דאמרי רבותינו רצה והחליצנו בשבת: ירושלמי תני אסור לתבוע צרכיו בשבת. ר' זעורא שאל את ר' חייא בר אבא מהו מימר רוענו פרנסנו בשבת. אמר ליה טיפוס ברכות כך היא. יש מוכיחין מכאן שאין למעט בהרחמן שהרי טיפוס ברכות הוא. ואם מעה ולא הזכיר של שבת אומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבת למנוחה לעמו ישראל לאות ולברית בא"י מקדש השבת והנו מילי שלא פתח בהטוב והמטיב אבל אם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש:

[צה] דין הדרת קדרות קערות וכוסות בשבת.

וקערות שאוכל בהן בסעודה האחת רשאי להדיחן לצורך סעודתו האחרת אם הם צריכין לו לבו ביום דתניא קערות שאוכל בהן ערבית מדיחן ואוכל בהן שחרית. שחרית מדיחן ואוכל בהן בצהרים בצהרים מדיחן ואוכל בהן כמנחה כמנחה שוב אינו מדיחן אבל כוסות וקתונות וצלוחות מדיחן והולך כל היום כולו שאין קבע לשתייה למדנו מכאן שאסור להדיח הקדרות שבשלו בהם לשבת שהרי אין צריכין להם לבו ביום:

[צו] דין תלמוד תורה בשבת.

ירושלמי רב חגיי בשם ר' שמואל בר נחמן אומר לא נתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ושתייה. ועל ידי שהפה זה מרה התירו לו לעסוק בהן בדברי תורה ר' ברביה בשם ר' חייא בר אבא אמר לא נתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה. מתניתא מסויעא בין לדין ובין לדין כיצד הוא עושה או יושב ואוכל או יושב ועוסק בדברי תורה ובתחומא מפרש ולא פליגין מה דאמר ר' ברכיה לתלמוד תורה אלו הפועלין שהן עסוקין במלאכתן כל ימות השבת ובשבת הן באין ומתעסקין בתלמוד תורה ומה דאמר ר' חגי לתענוג אלו תלמידי חכמים שהן יגיעין בתורה כל ימות השבת ובשבת הם מתענוגים. ירושלמי כתיב שבת לה' אלהיך שבות כה' מה הוא שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר א"ר חנינה מדוחק התירו שאילת שלום בשבת אמר ר' חייא בר אבא ר' שמעון בן יוחי כד הוי חמי לאימיה משתעויה סנין הוי אמר לה אימא שוכתא היא: תנחומא. ויקהל משה בעלי הגדה היו אומרים מתחילת התורה ועד סופה אין פרשה שנאמרה בה קהילות גדולות על דבר שבת כדי שילמדו כל הדורות כך אמר לו הקב"ה למשה רר ועשה לי קהילות גדולות על דבר שבת כדי שילמדו כל הדורות הבאים אחרך להקהיל קהילות בכל שבת להכנס בבתי מנסיות ובבתי מדרשות ללמד בהן תורה ברבים. ד"א ויקהל משה אמר להן הקב"ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת לבתי

לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי שכן ישעיה הנביא מפרש ואתם ערדי נאם ה' ואני אל אתם מעידין עלי שאני אלוה בעולם :

[צו] דין אלפים אמה מזהינן נמדדין בין בעיר בין במחנה ובשיירא

ואסור לו לאדם לילך בשבת יותר מאלפים אמה ממקום שקנה בו שבתה מערב שבת בין השמשות דתניא שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה כיצד אם שבת בעיר אפי' היא גדולה כאנטוביא כל העיר כולה היא לו כארבע אמות ויש לו אלפים אמה לכל רוח. ואם שבת בשדה במקום שאין שם היקף מחיצות יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שבתתו ואם יש שם היקף מחיצות יש לו ממקום היקף ולחוץ אלפים אמה לכל רוח. ואפי' אם ההיקף הוא גדול כמה כורין ודוקא אם הוקף לדירה אבל אם לא הוקף לדירה אם הוא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים כמלמל בכולו וחוצה לו אלפים אמה. ואם הוא יותר משבעים אמה ושיריים אין כמלמלין בו אלא בארבע אמות ומנה אלפים אמה ממקום שבתתו דהנך מחיצות כיון דלא הוקפו לדירה כמאן דליתנהו דמי ואם שבת בעיר ויש מחוץ לעיר בתוך שבעים אמות ושיריים בית הראוי לדירה עושין אותו עיבור לעיר ויש לו מאותו הבית ואילך אלפים אמה ואם מאותו הבית יש לו בית אחר ועוד בית אחר והן כולן קרובים זה לזה בתוך שבעים אמות ושיריים מהלך את כולם וחוצה להן אלפים אמה. בפרק כיצד מעברין אמר רב הונא יושבי צרפיין אין מודדין להם אלא מפתח בתיהם. פי' רבינו שלמה זצ"ל שאינו קבועין במקום אחד אלא יושבין כאן עד שכלת המרעה לבהמותיהן ואחר כך הולכים למקום אחר הלך אפי' יש הרבה במקום אחד בשיעור מהלך ק' אמות אינן חשובים עיר להוות כולו כד' אמות וכל אחד ואחד מרד מפתח ביתו אלפים אמה לכל רוח. מכאן נראה שאותן היהודים היוצאים במחנה לצור על עיירות אע"פ שיש שם כמה וכמה אהלים ושנדרים אין מודדין להם אלא מפתח אהליהם לכל אחד ואחד מפתח אהלו שהרי אינן קבועין במקום אחד וכן שמעתי מפי מר יהודה אחי שני נר"ו ואין מביאין ראיה מדגלי מדבר דכיון דכתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקבועי דמי והכי מתוקמא התם. ודוק שאין היקף מחיצות סביב למחנה אבל אם הוקף המחנה במחיצות גבוהות עשרה או בחריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה כל המחנה חשיב כארבע אמות ויש להם אלפים אמה חוץ למחיצות ואפי' מחיצה קלה של שתי או של ערב השיבה מחיצה אך שלא יהא בין קנה לחבירו או בין חבל לחבירו שלשה מפתחים ולא יהא שם פירצה יותר מי' אמות שאם יש פרצה יותר מי' אמות אוסרת כל ההיקף אפילו כלו עומד ולא יהא פרוץ מרובה על העומד ואפי' פרצות קטנות פחותות מעשר. בסוף פרק קמא דעירובין ארבעה דברים התירו במחנה פי' מתנה נקרא צבא היוצא למלחמה. מביאין עצים מכל מקום. ופטורין מרחיצת ידים. ומדמאי. ומלערב. והא דאמרין פטורין מרחיצת ידים אוקימנא במים ראשונים אבל מים אחרונים חייבים מפני מלח סדומית והאידנא דלא רגילינן במלח סדומית אפי' במים אחרונים פטורין והא דאמרין פטורין מלערב אוקימנא רב ינאי בעירובי חצירות אבל בעירובי התומין חייבין פי' רבינו שלמה זצ"ל אם הקיפו אלו ואלו ומחיצה מפסקת ביניהן ויש שם פתח אינן צריכין לערב אבל בעירובי התומין חייבין. ורבינו שלמה בן היתום זצ"ל פי' שמוטה להם להוציא (מאכל לאכול) [מאהל לאהל]. ומלמלמלין בכל המחנה בלא עירוב אבל לצאת חוץ לתחום אסור עד שיערב ונראה להעמיד דברי רבינו שלמה בן היתום זצ"ל כשהמחנה מוקף מחיצות ואע"פ שמן הדין היה להם לערב עירובי חצירות במחנה התירו בלא עירוב מכל מקום צריך עיון עכשוו בזמן הזה מאחר שיש אהלי א"י במחיצתן אם אוסרין עליהן וצריכין להשכיר מהן כדון חצר שאין יכולין לערב עד שישכיר אין להם תקנה למלמל בכל המחנה לפי שאין יכולין להשכיר מכל הא"י או שם מותר למלמל ואינן צריכין להשכיר הדיכא אמרינן ובא"י עד שישכיר הדיכא שהשיראליים אוסרין זה על זה ואינן רשאים למלמל עד שיערבו אבל היכא שאין השיראליים צריכין לערב אין הא"י אוסר ואינן צריכין להשכיר והעומד במתנה עם הא"י במצור ומתיירא שמה יסעו ממקום חנייתן בשבת ויתרחקו יותר מאלפים אמה אם הוא יודע מאיזה רוח יש להן לילך ילך מבעוד יום בסוף אלפים אמה ויאמר שבתתי במקומי ויש לו לילך ממקום שבתתו ולהלן אלפים אמה ומה שהרויח במקום שבתתו כמורה הפסיד ממקום אהלו במערב בין אם נסעו בין אם לא נסעו מאחר שלא התנה בו שהרי מקום העירוב חשיב ביתו וממקום העירוב יש לו אלפים אמה לכל רוח. וכן יכולין

יכולין לערב בכל דבר הראוי לאכילה הוין מן המים והמלח וכמיהין ופטריות. ושיעורו מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד וכמה הוא מזון שתי סעודות כבר שהוא משלש לקב שהוא ח' ביצים ד' ביצים לכל סעודה ואחד מהן יכול לערב לכולן אך צריך להודיען מבעוד יום ואם לא הודיען מבעוד יום לא קנו עירוב. ואם אינו יודע מאי זה רוח יש להן להלך יכול הוא לשלח עירובו בכל רוחו ורוח ומתנה ואומר אם המלך או שר הצבא נוסע למזרח עירובי למזרח. למערב עירובי למערב לא לכאן ולא לכאן עירובי בתוך אהלי. וצריך להניח העירוב במקום שהוא שמור שאם נאכל או נאבד מבעוד יום אינו עירוב ואסור לילך יותר בעבור אותו העירוב שהרי איננו אבל אם נאבד או נאכל משחשיכה עירובו עירוב ויכול לילך אלפים אמה ממקום עירובו ולהלך. ואם נתן העירוב באילן למטה מעשרה עירובו עירוב למעלה מעשרה אינו עירוב. ואם נתן העירוב בראש הקנה או בראש הקונטום כל זמן שתלוש ונעוץ אפי' גבוה מאה אמה הרי זה עירוב ואע"פ שאין מערבין ערובי תחומין אלא לרבר מצוה הבא נמי במחנה כדבר מצוה דמי שאם יסע המחנה וישאר במקומו יש עם סכנה מפני פחד האויבים וכן מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך והיה מכיר אילן או גדר או מקום מסוים בתוך אלפים אמה למקום שהוא עומד בו אומר שביטתי בגדר פלוני או בעיקרו של אילן פלוני. וכן בתל או בנקע או צירף או כל מקום המסויים ומהלך ממקום שעומד בו עד אותו אילן או גדר או מקום המסויים אלפים אמה ומשם עד ביתו אלפים אמה נמצא מהלך משחשיכה ארבעת אלפים אמה ואם אמר שביטתי תחת אילן פלוני לא אמר כלום. ואין לו אלא ד' אמות עד שיאמר שביטתי בעיקרו של אילן פלוני ואם היו שנים באין בדרך ואחד מהם מכיר מקום המסויים והאחר אינו מכיר אותו שאינו מכיר מקום שביטתו למכיר והמכיר אומר תהא שבתתנו במקום פלוני ודוקא שהי' אותו אילן או גדר מקום המסויים בתוך אלפים אמה או בסוף אלפים אמה אבל אם היה חוץ לאלפים אמה אי נמי השולח עירובו ונתנו חוץ לאלפים אמה אפי' אמה אתת הרי זה לא יזו ממקומו דהוי ליה כיוצא לדעת מהוץ לתחום ואין לו אלא ד' אמות. אמר רב נתמן אמר שמואל היה מהלך בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינונות וזהו תחום שבת:

[צח] דין הצרות הצריכות עירוב.

החצר הפתוחים בו בתים והבתים הללו חלוקים בדירורים אין להם לשלטל מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים עד שיערבו אבל מותרין לשלטל כלים ששבתו בחצר בכל החצר שהרי היא מוקפת במחיצות. ומי הן הקרויין חילוק דיוורין שיהיו צריבין לערב כדתניא האב וכנו הרב ותלמידו בזמן שאין עמהם דיוורין בחצר הרי הן כיתידים ואינן צריבין לערב ותנן האחין שאוכלין על שלחן אביהן פי' לא שאוכלין ממש אלא מקבלין פרס מאביהן ואוכלין ושותין וישנים בבתיהם אם אין עמהן דיוורין אחרים אינן צריבין לערב ואם יש עמהן דיוורין אחרים שאוסרין זה על זה מתוך שבני החצר אוסרין עליהם אחים נמי אוסרין זה על זה וצריבין לערב. ואימתי בזמן שמוליבין את עירובם למקום אחר אבל אם היה העירוב בא אצלן אינם צריבין לערב. ואם אוכלין כולם על שלחן אביהם ממש אע"פ שהן ישנים בבתיהן אינם צריבין לערב דקיימא לן מקום פיתא גורם ואין אוסרין זה על זה. ואם היה לאחד מן השוק בית בחצר ואינו אוכל עם שאין לו עם פת אע"פ שישן שם אינו יכול לעכב בעירוב ואם אוכל שם אפי' אינו ישן שם יכול לעכב. המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד כנעני ואחד ישראל הרי זה אוסר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר אינו אוסר. ר' יוסי אומר כנעני אוסר ישראל אינו אוסר שאין דרך ישראל לבא בשבת פי' ר' מאיר סבר דירה בלא בעלים שמה דירה ור' יהודה ור' יוסי סברי לאו שמה דירה מיהו ר' יוסי אוסר כנעני שמא יבא אבל בישראל שאין דרכו לבוא בשבת לא חייש. ודווקא בעיר אחרת אבל באותה העיר אפי' ישראל אוסר שמא יחזור לביתו בו ביום ר' שמעון אומר אף המניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שהרי הסיעה מלבו אמר רב הלכה כר' שמעון ודוקא בתו אבל בנו לא כדאמרי אינשי נבח כך כלבא עול נבח כך גוריתא פוק. וישראל ונכרי הדרין בחצר יחד אם אין שם אלא ישראל אחד מותר לו להכניס ולהוציא מביתו לחצר בלא עירוב דתנן הדר עם הנכרי בחצר או עם מי שאינו מורה בעירוב הרי זה אוסר ר' אלעזר בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראלים אוסרין זה

על זה וקיימא לן דמשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי. ואם יש בחצר שני ישראלים חלוקין בריוורין מתוך שאוסרין זה על זה גם הא"י אוסר עליהם וצריך לשכור רשותו של א"י ואפי' פתות משהו פרוטה סגיא דשלח ר' יצחק בר אידי הווי יודעין ששוכרין מן הא"י אפי' בפחות משהו פרוטה ואפילו בשבת רשאין לשכור את רשותו אם שכחו ולא שכרו מבעד יום ונותן לו פת או לפלל או דבר הנטל בשבת ואפי' מיד אשתו ובניו ואפילו מיד שכירו ולקטמו של א"י רשאין לשכור. ואם הא"י אינו רוצה להשכיר רשותו ילך אחד מבני החצר וישאל מאתו הא"י מקום בביתו וישים שם כלי או דבר אחר הראוי לנטל בשבת ושפיר דמו. והכותי וישראל רשע שאינו משמר שבתו בשוק חשובין כא"י וצריך לשכור רשותן. וישראל וא"י שהן דרין בבית אחד בחצר גפורש בירושלמי ר' יסא בשם ר' יוחנן ישראל וא"י שהן דרין בבית אחד הלכה ישראל צריך לנטל רשותו וא"י צריך להשכיר רבינו שלמה זצ"ל כתב שצריך להשכיר כל ערב שבת מן הא"י הדר בחצר כדי להמריח את הישראל שלא ידור עמו וילמד ממעשיו. ולא סגיא ליה פעם אחת בשנה. וגאונים אחרים זצ"ל כתבו דלא צריך וסגי ליה פעם אחת בשנה. וישראל המתאכסן בבית הא"י כשהולך בסחורה בעיירות ובכפרים אינו צריך להשכירו כלל לפי שאינו קבוע עמו:

[צמ] דין עשיית עירוב ושיעורו.

ירושלמי אמר ר' יהושע מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום מעשה באשה אחת שהיתה רבובה להברתה ושלחה עירובה ביד בנה נסבתיה גפתיה ונשקתיה אתא ואמר קומי אימיה אמרה הכין הוית רחמה לי ולא הוינא ידעא מתוך כך עשו שלום [ביניהם] היא הוא דכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. אמר ר' שמעון בן לקיש משמיה דר' חנניה אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו ודוקא דשתק לה אבל אם מיחה אסור. ויכול אדם לערב משלו על כל בני החצר אך צריך לו לזכותם ולהקנות להם חלק בעירוב על ידי אחר. דאמר רב נחמן אחר עירובי תחומין ואחר שתופי מבואות ואחר עירובי חצרות צריך לזכות. ועל ידי מי מוכח להם על ידי בניו ובנותיו הגדולים ועל ידי אשתו ועבדו ושפחותיו העבדים אבל לא ע"י בניו ובנותיו הקטנים ולא על ידי עבדיו ושפחותיו הבגננים מפני שידו מידן. דווקא אם גברא אמוד הוא שאם יבקש אחד מהם חלקו בעירוב נותנו לו אבל אם אינו נותן לו חלקו [ישקנה לו] בעירוב בכל עת שיבקש אותו אינו יכול לערב להם משלו אלא אם כן יתן כל אחד ואחד חלקו בעירוב משלו: ושיעור העירוב כמה היא כדתנן במוסין שהן מרובין מוון שתי סעודות לכלו' בזמן שהן מועטין כגרוגרות לכל אחד ואחד. וכמה הן מרובין מ"ח ואילך כתב רבינו תענאל זצ"ל קיימא לן שיעור העירוב מוון שתי סעודות לרבים וכל שכן למועטים וכל עירוב שאם באו לחלקו ביניהן ואין מגיע לכל אחד ואחד מהן כגרוגרות משיעור שתי סעודות הווי מרובין וסגי להו בשתי סעודות וק"ל ד"ח גרוגרות הן שתי סעודות לפי השבון ר' יוחנן בן ברוקא ור' שמעון שנתנין שיעור העירוב בקב. ואם הם מרובין מ"ח אפי' מאה ויותר די להם בעירוב (ש"לשה) [של ב'] סעודות ואם הם פחותים מ"ח צריך שיהיה בעירוב לכל הפחות כגרוגרות לכל אחד ואחד. א"ר יוסי בד"א בתחילת עירוב אבל בסוף עירוב אפילו נשתיר בו כל שהוא כשר. ואין מערבין בפרוסה משום איבה. אמר רב יהודה אמר שמואל החולק את עירובו אין עירובו עירוב. ודוקא בתרי בתי אבל בתרי מאני כהד ביתא לית לן בה. ועירובי חצרות אין מניחין אותו אלא באחד מן הבתים שבחצר ושיתופי מבואות באחד מן החצרות שבמבוי ובית שמניחין בו את העירוב אין צריך ליתן פת או קמח לעירוב ואם נתן לא הפסיד. וצריך להגיבית את העירוב והשיתוף מן הקרקע טפח. ומניחין את העירוב בבית ישן מפני דרכי שלום. פ"י שלא יאמרו שהיו אוכלין אותו על כן הניחורו במקום אחר: תיקון העירוב. גובין להם שלם מכל בית הפתוח לחצר ונותנין אותו בתוך כלי אחד או גובין קמח מכל הבתים הפתוחין לחצר שיעור גרוגרות לכל הפחות לכל בית ובית ועושין ממנה עונה אחת או נטל המערב להם אחד משלו ונותן אותו במתנה לכל בני החצר ומזכה להן ע"י אחר ומכרך בא"י אמ"ה אקב"י על מצות עירוב בדין יהא שרא לנא לאפוקי ולעוילי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית בכל הבתים שבחצר. ובשיתופי מבואות אומר בדין יהא שרא לנא לאפוקי ולעוילי מן המבוי לחצרות ומן החצרות למבוי ומשתיתין לבתים

ומן הבתים לשתיהן. וכל זמן שאותו העירוב והשתוף קיים או כולו או מקצתו וראוי למאכל אדם אין צריכין לערב ואם נאכל עירובו משקדש היום מותרין לאותה שבת שהואיל והותרה האתרה ובשבת אחרת צריכין לערב. ומה שנהגו הראשונים ז"ל שמערבין מפסח לפסח ואפי' אם העירוב קיים לא שיהיה אסורין למלטל אל אלא שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות. והר"ר אליעזר הלוי זצ"ל היה מפרש שעל כן נהגו לערב מפסח לפסח לפי שאין לך עני שבישראל שלא יהיה לו קמח בפסח מה שאין כן בשאר ימות השנה וצריך לאפות לחם העירוב מצה כדי שלא יתעפש ואם אפאו חמץ מותר אך אינו משתמר כי הוא מתעפש לזמן כועט וכיון שיצא מתורת מאכל אדם אינו כשר לעירוב. ואם נתוספו דיוורין מוסף בו כבר ודיו. ואם נתחלפו דיוורין מוכר אותו היוצא או נותן חלקו במתנה לאותו שנכנס במקומו ודיו. מפ' הר"ר מאיר ז"ל. מכל מקום צריך להקנותו לו במשיכה או לזכות לו ע"י אחר כדון שאר מטלמלין. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לי חמשה השרויין בחצר ועירבו לכל השנה ויצא משם אחד ונכנס אחר תחתיו לדור באותו חצר ובביתו בשאלה או בשכירות והקנה הראשון לשני כל חלקו שיש לו בעירוב מדעת שאר בני החצר. שנינו בעל הבית שהיה שותף עם שכניו אין צריך לערב ולשם שותפות בעלמא מיירי ולא לשום שתוף כדפי' רבינו שלמה זצ"ל ואפי' לקחו חביות של יין בשותפות דפליג בן תדאי ואמר צריכין לערב במעט אין ברירה דהוי כמו שנשתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד ולאוקימתא דרב יוסף רבנן נמי מודו ליה בלא נשתתפו במכוי אגן לא קיימא לן הכי אלא כר' אושעיה בפרק משילין דברדבנן יש ברירה ואע"ג דאבוי סבירא ליה אין משתתפין בחצר (ט) לית הלכתא כוותיה. מיהו אם הקנה לו משחשיכה לא מהני דקניית עירוב הוי בבין השמשות דבבישול רשות דוקא פליגי בית הלל משום דאסתלקוי הוא ואיסתלקוי בשבת שפיר דמי עד כאן תשובתו. ואם לא נתן היוצא מן החצר חלקו שבעירוב במתנה או בכפר לאותו שנכנס במקומו מבעוד יום יבטל הנכנס את רשותו לבני החצר ואז כל בני החצר מותרין להכניס ולהוציא מבתיהן לחצר וכלל הדבר הזה בהלכה זו שלפנינו. ובשם הר"ר מאיר (י) זצ"ל מצאתי אחד מבני החצר שאינו רוצה ליתן חלקו בעירוב נוטלין ממנו בעל כרחו. ובני חצר שגבו קמח לעירובן ונילש ונאפה העירוב מבעוד יום ולא הספיקו לכרך עליו עד שהשיכה או ששכחו מלערב עליו אין הברכה מעכבת ומותרין למלטל על ידי אותו העירוב. וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל שמוותרין למלטל הואיל וגבו ואפו אותו לשם עירוב ואע"פ שלא ברכו עליו ולא אמרו עליו בדין יהא שרא לנא מותרין הן למלטל בחצר ולא מיבעיא הני בני חצר דכולהו בני דעה נינהו אפי' קמן שנכה עירובי חצרות עירובו עירוב דתנן השולח עירובו ביד חרש שוטף וקמן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אין עירובו עירוב והוינן בה וקמן לא והא אמר רב הונא קמן גובה את העירוב ופרקינן לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות אלמא בעירובי חצרות אפילו בגיבוי קמן סני להו וכל שכן הכא דבני דעת הוו ועירבו. והיכא דלא עירבו אתמול למחר מקני להו נחמא בסלא וסמך עליה. כי הא דאמר ליה רבה בר חנן לאבוי ניקני להו חד ריפתא בסלא אלמא בהכי אית ליה תקנתא והיינו דאמר ר' ישמעאל ב"ר יוסי משם אבוי כל שיש לך להקל בעירובין הקל ואע"ג דקיימא לן בעלמא ידיים שאין מוכיחות לא הוויין ידיים הכא הוויין ידיים וקיימא לן דעירובו עירוב ואע"ג דלא אמרו בדין יהא שרא לנא. ומאי שנא תתם דאורייתא הכא דרבנן הלכך עירובין כשר ותו לא מדיד עד כאן תשובת הגאון זצ"ל ומה שכתב הגאון היכא דלא עירבו מאתמול למחר מקני להו ריפתא בסלא אין הדבר כן ואין מוכיח כן בהלכה במעשה דהתוא ינוקא דאשתפך המימיה דהא דקאמר ניקני להו מר רפתא בסלא מערב שבת קאמר וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל דהאי ניקני להו ריפתא בסלא פשיטא דמערב שבת קני ליה שביתא וכן כתב גם בתשובתו למעלה אם הקנהו לו משחשיכה לא מהני דקניית עירוב הוי בין השמשות :

[ק] דין דיוורי החצר שישכח אחד מהן ולא עירב עמהן.

אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב כגון ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון שיש להם ששה בתים לכל אחד ואחד בית בפני עצמו וכולן פתוחין לחצר גדולה שהיא של

של כולן. ואותן בתים סביב לאותו חצר ונתנו חמשה מהן עירובין בבית אחת וראובן לא נתן עמהן או שבה ולא עירב עמהן מבעוד יום ולערב בשבת אי אפשר לערב שאסור לעשות כן כיצד יעשה מבטל להן רשותו. וביטול רשות עצמו מחלוקת בית שמאי ובית הלל הוא דתניא מאימתי גותנין רשות בית שמאי אומרים מבעוד יום ובית הלל אומרים משתחשך במולי רשותא אסתלוקי היא ואיסתלוקי בשבתא שפיר דמי והלכה כבית הלל דמותר לבטל רשות בשבת. וצריך שיבטל רשותו לכל בני החצר ושנינו ביתו אסור להכניס ולהוציא לו ולהם והוינן בה מרקתני ביתו אסור ולא קתני רשותו כולו אסור ש"מ דוקא ביתו הוא דאסור הא חצירו שריא דקיימא לן המבטל רשות חצירו בסתם לא ביטל רשות ביתו לפיכך ביתו אסור לו ולהן שהרי לא ביטל להם רשות ביתו ואם ביטל להם רשות ביתו בפירוש מותר להם להוציא גם מביתו אבל הוא אסור להוציא מביתו ומותר להוציא מביתו דהוה אותו שלא עירב באורח לגבי דידהו. אבל הן אין גותנין ואין מבטלין להן רשותן דאינהו לא הוו אורחין לגבי דידיה. ובטול רשות כיצד ישראל הנותן רשות אומר רשותי קנויה לך רשותי מבוסלת לך ואותו שנתן לו הרשות קונה ואינו צריך לזכות. פי' רבי' שלמה זצ"ל אומר לו רשותי קנויה לך וזה נוטלו ממנו ומוציא בחצר וקנה הנוטל באמירה בעלמא בלא מתן מעות ואינו צריך לזכות ע"י קניין ואם לאחר שנתן רשותו לגבי החצר הוציא או הכניס כל דבר מביתו לחצר אם החזיקו בני החצר בחצר עד שלא הוציא והכניס אינו אסור אבל אם לא החזיקו אסור. דתניא מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין מזיד הרי זה אוסר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר במזיד אסור בשוגג אינו אסור בד"א כשלא החזיקו בני מבני במבוי אבל אם הוציאו הכלים שלהם והחזיקו במבוי בין שוגג בין מזיד אינו אסור והלכה כר' יהודה. ובית הכנסת שאין בה דיוקין אין צריך לערב עם שאר בני החצר ואע"ג דאוכלין ושותין בני מתא בגווה אי נמי האכסנין ואפי' בנייה חד גברא כדיריה ואקדשה כיון דמכנסין ומצלין בגווה הוי הפקר לכל ישראל ואינה צריכה לערב כך מצאתי בתשובות הגאונים זצ"ל. ורבינו ישעיה ד"ל פי' דווקא אם לא שבתו שם אורחים אבל אם שבתו שם אורחים ואוכלין וישנים שם כוודאי אוסרין וצריכין לערב.

[קא] דין חצר שנפרצה.

והחצר שנפרצה אם יש כפריצתה יותר מעשר אמות אסור למלטל בתוכה. ואפי' אם העומד מרובה על הפרוץ. פחות מעשר אם העומד מרובה על הפרוץ מותר פרוץ מרובה על העומד אסור והכי איתא בירושלמי אבל לענין שבת כל פחות משלושה כסתום משלושה ועד ארבעה מארבעה ועד עשר אם העומד מרובה על הפרוץ מותר פרוץ רבה על העומד אסור יותר מעשר אפי' עומד מרובה על הפרוץ אסור איתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר רב חונא בריה דרב יהושע אמר אסור והלכתא כרב פפא. וחצר שרבים נכנסין לה בזו ויוציאין בזה רשות היחיד לשבת ומותר למלטל בתוכה:

[קב] דין עירובי בתים.

ישנני בתים שיש ביניהם חלון שהוא ארבעה על ארבעה טפחים וכולין לערב דתני חלון שבין שתי חצירות ארבעה על ארבעה בתוך עשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד למעלה מעשרה מערבין שנים ואין מערבין אחד אמר רב נחמן לא שנו אלא חלון שבין שתי חצרות אבל חלון שבין שתי בתים אפילו למעלה מעשרה אם רצו מערבין אחד. מאי טעמא ביתא כמאן דמלי דמי. ואם החלון הוא עגול צריך שיהא בהקיפו י"ז טפחים פחות חומש כדי שיוכל לרבע בתוכו ד' על ד'. וחלון אריך וקטן שיש בו בתברייתא ד' טפחים על ד' טפחים אין מערבין על ידו. וכן השיב לי הר"ר אברהם מפוסרו נר"ו. ששאלת על חלון אריך וקטן שבין בית לבית ויש בו ד' טפחים על ד' טפחים בתברייתא אם דינו כד' על ד' מרובע ויובלו לערב אין נראה בעיני שיוכלו לערב יחד אם לא שישברו וירחיבו אותו ויעמידוהו על ד' על ד' מרובעין. ובהכי יש לו דין פתח ולא כפחות מכאן ובענין אחר. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל (י"א) השיב למורי יהודה נר"ו חלון שמערבין על ידו בעיני דניהו ד' על ד' מרובעין

ואי הוי בעיר מחבי ברוחב אע"ג דנפיש אורכיה טפי משיעורא אינו משלים לרוחב דלא חשיב פיתחא אפי' לרבנן דפלוני עלי' דרבן שמעון בן גמליאל לענין לבוד כדאיתא בפ' הלון בתחילתו הוא לא הוי להבנים ולהוציא מהוך שהוא צר וכמאן דליתיה דמו ואין מערבין אחד ואם אין חלון בשיעור זה מן הבתים למטה אך יש ארובה למעלה אע"ג דאין סולם קבוע בירתא כמאן דמילי דמי ויש לו תורת פתח ומערבין על ידו. כדמכח בפרק הלון לענין לול פתוח מן הבית לעליה דאפי' למעלה מעשרה אם רצו מערבין אחד וכיון דעירוב משוי להו לתרווייהו כחד פשיטא דמותר למלטל מזה לזה גם דרך הפתחים הקטנים. ואני שאלתי מלפניו שתי חצרות ובית אחד ביניהם והבית פתוח לשתי החצרות והבית עירב עם שתיהן אבל החצרות לא עירבו שתיהן זו עם זו אם מותר למלטל מחצר לחצר ע"י הבית שביניהם או לא ודמי להאי דאמרין בעירובין פרק מי שהוציאווהו אמר ר' שמעון למה זה דומה לשלש חצרות פתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים עירבו שתיהן עם האמצעיות היא מותרת עמהן והן מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו וקיימא לן כר' שמעון והשיב לי פשיטא שאם לא עירבו החצרות שתיהן ביחד שהן אסורין למלטל מחצר לחצר על ידי בית האמצעי שביניהן: ועירובי בתים זהו משפטן. נוטל כמה מכל הבתים הסמוכין זה לזה בחלון שהוא ד' על ד' טפחים. או נותן להם משלו ומזכה להן על ידי אחר. ושיעור העירוב ועשייתו מפורש למעלה בהלכה צ"ט ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב ברין יהא שרא לנא לאפוקי ולעיוולי מבית לבית ומבית פלוני לבית פלוני ומבית פלוני לבית פלוני מכל הבתים שנתנו בעירוב מזה לזה ומזה לזה לנו ולכל ישראל ואם היה ארבעה או המשה בתים והאמצעי עירב עם כולן והחיצונים לא עירבו זה עם זה אי נמי שתי חצרות ובית אחד ביניהן ועירב הבית עם החצרות והחצרות לא עירבו זה עם זה מותר למלטל הבית האמצעי בבתים ובחצרות ובתים החיצונים והחצרות אסורין למלטל מזה לזה על ידי בית האמצעי פי' הכלים ששבתו בחצר אחת אסור לחלוטין בחצר אחרת על ידי בית האמצעי שביניהם אם לא עירבו החצרות ביחד כן מוכיח בפרק מי שהוציאווהו וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל: (י)

[קג] דין בית הפתוח לרשות הרבים ויש עליה תקרה.

תשובה זו מצאתי בשם רבינו חננאל זצ"ל כל בית שהיא פתוחה לרשות הרבים אסור להוציא ממנה שום דבר חוצה ולא להבנים לה מבחוץ אלא אם כן למעלה באסקופה והוא שיש לה על פתח הבית מקום גבוה מרשות הרבים כדי שיהיו בני רשות הרבים נמנעים מלרחוק מפתח הבית ותנן אסקופה אדם עומד עליה נוטל מבעל הבית ונותן לו ואמר' עליה בגמ' מאי אסקופה כגון דלת שיש בה ד' טפחים על ד' טפחים ויש בגבהה ג' טפחים ואמר רב ירודה באסקופת מבוי עסקינן אבל אסקופת בית פתוח לרשות הרבים אסור דתניא היתה ידו מצאה פירות והוציאה לחוץ בשוגג אסור לתחזירה ותניא איך מותר לתחזירה. כאן לאותה חצרה מותר כאן לחצר אחרת אסור כל שכן לרשות הרבים ואם היתה באסקופה ד' על ד' טפחים ולא יוכלו בני רשות הרבים ליכנס בתוכה הרי היא ככרמלית ותנו רבנן לענין כרמלית אבל ים ובקעה ואספנונית וכרמלית אינן לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד ואין נושאין ונותנין לתוכן ואין מוציאין מתוכן לרשות הרבים ולא מרשות הרבים לתוכן ולא מתוכן לרשות היחיד ולא מרשות היחיד לתוכן. ואם היו זה בצד זה אפי' עשרה בתים ונסרים על פתחיהם הרי אלו לא מעלין ולא מורדין לענין איסור שבת שאין מועיל אלא עמק עשרה או גובה עשרה או מחיצות שהעומד שבהן רבה על הפרוץ אבל תקרה בלבד לא מעלה ולא מוריד הגע עצמך אם יהי רשות הרבים מקורה יש בו הנאה של כלום אין להתקרה הנאה לענין איסור שבת זה למי שמוציא כלים מפתח הבית לחוץ או מבחוץ לבית כל שכן אם מושיטין מזה הבית לבית שבצדו או להעלות לעליות שום דבר שמא יהיו העליות על אותן הבתים ומעלין ומורדין מהם חפצים שהוא איסור הוצאה מרשות לרשות. ואל יעלה על דעתך שהעירוב מועיל במקום שאין מבוי כלל ואם יהיה אותו המבוי המקורה על פני פתחי הבתים גבוה או עמוק מרשות הרבים אע"פ שיש בין בתים לבין רשות הרבים נסרים כמו מחיצות עומדים ויש בהם עומד מרובה על הפרוץ הרי דינו כדין מבוי מפולש שאינו נותר אלא בפתח

מכאן ולחי או קורה מכאן ואחר כך מערבין ואחר כל זה נותר וראיה לכל זה שאמרנו הנך בבי דיציאות השבת פשט העני את ידו לפנים או פשט בעל הבית ידו לחוץ כל שפן המוציא חפצים מהבית שהוא רשות היחיד ומקום שחוצה לה ועל פתחה ממש רשות אחרת הרי נתברר לך שזה איסור גמור הוא ואם יהיו קרות או עמודין עומדין לצד הבתים הפתוחים לרשות הרבים תחת אותנו הקירו שעל פתחי הבתים הרי אלו לא מעלין ולא מורידין דכי אמרינן שיירה שחנתה בבקעה וכו' ותנן מקופים בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים לא שנו אלא בבקעה שהיא עצמה כרמלית והרבה דברים התיירו לעניין מחנה אבל מרשות היחיד לרשות הרבים אפי' על ידי סמיו איסור גמור וכל שכן אם יהיה בין הקורות והעמודין שבנגד פתחי הבתים יותר מג' טפחים במקום שהוא שוה עם רשות הרבים לא עמוק ולא גבוה ולא גודריות ולא קרן זווית שהוא איסור ואין עירוב מועיל אלא במבואות שאין מפולשין ובחצרות. ואע"פ שהעירובין מדרבנן הוצאות דאורייתא נינהו ואיסור גמור הוא ולא מיצינו בו צד היתר כלל. והר"ר אביגדור כהן צדק וצ"ל כתב בתשובתו ועל אסקופותינו שאינן גבוהות מן הקרקע עשרה טפחים ולא רחבות ד' טפחים מותר להצניע המפתח בין הדלת ולאסקופא במקום פטור הוא אך לא להצניעו לפנים מן הדלת: ॥

[קד] דין חפץ ששכחוהו ברשות הרבים וצריכין לו ברשות היחיד.

אם צריך אדם לחפץ שברשות הרבים או יש לו חפץ בבית אחר שלו או להביא יין ורשות הרבים מפסיק וילך תינקת שם אם יקחוהו מאליהם ויביאוהו טוב הדבר כדאמרינן בפרק הרש כיבמות גבי מפתחות דבי מרשא דאירכסו ברשות הרבים ואמר ר' יוחנן לידבר מליא ומליתא וליעלו התם ואם לא יבחנו להביא יעשה מחיצה של בני אדם יקבץ אנשים שם שלא ידעו שלשם מחיצה נאספו ויסתירם שלא יהא ג' טפחים בין זה לזה ויעיל כמו קנים. כדאמרינן בפרק מי שהוציא והו גבי זיקי דאשתיו בריסתקא דמוחזא אבל מבית חבירו לביתו לא יועיל כך לפי שצריך עירוב כל זה בספר התרומה. מכל מקום צריך אדם לזהר בזה שאין להתיר אלא בשעת הדחק וצריך לדקדק ולהביא שם אנשים שלא יבין אחר מהן שנאספו לשם מחיצה שאם ידע אחד מהם שנאספו לשם מחיצה אסור וכן נמי בקטן שלא יהא עושה על דעת אביו שאם יודע להבחין שגנו לאביו בכך אסור להוליכו לשם:

[קח] דין בהמה כמה מותרת לצאת בשבת.

תנן התם כמה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה הנמל באפסר והאנקה בחטם והלברקס בפרומביא והחוס בשיר וכל בעלי השיר כגון כלבים של ציידין יוצאין בשיר בין כרוכין בין נמשכין ר' ישמעאל אומר ארבע בהמות יוצאות באפסר בשבת החוס והפרד והגמל והחמור אמר חזקיה ירושלמי סימנא וכן תהיה מגפת החוס והפרד והגמל והחמור רב אמר הלכה כר' ישמעאל כלל כל הדברים כל נשירותא יתירתא משאוי היא ואסור לצאת בו בין לנוי בין לשמר. בס' התרומה פרה אסורה לצאת בשבת בחבל של צוארה בין לנוי בין לשמור דאינה צריכה שמירה שלא תברר אבל עגלים מותרין לצאת בחבל שצריכין שמירה ובורחין יותר מפרה גדולה וכשמוציא החוס לרשות הרבים צריך שלא יהא יוצא החבל חוץ לידו שפת וגם צריך שיגביה טפח מן הקרקע החבל שבין ראש הבהמה לידו וכן נראה שאסור להגיה זמם ברמס של עגל כמו שרגילין לעשות ויש בו יתירות קטנות שלא ינק הפרה בשדה דמשאוי היא. ואחרי ר' בנימין גר"ו כתב דמותר לבהמה לצאת בנגדי ברזל התחובין לה ברגלה כעין שנהגין לסוסים ולחמורים ואינו דומה למה שאמרנו ולא בהמה בסנדל שברגליה דהתם ד"ל בדלא קביעה והכא הרי הן תחובין וקבועין במסמרים ופה ועוד היינו דהויקן מצויה הלכך שרי: ואסור לקשור שני גמלים או שאר שני בהמות בחבל אחד ולמושכן יחד בשבת אבל מכניס שני החבלים לתוך ידו. אין החמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מערב שבת. ולא בוג שבצוארה אע"פ שהוא פקוק ולא בסולם שבצוארה דעבדי ל' חיכא דאית ליה ככה דלא חייב לה. בספר התרומה חמור יוצא במרדעת הקשורה לו מערב שבת ודווקא חמור שרי בקשורה אבל סוס לא וכן אסור להתיר האוכף מעל החוס אפי' בחצירו ולא להסיר המרדעת מעל החמור ואם נצטמן מותר לתת על החמור דווקא המרדעת לחמס דאית ליה

ל'יה צערא טובא כדאמר חמרא אפי' בתקופת תמוז קריר ליה אבל על הסוס לא. מרדעת פ' בגד שמשמין על גבי בהמה תחת האוכף ובלעז סודיר"א ורבינו שלמה פ' בשמ"ל:

[קן] דין תכשיטי אשה המותרין לצאת בהן בשבת:

תנן התם כמה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועה שבראשה ולא כמטפת המקפת מאזן לאזן ולא בסנכוטין המגיעין עד לחיים בזמן שאינם תפורין. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו הא דאמרינן לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן דווקא כשאין כרוכין וקשורין בשערותיה אבל מה שנוהגת לגדל בקליעת שערותן הוסיף של משי והוסיף כוזהבין מותר דליכא למיחש דלמא שלפא ומחוייא דודאי אינה סותרת שערותיה בהך. ירושלמי תכשיטין למה הן אסורין אמר רב בא שהנשים שחצוניות הן מתורתן להראותן להבירתה והיא שכיחה ומחלכת בהן ד' אמות. בס' התרומה תכשיטי אשה חשוקי של כסף או זהב סביב לראשה ואין צעיף עליו דהיינו עיר של זהב והיינו עטרות כלות דאסורו אפילו בחול לכלות דוקא ואשיפונגולא של זהב דהיינו מחט שאינה נקובה שראשה אחר עב וסוגרת מפתחי צוארה או בצעיף וסבעת שאין עליה חותם בכל אלה תנן לא תצא ואם יצאת לרשות הרבים אינה חייבת חטאת ואסורין דילמא שלפא ומחוייא. ורב אמר אפי' בחצר אסורין מרתנן ככול ופאה נכרית יוצאת בהן בחצר מכלל דשאר אסורות ונמי האף כמו כן אסורין אבל נומי האזן פ' רבינו שלמה זצ"ל דמותרין דמהדקין היטב. אמנם פ' רבינו תם זצ"ל דכל אלו תכשיטין מותרין דהלכה כרב עיננו בר ששון דלא אסר כי אם ברשות הרבים ופליג אמתנ' אם כן לדידן דלית לן רשות הרבים גמורה מותר. ואומר אני כדי ליישב המתניתין דאפילו לדברי מתניתין דאסר כרמלית וחצר היחיד היינו לדידהו דאית להו רשות הרבים אבל לדידן דלית לן רשות הרבים רק כרמלית מותר דליכא למיגזר מידי אף לדידהו הוי גזירה לגזירה אסור כרמלית אסור רשות הרבים וברשות הרבים גופה גזירה דלמא שלפא ומחוייא לכך לדידן דלית לן אלא כרמלית לא גזרינן. אבל אין להתיר לדידן להיות עומד ברשות הרבים ולשתות ולרוק ולהשתין ברשות היחיד דלדידהו לית בהו אלא חדא גזירה. ונושקא של זהב או של כסף דהיינו כובליאר והיינו מכבנתא ובלע"ז רומינאקטא התנן בה חייב חטאת גם לדידן אסור דכל שאסור מן התורה ברשות הרבים אסור לן אע"ז דלית לן אלא כרמלית אמנם יש לומר דוקא תלויה בלולאות חייב חטאת אבל אם תקועה הנושקא בשלשלאות של כסף או של זהב שיש שם תכשיט עליה מותר. או אם יש מחט באותה נושקא שסוגרת בה מפתחי מלבושה סביב צוארה מותר וזה הדבר פשוט לסמוך היתר. ודוגמת זה רגילות עשירות להוציא בשבת מפתח של כסף או של זהב ויש מחט וסוגרת בה מפתחי חלוקה בבית צוארה או קוטא שלה ועושה כן מפני [יראת] העבדים ומן השפחות שגונבים מפתחי התיבה שלהן ונותנת כל מפתחות תיבותיה בתיבה אחת שהמפתח שלה של זהב ונושאת בצוארה לתכשיט השבת. וכן איתא בירושלמי על רבן גמליאל שיצא במפתח של זהב בשבת. עתה התרנו תכשיטין לדידן דלית לן אלא כרמלית דאפי' לדידהו ברשות הרבים אינו אסור אלא משום שלפא ומחוייא עד הנה דברי התרומה. ובספר יריאים מפרש מה מעם אינו מותרין עתה התכשיטין משום דעיקר איסורן אלא משום דלמא שלפא ומחוייא והני גנשי רידן רגילות הן כבך וחשובות הן וגנאי הוא להן להתפאר בתכשיטיהן הלכך שרי כדאמרינן מאן אורחא למיפק בעיר של זהב אשה חשובה אשה חשובה לא שלפא ומחוייא ומה שהתיר בעל התרומה במטבעות לא התיר לאשה אלא במטבעת שאין עליה חותם אבל מטבעת שיש עליה חותם אסור ובהדיא מפרש בגמרא לא תצא האשה לא בנומים ולא בקטלא וכי' ולא במטבעת שאין עליה חותם ואם יצאת פטורה הא יש עליה חותם חייבת ועוד שנינו לא תצא אשה במחט נקובה ולא במטבעת שיש עליה חותם וכי' ואם יצאת חייבת חטאת ומה שהתיר בשאר תכשיטין משום גזירה לגזירה אבל הגך דלדידהו חייב חטאת לדידן אע"ז דלית לן רשות הרבים אסור כמו שמפורש למעלה ומותר לאשה להוליך רצועה או משיחה סביב בתי שוקים שלה כדי שלא יפלו ואע"פ שאינה קשורה בהן ומותר לאשה לצאת באבן תקומה בשבת ואפי' במשקל אבן תקומה ואפי' אינה מעוברת אבל במשקל של משקל אבן תקומה אסור:

[קן] דין תכשיטין המותרין לאיש לצאת בהן ודיני קמיע.

תנן תנו רבנן לא יצא האיש בסנדל מסומר ולא ישויל בו מבית לבית ואפי' ממטה למטה אבל מטלטלין אותו לכסות בו את הכלי ולסמך בו כרעי המטה כתב אחי הר"ר בנימין נר"ו סנדל המסומר שדברו בו חכמים לא יכולנו לעמוד על עקרו ואינו כמו הסנדלים המצויין אצלנו ואלו שלנו אינן אסורין אלא גזירה שמה יצאו מרגליו. אלא שמה תשבר הדצועה שעליהן ויבוא להביאם ארבע אמות ברשות הרבים וכיון דברשות הרבים אינן אלא גזירה ברשות היחיד הוי גזירה להגירה והשתא דלית לן אלא כרמלית אינו אסור ברשות היחיד כלל וכן כתב הר"ר אברהם בן הר"ר שלמה זצ"ל אלו הסנדלן שלנו למה הן אסורין גזרה שמה ישתלפו מרגליו ויבוא להביאם ד' אמות ברשות הרבים. ולא יצא כמנעל יחיד בזמן שאינו ברגליו מכה אבל אם יש ברגלו מכה מותר. ולא בתפלה ואפילו למאן דאמר שבת זמן תפלין היא לכתחלה לא יצא דלמא מיפסקא ואתי לאייתויה ולא בקמיע בזמן שאינו סן המוטחה אבל אם הוא מוטחה בין דאיתמחי קמיע בין דאיתמחי גברא. דעבד תלתא קמיעין לתלתא גברי חד חד זימנא בין דאיתמחי קמיע דעבד חד קמיע לתלתא גברי והועיל להם מותר לצאת בו בין קמיע של כתב בין קמיע של עקרים של חולה שיש בו סכנה בין חולה שאין בו סכנה ולא שנכפה אלא אפי' שלא יכפה ואלו הטבעות שכתובין בהן אותיות לרפואה סגון גות גות וזולתן ואין בהם חותם נראה שאסור אדם להוליכין בשבת אם לא נתמחו הישב בקמיע מומחה. לא יצא אדם בשיריון ולא בקסדה הוא כובע נחשת או ברזל או עץ ולא במגפיים הם בתי שוקיים של ברזל ולא בסייף ולא בקשת ולא כתרסין ולא באלה הוא עץ שראשו אחד עב או ברזל שראשו אחד עב ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת. בספר התרומה מותר לאיש לצאת בטבעת שיש עליה חותם אפי' ברשות הרבים גמורה דלויא למיגור באיש דלמא שליף ומחוי ורבינו ישעיה זצ"ל כתב מבעיא לי בטבעת שאין עליה חותם גזרו בהו רבנן דלמא שליף ומחוי כי היכי דגזרו באשה בטבעת שאין עליה חותם אי לא ומצאתי בירושלמי בהלכה ולא בעיר של זהב והאיש על ידי שאינו שחץ מותר שמעניה מן הדא רבן גמליאל ברבי לטייל בתוך חצריו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חבריו משום תכשיטין דהא אחר האיש ואחד האשה דהא אסרה אפי' במקום שאמרו לא תצא ואם יצאה אינה חייבת חטאת אסורה לצאת בו אפי' בתצר. בספר יראים שני סרבלין ושני תכשיטין אחרים זה על זה והוא אינו צריך להם אלא לאחד מהם אסור מרתנן בפרק כל כתבי הקודש לענין דליקה ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף למדנו שלא במקום דליקה אסירי ורבינו שלמה זצ"ל הביא מבאן רביה לאסור על האי דתנן בפרק במה אשה קמרא עלוי המיינא מאי אמר ליה תרי המייני קאמרת פי' אסורין הן והתרומה כתב מותר לצאת בשבת בשני סרבלין מפני הצנינה ואפי' אם היה אדם אסור לצאת בשני חגורות דהא דאמר תלמודא תרי המייני קאמרת פי' רבינו שלמה זצ"ל שני פירושים אחד להיתר ואחד לאיסור ואחי ר' בנימין נר"ו כתב אפי' למאן דאמר תרי המייני נראה שאם בגדיו ארוכים וצריך לחגור חגורה בין כל בגד ובגד שלובש הרשות בידו ואין אנו אסורין תרי המייני אלא זה על גב זה אם כן הני נשי דידן שיש להן כתנות שלובשין אותן ובהן המיינין תפורין לחגור מתניהן ואחד כך חוגרין עוד חגורה של משי או רצועה של כסף טוב להן שלא תחגורנה המייני הכתנות שלא יהיו חשובין כשני המיינין ודיי להן בחגורה או ברצועה ואם תאמר תרי המייני הכתנות נחשבות כמשאוי כיון שהן מחוברין בכתנות ובטלן לגביהו שריין דאמר מר מתעטף אדם בכילה ובסכיה ויוצא בה לרשות הרבים והנכון היה להסיר אותן ההמיינין התפורין בכתנות שהיו אין בהן חשיבות כל כך וטוב להן להסתלק מן הספק והגראה בעיני שאין שום ספק בזה דוראי מאחר שהן תפורין בכתנות תרי כסכסוכי כולה ובטלן הן לגבי הכתנות ומותר להן לחגור חגורה אחרת ואין כאן משום תרי המייני. עוד כתב אחי. אומר אני דמותר להתעטף אדם בשני סדרין או לצאת בשני אנפיליאות מפני הצנינה וכן אלו שיש להן שני אבנטים במכנסיהן האבנט האחד שבו תלויין הרצועות שקושרין בהן האנפיליאות והאבנט האחר שמחברין אותן למעלה במתניהן. נראה שמותר אם תפירת המכנסים חלוקה לעני האבנטים. אבל אם אין תפירת החלוקה [נראה] שאסור מדי דהוי אתרי המייני זה על זה דאסורין. כתב בעל התרומה הרצועות או הפתילין התלויין באבנט שבתוך המכנסים ופעמים שהן חשובין ויקרים ההן של משי ותלויים בהם

שבלו ענין שבת קו הלכות למ

בהם קרסים מוזהבים וקושר ראשו השני באנפיליאות של עור או של בנר למותחן ופעמים שהולך יחף שמא מותר. אע"פ שנושא אותן החושין החשובין התלוין באבנטו לפי שאם חפץ ילבוש האנפיליאות ויצטרך להם ואפי' כיום הכפורים פעמים שקושר בהם ראשי המכנסיים הנפולין למטה וזוקפן למעלה. והמחמיר לקשרן ולקובען באנפיליאות או לבתי שוקיים וכשנועלן ולבושן כורך ראשן השני באבנט וכשהולך יחף נשארו באנפיליאות ואינן כלל עליו מוב הדבר ויצא מכלל ספק תבא עליו ברכה. וגאון אחר ז"ל כתב מה שטוליון רצועות הנקראין איילירי באבנט כדי לקשור האנפיליאות או בתי שוקיים למותחן ופעמים שהולכין יחף כגון ביום הכפורים אי נמי בקיץ מרוב החום נראה שאין איסור בדבר ולא משאוי הוא דהא אמרינן פרק תלוין מתעטף אדם בכילה וכססיה פ' רצועות התלוין בה ויוצא בה לרשות הרבים ואינו חושש. ואקשינן מאי שנא מטלית שאינה מצוייצת כהלכתא שאם יוצא בה בשבת חייב הטאת ומשני ציצית לגבי טלית חשיבה ולא במלה הכא כילה מבטל לה הוא הדין מצינן למימר הכא דבטילי אנב האבנט מיהו אם הן מוזהבות או שהן של משי איירי דחשיבי לא בטילי דומיא דציצית דחשיב ולא בטיל. אמנם רבינו ישעיה זצ"ל כתב אלו הפתילין שהן תלוין באבנט של המכנסיים וקושר בהן בתי שוקיים אם אינו לובש בתי שוקיים אותן הפתילין משאוי הם להוליכן בשבת ולא דמי לכסכסי כילה שסכסכי כילה הן משמשיין את הכילה וסתוך כך הן בטלין אצלה אבל הפתילין אינם תשמיש האבנט אלא בפני עצמן הן לקשור בתי שוקיים בהן וכיון שאין לו בתי שוקיים כשאוי הן ואסורין. עד הגה דברי הרב זצ"ל. ולצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גוואנטי מפני הצינה אע"פ שיש למצוא צד היתר שהרי הן כעין מלבוש לידים. הוכך אני בהן להתמיר לפי שאין אדם יכול למעמש בידיו יפה ולעשות מה שצריך לו ופעמים שצריך למשמש בבשרו מפני כינה שעוקצתו אי נמי לחכך בבשרו וצריך להוציאם מידיו ושמא ישבה ויוציאם ד' אמות ברשות הרבים אך אם תפרן מערב שבת בבתי זרועיו של מלבושו או קשרן קשר של קיימא יפה הליכא למוחש דלמא משתלפי שרי. וכובע של לבד שקורין פלטרו או של קשין וכנפי טווסין לפי פ' רבינו שלמה ורבינו גרשם ז"ל מותר לצאת בו אך שיהא מהודק וקשור בטוב שלא יפילנו הרוח כדאמרינן ההיא סיניא שרי והתניא סיניא אסור לא קשיא הא דמהדק הא דלא מהדק ופירש"י דמהדק להיתר שהוא קשור ומהדק בראש היטב שלא יפילנו הרוח ורבינו הנגאל ז"ל פ' סיניא כובע שמשמין בני אדם בראשיהן יוצא כמין פסל מן הראש כשיעור טפה הן חסר הן יתר ואנו ראינוהו פעמים רבות ועושין אותו להאחיל על הפנים שלא יכס השמש וכשהוא מהודק ביותר ואינו נכפף בבגד הוא חשיב כאהל ואסור. ובפרק בתרא דעירובין פירש סיניא כובע שעל ראש האדם שיש לו בנפים יוצאות כגון שפתים פשוטות גוננות על הפנים מפני השמש אם מהדק אפי' יש בו טפה שרי ואי לא אסור. ויש דמפרשין הא דמהדק הא דקתני מותר בכובע דמהדק בכל צדי הראש שהוא עשוי להוליכן כעין זה שקורין אלמוצא והא דקתני אסור בדלא מיהדק על ארבעת צדי הראש ושפתותיו בולטין מן הראש ולחוץ טפה דהשתא הוי אוהל ואסור אבל אינו רחב טפה מותר שאין זה דומה לאהל. ורבינו ישעיה זצ"ל פ' כפי' רבינו שלמה זצ"ל דלאו משום אוהל נקט ליה שאין אהל במלבושי אדם אלא משעם שמא יפריחוהו הרוח והלכך תחת שריו לא מיהדק אסור. ועל אלו הכובעים שהן של בגד דק נראה בעיני שצריך לקשורן ומהדק צווארוו שהרי אינם מהדקים ומיושבין היטב על הראש ונחזין וקלין הן (להוציאן) [להפריחן] הרוח מראשן ויש לחוש שמא יוליכם ד' אמות ברשות הרבים אבל במטוה של נוצה של עזים ליכא למיחש שהרי מתיישב היטב בראש. וכן כתב בעל התרומה מטוה של עזים שלועזין בירושא אפי' בלא קשור מותר [כיון] דמהדק שפיר בראש. ועוד כתב אסור להניח על כתיפו שוליו של טלית הנפולין לאחוריו וכן שני קרנות טליתו התלוין למטה לפניו אסור להניחם על כתיפיו. ואם נפסקו רצועות סרבלו או לולאות שמכניס בהן ראשו מותר ללכת בכך לפי שהלולאות בטלית לסרבל ואם הם מוזהבות וראויות עוד לשימוש בסרבל אם כן חשוכות הן ולא בטלי ואסור ללכת בהן ברשות הרבים כמו טלית שאינה מצוייצת כהלכתא. ובשם רבינו תם זצ"ל מצאתי הוציא בטלית מקנפלת ומנחת לו בין כתפיו בשבת חייב הטאת פ' שאחר שנתנה על ראשו הגביה שוליה על כתפיו ואין זה דרך מלבוש ותר"ר יוסף זצ"ל כ' אסור לקפל קרן הטלית על כתיפו דנראה כמשאוי אבל להתעטף בטליתו אע"פ שמתקצר קצת מלבושה ומתכסה בו כתיפו [וגופו] מותר וגאון אחר ז"ל כתב אסור לקפל אדם טליתו על ראשו ועל

ועל כתפו בשבת מפני חסה או מפני הגשמים ההכל משאוי הן. אבל לפי רבינו הננאל זצ"ל משמע שאינו אסור אלא כשמסירה כולה מעליו ומקפלה ונושאה על כתפו. וזה לשונו (א) כולו בן לא ליפקי בסרבלא התימא פי' דת המלך היתה באותו עת על כל הקונה סרבל מיתי ליה גבי מוכס ויהיב ליה מיכסיה וחתים עליה (באיניך) [במטבע של איניך] כדי שידע שנימל מיכסיה וכל מלית שנמצאת בלא התימא (ואינה) [איניך] בכנפיה נתפש לובשה כנונג המכס. הלכך מהירא כל אדם לצאת במלית שתלוי עליה הותם זה הישיעין שמא יפסק הוותם ומפני פחדו של מוכס וסיונה מעליו וקפלנה וישאנה על כתיפו כמשא לפיכך אסור כל אדם לצאת במלית שיש עליה הותם:

[קח] דין מחט הקבוע בבתי ידים לצאת בו ולהדקן בשבת.

ואסור לאדם למתוח חוט התפירה דאמר מר המותה חוט התפירה בשבת חייב המאת פי' דהוי ליה כתופר והתופר שתי תפירות בשבת חייב המאת. כתב רבינו ישעיה זצ"ל נראה לי שאלו שעושין נקבים בפי בתי ידים ויש להם חוט מחובר עם מחט שמכניסין באותן הנקבים ומהדקין על ידיהן בין אם היה הפתיל מושם בנקבים מערב שבת מרווח והידקן בשבת בין אם הכניסו בנקבים בשבת אין בו משום תופר דתופר לא הוה אלא שרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד וכי רפה החוט קשה לו והלכך כשמתחו חייב המאת אבל זה שאינו רוצה בהידוקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותן אין בו משום תופר ואינו דומה אלא למי שיש בבגדו לולאות וקרטין ומחברין יחד בשבת. וגם מפני המחט שהיא נקובה אין לאוסרו דמחט נקובה האסורה אינה אלא כשאינה מחוברת בבגד אבל זאת שמחוברת בפתיל והפתיל מחובר בבגד ואינו נפרד לעולם מותר והוא הדין לפתיל העשוי למנעלים ודוקא אם יש נקבים הוא דמותר אבל לתפור חוט אחד בבתי ידיו וכשפושטו מרחיבו וכשלובשו מותחו ומהדק בתי ידיו תפירה היא זו ואסור דמה לי תפירה יום אחד מה לי תפירה עולמית. והיראים כתב אותם שיש להם נקבים ובם חבלים בבגדיהם והחבלים קבועים ומהדקין אותן חושש אני עליהם מחמת ואינו דומה למתוח חבלים או רצועות שמהדקן בצוארו שלשם סופו להרפותן להוציא ראשו ואם חבלי בגדיהן מהודקין שאינו יכול לצאת אלא בהרפתתו מותר בחבלי הידוקי צואר. ואם חבלי הידוקי צואר רחבין שמוציא ראשו בעודן מהודקין נומלך פעמים להניחן כך לעולם אסור להדקן בחוש של תפירה:

[קט] דין ליתן מים על הבגד שיש בו מינוף או בלא מינוף אם יש בו משום ליבון.

מצאתי בשם הר"ר אליעזר מורמשא ז"ל מי שהסך מים על רגליו בשבת ואיכא ניצוצות על בגדיו ועל מכנסים שלו אסור להשלך מים על מקום הניצוצות דהוה כמלכין אלא כיצד יעשה יטול ידיו ויקנחם במקום הניצוצות וליכא איסורא: בספר התרומה. אסור לאדם ליכנס במים בשבת אם בגדיו נוגעים במים פן יסחטם כדאמרינן פרק אלו קשרים. והמלכין הוי אב מלאכה אבל משום מצוה מותר כגון להקביל פני רבו כדאמרינן פרק בתרא דיומא. ונדה שמובלת בבגדיה במים ביום טוב מתוך שלא הותרה לה להטביל בגדיה אלא דרך מלבוש וזכורה היא שלא תחוש. ואם יש מינוף על בגדיו וקנחם. כסמרטוט ואינו נותן עליו מים דשרייתו והו כבושו כדאמרינן פרק דם המאת ופרק נומל כיון דאיכא מינוף שם אבל אי ליכא מינוף שם אין נתינת מים בבגד קרוי כיבוש ואינו אסור אלא שמא יסחוט דהוי ליבון ובמקום מצוה לא גזרו רבנן. וכן המקנה ידיו במפה שאין מתכוון לליבון ואין שם רק מים מעט מותר אבל יין ושאר משקין בלא מים אין חששא אם מובל בהן בגדיו. והיראים כתב שאפי' אם אין מינוף בבגד אסור ליתן עליו מים. וכן כתב בשם רב יהודאי גאון זצ"ל אי נפל חמרא על לבושא בשבת אסור למישדא עליה מיא הלכך צריך אדם ליזחר שלא ליתן מים על בגד בין של פשתן בין של צמר ואפי' אם ידיו מטופחות במים מרובין צריך שלא לנגב בבגד בעוד שהמים מרובין עליהם. ולרבו המים לא ידעתי שיעורן הלכך מנהג כשר הוא כשאדם רוחץ ידיו בשבת שזרוק המים מידיו וינער בכח קודם שיקנח ידיו במפה או בבגד. וכי אמרינן שריית הבגד זהו כיבושו דוקא במים אבל יין או שכר מותר דאין זה כיבוש אלא מינוף עד כאן דברי היראים. והא דאמר רב כהנא מיט שעל נבי בגדו מכסכו מבפנים ואין מכסכו מבחוץ פי' רבינו תם זצ"ל דבאותן של פשתן קאי דמחוי כמלכין. אבל של צמר ושל

(א) עי' גר"ח שבת דף נ"ה ע"א ובענין ערך סניל.

משי מותר. אמר רב הונא המנער. טליתו בשבת חייב חמאת פ' מנער טליתו מן העפר ומן המים דהוי כמלבן ומוקמינן ליה בחדתי ואוכמי דקפיד עלייהו. ואלו הבובעין דקון של פשתן אסור לכססם אותן בשבת כדי לרכבן לפי שהן קשין אחר רחיצתן. ומנהג העולם לכססם אותן בידיו מעט ואסור לעשות כן משום שלליבוננו הוא צריך. כן כתב רבינו ישעיה זצ"ל וה"ה להלוק ומכנסים וכל בגדי פשתן דריבוכן והו ליבונן:

[קי] דין רחיצה בשבת בחמין או בצונן בכלים או בקרקעות.

ואסור לאדם לרחוץ כל גופו בחמין בשבת ואפי' הוחמו מערב שבת ואפי' בקרקע אבל בחמי בראשית כגון חמי טבריה ודוגמתן דווקא בקרקע מותר. ומה שאסרנו לרחוץ כל גופו בין אבר אבר בין כל גופו יחד אסור אבל פניו וידיו ורגליו לחודיה שרי ואפי' בכלי דאיתמר חמין שהוחמו מערב שבת למת"ר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר ושמואל אמר לא התירו לרחוץ אלא פניו וידיו ורגליו והלכתא בשמואל דתניא כוותיה. כתב אחי ר' בנימין נר"ו לא מצינו בכל התלמוד שרחיצה בנהר אסורה בשבת אלא שיטה בלבד ואפי' שיטה אין בה אלא משום שבות כדאמרינן ולא שמיין על פני המים גזרה שמא יעשה חבית של שימין. הלכך מי שרואה קרי בלילי שבת ורוצה לטבול בשבת הרשות בידו אך צריך לו לזהר שלא לשוט. ולא יעקר רגליו מפני שנראה כשם ויזהר עוד שלא יחבט במים בכח שיקלחו חוץ לד' אמות אפי' בתוך הנהר שאין מטמלין בכרמלית חוץ לד' אמות. וצריך עוד לזהר שלא יוציא המים על בשרו חוץ לד' אמות בתוך הנהר ושלא יצא לחוץ עד שינגב עצמו תהלה. ירושלמי בפרק משילין ולא שמיין על פני המים ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו אמר זאת אומרת שאסור לאדם להשיט דבר ולהוליכו מאצלו ודכוותה אסור לאדם להשיט דבר ולהביאו אצלו רב אבא מרי ור' מתניה הוון יתבין חמין אחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ושתי אמר רב אבא מרי לד' מתניה הוה הוא דאמר ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו אסור לאדם להשיט דבר והוליכו מאצלו. אמר ליה הוה דתנן שובר אדם את החביות לוכל ממנה גרוגרות. מצאתי לגאונים זצ"ל אם עומד אדם בשפת הים ונוטל ידיו ממימי הים אין זה מטמל מכרמלית לכרמלית הגבול ים הכל מקרי ים ועוד שהוא גדול והולך שם הכל ככרמלית של ים הוא חשיב. וראיה מפרק קמא דעירובין לשון ים שנכנס לחצר כו' ונהר נמי היינו טעמא. וגאון אחר זצ"ל כתב מה שבידי מרחיצת הרבים שבת זה הוא כי בודאי בני עירנו שרוחצין בנהר שהוא כרמלית ויוצאין בלא נגוב לרשות הרבים שהיא שפת הנהר נראה לי כעיקר שהוא אסור מהו דגרסנן בפרק תולין אמר רבה האי מאן דסחי במיאי לנגוב נפשיה והדר ניסק דלמא אתי לאפוקי מיא ד' אמות מכרמלית לרשות הרבים אי הכי כי קא נחית נמי הא קא דחי מיא ארבע אמות בכרמלית כוחו בכרמלית לא גזרו רבנן. ונראה שזהו פירושו האי מאן דסחי במיאי צריך לנגוביה נפשיה כגון שרוחץ במקום שיש לצידו תוך ד' אמות כותל שהוא כרמלית כגון עמוד תשעה ורחב ארבעה או עמוד תשעה ורחב פחות מארבעה דהוי מקום פטור וכשירחוץ יעלה באותו עמוד שהוא מקום פטור או כרמלית דמכרמלית לכרמלית תוך ארבע אמות מותר וכן נמי מכרמלית למקום פטור תוך ארבע אמות מותר אי נמי כגון שיש תוך אותן ד' אמות שרוחץ מהני ביצתא דמישן שהן ספינות קטנות דחשיבות בכרמלית ומנגב עצמו באלו המקומות ומקשה התלמוד אי הכי דקא נחית נמי הא קאי דחי מיא ד' אמות בכרמלית כלומר כשיוצא לים או לנהר לרחוץ דוחה המים בירידתו והולכין מכחו ד' אמות ותרצינן כוחו בכרמלית לא גזרו רבנן מאחר שהמילמול עצמו אינו אלא מדרבנן כולי האי אפי' בכחו לא גזרו ומי שרוצה לרחוץ עצמו בזה הענין שיש עמוד בצדו שיוכל לנגב עצמו תוך ד' אמות צריך לזהר שלא יעקר עצמו ורגליו מן הארץ אפי' במעיין שהוא בחצירו כדגרסנן ביום טוב ולא שמיין על פני המים גזרה שמא יעשה חבית של שימין. וזה אסור אפי' ביום טוב דשריא רחיצה בלא נגוב ומכל זה שאנו אומרין שאסרו רבותינו לרחוץ בשבת בלא נגוב אפי' תוך הנהר עצמו משום איסור ארבע אמות בכרמלית כל שכן אלו שרוחצין בשבת בנהר שלנו ויוצאין לאלתר בלא נגוב ומטמלין ד' אמות בכרמלית ופעמים שמטמלין בשפת הנהר על הקרקע שהיא רשות הרבים ד' אמות וזה אין לי ראיה להתירו. וכל מה שתמצא בדרו"ל ברחיצה שהיא ברשות היחיד כגון מרחצאות או מעיין שהיא

שהיא ברשותו ומה שאמרו הרוחץ במי מערה בחמי טבריה ונסתפג אפי' בעשר אלונטיות לא יביאם בידו כבר מזכיר בה נסתפג באלונטיות. וצריך לנגובי נפשיה אי נמי מי טבריה כשרוחץ בהן במקום שיש מחיצות וכשיביא האלונטיות בידו יביאנו דרך רשות היחיד אי נמי דרך נגות ודרך קרפיות כר' שמעון אי נמי בעיר שכולה מעורבת דכולה רשות היחיד היא והיא נמי דגרסינן בפ' שמנה שריצים רוחצין בים הגדול ובימה של סרוס אי נמי לשון ים שנכנסם לחצר מכל מקום צריך לנגוב נפשיה כדגרסינן בפרק במה אשה יוצאה לא תצא אשה לא בחושי צמר ולא בחושי פשתן ולא תטבול בהן עד שתתפס וכוון דבחול לא תטבול בהן בשבת לא תצא דילמא מתרמיא לה טבילה דמצוה ושריא להו ואתי לאיתויינהו ד' אמות ברשות הרבים אך מכל מקום צריך לנגוביה נפשיה. איכא דמקשה היכי אסור רבה דלמא אתי לאיתויי מיא ד' אמות בכרמלית השתא ברשות הרבים לא אסור אלא מדרבנן דפחות מבשיעור היא אי נמי אין דרך הוצאה בכך ואיכא לתרוצי דהאי כשיעור דקאמרין בפרק המוציא מים בכלי כדי לשוף בהן את הקילור דהוי דבר מועט דאין שיעור הוצאת המים בשאר המשקין דיינו ברביעית ומה שהקשו נמי אין דרך הוצאה בכך איכא למימר הא דאמרין בסוף פרק הזורק אמר רב פפא זרק ונחה בפ' הכלב בפ' הכבשן חייב ואמרין והוא אגן תנן קלמא אחר קלמא כלב פטור התם הלא קא מיכוון הכא דקא מיכוון אמר רב בבי בר אבוי אף אגן נמי תנינא יש אוכל אכילה אחת והייב עליה ד' חטאות ואשם אחד זר טמא שאכל חלב והוא נותר מן המוקדשין והוא ביום הכפורים. ר' מאיר אומר אם היה בשבת והוציאו בפיו חייב אמרו לו אינו מן השם ואמאי אין דרך הוצאה בכך אלא כיון דקא מיכוון מחשבתו משוי ליה מקום והוי במקום חשוב שיש בו ארבעה על ארבעה. ואע"פ שהוציאו בפיו דאיכא למימר אין דרך הוצאה בכך מאחר שהוא מכין ומשוי ליה מקום הוצאה חשיבה היא כדאמרין לגבי ידו ידו של אדם חשובה לו כארבע אמות על ארבע אמות. ומאי דאמרין בפרק המצניע בפיו ובמפרקו פטור מאי מעמא לא אמרין מחשבתו משוי ליה מקום דרתם הוצאת כלים הוא כמוציא בפיו דאע"פ הוא במחשבתו משויא ליה מקום במלה דעתו אצל כל אדם אבל אוכלין שדרכן של אדם להתפרנס בתוך פיו אע"פ דאין בו ארבעה על ארבעה מחשבתו משוי ליה מקום ובפ' הכבשן ובפ' הכלב נמי שאדם נותן אוכלין בפ' הכבשן ובפ' הכלב הא נמי למאן דסחי פעמים שאדם נהנה בלחות המים בין בגופו בין בשערו אי נמי איכא למימר אע"פ דאין דרך הוצאה בכך מכל מקום פטור אבל אסור וכי היכי דאסרו ברשות הרבים הם הכי נמי אסור בכרמלית. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו שלא היה צריך המקשה להאריך כל כך והוא דאמר שהמים פחות מבשיעור ונדחק להפריש שיעור מים משאר משקין והו אפטר שהרוחץ כל גופו במים לא יהא מופח על בשרו כמה רביעיות והוא דאמרין מים כדי לשוף בהן את הקילוריות מפרש בירושלמי אמר ר' אליעזר דהא דאת אמר באילון מיא דטלא ברם באילון דידן כדי להדיח פני מדוכה וזה ודאי אי אפשר שלא יהא מופח על בשרו כשיעור הזה ומה שאמר אין דרך הוצאה בכך ודאי אין דרך הוצאה בכך אבל מכל מקום לא נתיר אותו לכתחלה והוי כשאר פטורי דשבת ורבה נמי דאמר לנגוב שפיר לכתחלה קאמר שגם בכרמלית אין מטלטלין בו לכתחלה אלא בר' אמות. וגאון אחר השיב הרוחצין במי נהר בשבת לא מצינו בשום מקום שאסור לשפשף שאין מלאכת כיבוס בבעלי חיים ולא נאסרה רחיצה אלא בחמין שהוחמו בשבת (א) ושהביא ראיה ר' יוסי אומר יורד וטובל ובלבד שלא ישפשף לא כוון חביבו דבריו שדברי ר' יוסי אינן לא בשבת ולא ביום הכפורים אלא אפי' בחול ואצל מי שהיה שם כתוב על בשרו היא שנויה ואיסור השפשוף משום מחיקות השם היא. ואומר אני שהחליף אחי משנתו ורצה להביאה ראיה מוז ששנינו הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל כדרכו ולערב ישפשף והוינו בה ולערב ישפשף מה דהוה הוה ואוקימנא אימא ומבערב ישפשף למד אחי מכאן אלמא שיפשוף ביום הכפורים אסור והוא שיפשוף בחמין הוא דהא משום שלא יהא עליו דבר הוצץ קא עבד ליה ואשמעינן שיהא אדם משפשף מבערב יום הכפורים שלא יהא דבר הוצץ שאם יראה בלילה או למחר קרי יטבול ויטהר. ובעל התרומה כתב אסור לאדם ליכנס במים בשבת אם נוגעין בגדיו במים פן יסתמם כדאבירי' פרק אלו קשרים פגע באמת המים כו' והמלבן הוי אב מלאכה אבל משום מצוה כדי להקביל פני רבו מותר כדאמרין פרק בתרא דיומא מכל מקום צריך לזוהר פן יבא לידי חמיטה וליבון :

[קיא] דין ספינה ללכת בה בשבת ולצאת ולבוא לתוכה.

בספר התרומה ואסור ללכת בספינה בשבת ואפי' נכנס בה מערב שבת נראה כשש וגזירה שמא יעשה חבית של שייטין או גזרה שמא ינהיגנה ארבע אמות דרך המים שהוא כרמלית וכל שכן חוץ לתחום ואם נכנס בה ג' ימים קודם השבת שרי להיות בתוכה וללכת בה אפי' בשבת. דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים לפני השבת. ולדבר מצוה שרי אפי' מערב שבת. ולעבור ים שקרוין אינגליטורא כשרגולין לעבור ביום אחד כשיש להם רוח טוב מותר ליכנס בבקר בערב שבת אפי' שלא לדבר מצוה אמנם בכל ענין שנכנס בספינה או בהיתר או אפי' בשבת עצמה מותר ללכת בכל הספינה אע"פ שהלך חוץ לתחום ואע"פ שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום דהלכתא כרב דפסק פ' מי שהוציאוהו כרבן גמליאל בדיר וסתר וספינה אבל בקרון אסור לילך אע"פ שהגוי מנהיג את הבהמה דהוי ליה צדדין אסורין כדאי' פ' מי שהחשיך. ורבינו חננאל זצ"ל פי' הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת יש מי שאומרין בזמן שגוששות ואין במים י' ספחים ומשום גזרת תחומין נגעו בה. אבל למעלה מי' ספחים לא נזרו ומשום הכי נהגו להפריש ביום הגדול. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב דהא מתניתין דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת אליבא דבית שמאי היא דאמרי אסור להתחיל במלאכה אלא אם כן יכול לגמרה מבעוד יום. והבא כיון דאינו מפליג אלא לימים רבים צריך להתחיל ג' ימים קודם השבת שלא יראה שעל דעת לילך בשבת נכנס שם. אבל בית הלל שרי אפי' במלאכות גמורות עם השמש כל שכן בזה שאין בו שום מלאכה אלא שנראה כעושה תפצו בשבת. וכיון דבית הלל פליגי עלי' כודאי דלית הלכתא כי הא מתניתא. אלא אפי' לא נכנס בה אלא עם השמש מותר וכן כתב גם בעל הלכות גדולות כל הא הכא דקנא ליה שביאת מחולא שפיר דמי למיתב בה בשבתא וסנוי בה מה לי מבעוד יום מה לי שלשה ימים קודם השבת הילכך שפיר דמי. ועוד מצאתי מה שנהגו ליכנס בתוך הספינה מבעוד יום בערב שבת כשרעתו להפליג למחר ונהגו לקדש בה ולאכל שם לא ידענא אמאי דכיון דהוא גופיה ישנו שם בשעה שקדש היום בלא אכילה ובלא קידוש נמי קני שביתה כדתנן בפ' פכל מערבין כיצד עושה מוליכו בראשון וכו' ופי' רבינו שלמה זצ"ל בשמעתא נתנו באילן וכו' דמיתנין לה התם דעל ידי שלוחו קאמר דאיהו גופיה בלא פת קני ליה שביתה כיון דהתם יתיב קדיש עליה יומא וכן עוקר כדאמרי' בשילוח פירקא אמר רב יהודה עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו וכו'. הלכך כיון דשבת באויר מחיצות מבעוד יום יכול לחזור לביתו וליכנס בה בשבת ולהפליג חוץ לתחום ולטלמל ככולא דהוי ליה כד' אמות בדקיימא לן בריש מי שהוציאוהו ברבן גמליאל בספינה לכוליה עלמא ומעמא מפרש התם רבא הואיל ושבת באויר מחיצות מבעוד יום. ופי' רבינו חננאל זצ"ל שישב בה מערב שבת בוי הספינה ומעשה ברבן גמליאל שבאו מפלנדסין והפליגה ספינתו בים בשבת הפליגה כדפי' ר' שלמה ורבינו שמואל בה מאיר זצ"ל ובהאי שמעתא קמיתא דמי שהוציאוהו מבעיא לן אם יש תחומין למעלה מעשרה אי לא בעמד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה אי נמי דקא אויל בקפיצה פי' על ידי שם. ואמרינן תא שמע מעשה שבא מפלנדסין כו' ופי' רבינו שלמה זצ"ל סתם ספינה למעלה מעשרה היא מהלכת ודמי לקפיצה באויר. מתוך פי' זה אין לאסור להפליג בספינה בשבת משום דמחוי כשם ומשום גזירה שמא יעשה חבית של שייטין כדפי' בס' התרומה דקפיצה באויר דמיא ואע"ג דלא איפשט התם חד ביעא לא איכפת לן מידי בהא כיון דק"ל כרבן גמליאל בספינה ופשיטא דאיהו סבר דאין תחומין וגם לא חייש שמא יהלך ברקק כדאיתא התם. ואע"ג דתניא בפרק קמא דשבת דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת מפרשינן דווקא (לרשות הרבים) [לדבר הרשות] אבל לסיפוק מונותיו הוי כדבר מצוה דמפרש התם דמותר ומביאין ראי' מפרק בתרא דמועד קטן ומצינו דאין מפליגין פחות מג' ימים רבו הפירושים אבל היותר נכון לפרש מטעם שלא יבא לחלל את השבת אם יפליג בה סמוך לשבת כולי האי אם דעתו להפליג ולהרחיק ומקמי הכי לא נראה להכמיס לחמור בדבר דלא היו יכולין לעמוד בה. ומעתה כי חזי דאם שבת בספינה מבעוד יום יכול לטלמל בכלה הואיל ושבת באויר מחיצות הבא נמי נראה לכאורה אם שבת בעיר מוקפת שכולה גוים מבעוד יום דמותר לטלמל בתוכה הואיל ושבת באויר מחיצות. דאפי' שבת בבקעה והקיפיה גוים מחיצה מסקינן בשמעתא קמיתא דמי שהוציאוהו כשמואל דתניא כוותי' וכן פסק רבינו חננאל זצ"ל. ומותר

למלט בתוכה על ידי זריקה אפי' חוץ לאלפים אמה שאינו יכול להלך כראיתא התם כל שכן היכא ששבת בהוקפה מתחלה דליכא מאן דפליג דמותר למלט בכלה אם אין רשויות אסורות. ואע"פ שמותר ליכנס בספינה מבעוד יום כדי להפליג למחר אסור לצאת ממנה אם הלכה מחוץ לתחום דאע"ג דאמרינן בריש מי שהוציא וכו' בעא מיני' הוצרך לנקבו מהו ופשיט ל' דמותר דוקא במי שהוציא וכו' גוים קא מבעיא ליה וכן פירשו רבינו הנגאל ורבינו שלמה זצ"ל אבל כשיצא לדעת אפי' הוצרך לנקבו לא אמרינן בהא כיון דעל על דמסיק התם דמותר אם הוציא וכו' גוים. שוב מצאתי בדברי רבינו שמואל ב"ר מאיר זצ"ל וגם בדברי ר' נתן המכירי זצ"ל בשם רבינו שלמה זצ"ל שמותר לנכנס בספינה בשבת ולצאת חוץ לתחום ולמלט בתוכה כיון ששבת באויר מתיצות מבעוד יום ועוד כתבו ואמרו גדולה מוה דאפי' לא נכנסו לה מבעוד יום שמותר להפליג בשבת עצמה אך בזה לא נהירא לרבינו יצחק חוקן מדגריף ז"ל ממאי דאמרינן בפ' תולין הוי מר האי צורבא מרבנן דאזיל וגני במעברא ועבר להאי גיסא וסויר פירי ואמר למינא קא מיכוונא אמר להו הערמה דרבנן וצורבא מרבנן לא אתי למעבד בתחלה. הרי אע"פ שלא היה יוצא חוץ לתחום אסור אם לא בהערמה. אבל חוץ לתחום זה ודאי אסור. ורבינו יואל זצ"ל הקשה מפרק קמא דשבת דתנן התם דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת. ומצור לצידון אפי' בערב שבת שרי ונראה דההיא דתולין לא תקשי לרבנותינו רבינו שלמה ורבינו שמואל ז"ל דלא קפיד תלמודא אלא משום הערמה דהוה צורבא מרבנן ותלמיד חכם שני ויש לו לקדש במותר לו ולא להערים ולכך הוה קובלין עליו ואמר להו הערמה דרבנן וכו' פי' בהערמה כוונתו אין להחמיר בה שאפי' היה אומר בתדיו שלשמו פירות הולך אין כאן אלא איסור דרבנן דתניא בסוף פרק בכל מערבין לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה וכו' והוה תנן בפ' שואל אבל מחשיך הוא לשמור ומכיון פירות בידיו אבל בשבת עצמו אין לו לילך כדי לשמור ואפי' בתוך התחום הלכך כיון דאפי' אם אמר בתדיו אין כאן איסור אלא כדרבנן כיון דצורבא מרבנן הוא לא אתי למיעבד בתחלה באיסורא כיון דידע להערים ולעשות בהתירה דהיא הערמה דלא מוכחא מילתא והלכך אין לנו להחמיר בה אפי' לגבי ידיה אע"ג דהוה צורבא מרבנן אבל מה שהיה נכנס בספינה ואפי' לצאת חוץ לתחום בזה לא ה' מקפיד התלמוד דמאן לימא לן דלאו חוץ לתחום הוה ואעפ"כ לא הוה קפיד אלא בהערמה כדפרישית וכן הוא שחבירו מוכיח עליו דהרי שקל ברא דתומא ומנח ליה כבדוא דחביתא ואמר אנא לאצנועי קא מיכוונא ובהא ליכא איסור מדי דהא קיימא לן בפרק חבית כו' ואישיה דמקיל בשפופרת שחככה ולא מיתקנא ואם כן אמאי קפיד עליו אלא ודאי לא הוה קפיד תלמודא אלא משום הערמה ואמר ליה דאף בהערמה זו אין להחמיר ומותר לו לגמרי שאפי' ה' אומר בפ' דליסתום קא מיכוין ולא להצניע אין כאן איסור בסתימה זו אלא מדרבנן דמחזי כבונה ולא בונה ממש דהוי כבנן הקלאה ולא סתימה מעליא ועוד אין בנן בכלים וכל שכן באוכלין והלכך בהערמה זו אין להחמיר. ומפרק קמא דשבת שהביא רבינו יואל זצ"ל מצור לצידון דמשמע דוקא בערב שבת הוא דשרי ולא בשבת אין נראה לוסתור דברי רבותינו הנאונים ז"ל מאורי הגולה מפני כן דהתם לרבר רשות קאמר הלכך דוקא בערב שבת ולא בשבת עצמה אבל דובר מצוה לעולם אפי' בשבת עצמה מותר וכבר פירשו רבותינו כלם ז"ל כי מה שאדם יוצא לסיוף ומונותיו דבר מצוה הוא חשיב. והרב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לנו בכתב גלילי ידיו הנכנס בספינה מערב שבת אל יצא משחשיכה מתוכה שאם יצא ממנה וירצה ליטע לא יוכל עוד לחזור לתוכה דהוי ליה כיוצא לדעת מחוץ לתחום וכן מצאתי לגאון אחר ז"ל ספינה הקשורה במחוז ולן בה יהודי בשבת וכסבור שילך בשבת ונתקלקל העת וחזרה אסור לצאת ממנה בשבת ומסתברא דהא דאמר אסור לצאת ממנה בשנסעה דוקא שייצאה הספינה חוץ לתחום אלפים אמה אבל אם לא יצאה חוץ לתחום מותר לצאת ממנה אע"פ שנסעה. חנו רבנן ספינות קשורות זו לזו מערבין וכמלשלין מוז לזו נפסקו נאסרו חזרו ונקשרו בין שוגגין בין מזידין בין אנוסין בין מוטעין חזרו להתירן הראשון. תוספתא בתים שבספינה צריבין עירוב ושאר שאין להם בתים הרי הן כשרויין בחצר. לווחין שבספינה אין מלמדין אותן ואם היו מכסין בהן פירות או כלים הרי הן כמיסוי כלים וכמלשלין אותן וכתב אחי ר' בנימין נר"ו מאחר דקי"ל דבתים שבספינה חייבים בעירוב דינן כדן חצר שאם יש שם שני ישראלים הלוקים בשני בתים צריבין לערב. ואם אינם הלוקים בשני בתים אינם צריבין לערב ומסתבר דכל זמן שאינן

שאינן צריכין עירוב אינן צריכין לקנות רשותו של נכרי ואם הם צריכין עירוב צריכין כמו מן לקנות רשותו של נכרי או יש לומר כיון ששכרו הספינה די להם באותו השכר ואין צריכין עוד לקנות רשותו של נכרי אפי' במקום שצריכין עירוב והנכון לפרש ולהבליעו בשכר הספינה. ורב יהודאי גאון ז"ל נשאל מהו להשכיר רשות מן הנכרי למלטל בכל הספינה בשבת והשיב דלא צריך וגאון אחר ז"ל כתב ספינה מותר למלטל בכלה ואין צריך לקנות רשות מן הנכרי כמו בחצר. כתב הרב אביגדור כהן צדק ז"ל (יג) דוגית שאינה גבוה מן המים עשרה טפחים אין מלטלין בה ללא בד' אמות. תנו רבנן הוורק מן היבשה לים ומן הים ליבשה מן הים לספינה ומן הספינה לים פטור אבל אסור איתמר ספינה רב הונא אמר מוציא הימנה זיו כל שהוא וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמר עושה מקום ארבעה וממלא ואע"ג דרב הונא רביה דרב חסדא הלכה כרב חסדא ורבה בר רב הונא דהוה להו רבים וכן פסקו רבינו יצחק פאסי ורב יהודאי גאון ז"ל. ולהשליך מים מן הרשתין בדפני הספינה ושותת יוורד לים מותר דק"ל כוהו בכרמלית לא גזרו רבנן. מצאתי שחר"ר ישעיה ז"ל היה נכנס ועובר בשבת בוויניציאה באותן ספינות לפי שזקן צריכין לעבור בספינה משכונה לשכונה שהיא יושבת במים והו' אומר שהנכרי המנהיגים את הספינה לעצמן הן מתכוונין והר"ר מאיר ז"ל (יד) הקשה לו מפרק תולין כדאמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ור' יעקב שמיא ואמרי לה רב חליון שמיא דאזיל ומיכרך וגאנא במעברא ואמר למינא קא מכוונינא אמר ליה הערמה קא אמרת דרבנן הוא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד בתחלה אלמא הערמה אסירא. תנו רבנן ספינה הבאה בים אין עולין לתוכה ליישוב אלא אם כן היתה בתוך התחום עד שלא חשיכה. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה וקדש עליהם היום אמרו לו לרבן גמליאל מהו לירד. אמר להם צופה הייתי והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה אלא שנמרפה ספינה פעמים הרבה באותה שעה עשה נכרי אסקלא לירד בה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנן לירד אמר הואיל ולא עשאה בפנינו מותרין אנן לירד וירד רבן גמליאל וירדו אחריו זקנים בו הא למדת שכל מה שהנכרים עושין לעצמן מותר לישראל להשתמש בו. ומצאתי בדברי הגאונים ז"ל שאם המחזו יבש שאין הספינה יכולה להתקרב ביבשה כדי שיעשו כבש מותר לירד בעברה היא בוצית קטנה שהעברה היא כגשר והר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל (טו) כתב שאין ליכנס בדוגית קטנה אם היא שטה על פני המים וזהו ממקומה אך אם היא עומדת היא כארעא סמיכתא. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו ספינה הבאה מחוץ לתחום שיש בה ישראלים והוציאום נכרים ככה מן הספינה והנחום בעיר כל העיר כולה היא ליה כארבע אמות ומותרין להלוך כמולו כדאמרינן גבי מי שהוציאום נכרים והולכיחו לעיר אחרת כל העיר כולה כארבע אמות חוץ לעיר אסורין אפי' אמה אחת. מיהו אית לעיוני שלא יעשו הערמה דאם כן הו' להו כיוצא ארבע אמות התם אמר רב חזקוני אמר שמואל יצא לדעת א"ע"פ שהחזירוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות וכן כתב רבינו ישעיה ז"ל כיון דק"ל הלכה כרב פסקו כרבן גמליאל אף כדיר וסוהר אלו הבאים בספינה בשבת והוציאום נכרים חוץ מן הספינה ונתנם בתוך העיר כל העיר כולה היא להם כארבע אמות ודבר זה שאלנו להר"ר אביגדור כהן [צדק נד"ן] והשיב ספינה הבאה מחוץ לתחום ונכנסת לתוך העיר רב אלפס ז"ל פסק כרב דאמר הלכה כרבן גמליאל אף בדיר וסוהר מיהו צריך שתכנס לתוך היקף חומת העיר ואז חשיב כד' אמות. וי"א כי רבינו תנאל ז"ל פסק כשמואל דתניא כוותי' ומסתברא דמותר לצאת מן הספינה שבאה מחוץ לתחום אם נכנסת לתוך היקף חומת העיר אפי' אם לא הוציאורו נכרים שהרי רבותינו פירשו מה שאדם יוצא לסיפוק מזונותיו הוא חשיב כדבר מצוה ומביאין ראו' כפרק ואלו מגלחין במועד ואפי' יצא להרוחה מדמו ליה רבנן יוצא למזונות וק"ל כוותיירו. והא דתנן פעם אחת לא נכנסו ללמן עד שהשיבה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנן לירד אמר להן מותר שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה. גרסנין עליה בירושלמי ולמה ליה לומר והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה והא רבן גמליאל שרי משחשיכה אם נכנסו לנמל כגון דיר וסוהר. תיפתר כשהי' בלמין יותר מבית סאתים ולא היו מציצות גבוהות ולא יהי' פרצות יותר מעומד ולא יהא עומד כנגד עומד ופרוץ כנגד פרוץ הא למדת שמותר לצאת מן הספינה שבאה בשבת מחוץ לתחום ונכנסה לתוך היקף חומת העיר. ומדברי רבינו שלמה ז"ל יש להוכיח דהלכתא כרב דאמרינן בפרק מי שהוציאורו הנהו דברי

(ג) ככ"י ב' איתא כ"ו. (יד) ככ"י ב' איתא כ"ו. (טו) ככ"י ב' איתא כ"ו.

דכרי דאתו למברכתא כו' שרא להו רבא לבני מברכתא ופי' רבינו שלמה זצ"ל כד' אמות דמיא כדתנן במתניתין הולכוהו לעיר אחרת או נתנוהו בדיר וסחר כו' ופסקינן לעיל אמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיר וסחר וספינה והוא הדין לעיר שיש לה מחיצות וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל כרב . שאלו לפני רב יהודאי (פו) נאון זצ"ל ספינה שבאה מחוץ לתחום בשבת מהו לעלות בני העיר לתוכה בשבת והשיב מותרין בני העיר ליכנס וליצא ולאכול מפרותיהן אבל בני הספינה אינן רשאין לצאת וגאון אחר כתב מותרין לעלות אבל אם עלו בספינה אין יורדין בשבת והא ליתא שאם דיו אסורין לירד אם כן אסורין גם לעלות וכיון דמותרין לעלות מותרין לירד דחד טעמא הוא . ורבינו ישעיה זצ"ל כתב ישראל שבא בשבת בספינה מחוץ לתחום והביא עמו פירות ועלו בני העיר בספינה מותרין לאכול מפירותיו שבהיתר יצאו מחוץ לתחום ולא באיסור ומאי דאמרין בההיא ליפתא דאתאי למחוזא ושרא להו רבא למזבן מנה אע"ג דאתאי מחוץ לתחום וכן נמי פסק רב פפא הילכתא בפרק אין צדין בנכרי שהביא פירות מחוץ לתחום לישראל זה מותר לישראל אחר אע"ג דאתייה נכרי מזיד כשוגג דישאל דמי דנכרי לאו בר שבייתה הוא ולא איתסר אלא מזיד דישאל ויותר הוא חמור עדיון שוגג דישאל שעשה עבירה כמזיד דנכרי . ועוד שפירות ישראל קנו שבייתה אבל פירות דנכרי אין קונין שבייתה דא"י לאו בר שבייתה הוא ואע"ג דאמרין דגורנין בעלים דנכרי אטו בעלים של ישראל הני מילי לענין ארבע אמות שאם יצאו חוץ לתחום אין להם אלא ארבע אמות אבל לענין לאוכלן דוקא כמזיד דישאל הן אסורין אבל מזיד דנכרי מותרין . וכעשרת הדברות מפרש מעשה בא לפנינו בספינה שבאה מחוץ לתחום בשבת והתירי היהודים לצאת ביום טוב של אחריו ולהיותן ככני העיר דהא קיימא לן שבת ויום טוב שתי קרושות הן והכנה ליכא דלא מקריא הכנה אלא כשמכין ביום טוב דבר שאינו מן המוכן כגון מוקצה ונולד וכגון יציאת התחום שאינו מוכן אלא על ידי עירוב ובהנחת העירוב היא ההכנה אבל הזמנה אחרית לאו הכנה היא ואפי' מערב ומכין בלבד יציאת התחום כגון מערב ברגליו בשני דמכוון ואזיל אי נמי בפת היכא דלא צריך למימר לי' מידי שמערב יו"ט קרא ליה עירוב אע"ג דקא מיכוין ליציאת התחום לאו הכנה היא כדאמר' בעירובין מי סברת סוף היום קונה עירוב תחלת היום קונה עירוב ושבת מכינה לעצמה ואפי' מכין בפת (י) דבר הראוי כגון קונה שבייתה להיותו ככני העיר לאו הכנה היא דדבר מוכן לכל היא ואם נאכל עירובו בראשון ויצא מתחומו ממזרח למערב ליכא הכנה וגבי ספינה ליכא הכנה כלל דקנית בית מבעוד יום ליכא דתחלת היום קונה עירוב והכנה בפת (י) ליכא דהא שתיק והמערב ברגליו ובשתיקה והכנה שבלב אינה הכנה אפי' מכין דבר שאינו מוכן ואם אמר מבעוד יום כאן תהא שבייתו והריני ככני העיר לאו הכנה היא דהו ליה כמכין דבר המוכן ובארבע דוכתי אשכתן בעירובין הכנה וכולהו על ידי עירוב להתיר יציאת התחום אבל הזמנה בעלמא לאו הכנה הוא אלה דברי עשרת הדברות :

[קיב] דין נתינת כלים לאומן מע"ש ודין מלאכה הנעשת בשבת ע"י נכרי לצורך ישראל .

רנן רבנן אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובית הלל מתירין עם השמש . זהו כלל גדול שסומכין עליו לשבת כל מלאכת ישראל שעושה אותו הנכרי בביתו של נכרי והוא מלאכת תלוש והנכרי עושה אותה בקבלנות שעושה אותה כל זמן שרוצה מותר עם השמש . ואע"פ שעושה אותה הנכרי בשבת אינה נקראת מלאכת ישראל אלא מלאכת נכרי אבל אם שוכר הנכרי לימים בין שכרו מבעוד יום בין שכרו משחשיכה בין עושה אותה בתנאי בין עושה אותה בשכר ואפי' תלוש ואפי' בביתו של נכרי אסור שכיון שהוא שכיר ליום שבת מלאכת ישראל נקראת . וכן מלאכה שעושה הנכרי בביתו של ישראל בכל ענין אסור בין בשכר בין בקיבולת בין בתלוש בין במחובר בין מבעוד יום בין משחשיכה דכיון שעושה אותה הנכרי בביתו של ישראל בודאי נקראת מלאכת ישראל וכן פסק רבי' ישעיה זצ"ל והכי איתא בירושלמי תני אומנין נכרי שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר אמר ר' שמעון בן אלעזר כד"א בקיבולת אבל בשכר אפי' בתוך בתיהם אסור כד"א בתלוש אבל במחובר אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר מהו בין כך ובין כך בתלוש בין במחובר

במחובר בין בשכר בין בקיבולת פ' בלשון בעיא קאמר אמר רב אילא בין בתלוש בין במחובר
 ובלבד בקיבולת הא למדת שבמחובר אכור בכל ענין בין בשכר בין בקיבולת ודוקא בתוך
 התחום כדלקמן ובתלוש בבית ישראל אסור בביתו של נכרי מותר ודוקא בקיבולת אבל בשכר
 בין בביתו של נכרי בין בביתו של ישראל אסור. ועוד כתב רבינו ישעיה זצ"ל מה שהתרנו
 קיבולת בשבת בביתו של נכרי דוקא בשכר דקא עביד אדעתא דנפשיה אבל בתנא דקא
 עביד אדעתא דישראל אסור ליתנאם לו בערב שבת אלא אם כן ידוע שיכול לגומרה קודם
 השיכה וכל מלאכה שנתנו לו בקיבולת מותר ליתן אותה לו בערב שבת עם השיכה ואפי' אם
 אינו עהות לגומרה אבל ליתנה לו בשבת אסור דאמירה לנכרי שבות וכל מלאכה שאין נותן
 עליה שבר אסור ליתנה לו אפי' מבעוד יום כמו שפירשנו כיון דאדעתא דישראל קא עביד
 ולא התירו גבי כוס ליתן כיסו לנכרי מבעוד יום להוליכה בשבת אלא מתוך שאדם בהול על
 ממונו. ותורת מחובר בין בקיבולת בין בשכירות בין במוצת הנאה אסור. ודוקא במקום דמצוי
 ישראל אויל לגביה בשבתא אבל אי לא מצוי ישראל אויל לגביה בשבתא בקיבולת מותר דאמר
 שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואמרינן הני מילי בשבתות וימים
 טובים והוא דליכא מתא דמקרבא להתם אבל בחולו של מועד כיון דשכיחי אינשי דאזלי
 מדוכתא לדוכתא אע"ג דליכא מתא דמקרבא להתם אסור. ועוד כתב זה לה שמתירין בית הלל
 להעשות מלאכתו בשכר בשבת לא שיהנה ממנו בשבת כגון אם תפר בגדיו בשבת שילבשם
 בו ביום דמשנה שלימה שנינו בפ' כל כתבי הקודש נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו
 ישראל ואם בשביל ישראל אסור וכו' אלמא כל מלאכה שעושה הנכרי עבור ישראל אסור
 ליהנות ממנה ולא מפליג התם בין בתנאם בין בשכר אלא הכל אסור ולא התירו כאן אלא
 שתעשה בשבת ולא יהנה ממנה ולא התירו אלא בצנעה נמי שלא יכירו כי מלאכת ישראל
 היא אבל אם מכירין כי מלאכת ישראל היא אסור כדאמרינן בפרק מי שהפך אמר שמואל
 מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואמר רב פפא אפי' חוץ לתחום לא אמרין
 אלא דליכא מתא דמקרבא להתם אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור אמר רב משרשיא
 וכו' ליכא מתא דמיקרבא להתם לא אמרין אלא בשבתות וימים טובים דלא שכיחי אינשי דאזלי
 מדוכתא לדוכתא אבל בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא אסור. ומסתברא דלא
 מיירי התם אלא בדבר המפורסם לכל שכיון שיראו אותה מכירין שהיא מלאכת ישראל. ומורי
 הר"ר יהודה אחי שני כתב דלא סבירא ליה האי פסקא שאם תפר הנכרי בגדיו בקיבולת שיהא
 אסור ללבוש בו ביום כיון שנתנאם לו לתפור מבעוד יום דכיון דקי"ל בבית הלל דשרו עם
 השמש מה ליהנות ממנו בשבת מה ליהנות ממנו אחר השבת ולא דמיא להא דתנן נכרי
 שהדליק את הנר דהתם ודאי מסתמא אין אדם נוטל שכר בהדלקת הנר ובחינם קאמר וברשות
 ישראל היא מאחר שהוא צריך להשתמש לאורה הוי כמו בביתו של ישראל ועוד אפי' אם
 תמצוי לומר בשכר קאמר מכל מקום הרי לא אמר לו מבעוד יום שידליק לו את הנר ואפי' אם
 היה אומר לו מבעוד יום שהדליק לו את הנר נמי אסור דהתם ליכא למימר כלל הנכרי אדעתיה
 דידיה קא עביד דכיון דהדלקת הנר הוי מלאכה שאינה אלא לצורך שבת ודאי לצורך ישראל
 היא ואינה דומה לשאר מלאכות אבל הכא בשאר מלאכות דקיבולת כיון דאמרינן דנכרי אדעתא
 דידיה קא עביד ערוי וכל הני שאנו מתירין עם השמש הלא גם הנאתן קרובה בשבת וכל מה
 שעושה הנכרי אדעתיה דנפשיה כהנך דאתי ממיילא דמי. כדאמר גבי קדרא דחייטא וכגון כל
 הנך דנותנין צמר ליוורה וחטים לריחיים דלא שני לן בין ליהנות ממנה בשבת בין ליהנות
 ממנו לאחר השבת דהר טעמא הוא. וכן שמע מפי הר"ר מאיר זצ"ל דמותר ליהנות מהן
 בשבת. ואינו נראה בעיני להתיר ליהנות מהן בשבת דיש לחוש שמא יתנה עמו לגומרה
 בו ביום. ואין דרך קבלנות בכך ועוד דקי"ל דכל דבר שעושה נכרי לצורך ישראל בשבת
 אסור לאותו ישראל ליהנות ממנו בו ביום. ואפי' לפי דברי המתירין אם היה מתנה עמו
 מתחלה להחזירה בו ביום אסור הלכך יש להחמיר בזה. וכן השיב הר"ר אביגדור כהן צדק
 זצ"ל (ס' יט) לר' משה ב"ר בנימין נר"ו כלים שהשלימן נכרי בשבת והביאן לבית ישראל אין
 משתמשין בהן בשבת דהוי ככבש שעשאו נכרי לצורך ישראל או נר שהדליק הנכרי לצורך
 ישראל שאל יהנה בו: תנו רבנן נכרי שליקט עשבים לבהמתו בשבת מאכיל אחריו ישראל

וא

ואם בשביל ישראל אסור והיכי דמי כגון דקאי ליה באפיה ואולה אבל לאיקומה עילותו אסור דהוה ליה כמקצה דאמר רב הונא אמר רב הנינא מעמיד אדם בתמיה על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה פי' עשבים מחוברין דחמיר איסורייהו ליכא למיחש שמא יתלוש. אבל מוקצה דליכא אלא מטלוש בעלמא אסור דגזרינן שמא יטלטלנו בידים. מילא מים להשקות בהמתו מוקפה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור והני מילי דמותר להשקות אחריו ישראל כשאין הנכרי מכירו אבל מכירו אסור גזירה שמא ירבה בשבילו והא דאמרין אבל מכירו אסור לא אמרינן אלא כגון מים ועשבין וכיוצא בהן דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו אבל הרלקת הנר ועשיית כבש וכיוצא בהן דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו מותר. מי הא דשמואל איקלע לאבי תאן אתא ההוא נכרי אדליק שרנא אהדרינהו שמואל לאפיה כיון דהוא דאויית שטרי וקרי בהן אמר אדעתא דנפשיה קא אדליק הדר אהדרינהו שמואל לאפיה לבי שרנא ותנן מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה ועשה נכרי כבש לירד בו וירד רבן גמליאל וירדו אחריו וזקנים. ודלא כרבנן התרומה דקאמר אם היה מעט אש להתחמם כנגדה כדחק ובא הנכרי והרבה עצים והרבה האש וכן אם היה נר דולק ובא הנכרי והדליק נרות הרבה מותר לישראל ליהנות באותו האש והנרות או יש לומר אפי' לדברי התרומה דכיון דיש בה כדי חימום כדוחק ויש שם נר אחר [מותר] ומה שאנו אוסרין כגון שלא היה שם נר כלל. אבל רבינו תם וצ"ל כתב נכרי שעשה מדורה והרבה בשלהבת כדי שיתחמם ישראל אסור והכי נמי מסתברא דכל חיתוי וחיתוי שעושה הנכרי בנחלים בשביל ישראל אסור והא דאמרין גבי נכרי שהדליק את הנר או עשה כבש או מילא מים אם בשביל ישראל אסור כתב הר"ר יצחק ב"ר לוי וצ"ל אסור לאותו הנעשה בשבילו אבל לישראל אחר מותר כמו פירות הבאים מחוץ לתחום ולא איסתבר ליה לבעל הדברות וכן כתב גם רבינו ישעיה וצ"ל הא דקאמר אסור. אסור לכל ישראל משמע דלא אמרינן הבא לישראל זה מותר לישראל אחר אלא במלאכה האסורה מרובנן כגון הבאת חוץ לתחום אבל בדאורייתא אסור לכל ישראל אי נמי הבאת חוץ לתחום דטרחה מילתא למיול להתם לא גזרו אלא בישראל זה שהובא בעבורו. וגזירה שמא יאמר לו עוד לך והבא. אבל ישראל אחר שאין מכירו לא יאמר לו לך והבא הלכך שרי. אבל הבא דליכא מירחא יתירא אסור לכל ישראל גזירה שמא ירבה בשבילו. וכן כתב רבינו שלמה וצ"ל בפ' אין צדין דדבר הנעשה לצורך ישראל אסור לכל ישראל וכן כתב רבינו יצחק ב"ר אשר וצ"ל האי דאמרין בעירובין ובכתבי הקודש דדבר הנעשה בשביל ישראל אסור לכל ישראל משמע וכן כל איסורין שבתורה הנעשה בשביל זה אסור לישראל אחר דלא שרינן אלא דורן הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה דמותר לישראל אחר. ואי קשיא אחר הרי המבשל בשבת במיזר לא יאכל הוא אבל אחרים יאכלו בו כיום דבי מורי רב דתלמודית דריש כו' מאיר בפרק הכל שוחטין יש לומר בישראל לא גזרינן שמא יעשה עוד דאדרבה יעשה תשובה אבל בנכרי ודאי ירבה בשבילו ועוד כתב רבינו ישעיה וצ"ל מהא דתנן עיר של ישראל ונכרים דרין בה וחיתה בה מרחץ המרחצת בשבת אם רוב נכרים רוחץ בה מיד ואם רוב ישראל ימתן עד שיתמו תמין מחצה על מחצה ימתן בכדי שיחמו חמין. מהבא מוכח דמלתא דעביד הנכרי בשבת על ידי שום מעשה צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו כגון מרחץ ואם הביא מחוץ לתחום צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיבא מחוץ לתחום כגון הלילין אבל אם הביא ממקום קרוב מתוך התחום אע"פ שהביא דרך רשות הרבים שהיא חשובה מלאכה גבי ישראל אינו צריך להמתין כלל שמה המתנה צריך בהעברת ד' אמות ברשות הרבים או להוציא מרשות לרשות ולא אמרי' ימתן בכדי שוביאו מאותו מקום אם הוא אלף אמה או יותר עד אלפים דאפי' כשיבואו מחוץ לתחום לא אמרינן דצריך להמתין בכדי שוביאו מאותו מקום שהביאום. שאפי' הביאום מרחוק כמה מילין אינו ממתין אלא כדי הבאת מיל אחד אלפים אמה שהוא הקרוי איסור לגבי ישראל ולא יותר הכי נמי לא היה צריך להמתין אלא כדי להעביר ד' אמות ותו לא שהיא הקרויה מלאכה ולא יותר הלכך ליכא למימר בה ימתן כלל. ואם היא מלאכה מפורסמת לרבים יש לאוסרה עליו לעולם כגון שהיו כונני ביתו בשבת דומיא דעשו לו ארון ותפרו לו קבר דאמרין אם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. בס' הרקח אוסר פת או תבשיל הבא בשבת דרך רשות הרבים וגם רבי' יצחק ב"ר אשר וצ"ל פסק מה שאנו משימין חילוק בין הבא מחוץ לתחום לבא

מתוך התחום דוקא ביום טוב דליכא איסור הוצאה אבל בשבת אפי' מתוך התחום אסור לכל ישראל וגם לערב בכרי שיעשו מפני שנעשית בהן מלאכת הוצאה בשבת אבל לקבל מספקא לן אם מותר לקבל בשבת דבר שאינו מאותו המין במחובר לקרקע ואפי' שנעשה על ידי מלאכת הוצאה ואסור כדאמרינן הבא באבילה אבל למלמל מותר. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דאין להסתפק בזה דמאתר דאין לחוש בו בדין מחובר. שאין במינו במחובר לקרקע מותר למלמלו. דגרסינן בירושלמי ר' אומר אלו שנכנסו לתחום משחשיכה מותרין לשחטן מיד ואלו הן מדבריות הגדילות באפר אמר ר' זעירא הדא אמרה כל שבא מחוץ לתחום בתחום משחשיכה מותר למלמלו ד' שמעון בר ביסנא משום רב אחא ובלבד בד' אמות כהראם גמליאל זוגא אוקריה חד נכרי כמיהין אתא שאיל לר' מונא אמר ליה קבלין בנו מקרין דידך ואוכלין בד' אמות הא למדת שכל זמן שאין במינו במחובר לקרקע מותר למלמלו ואין הפרש בזה בין שבת ליום טוב לענין מלמלו. ופי' בעל הדברות הא דאמרינן ובלבד בד' אמות מיירי כשאין העיר מוקפת תומה אבל אם היא מוקפת תומה כל העיר כולה הוויא כד' אמות והר"ר אביגדור בהן צדק זצ"ל (ג) השיב לי כתבת נכרי שהביא דורון לישראל בשבת דבר שאין במינו במחובר לתוך התחום אם יש לאסרו משום מלאכת הוצאה והעכרת ד' אמות ברשות הרבים שנעשה בשביל ישראל. תשובה. נכרי שמלא מים בשבת בשביל ישראל מתיר ר' יעקב זצ"ל לשתות אפי' לישראל שהובאו בעבורו דאע"ג דתנן נכרי שמלא מים להשקות בהמתו משקה ישראל אחריו ואם בשביל ישראל אסור דוקא נקט לבהמתו אבל לעצמו אע"פ שמלא לצורך ישראל שרי. דליכא למיגזר אי שרית ליה לשתות יבא לעבור על אמירה לנכרי שבות ויאמר לו לכתחלה הבא לי דכל מידי דמצוי למיעבד בהיתר מסתמא לא יעשה באיסור והאי נמי מצוי למעבד בהיתר שאם רצה כשפס ועולה מטעם ויורד כהניא דפרק עושין פסין כל שכן אם הנכרי מביא מן הנהר שמותר שהיה יכול ישראל לילך ולשתות שם יותר בקל ואפי' מי שאינו סומך על היתר זה מותר לשתות לישראל אחר שלא הובאו בעבורו לדידן דלית לן רשות הרבים גמורה מדאוריתא רחב שש עשרה אמה מפולש משער לשער ודמי לכרמלית דרבנן והוי כדורן הבא מחוץ לתחום ביום טוב דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר דתחומין דרבנן. אמנם במקום שנהגו איסור בדבר הא אמור רבנן דברים המתירין ואחרים נוהגין בהן איסור אי אתה רשאי להתירן לפניחן ומקום שנהגו לגזור בבקעה מתייבין אותו לגזור עד כאן תשובתו. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב מספקא לן אם הביא הנכרי מים לישראל דרך כרמלית דליכא איסור תורה כי אם איסור דרבנן אם הוא יכול לשתות דמתני' לא תנן אלא איסור תורה ואי מרמינן כל איסורי דרבנן להבאת חוץ לתחום או דילמא בחוץ לתחום יש לומר דאחמיר רבנן מפני שישראל אסור לילך שם. וגזירה שמא יאמר לנכרי שילך ויביא לו. אבל מים דרך כרמלית שיכול ישראל ללכת שם ולשתות לא גזרו רבנן. ובעל התרומה כתב עבר או שפחה השואבים מים בשבת בשביל ישראל מבור שהוא ברשות הרבים ומביאו בבית ישראל ועוד שהבור ברשות היחיד גבוה עשרה ורחב ארבעה מתייר רבינו תם זצ"ל לשתות לפי שישראל היה יכול לילך אל הבור ולשתות שם וכל שכן אם הנכרי מביא מן הנהר שיחא ישראל יכול לילך שם יותר בקל מותר ולאותו שמחמיר ואינו סומך על היתר זה מכל מקום מותר לישראל זה לשתות אם הביא הנכרי בשביל ישראל אחר לדידן דלית לן רשות הרבים כי אם כרמלית וליכא כי איסורא דרבנן כמו פירות הבאים מחוץ לתחום ונכרי שאפה לחם בשבת לעצמו בספר הרוקח אסור לוכל ממנו בשבת דמאתר שהיה קמה או בצק הוי מוקצה והוי כתולש מחובר לקרקע ולרב יהוראי גאון זצ"ל מצאתי שמותר לישראל לוכל ממנה בשבת וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו דסבירא ליה דשרי דמה לי אפה לחם מה הוא הדליק את הנר והלא זה איב מלאכה וזה איב מלאכה וכשם שאנו מתירין גבי הדליק את הנר גבי כל שאר מלאכות דעלמא דעבר נכרי אדעתא דנפשיה ומותר לישראל ליהנות מהן הבא נמי באפית פת לעצמו לא שנא ואין מדמין אותן לתולש מן המחובר לפי שזה תלוש ומוכן וזה מחובר ואינו מוכן שהרי החטין תלושין מאתמול ומוכנין הן ואפי' סתן והרקיד ולש ואפה מה בין זה למדליק את הנר ואי משום מוקצה הא קיימא לן דלא שייך דין מוקצה בפירות של נכרי כלל והכי איתא בירושלמי דנכרי אינו צריך הכן. אמנם לא להורות לעשות מעשה עתה בבתי אם

לא

לא בשעת הרהק ונראה להתמיר בזה היכא דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו או שמא יאמר לו מערב שבת או שמא יבאו מערב שבת לרמות לזה תולש מן המחובר וכן נראה להתיר מדברי רבינו ישעיה זצ"ל שכתב על הא דתניא הולך אדם אצל חנווני הרגיל אצלו גבו יום טוב וכתב הרב בעל הלכות הגי מילי חנווני ישראל אבל חנווני נכרי כל מידי דאיתיה במחובר אי נמי כגון קמחא דאיכא למימר דאומחין ביום טוב אי נמי בצום דאיכא למימר דאיתילידו ביו"ט אסור למשקל מינה . וכתב ר' ישעיה זצ"ל אינו נראה לי מה שאסור למזבן קמחא מנכרי משום דלמא אומחין ביו"ט דלא מבעיא קמחא אלא אפי' פיתא שרי למזבן מינה ואע"ג דמתן והרקיד ולש ואפה ביו"ט משום שאין בהן איסור משום מוקצה ואפי' המים ראויים לבוס ומותר למלטין אך אם היו מבל דלא הוו כלל אמנם אם עשה מלאכה בשבת וה"ה ביו"ט לצורך ישראל אסור שיהנה ישראל ממנו בו ביום אבל אם עשה נכרי בעבור עצמו מותר לישראל לוכל ולהנות ממנו במקום דליכא איסור מוקצה כדאמר' בפ' כל כתבי נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורה ישראל ואם בשביל ישראל אסור עשה כבש לירד בו ויד אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור :

[קיג] דין שותפות ישראל ונכרי בשדה וכרם ובבהמה ודין עבד ושפחה של ישראל מהו לעשות מלאכה בשבת ודינו שכירות בהמה .

בספר התרומה . ישראל שיש לו שדה או כרם בשותפות עם נכרי לא יאמר לנכרי עמול בהן בשבת ואני או שלוהי נשרה בהן בחול יום אחד כנגד השבת . אם לא התנו קודם שקנו הקרקע ביניהן לעשות כך והוא הדין לחנוור ולמרחץ שאסור אם לא התנו מתחלה ומותר לישראל להניח כרמו ושדרו לנכרי לחרוש ולזרוע בשבת כשקיבלה הנכרי למחצה לשליש ולרביע ואפי' בעירו . אבל אם במעות מורה בהן אסור ואע"ג דגבי שדה שרינן למחצה לשליש ולרביע גבי מרחץ אסור דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר לא ישכיר אדם מרחצו לנכרי מפני שנקראת על שמו ולא דמי לשדה דגבי שדה אמרי ארסותיה דנפשיה קא עביד אבל גבי מרחץ ארסותא למרחץ לא עבדי אינשי ונראה לי דתנור מותר כמו שדה דרגילי אינשי דאגרי ליה למחצה לשליש ולרביע אלו דברי התרומה אבל בשם רבינו האי גאון זצ"ל מצאתי אסור לישראל לשכור פורני לנכרי לעשות מלאכה בו בשבת ואע"פ שאין לישראל באותו פורני כלום משום דנקרא על שם ישראל וכן מרחץ של ישראל אסור להשכירו לנכרי לפי שנקרא על שם ישראל שאל ר' צדקיה ב"ר בנימין אחי השני זצ"ל להר"ד אביגדור בהן צדק זצ"ל (כ) מה תקנה יש ליהודי שקנה שוורים ועשה ארסות עם הנכרי לשנה ולשנתים ולשליש שנים והנכרי חורש בהן בשבת ובחול והשיב לו דיש להתנות מתחלה עם נכרי הימים שיבאו לי לא תתנם לי כי אם ביום פלוני כמו ביום ב' או ביום ג' כדמוכח בגמרא ואם התנו מתחלה מותר . ובעל התרומות כתב ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לנכרי לחרוש עד זמן אחד וחורש בהן בשבת בימי רבינו שלמה ז"ל שאלו זה הרבר ויש שהיו מתירין אם הנכרי קבל עליו אחריות מיתה או גניבה וגם יוקרא וזולא דהשתא הוי לישראל כנכסי צאן ברזל ויש שאוסרין בכל ענין מאחר דאין הנכרי יכול למוכרה והוי בהמתו של ישראל בכל מקום שהוא וישראל מצווה על שביחתם וצריך למצוא ענייני היתר . ועוד כתב מותר לישראל להניח לעבדו ולשפחתו הכנעניים לעשות מלאכה לצורך עצמן כיון שאינו לצורך לישראל וליכא איסור למען ינות דבפרק ארבעה מחוסרי כפרה פסקינן כו' שמעון דשרי ובהמתך כל בהמה במשמע ואפי' חיה ועוף והכי אוקימנא בפ' שור שנגנה את הפרה הלכך אסור לאדם לחבר אחר בהמתו טעונה בשבת ואפי' להשכירה לנכרי מערב שבת כדי שיעשה בה מלאכה בשבת אסור וכן נמי להשאילה ודוקא בהמה למשאוי אבל לרכיבה כיון דאינה אלא שבות אין בו הישש או יש לומר לרכיבה נמי אסור שאי אפשר שלא ישעון עליה שום דבר ודוקא שוכרו לנכרי לימים אבל לשבת ולהרש מותר . וכן ישראל שהשכיר בהמה לחברו אם השכיר לימים אינו נותן לו שכרו של שבת ואם השכיר לחדש ואמר כך וכך תתן לי בחדש שיבא כך וכך ליום האי נמי בשכיר שבת הוי ואסור . אבל אם אמר לחדש סתם נוטל שכרו של שבת דתניא הוטרב את הפועל לשמור לו את הפרה לשמור לו את התינוק אינו נותן לו שכרו של

של שבת לפיכך אין אחריותו עליו בשבת אם היה שכיר שבת שכיר הדרש שכיר שנת שכיר שבוע נתן לו שכרו של שבת לפיכך אחריותו עליו בשבת. לא יאמר לו תן לי שכירי של שבת אלא אומר לו תן לי שכירי של עשרה ימים של עשרים יום, ושכירות כלים כי האי נושא נמי לשוכרו לימים אסור אבל לשבת ולהדרש מותר אך שלא יפרש כך וכך ליום וכן נמי להשאילו בחנם מותר בערב שבת אפי' כדי שיצא מפתח ביתו דק"ל כבית הלל דלית להו שביתת כלים ודוקא מערב שבת אבל בשבת אסור בין בשכר בין בחנם. ורבינו האיי גאון ז"ל נשאל מהו ליתן סוס או פרד או חמור או גמל לנכרי שירעה אותם ויניחם אצלו ביום טוב והנכרי רוכב עליהם ועושה בהן צרכיו והשיב דכיון שלא בשכירות נתנם לו הרשות בידו ואם עושה בהן הנכרי כלום צורך אין עליו כלום דשלא מדעתו עושה ואם רואה אותו מוחה בידו ואם נתנם לו קודם לתג אינו צריך אפי' למחות בידו ובלבד שלא ימתין שכירות מן הנכרי. עוד שאל ר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי שני זצ"ל להר"ר אביגדור בהן צדק זצ"ל ישראל ששוכר נכרי לשנה לחמור אחר בהמתו או לעשות לו מלאכה אחרת בבית ובשדה אם הוא מותר לעשות בשבת שום מלאכה משום שנאמר וינפש בן אמתך לרבות שביתת הנכרי משמע שאסור לעשות שום מלאכה בעודו תחת ישראל, והשיב לו כי ודאי מה שאמרו לרבות שביתת הנכרי דוקא בנכרי שקנה גופו כגון אלו שקונין הסקלאבי שגופן קניו לו אבל אלו השכורין שהן שכירי שנה או יותר או פחות אין גופן קניו לישראל ואינו יכול לכופו ולמנעו מלעשות מלאכה. אך בדבר שנהנה הישראל כגון לעשות מלאכה ולזון את עצמו או בכל ענין שמרויה אדונו ממנו ויכול לכופו ולמנעו אסור לעשות. ואמר רבינו שראה מעשה באשכנזי שאפי' שפחה נכרית לתפור בחלוקה היתה נותרת בשבת וגם בחור אחר ר' משה ב"ר דוד אמר לי שראה שם באשכנזי שהשפחה נכרית היתה נותרת מליגע בחלב ובטומאה כמו שאותן הקדשים נותרין והיתה לובשת שפת כתנתה או חלוקה ונוגעת החלב והטומאה וכל מה שצריכה :

[קיד] דין הבא בדרך סמוך לחשיכה וכיסו עמו והמיצא מציאה בשבת.

בספר התרומה מי שההשיך לו בדרך ערב שבת קודם שנכנס לעיר ויש עליו כיס או חבולה יתננה לנכרי אין עמו נכרי מניחו על החמור מבעוד יום או על הסוס ובכל עת שתעמוד בהכמה יסירנה מעליה וכשהיא מהלכת יחזור ויתננה עליה שלא תעשה עקירה והנחה אין עמו בהמה יתננו לקטן ישראל שעמו אין עמו לא זה ולא זה יביאנה פחות פחות מארבע אמות שקודם שיהלך ד' אמות יעמוד ויגדל וילך ואם יתירא פן יראוהו נכרים ויגולוהו ממנו יקחנו ויריץ שלא יעמוד כלל וכשהיה על פתח ביתו יורקה כלאחר יד עד הנה דברי התרומה, ואשרי השומר שעמו ואינו מביא נפשו לידו אלו הספיקות (כ) כאלו ואינו שומר עצמו מהן קרוב להיות חשוד. וכל זה שהתירנו דוקא כיסו או חבילתו אבל אם מצא מציאה בשבת מאחר שלא זכה בה מבעוד יום אסור ואם מצא מבעוד יום הואיל וזכה בה עד שלא תחשך הרי הוא ככיסו ומותר. והמוצא מציאה בשבת אומר מר יהודה אחי שני נר"ו שיכולין לשומרה עד הערב כדאמרו' נכנסה לו צפור תחת כנפיו וישב ומשמרה עד שתהשך. בס' התרומה נראין הדברים שאם ירא אדם פן יבואו עבדי המושל ליקח מעות שבתיתו או כסף או זהב שאינן כלים מותר להצניעם במקום שירצה ברשות היתיר שהרי במקום פסידא התיירו לילך פחות מד' אמות אפילו ברשות הרבים ואין לחוש לאיסורא דאורייתא ודוקא בדליקה לא התיירו להציל מעות כי אם ספר עמהם דלמא אתי לכבויו :

[קטו] דין כתבי הקדש להצילן מפני הדליקה בשבת.

תנן כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהן בין שאין קורין בהן ודוקא שהן כתובים בלשון הקדש אבל אם היו כתובין תרגום בכל לשון רב הונא [אמר] אין מצילין רב חסדא אמר מצילין ופסק רבינו חננאל זצ"ל דהלכה כרב הונא דהוא רביה דרב חסדא ואין זה כתובין בסם בסיקרא בקימום בקלקנתים בלשון הקודש מצילין אותן אבל הברכות והקמיעין אין מצילין אותם מפני הדליקה וספר תורה שבלה ויש בה כדי ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלימות ואפי' בכללן יגר סהדותא אי נמי פרשה שאין בה ללקט פ"ה אותיות ויש בה הזכרות.

כגון

(כ) כפ"י ב' סוף ומכוין שקבל עליו שבת מצטוד יום. וכל היכול לשמור עלתו מכל דבר המניחו לידו הספיקות.

כגון ויהי בנסוע הארון מצילין אותה מפני הרליקה. מצאתי בשם הר"ר שמחה זצ"ל מילה עולה בגמטריא פ"ה ודוחה את השבת כך ספר תורה שיש בה כרי ללקט פ"ה אותיות מצילין. כתב בעל התרומה בימי התנאים והאמוראים היו מצילין דוקא תורה נביאים וכתובים. שלא היו כותבין תלמוד משום שנאמר כי על פי הדברים האלה אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות אבל לדין שאנו רשאים לכתוב הכל מפני השכחה מצילין את הכל הן תלמוד הן תפלות הן ברכות. וכשם שמצילין אותם מפני הרליקה כך מצילין אותן מן המים ומן המפולת ומן כל דבר המאבדן. ומצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין ואפי' יש בהן מעות אבל להציל מעות ע"י ככר או תינוק לא דאמר מר לא התירו ספר או תינוק אלא למת בלבד. ולהוכיח מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירה אומר אף למפולש ולית להכתא כבן בתירה דק"ל יחיד ורבים הלכה כרבים. וכתב רבינו ישעיה זצ"ל מרלא קתני למבוי המעורב כדקתני סיפא גבי אומלין ומשקין. דתני לחצר המעורבת ש"מ דאפי' לא עירבו ולא שיתפו שרי משום כבוד כתבי הקודש אבל מיהו בעינן שלא יהיה מפולש. וגאון אחר ז"ל כתב שאם נפלה דליקה בשבת מותר לומר לנכרי להוציא ספרים דרך רשות הרבים להצילם דאמרי' בפרק בתרא דעירובין אין לך דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש. אמר ר' אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד אבל אין אומר לו כבה אל תכבה ודוקא בדליקה כדברי התרומה אבל בשאר איסורי שבת לא. ובעל הלכות שרי אפילו בשאר איסורי. ופי' רבינו תם זצ"ל דוקא כשהרליקה באותו בית שלו לא התירו אלא כלים הצריכין לו. ושליש סעודות אפי' לחצר המעורבת שמתוך שבהול על ממנו אי שרית ליה טפי אתי לכבויי אבל כשהרליקה בבית אחר מותר לו להציל כל מה שיחפוץ אפילו לחצר חבירו המעורבת. ובעל התרומה זצ"ל כתב מוסף אני לומר דוקא בחצר שאינו מכוסה הדומה לרשות הרבים. וגם בחציריהם דוקא שהיו סמוכות לרשות הרבים אסור יותר מג' סעודות אפילו למעורבת אבל בבית חבירו המעורב שאין לו כל זה מותר להציל כל מה שרוצה ועוד שאין רשות הרבים בינינו דשלמי ששים רבוא וגם ט"ז אמה רוחב וליכא למגור מידי :

[קטז] נתפזרו פירות בחצר וחבית המטפשת ומהו ליתן קנה בנקב החבית.

רנ"ג רבנן נתפזרו לו פירות בחצירו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שעושה בחול. נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף. פי' יקלוט הקלוט הנזפל מן האויר. ויצרף שמצרף כלי על הגג ועושה אותו כמין מרוב. נודמנו לו אורחין מביא כלי אחד וקולט כלי אחר ומצרף ולא יקלוט ואחר כך יזמן אלא יזמן ואחר כך יקלוט ואין מערימין בכך משום ר' יוסי ב"ר יהודה אמרו מערימין. מצאתי בשם הר"ר שמעון ב"ר אברהם זצ"ל חבית שנשברה בשבת שמעתי שיש מהלקין בין חבית שלהן שהיו של תרם לחביות שלנו שהן של עץ דשל הרם. כשנשברה אדם בהול על ממנו שהיון נשפך ויוצא ביותר ואין לו תקנה עוד מבקש כלים להריק כולה. אבל יש עץ אינה כי אם כשפטשת מעט ומנינו בהול עליה שאינו ירא שמא יוסף. ומעם זה אינו מתישב על לבי דכמה פעמים ראיתי בחבית של עץ שעושיין גלגלין הן צורקלי המקיפות אותן נפסקין והיון נשפך מכל צד וכל דינן באמורין בפ' כל כתבי נהוגן בשלנו כמו בשלהן. מיהו נראין דברי רבינו תם זצ"ל שמדקדק דוקא שנשברה אסור לקלוט ולצרף אבל נסדקה לא. ולשון מצילין נמי מוכיח דקתני מצילין כמי בדליקה. אבל הכא דעביר טיף טיף או נסדקה דאין אדם בהול על ממנו יביא כלי אחר ויצרף עד כאן דבריו. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל כתב חבית שנשברה בשבת אין לערות מכלי אל כלי כדרך שעושיין בחול גזרה שמא יביא כלים מן החוץ. מצאתי בשם הר"ר יוסף זצ"ל נקב שנחתם בחביות שלנו שסותמין אותו בעץ מותר לנוקב בשבת להוציא העץ ובלבד שלא יהיה הנקב כנגד השמרים וגם ליתן הקנה חלול בנקב להוציא היין מותר ואע"פ שלא היה בו מעולם. וברוא נמי שקורין שפינא בלע"ז אפי' לא היה בחביות מעולם אם הבינו מאתמול לכך מותר :

[קיו] דין פקוח נפש בין ברפואה בין באכילה ושתייה בין בלחישה בין במלאכה אחרת.

רנ"ד רבנן מפקחין על ספק נפשות בשבת והוריו הרי זה משוכח ואין צריך ליטול רשות מב"ד ביצד

כיצד נפל לים ואינו יכול לעלות טבעה ספינתו בים ואינו יכול לעלות יורדין ומעלין אותו ואינו צריך ליטול רשות מבית דין. תינוק שנכנס לבית ואינו יכול לצאת שוברין לו דלתות הבית ואפי' של אבן ומוציאין אותו משם ואינו צריך ליטול רשות מבית דין. מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין לרפואתו ר' אליעזר אומר אין אומרים המתינו לו שמא יחיה אלא ספיקו דוחה את השבת. ולא ספק שבת זו אלא אפי' ספק שבת אחרת ואין אומרים יעשו דברים הללו בגוים או בקטנים אלא בגדולים שבישראל ואין אומרים יעשו דברים הללו על פי נשים על ידי כותים אלא מצרפין דעת ישראל עמהן פי' כל זה בחולה שיש בו סכנה אבל אם אין בו סכנה אומר לנכרי ועושה דאמירה לנכרי שבות ובמקום פקוח נפש לא גזרו רבנן. והשוהט לחולה בשבת לא יכסה דמו עד מוצאי שבת וכל מכה של חלל מחללין עליה את השבת. וגב היד וגב הרגל כמכה של חלל הגוף דמי. ומותר להעלות אוננים בשבת. וכן אסטומכא דליבא. וכן ערלת הגרון אבל מה שנהגו להעלות ערלת הגרון במשיכת השיער כתב אחי ר' בנימין נר"ו דנראה לו דאסור לפי שאי אפשר כשהוא מושך את השיער שלא יתלוש אחד מהם ונמצא בא לידי חיוב הטאת ואין בהעלאתה כל כך סכנה שיצטרך להתיר בה היתר כזה. אמר מר עוקבא מי שננפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש. ומותר לסוך להחזיר את השבר בשבת. ומותר לסחוף את הכוס על גבי המבור בשבת. ומותר לסוך בכפות רגלי האדם שנשבר שמן ומלח ולומר בשם שצולל זה השמן כך יצולל יינו של פלוני: בספר יראים. אסור להניח בגד על המכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו. ואסור להוציא דם מן המכה כדאמרינן ואם להוציא דם כן וכאן אסור הלכך יש לרחוץ את המכה או במים או ביין תחלה כדי שלא יהיה דם על פי המכה שיצבע את הבגד. תנו רבנן רטייה שפירשה מעל גבי (המובח) המכה מחזירין אותה בשבת. ר' יהודה אומר החולקה למעלה דוחקה למטה לכיטה דוחקה למעלה ומגלה מקצת רטייה ומקנה בו פי המכה. ורטייה עצמה לא יקנה מפני שממחה. ואם מורה חיוב הטאת. אמר רב הסדא מחלוקת שפירשה על גבי כלי אבל פירשה על גבי קרקע דברי הכל אסור להחזירה. ופסק רבינו יצחק פסי וצ"ל להלכתא כתנא קמא ואע"ג דאמר רב יהודה הלכה כר"י לית הלכתא כוותיה. דהא רב אשי דהוא בתרא עבד עובדא כתנא קמא. דאמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמי' דרבא נפלה ליה אבי סדיא ואהדרא ואמינא ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב הסדא מחלוקת כשפירשה על גבי כלי ואמר רב יהודה הלכה כר' יהודה אמר לי לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי. פי' וכל זה במכה שאין בו סכנה וגם אין בה צערא יתירתא. ובעל הדברות כתב כי פלוני כשפירשה שלא מדעת אבל אם פירשה מאתמול או אם הויד וסילק זה בשבת דברי הכל לא יחזיר. ומותר לחוש לחישת נחשים ועקרבים בשבת. ומי שבלע נימא של מים מותר לחתם לו חמין בשבת. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. פי' אוכלין ומשקין שדרבן לאכול אפי' לבריאים ועתה הן צריכין לו לרפואה מותרות אבל הנך מרקחות ומשקיות שאין דרך העולם לאכול ולשתות מהן אסור אלא אם כן היה בו סכנה כן פי' רבינו ישעיה זצ"ל: בספר התרומה. סבין ומפרכין לו לאדם. דוקא שמן אבל חלב או שומן אסור לפי שנמחה והוה ליה נולד כמו אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד ובחול מותר לסוך חמטין מחלב ואיסור ואע"ג דסיכה כשתיה מן ותבא כמים בקרבי וכו'. וזר אסור לסוך שמן של תרומה מלא יחללו את שם קראי אסכתא ומדרבנן אינו אסור אלא בעביד לתענוג אבל משום צערא כגון לחמטין או למכה שרי. ומותר לחסיר גלדי מכה וגילדי צואה ואפי' משום תענוג ולבמהה משום תענוג אסור משום צער מותר. ומורסא מותר להוציא ממנה ליחה ואע"פ שיש בה דם כדאמרינן המפס מורסא אם לעשות לה פה חיוב ואם להוציא לחה פטור:

[ק"ח] דין כל צרכי המת הנעשין בשבת.

עושיין כל צרכי המת סבין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזוו בו אבר ושומטין את הכר מתחתיו ומביטין אותו על החול בשביל שימתין וקושרין את לחייו לא שיעלה אלא שלא יוסף. ותניא מביאין כלי מיקר וכלי מתכת ומנדיחין אותו על כרסו כדי שלא תפוח ופוקקין את נקביו כדי שלא יכנס בהן הרוח. ואין מעצמין עיניו של מת בשבת ולא בחול עם יציאת נפש. תניא אמר ר' יהודה שמעתי שמצילין את המת מפני הרליקה בשבת וכן הלכתא אמר רב

הונא עושין מחיצה למת בשביל החי ואין עושין מחיצה למת בשביל המת מאי הוא דאמר ר' שמואל בר רב יהודה וכן תני. שילא מרי מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו הם להם מלכתה זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה הם להם מלמעלה מביאין מחיצה ופורשין עליהן זה וזקף מטתו ונשכט והולך לו וזה וזקף מטתו ונשכט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאילית ואם אין שם לעשות מחיצה מנית עליו ככר או תינוק ומטלטלין אותו. דאמר מר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. מחשיבין על התחום לפקוח על עסקי כלה ועל עסקי המת בשבת. ואומר לו אם לא מצאת במקום פלוני הבא במקום פלוני לא מצאת במנה הבא במאתים ר' יוסי ב"ר יהודה אומר ובלבד שלא יזכור לו שום סכום מקח פי' דוקא מחשיבין להביא בחול אבל להביא בשבת אסור ואפי' על ידי נכרי ובהדיא שנינו ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית וה"ה לארון ותכריכין ומסתברא אם היה המת מוטל בבזיון ברשות הרבים או במקום מפולת שמותר להוליכו על ידי גוים ואם היה בכרמלית אפי' על ידי ישראל משום כבוד הבריות:

[קיט] דין קיפול כלים ובגדים בשבת והצעות הממות.

תנן התם מקפלין את הכלים אפי' ארבעה וחמשה פעמים כדי ללובשן בו ביום והוא שאין לו להחליף. של בית רבן גמליאל לא היו מקפלין כלים לבנים מפני שהיה להם להחליף. יש מדרקקין שיש להוכיח מבאן שאין מקפלין הטליתות בשבת כיון שאין ברעתו להתעטף בו עוד בו ביום ואע"פ שמצות יציאת כל היום והיה יכול להתעטף בו ביום שלא נהג בכך ואין ברעתו להתעטף הו' ליה כמו שיש בו להחליף וזה ששינינו מקפלין את הכלים אמרי דבי ר' ינאי לא שנו אלא בחדשים אבל בישנים לא וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים אבל בצבועים לא ולבנים נמי לא אמרן אלא שאין לו להחליף אבל יש לו להחליף לא. ומציעין את הממות מילולי שבת לשבת. אבל לא משבת למוצאי שבת. תנא אין נותנין את המוכין בתוך הכר או לתוך הכסת ביום טוב ואין צריך לומר בשבת נשרו מחזירין אותן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב:

[קכ] דין הלכות מלטול לאיסור ולהיתר.

וכל דבר שיש עליו תורת כלי ראוי למלטול בשבת בכל ענין אך שיהא מלאכתו להיות. כדתנן כל הכלים ניטלין בין לצורך בין שלא לצורך מאי לצורך ומאי שלא לצורך אמר רבא הכי קאמר דבר שמלאכתו להיות מוטל בין לצורך גופו בין לצורך מקומו. ושלא לצורך נמי אפי' מחמה לצל מותר ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר מחמה לצל אסור ושלא יגנב כמחמה לצל דמי. כתב בעל היראים ז"ל אם עשה אדם דבר היתר בסים לדבר איסור על דעת להיות האיסור שם עליו כל השבת. אפי' אם נפל האיסור מעל ההיתר אסור למלט את ההיתר כדתנן בפ' הגומל נוסל האבן שעל פי החכיות כשה על צדה והיא נופלת. ותנן מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות ואמר רב הויה בר אשי לא שנו אלא בשוכח אבל במניה נעשה בסים לדבר האיסור ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לצורך עצמו אבל לצורך מקומו מטלטלין ועורן עליו אבל אם עשאו בסים לדבר האיסור על דעת לנער את האיסור בשבת מנערו ומותר כדתנן בפרק במה שומנין. שומנין בגזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד יעשה. נוסל את הכסות והן נופלות משום דעל דעת לנערו הניחן שם ורבינו ישעיה זצ"ל פסק כמאן דאמר לא שנו אלא בשוכח אבל במניה נעשה כסוי חבית ומותר למלט האבן בידו וכן נמי יכול למלטל האבנים לסגור בהן הדלתות כיון שנעל בהן בחול וכל שבן אם ייחרן והזמינן לכך. מצאתי במעשה הגאונים ז"ל מעשה והניחו מערב יום טוב כוס מעות על בלבלה של פירות והתיר ר' לומר לגוי לסלק הכיס מן הבלבלה ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מצאתי מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הובובים מעליו דכיון דלצורך כך חתכו עשאו כלי גמור ואין בו איסור מלטול וכן התיר ר'. נר שהדליקו בה באותה שבת פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר הלכה כר' שמעון ככולה שבת לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר הלכה כר' ש ככולה שבת לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת וקי"ל בכל

ככל התורה כולה רבינא לקולא ורב אחא לחומרא וסימנך חח וזנז והלכה כרבינא לקולא לבר מתלתא אומצא ביני ומוזיקא אבל מוקצה מחמת חסרון כים אפי' ר' שמעון מודה דנתן כל הכלים נישלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה. ובתב ר' ישעיה זצ"ל דאפילו נר שהדליק בה באותה שבת דאסרי בין רב אחא בין רבינא אילו היה צריך למקומו כגון שתלה הנר על שולחנו או בשום מקום שצריך להשתמש בו והנר מעכבו שמותר למלטלו דהא כלים שמלאכתן לאיסור מוקצין הן לר' יהודה ואפי' הכי הן מותרין לצורך גופן ולצורך מקומן והוא הדין נמי נר או מנורה שהדליקו בו באותו שבת אע"פ שהן מוקצין מחמת איסור והן אסורין למלטלן אפילו הכי לצורך גופן ולצורך מקומן מותרין למלטלן. ובשם גאונים אחרים מצאתי יש שמניחין פת בשבת על הנר שהדליקו בה באותה שבת ומלטלין את הנר. ושעות בידם דלא אמרו כבר או תינוק אלא למת בלבד. וכן פסק רבינו חננאל זצ"ל דקי"ל כרב אשי דבתרא הוי ורבינו תם ור' יוסף זצ"ל כתבו שאין למלטל שום מוקצה על ידי כבר או תינוק והר"י אליעזר מטול זצ"ל כתב בתוספותיו במסכת יום טוב וכבר מסופקים היום בזה הדבר שהוא בסים לדבר האיסור כגון במניח אבן על פי חביות או נר על מנורה כדאמרינן בפרק נוטל בנוטל אבן שעל פי חבית לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסים לדבר האסור אם יכול למלטל לצורך מקומו אי לא והיה אומר מורי דאסור למלטל דאמרינן בפרק בירה רמי ליה אביי לרבא מי אמר שמואל ככתה אין לא ככתה לא מאי טעמא דלמא בהדי דנקיט לה ככתה והא שמעינן ליה לר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר דנתן גורר אדם משה כסא וכו' עד אלא אמר רבא הנה לנר ושמן ופתילה הואיל ונעשו בסים לדבר האיסור ולא קא מפליג בין צורך גופן לצורך מקומו ויש מפרשין להיתר מהא דאמרינן בפרק נוטל מעות שעל הבר מעער את הבר והן נופלות וקאמר בגמרא לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסים לדבר האסור וקאמר ר' יוחנן לא שנו אלא לצורך גופן אבל לצורך מקומו מטלטלין ועודן עליו. ויש לדחות זו הראיה דעל השוכח קאי דאמרינן בשוכח מעער את הבר. ואהא קאי ר' יוחנן. ובתבבור הר"ר אברהם ב"ר דוד זצ"ל מצאתי כבר ראיתי אחד מתבמי הדור שהזיר למלטל נר שהדליקו בה באותה שבת על ידי כבר או תינוק אמר אברהם ולדברי המקל דמרי מוקצה מחמת איסור לדבר שמלאכתו לאיסור (ג) לצורך גופן ולצורך מקומו מותר. ואולי מחמה לצל קאמר מ"מ טועה היה שאינו דומה מוקצה מחמת גופן למוקצה מחמת מלאכתו דמוקצה מחמת מלאכתו כשמשמש בו מלאכת היתר כבר הלך איסורו לאותה שעה אבל מוקצה מחמת גופן כיון דאיתקצי לבין השמשות איתקצי לכולא יומא והוי ליה כתרומה טמאה שהיא מוקצה מחמת גופיה ואמרינן שאין מטלטלין אותה עם השחורה כל היכי דמצי שקיל ליה לשהורה ומישבא לטמאה דהכי אוקמא רב חסדא למתני' כששהורה למטה וטמאה למעלה ובפירות המטנפין דלא אפשר לנערינהו ובשוכח אבל במניח לא ואין לסמוך על אותו חכם שהיה מתיר כך: תנן התם בית שמאי אומרים מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין וביה. הלל אומרים מסלק את הטבלה כולה ומנערה. רבינו שלמה ז"ל פי' קליפין קליפי אגוזים ולא מסתבר ליה לר' ישעיה זצ"ל דהא אותקמא מתניתין בית הלל כר' שמעון דאמר רב נתנן אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כר' שמעון ואפי' מתניתין בית הלל אמרו מעבירין ובית שמאי מסלק את הטבלא כולה ומנערה ובעל כרחן בקליפין הראויין למאכל בהמה מיורי ברתני סיפא שיער של אגוזים ושל עדשים מפני שהן כמאכל בהמה ומקמינן ליה כרבי שמעון אבל קליפי אגוזים דלא חזי בשבת למידי הוויין ליה כאבנים. ואפי' ר' שמעון אוסר למלטלן וסיפא לפרושי רישא אתת מה הן הקליפין המעבירין הראויין לבהמה וכן כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל כי קא שרי ר' שמעון עצמות וקליפין כגון עצמות דחויין לכלבים וקליפין דחויין למאכל בהמה אבל מידי דלא חזי לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה לא שרי ר' שמעון ותנו רבנן מטלטלין את העצמות מפני שהן מאכל לעורבים. ויש מפרשים דאפי' אם אינן ראויין לבהמה שרי למלטלינהו דאי ראויין אפי' ר' יהודה מודה דומיא דמעיא דבר אווזא דכיון דמסרח דעתו עליוהי להאכילו לשונרא. כתב אחי ר' בנימין נר"ו מה שנהנו להצניע דארוגין ופרישין בחול או בעפר כדי שיתקיימו בלחותן ולא יכמושו ויתייבשו. נראה לי שמותר לגלותן ולהציצן משם ואינו דומה לפנה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים דהתם תבן דומיא דגחלים שהן מוקצין

כגון

כגון תבן שהכניסו לאוצר אבל האי חול ועפר אינה מוקצת דהא חזי לכסות בו צואה ומוכן הוא כדאמר' מבנים אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו ודוקא בעפר המיוחד לכך כדאמר' עלה והוא שייחד לו קרן וזיות אבל עפר תחוח שבקרקע ביתו לא. ומי שאינו רוצה לסמוך על היתר זה תחוב את הסכין ומוציאו דקיימא לן כר' אלעזר בן תרדי דאמר תוחבין ליה בכוש או בכרכר והן ננערות מאלהן דלטול מן הצד לאו שמא טלטול:

[קבא] דין מה לשחוק בפירות בתם והסר או בכדור בשבת.

מצאתי בשם הר"ר אליעזר ממול זצ"ל. דאסור לשחוק בשבת בתם נחסר הוא שחוק שקרוין אוג"א מת"א ויש קורין אותו תם. כס מהא דאמרינן בפ' ב' דביצה דר' חייא ור' שמעון ב"ר קפדי אהרדי וכן מצאתי כתוב אין ר' מתיר לשחוק באגוזים בשבת [ויו"ט] משום אולודי קלא ועוד שמשובר. ואינו נראה לי דבמס' עירובין בסופו מוכיח דאינו אסור לשחוק כי אם משום אשווי גומות דאמר התם נשים משחקות באגוזים אסור וכן בתפוחים. ופ"י רבינו שלמה זצ"ל לגלגלן דרך דף ומכות זו בזו. ואמרינן לאו משום אולודי קלא ומשני לאו משום אשווי גומות וכן פ"י רבינו גרשום זצ"ל משחקות מגלגלות ושמעין מינה היכי דליכא למיהש משום אשווי גומות מותר. ומיהו יש למצוא צד איסור בדבר דדמי למקח וממכר שפעמים שמלוה זה לזה ולמחר פורע לו מעות. ויש שאוסרין משום אולודי קלא שאוסר כל משמעיו קול אפי' אינם כקולו של שיר כדאיתא בירושלמי אמרינן בסנהדרין פרק ארבע מיתות בסופו. שאלו את ר' אליעזר הכדור והאמום ומשקולת קטנה ופירש רבינו שלמה זצ"ל כדור פילוסא מחופה עור-ובליאה מתוכה שיער של איל ברוחק והאמום של עור הוא כעין מנעל וממלא אותו שיער וכו' היו עושין מנעלים כעין שעושין רצענן בדפוס של עץ ונחלקו בהן ר' אליעזר וחכמים בסדר מהרות בשני דברים חכמים אומרים אינם מקבלין טומאה לפי שבלי עור אינם מקבלין טומאה אלא אם כן יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק והאי הואיל וקיבולו למלאות ולהיות מלויין בתוכו עולמית לאו שמייה קיבול ור' אלעזר אומר מקבלין טומאה דבית קיבול העשוי למלאות שמייה קיבול ועוד נחלקו בכדור ואמום דנראה חלל שלהם דמודי רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא בית קיבול וקיבולו הואיל ונראת חללו דומיא דשק הוא. ופליגי לענין טבילה דרבנן סברי מה שבתוכו חוצץ ור' אליעזר סבר אין מה שבתוכו חוצץ דכוליה חד כלי הוא. נראה להוכיח מכאן דתורת כלי עליו דעד כאן לא פליגי אלא לענין טבילה אבל כולי מודי דשם כלי עליו ומודי ר' יהודה אחי שני נר"ו פי' דדוקא אותו כדור שנהלקו בו ר' אליעזר וחכמים הנראה חלל שלא חשיב כלי אבל אלו הכדורים שלנו אפי' כלי לא חשיבי ומחשבת השחוק שחשיב לשחק בו לא משוי ליה כלי מ"מ בין שיש תורת כלי עליו בין שאין תורת כלי עליו נראה שאסור לשחק בו ולטלטלו בשבת ויום טוב שהרי אין צריך כטלטולן ואפי' לכסות בו פי' צליחותו אינו ראוי דהא ממאים על ידי ששורקים בו ומטנף במיט ועפר וכן כדור של עץ אסור לטלטלה ולשחק בה ומוצינו במדרש איכה מור שמעון הוי מפיק תלת מאה גרבין דמרקוע בכל ערובת שבא לאילין קייפא ולמה חרב אין תימר משום זנות והלא ריבה אחת היתה שם והוציאה משם ולמה חרב אמר רב הונא על ידי שהיו משחקים בכדור בשבת:

[קכב] דין מהו לקרות בשמרי הדיומות בשבת.

תנן רבנן כתב המהלך תחת הצורה ותחת דיוקנאות אסור לקרותו בשבת גורה שמא יקרא בשמרי הדיומות פירש רבינו תם זצ"ל לומר שאסור לקרות בשמרי הלואה או בשמרי מקח וממכר. והבי נמי אסור לקרות באגרות ששולחין ממקום למקום לידע מה שולח לו חבירו. ויש מתיר הרהור בלא קריאה דהא דאמרינן דאסור לקרות משום דכתיב ממצא חפצך ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר הלכך שפיר דמי לעיוני באגרות ואינו נראה. וכן כתב ר' בנימין אחי נר"י דאפי' הרהור בלא קריאה אסור לפי שאו אפשר שלא ישא ויתן דבברי ענייני האגרת:

[קכג] דין הליבת בהמה שהכבידה חלבה או אשה להקל חלב מדרדיה.

מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם מהו לחלוב פרות בשבת מפני שמסתכנוס ואם יונקים עגלים מסתכנן שבאו רבנן ואמרו שמותר לחלוב כשמטנה בכלי לא יפה

אמרו אהרן שבאו והורו לכם שמותר לחלוב בשבת שלא כהונן ושלא כהלכה ושלא כשורה
 עשו שהורו לכם דבר שלא עמרו על איסורו מפני שהחולב בשבת בשונג הייב הטאת במיוד
 ענוש כרת ונסקל ואפי' חולב ביום טוב במיוד לוקה שכך שנו חכמים החולב המחבץ המנבן
 כנרונרות כו' שנג בשבת חייב הטאת במיוד ענוש כרת ונסקל ביום טוב לוקה ארבעים דברי
 ר' אליעזר וחכמים אומרים אהר זה ואהר זה אינו אלא משום שבות והלכה כר' אליעזר ומנין
 שכך אמרו חכמים רב חמא בר גוריא איקלע לנהרדעא בעא מיניה חולב משום מה מחייב (גי)
 אמר להו משום מגבן אמרו ליה רבך קמיל קני באנמא הוה אתא שאיל בבי מדרשא אמרו
 ליה חולב חייב משום מפרק נעשית חליבה תולדה דמפרק וכיון שהורו בבי מדרשא כר' אליעזר
 הלכה כמותו. ומפרק עצמו מנאי מלאכה היא מפרק זה הדיש בטואה מעמא מאי מעמא ח'טה
 מלבושה אף רולב מפרק החלב מן הבשר והייבין על התולדה כאב דתנן אבות מלאכות ארבעים
 חסר אחת ותולדותיהן כיוצא בהן הלכך אסור: ולגאון אחר מצאתי. היבא דאיבא סכנה דבהמה
 אומר לנכרי מערב שבת חלוב פרתו וטול לך חלב לעצמך ותיטמא בדבר ושמא סברת הגאון
 להתיר הוה ליה כמקנה בהמתו לחלבה דהוי ליה כבהמתו של נכרי ואין בנו כח להתיר שהרי
 אמרו חכמים גונח יונק חלב בשבת הוה ליה מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזור רבנן
 הא למדת שאפי' במקום צערא לא התירו אלא כלאחר יד. תוספתא לא תקלה אשה חלב
 מדריה לתוך הכוס או לתוך הקערה ותניק את בנה. כתב ר' בנימין אחי נר"ו עוה שנוהגת
 פעמים רבות שמקלחת מן החלב כפי התינוק כדי שיהא אוהו את הדד ויינק אין בו איסור
 אבל מה שנוהגת להתנין מן החלב על נשיפת רוח רעה אסור שהרי אין בו סכנה. וצערא
 תירא נמי ליבא הלכך אסור:

[קבד] דין קשרים אי זהו של קיימה ואיזו שאינו של קיימה.

בספר התרומה מותר אדם לקשור חגורו לטבעת הרלי כדי לשלשל הרלי בכור למלאותו מים
 שיתורנו לאסור בו מתניו. אבל חבל דעלמא אסור שהיא של קיימא. ואם נפסק החבל
 באמצע אסור לקשור שני ראשיה יחד אלא עונבן כדתנן קושרין דלי בפסיקייא שוהו כחגורו חבל
 דלי שנפסק לא היה קושרו אלא עונבו והלכה כרבנן דשרו עניבה. כתב אחי ר' בנימין נר"ו
 כללא דמילתא קשר של קיימא שחייבין עליו הוא קשר שדעתו לקיימו ואינו יכול להתירו באחת
 מידיו אבל קשר שדעתו לקיימו ויכול להתירו באחת מידיו או קשר שאינו של קיימא ואינו יכול
 להתירו באחת מידיו אסור אבל אין חייבין עליו. ובהדיא תניא בתוספתא זה הכלל כל קשר
 שוהו של קיימא ויכול להתירו באחת מידיו או קשר שאינו של קיימא ואינו יכול להתירו באחת
 מידיו אין חייבין עליו עד שיהיה קשר של קיימא ואינו יכול להתירו באחת מידיו. קשר שדעתו
 לקיימו שבת או חדש פסור אבל אסור דעתו לקיימו לעולם חייב הטאת אין דעתו אלא ליומו
 מותר לכתולה:

[קכה] דין צידת כנה ופרעוש וזבובים בשבת.

תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר אין הורגין את המאכולת בשבת דכרי בית שמאי ובית הלל
 מתירין וק"ל בבית הלל ודוקא כנה שאינה פרה ורבה אבל פרעוש הקופץ לכאן ולכאן
 אסור להרוג שהרי פרה ורבה דומיא דאילים ותחשים שבמשכן ואפי' לצוד פרעוש בשבת אסור
 דתניא הצד פרעוש בשבת ר' אליעזר מחייב הטאת ור' יהושע פוסר ופי' רבינו שלמה זצ"ל
 הצד פרעוש ממקום שאינו ניצוד ועומד כגון מעל גבי קרקע או מבגדיו מבחוץ ומשמע שמעל
 בשורו מותר לכתולה וכן כתב בעל התרומה פרעוש הקופצת לכאן ולכאן פרה ורבה ואסור
 להורגה כמו אלים ותחשים שבמשכן ואסור לצוד אותה וללוקחה אבל בשעה שעומדת על בשורו
 ועוקצת אוהו מותר ללוקחה ולהשליכה דהויא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה ופסור ואסור
 הוי והבא משום צערא שרו רבנן כגון מפים מורסא להוציא ממנה ליחה דמותר אבל בשעה
 שדולגת אסור ליקחנה. ועוד כתב נראה לי שאסור לסגור התיבה בשבת וביום טוב בעת
 הזבובים אם יש אוכלים שם שאינו יכול להפריח כולם ולסלקם והוי צידה וגם פסיק רישיה. וכן
 מוכיח פרק מירה ופרק משילין וצריך ליתן סכין או מפה בין הכיסוי לתיבה שיוכלו לצאת דרך שם:
 נהגו

[קבו] דין תפלת מנחה של שבת ומה שנחננו לומר צדקתך צדק.

נהגו לומר קודם תפלת המנחה פסוקים של נחמה אם תשיב משבת רגליך או תתענג מה נאוו גילי מאד הנני שולח מלאכי וכו' כסדר הכתוב בספרותים. והמעם פ' אחי ר' בנימין נר"ו לפי מה שדרשו רבותינו ז"ל אלמלי שומרון ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו'. וכתוב והביאותים אל הר קדשי. ומצינו באגדה שתחילת הגאולה תהיה בשבת בשעת תפלת המנחה על כן נהגו לומר אלו הפסוקים של נחמה ובימים טובים כמו כן נהגו לומר אלו הפסוקים בתפלת המנחה ומתחילין מה נאוו לפי שאין שמחתן שלימה כל זמן שהן מפורזין בין האומות על כן הן מתנחמין בתנחומות הנביאים כי אז תהיה שלימתן שלימה ותגיהם תגים. תהלה לרוד ובא לציון שהרי לא אחרוהו בשחרית ומה שאין אומרים אותו בשחרית כבר פירשנוהו בערוגה הראשונה הלכה מ"ה קריש עד לעילא ואני תפלתו פ' רבינו שלמה זצ"ל המעם לפי שכתוב למעלה הימנו ישירו כי יושבי שער ונגינות שותו שכר אמר רוד לפני הקב"ה רבנו של עולם ביום שמתם של אומות העולם ובוים אידן הם שותין ומשתכרין ומנגנים בבתי משתאותם כל היום ואינו מוכירין שמך אבל אנו לא כן ביום שתגדלת השמחה לישראל ובא יום המנוחה ושמתי לאחר שאני שבע מעונג ומפונק אני שוכתך אלא כשמגיע זמן התפלה אני פוסק בית משתאוי ותענוגי ובבית אלהים נהלך ברגש וקופץ אני לתפילתי בעת הרצון ושעה הקבועה ונותן הודיה על הלקי ולפי זה המעם נהגו לאומרו בתפלת מנחת שבת ולא נהגו לאומרו במנחת יום טוב מפני שתקן עזרא שיהיו קורין בשבת במנחה בתורה מפני יושבי קרנות ולכך אנו מודים על הלקנו ואומרין ואני תפילתי לך ה' ואנו משבחין לו שלא עישו ממשפחות האדמה לישב בקרנות ולנגן בבית משתאות אלא לעת רצון תפלה אנו תפילין לבא מיד בביתך אבל במנחת יום טוב לא תקן עזרא לקרוא בתורה דסבירא ליה כמאן דאמר או כולו לה' או כולו לכם ולכך אין אומרים ואני תפילתי: ובשם ר' נתן ב"ר מביר זצ"ל מצאתי למה אומרים במנחת שבת ואני תפילתי בשביל שצרה אחרונה שלא נחיתה מעולם כמות תחיה בעקבי הקץ מ' חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה והיום האחרון תכבד הצרה מכל שלפניה ויום שבת יהיה וכל היום תהיה הצרה עד עת המנחה ואזי הווי ישראל נענין במנחה ומיד יבא משיח ויושיענו הה"ד בעת רצון עניתיך ובוים ישועה עזרתך והיינו דכתיב בשוכה ונחת תושעון כלומר ביום נחת תושעון שבו תגאלו ותפלת המנחה קורא עת רצון שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנא' ויהי בעלות המנחה וגו' ומנהג לומר שלש פעמים אחת אומר החון ביחודי ואח"כ אומר אותו הצבור ואחר כך אומר אותו החון והצבור יחד. וכתב ר' בנימין אחי נר"ו המעם. תהלה אומר אותו החון ביחודי כנגד יצחק שתקן תפלת המנחה והיה יחודי באותו שעה ואח"כ אומר אותו הצבור לבד כנגד אליהו שנענה בתפלת המנחה וקרבן צבור הקריב באותה שעה ואח"כ אומרים אותו החון והצבור יחד רמו לישועה אחרונה שתהא שלמה לכל. בתפלת המנחה נהגו לומר אתה אחד ושמך אחד ומצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מצינו באגדה למה נברא מעשה בראשית בו' ימים ולא בפחות או ביתר מכן אתה למד אלהינו של מקום שהששה ימים הן ג' כמות עדים הראויין להעד והן מעידין על הקב"ה שהוא אחד ואין אחר זולתו והוא ברא את העולם כולו למעלה ולמטה והוא ראשון ואחרון. וב' ימים מעידין על ישראל שהן גוי אחד ובחר בו אל אחד ואלהות מלכותו עלינו. וב' ימים מעידין על השבת כי בששת ימים עשה הכל ובוים השביעי שבת וינפש וצוה לעמו לנוח בו ולשבות בו וזכר למעשה בראשית נמצא כי הן מעידין כאשר הן אדונים משובחין. הקב"ה הוא אדון ומלך ומתנאה על הכל ישראל אדונים וסגולים השבת יום מנוחה ויום חירות כאדון ומלך על כל הימים. ואלה שלשת האדונים חוזרין שלשתן ומעידין זה על זה הקב"ה וישראל מעידין על השבת שנבחר מכל הימים לנוח בו והוא מיוחד [בין שאר] הימים דכתיב ימים יוצרו ולא אחד בהם. זה שבת שהוא הנבחר מכל יום ויום זה אחד להקב"ה זה זכר לעדות יצירת העולם מעשה ידיו. וישראל ושבת מעידין הן על הקב"ה שהוא אחד והכל נעשה בדברו והוא המקדש ישראל והשבת. דכתיב כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם וכתוב והייתם קדושים כי קדוש אני וכתוב ויקדש אותי כי בו שבת. והקב"ה והשבת מעידין על ישראל שהן סגולה מכל העמים וקדושים וגוי אחד בארץ והם נצטוו להקדיש את ה' אלהי ישראל ולקדש את יום השבת. נאה לאל אחד להתיוחד בגוי אחד ביום מיוחד ע"כ אומרים בשבת במנחה אתה אחד ושמך אחד ומי

בעמך ישראל גוי אחד בארץ. ובשם גאון אחר מצאתי כך משמע סדר התפלה הקב"ה שהוא אחד נתן לעמו ישראל גוי אחד יום שבת שהוא יום אחד ונבחר מכל הימים וכן נדרש בבראשית רבא אמר הקב"ה ששת ימי יצירה כולם זוגין הן יום שביעי אין לו בן זוג. והוא ישראל בן זוגו. הה"ד זכור את יום השבת לקדשו. אמר הקב"ה לישראל הוי זכור לאותו יום שאמרת ישראל יהא בן זוגך. תפארת גדולה זהו לשון זיווג כמו תפארת אדם לשבת בית. ועטרת ישועה כמו אשת חיל עטרת בעלה. יום מנוחה וקדושה לעמך נתת כך ראוי לומר שהרי בסוף הלשון אמרים ינותו בו שהוא לשון זכר ופי שאינו אומר יום מנוחה צריך לו לומר ינותו בה שכל הלשון שלמעלה הוא לשון נקבה וכן אמר הר"ר שלום ב"ר יצחק זצ"ל שכך אומרים בברבונה. נשים לדברי רבינו שלמה זצ"ל תפארת גדולה ועטרת ישועה מנוחה וקדושה לעמך נתת כדכתיב ראו כי ה' נתן לכם את השבת ואמרו ז"ל כל השומר שבת כראוי מקרב את הישועה שנאמר בשוכה ונחת תושעון בשוכה ונחת זה שבת וכן הוא אומר וישב עמי בנות שלום ובמשכנות במשחים ובמנוחות שאננות. ובמדרש תלים מצאתי דורש זה המקרא ואמר אם ישמרו עמי משמרת שבת יזכו לישב בנות שלום. ואף בבראשית רבא מצינו כי בו שבת מכל מלאכתו אתמלא לא כן אמר ר' ברכיה בשם ר' יהודה ב"ר סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו ואת אמר מלאכתו לא להפרע מן הרשעים שמאברין את העולם שנברא לא בעמל ולא ביגיעה ומה נברא בו פי' בשבת שאנן ובטח שלוח והשקט ולכן אמרין בשבת במנוחה מנוחת שלום השקט ובטח וכדומה שאף הדורש של בראשית רבא כשהוציא זה הלשון סמך על המקרא כדכתיב וישב עמי בנות שלום לפי שהמקרא נדרש על שמירת שבת ולפי ששתי המקראות נדרשים על שמירת שבת קבעו חכמים בתפלה לשון המקראות תפארת גדולה ועטרת ישועה מושוכה ונחת תושעון מנוחת שלום השקט ובטח מוישב עמי בנות שלום. ולפי שהאבות שמרו משמרת השבת כדכתיב וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתי שאפי' עירובי תבשילין היה אברהם יודע ואומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו בניו זה יצחק ואת ביתו זה יעקב לכך אנו מזכירין את האבות בתפלה גילה באברהם רינה ביצחק יעקב ובניו במנוחה. מצינו בבראשית רבא גיל יגיל אבי צדיק זה אברהם בשעה שנתברך לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך באה שמחה וגילה בלבו שנאמר ויפל אברהם על פניו שהיה שמח ועלו בלבו על שהבטיחו הקב"ה לעשות לו נס כזה. רינה ביצחק כתב אחי ר' בנימין נר"ו אחרי שמצינו שנדרש גיל יגיל אבי צדיק על אברהם נמצא שביצחק הוא צדיק והרי מצינו רינה אצל צדיקים דכתיב רננו צדיקים בה' לכך יסדו יצחק ירנן. עוד צדיק בגמטריא ר"ד הוסף בו ד' אותיות הרי ר"ח כמנין יצחק: נשוב לדברי רבינו שלמה זצ"ל רינה ביצחק לפי שמצינו באגדה רננו צדיקים בה' כשהצדיקים רואין שכונתו של הקב"ה מיד הם אומרים שירה כשאמר יצחק לאביו הנה האש והעצים ואיה השנה לעולה השיב לו אברהם לעולה בני מיד רינן יצחק ואמר שירה ומה שירה אמר שיר של קרבן: יעקב ובניו ינותו בו לפי שמצינו בבראשית רבא ויתן את פני העיר שנכנס עם מדומה חמה וקבע תחומין מבעוד יום הדה אמרה ששמר יעקב אבינו את השבת. ואחרי ר' בנימין נר"ו כתב יעקב ובניו ינותו בו ולא אמר אברהם ובניו ולא יצחק ובניו שהרי בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו אינם נהים וזהו שכתוב ראו כי ה' נתן לכם את השבת לכם ולא לאומות העולם ומצינו אגדה אמר ר' יוסי ב"ר חנינה נכרי ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה היה חייב מיתה לפי שלא נצטוו עליה ולמה אמר ר' חייא ב"ר אבא אמר ר' יוחנן בנהוג שבעולם מלך ומטרונה יושבין ומשיחין זה עם זה מי שבא וככנס ראשו ביניהם אינו חייב מיתה וכך השבת הוא אות בין הקב"ה וישראל שנאמר בניו ובין בני ישראל אות היא לעולם לפיכך כל נכרי שבא ומכנס עצמו ביניהם עד שלא מל היה חייב מיתה ורבותינו אמרו אמר לו משה רבנו של עולם לפי שלא נצטוו נכרים על השבת שמא אם מקיימן אותה אתה נושא להם פנים. אמר לו הקב"ה הייך אפי' הן עושין כל מצות האמורות בתורה מפולן אני לפניך שנאמר ראה החילותי וגו': מנוחת אהבה ונדבה. זה מוסב על האמור למעלה יום מנוחה וקדושה לעמך נתת. יש מפרשין מנוחת אהבה ונדבה שנדב הקב"ה לתתה לישראל מאהבתן בס ולא ששאלוהו: מנוחת אמת ואמונה יש מפרשין שיש לנו עדות בדבר שהשבת הוא יום מנוחה ולא אחר כגון נהר סבטיון. ואש גיהנם. ובעלי זמורים: ובמדרש ר' תנחומא ראו כי ה' נתן לכם את השבת ראיה היא לכם

כנגד אומות העולם מן המן שאינו יורד בשבת: מנחת שלום השקט ובטח. כבר פירשנוהו למעלה: מנוחה שלמה שאתה רוצה בה יש מפרשין על שם האגדה האמורה בבראשית רבא ויברך ויקדש מלך בשר ודם כשהוא נותן אשטמיבא אינו נותן דונמיבא וכשהוא נותן דונמיבא אינו נותן אשטמיבא אבל הקב"ה כשהוא נותן אשטמיבא הוא נותן דונמיבא וה"ד ויברך ויקדש ולמשה עברך מפני מעשה פני ילכו והניחותי לך: כתב אחי ר' בנימין נר"ו צא ולמד שבזכות שבת נתרצה הקב"ה על מעשה העגל שהרי בהלכות שבת היו עוסקין כדכתיב אך את שבתותי תשמרו ושמרו בני ישראל את השבת וכתיב בתריה ויתן אל משה ככלותו וירא העם כי בושש משה וכן בשעה שנתרצה להם וצוום על מעשה המשכן הזהירם על השבת תחילה כדכתיב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגומר ששת ימים תעשה מלאכה ואחר כך צוום על מעשה המשכן וזהו שאמר פני ילכו והניחותי לך בזכות שבת שהוא יום מנוחה: מנהג לומר בתפלת המנחה צדקתך צדק לעולם וצדקתך אלהים עד מרום צדקתך כהררי אל. יש אומרים שבמקום צדוק הרין אנו אומרים אותן מפני שמסורת בידינו מאבותינו שמשנה רבינו ע"ה נפטר בשבת במנחה ועל כן אנו מצדיקין עלינו את הרין. והר"ר שניאור ז"ל פ' לפי שקרבה השעה שהחזירין הרשעין להשפט בגיהנם לפיכך אנו מצדיקין עליהם את הרין. ובפיסקא דשור או כשב דורש שם. צדקתך כהררי אל וגו' אדם ובהמה תושיע ה' משפט אדם ומשפט בהמה משפט אדם וביום השמיני ימול שתעבור עליו עבת ומשפט בהמה מיום השמיני והלאה הה"ד אדם ובהמה תושיע ה' מכאן רמו שאומרים צדקתך כהררי אל בשבת במנחה מאי מעמא דכתיב בהו אמת וחותמו של הקב"ה אמת ומנחת שבת חתימת שבוע ותחילת הפסוקים דורש שם על משפט רשעים בגיהנם. יש מקומות שהן אומרים אלו הפסוקים כסדר הזה (כ"ה) ונותנין סימן לדבר וה' אלהים אמת הוא גו' פסוק ראשון יש בו ה' פסוק שני יש בו אלהים. פסוק שלישי יש בו אמת והטעם לפי שכל פסוק יש בו מעלה עליונה מפסוק שלפניו. פסוק ראשון אומר צדקתך כהררי אל ופסוק שני אומר וצדקתך אלהים עד מרום שהיא מעלה עליונה וגדולה על הראשונה ופסוק שלישי צדקתך צדק לעולם שהיא מעלה וגדולה משניהם גם הפסיקתא מוכיח כן בכך סידורן שמתחיל לדרוש צדקתך כהררי אל ומסיים מכאן רמו שאומרים בשבת צדקתך כהררי אל במנחה. מאי מעמא דכתיב בהו אמת וחותמו של הקב"ה [אמת] ומנחת שבת חתימת שבוע הא למדת שצדיקין לתתום באמת ואין לנו לשנות מנהג אבותינו. ושבת שחל בו ראש חדש או הנוכה או יום טוב או חולו של מועד או אפי' ערב יום טוב או מוצאי יום טוב הנקרא אסור חג אין מנהג לאומרו ובשם רבינו משולם זצ"ל מצאתי שבת שיש למחר ראש חדש אין אומרים צדקתך צדק וגם בחול אין נופלין בתחנונים במנחה והטעם כי הוא דתנינן במס' ראש השנה אם לא באו עדים עד המנחה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קדש נמצאת אומר שמשעת מנחה נכנס ראש חדש ולפי שאנו אומרים צדקתך במנחה מפני כבודו של משה רבינו שנפטר בשבת במנחה כמו שקבלנו מרבותינו שאמרו מלאכי השרת צדוק הרין לפניו ואנו יודעין שלא היה אותו היום לא ראש חדש ולא יום טוב שבשבעה באדר מת משה על כן בכל מקום שאנו יכולין לרחותו מפני שום דבר כמו עכשיו מפני ראש חדש דוחין אותו וכל שכן בראש חדש עצמו וביום טוב שאין אומרים אותו. ומנהג לומר בעמידה וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו שישוין שאנו אומרים אותו במקום צדוק הרין אין ראוי להצדיק את הרין אלא מעומד כאדם שעומד לפני הרין ומקבל עליו את הרין ואומר יפה דנת. גם לרבני הפסיקתא דמשמע שאנו מעידין על הקב"ה שחותמו אמת והתם כל מעשה בראשית באמת דכתיב אשר ברא אלהים לעשות [ס"ח] אל"ף מ"מ תי"ו אמת ומנחת שבת היא חתימת שבוע הא קיימא לן דכל עדות בעמידה. מצאתי בשם רב שלום זאון זצ"ל בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד ולא עוד אלא שמנהג בבית רבינו שבבבל שאחר מנחת שבת שונין אבות וקנין תורה ויש מהן שהורגלו להקדים מנחת שבת להתפלל מבעוד עים ועד תפילת המנחה ישב בדד וידום ומכל מקום לעסוק בתורה שפי עדיף ואל יעמוד במל ומה שאין אנו עוסקין לא שיהיה אסור אלא מפני כבודו של משה רבינו ע"ה לקיים נשיא שמת כל המדרשות במלין ולכך נהגו לומר פרקי אבות משה קבל תורה מסיני לומר דרי אנו מספרין בכבודו ושבתו ובכך תהיה לו מנוחה טובה:

מדרש

(כ"ה) כ"ה ב' טספ דקתך כסרי אל ודקתך אלהים עד מרום. ודקתך דק לעולם.

[קבו] דין אכילה ושתייה בין מנחה לערבית .

מדרש אנדה השוטה מים בין השמשות כאילו גזול את מתיו . מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל כך שמענו מפי חכמים הראשונים כל בין השמשות נותנין רשות לנשמתן של מתים לשותות מים . וכל השוטה מים בין השמשות בשעה ששותות נשמות מתות אין מניחין נשמה של מת קרובו לשותות מים לפיכך אמרו חכמים כאילו גזול את מתיו ולא כל קרובים אלא שבעה מתים שאדם מתאבל עליהם כגון אביו ואמו אחיו ואחותו בנו ובתו ואשתו ודוקא בתוך י"ב חדש . מה מעם מפני שאמרו חכמים כל י"ב חדש גוף קיים ונשמה עולה ויורדת אבל לאחר י"ב חדש גוף כלה ונשמה עולה ואינה יורדת . ורבינו תם ז"ל השיב להר"ר משולם ז"ל על אותם שנהגו בצרפת לאכול בין מנחה לערבית ובמדרש אמרינן כל השוטה מים בין מנחה לערבית גזול את המתים קרוביו ואמרינן במדרש שהן שותין ממעין אחד בשבת בערב ופעם אחת אירע מעשה בלותר ובא לידי סכנה ובקושי גדול התירו לאכול ערב יום הכפורים סמוך לתפלה ותיקנו וידוי קודם שיאכל וישתה משום שברות גם תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת או שחל להיות בשבת ונדחה בקושי התירו . וראינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסאי זצ"ל שתיקנו לומר צדוק הרין על שם שנפטר משה רבינו ע"ה בשבת במנחה וגם אין רגילין לעסוק בתורה בין שתי תפלות משום חכם שמת כל המדרשות במלון אך אינו אסור אלא מנהג לזכרון פטירתו אלא שקורין במסכת אבות במנחת שבת אבל אכילה ושתייה לא תקנו קדמונינו ולא על חנם נהגו שלא לאכול ומנחה אבות תורה היא והא דאמרינן פורש מפה ומבדיל אקראי בעלמא הוא . כך השיב רבינו תם זצ"ל . ובשאלות חלום אשר שאל הצדיק ר' יעקב ממרויש זצ"ל השיבו ואכלתם אכול וישבעו והללתם את שם ה' אלהיכם וראויה לדבר יום הכיפורים ותשעה באב ושאר תעניות . ועל מה שכתב רבינו תם זצ"ל שנפטר משה רבינו בשבת במנחה יש מקשין דהא כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום . היום מלאו ימי ושנותי זה כתב משה רבינו לכולא עלמא אפי' למאן דאמר בבבא בתרא יהושע כתב מה' פסוקים ואילך ואם בשבת נפטר לא כתב זה ואם תאמר שקודם השבת כתב מה שעתיד לומר לישראל כשיגיע השבת ובשעה שכתבו בתורה לא היה עדיין אלא שעתיד להיות וצריך לחזק דאין הכי נמי . עוד אמר ר' שיש שמוכיחין שמשמע מתוך הפסוקין שבפרשת יולך שבו ביום שנפטר כתב את השירה וצריכה עיונא . ועוד נראה שחזק עולם מוכיח כן שלא נפטר כי אם בערב שבת דקתני ואחר הפסח בכ"ב בו סבבו את העיר שנאמר וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה וגו' והיו ביום השביעי ר' יוסי אומר שבת היה והשתא כיון שיום השביעי שבת היה והוא בכ"ה בניסן מדהוי יום ראשון של הקפת העיר בכ"ב בניסן א"כ ראש חדש ניסן היה באחד בשבת וראש חדש אדר היה בשבת א"כ שבעה באדר שבו מת משה היה בערב שבת . זה מצאתי בשם הר"ר שמחה זצ"ל :

[קבת] דין למה אין מתפללין בשבת שמונה עשרה והמעשה ומתחיל של חול .

זמה מעם אין מתפללין בשבת אלא ז' ברכות אמר רב הונא מפני שאסור לאדם לבקש צרכיו בשבת פי' לפי שבתחילת י"ח ברכות יש דברים שאדם מיצר עליהם אם הוא צריך להם ואתי למעט בעונג שבת אמר רב נחמן כי הוינן ביה רבה בר אבוח איבעיא לן מיניה הני בני בי רב דטעו ומתחילי תפלות חול בשבת מקון שיגמורו פי' שאחר שאמר נ' ראשונות שצריך להזכיר של שבת מעתה והתחיל אתה חונן לאדם בסדר תפלת חול מהו שיגמורו אותה ברכה שנוכר בה כי הוא שבת ואמר לן גומרינן אותה ברכה דבדין הוא דבעי לצלווי י"ח ומשום כבוד שבת הוא דלא אטרחהו רבנן וכיון שהתחיל גומר ופי' הר"ר שלמה ב"ר אברהם זצ"ל דוקא בתפלת ערבית שחרית ומנחה דיש בהם מקום לשמנה עשרה אבל תפלת מוסף אין בה מקום לשמנה עשרה כלל הלכך פוסק אפי' באמצע הברכה . ומורי הר"ר מאיר זצ"ל פי' דוקא בברכת אתה חונן גומר אבל בשאר ברכות פוסק והכי איתא בירושלמי הכל מודים באתה חונן דגומר כל אותה הברכה אמר ר' תמיה אני למה ביטלו חונן הדעת בשבת אם אין דעה תפלה מנין . ואם מעתה והתפלל בשבת כל התפלה של חול חוזר ומתפלל וכתב אחי ר' בנימין גר"ו הטועה בתפלות של שבת ערבית שחרית ומנחה והחליף של זו בזו אומר אני שאינו צריך לחזור ולהתפלל לפי שצריך ברכה רביעית הוא אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו כמו שאומר ביום טוב אתה בחרתנו וקדמונינו ז"ל תיקנו לומר בכל

בכל תפלות כפי הסדר שתיקנו וסדרו והאריכו על ידי עילה שמצאו בחכמתם ע"כ נראה שאין צריך לחזור ולהתפלל שהרי תפלת שבת התפלל אבל המוחליף ומשנה לכתחלה עליו אני קורא אל תסג גבול עולם ופורץ גדר ישכנו נחש והנני מרמה את זה למה ששינינו בשלש קופות על שלש שלש מאין תורמין את הלשכה וכתוב עליהן אלה בית גימל ואמר רבא לידע אי זהו תרומה ראשון להקריב ממנה ראשון שמצוה בראשון פי' מצוה בראשון אבל אם שכחו והקריבו תחלה מן המאותר אין חוששין אלא משום מצוה הבא נמי מצוה להתפלל כל תפלה ותפלה בעונתה אבל אם טעה והחליף אחת מהן אינו חושש שכל אחת ואחת תפלת שבת היא אך בתפלת מוסף אינו נראה לומר כן שאין דרך למוסף בשאר תפלות ולא שאר תפלת במוסף: תנו רבנן טעה ולא התפלל של מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת. טעה ולא התפלל בשבת במנחה מתפלל במוצאי שבת שתים של חול ומבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו פי' צריך להקדים תפלת החובה לתפלת התשלומין הלכך כשהבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו שצריך להבדיל בה בראשונה לא עלתה לו לשם תשלומין דבעינן שתהא לאחר תפלת החובה אלא עוד חוזר ומתפלל לשם תשלומין בלא הבדלה ואם הבדיל בזו ובזו שתיהן עלו לו ואם לא הבדיל בזו ובזו שתיהן עלו לו דתניא טעה ולא הוכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס:

[קבט] דין תפלת מוצאי שבת וסדר ויהי נעם ומהו במלאכה קודם תפלה.

וצריך לאחר להתפלל במוצאי שבת שלא ייראה השבת עליו כמשאוי. דאמר ר' יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוצאי שבת בציפורי. ותפלת ערבית במוצאי שבת כשאר ימות החול אך צריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת. ירושלמי מה ראו חכמים לקבוע להבדלה בחונן הדעת שכשם שאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל כך אסור לתבוע צרכיו קודם שיבדיל טעה ולא הבדיל בחונן הדעת אינו חוזר ואין צריך לאומרה בשומע תפלה מפני שיכול לאומרה על הכוס. כתב בעל הלכות גדולות היכא דנפק שבת ובעי למעבד עבירתא מבעי ליה לברוכי המבדיל והוא שיש בה הזכרת ה' ומלכות והני מילי היכי דבעי למיעבד עבירתא מקמי צלויי דאורתא אבל אי בעי למעבד עבירתיה לבתר צלויי כיון דאבדיל בתפלה לא צריך לברוכי. וגדולה מזו פי' רבינו שלמה זצ"ל דאפי' בלא הזכרה ומלכות אם אמר המבדיל בין קרש לחול לבד די לו דאמר רב אשי כי הווינן בי רב כהנא הוה אמרין המבדיל בין קודש לחול ואפכינן סילתי. ופירש רבינו שלמה זצ"ל המבדיל בין קודש לחול להבירא בעלמא ללות את המלך ועבדינן צרכין ואחר כך מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה וכל שכן אי אבדיל בתפלה שהוא מותר לעשות צרכיו ומבדיל על הכוס ורבינו יצחק פסי זצ"ל כתב אין צריך לומר בין אור לחשך אלא בא"י א"מ"ה המבדיל בין קרש לחול בלבד. ור' ישעיה זצ"ל כתב דלא סבירא ליה דמה זה שאומר ועבדינן צרכינן כיון דהבדלה גמורה עבד ונפק ידי חובה ובירך עליה למה לא יעשה כל צרכו מה נשאר לו עוד לעשות ועוד שלא נאמרה המימרא אלא לתרץ מה דקשיא לן וטביא פירות בירו ואע"ג דלא אבדיל ואין לו כוס בשדה ובא זה ר' אבא לתרץ דלא בעינן הבדלה אלא היכרא בעלמא כדברי ר' שלמה זצ"ל: לאחר תפלת לחיש אומרים קדיש עד ליעילא ואומרים ויהי נעם וישב בסתר עליון כל המזמור עד ארך ימים אשביעיה ולמה נהגו לומר זה המזמור במוצאי שבת פי' אחי ר' בנימין נר"ו לפי מה שאמרו רז"ל במס' שבועות פרק ידעיות הזממאה שיר של פגעים בכנורות ובנבלים ובתופים ואומר וישב בסתר עליון עד כי אתה ה' מסים והמזמור הזה אמרו משה רבינו ע"ה בשעה שהקים את המשכן והתפלל (מן [על] המזיקין שיכלו מן העולם וכן מפורש בפסיקתא דויהי ביום כלות מהו ביום כלות רבי אלעזר אומר ביום שכלו המזיקין מן העולם ומה טעמה לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך מאהלך כלו המזיקין מן העולם אמר ר' יוחנן מה לנו ללמוד ממקום אחר נלמוד ממקומו שנאמר יברכך ה' וישמרך ישמרך מן המזיקין ולפי שבשבת אין צריכין שמירה כמו שפירשנו למעלה הלכה ס"ו שהשבת הוא משמר את עצמו ואת שומריו ואין צריכין לירא מן המזיקין תרע לך שהוא כן שהרי אין מתפללין שומר את עמו ישראל לעד כלילי שבת אלא פורשין על השלום לפיכך עתה שנכנסין לימות החול והן צריכין שימור שבבר ניתנה רשות למחבלים גם לשר דומה הממונה על הרוחות להשיב נפשות הרשעים בגיהנם לדונם ע"כ נהגו לומר זה המזמור

במוצאי שבת שיש בו תפלה להמלט מן המזיקין ומדין גיהנם. מן המזיקין כמה דתימה יפול מצדך אלף ורבעה מימינך אליוך לא יגש. מדין גיהנם כמה דתימא לא תאונה אליוך רעה אין רעה אלא גיהנם כמה דתימא וגם רשע ליום רעה. ונהגו העם להתחיל ויהי נועם והוא סוף המזמור שלמעלה ממנו להתפלל על מעשה ידיום שהרי בשבת לא עשו מלאכה. ונהגו לאומרו בנחת ובנעימה (טו). אך ימים כופלין ואמרים אותו ב' פעמים והטעם להפריש בין קריאת המזמור לקריאת סדרא ויש אמרים לפי שבתיות של ויהי נעם הם כנגד תיבות של קריאת שמע חסר המש תיבות לפיכך כופלין אך ימים שהן ה' תיבות כדי שיהיו תיבות מכוונות. ואמרים ואתה קדוש וקרא זה אל זה וכולא סדרא ומפורש בתנחומא במוצאי שבת בת קול יוצאת ואמרת להם לרשעים צאו לניהנם שכבר השלימו ישראל סדריון ובסנהדרין פרק ד' מיתות במעשה דמונסרופוס כששאל ר' עקיבה מה יום משאר הימים וכו' עד אמר לו מלאך שהוא ממנה עלינו דומה שמו והוא דן אותנו בכל יום ויום ובערב שבת עם השיכה בת קול יוצאת מברות ואמרת הנח לרשעים אלו וינחו ובמוצאי שבת עם השיכה צועק המלאך שהוא ממנה על הרוחות אלו ואמר חזרו לכם לניהנם למות שכבר השלימו ישראל סדריון וכן כתב בעל השאילתות מכאן רמז לויהי נועם למוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים שחלו להיות בשבת ועל כן נהגו לאומרו בנחת ובנעימה (טז). גם הקדיש אמרין אותו בנחת לעכב כניסתן בדין. יש מקומות שאין אמרים ויהי נועם במוצאי שבת כשחלו להיות יום טוב בראשון או בשני או בשלישי אבל מרביעי ואילך אם חל יום טוב אין מניחין אותו והטעם שלהם שראשון ושני ושלישי נקראין טוב אחר השבת שאין אמרים אותו. ובתשובות הגאונים מצאתי בשם רב נטרנאי גאון זצ"ל אין אמרים ויהי נועם אלא למוצאי שבת לחול בלבד וכן נמי קידושא דסידרא אין אמרים אותו אלא בשאומר ויהי נעם ואין אמרים אותו במוצאי שבת ליום טוב ולא במוצאי יום"ט לחול ולא במוצאי יום הכפורים לחול דלא תקינו ליה חכמים הראשונים אלא במוצאי שבת לחול היכא דאיכא שיהא ימים דחולא לקמן אבל אי איכא בי מיצעו יום טוב או יום הכיפורים ואפי' חל יום טוב במעלי שבתא דאיכא חמשה יומא דחולא לא אמרינן ויהי נעם כההיא אפוקי שבתא עד דאיכא שתא יומי דחולא לקמיה בכיין דאמרינן ומעשה ידינו תרי זימני בעינן שתא יומי דחולא דאי הוי חד ומעשה ידינו הוה אמרינן כדי פיישין מקצת יומא דחולא קמיה אבל כיון דאיכא תרי בעינן כוליהו יומא דחולא וסימין לדבר ויהי נעם וי"ז עולה לששה וי"ז יהי נעם וכן מצאתי לר' עמרם גאון זצ"ל וכן מנהג פשוט אצלנו. אך בשם רב שרירא גאון זצ"ל מצאתי ולענין קריית ויהי נעם במוצאי שבת שנמצא בדברי רב עמרם שאין אמרים אותו אלא בזמן דאיכא לקמן שיתא יומא דחולא משום דאמרינן תרי זמני ומעשה ידינו הרבה תמהנו בזה וזה מנהג שלא ידענהו ולא שמענו בו מעולם אפי' במקומו של רב עמרם ודאי במוצאי שבת ליום טוב אין רגילין לומר ואף במוצאי שבת לחולו של מועד אין רגילין לומר ושאלו למר רב יוסף בר מר רב חנינא ואבוי זצ"ל מהו לומר במוצאי שבת לחולו של מועד ואמר להו לא מנהגא למימר ואם אמר לא הפסיד עכשיו אל תמנעו אלא במוצאי שבת ליום טוב או לחולו של מועד בלבד הנה משמע מתשובת הגאון שאם חל יום טוב מיום שני ואילך אין ראוי למנעו כלומר ויהי נועם. והכל כמנהג המדינה. עוד נהגו לומר פסוקין של ברכות ונחומות לסימן טוב לפי שהיא תחלת השבוע ויתן לך יעבודק עמים וכו' כסדר הכתוב בסנהדרין והותמין בא"י מלך מהולל בתשובות. אך שמעתי בשם הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל שאין ראוי לחתום. דק"ל כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וזה אינו אלא קריאה בעלמא ומה מקום לברכה זו הלכך הויא ברכה לבטלה וכן משמע מפירושו רבינו הננאל זצ"ל שהביא בפ' מסכת תעניות מה שאומר בירושלמי כל הברכות אחר הותמיהן ואין אומר ברכה פסוק ופירש כלומר אין מזכיר פסוק לבדו וחותם בו ברכה ואילו דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וחותם בברכה אין בו משום ברכה פסוק והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לר' בנימין אחי נר"ו הכי פירושו. כל הברכות אתי חתימתן וצריך לומר בסופה של ברכה סמוך לחתימה לשון הדומה ונמשך אחר החתימה ואין אמרים ברכה פסוק פ' אין אמרינן פסוק של ברכה סמוך לחתימה כגון בברכת השנים אל יאמר ככתוב יצו ה' אתך את הברכה באסמך או בימות הגשמים. יפתח ה' לך את אוצרו

השוב

הטוב את וכו' או בברכת חולים אל יאמר כל המהלה אשר שמת' במצרים וגו' או והסיר ה' ממך כל חולי וגו' וכיוצא בהן ומעמא דמילתא מפני שנראה כמקדים ברכת עבד לרבו. באומרו סמך לחתימה פסוק שנאמר עקרו בלשון ברכה להדויט אלא אם בא לומר פסוק יאמר פסוק שמדבר בשבתו של מקום ואם לאו יאמר בלשון שבת או לשון בקשה ותותם וזה יהיה כעין חתימה ודומה לה ואילין דאמרין צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בה משום ברכה פסוק פי' הבא לאומרו בסמך לחתימה רבונה ירושלים או סמך לחתימה דמשמת ציון בבניה הרשות בידו ואין בו איסור משום ברכה פסוק. והכל הוא כבודו של מקום כי יגדל שמו בעולם בשובו את שבות עמו ואת שיבת ציון כי ברב עם הדרת מלך ואין מלך בלא פלמין והיא עיר קדשו קרית מלך רב הלכך שניהם ברכת הרב עד כאן תשובת הרב וכן נהגו לומר פיוטין והבדלות וזמירות ללות את השבת כדרך שמלוין את המלך בכניסתו לעיר וביציאתו:

[קל] דין הבדלה על הכוס ושצריך אדם להסדיר שולחנו במוצאי שבת.

וצריך אדם להסדיר שולחנו במוצאי שבת דאמר רב חנינא לעולם יסדיר אדם שולחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא לבזות משל שמלוין את המלך ביציאתו כשם שמלוין אותו בכניסתו ובסידורים מפרש אבר אחד יש בו באדם ונסכוו שמו ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת. ואע"פ שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס דתניא אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קרושות והבדלות בתחילה קבועה בתפלה העשירו קבועה על הכוס חזרו והענו קבועה בתפלה והן אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל אין מבדילין אלא על היין ולא על הפת ולא על המים ואע"פ שכתוב בפרקי' דר' אליעזר רב מונא אומר כיצד אדם מבדיל מביא כוס של יין ומקרב ידיו לאור הנר ואומר בורא מאורי האש וכיון שמרחיק ידיו מן האש אומר ברכת המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו יין פושט ידיו לאור הנר ומסתכל בצפרנים שהן לבנות מן הגוף ואומר בורא מאורי האש ואם אין לו נר פושט ידיו לאור הכובכים ואם נתקדשו שמים בעבים ואינו רואה הכובכים תולש דבר מן הארץ ואומר בא"י המבדיל בין קודש לחול וכו' אע"פ"כ לא סבירא לן לאבדולי אלא על היין ואפי' כפת אין מבדילין וכן מצאתי לרב עמרם בר ששנא גאון זצ"ל אין מבדילין כפת כל עיקר מה מעם שאינו דומה הבדלה לקידוש מפני שהקידוש אי אפשר לו שלא יסעוד כדאמרין אין קידוש אלא במקום סעודה וכיון שהשלהן קבוע וסעודתו קבוע ואי אפשר לו שלא יסעוד מקדש על הפת ואפי' לכתחלה יכול לקדש על הפת אי חביב ליה טפי מחמרא. כדאמרין בערבי פסחים רב כי הוה חביב ליה חמרא הוי מקדש בחמרא וכד הוה חביבא ליה ריפתא הוה מקדש אריפתא והא דאמר בכרייתא התם זכור את יום השבת וזכרוהו על היין בכניסתו לאו דוקא על היין הוא הדין נמי דעל הפת יכול לקדש ואורחא דמילתא נקט יין המשמח אלהים ואנשים. ואפי' אם נדור ועומד מערב שבת שלא לוכל מותר לו לקדש על הפת ולאכול דאין שבועה בתוך שבועה דמושב ועומד הוא מהר סיני שיקדש ואין קידוש אלא כמה שהוא קובע סעודתו או פת או יין דכתיב וקראת לשבת עונג במקום קריאה שם תהא עונג הלכך חייב לאכול ולעבור על נדרו כדי שיהא עונג במקום קריאה וכן מציינו במס' נזיר דאמר התם נזיר חייב בקידוש היום לשתות מאחר שקדש בין והתם מפרש מעמא וכן מי שנדר שלא לאכול וקדש על הפת חייב לאכול מיהו אנן לא שרינן ליה לכתחלה שיקדש הנזיר על היין אלא יקדש על הפת ויפטר מן היין אבל אם מיהר וקדש חייב לשתות וכן מי שנדר שלא לאכול אל יקדש בתחילה על הפת שהרי יכול לקדש על היין וליפטר. דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה ויש לך לעשות שניהם אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו ובא עשה וידחה את לא תעשה וכיון בקידוש לא תעשה הנדר ועשה זכירת הקידוש כפת או בין והוי נמי כמי שלא נדר בו לכתחילה וישתה דאין נזירות חלה על יין של קידוש מאחר שהוא מצוה לקדש בו. וכן למי שנדר על הפת אם אין לו יין יקדש על הפת דאין חילוק בין יין לפת לענין קידוש. ומצוה הוא לקדש או כפת או בין מאחר ששולחנו קבוע ומסודר לפניו אבל במוצאי שבת כלום הוא מצוה מן התורה לסדר שולחנו ולקבוע סעודתו כפת או בין שנוטל פת ומבדיל עליה הלכך אין מבדילין על הפת וכן מנהג בשתי ישיבות אבל במוצאי שבת ליום טוב שיש קידוש והבדלה אם אין לו יין מבדיל על הפת ושפיר דמי וכן אמר

שבלי ענין שבת קל הלקט נב

בה טעם אדוננו מר רב צדוק מאור עינינו וצ"ל אילו עמדה הלכה כדשלה אבא אבוח דשמואל
 לרבו ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך שלח ליה כך אמר ר' ישמעאל בר' יוסי שאמר משום אביו
 שאמר משום ר' יהושע בן חנניה ניה"ק. נר. הבדלה. יין. קידוש. ואמר ר' חנניה משל למלך
 ויצא ואיפרנס כנסם. בתחלה מלוין את המלך זה שבת ואחר כך יוצאין לקראת איפרנסו זה
 יום טוב. הוה אמינא כיון שהבדלה קודמת וק"ל דאין מבדילין על הפת. אסור להבדיל על הפת
 אפי' בשבת ולמחר יום טוב עכשיו שאמרו חכמים היכא דאיכא זמן היכי עביד אבוי אמר קונ"ח
 רבא אמר יקנה"ו והלכתא יקנה"ז כרבא כיון שקידוש אומר תחלה נעשה קידוש על הפת עיקר
 והבדלה כשפילה ומבדילין על הפת עם הקידוש וכן סברא דרבנן בתראי אבל קמאי כגון מר רב
 יוסף גאון ומר רב אבא ומר רב צדוק גאון וז"ל (דמתא מחסיא) סבירא להו דהבדלה נמי על הפת.
 וכן פסק בעל הדברות ורבינו תנאל וצ"ל. ובשם רב האי גאון וצ"ל מצאתי ששאלתם מי
 שנשבע שלא ישתה יין עד י"ב חודש מה יעשה לענין הבדלה וקידוש היום שהוא מושבע עליו
 מהר סיני וכי מושבע עליו מהר סיני על קידוש היום כיון בלבד הלא אפשר לו לקדש בפת וכמו
 כן יכול להבדיל ג"כ בתפלה ודיו שהרי אמרו רז"ל המבדיל בתפלה וז"ל הכוס יגוהו לו ברכות
 על ראשו מכלל דסני ליה בהדא ובדאי מזה מן המוכרח להבדיל ולקדש על היין אבל עד
 שנאמר כל הנשבע על זה הרי זו שבועת שוא אין אנו יכולין להתיר והוא חייב לעמוד על שבועתו:
 ואסור ליה לאיניש למטעם קודם הבדלה שום מוטעם כי הא דאמרי ליה מר ינוקא ומר קשישא
 בני דרב חסדא לרב אישי איקלע אמירם לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתנין ליה שברא ולא
 אבדיל ובת שוות למחר אייתנין ליה חמרא ואבדיל ומטעם מידי. לשנה איקלע לאתרין ולא הוה
 לן חמרא אייתנין ליה שברא ואבדיל אמר חמר מדינה היא. ש"ס תלת ש"ס המבדיל בתפלה
 צורך שיבדיל על הכוס וש"ס אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל וש"ס מי שלא הבדיל
 במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כלו. והא דאמרינן אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר
 המזון ומשלושלו כולן לאחריו. דשמעינן מינה דמותר למטעום כלום קודם הבדלה פי' רבינו נסים
 וצ"ל דהכא באוכל בשבת במנחה עסקינן וחשבה מוצאי שבת ועדיין לא בירך ברכת המזון
 אי נמי יש לומר הא דאמרינן דאסור לאדם למטעום כלום קודם שיבדיל הני מילי היכא דאית
 ליה חמרא טובא לברכת המזון ולהבדלה דמצי לקוימי לכולהו. אבל האי דלית ליה אלא חד
 כסא אם יבדיל תחילה נמצא שמפסיד כוס של ברכת המזון ואמימר דבת שוות משום דלא הוה
 ליה חמרא כלל וכיון שלא היה מקיים מצות הבדלה כלל לא רצה לוכל אבל זה שיש לו כוס
 אחר ועתיד לעשות הבדלה מותר לו לוכל ומשלושלו ודוקא גבי הבדלה אמרינן הכי אבל לא
 לגבי קידוש שאם אין לו אלא כוס אחד מקדש ואוכל ואחר כך מברך ברכת המזון בלא כוס.
 ולא שרינן ליה להתחיל ולוכל בלא קידוש כדשרינן בהבדלה. משום דקידוש הוא מן התורה
 כדנפקא לן מוכור את יום השבת לקדשו. אבל הבדלה אינה אלא מדרבנן. והכי נמי אמרינן
 אמר רב שבת קובעת לקידוש אינה קובעת להבדלה ואי"ג דפליג שמואל עליו ואמר בשם
 שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה ק"ל הלכה כרב באיסורי. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו כלל
 דסבירא לן דלא אמרינן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל אלא היכא דאית ליה חמרא אבל
 אם הוא במקום שאין יין מצוי מה יעשה יתענה. הלכך די לו בהבדלה דתפלה דכיון דאין לו יין
 חזרה הבדלה לישנה. כמו שאמרנו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו
 קבעוה בתפלה והן אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. פי' זה שאמרו צריך להבדיל
 על הכוס דווקא היכא דאית ליה יין אבל אי לית ליה יין יצא בהבדלה דתפלה והא דאמימר
 דבת שוות חומרא הוא דאחמיר אנפשיה אי נמי יין היה מצוי אצלם שהרי למחר הביאו לו יין
 והבדיל ולכך לא רצה להבדיל בערב והם לא חששו בכך דכיון דשכר חמר מדינה הוא וראוי
 להבדלה היה לו להבדיל עליו כמו שעשה לשנה הבאה. אבל ראוי לאדם לטרוח ולחזור אחר היין
 כיון להבדיל עליו דאמר ר' יוחנן שלשה מנחלי העולם הבא ואלו הן הדר בארץ ישראל והמגדל
 בניו להלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבתות והוא דשייר מקידושא לאבדלתא. ואמר
 ר' צדוק כל שאינו מבדיל על היין ואינו שומע מן המבדילים במוצאי שבת אינו רואה סימן
 ברכה לעולם וכל המבדיל בין במוצאי שבת או שומע מן המבדילים הקב"ה קורא אותו קדוש
 ועושהו כגולה שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' וכתוב והייתם לי קדושים כי קדוש אני.
 אמר רבא הלכתא טעם מקדש טעם מבדיל ומי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום
 כולו. ומוי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבוע כולה וכדאמר ר' זירא עד רביעי
 בשבת

שְׁבִילֵי עֵינֵי שֶׁבֶת קַל הַלֶּקֶט

בשבת פי' ואין רביעי בכלל. אמר ר' יעקב אבל לא על האור פי' שאין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת בריותו הוא. סדר הברלה. יין. בשמים. נר. הברלה. וסימן ביתי יבנה"ה. ומה טעם מברכין על הבשמים במוצאי שבת לימודנו רבותינו ז"ל שבשבת יש באדם שתי נשמות ובמוצאי שבת ניטלת ממנו נשמה אחת ונשאר הלויש על כן צריך להריח בבשמים ובריה טוב כדי להתחזק. ובוים הכיפורים ליכא יתיר נשמה ולא מברכין. ובשם רבינו יעקב בר' יקר זצ"ל מוצאתי מה טעם מברכין על הבשמים במוצאי שבת מפני שבשבת שובת אור של גהנם ואינו מסריח ובמוצאי שבת חוזר ושוּרף ומסריח לפיכך מריח בבשמים להפיג ריח רע אבל ביום הכיפורים לא מצינו שביתת האור. ומה שנהגו להסתכל בצפרני אצבעותיהן מוצאתי שהשיב רב נטרונאי גאון זצ"ל כשהוא מברך במוצאי שבת בורא מאורי האש שבת מנהג בב' הישיבות שמסתכלין בכפות ידיהן וכן ראינו רבותינו זצ"ל שהיו עושיין ואומרין נסתכל בידינו כדי שנהנה מן האור כמו ששנינו אין מברכין על האור עד שיאורו לאורו וכך הוא המנהג תחילה מכנים אצבעותיו לתוך ידו ומחשיך תחתיהן ואחר כך פועמן והנה אור במקום חשך ומברך שכבר הוא נאות מן האור. וראינו בפרקים דר' אליעזר שמצוה להסתכל בצפרנים לפי שהן לבנים ובהן נהנה מאור הנר בראותם ומשום הכי פשטינן ידיים להברלה למחוי אי איכא נהורא אי לא וכיין דלאו בורא האש מברכין אלא בורא מאורי האש אי איכא נהורא מברך ואי חוי בחבריה או במידי אחרנא מברך. ירושלמי ר' חזקיה בשם ר' ירמיה הענין אמן צריכין ליתן עיניהם בכוס ועיניהם בנר ותו גרסנן בירושלמי ר' זעירא ורב יהודה ור' בא בשם ר' אבא בר ירמיה אפי' יום טוב שחל להיות באמצע השבת אומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה אמר ר' זעירא לרב יהודה וכי ששת ימי המעשה לפנינו. אמר ליה וכי יש שומא וסרהה לפנינו והכי נמי אתא בנמרא דילן מאי טעמא סדר הברלות הוא מונה ואלו שאומרים בהברלה ככתוב והייתם לי קרושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי והותמין בא"י המבדיל בין קודש לחול. כתב אחי ר' בנימין נר"ו דלא סבירא ליה דאנן בעינן כעין חתימה סמוך לחתימה ועל כיוצא בזה נראה לומר כל המוסף גורע דאינו לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה אבל בין יום השביעי לששת ימי המעשה היינו בין קודש לחול והוי מעין חתימה ומעין פתיחה סמוך לחתימה. מוצאתי בשם הר"ר שמחה זצ"ל ראיתי אנשים המחמירין על עצמן במוצאי שבת שיושבין על השולחן ומבדיל על היין ושותה ואע"פ שלא פסק בסעודתו מברך בורא פרי הגפן כשהוא שותה בתוך הסעודה ואע"פ שבירך על כוס ההברלה משום דאמר' דיש הברלה בלא סעודה כשהוא סועד נמי לא במלה ברכת היין שבתוך הסעודה ולר' אינו נראה ואין מנהגו בכך דכיון שהוא מיסב על השולחן ולא פסק בסעודתו עולה ברכת היין לכאן ולכאן והמברך שתיים הוי זו ברכה לבטלה וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו דברכת היין של הברלה פוסרת היין שבתוך הסעודה מאחר שאינו מפליג והרי הוא סועד מיד אחר שהבדיל וכן שנינו בירך על היין שלפני המזון פטר את היין של אחר המזון וכ"ש שבתוך המזון והא דאמר' עלה אמר רבה בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שבתות וימים טובים שאדם קובע סעודתו על היין וכן אמר רבה בר מרי אמר ר' יהושע בן לוי לא שנו אלא שבתות וי"ט ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם שאדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה בירך על היין שלפני המזון לא פטר את היין של אחר המזון. לאו לאפוקי כי האי גוונא דהברלה אתי דכל כי האי גוונא שמברך על היין ודעתו לסעוד מידי בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ולא בא ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי למעט שאר ימים אלא לפי שיש שרגילין להביא קודם אכילה יין לשהות להמשיך את לבם לאכילה כדאמר' חמרא פורתא גריר ופעמים אוכלין מיד ופעמים נמלכין ואין אוכלין מיד הלכך כל זמן שקובעין סעודתן על היין שאחר ששותין סועדין מיד ואין מפליגין אין צריך עוד לברך כמו ששנינו והוי דומיא דשבתות וימים טובים אבל השותה קודם סעודה ונמלך אם יסעוד מיד אם לאו ודאי כי האי גוונא צריך לברך והיינו דר' יוחנן ור' יהושע בן לוי. ותו כיון דאי אפשר לו לסעוד עד שיבדיל אין לך קביעות סעודה על היין גדולה מזו:

תמה הערוגה השנייה	בהלכות שבת מנויה
המזמולאה בתאר השבלים	המוכות העולות למחיה
רבולת בשמי הראשה	הלכות שבעים וששה

וסימנם מלב"ד שבתות ה' :

שבלי הלקט

הערוגה השלישית סדר ברכות

[קלא] דין מצות נטילת ידים ושצריך לזוהר בהן .

אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק בר אשיאן אין נטילת ידים לחולין אלא משום סרך תרומה ועוד משום מצוה . מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים ורבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר' אלעזר מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים לחולין מן התורה אמר ליה אביי לרבא מאי אסמכתא דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים הא שטף טהור והא קא בעי טבילה אלא הכי קאמר הא אחר שלא שטף טמא אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה בכמתנותא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים . והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב . אני ה' אלהיכם זו ברכה : ר' זריקא אמר ר' אלעזר כל המולול בנטילת ידים נעקר מן העולם ואמר רב אמי ואמר לה בכמתנותא תנא שלשה דברים מביאים את האדם לירי עניות המשתין מים לפני מטתו ערום . ומי שאשתו מקללתו בפניו על עסקי תכשיטיו . והאוכל בלי נטילת ידים . תנהומא פ' בלק . מעשה בשעת הגזרה בתנווני ישראל שהיה מבשל בשר חזיר ובשר טהור ומוכר כדי שלא ירגישו בו שהוא יהודי וכך היה מנהגו כל מי שהיה נכנס בחנות שלו ולא נוטל ידיו יודע בו שהוא נכרי ונתן לפניו בשר חזיר וכל מי שנטול ידיו ומברך יודע בו שהוא יהודי והאכילו בשר טהור . פעם אחת נכנס יהודי אחד לשם ולא נטל ידיו היו סבור בו שהוא נכרי נתן לפניו בשר חזיר אכל ולא בירך . בא לעשות עמו השבון על הפת ועל הבשר ובשר חזיר הוא ביוקר אמר לו יש לי עליך כך וכך מבשר שהחתיכה עלי עשרה מנה אמר לו אתמול אכלתיה בשמנה והיום אתה רוצה בעשרה . אמר לו של חזיר היא שאכלתה . כיון שאמר לו כך עמדו שערותיו ונכהל אמר לו בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר אמר לו תיפת רוחך כשראיתו שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה חיותי סבור שאתה נכרי מכאן אמרו חכמים מים ראשונים האכילוהו בשר חזיר . והזהיר בנטילת ידים סופו מתעשר . דאמר רב הסרא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא : תנו רבנן מעשה בר' עקיבה שהיה חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו . בכל יום ויום היה מכניס לו מים במדה ולחם במשקל יום אחד מצאו שומר בבית האסורים אמר לו היום מימך מרובין שמא לחתור בית האסורים אתה צריך שפוך חציין שפך חציין והניח חציין כשבא אצל ר' עקיבה אמר לו יהושע אי אתה יודע שזקן גדול אני וחיי תלויין בחייך שח לו כל אותו המאורע אמר לו תן לי מים ליטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ירך מגיעין אמר לו ומה אעשה שהיובין עליו מיתה מיטב אמות מיתת עצמי ואל אעבור על דברי חביריי . אמרו לא מעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו . וכשישמעו חכמים בדבר אמרו בזקנותו כך בבחרותו על אחת כמה וכמה בבית האסורים כך שלא בבית האסורים על אחת כמה וכמה :

[קלב] דין מים הראויין לנטילת ידים .

איתמר חמי האור חוקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ור' יוחנן אמר נוטלין מהם לידים . ואמר ר' יוחנן שאלתי את רבן גמליאל ב"ר אובל טהרות ואמר לי כל גדולי גליל עושין כן . חמי טבריא חוקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ר' יוחנן אמר נוטלין מהם לידים . אמר רב פפא במקומן כולי עלמא לא פליגי דשרי בכלי כולא עלמא לא פליגי דאמרי כי פליגי דפסק מינייהו בבת בירתא פ' שחפר בקרקע ומשך מהן לתוכה חוקיה סבר גזרינן כי בירתא אטו מנא . ור' יוחנן סבר לא גזרינן ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל בחמי האור כר' יוחנן ובחמי טבריא כחוקיה . ומים מגולין שרו לנטילת ידים אבל איכא למיחש מפני הסכנה . ומים שנפסלו משתיית

משתיתת הבהמה בכלים פסולין בקרקע כשרין . יש אומרים מים מלוחים שאין הכלב יכול ללקוק מהם . ויש אומרים עכורים הקרובים להיות כמיט הנרק : בספר התרומה המים שהדיח בהם הנתתום ידיו מחמת העיסה כשירין אבל המים שהנתתום טובל בהם את הגלוסקין או שרה בהם פיתו או הדיח בהם את הכלים פסולין כדתנן במס' ידים . ושיעור המים הראויין לנטילת ידים כדתנן מי רביעית נטולין לידים לאחר ואפי' לשנים . ודוקא אם יש בכלי רביעית אבל אם אין בכלי רביעית בתחלה אפילו לאחר פסול . ושיעור הכלי אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחמש אצבע בגודל שהן י"א אצבעות פחות חומש בתברייתא :

[קלג] דין כלים שנוטלין מהם לידים .

והנוטל ידיו צריך ליטול מן הכלי כדתנן בכל הכלים נוטלין לידים ואפי' בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה . ואין נוטלין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת הכיורת פי' שלא תיקנה . ולא יתן לחבירו בחפניו אמר רבא מגופת חבית שתיקה נוטלין ממנה לידים חמת וכפישה שתיקנן נוטלין מהן לידים שק וקופה אע"פ שתיקנן אין נוטלין מהם לידים פי' חמת וכפישה שלא חמתות מקורעין . קופה כלי עשוי מנצרים : בספר התרומה וצריך שלא יהיה הכלים נסדק ולא ניקב במקום שהמים עוברין כששופכן על ידיו שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו והמים שעוברין מן הנקב כשרין אבל המים שעוברים חוץ לנקב ועוברין דרך שפת הכלי פסולין כיון שבאו על הנקב . וצריך לכלי לישוב שלא מסומך כדתנן אין נוטלין לידים לא בשולי המחץ כו' (6) וכן כסוי של כוס ושל קנקן שמושפעין למעלה פסולין אבל אם מהויקין רביעית אפי' כששופבין שלא מוסמכין או יכול להיות שכשרים לנטילה מן המים שיכול לייבנם בהן כששופבין בלא סמיכה : בשאלות גדולות . איבעיא להו בהן מהו שיקרש דיו במי כיוור משום דהאי כיוור אית ליה לשלאב והכי קא מיבעיא לן מהו למישך ידיו במי כיוור ורחצו ממנו אמר רחמנא דאתו משלאבא לידיו או דילמא האי ממנו לאפוקי דאי שקיל מיניה במנא אי נמי בחדא ידיה לאורך דלא אבל מישך ומעבד עבודה שפיר דמי אמר רב אחאי ש"מ מדקא מבעיא להו לרבנן הכי . ש"מ דכי ההוא גוונא רחיצה מקריא ושריא ש"מ . אבל בעל התרומה אוסר בכי ההוא גוונא . ומה שמקדשין ידים מן הכיוור כגון שהיה ברוח בכיוור . וכשהיה מושך הברוא היה מקלח על ידיו ורוחץ בקלוח ראשון ואם לא די בקלוח ראשון עוד היה תוחב הברוא ומושכה דלעולם הוה מכה גברא אבל אם היה תוחב ידיו בנהר טוב הרבר וכן מצאתי שהורה רבי' יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מי שהיה הולך בספינה ואין לו כלי ורצה לאכול שוטף ידיו בנהר ודיו ואינו מברך על נטילת ידים הואיל ואינו נוטל מן הכלי דעל שם נטלא תיקנו חכמים שצריך לברך על נטילת ידים אלא מברך על שטיפת ידים ואחי ר' בנימין נר"ו כ' דלא ס"ל לשנות בברכה אלא בין הנוטל מן הכלי בין הנוטל מן הנהר מברך על נטילת ידים והוא הכיטבע שטבעו חכמים :

[קלד] דין דברים שהצצים לנטילת ידים .

תנו רבנן כל שהוצץ בטבילה הוצץ בנטילת ידים לחולין . מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל אמר ר' דיש טועים ואומרים צואה שתחת הציפורן הוצצת לטבילה ולנטילה . וליתא דתנן פרק ט' [דמקואות] אלו הוצצין באדם . ובצץ שתחת הציפורן וטעמא דבצץ משום דמהדק ודבוק הרבה והוצץ בפני המים אבל צואה שבכל שעה אדם נוטלה לפי שהיא מאוסה אפי' כשהוא שם אינה מהודקת ואינה הוצצת . והן מביאין ראיה לדבריהן מהא דתניא בתוספתא המיט והבצץ שתחת הציפורן הרי אלו הוצצין ואין שמין על לב דמיט דומיא דבצץ שהוא נדבק כמו מיט של יוצרין או של בנין אבל דבר שבא מאלו לכל אדם שאינו נדבק לא . והר"ר שמחה זצ"ל כתב צריך עיון בתוספתא דמשוי חילוק בין צואה שתחת הציפורן כנגד הבשר ושלא כנגד הבשר ואומר מורי דהגו נשי צריך לזהר להסיר מבעותיהן מעל אצבעותיהן כשנוטלות ידיון דהא הוצצין בטבילה הן ורובם אינם רפין שיוכלו המים לייבנם בין הבשר למבעת שלא יחוצץ וכן כתב בעל התרומה ז"ל צריך לזהר שלא יהא מיט ולא בצץ תחת צפרניו כל כך שהוא מקזיר עליו וגלד שעל גב המכת וכל הנזכרין במ' מקואות דהוצצין אבל אם [יש] מיט או בצץ מועט תחת צפרנו שאינו מקפיד

(6) כ"ו ב' נוסף אע"פ שמתחזקין הסכה כיון שאין יושבין עלה מסימנין נ' 66 .

מקפיד עליו (ג) אינו חוצץ אע"פ שבטבילת כל גופן רגליו להסיר הכל משום חומרא : ואע"פ שלפירושו רבינו שלמה זצ"ל דוקא בשערו שאינו מקפיד הוא דאינו חוצץ אבל על גופו ובשרו אפי' מיעומו שאינו מקפיד חוצץ מ"מ בנטילת ידים לא החמירו כמו על הטבילה :

[קלה] דין מי שאין לו מים מהו לכרוך ידיו במפה או בבתי ידים. והנוטל ידיו ולא נתכוין לסעודה או מי שנמל ידיו לסעודה והפליג שעה א' ותיכף לנ"י ברכה .

ומי שבא בדרך ואינו מוצא מים ליטול ידיו לא יהא כורך ידיו במפה או בסודר ואוכל דאיבעיא להו מהו לוכל במפה תא שמע דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו במפה לאוכלי תרומה ולא התירו במפה לאוכלי טהרות פי' לפי שאוכלי תרומה ורזין הן ואינן נוגעין אבל אוכלי חולין בטהרה או חולין גרידו לא דחיישינן שמא יהיו נוגעין בפת בלא נטילה . אלא ליעבוד כי הא דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום . פי' שאומר בנטילה זו אהא מותר לוכל כל היום וצריך לשמור את ידיו אמר רבנא לבני פקתא דערבות כונן דלא נפישו לבו מייא משו ודייכו מצפרא ואתנו עליהו כולי יומא . איכא דאמרי דווקא בשעת הרהק והוינו דרב ואיכא דאמרי אפי' שלא בשעת הרהק ופליגא אדרב : שאלו תלמידיו את רבינו שלמה זצ"ל הנפנה ונטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת לאכילה או לא . אמר להם אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב בר יקר זצ"ל . ואמר לי שצריך ליטול ולהזור וליטול ולברך על הראשונה אשר יצר ועל השניה על נטילת ידים ואומר אני נטילה אחת עולה לכאן ולכאן כי הא דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית וכו' . וכתב אחי ר' בנימין נר"ו אם לאחר שנפנה נטל ידיו כדי לסעוד מיד באותה נטילה מברך עליה על נטילת ידים ואשר יצר ודיו בנטילה אחת כדברי רבינו שלמה זצ"ל ואם לאחר שנפנה נטל ידיו ואין בדעתו לסעוד אע"פ שמיד לאחר נטילה נמלך לסעוד צריך להזור וליטול ידיו לשם סעודה ולברך על נטילת ידים כדברי רבינו יעקב בר יקר זצ"ל . והמטביל ידיו בין נתכוין בין שלא נתכוין יצא בר"א לחולין אבל לתרומה אהד הנוטל ואהד המטביל אם נתכוין יצא ואם לאו לא יצא . ועוד כתב אחי ר' בנימין נר"ו הנוטל ידיו על מנת לאכול וקראו חבירו והפליג כשעוור שעה או ב' שעות ואחר כך בא לאכול צריך ליטול ידיו עוד בדתניא הלכה בסעודה דבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס כו' פי' וכגון שלא שמר ידיו ולא דמי להא דרב דאמר נוטל אדם ידיו שחרית כו' הרתם דעתו להפליג וכיון שהתנה אין הפלגתו מועלת אבל זה אין דעתו להפליג וכיון שהפליג הרי הוא כאילו לא נטל שחרית לא התנה להפלגה לכך צריך להזור וליטול ידיו :

[קלו] דין סדר נטילת ידים וברכתה וממי ראוי לקבל מים לנטילת ידים .

תנן רבנן לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק לקדוש ידים ורגלים עד לפרק אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה . פי' רבינו שלמה זצ"ל עד פרק שני של אמצע אצבעות יטול ידיו לחולין ועד פרק שלישי דהיינו כל פיצול האצבעות לתרומה ולקדוש ידים ורגלים עד סוף פיסת יד . ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא שווה פיצול האצבעות ולא היה חולק על הברייתא שמתלקת בין חולין לתרומה אלא היה מפרש הברייתא פרק ראשון לחולין פרק שני לתרומה ורב היה מחמיר אף לחולין עד פרק שני והוא דקאמר לקולא לפי שמקיל יותר משמואל דאמר לחולין ולתרומה עד פרק שלישי אבל לקדוש לכולי עלמא עד סוף פיסת יד ולא יותר וכן מוכיח פרק האומר משקלי הלכך צריך ליטול ידיו עד פרק שלישי לחולין לחומרא דהיינו כל פיצול האצבעות : וצריך שישפוך מים ג' פעמים על ידיו לפי שפעמים אין המים השניים הולכין כמו שהלכו הראשונים ויחזרו המים הראשונים שהן טמאין ויטמאו את המים השניים ואת הידים וכן אמרינן בפרק קמא דסוטה אמר רב הייא בר אשו אמר רב מים ראשונים צריך שיוגביה ידיו למעלה . מים אחרונים צריך שישפיל הידים למטה תניא נמי הכי הנוטל ידיו צריך שיוגביה ידיו פי' האצבעות למעלה והכף למטה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים . אבל המטביל את ידיו אין צריך להגביה את ידיו : וכן תנן במס' ידים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד לפרק וחזרו ליד

(ג) בכ"י ב' איתא או גלד על המכה פסוק יביטה ואינו מקפיד או גלד למ שתטעמך עליו :

ליד טמאה. ומהאי טעמא אסור לרחוץ במי רחיצת אחרים. לפי שהמים ממאין דמים הראשונים של אדם ראשון ממאין ולא נותרו כלן פעמים ממים שניים. עד הנה דברי התרומה. והר"ד אביגדור כהן צדק זצ"ל פירש דנראה לו שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול אינו צריך לזקוף את ידיו למעלה משום חשישא דשמא יחזרו המשקין ויטמאו את הידים כי אותה חשישא אינה אלא לפום סימנא דשוו רבנן ברחיצה עד הפרק. והיישגין שמא בנטילה ראשונה לא נטל עד לפרק וברחיצה שנייה נטל עד לפרק ואם אינו זוקפן יחזרו המים השניים ויטמאו את הידים אבל אם רחץ בנטילה ראשונה יותר מן הפרק אפי' מעט ובנטילה שנייה כל הידים אינו צריך לזוקפן. דאין המים שניים ממאין את הידים אדרבא הן מטהרין אותן שאין הידים ממאין מן הפרק ולכמה. ואמר שכך אמרו במס' ידים. דאיוו ידים הם שניות לממא משקין היינו עד הפרק ששקען נטילת ידים. אבל מן הפרק ולמטה אינן ממאין שאינן שניים: מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל דמותר ליטול מים מן הכלי בידו אחת וליתן על השנייה וראיה מן התוספתא בפ' ב' אבל הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמא מתחלה לא נטל מן הכלי משמע הא אם נטל מתחלה מן הכלי היו ידיו טהורות אע"פ שנתן לו בחפניו אבל כשמטבילין מטבילין שתייהן. ובעל התרומה כתב שצריך שישפוק המים על ידו אחת פעם ראשונה ושניה וכן על השנית ולא תגע בינתים היד אלא חברתה או ישפוך בבת אחת על שתי ידיו פעם ראשונה ושניה וכן תנן נטל את הראשונים בידו אחת ואת השניים בשתי ידיו הרי ידיו טמאות לפי שהיד שלא נטל כי אם פעם אחת מטמאה את היד שנטל פעם שנייה. ותנן נמי נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה מטמאה: תנן התם במס' ידים הכל כשרים ליתן לידים. אפי' חרש אפי' עושה אפי' קמן מניח את התביות בריכיו ונוטל מניח את החבית בשרה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי אוסר בשני אלו ותניא בתוספתא כל שאינו מטמא ידים במשא כשר לנטילה ידים אע"ג דמטמא במגע דלא גזרין שמא יגע פי' בעל התרומה זצ"ל דההיא לתרומה או לחולין שנעשו על טהרת תרומה ולא כדברי האוסרין לקבל מים מן הנכרי לנטילה ולא מן האשה נדה. ומה שמברכין על נטילת ידים ואין אומרין על רחיצת ידים פי' רב האי גאון זצ"ל על שם שצריך להגביה ידיו במים ראשונים לאחר נטילתם על שם וינטלם וינשאם כל ימי עולם ופי' רבינו שלמה זצ"ל (ג) על שם הכלי שנוטלין ממנו לידים ששמו כך והוא מחזיק רביעית לכל הפחות כדי נטילה כדאמר אנפק אנבג אנטל זהו רביעית של תורה ומסתברא שהוא לשון רחיצה בארמית וברכת נטילת ידים יש מברכין אותה לפני נטילה כדאמר מברך עליהן עובר לעשייתן ויש מברכין אותה לאחר נטילה דומיא דמבילה שמברכין אותה לאחר שיטור. ומורי הר"ד מאיר זצ"ל (ד) הורה לברך אותה בין נטילה לניגוב ונראה בעיני לברך אותה בעוד שהוא עוסק ליטול ידיו והיינו נמי עובר לעשייתן:

[קלז] דין ניגוב ידים ואוכל מחמת מאכיל אם צריך נטילת ידים.

זהנוטל ידיו צריך לנגבן דאמר ר' אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים מאוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים. מצאתי בספר גימטריאות לחמם טמא בגוים בנמשרואי בלא ניגוב ידים. איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל בעי נטילת ידים או לא. ואסיקנא והלכתא אוכל מחמת מאכיל בעי נטילת ידים. מאכיל עצמו לא בעי נטילת ידים ודוקא היכי דנטל ידיו שחרית אבל אם לא נטל ידיו שחרית צריך ליטול ידיו מפני הסכנה דהא יום הכיפורים אסור ברחיצה ואפ"ה כי האי גזונא שרי דתנא דבי מנשה רבן שמעון בן גמליאל אוסר מדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת אמרו עליו על שמאי הוקן שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו שיאכיל בשתי ידיו:

[קלה] דין מי שננטל ידיו ואינו יודע אם בירך על נטילת ידים אם לא.

דמי שננטל ידיו ואינו יודע אם בירך אם לא בירך כתבו הגאונים ז"ל שאין חוזר ומברך דהוא לי' מדרבנן ולא דמיה לברכה אחרונה דשבעת המינין אלא לברכה אחרונה דשאר מינין ובשם רב חנניא ריש מתיבתא ז"ל מצאתי אם טעה ולא בירך על נטילת ידים ואכל פת לא יחזיר: שלשה

(ג) כ"ה ב' סוף מה שאמר בנשון נטילה ואינו חוזר בנשון נטילה: (ד) כ"ה ב' חסא כ"ו.

[קלט] דין שנים או שלשה שאכלו להצטרף להמוציא או לברכת המזון בהסיבה או שלא בהסיבה ויין אם צריך הסיבה להצטרף עליו .

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן מנא הני מילי אמר רב אשי דאמר קרא גדלו לה' אתי . אמר אבוי נקטינן שנים שאכלו מצוה להלק פ' רבינו שלמה זצ"ל בין בהמוציא בין בברכת המזון וכן פ' הר"ר שמחה זצ"ל דכל היכא דיש חילוק אין צירוף ויש שאין נזהרין כן ומפרשין לפי שבסוף הסעודה נפרדין זה מזה לפיכך מברך כל אחד ואחד לעצמו . אבל תחלת הסעודה שיושבין ודעתן להצטרף . האחד יוצא בברכת המוציא של חבריו . ועוד פ' הר"ד יוסף בשם רבינו שמואל זצ"ל (ס) בברכת המזון דאורייתא אין אחד מהם יוצא בברכת חבריו אבל בברכת המוציא דרבנן לא אחמור עליה כולי האי ומשלשה ואילך אם הסבו מתחילה או שקבעו מקום לאכול כגון שאמרו נלך לאכול יחד במקום פלוני אחד מברך לכולם בין ברכת המוציא בין ברכת המזון אבל ישבו בלא קביעות מקום (י) אחד מברך לכולן כן פסק רבינו ישעיה זצ"ל . ויין נמי בעי הסיבה ומהני ליה הסבה ואם הסבו אחד מברך לכולן בורא פרי הגפן ואם לאו כל אחד ואחד מברך לעצמו דקימא לן בר' יוחנן :

[קמ] דין למה נהגו לומר ברשות רבותי בהמוציא וסברי מורי בברכת המזון .

מצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל שנים שבאו לאכול כאחד המברך נוטל רשות מחבירו דרך כבוד ואומר ברשות רבי או ברשות מורי ואם הם שנים או יותר חוץ מן המברך אומר ברשות מורי או ברשות רבותי והן עונין ברשות שמום שכך שנינו בברכות ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל והשיב לו משה אם לפניך הגון ולפני ישראל הגון לפני לא כל שכן וישראל השיבו למשה כשאמר להם ראו קרא ה' בשם בצלאל אם לפני הקב"ה הגון ולפניך הגון לפנינו הגון הוא בשעה שנתמנה על עבודת המשכן כלם הסכימו לגדלו על כך . וכן בסעודה כל בני הסעודה בוחרין לחן הבתן או החשוב לברך ואומרים לו בך כלומר אתה נאה והגון לפני הקב"ה לברך וכל שכן לנו . והוא אומר ברשות רבותי זה אני ודוע אם אתם מסכימים שהקב"ה מסכים עמכם . והן משיבין ברשות שמים כלומר לכך אנו מסכימים שישכמו מן השמים שנאה והגון אתה לפנינו ומברך ובוצע . בא להם יין בתוך המזון אינו צריך ליטול רשות ולומר ברשות רבותי . שהרי כל אחד ואחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי וכל אחד מרוד באכילתו ואינו נותן דעתו לשמוע הברכה לפיכך אין נפטרין בברכת אחד מהן אלא אם כן ינחתו אכילתן בשעה שזה מברך שיהא בית הבליעה פנוי לכך הוא אומר סברי רבותי כדי שיניחו את אכילתן ויתנו דעת לשמוע הברכה ויענו אמן . וכן השיב ר' יוסף הגדול זצ"ל ואם תאמר הרי קידוש והבדלה וברכת המזון שבית הבליעה פנוי א"כ למה אנו אומרים סברי מורי שלא לחלוק בברכת היין כי לא תינקנו הדבר מתחלה אלא בברכת היין שבתוך הסעודה ושעמא כדאמרינן ואחר כך נהגו לאמור בכל ברכת היין כדי שלא לחלוק . זה הכלל אין מרשין אלא על הפת ואין מסבירין אלא על היין מה מעם לתם שהוא רשות שאם רוצה שלא לאכול להם אפי' בשבת הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולן דעתן . אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהן חובה אין צורך לומר רשות אלא סברי מרגן או סברי מורי או רבותי כלומר תנו דעתכם על הברכה כדי לצאת בה ידי חובתכם והן עונין לחיים וכן יין שבתוך הסעודה אין צורך ליטול רשות שהרי מכון שיש להם לאכול או אפשר בלא שתיה ולפיכך צריך לומר סברי שהיין גורם דברים הרבה שאינם הגונים שמביא לידי שמות יסורות ושמן (וקרא) דכתיב ויין ישמח לבב אנוש ישמח כתיב לשון שבמה זכה משמחו לא זכה משממו על כן הוא אומר סברי ומפני הפחד הוא אומר כך והן עונין לחיים כלומר רצוננו וסברתנו לשתות יין לחיים וכדי שלא יבא קלקול לזה המקדים לשתות לפני כולם לפיכך הוא מומנם שמאחר שרצון כולן לשתות בסעודה לא יבא אחד מהם לידי קלקול שזכות הרבים רב וגדול הוא וכולם ישרו לשמחה ולחיים . עוד מצאתי מעם אחר בשם רבינו קלונימוס הבחור זצ"ל למה רגילין לומר סברי ליין ומרשות להמוציא לפי שהמטובין בתחלה כשממתינין לצרכי הסעודה שיתערבו על השלחן ומדברים דברים ושואלין הלאות

(ס) כמ"ו ב' איתא רבינו שמואל ב"ר מאיר זצ"ל וכו"ה בהגהפס . (י) כמ"ו ב' איתא כל אחד ואחד מברך לפעמו ברכת המזון אבל ברכת המזון אפי' בלא קביעות מקום וכו"ה סס :

הלכות אחד לחבירו ואין דעתם נכונה אצל המברך לכך צריך להסבירם ולומר להם תבינו אל הברכה אבל כששתו קידוש והבדלה ויודעין שעבשיו יברך המוציא שתכף לנטילה ידים המוציא כולם דעתם נכונה ושומעין אליו ואין צריך לומר להם סברי כלומר תבינו כי אם מרשותכם וכמו כן כשאכלו ונטלו ידיהם ממים אחרונים יודעין כלם שלא יאכלו יותר אלא מברכין ברכת המזון מיד וכולן מבינים אל הברכה ואין צריך להסבירם כי אם מרשותכם וכשיתחיל לברך מיד יפנו איש אל רעהו לדבר דברים בינותם ואין מרגישים במסים הברכה לפיכך צריך לומר לבוס שברכת המזון סברי. ובשם רבינו קלונימוס הזקן זצ"ל מצאתי למה אומר מרשות המוציא וסברי לבוס. לפי שאחד מוציא ידי חובת כל המסובין בברכת המוציא ויש לו ליקח רשות מהן שהוא רוצה להוציאן ידי חובתן וברשותן. וסברי אין צריך לומר שהרי בית הבליעה פנוי ואינו עוסקין לא באכילה ולא בשום דבר אלא דעתם לאכילה משגמלו ידיהם אבל כשאוכלין אין בית הבליעה פנוי ועוסקין באכילה לפיכך הוא צריך להסבירם שיאמרו אמן ויצאו ידי חובתן ורשות אין צריך ליקח מהן לפי שכבר הרשוהו להוציאם ידי חובתן בברכת המוציא וכמו כן רצונם שיוציאם ידי חובתן גם הוא ולא אחר. ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מצאתי למה אומרים סברי על היין לפי שהיין הביא קללה לעולם והוא בימי נח שנשתכר מן היין וקילל את כנען על כן אומרים סברי. כלומר תבינו שיש ברעתי לשתות מדבר שיצא ממנו קללה וגם אתם ברעתכם לשתות והלואי שלא יזיק לי כלום ועל כן רגילין בני אדם להשיב אחריו לחיים. כלומר לחיים תהיה לך אותה שתיה ולא לחיזק. ואחרי ר' בנימין נר"ו. כתב מה שאומרים מרשות המוציא לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל שהבוצע הוא פושט ידיו תחלה והן אינם רשאים למעום עד שיטעום המברך תחלה על כן הוא נוטל רשות שלא יראה ברעתך כלומר לא משום רעבתנות אני בוצע כדי למעום תחלה אלא על רשותכם על כן משיבין לו ברשות שמים. כלומר אין זוה משום רעבתנות אלא כדין ובהלכה אתה עושה. וכן קודם ברכת המזון נוטל רשות שמא יש בהן מי שלא הפסיק לסעוד. אי נמי לפי מה שאמרו רז"ל גדול מברך ואע"ג דאתא בסוף הסעודה לפיכך נוטל רשות כלומר לא שאני חשוב וראוי לברך אלא שיש לי לשמוע מצותכם שצויתני והרשיתוני לברך. עוד כתב אחי בשם רבי יצחק זצ"ל מה שאומר סברי בברכת היין לפי מה שאמרו בסנהדרין שהמחוייב מיתה בבית דין היו משקין אותו קודם של לבנה בכוס של יין כדי שתמרור דעתו עליו על כן אומר סברי כלומר תנו דעתכם להבין מה יין הוא זה שאנו שותין שמא יש בו דבר של מירור והן עונין לו לחיים כלומר שתה בלב טוב כי יין זה יין של חיים הוא:

[קמא] דין המוציא בעין יפה בעשר אצבעותיו ולמה נהגו לבצוע על המלח.

והבוצע צריך לו שיבצע בעין יפה ומשולי הפת מהיכא דמתחיל בישולא. וצריך הבצוע שיבלע בשתי ידיו בעשר אצבעותיו כנגד עשר מצות הנהגות בתבואה עד שלא תבא לידי לחם ואלו הן. לא תורע כלאים. לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. לקט. שכחה. ופיאה. מעשר ראשון. מעשר שני. מעשר עני. תרומה. הלה. כך מפורש במס' הלה. ירושלמי. ויש שסומכין על שם עשר תיבות שבפסוק מצמיה חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ וכן בברכת המוציא יש בה עשר תיבות בא"י אמ"ה המוציא לחם מן הארץ. ומה שנהגו לבצוע על המלח פירשו הגאונים ז"ל לפי שמצינו שהשלחן נקרא מזבח כדכתיב המזבח עץ שלש אמות גבוה ואורכו שתיים אמות ומקצעותיו לו וארכו וקירותיו עץ וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה' מה מזבח מכפר אף שולחן מכפר וכתוב במזבח על כל קרבנד תקריב מלח:

[קמב] דין השח בין ברכת המוציא למעימה ושלא להקדים לאכול פת אחרת עד שלא אכל הפת שבצע עבור המוציא.

ואין הבצוע ולא שאר המסובין רשאים לספר לאחר שבצע עד שיטעמו. ואם הפסיק ושח בדבר שהוא צורך ברכה אינו צריך לברך אבל אם הפסיק ושח בדבר שאינו צורך הברכה צריך להזור ולברך דאמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא ליפתן צריך

צריך לברך ר' יוחנן אמר אפי' הבא מלח הבא ליפתן אינו צריך לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך רב ששא אמר אפי' גביל לתורי גביל לתורי אינו צריך לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שימטעם כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והרר ואכלת ושבעת. שמעינן מהא דאסור לאישתועווי בין ברכה למטיא. אי אישתעי במידי דלאו צרכי ברכה אינון הוה ליה מוציא שם שמים לבטלה ובעי למהדר ולברוכי ואי לא הדר מברך הוי ליה מוציא שם שמים לבטלה וקא אכיל פרוסי בלא ברכה. כתב הרב אביגדור כהן צדק זצ"ל בשם רבו הר"ר יצחק משפירא ז"ל שצריך אדם לאכל הפת שבצע להמוציא קודם שיאכל פת אחרת בסעודתו כדי שיאכלנה לתיאבון :

[קמג] דין יין שבתוך המזון לברך אחד לכולן או כל אחד לעצמו והשותה מים או שאר משקים בסעודה אם מעונין ברכה או אם הפת פוטרתן והשורה פתו ביין אם צריך לברך על היין או הפת פוטרן .

שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי : ירושלמי. אמר רב מנא דהא אמרה הין דעמיש גו מיכליה אסור מימר ליה [י"ג] בגין סכנתא דנפשא פי' אסותא. והשותה מים או שאר משקין בתוך סעודתו כתב רבינו יצחק ב"ר שמואל זצ"ל שאין צריך לברך עליהן וזה נוסח תשובתו שאלת אם אני רגיל לברך על המים באמצע סעודה וכתבת ששמעת בשם הר"ר יום טוב זצ"ל דכי פריך בברכות יין נמי תפטריה פת. מיין לחודיה קא פריך משום דיוין אבל מים שאין פת פוטרתן לא קשי מידי משום דלא זייני. כדמוכח ממתני' דפרק בכל מערבין דהנודר מן המזון רב אמר כאומר כל הון עלי מותר במים ובמלח ועל דפסיקא לא קשיא לך והלא יין פוטר כל מיני משקין אע"פ שברכתו בורי פרי הגפן וזו הברכה לא שייכא בשאר מיני משקין ומהו יש ללמוד שאין הטעם כן כמו שכתבת אלא שיוין פוטר כל מיני משקין אע"פ שברכתו בורי פרי הגפן לפי שעיקר ברכת משקה איין והוא ראש לכל המשקים ולכך היא עיקר לענין ברכה והן טפלין לו. כמו כן לפי שעיקר סעודה מפת חשיבה עיקר לענין ברכה ופוטרת כל הרברים הבאים מחמת סעודה חוץ מן היין שגורם ברכה לעצמו כדמפרש התם במס' ברכות. ועיינתי בתוספות הר"ר יוסף זצ"ל וראיתי שפירש דלהכי מקשה טפי גבי יין שפטריה פת משאר המשקין דחשיבו בא מחמת סעודה מיין. וראיתי בתוספותיו שמשוה שאר משקין ליין לברך עליהן בתוך הסעודה וכתב שכך מנהג והביא ראיה שמצא בהלכות גדולות מאן דשתי מיא חמרא ושכרא בסעודתיה מברך זימנא קמייחא. ולדידי סבירא לי דכל משקין ששותה בתוך הסעודה פת פוטרתן חוץ מן היין שמברכין עליו בתוך הסעודה ברכה קמייחא. ולכך מקשה תפסריה פת. ולמה ששנינו שצריך ברכה ואפי' מים שאין להם טעם חשיב כמו בשאר משקין שאין דרך לשתותן אפי' כשאדם שבע ולא צמא כלל מחמת טעם חשוב שלהם ואינם במים שאין אדם שותה אלא לצמא כי הוכי דנחקתיה אומצא אפי' הכי נראה לי שגם מים חשובים באין מחמת הסעודה תדע דאמרינן וכולן פת במלח וקיתון מים שחרית מבטלתן וכן אני נוהג מסבירא דידי שלא לברך בתוך הסעודה לא על מים ולא על שאר משקין חוץ מיין. ושמא גם מרבתי אני תופש כן (ז) והא דתני ר' חייא יין פוטר כל מיני משקין נראה לי דלאו בתוך הסעודה מיירי. אלא שקובע מקום לשתיה בלא סעודה כמו יין שלפני המזון אבל לאחר המזון או בסוף ברכת המזון לא עד כאן לשון רבינו יצחק ז"ל. ובפסקי רבינו יהודה מפרש כן בשם רבינו יצחק [מרנפירא] ורבי' יעקב זצ"ל שאם שתה מים או שאר משקין בתוך הסעודה שאינו מיין שאינו צריך לברך שפת פוטרתן. דאפי' יין נמי היה הפת פוטרן אם לא שהוא קובע ברכה לעצמו. ואין לו לברך על שום משקה כלל כי אם על היין וכן היה ר' נוהג שלא היה מברך על שום משקה כי אם על היין ומה שנמצא כתוב במחזורים וגם בהלכות גדולות שיש לברך על המים אינו אמת. ורבינו שלמה זצ"ל כתב השותה מים בסעודה ואין לו יין כי אם מים צריך לברך על כל פעם ופעם שישתה משום שאין קבע לשתיותיו. שבכל פעם ופעם שהוא שותה מחשב בדעתו שלא ישתה עוד בסעודה ומה שהוא חוזר ושותה לא מפני חביבות המים אלא מפני צמאתו ולכך צריך לברך אבל יין ושכר וכל שאר

(ז) כ"י ב' א' א' א' א' א' זכר טעל פיסס נגמתי .

שאר משקין החשובין לו יש קביעות לשתייתן שהרי כמה פעמים הוא שותה מהם ואינו צמא אלא מתוך הכיבוד המשקה הוא שותה אותם הלכך אינו צריך לברך אלא פעם אחת. ורב בנימין אחי כתב דודאי יש לברך על המים ועל שאר המשקין בתוך הסעודה דהא בהדיא תנן השותה מים לצמאו מברך שהכל ואמרינן בנמצא לצמאו לאפוקי מאי לאפוקי היכי דחנקתיה אומצא שאינו צריך לברך ואם איתא דמים שבתוך הסעודה אינן מעוניין ברכה למה לי לומר לאפוקי היכא דחנקתיה אומצא לימא לאפוקי בשעת סעודה דלא מברך דפת פוטרתיה ולא שנא בין חנקתיה אומצא בין לא חנקתיה אומצא ש"מ דאי לא חנקתיה אומצא צריך לברך והא דאמרינן שני יין שהוא קובע ברכה לעצמו לא בא להוציא שאר המשקין שלא יהיו מעוניין ברכה וכן פתרון השמועה. שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינן מעוניין ברכה אמר להם מפני שהפת פוטרתן פי' שהן באים לצורך הפת והוי הפת עיקר וקי"ל כל שהוא עיקר ועמו מפילה מברך על העיקר ופוסר את המפילה וקשיא לן אי הכי יין תיפטריה פת פי' שגם הוא מחמת הסעודה בא ולצורך הפת כדי לשרות האכילה במעיו. ולא דוקא יין אלא נקמ' יין דחשיב משאר משקין והוא הדין לכולהו שאר משקין דחד מעמא נינהו ופריק שאני יין שהוא קובע ברכה לעצמו. פי' מה שאנו אומרים דברים הבאים לתוך הסעודה מחמת הסעודה דוקא כגון פפרת ומיני קדירה. וכל דבר הבא לאכלו עם הפת הני נינהו דפת פוטרתן. אבל הדין הוא קובע ברכה לעצמו שהוא בא למשקה והאוכל אינו פוסר את המשקה ומשום הכי תני ר' חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוסר כל מיני משקה ולא תני פת פוטרת כל מיני מאכל ומשקה חוץ מן הדין ומדאיכא דנפקא לן ברכה למוון לפניו נפקא לן למשקה כדתניא מנין לברכת המוון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וגו' אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש ר' אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואכלת ושבעת וברכת אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ת"ל אשר נתן לך משעה ענתן לך ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר וברך את לחמך ואת מימך אל תקרא וברך אלא וברך וכתוב את לחמך וכתוב מימך הא למדת דליכא למאן דאמר שאין מברכין על המים או על שאר המשקין בתוך הסעודה ולא שנא יין ולא שנא מים ולא שנא שאר משקים כולן מעוניין ברכה בתוך הסעודה וכיון שברך עליהם פעם אחת אין צריך לחזור ולברך עוד בתוך הסעודה כל זמן שאינו עוקר דעתו משתייה כדברי האבות גדולות וכן נראה לי עיקר. וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל, והא דאמרינן יין קובע ברכה לעצמו ומברכין עליו בתוך הסעודה וכן נמי שאר המשקין שמברכין עליהם בתוך הסעודה דוקא אם שותה מהן דרך שתייה בין מווגין בין אין מווגין אבל אם שורה בהן פתו שאינו כדרך שתייה הפת פוטרתן וכן מצאתי בדברי רבינו שלמה זצ"ל כל יינו של אדם וכל משקהו יכול לאכול על יד שריית הפת שקורין שופש בלע"ז ואינו חייב לברך בורא פרי הגפן ולא שהכל אם הן מים. דכיון דשורה בהן פתו הוי ליה פת עיקר ומשקה טפל. ולעולם לא מחייב לברך בורא פרי הגפן ושהכל עד שישתה המשקה בעיניה דרך שתייה וכן נמו בשנותנין הדין בקערה עם המלח שקורין סלסא בלע"ז כדי לטבל בו הבשר אינו צריך לברך דהוי ליה בשר עיקר. והבשר כבר נפטר בברכת המוציא ואפי' אוכל בשר בלא פת ע"י טיבול מברך על הבשר שהוא עיקר ופוסר טיבולו מברכה שהוא טפל :

[קמד] דין שינוי יין שמברכין עליו הטוב והמטיב ואין מברכין על שינוי פת ואם הביאו לפניו יין ישן ויין חדש כיצד מברכין .

תניא שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך. אמר ר' יוסף בר אבא אמר רב הונא הא דאמרת אינו צריך לברך בורא פרי הגפן אבל הטוב והמטיב מברך רבינו שלמה זצ"ל פי' כגון ששתה יין והביאו לפניו עוד יין אחר טוב מן הראשון. ומשמע מדקאמר יין אחר טוב מן הראשון שאם האחר היה גרוע מן הראשון אינו מברך עליו וכן פי' רבינו שמואל זצ"ל. ובעל הרברות ז"ל כתב מסתברא דעל רוב היין שבא לפניו מברך הטוב והמטיב ולא משום חשיבות דאמו כי גרוע מברך דיון האמת כראמרי' בסנהדרין גבי לבנה אמו כי מחסרה מי מברכין דיון האמת דהשתא בברך הטוב והמטיב אלא ש"מ על רבוי הוא מברך ותו דגרסין בירושלמי ר' על כל חבית שהיה

פותח היה מברך ומהו מברך ר' יצחק רובא בשם ר' ברוך הטוב והמטיב וכי אתרוג היה משובת ומאחר דמקמי דלישתייה מברך היכי ידע חשיבותיה. וגרסי' התם אבל מורחה של תאנה ובא לאכול מערבה צריך לברך. ורבינו הנגאל ז"ל פי' שינוי יין כל שלא שתה ממנו שלשים יום והא דאמרינן דמברך על שינוי יין הטוב והמטיב דוקא דאיכא אחריני דשתו בהריה ואפי' אשתו ובניו אבל אי ליכא אחריני דשתו בהריה אינו מברך. מצאתי לגאונים ז"ל למה אין מברכין הטוב והמטיב על שינוי הפת כמו שמברכין על שינוי היין. לפי שהפת גמרו בידי אדם והיין גמרו בידי שמים. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב מה שמברכין על שינוי יין ואין מברכין על שינוי פת לפי שהינות משונן במעמך ובמראיתן יש מהם אדום ויש מהן לבן ויש מהן מכמה גוונין מה שאין כן בפת. ועוד שהיין הוא דבר של שמחה בדכתיב המשמח אלהים ואנשים ודעת האדם נוחה בו מדי הוזה אבונה בית חדש וקנה כלים חדשים שצריך לברך על כל פעם שקונה ואפי' יש לו כיצא בהן אבל פת על איזה טעם מברך על שינוי הפת ועל כן נראה אישר פי' רבינו הנגאל ז"ל שפי' שינוי יין כל שלא שתה ממנו שלשים יום. ולשון הירושלמי מוכיח כן ר' על כל חבית שהי' פותח היה מברך משמע בשעת פתיחת החבית דדוקא והוי דומיא דקנה כלים חדשים אבל אם שותה ממנו תמיד אינו צריך לברך: עוד כתב אחי בשם רבינו שמואל ב"ר יהודה ז"ל לפי שהנס נעשה בכרמים של הרוני ביתר שלא הסריחו כשנעשו גדר לכרמים ואז כשתקנו הטוב והמטיב בברכת המזון תיקנו לברך הטוב והמטיב על שינוי היין. מצאתי בשם ר' אליעזר בר' יואל הלוי ז"ל שאם בא לאדם יין ישן ויין חדש שאין צריך לברך אלא בורא פרי הגפן וכן משמע בתוספתא וכן כתב בעל הדברות ז"ל הא דאמרינן יין חדש ויין ישן צריך לברך לא בהטוב קאמר ומשום חשיבותיה אלא מברכת בורא פרי העץ ובורא פרי הגפן קאמר דצריך לברך כדאמרי' בשינוי טקום שצריך לברך בורא פרי הגפן:

[קמ"ה] דין יין שמברכין עליו בורא פרי הגפן חדש או ישן קונדיטין או מבושל.

דין בין מוג בין שאינו מוג מברכין עליו בורא פרי הגפן דתניא יין כל זמן שלא נתן לתוכו מים נוטלין ממנו לידים ואין מברכין עליו בורא פרי הגפן. משניתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואינו נוטלין ממנו לידים דברי ר' אליעזר והכמים אומרים בין עד שלא נתן לתוכו מים בין משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. ויין מגיות נמי מברכין עליו בורא פרי הגפן דאמר (אדם) [רבא] סוחט אדם אישכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. וחמרא דריחא הלא ושעמיה חמרא מברכין עליו בורא פרי הגפן ושמרים שסוננם אע"ג דאית בהו טעם יין קיוהא בעלמא הוא אבל חיכי דרמא תלתא ואתא ארבעה חמרא מעליה הוא וכתב בעל הדברות ז"ל מסתברא דוקא בחמרא אבל בפורצני כגון התמר שהחמיץ מברכין עליו בורא פרי הגפן ומקדשין בו דחמר מדינה הוא וצריך עיון. כתב בעל התרומה ז"ל חומץ יין אע"ג שהתלמוד מתיר ליגע בו בכרי מ"מ דירן אסור דאין אנו בקיאין בו בשיעור חוקי מתי קרוי חומץ ומתי קרוי יין מיהו סבירא לן לענין ברכת דכיון שדרך בני אדם נמנעין שלא לשתות ממנו מחמת חמוצו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ולא אמרינן כל כמה דרירי על חד תלת מיא חמרא הוא דכיון שמתחלה לא דרי על חד תלת מיא שהרי הוא חלוש בטבעו והשתא דרי ליה שכבר החמיץ חומץ קרינן ליה ואין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל ירושלמי לעשרת הדברות גבי ד' כוסות מהו לצאת ביין קונדיטין מדתני בר קפרא קונדיטין ביין הדא אמרה יוצאין בו הלכך מברכין עליו בורא פרי הגפן וקונדיטין הוא יין דבש ופסללין וכן קוראין אותו בלשון יוני וכן כתב הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל שהינומלין מברכין עליו בורא פרי הגפן ועוד כתב בעל הדברות כתב רבינו אבן גאון ז"ל יין מבושל שנתבשל אפי' מעט או שנתן לתוכו דבש אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ולא דייק לן דלא גרע מקונדיטין דבקונדיטין איכא דבש. ורבינו יצחק הגדול ז"ל השיב להר"ר יקותיאל ז"ל בלשון הזה כך למדנו מרבתינו יין לא דבר הוא שצריך לבשלו כמו בשר ודגים או כמו מליח שיש לחלק בין בישל כל צרכו לשלא בישל כל צרכו יין הוא דבר תלוי לשנתו מכמות שהיה כיון שנתן אור תחתיו ונתחמם עד כדי שיעקר להרתיח רתיחות אין בו משום יין נסך ולא משום גילוי ואין אומרים עליו שירות ותשבחות ואין מברכין עליו שהכל ואין הדבר תלוי אם ראוי לשתותו בין תובטן מוג בלא כיון שהגיע לשיעור הזה שפירשנו יצא מכלל יין ונקרא יין מבושל וכן השיב רב

פלמו גאון וצ"ל ורבינו ישעיה וצ"ל כתב אינו נראה לי לפרש דיון מבושל במל מתורת יין
 דאדרבא כשבישלו עלוייה עלייה ואשבחה כדתנן בפ"ק בתרומות אין מבושלין יין של תרומה
 מפני שממעימו ור' יהודה מתיר מפני שמשיבירו. אלמא יותר הוא חשיב המבושל ממה שאינו
 מבושל ואי קשיא ממאי דתנן תורמין זיתי שמן על זיתי כבש אבל לא זיתי כבש על זיתי שמן
 ויין שאין מבושל על המבושל (ח) כבר היקשנו קשיא זו בירושלמי דגרסינן התם כולה מתני'
 ר' יהודה היא דאמר לעולם תורם מן היפה ולא כרבנן דאמרי מן המתקיים הלכך תורמין זיתי
 שמן שהן יפין ואינן מתקיימין על זיתי כבש שהן מתקיימין ואינן יפין מפני שאין דרכן לעשותן
 שמן מה הן כבשים כובשין אותה לאכילה וכן יין שאינו מבושל שהוא יפה ואינו מתקיים תורמין
 אותו על המבושל שאינן יפה ומתקיים וקשיא דר' יהודה אדר' יהודה הא אמר המבושל רע ותמן
 תני ר' יהודה מתיר לבשל יין של תרומה מפני שהוא משיבירו אלמא מבושל יפה ופריך ר' אליעזר
 שאינו מבושל יפה הוא דהא שתי ליה כולי עלמא אבל מבושל לא שתי ליה כולי עלמא. והתם
 דמתיר ר' יהודה לבשלו ככהן עסקין ומשיבירו היא פי' בוראי ישראל שיש לו מבושל ושאינו מבושל
 יתרום משאינו מבושל שהוא טוב וראוי לשתייה לכל העולם שהמבושל מעטין הן בעולם ששותין
 אותו הלכך לא יתרום אלא דבר הראוי לשתייה אבל אחר שנתן התרומה לכהן אם רוצה הכהן
 לבשלו ולשתותו מותר. שכיון שהוא אוהב לשתות את המבושל אדרבא יותר ויותר היא משיבירו
 כשמבשלו שמה שאמרנו שהמבושל אינו יפה זה לסתם בני אדם שאין שותין אותו אבל מי
 שאוהב לשתותו יותר הוא משתבח בבישולו הנה הוכחנו עוד מכאן שהיין מבושל יותר הוא
 משובח ממה שאינו מבושל הלכך מברכין עליו בורא פרי הגפן ודברי הגאון נראין לי דחויין
 ומפני שנראה בפרק אין מעמידין דגרסי' התם דיון מבושל אין בו משום גילוי ואין בו משום יין
 נסק דימה ואמר שגם אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ולא היא דהא דאין בו משום יין נסק לאו
 משום דלא איקרי יין אלא משום שאין דרכן של נכרים לנסכו ולא דמי לחומץ דחומץ ודאי
 יצא מתורת יין ואין תורמין חומץ על יין ואם תרם אין תרומתו תרומה כדתנן בתרומות פרק ג'
 התורם חבית של יין ונמצאת על חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינו תרומה
 אבל לגבי יין מבושל אפילו למאן דאמר אין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל זהו לכתחלה
 משום דבעינן מצוה מן המובחר אבל אם תרם תרומתו תרומה דומה דויתו שמן וזיתי כבש
 וכדתנן בסופא דההיא מתניתא תורם מן היפה על הרע אבל לא מן הרע על היפה ואם תרם מן
 הרע על היפה תרומתו תרומה הלכך כיון ששנינו בתרומות שהוא משיבירו ובירושלמי אמרין
 שיוצאין בו בד' כוסות של פסח דגרסינן בפרק המוציא יין ובשקלים ירושלמי מהו לצאת בין
 מבושל ר' יודה אומר יוצאין בין מבושל ר' יודה כדעת' דר' יודה שתי ארבעת כסי דפסחא
 וחוקי רישא עד עצרת. למדנו מכאן שיון מבושל לא במל מתורת יין ואין לפרסם בדבר שלא
 נברך על המבושל בורא פרי הגפן שאין לעקר דברי ירושלמי אלא כשתולק על תלמוד בבלי
 שלנו ודבר זה לא נמצא בכל התלמוד שלא נברך על המבושל בורא פרי הגפן:

[קמו] דין הנזהר מפת של עובדי כוכבים מהו לוכל תבשיל בקערה עם מי שאינו נזהר.

מצאתי בשם רבינו שמואל וצ"ל הנזהר מפת של עובדי כוכבים ושאינו נזהר אוכלין בקערה
 אחת ואין חוששין במעם פת של עובדי כוכבים שנכנס בפת ישראל. תדע דפרק
 קמא דחולין אמרין דלא גורנין על תערובת דמאי וכל [שכן] שלא גורו על תערובות פת של
 עובדי כוכבים שהאמוראין הקילו בפת של עובדי כוכבים יותר מדמאי:

[קמו] דין דברים הבאים בתוך הסעודה או לאחר סעודה מה הן בברכה.

וכל דבר הבא ללפת בו את הפת כיון שבירך על הפת פטור מלברך עליו. דתנן כל שהוא עיקר
 ועמו ספילה מברך על העיקר ופותר את הספילה ואמר רב פפא הלכתא דברים הבאים בתוך
 הסעודה מחמת הסעודה. פי' ללפת כהן את הפת אין מעוניין ברכה לא לפניה ולא לאחריו פי'
 דהוה להו ספילה הילכך כל מדי בן מזון בין פירות שהביאן לליפתן אין מעוניין ברכה לא לפניו ולא
 לאחריו. דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון דיוסא וחביצא ומיני דחולייא.
 וכן כרוב ותרדיון שאינן ליפתן ובאים למזון לשבוע מעוניין ברכה לפניהן דלאו ספילה נינהו ואינן
 בכלל

(ח) כ"י ב' ח'תא הכל לא התעסק על שאינו מבושל אלמא יין שאינו מבושל תשוב על התעסק.

בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא ואין מעונין ברכה לאחריהן דמיני מזון נניהו וברכת המזון פוטרתן. דברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת סעודה. פי' דברים הרגילין לבוא לאחר סעודה כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן מעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהן לפניהם דלאו מפילה נניהו לאחריהן דלאו מזון נניהו. זה פירש רבינו שלמה זצ"ל וכן מצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל דברים הבאים מחמת הסעודה כגון ירק ותבשיל ובעשר שרגילין בני אדם להביאן בתוך הסעודה לאכול בהן את הפת והביאן לפניו בתוך הסעודה אין מעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. דברים שאין בני אדם רגילין לאכול בהן את הפת כגון חביצא ודייסא ומיני דחולייא והביאן בתוך הסעודה ואכלן מעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהם. דברים שבני אדם רגילין להביאן אחר סעודה כגון תמרים ורמונים ומיני מגדים והביאן לפניו בתוך הסעודה ואכלן קודם ברכת המזון מעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהן לא שנא נטל ידיו ולא שנא לא נטל ידיו משום דבברכת המזון תליא מילתא מיהו אם קדים וברך ברכת המזון מקמי דלברך על העץ לא צריך לברוכי על העץ דנפקו להו בברכת המזון:

[קמת] דין יין שבתוך הסעודה אם מעון ברכה לאחריו או אם נפטר בברכת המזון.

רב יעקב בר אבא איקלע לכו רבה. הווייה לרבה דברך בורא פרי הגפן אכסא קמא והדר ברך אכסא דברכתא. אמר ליה למה ליה למר כולי האי הא בריך ליה חדא זימנא אמר ליה כי הוינן בי ריש גלותא הכי הוה עבדינן. אמר ליה בי ריש גלותא לא ידעיתו אי משקו לבו בחר כסא דברכתא אי לא משקו לבו הכא הא מנח קמן ודעתין עילויה. כתב ר' ישעיה זצ"ל מכאן מוכיח שאין היין שבתוך המזון נפטר מברכה של אחריו בברכת המזון אלא צריך ברכה לעצמו. דאי סלקא דעתא דנפטר בברכת המזון הויא סליק אדעתיה דרב יעקב למימר שיוכל לשתות בלא ברכה לפניו אילו היה רוצה לאכול פת לאחר ברכת המזון כלום הוא יכול לוכל בלא ברכה לפניו הכא נמי אם רוצה לשתות יין לא יוכל לשתות בלא ברכה אלא לאו ש"מ מדסליק אדעתיה למשתי בלא ברכה לפניו ברכת המזון לא פטרה אלא פת וכל מיני מיכלא אבל יין לא. וצריך לברך אחריו על הגפן וכן כתב רבינו שלמה זצ"ל. אך בתשובות הגאונים ז"ל מצאתי ששאלתם לאחר שגומרו סעודתן קודם ברכת המזון מברכין ברכה אחרונה על הגפן או לאחר ברכת המזון. כך ראינו שכל זמן שקיתון על יין יושב לפני המסובין אין רשאים לברך ברכה אחרונה עד שיגמרו בדעתן מלשתות וכל שכן קודם ברכת המזון דאין צריכין לברך מאי מעמא כיון שיש בדעתן לברך ברכת המזון בידוע שמשקין אותו כוס של ברכה הלכך אין מברכין על הגפן אלא לאחר ברכת המזון וכן הלכה. וכן כתב בעל הדברות בענין ארבעה כוסות דלא מברכין על הגפן אלא בכוס אחרון וכן אמר רב האי גאון זצ"ל לא הוינן דמברך על הגפן אלא בחר כולהו כסא וכתבי רבוותא ז"ל שלש ברכות של ברכת המזון פוטרת ברכה אחת מעין שלש. וכן כתב רבינו שמואל זצ"ל דלא בעי ברוכי על היין לאחריו מקמי דנברך ברכת המזון לפי שברכת המזון פוטרתו דהשתא ברכה אחת מעין שלש סגי להו כל שכן שלש ברכות עצמן. ובהלכות גדולות נמי כתיב דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת המזון. וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו דאין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה על הגפן דברכת המזון פוטרתו מידי דהוה אדברים הבאים לתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שמעונין ברכה לפניהן ואין מעונין ברכה לאחריהן כל שכן שהוא חשוב מדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה כמו ששאלו את בן זומא שאלמלא שהוא קובע ברכה לעצמו מברכה שלפניו נמי היה ליפטר כמו שפורש למעלה הלכה קמ"ג והיאך יתחייב מברכה של אחריו במקום פת. ועוד יין נמי איתא בכלל מזון דקי"ל חמרא סעיד ומשמח. ועוד הבתוב ריבתה אותו בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' ואמר מר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתייה וברכת את ה' אלהיך זו ברכת הון על הארץ זו ברכת הארץ המטובה זו בונה ירושלים דכתיב החר הטוב הזה והלכנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב. ולא תקשי לך הא דרב יעקב דהא דקאמר אין צריך לברך בכוס של ברכת המזון לאו משום דסבר שאין ברכת המזון פוטרת אלא פת ומיני מיכלא אלא משום דסבירא ליה דכל כמה דלא אסח דעתיה

ממשתיא לא צריך לברוכי ואפי' בברכת המזון לא חשיבי ליה הפסקה. אע"פ דלא מצי משתי וברוכי בהרי הרדי מידי דהוה אהא דתניא חברין שהיו מסובין ועקרו וגלוהו ללכת לבית הכנסת כשהו יוצאין אין מעונין ברכה למפרע וכשהו תוורין אין מעונין ברכה לכתלה ואע"ג דתפלה ומשתייא בהרי הרדי לא אפשר בין דרעתייהו למיהדר לדוכתייהו לא מקרי הפסקה הכא נמי אע"ג דמשתייא וברוכי בהרי הרדי לא אפשר כיון דכסא דברכתא בידה ודעתיה עילויה למשתייא לא מקרי הפסקה ודלא כרב עמרם גאון זצ"ל שכתב בתשובתו כל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך ברכה אחרונה שהוא על הגפן. והני מילי היכי דלית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון אבל אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון כיון דרעדיין לא מסחא דעתיה ממשתייא דהא אית ליה כוס של ברכה לא צריך לברוכי ותשובתו כתובה למעלה בערוגה שנייה בהלכה ע"ד אלא פסקא דמילתא בין אית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון בין לית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון אין צריך לברך על הגפן ליון שלפני ברכת המזון דברכת המזון פוטרנו:

[קמ"ו] דין מים ומלח של אחר סעודה ומים אחרונים ומה הן בברכה.

תנו רבנן אבל כל מאכל ולא אבל מלח שתה כל משקים ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה ידאג מפני ריח הפה ומפני האסכרה וכתבו רבוותא ז"ל כיון דאי לא אכיל ואי לא שתי הוי סבנה אינו צריך לברך מידי דהוה אשותה משקה לרפואה ואינו צריך לברך והאוכל מלח לאחר אכילתו לא יאכל בגודל דקשי לקבור בניס ולא בורת דקשי לעניות ולא באצבע דקשי לשם רע אלא באמה ובקמיצה והשתא לא נהוג עלמא במלח משום מלח סדומית שמסמא את העינים. אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה וטעונים ברכה מים אחרונים חובה ואין מעונין ברכה. ותניא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני ד' אלהיכם זו ברכה. יש מדרקדקין מכאן הואיל ומים אחרונים כן התורה מעונין ברכה וכן כתב בעל היראים זצ"ל למדנו מברייתא זו שצריך לברך על מים אחרונים שמצוה הן ואפי' שלא במקום מלח סדומית מצוה ופרישות ליטול ידים אחר אכילה ומה שאמרו חכמים ז"ל מים אחרונים חובה היינו שצריך לזוהר בהם יותר ממים ראשונים וכן אמר הר"ר יצחק ב"ר מלכי צדק זצ"ל שמברכין על מים אחרונים. ורב יהודאי גאון זצ"ל פירש שאינו מעונין ברכה שלא ניתקנו אלא משום מלח סדומית ברייתא זו תשובתו ואי איכא דקשייה ליה הא דקא אמרינן חובה ואינן מעונין ברכה מצאתי שפי' הר"ר שמואל ב"ר אהרן הכהן זצ"ל בשם הר"ר משה ממגנצא זצ"ל היינו לשאר המסובין לפי שלא נתקנו להם אלא משום מלח סדומית ולפיכך אין צריכין לברך ומה שמשמע התם שמעונין ברכה היינו למברך עצמו לפי שהידיים מזהמות פסולות לברכה. מצאתי לגאונים ז"ל ששאלתם מים אחרונים צריכין מסובין כולם ליטול ידיהם ואחר כך מברכין ברכת המזון או שיטול ידיו המזומן לברכה בלבד ולאחר שיעמרו יטול כל אחד ואחר בביתו מפני הטוהרה. כך למדנו שמנהג לסלק השולחן וליטול ידים כולן ולברך דקא אמרינן אמר ליה ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן אתון בצרכי סעודה פרסאי בקיאי מנייכו טפי וכו' וקא אמרינן עלה אמר רב חייה בר אשי אמר רב כל הנוטל ידו באחרונה תחילה הוא מזומן לברכה ומדקאמר תחילה אלמא כולהון מיתבעי ליטול ידיהון מיהו אי ניחא להו לברך תחילה ואחר כך ליטול ידיהון הרשות בידן ואימתי בזמן שלא אכלו דבר מזהם אבל אם אכלו דבר מזהם קיימא לן ידיים מוזהמות פסולות לברכה. ואלו הן דברים מוזהמים שפסול אדם לברך עד שיטול ידיו כך אמרו חכמים כל שהיה קרב למזבח לקרבן אינו פסול וכל בהמה ועוף שאינו קריבין לגבי מזבח מיתחייב ובהמים כולם פסולין עד שיטול ידיו וכשהן פסולין לברך אין פסולין אלא כשמברכין על כוס של ברכה אבל אם אין מברכין על הכוס אין פסולין ואף כשמברכין על היין נמי אין פסול אלא אותו שמוזמן לברכה שצריך ליטול בידו כוס והא דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם והייתם קדושים כו' והא דאמר רב חייה בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תיכף לנטילת ידים ברכה אלמא תחילה נטילת ידים ואחר כך ברכה כולן למברך ועיקר כשמברך על הכוס מאי טעמא דלא קאמרינן אדם מוזהם אלא מוזהמות מפני שצריך ליטול כוס בידו וכן כתב רב אחאי גאון זצ"ל. מצאתי בשם רבינו קלונימוס זצ"ל מים אחרונים להני במלו דעיקר

שבלי סדר ברכות קמט קנ קנא הלקמ נמ

דעיקר תחילתן לא נתקנו אלא משום מלה סדומית ועכשיו שאין רגילין במלה סדומית אין רגילין כמו כן במים אחרונים. ועוד להכי במלום משום דאמרינן מים אחרונים צריכין כלי ואם נשפכו לארץ רוח רעה שורה עליהם ועל כן מניחים אותן בני אדם לפי שאין יכולין לזהר בהם. בתנחומא פ' בלק שנו חכמים מים ראשונים האכילו בשר חזיר מים אחרונים הרגו את הנפש מעשה באדם אחד שאכל קטניות ולא נמל ידיו ירד לשוק וידיו ממונפות מן הקטניות ראהו חבירו והלך ואמר לאשתו אמר לך בעלך סימן שאכל קטניות עכשיו שתשגרי לו טבעת נתנה לו אחר שעה בא בעלה אמר לה היכן הטבעת אמרה לו בא פלוני בסומן שלך ונתתיו לו נתמלא חמה עליה והרגה לפיכך אמרו כל מי שאינו נומל את ידיו כהורג את הנפש: ואסור לאכול אחר מים אחרונים בלא ברכה או לשתות קודם שיברך ברכת המזון דאמר ר' חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שתויסה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידיים ברכה. וירושלמי אמר ר' יוסי ב"ר בון כל מי שהוא תכף לנטילת ידיים ברכה: אין השמן מקטרג באותו סעודה:

[קנ] דין שנים ושלושה לברכת הזימון ואם גמרו שנים סעודתן וצריכין לברך עד שלא נמר השלישי סעודתו להצטרף לזימון עמהם.

א' תמר שנים שאכלו רב ור' יוחנן חד אמר אם רצו לזמן מומנן וחד אמר אפי' אם רצו לזמן אין מומנן ואסיקנא תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אין מומנן וקיימא לן רב ר' יוחנן הלכה כר' יוחנן כן פסק רבינו חננאל זצ"ל. אמר אביו נקטנינן שנים שאכלו מצוה ליתלק תניא נמי הכי שנים שאכלו מצוה ליתלק. בד"א כששניהן סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא אמר רבא הא מלתא אמרי אנא ואתאמרה במערבא משמיה דר' זירא שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהם לצאת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד פ' רבינו שלמה זצ"ל אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן דרך ארץ היא שיהא היחיד כפסיק את סעודתו עד שיומנו עליו עד הון דהיינו ברכת הזימון וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד אלא ימתין עד שיגמורו. מיכן נראה שאין צריך לחזור ולברך המוציא כשבא לגמור סעודתו אותו שפסק וכן חזרה לי הר"ד מאיר זצ"ל (ט) לעשות מעשה בסעודתי עמו על השולחן. ורבינו חננאל זצ"ל פירש אם רוצה הנשאר לגמור סעודתו מברך המוציא ואוכל כמו תחילת הסעודה. ואיבעיא לן עד היכן ברכת הזימון כלומר עד היכן יפסיק סעודתו כדי להצטרף עמהן רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הון רבינו חננאל ורבי' יצחק פאסי ז"ל פסקו כרב נחמן והלכות גדולות ורבינו ישעיה ז"ל פסקו כרב ששת גם פ' רבינו שלמה זצ"ל מוכיח כן דסבירא ליה דהילכתא כרב ששת. ותו איבעיא לן להיכן הוא אומר פ' אותו שהפסיק סעודתו לשנים להצטרף עמהן לזימון וחוזר וגמר סעודתו ועתה צריך לו לברך ברכת המזון מהיכן הוא חוזר ומתחיל רב זביר משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק ומסיק תלמודא והלכתא למקום שפסק ואיתא משמיהו דרבנותא ז"ל דההוא דהדר לסעודתיה מיבעי ליה לאיזדהור דלא לאישתעוויי עד דגמר סעודתיה וגמר כל ברכתא וכן נמי כי מפסקי תרי לחד מומנן עד להון דהילכתא כרב ששת וגומר איהו ברכה כולה וחוזרין הן ואוכלין ושותין וגומרין סעודתן ומברכין במקום שפסקו ורבינו ישעיה זצ"ל כתב הא דאמרינן חוזר למקום שפסק והוא שלא אבל פת אלא מיני פרפרת אבל אם אבל פת צריך לברך הון על הפת שחזר ואכל ובתשובות הגאונים ז"ל מפרש להיכן הוא חוזר בברכת אכלים קאי ולא להארך עתה באתי:

[קנא] דין הגזזה מפת של נכרים להצטרף לברכת הזימון עם מי שאינו נזהר.

מצאתי בשם רבינו שמואל זצ"ל אם יש בני אדם בסעודת זימון אחד מהן נזהר בפת של נכרים ואחד מהם אינו נזהר אע"פ שאינו אותו הנזהר יכול לאכול מפת של נכרים כיון שאותן שאינו נזהר יכול לאכול מפיתו של נזהר מצטרפין לזימון וראיה מריש ערבין הכל חייבין בזימון כהנים לויים וישראל פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי בתרומה וקדשים וישראל אוכלי חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכלי תרומה וקדשים לא ליצטרף קא משמע לן

כיון

כיון דכתננים מצו אבלי חולין שפיר דמי . עד כאן לשוננו . ודעתיה היה לאסור ולומר שאינו מצטרף לזימון אותו שאוכל פת נכרים במקום דשכיחא ליה פת ישראל שבבת ההלכה לא מצינו בשום ענין שיהא מותר לאכול פת של נכרים במקום דשכיחא פת ישראל ואפילו לברך לפניו ולאחריו הייתי סבור לאסור דאין זה מברך אלא מנאץ דעביד איסור גמור ואיסור פת משמונה עשר דבר הן . אמנם הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לי תמיה על דברך דבהריא משמע בירושלמי דפת של נכרים עומעמו עליה והתירוה וגם בשמעתא דירן מוכחא דהיכי דליכא פלטר ישראל שרי אם כן מהיכא תיתי לאסור עליו שלא לברך ועוד אם לא ציית לך בהא מלוכל פת של נכרים לא ציית לך מלנאץ לפי דברך . ואחרי ר' בנימין נר"ו כתב אפי' אם הנוהר מפת של נכרים היה כהן והיה אוכל חלות או תרומות ושאינו נוהר היה ישראל והיה אוכל פת של נכרים שאין אחר מהן יכול לאכול מפיתו של חבירו אפי' הכי מצטרפין לזימון לפי שאם יודמן להם בסעודתן פת חולין של ישראל שניהם יכולין לאכול ממנו הלכתא מצטרפין :

[קנב] דין אותם שאכלו ירק להצטרף לזימון עם אותן שאכלו דגן .

אמר רב יהודה בריה דרב שילת תשעה אכלו דגן ואחד ירק מצטרפין לזימון ואפי' מיכל עמהם בציר ואפי' שתה כוס של יין ואפי' שבעה אכלו דגן ושלושה אכלו ירק מצטרפין אבל ששה לא דבעינן רובא דמנכר . כתבו רבי' יצחק פאסי ורבי' האי ורבי' תם ור' ישעיה ז"ל דרוקא לעשרה משום דבעי למימר אלהינו אבל לשלושה אין מצטרפין עד שיאכל כזית דגן . ויש מביאין ראיה מהא דתנן השמש שאכל פחות מכזית אין מומנין עליו ולא יהא אלא עלה של ירק ואם תאמר עלה של ירק חשוב טפי לפי שמעון ברכה לאחריו בכזית . בתוספתא משמע שאפי' לא אבל כזית דגן מומנין עליו בעשרה דקתני התם בעשרים נחלקין ובלבד שלא יהא אחד מהן שהפסיר עצמו מן הזימון . רבן שמעון בן גמליאל אומר עלו וחסבו ושיבל עכון אע"פ שלא אכל עמהן כזית דגן הרי אלו מומנין ושמוא יש לרדות דבין הסיבול ובין הרגן היה כזית אבל הוא תימה אם כן למה הזכיר דגן שאפי' היה ירק מומנין וגם אם נאמר שמומנין אינו יודע מה מעם מצטרף כיון שהוא פסור מלברך לאחריו וגם מצינו בירושלמי דמברכין לפניו אפי' על פחות מכזית דאמר בירושלמי דכיכר כל שאומרים עליו שלש ברכות אומרים לפניו המוציא וכל שאין אומר אחריו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא מתיבין הרי פחות מכזית דאין אומרים אחריו שלש ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא הא לשאר מינין נצרכה הרי שיש לברך המוציא על פחות מכזית מדהוה פריך על אותו כל שאומרים אחריו שלש ברכות ומשני לשאר המינין נצרכה וגם בעל היראים זצ"ל כן פסק דרוקא לעשרה מצטרפין אבל לג' אין מצטרפין עד שיאכל כזית דגן :

[קנג] דין קמין מהו להצטרף לזימון .

אמר רב נתמן קמן הודיע למי מברכין מומנין עליו וכן הלכתא . רבי' יצחק פאסי ורבי' ישעיה ז"ל פסקו כיון דקרו ל' קמן אפי' בן עשר ובן תשע מומנין עליו . וגאונים אחרים ז"ל פירשו והוא שנכנס ל"ג שנה ואע"ג דלא פרח אבל קמן שלא הגיע ל"ג שנה אע"ג דפרח אין מומנין עליו וכן פי' רבינו חננאל זצ"ל . והאי דשבתו ליה לאבוי דנפק לברא ואחוי להו כלפי שמיא לאו דוקא הוא לאומני עליה אלא שבתוהו שיש בו בינה והוא קמן ורבי' יצחק מדגפור זצ"ל פי' דוקא בעשרה אבל בשלושה אפי' יודע למי מברכין אין מומנין כל עיקר עם הקמן כדתנן נשים ועבדים וקמנים אין מומנין עליהם וזה אינו מיושב לומר דרב נתמן מיירי אפי' בזמן של שלשה ומוקי מחני' בשאינו יודע למו מברכין שאם כן היתה הסירה הרבה דקמנים משמע כל קמנים . וכן סברת רבינו שלמה זצ"ל שיש חילוק בין שלשה לעשרה דבשלושה אין קמן מצטרף אבל בעשרה קמן מצטרף שפי' להא דאמר רב אסי קמן המוטל בעריסה מומנין עליו כי אמר רב אסי בעשרה קאמר בר' יהושע בן לוי דאמר אע"פ שאמרו קמנים אין מומנים עליהם אבל עושין אותו סניף לעשרה וכן העיד ר' צדקיה אחי שני נר"ו בשם הר"ר אביגדור כהן צדק נר"ו הלכה למעשה שלא לזמן עם הקמן בשלושה כלל וסויעתא דידהו מבראשית רבא ומברכות ירושלמי אמר ר' יוסף כמה זמנין אכילת עם תלפתא אבא ועם חביבי ולא זמינו עלי עד שהבאתי שתי שערות וכן כתב בעל היראים זצ"ל דקמן מצטרף לעשרה

לעשרה ואינו מצטרף לשלשה אך רבי ישעיה וצ"ל כתב דהא דאמר רב נחמן קמן היודע למי מברכין מומנין עליו בין לשלשה בין לעשרה וע"י סניף קאמר ומתניתין דקתני אין מומנין עליהם דמשמע אע"פ שיודעין היינו לעשותן עיקר אם היו שנים קמנים ואחד גדול אבל סניף עושין דמומנין סתם משמע בין בשלשה בין בעשרה ותו דגרסינן בירושלמי על מילתיה דר' יהושע בן לוי ר' ברכיה ור' יעקב בר זבדי בעו קומי ר' סימון כמה דתיכר תמן עושה אותו סניף מה אם תמן שהוא מוכיר את השם עושין אותו סניף כאן שאינו אומר את השם לא כל שכן אלמא כשאמר ר' יהושע לא למעוטי שלשה אתא אלא אפי' לעשרה קאמר וכל שכן לשלשה. ובגמרא דידן אמרינן גבי אחד שיצא לשוק קוראין לו ומומנין עליו לא אמרן אלא בשלשה דליכא שם אבל בעשרה דאיכא שם עד דנתיי אלמא עשרה חמורי משלשה. ובתב אחי ר' בנימין נר"ו דהא סיעתא דמסתייעה הרב מן הירושלמי ליתה ולא משמע הכי בירושלמי וכך הוא הנוסחא בירושלמי ובבראשית רבה ר' ברכיה ור' יעקב ב"ר זבדי בעי קומי ר' סימון כשם שעושין אותו סניף לעשרה כך עושין אותו סניף לשלשה אמר ליה היינו לא כל שכן אי תמן על ידי שאומר את השם עושין אותו סניף כאן שאין אומר את השם לא עושין אותו סניף. אמר ליה דהא הוא ולא כל שכן הוא להלן שהוא מוכיר את השם עושין אותו סניף כאן שאינו מוכיר את השם אין עושין אותו סניף דהא דאת אמר עושין אותו סניף בברכת המזון אבל לקרית שמע ותפלה אין עושין אותו סניף עד שיוביא שתי שערות אמר ר' יוסי כמה זמנין אכלית עם חלפתא אבא ועם חביבי ולא זמינו עלי עד שהמאתי שתי שערות. ועד כמה יהא נקרא קמן אמר ר' אבינא אתפלגין ר' הונא ורב יהודה תרויהון בשם ר' שמואל חד אמר עד שהוא יודע לברך וחרגא אמר עד שהוא יודע טוב ברכה. הנה הירושלמי מוכיח בהדיא דדוקא לעשרה עושין אותו סניף לפי שהן צריכין להזכיר את השם אבל לשלשה לא והך קל וחומר שהביא הרב ראיא מיניה קל וחומר פריכה הוא דפרוק ליה וקאמר דהא הוא ולא כל שכן הוא כלומר דדוקא בעשרה אמר ר' יהושע שעושין אותו סניף ולא בשלשה ולא תימא דכל שכן שהוא למילף שלשה מעשרה בק"ו לפי שוה שהקילו בעשרה לעשות סניף לפי שצריכין להזכיר את השם וחביבה להם הזכרת השם. אבל בשלשה שאין כאן חיבת הזכרת השם לא הוצרכו להקל בעשיית סניף ואף כשהתירו בעשרה לעשותו סניף לא התירו אלא בברכת המזון דלית בהו אלא דהא הזכרה אבל לקרית שמע ולתפלה דאיכא הזכרות טובא אין עושין אותו סניף ועלה דידה מסיים אמר ר' יוסי כמה זמנין אכלית עם חלפתא אבא ועם חביבי ולא זמינו עלי דהיינו בשלשה ובתר הכי קאמר עד כמה יהא קרוי קמן כלומר באי זה קמן אמרו שעושין אותו סניף ומפרש ר' אבינא עד שהוא יודע לברך אי נמי עד שהוא יודע טוב ברכה אבל קמן שלא הגיע לידיעה הזאת אין עושין אותו סניף אפי' בעשרה והיינו כרב נחמן דקאמר בתלמוד דידן קמן היודע למי מברכין מומנין עליו ודוקא בעשרה קאמר כדפרישנא לעיל וכן נמי הך סיעתא דאסתייע מהא דאמר בגמרא דידן גבי אחד שיצא לשוק קוראין לו ומומנין עליו לא אמרן אלא בשלשה דליכא שם אבל בעשרה דאיכא שם עד דנתיי לאו סיעתא הוא דלאו משום דעשרה חמורי משלשה דאדרבה אשכחן דקילו עשרה משלשה ראוילו עשרה אפי' שבעה אכלו דגן ושלשה אכלו ירק מצטרפין ואילו שלשה לא מצטרפי עד דאכלי כולוהו דגן אלא היינו מעמא דבעשרה לא מומנין עד דנתיי דכיון דאיכא שם לאו אורח ארעא לאדכורי שם שמים אי לא קיימי כולוהו עשרה בהרי הדרי ודוגמת זה נצאתי בפסחים מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמ' עלה וכן לתפלה שאין מצטרף אותו שמחוץ לאגף עם אותן שבתוך בית הכנסת עד שהיו כולן עומדים בבית הכנסת דכיון דהזכרת השם בעשרה צריכין לעמוד כולן באגודה אחת:

[קנר] דין שיעור אכילת פת שמעונוה ברכת המזון.

ושיעור אכילה שמברכין עליה ברכת מהוון ומומנין עליה. כדתנן עד כמה הן מומנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה וקיימא לן כתנא קמא דהוא ר' מאיר דקא' ר' יוחנן כוותיה דאמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ולהוציא אחרים ידי חובתו עד שיאכל כזית דגן ואילו

ואילולי שהאוכל כזית דגן חייב לברך לא היה מוציא רבים ידי חובתן ואמרין בירושלמי תני כל שאומרים אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא וכל שאין אומרים אחריו שלש ברכות אין אומרין לפניו המוציא התיבון הרי פחות מכזית דאין אומרין אחריו שלש ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא הא לשאר המאנין נצרכה שמעת מינה דכזית פשיטא ליה דמברכין אחריו שלש ברכות והא דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן להוציא חכים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן פי' רבינו שלמה זצ"ל דאע"ג דכזית דגן שיעורא דרבנן היא כדאמר' פרק מי שמתו אפי' הכי מהוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן ואע"פ שאכלו ושבעו כל שבוע וכן כתב רבי' ישעיה זצ"ל. ובעל היראים זצ"ל כתב נראה לי דכזית לר' מאיר וכביצה לר' יהודה שביעת גרון דאורייתא נינהו והאוכל כזית וכביצה מוציא אחרים שאכלו כדי שביעת כרס ידי חובתן וראיה מפרק שלשה שאכלו ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהרי הרדי לא הוה להו גברא לברוכי ברכת המזון לסוף אתא שמעון בן שטח ואישתי כסא דחמרא וברוך להו ואמר ר' אבא בר' דר' חייא בר אבא (י) אמר ר' יוחנן ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מכלל דאי אכל כזית דגן שפיר דמי וינאי ואשתו שביעת כרס אכלו ואמר ר' תנאי ב"ר יהודה משמיה דרבא הלכתא אבל עלה של ירק ושתה כוס של יין מצטרף ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן אלמא כזית דאורייתא ולמדנו גם דכדר' מאיר קיימא לן ובהלכות גדולות של רב יהודאי גאון זצ"ל כתב דכזית וכביצה דרבנן וקראי אסמכתא בעלמא נינהו. וכן שמעתי מרבינו יעקב זצ"ל וראיתו דאמר' בפרק מי שמתו כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת וברכת את ה' והן מוקדקין עד כזית עד כביצה ואמרין בפרק כצד מברכין רב הונא אבל תליסר ריפתא בני תלתא תלתא בקבא ולא בירך פי' ברכה דאורייתא ואמר עדי כפנא אלמא שביעת כרס בעינן וכן כתב רב יהודאי גאון זצ"ל האי מאן דאכיל שביעת גרון לא פטר שביעת כרס דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא וכתב בשם מ"ד רב הונא [ריש כלה] זצ"ל דפליג ואמר דמדאורייתא שביעת גרון ודרב הונא לא ידעינן מאי קאמר ואני אומר שביעת גרון דאורייתא וראיותיהן אינן ראיות וזה שאמרנו והן מוקדקים עד כזית פי' והן דורשין ומוקדקין ודרב הונא דאכיל תליסר ריפתי לחמניות הן פי' פת הבאה בכיסנין שאינו משביע ונעשה כאותו ענין שאינו נקרא לחם והיינו דאמר' עדי כפנא כלומר דין הוא שלא יקרא לחם שהרי אינו משביע שהרי אכלתי מהן הרבה ועדיין אני רעב ובלחם כתיב ואכלת ושבעת ואפי' שביעת גרון לא מצאתי בהן ואף לא בריך דקאמר אתי שפיר טפי פי' לא בריך ברכת המזון. ואחרי שפירשתי דכזית דאורייתא הא דאמרין בפ' מי שמתו דאכיל שיעורא דרבנן והוה פחות מכזית והא דתנן בסוכה פרק שני כשנתנו לו לר' צדוק ואכל פחות מכזית נתנו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו ובזמא פרק בתרא אמר' דהאי אכל לאו לחם הוא הוה צריכין אנו לפרש לא בריך ברכה דאורייתא לא רצה לפטור המחוייבין ברכה דאורייתא שאכלו כביצה. וסבירא ליה כר' יהודה שאמר כביצה דאורייתא מיהו כר' מאיר קי"ל דאמר דאורייתא בכזית. ואחרי שפירשתי דכר"מ קי"ל דכזית דאורייתא כדפסק רבא הלכתא אם כן קיימא לן ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה אם כן לא מהיחייב לברך ברכה דאורייתא אלא אם כן ישחה אדם אם הוא צריך לשתיה אבל אם אינו צריך לשתיה לא אמרה תורה שישתה אלא לתיאבון הלכך האוכל עם אחרים שאכלו ושתו ותווא אוכל וצריך לשתיה ולא שתה לא מצי למיפטר אחרים שאכלו ושתו דאיהו חייב מדרבנן ואינהו מתיחייבי מדאורייתא. ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא עד כאן לשון בעל היראים זצ"ל:

[קנה] דין למה נהגו לסלק את הפת ואת הסבין מעל השולחן בשעת ברכת המזון.

שאלו לפני רב פלטי ב"ר יעקב גאון זצ"ל מסלקין את השולחן תחילה ואחר כך מברכין אי לא בי קאמר ר' אלעזר כל שאינו משייר פת שלמה על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם לברך קודם סילוק יפה או יסלק ויברך והשיב דרך ארץ הוא לסלק שולחן ולרחוץ ידים ולברך והא דר' אלעזר הכי גרסינן אמר ר' אלעזר כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם אם משייר פת שלימה לא מסלק ואם אינו משייר פת שלימה ומשייר פיתותים יסלק ואי איכפת ליה. מנהג לסלק הסבין מעל השולחן בשעת ברכה ויש נוחגין לפרוש עליו

(י) כ"י ב' נוסף שמעון בן עשה לגמיהו הוא דענד ר' חייא בר אבה נבי' דל' מייא בר אבה .

עליו מפה ונותנין טעם לדבר כדאמרי' המאריך על שולחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו ואמרו' בסוף מס' חגיגה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש דאמרי' תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים היה המזבח מכפר על האדם משחרב בית המקדש נעשה שולחנו של אדם מזבח כפרה עליו שנאמר המזבח עץ שלש אמות וגו' וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשולחן למדנו שהשולחן נקרא מזבח וכתוב במזבח לא תנף עליהם כרזל והטעם שהמזבח מכפר על האדם ומאריך ימים (י"א) הבא נמי השולחן מאריך ימיו של אדם וסכין מקצר אינו דין שיבא מקצר על המאריך. ומפי חבר אחד ור' שמואל שמו שמעתי טעם אחר שפעם אחת היה אחד מברך ברכת המזון וכשהגיע לבונה ירושלים נזכר לו הורבן בית המקדש ולקח הסכין ותקע בלבו ועל כן נהגו לסלקו מעל השולחן בשעת ברכת המזון:

[קנו] דין ברכת המזון אם טעונה כוס ושאין משיחין על כוס של ברכה ועשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ושצריך כל אחד ללחוש ברכת המזון עם המברך.

והמברך ברכת המזון צריך לברך על הכוס דתנן בפ' אלו דברים בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית הלל אומ' מברך על המזון ואחר כך מברך על היין ומעמייתו דבית הלל משום דברפת המזון טעונה כוס ותניא הנכנס לביתו במוצאי שבתות מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלו כולו' לאחריו ואמרו' פרק ערבי פסחים שמע מינה תמני ש"מ ברכת המזון טעונה כוס וכן השיב הר"ד אביגדור כהן צדק (זצ"ל) [גר"ו] למורי ר' יהודה אחי שני נר"ו כתבת ברכת המזון טעונה כוס אי לא. תשובה. ודאי טעונה כוס דתנן בברכות פ' אלו דברים בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית הלל אומר מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ומעמייתו דבית הלל משום דברכת המזון טעונה כוס ולפי מאי דמסיק התם בגמרא תרי תנאי אליבא דבית שמאי אשכתן חד תנא דלביית שמאי נמי טעונה כוס ע"ב תשובתו. ודווקא היכא דאית ליה חמרא אבל היכא דלית ליה חמרא לא מעכב. ואחר שמונו כוס של ברכה אסור לשוח בדברים בטלים שאינן מענין הברכה דאמר רב אשי אין משיחין על כוס של ברכה והטעם לפי שאין מעבירין על המצות אמר ר' זירא ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדרחה. ושטיפה. חי. ומווג. ומלא. עיטור. ועיטוף. נוסלו בשתי ידיו. ואוחזו בימינו. ומגביהו מן הקרקע טפה. ויש אומרים אף נותן עיניו בו. ומשגרו לאנשי ביתו במתנה. תנא הדרחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. חי. פי' רבינו שלמה זצ"ל שמוגו במים לאחר שתנו בכוס חי אי נמי חי פרוסקו בלע"ז להבואו מן החבית לשמו באותה שעה ורבינו תם זצ"ל פירש חי שלא היא הכוס שבור כדאמרי' בב"ק לגבי כלים שבירתן זו היא חנינה מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין כוס אמורין. מוג. דאמר ר' יוסי ב"ר חנינה מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ומפרש רבוותא ז"ל דוקא יין שלחן שחיה מחזיק שלשה חלקי מים היה טעון מוגה אבל יין שלנו שאינו מחזיק שלשה חלקי מים כמזוג דמי. עיטור. רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בגמלו פי' בערוך היה נותן ליושב לימין המברך ולשמאלו כוסות. ובברכת הארץ מוסיפין מהן בכוס המברך. עיטוף. רב פפא מעטף ויתוב וברך ויתוב רב אשי פרים סודרא על רישיה. נוסלו בשתי ידיו. פי' בשחא מקבלו אמר רב חנינא בר פפא אמר קרא שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. ואוחזו בימינו. אמר ר' חייה בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי השתא דראשונים לא אפשר ליה אנן נעבר לחומרא. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו דדוקא לבינוקט ליה כוליה בשמאליה אסור אבל לסיועי בידא דשמאלא תחות ידיה דימיניה מתיר דקיימא לן מסייע אין בו ממש ועוד כתב שאם היה המברך איטר אוחז את הכוס בימינו שהוא שמאלו (י"ב). ומגביהו מן הקרקע טפה. מפורש בירושלמי מגביהו מן השולחן טפה פי' והא דקאמר מן הקרקע לפי שהיו רגלין להסב בארץ על גבי כרים ובסותות. ומשגרו לאנשי ביתו במתנה. משום דכתיב להניח ברכה אל ביתך. אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה. הדרחה ושטיפה חי ומלא. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל. המברך על כוס של ברכה צריך עיטוף שכך שנו חכמים עשרה דברים

נאמרו

(י"א) ככ"י ב' איתא והכרזל מלקין אמנה טורה לא יבא מקדש על המאריך. וכו' בת"י. (י"ב) ככ"י ב' איתא טהור שמאל כל אדם כדמנוה גבי תפילין איתר מניה תפילין בימינו טהור שמאלו.

נאמרו בכוס של ברכה הרחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף. ואם תאמר והלא אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה הרחה ושטיפה חי ומלא ולא מצריך עיטוף כבר באו חכמים האחרונים והצריכו עיטוף ועשו מעשה דקאמר רב פפא מעטף ותיב רב אשי פרים סודרא על רישיה. ירושלמי. אמר רב אחא בשם ר' יוחנן כוס של ברכה מצוותו שיהא מודה ועיטור ומלא ושלישתן בפסוק אחד ולפתלי אמר נפתלי שבע רצון וגו' שבע שיהא עטור רצון שיהא מודה ומלא כמשמעו אמר רב חנינא אם עשית כן מה כתיב תמן ים ודרום ירשה זוכה לירש את העולם הזה והעולם הבא. בפסקתא אמרו בשם ר' יוחנן צריך שיהא עינו בכוס ושיהא ביד של ימין ושתהא ידו גבוה מן המבלה טפה ושיהא מברך באימה ולא בקלות ראש וכל אחד מן המסובין חייבין לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפי' התחיתות כן מצאתי בשם הר"ר אביגדור כהן צדק (זצ"ל) [נר"ו]:

[קנו] דין סדר ברכת המזון.

וסדר ברכת המזון מאי היא כדתניא סדר ברכת המזון כך הוא בראשונה ברכת הון. בשניה ברכת הארץ. בשלישית בונה ירושלים. ברביעית הטוב והמטיב ואמר רב נחמן משה תקן להם לישראל ברכת הון בשעה שירד להם המן. יהושע תקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה בשעה שנתנו הרוני ביתר לקבורה הטוב עלה הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. הון את העולם כולו יש מפרשין כדאיתא בערבי פסחים שהקב"ה יושב ברומם של עולם וקוצב מזונות לכל בריה מקרני רימים עד ביצי כנים כי לעולם חסרו עמנו. יש אומרים שאין ראוי לומר עמנו שלא למעט החסד מעל כל בריה וברכה זו פותחין בה בברוך שהיא תחילת הברכה ולא מקריא סמוכה לחברתה משום נברך הדיא שאין בנברך הזכרה ומלכות ועוד שהרי בלא זימון אין אומרים נברך ואין אנו צריכין לחלומו של רבינו יעקב הצדיק ממרוויש זצ"ל ולא לפתרונו ששאל על ידי שאלת חלום. כשענין ברוך שאכלנו משלו אם צריכה הזכרה ומלכות והשיבו הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע ואם לא תמליכהו במה תברכהו ואין משגיחין בדברי תלומות דקיימא לן לא בשמים היא ובהדיא מבורא* כדברי רז"ל שאין בה הזכרה ומלכות כלל רק בעשרה שאומר נברך אלהינו ואין שינוי בין המברך לעונני דתני כשם שהוא מברך כך עונין אחריו המברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כך כתב אחי ר' בנימין נר"ו (יג) לפי שראה יהושע משה רבינו ע"ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליה גם אבות העולם חמדו ליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכה ארץ חמדה וכן מצינו באגדה ואתן להם ארץ חמדה שחמדו לה אבות העולם. טובה ורחבה לשון המקרא הוא על ארץ טובה ורחבה וגו' נחום הוקן אמר צריך שיוכר בה ברית פי' שבשנמול אברתם כרת הקב"ה אתו ברית ליתן לו את הארץ ר' יוסי אומר צריך שיוכר בה תורה שנאמר ויתן להם ארצות גוים למה בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו. פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה ב"ג בריתות וזו ניתנה בג' בריתות ועוד שהמילה קדמה לתורה. רב אבא אמר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף. הפוחת לא יפחות מאחת והפוחת מאחת הרי זה מגונה. והזכרע בהודאה זו הרי זה מגונה. וחזות על הארץ ועל המזון ואין בה משום חותמין בשתים דמשמע ארץ דעבדא מזון. רחם ה' אלהינו עלינו ועל כל ישראל עמך פי' מופום הברכה כמו שאמרנו דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש ואמר מר כל שאינו מוכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו והגדול פי' אחי ר' בנימין נר"ו לפי שצריכים אנו להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש לפי מה שאמרנו רז"ל ביום שנחלקה מלכות בית דוד כפרו ישראל בשלשה בברים. כפרו בהקב"ה ובבית המקדש ובמלכות בית דוד כדכתיב מה לנו חלק ברוד ולא נתלה בבן ישי זו מלכות בית דוד איש לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאהליך שכפרו בהקב"ה עתה ראה ביתך דוד זהו בית המקדש. ואמר מר שאין ישראל נגאלין עד שיחרו ויתבעו שלשתן שנאמר

ואחר

(יג) ככ"ו ב' נוסף טדה לך ה' אלהינו שהתלמנו ארץ חמדה. מיהו כ' אלוטור אומר כל טלה אהרן ארץ חמדה טובה ורחבה כדכתיב הארץ לא ילא י"ח פי' אחי ר' בנימין ככ"ו. וב"ס ככ"ו.

ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם זו מלכות שמים ואת דוד מלכם זו מלכות בית דוד ונהרו אל ה' ואל מוצבו זהו בית המקדש כמה דתימא החר הטוב הזה והלבנון וגם בתפלה טובירין שלשתן משען ומבטח לצדיקים זה מלכות שמים בונה ירושלים זה בית המקדש מצמיח קרן ישועה זה מלכות בית דוד ואל תתמה למה אין סדרן בתפילה כסדרן בפסוק לפי שהתפלה מסודרת על ענין אחר על סדר הפסוקים כדמפורש במגילה. רועינו זוננו מצאתי להר"ר אברהם בן עזרא זצ"ל כל האומר זננו בשוא טועה הוא כי זננו מן זנה כמו עננו מן ענה וכן מן פנה יאמר פָּנָה ומן זָנָה וכן פָּנָה פָּנָה ומן בנה בָּנָה. והנכון לומר זוננו בחולם או בשורק זוננו כי מגזרת זן לא יאמר זנה כי אם זון או זן כמו מן דן דון או מן קם קום ומן שב שוב ומן חן חון וכן שובינו חונינו אף כאן זוננו זון אותנו או זננו הון אותנו. וחזתם בונה ירושלים ואין ראוי לומר רוענו זוננו בשבת ומה שאומרים נחמנו כבר כתבתיהו בערוגה שנייה הלכה צ"ד. ואע"פ שאין המברך רשאי לענות אמן אחר ברכתיו כאן עונה אמן דתניא העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה מגונה ותניא איך הרי זה משובח ופרקיני הא בשאר ברכות הא בכל כבונה ירושלים. והמעט שהוא סוף הברכה המזון שהטוב והמטיב ביבנה תקנה והוא הדין בכל סוף ברכות כגון גאל ישראל וישתבח וכן פי' רבינו נסים זצ"ל ואיתא בירושלמי הא דתני חכם בעונה בסוף הטוב והמטיב פותחין בה בברוך וצריכה הזכרה ומלכות דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואוקמה רב פפא צריכה שתי מלכות בר מדידה דהיינו ג' מלכות אחת לעצמה דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה ואחת משום בונה ירושלים שבין שהזכיר מלכות בית דוד אינו בדין שלא להזכיר מלכות שמים ואחת משום ברכת הארץ ונמצא דבכולהו ברכות דברכת המזון איכא מלכות וכן עמא דבר שאומרים בא"י אמ"ה אבינו מלכנו אדירנו וגו' המלך הטוב והמטיב לכל ומשום ברכה הסמוכה לחברתה אין חוששין בה שלא לפתח בברוך שהרי לעצמה ניתקנה ואחר כך קבעוה בברכת המזון תדע לך שהוא כן דתניא הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית אוכלין פתן ומברכין לפניו ולאחריה שתי ברכות לצידי ברכה ראשונה כתיקנה שנייה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחזתם בונה ירושלים. ואילו הטוב והמטיב אין מברכין דלאו דאורייתא היא: ומה שאנו חותמין הטוב והמטיב בברוך פי' רבינו שמואל זצ"ל דתחלת מטבעה לא היה אלא בא"י אמ"ה הטוב והמטיב וזה מטבע קצר שאין צריך לתתום בה בברוך ואחרי כן האריכו בה. מצאתי בשם הר"ר שמחה זצ"ל שיש במדרש שצריך לומר בברכת המזון שלש טובות שלש גמולות ומשמע דשלש טובות דומיא דגמולות לשעבר להווה ולהבא הוא גמלנו הוא גומל לנו הוא יגמלנו לעד וכן הטובות המטיב משמע לשעבר כמו המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו הוא יטיב לנו אבל הטוב לא חשיב בהדי הנך דמשמע הקב"ה שהוא טוב וכן הוא נוהג:

[קנת] דין כוס של ברכת המזון לברך עליו לפניו ולאחריו וברכה אחת מעין שלש אם מעונה כוס או לא.

וכוס של ברכת המזון צריך לברך עליו בורא פרי הגפן כי הא דרב יעקב בר אבא איקלע לבי רבה חזיא לרבה דברוך בורא פרי הגפן לכסא קמא ואכסא דברכתא אמר ליה למה ליה למר כולי האי הא ברך ליה מר חדא זימנא אמר ליה כי הוינן בי ריש גלותא הכי הוי עבדינן אמר ליה בי ריש גלותא לא ידעיתו אי משקן לכו בתר כסא דברכתא אי לא משקן לכו הכא הא מנה קמן ודעתין עלויה אמר ליה אנא דעבדי כתלמודי דרב דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא הוי קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב ונברך הדר אמרו ליה הב ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב ונברך אתסר לנו למשתי וכן הלכתא. וכוס של ברכת המזון צריך לברך אחריו על הגפן וכבר הקדמתי לכתוב מזה בערוגה זו הלכה קמ"ה. וכן נמצא בתשובות הגאונים ז"ל. כוס של ברכת המזון צריך לברך אחריו ברכה אחת מעין שלש. ומצאתי בשם הר"ר שמחה זצ"ל שפירש דנראים הדברים היכא דשתא כדי רביעות כדאמר בפרק שלשה שאכלו ושבעת זו שתיה ולא מציינו שיעור שתיה פחות מרביעות. אבל יין שבתוך המזון ברכת המזון פוטרנו דמעין שלש הוי בכלל שלש יש שרצין להזכיה שברכה אחת מעין שלש מעונה כוס ואם כן אין לרבר סוף ומפרשין שאין לשתות ככוס ברכת המזון כל כך שיצטרך לברך אחריו על הגפן דהיינו רביעות אלא ישתה

רק מעט ומצאתי שרבינו יצחק זצ"ל היה מברך אחריו בורא נפשות רבות ואינו יודע אם המעט של אותן שמצריכין שלא לשתות אלא מעט משום דסבירא להו דחשיבא ברכה אחת מעין שלש לרבנן כי היכי דחשיבו שלש ברכות לרבן גמליאל, דרבן גמליאל קאמר אבל תאנאם וענבים ורימונים מברך לאהריהן שלש ברכות וכי היכי דשלש ברכות מעונין כוס ברכה אחת מעין שלש נמי מעונה כוס ומאן דתמיהא ליה אליבא דרבן גמליאל בין דשבעת המינין מעונין שלש ברכות ושלש ברכות מעונין כוס אם כן אין לדבר סוף שלעולם כשישתה צריך שלש ברכות אחרי כן ועל זה השיב הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל לר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי שני זצ"ל ברכת על הגפן אינה מעונה כוס ולא קבעו חכמים כוס אלא אחר סעודה ולא אחר שבעת המינין אפי' לרבן גמליאל דאמר בפ' כיצד מברכין דמברכין עליהו שלש ברכות ואותן שלש ברכות נמי דקאמר רבן גמליאל לא כל שלש ברכות ממש אלא שלש ברכות קצרות דאע"ג דחמרא זיין ופורתא סעיד ומשמח מזון מיהא לא איקרא לא שכן שאר המינין לבד מתישה ושעורה ועתה יהיה לדבר סוף ובלאו הכי לא תיקשי דאיכא לטימר אפי' כל שבעת המינין אם תמצא לומר דמעונין כוס יש כאן סוף דאע"ג דכוס של ברכה צריך שיעור לא ישתה את כלו אלא רק חצי שיעור ואז לא יתחייב לברך לאחריו כיון ששתה פחות מרביעית מדי דהוה אפחות מכוית באוכלין דמעון ברכה לפניו ולא לאחריו עד כאן תשובת הרב. ובשם רבינו יצחק הוקן מצאתי הא דאמר רבן גמליאל דשבעת המינין מעונין שלש ברכות היינו כשעושה אותן מרצונו שאוכל ענבים או תאנים או צריך שלש ברכות אבל כוס של ברכת המזון אינו עושה אותו מרצונו אלא חכמים הצריכוהו ורבינו יצחק הצרפתי זצ"ל כתב נראה לר' שיש להחמיר ולברך אחריו אפי' אם שתה פחות ממלא לוגמו וין והוא ששתה ד' חומשי ביצה כדאמ' בפ' ערבי פסחים. והוא דשתי רובא דכסא דאע"ג דלגבי יום הכיפורים שיעורו מלא לוגמו לענין ברכה יכול להיות שחייב אפי' על פחות ממלא לוגמו דהכי נמי אשכחן גבי אוכלין ששיעורן בכבותבות לגבי יום הכיפורים ואילו לענין ברכה משמע שחייב אפי' בכזית שהוא פחות מכבותבות כדאמ' בברכות פרק כיצד מברכין אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליה ובירך עליו תחלה וסוף ולא דוקא זית מליה דהוא הרין לכל דבר שהוא כזית ואם תקשה מדר' יהודה דפליג על ר' מאיר ואמר עד כביצה יש לומר כיון דר' יוחנן שהוא אמורא עבד עובדא כזית כר' מאיר ש"מ דהכי הלכתא ואע"ג דאבוי פליג על ר' יוחנן בפ' שלשה שאכלו במאי דאמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה מיהו בפסק הלכה לא אשכחן דפליג עליה. ולפניו צריך לברך אפי' על פחות מכוית דקתני בתוספתא לא ימעום כלום עד שיברך שנאמר לה' הארץ ומלואה: וכתב אחי ר' בנימין דלא סבירא ליה שיהא פחות מרביעית מעון ברכה לאחריו על הגפן דלא אשכחן פחות מכשיעור שיהא מעון ברכה לאחריו כלל. ושיעור אוכלין בכזית ושיעור משקין ברביעית וכשם שאין פחות מכוית מעון ברכה לאחריו כך אין פחות מרביעית מעון ברכה לאחריו ומלא לוגמו היו פחות מרביעית. דאמר רב הגאון וכן תני גידל דמן נרש המקדש אם מעם מלא לוגמו יצא ואם לאו לא יצא ושיעור הכוס ברביעית ומה שנשתנתה אבילת יום הכיפורים בכבותבות משאר כל האבילות שהן בכזית לפי שאין אכילה כתובה ביום הכיפורים והכי איתא בירושלמי ר' שמעון בן לקיש בעי מה הוי ליה לטימר לא תעונה ולא תאכל אלא כל אבילות שבתורה בכזית וכאן בכבותבת. והמעט דבעינן כדי השבת נפש והשבת נפש הוי בכבותבות. והכי אמרינן במדרש איכה כמה השבת נפש רב אמר עד כגרוגרת ר' הנינא עד כמותבות וכיון שהמעט משום השבת נפש לא הלכו בה חכמים אחר שיעוריהן תדע שהרי משקין שיעורן ברביעית וביום הכיפורים מלא לוגמו דקים להו לרבנן דבהכי מתייתבא דעתיה ולא ילפינן מינה לענין ברכה לברך מאחריו על פחות מרביעית. וכן השיב הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל בתשובתו שכתבנו. שאם שתה פחות מרביעית אין מברכין אחריו על הגפן. מיהו בורא נפשות מברך לאחריו. וכ"כ רבינו יצחק פאסי זצ"ל קיימא לן כל ולבסוף ולא כלום בורא נפשות רבות מברך:

[קנא] דין חמשת המינין בברכה לפניהם ולאחריהם

וחמשת המינין שנאפין או מתבשלין שלא עקין לחם אין מברכין עליהן המוציא ולא שלש ברכות אלא מברכין עליהן בורא מיני מזונות ולאחריהן ברכה אחת מעין שלש ואפי'

אפה ובשל חמשת המינין עם שאר דברים במלין הן לגבי חמשת המינין והווי חמשת המינין עיקר ושאר הדברים מפילה ומברך על חמשת המינין ופוסר את השאר דרב ושמאל דאמרי תרווייהו כל שיש בו חמשת המינין מברכין עליהן בורא מיני מזונות וקיימא לן דהלכתא כותייהו כתב רבינו ישעיה זצ"ל הנך מוליות הנאפות בתנור מבשר מדגים או מגבינה אע"ג דבשר דגים ודגים וגבינה עיקר מברכין עליהו המוציא דבתר חמשת המינין אולינן ולא בתר בשר דגים וגבינה דחשיבי לאינשי דכי היכי דבמעשה קדירה חשיבי חמשת המינין ומברכין עליהו בורא מיני מזונות הם הכי נמי כמעשה תנור חשיבי ומברכין עליהו המוציא. שנינו בחלה פרק קמא עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחילתה עיסה וסופה סופגנין או הויך שתחילתה סופגנין וסופה עיסה הייבת בחלה פי' סופגנין שאינו כעין עיסה שלייתה רכה תחילתה היינו וסופה היינו אפייתה סופגנין כגון שנאפה שלא כעין לחם בחמה או באילפס למאן דפטור וכתב בעל היראים ז"ל הילכך להמנות שלייתן עבה כגון שלועוין קנטיליש ניוולש אובלודיש קורברויץ אפי' אינה נאפת כעין לחם אחרו שלייתן עבה תחלתה עיסה וחייבין בחלה ונקראת לחם לכל דבר להמוציא ולברכת המזון ולנמילת דים ולעירוב ואם לישתה רכה דהיינו תחלתה סופגנין ואפייתה כעין לחם כגון שהרתיה בפנים והדביק בפנים או הרתיה ולבסוף הדביק או זה שיהיה לחם הוא לכל דבר לדברי הכל ואם היתה תחילתה לישת סופגנין ובאפייתה הדביק בפנים ולבסוף הרתיה מבחוץ דאיכא תרתו לריעותא נחלקו בזה ר' יוחנן וריש לקיש בפרק כל שעה דאיתמר מעשה אילפס ריש לקיש אמר פטור ור' יוחנן אמר חייב והלכתא כר' יוחנן והתם מוכיח דפלוגתא בדאיכא תרתו לריעותא הדבקה מבפנים והרתחה מבחוץ והרתחה אחר ההדבקה אבל אי איכא חד למיבותא הרתחה קודם הדבקה או הדביק והרתיה בפנים כולי עלמא מחייבי דהא דמי קצת לאפיית תנור. וכתב אחר ר' בנימין נר"ו דלא ילפינן המוציא מחלה דלא דמי להרדי דבחלה אולינן בתר עיסה כדכתיב ראשית ערוסותיכם וגו' ולברך המוציא בעינן דמקרי לחם דהא המוציא לחם מברכין או יש לומר כיון דבאילפס יבש פליגי הא דמי קצת לאפיית תנור אבל על ידי משקין לא מקרי לחם כלל ואין מברכין עליהן המוציא והכי אמרינן בירושלמי כל שהאור מהלך תחתיו ריש לקיש אמר פטור מן החלה ור' יוחנן אמר חייב בחלה. אמר ר' יוחנן מורה אני במי משקה וכן כתב רבי ישעיה זצ"ל נראה לי דווקא באילפס יבש פליגי כגון ששם העונה באילפס יבש והניח האילפס על גבי האור אבל אם שם שמן באילפס כמו שאנו ממננין במרחשת ספוגין וצפוחיות וחררות זהו חלוט גמור שהרי מרתיתן השמן שבתוכה תחילה ואחר כך נותנין את העיסה לתוכה ומה לי חלוט שחלטו במים רותחין ומה לי שחלטו בשמן רותח הילכך כולי עלמא לא פליגי בהני דידן דמטננין אותה במרחשת דלא לחם מקרי ואין מברכין עליהן אלא בורא מיני מזונות. ושמעתי בשם הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל שיהיה אומר שרבינו יעקב זצ"ל הקשה על זה הירושלמי שכתבו אמר ר' יוחנן מורה אני במי משקה פי' כל דבר שהמשקה מהלך תחתיו שפטור מן החלה ואין מברכין עליו המוציא וקשה על זה דאמרינן במנחות היה עומד ומקריב מנחות בירושלמי מברך שהחיינו נמלין לאוכלן מברך המוציא ונקט סתם דמשמע אפי' מנחת מחבת שנעשית על ידי שמן ואפי' הכי מברך עליהן המוציא ותרין שמה שאומר בירושלמי שפטור על ידי משקה היינו כשנעשה על ידי מים או על ידי שמן מרובה שחשוב כתבשיל אבל אותו של מנחות אינו חשיב כמשקה שהשמן מעט ונבלל כולו במנחה והוה ליה כאילפס יבש על כן מברך עליהן המוציא ואחי ר' בנימין נר"ו תירץ כיון דאין חוב המנחות נעשית על ידי שמן ואיכא נמי לחמי תודה דרובן איתנהו בהמוציא לא שבק רובא דאיתנהו בהמוציא ומפרש למיעוטא דליתנהו בהמוציא ולאן אכולהו מנחות קאי אלא אהנך דאיתנהו בהמוציא ושני התירוץ האלה מצאתי לר' ישעיה זצ"ל בספר הלקט כלל כל הדברים דייסא והביין קירא היא קמחא ורובשא וצפוחיות ורקיקין ולביבות ומלמלין הן וכל הדומה להן שהן מעשה קדירה מברכין עליהו בורא מיני מזונות בין אם קבע עליהן סעודתו בין אם לא קבע כגון אם בישלן במים ושמן בין בדבש וחלב או שאר משקה וכדברי ר' ישעיה זצ"ל המים שנכתשלו בהן כיוצא בהן כדאמ' מ'א מדכולהו שלאקי ככולהו שלאקי (דמי) שתותה עבה דלאכילה עבדא בורא מיני מזונות רכה דלרפואה עבדא שהכל ולחם שבישלו ועשו כעין חביצא אי ליכא עליו תורתא דנחמא מברך בורא מיני מזונות ואי איכא עליה תורתא דנחמא מברך המוציא ושלש ברכות. וכובא דארעא הוא גובלא ולישתו רכה

רכה ואופן אותו על הכירה אי קבע סעודתו עלויה מברך המוציא ושלש ברכות ואי לא קבע סעודתיה עלויה מברך בורא מיני מזונות . ולחמניות ופת הבאה בכיסנין אי קבע סעודתיה עלויה מברך עליון המוציא ושלש ברכות ואי לא קבע סעודתיה עלויה מברך עליון בורא מיני מזונות כדברי ר' ישעיה זצ"ל . ופי' סעודת קבע השיב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל לר' בנימין אהרן נר"ו כי קביעות סעודה האמורה בכובא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכיסנין הוא סעודת הבקר והערב . לאפקוי אי אכיל להו לאקראי בעלמא מברך עליון בורא מיני מזונות . גם אם קבע סעודתו על הפת ולבסוף הביא את אלו לקנינה סעודה מברך עליון בורא מיני מזונות דהוה להו כמו פירות ולאחריתן לא יברך דברכת המזון פוטרתן והיינו דאמר רב ששת אין לך דבר שמעון ברכה לפניו ואין מעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין בלבד . ורבי' יצחק פאסי זצ"ל כתב היכא דאכיל להו בתורת מיסנין בתחילה מברך עליון בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום והיכא דאכיל להו בתורת קביעתא מברך עליון המוציא ושלש ברכות . וכן כתב רבי' שלמה זצ"ל . ולא אוסתר ליה לרבינו ישעיה זצ"ל דלא גרועין מדייסא ומעשה קדירה שמברכין אחריה מעין שלש והא דקאמר אין לך דבר שמעון ברכה לפניו ואין מעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין בלבד כגון שבאו בתוך הסעודה קודם שבירך ברכת המזון ומשום דנפקי בברכת המזון אבל אם באה אחר ברכת המזון צריכה ברכה לפניו ולאחריה . ואורו ודוחן כתב רבי' ישעיה זצ"ל בין אם עשאן פת בין מעשה קדירה (ד) כגון אם הפרוסות קייטין מברך עליון בורא מיני מזונות ולאחריתן ולא כלום וכן כתב רבי' שלמה זצ"ל ורבי' יצחק פאסי זצ"ל פסק בפת אורז בורא מיני מזונות ובפת דוחן שהכל ור' יהודאי גאון זצ"ל השיב בתשובותיו אע"ג דקא מותבינן לרב ושמואל מהא דתניא עכוסם את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש וסלקא ליה' בתויבתא אפי' הכי מדקא הדינין ואמר רבא רבא האי ריהטא בין דחקלא בין דמחואו ממברכין עלה בורא מיני מזונות דרב ושמואל דאמרי תרויהו כל שיש בו מחמשת המינין ממברכין עליו בורא מיני מזונות . מכלל דהלכתא כרב ושמואל דעל חמשת המינין הוא דמברכין בורא מיני מזונות אבל אארוזא לא וכן כתב רבינו שמואל בן חפני גאון זצ"ל בחבור שערי הברכות אשר חיבר הלכה רווחת היא שאין ממברכין בורא מיני מזונות אלא על מה שהוא מחמשת המינין ועל מה שיש בו מחמשת המינין כאשר אמרנו בתלמוד רב ושמואל דאמרי תרויהו כל שיש בו מחמשת המינין ממברכין עליו בורא מיני מזונות להוציא אורז ודוחן וכיוצא בהן שאינו מין דגן שאין הלכה כר' יוחנן בן גורי דאמר אורז ודוחן מין דגן הוא ומה הן חמשת המינין כדתנן אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו כפסח בחטים ובשעורים ובכוסמין ושבלת שועל . ושיפון ודוקא אם עשאן פת או מעשה קדרה מברך עליהם המוציא ובורא מיני מזונות אבל אם אכלן חיים כמה שהן מברך עליון בורא פרי האדמה ואם טחנו ועשאן קמח ואוכל מהם בקימתן בלא בישול ואפיה פליגי בה רב יהודה ורב נחמן חד אמר בורא פרי האדמה וחד אמר שהכל ופסק רבינו ישעיה זצ"ל משמא דרבנותא דהילכתא כרב נחמן דאמר שהכל :

[קס] דין פירות האילן בברכה לפניו ולאחריתו .

ופירות האילן יברך עליהם בורא פרי העץ דתנן על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ הוין מן הוין שעל הוין הוא אומר בורא פרי הגפן ומה הן סימני אילן שמברכין על פירותיו בורא פרי העץ אמור רבנן כל היכא דכי שקלת לפירא הדר מפיק פירא אחרונא זהו אילן ומברכין עליו בורא פרי העץ וכל היכא דכדי שקלת ליה לפירא מייית גילא או גוואא ולא מפיק פירא ירק הוא . ובורא פרי האדמה ממברכין עליו . ותניא בתוספתא כל שמצויא עליון מעיקרו עשב הוא ובורא פרי האדמה ממברכין עליו וכל שמצויא עליון מעצו אילן הוא ובורא פרי העץ ממברכין עליו וכתב רבינו הנגאל זצ"ל ראינו לרבנותינו הגאונים שאמרו משום רבותיהם זצ"ל כל אילן דבסתותיא נתרי טרפוי ופיישין גווייה ועיילין מיא בגווייה ומפיק טרפיה מן גווייה אילן הוא ומברכין על פירותיו בורא פרי העץ אבל מאן דוביש בסיתותיא וכלי גווייה וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו כגון מזוי ובורנגאן וקונבריים ושושמו ממברכין על פירותיהן בורא פרי

(ד) נכ"י ב' ח"מא ט"ן אס הפוסקות קיימות וכן אס הן הפוסקות קיימות וכו' סג"דפס .

פרי האדמה כללא דמילתא היגי עציים דיבשי בסיתווא באילני ובקייטא מלכלבין והיומי ירק דיבשי בסיתווא לגמרי והדר פריא משרשיו וצלף דהוא נצפא אע"ג דכלי בסיתווא והדר פארי משרשיו עיינו ביה רבנן והוי דמקין משרשיו ומקין נמי מעצו ואמרו כי האי (גברא) [גונא] עץ הוא. וכל משקה היוצא מפירות העץ אין מברכין עליון אלא שהכל חוץ מן הזין שמברכין בורא פרי הנפן ושמן זית שמברכין עליו בורא פרי העץ והוא דשתי ליה על ידי אנגרון אבל אי שתי ליה לחודי אזוקי מויק ליה וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל דכל שאר מי פירות כגון הלב שקדים ושמן אגוזים ומי תותים ורמונים מברך עליהם שהכל שאין משקה פירות חשוב אלא יין ענבים ושמן זית בלבד. ואין מברכין בורא פרי העץ אלא על הפרי אבל על העלץ ועל הקנוקנות ולולבי גפנים מברכין שהכל דאתמר בורא רב יהודה הלכה כשמואל אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכה כשמואל דברי דלא נטעי אינשי אדעתא דקורא מברך שהכל. והאוכל ממה שמוציאין אילן סרק אין מברכין עליון אלא שהכל דלא חשיבי פירות לברוכי בהו בורא פרי העץ. אי נמי פירות דחשיבי ואכיל להו בעוד שהן בוסר ופנין מברך עליון שהכל וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם יש מיני אילנות שאין מברכין בורא פרי העץ על פירותיהן כך ראינו שלא מצאנו אילן שמברכין על פירותיו ברכה אחרת חוץ מכורא פרי העץ אלא פירות שלא נגמרו כגון בוסר ופנין ובושלי כורא שמברכין עליון שהכל אי נמי אילן סרק שהאוכל ממה שמוציאין מברך עליון שהכל כגון בנות אסא דאע"ג דבשילן והוויין כפירות לא ברכינן עליהו אלא שהכל דתניא ארבעת מינים שבלולב שנים מהם עושין פירות ושנים מהן אין עושין פירות וכיון דאמרין הדרם וערכה אין עושין פירות ש"מ דפירות בנות אסא לאו פירות אינן ומברכין עליהו שהכל וכן כל כיוצא בהן אמנם רבינו ישעיה זצ"ל כתב בסוף פרק קמא דחולין בהא דתניא שקדים חמרים קטנים חיובים גדולים פטורין. מתוקין קטנים פטורין גדולים הייבין דוקא לענין גמר מעשר ומשום דלא גמר פירא הוא. אבל לענין ברכה אפי' קטנין בעודן לחין מברך עליון בורא פרי העץ דפירא נניהו. ואע"ג שסופו להקשות הרי הוא אוכל גם הפרי שהוא מבפנים והקליפות נמי אע"פ שסופן להקשות נטעי אינשי אדעתא דהכי כדאמ' גבי תמרות של צלף ופלפלין לחין מברכין עליון בורא פרי העץ ויבשין אין מברכין עליון כלל דלא חשיבי אוכל. ויש להסתפק על הכופר ועל הגרופולי ועל הקנבון ושאר מיני בשמים אם מברכין עליון כשהן יבשין כיון שלא נזכרו בהלכה לפטור ועוד שאינם חדים כגון פלפלין וזנגביל או שמא כולן דמוין זה לזה. שאין נאכלין כמות שהן אלא לריה הפה או לרפואה הלכך פטורין מכל מקום קנבון אינו פירא אלא קליפת עץ ואין מברכין בו פרי העץ. אלא שהכל אפילו כשהוא לח. ופירות האילן על כולן מברכין בורא פרי העץ ואין חילוק בין שבעת המינים לשאר המינים בברכה שאלפיהם אבל בברכה של אחריהן של חילוק שבעת המינים טעונין ברכה אחת מעין שלש ושאר מינין טעונין בורא נפשות רבות. דהו לפניו מינן הרבה ר' יהודה אומר אם היה ביניהן משבעת המינים עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה רבינו הננאל ז"ל פסק כשברכותיהן שוות אין אחד מהם עיקר ובין אם בירך על שאר פירות בין אם בירך על שבעת המינים יצא דקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים. וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה. והלכות גדולות ורבינו ישעיה זצ"ל פסקו כרבי יהודה ואע"ג דיחיד הוא אשכחן אמוראי דסברי כוותיה דאמר רב יוסף וכן תני ר' יצחק כל הקודם בפסוק קודם לברכה דהשתא כשהן כולן משבעת המינים הקודם בפסוק קודם לברכה כשיש בהם שבעת המינים ושאר מינים לא כל שכן שמיין שבעה קודם וכן כתב רבינו שמואל בן חפני ז"ל בחבור שערי הברכות ובשבעת המינים הקרוב לארץ קודם בברכה ואפי' הוא אחרון בפסוק כי הא דרב הסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתי קמיהו תמרים ורמונים שקל רב המנונא וברך אתמרי ברישא. אמר ליה לא סבר ליה מר להא דרב יוסף ואיתמא ר' יצחק כל הקודם בפסוק קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. ובשאר ברכותיהן שוות כגון פירות האילן וירק דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ועל איזה שירצה מקדים ומברך ואפי' אם היה הפרי מין שבעה כדכרי רבינו הננאל ורבי ישעיה ז"ל אבל רבינו שמואל בן חפני גאון זצ"ל כתב בחיבורו שערי הברכות כבר הודענו חמש ברכות הן לפני המאכל ומקצתן מוקדמות על קצתן בהודמן כולן לפניו כי ברכת המוציא

קודמת לברכת בורא מיני מזונות בהודמן שתיהן לפניו וברכת בורא מיני מזונות קודמת לברכת בורא פרי העץ וברכת בורא פרי העץ קודמת לברכת בורא פרי האדמה וברכת בורא פרי האדמה קודמת לברכת שהכל. ומה הן שבעת המינים הני דכתיבי בשבת הארץ ארץ חמה ושעורה ופן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש והדבש הוא תמרים הן :

[קסא] דין מי שיש לו לברך ברכה מעין שלש על מיני מזונות ועל פירות האילן ועל היין אם יכול לפוטמן בכרכה אחת או לברך עליהן על כל אחד ואחד בפני עצמו ודין פירות אם יש להם דין זימון.

אמר ליה אבוי לרב דימי ברכה אחת מעין שלש מאי היא אמר ליה החמשת המינים מברך בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית ותנחלת לאבותינו רחם ה' עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך והיבך ובנה את ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו בתוכה ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אל טוב ומטיב אתה (א). דפירות העץ של שבעת המינים מברך בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה בו' עד כי אל טוב ומטיב אתה. דחמרא מברך על הגפן בא"י אמ"ה על הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה בו' כי אל טוב ומטיב אתה. מיתתם מאי חתים כי אתא רב דימי אמר רב חתים בראש חודש מקדש ישראל וראשי חדשים. הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו. ואסיקנא אמר רב נחמן איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה רבינו חננאל ז"ל כתב אסיקנא כל שהוא מחמשת המינים והן מבושלן בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מברך ברכה אחת מעין שלש והוא על המחיה ועל הכלכלה וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה. וכל שהוא משבעת המינים ואינו מין דגן בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף על העץ ועל פרי העץ. בין בתחלה מברך בורא פרי הגפן ולבסוף על הגפן ועל פרי הגפן וחותם בכלוהו בחוצה לארץ על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה וכן כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל. והלכות גדולות ורבינו האי ז"ל כתבו על חמשת המינים חותם על הארץ ועל המחיה. ועל שבעת המינים על הארץ ועל פרי העץ ועל היין על הארץ ועל פרי הגפן. ורבינו שלמה זצ"ל כתב בפרדס שחיבר כל שהוא מחמשת המינים ואכל להו במעשה קדירה מברך אחריהו על המחיה ועל הכלכלה וחותם על הארץ ועל המחיה אי נמי מיכס כיים להו כמות שהן היין או אכיל להו כעין קליות בעיניהו דהשתא לא הוו שיבך בהו על המחיה ועל הכלכלה דהא לא עבידי כעין מזון פותח בהן בא"י אמ"ה על תנובת השדה ועל ארץ חמדה דפתוחא זו לא שייכא כלל לא בפירות האילן ולא במעשה קדירה אלא בכוסם חטין וכוסמין בלבד. שהן תנובה בעיניהו ולא אשתנו מברייתן וחותם על הארץ ועל הפירות. על שצריך להיות כולל כאן כל פירות המקרא ביהר בחתימה זו ויהא מודה ומשבח לקונו על כל שבת הארץ אבל אמעשה קדירה לא מצי חתים הכי. דהא אישתנו ונפקי מתורת פרי כך נהוג עלמא למיתתם. כללא דמלתא אפירות האילן דשבעת המינים על הארץ ועל פרי העץ. על חמרא על הארץ ועל פרי הגפן ואין חותמין על הארץ ועל הפירות אלא אפירות תבואה בעיניהו דלא חשיבו לייחודינהו כפרי העץ וחתים בכלוהו פריי בחתימתן. משום דקאמר בפרק כיצד מברכין בפירא מאי חתים ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה משום דהוה מארץ ישראל ואכיל להו לפירותיה ורב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות דאיהו הוה מבבל ובני בבל לא אכלי לפירות ארץ ישראל להכי חתים על הארץ ועל הפירות סתם כדמוקמינן התם הא לן והא להו. וקא מפרשי עלמא אפירי כאי חתים אפירי האדמה לחודייהו דכתיב בקרא קא בעי כגון חמה ושעורה ומקמינן לה על הארץ ועל הפירות משום דלא חשיבו לייחודינהו לנפשיהו ולזכר על הארץ על פירות האדמה אבל אילנות דחשיבו מייחדינן להו על פרי העץ אבל אני קבלתי בלמדי מס' ברכות אפירי מאי חתים אכולהו פירי דקרא קא בעי בין אפירות האילן בין אפירות האדמה כגון חטין ושעורין בקלי וזרמל דכל כמה דלא בשלינהו איקרי פירא עד כאן דברי רבינו שלמה זצ"ל. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב אילו היתה גירסא זו בספרים אפירי (א) נדפס מסיים בח"י על סה"ק ועל המחיה. ו. ח"י מסיים על המחיה ועל הכלכלה. וע"פ. מאי

מאי חתים משום דלאו אכולהו קאי ותו דהא מייתי ראי' מרב דחתים מקדש ישראל וראשי חדשים ואיבעיא ליה מי חתמינן הכא בתרתי אי לא ואי אמרת דחמשת המינין ודשבעת המינין ודחמרא פשיטא ליה דחתמינן בהו על הארץ ועל המחיה . על הארץ ועל פרי העץ . על הארץ ועל פרי הגפן דהו בתרתי אמאי מיבעיא ליה על הא ואי משום גוף הברכה מיבעיא ליה היכא דהו צורך להביא דברי רב דחתים מקדש ישראל [ור"ח] והומנים אלא לאו ש"מ אכולהו מבעיא ליה היכי חתמינן ואכולהו קאי על הארץ ועל הפירות . תדע דהכי הוא דהא בפרק שלשה שאכלו אמרינן גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתוביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון . ארץ דעברא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דעברא פירות ואם איתא אמאי לא אקשי ליה על הארץ ועל המחיה על הארץ ועל פרי הגפן על הארץ ועל פרי העץ אלא ש"מ אכולהו חתמינן על הארץ ועל הפירות . גם המורה פי' בכיצד מברכין רב חתים בר"ח כו' אע"ג דמיא לתרתי הכא מאי אי חתמינן בתרתי כי האי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא הוויא חתימה בשתים ממש כדמפרשי לה בפרק שלשה שאכלו ומשמע מפירושו דאכולהו קאי וכן נראה לי הצעת ההלכה הווי דאכולהו קא מבעיא ליה ואכולהו קאי על הארץ ועל הפירות אלא העולם לא נהגו כן אלא על הארץ ועל המחיה על הארץ ועל פרי העץ על הארץ ועל פרי הגפן וכיון שמנהג העולם הוא בכך וגם יש סמך מהלכות גדולות וממה שכתב המורה בפרדס אין להטעות ולשבש מי שאינו חותם על הארץ ועל הפירות . ואהו ר' בנימין נר"ו כתב דאפי' אי לא גרסי' אפירי מאי חתים מסתברא דאפירות לתודייהו קאי ולא אחמשת המינין מרקא מפרש ואויל על הארץ ועל הפירות אי נמי על הארץ ועל פירותיה דהא ודאי לאו חתימות מזון היא ואינה דומה לפתיחתה כלל ולא כמו שכתוב בפרדס בכוסס חטין וכוסמין או בקלי וכרמל דכיון דלא מברכין בהו בורא מיני מזונות היכא תיסק אדעתין לברוכי בהו ברכה אחת מעין שלש ודקשיא ליה למר דהא מייתי ראייה מרב דחתים מקדש ישראל וראשי חדשים ואיבעיא ליה אי חתמינן בתרתי אי לא ואי אמרת דבחמשת המינין ושבעת המינין וחמרא פשיטא ליה דחתמינן בהו על הארץ ועל המחיה על הארץ ועל פרי העץ על הארץ ועל פרי הגפן דהו בתרתי אמאי קא מבעיא ליה על הא . כך נראה לי הצעה של שמועה זו מיתחם מאי חתים כו' אתא רב דמי אמר רב חתים בר"ח מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי פי' מה שהוכיח להא דרב דימי לאו משום חתימה בשתים כמו שפי' רבינו שלמה זצ"ל דאכתי לא ידעינן מאי בעינן למיחתם אי באחד [אי] בשתים וכיון דלא ידעינן מאי דקא בעינן למיחתם היכי תיסק אדעתין לכומר דעלה קא בעי הכא מאי אלא לפי שרב דימי פירש לאבוי ברכה אחת מעין שלש כאי הוא ולא פירש ליה חתימה . ומצינו עוד שפירושו חתימות ברכות במקום אחר כגון הא דראש חדש דפריש לה משמיה דרב על כן שואל התלמוד הכא מאי כלומר כזאת אשר קבל רב דימי אי נמי היאך חותמין בה ומפרשי לה רב חסדא ור' יוחנן העומד בארץ ישראל חתים על הארץ ועל פירותיה והעומד בחוצה לארץ חתים על הארץ ועל הפירות . הנה שמעתינו מפורשת היטב דהא דקא מיבעיא לן מיתחם מאי חתים אכולהו פירי קאי בין על היין בין על הפירות דכולהו צריכי לחתום בהן על הארץ ועל הפירות ומה שגוהגין לברך על הארץ ועל פרי (הארץ) העץ על הארץ ועל פרי הגפן הוא הוא . ואין בזה שינוי מסבב שמבעי חכמים כיון שהוא מזכיר שם פירות ודקשיא ליה למר הא דאמר איתוביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון על הארץ ועל הפירות אמאי לא אקשי ליה על הארץ ועל המחיה לא קשיא מדוי דכיון אקשי על הארץ ועל המזון ושני ליה היא הויא מודעא לאיך דדמי לה דהיינו על הארץ ועל המחיה שגם היא ברכת המזון היא הדר אקשי ליה על הארץ ועל הפירות דסבר דלמא לא חשיבי פירות כמזון לכולן בברכה עם הארץ ושני ליה כדשני גבי מזון דחד מעמא הוא הדר אקשי ליה מקדש ישראל והומנים ושני ליה הדר תו אקשי ליה מקדש ישראל וראשי חדשים דסבר דלמא לא דמו אהרדי דקרושת זמנים תלויה בקריאת ביה דין כדכתיב אשר הקראו אותם אתם כתיב ואין כס סימן או את אחר לעולם אלא קריאת ב"ד בלבד אבל ראשי חדשים קרושתן ברקיע על ידי תולדת הלבנה כדאמ' שכבר קדשוהו שמים ומשום הכי אקשי לוי' מינא דסבר לא מצי לשנויי ליה ישראל דמקדשי לחדשים ושניה ליה כדמשינו גבי זמנים דראשי חדשים נמי קרושתן תלויה בבית דין כיון דאי בעו מעברא ליה לירחא דאי בעי

מחמרי ליה אי נמי אי בעי מעברא ליה לשהא וקרי לניסן אדר ולאיר ניסן אם בן קדושתן על ידי בית דין כמו זמנים והמשכיל יבין. והיכא דאכל מיני מזונות ופרי העץ בהרו הדדי ואי נמי אישתי חמרא ובעי לברוכי בתר הכי ברכה אחת מעין שלש. רבינו חננאל זצ"ל כתב דמברך על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ כו' וחיותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הארץ ועל פרי העץ ולא הוית חתימה בשמים כהאי גוונא מאי טעמא שהארץ היא המוציאה מחיה ופרי העץ ופרי הגפן ותימה בדבריו רבי חננאל ז"ל שהרי קא פסק בחתימת יין ופירות על הארץ ועל הפירות אי נמי על הארץ ועל פירותיה והיכי קא פסק על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל פרי העץ ושמא שיבוש סופרים היא מתוך שהפליגו בפתיחה הפליגו בחתימה ונראה שחזתמין לפי סברתו על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי מי שאכל מזונות ותמרים ורימונים ושותה יין צריך לברך (טו) לכל אחד ואחד מין חתימה בפני עצמה מיני מזונות על הארץ ועל המחיה תמרים ורימונים על הארץ ועל הפירות יין על הארץ ועל הפירות ועל פרי הגפן וכיון שהן הלוקין בחתימתן חייב לברך על כל מין ומין בפני עצמו ואם תאמר יברך אחת וחיותם בשלשתן הלכה רווחת הוא דאין חותמין בשמים וכן ראיתי למורי הר"ר מאיר ב"ר משה נהוג: בפ' כל הבשר אמר רבה בר בר חנה הוי קאימנא קמיהו דרב אמי ורב אסי ואיתו לקמיהו כלכלה של פירות ואכול ולא משו ידיהו ולא יהבו לי וכי ברוכי ברוך איניש לדעתיה ש"מ תלת ש"מ אין נטילת ידים לפירות. וש"מ אין מומנים לפירות. ושמע מינה שנים שאכלו מצוה ליהלק בד"א שהיו שניהם סופרים אבל אם היה אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. כתב רבינו ישעיה זצ"ל מיכן מוכיח דכל היכא דלויכא זימון מצוה ליהלק אם בן עשרה ששתו יין או אכלו משבעת המינין כל אחד מברך לעצמו ודוקא בברכה אתרונה אמרינן משום דלא צייתי אהדרי זימן אין שיהדרו לשמוע אבל בברכה ראשונה כיון שכולם צריכין לוכל ציית אהדרי ואחד מברך לכולן חוץ מן היין שבתוך המזון לפי שאין בית הבליעה פנוי:

[קסב] דין פירות האדמה בברכה כגון ירק וקמניות והדומה להן ותערובות קמח וקמניות או שאר ירקות איזהו עיקר לברכה וכן תערובת זנגביל בדבש או זנגביל לח בפני עצמו וכמיהן ופטירות.

וכל מיני ירק וקמנית ששלוק מברך עליהן אי נמי על מימיהן בורא פרי האדמה דקי"ל מיא דכולהו שלאקי ככולהו שלאקי ואפי' ירקות שדרכן ליאכל חוץ כגון תומי וברתי אם בישלן מברך עליהם בורא פרי האדמה אבל ירקות שדרכן להתבשל כגון סילקא וכרובא וקרא אי אכלין חוץ מברך שהכל שאין דרכן להאכל בכך והאוכלן כמלה דעתו אצל כל אדם ואם בישלן מברך בורא פרי האדמה ודווקא אי דלא אכיל בהו פיתא אבל אי אכיל בהו פת הפת פושרתן אמר רב אשי כי הוינן פרי רב כהנא הוי אמר לן האי תבשילא דליפתא דמפשי ביה מיחא בורא מיני מזונות פי' מיחא קמח הדר אמר לן אידי ואידי בורא פרי האדמה והאי דשדו לה מיחא טפי לאירוקי בעלמא עבדי לה. כתב רבינו ישעיה ז"ל הוא הדין הקמח שמשוימין בתוך הגריסין וסולת בתוך האורז מבושל עם הדבש כדי להקפתו במל הוא אצלן ולא מברכין עליה אלא בורא פרי האדמה הגריסין עיקר ועל האורז שהכל דרובשא עיקר. וזנגביל לח מברכין עליו בורא פרי האדמה ויבש אין מברכין עליו כלל דלא חוי לאכילה וכתב רבי ישעיה זצ"ל אע"ג דזנגביל יבש דעם הדבש מרתחין אותה לא אמרינן דרובשא עיקר דזנגבילא עיקר דלחמם קא עבדי ליה. וכמהין ופטירות אע"ג שנדלין בקרקע יניקתן מן האויר ואין מברכין עליהן בורא פרי האדמה אלא שהכל ואם שכח ובירך על הירקות שהכל יצא. וכן על פירות האילן אם שכח ובירך בורא פרי האדמה יצא:

[קסג] דין דברים שאין גדוליהן מן הארץ ואין לחם שורש בארץ מה מברכין עליהן או דברים שגדוליהם מן הארץ והוא אוכל אותן שלא כדרך אכילתן או אוכל מהן מה שאין דרכו לאכול כגון קנוקנות ועלין.

וכל דבר שאין גדוליו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף ודגים והלב וגיבינה וכגון המים

המים והמלח והזומית על כולן מברך עליהן שהכל והפת שעופשה ותבשיל שעוברה צורתו מברכין עליה שהכל והאוכל דבר שאין דרכו להיאכל כגון עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים וכל מיני קמחים מברך עליהם שהכל וכן שכר תמרים שכר שעורין ושמרי יין שלא סגנו מברך שהכל וכל מין ירק וקמנית שדרכן להתבשל ואכלן היין מברך שהכל ואגון בדבש מצאתי בשם רבינו שלמה וצ"ל שמברכין עליו שהכל לפי שגששתנה האגון מכמות שהיה ומסתברא שהוא הדין לכל מיני פירות שדרכן ליאכל היין ושלקן מברך שהכל ואם שכח ולא בירך על פירות האילן או אפילו על הפת אלא שהכל יצא דתנן על כולם אם אמר שהכל יצא ואיתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין והלכתא כר' יוחנן:

[קסד] דין ברכות שמברכין על הריח.

תנו רבנן מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה אי זהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח. וברכות הריח הם המש ברכות אפרסמין והדס וקינמון וכל שאר מיני בשמים שהן מין אילן וחילפא דימא הוא רומרינו. ורבינו שלמה וצ"ל פי' שכולת נרד היא אישפיג"א בלע"ז. וחבצלת גנות בין עליהן בין על המוגמר שלהם בין אם כבש בהם שמן וקלט ריחם על כולם מברך בורא עצי בשמים. אחרת והבוש ופריש וכל דבר שהיא פירו על כולם מברך שנתן ריח טוב בפירות שמן אפרסמין מברך עליו בורא שמן ערב סיגילי הן ויאול"י בלע"ז וחבצלת המדבר [הפניגס רומ"א והאמיתא מינמ"א] וכל שהן עשב שריתן נודף מברך עליהם בורא עשבי בשמים מוסק"ו ועמבר"א וקשטור"ו שהן מין היה מברך עליהם בורא מיני בשמים כ' הר"ד ישעיה וצ"ל מספקא לי הכא מברכין עשבי בשמים והכא מברכין עצי בשמים ואיני יכול ליתן הפרש ביניהן כלל אומר כל דבר המסופק לו בירך בורא מיני בשמים. ובשמים של ע"ז ושל מתים ושל בית הכסא ושמן העשוי לעבר את הזוהמא ומגמר העשוי לגמר את הכלים אין מברכין עליהם. תנו רבנן הנכנס לתנותו של בושם והריח ריח אפי' ישב שם כל היום כולו אין מברך אלא פעם אחת נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם:

[קסה] דין ברכות בפתיחתן וחתימתן והמברך על היין וסבור לברך על השכר ודומה.

וכל ברמה וברכה צריכה בפתיחתה הזכרה ומלכות דאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. וק"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ובברכות פוק חוי מה עמא דבר והני מילי בפתיחתן אבל בחתימתן בהזכרת השם סגיא וכל ברכה הסמוכה לחברתה כגון ברכות של קרית שמע ותפלה וברכת הזמון כיון שפותרתן בראשונה בברוך נפטרן האחרונות ואין צריך לפתוח בהן בברוך אבל חותמין בהן בברוך ירושלמי אמר רב מנא טופוס ברכות כך היא אמר ר' יודן מטבע קצר פותח בהן בברוך ואין חותם בהן בברוך מטבע ארוך פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך ומטבע קצר הוי כגון ברכת פירות לפנייהן וברכת המצות. מטבע ארוך כגון קדוש והבדלה וברכת הכזון. בשוחר טוב שותיה ה' לנגדי תמיד רב אמר ברוך אתה ושמואל אמר ברוך הוא הלכך תקינו רבנן כתרומתו ברוך אתה כרב אשר קדשנו כשמואל. כתב אחי ר' בנימין גר"ו מכאן יש להשיב לאותן שמשנין מטבע חתימת הברכות ואומר המהויר מהרה שכנתך לציון המברך עמך ישראל בשלום ושל שאר החתימות הדומות לאלו לאמרים פנים אל פנים ובחתימת הברכות צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימה ואמרי לה מעין פתיחה סמוך לחתימה. וצריך שלא לחתום בשתיים. כתב רבינו שמואל בן חפני גאון וצ"ל בחבור שערי הברכות בכל הברכות כולן המברך צריך שיכוין את לבו מתחילת פתיחתן על מה הוא מברך אם על הפת או על הפירות או על היין או על השכר וכבר שאלו חכמי התלמוד ואמרו כי האוחז כוס של יין כסבור של שכר הוא בירך עליו תחלה בורא וחתם עליו שהכל בוראי ויצא שכך שנינו על כולם אם אומר שהכל יצא אלא אם הויה אוחז כוס של שכר וכסבור של יין הוא ופתח בברוך וכונתו לברך עליו בורא פרי הגפן וסוים שהכל יצא או לא. והשיבו שחריית פתח ביוצא אור וסוים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסוים ביוצא אור יצא ערבית פתח ביוצא

אור כו' כללו של דבר הכל הולך אחר היתום ברכות ואמרו חכמי התלמוד כללו של דבר לאתווי מאי לאו לאתווי כי האי גוונא . לא . כגון דאכל תמרי וכסבור נהמא אבל פתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא מאי (אמר הזן) [מעמא] תמרי נמי מיון זניי ויש להפוך זה ולומר אבל נהמא וכסבור דתמרי אבל וברוך אתמרי לא יצא ויש לנו אנהנו לומר כי אם התחיל בברוך וכוונתו לברך על קריאת הגבר וראה את הברק ונמלך להפכה על הברקים צריך לחזור ולהתחיל בברוך אתה בכונה שנייה. ויש אשר נסתפק לו הדבר הזה ושאל ואמר כי המברך על כוס של יין או שכר טרם שתותו איך נמצאהו (ע) מתחיל בשל שכר ומסיים בשל יין והלא בא"י אמ"ת שאין בזה ובזה ובורא פרי הגפן או שהכל נהיה בדברו היא התחלה והיא המיום ואם תאמר איפשר למצא אותן בורא שהכל נהיה בדברו או שהכל בורא פרי הגפן והלא אין זה ברכה אף לו. ותשובת השאלה הקשה הוואת היא מה שהקדמנו כי כל הברכות צריך אדם שיכוין את לבו מתחילת פתיחתו על מה הוא מברך כי אם התחיל בברוך וכוונתו לברך על הלחם ונמלך להפכה על התמרים צריך לחזור ולהתחיל בכוונה שניה לפיכך אם אמר ברוך וכוון לייך ולהשלימה שהכל יצא ואם אמר ברוך וכוון לשכר והשלימה לייך לא יצא שהכל הולך לאחר חתום ברכות :

[קסו] דין המברך על הדבר כסבור לאכלו ונפל מידו ושאסור לברך ברכה שאינה צריכה כשם שאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה .

מצאתי לרבינו נסים שכתב במגילת סתרים שהמברך על הכוס ונשפך מידו אותו הכוס ובא לשתות כוס אחר שחזור ומברך פעם שניה וה"ה לכל דבר והראיה על זאת בירושלמי הריצד מברכין ר' זריקא אמר ר' זעירא בעי ההוא דנסיב תורמוסא ומברך עלויה ונפל מיניה מהו מברך עליו זמן תניינות ומה בינו לבין אמת המים תמן לכך נתכוין מתחילה פי' קאמר ליה הלא הריצה לשתות מים מאמת המים שהוא מברך ואחר כך שותה והרי הוא שותה מהמים הבאים שלא בירך עליהם ואותן המים שבירך עליהן כבר עברו. הכא נמי אע"ז דנפל מיני ההוא תורמוסא דברך עליו ליכול אחרניא ולא יחיה צריך לברך כמו באמת המים. והשיב לו דלא דמי לאמת המים שאמת המים לא נתכוין בשעת ברכה אלא לאותן שיבואו לידו בשעת שתיה והכא לזה שבידו נתכוין בשעת ברכה ולא לאחר ושנן מהדרי ומסתברא דלא איפשט בעיין ושמא סברת הגאון בזה לשוויי ליה בתיקו דאיסורא ולחומרא . והמברך על המצוה לעשותה או על דבר לאכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ונתעכב מעט ועלתה בידו לאחר מכאן צריך לו לחזור ולברך דאמר בירושלמי תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא כשהוא פורס אמר ר' חייא בר וואה דהא אמרה ההן דנסיב עיגולה והוא לא אתא בידה צריך מברכא עילויה זמן תניינות אמר ר' תנחום בר יודא והוא צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה ומסתברא דשיעור עיכוב זה כדי שאילת שלום תלמיד לרב דהיינו שלום עליך רבי ומרי דבהכי לא חשיבה הפסקה ודוגמא זה אמרי' בירושלמי דהרואה על הברקים ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב חסדא דיו פעם אחת כל היום ר' יוסי בעי מה אנו קיימין אם במורדין דיו פעם אחת ואם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם אתא ר' חייא בר' תנינא בשם ר' חסדא אם במורדין דיו פעם אחת ואם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם . חייליה דר' יוסי מן הכא . היה יושב בחנותו של בושם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם היה יושב בבית הכסא או בבית ספקלריא אם יכול לצאת בתוך כדי דיבור ולברך יצא ואם לאו לא יצא למרנו מכאן דתוך כדי דיבור לא חשיבה הפסקה מפי מהכי חשיבה הפסקה בין אם בירך על הדבר ולא עלה בידו בין ברכה שנתחייב בה ולא יכול לברך אותה לפי שעה ותוך כדי דיבור היינו כדי שאילת שלום תלמיד לרב. וכשם שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה כך אסור לברך ברכה שאינה צריכה דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא . לפיכך צריך אדם לזוהר בהם כדי שיברך כל ברכה וברכה בעונתה . באגדת תלים כתיב מות וחיים ביד לשון . כיצד כלכלה של תאנים לפניו נמל ואכל ולא בירך הרי מות בירך ואכל הרי חיים . ומי שאינו מברך כל ברכה וברכה בעונתה נקרא

(ע) ככ"י ב' איתא מתחיל על הין ומסיים בשל שכר או איך נמצאהו .

נקרא גולן דאמר ר' חנינא בר פפא כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גולו לחקב"ה ולכנסת ישראל דכתיב גולל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משוחית אביו זה הקב"ה דכתיב הלא הוא אביך קנך. ואמו זו כנסת ישראל דכתיב ואל תמוש תורת אמוך. ואמר ר' הלבו אמר רב הונא כל היודע בחבירו שרגיל ליתן לו שלום צריך להקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גולן שנאמר גולת העני בבתיכם ומה אם הגולל ברכות של הדיוט נקרא גולן הגולל ברכות של הקב"ה על אחת כמה וכמה. ומי שמברך כל ברכה וברכה בעונתה נקרא חסיד דאמר רב יהודה מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנזיקין רבינא אמר דאבות אי נמי דברכות וכל המברך מתברך שנאמר ואברכה מברכיך קל וחומר לשכינה ותהויר והורוץ בהן כתקנן ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו:

נשלמה הערוגה השלישית. בסדר ברכות להשית. הממולאה בתאר השבלים המובות העולות מראשית מיזמדים ככתב שלשים. הלכות ששה ושלשים. וסימן אל"ה יעמדו לברך את העם:

הערוגה הרביעית ענין ראש חודש

[קסו] דין ברכת לבנה.

אמר רב אחא ב"ר חנינא אמר ר' יוסי אמר ר' יוחנן כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא זה אלי ואנוהו וכתיב התם החודש הזה לכם. תנא דבי ר' ישמעאל אילמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חודש וחודש בברכה זו דיים. אמר אבוי הילכך מעומד מברכינן לה אמר רב אחא ב"ר חנינא אמר ר' יוסי אמר ר' יוחנן עד מתי מברכינן על החדש עד שתימלא פנימתו ועד כמה אמר ר' יעקב עד שבעה נהרדעי אמרי עד שלשה עשר ותרדווייהו כר' יוחנן סבירא להו. יש אומרים שאין לברך על הלבנה אלא בלילה ומסתברא דשרגא במזרחא למאי מהניא. וגבול הלבנה בלילה דכתיב את הירח וכוכבים לממשלות בלילה: במס' סופרים. אין מברכינן על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים ותולה עיניו ומיישר רגליו כנגדה ואומר בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמים לעשות רצון קוניהם פועלו אמת ופעולתם צדק וללבנה אמר שתתחדש עשרת תפארת לעמוסי בטן שאף הן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על כל מה שברא בא"י מתדש הדישים. ס"א מקדש הדישים. סימן טוב סימן טוב סימן טוב תיהוי לכל ישראל ברוך (א) בוראך ברוך ויצרך ברוך מקדשך וירקוד כנגדה ג' רקידות ויאמר שלש רקידות שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך אם ירקדו אחיהם עלי לא יגעו בי תפול עליהם אימתה ופחד וגו' אמן אמן אמן סלה הללויה. ואומר להבירו ג' פעמים שלום עליך והולך לביתו בלב טוב. אשר במאמרו ברא שחקים כתב אחי ר' בנימין גר"ו לשון המקרא הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. ואל תתמה על לשון במאמרו כדאמרין בעשרה מאמרות נברא העולם ואמרין בראשית נמי מאמר הוא. והאומר אשר בדברו לא הפסיד. חוק וזמן נתן להם חוק הוא גבול כמו בשומו לים חוקו וכתיב אשר שמי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו ומהו החוק את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. וזמן זמנים קבועים שחורין בהם לתחלת מהוורם. שנת חמה שם"ה יום ורביע מחזור חמה כ"ח שנה בכל כ"ח שנה חמה חוזרת לתחלת ברייתה בתחילת ליל רביעי בתחלת שבתי. שנת לבנה שנ"ד ימים ה' שעות תתע"ז חלקים. וחודש הלבנה כ"ט ימים ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים ומחזור הלבנה כ"א שנה: שלא ישנו את תפקידם. מעולם לא זרחה חמה במערב ולא שקעה במזרח. וכתיב המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא מרוב אונים ואמין כח איש לא נעדר. וכתיב אם ימוש החוקים האלה גם אני אמאם

(א) כשנ"ל סקל סוכסח כרוך יוצרי כרוך עושן כרוך קוץ כרוך כולף כרוך מקדשך. בכל

בכל זרע ישראל כלומר מה שאין משנין את תפקידם וחוק זמן הקבוע להם היא הבטחה טובה לנו שהקב"ה הפץ בנו. והוה פי' להא דתני דבי ר' ישמעאל אילמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חודש וחודש בכרבה זו דיים ועל כן אין צריכין לברך בה שהחיינו שהרי הן מברכין על חידוש שהן מתחדשין בזמן הקבוע להן. ששים ושמיים לעשות רצון קוניהם על שם שכתוב ישיש כגבור לרוץ אורח וכתוב עוז וחדוה במקומו. פ"א ששים ושמיים שיעשו הבריות רצון קוניהם שהרי בעון הבריות המאורות לוקין כדכתיב שמש וירח קררו וגו' והבי אמרין בבראשית רבא אמר ר' לוי בכל יום ויום הקב"ה יושב בדין על חמה ולבנה שאינן מבקשין לצאת להאיר בעולם ומה הן אומרים הבריות מקטרין לנו ומשתחוים אמר ר' יוסטא בר שונם מה הקב"ה עושה להם יושב עליהן בדין והן יוצאין ומאירין לעולם בעל כרחם הה"ד בבקר בבקר משפטו יתן לאור לא נעדר מהו לא נעדר לא פסק. פעלו אמת פעלו של הקב"ה שגור על הלבנה שתהא מתפגמת והולכות אמת הוא דין ישר הוא לפי שקיטרגה על החמה לפיכך גור עליה לכו ומעמי את עצמך. ורבינו שלמה זצ"ל פי' פגערי אמת כלומר שאין משנין את תפקידן ופעולתם צדק ס"א שפעולתם צדק כלומר שבראין הקב"ה לצורך הבריות להאיר להם וצדקה עשה הקב"ה עם בריותיו בכך ופתרונו ופעולתם צדק בעולם. וללבנה אמר שתתחדש ויש בחדושה עמרת תפארת לישראל שאף הם עתידים להתחדש כמותה כמה דתמא תתחדש כנשר נעורייכי וכתוב ועם נברא יהלל יה שהקב"ה חוזר ובורא אותן בריאה חדשה וחזתם מקדש חדשים או מחדש חדשים והלבנה נקראת חודש כדכתיב החודש הזה לכם ואמר' כזה ראה וקדש ובלשון משנה אב. ובנו שראו את החודש :

[קסח] דין ראש חודש למה קובעין אותו שני ימים.

למה שאנו עושין ראש חודש שני ימים. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל לפי שיום שלשים ראוי לעולם ליעשות ראש חודש שאע"פ שעשינוהו מן היעין על ידי חצי היום של חודש העבר שצרפנו על כ"ט יום וחצי של עצמו מ"מ חציו מן החודש היא ודרך הלבנה להזראות לבני מערב לכן קורין אותו ראש חודש מיהו הישר והמוסף לא היו עושין אלא מיום שני ובן מחשבין את המועדות וכך השיב רבינו ישעיה זצ"ל כבר ידוע שחדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה ויום שלשים היה ראוי להלקי חציו לחדש שעבר וחציו לחודש הבא אבל לא נוכל לחלק היום לחצאין מפני זה תקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר ואפי' הכי הדין היה שביום שלשים נקדש את החדש כיון שמקצתו קודש כולו קודש ולמחר בשלשים ואחד לא נקדש אבל כיון שתקנו חכמים ליתן כל יום שלשים לחדש שעבר אנו מקדשין יום שלשים ואחד למנות ממנו יום ראשון של חודש ואע"פ שאנו מקדשין יום שלשים ואחד אנו מקדימין ומקדשין יום שלשים. מפני שהיא זמנו של קידוש שהרי חצי היום ראוי להיות לחודש הבא וצריכין אנו לקדש את החודש בזמנו הלכך אנו מקדשין יום שלשים מפני שחציו הוא לחדש הבא והוא זמן הקידוש ועוד אנו מקדשין למחר שהוא יום שלשים ואחד להיות מונין ממנו שלא נמנה מיום שלשים ומפני זה אנו אומרים ישיש לנו ראש חודש פלוני יום פלוני בשבת ויום פלוני בשבת וחשבוניה ומנייניה יום פלוני להודיע כי יום שלשים אנו מקדשים כדי לקדש החדש בזמנו ויום שלשים ואחד אנו מקדשין להיות מונין ממנו ושניהן נקראין ראש חודש זה לקידוש וזה למנין וכן היו עושין מימות הנביאים כדכתיב בדוד ביום החדש השני ואפי' שהמולד לא יפול ביום ל"א אחר הקביעות שתקנו לנו בית דין אנו הולכין ולא אחר המולד. בראשית רבא מנין שלא נברא האור אלא גלגל חמה בלבד אמר ר' יוחנן שכן כתיב עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו וכן בתחילה הוא אומר יהי מאורות מארת כתיב ואם כן למה נבראת הלבנה אלא לקדש בה ראשי חודשים וראשי שנים ר' שילא דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן אמר אע"כ שמש ידע מבואו מיכן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה חמה זו הוא תשובת השואל מאחר שכל השבונני על פי הלבנה למה אין אנו מחשבין מעת לעת למולדתה אלא שאנו מחשבין היום משקיעת החמה לילה ויום והטעם שאין מונין ללבנה אלא א"כ שקעה החמה משום דבתרווייהו כתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ולשנים והימים הולכין אחר זריחת החמה ושקיעתה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר ויום אחד והיו שיסד הקלירי למה צור ופחד ותר מעת לעת ספור אחד וצור פץ לו ויחד מערב

שבלי ענין ראש חודש קסח קסט קע קעא הלקט סה

עד ערב מנות אחד. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל על חדשי העיבורים שאנו עושין מלאין בדגריס' התם וכך אנו נוהגין משום רבינו אחד מלא ואחד חסר עד שיוודע לך שהוקבע לך ראש חדש בזמנו דאדר שני לעולם חסר כמשפטו שבט מלא אדר חסר וכשאנו עושין שני אדרין הראשון שהוא סמוך לשבט הוא עיבור לשנה שאין אדר חסר ומהגולה ולא השמעת השקלים עד אדר השני דקיימא לן מצות הנוהגות בשני און נוהגות בראשון והלכתא כרבנן דאמרי כמה עיבור שנה ל' יום ודינו להיות מב"ט יום וחצי כדן המולד הרי ז' חצאי יום שהעיבורים מריחין הקביעות מיום המולד שעל ידי אחד מלא ואחד חסר היו באין שוין אבל הן מאחרין הקביעות לאחד המולד הרבה ועוד על מרחשון וכסליו שהמלאין רבים על החסרין שמעתי אומרים שזהו מנהג והילוך של כל שלשה ושלשה מחזורין שבעולם בראשון יש ט' מלאין וה' חסרין והשאר כסדרן והשני יש ח' מלאין וה' חסרין והשאר כסדרן והשלישי בראשון ט' מלאין וה' חסרין נמצא שהמחזור מדהה הקביעות לפניו אותן ד' ימים שהמלאים רבים על החסרין ועוד ז' חצאי יום של עיבורים הרי ז' ימים וחצי שהקביעה נדחת מן המולד בכל מחזור ואיך יתכן לעולם שיבואו עוד הקביעות ביום אחד. אתמהא. והשובני רבי' הרי יש לך יתרון התשצ"גין על כל שנה ושנה של אחר כסליו כל חדשי השנה סרוין באחד מלא ואחד חסר והנה נמשך המולד ונכנס ביומו של קביעות כדי שיעור ושל כל תשצ"גין השנה פעמים עד שתי ידותיו של יום פעמים עד חציו עד רביעי ומאחרין המולד ונקדם הקביעות והתשצ"גין של כל המחזור עולין קרוב לו' ימים הרי איתור המולד על ידי התשצ"גין עולה כנגד איתור הקביעות של מולד מרחשון וכסליו והעיבורים ועל יד כן משוין זה את זה לעולם עד שאין נפרדין זה מזה יותר מזה :

[קסט] דין למה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חדש.

מה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חדש מפורש הטעם בברייתא דר' אליעזר כשאמר אהרן פרקו נזמי הוזהב אשר באוני נשים וגו' שמעו הנשים ולא רצו ליתן נזמיחם אלא אמרו להם אתם רוצים לעשות. פסל ומסכה שאין בו כח להציל ונתן הקב"ה שכון של נשים בעולם הזה שהן משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים ולעולם הבא הן עתידות להתחדש ונאמר תתחדש כנשר נעורכי. ירושלמי נשייא דנהוגין דלא למיעבד עיבדא בריש ירחין ודלא למיעבד עיבדא באפקי שבתא עד דתתפני סדרא ובשני ובתמישי עד דתתפני תעניתא מנדג לפי שכל הרברים תלו אותם במנהג מיכן יש להוכיח שכיון שנהגו בו איסור אין להן רשות לבטל מנהגן דהוו להו דברים המותרין ואחרים נהגו בו איסור שאי אתה רשאי להתירן בפניהן ועוד שהרי קבעוהו לחוק מימי משה רבינו. אבל כשהחודש מעובר אם צריכות לשומרו שני ימים אין בזה [לא] [אלא] מנהג [המדינה] ואין מחמירין עליון :

[קע] דין הברות החזן ר"ח בליל הכנסתו למה נהגו לעשות כן.

מה שנהגו בליל הכנסת ראש חדש בתפלת ערבית קודם תפלת לחש שהחזן מכריז ראש חדש והצבור עונין לששון ולשמחה לא משום קידוש החודש נהגו כך שהרי אין קידוש החודש אלא ביום אלא כדי שיהא אדם זכור להתפלל יעלה ויבוא ועוד מפני הנשים להיות זריזות להפסיק מלאכתן וכן מה שמכרוזין אותו בשבת שלפני ראש חודש אינו זכר לקידוש החודש שהרי אין מקדשין ראש חדש אלא בזמנו אלא להשמיע לעם שבבית הכנסת יום קביעות החודש כדי שיוודע לכל אדם. לפי שבימות החול פעמים בני אדם סרודין במלאכתן ואין באין לבית הכנסת והרבר משתקע בנייהו כן כתב אחי ר' בנימין נר"ו :

[קעא] דין שצריך להזכיר של ר"ח בתפלה וזמי שמעה ולא הזכיר.

והמתפלל בראש חודש צריך להזכיר מעין המאורע בעבודה דהיינו יעלה ויבוא ואם לא הזכיר חוזר לראש דאמר רב מרי בר אבין משמיה דרב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חודש מחזירין אותו ודוקא בתפלת שחרית או בתפלת המנחה אבל אם טעה בתפלת ערבית אין מחזירין דאמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית אין מחזירין אותן מפני שאין בית דין מקדשים החודש אלא ביום ואוקימנא בין אם חדש שעבר

שעבר חסר בין מלא והא דאמרינן מחזירין אותו כגון שסיים תפלתו או עקר את רגליו לפסוע ג' פסיעות אבל אם לא עקר את רגליו חוזר לעבודה ודוקא כשהתפלל ביחיד מחזירין אותו אבל אם מתפלל בצבור אינו חוזר פי' רבינו חננאל זצ"ל הואיל ומתפלל עם הצבור ומפני טורח צבור שלא ימתינו אותו עד שישלים תפלתו לא הטרחיו לחזור. אבל יחיד שלא בצבור חוזר. ורבינו ישעיה זצ"ל פי' הא דתניא טעה ולא הזכיר של ראש חודש שאין מחזירין אותו ואוקימנא בצבור שנו דוקא כשטעה שליח צבור שאומר בקול ומשום טורח צבור התיירו לו לסמוך על המוסף ואין מחזירין אותו אבל אם טעה היחיד מחזירין אותו אע"ג דאיכא מוסף לפניו וכן מפרש לה בהלכות גדולות בשליח צבור משום טירחא דצבורא אבל יחיד הדר. ורבינו שלמה זצ"ל פי' בצבור אין מחזירין אותו משום דשמע לה משליחא דצבורא ואיכא מקצת הזכרה. ובשם הרב ר' שמחה זצ"ל מצאתי שליח צבור שטעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה ונזכר בהודאה אומר רבי שחזור לעבודה דהא ביחיד אפי' סיים תפלתו חוזר לראש וכי אמרי' טעה ולא הזכיר של ראש חודש אין מחזירין אותו לפי שיכול לאומרו במוספין ואוקימנא בצבור דוקא סיים תפלתו דבעי למיהדר ברישא ואיכא טורח צבור כי ההיא דקאי עלה וכדאמרינן ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי אבל היכא דליכא טירחא הדר דלא חילקו בין יחיד לצבור אלא מפני טורח צבור ועוד כתב רבינו ישעיה זצ"ל אמנם אם היחיד עומד בצבור שעתיד שליח צבור לומר בקול וטעה בתפלתו מכיון עם שליח צבור ועונה אמן על כל ברכה וברכה ושותק ואינו מדבר ויוצא ידי חובתו ועוד מצאתי בשם ר' שמחה זצ"ל ר' רגיל לומר דכל היכא דאם לא אמר אין מחזירין אותו כגון יעלה ויבוא בתפלה בלילי ראש חודש וכגון עגנו ועל הנסים דמוכח בתוספתא דברכות כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תנוכה ופורים אם לא אמר אין מחזירין אותו והא דאמרינן אין מחזירין אותו לאו דוקא אס'מר תפלתו אלא אפילו נזכר בתוך תפלתו אינו חוזר ואפי' לא התחיל [ס"א הזכיר] ברכה של אחריה אלא סיים ברכת עבודה ולא אמר יעלה ויבוא אע"פ שלא פתח במודים או סיים הודאה ולא פתח בשום שלום ולא אמר על הנסים אינו חוזר לראש דכיון דאין מחזירין אותו סברא הוא שהיה ברכה לבטלה :

[קעב] דין קריאת הלל בראש חודש.

זמנה שאנו קורין הלל בראש חודש מצאתי לנאונים זצ"ל מניין שאומרים הלל בראשי חדשים מצינו שרמזו דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ומשמע הללו אל בקדשו על קידוש החודש הללויה ולפיכך אנו נופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש שני ימים :

[קעג] דין הלל שאין קורין אותו אלא בתפלת שחרית .

ואין קורין את ההלל אלא בתפלת שחרית דתנן העובר לפני התיבה ביום טוב הראשון של ראש השנה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל ואין קורין את ההלל למפרע דתנן הקורא את המגילה למפרע לא יצא ואמרינן עלה תנא וכן בהלל וכן בקריאת שמע הלל מנלן אמר רבא אמר קרא ממורה שמש עד מבואו מהולל שם ה' כשם שאי אפשר לשמש לזרוח מן המערב למורה כן אין קורין את ההלל למפרע. והורה מורי הר"ר מאיר נר"ו דמצות הלל קריאתו מעומד והמעם כתב אחי ר' בנימין נר"ו על שם הכתוב הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' כלומר הללו את השם בעמידה לפי שההלל עדות שבתו של מקום ונפלאותיו ונסיו שגישה לנו ומצות עדות בעמידה [שנאמר ועמדו שני האנשים ובעדים הכתוב מדבר] וכן היו קורין אותו בעזרה על שחיטת הפסחים בעמידה שהרי אין ישיבה בעזרה ומה שקורין אותו בלילי פסחים בישיבה מתוך שחולקין אותו שאין קורין אותו כולו כאחת אין מטריחין אותו לעמוד ועוד שהרי יושב על שולחנו וכוסו בידו ושמיא תישרף דעתו מתוך סעודתו ויפיל הכוס מידו ובמסכת סופרים משמע שהיו רגילין לקרותו בעמידה בבית הכנסת בלילי הפסח על כן לא הטרחיהו עתה לעמוד מעל שולחנו לקרותו בעמידה ותמצאהו לפנינו על סדר ההגדה ומורי הר"ר מאיר נר"ו הורה לפי שדךר לילי פסחים דרך הסיבה וחירות אין מטריחין אותו לעמוד :

[קעד] דין היחיד בקריאת הלל בר"ח.

רב איקלע לבבל חזנהו דקרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו פ' דסבר משום חובה עושין ומוסיפין על דברי חכמים כיון דהוא דמדלגו דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם. תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל נומר כתב רבינו ישעיה זצ"ל יחיד לא יתחיל ואם התחיל נומר אע"פ שנהגו הצבור לאומרו בראש חודש היחיד אל יתחיל לומר דלא נהגו כי אם בצבור ואינו חובה שיהא חייב היחיד ואם התחיל נומר פ' נומר לאומרו בדילוג כדרך שעושין הצבור וכיון דלא הוא אלא מנהגא בעלמא אין מברכין (6) עליו כדאמרינן התם חביש חביש ולא בריך קסבר ערבה מנהג נביאים היא. אלמא אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על המנהג. והעולם שנהגו לברך אשר קדשנו ב"ו לקרוא את ההלל אינו יודע על מה סמכו ובברכות פרק היה קורא כתב אמר רבא ימים שהיחיד נומר בהן את ההלל פ' שהן חובה לכל אדם והן עשרים ואחד יום בגולה. כדאמרינן במסכת ערכין בין פרק ופרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד נומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק אינו והא רב בר שבא איקלע לגבי דרבינא בימים שאין היחיד נומר בהן את ההלל ולא פסק ליה שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא מיכן נראה לי להוכיח שמברכין בימים שאין היחיד נומר בהן את ההלל לקרוא את ההלל שאם תאמר בלא ברכה היו קוראין אותו מה בכך אם יפסק בו לא היא אלא כקורא בתורה כלום הוא אסור לפסק וליתן שלום לכל אדם. וקשיא דידיה אדוידה. ופרק לולב וערבה כתב אייבי וחוקיה בני בריתיה דרב הוו קיימי קמי' דרב אייתו לקמי' ערבה חביש חביש ולא בריך קסבר מנהג נביאים היא מיכן מוכיח שאין מברכין על המנהג ואי קשיא והא מאי דמפסירין בשבת במנחה מנהגה היא ולא חובה כדפרישית בספר הלקט ומברכין עליה כדאמרינן בפרק במה מדליקין אמר רב אהרבו בר מתנה אמר רב מתנה אמר רב יום טוב שחל להיות בשבת המפסיר במנחה בנביא אינו צריך להזכיר של יום טוב שאילמלא שבת אין נביא במנחה ביום טוב אלמא מברכין על המנהג ובפרק בתרא דתענית אמרינן רב איקלע לבבל חזנהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו כיון דהוא דקא מדלגו דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם ונהגו כל העולם לברך לקרוא את ההלל ויש לומר כל דבר שהוא נוהג חובה והוסיף עליו על אותו המנהג מברכין כגון ההפסרה שנוהגת שהרית חובה והוסיפו לנהוג גם במנחה וכגון ההלל שהוא נוהג חובה בגולה כ"א יום והוסיפו לנהוג גם בראשי חודשים מברכין על אותו המנהג אבל ערבה שאינה חובה כלל בגבולין אע"פ דנהגו יום שביעי גבולין אין מברכין על אותו המנהג וכן נמי מקום שנהגו לקרוא (א) מנילא אנטימוס בתנוכה אין ראוי לברך עליה מפני שאין לה שורש חובה כלל. כל אלא דברי הרב. ונראה בעיני דהא דמברכין אאפסרתא במנחה בשבת מפני שאין שם אקב"ו אבל בערבה היה צריך לברך אקב"ו וכיון שאינה אלא מנהג בעלמא היכן ציונו והלא גם במצוה דרבנן פליגי אם מברכין עליה אקב"ו אי לא ובמנהגא בעלמא היאך מברך ולפי סברא זו נראה שאין לברך בקריאת הלל של ראש חודש ורב דסבר לאפסוקינהו לא בעבור הברכה אלא בעבור שהיו מוסיפין על דברי חכמים שאמרו ובגולה כ"א יום ובשם רבינו שלמה זצ"ל נמצא מדאמרינן בפ' בשלשה פרקים סבור לאפסוקינהו כיון דהוא דמדלגו דלוגי אמר מנהג אבותיהם בידיהם ש"מ שאין מברכין על ההלל בראש חודש ותו דאמרינן בפרק לולב וערבה אייתו לקמיהו ערבה שקל חבט חבט ולא בריך שאין מברכין על המנהג. ורב עמרם זצ"ל כתב (בספרו) [בסדרו] בראש חודש העובר לפני התיבה מברך לקרוא את ההלל וקורין את ההלל בדילוג וכן כתב בעל הלכות גדולות שיחיד צריך לברך לפניו ולאחריו ורבינו תם זצ"ל כתב בספר הישר דבראש חודש מברכין על ההלל דהא שני ימים טובים של גלויות מנהג אבותינו בידינו ואפילו הכי מברכין ומקדישין עליו אבל מנהג ערבה דמילטול בעלמא הוא לא מברכין ותדע דמברכין אהלל בראש חודש דאמרינן התם רב איקלע לבבל כו' סבר לאפסוקינהו דסבור מועין הן ודעתן לגומרו ואם לא בירכו עליו בתחילה בזה היה לו להרגיש דמנהג אבותיהן ולא מצית למימר דרב נכנס באמצע ההלל והיה סובר שבורכו

דאם

(6) זכ"י ב' נוסף דעד כאן לא פליגי אמוראי בפ' התליל אלא נמידי דהוי מדכנתן תאן דאמר מברכין משום דתתיב לא תקור מן סדכא אכל מידי דלא הוי אלא מטבא אין מברכין עליו.

(א) כסדר התפלה דמנהג ק"ק כסא וק"ק קראסוב הדגס נמנויחואוב בשנת תקצ"ג בדרך קמ"ז ע"א כהוא סס כה"ל ע"ה"נ לק"ה מגילת הנעיוסם במנחה אחר קידם שתקבל משום סרסונו ניסא ולאור כל יס"ל. ולא"ה דגס כל מנחת לנייבוס ט"ש.

דאם כן הוה ליה למיטר רב איקלע לבי כנישתא דבבל הילכך לא שנא צבור ולא שנא יחיד קורין ומברכין ורבינו חננאל זצ"ל פי' יחיד לא יתחיל לברך אבל אם טעה והתחיל בא"י אמ"ה אקב"ו לקרות גומר ומאחר שהוא מנהג מה לי יחיד ומה לי רבים ואמרינן בברכות פרק היה קורא בימים שאין קורין בהן את ההלל לא פסקינן אלא מפני הכבוד ואי בלא ברכה אמאי לא פסקינן לא אשכחן בכלל תלמודא דלא פסקינן אלא במקום ברכה כמו מגילה וקרית שמע ונראין הדברים דמברכינן דלא הוא אלא כאדם העוסק בתורה דאפי' אמגילת רות ומגילת שיר השירים ומגילת קינות אמרו' במסכת סופרים דמברכינן אקב"ו על מקרא מגילה אע"ג דאינו אלא מנהגא בעלמא ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר הילכך אי בעי יחיד למיקרי הלילא קרי ליה בלא ברכה ובשוחר טוב (מוזר קיג) כתב ואין אומרים הלל אלא בשלשה למי אומרים הודו אלא לשנים והכי איתא באגדת תלים שאין קורין בפחות משלשה. משום האי טעמא שאין אומרין הודו אלא לשנים ויש תמיהן על זה דמאי שנא מפסקין דומרא ועוד דאמרינן אמר ר' שמעון בן יוחי משום ר' שמעון בן הוצדק שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל ור' צדקיה בר' בנימין אחי שני זצ"ל שאל לר' אביגדור כהן צדק זצ"ל בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל יחיד מהו שיהא קורא את ההלל ויברך עליו והשיב כי ראוי הוא היחיד לאמרו ואין לסמוך על דבריו שוחר טוב דאמרו' התם וברך קורין הלל אלא בשלשה למי אומר הודו אלא לשנים היכא דלא איפשר וגם לברך עליו ראוי והגון אפי' היחיד ואין לסמוך על מה שאומרים העולם אין מברכין על המנהג כי אינו לא במשנה ולא בגמרא ולא סבירא ליה דהלל מנהג הוא ומאי דאמרינן התם קסבר מנהג נביאים הוא הכי פירושא מנהג נביאים הוא שלא לברך (ג) וימים שגומרין בהם את ההלל ליכא מאן דפליג דודאי צריך לברך לפנינו לגמור את ההלל בין צבור בין יחיד כדתנן במסכת סוכה מקום שנהגו לכפול וכפול לפשוט ופשוט לברך אחריו ויברך ואמרינן בגמרא לא שנו אלא לאחריו אבל לפנינו מצוה לברך דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. וימים שגומרים בהן את ההלל מפורש בערכין דאמר ר' שמעון בן יוחי משום ר' שמעון בן הוצדק שמונה עשר יום בשנה ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שבעה ימי החג ושמונת ימי תנוכה ויום טוב הראשון של פסח (ג) ושני ימים טובים של עצרת והתם מפרש מאי שנא חג דגומרין בו הלל ופסח אין גומרין אותו משום דחג הסוכות חלוק קרבנותיו כל יום ויום חלוק משלפניו הלכך כל יום ויום חשיב חג לעצמו אבל פסח אינו חלוק בקרבנותיו כל שבעה. ירושלמי בסוכה ר' יוסי בר בון בשם רב בא בר ממל למה קורין את ההלל כל שבעת ימי החג כנגד הלולב שהוא מתחדש כל שבעה. במדרש הרנינו פרשת סוכה. וכן אתה מוצא כל ז' ימי החג אנו גומרין את ההלל אבל בפסח אין אנו גומרין את ההלל אלא יום ראשון ולילו ולמה שמואל בן אבא אמר כנפול אויבך אל תשמת לפי שנשמעו בו המצריים ולמה גומרין את ההלל בחנוכה מצאתי הטעם בשם רבינו שלמה זצ"ל מתוך שהוא חלוקה בנרותיה כל יום ויום חלוק משלפניו הוי כחג שחלוק בקרבנותיו וכל יום בנימין נר"ו פירש הטעם למה גומרין הלל על שבעת ימי תנוכה שהרי הנם נתחדשו בבלי יום ויום כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל שמנים שבמקדש וכשנבררה יד מלכי בית חשמונאי מצאו פך קמץ חתום בחותמו של כהן גדול שהי' ראוי להדליק ממנו יום אחד ונעשה להן גם והדליקו ממנו שמונה ימים אם כן יום ויום נתחדש הנם ועל הדושן של גם אנו גומרין את ההלל בכל יום. ועוד טעם אחר כי חנוכה נקראת על שם שנתהך הבית והוכשר לעבודה שהרי היוונים טמאו את החיכל והעזרות והמקדש וכל כליו וכשגברו חשמונים מהרו את הכל ועשו חנוכה כמו שעשה משה בתחילת חינוכן לעבודה וכן עשה עזרא בדכתיב ובחנוכה חומת ירושלים בקשו את הלזים מכל מקומותם להביאם לירושלים לעשות חנוכה ושמחה ובתורות ובשיר מצלחים נבלים וכנורות תודות זה קרבן שיר זה הלל ואין קרבן בלא הלל והרי אנו קורין כל יום נשיאים כל יום ויום נשיא שלו חלוק משל חבירו אם כן כל נשיא ונשיא צריך לגמור הלל על קרבנותיו ואין ראוי לחדש קריאת נשיא אחד בלא קריאת הלל. בראש השנה ויום הכפורים אין קורין בו הלל כלל דאמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני

הקב"ה

(ג) בכ"ו ב' יוסף ע"כ טבוחתו. כן מנהג פסוק סללו לקרות סללו ולכך עליו בין ביחוד בין בצבור ומלאכי כתוב ותיקין סיו גומרין אותו כן חתמה פי' גומרין קורין לגבי ק"ש ק"י וחפסוק תלמודא גלשין גמל תכלן שמשע מי טעמם וכך כ"ח לגמור את סללו דאין לברך לחזור וכן סוכה ס"כ שמתה וס"ג אביגדור ז"ל (ג) וזו"ע על עצרת ונטלה כ"ח יום ואלו סן ע' ימי החג וז' ימי תנוכה וז' ימי חלוקים על פסח.

הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים אמר להן אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה. בפורים אין אומרים הלל מאי מעמא לפי שאין אומרים הלל על נס שבחין לארץ ואם תאמר הרי יציאת מצרים התם כרתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה אי נמי כדרבא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אבל הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש אכתי עבדי אחשוורוש אנן הילכך לא אפשר ורב נחמן אמר קריאתה זו הלילא :

[קעה] דין ר"ח כנפילת אפים ובקריאת התורה.

ובראש חודש אין נופלין על פניהן דאשכחן דאיקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד ועוד שהרי קורין בו את ההלל ואמרין בפרק הזהב אימא שלום דביתוהו דר' אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הוות. מההיא שעתא ואילך לא הוות שבקיה ליה לר' אליעזר נפול אאפיה אמרה דלא ניקמליה לאחי איכא דאמרי ריש ירמא הוי ואיחלף לה בין חודש מלא לחודש חסר ואיכא דאמרי עניא קרא ליה אבבא אדמפקה ליה ריפתא נפל אאפיה כו' הא למדת שאין נופלין על פניהן בראש חודש בין בחודש מלא בין בחודש חסר. ואחר קריאת ההלל מקדישין קדיש גמור ומוציאין ספר תורה וקורין בו ד' בני אדם התנן כל יום שיש בו מוסף קורין ארבעה ואין פותחין סוף ואין מוספין עליהם ואין מפטירין בנביא וקורין בפרשת פינחס בענין תמיד צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי וביום השבת ובראשי חרשיכם עד סוף הענין וזה סדר קריאתו כהן קורא וידבר צו את בני ישראל ואמרת להם. לוי חוזר וקורא ואמרת להם דקימא לך אמצעי דולג את הכבש אחד ועשירית האיפה. ישראל שלישי קורא עולת תמיד ונסכו רביעית ההין ואת הכבש השני וביום השבת עולת שבת בשבתו. ישראל רביעי קורא ובראשי חרשיכם עד סוף הענין ומה מעם דולג וחוזר הלוי על קריאת הכהן שהוא האמצעי בקריאת הפרשה ואינו דולג הישראל בקריאת הלוי שהוא אחרון בפרשה וזה המעם שמה שאין משירין בפרשה פחות משלשה פסוקים גזירה משום היוצאין ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים גזירה משום הנכנסין שמה יאמרו שהקורא קורא בתורה פחות משלשה פסוקים והכא דלא איפשר לפיכך דולג האמצעי דמשום ויצאן ליכא למיחש למאי איכא למיחש משום נכנסין מאן דעייל שוילי משאול :

[קעו] דין שבת ור"ח בקריאת התורה וההפטרה ור"ח אחר שבת שמקדימין ומפטירין מחר הדיש.

אחר שקראו בתורה אומר תהלה ובא לציון וכולא סידרא ומתפללין מוסף אבות וגבורות וקדושת השם ראשי חדשים לעמך נתת כו' כסדר הכתוב בספורים עבודה ותוראה וברכת כהנים. והא לך פירושם כמו שכתב אחי ר' בנימין נר"ו ראשי חדשים לעמך נתת. על שם הכתוב החודש הזה לכם ראש חדשים לכם ולא לאומות העולם שלא נמסר סוד תולדות הלבנה לכל אומה ולשון שבעולם כי אם לישראל הה"ד כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' : זמן כפרה לכל תולדותם בהיותם מקריבין לפניך. כדאיתא במסכת שבועות פרק (ידועות הטומאה) [שבועות שתים]. שעירי ראשי חדשים מכפרים על סחור שאכל את הטמא ר' מאיר אומר כל השעירים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו : ובחי רצון. שהן מרצין את ישראל לאביהן שבשמים כמה דתימא לרצון להם לפני ה' : שעירי חטאת לכפר בעדם. תיקון לשון הוא כמו שאמרו רבותינו שעיר זה יהא כפרה עליו על שמיעמתי את הירח. והוא פירושו שעיר זה יהא כפרה על ישראל אם ישגו בחשבון תולדות הלבנה ונחת רוח יהא זה ללבנה שיתכפרו בה ישראל בחדושה על שגרמתי לה להתמעט ומהו לשון עלי כאדם האומר לחבירו עלי זה הדבר אני ערב לך בזה : זכרון לכולם. שהקרבת מעלין ובר ישראל לפני הקב"ה לטובה כמה דתימא והיו לכם לזכרון וגו' : יהיו תשועת נפשם מיד שזנא כמא דתימא וביום שמחבתם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם וגו' יבוא שעיר ראש חדש ויעמוד לפני איש שעיר : מזבח חדש בציון חכין ועולת ראש חדש נעלה עליו. כמפורש במשכנא דיתחזקאל בהפטרות בראשון באחד לחודש : ושירי דוד הנשמעים בעורך האמורים לפני מובחך אהבת עולם תביא להם. שהן נאמרין על הקרבנות וכיון שהזכיר בנין בית המקדש כמו שאמרנו מזבח חדש בציון חכין הזכיר דוד שמסר

נפשו עליו. והאומר ובשירי דוד הנשמעים בעירך טעות בידם או ישישו עמך כו' ובכן יהי רצון מלפניך כו' יש מפרשים ובכן שם הוא וחשבון אותיותיו עולין למנן אנ"י והו' אנא ה' בשבמל"ו הלכך אין ראוי לומר ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכך נכון לומר ובכן יהי רצון מלפניך שתעלינו לארצנו והאומר (א) יהי רצון מלפניך ה' אלהינו לא הפסיד: קרבנות חובותינו או קרבן חובותינו. ושניהם נכונים ופירושים על הקרבנות הקבועים חובה ליום ומוסף יום ראש חודש הזה כו' וכיון שאמר מפי כבודך אפי' אם לא אמר הפסוקים יצא. כדרך חננאל אמר רב בסוף מסכת ראש השנה אך מנהגנו לאומרן: ומנחתם ונסכיהם כמדובר. כמו שנדבר מפי הגבורה ומפורשין הן בפרשת פינחס: אלהינו ואלהי אבותינו החדש עלינו את יום ראש חודש הזה כו' ויש אומרים החדש עלינו את החודש הזה לטובה והותם מקדש ישראל וראשי חרשים ואין בה משום תתימה בשתיים כדמפורש דתם ישראל הוא דמקדשי ראשי חרשים. ובקדושת מוסף אין אומרים פעמים ולהיות לכם אלא במוספי שבת ויום טוב וראש השנה ויום הכפורים ובעילה של יום הכפורים:

[קעז] דין הטועה בתפלת מנחה ולא הזכיר של ר"ח.

והיבא דטעה בתפלת המנחה בריש ירחא מתפלל ערבית שתים ומוכיר יעלה ויבוא בראשונה ואינו מוכיר בשניה כדרך שאמרו במוצאי שבת דמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשני לפי שהראשונה הסמוכה לנאולה היא מהוייבת בהבדלה במוצאי שבת ויעלה ויבוא בראש חודש והתפלה השנייה הוא תשלומין לתפלת המנחה שטעה או שנאנס ולא התפלל כך מצאתי בש"ר קלונימוס זצ"ל ולי נראה שאין צריך להזכיר של ראש חודש כלל מאחר שכבר עבר ראש חודש ואינו דומה להא דמוצאי שבת דהתם אתה הבדלת תפלת חול הוא ולפיכך מבדיל בראשונה ומה צורך להבדיל בשניה והיא אינה תפילת חובה ומכל מקום בשניה תפילת חול מתפלל ואינו מתפלל של שבת ואע"פ שהוא תשלומין לשל שבת לפי שכבר עבר שבת הבא נמי למה יזכיר של ראש חודש והלא כבר עבר ראש חודש וכן נראה לי עיקר:

[קעה] דין שבת ור"ח מה להזכיר של שבת בעילה ויבוא בעבודה.

והראש חודש שחל להיות בשבת כשהוא מוכיר יעלה ויבוא בעבודה אינו צריך להזכיר של שבת שאין מקום לשבת בעבודה כלל וכן נמצא בתשובות הגאונים ז"ל ראש חודש וחולו של מועד שחלו להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל של שבת ואומר יעלה ויבוא בעבודה ושל שבת ואמרה ברכה רביעית בפני עצמה וכיון שאמרה רביעית בפני עצמה לא הוצרך להזכירה שוב בעבודה ועוד לא מצאנו אזכרת שבת או יום טוב או יום כיפור כל עיקר בעבודה ועוד אם אפשר להזכיר של שבת בעבודה למה הצריכוהו לאמרה רביעית בפני עצמה אלא של שבת בעבודה אינה כל עיקר לא בראש חודש ולא בחולו של מועד ולא בימים טובים הלכך ערבית שחרית ומנחה מתפלל של שבת ברכה רביעית בפני עצמה ומוכיר בפני עצמה ומוכיר בעבודה יעלה ויבוא ואינו מוכיר של שבת. ובמוסף כולל של ראש חודש בברכה רביעית או של חולו של מועד. ואין צריך עוד להזכיר יעלה ויבוא בעבודה וכן מנהג פשוט בשתי ישיבות וכן מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל ראש חודש שחל להיות בשבת אינו מוכיר של שבת בויעלה ויבוא שהרי אם אין ראש חודש אין יעלה ויבוא בשבת בברכה עבודה והרי היא כמפורסם בגביא בשבת שאינו מוכיר של ראש חודש אבל לגבי יום הכפורים להזכיר של שבת בנעילה אומרים יום הוא שנתחייב בארבע תפלות דבברכה רביעית שהוא קדושת היום מוכיר של שבת ערבית שחרית ומנחה הכי נמי מוכיר בנעילה בקדושת היום אבל בנעילה דיחיד דאתה נתן יד לפושעים דלאחר תפלה אינו מוכיר אבל שליח צבור דאמרה באמצע תפילה מוכיר וכן נמי הנוכה במוספין מדכורין ליה בהודאה אבל של שבת בהודאה ובעבודה ליתא בשום תפלה דהאי דאמרינן יום הוא שנתחייב בארבע תפלות אינו אלא סברא בעלמא והכי מסתבר יום הוא שנתחייב בארבע תפלות ובענין שמתפלל ערבית שחרית מוסף ומנחה בקדושת היום מתפלל גם בנעילה וכן הנוכה במוספין כעין שמתפלל בהודאה ערבית ושחרית מתפלל גם במוסף אבל שבת ערבית שחרית מוסף ומנחה לית בהו יעלה ויבוא לפיכך המוכיר טועה הוא וכן עמא דבר וגאון אחר השיב מנהגא דעלמא בשבת

שהוא

(א) תנחום רבתי ליתא והאומר כסדר הכתוב בסידורים לא הפסיד. ואין לטעות מטעם הסידורים כדך. קרבנות כו' חובת ליום ונראה שיש לומר דוחא הרגעת חובותינו ולא הכנו חובותינו לפי מה שגומר המידים כסדרו ומוספין כאלקמן ומוסף כו'.

שבלי ענין ראש חודש קעה קעט קפ קפא הלקט עא

שהוא ראש חודש או מועד שאינו יום טוב שברכה אמצעית של שבת הוא ואין מוכיחין של שבת בעבודה ומגונה מי שמכירה ובברכת המזון דראש חודש שחל להיות בשבת מנהגא במתיבתא למימר רצה והחליצנו דשבת בלחוד ויעלה ויבוא דיום טוב או דמועד או דראש חודש בלחוד ולא שינה אדם מעולם מוצת וכן ראוי לעשות :

[קעט] דין שבת ור"ח בקריאת התורה וההפטרה ור"ח אחר שבת שמקרימין ומפמירין מחר חודש :

וראש חודש שחל להיות בשבת לאחר שקראו את החלל מקדישין קדיש גמור ומוציאין ב' ספר תורות ומנהג הפשוט בידנו לפי סידורו של רב עמרם גאון זצ"ל לקרות שבעה בפרשת היום ומפמיר קורא בשל ראש חודש ומקדיש בינתיים אמנם רבינו זצ"ל כתב שקריין ו' בפרשת היום והשביעי קורא בשל ראש חודש שכיון שהקריאה בשל ראש חודש חובה ליום אין יוצאין בה בקריאת המפמיר שאינה חובה אלא מפני כבוד התורה ומפמיר חוזר עליו וקורא כמו שקורא בשאר השבתות בסוף הפרשה וכן בשבת והנוכה וכן בארבע פרשיות ולשונו כתבתי למעלה בערוגה שניה הלכה ע"ט. ועוד הוכיח רבינו ישעיה זצ"ל בפסקיו בפרק בני העיר במגילה: ראש חודש שחל להיות בשבת צריך להתחיל קריאת ראש חודש מצו את קרבני כמו שמתחילין בחול ואנו לא נהגנו כן ומפמירין בנבואת ישעיה בסופו השמים כסאי עד סוף הספר וחורין ומסיימין בפסוק והיה מדי חדש בחדשו כדי לסיים בדברי שבת ובתנחומים ובברכות של אחר ההפטרה יש שנודתין לחתום מקדש השבת וישראל וראשי חדשים משום דיום הוא שנתחייב בארבע תפלות ויש שאין משגיחין לחתום בשל ראש חודש שאילמלי שבת אין נביא בראש חודש וכן פסק רבינו תם ובעל המאור ז"ל ואנחנו כבר כתבנו סברתנו בערוגה שניה הלכה פ' ובשחל ראש חודש באחד בשבת מפמירין בשבת שלפניו בשמואל ויאמר לו יהונתן מחר חודש עד ובין ורעך עד עולם :

[קפ] דין תפלת מוסף של שבת ור"ח.

ואחר קריאת ההפטרה מוכיחין נשמות כסדר שאר שבתות ואומר תהלה ומתפללין תפלת מוסף אבות וגבורות וקדושת השם (א) אתה יצרת עולמן מקדם כו' כסדר הכתוב בסדרים. עבודה והודאה וברכת כהנים. ומה שכתב בסדרים זה קרבן שבת וקרבן יום ראש חודש הזה כאמור פרשתי בשם רבינו שלמה זצ"ל שאין ראוי לאומרו לפי שדברי הסופר הוא להודיעך שכל זה (שאני ראוי לכתוב) [שהוא כתוב] אינו קרבן יום אחד כי אם זה קרבן ליום פלוני וזה קרבן ליום פלוני המאורע בו אלא כמו שמסיים קרבן השבת יתחיל מיד קרבן יום המאורע ולא יפסיק בינתיים לפרש זה קרבן שבת וקרבן יום ראש חודש הזה כאמור וכן בשבתות וימים טובים כי הוא היודע מי ראוי למי. ויש אומרים שאין חוששין לדלגו שהרי בתחלה מפרש ואומר ומוסף יום השבת הזה ומוסף יום ראש החודש הזה ואע"פ שאם לא היה מוכיח הפסוקין כלל כיון שאמר כמה שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך דיו בכך מכל מקום מאחר שבא להזכיר הפסוקים טוב הוא שידע המתפלל מה שהוא מוציא מפיו אי זה קרבן של שבת ואי זה על ראש חודש או של יום טוב ואם תאמר הרי הוא מפורש ובראשי חדשים תקריבו ובחמשה עשר יום לחודש וביום הביכורים בהקריבכם וכן כל הרגלים ומה צורך עוד לומר זה קרבן שבת וקרבן יום פלוני כאמור מורי ר' נתן זצ"ל השיב על זה שהרי מוסף חולו של מועד של פסח ומוסף ימים טובים האחרונים של פסח מתחיל והקרבנים ואינו מפורש בו חובת היום וכן בסוכות שהוא מתחיל וביום השלישי וביום הרביעי וכן כולם א"כ טוב להזכיר ולומר זה קרבן שבת וקרבן יום פלוני נאמר (ב) וכדברי רבינו שלמה זצ"ל ג"ל :

[קפא] דין צדקתך לאמרו בשבת ור"ח או כשחל ר"ח באחד בשבת.

וראש חודש שחל להיות בשבת אין אומרים במנחה צדקתך צדק לפי שהפסוקין האלו במקום צדוק הדין הם. ורבינו משולם בר' קלונימוס זצ"ל כתב שאפילו אם חל ר"ח באחד בשבת אין אומרים צדקתך צדק כרתנין תמן אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותה היום קודש ולמחר קודש :

ומחייבין

(א) בת"כ ח"א וזמור קדשת היום וכו'ל עמה משני המאורע כגון ח"א וזמור כו' (ב) בת"כ ח"א כולמר מה שחייבין הוא קרבן שבת וקרבן יום פלוני הזה נאמר לפנינו.

[קפב] דין שצריך להזכיר של ר"ח בברכת המזון ומי שמעה ולא הזכיר.

ומחייבין לאדכורי של ראש חודש בברכת המזון בבונה ירושלים ואם טעה אין מחזירין אותו. דאמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חודש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו מאי טעמא דמצי פמר נפשיה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פי' שיכול להעביר עצמו בפירות ומיני תרגומא שאינו צריך לברך ברכת המזון אבל להתענות אין מתענין אם לא היה תענית צבור כדתנן אין גוזרין תענית על צבור בתפלה בראשי חרשים ואם התחילו אין מפסיקין הלכך אם טעה ולא הזכיר בברכת המזון אין מחזירין אותו ואם נזכר שמעה קודם שפתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חרשים לעמו ישראל לזכרון אבל אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב גומר ואין צריך לחזור:

[קפג] דין שאסור לספור על מת בר"ח.

ובראש חודש אסור להספיד על מת דתניא מעשה ומתה אמו של בן זוא והספידה רבן גמליאל מספר גדול לא מפני שראויה לכך אלא להודיע שלא קידשו ב"ד את החודש הא למדת שר"ח אסור בהספד וע"כ נהגו לומר צדוק הדין כאחת וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם מהו לומר צדוק הדין בר"ח כך ראינו שאם הוא לפני המטה קודם קבורת המת אומרים כדתנן נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר' ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות בר"ח בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובוה לא מקוננות ואמר' איזהו עינוי שכולן עונות כאחת קינה אחת מדברת וכולן עונות אחריה ומשנה זו הלכה היא שאין מי שחולק עליה הלכך צדוק הדין אם הכל עונין כאחד מותר ואם אחד מתחיל והכל עונין אחריו אסור ודווקא לפני המת אבל לאחר קבורת המת אין אומרין אותו כלל דקתני נקבר המת לא מענות ולא מטפחות וכל שכן שאין מקוננות בנות פלשתים תקוננה ושפתינו תרננה בשוב ה' שבות עמו כאשר כתוב בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים והרפת עצמו יסור מעל כל הארץ כי ה' דיבר:

נשלמה הערוגה הרביעית בהתחדש. בסדר ראש חודש. ממולאה בתואר השבליים. המובות העולות בקדש. ואספתי בעמרים מהתחסר. הלכות שבעה עשר וסימנם החודש הו"ה לכם:

הערוגה החמישית ענין חנוכה

[קפד] דין מהו לעשות מלאכה בחנוכה.

תנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי חנוכה אינן דלא למיספד בהון שבהן נכנסו יוניס להיכל סימא כל השמנים שבהיכל וכשנברה מלכות בית השמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמנה ימים בהלל ובהודאה פירש רבינו שלמה זצ"ל לא שאסרום במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל ובמקומינו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה ואין להקל במנהגו דמאתר שנהגו קבעו הדבר עליהם לחובה ומצינו כיוצא בזה בירושלמי. כל הדברים תלו אותם במנהג נשייא דנהגין דלא למיעבר עבירתא בריש ירחא ובאפוקי שבתא עד דתתפני סדרא ובשני ובחמשי עד דתתפני תעניתא מנהג הוא ועוד אמרינן התם כל דבר שטועין בו באיסור אהר רשאי להתירן וכל דבר שיוודעין שמותר ונהגין בו איסור אי אתה רשאי להתירו ופי' רבינו אפרים זצ"ל דווקא בתלמוד חכם אבל בעם הארץ לא וכל שכן בני מדינה שאינו בני תורה מההוא מעשה דאמרינן בפרק ר' אליעזר אומר תולין שלחו ליה בני בשכר ללוי בשותא בכרמא מהו ושלח להו לאיסורא:

[קפה] דין הלכות נר חנוכה והדלקה וברכותיה.

תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. רבינו שלמה זצ"ל פירש מניחה מבחוץ משום פרסומא ניסא ולא ברשות הרבים אלא (בחצירות) [בפתחים] שבבתיהן עהן סמוכין לחצר. ואם היה דר בעלייה שאין לו בית בחצר להניחה שם מניחה מבפנים כנגד (החלון) [הפתח] הסמוך לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. כתב בעל הדברות ז"ל אחר שנהגו בשעת הסכנה נהגו ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה מבחוץ ואם לא מניחה על שולחנו. אמר רבא נר חנוכה מצוה להניחה במפתח הסמוך לרשות הרבים היכא מנה להו רב אחא ברי' דרבא אמר מימין ורב ירמיה מדיפתי אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שתהא מוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית מצליח מצויצת ביניהן. רבינו אפרים ז"ל היה אומר עתה בזמן הזה שאין מדליקין מבחוץ מוטב להניח מצד ימין מבפנים ויש חולקין עליו וגם בעיני אינם נראין לי דברי רבינו אפרים זצ"ל דביון דשעמא הוי כדי שתהא מוזה מימין ונר חנוכה משמאל מה לי אם הדליק בחוץ מה לי אם הדליק בפנים. אמר רב הונא משמיה דרבא נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה ומבוי. כתב בעל הדברות ז"ל נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת ויש מקומות שנהגו להניחה על הפתח ויש שמניחין אותה באמצע בית הכנסת עד כאן דבריו. וגם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה. ומורי ר' יהודה אהו עני נר"ו היה נמנע מהלהדליקה שלא לברך עליה וכן דעתי נוספה כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו מה צורך להדליק בבית הכנסת ואילו היו אורחין ישינין בבית הכנסת היו הם צריכין להדליק דקי"ל אכסניי חייב. בנר חנוכה ואם אין שם אורחין מה צריך להדליק ושםא מפני שהיא בית דירה (6) אין להדליק. אמר רב חייה בר אשוי אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך ור' ירמיה בר אבא אמר הרואה נר חנוכה צריך לברך מאי מברך אמר רב יהודה יום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתיים ככאן ואילך המדליק מברך שתיים והרואה מברך אחת מאי מברך בא"י אמ"ה אקב"ל להדליק נר של חנוכה בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. היכן צונו רב אדא אמר מלא תסור רב נחמן אמר שאל אביך ויגיד. הרואה מברך שתיים שעשה נסים ושהחיינו מיכן ואילך ממעט זמן ובמסבע ברכות ששבע רבינו יוסף זצ"ל מצאתי ברכת חנוכה שמיבעה להדליק טעות סופר הוא ואע"פ שבכל הספרים כתוב בהן להדליק הוא דסגיגא לה על ידי שליח ועוד אי דוקא הוא להדליק מפני מה לא השיב רב פפי לרב פפא כשאמר לו התם היכי (בו) נימא נימא למול לשחוט לא סגי דלאו איהו מהיל דלאו איהו שחוט אמאי שתיק ליה איבעי ליה למיכר נהי דלא סגי דלאו איהו מהיל ושחוט לימא למול ולשחוט דהא נר חנוכה סגי לה ע"י שליח ומברכין עליה להדליק אלא טעות סופר הטבוע בספרים ומפורש בלולב הגזול ירושלמי כיצד מברכין על נר חנוכה בא"י אמ"ה אקב"ל על מצות הדלקת נר חנוכה. והא דאמרין הרואה צריך לברך פי' רבינו שלמה זצ"ל בשם רבו רבנן יצחק בר' יהודה זצ"ל כגון שאין בדעתו להדליק בביתו כגון שהיה הולך בספינה או שהיה עובר בדרך שלא היה יכול להגיע בביתו וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל. אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה פי' שאסור ליהנות ממנה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דיכא מדורה צריך. אמר רב יהודה אמר רב אסור להרצות מצות כנגד נר של חנוכה פי' לפי שאסור להשתמש לאורה ופי' בעל הדברות ז"ל דוקא תשמיש חול נקט אבל תשמיש קדושה מותר וכן מצאתי מה שאסור להרצות [מצות] כנגד נר חנוכה אומר רבינו הוא הדין דאסור לברוך קערות כוסות וצלוחות לאורה או כל דבר הצריך עיון ונראה דוקא דרך ביוון הוא שאסור ולא נקט הרציית מצות אלא משום שהיא מלאכת חול אבל לקרות לאורה מותר דליכא בוויי מצוה. מיהו בשבת יהא ברל ממנה כמו משאר נרות. ועוד דעתו לומר דמינה שמעינן לשאר מצות כמו מעקה או ציצית ומכה שאסור להשתמש בהן דרך ביוון לדרוס עליהן: תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו פי' רבינו שלמה זצ"ל נר אחד לכל לילה לאיש ולכל בני ביתו ומתדרין נר לכל אחד ואחד פי' נר אחד לכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית ומתדרין מן המתדרין בית שמאי ואומרים יום ראשון שמנה מיכן ואילך פוחת והולך ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד

מיכן

(6) כ"י ב' ט"פ. לחון הכנסת בבית הכנסת נהגו כן ח"כ הפתח דלית נסו בית דירס.

מיכן ואילך מוסף והולך מעמיהו דבית שמאי כנגד ימים הנכנסים אי נמי כנגד פרי החג
 ומעמיהו דבית הלל כנגד ימים היוצאים אי נמי משום מעלין בקודש ולא מורידין. מצאתי
 בטעמי ר' יהודה החסיד זצ"ל מעמיהו דבית שמאי דאמרי פוחת והולך כנגד פרי החג שכן
 מצינו רמז לחנוכה אחר סוכות בפרשת אמור על הכהנים לאחר פרשת החג כתוב ויקחו אליך
 שמן זית זך רמז לנרות חנוכה. אמר רבא הרליקה בפרשים והוציא לחוץ לא עשה כלום מאי
 מעמא הרואה אומר לצורכו הוא דארלקה אמר רבא היה תופס נר חנוכה בידו לא עשה כלום
 מאי מעמא הרואה אותו אומר לצורכו הוא דנקיש לה. נר חנוכה שהרליקה הריש שושה וקמן לא
 עשה כלום מאי מעמא דקיימא לן הרלקה עושה [מצות] ולא התה עושה מצוה והני לאו בני
 מיעבד מצוה אינון. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא בשלא הגיע לחינוך ואי הגיע לחינוך
 ואיכא מנהגא אולינן בתר מנהגא. אישה ודאי מדליקה דאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בנר
 חנוכה שאף הן היו באותו הנס אמר רב ששת אכסניי חייב בנר חנוכה אמר ר' זירא מריש
 כי הואי בי רב הוינא משתתפנא בפרושי בהדי אושפויזי בתר דאינסיבנא אמינא השתא ודאי
 לא צריכא דקא מדלקי עליי בגו ביתי. והני מילי דסמך מיסמך אבל אגר ביתא ופתח בבא
 לנפשיה אע"ג דנסיב חייב. ובעל הדברות כתב שמעינן מינה אנשים הדרים בחצר אחת
 משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד דהכי שרדא ממתבתא אבל להודור מצוה נר לכל אחד
 ואחד על כל פתח ביתו. ונראה בעיני שאינה ראייה דבשלמא ר' זירא היה משתתף עם בעל ביתו
 לפי שהיה דר עמו בביתו אבל הכא בחצר אם ישתתפו איכא למיחש להשרדא דאפילו בחצר
 אחת אמר' אם יש לה שני פתחים צריכה שתי נרות כל שכן הכא. ומדבריו הרב רבי' ישעיה
 זצ"ל יש להוכיח בן שכתב אגר ביתו ופתח בבא לנפשיה חייב. אמר רב הונא חצר שיש לה
 שני פתחים צריכה שתי נרות אמר רבא לא אמרן אלא משתי רוחות אבל מרוח אחת לא
 צריך. וכתב בעל התרומה ז"ל דלדין לא צריך משתי רוחות דאנן מדליקין בפנים ומי שיכנס
 בפנים יראה שהרליק. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל שני בעלי בתים היו בבית אחד והצריכום
 רבינו ר' דוד הלוי זצ"ל להדליק שתי נרות. זה בפתח זה וזה בפתח זה אבל שאר רבותינו
 אומרים אין צריכין בבית אחד אלא להשתתף יחד. אמר ר' יצחק בר רדיפא אמר רב הונא
 נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם פי' למתדרין שעושין נר לכל אחד. אמר רבא
 מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עליה כלי
 עשאה כמדורה ואפי' לאחד אינו עולה וכ' בעל הדברות ז"ל מסתברא הני מילי שלא הרחיקו זה
 מזה אבל הרחיקו זה מזה עד כאצבע יצא. במסכת סופרים אמר להרליק בנר ישן ואם אין לו אלא
 נר ישן מלבנו באור יפה ויפה ומותר. ואין [אנן] חוששין לפתילותו להחליפה עד שתכלה. אמר
 ר' זירא אמר ר' מתנה פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן
 בחנוכה בין בחול בין בשבת אמר ר' ירמיה מאי מעמא דר' מתנה קסבר כבתה אין זקוק
 לה ואסור להשתמש לאורה והא דתניא מצותה משתשקע החמה ועד שתוכלה רוב רגל מן
 השוק דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורא שנותן בה שמן כשיעור הזה וכ' בעל הדברות ז"ל
 שדרו ממתבתא אם הוצרך לה לאחר שיעור זה מכניסה ומשתמש לאורה ומותר ובעל התרומה
 כתב הני מילי לקדמונים שהיו מדליקין ברשות הרבים דלא היו פירסום נס לאחר שכלה רגל
 מן השוק אבל אנו שמדליקין בפנים היו היכרא לבני הבית עד עמוד השחר. רב אחאי גאון
 זצ"ל בעל השאלות כתב נר חנוכה שהותיר בה שמן כך שנו חכמים הותיר שמן ביום
 ראשון הוסף עליו ומדליק ביום שני וכן כל שאר הימים הותיר שמן ביום שמיני עושה לה מדורה
 בפני עצמה [ושורפן] שכיון שהוקצה למצותה אסור להשתמש ממנו ורבינו ישעיה זצ"ל מתירו
 בהנאה וראייתו מהא דאמרינן בפרק כירה אמר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אין מוקצה לה'
 שמעון אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא רולק הואיל והוקצה לאיסורו הוקצה למצותו. הנה
 מוכיח מכן דנר שבת היו מצוה ואפילו הכי אם כבה שרי ליה ר' שמעון אם כן בנר חנוכה נמי
 אע"פ שהוקצה למצותו אם כבה מותר ליהנות ממנו וכיוצא בזה דרי אתרוג שהוקצה למצוה
 ואחר מצותו מותר באכילה. אמר רבא פשיטא לי נר חנוכה גר ביתו נר ביתו עדיף משום
 שלום ביתו נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו בעי רבא נר חנוכה וקידוש
 היום הי מנייהו עדיף קידוש היום עדיף דתדיר או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומא
 ניסא בתר דבעיא הדר פשיטא נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא וקידושא אפשר בריפתא.

ואמר רב הונא הרגיל בנר תנוכה הווין לו בנים תלמידי חכמים. מצאתי בשם רבינו זצ"ל היכא דקא בעי אדלוקי נר תנוכה ונר שבת מדליק דתנוכא ברישא והדר מדליק בשבתא דאי אדליק בשבתא ברישא איתסר ליה לאדלוקיה בתנוכה. דהא קיבל שבתא עילויה וכן כתב בעל הלכות גדולות נוטה שמותר להדליק נר של תנוכה אחר שהדליק נר של שבת אם לא נתכוון לקבל עליו שבת בהדלקתו דבקיבול דעת הדבר תלוי כאשר הוכחתי בערוכה שנייה הלכה סי' וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל שהשיבו על דברי הלכות גדולות ודאי אורה ארעי לאדלוקי דתנוכה ברישא והדר לאדלוקי של שבת למחוי ברכה קרוב לקיבול שבת ולעולם כי מדליק של שבת לא מתסר במלאכה אם יש שהות ביום וכן שש תקיעות שתוקעין ערב שבת נמי מיגלי שאף אחר הדלקת הנר לא חלה עליהן שבתא. דתניא שלישית להדלקת הנר כרי' נתן ושוהה כרי' לצלות דג קמן או כרי' להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת וכתנתא דבי (שמואל) [ר' ישמעאל] נמי תניא התחילו לתקוע ג' מילק המסלק המטין המטמין הדליק המדליק ושוהה כרי' לצלות דג קמן או כרי' להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת אלמא אחר שהדליק המדליק יש לו לצלות דג קמן או להדביק פת בתנור ואחר תקיעה ותרועה ותקיעה ושובת:

[קפו] דין מי שלא הדליק נר הנוכה באחד מן הלילות אם יש לה תשלומין וכן מי שלא הדליק בליל ראשון אם מברך מכאן ואילך שהחיינו.

במי ששכח ולא הדליק נר תנוכה באחת מן הלילות אין לו תשלומין בלילה אחר וכן מצאתי שנשאל רבינו יצחק זצ"ל יורנו רבינו ויאיר עינינו בשאלתי מי שעכח ולא הדליק נר תנוכה באחת מן הלילות ונזכר לו למחר מהו שידליק מיד כשנזכר או ימתין לערב וידליק עם האחרים שמדליק או אינו צריך להדליק כלל ונדהה והשיב כך דעתי נוטה עיכון שלא הדליקה בלילה שוב אינה מדליקה ורחוי בדתנן מצוותה משהשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ואמרינן דאי לא אדליק מדליק ומשמע דמכאן ואילך לא עשה מצוה מן הכובחר בין כך ובין כך בלילה צריך להדליק ולא למחר משום פרסומא ניסא ובלילה דאיכא נישפא מפי הוי אור הנר פרסומי ניסא אבל ביום דאיכא נהורא לא הוי אור פרסומי ניסא וכל שכן בשאר לילות דלא מדליק דעבר יומו ורחוי הוא ועוד הלכה כבית הלל ואי הוה עביר בשאר לילותא טובא זקא הוי ליה אינשו אמרי עובר הוא על דברי חכמים הילכך הואיל ורחוי רחוי וממילא שמעת מי שהיה בדרך או שהולך בספינה ולא חי' לו נר להדליק כשבא לביתו באמצע ימי תנוכה אין לו להדליק אלא כמו שהדליקין שאר בני אדם באותה הלילה ולא יתיר ומה שעבר רחוי הוא ועוד מצאתי בתשובות הגאונים אני יקר יש לי לשאל שאילה זו (לא) מי שבא בדרך או בספינה ולא הדליק בלילה [הראשון] אם מברך אחרי כן שהחיינו אם לאו מי אמרינן כיון דלא בריך בלילה קמא הדר בעי ברכוי בדאמרי' לגבי' יו"ט זמן אומרו אפי' בשוק ואפי' כל שבעה או דילמא כיון דלא בריך בזמנו בלילא קמא לא ליברך כלל משום שאמרו חכמים המדליק בליל ראשון מברך שלש והרואה מברך שתים עד כאן דבריו ורבינו ישעיה זצ"ל כתב שאין להסתפק בדבר דודאי חייב לברך שהיה על המצוה הבאה לו לאדם משנה לשנה חייב לברך וכיון שלא בירך עליה בזמנה מברך עליה כל זמן שתגיע לידו והכי אמרינן בפ' בכל מערבין הכי נמי מסתבר דאי סלקא דעתא זמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידינא מברך למחר וליומא אחרנא (למה לא) [ולא] אמרי' כיון שלא בירך בזמנו הפסיד הברכה:

[קפו] דין שצריך להזכיר של תנוכה בתפלה ומי שמעך ולא הזכיר.

צריך להזכיר על הנסים בהוראה בין בתפלה בין בברכת המון ואם לא אמר אין מחוירין אותו מצאתי בשם רבינו שמחה זצ"ל ר' רגיל לומר דכל היכא דאמרי' דצריך להזכיר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחוירין אותו כגון יעלה ויבוא בתפלת ערבית דראש חודש וכגון ענינו ועל הנסים דמוכח בתוספתא דברכות כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תנוכה ופורים (*) אם לא אמר אין מחוירין אותו ולא דוקא היכא דגמר תפלתו הוא דאין מחוירין אותו אלא אפי' נזכר בתוך תפלתו אינו חוזר ואפי' לא התחיל בברכה שלאחריה אלא סיים ברכת עבודתו ולא אמר יעלה ויבוא או סיים ברכת בהוראה ולא פתח בשים שלום ולא אמר על הנסים אינו חוזר לראש

(*) עכ"מ שח"מ ומנחה מפניו ש"מ וזוהר מעין המאורע [בירודא], סי' על הנסים, ולא כ"ל וכו' בתוספתא כדכתיב וכו' ובגמרא הלכך קפ"ג -

לראש ובין שאין מחזירין סברא הוא שהיא ברכה לכמלה ובין יחיד ובין צבור דינם שוה ובמוסף נמי מוכיחין על הנסים בהודאה דיום הוא שנתחייב בארבע תפלות :

[קפת] דין קריאת הלל בחנוכה.

ובל שמונת ימי חנוכה חייבין לקרוא הלל גמור בין יחיד בין צבור ומברכין עליו לגמור את ההלל דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק שמונה עשר יום בשנה ולילה אחת יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן יום טוב הראשון של פסח ויום טוב של עצרת ושמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ובגולה עשרים ואחת ואלו הן שני ימים ראשונים של פסח ושני ימים של עצרת ותשעת ימי החג ושמונה ימי חנוכה וכבר כתבתי קצת מדיני הלל בערוגה שלפנינו הלכה קע"ד :

[קפמ] דין נפילת אפים וקריאת התורה בחנוכה.

ובחנוכה אין נופלין על אפים משום דקרינן ביה הלל ויש אוסרין גם במנחה שלפניו ואחר קריאת ההלל מקרישין עד לעילא וקורין בתורה שלשה בני אדם בפרשת נשא בנשיאים מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מה ראו לקרות בחנוכה בנשיאים בחנוכה המוכה לפי שעמד משה רבינו בהר ק"ב [יום] וירד בו בתשרי ונתבשר סלחתי ביום הכיפורים ובו כיום נאמר לו ועשו לי מקדש וידעו כל ישראל שמחל (עליהם) [להם] הקב"ה ושמתו במלאכת המשכן ועשו אותה בזיוות דאמר ר' שמואל בר נחמני בשלשה חדשים עשו המשכן וכל כליו תשרי ומרחשוון ובכ"ה בכסליו גמורה. תנחומא מה עמקו מחשבותיך עלינו אמר ר' חנינה בכ"ה ימים בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ונעשה מקופל עד אחד בניסן וכל זמן שהיה מקופל היו מלמלים על משה למה לא הוקם המשכן מיד שמוא שום דופי אירע בו והקב"ה חישב לערב שמתה המשכן בחודש שגולד בו יצחק בא אחר בניסן והוקם ולא לימלם עוד אדם אחר משה ומעתה הפסיד כסליו שנגמרה בו המלאכה אמר הקב"ה עלי לשלם לו ושילם לו חנוכה ביה השמונני וסימן הוא בדיני חנוכה תנו בכ"ה בכסליו : וזה סדר הקריאה לכל ימי חנוכה. יום ראשון כהן קורא ויהי ביום כלות. לוי קורא ויאמר ה' אל משה קח מאתם. ישראל קורא נשיא ראשון כולו. יום שני כהן ולוי קורין נשיא שני וישראל קורא נשיא שלישי. יום שלישי כהן ולוי קורין נשיא שלישי וישראל קורא נשיא רביעי. יום רביעי כהן ולוי קורין נשיא רביעי. וישראל קורא נשיא חמישי. וכן כל יום ויום קורין שנים בנשיא שהוא עיקרו של יום ושלישי קורא בנשיא שלאחריו וביום שמיני מתחילין בנשיא שמיני ומשלימין כל הפרשה ויש נוהגין להתחיל בהעלותך וקורין בה פוסקא ראשונה שהיא פרשת הנרות וכן כתב בעל הדברות והוא מנהג יפה והגון (ג) :

[קצ] דין ר"ח וחנוכה בקריאת התורה ודין שבת וחנוכה או שבת ור"ח וחנוכה.

וראש חודש סבת שחל בחול מוציאין שתי תורות וקורין שלשה בראש חודש ואחר בחנוכה דהכי איפסיקא הלכתא בהדיא אין משגיחין בחנוכה וראש חודש עיקר והרביעי הקורא בחנוכה קורא נשיא של יום כולו. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מעשה בא לפני ר' ששכח החון וקראו ד' אנשים בפ' ראש חודש שבא בחנוכה כמו שרגליו לקרות בשאר ראשי חדשים ואמר ר' אם לא היה מוציא ספר תורה מן הארון לא היה צריך לקרות יותר דהא אמרינן אין משגיחין בחנוכה וראש חודש עיקר כלומר אם לא קרא בפרשת חנוכה אין לחוש אבל עכשיו שהוציא ב' תורות משום פגמו של ספר תורה השני צריך לקרות חמישי בשל חנוכה שלא יאמרו אותו ספר תורה פגום הוא לפיכך החזירוהו ולא קראו בו. ואין לומר שרביעי עצמו יקרא בשל חנוכה קודם שיחתום בספר תורה הראשון בפרשת ראש חודש דהוה ליה מדלג ואין מדלגין בתורה בשני ענינים אלא מאחר שהרביעי התחיל לקרות בשל ראש חודש יחתום ויברך ויבא חמישי אחריו ויקרא בספר תורה השני בשל חנוכה ומטוב שיבטל

(ג) בכ"ו ז' איתא. ואחי ר' בנימין נ"ו מלא סמך באנדחא למי נקמיה פסחא נרות להנכות המנחה לפי שכל הסכמים המנחה בו והקריבו להנכות המנחה ושם לוי לא הקריב בו עומה וסיה שצמו של לוי חייב עד שמת לו הקב"ה ואמר לו חנוכה זו כל של הסכמים הוא ואני עושה לך עוד חטכה אחת שקרא על סמך ואימתי בהעלותך את הנרות זו חנוכה החשמונאים לכן נראה יפה והגון לקרות פרשת נרות.

שיבטל הא דאמרינן בראש חודש קורין ארבעה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואל יפגם ס"ת ואחר שקרא בספר תורה אינו ראוי לקרות בו פעם שנייה משום ברכה לבטלה מלבד כהן שברך וקרא עוד עומד ומברך וקורא במקום לוי דאמר מר אם אין שם לוי כהן קורא במקומו. וראש חודש טבת שחל להיות בשבת מוציאין ג' תורות וקורין ששה בסדרו של יום והשביעי קורא בשל ראש חודש ומפמיר קורא בשל הנוכה לפי מנהג סידורו של רב עמרם גאון זצ"ל ועל ענין ההפטרות בדברי הגאונים מצאתי שאלתי אני עמרם מרבינו שמואל משמו של רבינו נתן ב"ד מביד ז"ל ואמרתיו לפניו ראש חודש ניסן שחל להיות בשבת במה מפמירין בהפטרות פ' החודש כה אמר ה' בראשון באחד לחודש או בהפטרות ראש חודש השמים כסאי ענה ואמר לי למה לא שאלת על הפטרות בן שבע שנים אם מפמירין בה בשבת שקלים שחל בו ראש חודש אדר או בהשמים כסאי אמרתיו לו לפי שאירע ואמר לי יש לומר שאין מיוזין הפטרות של ארבע פרשיות ממקומן ובאו מלמדי תינוקות באותו השבוע ושאלוהו אי זו הפטרה יאמרו בן שבע שנים או השמים כסאי והורה להם בן שבע שנים ואמרתיו לו רבינו הלא אמרת בחנוכה וראש חודש תדיר ואינו תדיר תדיר קודם ואמר לי הפטרות של ארבע פרשיות אין מיוזין אותן ממקומן ונפמירין בפרשת החודש כה אמר ה' בראשון באחד לחודש ומחנכה וראש חודש הראה לי התשובה שהשיב רבינו ר' יהודה החסיד זצ"ל וכן היה כתוב בשאלה ראש חודש טבת שחל להיות בשבת במאי מפמירין בדראש חודש או בחנוכה והשיב כך דעתי נוטה דמפמירין בדראש חודש כדאמרינן התם במסקנא דהילכתא אין משגיחין בחנוכה דראש חודש עיקר תרתי למה לי ליכא אין משגיחין בחנוכה וממילא ידעינן דראש חודש עיקר אלא אין משגיחין בחנוכה אפרשת וראש חודש עיקר אאפטרותא ואי איכא דסבירא ליה דתרווייהו אפרשתא קאמר ואפטרותא דחנוכה מפמירין לאו כל כמיניה דתנן כל התדיר מחבירו קודם לחבירו וכל המקודש מחבירו קודם לחבירו ועוד דהא תרתי חודש ושבת והתם חנוכה ותו לא והילכך ראש חודש קדים דאיהו תדיר ומקודש שפי מחנוכה. ואי איכא דמקשי ואמר נילף מראש חודש אדר שחל להיות בשבת דמפמירין בשקלים ולא משגיחין בדראש חודש הא לא קשיא דהא לא דמיין להדרי ראש חודש וחנוכה ראש חודש עדיף כדאמרן משום הכי קדים ראש חודש באפטרותא דידיה. אבל שקלים גבי ראש חודש היינו טעמא דקדמי בהפטרותא דידהו דאינהו גופיהו צורך ראש חודש ניהו כדר' מבי אמר ר' יאשי' משום הכי קדמי. ועוד הואיל והתחיל בשקלים גומר אפטרותא דשקלים כדאמרינן גבי דם חטאת הואיל והתחיל במתנות גומר הכא נמי הואיל והתחיל בשקלים גומר וכי תימא גבי חנוכה נמי נימא הואיל והתחיל בחנוכה גומר שקלים דעדיפי כדאמרן גומר חנוכה דלא עדיפא לא אמרינן גומר דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר ואי איכא דמעי במאי דכתוב משמ' דרב יהודאי גאון זצ"ל דאפטרותא דחנוכה קדמא בהא ליכא למטעי כלל דהא מילתא מעולם לא נפיק מפומיה. דהכי כתוב התם כשנפולין שתוי שבתות ואי סלקא דעתא דרב יהודאי אמרה פה קדוש כרב יהודאי משתעי כי האי לישנא אלא ודאי איניש אחרינא אמרה ואסקה בשמי'. ובהלכות פסקות של ספר הזוהר מצאתי סיוג לדברי שהפטרות דראש חודש קודמת דקית ואשכחית במסכת סופרים שאל ר' יצחק סהורה את ר' יצחק נפחא ראש חודש טבת שחל להיות בשבת במה קורין בענין כלות משה ומפמיר בשבת וראש חודש ומאי ניהו שבת וראש חודש אלא מדתנן בראשי חדשים ובראשי הרשיבם ואמרינן דמפמירין מדי חודש בחדשו דהיינו ראש חודש ושבת ואילו בחנוכה לא קאמר ש"מ דטובים השנים מן האחד דאמרן ע"כ דבריו. ובמסכתא סוכה אמרינן מיתבי ראש חודש שחל להיות בשבת שיר של ראש חודש דוחה את השבת ואם איתא לימא דראש חודש ולימא דשבת אמר רב פפא מאי דוחה לקדם. ואמאי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אמר ר' יוחנן לידע שהוקבע ראש חודש כומנו. כתב רבינו ישעיה זצ"ל מיכן מוכיח שאם אמר שיר אחד ראש חודש דוחה שבת ואע"כ דשבת תדירא זה שבא לפרקים דוחה אותו. ומיכן יש להוכיח ולהביא ראיה דראש חודש טבת שחל להיות בשבת ההפטרות דחנוכה אמרינן שהיא בא לפרקים ולא אמרינן דראש חודש שהיא תדיר: וכן כתב גם רבינו שלמה זצ"ל וכן מצאתי בכתב ראש חודש טבת שחל להיות בשבת אומר מורי שמפמירין ברני ושמחי משום דאמרינן פרסומי גיסא עדיף וכן השיב ר' יהודאי גאון זצ"ל ובמעשה הגאונים מצאתי במנצנא נחלקו שני גדולי הדור

הדור ר' יצחק ב"ר יהודה ור' שמואל ב"ר חוד הלוי ר' יצחק צוה להפטיר ברנו ושמוי ור' שמואל העיד מפי אביו ז"ל שאמר לו שמפטירין בשל ראש חודש וקיימו את עדותו. וכן דעתו נוטה ובראש חודש מפטירין ולא בחנוכה דקיימא לן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (ז). ואי מעום פרסומי ניסא דיי בקריאת ספר תורה ועל הנסים וקריאת הלל גמור ואינו דומה לשר על ראש חודש שקודם לשירו של שבת דהתם צריכינן להודיע שהוקבע ראש חודש בזמנו אבל הכא כבר נודע שהוקבע חנוכה בנרות ובתפלה ובכמי גונוי מיהו כיון שהמפטיר קורא בשל חנוכה נתנו גם להפטיר בשל חנוכה כדי שתהא ההפטרה דומה לקריאה שקריאת המפטיר בתורה מפני כבוד התורה שלא יאמרו שזה קריאת ההפטרה בנביא לקריאת בספר תורה וכיון שרואין שאין רשאיין להפטיר בנביא עד שיקראו בתורה תחילה הכל יודעין שקריאת התורה היא העיקר וקריאת ההפטרה מפילה לה א"כ ראוי להפטיר בנביא מעין קריאה בתורה וקשה לנו לשנות המנהג:

[קצא] דין שצריך להזכיר של חנוכה בברכת המזון ומהו להתענות בחנוכה:

ומתייבין לאדכורי על הנסים בברכת המזון דאמרי איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דלמא משום פרסומא ניסא מדכרינן אמר רבא אמר רב כחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה הלכך אם שבת ולא הזכיר לא איכפת ליה ר' יצחק נפתא אקילע לבי ריש גלותא סבר לאדכורי בבונה ירושלים אמר ליה רב ששת כתפלה כמו תפלה בהודאה אף בברכת המזון בהודאה: וכל שמונת ימי חנוכה אסור להתענות בהן שהן מן הימים הכתובים במגילת תענית ואע"ג דקי"ל דבמלה מגילת תענית בחנוכה ובפורים לא במלה כדאיתא בפרק קמא דראש השנה ואם אירע לו לאדם תענית חלום בחנוכה מותר לישב בתענית שהרי שבת עדיף מחנוכה ואפי' הכי מותר להתענות בו תענית חלום כדאיתא בפ"ק דשבת ונמצא בספר החסידים אדם שהתענה תענית חלום בשבת וחנוכה לא יתענה באחד בשבת בחנוכה אלא ימתין עד לאחר חנוכה ויתענה אבל אם התענה ביום טוב בשביל חלום יתענה למחר ביום טוב אחרון ונראה בעיני דהכא שבקו לחסידותי שאין להקל ולבטל מצות עונג יום טוב דלא גרוע יום טוב שני של גלויות מחנוכה ופורים אלא ימתין עד לאחר יו"ט ויתענה דקי"ל אדם לזה תעניתו ופורע:

[קצב] דין הספד וצדוק הדין והברייתא אבלים בחנוכה.

ואסור לספור על מת בשמונת ימי חנוכה דתניא במגילת תענית אילו יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למיספד בהון והניא התם בעשרין וחמשה בי' פי' בכסליו חנוכהא תמניא יומי דלא למיספד בהון ובמעשה הגאונים זצ"ל מצאתי בחנוכה לא הצדיקו ולא הספידו ואמרו שכבר רבינו לאונטין הכהן ג"ע הספיד על חכם ורבינו ישעיה ז"ל כתב בתשובותיו מה שכתבת אלי על ענין צדוק הדין אם מותר לאומרו בימי חנוכה אם לאו כך נראה בעיני אע"פ שרבינו שלמה זצ"ל כתב בפרדס כי רבו עשה מעשה ואמר צדוק הדין בחולו של מועד מפני שאין זה לא הספד ולא קינה ואין כאן חילול מועד אלא הודאת וקבלת דין שמים והורה לאומרו אפי' בשבת ויו"ט אינו נכון לאומרו מפני שאם לא היה בו אלא הודאה וקבלת דין שמים בלבד בודאי כי היה מותר אבל כמה דברים של עגמת נפש אומרים בו שאין קינה בעולם גדולה מהם וכולו הוא מלא דברים המעציבים לבו של אדם ויקר הצדקת הדין אינו אלא לברוך ברוך דיון האמת כדתנן בפרק הרוואה אבל כל הפסקין והחיונין שאנו מאריכין בצדוק הדין אינו אלא לשבר לבו של אדם ולהזכיר יום המיתה לפניו להבניע את יצרו והילכך אין ראוי לאומרו בשום יום שאסרו חכמים להספיד בו וכך השיב רבינו משולם זצ"ל בתשובותיו ואמר לאומרו בחנוכה ופורים וכ"ש בראשי חרשים וחולו של מועד וכן השיב גם רב נטרונאי גאון זצ"ל בתשובותיו וזה הוא נוסח תשובתו וששאלתם הכא דאין מספידין בראש חודש מהו שיאמרו צדוק הדין לא שאלתם אם לפני המיטה או לאחר שנקבר המת. כך שנינו נשים במועד מענות או מטפחות ר' ישמעאל אומר הסמוכות למיטה מטפחות בראשי חרשים בחנוכה ופורים מענות ומטפחות וכוה וכוה לא מקוננות ודוקא לפני המת אבל

לאחר

(ז) כ"ה ב' איתא ס"ג באפסות ר"ח מפצירין ואין מנתיחין בשל מאוס.

שבלי ענין הנוכה קצב תלקמ עה

לאחר שנקבר כלל כלל לא דקתני נקבר המת לא מענות ולא משפחות וכ"ש שאין מקוננות
 איזהו עינוי כולם עונות כמות קינה אחת מדברת וכולן עונות אחריו ומשנה זו הלכה שאין
 חולקין עליה חכמים . הילכך צדוק הדין אם עונין כאחד מותר ואם אחד מדבר והכל עונין
 אחריו אסור הנה מצאנו אלה שאוסרין לאומרן . ונראין דבריהם גם רבינו שלמה זצ"ל שהתיר
 בשם רבו אמר בסוף דבריו ומנהגם שלמדו מאבותיהן תורה הוא שאין להוסיף עליו ולא
 לגרוע הלכך אין לפקפק בדבר הזה ולעקר מנהג שנהגו בכל העולם שלא לאמרו . אבל נראה
 לי דווקא בה' ימים של הנוכה עצמן אסור לאומרו מפני שאסור להספיד בהן אבל ביום
 שלפני הנוכה וביום של אחר הנוכה מותר ואע"ג דתניא הימים הכתובים במגילת תענית הן
 לפניו ולאחריהן אסורים הא מסקינן בפרק קמא דראש השנה והלכתא במלה והלכתא לא
 במלה קשיא הלכתא אהלכתא לא קשיא פאן בתנוכה ופורים כאן בשאר יומי ומיון דכל מגילת
 תענית במלה [לבד] מתנוכה ופורים משמע מהכא דווקא ימי הנוכה ופורים לא בטלו אבל
 לפניו ולאחריהן בטלו דלא עדיפי ימים דלפניהן ולאחריהן נכל ימים הכתובים שם דבטלו
 ואפי' אם תרצה לרחוק ולומר דכיון דלא בטלו הנוכה ופורים הרי הן עומדין בכל דיניהם
 לאסור ימים שלפניהן ולאחריהן עדיין אני אומר דווקא ימים שלפניהן אסורין אבל ימים
 שלאחריהן מותרין דהא פלוגתא הוא בפרק שני דתענית דתנן כל הכתוב במגילת תענית דלא
 למספד לפניו אסור לאחריו מותר דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר בין לפניו בין לאחריו אסור
 ואע"פ שימי הנוכה הם דלא למספד כדאמר' בפרק במה מדליקין מאי הנוכה דתנו רבנן
 בעשרים והמשה בכסליו יומי הנוכה תמניא אינון דלא למיספד כו' והויא פלוגתא דר' מאיר
 ור' יוסי דר' מאיר סבר לפניו ולא לאחריהן ור' יוסי סבר לפניו ולאחריהן נראה לי שהלכה
 כר' מאיר דשרי לאחריהן דהכי אמרינן בגמרא איתמר ר' חייא בר אשי אמר רב הלכה כר'
 יוסי ושמאל אמר הלכה כר' מאיר ואע"ג דקי"ל דהלכתא כרב באיסורא הא אמרינן התם
 וכן אמר בבלי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי אמר ליה ר' חייא בר אבא
 לבאלי אסברא לך כי אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי אדלא להתענאה (ז) דר' מאיר שרי בין
 לפניו בין לאחריהן ור' יוסי אסר לפניו התם אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי אבל בחלוקה
 שנחלקו על דלא למספד לא אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי אלא כר' מאיר סבירא ליה דאמר
 לפניו אסור ולאחריו מותר נמצא שאין חילוק לר' יוחנן בין דלא להתענאה ובין דלא למיספד
 אלא בכלהו סבירא ליה לפניו אסורין אבל לאחריהן מותרין וקי"ל בכל דוכתא דרב ור' יוחנן
 הלכה כר' יוחנן והלכך מותר להספיד ביום שלאחר הנוכה עד כאן תשובת הרב זצ"ל . ודווקא
 במספד אסור אבל אבילות נותרת שלא מצינו ימים שאין אבילות [נוהגת] בהן אלא שבת
 ורגלים וראש השנה ויום הכפורים בלבד וכן השיב רבינו גרשום זצ"ל ותשובתו כתובה בערוגה
 הששית הלכה ר"ד ושמה תמצאנה . ירושלמי בסוף פרק ואלו מגלהין רב תנחום ב"ר עילוי
 דמך בתנוכתא ר' יוסא דמך ברוש ירחא דניסן עבדן לו אברויא סברין מומר מן דעתהון
 דרבנן בדקון ואשבתון דלא מן דעתהון דרבנן . מהכא משמע שאין להברות באבל בתנוכה
 והוא הדין יש לומר בפורים . דלא בטלו להו הנוכה ופורים . אבל ראש הודש ניסן ושאר
 ימים הכתובים במגילת תענית בטלו להו כדאיתא בפרק קמא דראש השנה ופדויי ה' ישובון
 ובאו ציון ברנה ושמתח עולם על ראשם ששון ושמחה ושיגו ונסו יגון ואנחה :

הערוגה החמישית נערכה בסדר ענין הנוכה
 הממולאים בתואר השבלים המובות העולות בהלכה
 ואלקמה בשבלי הדיעה בושם הלכות תשעה

וסימנם

בא"ו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו :

(ז) ככ"י ב' נוסף פי' בזו סתלקו סתלקו ר' מאיר ור' יוסי כדלא נסתמאס .

שבלי הלקט

הערונה הששית ענין פורים

[קצנז] דין סדר ארבעה ערכים בקריאת פרשיות והפסקותיהן .

תנן התם באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים ומפורש בירושלמי מאי משמיעין מכריון שהיו מכריון בכל ערי ישראל שיביאו כל אחד ואחד שקליתן למקדש כדי לקנות מהן תמידין לצורך צבור של כל השנה וצריכין להקריב תמידין מתרומה חדשה בראש חודש ניסן על כן צריכין להקדים לגבותן מאדר ולמה מקדימין מראש חודש אדר מפורש בירושלמי ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש אמר צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל אמר מוטב שיקדים כספו של בניו לכספו של אותו הרשע עתיד לשקול וקורין בפרשת שקלים וזה ששנינו ראש חודש [אדר] שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים . חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת בשנייה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החדש הזה לכם בחמישית חורין לכסדרן . לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים לתענית ולמעמדות וליום הכפורים : תנו רבנן ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין בכי תשא ומפמיין ביהודיע הכהן ואי זה הוא שבת ראשונה כל שחל ראש חודש להיות בתוכה ואפי' בערב שבת . בשנייה זכור ומפמיין בה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק ואיוו הוא שבת שנייה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפי' בערב שבת (ה) חוי שבת שלישית שבת הסמוכה לראש חודש ניסן . ברביעית החודש הזה ומפמיין בה אמר ה' בראשון באחד לחודש ואיוו הוא שבת רביעית כל שחל להיות ראש חודש ניסן להיות בתוכה ואפי' בערב שבת בחמישית חורין לכסדרן . לסדר מאי ר' אמי אמר לסדר פרשיות ר' ירמיה אמר לסדר הפטרות וקיימא לן כר' ירמיה . ירושלמי ר' אבא בשם ר' חייא ב"ר אסי אין מפסיקין בין פורים לפרה ר' לוי אומר אין מפסיקין בין פרה להחודש . וסימן על הפרשיות הללו בין הכוסות האלו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה . ובדין הוא שיקדים החדש לפרה אדומה שבאחד לחדש הוקם המשכן ובשני ימים בניסן נשרפה הפרה ולמה הקדימה מפני שהוא טהרתן של כל ישראל . אמר ר' יצחק נפתח ראש חודש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות וקורין באחד בעניינו של יום ואחד בשל ראש חודש ואחד בכי תשא וממילא שמעינן לראש חודש ניסן לפי מנהג סידורו של רב עמרם גאון ז"ל קורין ששה בעניינו של יום והשביעי קורא בראש חודש והמפמיר קורא בכי תשא או בהחודש אבל רבינו ישעיה זצ"ל כתב שהשביעי או אחד מן הקוראין בתורה וזולתי המפמיר צריך שיקרא בפרשת שקלים או בהחודש שהרי קריאתן חובה וקריאת המפמיר אינה עולה לשם חובה שהרי אין קריאתו בתורה אלא מפני כבוד התורה הילכך קורין חמשה בענינו של יום והששי קורא בראש חודש והשביעי קורא בכי תשא או בהחודש ומפסיקין בקריש כשאר שבתות ואחר כך עולה המפמיר וחוזר על קריאת השביעי וקורא בה ג' פסוקין או יותר כשאר שבתות השנה ואע"פ שמקדימין קריאת ראש חודש לשקלים או להחודש משום תדיר ואינו תדיר תדיר קודם הני טיילי לקריאת התורה אבל להפטרות כודאי בהפטרות ארבע פרשיות מפמירין ולא בהפטרות ראש חודש לפי שארבע פרשיות אלו קבועות מפי רבותינו ז"ל בהפטרות ראש חודש וכמו ששנינו בחמישית חורין לכסדרן ואוקמינא לסדר הפטרות הוא חוזר אלמא הפטרות אלו אינן נדחות ממקומן כלל ובהדיא תנן ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין בכי תשא ומפמיין ביהודיע הכהן . וזה לך סדר קריאת ארבע פרשיות הללו והפסקותיהן . לעולם לא יבא ראש חודש אדר הסמוך לניסן אלא בזכר'ו וסימני הפסקות זמ"ו ב"ו ד"ד ובי"ו כיצד חל ראש חודש אדר להיות בשבת קורין פרשת שקלים בו ביום ולשבת הבאה שהוא ח' באדר קורין זכור ופורים יהיה נקבע יום ו' ולמחר שהוא ט"ו מפסיקין ולשבת הבאה שהוא כ"ב באדר קורין פרה ולשבת שלאחריה שהוא כ"ט באדר קורין החודש וראש חודש ניסן נקבע למחר יום א' הרי סימן זמ"ו . חל ראש חודש אדר להיות בשני שבת מקדימין

(ה) כ"ב ב' איתא בגלגלים פרה אדומה ומפמיין וזכתי עליהם מים עקרים . וחזרו שבת שלשית כל

שהיא סמוכה לפורים מאחריה ומשכחת לה כשהל"ח ניסן בלחמץ שבת לכל אס חל ל"ח ניסן באחד בשבת .

מקדימין וקורין פרשת שקלים לשבת שלפני ראש חדש ולשבת הבאה אחר ראש חודש שהוא ו' באדר מפסיקין (ג) ולשבת אחרת שהוא כ' באדר קורין פרה ולשבת הבאה שהוא כ"ו באדר קורין החודש וראש חודש ניסן יהיה נקבע יום ג' הרי סימן ב"ו. חל ראש חדש אדר להיות ברביעי בשבת מקדימין וקורין פרשת שקלים בשבת שלפני ראש חדש ולשבת הבאה אחר ראש חדש שהוא ד' באדר מפסיקין ולשבת אחרת שהוא י"א באדר קורין זכור ופורים יהיה נקבע יום ג' ולשבת הבאה שהוא י"ח באדר קורין פרה. ולשבת אחרת שהוא כ"ה באדר קורין החודש וראש חודש ניסן נקבע יום ה' הרי סימן ד"ד. חל ראש חדש אדר להיות בששי בשבת מקדימין וקורין פרשת שקלים בשבת שלפני ראש חדש ולשבת הבאה אחר ראש חדש שהוא ב' באדר מפסיקין ולשבת אחרת שהוא ט' באדר קורין זכור ופורים יהיה נקבע יום ה' ולשבת הבאה שהוא ט"ו באדר חוזרין ומפסיקין עוד פעם שנייה ולשבת אחרת שהוא כ"ג באדר קורין פרה ולשבת אחרת יהיה נקבע ראש חודש ניסן ובו ביום קורין החודש הרי סימן ובי"ו :

[קצד] דין תענית של ערב פורים ונפילת אפים במנחת התענית .

נהגו בני העולם להתענות ערב פורים לומר דברי הצומות שעשו בימי מרכי ואסתר ואע"פ שאותם הצומות היו בימי הפסח נהגו לסמוך התענית לפורים ובשחל פורים באחד בשבת מתענין ביום חמישי שלפניו. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מעשה ואירעו פורים באחד בשבת וקידמו הקהל להתענות בחמישי בשבת כמנהג הקהלות ובה אשה אחת שהיתה צריכה לרכוב אצל השלטון ושאלה לרבינו אם היא יכולה להתענות למחר ותאכל היום מפני טורח הדרך ואמר רב תענית זה אינו מדברי תורה ולא מדברי סופרים אלא מנהג בעלמא שהרי תענית של מרכי ואסתר היו בימי פסח ואם נפש אדם לומר דברי הצומות וזעקתם כתוב אין זה פירושו אלא כך פירושו על דברי הצומות והזעקות והצרות שעברו עליהן בימי המן קבלו עליהן ימי הפורים לומר הנם לדורות ואע"כ לא אתיר לאדם לפירוש מן הצבור דאמרינן לא תתגודרו לא תעשו אגודות אגודות. ויש מן הפירושין שמתענין ביום חמישי עם הציבור וחוזרין ומתענין ביום ששי כדי לסמוך תענית לפורים ורבי' קורא עליהן והבסיל בחושך הולך וכל עצמו של תענית אינו אלא מנהג ומחמיר זה במקומו כאילו הוא קבוע מן התורה וכיון שנהגו רבים להתענות בחמישי דיינו בכך. וערב פורים בשחרית נופלין על פניהן שהרי מתענין ואומרים תחנונים וסליחות גם במנחה יש שאין נמנעין מליפול על פניהן שהרי יום טוב לא קבלו עליהן. ובמנהגות חכמי מגנצא מצאתי שאין נופלין בתחנונים בתענית אסתר לערב משום כבוד יום טוב של יום המחרת ולא בט"ו באדר שחרית וערבית משום כבוד יום טוב של כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון :

[קצה] דין הימים שהמגילה נקראת בהן .

מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמישה עשר. כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר. אלא שהכפרים מקדימין ליום הבניסה היכא רמיזא אמר ר' שמן בר אבא אמר ר' יוחנן אמר קרא לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם זמנים הרבה תיקנו להם חכמים ואימא שיתסר ושיבסר אמר קרא ולא יעבור אמר (רבא) [רבה] בר בר חנא אמר ר' יוחנן זו דברי ר' עקיבה סתימתאה אבל חכמים אומרים בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה היינו בי"ד וכן הלכתא. וכרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון דקרו בחמשה עשר מנלן אמר רב דאמר קרא על כן היהודים הפרים היושבים בערי הפרוזות עושין את יום ארבעה עשר ואת יום המשה עשר מדפרזים בארבעה עשר מוקפין בחמשה עשר ושושן אע"פ שאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון הואיל ונעשה בה נס קורין בחמשה עשר. אמר ר' יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך וקורין בחמשה עשר ועד כמה אמר ר' ירמיה כמתנתן לשבריה מיל. אמר ר' יהושע בן לוי כרך שישב ולבסוף הוקף נידון ככפר וקורין בארבעה עשר מאי מעמא דכתיב ואיש כי ימכור

(ג) כ"י ב' זימל נשבת אחרת סה"ל י"ג באדר קורין זכור ופורים יהיו נקבע למחר יום ט' ולשבת סה"ל .

ימכור בית מושב עיר הומה שהוקף ולבסוף ישב ולא ישב ולבסוף הוקף וכך שהיה מוקף מימות יהושע בן נון אע"פ שהרבה הומתו נידון ככרך וקורין בחמשה עשר דתניא ר' אליעזר אומר אשר לו חומה אע"פ שאין לו עבשיו והיה לו קודם לכן. אמר ר' יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה במלנין נידון ככפר ואע"ג דאתו לו מעלמא. בן עיר שהלך לכרך וכן כרך שהלך לעיר אם עתיד להזור למקומו קורא כמקומו פי' כחובת מקומו ואם לאו קורא עמקו אמר רבא לא שנו אלא שעתידי להזור בלילי ארבעה עשר אבל אם אינו עתיד להזור בלילי י"ד קורא עמקו פי' רבינו שלמה זצ"ל לא שנו דבן כרך שהלך לעיר ועתידי להזור למקומו קורא כמקומו בחמשה עשר ולא בארבעה עשר אלא שעתידי להזור בלילי ארבעה עשר ואע"פ שעודנו שם ואם קודם עמוד השחר יצא מן העיר הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמקו בלילי י"ד ואע"פ שעודנו שם הואיל וביום לא יהא שם אין זה אפי' פרוו ליומו. אבל אין עתיד לצאת משם בלילה דהשתא הוי פרוו לאותו היום אע"פ שעתידי להזור למחר ליום אחד נקרא פירוז וקורא עמקו בין בלילי ארבעה עשר בין בלילי חמשה עשר וה"ה לבן עיר שהלך לכרך אם עתיד להזור בלילי חמשה עשר שלא יהא שם יום חמשה עשר לא הוי מוקף ליומו וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו ואע"פ שהוא ככרך אבל אם אין עתיד להזור בלילי חמשה עשר אין צריך לקרותה בארבע עשר וממתין וקורא עמקו ואע"פ שסופו להזור לאחר זמן. וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל ועוד מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל במקום שיש בו ספק אם עירם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון אם לאו קורין אותה בארבעה עשר כהילכתא ובחמשה עשר קורין בלא ברכה ושמחים בזה וכוה. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו שבן ארבעה עשר שהוא בא כדרך או בספינה ולא היתה עמו מגילה ונזרמנה לו בידו במ"ו שקרא אותה בחמשה עשר ומכרך לפניה ולאחריה. והרב ר' יעקב מגוריצבורק נר"ו הביא ראיה לדבריו דגרסי' בירושלמי כל החודש כשר לקרות את המגילה שנאמר ותחדש אשר נהפך מגון לשמחה. אמר רב הלבו ובלבד עד חמשה עשר ואם יש שמשתפקים בדבר מכל מקום יקרא בלא ברכה. אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה קורין אותה בעשרה פי' רבינו שלמה זצ"ל בזמנה בי"ד מתוך שהיא חובה על כל יחיד ויחיד קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה קורין אותה בעשרה דבעינן פרסומא ניסא. ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה קורין אותה בעשרה פי' בין בזמנה בין שלא בזמנה מצוה להזור אחר עשרה משום פרסומא ניסא אבל אי לא משכח להו לא אמר רב אסי דלא ליקרי שאין איסור בקריאה ביחיד והוא לא אמר אלא מצוה לקרותה הנה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי פי' וזור אחר עשרה לקבצם. רבינו ישעיה זצ"ל ובעל הלכות גדולות ועשרת הדברות פסקו כרב אסי. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב אע"ג דחש ליה רב להא דרב אסי קיימא לן כרב דהא ר' יוחנן קאי כוותיה דאמר' לקמן אמר רב אבא אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הקרא את המגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן אלא בצבור מכלל דביחיד יצא ושמעין מינה דקורין אותה ביחיד כרב דאמר בזמנה קורין אותה ביחיד וכן פסק רבינו חננאל וכן השיב רבינו האי גאון זצ"ל וששאלתם הא דאמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה קורין אותה בעשרה (ג) כמאן הילכתא לענין יחיד כך ראינו שהלכה כרב אע"ג דחש רב להא דרב אסי שרצה להחמיר על עצמו אבל סברא דיריה הכי הוה דהא מתנתין מסייעא ליה דתנן כותבה דורשה ומניה אם כיון לבו יצא ואף רב אסי נמי הכי סבירא ליה לכתחילה צריך עשרה אבל אם קראה יחיד מודה רב אסי שיצא ידי חובתו ומנהג כל הישיבות כרב שיחיד קורא אותה ומכרך לפניה ולאחריה ויוצא בה בזמנה בארבעה עשר ובחמשה עשר וחייב אדם לשמוע אותה בצבור בתפלת צבור ואם אינו יכול קוראה ודיו. והלא כל הנשים חייבות במקרא מגילה וכי בעשרה קורין אותה לזן אלא כל אדם משמיע אותה לאנשי ביתו בכל ברכותיה ביחיד ומוציאין ידי חובתן ביום ובלילה שאף הן היו באותו הנס וחייבות במקרא מגילה אע"פ שהוא מצוות עשה שהזמן גרמא וכן מנהג בכל ישראל ועוד דהא ר' יוחנן קאי כרב דאמר ר' יוחנן. הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן אלא בצבור מכלל דביחיד יצא ושמעית מינה מגילה קורין אותה ביחיד וכן הלכתא. ירושלמי לרבינו חננאל זצ"ל רב בא בשם ר' יהודה כל שאמרו חכמים ידחה ממקומו ויקרא ובלבד בעשרה ואנן חמין דבני קורין אפי' ביחיד הלכך קורין

קורין השתא אפי' ביחיד דהא קורין המגילה בארבעה עשר ובחמשה עשר שהוא זמנה אפי' ביחיד ועוד הא ר' בא אמר חמין רבנן קורין אפי' ביחיד וקיימא לן מעשה רב ועוד מצאתי בירושלמי ר' יהושע בן לוי עבד כן מכניש בניו ובני ביותי' וקרי לה קומיתן. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי המבקש לצאת לדרך ורוצה לקרות המגילה באחד עשר ובשנים עשר אם וכול' להולך עמו מגילה יעשה כל תקנה שיוכל כדי שיקרא אותה בזמנה ואם אינו יכול לעשות בענין אחר יקדמנה באחד עשר בשנים עשר או בשלשה עשר כמו שמוצינו בכפרים. דתניא אמר רב חננא חכמים הקילו על הכפרים שיהיו מקדימין ליום הכניסה כדי שישפיקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים ואם לאלו הקילו משום מים ומזון כ"ש שהוא דחוק יתרה דינו כבני הכפרים ואל יקראנה ביחיד אלא בעשרה. דאמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה בעשרה ורב אסי אמר בין בזמנה בין בשלש בומנה בעשרה ועד כאן לא נחלקי רב ורב אסי אלא בזמנה אבל שלא בזמנה שניהן מודין שאין קורין אותה אלא בעשרה והולך אם קורין אותה בעשרה מברך לפניו ולא חריה ואם אין שם עשרה לא יברך לא לפניו ולא לאחריה. בספר המאור תניא בכרייתא המפרש והיוצא לדרך קורין בשלשה עשר כתב עליה הרב ר' אפרים זצ"ל דהא דרב ורב אסי דאית להו קריאה שלא בזמנה כגון שחל להיות בשבת לבני עיירות או ביום ששי לבני כרכים אבל באחד עשר ובשנים עשר ליכא למיקרי כלל דהא בטלו להו ובכרייתא זו לא הוזכרו אלא בי"ג בלבד אלו דברי הרב ר' אפרים זצ"ל ואני אומר הוא הדין לשנים עשר ואחד עשר וכדתי הוא ר' עקיבה סתומתאה לסמוך עליו בשעת הדחק כגון מפרש והיוצא לדרך שמאחר שהתירו לו בשלשה עשר הוא הדין בשנים עשר ואחד עשר. גרסי' בירושלמי ר' בא בשם ר' יהודה כל שאמרו חכמים ידחה ממקומו ויקרא ובלבד בעשרה. ותו גרסינן בירושלמי מפרשי ימים והולכי' מדברות קורין כדרכן בארבעה עשר ובכרייתא פליגי עליה בשמעתא אי נמי יש לומר לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר אלו דברי בעל המאור ד"ל ועוד אישכחן סיעתא לדבריו בירושלמי תני בשם ר' נתן כל התודש כשר לקרות בו את המגילה מה טעמא והתודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה אמר ר' הלבו ובלבד עד חמשה עשר דאמר ר' אבהו בשם רבי אליעזר לא יעבור. ולא יעבור. ר' יצחק בר נחמן בשם שמואל לא יעבור ולא יעבור הדה דאת אמרת לקריאת המגילה אבל לעשות סעודה אין עושין אלא בי"ד ובמ"ו. ועוד מצאתי בשם רבינו שלמה מי שבא מן הדרך לאחר זמנה לא יקראנה לא ביחיד ולא בצבור ולא יברך לא לפניו ולא לאחריה ואם חפץ לקרותה יקראנה כאדם שקורא בתורה או כבבויאים או כבהובים בלא ברכה. וכן מצאתי לגאון אחד כדבריו ונראה דלאחר חמשה עשר קא מירי משום דכתיב ולא יעבור ואע"פ שכפרים ועיירות גדולות קורין בארבע עשר וכרכים בחמשה עשר מעיקרא כי איתקן הכי איתקן ואין כאן משום לא לתגודדו לא תעשו אגודות דכתיב ר' אמרי' לא תתגודדו כעין בית דין אחד פלג מורין כדברי בית שמאי ופלג מורין כדברי בית הלל אבל שני בתי דינין בעיר אחד לית לן בה וב"ש שני בתי דינין בשתי עיירות והוא הדין לקוראין באחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר הכי אוקמא רבא בסוף פרק קמא דיבמות :

[קצו] דין כתיבת המגילה בקלף או בגויל .

הכתוב את המגילה צריך לכותבה על (ז) הקלף דתני היתה כתובה בסם כסיקרא בקומים ובקלקנתום על הנייר ועל הדיפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על ספר ובדיו. נייר. מחקא. רבינו שלמה זצ"ל פירש שנעשה ממין עשבים ורבינו ישעיה זצ"ל פ' מין הניירין הנעשין בארץ ישמעאל מבלאי בגדים וחבלין והן פסולין מפני שאינן בני קיימא שאם יפלו עליהן מים מיד הם נמסים. דיפתרא. דמליה וקמיה ולא עפיין פ' הגוילין שהושימו בקמה ולא נתעפצו ולא חיו מפני שיבולין להזריוף כן פ' רבינו ישעיה זצ"ל. וכתב בעל הדברות ז"ל דעיבוד שלנו כשר אפי' לספר תורה ומנהג לעבד בעפצים הנה נראה מדבריו דכל שכן שמתר לכתוב את המגילה על הקלף. וכן מצאתי תשובה לגאון זצ"ל וששאלתם מהו לכתוב מגילה על הקלף מעובד לשמה ובמקום הרוחק כך ראינו שמתר לקרות בה לכתלה בלא מקום הרחק בזמן שמעובד לשמה דלא הוי קדושתה כספר תורה ולא עדיפא מס"ת דאמרינן במגילה

(ז) כ"ו ב' איתא על גויל ואם כותבה על הקלף מותר :

במגילה מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת השתא ספר תורה נכתב על הקלף מגילה נקראת איגרת לא כל שכן וכן כתב בעל היראים זצ"ל שצריכה מגילה שתעבד לשמה כמוזה . וצריכה מגילה שתהא משורטטת דאמר ר' תנחום אמר רב אסי ואמרי לה אמר ר' חייא בר אבא אמר רב אסא דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה : רבינו ישעי' זצ"ל פי' כעיקרא של תורה שנקראת אמת דכתיב אמת קנה ואל תמכור . וילפא מתורה באמת אמת . ויראים פירש כאמיתה של תורה פי' מוזה . ומגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ואסור לקרות בה והני מילי בצבור אבל ביחיד מותר . דאמר ר' אבא ברי' דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ואוקימנא בצבור אבל ביחיד יצא ואי מחסרא או מיתרא פורתא א"ר בצבור נמי מותר לקרות בה ודוקא בגליון כספר תורה אבל אינה עשויה בגליון אין קורין בה לא יחיד ולא צבור . אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת פי' ונכתב בספר וכתוב את איגרת הפורים הזאת נקראת ספר שאם תפרה או בחומי פשתן פסולה ונקראת איגרת שאם הטיל בה שלשה חומי גידין כשירה פי' רבינו יצחק פאסי זצ"ל ב' בב' קצות היריעה ואחד בתוך היריעה ורבינו גרשום זצ"ל פי' דלא בעינן שתהא כולה תפורה בגידין כספר תורה . אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהיו משולשין רבינו חננאל זצ"ל פי' שיהא החוט כרוך זה אחי זה שלש פעמים ג' בשתי קצוות וג' באמצע ורבינו שלמה זצ"ל פי' שיהא בו מראש התפר עד תפירת הגיד השני ומן השני לשלישי כמשלישי עד סוף הספר והתופר את המגילה מניה את התפירה מבחוץ כדין ספר תורה :

[קצו] דין סממני כתיבת [המגילה] .

וצריך לכתוב את המגילה בדיו דתנן היו כתובה בסם בסיקא בקומוס בקלקנתום על הנייר ועל הדיפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו . סם סמא יש מפרשין סרנין ונקרא בלע"ז אורופוטנישו . סקרא אמר רבא בר בר חנא סקארתה שמה פי' צבע אדום שצובעין בו תריסין ומרכבות . קומוס שרף אילן גומא בלע"ז שרה אותה במים וכתב בה . קלקנתום אמר רבא בר שמואל חרתא דאושכפי פי' רבינו שלמה זצ"ל חרת שמו צובעין בו מעלים שהורים ובלע"ז אדרימנט . כתב בעל היראים כל הלכות ספר תורה צריך במגילה וצריך שיהיו אותיות שעמנוג' מצינוינין ג' ציונין ושתהא כל אות מוקפת (גבול) [גול] מארבע רוחותיה ועשרת הדברות כתב שאין צריך לזיין האותיות וכן נראה בעיני דגריעה מגילה מספר תורה דאמרינן נקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חומי גידין כשירה ופושש רבינו שלמה זצ"ל לומר שאינה חמורה כספר תורה ומעשים בכל יום שקורין את המגילה במגילה שאינה מזויינת ולא ראינו כן במקמינו מעולם לזיין אותיות המגילה . ירושלמי אמר ר' יוסי ב"ר בון צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסופא שנוץ ונחית כהדין קונטרה אמר ר' חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבין אריה על גבי לבינה ולבינה על גבי אריה חוץ מעשרת בני המן שהן נכתבין אריה על גבי אריה ולבינה על גבי לבינה מאי טעמא אמר ר' אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלתן פי' אריה הוא הכתב לבינה הוא החלק שהוא רחב כפלים מין הכתב והאריה הוא חצי לבינה אמר ר' יונא בר זורא וי"ז דויותא צריך למימתחיה בוקפא מאי טעמא כולחו בחד זקיפא אורקיפו :

[קצה] דין מצות סדר קריאתה וברכותיה :

הקורא את המגילה למפרע לא יצא מנלן דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים מה עשייה למפרע לא יצא אף זכירה למפרע לא יצא קראה סרוסין לא יצא פי' קורא פסוק אחד ומדלג אחד וחוזר וקורא [פסוק שלישי וחוזר וקורא] אותו שדילג וכן כולה . תנו רבנן השמיט בה סופר פסוק אחד לא יאמר אקרא את כולה ואחוזר ואקרא אותו פסוק דהוי ליה למפרע אלא קורא מאותו פסוק ואילך נכנס לבית הבנסת ומצא צבור שקראו חצייה לא יאמר אקרא חצייה עם הצבור ואחוזר ואקרא חצייה ראשון אלא קורא מתחילתה עד סופה . קרא על פה לא יצא . השמיט בה סופר אותיות או פסוק וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומן ניכר כשירה ואם לאו פסולה ודוקא ככולה אבל במקצתה אפילו אם אין האותיות ניכרות כשירה קראה תרגום בכל לשון לא יצא אבל קורין

קורין אותה ללעזות בלעז והלעזו ששמע אשורית יצא רבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק אבל קורין אותה ללעזות בלעז והוא שכתובה בלעז ותניא [קראה] גיפמית לגיפמיים ומרית למריים עברית לעבריים עלמית לעלמיים ויונית ליוונים יצא משמע מדבריו הדוקא כל לשון בלעז שלו כשר ורבינו ישעיה זצ"ל פסק דלעז יונית לכל כשר בין ליוונים בין לכל אדם והוא שתהא כתובה בלשון יווני שלא היא כקורא על פה וכן כתב בעל המאור ובעל הדברות דלעז יוני לכל כשר והלעז ששמע אשורית יצא ואע"ג דלא ידע מאי קאמר מידי דהוה נשים ועמי הארץ. קראה סירוגין ומתנמנמ יצא פי' סירוגין קורא מעט ופוסק ושוהא מעט קורא מעט ופוסק מעט ר' מונא אומר משום ר' יהודה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש רבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק דלית הלכתא כר' מונא אלא אפי' אם שהה כדי לגמור את כולה יצא וכן פסק רבינו חננאל ורבינו ישעיה זצ"ל ועשרת הדברות ויראים פסק כר' מונא והכי איפסק הלכתא בירושלמי. ומתנמנמ היכי דמי מתנמנמ אמר ר' אשי נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהרורי סברא וכי מדכרי ליה מדכר פירש רבינו שמחה זצ"ל דווקא אם היה מתנמנמ הקורא משום דמאתר שהוא קורא אותה בקול מדכר כד מדכרו ליה אבל אם היה מתנמנמ השומע לא יצא היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אוקימנא כגון דכתבה ומנחה קמיה וקרי פסקא פסקא וכתיב לה. ומגיהה ירושלמי תני אין מדקדין במעויותה ר' יצחק בר אבא (ס) בר מחסאי ורב חננאל הוו יתבין קמיה רב חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון ר' יוחנן קרי כולה יהודים. מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו ר' מאיר אומר כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי ר' יוסי אומר מאחד הדברים האלה ואיפסק הלכתא כדברי האומר כולה ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה. הקורא את המגילה עומד ויושב [יצא] קראה אחד קראה שנים יצאו דמגו דחביבה להו יתבי דעתיהו ושבעי תנא מה שאין כן בתורה שהקורא בתורה צריך להיות עומד דכתיב ואתה פה עמוד עמדי ומנהג לקרותה מעומד וכן השיב נאון שצריך לקרות מעומד וזה נוסח תשובתו וששאלתם מאן דתקע בשופר היכי תקע ליה בישיבה או בעמידה הכין חזינא דהלין שבע מצוותא נהוג רבנן מעומד. ברכת כהנים. קריאת הלל. תקיעת שופר. נטילת לולב. קריאת התורה. מקרא מגילה. ספירת העומר. וכולהו אסמכניהו רבנן אקראי. ברכת כהנים אתיא בהקישא ממשרת מה משרת בעמידה בדכתיב לעמוד ולשרת אף מברך בעמידה ואי בעי תימא מהכא אלה יעמדו לברך את העם. שופר גמירי לה מחצוצרות דכתיב ותקעתם בחצוצרות וגמרי דחצוצרות בעמידה ותו גמרינן לה מן וכי תבא מלחמה בארצכם וגו' עד ותקעתם בחצוצרות וההיא תקיעה בעמידה. לולב גמרי' לה מאגודת אוזב דאתיא קיחה קיחה כתיב הכא ולקחתם לכם וכתיב התם ולקחתם לכם אגודת אוזב מה הללן בעמידה אף כאן בעמידה. הלל גמרי' לה משיר הנאמר על הקרבן דכתיב ויאמר דוד להעמיד משוררים וגו' וכתיב ויעמדו הלויים על הימין וגו' וכתיב ויתן מהלויים לחוביר ולהודות ולהלל לשם אלהי ישראל מה הלל בעמידה אף כאן בעמידה ספר תורה מנין דכתיב ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו וגו' וכתיב ויפתח עזרא הסופר וגו' וכתיב ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת אלהים וגו'. מקרא מגילה מעומד. אע"ג דתנן הקורא את המגילה עומד ויושב יצא מצוותה בעמידה דגמרינן לה מספר תורה. ספירת העומר בעמידה נפקא לן מבקמה תחל לספור וכן הלכה: הכל כשירין לקרוא את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ר' יהודה מכשיר בקטן רבינו ישעיה זצ"ל פסק הלכתא כר' יהודה ובעל הדברות כתב בשם בעל האבות גדולות דקטן אינו יכול להוציא אחרים דלית הלכתא כר' יהודה דמכשיר דקטן דכיון דאינו חייב אינו מוציא ומסתברא בקטן שהגיע לחנוך פליגי והלכה כר' יהודה דאין דרבנן ומפיק דרבנן עד כאן דבריו. א"ר הקורא בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, ירושלמי בר קפרא אמר צריך לקרותה בפני נשים ובפני קטנים שאף הם היו באותו הנס תניא כהנים (במעמדותם) [בעבודתם] ולויים בדוכנם וישראל במעמדם כולן במטלין עבודתם ומבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה ואמר ר' יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה וגו'. מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך אמר אביי לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה חייב לברך דאמר רב יהודה אמר

אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן והאי עובר לישנא דאקדומי הוא דכתיב וירץ אחימעץ דרך הכבר ויעבור את הכושי. לפניו מאי מברך ר' ששת מקטרויאה אוקלע לקמיה דרב ששת וברוך מנ"ח סימנא דרבנן הוא בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ודוקא בלילה מברך שהחיינו אבל ביום אינו מברך שהחיינו. לאחריה באתרא דנהיגי מאי מברך א"ר יוחנן בא"י אמ"ה האל הרב את רבינו והרן את דנינו והנוקם את נקמתינו והנפרע (1) לישראל מכל צריהם רבא אמר האל המושיע אמר רב פפא הילכך ממרינהו לתרויהו. תנו רבנן בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמים ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין מאי מעמא כיון דחביבה להו יהיבו דעתיהו. כתב רבינו ישעיה זצ"ל משמע מחכא שהיו מתרגמין וכיון שהיו מתרגמין מוכיח מיכן שלא היו עושין כמו שאנו עושין שלא לעמוד בספק פסוק ואינו מתחיל מקרא שלפניו שאם כן יתבלבל המתרגם שאם יקרא יותר מפסוק אחד לא ידע מתרגם מהיכן יתחיל לתרגם ואנה מסיים אלא ודאי יוכיח שכך היו עושין קורא פסוק אחד עד סופו ועומד עד שיתרגם ועוד חוזר פסוק אחד וזה יתרגם עד שישלימו כל המגילה בענין זה ואינו יודע למה נהגו זה המנהג. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי הקורא את המגילה בצבור רשאי להפסיק בכ"מ שהוא רוצה בין בתחילת הפסוק בין באמצעו וכן מנהג בשתי הישיבות ובבית רבינו שבבבל ואמר לי רבינו יהודה בן רבינו יצחק זצ"ל כך היה מנהגו של אביו לאחר שהיה יוצא מבית הכנסת היה קורא את המגילה בספר ולא היה מסיים בסיום הפסוק אלא מתחיל אחר וממתין. וראיה לרבר חמש מאות איש ואת ויתא עשרת בני המן והרב ר' אברהם בן עזרא ז"ל כ' בפי' אסתר בעבור שעזרא הספר הפסיק הפסוקים ולא היה (אמר) [אחר] שנים רבות ציוו החכמים זצ"ל שלא יפסיק הקורא בסוף פסוק וכך אנו נוהגין ברובנו. אמר רב ארא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת צריך למימרינהו בנשימה אחת מאי מעמא כוליהו. בהדי הדדי נפיק נשמתיהו. כתב מה"ר צמח גאון זצ"ל הקורא את המגילה כורך וקורא אותה כספר תורה ואינו פושטה כאיגרת שבשתי הישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ארץ ישראל קורין וכורכין אותה כספר תורה. ורב האי גאון ז"ל כתב מנהגא דחזי לנא פושטה כאיגרת וקורא אבל כורך אותה כספר תורה לא חזי לן. וכן עיקר. וכן מנהג פשוט בישראל. כתב בעל היראים זצ"ל בני אדם המדברים בשעת קריאת המגילה אינן יוצאין ידי חובתן שצריך שישמעו את כולה וגם אינן רשאים לקרות על פה עם הקורא שאינן יוצאין ידי חובתן אלא אם כן ישמעו מן הקורא בכתב וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו שכשהחזן קורא את המגילה צריכין הצבור לשתוק ולכוון דעתם בקריאתו כסדרן. ואסור להם לקרות עמו מתוך ספר שאינן כתובין בגליון דכיון שאינן כתובין בגליון הוו להו כקורא על פה. וכן מה שנהגו הצבור לענות את כולם. ויתלו את המן. ליהודים היתה אורה ושמחה. כי מרדכי היהודי. הקורא חוזר עליהן וקורא אותם בספר לפי שבקריאת הצבור לא יצאו ידי חובתן שהרי קראו אותה בעל פה וכן מנהג ובהלכות מגילה שחיבר רבינו שלמה זצ"ל מצאתי מאן דקרי למגילתא מיבעייה ליה לכווני דעתיה להשמיע לצבור ולהוציאן ידי חובתן. בעשרת הדברות מסתברא כיון דברכה אחרונה במנהגא תליא מילתא. אין לגעור במי ששה בקריאת מגילה דליכא הפסקה אלא בשמיעה תליא מילתא :

[קצמ] דין פורים שחל במוצאי שבת לומר ויהי נועם.

ופורים שחל להיות במוצאי שבת מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל אין אומרים ויהי נועם לאחר תפלת לחש כדרך שאר מוצאי שבתות אלא לאחר תפלת לחש מקדישין קדיש שלם וקורין את המגילה השלים הכל כהלכתו עומד החזן ואומר ויהי נועם ואתה קדיש וכל סדר הקדושה ואין אומרים ובא לציון בלילה שאין גאולה בלילה ובמנהגות מנגנצא מצאתי אומרים במנגנצא ויהי נועם כשחל להיות תוך אותה שבת בג' או בה' או ב' כדרך כל מוצאי שבתות אבל אם חל להיות בא' בשבת אין אומרים ויהי נועם. אלא לאחר מגילה מתחיל ואתה קדיש כמו בשאר מוצאי שבתות שאין אומרים ובא לציון כי אם ואתה קדיש ועוד במזמור של אסתר אלי אלי למה עזבתני כתיב ואתה קדיש להבי צריך לומר ואתה

לאחר

(1) ככ"י ב' איתא הפסוק לנו תלמינו והתפלל נמול לאויבי נפשו בא"י הפסוק.

שבלי ענין פורים קצט ר רא חלקט עט

לאחר מעשה אסתר אבל ביום לעולם מתחילין אחר מגילה ובא לציון אבל כשחל פורים בשאר ימי שבוע אפי' בלילי פורים אומרים ובא לציון ואני זאת בריתי אותם כמו בשחרית. ורבינו שלמה ז"ל הורה פורים שחל להיות במוצאי שבת אומרים ויהי נועם ותימה יש האיך יוכל לאומרו מתי ישלים הקדיש קודם ויהי נועם או לאחר ויהי נועם. ובשם רב עמרם גאון זצ"ל מצאתי יום טוב שחל להיות בין במוצאי שבת בין בשאר ימי השבוע אין אומרים באותו מוצאי שבת ויהי נועם. כיון דאמרינן ב' ומעשה ידינו תרי זימני ולא פשו להו שיתא יומי דחולא לא אמרינן ב' ויהי נועם כיון דליכא מעשה ידינו ביום טוב והני מילי בהג המצות ובתג השבועות ובתג הסוכות וראש השנה ויום הכיפורים אבל בתנוכה ופורים ותשעה באב אמרינן והני מילי דאינקלעו פורים ומ' באב בשאר ימי השבוע הוא דאמרינן ויהי נועם אבל כד מיקלע באפוקי שבתא לא אמרינן ויהי נועם ומנהגינו כדברי רבינו שלמה וכן נראה עיקר וכי מאי זה מעם אין אומרינן ויהי נועם בפורים והלא לא נאסר מלאכה דיום טוב לא קבילו עילויהו ואפילו במקום שנהגו אינו דומה לשאר ימים טובים ובתשעה באב נהגנו כדברי רב עמרם גאון זצ"ל וכן מנהגינו לומר ובא לציון ביום ובלילה: *

[ג] דין סדר תפלת וקריאת התורה בפורים.

ובפורים מתפללין כשאר ימות השבוע ומוכירין על הנסים בתודאה בין בתפלה בין בברכת המזון ואם לא אמר אין מחזירין אותו ואפילו אם נזכר קודם שמיים התפלה וברכת שקריאת המגילה היא במקום הלל או נמי כדרכא דבשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש אבתי עבדי אחשוורוש אנן. ובפורים אין נופלין על פניהן משום דכתיב ימי משתה ושמחה ואע"ג שכתב רב עמרם גאון זצ"ל מנהג שיורדין תנאין ואמוראין ואבות בית דין ומרכים בתחנונים ונופלין על פניהן מ"מ אנו לא נהגנו כן ואין מנהגינו ליפול על פנים לא בארבעה עשר ולא בחמשה עשר. ובשני ובחמישי אין אומרים ויהי נועם ולא אבינו הרחמן. ומוציאין ספר תורה וקורין בו שלשה בני אדם בסוף פרשת ויהי בשלח ויבא עמלק עד סוף הפרשה ואע"פ שאינם אלא מ' פסוקים אין צריך להתחיל בפרשה שלמעלה שכן הוא סידרו של יום וכן הוא מפורש בירושלמי אין פוחתין בתורה פחות מעשרה פסוקין התיבון הרי ויבא עמלק שנייא הוא שהיא סידורו של יום. לאחר שקראו בתורה אומרין תהלה וקורין את המגילה כדרך שקראו בערב ואין מברכין שהחיינו שהרי כבר ברכו בערב: מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט נאה כגון אשר הניא ואומר ברוך מרדכי ברוכה אסתר ארור המן ארורה זרש ומכין ברגליו או אבן על אבן ומשברין קדירות כשמעם שבר המן זורש ולאחר זה עומדין הצבור ומשבחין לבורא אשר הציול את עמו ישראל ואומר מי כמוכה ג' פעמים עזי וזמרת יה ג' פעמים. ה' איש מלחמה ג' ה' ימלך ג' וכל זה אינו חובה אלא מנהג טוב וכן מה שאמרו בשעת קריאת המגילה איש יהודי וגו' ויתלו את המן ליהודים היתה אורה כי מרדכי היהודי שנהגו העם לאומרם בפה אחד אינו חובה ולא מנהג אלא שמחת תינוקות וקולות לפנין כדי שישמחו וגם בראותם שינוי כזה שואלין מה זה ומתוך כך אתה בא לספר ולהגיד גבורותי של בורא למען ושמעו ולמען ילמדו ליראה אותו כל הימים: ירושלמי ר' ברביה ור' הלבו בשל ר' שמואל בר נחמן ר' יהונתן כשהיה מגיע לפסוק זה אשר הגלה מירושלים וגו' היה אומר נבוכדנצר שחיק עצמות ולמה לא היה אמר כן בירמיה אלא כי כל נבוכדנצר שבירמיהו היה חי ברם הכא היה מת רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו ר' פנחס אמר חרבונא זכור לשם. אחר קריאת המגילה אומר ובא לציון ואני זאת בריתי ואתה קרוש וכולא סדרא:

[רא] דין מצות סעודת פורים.

וחייב אדם לשמוח בפורים ולהעדן במיני מאכל ומשתה כדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואוכלין ושותין ושמחין ומוכרין על שולחנם ובבית חביריהם ומשלוח מנות

איש
* סגן אלוים מלא מים נוטריקון כל סגן הסי' פורים הליג' ר"ל ל"ג בעומר כתיבא גסס כתיבס הוא סומן סוכט גס שלעולם ויסס ל"ג לעומר ביום פורים. (כתב על הגניון ומתקן).

איש לרעהו. תאני ר' יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שני מנות לאדם אחד דהכי כתיב מנות דמשמע שתיים לרעהו חד אבי בר אבין ור' חנינא בר אבין הוה מחלפי סעודתיהו להרדי. רבינו שלמה זצ"ל פי' זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו וזה אוכל עם זה בפורים של שנה אחרת ורבינו גרשום זצ"ל פי' משדרי האי להאי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו. אמר רבא מיחייב אנישי לאיבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. כתב רבינו אפרים זצ"ל מההיא עובדא דקם (רבא) [רבה] ושחמיה לר' וירא לשנה אמר ליה תא נעביד כו' אידחה ליה מימריה דרבא ולית הלבתא מוותיה ולא שפיר דמי למיעבד הכי ואמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מאי מעמא ימי משתה ושמחה כתיב תני ר' יוסף שמחה מלמד שאסור בהספד משתה מלמד שאסור בתענית. בתשובות הגאונים זצ"ל מי שנשבע להתענות ביום פורים צריך לעמוד בשבועתו אי לא. כך אנו רואין שאין במשתה פורים [כדי שידחה] שבועה בשם שמים ולעשותה כמצוה שמושבע עליו מהר מיני ואינו דומה לסוכה ולולב ותפילין ומוזזה וכיוצא בהן בודאי אם נשבע שלא יקרא מגילה ושלא יקיים מצות כלל אנו רואין שאין שבועה חלה עליו כי כבר נאמר לו למשה בסני מה שסופרין עתידין להרש ובאי ניהו מקרא מגילה וכשהזכירו חכמים הראשונים אסמכתא דקראי שמגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה דהא אמרינן אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו קימו וקיבלו היהודים קימו למעלה מה שקבלו למטה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדר' יהודה אמר שמואל האי מילתא על מקרא מגילה משוי ליה רבנן דאמרינן התם אמר ר' יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין שלמטה והסכימו עליהם בית דין שלמעלה מקרא מגילה ושאלת שלום בשם והבאת מעשר מקרא מגילה דכתיב קיימו וקבלו היהודים וכיון שזה הנשבע מקיים מקרא מגילה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ומקיים בדברים [הלל] וימי הפורים האלה לא יעברו יעשה סעודה ומשתה בלילה ויצא ידי שבועתו ואע"ג דלאו מצוה מן המובחר אלא משום שבועה שפיר דמי דאמרינן [רב אשי] הוה יתיב קמיה דרב כהנא ננה ולא אתאי רבנן אמר ליה מאי מעמא לא אתו רבנן אמר ליה דילמא עסקי' בסעודת פורים אמר ליה ולא איפשר למיכלה באורתא אמר ליה [לא] סבר לה מר להא דרבא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא אמר ליה אמר רבא הכי אמר ליה אין תנא מוניה ארבעין זמנין. מיסתייא להאי שנשבע למהוי קרב כהנא מקמי דלישמעת להא שמעתא דרבא ואל יחללו שבועתו:

[רב] דין מגביית מעות פורים.

וכשם שאדם חייב לשמוח בפורים כן חייב לשמח את העניים עמו דתני ר' יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו [שני מתנות לאדם אחד] ומתנות לאביונים שני מתנות לשני בני אדם כלומר די במתנה אחד לעני אחד דהכי משמע מתנות שנים לאביונים שנים. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל במעות פורים אין קצבה כל מה שירצה האיש ליתן יתן מפני שהוא צדקה וצדקה כל אחד ואחד לפי עינו הטובה יתן ומנהג פשוט אצלינו לחלק מעות לעניים בפורים ומיני מאכל ומשתה. ומצאתי שכך היה מנהגו של רבינו קלונימוס הזקן כשהיה מחלק מעות לאביונים בפורים אינו נתן לעבדים ולשפחות כלום וכן היה אומר הנותן פרוטה לעבד גזול את העניים ומראה עצמו כאילו מקיים ומתנות לאביונים האמור באביוני ישראל לפי שמתחלה נהגו עניים המתכיישים לשלוח התינוקות לפתחיהן של ישראל. ונהגו ליתן אף לשפחות ולמניקות עוברות כוכבים שלא לצורך התינוקת ור' קלונימוס אינו נוהג כן אבל אומר מי שעושה כן טוב ממנו הזורק צרור לים וקורא על העושה כן וכסף הרבית' לה וכו' שהקב"ה הרבה זהב לישראל ממנו לעבודת המשכן אירע להם מעשה העגל ופרקו נזמי הוזהב משל לאדם שהיה מנהגו לקבל אורחים באו אורחי ישראל וקיבלם באו אורחי כותים וקיבלם אמרי שוטה הוא ודרכו בכך ואיבד מה שעשה בראשונה. שנו חכמים מגביית פורים לפורים ואין מדרקין בדבר. ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אלא א"כ התנה עמו במעמד אנשי העיר דברי רבי יעקב שאמר משום ר"מ ורבן [שמעון בן] גמליאל מיקל. הגאונים ז"ל פירשו אין מדרקין בדבר שאין אומרין דיי לנו כך וכך לסעודתינו לא נפסיד כל הזוים הללו בסעודה אחת ורבינו שלמה פירש מגביית פורים לפורים מעות שגובין הנכאין מבני העיר לחלק לעניים לסעודת

שבלי ענין פורים רב רג רד הלקמ פ

לסעודת פורים יתנום כולם לעניים לפורים ואין מרקקין בדבר לומר דיים בפחות והמתור יפול בכיס של צדקה ופסקו רבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה זצ"ל דהלכה כרבנן [שמעון בן] גמליאל ורשאי העני ליקח מהן מה שלבו חפץ :

[רג] דין הספד ותענית בי"ד ומ"ו באדר ראשון ושני ודין אבילות והבריית אבלים בפורים .

תנן רבנן קראו את המגילה ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני ר' אליעזר ב"ר יוסי אומר משום ר' זכריה בן הקצב אין קורין אותה באדר שני שכל המצות שנוהגת בשני נוהגת בראשון רבן שמעון בן גמליאל [אומר] משום ר' יוסי אף קורין אותה באדר שני שכל המצות שנוהגת בשני אין נוהגת בראשון ושון בהספד ותענית שאסורין בזה ובוה אמר ר' חייא בר אשי אמר רב הלכה כרבנן שמעון בן גמליאל שאמר משום ר' יוסי למדנו מכן שאדר שני הוא עיקר למקרא מגילה ולכל דבר והא דתניא ושון בהספד ותענית שאסורין בזה ובוה רבינו שלמה זצ"ל פי' אסורין בזה ובוה יום ארבעה עשר וחמשה עשר שבענייהו ורבינו ישעיה זצ"ל פי' אסורין ארבעה עשר דאדר ראשון ודאדר שני העירות בארבעה עשר והכרכין בחמשה עשר אבל לאסור את של זה בזה לא נאמר אלא באדר שני שקורין בו את המגילה הא למדת שארבעה עשר וחמשה עשר באדר בין באדר ראשון בין באדר שני אסורין בהספד ותענית ועל כן נהגו לומר צדוק הדין יחד כמו שכתבנו בערוגה זו שלמעלה הלכה קצ"ב וכן תמצא שם מהו להכרות את האבל בפורים וזו תשובות רבינו גרשום מאור הגולה זצ"ל השיב לענין אבילות וששאלתם מי שאירעו אבל בר מינן בפורים אם נהגו בו אבילות אם לאו כך דעתי נוטה שנוהג אבילות בפורים שלא מנו רבותינו ז"ל במשנה ימים שאין אבילות נוהג בהן אלא שבת ורגלים וראש השנה ויום הכיפורים אבל ראשי חרשים ותנוכה ופורים לא ואם תאמר בפורים לא תנהיגו בו אבילות דהא כתיב ימי משתה ושמחה הא תני ר' יוסף שמתה כלמד שאכור בהספד ותו לא מידי וכן בתנוכה וכן בראשי חרשים :

[רד] דין מלאכה בפורים .

ופורים לא איתסר כמלאכה אלא בדוכתא דנהגו בה איסורא דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו יום טוב לא קיבלו עליוהו . גרסינן בירושלמי היה כותבה דורשה ומגילה היא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה . ומאן דאול מרוכתא דלא נהיני איסורא בדוכתא דנהיגי לבטל בהדייהו כי הא דרב חייא לההוא גברא דשדא כיתנא בפוריא ולמייה ולא צמח כותנא ואמרין מכדי יום טוב לא קבילו עליוהו אמאי לטייה ואמרין דברים המותרין ואחרים נהגו בו איסור הוה ומשום הני לטייה ומנלן דמנהגא דאיסורא מילתא היא דאמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן אמר קרא שמע בני מוסר אביך ואל תשוש תורת אמך ואפי' במקום שנהגו לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה עצמה אבל לאסור את של זה בזה אינו מנהג :

תמה הערוגה הששית	בסדר פורים להשית
הממולאה בתאר השבלים	המטובות מאירות כעששית
קמה באלומות המוסר	הלכות שנים עשר

וסימנם פור הו"א הנורל :

שבלי הלקט

הערוגה השביעית סדר פסח ובכללה לקמתי הלכות חולו של מועד :

[רה] דין שבת שלפני הפסח למה קורין אותו שבת הגדול .

מצאתי בפרסם שחיבר רבינו שלמה זצ"ל שבת שלפני הפסח נהגו לקרותו שבת הגדול והמעם לפי שניסן שבו יצאו ישראל ממצרים היה [הפסח] בחמישי בשבת דהבי אמרינן בסדר עולם ומקחו של פסח מצרים היה בעשור לחודש שלפני הפסח ופתרו ישראל ואמרו הן גובה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו אמר להם הקב"ה עתה תראו הפלא אשר אעשה וצוה להיות משמרת עד ארבעה עשר והיו הכבשים צועקים ומצרים היו שומעין ומיעיהן היו נחתכין והיו נידונגן ביגונות לבם ולא הויקו לישראל מאומה כי כולם נפלו בחולי רע ומר מפני הבעם . ועל שנעשו נסים לישראל באותו שבת אשר לפני הפסח לפיכך נקרא שבת הגדול שבת שלפני הפסח . וכן נהגו לקרות שבתות לשלש רגלים וכן דרש קצין אחד ר' יצחק יוסקונמו בארץ הגר . טעם אחר לפי שמאחרין העם בשבת שלפני הפסח לשמוע הדרשה עד אחר הצות סמוך למנחה עד שדורשין שם הלכות ביעור והלכות שמירת המצות . הלכות מלאכת יום טוב הלכות חולו של מועד הלכות עשיית ליל ערב הפסח ועוד כדי לספר גבורות אלהינו איך באו אבותינו במצרים איך הוציאם בתועפות ראם לו וקרע לנו את הים ולספר ולדרוש בקהל את כל אשר עשה ומושך הרבה והעם אינן נפטרין לבתיהן עד שישמעו שיגמור [את הכל] שאם לא ישמעו עכשיו אימתי ישמעו הרי פסח יבא בשבוע זאת שלאחר שבת ושמא עד עכשיו לא שמעו אי נמי שמעו עכשיו הוא העיקר לחזור ולהוכיחם ומפני משך זה נראה בעיני העם היום גדול וארוך יותר מיום אחר ועל כן קראו לשבת זה שבת הגדול . כיוצא בדבר אתה אומר צום הגדול צומא רבא לפי שכל היום הן עומדין בבית הכנסת להתפלל נראה היום ארוך וגדול ועל כן קראו שמו גדול ורבא ומנהג בני אדם כשאין הולכין לכאן ולכאן כל היום אלא יושבין במקום אחד ואין להם מה לעשות מנהג לזכר כמה זה יום גדול :

[רו] דין ביעור חמין וברכתו ובמזלו .

תנן התם אור לארבעה עשר בודקין את החמין לאור הנר . ואוקימנא בגמרא דהאי אור אורתא הוא דהיינו לילי ארבעה עשר ואע"פ שעד ארבע שעות למחר ביום ארבעה עשר כותרין באבילת חמין ואפילו הבי קדמינן ובדקינן מאורתא לפי שבערב בני אדם מצויין בבתיהם ואם תאמר א"כ יבדוק בשחרית שהרי בני אדם מצויין בשחרית בבתיהן הא לך טעם אחר לפי שאור הנר יפה לבדיקה שהרי אי אפשר לבדוק בתורין ובסדקין אלא על ידי נר ואור הנר עיקרו בלילה אבל ביום אור הנר כהה מפני אורו של יום ואפי' במקום חושך . וצריך הבדוק לברך קודם בדיקה דקימא לן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן . כתיב מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על ביעור חמין . וזמן אינו מנהיגנו לברך אמנם בעל הדברות כתב איכא מאן דברך זמן פי' שהחיינו דהא מוטן לזמן קאתי . ואיכא דלא בריך דהא לא קבע ליה זמן דהא מפרש ויוצא בשירה שדעתו לחזור ואפילו מראש הענה צריך לבער . ומי שלא בדק אור ארבעה עשר יבדוק שחרית ובתוך המועד ולאחר מועד . ומאן דברך סבר מידי דהוי אפדיון הבן דמברך זמן כל יומא בתר שלשים יום ומסתברא דרשות הוא ומנהגא דילן לברך . ואחי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם מה שלא נהגנו לברך זמן שהרי הבדיקה אינה עיקר המצות זמן התורה בכיבוד לבד דיי לו דכתיב השביתו שאור מבתים ומתרגמינן תבטלון וכמו ששנינו הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולכבול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמנו וזכר שיש לו חמין בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ואם לאו יבטל בלבו הא למדת שהביטול

שהביטול עיקר המצוה אלא שהצרכוהו חכמים לבדוק נזירה שמא ימצא ברשותו לאחר הביטול גלומקא יפופיה ודעתו עלי' וניחא ליה שתהא ברשותו כדי שיוכה בה לאחר הפסח ונמצא עובר עלי' בבל יראה ובל ימצא ועל כן חייבו חכמים לבדוק ולחפש אחריו אם כן בין שאין הבדיקה לבד עיקר המצוה אלא הרי הוא עדיין תלוי' בביטול שאם בדק ולא ביטל את הסמוי מן העין הרי הוא עובר בבל ימצא על הסמוי אלא אם כן חבוי שלשה טפחים א"כ אין לברך שהחיינו על הבדיקה והביטול אינו מעון ברכה כלל שהרי שנינו מבטלו בלבנו אחד שבת ואחד יום טוב ועיקר הברכה שאנו מברכין על-ביעור חמץ אינה אלא על הבדיקה ולשון ביעור כמו בערתי הקודש מן הבית והוא לשון פינוי שמפנה אותו מכית אף כאן שמפנה אותו להוציאו ואל תתמה על מה שמברכין בה וצונו שהרי נר הנוכה וימים טובים של גלויות וכמה מצות מדבריהן מברכין עליהן על שם לא תסור מן הרבר אי נמי שאל אביך ויגדך . עוד כתב בעל הדברות שאם יש לו כמה בתים לבדוק אינו מברך אלא ברכה אחת כדאמרינן גבי שחיטה שאינו מברך אלא ברכה אחת על כמה בהמות . נראה בעיני שכל זמן שלא אמר כל המירא בודק כל הבתים ישיש לו לבדוק ואינו צריך לברך פעם שנייה אבל אם אמר כל המירא גולה בדעתו שאין סומך עוד על הברכה של בדיקה ראשונה וצריך לברך או שמא יש לומר כיון שהביטול צורך לבדיקה הוא לא חשיבא הפסקה ואין צריך לחזור ולברך . כתב רבינו סעדיה זצ"ל מי שבידך עת ביעור חמץ אין לו להפסיק ולשוות עד שיבטל ואם שח בין ברכה לבטול חזור ומברך וכן רבינו חמץ ואין צ"ל ירושה לנו מצינו שישנו עד שיגמור כדי שלא ישיח דעתו וכן כשהוא נמנע מן השיחה לבו מוכן למעשה . ומי שלא עשה כן לא יצא ידי חובתו וכן עמא דבר . ובעל הדברות כתב איכא דמדמי לה לתפילין וצריך לברך תפילה לתפילה חזור ומברך ומסתבר דלא דמי לתפילין דהתם תרתי מצות נהנהו וצריך לברך על שתיהן אבל הכא כולה תרא מילתא הוא דהא כל שעיה עשהו אוכל אינו נמנע מלשוות . וכל זמן שיושב בסוכה אינו מברך אלא [ברכה] אחת וכ"ז שדעתו לשתות אינו מברך אלא אחת הכא נמי כל זמן שהוא מתעסק בבדיקה הרשות בידו לשוב והמחמיר יחמיר על עצמו וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו דכיון שהברכה על הבדיקה הוא באה מיד שהתחיל לבדוק יצא ידי חובתו ויש לו לשוב כרצונו כדון שאר ברכות : ועוד הוסיף אחי לומר שאם אחר שבידך קודם שהתחיל לבדוק שח מענייני הבדיקה כגון שאמר הלק לי את הנר שאבדוק וזולתו יצא ידי ברכה ואין צריך לחזור ולברך ברכה אחרת כדאמרי' גבי טול ברוך . וכל זה נראה בעיני עיקר כמ"מ המנהג שנהגו שלא להפסיק ולשוות מנהג הגון וכשר הוא . מצאתי בתשובות [הגאונים] כשמברך אדם על ביעור חמץ אינו חושש אם אינו מוצא דמ"מ ביעור חמץ הוא שמחור אחריו לבערו וחייב לברך . ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דלא סבירא ליה שכיון שהברכה הוא על הבדיקה ועיקר הבדיקה הוא הביעור שמבערו ומפניהו [להוציאם] מביתו על מה יברך והלא אינו מבער ואינה מפנה [ואינו] עושה שום דבר . ובהלכות פסח של רבינו [שלמה] זצ"ל מוכיח כן שכתב אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ובכבר ראשון שמוצא מברך על ביעור חמץ מדקאמר בכבר ראשון שמוצא מברך ש"מ שאם אינו מוצא אינו מברך . ועוד כתב אחי שהבודק בבית אחרים מברך על הביעור חמץ ומבטל אחר כך שהרי כמה מצוות אדם נעשה שליח חבורו ומברך עליהן אע"ג שאינו שלו כגון חלה ותרומה ונר הנוכה וזולתן לפי ששלוחו של אדם כמותו וכשמבטל ואומר כל המירא לא יאמר דאיכא ברשותי שהרי הרשות אינו שלו אלא יאמר כל המירא דאיכא ברשותי דפלוגי דלא ידע ב' והלא מבער ליה ליבטל ולהוי (הפקר) כעפרא או יאמר אותו הבודק עם תבעל הבית וילמדוהו לאומרו אות באות לא בשלשן הקודש או בשלשן לעו או בכל לשון שיוכין . כתב רבינו שלמה זצ"ל בהל' פסח אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ובכבר ראשון שמוצא מברך על ביעור חמץ ואחר כך הולך ומחפש לכאן ולכאן בכל מקום שהרגיל להשתמש בו חמץ . סיים לבדוק ובא להצניע מזון שתי סעודות ששייר לפניו מבטל באמירה [את] הסמוי מן העין כדכתיב תשביתו שאור מבתוכם . ואמר כל המירא דאיכא בביתי הדין דלא חמיתיה ודלא ביערתיה ליבטיל וליהוי כעפרא . ובהלכות גדולות מצאתיה (6) וכן עיקר . והחמץ הנמצא אתו אוכל ומאכיל למחרתו כל ארבע שעות ותולין כל שעה חמישית ובתחילת שעה ששית יבערנו או באור או בכל דבר שיאבד שלא יראה ושלא יהי' עוד ברשותו . ואע"ג דאתותב ר' יהודה

(6) ככ"י ב' אימא נלקון סוס כל המירא דאיכא נכסויה דלא ידמנה ב' ליבטל וליהוי כעפרא .

יהודה במאי דאמר חמץ בפסח בשריפה אפילו הכי עבדינן כוותיה דסתם לן תנא כוותיה .
 בפרק בתרא דתמורה דתנן אלו הנשרפין כו' וקא חשיב חמץ בפסח דנהי ודאי . דבביטול בעלמא
 סני ליה דכתיב תשבתו שאור מיהו עיקר מצות ביעור בשריפה כו' יהודה ועושה לו מדורה
 קמנה ושורפו אבל במדורת כירתו אם יש עליו דוד או סיר או יורה אסור לשורפו שם פן יהנה
 ממנו שהוא אסור בהנאה ואם לא שורפו בכירתו ובשעת שריפה לא יברך כלום ולהוציא מלבם
 של אותם בני אדם שמברכין בשעת שריפה וסבורים שזה ביעור שמברכין עליו ולא היא כי
 מה שמפנה ביתו מן החמץ קורא ביעור כמו ביערתי הקודש מן הבית ומה שכתב דעיקר מצות
 ביעור בשריפה דוקא בשעה ששית תדע לך שהוא כן דקאמר דעיקר מצות ביעור ועושה לו
 מדורה קמנה ושורפו בפני עצמו שלא יהנה ממנו שהרי הוא אסור בהנאה אבל קודם שעה ששית
 השבתתו בכל דבר ואפילו לר' יהודה והכי איתא בגמרא בהדיא . ואם חל ארבעה עשר להיות
 בשבת בודקין בליל ששי שהיא ליל י"ג ומה שהוא משויר ינחמו בצנעה שיאכל ממנו עד ארבע
 שעות בשבת . מצאתי בשם רבינו האי גאון זצ"ל ארבעה עשר שחל להיות בשבת כך אנו
 עושין וכך אנו נוהגין מבערין את הכל מלפני השבת ואין משוירין אלא מוון שתי סעודות ואין אנו
 מצליין לא מני חמץ ולא מני קמח שלא נצטרך להריות קערה בשביל חמץ וכיון שאין צריך
 לאכול בהן במנחה אסור להריותן כן מצאתי לגאונים אחרים ז"ל . ושורר פתיתן מששויר לפנינו
 בשבת שחרית מבטל בלבו ודיו . חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבער וצריך לבטלו
 בלבו . רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין הכלב יכול להפיש אחריו . תנא כמה הפישת הכלב
 שלשה טפחים . ואם רשאין לעסוק כמלאכה או בלימוד ליל הביעור קודם בדיקה כללתי עם
 מלאכת ארבעה עשר והרי הוא לפנינו בהלכה ר"ט :

[רו] דין הגעלת כלים ומרתן .

וכלים שנשתמש בהן חמץ בכל השנה אסור להשתמש בהן בפסח עד שיטהרם כדרך
 תשמישתן דגמרינן להו מגיעולי נכרים דתניא הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי דברים
 שלא נשתמש בהן כל עיקר מטבילין והן מהורין דברים שנשתמש בהן על ידי צונן כגון כוסות
 קיתונות וצלוחיות מדיחן ומטבילין והן מהורים (ג) והא לך סדר ההגעלה כאשר מצאתי לגאונים
 ז"ל מריח יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומבשריה ושופפה בצונן ומפלישה (מחמין) [מחמין]
 תחילה ואח"כ מרתיה בהן מים בלא שיעור ומגעיל בהן וירות קטנים סכונים ועץ פרור וכלים
 הצריכים כלי ראשון ויהר שלא ינחתו המים מן הרתיחה שאם ינחתו אסור להגעיל בהם כלים
 אחרים ונוטלן ושופפן בצונן ואח"כ ממלא היורה הגדולה מים וסותם שפתה במים ומגעילה כמשפט
 הראשון [וישופפן] ושופפן בצונן . ובשערים של רבינו האי גאון זצ"ל מפרש המגעיל כלים בכלי
 צריך שיגעיל גדול תחילה ויתן מים שניים ויגעיל לתוכו הכלים הקטנים ויהר שלא תנוח היורה
 מרתחתה לפי שחוזרין ונבלעים כתוכה ולאחר הגעלת הקטנים חוזר ומגעילה כמשפט הראשון
 שלא תצטנן אלא מתוך שהרה אבל הקטנים אע"פ שנגעלו זה אחר זה כולם מהורים לפי
 שכל זמן שהמים רותחין אין כלי שבתוכו בולע אלא פולט . ורבינו שלמה זצ"ל פי' אומר ר'
 שירה שמגעילין בה אין צריך לחזור ולהגעילה ובלבד שישליך ממנה המים כשהן רותחין
 קודם שישקטו המים מרתחתן שלא תצטנן מתוכה ותחזור ותבלע וידיחנה מיד בצונן ואף
 כלים קטנים צריך להריותן אחר שהגעילן והרתחן . ובעל התרומות כתב בהלכות איסור
 והיתר פי' מורי אבי זצ"ל דהגעלת מדין לא היתה בכלים שאינן בני יומן דליפס ולא אסר
 הכתוב אלא דוקא בני יומן וצוה להגעילן ודוקא כלים קטנים הנגעלים בכלי גדול המחזיק
 ששים כמותו דאילו כלי גדול שאין האחד מחזיק ששים כמותו המים נאסרים מחמת פליטת
 כלי הנגעל וחוזרין ונבלעין בכלי שמגעילין בו הילכך עכשו נכון להמתין שלא יגעלו עד שאינן
 בני יומן דאו המים שביוורה אפי' אין בהם ששים אינם נאסרין מחמת בליעת איסור כיון שאינן
 בני יומן דהא [אינן] אלא ליפגם הוא . אמנם ערב הפסח שמגעילין כלים משום איסור חמץ
 מותר להגעיל אפי' כלים בני יומן שנשתמש בהן על ידי חמץ רותח באותו יום משום דהוי
 נוהן טעם בר נוהן טעם של היתר קודם שיהא בה אסור כמו דגים שעלו בקערה שמותר לאוכלן

בכותח

(ג) כלי' ב' איתא דברים שנשתמש בהם ע"י חמץ כגון יורות קומקומסין ממתי חמין ומגעילן ומטבילין וסס
 מכוזין . דברים שנשתמש בהם ע"י האור כגון ספודין ואסקולאום מלגנן ומגעילן וסן מעוזין . וכו' בהלכות :

בכותח משום דמעם בשר נכנס בקערה ומן הקערה בהגים הרי כאן שנים ועדיין הגים היתר קודם שיאכלם בכותח [שיש] בו נסובי חלבא הכא נמי מעם חמץ נכנס בקערה ומן הקערה למים כל שכן כשמגעילה הרי כאן שלש קודם שיבוא לידי איסור חמץ ואע"פ שיש אומרין דזוקא הגים שעלו בקערה רותחת או דגים ורתחין שעלו בקערה מותרין אבל נתבשלו אסורין מכל מקום גבי חמץ שיש בו שלשה נותני מעם של היתר הכל מותר מיהו צריך לזוהר שלא יעלה ערב הפסח אחר ארבע שעות כי אם כלים שאינן בני יומן דכיון דמטא זמן איסור חמץ לזכא כאן נותן מעם בר נותן מעם של היתר דמעם חמץ שכבר נכנס בקערה כשנפלט במים לאחר ארבע שעות נאסרו המים מיד ונעשו כנבילה וכי חזרין ונבלעין בכלי חזרין ואסורין אותו. וכשמגעילי¹ מנהג הוא כשמצויאין הכלי הנגל מתוך הוורה מיד שופכין עליו מים צונן וכן פירש מר רב האי גאון זצ"ל ומר רב קילאו (3) זצ"ל ותימה למורי רבינו אם בשביל המים שנאסרו שחזרין ונבלעין בכלי מה תקנה בצונן הללו הלא קודם (שהפסיק) שהפסיק לשוטפו בצוננים יש לומר שהמים של איסור נבלעין בכלי ועוד אי המים אם אסורין בגון המים שאין בהם ששים כדי הכלי הנגל א"כ אף בתוך הוורה רותחת קודם שהוציא הכלי משם נבלעין בכלי אלא אם אין מגעילין לעולם כי אם כלי שאין בן יומן או כלי קטן שיש ששים במים כנגד הכלי הנגל שאז המים מותרין. ומה שנהגו לשפך מים צונן על הכלי נראה למורי רבינו דקיימא לן כרבנן בפרק דם חטאת דאמרי מריקה בחמין ושטיפה בצונן והתם נמי אמרינן מאי מעמא דרבנן מידי דהוה אגיעולי נכרים והוא הדין דגיעולי נכרים מדמינן לקדשים וכיון שאין להגעיל כלי עד שהוא [אינו] בן יומן שלא יהיו המים אסורין א"כ מותר להגעיל כלי איסור בכלי כשר והכל מותר. ואמנם מחמירין בכלי איסור שאינן בן יומן או פשיטא שהכלי שרוצה להגעיל יהא אסור ושיעור אינו בן יומן זה מעת לעת. ורבינו תם זצ"ל כתב שאין להגעיל אלא בקדירה דלא בר יומא. ואין להגעילה אלא במי היתר. ובעל הדברות כתב מסתברא שאין צריך לסלק קודם שתנוח הדתיה ולא להניחן שם עד שתנוח אלא מסלקן בכל עת שירצה ולבסוף יגיעילה וישטפה כשהיא רותחת וישטוף הכלים בצונן להעביר חמץ שעליה ומעמא משום מורקן ושוטפן מריקה בחמין ושטיפן בצונן. כדאמרינן בפ' דם חטאת אותה פרש לתרומה. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב כמה אנשים גדולים ראיתי דבריהם שנושאים ונותנים בזה יש אומרין שצריך להגעיל הוורה הגדולה קודם שיגעיל לתוכה כלים קטנים שאם לא יגיעילה מקודם הפליטה שלה שלא יסור חזרת ונבלעת באותן הכלים ויש אומרין שלאחר שהגעיל בתוכה את הכלים צריכה הגעלה מפני שבלעה את פלישתן אבל הכלים אינם בולעים את פלישתה דכיון שהן מרודין לפלוט אינן בולעים ויש מהן מתירין משום נותן מעם בר נותן מעם ונסתכבו באלו הדברים מאוד ושורה הוא עלי לכתוב כל הדברים ומה יש להשיב עליהם אבל הנכון בעיני זהו אע"פ שהוורה אסורה מותר להגעיל לתוכה כלים אך אם ינקה אותה יפה שלא תהא מלאה וזחמא. ואותו דגיעול שהיא פולטת הוא מתבטל במים עד שהמים מותרין בשתייה וכיון שבטל הגיעול במים אין בו כח לאסור את הכלים שכשהן בולעין לא האיסור לבד הן בולעין אלא המים שהגיעול מעורב בהן והרי אותן המים מותרין בשתייה וכן נמי הגיעול שיצא מן הכלים נתבטל מן המים וכשבולעת הוורה הגדולה מן המים בולעת המים שהגיעול מעורב בהן ולא הגיעול לבדו ואותן המים מותרין בשתייה הלכך אם הוגעלה הוורה תחילה אינה צריכה הגעלה פעם שנייה וכן מותר להגעיל כלים אחר כלים ואין לחוש שהגיעול הראשון יבלע בשני שראשון ראשון יוצא ובטל כלים ואע"פ שנתה הוורה מרתחתה אין בכך כלום שכבר הגיעול נתבטל במים ומה שחזרין ובלעין התר גמור בולעין כמו שבארתי שם בפרק כל הבשר. כתב בעל היראים זצ"ל וכי מבשר למאני הפסח מגעילין ברותחין ואפילו כלים שגשתמשו בהן באור בחמין מגעילין בחמין (2) כיון דהתירא בלע אע"ג דכי פליט איסורא פליט סגיא ליה ברותחין עד כאן לשונו. וזה כלל קצור לסדר הגעלה תחילה מניח יורה גדולה על הגחלים שלא תהא בת יומא וממלא אותה מים ומרתחה ובעוד שהיא רותחת מגעיל בתוכה כל הכלים הצריכין הגעלה כגון יורות וקומקומסין ומחמי חמין ועץ פרור וקערות וצריך תחילה להדיתן יפה ולהעביר וזחמתו קודם שיגעילן ואחר ההגעלה שוטפן מיד בצונן ואין צריך להטבילן וגם להעביר

(3) ככ"ו ב' הגי' רב הילאי ז"ל וכו' כהדפס ובת"ר. (ג) ככ"ו ב' נוסף ואע"ג דגבי נישולי נכרים מביא כל ששמיטתו באור תלכט באור בחמין תגעילו בחמין הכא.

להעביר החלודה. כתב רבינו שלמה זצ"ל שאין צריך אמנם בהגעלת כלים הלכותיים מן הגוים צריך להעביר כל הלודתן כדילפינן מאך את הוהב ואת הכסף קודם שיגעילן ואחר ההגעלה שוטפן בצונן ומסבילן וקערות אע"פ שדרך תשמישן על ידי עירוי מגעילן ברותחין בכלי ראשון דקייבא לן דעירוי ככלי ראשון וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל. קערות מגעילן בכלי ראשון ברותחין שמא פעמים בשאר ימות השנה אדם מכסה בהן מחבת רותה וזולעת מהמאכל כשהוא מרותה. ועוד מצאתי רבינו הגדול היה מגעיל קערות בכלי ראשון ברותחין מפני שני דברים האחת מפני שאין אדם יכול לכוון לשפוך מן כלי ראשון על הכלים בשעת רתיחה ועוד מפני שפעמים משימין קערה על המחבת מרותחת או תוך יורה מרותחת בשאר ימות השנה ונמצא תשמישה על ידי כלי ראשון. וכן כתב ג"ב רבינו שלמה זצ"ל. אך בעל היראים ז"ל (ז) כתב קערות שבליעתן על ידי עירוי פליטתן על ידי עירוי וכי שקיל מיא ושדי עלייהו שפיר דמי. וכן כפות של עץ שאוכלין בהן מגעילן בכלי שני לפי שהן קטנים ונחגו להגעילן בכלי ראשון וכן מנהג פשוט אצלנו להגעילן בכלי ראשון וכן הורה ארזנו השני מורי ר' יהודה ב"ר בנימין זצ"ל. ודוקא קערות של מחבת או של עץ יש להן תקנה בהגעלה אבל קערות של חרס אין להם תקנה כלל. והני מאני דצריפו בין שחוריים בין ירוקים בין לבנים ואפי' הלקים דינן ככלי חרס ואין להם תקנה בהגעלה דאמר דאמר הוינא למאני דקוניא דמדרייתו ובלע"ג אע"ג שבלי התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מדי דפיו לעולם דכתיב וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר וצריך לחדש על כפסח אבל ישנים אין משתמשין בהם. וכתב רבינו שלמה זצ"ל הסכינים מגעילן ברותחין בכלי ראשון שפעמים שתוחבין בהן דבר מורה רותחת שגל האור ואינם בכלל כל דבר אשר (יעבור) [יבא] באש תעבירו באש ואע"פ שתוחבין בהן דבר [חס] ונותנין כנגד האור לצלותו מפני שאין זה דרך תשמישו ולא דבר הכתוב אלא בשפור ובאסכלה שבל תשמישן באור ומהרתן [באור] עד שמתלבנין. ורבינו תם זצ"ל כתב הני מולי דסגי ליה ברותחין סבין קטן אבל גדול בעי ליבון כדגרסין בירושלמי גבי גיעול נכרים הסבין שפה והיא מהורה אמר ר' אבא הוה דתימר בסבין קטן אבל גדול בעי ליבון. ורבינו ישעיה זצ"ל פ' הני מולי דצריכין הגעלה בסכינים גדולים שצולין בראשיהם חמין כמין שפור אבל סכינים קטנים שמשתמשין בהן בחתיכה נטהרין בשיפה בלבד דתנן בשלהי ע"ז הסבין שפה והיא מהורה וכן פ' ב' המכריע וזה לשונו תנן הסבין שפה והיא מהורה אמר רב ונועצה עשר פעמים בקרקע אמר רבא ובמקום קשה אמר רב כהנא ובסבין יפה שאין בו גומות. אמר ר' הונא בריה דר' יהושע לוכל בה צונן כי הא (דברי) דמר יהודה כו' פ' המורה שפה לומשה באבן של נפחין לשון שופינא לימא בלע"ז ונועצה אע"פ ששפה ויש אומרין שפה מששפה בבגד צמר שאינו חלק ומעביר שמנוניתה ואוכל בה צונן אבל דבר רותח אסור לחתוך בה עד שיגעילנה ברותחין ובכלי ראשון כדאמרינן בפרק כל שעה לענין חמין בפסח ואינו נראה מה שפירש המורה ונועצה אחר ששפה דהא מעשה דשבור מלכא דאייתר ראה מיניה אין שם לא נועצה ולא שיפה וגם מה שפירש שהשיפה אינה מטהרת אלא לוכל בה צונן אבל דבר רותח אסור לחתוך בה עד שיגעילנה ברותחין קשיא לי טובא ואינו נראה לי מפני ששפט המשנה אינו מוכיח כן דהכי כן הלוקח כלי תשמיש מן הנכרים את שדרכן לחסביל וטביל להגעיל גיעול ללבן באור ילבן השפור והאסכלה מלבן באור והסבין שפה והיא מהורה משמע מתוך דברי המשנה כמו שהגעלה והליבון מטהרין את הכלים כך השיפה מטהרת את הסבין ואפילו לוכל בה רותח שהרי דין כל הכלים שוה ופסק ביצד היא מהרתן כפי מה שמתפרשין הכלים דרישא ומציעתא מתפרשת נמי הסבין דסיפא מה אלו לוכל בהן רותחין אף הסבין נמי לחתוך בה רותח דסיפא דומיא דמציעתא ורישא קתני. דהא סתמא תני סיפא והיא מהורה דמשמע לכל דבר כדמשמע רישא ומציעתא משום הכי נטהרת בשיפה ולא הצריכוהו הגעלה כשאר כל הכלים מפני שכל הכלים יש להם בית קיבול הלכך בולעין הרבה וצריכין הגעלה אבל הסבין שהיא פשוטה ואין שימושה אלא בחתיכה שיפה סגי שהשיפה מסירת מעליה כל קליפה העליונה שהאיסור דבוק בה ועוד שדרך הסבין לשיפה ואין דרך הכלים לשופן משום הכי תנא שיפה גבי סבין ולעולם בשיפה בלבד היא נטהרת מכל מה שבלעה על ידי חתיכה כדקתני מתניתין ומאי דאמרינן לוכל בה צונן נראה לי לפרש דרב הונא דאמר

נועצה

(ז) כ"ח ב' כתיב בעל הדמות. וכו' בפסח"ל סק"ג.

נועצה עשר פעמים ונמחרת בכך ואתא רבא לפרושי מילתא דוקא בקרקע קשה ואתא רב כהנא לפרושי מילתיה דוקא בסכין יפה שאין בה גומות ואתא רב הונא בריה דר' יהושע נמי לפרושי מילתיה דרב הונא. דהא דאמר רב הונא דהיא ניתרת בניעוצה דוקא לוכל בה צונן כמעשה דשבור מלכא. אבל לוכל בה רותח צריכה שיפה כדקתני מתניתין. והאי דאמרינן בפרק כל שעה והילכתא אידי ואידי ברותחין נראה לי שיש חילוק בין סכין לסכין דהכי גרסינן בירושלמי בהילכתא רב אבא בשם ר' יהודה דהא דתימר בסכין קשנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון והליבון שאמרו שיהא מתין ניצוצות פ' ר' אבא אמתניתין קאי דהאי דתנן שפה. והיא מהורה דוקא בסכין קטן דלא הוי א"ל למיחרך בה ולא הויא לצלות בה ההיא היא נמחרת על ידי שיפה אבל בסכין גדולה שצולן בה בשר לפעמים כמו שפוד אינה נמחרת אלא על ידי ליבון כמו שפוד ואסכלא והכי תניא בתוספתא דע"ז הסבינין והשפודין והאסכלות מלבנן באור והן מהורין ובודאי הנהו בסבינין [גדולים] מיירי דומיא דשפודין שפעמים שצולין בהם. ובהלכה קמייאת דחולין נמי מיירי שליבנה באור בסכין גדולה דחוי לצלות בה קאמר דאפי' לתוך בה אסור עד שילבנה וישחרנה בהילכתא וההיא דפרק כל שעה דבעא מניה רבינא מרב אשי הני סבינא דפיסחא היכי עבדינן להו בסבינין גדולים מיירי דפעמים שצולין עיסה ושופדין בהם כעין שפוד. ומשום דאקשינן דמתניתין דמס' ע"ז אמתניתין דזבחים דבא תנן מלבנן והכא תנן המשוד והאסכלא מנעילן ברותחין ופרוקי בה תרי פרוקי רב פפא פרוק האי גריר והאי לא גריר ורב אשי פרוק האי חיתרא בלע משום הכי בעא מני הני סביני דפיסחא דאישתמשו בהו כולא שהא בחמרא היכי משהינן להו בפסחא משום דהני סבינין דמו ללהיא דזבחים כדרא מילתא דהיתירא בלעי ולגעולי נכרים כדרא מילתא דקרייר איסוריהו וברישיא אהדר ליה פרוליהו בנורא משום דקרייר ודמי לגעולי נכרים כמעמא דרב פפא ולבסוף הדר ביה ואמר הלכתא אידי ואידי ברותחין כמעמא דידי משום דהיתירא קא בלע כדתנן בזבחים וכל זה סבינין גדולים ששופדים ואופן בהן עיסה. אבל לעולם בסבינין קטנים שמשותמשין בהן על ידי חתיכה בלבד בשיפה הן נמחרין כדתנן בסתני' ואם הגעיל נמי ברותחין כל שכן שהן מהורין דכלי קיבול נמחרין ברותחין וכל שכן הפשוטין. עד כאן דברי המכריע. הנה מדברי כולם אנו לומדין שהסבינין בין גדולים בין קטנים נמחרין בפסח בהגעלה. כתב בעל הרברות ז"ל המרוכות ובורטי דגללי שקורין לפי"ש בלע"ז וכלי אבנים וכלי גללים הנקראים מאני מדרא דינן כשל מתכת וסגי להו בפליטה ולא דמי לכלי חרש באיסור והותר וכן הלכתא ובשם רבינו יצחק זצ"ל שמעתי שאין צריך כלום והביא ראיה מתוספות קדשים דהניא כלי אבנים כלי גללים וכלי אדמה אין מעונן מריקה ושטיפה [אלא הדחה] וכן מצאתי לגאונים אחרים ז"ל ובורטי דגללי משפנן ככלי מחכות ומרתחין במים ברותחין ויש אחרים מחמירין בדבר וזה לשונם שאל ר' את רבינו תם ז"ל על מדוכין שלנו אם צריך להגעילם והתיר לו ושוב חזר בו ואע"פ שהיה מתיר המדוכין של נכרים בהגעלה הדוקא הנהו דאיסורן מתורת חמץ דהחימוץ שהוא קשה אינו יוצא על ידי הגעלה אבל של נכרים דלא אסורי אלא משום שמנונית של איסור יוצא על ידי הגעלה ולא ידע ר' מונה ליה לפרושי שמעתין דאפי' על ידי הגעלה לא מפי מכלים המבשלים בהן כל ימות השנה וכן עשה ר' שמשון בר' יונה זצ"ל בסדר שלו שע"י הגעלה אסורי ור' אומר שאפילו הגעלה אינן צריכין. מדוכות של אבן אפילו נשתמש בהן חמץ ברותחין דכלי אבן אין בולעין וראיה לדבר דתניא בתוספתא זבחים פרק כל התדיר גבי כל הכלים המבשלים ואוכלין שם הקדשים. כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה לא הוי מעונן מריקה ושטיפה אלא הדחה הרי לך דלא בלעי וכן הורה הרב ר' יצחק בר מלכי צדק זצ"ל מספונשו. שמשותמשים באילפס הנעשים מאבנים שהן מותרין בפסח ואין צריכין אלא הדחה. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב בספר המכריע על האלפסין שלנו שהן חתוכין מאבני שיש [ראיתי מחלוקת] בין החכמים בהגעלתן. רבינו יצחק מספונשו זצ"ל כתב בפרק שני דכלים גבי כלי חרס וכלי נתר מומתאן שוה ובע"ז בפרק אין מעמידן אמרינן מאי כלי נתר אמר ר' יוסי בר אבין כל מתפורת של צירוף ויש לומר. הן האילפסין הנחפרין מן החר קרוב לרומי וכל רומי וכל סביבותיה נקרא צירוף כדאמרינן בספרי בסוף פרשת והיה עקב שני צירפין ברומא צירוף גדול של רומי ס"א אחר צירוף גדול של איטליא ולפי זה הפירוש אין לטהר האילפסין בפסח כמו הקדירות ואם כן מאי בורטי דגללי דאמרינן ויש לומר כי הם כלי גללים והדבר צריך

עיון גדול ולענין בישול קדשים אמרנון דכלי נתר מעונין שבירה ככלי חרש ותניא בתוספות דובחים בפרק כל התדיר כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה אין מעונין מריקה ושטיפה אלא הרהה בלבד נמצא דבורמי דגללי הם כלי גללים והם כלי צפיעי הבקר עד כאן דבריו וכן כתב רבינו נתן זצ"ל בערך חפר בראש גמרא בפ' האשה שנפלו לה נכסים גפרית ומחפורת של צריף ר' מאיר אומר קרן וחכמים אומרים פירות אמר רב שר שלום גאון זצ"ל יש חכמים ששמעו מפי הראשונים יורות של אבנים שנפסלין מן החר שאין להם מהרה עד שנכנסין לכבשן ויש חכמים ששמעו כלים הבאים מן הורניך וכן פי' רבינו האי גאון זצ"ל דגרסינן בפרק אין מעמידין בגמרא דנורות הנכרים וקנקנים כלי מחפורת של צריף ואינו נראה לי פתרון זה כלל לעשות אלפסין כלי מחפורת של צריף דהא בע"ז פרק אין מעמידין אמרנון דכלי מחפורת של צריף אין להם מהרה לעולם לענין יין נסך ומעמא דמילתא מפני שהן בולעין הרבה ומפני זה חמורין יותר מקנקניהם של נכרים שלא לה יש להן מהרה בעירוי שלשה ימים וליושנן שנים עשר חדשים כדמפרש התם ולא לה אין להם מהרה עולמית ואלו האלפסין הנחצבין מאבני שיש הא קא חוין דלא קא בלעי כולי האי בצונן הלכך אין לפרש דאלו האלפסין הן כלי מחפורת של צריף אלא כדמפרש רבינו נתן זצ"ל בערך צריף דכלי מחפורת של צריף הן כלים העשוין מאדמה שחופרין ממנה צריף שקורין אלו"ם וכן פי' גם חמורה בע"ז ובפרק האשה שנפלו לה נכסים רבינו נתן זצ"ל ובפרק יציאת השבת בשמונה עשר דבר פי' נתר מין אדמה לבנה ומה שכתב לעיל רבינו יצחק זצ"ל אם כן מאי בורמי דגללי דאמרנון לא הזכרו בורמי בכל התלמוד כולו אבל בעל ההלכות כתב ובורמא דגללא דאשתמשו בה כולא שתא חמורא עביר לה גרנאפא ומפלוש לה ככלי מתכות ואע"ז דמיתברא ומצבתא לא דמאי לכלי חרש אבל ככלי מתכות דמאי וסניא לה בפליטה ושריא לאשתמשו בה בפיסחא דתנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא מהורה וקתני סיפא ושל חרס [אע"פ] שקילף את הזפת הרי זו אסורה מדקא משני בין של אבן לשל חרס שמע מינה דהני בורמי דגללי ככלי מתכות דמו ושרי. מוכיח מדבריו דבורמי דגללי הן כלי אבנים והן הן האלפסין שלנו ובלשון ישמעאל קורין לאילפס בורמי כמו שכתב בעל הלכות גדולות דבורמי דגללי הן צריכין הגעלה ככלי מתכות כן כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל בפ' כל שעה נקוט האי כללא בדרך דמני דאעא ודפרזלא ושאר מיני מתכות ובורמי דגללא דאשתמיש בהו חמורא כולא שתא צריך למיעבד להו הגעלה בכלי ראשון אלמא קסבר דבורותחין צריך להגעילן וזה אינו נראה לי כלל דכיון דכלי אבנים הן אנה מצאנו שבלי אבנים צריכין הגעלה ברותחין בכל התלמוד כולו הרי בשולתי ע"ז אמרנון בעו ינייה מר' אבהו הני גורגרי דארמאי מהו אמר ליה תניתה הרי שהיו גיתיו ובתי בדיו טמאין ובקש לעשותן בטהרה הרפין והלולבין והעדשים מדיחין כו' עד כדרך שאמרו בטהרות כך אמרו ביין נסך ופי' חמורה עדשים היינו גת עצמה מדיחין במים ועל משנה זו יש לסמוך שאין צריך אפר לגת כדפשוט מינה ר' אבהו. ולא אמרנון זו אינה משנה דקתני בה דסני לגת בהרהה ומתניתין קתני דבעי נגוב שמע מינה קמו ביה רבנן בתראי ופשוט הלכתא כוותיה עד כאן דברי חמורה אלמא גת של אבן סני לה בהרהה בעלמא ואפי' לגנבה באפר אינו צריך ומתניתין נמי דקתני גת של אבן שזפתה נכרי מנגבה והיא מהורה דוקא זפתה צריכה נגוב אבל לא זפתה אלא דרך בה כלחוד בהרהה בעלמא סני דהכי אמרנון התם אמר רבא דוקא זפתה אבל דרך בה לא בעי נגוב פי' אלא בהרהה בעלמא סני פשוטא זפתה תנן מאי דתימא הוא הדין דאפי' דרך בה והאי דקתני זפתא אורחא דמילתא קתני קמשמע לן ואע"ז דאמרנון איכא דאמרי אמר רבא דוקא זפתה אבל דרך בה לא סני לי' בניגוב וכו' לא סתר לשון האחרון את הראשון אלא שניהן קיימין דהיכא דלא זפתה ודרך בה סני ליה בהרהה והיכן דזפתה ודרך בה לא סני ליה בהרהה בניגוב אלא בקילוף נמצא דגם במתניתא אינו מצריך לגת"ל של אבן שאינה זפתה ודרך בה נכרי אלא הרהה בעלמא ואע"פ שלשון ראשון של רבא ראייתי כתוב בספרים בענין אחר זו הגורסא שכתבתי והיא עיקר והכי גרים ופירש חמורה כדכתיבנא [וגם בתוספתא] דובחים תניא דכלי אבנים אין מעונין מריקה ושטיפה אלא הרהה בלבד. וכך כתב גם חמורה בפרסם בהלכות פסח גבי הגעלת כלים ואבן מלח הרההה היא כשהרההה וכן ייסד הפייט בקרובה נמי להגעיל ברותחין וירות המרותחין ובורמי דגללי מדיחין ומאני דקוניא כפתרא דוחין הני כלי חרס אסור לגמרי להורות דצריך להגעיל

להגעיל ברותחין ובורמי דגללי לא עשאם ככלי חרס לאוסרם לגמרי ולא מורות של נחשת להצריכן רותחין אלא בהרחה בעלמא דברי בעל הלכות גדולות ודברי רבינו יצחק זצ"ל גראין דחויין לגמרי שאין פנים לעשותן ככלי מתכות אלא או ככלי אבנים או ככלי חרש לאוסרן לגמרי. והנכון בעיני לאוסרם לגמרי ככלי חרש כרב שר שלום גאון וברבינו יצחק מסיפונטו זצ"ל אבל לא מטעמם שעושיין אותם כלי מחפורת של צריף כי בבירור אין זה מחפורת של צריף אלא מפני שאני רואה שחכמים השוו את האילפסין לכלי חרס לענין טומאה לכל דבר שמקבלין טומאה מאוירן ולא מגבן ככלי חרש ושיעור מהרתן ככלי חרש כדתנן בפרק ג' דכלים הלפס והקדירה שיעורן בזיתים אלמא דין האילפס כדין הקדירה ותנן נמי בפרק עשירי דכלים אילפסין זו בתוך זו ושפתותיהן שוות השרץ בעליונה או בתחתונה היא טמאה וכולן מהורות היו בכונס משקה השרץ בעליונה כולן טמאות בתחתונה היא טמאה וכולן מהורות השרץ בעליונה והתחתונה עודפת היא והתחתונה טמאה בעליונה והתחתונה (טמאה) עודפת כל שיש בה משקה טופח טמאה וכיון שאנו רואין שהשוו אותן חכמים לענין טומאה הוא הדין לענין הטבילה ואין לשהרם בהרחה בעלמא ככלי אבנים וגם לא בהגעלה ברותחין ככלי מתכות ואע"ג דאמרין כלי אבנים אין מקבלין טומאה יש לומר דרוקא שאר אבנים שאין דרך העולם לעשות מהן כלים אבל אלה אבני שיש שדרך העולם לעשות מהן כלים ומלאכתם נאים ודקה הם חשוכים ומקבלין טומאה וכך יש לומר בכלי אדמה דרוקא שיש המיוחד ליוצרים לעשות ממנו כלי חרש אותן הכלים מקבלין טומאה אבל עפר אחר שאינו מיוחד לכך אם גיבולו ועושה ממנה כלים אע"פ שהסיקן בכבשן הן כלי אדמה שאינן מקבלין טומאה מפני שאינן חשובין עד כאן דברי ר' ישעיה זצ"ל. ותימה לאחי ר' בנימין נר"י על דברי הרב זצ"ל איך לא השווה את מדתו שלא למד מתוספחה דובחים וממתניתין דין נסך הרומה לו בענין פליטה והגעלה ללמדינו היאך מהרתן כמה שבלעו בין בקדשים בין ביון נסך דחמיר איסורייהו והביא ראיה מטומאה שאינו דומה לו וכי מה ענין איסור בליעה אצל טומאה הרי כלי זכוכית שמקבלין טומאה ככלי חרס ומהרתן ככלי מתכות הילכך אין נראה כלל ללמוד איסור מטומאה ואיך נדחה משניות סדרות שהן הלכה על ידי הקישות ודמיונות מכל מקום טוב לחמיר בהן. בהנך מדוכות החצובין מאבני שיש לפי שדרכן לתת בתוכו חמץ עם חומץ וחרוסת והוו להו כבית שאור שחומצו קשה ואם הגעילן ברותחין אולי יש להן תקנה ומה שהצריכו הלכות גדולות ורבינו יצחק פאסי זצ"ל הגעלה ברותחין לבורמי דגלל' וראי משום חומרא דחמץ הצריכום רותחין שהרי ראייתם מנת של אבן מנגבה והיא מהורה והמשיכל יבין. ובוכיא הוא כלי שעושיין מרעפין ואופין בו וממננן בו והוא כעין מחבת דקה אפו בה חמירא כולא שתא אסור למיפא ביה בפיסחא מאי מעמא דסקן מבחויץ היא ואי מליא גומרי והסיקו מבפנים (ס) ואופין תחתיה עונות וחררות של חמץ כל השנה כולה מותר לאפות בה בפסח דכיון דהסקא מבפנים היא לה כעין תנור וכיון שדרכה כל השנה בכך לא אמרין דחיים עלה דילמא פקעה. מצאתי בדברי הגאונים ז"ל מרחשת או מחבת של מתכת בפסח עושין לו הגעלה ברותחין ואם היא ארוכה משום חציה והופך חציה אחרת עוד ואם עדיין ארוכה ביותר מלבנה באור כנתיים וכך אמר לו ר' יהודה שכך היה נוהג אביו רבינו יצחק ג"ע ואם היא גדולה שאינה נכנסת בבירה עושין לה שפה. בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל וקדירות של חרס שנשתמש בהן לפני הפסח מדיחן יפה יפה ומניחן עד לאחר הפסח ושוב עושה בהן אפי' במינו ואין צריך לשוברם ואפי' להרחיצם ברותחין דאע"ג דקיימא לו בעלמא הלכתא ברב באיסורי בהא הלכתא כשמואל דאמר שמואל לא ישברו הואיל וכולהו תנאי קיימי כוותיה ומיפסקי הלכתא כוותיה דאמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בפסח בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב שלא בזמנו אחר הפסח בין במינו בין שלא במינו מותר כר' שמעון ושמואל כר' שמעון סבורא ליה דאמר להו שמואל להנהו דמזבנא כנדי אשוו וזנייכו ואי לא דרשינא לכו כר' שמעון. ומאני דקנויא אע"ג דשיעי דינה ככלי חרש ואין נאותין בהן בפסח אלא בחרשים וכלי חרש שאין דרכה להשתמש בהן חמץ על ידי רותחין כל השנה כולה מותר להשתמש בהן בפסח ע"י צונן אך לא ע"י (חומץ) [חמין]. וציר דבית חרוסת כבית שאור שחומצו קשה דמי. העריבה צריך לגוררה שלא ישאר

כזית

(ס) כ"י ב' יוסף עמי למיפא בין נפיסחא כגון מתנת של חרס שדך לסקין ומפוס. וכן נכסל סקלר.

כזית במקום אחד פחות מיכן במל' במיעושו ואינו עובר בכל יראה כדתנן בצק שבסדק העריבה אם יש בה כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו במל' במיעושו. ובעל הדברות ז"ל כתב בשולי העריבה אפילו כזית אינו צריך לבער (1) ובשפתא דאגנא אפילו פחות מכזית חייב לבער ובין ללשון רבינו שלמה זצ"ל ובן לבעל הדברות דווקא לעבור עליו בכל יראה ובל ימצא אבל להשתמש בהו בפסח אפי' במשהו אסור. ועוד כתב רבינו שלמה זצ"ל וכפות של גברים שהן מכסף שנשתמשו בהן חמין צריכין גיעול ברותחין וצריכין מבילה. וכוסות וקיתונות וצלוהיות משפשפן במים ומותרין ואם הן חדשים צריכה מבילה ותוא הדין לכלי מתכות חדשים. הלוקחין מן הנכרים צריכין מבילה וכן הישנים. וכן ריהים של פלפלין שמכתת שלהן עיקר אם לקחו מן הנכרי צריכין מבילה אבל אם עשאן ישראל אפי' חדשים אין צריכין מבילה ולהוציא מאותן המצריכין מבילה לכלים לאחר הגעלה בפסח. וכלי כסף של נכרים הממושכנין ביד ישראל אין צריכין מבילה ואם ישראל יודע ומכיר שיניחנה הנכרי בקניוין דמי ובעי מבילה ואם לאו הרי הן כשאלוין וכן מצאתי לגאון אחר אם לוקח ישראל כלי מתכות מן הנכרי במשכן כגון כוסות [וגביעים] אינן צריכין מבילה אלא מדיחן במים יפה [ומשפשפן] במלח ובחול ואוכל [ושותה] בהן אבל קערות וכפות מעלים ביורה רותחת כדי שיפלוט האיסור ומדיחן במים ואין צריך לעשות בהן מבילה ואם קונה אותם אחרי כן מן הנכרי צריכין מבילה. אמנם לגאון אחר מצאתי אמר שמשכין לישראל כלי מתכות שראויין לסעודה צריכין מבילה דפשמין מר בר רב אשי אבא משכן ליה נכרי כסא דכספא ואמבלה כו' וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל דצריכין מבילה וכן נראה לאחי ר' בנימין נר"י דצריכין מבילה דהא קי"ל דבעל חוב קונה משכון שנאמר וכן תהיה צדקה אם אינו קונה צדקה מניין מכן לבעל חוב שקונה משכון ואם קונה את של ישראל כל שכן קונה את של נכרי א"כ הוי משכונה כדרידה וצריך מבילה ואע"ג דהא דר' יצחק במשכון שלא בשעת הלואה מיירי מ"כ משכון שבשעת הלואה קנוי לו יותר שאינו בהשיב תשוב לו את העכום כדאי' בהמקבל המלוה את חבירו [למשכנו] לא [ימשכנו] ואם משכנו חייב להחזיר לו כד"א שמשכנו שלא בשעת הלואה אבל משכנו בשעת הלואה אינו חייב להחזיר לו עוד כתב אחי שמעתי שיש שמצריכין מבילה לכלי מתכות ישנים של ישראל [שצריכין] לשום תיקון ונתנה לנכרי לתקנם לפי שנכרי קונה את הכלי בשכר אומנתו והוי ליה כדרידה למ"ד אומן קונה בשבח כלי בפרק שני דקדושין. וכשפורע לו שכר אומנתו ולוקח לו את הכלי חשיב כאילו קונה אותה ממנו באותם המעות שנתן לו בשכרו אם כן ראוי לו להקדים שכר אומנתו שלא יקנה את הכלי וכיון שלא יקנה אותה לא יהא מעון מבילה דווקא שתיקנו בלא תוספת מתכות אחר אבל אם (1) הוסיף בה מלאכה חדשה היא ופעון מבילה: וכלי קוניא הם כלי תרם טוחין באבר הואיל ומתיכין עליהם אבר ושועין עליהם ככלי מתכות דמי ואם לקחו מן הנכרי צריכין מבילה ואע"פ שאין נתוכין אלא מגבן וכי האי פלוגתא דקוניא דרב אחא ורבינא במס' ע"ז ופסיק הלכתא דאזיל בתר סופו שמתוך עליו מתכת ובעי מבילה ולא הוזכר שום חילוק הניתוכין מבחין לניתוכין מבפנים כן כתב רבינו שלמה זצ"ל:

[רח] דין ערב הפסח באכילת מצה וחמץ ובכורות שמתענין ערב הפסח:

דיןם בארבעה עשר בניסן מותרין באכילת חמץ כל ארבעה שעות דתנן ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש וקיימא לן הלכתא כרבי יהודה כתב אחי ר' בנימין (אחי) נר"ו יש אנשים שנהגו סילסיל בעצמן שלא לוכל חמץ ערב הפסח כל עיקר וגם מצה אינם אוכלין אלא מעברין כל היום בפירות ומיני תרמיא ויש להם סמך בירושלמי אמר ר' לוי כל האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו. והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקח תני ר' יהודה בן בתירא אמר בין חמץ בין מצה אסור ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר ר' לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יהודה בן בתירא ומעם ר' יהודה בן בתירא מפורש בתשובות משום דקסבר ר' יהודה בן בתירא דתנן שחיטת פסח מארבעה עשר שחרית ומזמן שחיטה אסורין בחמץ וצריכין לבערו כרכיב לא תשחט על

חמץ

(1) כ"י ב' כתוב ודפוטתיה כזית לבער פחות מכזית ח"כ לבער. וכ"ה נבטה"ל סקלר. (2) כ"י ב' לומא הוסיף בה מתכות נכלא עתיך לפעונו כסקדמת עכוו סכתי המוספת סמוקי.

חמץ דם ובתי. בפרק קמא דבחים. נחזור לדברי הירושלמי ור' תלמידיה דר' יהודה בן בתירה
 הוה אתמאה לא תלמידיה דר' יעקב בן קודשיאי הוה אלא בנגן דהוה בכור אמר ר' מא
 ר' יונה אבא בכור הוה והוה אביל אמר ר' תנחומא לא מן הרה אלא מן הרה ר' אסמינת
 הוה כד הוה אביל ביממא לא הוה אביל ברמשא ולמה לא הוה אביל ביממא כדי שיכנס
 למצה בתאווה הא למדת שאין איסור בדבר והרוצה לכול חמץ עד ארבע שעות הרשות בידו
 ואם רוצה להחמיר על עצמו כדר' יהודה בן בתירה או כדי שיכנס למצה בתאווה ינחו לו
 ברכה על ראשו. ומה שהשוות האוכל מצה בערב פסח לבא על ארוסתו בבית חמיו שמעתי
 עליו מעם וכשם שהבא על ארוסתו בבית חמיו קודם שנכנסה לחופה הקדים ביאתו לפני
 שבע ברכות שמברכין עד שלא תהיה ראוייה להתייחד עמו כדאמרין כלה לא ברכה אסורה
 לבעלה כגדה כן האוכל מצה בערב פסח מקדים לאכול ממנה קודם שיברך שבע
 ברכות שמעון לברך עד שלא יאכל ממנה ואלו הן כוס ראשון מברך עליו ג' ברכות וין
 קידוש זמן אכילת ייקות שמברך בורא פרי האדמה לאחר קידוש הרי ארבע כוס שני
 שמברך עליו לאחר ההגדה הרי חמשה והיא מעונה המוציא ועל אכילת מצה הרי שבע
 ברכות ונסילת ידים לא חשיב שאי אפשר שלא נטל ידיו באכילה ומעמו כצפחית בדבש.
 כתב רבינו ישעיה זצ"ל בפסקיו בפרק ערב הפסח רב ששת הוה יתיב בתעניתא במעלי יומא
 דפסחא משום דהוה אסמנס ואי הוה מעמי מידי בצפרא לא הוה מהני ליה לאורתא ועלה גרסינן
 בירושלמי דילמא בכור הוה רב ששת ומסיק לא אסמנס הוה ומוכיח משם שהבכורות נוהגין
 להתענות ערב הפסח וכך נוהגין עכשיו בכל קהילות המערב וכדבריו מצאתי במס' סופרים
 בפרק ב' לפיכך אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן ואין מתעניין עד שיצא ניסן אלא שהבכורות
 מתעניין ערב פסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאווה וכו' :

רמ' דין ערב הפסח בעשיית מלאכה.

וערב הפסח אסור בעשיית מלאכה מחצות היום ואילך דתנן (ה) ומקום שנהגו שלא לעשות
 אין עושין פי' משחרית ועד חצות היום תלוי במנהג ומקום שנהגו לעשות עושין ואין
 ממחין בדם. ומקום שהחמירו על עצמן ונהגו שלא לעשות כדי שיהיו פנוין לתוקן צרכי
 המועד ולישת המצות להכין הכל מבעוד יום כדי להסב מהר וכדאמר' חוספין מצה בלילי
 פסחים בשביל תינוקת שלא ישנו אין עושין שמאחר שנהגו שלא לעשות אין רשאים לשנות
 ממה שנהגו אבל מחצות היום ואילך אסור בכל מקום כדאמר' עלה בגמרא מאי איריא ערבי
 פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי
 ימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ומשני התם מן המנחה ולמעלה
 הוא דאסור שהיא תשע שעות ומחצה. הא סמוך למנחה שרי הכא מחצות היום אסור או נמי
 התם סימן ברכה הוא דלא חוי שמותי לא משמתין ליה הכא שמותי נמי משמתין ליה ועל
 זה כתב בעל המאור זצ"ל נראה ממשנתינו שמחצות ולמעלה אינו תלוי במנהג אלא אסור בכל
 מקום ופירשו בירושלמי אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב לכך אסור בעשיית
 מלאכה ומיכן אנו למדין שבזמן הזה שאין לנו קרבן דינו כשאר עירובי שבתות ועירובי ימים
 טובים ובמקום שעושין לעולם עושין כפי המנהג. נחזור למשנתנו ר' מאיר אומר כל מלאכה
 שהתחיל בה קודם ארבעה עשר גומרה בארבעה עשר אבל לא יתחיל בה לכתחילה בארבעה
 עשר אע"פ שיכול לגומרה והבבסי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף הרצענים פי' רבינו ישעיה זצ"ל
 במקום שנהגו שלא לעשות קתני ואי במקום שנהגו לעשות הרי הוא כחול גמור. וכל מלאכה
 יכול לעשות אלא אפי' שהוא במקום שנהגו שלא לעשות דוקא להתחיל במלאכה הוא אסור
 אבל אם התחיל בה (ט) לכתחילה אע"פ שהוא מלאכה קטנה שיכול לגומרה קודם חצות אסור
 להתחיל בה. והבבסי אומרים שלש אומניות מותרין להתחיל ולעשות מלאכה עד חצות ואפי'
 במקום שנהגו שלא לעשות החייטין והספרין והכובסין ר' יוסי אומר אף הרצענים פי' מתקני
 המנעלים. ואמרין בגמרא איבעיא להו לצורך המועד תנן אבל שלא לצורך המועד אפילו

מוגבר

(ה) מקום שנהגו לעשות מלאכה כע"פ עד חצות עושין. (ט) כ"י ב' ח"טא מלאכה מוגבר
 לגומרה כה היום עד חצות אבל להתחיל בה טו'.

מיגמר נמי לא או דילמא שלא לצורך המועד תנן אבל לצורך המועד אתחולי נמי מתחילין תא שמע ר' מאיר אומר כל מלאכה שהוא לצורך המועד גומרה בארבעה עשר ושלא לצורך המועד אסור ש"מ לצורך המועד אין שלא לצורך המועד לא. כתב רבינו חננאל זצ"ל וקי"ל כוותיה ואין מתחילין בארבעה עשר אפי' צלצול קטן ואפי' שבכה קטנה ואפי' הן לצורך המועד וחכמים אומרים ביהודה היו עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות. ובגליל לא היו עושין כל עיקר. הלילה בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין והלכה כבית הלל ורבינו חננאל ורבינו גרשום זצ"ל פירשו בדמקום שלא נהגו לעשות מלאכה בארבע עשר קאמר דבית שמאי היו אוסרין לעשות מלאכה בליל ארבעה עשר כמנהג היום ובית הלל מתירין עד חצות החמה דכי נהגו אסור ביום אבל בלילה לא וקיימא לן כבית הלל מכל מקום בתחלת הלילה נראה שאין לו לעסוק במלאכה עד שיבדוק ואמרינן בריש פרקא קמא דפסחים אמר אביי הלכך צורבא מרבנן לא נפתח בעיריניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר דילמא מימשכא ליה שמעתא ואתי לאימונעי ממצוה כל שכן למלאכת הדיוש :

[ר"י] דין שמור חמים וקמח לשם מצה.

והייב אדם לשמור את החמים לשם מצה משעת קצירה דכתיב ושמרתם את המצות עשה שימור לשם מצה. ואמר רבא להני דמהפכי כיפי כי מהפכיתו היפכו לשם מצה. פי' כיפי עומר ופי' רבינו ישעיה זצ"ל שהיו אומר לאותן שקושרין העומרין בעת הקציר שישמרו אותם מן החמים לשם מצה שלא ישורו השבולים ויחמיצו ולא סניא לן בשימור דלישה וכל זה במצוה של לילה הראשון מיהו מאן דלא עבד שימור משעת העמרים שרי ליה למיזבן חישי משוקא ולא חיישינן דילמא נפלי עליהו מיא דאחזיקי באיסורא לא מחזיקינן דא"כ אמאי תלי מעמא דרבא משום שימור דלא נהיג אלא בלילה הראשון תיפוק ליה דאיכא למיחש שהחמיצו והיו אסורין בכל הפסח אלא ודאי אחזיקו באיסורא לא מחזיקינן. ובלילה הראשון נמי מצוה למנטר ליה מעיקרא אבל מיהו אי לא נטר ליה מעיקרא מודה רבא דזבין חישי בשוקא ועבד דהא רבא אית ליה דרב הונא דאמר בציקן של נכרים ממלא כריסו מהן דהא איהו אתייה לסיועא למילתא ואיכא לדיוקי מינה דווקא בציקן של נכרים לא נפיק בלילה הראשון משום דלית בה אפילו שימור דלישה אבל בקימחן של נכרים נפיק כל שכן בחמים של נכרים אלא מצוה מן המובחרת הוא ומדת חסידות לנטורי ליה שיבולי מעיקרא. ואין אדם יוצא ידי חובתו בפסח בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה אלא מחמשת המינין כדתנן אלו דברים שאדם יוצא ידי חובתו בפסח בחמין בשעורין ובכוסמין ובשיבולת שעול ושיפון. בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל כשמוחזקין חמים למצות נוהגין לשלוח ישראל אחר הריחים של נכרי לחיות יושב ומשמר דכתיב ושמרתם את המצות עשה שימור לשם מצות ואין צריך לישראל לעמוד אלא עד שימחן כפי מה שיספוק לשלש מצות של לילה הראשון שהן חובה והן צריכות שימור לשם מצה אבל השאר אינן צריכין שימור ונכרי שהוא מוחן ואין ישראל עומד על גביו מותר ואפי' לקח סלתות מן השוק שפיר דמי דאמר מר בעצקן של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה משומרת באחרונה והא דשרינן בציקן של נכרים כגון שלא הכסיפו פניו או שלשו מקמח שלהן בפנינו ואנו רואין בו שלא החמיץ ואין לחוש שמא יערב מחמצו לתוך הקמח הואיל ולאחר כך מנהג כל העולם שמרקדין אותו בנפה. (ואשר) [ואם] יש שם חמץ נפה קולמטו. ירושלמי ר' יעקב הוה מפקיד לטחונייא דלא למיתן קופיאי אילון על אילון דלא לירתחין וליתמנין פי' אם ישים קופות של קמח זו על גב זו וירתחו ובשעת לישה יתמנו את החמים ויהיו נוחין להחמיץ מיכן למדנו שצריך ליתור שלא להניח שקים מלאים קמח זה על גב זה והבי איתא בסדר עולם ומיכן כתב אחי ר' בנימין נר"י שצריך למחון החמים יום או יומים קודם לישה ואם מחן בערב הפסח דחיינו יום ארבעה עשר והא אסור ללוש ממנה מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם את החמים והעיסה נוחה להחמיץ וקרוב הדבר לבוא לידי אסור חמור :

[ריא] דין מים שלשין בהם את המצות ומי ראוי ללוש אותן וסדר לישתן :

אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו פי' שנשאבו מאתמול פי' רבינו שלמה זצ"ל

ז"ל מפני שבימות הגשמים החמה מהלכת בשיפולי הרקיע וכל העולם כולו צונן כנגד גובה של רקיע נמצאו מעיינות של שיפולי הרקיע רותחין. וניסן לענין הילוך החמה מימות הגשמים היא עדיין שאין החמה מתהלכת בגובהו של רקיע עד תקופת תמוז הילוך כיון דמעיינות רותחין חשו למי רוב עיירות שאין להם מי נהרות מי בורות נובעין ובורות שנובעין בשעת שאיבתן הן חמין לפי צריך שישאבם מערב וילינו כל הלילה כדי שיצוננו. וכן יעשה כל ימי הפסח. יש שמדקדקין מדברי ר' שלמה ז"ל דדוקא למי בורות נובעין ומעיינות נובעין במקום נביעתן איכא למיחש כי האי נוזא אבל נהרות המושבין ובאין רחוק ממקום נביעתן ליכא למיחש מידי. ומיהו אין לפרוץ גידון של ראשונים ואנו רואין שגם מן הנהרות המושבין עולה עשן מהן בשחרית שבשחרמה מהלכות בלילה תחת הקרקע מחממת את התהום ועשן התהום עולה ומחמם את כל הקרקע תדע שכל מערות ומחילות שתחת הקרקע חמים בלילה יותר ממה שהם חמים ביום בין בימות החמה בין בימות הגשמים. ויש מקומות שנוהגין בשימות המת לשפוך כל חמים שבביתו של מת לחוץ ומעשה היה בימי רבינו יצחק הוקן ז"ל שמת אחד בארבעה עשר ורצו הנשים לזרוק את המים לחוץ אמר רבינו יצחק שאין להקפיד על זה ואינו צריך כי מה שנהגו לזרוק המים לחוץ משום ומוציא דבה הוא כסיל ונהגו לזרוק המים לחוץ לסימן שיבינו מעצמן וילכו ויתעסקו במת וכן מה שנהגו ליום תקופה לזרוק כל המים שעברה עליהן התקופה לחוץ ואם היתה התקופה ביום ארבעה עשר אין לזרוק המים לחוץ ויכול ללוש ולאפות באותו המים כי אין התקופה מוקת ביישוב. דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמרא את הפת כלומר לא תתעסק בדבר אחר ותניח את העיסה. וצריכה שני כלים אחת שמקטפת בו ואחת שמיצנת בו את ידיה. מים הגרופין פירוש רבינו יצחק פאסי ז"ל מים שנשאבו בו ביום. ורבינו שלמה ז"ל פירש מים הגרופין מן המלויר דוד נחשת גדול תלוי על האש וכן פירש בעל הדברות ז"ל ולא שנתחמם באש דא"כ היינו חמין אלא חום הנחשת שדרבו להתחמם תמיד מחממתו. איבעיא להו עברה ולשה מאי פ'י בכל אלו שדרש רבא שאין ללוש בהן כר' זוטרא אמר עברה ולשה מותרת פ'י באבילה. רב אשי אמר עברה ולשה אס'רה והלכתא כרב אשי. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא הני מילי למצה המשומרת וכן מים שלנו דוקא למשומרת אבל לאבילה מותר הוא ק"ל בצקן של נכרים אדם ממלא כרסו מהן כו' והוא שאין בה סדקין ורבינו שלמה ז"ל פ'י עברה ולשה אסורה משום קנסא ולא דמי לבצקן של נכרים ואם שגג או נאנס מותרת וכן נראה בעיני דאם עברה ולשה קנסין לת ולא במצה המשומרת בלבד אלא כל הימים דינן שוה בכך והא דאמר רבא יומא דעיבא כולא שמישא ואפילו בדוכתיה דלא נפיל שמישא שאסור למילש פ'י תחת האוויר כתב בעל הדברות ז"ל דליהא ורבינו יצחק פאסי ז"ל פסק דהילכתא היא וסמכין עליוה. בהלכות גדולות מצה שלשה נכרי חרש וטושה וקטן לא נפיק בה ידי חובתיה פ'י במצה המשומרת ועבר ושפחה דלא טבולי אסירי למילש מצה ביום הראשון אבל שאר יומי שרי והבין חזוין לרב כהן צדוק ז"ל ובתשובת הגאונים ז"ל מצאתי ששאלתם אם יש רשות לישראל להשתמש בנכרי בין נשים בין אנשים בפסח או בחיטא של פסח אי לא כך ראינו שאסור להשתמש בפסח לענין חיטא ותבשילין ולענין חיטא של פסח אפילו בהול שקודם הפסח אסור מפני שצוינו המקום להישמר בפסח בכמה מקומות שהיא ריבויא דקרא שנאמר ושמרתם את המצות וכתוב את תג המצות תשמרו וכתוב ושמרתם את החקה אע"פ שהיא גם לתפילין והרבה פוסקין תמצא בענין זה ואפ'י נשים של ישראל שלא למדו עניני הפסח שהן מישראל אין מאמינין להן לעניין אפיוה ולישה בפסח ומעשים בכל יום שתלמודי חכמים ורוב הרבנים מנקין את החיטין בדיחה ומוליכין אותה אל הריחיים הן בעצמם ועומדין על הרקידה ועל הנפיה ועל לישתה ועל אפיתיה משום שהרבה דברים יעלו על לב הנשים שהן מותרין או שמא שוכחות ועושות דבר שלא כהוגן ואינן יודעת שבר מצוה והפסד עבירה ואם יהא אדם עומד עליהן יותר נזהרות כל שכן שלא ידעו הנכרים ולא ישגיחו על ישראל ויותר הן שמחין אם נתחייב כרת או שום דבר אם להביא מים מן הבור מביאין הנכרי לישראל עד פתח הבית והולכין להן כגון זה מותר אבל (חיטא) [עיסה] צריכה להישמר שמא (מים) [עיסת חמין] נתנה לתוכה כדי להכשילן ואין הנכרי נוגעת בה ואין משתמרין בהן כלל. וכמה דיקדוקין לענין פסח שאפילו נשים של ישראל אין

אינן יכולין לעמוד בהן לולי בעליהן כגון לישה במים שנשאבו מאתמול שאסור ללוש בפסח עיסה במים שנשאבו בו ביום מן הבור או מן המעיין ולענין חלה במועד אין כל הנשים בקיאות בה מפני שצריכה כל עיסה הוצאת תרומה תחילה שהיא חלת האור שעומרת לשריפה ועוד חלה אחרת לכהן ואסור לשרוף קדשים ביום טוב ואם אופין אותן ומניחין לאחר המועד ושורפה נמצינו עושין במועד דבר שאין לצורך המועד והיאך נעשה מביאין נער קטן כהן שאין מומאה ויצאת עליו מגופו ואופין אותה ומאכילין אותה לפנינו אבל חלה של כהן אם אופין אותה תחילה אין חוששין לפי ששתיהן חובה (לעשות) להיעשות מכל עיסה שיש בה שיעור תמשה ושבעים אונקיות ולמעלה אבל פחות מיכן פטורה משתיהן ומתוך כך כל ישראל מתעסקין עם נשותיהן במועד. עד כאן התשובה. מדברי רבותינו אנו לומדים שאע"פ שכמה דברים היה אדם יכול לעשותן על ידי נשים וע"י נכרים ועבדים ושפחות צריך אדם ליוהר בהן ולהשמר בהן מאד בכל ענין שהוא יכול להשמר ובמה שיוכל להחמיר אינו ראוי להקל שלא תבא שגגה לידו כל שכן שהוא קרובה לזרין בזמן שיוכל לשמור את עצמו ממנה. ואין רגילין לרת מלה במצה כל ימי הפסח. ויש מפרשין משתחיל יניתנה משתחיל להתעסק בה שכל זמן שהיא עוסק אינה באה לידי חמץ ולא ישהה מתחלת לישתה עד שעה שיניתנה בתנור כשיעור מהלך ארבעה מילין כדאי' בירושלמי. ותמיד מצננת את ידה במים כשתחמם העיסה בעריכתה וקטיפתה וכן ראוי להקדים לבטל פירורין של עיסה הנפולין תחת ידו קודם שיוכלו לבוא לידי חמץ שפעמים שיש בה פירורין דחשיבו על כן טוב לדורסן ברגליו ולבטלן קודם שיבואו לידי חמוץ שאחר שנתחמזו אינן ברשותו ואין יכולין לבטלן ודיק לה דכותיה מהא דאמרינן התם וניבטלה כי משכח לה דילמא משכח לה לבתר איסורא ולא ברשותיה קאי ולא מצי מבטיל לה הכא נמי אם לא יבטלם קודם שיתחמזו לאחר מיכן אינו יכול לבטלה:

[ריב] דין שיעור חלה ואם ראויה אשה אחת ללוש יותר משיעור חלה.

אמר רבא קבא מגלינאה לפיסחא וכן לחלה פ' קבא מגלינאה הוא שיעור שחייב בחלה והוא שיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה כמנין חלה. בגמריא. (ושיעור רבא) [ושיעור רבנן] שאשה אחת יכולה להתעסק במוב כשיעור זה ולשומרה מחמוץ. בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל אין לשון שתי מדות בפסח כדי שלא תבא העיסה לידי חמוץ ואף אין מקמפין אלא לשון מידה אחת והלש אותם אינו יודע למה מודר מה לנו מידה בפסח ואין ללוש פחות מכשיעור שהוא מ"ג ביצים וחומש ביצה כדי שלא להפקיע תורת חלה ממנו שכך הוא שיעור חלה אבל אם יתורה ד' ביצים או ו' אין לחוש בכך ושיעור חלה כיצד הוא עושה מכנים מ"ג ביצים בכלי מלא מים על כל גדותיו והמים הנשפכין חוצה הן מידת שיעור קמח לחלה כאותה ששינונו בתוספתא דנזיר נזיר ששתה מכל משקין האסורין חייב על כל אחד ואחד כיצד יעשה מביא כוס מלא מים ומביא זית איגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור וגזירת הכתוב היא מדת העומר מתחייבת בחלה שלמדנו מלחם הארץ חלה תרימו תרומה ולחם הארץ למדנו אותו מלחם השמים שנאמר לקטו משנה מה לחם משמים עומר ליום שהוא מ"ג ביצים וחומש ביצה אף זה כן וזהו עשירית האיפה ובשם ר' יהוראי גאון זצ"ל מצאתי כמשקל הביצים כך משקל העומר ובתשובות הגאונים זצ"ל מצאתי כתבן ממתיתבא הקדושה שיעור ביצה משקל ששה עשר זוז וארבעה גיראות כמשקל כסף של בגדאד וכמה שיעור דינר זהב היוצא באספמיא כבר שיערנום והם שלשה ועשרים זוז במטבע היוצא אצלנו ומשקל דינר זהב שני זווים נמצא שיעור ביצה משקל אחד עשר דינר זהב ומחצה מטבע היוצא אצלנו והם אונקיות ומחצה בלח צא מהם שליש ביבש נמצא שיעור ביצה ביבש אונקיא אחת דקיימא לן שיעור ביצה בלח משערינן דתנן ר' יהודה אומר מביאין גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות ונותן לתוך המים וחולק את המים ואותו כלי שמחזיק אותן המים שיעור ביצה בינונית כשאתה ממלאו קמח הוי שיעורין אונק' וכך כתוב בתשובה ביצה של שיעור שמשערינן בה כבר שיערה חכמים ראשונים ומשקלם כך. וכך הגדונו רבותינו ז"ל בקרבא שיעור עיסת פסח ארבע רמילין פחות שליש רישולא. ובעל הדברות כתב בשם רבנותא דשיעור חלה הוא משקל תש"ג זוז וכתב אינון שיעור משקל לא נמצא ביהודין בדינו

בידינו וחיימי איכא דקלילי ואיכא דלא קלילי וביצנים נמי איכא גדולים ואיכא קטנים ולא ברור לן. ובתשובה הכתובה בהלכה של מעלה מוז שיעורו הגאונים שיעור עיסה שצריך ליטול ממנה חלה משקל חמשה ושבעים אונק'. בשם רבינו יצחק בר' יהודה מצאתי שהיו לשון בביתו שני שיעורין כאחד או יותר ומעם עלו לפי שהיו מזורזות בה יותר ודנו לפניו מדרב יוסף דאמר קפיוא קפיוא והשיב הני מילי בתנור קטן אבל בתנור גדול לא חיישינן ועוד מצאתי בדברי הגאונים ז"ל ר' התיר ללוש ולקטף בעמילת עץ לפי שממחר להשלים את מלאכתו ואם תאמר הרי שנינו קפיוא קפיוא ועוד מפני מה מודדין כל עומר כמדומה לי הני מילי בתנורים שלהן שפיהן למעלה ומסקין מבחוץ ורודין מכפנים ואינו משהין אותו אלא לאתרו כעלשין מקטפין ורודין בתנור להכי לשון קפיוא דלא אתי לעולם לירי חימוץ אבל בתנור דידן דרודין כל המצות ביחד אי עבדינהו קפיוא אתי לירי קולא שהראשונות יכולין להתחמץ קודם שלשין ומקטפין האחרונות להכי טוב יותר ללוש יחד ולמחר. ומה שמודדין משום חלה כדי שיטול בעין יפה וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו דמתור ללוש יותר מבשיעור בהני תנורי דידן דכשם דלא חיישינן לפחות הסל מצרפן לחלה ליתר נמי לא חיישינן דהא קיימא לן כל זמן שהן עוסקות בבצק לא תחמיץ כלל וכ"ש שבשחעיסה מרובה מתעסקות בה הרבה נשים ומזוזות אחת אל אחת. אבל מכל מקום הנראה בעיני שאין טוב להקל בדבר מאחר שנתנו חכמים שיעור כי הא דאמר רבא קבא מגלינא לפיסחא וכן פסקו רוב הגאונים זכרונם לברכה וכן מצאתי לרב כהן צדק נר"ו כל שמנות ימים של פסח חייב אדם ללוש שיעור מ"ג בצים והומש ביצה ולא להוסיף עליו כל לילה הראשון ואין להלוק בין לילה הראשון לירי הפסח כולן אלא לענין שמן ודבש בלבד שבלי לילה הראשון אסור משום לחם עוני ובשאר הימים מותר אבל בשיעור עיסה צריך שתהא שיעור עומר בין בלילה הראשון בין בשאר כל הימים. כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח הרוצה להפריש חלה מן העיסה מברך בא"י אמ"ה אקב"י להפריש תרומה ומפריש ממנה לכל הפחות כוית. ולא יאמר להפריש חלה דלאו ברכה היא ופי' חלה היא עוגה וחררה. ואין בו שם הפרשה כלל וחלה תרימו תרומה כתיב והכי קאמר חלה אחת מן העוגות תרימו לשם תרומה ומיהו תרומה נקראת ותרומה שמה ואין לשנות ועושה אותו כוית שהפריש דק ופושטו ומרחיבו כעין חררה מדקרי ליה קרא חלה ואחר כך משליכו לאור ושורפו באש ואפי' יש שם כהן אינו נותנו לו מפני שתרומת הוצה לארץ אסורה למי שטומאה יוצאה עליו מגופו וכיון שרואה קרי אסורה לאוכלה ואחר כך אם יש שם כהן מפריש כדי מתנה ההוגנת לו בלא ברכה שהרי נפטרה העיסה בהרמה ראשונה ואם הוא יום טוב של פסח ולש עיסה ביום טוב כיצד עושה שאם כפריש תרומה ומברך עליו אינו יכול לשורפה לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ואם תאמר יניחנה עד לאחר יום טוב ואחר כך שורפה הרי היא באה לירי חימוץ ועובר עליו משום בל יראה ובל ימצא אלא כך יעשה מפריש עוגה קטנה ולא יקרא לה שם לא בכרכה ולא בלא ברכה ויאפה אותה עם שאר העוגות שיעשה מן העיסה ואחר אפיה יצרף הכל בסל אחר העוגות והתרומה שיעשה מן העיסה ונראין כאילו הן מחוברות ביחד והסל מצרפן לחלה כדתניא ר' אליעזר אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה שנאמר כף אחת הכתוב עשה כל מה שבכף אחת ואחר כך יברך עליה להפריש תרומה ויניחנה עד חולו של מועד כמו שהיא אפוייה וישרפנה בחולו של מועד ואם תאמר כשהוא עיסה יברך עליה קודם אפוייה ואחר כך יאפה אותה וימתין עד אחר יום טוב וישרפנה. אם היה עושה כן אינו יכול לאפותה ביום טוב לאחר שקרא עליה שם תרומה משום דהיא לא מלאכה שלא לצורך יום טוב. ויש מפרישין אותה מן העיסה ושורה אותה במים וסבור הוא שלא תחמיץ כדברי בן בתירה דאמר תטיל לצונן ואין הלכה כמותו דאמר רב יהודה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' אליעזר. ובעל התרומה כתב בהלכות חלה לאחר אפיותן יתן העוגה והמצות בתוכה ויקוף שתגיע העוגה אל המצה וגם שיהיו כולם תוך התיבה דבעי צירוף כלי ואז נקראת לה שם חלה ויברך עליה תחילה ויניחנה העוגה שם עד החול ואז ישרפנה אבל חוץ לתיבה תוך המחבת או כלי אחר אינו יכול לקרות שם בעניין זה לפי שאחר קריאת שם חלה כיון שהוא טמאה אסור לשלמה כיון שאינה ראויה לאכילה. והואך יצניענה במקום המשתמר והכי איתא בירושלמי ורבינו יצחק בר' שמואל ז"ל פי' שהתלמוד מדרב מוחלל הארץ דאסורה באכילה מן התורה כשהיא טמאה

ולכך אי קורא לה שם חלה תחילה לא היה יכול לאפותה אחרי כן אבל בזמן הזה בחוצה לארץ מותר לקרות שם תחילה בעודה עיסה ולאפותה אחרי כן אם יש בעיר כהן קמן שלא ראה קרי מימיו כדאמר שמואל אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא למי שמומאה יוצא עליו מגופו ואמר רבינא בבכורות בפרק עד כמה גבי תרומת חוצה לארץ רבא מבטל לה ברוב ואוכלה בימי שומאתו ומסתמא הוא הדין בחלה טמאה וא"כ אין זה אפיהה שלא לצורך וכן פ' בהלכות גדולות בשם רב כהן צדק זצ"ל [ריש] מתיבתא דאי ליכא כהן קמן מותרת לכהן בעל קרי על ידי ביטול [ברוב] כמו תרומת חוצה לארץ אבל אינו נראה להתיר לאפותה בלא טעם ביטול ברוב ע"י שיוכל לשבול לקרוי ויהא מותר בה כמו שמצינו בתרומת חוצה לארץ פרק בנות כותים מעשה והמבילות קודם לאמה לסוכה שמן של תרומה ופ' בהלכות גדולות דהוא הדין חלה מותרת אי שבל לקרוי מטעם זה אין להתיר לאפותה שמא צריך הערב שמש ולא יוכל לאוכלה עד הלילה שהוא חול וא"כ עכשיו ביום טוב יעשה אפיהה שלא לצורך עד כאן לשון רבינו יצחק זצ"ל מכל מקום צריך לזהר שלא לאפותה לאחר קריאת שם במקום שאין שם כהן ואפ' במקום שיש שם כהן יש לחוש משום הנך אינשי דהוי ומסרכי מילתא למילתא ולא ידעו דשני בין היכא דאיכא כהן להיכא דליכא כהן : והבא לצרף את הפת לאחר אפיהה כשנלושין שלא כשיעור ומצרפו על ידי סל או בכלי אחר כדי להפריש חלה כתב על זה הרב הר"ר אביגדור כהן צדק (*) נר"ו שצריך שלא יהיה הפת יוצא מלמעלה מאוגני הכלי שמה שהעולה ויוצא מלמעלה מאוגני הסל אינו מצטרף ונפקא ליה מדאמרינן שבלא שאין עליה לבזבז דאינה מצטרפת ומורי הרב ר' מאיר בר' משה זצ"ל אמר דווקא בשבתה טוב לעשות כן לצרפו ככל בשאר ימות השנה אבל לכתחלה לא דראשית עריסותיכם אמר רחמנא בעודה עיסה אבל בפסח ובכל יום טוב שמשקרא עליה שם אסור לטמלה וגם שאין שורפין קדשים ביום טוב הואיל דלא איפשר בענין אחר מותר : והא דאמרינן דצירוף סל מהני פ' בעל היראים ז"ל דווקא להחמיר מהני צירוף לחייב עיסה הנלושה שלא כשיעור כדתנן העושה עיסתו קבין קבין ובדמייתנין בפסחים בהנהו דנהיגו למופא קפויא קפויא דלא אשכחן צירוף אלא גבי מעלות דקודש דתנן בפרק חומר בקדש הכלי מצרף מה שבתוכה לקודש אבל לא לתרומה ותנן נמי בחלה פרק שני ר' אליעזר אומר ניטלת מן הטהור על הטמא כיצד עיסה שחורת וממאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף מדאיצטרך ר' אליעזר חוש בצק אלמא צירוף סל לא מהני היכא שנלושה כשיעור ויש להסב הדברים לצדדין . והלוקח מצות בפסח ונותן בכלי אחר אפיתן ומצרפן על ידי סל או כלי אחר אחריו שנלושו כשיעור שלא כדון עושין ואכל שבל מדרבנן . ואחיו ר' בנימין נר"ו כתב דסבירא ליה דצירוף סל מהני בין לקולא בין לחומרא והראיה שהביא הרב מוכחת דקאמר ניטלת מן הטהור על הטמא כיצד בו' ולהכי בעי חוש בצק דאין מצרפן על ידי כלי כדי שלא תטמא אחת לחברתה אבל היכי דיכול לצרפן על ידי סל לא בעינן חוש בצק ובסוטה פרק כשם שהמים בודקין אותה מיתיה להא מהני' דחלה ופ' רבינו גרשום זצ"ל ונותן פחות מכביצה באמצע שלא יקבל שוממאה ובאמצע כלי נותנו ודאי היה יכול לקרות עליה שם חלה לחוץ אלא להכי נותן לתוך הכלי וחזור ונוטלו כדי ליטול מן המוקף שמועה שמרים תחלה מתוך הכלי שבו העיסה וכן כתב בעל התרומה הלש מצות הרבה אם ישנו סמנות שאין בהן כשיעור ותנם במחבת או בתיבה שיתחייבו כולם כדאמר ר' אליעזר הסל מצרפן לחלה וכן יצטרך נגיעה עם צירוף כלי קודם הפרשה כדי שיתחייב . דהא אמרינן פרק אלו עוברין גבי לש פחות מכשיעור אם רוצה שיתחייבו כולן בחלה דעבית צירוף כלי בר' אליעזר וגם בבכורות של בבל שנושכות זו את זו הוא דאיירי ר' אליעזר ואיד דאמרי אפ' בעבין אבל נגיעה לכל הפחות בעי עם צירוף כלי ואז יתחייבו . ויפריש עתה חלה בודאי ויברך עליה . ואע"פ שכבר נתחייבו על ידי צירוף כלי וגם על ידי שנגעו יחד תחילה מכל מקום בשעת קריאת שם צריך שיוגעו כל המצות יחד כדי להפריש מן המוקף ולא יועיל צירוף כלי כי אם לפטור מאחת על חברתה שעל ידי צירוף כלי כולן נתחייבו אבל החלה עצמה צריכה נגיעה משום מוקף כדי להפריש חלה בלא ספק ואם הם מצות גדולות שיש בכל אחת כשיעור צריך צירוף כלי כדי לפטור מאחת את חברתה ואפ' בלא נגיעה כולן יחד כגיא שמא כדאי' בירושלמי כיון שאינו מקפיד על תערובתו אך לעולם צריך להקפך

(*) כמב"ל הק"ל ח"ט ז"ע .

וליצע ההוא מעט עיסה שיקרא לה שם חלה אצל העיסה הגדולה לאחת מהם בשעת קריאת שם לההוא מעט עיסה אך מספקא לן אם סגי בנגיעה גרידא בלא צירוף כדי לפטור מאחת את חבירתה כיון שיש בכל אחת מכושעור דמאי שנא מתרומה ומעשר שצריכין מוקף וכני בנגיעה גרידא הכי נמי לגבי חלה לא יצטרך כלל בתוך כלי ואפי' בקרקע ובלבד שיגעו זה בזה מכל מקום משום דשכא לא נמדדו יפה ואין שיעור בכל אחת טוב ונכון ליתן את כולן בכלי כדי לפטור מאחת את חבירתה. ובעל הדברות ז"ל כתב בהא מילתא דכל מצרפן לחלה איכא פלוגתא בני רבנותא איכא מאן דאמר להייב עיסה הנלוושה שלא כשיעורה אבל עיסה הנלוושה כשיעורה כל לא פטרן דלא אשכחן צירוף אלא גבי מעלות דתנן הכלי מצרף מה שבתוכו לקודש אבל לא לתרומה ותנן נמי ר' אליעזר אומר נישלת מן הטהור על הטמא כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא תרומה חלה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף מרמצריך חוט בצק אלמא צירוף לא מהני ואיכא מאן דאמר מהני ומסתברא דלא בעי צירוף דכיון דקי"ל שיעור חלה אחת מחמשים למאי איצטרך צירוף אפי' עמדו בבית הבית מצרף דאין כאן קולא דחלה וכן המוקף הוא ובברכה אחת פטר את הכל והא דתנן מניח פחות מכביצה באמצע בין עיסה טהורה ועיסה טמאה לא בעריבה בעריבה אחת אלא בבית אחת אפי' בשתי עריבות מרקא מקשי עלה בירושלמי ואין הבית מצרף ומשני כדאיתא התם שמע מינה אם היו שתיהן טהורות הבית מצרפן להיות מן המוקף ולענין חלה הבית מצרף ואין צריך כלי ומכרך ברכה אחת לצאת מן ומה שכתב לא בעריבה אחת אלא בשתי עריבות כשהורה מיירי דאי בטמאה עם הטהורה כיון דמקפיד על תערובתן אין מצטרפין וכן מה שכתב הבית מצרף לענין חלה נראה דאגב שיטפא דמר רהיש לא גמריה דלא משמע כן בירושלמי וכן כתב בעל התרומה בשם הר"ר יצחק בר אברהם זצ"ל שיש בירושלמי דפרק כל שעה וישליכנה לאויר בית אויר בית מצרף לחלה ואין קרקע הבית מצרף לחלה ומשני דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף דבר שאין מקפיד על תערובתו הבית מצרף משמע דבית דקאמר מצרף באויר בית קאמר כשמשליכה לאויר. כתב רבינו שלמה זצ"ל ובשאר ימים טובים שאינן של פסח שאין לחוש בה משום הימיון יברך עליה מיד (י) יום טוב ואחר כך שורפה בימות החול. ואם נאפת העיסה ושכח ולא הפריש ממנה חלה בין ביום טוב בין בחול יבצע מן העונה לאחר אפייה ויברך עליה כאילו היה מפריש מן העיסה וכן נמצא בתשובות הגאונים ז"ל: ואין מברכין להפריש חלה אלא על האור אבל על חלת כהן אין מברכין. ובמקום דליכא כהן אין מפרישין אלא חלה אחת חלת האור בלבד. ומה שאמרנו שמפרישין חלה ביום טוב דוקא בעיסה שנילושה ביום טוב אבל נילושה מערב יום טוב אין מפרישין ממנה חלה ביום טוב ואע"פ שנאפת ביום טוב דתניא הלש עיסה מערב יום טוב אין מפריש הימנה חלה ביום טוב ואמרין עלה בירושלמי לש אין עירס לא ופירש בעל התרומה דוקא לש אותה לגמרי שאין חסר שום דבר והיה יכול להפריש חלה מערב יום טוב לכך אינו יכול להפריש חלה ביום טוב אבל עירס פי' גילגל לבד שלא עשה רק תערובת מים בקמח ולא נילושה בטוב עדיין או מפריש שפיר חלה ביום טוב והיינו דאמר רבא גילגל עיסה מערב יום טוב מפריש ממנה חלה ביום טוב. ואם שכח ולא הפריש חלה מערב שבת או מערב יום טוב והרי צריך לו לאכול ממנה בשבת ויום טוב מה תקנה יש לו כתב בעל התרומה ז"ל יאכל הכל רק מעט ישאר לבסוף ויקרא לה שם חלה לאותו מעט. דאמר שבמאל תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש: מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל אם ספיקא לו לאדם מן הפרשת חלה אם הפרישה אם לאו מפריש אותה בלא ברכה. ועוד מצאתי מעשה בעיסה שהורמה חלה ונשרפה ונמצאת עונה קטנה במקום אחר שעשו מעיסה זו ובשעת הפרשת חלה שכחו לחבר הכל ביחד וצוה רבינו להפריש מאותה עונה כל שהוא לשם חלה ולברך עליה ולשורפה דכיון דהיה שם שיעור חלה מתחילה שוב אינה פטורה מחלה בלא הרמה ונראה לפי שכתבנו שלא היה צריך עוד להפריש ממנה חלה שהרי אפי' לכתחלה אמרינן תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש כ"ש שהפרישו ממנה חלה תחילה ומה שהצרכנו לעיל מוקף ונגיעה דוקא אל החלה שמפריש לעיסה או לעונה הגדולה והכא נמי כבר הפרישו ממנה על ידי נגיעה לעיסה הגשארית והתם מיירי בשתי עיסות שלא

נלוושת

גילושית כאחת ולא באו לירי חובב חלה כאחת ועתה בא לצרפן וליפסור מאחת [את] הכותרה לכך הוצרך מוקף ונגיעה אבל הכא שהיא עיסה אחת ונילושה כאחת ובאת לירי חובב חלה כאחת מה לי בהיקף ונגיעה או בלא היקף ונגיעה. ואפילו אם תאמר שהיה צריך להפריש מאותה עונה עוד חלה מספק א"כ אינו ברין לברך עליה מספק וכן ראוי לעשות. כתב מו"ה מאיר ב"ר משה זצ"ל ישראל שיש לו שפחה נכרית לעשות לו פת נכון לו לישראל לשפוך מן המים או לסייע לגלגל או לעסוק בפת כדי שיהיה הפת זקוק לחלה שאם לא כן היה נראה ברבה לבטלה אם היה מברך להפריש חלה דומיא דריגון נכרי. בהלכות [פסח] של רבינו שלמה זצ"ל היתה לו שפחה נכרית שלשה בפסח מצה לצורכה בלא נמילת תרומה ובלא מדירה ושאל לר' ואמר חלה בזמן הזה שנוהגין מדרבנן כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל דמצוה הנוהגת בארץ היא וכל מצוה התלוין בארץ אינה נוהגת אלא בארץ וחלה הפוסרת בעיסה אינה אלא משום נזירה ואין אנו צריכין להפריש חלה מן העיסה שהיא אוכלת שלא מצינו שגזרו רבנן ליטול חלה מן העיסה שהעבדים והשפחות אוכלין:

[ריג] דין מצות אם מותר ללוש אותם מלפני ערב הפסח בעוד שהחמץ קיים:

ואם חל ארבעה עשר בשבת והרי אינו יכולין לאפות מצה לצורך שבת אם מותר להקדים ולאפות מצה בערב שבת כתב רבינו שלמה זצ"ל פסח שחל להיות באחד בשבת אסור לאפות מצות בערב שבת הראשונים אמרו משום הירור מצוה היא אבל [אנו] מצינו בו איסורא דאורייתא דהא הוקשו מצות לפסח בשלחי פרק בתרא דפסחים דכתיב צלי איש ומצות מה עשיית פסח משבע שעות ומחצה ואילך אף עשיית מצה כן ואכילת מצה נמי הוקש לאכילת פסח כדרבא דאמר רבא אכל מצה בזמן הזה לאחר חצות לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו ואסור לוכל מצה מבעוד יום קודם שיקדש ויאמר הגדה והלל שנאמר בערב תאכלו מצות כדי שיהא חביב עליו והאוכל מצה בערב הפסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו ולוקה הכי איתא בתלמוד ירושלמי. ובעל היראים ז"ל כתב ומותר לאפות מצה מערב שבת אע"פ שהחמץ קיים עדיין כדתניא בתוספתא (דובחים) [דפסחים] ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל לפני השבת ואופה לו מצה מערב שבת מתרומה שחורה והא דנקט תרומה שחורה יש לומר דהוא הדין עיסת חולין ונקט לה משום דבעינת תרומה מיירי ומתיירא שמא תחמיץ ותבוא לירי פסול הלכך מצוה בתרומה שנילושה לאפותה מצה אע"פ שאינה מצת מצוה שהרי לא לשה לשם מצוה ויתר מחולין שנילושה לשם מצוה מיהו לאו למעוטי חולין אתו שנראה שאין לחלוק בנייהן לענין לאפותן בעוד החמץ קיים. וסיפא דקתני וממאה מבערה במוצאי שבת דברי ר' מאיר פי' מספק מומאה נזירות עד מוצאי שבת שמא יבא אליהו ויטהרנה דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי נראה לדחות ראייה זו כי שמא בתרומה דוקא סגי ומטעם שפירשנו נראה מנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד החמץ קיים ובדברי הגאונים ז"ל מצאתי מצה הנאפת קודם ארבעה עשר כדי לאכול אותה בלילי חובה נראה שוודאי כשרה ויוצא בה ידי חובתו אך משום חבובי מצוה בשעתה אין לו להקדים ולאפות קודם חצות וראיה לדבר מיוצאי מצרים שלא אפו המצות מראש חודש אע"פ שנצטוו על פסח מצות ומרור מאז אלא המתינו עד שיצאו ממצרים דכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עונות מצות כי לא חמץ זכו' ואפילו מצה שאינה של חובה לא אפו מתחילה קל וחומר מצה של חובה ומצה של חובה אכלו במצרים. ובשם (*) רב כהן צדוק גאון זצ"ל מצאתי מי שמבקש לפרוש בים קודם הפסח וללוש ולאפות מצה קודם הפסח ולישא עמו כדי שיאכל ממנו בימי הפסח מצוה מן המובחר לאפות בארבעה עשר מצה אחר ביעור חמץ שחביבה מצוה בשעתה אבל אם יודע ודאי שאינו מגיע לישוב (בפרס) [בערב] הפסח ואינו יכול לאפות מצה בהלכתה בארבעה עשר ילוש ויאפה וישא עמו כדי שלא יבטל מאכילת מצה. ומורי הרב ר' מאיר בר משה זצ"ל הורה לאחרי ר' בנימין נר"ו להתיר מהא דתנן פרק כל שעה חלות תורה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו אינו יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן ואמרינן עלה בגמרא מאי טעמא עשאן לעצמו אינו יוצא בהן דכתיב ושמתם את המצות מצה השמורה לשם מצות יצא זה ששמורה לשם זבח ועשאן למכור בשוק מאי טעמא נפיק בהו. דכל בשוק אימלוכי מימלך אי מובנינא ליה מובנינא ואי לא איפוק בהו אנא מהא מתניתין תשובה לפוסלין מצה הנעשית

קודם הצות של ארבעה עשר דהני חלות תודה אימת עביר להו בארבעה עשר אי אפשר דתניא אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה והוינן בה בחג המצות פשיטא דאין מביאין שהרי יש בהן חמץ ומפרקינן הכא בארבעה עשר עסקינן והא דתניא אין מביאין לפי שאין מביאין קדשים לבית הפסול אלמא הא דתנן חלת תודה ורקיקי נזיר וכו' בשלשה עשר מיירי וקתני עשאן למכור בשוק יוצא בהן דכל לשוק אימלוכי מימלך או מובננא להו מובננא ואי לא מובננא להו איפוק כהו אנא אלמא יוצא בהן דכל לשוק אימלוכי מימלך או מובננא להו מובננא עשר מותרות לצאת בהן ידי חובתן. ואם משום הקישא דעל מצות ומוריים יאכלוהו ואמרנן בסוף פרק ערבי פסחים אבל מצה לאחר הצות לר' אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו משום דאיתקשי אכילת מצה לאכילת פסח דכתיב על מצות ומוריים יאכלוהו התם לאכילה איתקש למעשה לא איתקש דהא לא אשכחן שום קרא דאיתקש למעשה ועוד דהא אשכחן מתני' ומתניתא דאיכא לאוכחי מינייהו הוכחה דשרי והשם יורה לנו אורה: ועוד מצאתי אם יכול אדם לאפות מצה קודם הצות יש אומרים דאיתקש לפסח דוקא נשחט לאחר הצות ויש מביאין ראייה להיתר מחלות תודה ורקיקי נזיר דיוצא בהן משום מצה ומתי נאפו על כרחין בשלשה עשר כי אין מביאין תודה בארבעה עשר כדמוכח בפרק קמא דפסחים. ועוד בתוספתא משמע ארבעה עשר שאירע בשבת מניה מזון שתי סעודות בשבת ואופה לו מצה בערב שבת אלמא מותר לאפות קודם זמנה ודוחים התם מיירי במצה עשירה כדי לקיים שלש סעודות בשבת במנהג כי אז אינו יכול לאכול חמץ ומיהו חביבה מצוה בשעתה ואין להקדים אותה קודם הזמן:

[ריד] דין מצות הראויות לשימורים לצאת בהן ידי חובה ומהו ללוש מצה בתבלין ומי פירות ובדבש ובביצים או בשאר משקים.

תנו רבנן לחם עוני פרט לחלוט ואשישה יכול לא יצא ידי חובתו אלא בפת הדראה פ' בפת סובין ת"ל מצות מצות ריבה ואפי' כמצתו של שלמה א"כ מה ת"ל לחם עוני פרט לחלוט ואשישה. ת"ר נקייה והדראה ובסריקין המצוירין ואע"פ שאין עושין סריקין המצוירין בפסח לפי שהאשה שוהה עליהן ומתמצתן ואע"פ עשאן יוצאין בהם. תניא יוצאין במצה נא ובמצה העשויה באילנס מאי מצה נא אמר רב יהודה אמר שמואל כל שפורסה ואין הוסיף נמשכין הימנה כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל והיכא דאיכא זקן או חולה. דלא יכול למיכל מצה בבישתה תרו להו במיא עד דמורככא ואכיל לה כד לא מיתמחא דתני יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח מאי מעמא דבעינן טעם מצה וליכא פ' דווקא לאכילת מצה של חובה אבל לאובלה בפסח מותר ואפי' נימוח ואפי' מבושל אמר רבה בר [בר] תנא אמר ריש לקיש עיסה שנילושה בין ושמן ודבש אין חייבין על חומצתה כרת מאי מעמא דהוה להו כמי פירות ומי פירות אינן מחמיצין רבינו שלמה ז"ל פ' דחמץ גמור לא הוי אבל נוקשה בעיניה הוי ואסור. ומוכח לה להא דאמר במנחות תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה והחמיצה הרי זה אסור. ורבינו ישעיה זצ"ל פסק דמי פירות אינן מחמיצין ואפי' חמץ נוקשה לא עבדי ומעמיד דברי רבינו שלמה זצ"ל דסבירא ליה דחמץ נוקשה הוי היכא דעריב בהן מים אבל לא עריב בהם מים מותרין לגמרי וכן פירש רבינו תם זצ"ל להא דמנחות כגון שיש מים עם התפוח מדקתני לתוך העיסה אלמא מעיקרא עיסה הוי וכיון דאית בה מים אתי לדי חומץ מיהו חמץ גמור לא הוי דאין במים כדי לחמץ. ורבינו אפרים זצ"ל הכי סבירא ליה ומוקים לה דמישכחת לה ששתת עד שנתפחה ונראה שהחמיצה אבל אינו נראה מותר לכתחלה ואיכא רבנן דסבירא להו כרבינו שלמה זצ"ל דמי פירות עבדי חמץ נוקשה אפי' אי לא עירב בה מים. ואחרי ר' בנימין נר"ו כתב דהא דריש לקיש נראה לפרשה בשיש מים עם דבש והיין והשמן דהכי נמי קרי לה עיסה עד שלא נתן בה יין ושמן ודבש דהוה להו מי פירות אבל בא להודיען שאין חייבים על חמצו כרת שמע מינה דבמדי דאיכא למהש מיירי ומשום הכי פירש רבינו שלמה זצ"ל דהוי נוקשה ואסיר תרע דמי פירות אין מחמיצין כלל דתנא דבי ר' שילא

אמרי וזתיקא שרי והתניא אמרי ומשני הא דשרי במשחא ומילחא [הא דאסור במיא ומילחא] ורבא אמר מי פירות אין מחמיצין ורבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק דין ראשון בעינן לחם עוני אסור מיכן ואילך מותר דאמר ר' עקיבא שבתו היתה אצל ר' אליעזר ור' יהושע ולשתי להם עיסה בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר והלכתא כר' עקיבא דהא ר' יהושע בן לוי דבתרא הוה כוותיה סבירא ליה דאמר להו ר' יהושע בן לוי לבניה יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מיכן ואילך לוישי לי [ולא אשכחן מאן דפליג עליה] וכן השיב רב כהן צדק גאון זצ"ל שבליל ראשון אסור דבעינן לחם עוני מיכן ואילך מותר; בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל שאלו את ר' אבמיתר ללוש בביצים בפסח אם יש כהן משום חימוץ או לא ולא אמר ר' בדבר לא איסור ולא היתר איסור לא אמר שאינו יודע אם דרך ביצים להחמיץ יותר ממי פירות וממים. שהרי אין לישא אלא במים ומים אין מחמיצין את העיסה כל זמן שעוסקים בה והיתר נמי לא אמר לפי שעיסה הנילושת בביצים היא עבה ונפוחה יותר משאר עיסה ויש לחוש שמא דרך ביצים להחמיץ יותר ממים ואם לשו בביצים אי אפשר בלא חימוץ ואין בידו לשומרה מחימוץ כמו לישת המים דאיכא למאן דבעי לאוקומי בפסחים שאין לשיין בין בשמן ודבש כשום חימוץ דאיכא מילחא אחריתי דמחמצא יותר ואי אפשר לשמור מחימוץ אפי' בעודו עסיק בה. וכדומה לי. דמה שהעיסה נעשית עבה מפני הביצים אין זה חימוץ שאפי' עושין אותה מפורי הפת נעשית נפוחה כמו כן. ועוד מצאתי בתחילה היו לוישין בצרפת מצות בביצים אבל נהגו איסור בכל ערי נהרי רינוס. והנראה בעיני דלא מחמצו ביצים יותר משאר מי פירות ודין אחר להם. ועוד מצאתי בתשובות מצה מתובלת כשרה בפסח דגרסי' במנחות תיבלה בקצח בשומשמן ובכל מיני תבלין כשירה. מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת:

[רטז] דין שריית מורסן לבהמה חיה ועוף.

אין שורין את המורסן לתרנגולין אבל תולטין. האשה לא תשרה את המורסן שתוליד בידה אל המרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש. לא ילעום אדם חמים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות פי' בדליכא סכנה דווקא אבל היכא דאיכא סכנה קיימא לן בכל מתרפאין חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים שאין לך [דבר] שעומד מפני פקוח נפש: בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל אין עושין מורסן לעופות בשני ימים [טובים] ראשונים ואחרונים של פסח ולא בשאר ימים טובים משום דלכתוב לכס לכל צרכים ולא לצורך בהמתכם אבל בחולו של מועד שרי. ובחולו של מועד של פסח צריך שינוי שלא יבא לידי חימוץ הלך צריך להכניס הסובין במים הרותחין כשהן בכלי על האור ובענין זה הוא כותר אבל יזהר שלא יערה המים על הסובין בכלי שני פן יחמיץ. ירושלמי בין חמין לתוך מורסן בין מורסן לתוך חמין אסור. והאידינא דשרדו רבנן ממתיבתא דאין אנו בקיאיין בחליטה בכל ענין אסור ואין עושין מורסן לעופות בפסח כלל וכתב אחי ר' בנימין נר"ו המשליך חמים לתרנגולים או לשאר עופות בפסח צריך ליהדר שלא ישליך במקום ששופכין שם מים שמא ישורו ויבואו לידי חימוץ:

[רטז] דין נכרי הנכנס ברשותו של ישראל וחמין בידו או שנפל חמין מגגו של נכרי לגגו של ישראל. וישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות והנכרי אפה בו חמין בפסח. ואם רשאי הישראל לומר לנכרי קנה לך חמין שמא אצטרך ואקה ממך לאחר הפסח. ודין חמין הבא דורון לישראל ביום אחרון של פסח. וישראל שלוח חמין מחבירו לפני הפסח מהו לפרועו אחר הפסח.

תנו רבנן נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובצק בידו אין זקוק לבער. אמר רבינו יצחק ב"ר קלונימוס זצ"ל שמיכן נהגו לנעור נכרי שנכנס לרשות ישראל בפסח וחמין בידו דווקא נקט בצק אבל פת מגרשו לחוץ והיינו פירש [זקוק] לבער. ונראה לאחי ר' בנימין נר"ו דלאו דוקא בצק אלא אפי' פת נמי אין זקוק לבער דהשתא ומה כשייחד לו מקום בביתו מותר להניחו שם ואין צריך לבער כדאמרין אבל אתה רואה בשל אחרים ושל גובה בדלא קבל עליו

עליו אחריות ואם הוא בידו של נכרי לא כל שכן. ומה שנהגו לגעור בנכרי הנכנס ברשות של ישראל וחמץ בידו דשמא יפלו פירוין חשובין מידו של נכרי ברשותו ופעמים יבא בהם לידי איסור. ירושלמי גגו של נכרי שקהו סמך לביתו של ישראל ונתגלגל חמץ מגגו של נכרי לגגו של ישראל הרי זה רוחפו שבת פ' משום דלא בדיל מוניה אסור ליטול בידו הלמא אכיל מוניה. היתה שבת או יום טוב כופה עליו את הכלי. בהלכות פסח של רבינו שלמה זצ"ל שאלו את ר' ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לנכרי טול אתה בשבוע של פסח ואני אטול לאחר כך ולאפות בו בשבת אחרת ואמר ר' כך יכול לעשות מתנה ישראל עמו קודם הפסח ונטול הימנו דמים מאותו שבוע ואינו דומה לישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות לא יאמר לו טול חלקך בשבת ואני אטול חלקי בחול לפי שכל המורה שמורחין בשדה לאמצע היא וכשזה עורך בשבת כאילו מורה בעבור ישראל אבל כאן כיון שנמל דמים מתחלה מותר וכן ישראל שרגיל לקבל ככרות מנכרים (מעבדים) [משועבדים] לו או אהובים לו והם לו למס בשבוע של פסח אינו מקבל אבל לאחר הפסח מקבל מאותו שבוע עצמו: תוספתא. ישראל ונכרי שהיו באים בספינה רשאי ישראל לומר לנכרי טול כך וכך חמץ שמא אצטרך ואקח ממך לאחר הפסח. ושאלו בואת לפני רבינו האיי גאון זצ"ל ישראל שאמר לנכרי בימי פסח קנה לך חטה שנתחמצה שמא אצטרך לאחר הפסח לקנות ממך ושמע הנכרי וקנה כמצותו רשאי אותו היהודי לקנות חוטה ממנה אי לא והשיב כך ראינו שזה מותר מפני שאין לו עמו שותפות ולא הקדים לו דמים ולא ערבון ולא הלווה ואינו ברשותו ואינו מסייע עמו הילכך מותר ואין בו איסור כלל. מצאתי ברברי הגאונים ז"ל מעשה ואירע שנשלח חמץ לישראל ביום אחרון של פסח וצוה הישראל להוציא מן הבית ונטולוהו שפתותיו ונתנהו בבית הנכרי ולמחרתו החזירוהו השפות בבית הישראל שנשלח לו ושאלו למורי והתירו בהנאה דאמרינן בהשוואל בשמעתא תניינא אמר רבא מאן למעול למעול בעל ההיתרא ניהא ליה דליקני דאיסורא לא ניהא ליה דליקני. ובעל הדברות ז"ל כתב א"ע חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הדין עלינו להתחמיר לפי שנהגו עכשיו שישאלו מקבל דורון חמץ של נכרי ביום טוב מן המנחה ולמעלה ונעשה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה ומערימין בזה הלכך היה לנו לגדור גדר ודבריו נכונים למכין ואשריו הגודר פרצה כזאת וקורא לו גודר פרץ משוכב נתיבות לשבת. כתב רבינו שלמה זצ"ל אשה שלוותה כבר מתבירתה קודם הפסח צריכה לפורעה אתר הפסח ואין כאן איסור משום חמץ שעבר עליו הפסח הואיל ולא היו בעין בשעת הביעור ויש בה משום גזל ומשום לווה ואינו פורע שהרי שנינו דבי ר' ינאי יופי פירי מעניינים בשביעית קודם זמן הביעור ופרעי להו בשביעית ואמר ר' יוחנן יאות עבדין וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל:

[רי"ה] דין שיעור איסורו של חמץ בין בזמנו בין שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו וחטה הנמצאת בתרנגולת או בתבשיל.

בפרק כל שעה אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין בשלא במינו במשחו. רב למעמיה דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינו במשחו שלא במינו בנותן מעם וגזר שלא במינו אטו מינו. שלא בזמנו במינו אסור כרבי יהודה דאמר חמץ שעבר עליו הפסח אסור. שלא במינו מותר דלא גזר שלא במינו אטו מינו. ושמואל אמר חמץ במינו ובזמנו אסור בכל שהוא שלא במינו מותר שמואל למעמיה דרב ושמואל דאבירי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינן במשחו. שלא במינן בנותן מעם ולא גזר שלא במינו אטו מינו. ור' יוחנן אמר חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו בנותן מעם ר' יוחנן למעמיה דר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין בשלא במינן בנותן מעם שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר' שמעון. אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו יצחק פאסי זצ"ל מלא יהוב שיעורא למילתיה שמע מינה דבמשחו אסור כרב ושלא בזמנו מותר כר' שמעון דר' שמעון לא קנים אלא בדאיתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא וכן כתב בעל הלכות גדולות. ורבינו שלמה זצ"ל כתב בפסחים בפרק כל שעה אמר רבא הלכתא חמץ

חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב דרב סבירא ליה דכל איסורין שבתורה במינן במשהו ושמעין מינה דפסק רבא הילכתא כל איסורין שבתורה במינו במשהו דלא שני ליה בין בחמץ לשאר איסורין אלא בהא מילתא דגזר שלא במינו אפו מינו ושמע מינה חלב שנפל בקדירה אסור במשהו וכן הילכתא והא דקיימא לן כל איסורין שבתורה בששים שלא בזמנו הוא . וכן פסק רבינו שלמה זצ"ל דחמץ בפסח קיימא לן בין במינו בין שלא במינו אסור בזמנו במשהו דגזרינן שאינו מינו אפו מינו . ואם נתבשל מאכל בקדירה שאינה בת יומא בפסח מותר המאכל שהחמץ הנפלט מן הקדירה טעם לפגם הוא ומשהו של פגם הוא והיינו משהו דהיתר . ואפילו חמץ או שאור שנפל בקדירה או שנתבשל עם בשר צלי מידע ידע ביה דנותן טעם לפגם הוא ומשהו באותו מאכל וע"פ שיש באותו מאכל טעם חמץ בעיניה שראוי לחמץ ואינו פגום דחוויה למילתיה הוא דאסר רחמנא אבל טעם חמץ שנתערב בקדירה דלא חזי למילתיה כיון דטעמו פגום ופגום במאכל זה מותר . והמחמיר בענין חמץ בפסח תבוא עליו ברכה : ורבינו תם זצ"ל פסק בזמנו אסור בנותן טעם דק"ל בר' יוחנן וכריש לקיש דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך ועוד דאמר רבא בפ' גיד הנשה אמור רבנן בקפילא ואמרו רבנן בנותן טעם ואמור רבנן בששים מין בשאינו מינו ואיסורא בקפילא מין בשאינו מינו והתירא בנותן טעם מין במינו דליכא למיקם אטעמא בששים . והא דאמר רבא נבי תלא דחמרא וחלא דשיכרא וחמירא דחיטא וחמירא דשערי במשהו דווקא בהני הוא דקאמר במשהו דהוה מטבל ויין נסך אבל בשאר איסורין לא פליגי וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל וזה לשונו שכתב בספר המכריע אמרי' במסכתא ע"ז בפרק השוכר זה הכלל מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם רב ושמואל דאמר תרווייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם זה הכלל לאיתויי כל איסורין שבתורה . ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך שבמינן במשהו . שלא במינן בנותן טעם . בשלמא ויין נסך משום חומרא דע"ז אבל טבל אמאי כהתירו כך איסורו כדשמואל דאמר חיטה אחת שומרת את הכרי . כתב רבינו הגנאל זצ"ל אע"ג דרב ושמואל לגבי ר' יוחנן הלכה בר' יוחנן פסח ק"ל כרב ושמואל וכן כתב רבינו יצחק פאטי זצ"ל איכא מאן דפסק הילכתא בר' יוחנן וריש לקיש דכל רב ושמואל ור' יוחנן הלכה בר' יוחנן ואיכא מרבנות מאן דאמר אע"ג דכל רב ושמואל ור' יוחנן הלכה בר' יוחנן הכא ק"ל כרב ושמואל ומיסתברא כוותיה . דפלוגתא דאבוי ורבא בתמירי דחיטא וחמירא דשערי ברב ושמואל שייכא והמורה כתב לעיל בהאי פירקא נבי עככרא דנפל בשיכרא דפסק תלמודא והילכתא אידי ואידי בששים ה"ג וכן כל איסורים שבתורה בששים חוץ מחמץ בפסח במינו דאוקמינן לה בפסחים במשהו ומטבל ויין נסך דאוקמינן להו לקמן במשהו . ובפרק כל שעה כתב אמר רבא הילכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב דרב ושמואל סבירא להו דכל איסורין שבתורה כו' ושמעין מיניה דפסק רבא הילכתא בכל איסורין שבתורה במינן במשהו דלא שני בין חמץ לשאר איסורין אלא בהא מילתא דגזר שלא במינו אפו מינו ושמע מינה חלב שנפל בקדירה אסור במשהו וכן הלכה והא דק"ל כל איסורים בששים שלא במינן הוא וכן כתב בפרק כל הבשר בהלכה שיפת חלב דהלכה כרב ושמואל בכל איסורין שבתורה במינן במשהו כדסבירא להו לאבוי ורבא דבתראי ננהו נבי תלא לגו חמרא כו' וקשיא דידיה אדריה ורבינו תם זצ"ל כתב דהלכה בר' יוחנן ובר' שמעון בן לקיש דאמרי כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך . דבמינן במשהו שלא במינן בנותן טעם ואבוי ורבא בר' יוחנן סבירא להו דהא אפילונו אבוי ורבא נבי חמירא דחיטא וחמירא דשערי ונבי תלא דחמרא וחלא דשיכרא ולא אפילונו במולי אחרניא משום דאלו שני דברים בלבד הוו מין במינן במשהו דהיינו מטבל ויין נסך ובהני אפי' ר' יוחנן וריש לקיש מודו דרבא בפ' סבירא ל' בר' יוחנן וריש לקיש וזה הפסק של רבינו תם נראה לי דזה הוא הנכון והעיקר דרבא ודאי בר' יוחנן סבירא ליה כדאמרי' בפרק גיד הנשה אמר רבא אמור רבנן בששים ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בטעמא מין בשאינו מינו והתירא בטעמא מין בשאינו מינו ואיסורא בקפילא

בקפילא מין במונו דליכא למיקם אמעמא כגון שמנוגות דגיד הנשה בששים אלמא רבא מין
במינו בששים סבירא ליה והכא בתלא דחמרא וחמירא דחישא כמבל ויין נסך דאליבא דכולי
עלמא הן במינן במשהו ורב אשי ומר בר רב אשי דבתראו אינון סבירא להו כר' יוחנן
דאמרו' בפרק גיד הנשה בההיא כותא דתרבא דנפל לדיקולא דבישרא דמשערין ליה בששים
ובשאלות רב אחאי גאון זצ"ל בפרשת צו את אהרן מצאתי שפסק הלכה כרבא דאמר
[בפרק] גיד הנשה אמור רבנן בששים כגון מין ומינו דליכא למיקם אמעמא דר' יוחנן דאמר
כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מסבל ויין נסך במשהו . עד
כאן דברי המכריע : וכן כתב הר"ד זרחיה זצ"ל בספר המאור ואמר רבא חמץ בזמנו בין
במינו בין שלא במינו אסור שלא בזמנו מותר בר' שמעון כתב הרב האלפסי זצ"ל דלא קא
היב שיעורא למילתיה שמע מינה במשהו כרב מדבריו אתה למד שכל מה שנמצא כתוב
בספרי הגמרא שלנו במשהו אינו מעיקר הגמרא אלא תלויה היה מפרושי הראשונים והפכה
הסופרים בספרים ועיקר הגירסא היא כמו שכתבנו בנוסחאות מרוקקות וישנות וחכמי צרפת
וחכמי נרבונא עמודי עולם זצ"ל פירשה למילתיה דרבא כולה בר' יוחנן וכן נראה משמעתא
דפרק גיד הנשה אמר רבא אמור רבנן בשעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים וכו'
שמעת מינה דרבא בר' יוחנן סבירא ליה מין ומינו בנותן טעם ואין חילוק בין במימרא דרבא
בין במימריה דר' יוחנן דהיא היא בעיניה אלא דפסק הלכתא כוותיה . ואילו אמר רבא
הלכתא כר' יוחנן הוה מספקא לן מילתא דלא בזמנו ואשאר איסורין שבתורה קאי ולפיכך
הוצרך הכא לשנות דבריו של ר' יוחנן ולברר הדבר דלא קשיא ידיה אדידיה משום דכי
קנים ר' שמעון כי איתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא ולעולם רבא בר' יוחנן סבירי
ליה לגמרי ומינה שמעיה לכל איסורין שבתורה שהן בנותן טעם בין במינן בין שלא במינן וכן
נמצא בכתב ידי מר רב יוסף זצ"ל במדינת גואן דפסק כרב ושמואל מדאביי ורבא לפסוק הלכה כרבי
בסוף ימיו ממה שכתב בסוף מסכת ע"ז דפסק כרב ושמואל מדאביי ורבא לפסוק הלכה כרבי
יוחנן וריש לקיש וכן דעתינו נוטה וכן דעת חכמי צרפת וחכמי נרבונא אלא שאין אנו
מורין כן בחמץ בפסח משום דנהגו בו איסור וכן כתב הר"ד אביגדור כהן צדק נר"ו לר'
צדקיה בר' בנימין אחי שני זצ"ל כדברי רבינו תם זצ"ל דחמץ בפסח נמי דינו כשאר כל
האיסורים להבטל בששים והא דאמרינן בפרק כל שעה אמר רבא הלכתא חמץ בפסח
בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב. האי במשהו כרב אינו מן הגמרא שסידר
רב אשי אלא פי' גאונים שהוסיפו וכתבו כן ובשאלות נמי משמע כרבינו תם זצ"ל ואע"פ
שרכינו תם היה אומר כן לא לעשות מעשה כי אין לסור מדברי הגאונים זצ"ל ימין ושמאל
ועוד שכבר פשט איסורו בכל ישראל אלא בא לפרש ההלכה על אמירתה : ויש להקשות לפי
דבריו נמצא חמיר המצו של נכרי מהמצו של ישראל דחמץ של נכרי שנתערב במינו בפסח
אפי' כל שהוא אסור דהוה ליה דבר שיש לו מתירין שלאחר הפסח שרי ויש לומר חמץ של
נכרי שנתערב בפסח במינו בשעת אכילה הוי של ישראל דמיד שנמלו לאלכו זכה בו לעבור
עליו בכל יראה כי חמץ הוא אחד מן הדברים שאינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו
הן ברשותו ושייך ביה מעתה קנסא דרבנן הואיל ועבר עליו בכל יראה ובל' ימצא והרי אין
לו מתירין שאף לאחר הפסח יהא אסור עד כאן תשובת הרב נר"ו . ומדבריו ומדברי שאר
רבותינו אנו למדין שאין לנו להקל בדבר אחרי שפשט איסורו במשהו בכל ישראל שגם
המתירין בנותן טעם לא הנהיגו לעשות כי אם במשהו וכך ראוי לעשות . בהלכות פסח של
רבינו שלמה זצ"ל וחיטה הנמצאת בתרנגולת צלויה או מבושלת בפסח אין שום חכם
שמתירה לפי שחמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אסור ואסור בכל שהוא . וגם ר' אומר
שהיא אסורה אבל יש להביא ראיה להתיר מטומאה אם לא מפני שאין אנו יודעין אם למדין
איסור מטומאה אי לא ששנינו לגבי טומאה בעוף כדי שתפול לאור ותישרף דכיון ששהה
במעיים האוכל כשיעור הוה שוב אינו ראוי לקבל טומאה לפי שהוא בא מיד לידי סרחון
ואינו חשוב אוכל וכן יש לומר שאין החיטה באה לידי חימוץ אלא לידי סרחון אי פשיטא
לן למיגמר איסור מטומאה [ובתשובה אחרת מצאתי שאין למדין איסור מטומאה] ואין להתירה
כטעם עיכול וזה נוסח התשובה ששאלת על עוף שנתבשל או נצלה בפסח ונמצאת בתוכו
חיטה

חיטה מהו כך דעתי נוטה שאותו העוף אסור בין באכילה בין בהנאה שאותה חיטה אוסרת ונאסרת דאמר רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו ואי איכא דמורה בה כח להיתירא וקא מעי בהא דתנן בעופות וברגלים כדי שתפול לאור ותישרף דברי ר' שמעון ר' יהודה בן בתירה אומר בעופות וברגלים מעת לעת וקא סביר כי היכי דמת מעוכל ולא מטמא באוהל חיטתא נמי כמיתעכלא דמאי ולא מתאסרה. אי תלמיד צלל במים אדירים והעלה חרס בידו הרא דלא ידעי אימת קא בלע לה ועוד מה עניין פסחים אצל אהלות. אדיליף מאהלות מהתירא ליליף מחמץ בפסח לאיסורא דתנן לא יסיק בו תנור וכיריים ואמרו' בנפרא פשיטא לא צריכא לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה מהו דתימא בהדי דקא שריף ליה ליתנהי מנייה קא משמע לן דאסור וכ"ש חיטה זו שהיא עומדת בעיני' שחמץ גמור הוא ואוסרת ונאסרת. ועוד מצינו שאין האיסור מתבטל בבילוע דתנן דג טמא שבלע דג טהור מותר באכילה ודג טהור שבלע דג טמא אסור באכילה לפי שאין גידולו ממנו אלמא באיסורו קאי ולא מתבטל האי חיטתא נמי לא מתבטלא והיא חמץ גמור ולא מבעיא הא דאיבעלא באיסורה אלא אפי' חיטי קורדניתא דשרירין ויבישין מפי כי שדא מיא עלייהו אמרו דאמר רב גיול אמר ר' הויה בר' יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפי' בחיטי קורדניתא אין תושישין לקידושין כל שכן הא דאיבעלא והתשובה הוואת נראית עיקר. דודאי החיטה מחמת הלחלוהיית שבזפק מתנפחת ומתבקעת והרי היא בא לדי חמין עד שלא התעכל הלכך אוסרת במשהו לפי המנהג הפשוט בישראל: ודווקא על ידי בישול או צלי אבל על ידי מליחה אם נמלח עוף או בשר ונמצא שם גרגר חיטה נראה לאחי ר' בנימין גר"ז דסגי בקליפה לבד שקולף מעט מן הבשר שנמצא שם החיטה ודיו. ואע"ג דקיימא לן מליח הרי הוא כרותח דצלי אין כאן דבר שיש בו כח לפעפע ולאסור. ורבינו יצחק בר' קלונימוס ז"ל השיב לרבינו שמחה זצ"ל מאישפירא על חיטה הנמצאת בתבשיל ולא נמחת למה אוסרין אותה חמץ בפסח כמו מין במינו לר' יהודה דלא אשכחן דאסור אלא בתערובות גמור שלא סילקו את האיסור כמה דסברה בפרק הערל פרוסה של לחם הפנים שנימוחה והויה הפרק גיר הנשה חתיכה של דג טמא דמוקי שקדם וסילקו הוה מסתבר לפרש עוקם וסלקו קודם שנימוחה שסילקו בעין ואפי' אם נפרש שקדם וסלקו קודם שנתנה מעט לשאר החתיכות שבקדרה התם מפני שיש בו מהיו שכונות בכל שהוא הוצרך לסלקו עם הרוטב אני סבור שכן פירשו רבינו שלמה זצ"ל אבל בחיטה שהיתה בעין ואין בה שמונחית מה איסור יש בה ותימה לומר מפני מעט משהו שבוה לא מצינו מעט ר' יהודה ועוד הדבר ידוע שאין בו מעט ולא במשהו אבל אל יאמר אדוני בן שהרי עושין שמן לרפואה מן החטים ואם אינה שמינים כל כך עתה כאשר היו ברורות הראשונים כדאמר ר' יוחנן נהירנא כד הוה בצע ינוקא ריפתא הוה נגיד ואתי מישחא אתרין דרעוהי וכו' אך שומן קצת יש בהן הרי כתיב חלב מליות תמה וכתיב והיה דשן ושמן וכתיב מאשר שמנה לחמו אך אם יש להקל בחיטה הנמצאת בתבשיל כל זמן שאינה מבוקעת וכאשר פסק נאון רב אלפסי זצ"ל וזה לשונו. תנו רבנן אין לותרין את הישעורים בפסח כו' עד ואי לא קים ליה דהבי הלכתא היכי הוה עביד בה עובדא ובמס' תרומות תמצא חילוק בין שלם למחוקק בענין פצועי זיתים ולא יכולתי לכתוב הכל עתה. אך יש לדקדק מעד לדברי האלפס ואשר כתב דכל הפחות יהא מותר למוכרו לנכרים כהווא ארבא דחיטי דנפל עלייהו יין נסך ושרייה רבא לזבונא לנכרים וכו'. עד שאתה תמיה על זה תמה על עצמך היכא דנתערב במעמו וממשו נעביד ליה אי כרבן שמעון בן גמליאל דאמר חוץ מדמי יין נסך שבו וקיימא לן כוותיה אי נמי בר' אליעזר דאמר וילך הנאה לים המלח וקיימא לן כוותיה אלא שאני חמץ בפסח דחמיר איסוריה דלא אשכחן איסור שאסר במשהו אלא האי הלכך ליכא לאיקולי ביה אפילו ביין נסך וע"ז דחמיר איסוריהו דאפי' יין נסך דחמיר במינו במשהו שלא במינו בנותן מעט (א) ועוד חזינן דמחמירינן מפי בחמץ בפסח משאר איסורי. מצאתי לגאונים ז"ל מעשה היה והתיר מורי תרנגולת שנמלגה בחמץ בפסח והויה הופק בתוכה ובו חטים והתיר מטעם דקרום הופק מפסיק בינו לבין הבשר ועוד מצאתי מצאו בבאר לחם בפסח ואסרו לשתות מימי הבאר:

סדר

(א) ככ"י ב' נוסף כדמנן יין ביין מים נמיס נמיסו יין נמיס נמיסו נמיסו.

[ריח] סדר חובת ליל שמורים. דין מצות ההגדה וקריאתה ושתיית ד' כוסות וסדר הסיבתו ואכילת מצה ומרור ושאר ידקות וקריאת ההלל וכל הסדר לב' לילות הראשונים בין לעצמו בין לאחרים :

כוס הראשון מוגזן כוס של יין ואמרים עליו קידוש היום וזה סדרו של קידוש. מברך תחלה בורא פרי הגפן ואחר כך מברך אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו וכו' ושהחיינו. שכך שנינו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומ' מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם אל היין שיבא וכבר קידש היום ועדיין היין לא בא. ובית הלל אומ' מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתיאמר דבר אחר תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וקיימא לן דהלכה כבית הלל. ואל תתמה על מה שאין אנו מברכין שעשה נסים בלילי הפסח שהרי מסדר והולך בסוף ההגדה למי שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות והמופתים והנסים האלו כן כתב רבינו שלמה זצ"ל. ואם חל ליל שמורים בלילי שבת מתחיל ויכולו השמים כסדר לילי שבת ומברך בורא פרי הגפן ואומר אשר בחר בנו וכולל של שבת עם קידוש היום ותותם מקדש השבת וישראל והומנים. ואע"ג דק"ל דאין הותמין בשתיים הא איתמר עלה בגמרא חוץ מזו. ואחר כך מברך שהחיינו. ואם חל ליל שמורים במוצאי שבת מברך יקנה"ז סימן. יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן. דהכי איתוקמא בפרק ערבי פסחים. מאי הוה עלה אביי אמר יקנה"ז רבא אמר יקנה"ז והלכתא כרבא בין יין קידוש מברך כשאר ימים נר כסדר מוצאי שבת הבדלה המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לגוים בין יום השביעי (הגדול והקדוש) לששת ימי המעשה ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת ותותם [כא"י] המבדיל בין קודש והכי איתוקמא בפרק קמא דחולין בסופו. ומה שאומרין ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת מעין פתיחה סמוך להתימה ואמרי לה מעין תתימה ופסק רבינו שלמה (יב) זצ"ל דעבדינן כתרזויהו וכתב רבינו שלמה זצ"ל במוצאי שבת ליום טוב אין מברכין על הבשמים גזירה שמא יקטום ועוד שלא אבדה נשמה יתירה של שבת ועוד מצאתי בשם רבינו יצחק מדנפ"ר זצ"ל ששאלתי לר' כשאירע פסח במוצאי שבת מפני מה אין מברכין על הבשמים ואמר לי גזירה שמא יקטום ונראה לי שהוא עיקר כי מעם הבשמים שאנו מברכין במוצאי שבת מפני נשמה יתירה שנאבדה ממנו ונפשו של אדם דקה שכך דרשו רבותינו ז"ל שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש וזהו בחול אבל עתה מפני שמחת יום טוב אינו מרגיש באיבוד נפשו. ובמוצאי יו"ט לחול אין מברכין על הבשמים לפי שאין נפש יתירה ביום טוב. ובשם הרב ר' יאיר בן הרב ר' מאיר זצ"ל מצאתי יום טוב שחל להיות במוצאי שבת מברך יקנה"ז ויש שמצריכין בשמים ובשם רבינו גרשום זצ"ל שמעתי שמצריך בשמים כשחל יום טוב במוצאי שבת ואע"ג דבגמרא שלנו אינו מצריך בשמים מיהו בירושלמי אמר יום טוב שחל להיות אחר השבת [מברך] יקנה"ז ובכל מקום שיש נר יש בשמים ויש שאין מברכין על הבשמים ביום טוב שחל להיות אחר השבת ושעמם שמא יקטום ולא נהירא דהא אמרינן ביום טוב קוטמין ומריח בו אלמא לא היישינן אע"י קטום עכ"ל. ושם המפרשים גזירה שמא יקטום מפרשים שמא יקטום המחומר ולפי מעמו של רבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל שמצריך בשמים במוצאי שבת מפני שמסריח אור של גיהנם ששבת כל היום ולא הסריח ובמוצאי שבת מתחיל ומסריח א"כ במוצאי שבת ליום טוב אין מצריך בשמים שגם יום טוב שובת אור של גיהנם ואינו מסריח ואם תאמר א"כ נברך על הבשמים במוצאי יום טוב יש לומר כיון שאין מברכין על האור אין מברכין על הבשמים הואיל והבשמים מחמת האור הן באין תדע שהרי במוצאי יום הביפורים נהגו לברך על הבשמים כמו שמברכין על האור וכן תירץ אחי ר' בנימין נר"י : וצריכין לשתות כל ארבעה כוסות בהסיבה דאיתמר מצה צריכה הסיבה מרור אינו צריך הסיבה יין צריך הסיבה אמרי לה תרי כסי קמאי בעי הסיבה דהווא שעתא הוויא לה חירות בתראי לא בעי הסיבה מאי דהוה הוה ואמרי לה תרי כסי קמאי לא בעי הסיבה דאבתי עבדים קאמרי בתראי בעי הסיבה

הסיבה רהוה ליה חירות והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולוהו בעי הסיבה ואין הסיבה אלא הסיבה שמאל אבל הסיבת ימין אינה חשובה הסיבה וכן פרקין לאו שמיה הסיבה ויש בהן סכנה שמא יקדים קנה לושט ופתרון פרקין יש מפרשין אותו שוכב על מתניו ופניו למעלה ודייקי בר קל ששוכב על עורפו. ויש מפרשים ששוכב על פניו ומתניו למעלה ודייקי בר קודה* ואחי ר' בנימין נר"ו כתב ההיא דאמרינן שמא יקדים קנה לושט אהסיבת ימין [נמין] קאי ולא אפרקין [בלחוד וכן פי' רבינו שלמה זצ"ל] והכי משמע בנמרא דתני לי' בתר הסיבת ימין והטעם לפי שדרך ההסיבה לחסוב על גבי המטות המוצעות על גבי קרקע אצל השלחן ומטין ושוכבין על צדו ולפיכך הסיבת שמאל הוא עיקר ההסיבה שידו הימנית הקרובה לפה הוא למעלה ואפשר לו להוליכה לו על השולחן ולהביאה בפיו בלא סכנה אבל אם היה מסיב בצד ימין כיון שידו הימנית מלכטה שהוא שוכב ומסיב עליה אי אפשר לו להביאה לפיו ולהוליכה על השולחן אלא אם כן זוקף את עצמו ועוקם את הראש ושמו יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. ומכאן יש להוכיח שהאימר שאינו שולט בידו הימנית או מי שהיתה ידו הימנית גדומה או שהי' בהן מומין ואי אפשר לו להביאה לפיו שידו השמאלית החשובה ימין שלו שהוא צריך להסב מצד ימין של כל אדם שהיא חשובה שמאל שלו שהרי אפשר לו להביאה אל פיו: ואחד אנשים ואחד נשים צריכין הסיבה ואשה אצל בעלה אינה צריכה הסיבה ואם היא אשה חשובה צריכה הסיבה בן אצל אביו צריך הסיבה תלמיד אצל רבו המלמדו תורה אינו צריך הסיבה ואם מלמדו אומנות צריך הסיבה וכן השמש צריך הסיבה. ואם נטלו ידיו קודם קידוש אין קידוש מפסיק לנטילת ידים כאשר הקדמתי למעלה בערוגת שבת הלכה ע' ואם לא נטלו ידיו קודם קידוש נטילין ידיו ומברכין על נטילת ידים שהרי צריך לו לטבל בירקות והקשה רבינו ישעיה זצ"ל על זה דהא קיימא לן הנטיל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח ותניין לפי שצריך לטבול במשקין לפיכך צריך נטילת ידים דאמר ר' אליעזר אמר ר' אושעיא כל שטבולו במשקין צריך נטילת ידים מאי טעמא חכמים גזרו טומאה על הידים להיות שניות ובטמאין את המשקין להיות תחילה שהמשקה הוא עלול לקבל טומאה שהרי הוא מכשיר את אחרים לקבל טומאה על כן אנו נטילין ידנו בטיבול ראשון: מביאין (סל) [כלי] או קערה ובתוכו שלש או שנים מצות הן נקראים שמורים לפי שצריכין שימור לשם מצה משעת קצירה כמו שפירשנו למעלה. וירקות כגון כרפס הוא אפיה או צורפוליה או פיטרוסינדרלו או גרגר או (של) [כל] מין ירק שדרכו להיאכל חי ומבושיל שהן ראויין לטיבול ראשון ועוד יש שם מין שני של ירק הראויין לטיבול שני כדתנן אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין בתמכה כרחבינה ובמרור ויוצאין בקלת שלהן בין לחין בין יבשין אבל בעולשין שלהם אין יוצאין אלא בלחין אבל לא ביבשין פי' רבינו שלמה זצ"ל חזרת למונה עולשין קריספניינו תמכה מרובייה חרחבינה סוב הנכרך סביב הדקל ודיליא מרור אמירפוייל ואחי ר' בנימין פירש עולשין מפרש בנמרא הינדיבי והוא כעין מרור וערית הנקרא אסכרולא ושמה בלשון יון ובלעז' גרמטיקא אינדיביאה ובלשון ישמעאל הינדבי. ועוד יש שם שני תבשילין ואפי' סילקא ואראא ואפי' דג וביצה שעליו נפי' רבינו שלמה ביצה שמעורה עמו בתבשיל שאם תאמר ביצה אחרת מאי אפי' ועוד יש שם חרוסת אייגרוס בלעז' שהיא עשויה ממיני ירקות כתושין ופרחי אילן ותבלין. וצריך לקהוייה [במיני קיווי כגון תפוחים חמוצים] זכר לתפוח על שם תחת התפוח עוררתך וצריך לסומכה על שם הטיט ויש משימין בה מעט חומר או גרירת לכינה זכר לטיט. ועוד יש שם תבלין זכר לתבן כגון קנמון ושבלת נרד ועוד יש שם שני מיני בשר אפי' ממין אחד כגון האחד צלי ואחד מבושיל אחד זכר לפסח ואחד זכר להנגינה ועוד יש שם קלייות ואגוזים ומיני מגדים ופירות לשדל בהן את התינוקות כדי להפיג שינה מעליהן כדי שיראו השינוי וישאלו ועוד יש שם לפי סידורו של רב עמרם גאון זצ"ל דג וביצה ביצה משום זיו ודג משום לויתן. נוטל הבקי (פרדס) [הכרפס] או שאר מיני ירקות שהן לטיבול ראשון ומברך בורא פרי האדמה ומטבל בתרוסת ומשקעו שם יפה [יפה] ואוכלין אותו בלא הסיבה ופי' רבינו ישעיה זצ"ל ירק זה אינו בא לחובה אלא לפטור את המרור מברכת בורא פרי האדמה בטיבול שני שהרי אנו צריכין בשני מטיבולין כדי לעשות שינוי מפני התינוקות כדי שיבינו וישאלו. בטיבול שני מברך על אכילת מרור בלבד ואם אין לו שני מיני ירק אלא מרור בלבד הרי הוא מברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה

ועי'

* כותר כמו הקידה טעמי כלי קרקע. ופי' מהתקק נה קלל כלאה לטעמו כמו כן טעמו כן פניו ותחתיו לטעמו. כ"ה כתיבת רמתי.

ועל אכילת מרור ובמיבול שני אוכל ממנו בלא ברכה כרב חסדא דאמר לאחר שמילא כריסו ממנו תזור ומברך וכתב ר' אביגדור נר"ו לר' בנימין אחי נר"ו בשם רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל כי יש לברך בורא נפשות רבות לאחר מיבול ראשון אם אוכל מן הירק כוית ומעמא משום דסבירא ליה דאין מיבול ראשון פוסט מיבול שני מברכת בורא פרי האדמה (וכתיבתו) [וסברתו] כתובה לפנינו. אחר מיבול ראשון נוטל הבקי אחד מן המצות הנקראת שמורים ובוזע אותה לשנים ומניח חצי בקערה עם השלימות וחצייה כורך אותה בקצת המפה [וכתב בעל] עשרת הדברות על שם צרורות בשמלותם על שכמם ומניחה עד לאחר סעודתו לאוכלה על השובע וזכר לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והיא הנקראת אפיקומן. מוזגין כוס שני ונוטל כל אחד ואחד כוס בימינו והקערה או הסל בשמאלו שבהם כל הדברים הראוין להיות שם כמו שהוכרנו למעלה ומגביהין את הקערה ואוכרים פה אחד בהלל ובשיר [ובנתת] הא לחמא עניא כו' שכן מצינו באבותינו במצרים שאמרו שירה והלל על אכילת מצה שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמת לבב וכו' והקוראין את ההגדה צריכין שיהו שלשה לפי מה שמצינו במדרש שוחר טוב כדי שיאמר האחד לחבירו הודו לה' כי טוב והרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו השיב דלא סמכינן על דברי השוחר טוב היכא דלא איפשר וכבר כתבתי לעוננו למעלה בערוגת ראש חדש הלכה קע"ד. ומה שמגביהין הקערה כדי שיראו חתינות את השניו וישאלו לפי שמצוה לפתוח לחם פתח לשאלה כדכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' ובכל לשון ובכל ענין ששואל ואומר מה זה נפטרין מלומר מה נשתנה כדאמר' התם אביי הוה יתיב קמיה [דרבא] [דרבה] הוא דקא מגביה פתורא אמר להן מה אכלינן דקא מעקריוהו פתורא אמר ליה פטרון ממימר מה נשתנה. באגדה מנין בשקוראין באגדה נוטל כל אחד ואחד כוסו בידו לפי מה שמצינו באגדה מנין שאין אומרין שירה אלא על היון שנאמר ותאמר אליהם הגפן ההדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח דשתו ליה אלהים במה משמח הוי אומר בשירה:

הא לחמא עניא. למה נקראת מצה לחם עוני כדתיא לחם עוני שעונן עליו דברים פי' קריאת ההגדה והלל על אכילתו. ד"א מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה פי' שבוזעין המוציא בפרוסה כאשר נפרש לפנינו ד"א מה עני הוא מסיק [את התגור או את הכירה] ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה פי' דרך העני שאין לו [לעני שפחות ועבדים] לעבדו להיות הוא בעצמו מסיק ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה אפי' העשיר שלא יבא לידי חימוץ עד כאן לשון הברייתא ויש מפרשין למה נקרא לחם עוני לפי שאין לשין אותו אלא כשיעור קרבן עני דהיינו עומר שהיא עשירית האיפה הבאה בדלי דלות כמפורש בפרשת ויקרא בקרבן עולה ויורד לענין שבועת בטוי: כל דכפיין יתיה ויכול. רבינו ישעיה זצ"ל מפרש לפי שחובת כל אדם לוכל מצה כליל ראשון של פסח [כמו שכתוב בערב האכלו מצות הכהוב קבעו חובת] על כן מומנין את מי שאין לו [מצה].* וכי כל אדם פותח פתחו בלילי פסח ואומר כל מי שרעב יבא ויאכל עמי אחמהא אלא כך אנו אומרים כל אדם ירעיב עצמו בערב הפסח מחמש שעות ולמעלה כדי שיתאוה לאכול מצה מהא דרבא הוה שתי חמרא טובא. במעלי יומא דפיסחא מי היכי דגרור ליביה: כל דצריך יתיה ויפסח. רבינו ישעיה זצ"ל כתב דלא גרסי' ליה [לפי] שאין לנו פסח עתה ואפי' אם היה לנו פסח עתה לא היינו מומנין אותם שאין הפסח נאכל אלא למנויו כשהוא חי כמו שרששו חכמים מהיות משה מחיתיה דשה רשואין לפחות ולהוסף אבל לאחר שנשחט לא ועל כן לא גרסי' ליה ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דאין חישש לסלקו ליה ואע"פ שאין עתה זמן פסח: לשון ההגדה מסודרת על יסוד הפסוקין כדכתיב בתחילת הענין ויקחו לחם איש שזה לבית אבות שה לבית ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו וגו' שהיו מומנין זה לזה לפסחו יחד וכן משמעו כל מי שאין לו פסח יבא וימנה על שלי ובודאי קודם שחויטת הפסח קאמרי ליה וקבעוהו בהגדה לזכר בעלמא ואל תתמה שהרי שנינו רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרור כו' וכי יש לנו פסח עתה אלא לזכר בעלמא. וגדולה מואת שהרי אנו עושין מעשה וזכר לפסח כהלל שהיה מורכן ואוכלין יחד על שם הכתוב על מצות ומרורים יאכלוהו ועוד אפיקומן שאנו אוכלין במקום פסח והרי אנו משיטים בקערה שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה א"כ ראוי והגון לאומרו לידע לזכר מה אנו עושין כל זה. ועוד יש לומר שיש

בכבא הואת פסח מצה ומרור מצה הא לחמא עניא די. מרור כל דכפין ייתי ויכול כמה דתימא נפש רעבה כל מר מתוק. פסח כל דצריך ייתי ויפסח ועליהם נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה וגו' כאשר מפרש בהגדה לפנינו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך (יג) ויש מפרשים כל דצריך ייתי ויפסח שהכל ראוי שיהיו עניים אצל הפסח שלא יאמר יהוד האיל ואני עשיר אלך ואקנה פסח לעצמי ואכלנו לבדי שנאמר משבו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו': הא שתא הכא לשתא דאתיא בארעא ד'ישראל' (יד) בני חורין. יש מפרשין ואחרי שהוכרנו ענין פסח צריכין אנו להזכיר דברי נחמות להרחיב לב אומרין ההגדה כלומר אע"פ שאנו עתה בגלות ובעבודות ואין אנו יכולין לעשות פסח כראוי כבר הבטיחנו המקום להוציאנו מעבודות לחרות מן הגלות הזה להושיבנו בא"י ככראשונה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו לקיים לנו הבטחתו בשנה הזאת שנעשה פסח של שנה הבאה בירושלים: יש מפרשים למה אומר בבא זאת בלשון ארמית לפי שבירושלים היו מספרים בארמית לשון שמחה. טעם אחר מפני המזיקין כדי שלא ירגישו המזיקין כי הם מספרים בלשון קודש ושומעין מה שאנו אומרין כל מי שהוא רעב יבא ויאכל והיו מקבצין בליל ומקלקלין את הסעודה והיו עושין חזק ע"כ נהגו לאומרו בלשון ארמית שלא יבינו מה שאנו אומרים שכך מצונו עשה דברים נאמרו במזיקין שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם מרברים בלשון הקודש כמלאכי השרת ואילו היינו אומרים בלשון הקודש היו מבינים. (טו) ומורי הרב ר' בנימין נר"ו הקשה הרי כבר נאמר ליל שמורים לילה המשומר מן המזיקין ומורי הרב ר' יהודה אחי שני נר"ו פירש מה שאומרים אותו בלשון ארמית לפי שהוא היה הלעז שלהם שהרי בבבל נתקן ואומרים אותו בלעז כדי להבין הנשים והתינוקות לקיים מצות והגדת לבנך וגו' בעבור זו כמו שמפורש לפנינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך לעשות להם פתח כדי שישאלו ויפטר מלומר מה נשתנה: ואחרי ר' בנימין נר"ו פ' מה טעם אומרים אותו בלשון ארמית שדרשו רבותינו ז"ל במדרש איכה גלתה יהודה מעוני לא גלו ישראל עד שאכלו חמץ בפסח שנאמר גלתה יהודה מעוני כמה דאת אמר מצות לחם עוני לכך נהגו לאומרו בלשון ארמית כדי לגלות החמץ לבניהם שיהיו נוהרים בו וזהו פירושו זהו הלחם שיש בו סימן לחירות וגאולה שאכלו אבותינו כשיצאו ממצרים ואם חמאו בו אבותינו וגרם להם גלות הרי אנתנו נוהרים ונשמרים בו ועל כן אומרים כל דכפין ייתי ויכול להזכיר ולהודיע לכל שהרי אוכלין לחם מצה ולכך מסיימין הא שתא הכא כלומר אע"פ שעונותינו גרם לנו גלות יהי רצון מלפניך להביא גאולתנו שהרי אין בדינו עון זה לעכב. ויש מסיימין הבכא הואת בלשון הקודש ואומרים לשנה הבאה בארץ ישראל בני חורין. וטעם שלהם כיון שמסיימין דרך בקשה שאנו מבקשים מלפני המקום שישחררנו ויוציאנו מעבודות לחירות לימות המשיח ועל כן אנו מצריכין לאומרו בלשון שבינו בו המלאכים כההיא דאמרין לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית לפי שאין מלאכי השרת נוקטין לו:

מה נשתנה הלילה הזה. פירש רבינו ישעיה זצ"ל זה נתקן עבור מי שאין לו מי שישאל שאילו היה לו בן [הבם] שהיה שואל לא היו צריכין לאומרו. כי הא דאבוי הוה יתיב קמיה (דרבא) [דרבא] הוא דקא מנביה פתורא פ' שהיו עוקרין את השלחן אמר אטו מי אכלינן שאתה עוקר את השלחן מלפנינו אמר ליה (רבא) [רבא] פטרתן מלומר מה נשתנה אבל במקום שאין לו מי שישאל חייבין לשאל זה את זה. ואפי' שני תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות פסח: שבכל הלילות אין אנו ממבילין אפי' פעם אחת. בלשון הוה איתוקמא בגמרא ואכילת ירק קרי טיבול על שם שדרכו ליאכול על ידי טיבול חומץ או חרוסת ציצר: והלילה הזה שתי פעמים. טיבול ראשון וטיבול שני וטיבול ראשון אינו חובה אלא כדי שישאלו התינוקות ויאמרו בכל לילה אנו אוכלין הירקות בתוך הסעודה ועכשיו לפני הסעודה: והלילה הזה כולנו מסובין. (שהם) [שהרי] גם השמש צריך להסב ובן לפני אביו ואשה [חשובה] אצל בעלה והוא דבר תימה שהוא דרך חירות ושררה. כתב אחי ר' בנימין נר"ו שאילת מה נשתנה סדורה על יסוד הפסוק והגדת לבנך וגו' ובעבור זה כמו שמפורש בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך והנה הוא שואל על המרור כמו שאמר אנו אוכלין שאר ירקות וכן שואל על המצה כמו

שאמר

(יג) ככ"ו ב' איתא וזמנן קצית סמקדס קיים סיי לומרים בשעה שפסח ומלא ומרור מונחים לפניך. (יד) ככ"ו ב' איתא סה שמתא הכא עבדי לשחא דלמיום בלעמא דיסחאל וכו"ל בת"ר. (טו) ככ"ו ב' כתוב ומורי הל"ה מאיר ככ"ו.

שאמר והלילה הזה כולו מצה וכזמן שבית המקדש קיים שואל על פסח שאומרים בכל הלילות' אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי אך עתה אין מקום לשאלה זו ועוד שואל על ההסיכה הצריכה לכל אלו השאלות ועליה משיבין תחילה שאומרים עבדים היינו לפרעה במצרים כו' היא תשובת ההסיכה לבר שיצאנו מעבודת לחירות וההסיכה היא סימן לבני חורין ולפי שהיא זקוקה לכל השאלות משיבין עליה תחלה ותשובת השאלות האחרות בסוף הגדה רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים. ומפרש והולך פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה וכן למצה וכן למרור. תדע לך שהיא כן כדאמרינן התם אמר ליה רב נחמן לרראי עבדיה עבדא דשכביה מריה לבר חורין ויהיב ליה דהבא וכספא מאי בעי למיעבד ליה אמר ליה צריך לאודייה ליה ולשבחיה אמר ליה פטרתי ממומר מה נשתנה: **עבדים היינו לפרעה במצרים**. היא תשובת מה נשתנה כמו שפירשנו. והיה תשובת הבן החכם בפרשת ואהחנן ואם תאמר מאי דהוה הוה ומה לנו לספר כזה עתה לכך מסיים ואומר שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים. וכו'. ואוחזו הוציא משם: ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. כדאמרינן אפילו שני תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות פסח שואלין זה את זה כדי לקיים מצות והגדת והנה מביא ראיה הלכה למעשה:

[מעשה] ברבי אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק.

שם מקום מנחלת בנימין בספר יהושע: הניע זמן קרית שמע של שחרית. פירש אחי ר' בנימין נר"ו בא הודיענו שאילמלא קרית שמע שהיא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר [ביציאת מצרים]: אמר (לו) [להם] ר' אליעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה. יש מפרשין כבן שבעים ולא בן שבעים לפי שקפצה עליו זקנה ביום שנתמנה נשיא. כדאיתא בברכות אהררי ליה תמיכורו דרי תווריתא ובו ביום דרש בן זומא: ולא זכרתי שתאמר יציאת מצרים בלילה. [פירש] רבינו אפרים קלעי זצ"ל לא נצחתי לחכמים שיורו לדברי כדאמרן בכמה דוכתי בהא זכנהו פלוני לרבנן שנצחם בראיותיו שהיו מדלגים פרשת יציאת של קריאת שמע של ערבית לפי שאינה נוהגת אלא ביום כדכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה כדאמרן בברכות שהיו מדלגין ואומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת ואמונה כו' וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל לא זכרתי שתאמר יציאת [מצרים] בלילה שהייתי סבור אין מצוה אלא ביום עד ששמעתי דרשת בן זומא מיכן ואילך ניתקן לאומר ולהוכיח יציאת מצרים ביום ובלילה ביום באמה ויציב ובערב באמת ואמונה ואם תאמר וכו' ר' אליעזר לא היה מתפלל קודם לכן תפילת ערבית ומוכיח בו יציאת מצרים ויש לומר מדלג היה ואפי' בק"ש היה מרלג פרשת יציאת דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה ובלילה אינה חובת יציאת. ועוד כי בפרשת יציאת אינו כתוב בשכבך ובקומך וכל כך היה מדלג עד ששמע דרשת בן זומא וקבעם חובה: ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות. שהיה לו לומר (ט) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (כל) ימי חיך וחכמים שהיו חולקין עם בן זומא היו דורשין ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא את ימות המשיח כדאמרן לא שתעקר [יציאת מצרים] ממקומה אלא שיהא שיעבוד מלכות עוקר ויציאת מצרים תפילה לה: **ברוך המקום ברוך הוא**. פי' להקב"ה קרי מקום שהוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו. [כדאיתא] בתנחומא הנה מקום אתי הנה אני במקום פלוני לא נאמר אלא הנה מקום אתי שהוא מקום לעולמו ואין עולמו מקומו: ברוך שנתן תורה לישראל ברוך הוא. יש מפרשין לפי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארבעה בנים מתהיל בברכות התורה וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל התחלת הדרשה היא ומכרך תחלה ואח"כ דורש: כנגד ארבעה בנים דברה תורה. מילתא באנפי נפשה היא ואינו סמוך על מה שאומר למעלה ופירושו מצות ההגדה היא כתובה בארבעה מקומות ולפי המקראות הכתובים אנו למידין שכנגד ארבעה בנים דברה תורה כדמפרש ואילו קרי להו בנים כלומר שעדיין אין יודעין כלום כמו נערים: וכתב אחי ר' בנימין נר"ו הרי כאן ארבעה ברכות כנגד ארבעה פסוקין הכתובים במצות ההגדה. ומצות הגדה היא מצות עשה והיתה מעונה ברכה אלא שנפטרת בקריאת שמע והרי קריאת שמע מעונה ברכה לפניך ולאחריה ומתוך חיבתה רמזו עליה אלו

ארבעה ברכות ואין טעונו הזכרה ומלכות או יש לומר מה שאומרים בסוף אשר גאלנו היא ברכת ההגדה שהרי יש בה הזכרת מצה ומרור ופסח בזמן הבית היה מקדימין ואומרין והגיענו הלילה הזה לאכול בו פסח מצה ומרורים והרי יש בה תשובה לכל השאלות ועל כן פותחין בה בברוך והותמין בברוך לפי שהיא מטבע ארוך. ולמה קבעוה בסוף ההגדה לפי שרצוין לדרוש כמה דרשות בענין ההגדה ואם היה מברך תחלה אשר גאלנו לא היה חוזר למפרע ודרוש אל השעבוד:

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. מקרא זו בפרשת ואתחנן וכתוב בתריה ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ויתן ה' אותות ומופתים וגו' ואתנו הוציא משם וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' רבינו קלונימוס זצ"ל פירש כך היא השאילה של בן חכם ולמה אנו אוכלין החגיגה קודם הפסח והלא הפסח עיקר הנס והיו לנו לאוכלו תחלה אף אתה אמור כהלכות [הפסח] שלפיכך אנו אוכלין החגיגה תחילה לפי שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן בגמר אבילה כשנפטירין מתוך סעודתן אוכלין את הפסח כדי שיהא מעט הפסח בפיו. ולאחר שאכל את הפסח אין מפטירין אפיקומן כלומר אפיקו מיני מזון לקינוח סעודה שלא להפקיע מעט הפסח מפיו. וזה הוא שאנו אוכלין כזית מצה באחרונה וזכר לפסח מקדש ובהריא גרסי' התם כשם שאין מפטירין [אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן] וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל: ועוד כתב ואם תאמר הלא הוא לא שאל אלא מדברי תורה דהיינו שאומר אשר צוה החוקים שנצטוו במצרים והיה משיב לו מדרבנן שאבילת הפסח לאחריו כן מדרבנן יש לומר מה העדות והחוקים [המשפטים] דהיינו לאכול חגיגה ופסח ונראה שהפסח היא עיקר מדאורייתא וכן שואל אותה למה שניתם הסדר והוא עונה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כמו שפירשנו ואחי ר' בנימין נר"ו כתב אע"פ ששאלת החכם ותשובות היא האחרונה שבכל אלו השואלים אפילו הכי הקדימה בהגדה שראוי להקדים בדברי חכמה ועוד שאנו צריכין לדרוש בפסוק והגדת לבנך ולסמוך אחריו סדר תחילת השעבוד איך נתגלגל תחילת יורדתו ושעבודו והאותות והנסים שנעשו שם עד שעת יציאתן לחירות ובודאי שאלת החכם ועל עניונו פסח שואל כך כתוב מה העדות והחוקים והמשפטים וכתב התם ואת חוקת הפסח וכתוב בכל חוקותיו וככל משפטי יעשו אותו וכשם שהוא כענין כך משיבין לו כהלכה ועל חוקת הפסח שואל משיבין לו כמו שכתוב בענין ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' וכך היא השאילה כשרואה הבן החכם אביו עם שכניו על פסח אחד ופעמים מגיע לאחד מהם חלק מועט והן מקפידין עליו לאוכלו מה שאין רגילין לעשות בשאר הימים להתאסף ולהתחבר יחד בסעודה ולהקפיד לחלק מועט כזה ולכך הוא שואל מה העדות והחוקים כלומר למה אתם צריכין להתחבר יחד בסעודה עתה שהוא יום חגיגה ודרך העולם להגן ולשמוח עם אנשי ביתו ואם מפני חיבת הפסח הרי יכולין לשלוח כנות איש לרעהו [כמו] משאר הקרבנות והנה שאלתו בדרך חכמה ומוסר מה העדות והחוקים והמשפטים וכלל עצמו עמהן שאמר אשר צוה ה' אלהינו. ומה שאמר אתכם ולא אותנו פי' ר' צדקיהו בר בנימין אחי שני זצ"ל שאין בזה מוציא עצמו מן הכלל כיון שאמר אלהינו אלא לפי שאין שוחטין פסח על הקטן וכשם ששאל כענין כן תהיה תשובתו כהלכה ואומר לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שאין מפטירין מחבורה לחבורה כרכיב בבית אחד יאכל ומתרגמין בחבורה היא יתאכל ופתרון אפיקומן כלומר אפיקו מאני מרבא ואע"ג שאין מקום עתה לשאלה זו שאין פסח בזמן הזה [לא] מלקוהו מן ההגדה שהרי יש לנו [מצת] אפיקומן במקומו. וכשאומרין אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן מנהגנו לאתו חצי המצה הטמנה במפה שהיא אפיקומן להראותו לכל בני המסובה [כלומר שהיא זכר לפסח]:

רשע מדו אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו. פירש רבינו ישעיה זצ"ל כשם ששאל ברשע לבבו כך יענה לו הוא אמר לכם ולא לו אף אתה ענה אותו בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו שאילו היה שם לא היה נגאל אלא היה מת בשלשת ימי אפילה. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב מה העבודה הזאת [לכם] בירושלמי מפרש מה העבודה הזאת שאתם מטרוחים עלינו בכל שנה ושנה פי' דקאמר לשון עבודה ותימה דקרא נמי לשון עבודה כתיב ועבדת את עבודה הזאת ויש לומר כיון שלשון עבודה משמע על שני פנים האחת עבודת רצון מאהבה כמו ועבדתם את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם והשנית עבודת טורח ועמל

ועמל כמו ויעבדו מצרים ומעבודה קשה ואנו רואין בו מדת רשע שהרי הוציא עצמו מן הכלל דקאמר לכם דמשמע לכם ולא לו וכפר בעיקר שלא הזכיר השם בענין ואינה נראית לו עבודת השם לכך אמר מה העבודה הזאת לכם כלומר המורה הוא עליכם למה וכי מה אתם זוכין בו אף אתה הקהה את שיניו כמו ושיני בנים תקחינה כלומר תן לו משלו ואומר לו בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו שאילו היה שם לא היה נגאל לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה הוא אינו מאמין בגאולה לפיכך אינו ראוי להיגאל וכן מצינו כשאמר אלישע בעת מחר סאה סולת בשקל ויען השליש ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים ולא האמין והנביא השיבו הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ויהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימות מדה כנגד מדה. ועוד כתב יש מהמיהין ואומרין שאין תשובות הכן הרשע. על סדר המקראות כמו שמשורר בהגדה ונראה בעיני שאין בזה שנוי וכסדר המקראות בפרשת כך סדרן בהגדה והא לך סדר המקראות בפרשת משכו כתיב והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח וגו'. ובפרשת קדש לי כתיב ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה וסמך ליה והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והוא מוסב על השאילה שלמעלה בפרשת משכו מה העבודה הזאת לכם שהרי כאן נמי כתיב [עבודה] כמו שנאמר בסמוך למעלה הימנו ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה ואע"פ שמרוחקין הפסוקין זה מזה לשון עבודה היא המקרבתן להודיע שהיא תשובת שאילה העבודה של מעלה ומה שהשיב תחילה ואמרתם זבח פסח אין בו כל צורך תשובתו אלא ע"פ שהוא רשע ושאל ברשע לבבו מה העבודה הזאת והמורה הוא עליכם צריך להודיע עיקר המצוה כדי שלא יבזה אותה לכך אמר זבח פסח כלומר אינה עבודה של מורה אלא עבודה של רצון שאין לשון זבח אלא רצון זכה דתיבא לרצונכם תובחו וכן על מה שלא הזכיר את השם וכפר בעיקר לפיכך משיב ואומר לו לה' לשם השם אנו עושין ומה שאמר לכם ולא לי שהוציא עצמו מן הכלל ותשובת בפסוק והגדת בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו ואם היו שני הפסוקין מקורבין לא היה צריך להתחיל בפסוק השני והגדת לבנך אלא היה מחבר תשובת בעבור זה אל ואמרתם זבח פסח לפי שהוא סיוע התשובה עכשיו שהפסוקין מרוחקין והוצרך להתחיל בו והגדת לבנך נמצינו למידן עוד ממנו שאנו צריכין להגיד הענין לפי שאינו יודע לשאול גם שינוי הלשון והגדת מוכיח שהיא פתיחת פתח והגדה למי שאינו יודע ואינו שואל שכל השאר שכתב בהן שאילה נאמר ואמרתם זבח פסח ואמרת אליו ואמרת לבנך וכאן נאמר והגדת למי שאינו שואל ולא הוצרך הסדרן לכתוב בשאלת הכן הרשע ואמרתם זבח פסח שאין בזה תשובה כנגד רשעו לפיכך קיצר בלשונו וכתב בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו ודיו:

ותם מהו אומר מה זאת. תם קורא למי שאינו חכם שיוודע להעמיק ולהסדיר שאלתו בדרך מוסר והכמה וגם אין בו רשע להעמיק ברשע לבבו אלא שואל סתם מה זאת. וכן הוא הפסוק בסוף פרשת בא אל פרעה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' [והגדת לבנך]. עשה לו פתח כדי שיוכין ושאל כמה דתיבא פתח פיך לאלם שנאמר והגדת לבנך:

יכול מראש חודש. כלומר מאחר שאנו מקרימין לדרוש בהל' המועד קודם המועד א"כ בזה יעשה פתח לבנו ותהיה מצות והגדת נוהגת מראש חודש שהרי עומד בראש חדש ומזהיר על הפסח שנאמר החודש הזה לכם ראש חדשים וגו' דבר אל בני ישראל לאמר ויקחו להם איש שה וגו' ת"ל ביום ההוא. כלומר מצות ההגדה נוהגת ביום הנס: אי' ביום ההוא יכול מבעוד יום. פי' משעת שחיטת הפסח שהרי כתיב בו מועד צאתך ממצרים ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך הא למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו. ובזמן שביה המקדש קיים היה אומר בשעה שפסח ומצה ומרור מונחים לפניך ולשון זה משמע שמראה לו באצבע על השולחן מצה זו מרור זה (י):

מתחילה

(י) כ"ב ב' איתא וכן נ"ב למהנין ולהסדורם לכל בני התשובה בעת שאומר מצה זו ומרור זה. וכ"ס כ"ב.

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו כו'. לפי מה ששינוי מתחיל בנגות ומסיים בשבח ואמר' עלה מאי נגות רב אמר מתחלה ושמואל אמר עבדים היינו עבדין כתרומיהו ומתחלה הוא מוסב על מה שאמרנו למעלה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ובזמן הפסח היו אומרים בזמן שפסח ומצה ומרור מונחים לפניך: ומצאתי מפרשין לפי שהמומר לעבודת כוכבים אסור באכילת פסח כדכתיב כל בן נכר לא יאכל בו ואנו עוסקין בהלכות הפסח לפיכך הוכיח ע"ז וכדי שישמעו הבנים וילמדו מוסר. והנכון לפי שהוא צריך להזכיר יציאת מצרים וירידתן לשיעבוד איך היה והנסים והנפלאות שעשה עמנו בא הורדע כי הכל היה ממנו מרוב אהבתו אלינו. שהרי לאברהם היו כמה בנים ומכולם לא בחר אלא ביצחק וכן ליצחק יעקב ועשו ולא בחר אלא ביעקב כמו שמפרש והולך. וגור עליהן שעבוד מלכות בעולם הזה כדי לזכותם בעולם הבא כמפרש בבראשית רבא בענין בין הבתרים: וארבה את זרעו. מפרש בירושלמי וארב כתיב הרבה ריבים רבתי בעבורם: ואתן לעשו את הר שעיר. יש מפרשים הר שיהיה על שם ושעירים ירקדו שם: ויעקב ובניו ירדו מצרים. לפרוע שטר חוב שנגזר עליהן בין הבתרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא. יש מפרשין שצריך לברך הקב"ה לירידתן לשעבוד שבשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה: שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות מה שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים. פי' אחי ר' בנימין נר"ו שזה שאמר שהקב"ה מחשב את הקץ לא קאי איציאת מצרים אלא אגאולה אחרונה קאי והוא להחזיק לב אומרי ההגדה לפי שבבשורת בין הבתרים הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו כל הגלויות ושעבודן וגלותן וגאולתן ועכשיו שבאין לספר ביציאת מצרים לבם מתחזק על ההכנסה שהבטיחן ומשתעשעין ומתנחמין בה שעתיד לקיימה להן באחרונה כמו שקיל בראשונה וכה פתרון ברוך שומר הבטחתו של ישראל כלומר ברוך המקום שעתיד לשמור לנו ההבטחה של גאולה שהבטיחנו. ברוך הוא שהוא מחשב את הקץ תמיד ואומר מתי יבא הקץ והעת של גאולה לעשות מה שאמר והכטיח לאברהם אבינו בין הבתרים שנאמר ויאמר לאברהם ידע תדע וגו' בארץ לא להם בבבל ועבדום כמרי וענו אותם ביון וגם את הגוי אשר יעבדו הן אנכי באדם ובכולו תתם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרי הבטחה של גאולה כך נדרשין בבראשית רבא ועוד פי' מעם אחר ברוך שומר הבטחתו של ישראל ששמר להן הבטחתו שהבטיחן להוציאן ממצרים והיה מחשב על הקץ לדלו ולקפצו וכן פירושו שאותן ק"צ שנים שאנו חסרין לשעבוד מצרים ממה שהיה הגזירה שהגזירה היתה ארבע מאות שנה והם לא נשתעבדו אלא מאתים ועשר הרי אנו צריכין להשלים חשבון ק"צ שנים (יח) משעה שהיתה הגזירה בין הבתרים שבשאהה מחשב בין הבתרים עד שנה שיצאו ישראל ממצרים תמצא ארבעה מאות ושלושים שנה מכוונין צא ולמד משמעות הפסוקין ופירושו בגזירת בין הבתרים כתיב ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וביציאת מצרים כתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה וכשאתה מחשב כל השנים שעמדו ישראל במצרים משעה שירדו עד שעה שיצאו לא תמצאם אלא מאתים ועשר שנים בוא וראה כי קתה היה מיורדי מצרים והיה קל"ג שנים עמרם בנו היה קל"ז שנים וביציאת מצרים כתיב ומושה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה וכשאתה כולל כל שנות קתה ושנות עמרם ושמונים של משה אינם עולים לארבע מאות שנים כל שכן שאתה צריך להוציא מהם כל שנים שהיה לו לקתה עד שלא ירדו למצרים ועד שלא הלוד עמרם וכן אתה צריך להוציא השנים שהיו לו לעמרם עד שלא נולד משה ואז תמצא החשבון מכוון: והנה אנו צריכין למדרש רבותינו ז"ל אמרו רבותינו שכשירדו למצרים נולדה יוכבד בין החומות והיא השלימה מנין שבעים נפש שכשאתה מונה פרטין לא תמצאם אלא ששים ותשע בסדר עולם בת מאה ושלושים היתה יוכבד כשולדה את משה הרי מירידתן למצרים עד שנולד משה קל"ש שנים וכתיב ומושה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה הרי מאתים ועשר וסימן לדבר רד"ו שמה ותנה [אנו] צריכין להשלים החשבון ארבעה מאות שנה של גזירת בין הבתרים ק"צ שנה וזה שאמרנו למעלה שהקב"ה [חישב] את הקץ פי' אותן ק"צ שנים החסרין מחשבון ת' שנים חישב אותן מבין הבתרים שנאמר כי

(יח) נכ"י ב' ולפי סהקב"ס הוה חסן נקבד גאולתן של ישראל חסין אותן ק"ס שנים. וכו"ל נח"ל.

גר יהיה זרעך בארץ לא להם משעה שיהיה לך זרע והוא זמן תחילת הגזירה צא וחשוב ס' שנה של יצחק עד שנולד יעקב כדכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם וק"ל שנה שהיה לו ליעקב כשירד למצרים כדכתיב ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ שנה משנולד יצחק עד שירדו למצרים ובמצרים עמדו ר"י שנה הרי ארבע מאות שנה מכוונין משנולד יצחק עד שיצאו ממצרים נמצא הפסוק של גזירת בין הבתרים מקיים וכך משמעו של פסוק ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה כלומר תדע כי גירות יהיה נגזר על זרעך משעה שנולד ועבודת ועינוי (ט) ובין השעבוד והגירות והעינוי יהיה ארבע מאות שנה. תדע שכל שנות האבות היו בגירות וטילטול (ויגר) [וישב] יצחק בגרר ויאמר אבימלך לך מעמנו וכן אמר יעקב ימי שני מגורי שכולן היו בכלל גירות והנה אנו צריכין לקיים הפסוק השני ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמרו רבותינו כשנראה לאברהם בין הבתרים אברהם בן שבעים שנה וכשנולד יצחק היה בן ק' שנה. נמצא משנזרה הגזירה בין הבתרים עד שנולד יצחק שלשים שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה הרי שנגזר בין הבתרים עד שיצאו ממצרים שלשים וארבע מאות שנה וכך משמעו של פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו באותה גזירה ושטר חוב של גירות ושעבוד הנגזר עליהם במצרים משעת הגזירה עד שפרעו אותו החוב שלשים שנה וארבע מאות שנה והנה כל המקראות מקיימין ודבורין על אופניהן:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. פי' אחי ר' בנימין גר"ו הבסחה הגאולה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בין הבתרים כשהראה לו השעבוד וגלויות היא אותה ההבטחה שעמדה לאבותינו במצרים ובבבל ובמדי ובין והיא העומדת לנו באדום שאו הראה לו כל הגלויות וכן הוא מפורש בבראשית רבא אימה זו בבל השיבה זו מדי גדולה זו יון נופלת עליו זו אדום וכשם שהראה לו השעבוד כן הראה לו הגאולה כמו שפירשנו למעלה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול על כולם הוא אומר כן: שלא אחד בלבד עמד עלינו. כלומר לא המצרים בלבד עמדו להרע לנו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו להרע לנו ולכלותינו בכח אותה הגזירה של גלויות שנגזרו בין הגזרים והקב"ה מצילנו תמיד מידם כאשר הבטחנו:

צא ולמד מזה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שגם הוא בא כח [אותה] הגזירה שפרעה לא נזר בתחילת גזירתו אלא על הזכרים כדכתיב כל הבן הילוד היאורה תשליכה ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע אלמלי החלום כמו שפירש והולך ואחרי אביכם אמש אמר אלי השמר לך מדבר עם יעקב וגו'. והוא שנאמר ארמי אובד אבי שלא בא אלא לאבדו והקב"ה מצרף להן לרשעים מהשבה למעשה לכך נאמר ארמי אובד אבי. לאחר שניצלו מלבן פגע לו פגע אחר שנאמר וירד מצרימה והנה דורש כל סדר והולך הפסוקין כדאמרין התם ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה וסדר המקראות כך הם בפרשת והיה כי תבוא ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט וירי שם לגוי גדול עצום רוב וירעו אותנו המצרים ויעוננו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצטק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים ודורש והולך כל אחד ואחד על משמעו: **וירד מצרימה** אנום על פי הדבור. פי' כשירד יעקב אבינו ממצרים באנוס ירד ולא ברצון לפי שהיה יורע שעתידין בנו להשתעבד שם ואילמלא נלגול יוסף לא ירד לשם ומנין שהיה אנוס שנאמר אל תירא מרדה מצרימה מכלל שהיה מתירא לירד מפני השעבוד: ויגר שם מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים. פירוש התישב שם אלא לגור להתגורר שם עד שיעברו שני הרעב ואח"כ ישובו לארץ כנען [שנא'] ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה וגו': במתי מעט כמה שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ופתרון במתי מעט באנשים מעטים כמה התימר כל עיר מתים והם שבעים כנגד שבעים אומות: והיה שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצויינין שם. יש מפרשין שנמצאו יחד בכקום אחד בעיר אחד שהיו ישראל מצויינין ומסומנין לגוי גדול לשון ציון ואחי [רבי] בנימין גר"ו פי' אע"פ שהיו

(יע) ככ"ו ב' אומה וסוף הגירות והשעבוד והעינוי יקום לד' תלמות טהה כזה עמיתך כעמך חוב עד יום פלוגי הפרט לו כך כך. וכלי' בתחילת רמתי.

שהיו אנשים מעט ומתי מספר לא היו נבלעין במספר כל ההמון גדול שבמצרים אלא היו מצוינים ומסומנים ברתם ומנהגם עד שהיו ידועים ונכרים ונקראים גוי בפני עצמו כלומר שהיו נחשבים אומה בפני עצמה דאמר מר בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ושלא שינו את לשונם. ושלא היה בהם פרוצים בעריות ושלא היו בהם מלשינים: לגוי גדול עצום כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד וגו'. פי' כמשמעו שהיה עם סגיא ותקף כתרגומו ורבינו ישעיה זצ"ל פירש לגוי גדול אינו מדבר ברבוי עם שהרי אומר לפניו ועצום כמה שנאמר אלא פי' לגוי גדול שהיו גדולים וחשובים במצרים כמו שאומר אדם גדול וכמו (כן) [שנא'] וגם האיש משה גדול מאוד: ורב כמה שנאמר רבבה השרה נתתיך וגו'. פי' רבינו ישעיה זצ"ל ורב אינו שם דבר כמו הרבה שהרי אומר ועצום אלא פירושו הולך ומתרבה: ותבואי בעדי עדיים שדים נכוננו וגו'. זה מדבר כשהיו בנות ישראל יולדת בשדה מפני פחד המצרים כמו שנאמר תחת התפוח עוררתך פי' לשון ער ועונה כלומר שם עשיתי אותך לי לבן ושמה חיבלה יולדתך לשון חבלי יולדה ומה שאומר באברהם ואנכי הולך עירי [פתרונו] בלא ער כמו שיאמר מן שורש ובכל תבואתי תשרש והתרגום שלו בלא ולד וכשהיו בנות ישראל יולדת בשדה היתה בולעת הארץ את הולדות מפני המצרים והיו המצרים חורשים עליהם כמו שכתוב במדרש על גבי חרשו חורשים ולאחר כך ותבואי בעדי עדיים שדים נכונה ושערך צמה ואת עירום וכו' שהיו חוזרין לבתיהן כשהן גדולים. ואת עירום ועריה מן המצות כשגאלתיך ממצרים:

וירעו אותנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו וגו'. יש מפרשין וירעו נתחכמו היאך להרע לנו. אמרו שומה היה עשו שהיה ממתין [עד] שימות אביו להרוג את יעקב שבין כך ובין כך הוליד בנים וגידלן וכן לבן שהלך אחר החלום שנאמר לו השמר לך מדבר עם יעקב משוב ועד רע אבל אנו נתחכם לעקור את כולם כדי שלא ירגישו. ופתרון וירעו בחרו הגזירה הרעה שיכלו לבחור להרע לנו: ויענונו כמה שנאמר וישימו עליי שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה וגו'. יש מפרשין בסבלות ע"ז שהיו משעבדין אותן לע"ז כמה דתימר ישאווהו על כתף יסבלוהו: ויתנו עלינו עבודה קשה כמו שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. בתחלה בפה רך ולבסוף בפרך: ונצעק אל ה' אלהי אבותינו כמה שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'. אע"פ שלא נזכרו אבות בפסוק הזה בפסוק שלאחריו מוכיח וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' וכן הוא אומר ה' אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקדתי אתכם וגו': וישמע ה' את קולנו כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם וגו'. יש מפרשין וישמע ה' את קולנו בכותב אבות באברהם הוא אומר עקב אשר שמע אברהם בקולי ביצחק נאמר הקול קול יעקב אחר לו ואחר ליעקב: וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וגו'. פירש רבינו ישעיה זצ"ל אין זה עוני השעבוד שהרי כבר נאמר ואת לחצנו אלא זהו פרישות מנשותיהם כדי שלא להוליד ולהטות את הילדים. ואחרי ר' בנימין נר"י פי' ענינו לשון אם תענה את בנותי מגזירת ועונתה כמו עירי הפך ער מסעף פארה הפך וכלה סעיפיה אף כאן ענינו הפך עונה וזה מניעת תשמיש שבין שגורו אם בן הוא והמיתן אותו פרשו מנשותיהן אמרו מה לנו נוליד לבטלה והיו בהן שהיו סומכין על הנס ולא פורשו מנשותיהם לפיכך גזר למילדות אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וזיה כיון שראה פרעה שלא הועיל בגזירתו כלום כדכתיב ותחין את הילדים חור וגזר כל הבן הילוד היארה תשליכוהו: ואת עמלנו אלו הבנים כמו שנאמר כל הבן הילוד וגו'. הבנים קרי עמל לפי שהאדם עמל בהן בגידולן ומצינו כיוצא בזה למה יצוץ האלהים על קולך וחבל את מעשה ידך הם הבנים כדאמר' בעון נדרים בנים מתים: ואת לחצנו זה הדוחק כמה שנאמר וגם ראיתי את הלחץ וגו'. יש מפרשין על שם הדוחק שהיו הנוגשין דוחקין אותן להשלים תכן הלבנים וכן תרגום והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם וגו' ושלמוניא דוחקין למימר:

ויוציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בעצמו
כמה שנאמר ועברתי בארץ מצרים וגו'. פי' רבינו ישעיה זצ"ל משה לא היה שליח

אלא לרבר לפרעה אבל לא היה בירו כח להוציא אלא הקב"ה בעצמו. ואחי ר' בנימין נר"ו פ' מכת בכורות שהיא מכה אחרונה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים שעל ידי אותה המכה יצאו לחירות לא הביא [אותה] על ידי מלאך או על ידי שליח אלא הוא בעצמו הכה אותם בדכתיב וה' הכה וגו'. ושאר כל המכות רובם נעשו על ידי משה ואהרן והוא שמפרש והולך ועברתי והביתי כולן מיעוטיין נגהו והוא שאומר ולא יתן המשחות לכא אל בתיכם לנגוף אינו קשה שהמכה בעצמה קרי משחות כמו שנאמר בתחלת הענין ולא יהיה בכם נגף למשחות וגו' ומה שכתוב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים משמעו כמו שפירש הרב וצ"ל וישלח מלאך לרבר אל פרעה ולעשות האותות ויוציאנו ממצרים. עוד פ' אחי ר' בנימין נר"ו לא על ידי מלאך כו' לפי מה שמצינו בכניסתן לארץ נאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' וכול אף יציאתן ממצרים על ידי מלאך לכך נאמר ויוציאנו ה' ממצרים הוא בכבודו נגלה עליוהם וגאלם כמו שמפרש לפנינו או הנסה אלהים וגו' ומה שכתוב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים [מצינו] שהביאים נקראו מלאכים כמה דתימא ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים זה פתחם והיו מלעיבים במלאכי אלהים ובזוים דברו ומלעיבים בנביאיו. ויש מפרשים ועברתי והביתי כל הני מיעוטיין אינם מסדר ההגדה ואינם כתובים במכילתא עם כל שאר ההגדה לפי אינם עוקר ואין [רבי] נוהג לאומרם: **ביר** חזקה זה הדבר כמה יאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה וגו'. מצינו לשון יד במכת דבר ומפרש באגדת תלים כל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים הביא מכת דבר עם כל אחת ואחת [שנא'] ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים פירוש מכין (שהוכיר) [שהסגיר] מקניהם לרשפים במכת ברד שוהודבר. ממנו אנו למדין לשאר מכות שהיה דבר עמקן: ובזויע נמזיה זו החרב כמה שנא' וחרבו שלופה בידו נמזיה על ירושלים. פ' מצינו לשון נמזיה במכת חרב. כתב אחי ר' בנימין נר"ו והו שם המפורש שנקרא חרבו של משה והוא כתוב בס' תרום וכו היה עושה משה רבינו כל האותות שעשה במצרים. ועוד כתב בשם מורי הרב ר' מאיר נר"ו טעם אחר וכי איזו מכת חרב מצינו במצרים אלא זה מה שדרשו [רבותינו ז"ל] בפסיקתא דויהי בחצי הלילה בשעה שאמר משה ומת כל בכור נתכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם אמרו להן בגין דאמר משה ומת כל בכור וכל מה דאמר משה על הלין עמא אתא עליהון אלא איתון וניפק אילין עברייתא מבינן ואי לא [אינון] מיתין אמרו עשרה בנים לאחד ממנו ימותון וחד מנכון לא יקום על אילין עברייתא אמרין כל סמא דמילתא ניזיל גבי פרעה דהוא בכור דילמא הוא חיים על נפשיה וניפק אילין עברייתא מבינן הלכו אצל פרעה אמרו לו בגין דאמר משה ומת כל בכור וכל מה דאמר משה על הלין עמא אתא עליהון אלא קום אפיק אילין עברייתא מבינן ואי לא הלין עמא מיתין אמר קומי צאו וקפחו את שוקיהם של אלו אנא אמרתי או נפשי או נפשיהון דאילין עברייתא ואתון אמרין הכדין מיד יצאו הבכורות והרגו באבותיהן ששים ריבוא הה"ר למכה מצרים בבכוריהם במצרים: ובמורא גדול זו גילוי שב"נה. פ' שנגלה הקב"ה בכבודו והכה בכורי מצרים והוציא ישראל מתוכם כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. בכראשית רבה פרשה מ"ה אמר ר' יודן מלכא לקחת לו גוי עד ובמוראים גדולים ע"ב אותיות ואם יאמר לך אדם ע"ה הן אמור לו צא מהן גוי שני שאינו מן המניין והם כנגד השם הגדול כנגד בן ע"ב אותיות תרע שכן כתיב זה אלי ואנוהו שהיו מראים בכבודו באצבע: ובאותות זה המטה כמה שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך וגו'. והוא על האותות שעשה עם המטה שנהפך לנחש וחור ובלע ונעשה משה ובלע מכות החרטומים וכמה אותות נעשו בו ומצינו באגדה שהיו חקוקין עליו עשר מכות נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב כסימניו של ר' יהודה: ובמזותיים זה הדרם כמה שנאמר ונתתי מזותיים בשמים ובארץ. והו שנהפכו מימי מצרים לדם ומצינו שמכת דם נקראת מזות בדכתיב ונתתי מזותיים וגו': כתב אחי ר' בנימין נר"ו למה הזכירו מכת דם ומכת דבר מכל עשר מכות כשאתה מצרף אותות שתיהן עולין בגמטריא מאתים וחמשים והוא כנגד חשבון הגדול שדורשין התנאין לפנינו במכות שעל הים ומכלל אתה למד מכות שלקו במצרים. וכשאתה מצרף משה וחרב עמקן עולין ארבעתם בגמטריא תקי"ד ת"ק עולה חשבון כל המכות לפי חשבון כל התנאין שדורשים בהן וי"ד היתירין כנגד ארבעה עשר אותיות הכלולין בעשר מכות שלקו המצרים. ערוב כתיב חסר וי"ו וכן בכור כתיב חסר בלא וי"ו:

דבר אחר ביד חזקה שתיים נו'. עד הגה פי' הפסוקין בענין אחד והוכיח מהן קצת מהמכות שלקו ועתה רוצה להוכיח מהם כל עשר מכות שלקו במצרים ביד חזקה שתיים. ובורוע נטויה שתיים. ובמורא גדול שתיים. ובאותות שתיים. ובמפתים שתיים. פי' אע"פ שיד חזקה משמע אחת וזרוע נטויה משמע אחת מתוך שאנו רואין שמוכיר כאן ובמורא גדול לשון יחיד ובפסוק או הנסה כופלו לשון רבים ואמר ובמוראים גדולים דמשמע שנים הרי הן למודין ממנו כמו שכפל במורא גדול בן צריך לכפול ביד חזקה ובורוע נטויה ויגיד עליו ריעו. או יש לומר מתוך שאנו רואין שחלק בין יד לזרוע ואין יד בלא זרוע ולא זרוע בלא יד א"כ כשהוכיר ביד חזקה הרי כאן שנים יד וזרוע ומצינו לשון [חזק] אצל זרוע כמה דתימא הנה ה' אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו וגו'. וכן כשהוכיר זרוע נטויה כאן שנים זרוע ויד ומצינו לשון נטויה אצל יד כמה דתימא ועוד ידו נטויה ומקרא מפורש בירמיה ונלחמתי אני אתכם ביד נטויה וביד חזקה וגו'. או יש לומר מדקאמר ביד חזקה משמע (שתיים) [שמכח] וחזרת ומכה וכן זרוע נטויה לאחר שהכתה עוד היא נטויה להכות וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו:

רבי יהודה היה נותן בהן סימנין דצ"ך עד"ש באח"ב. כתב ר' ישעיה זצ"ל תימא מה סימן נתן ר' יהודה וכי אין אדם יודע ליקח מכל תיבה אות אחת ולעשות סימן אלא לא בא ר' יהודה אלא ליתן הסימן של השבון המכות שלקו על הים שר' יוסי היה אומר חמשים מכות ור' אליעזר אומר מאתיים ור' עקיבה אומר מאתיים וחמשים ובין כולם עוליים חמש מאות ועל זה אמר ר' יהודה הסימן דצ"ך עד"ש באח"ב שעולה חמש מאות ואחת ובגמטרי' לא קפדינן על אחת חסר או יתר ויש מפרשין אחת יתירה כנגד אצבע אלהים הוא שנאמר במצרים ולכך נתן הסימן להודיע שבכולן לקו. ומורי הרב מאיר אמר בשם הר"ר יהודה החסיד זצ"ל לפי שבתלים אינם סדורים המכות כמו שהן סדורין בפרשה לפיכך נתן ר' יהודה סימן הללו להודיע שסדר הפרשה עקרי. ואחי ר' בנימין נר"ו כ' לפי שהמכות ילו מהן שהיו בהתראה ויש מהן שהיו שלא בהתראה לפיכך בא ר' יהודה ונתן סימנין הללו לחלק ולהודיע אי זה מהן היו בהתראה ואי זה מהן היה בלא התראה לכך הפליג תיבת דצ"ך בהתראה ר' בלא התראה וכן עד"ש ע"ד בהתראה ש' בלא התראה באח"ב בא בהתראה ה' בלא התראה ב' אחרונה בהתראה: ועוד כתב טעם אחר דצ"ך שלשתם היו על ידי אהרן ביום כתיב אמור אל אהרן קח מטף ונטה ירך על מימי מצרים. בצפרדעים כתיב אמור אל אהרן נטה ירך במטף על הנהרות וגו'. בכנים כתיב אמור אל אהרן אחיך נטה את מטף והך את עפר הארץ וגו'. עד"ש ערוב דבר לא על יד זה ולא על יד זה שחין על יד שניהם שנאמר קחו לכם מלא חפניכם פוח כבשן וזרקו משה השמימה וגו' הלקיחה היתה על ידי שניהם. באח"ב בא"ח על יד משה בברד כתיב נטה ירך על השמים. בארבה כתיב נטה את ירך על ארץ מצרים בארבה. בחשך נטה ירך על השמים ב' מכות בכורות לא ע"י זה ולא ע"י זה נמצאת סדר המכות שלשה ע"י הקב"ה שלשה ע"י אהרן שלשה ע"י משה ואחת ע"י שלשתן שחין קחו לכם מלא חפניכם פוח כבשן וזרקו משה השמימה ולפי זה הטעם עולה הסימן דצ"ך ע"י אהרן (עדש"ב) (עד"ב) ערוב דבר בכורות ע"י הקב"ה שחין היתירה על יד כולם אח"ב על יד משה ארבה חושך ברד וכיון שכבר ובכורות ראש התיבה שלחם ב' אין אנו צריכין לשנות הסימן שהרי הסימן דצ"ך וסימן בא"ח עולה יפה וכן ע"ד עולה יפה ומפני אות אחת לא נשתנה הסימן:

רבי יוסי הגלילי אומר מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מהו אומר ויאמרו התרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא ועל הים מהו אומר וירא ישראל את היר הגדולה וגו' כמה לקו באצבע עשר מכות וכו'. פי' לפי שבמצרים לקו עשר מכות וכתוב בהן אצבע וביום נמי לקו עשר מכות כמו ששנינו באבות עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשרה על הים ומפורשין באבות דר' נתן ובמכילתא ובמכות שעל הים נאמר וירא ישראל את היר הגדולה ויש ביד ה' אצבעות א"כ יש לנו לידע שאותן עשר מכות המפורשין (בשירת) [על] הים לקו אותן בכל אצבע ואצבע כמה שלקו באצבע אחת עשר מכות במצרים הוא שאמר הכתוב וירא ישראל את היר הגדולה היר הידוע שכבר לקו בה הגדולה שהיא גדולה במכות בראשונה

בראשונה י' מכות לכל אצבע נמצא על הים לה' אצבעות נ' מכות ולר' אליעזר שרורש שכל סכה ומכה היתה של ד' מכות ונמצא שהמכות של מצרים שהיו י' [באצבע אחת] עולים למ' ושעל הים שהיו חמשים עולים למאתים מ' לכל אצבע ואצבע ולר' עקיבה שמוסיף לדרוש שכל מכה ומכה היתה של חמש מכות נמצא שהמכות של מצרים היו עשר עולים לחמשים ושעל הים שהיה (חמשים) [חמש אצבעות] עולים למאתים וחמשים חמשים לכל אצבע ואצבע: **כמה מעלות טובות למקום עלינו.** יש מפרשין לפי שאילו התנאים היו מעלין כל אחד ואחד בחשבון לפיכך אמר [כמה מעלות טובות] כלומר עדיין נוכל לספר ולהרבות במעלות הטובות והנסים שעשה לנו המקום כמה וכמה ונזיל וזהו די לנו כמפורש באגדה או הנסה אלהים ממצרים ולא עשה בהם שפטים היה נס גדול וזהו די לנו כמפורש באגדה או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי מהו גוי מקרב גוי כזה שמושיך את העובר ממעי אמו בלא זמנו שלא היו ראויין לצאת שהיתה מדת הדין מקטרגת עליהן אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות כו'. ואחרי שכל לנו הנס הזה להוציאנו ממצרים ולעשות בהם שפטים על ידי ששעברו בנו. אם עשה בהם שפטים ולא עשה דין באלהיהם היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכל הנס לעשות בהם שפטים ולעשות דין באלהיהם כדי שלא יאמרו כי אותם המכות יראתם הביאה אותם עליהם ולא לקו מחמת השעבוד שהשתעבדו בנו. אם עשה דין באלהיהם ולא הרג את בכוריהם היה נס גדול ודי לנו והזכיר עשה [דין] באלהיהם אצל בכוריהם לפי שבלילה אחד היו שתי המכות והיתה מכתם שזה כדכתיב וככל אלהי מצרים אעשה שפטים של עין נרקבת של מתכת נימסת ונישכבת ושל אבן נופלת ונשברת וכן במכת בכורות לפי שהיה מנהגן של מצרים כשמת בכורו של אחד מהן היה צר צורתו על הכותל ועל המבלה ובו בלילה נמחקו ונמשמשו כולן והיה קשה עליהן כאילו בו ביום קברום ואחר שכל הנס לעשות דין באלהיהם ולהרוג את בכוריהם על ידי שנשתעבדו בישראל שנקראו בן בכור כמה דתימר בני בכורי ישראל וכמו שהתרה אותם בתחלה הנה אנכי הורג את בנך בכורך. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכל הנס להרוג את בכוריהם ונתן לנו את ממונם להעמידנו במקום לנחלה ונתן לנו שכר עבודה שנשתעבדו בנו כמה שהבטחנו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. אם נתן לנו את ממונם במצרים ולא קרע לנו את הים היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכל הנס לתת לנו את ממונם במצרים וקרע לנו את הים כדי להיפרע מהם במים בדבר אשר ודו להשליך בנים ליאור ולהורישנו ביות הים שהיתה כפולה ומכופלת על ביות מצרים כמה דתימר תורי זהב ועשה לך עם נקודת הכסף ואשר קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכל הנס לקרוע לנו את הים ולהעבירנו בתוכו בחרבה הוא ע"ז ששעברה עמנו ע"ז אמה דתימר ועבר בים צרה זה פסלו של מיכה ולא היינו ראויין לעבור. אם העבירנו בתוכו בחרבה ולא שיקע צרינו בתוכו היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכל הנס להעבירנו בתוך הים בחרבה ולשקע צרינו בתוכו להראותינו נקמתם שהיה רואה כל אחד ואחד ממנו את נגשו כשהיו מתים בתשנוק בתוך הים ושמהים על מפלתם אם שיקע צרינו בתוכו ולא סיפק צרכינו במדבר ארבעים שנה היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכל הנס לשקע צרינו בתוך הים ולהקיפנו מארץ פלשתים אל דרך המדבר ים סוף וסיפק לנו ארבעים שנה כל מה שהיינו צריכין כמה דתימר ידע לכתך את המדבר ומתרגמין סיפוק לך כל צורך וכתיב זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר וכתיב שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה. בפסיקתא דוהיה בשלח ר' אליעזר בר' שמעון שאל את ר' שמעון בר' יוסי בן לקניא חמוי אמר ליה מה דין דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי קוריות היו מוליכין עם ישראל במדבר אמר ליה ענני כבוד היו מעטפין אותן ולא היו בלין אמר ליה שמלתך לא בלתה מעליך ולא היו גדלין אמר ליה חלון הזה כל מה שהוא גדל גרתיקו גדל עמו. ולא היו צריכין תכבוסת אמר ליה ענני כבוד היו מנהיצין אותה ואל תתמה אמיטמן הזה אין מנהיצין אותו אלא באור ולא היו ריחן קשה מריח חויעה אמר ליה מתלבלין היו בדשא הכאר שנאמר וריח שמלותיך כריח לבנון. אם ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה בשאר צרכים ולא האכילנו את הכן היה נס גדול ודי לנו. ואחר שכל את הנס לספק צרכינו במדבר ארבעים שנה לכל שאר צרכים ולהאכילנו אר-והמן ולא נתן לנו את הישבת ובאכילת

המן שהיה בו כל מיני מעמים וכמה נסי נסים היו נעשים בו. אם האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכפל את הנס להאכילנו את המן ולהנחילנו את השבת שלא היה המן יורד בו והוא יום מנוחה מעני העולם הבא אם נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני היתה חובה גדולה ודי לנו ואחרי שכפל את המתנה הזאת שנתן לנו את השבת ובשבת קרבנו הר סיני והראנו שבינתו עין בעין והשמעינו קולו אשר לא שמע עם אחר כמונו יחי. אם קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה הרי זו חיבה יתרה ודי לנו. ואחרי שכפל גם זאת וקרבנו לפני הר סיני במעמד עשרת הדברות ונתן לנו את התורה שש מאות ושלוש עשרה מצות הקוסים ומשפטים צדיקים לחיותנו בהם בזה ובבא. אם נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל הרי זו חיבה גדולה ודי לנו ואחרי שכפל גם זאת לתת לנו את התורה שבשכרה הנחילנו ארץ ישראל כמה דתימר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו וכתיב בתריה בעבור ישמרו הקיו (ומצותיו) [ותורתיו] ינצורו וגו'. אם הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית המקדש הרי זו חיבה גדולה ודי לנו ואחרי שכפל גם זאת להכניסנו לארץ ישראל ולבנות לנו את בית המקדש זהו אוהל מועד שנתיישב בנוב וגבעון ושילה כמה דתימר ועשו לי מקדש וגו' ולא בנה לנו את בית הבחירה זה בית המקדש שבנה שלמה הוא הנקרא בית עולמים ובית הבחירה על שם אל המקום אשר יבחר ה' שאין עוד אחריה היתר לבמות היתה חיבה גדולה ודי לנו. כ"ש שעשה עמנו כל אלה כמו שמסדר והולך מה שלא עשה עם אומה אחרת שיש לנו להדבק בדרכיו ושלא לסור מעבודתו. ואל תתמה על מה שקורא למשכן שילה בית המקדש שכך אמרו חכמים בות של אבנים מלמטה ויריעות וקרשים מלמעלה ומסדר והולך עד בנין הבית לפי שצריך לומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביית המקדש קיים שהיו אוכלין פסחים בלילה הזה בהלל ובשמחה כמה דתימר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמת לבב וגו' כל זאת הכבא פירשה אותה ר' בנימין אחי נר"ו:

על אחת כמה וכמה מזובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. כמו שפירש לעשות לנו וכפל נסים גדולים ונוראים מה שלא היינו ראויין לכך והפליא עמנו בחסדיו. בנה לנו את בית הבחירה כמו שפירשנו זה בית עולמים לכפרה על כל עונותינו שהיו תמיד של שחר מכפר על עונות של ערב ותמיד של בין הערבים מכפר על עונות של יום דאמר מר לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר צדק ילין בה צדק ילין בה:

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמנו שבית המקדש קיים וכו'. פי' עתה חוזר על תשובת מה נשתנה כמו שפירשתי למה ועל אלו שלשה דברים מצות ההגדה מיוסרת לומר בעבור זה בזמן שמונחים לפניך ואע"פ שאין בזמן הזה פסח נוהג לא סילקוהו מכל וכל מן ההגדה לפי ששאלת בן התכם מיוסרת עליו ועוד שהרי גותנים בקערה בשר וזכר לפסח הכל כמפורש למעלה אך כשאמרים פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביית המקדש קיים אינו צריך להגביה אותו הבשר שבקערה לזכר הפסח כמו שצריך במצה ובמרור דאמר רבה מצה צריך להגביה מרור צריך להגביה על שם והגדת לבנך וגו' בעבור זה. בשר אינו צריך להגביה שלא יאמרו בשר זה לפסח הוא ונראה כאוכל קדשים בחוץ: אשר פסח. כמו אשר פסע וכן פתרון ופסחתי עליכם. ופסח ה' על הפתח. עד מה אתם פוסחים וכו' לשון קפיצה: מצה זו שאנו אוכלין כו'. כשאמר מצה זו צריך להגביה המצה כדי להראותה לכל בני המסיבה על שם בעבור זה כמו שפירשנו וכן כשאומר מרור זה אוחז את המרור בידו ומגביהו: על שם שלא הפסיק בציקן של אבותינו להחמיין כו' שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמין וכל כך למה כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמזמה. ופי' ר' ישעיה זצ"ל אילו היו יולדין להתמזמה היו אופין אותו חמין שפסח מצרים לא נצטוו על חמין אלא לילה אחת והפסוק שאמר ששת ימים תאכל מצות אינו אלא להורות ואם תאמר הרי אנו אומרים מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הפסיק בציקן של אבותינו להחמיין כך פירושו מכיון שהקב"ה רואה את העתיד צופה ומביט מה שתתיד להיות על כן צום מבערב על הנס של מחר: מרור זה שאנו אוכלין כו' על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים

במצרים שנאמר וימררו את חיהם וגו'. והחזרת נקרא מרור והוא עיקר המצוה דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן למה נמשלו המצרים במרור לומר לך מה מרור זה תחלתו רך וסופו קשה אף מצרים תחלתן רך וסופן קשה פ"א היינו דכתיב אשר עבדו בהן בפרך תחלה בפה רך ולבסוף בפרך :

ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שלא את אבותינו בלבד נאל הקב"ה אלא אף אותנו נאל שנאמר ואתנו הוציא משם. זה מוסב על מה שאמרנו למעלה בתחילת ההגדה שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים בו והיינו דאמר רבה צריך שיאמר ואתנו הוציא משם והוא בסוף תשובת הבן החכם לאחר פסוק עבדים היינו בפרשת ואתחנן כלומר הרי אנו בכלל כל הנסים שאילו לא יצאו הן עדיין היינו עבדים לפרעה במצרים :

לפיכך אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך ולגדל ולקדש למי שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות וכו'. פי' זה במקום שעשה נסים שהיינו חייבים לברך כמו שפירשנו בתחילת ההגדה ומסיימן ונאמר לפניו הללויה ומתחילין את ההלל ואומר אותו בשמחה ושמחה (וי) על שם השיר יהיה לכם כליל התקדש הן וגו' ושנו חכמים עד היכן הוא אומר בית שמיאי אומרין עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרין עד חלמיש למעיינו מים וקיימא לן הלכה כבית הלל ומנהג שאין מברכין עליו תחילה והמעם מפורש בתשובות הגאונים ז"ל למה אין מברכין על ההלל כלילי פסחים [אע"פ] שאנו גומרין אותו לפי שחולקין אותו לשנים שעכשיו אומרין עד חלמיש למעיינו מים. ועל כוס רביעי מתחילין לא לנו וגומרין אותו ואם תאמר ובי יש דבר שצריך ברכה לאחריו ואינו מעון ברכה לפניו הנה אמת ויציב אמת ואמונה ואם תאמר הרי אמרו חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה אחרונה שבקריאת שמע דאמר ר' יוחנן אין למידין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ. ובמס' סופרים פרק י"ט משמע שהיו מברכין עליו והכי איתא התם לאחר תפילת ערבית כדרך שקורין אותו בתפלת שחרית ואז היו מברכין עליו והכי איתא התם וגומר את ההלל כל שמונת ימי חנוכה בשלש פרקים הראשונים אין משיבין ואין צריך [לומר] לשאול בשנים האחרונים שואלין מפני היראה ומשיבין מפני הכבוד ואלו הן שלש פרקים הראשונים הללו עבדי בצאת ישראל אהבתי בשנים פרקים האחרונים הללו ה' כל גוים הודו לה' כי טוב וצריך לברך תחילתן ולקרותן בנעימה דתני ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים ולילה אחד בשנה יחיד גומר בהן את ההלל שמונת ימי חנוכה ושמונת ימי החג ויום טוב של עצרת ויום טוב ראשון של פסח ולילו ובגולה עשרים ואחד יום ושני לילות ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בשני לילות של גלות ולברך עליהן ולאומר בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו וכשהוא קורא בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים הא למדת שקריאת הלל בהגדה אינו מעונה ברכה. והרב ר' אביגדור בהן צדק נר"ו השיב לר' בנימין אחי נר"ו אמרו עליו על רבינו יצחק בר אבהם כי היה מברך על ההלל כלילי פסחים שתי ברכות לקרוא קודם הסעודה ולגמור על כוס רביעי והביא רא' לדבריו מירושלמי פרק קמא דברכות דגרסי' התם כל הברכות פותחין בהם בברוך ואם היתה ברכה הסמוכה לחברתה אין פותחין התיב ר' ירמיה הרי גאולה פי' הרי גאולה הרי ברכת אשר גאלנו שאומרין כלילי פסחים הסמוכה לשל לפניה היא ברכת ההלל ומתרג' שנייא הוא דאמר ר' יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא פי' עמיס שאינה סמוכה כי היו גילין לקרות הלל בבית הכנסת כשאין וידעין כולן לקרות כדתנאי בתוספתא בני העיר שאין להן מי שיקרא את ההלל נכנסין בבית הכנסת וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וגומרין עד סוף ואם אי אפשר להן כן גומרין את ההלל ותו פריך התם והא סופה פי' למה פותח בברוך בכורא פרי הגפן אחר הגאולה אי נמי למה חוזר ומברך שנית לומר את ההלל לאחר המזון כשבא להתחיל לא לנו הלא סמוכה היא לעל הגפן שבירך אחר היון ומתרג' שתיס הנה אחת להבא ואחת לשעבר (פ) על מה ששתה זכרונת הלל על הבא ועוד נראה לפרש והא סופה קאי איהללוק יש בה חתימה ואינה פותח בה בברוך ואינה סמוכה לחבירתה דקס"ד דמקשה שאינו מברך לאחר המזון

(ע) כפ"י ב' איתא גמיר ונעימה וכו"ל. (ב) כפ"י ב' איתא פי' זו לכה נסמית אם סיינ ונאולה לשעבר. אי נמי על הגפן לשעבר.

המוון בשמתחיל לא לנו ומתריך שנים הנה כלומר מברך על ההלל ב' פעמים אחת לפני המוון ואחת לאחר המוון והויא ליה סמוכה לחברתה ותו פריך הרי נברך פי' למה פותח בברוך בברכת הון הלא היא סמוכה לברוך שאכלנו ומתריך שנייא הוא שאם היו שנים אין זימון ואינה סמוכה. ותו פריך הרי הון את הכל פי' אם אכלו שלשה כאחת והוצרך אחד מהן לצאת יושב עד שאומר כל ברכת הון ויוצא לרב ששת בפרק שלשה שאכלו שזו היא ברכת הוימון וכשנמר עיסקו חוזר וגומר ברכת המוון ומתחיל במקום שפסק דהיינו ברכת הארץ דכיון דוימנן אינה סמוכה היה ראוי לפתוח בה בברוך לעולם קשיא. ותו פריך התם פירכי אחרני ומתריך להו ואין צריך להאריך כאן מהא שמעינן מיהת שיפת הירושלמי שמברכין על ההלל בלילי פסחים ואין לתמוה למה חלוק מקריאת היום בברכה של אחריו שאומר יהללך ונשמת דאתחלתא דגאולה עדיפא וכתוב יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת כל מה שהמקום מוסיף להם לישראל טובה וכבוד גם הם מוסיפין לקלם לפניו בדברי שבח ותהלה הכל לפי הזמן ולא מיסתבר למימר שלפיכך אנו חייבים להודות להלל וכו' יהיה במקום ברכה צא ולמד מכל הברכות בין התובין במקרא בין אותן האמורין בדברי חכמים שלא נאמרו בלשון הזה אם נאמר עבד לפני אדוני אני חייב לברכך אם אינו מברך אך יצא ידי חובתו איך אם יאמר אני חייב לעובדך אם אינו עושה הדין עבודתו פטומי מילי בעלמא נינחו עד כאן תשובת הרב. ואחרי שקראו את ההלל עד הלמיש למעיניו מיס מתחילין ואומרין בא"י אמ"ה אשר נאלנו וגאל את אבותינו ממצרים כו' לפי שצריך לתתם הגאולה כדאמר' מתחיל בגנות ומסיים בשבח היא הגאולה כמו ששינוי וחותם בגאולה ר' מרפון מוסיף אשר נאלנו וגאל את אבותינו ממצרים כו' ר' עקיבה מוסיף כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום כו'. יש תמיהין והא קיימא לן דבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל והיכי קאמר יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך כו' דמשמע שבועות וסוכות ומתפלל שתהא הגאולה בינתיים [והרי הוא כמו תפלת שוא] ונראה לי לפרש דהכי קאמר כשם שהגיענו הליילה הזה לאכול בו מצה ומרורים כן יגיענו [ה' אלהינו] למועדים [ולרגלים] הבאים לקראתנו [לשלום] מן המלכיות לקיים בהן המצות הראויות בזמנם ולא יעכבו עלינו כשם שאין מעכבין עלינו בזה ועוד יגיענו ויזכנו למועד הזה להיות שמחים בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך. והנה המוכיח. ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים וזה לא יתכן אלא בפסח. ואחרי ר' בנימין פי' דהא דקאמר למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום מראש השנה ויום הכיפורים והג הסוכות קאמר ואתאי כו' אליעזר דאמר במס' ראש השנה בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ומשום הכי קאמר למועדים ולרגלים. למועדים היינו ראש השנה ויום הכיפורים שבכלל אלה מועדי ה' הם. ולרגלים היינו חג הסוכות ושמיני עצרת שגם הוא רגל בפני עצמו הוא. וצריך להקדים ולומר ושם נאכל מן הזבחים תחילה ואחר כך מן הפסחים שהרי חגיגה נאכלת קודם הפסח: ונגודה לך שיר חדש, פי' לפי מה שדרשו באגדת חוית לפי כשיצאו [ישראל] ממצרים ירשו בנקיבה הזאת שנוטלת עישור נכסים כך ירשו ישראל שבע אומות שהן עישור שבעים אומות לפיכך אמרו שירה בלשון נקיבה או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת וכו' אבל לעתיד שיהו יורשין בזכר ישיר בלשון זכר. [שנאמר] מומר שירו לה' שיר חדש. ואל תתמה על מה שאמר שיר חדש דמשמע לעתיד ואנו צריכין לתתם בגאולת מצרים דאמר רבא קריאת שמע והלילא [חותם] גאל ישראל פי' לשעבר דצלותא גואל ישראל על העתיד ואין כאן מעין תימימה מהך לתמימה. אין זה תימה דשם גאולה אחת היא ומשמע להבא ומשמע נמי לשעבר וחותם בא"י גאל ישראל על שם גאולת מצרים לשעבר כמו שפירשנו; ומברך על הכוס בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. ואע"פ שנמלו ידיו במויבול ראשון לפני קריאת ההגדה הורוין ונוטלין להם פעם שניה ומברכין על נטילת ידים כדא' בפרק ערבי פסחים אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש נמל ידיו במויבול ראשון צריך שיטול ידיו במויבול שני. והטעם מפרש התם כיון דבעי למומר אנגדתא והלילא מסה דעתיה לפי שהידים עסקניות הם ושמא בעוד שקראו ההגדה והלל נגעו ידיו בדבר המטמאין לכך צריך לחזור ולטול שהרי יש לו לאכול פת ואי אפשר לו לאכול בידים מטואבות. וכיון שתלה הטעם בהסח הדעת אם ברור לו ששימר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקודש או בשאר דברים המטמאין את הידים אינו צריך לחזור ולטול ידיו שהרי ידיו מהורות מנטילה ראשונה ואם

גמל אין לו לברך שמא יהיה ברכה לבמלה . ומה שאמר צריך שיטול ידיו במיובל שני לאו משום מיבול נקט לה שהרי יש לו לאכול המצה קודם המיבול ואין אכילת פת בלא נמילת ידים אלא מתוך שהזכיר מיבול ראשון הזכיר מיבול שני לסימנא בעלמא : נוטל [הבקי] שתי מצות מאותם הנקראות שמורים שהן בקערה אחת שלימה ואחת פרוסה ובוצע [בפרוסה] דאמר מר הכל מודים בפסח שמניח שלימה בתוך הפרוסה ובוצע מאי מעמא לחם עוני כתיב מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה . רבינו שלמה זצ"ל פי' מניח שלימה בתוך הפרוסה על שם לחם משנה ובוצע על השלימה המוציא לפי שברכת המוציא תדירה מברכין על השלימה וכן פי' רבינו גרשום זצ"ל וכן פי' רבינו שמואל זצ"ל . ובוצע ואינו אוכל עד שיבצע מן הפרוסה שתחתיה ומברך על אכילת מצה ואוכל משניהם יחד ונותן לכולם ואוכלין וצריכין להם דאמר מר מצה צריכה הסיבה . ורבינו [חננאל] זצ"ל . ורבינו ישעיה זצ"ל פירשו שמברכין המוציא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה . ורב ר' זרחיה זצ"ל כתב בספר המאור שמברך על הפרוסה שתי ברכות המוציא ועל אכילת מצה וכן ייסד הפייש בקרובה המיוחדת לשבת הגדול של פסח ובוצע ומברך בפרוסה שתיים המוציא לחם ומצה כהלכותיה . אלא מתוך שנתנו לתת בקערה שלש מצות של שמורים הרי הם רוצים לקיים מצוה בכל אחת ואחת באחת מברכין המוציא ובאחת על אכילת מצה ובאחת כורכין מצה בחזרת לעשות זכר לפסח . ולאחר שאכלו מצה של המוציא ועל אכילת מצה כאחת בהסיבת שמאל נוטל הבקי החזרת שהוא עיקר המצוה של מרור כמו שפירשנו בתוך ההגדה ומברך עליה על אכילת מרור ומשביל בהרוסת ומשקעה שם יפה [יפה] משום קפא הוא ארס שיש לירק ויש מפרשים תולעת לפי שעכשיו בלילה שמא לא יראה אותו והחרושת הוא הרפואה שלו שמונעתו לחיך . ואוכל ממנו לכל הפחות כוית ונותן לכולן ואוכלין ואין צריך להסב דאמר מר מרור אינו צריך הסיבה והטעם לפי שהמרור זכר לעבדות וההסיבה על שם החירות וכתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסידר בדין היה לברך עכשיו בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור אלא [לכך] מברכין על הירקות קודם ההגדה כדי שיתמהו התינוקת על אכילת ירקות קודם הסעודה שהרי אין רגילין לאכול ירקות עד לאחר הסעודה ומתוך כך שואלין מה נשתנה ואי אפשר לברך על אכילת מרור קודם ההגדה לפי שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו תכף למצה תהא ברכת מרור . ור' בנימין אחי נר"ו כתב לפיכך אין מברכין בורא פרי האדמה באכילת מרור שהרי ברכת המוציא פוטרן מדי דהוה אשאר ירקות הבאים בתוך הסעודה שאין מעוניין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן ונהי שהפת פוטרן מברכת הרשות כגון בורא פרי האדמה מברכת חובה דהיינו על אכילת מרור אין הפת פוטרן ולא בדברי ר' ישעיה זצ"ל שכתב לעיל גבי מיבול ראשון שירק פוטר מיבול שני מברכת בורא פרי האדמה וכן השיב הרב ר' אביגדור כהן צדק *) נר"ו בשם רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל שאין מברכין בורא פרי האדמה באכילת מרור דפת פוטרן משום דהוי דברים הרגילין לבוא מחמת הסעודה והביאם בתוך הסעודה שאין מעוניין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן ואע"פ שעכשיו הוא בא לשם מצוה בשביל זה לא יצטרך ברכה חדשה אלא על אכילת מרור בלבד ובאכילת פסח נמי לא היו מברכין ברכת שהכל מהאי מעמא דתניא בתוספתא שמברכין לאכול את הפסח וברכת שהכל לא קתני אע"ג דאכילוהו לשם מצוה ואוכלין אותו על השובע בלא פת וברכת בורא פרי האדמה דמיבול ראשון לא מהני לשני דהפסק גדול והסח הדעת יש בניניהן באגדתא והליליא ועיקרת שלהן דבעל כרחן חשיבו הפסק מדברכין בורא פרי הגפן על כוס שני כמו שכתבתי וכי תימא שאני ארבעה כוסות דתיקנו רבנן כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא ראשון לקידוש שני להגדה שני מיבולין הללו נמי תרי מילי נינהו ראשון להיכרא דתינוקת שני למצותו ולא יפטר זה את זה : לאחר שאכלו מרור כוית לכל הפחות כל אחד ואחד נוטל מצה השלישית של שמורים וחזרת וכורכין יחד ואוכלין כאחד בלי הסיבה שהרי יש בה מרור ועוד שהרי כבר אכלו המצה וצריך לברך כוית מצה עם כוית מרור לכל הפחות והטעם דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכין בבת אחת ואוכלין משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ואמר ר' יוחנן הלוקין עליו חבריו על הלל ואסיקנא השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך לאכול מצה ואוכל ועל אכילת מרור ואוכל ולבסוף אביל לחו לתרווייהו בהדי הדדי בלא ברכת פי' לפי שכבר בירך על שניהם :

זכר למקדש כהלל. פי' שהיו אוכלין בזמן הפסח שלשתן מכורכין כאחת פסח מצה ומרור
 ובזמן הוה שאין פסח נהג היה כורך המצה והמרור יחד לעשות זכר למקדש ואוכלין
 כאחת ואין צריך לטבל המרור בתרומת כשאוכלין עם המצה לפי שהפת נמי מעביר את הארס
 וכן מפורש בתשבות: ואוכלין ושותין לשובע נפשם ולאחר שאכלו ושתו כל צרכן נוטלין חצי
 המצה הנקראת אפיקומן שהיא נאכלת במקום פסח וזכר למצה הנאכלת עם הפסח דכתיב על מצות
 ומרורים יאכלוהו ואוכלין אותה בהסיבה שהרי היא במקום פסח והפסח [הוא] לשם הירות ואוכלין
 ממנה כוונת כל אחד ואחד לכל הפחות. ואינה מעונה ברכה אע"פ שהוא מצה של חובה שהרי
 כבר בירכו עליה בתהלה ועוד לאחר שמילא כריסו מכנה יחזור ויברך אתמהא: ולאחר שאכלו
 מצת אפיקומן אינו רשאי לאכול ד"א כל הלילה כדי שלא יפוג מעם מצה מפיו. דאמר מר בשם
 שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ופתרון אפיקומן מפורש
 למעלה בשאלת החכם. וכתב אחר ר' בנימין נר"ו יש לתמוה מה מעם עושין מצה אפיקומן ואין
 עושין מרור אפיקומן והלא שניהם כתובים בפסוק אחר בדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. ויש
 לומר הואיל ואמר רבא מצה בזמן הוה דאורייתא ומרור מדרבנן ותניא כוותיה שמע מינה דהלכתא
 כוותיה הלכך עבדינן ליה למצה אפיקומן זכר לפסח שהיא מדאורייתא ולא עבדינן ליה למרור
 אפיקומן זכר לפסח שהרי מרור אפי' עיקר אכילתו שאנו אוכלין אותו עתה אינו אלא זכר למה
 שהיינו אוכלין אותו בזמן הפסח מדאורייתא ועתה אוכלין אותו מדרבנן וכיון שהוא זכר לעצמו אינו
 עושה זכר לאחרים. כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסודר. פעם אחת שכח רבי ולא אכל
 מצת אפיקומן אחר סעודתו קודם ברכת המזון ואחר כך נזכר ולא רצה להזכיר ולאכול ממנה לפי
 שהיה צריך לברך אחריה ולשתות מכוס של ברכה ואי אפשר לשתות בין כוס של ברכת המזון
 לכוס של הלל דאמרו רבנן בין הבמות האלו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא
 ישתה. (ואם) [ולא] רצה לברך עליה בהמ"ו בלא יין לפי שתיקנו עליה כוס שלישי ונראה שהיא
 צריכה כוס ואפילו לאחר כוס רביעי של הלל לא רצה לאכול אותה ולברך ברכת המזון מפני
 שהם לא התקינו אלא ד' כוסות בלבד וכוס ה' לא התקינו והחזיק מעם ברבר זה שאין צריך
 להזכיר ולאכול מצה לפי שסתם רוב המצות שלנו כולן עשויות בתיקון חכמים ויש בהם שימור
 לשם מצה והמצה שאוכל בנמר סעודתו עולה לו לשם מצה של מצות הואיל ונעשית בהם
 שימור לשם מצה: ולאחר שאכלו מצת אפיקומן אם אכלו בתוך סעודתן דבר מזהם או מלח
 נוטלין ידיהן ואין מברכין על נטילת ידיים דמים אחרונים אינן מוענין ברכה ואם לא אכלו מלח
 ולא דבר מזהם אינם צריכין נטילת ידיים: מוענין כוס שלישי ומברכין עליו ברכת המזון ומזכיר
 יעלה ויבוא בבונה ירושלים ובשבת אומר נחמינו ואם טעה ולא הזכיר מעין המאורע חזר ואם
 נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן מועדים לשמחה לעמו ישראל
 לאות ולברית בא"י מקדש ישראל והומגים ומברכין בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל.
 מוענין כוס רביעי וגומרין את ההלל בנעימה והודאה כמו ששינונו רביעי נזכר עליו את ההלל
 ואומר עליו ברכת השיר ואמרו' עלה בנמרמא מאי ברכת השיר רב אמר יהללך (*) ור' יוחנן אמר
 נשמת כל חי ונהיגין למיעבד בתררווייהו והותמין יהללך ואח"כ אומר נשמת כל חי ותותמין מלך
 מהולל בתשבחות. וכשואמרים כוס ישועות אשא מגביה את הכוס בימינו ומוליך ומביא [על השלחן]
 בשמחת לבב ואח"כ אומר הללויה הללו את שם ה' כו'. ואומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו
 דתניא [כוס] חמישי אומרים עליו הלל הגדול דברי ר' מרפון וכיון דשרי ושרי אמוראי לפירושי
 איהו הלל הגדול שמע מינה שצריך לאמרו ותו אמרו' למה אומרים הלל הגדול א"ך יוחנן
 מפני שהקב"ה יושב ברום עולמים ומחלק מזונות לכל בריה אמר ר' יהושע בן לוי [חני] עשרים
 וששה כי לעולם [חסדן] כנגד מי כנגד עשרים וששה דורות שלא היתה בהן תורה וזן אותם
 הקב"ה בעבור חסדו. ומברכין בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. ונהיגין לומר רהיטין ופיוטין
 המסודרים בדברי שבת והודאה וכן ראוי לרבות בהלל ובהודאה לעושה נפלאות גדולות לבדו
 כי לעולם חסדו על ישראל: ובין ארבעה כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי
 לא ישתה. ומפורש בירושלמי למה בשביל שלא ישתכר פי' שמא ישתכר ונמצא מתבטל
 מכוס רביעי ומלגמור את ההלל ומקשה והלא משוכר הוא מה בין יין שבתוך המזון ליין שלאחר
 המזון ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר יין של אחר המזון משכר וכתב רבינו ישעיה זצ"ל
 ואם כן בין ראשון לשני שאינו בתוך הסעודה למה מותר לשתות ויש לומר כיון שלא אכל

עדיין ודעתו לאכול אינו יכול לשתות כל כך שישתכר ועל כן מותר: ושנו חכמים ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד האנשים ואחד הנשים ואחד התינוקות. אמר רב יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות בין אלא מחלקין להן קליזת ואגוזים כדי שישאלו. שתאן היו ודי וין יצא ידי חירות לא יצא ומסתבר דין שלנו נמי יצא שיהי אינו כל חוק דליירי על חד תלת מיא ביין שלהם א"כ הוי כמוזג. שתאן בבת אחת אמר רבא ידי וין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. כתבו הגאונים זצ"ל אם הוא בספינה או במקום שאין בו וין ויש שם צמוקים ישרה ענבים או צמוקין במים ודיו ודוקא צימוקים דאית בהו קיוהא אבל לית בהו קיוהא לא. וארבעה כוסות הללו אין בהם משום זוגות דאמר רב נחמן בר יצחק ליל שמורים כתיב לילה המשומר ובה מן המויקין. רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לפובה ואינו מצטרף לרעה. רבינא אמר כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא וארבעה כוסות הללו מברכין על [כל] כוס וכוס בורא פרי הגפן דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא. וכן מצאתי בפסקי של הגאונים זצ"ל אך בעל הדברות כתב שאין מברכין בורא פרי הגפן אלא בכוס של קידוש וככוס של ברכת המזון והדיון סברא לרב בהו צדק ורב יוסף בר רב עמרם [גאון] זצ"ל קמאי דקמאי. אבל על הגפן לא מברכין אלא בכוס אחרון וכן אמר רב האי גאון זצ"ל דלא מברכין על הגפן אלא בכוס אחרון וכ"כ ר' בנימין אחי נר"ו דלא מברכין אלא בכוס אחרון דברכת המזון פושרת וין שלפני הסעודה ושבתוך הסעודה מברכה של אחריוהו וכוס רביעי פושר כוס של ברכת המזון מברכה שלאחריו אבל לענין ברכה שלפניהו על כולן מברכין בורא פרי הגפן שבין שבל אחד ואחד מעון ישירה בפני עצמו ואין ראוי לומר ישירה בלא ברכה כדכתיב ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל תהלה [ותהלה] תן לו ברכה. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב איכא מאן דאמר לא מברכין על הגפן אלא לבסוף ואיכא מאן דאמר דמברכין בתר תרי כסי דמוקמי סעודה ובתר תרי כסי דבתר סעודה והדיון מעמא בתרא מעמא דמסתבר הוא שפיר דמי למיעבד הכי אבל לברך בורא פרי הגפן מברכין על כל כוס וכו'. ורבינו שלמה זצ"ל כתב בהלכות הפסח שמיד שצריך לברך על הגפן על כל כוס וכוס באו מעמא כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל שמברכין על הגפן על כל כוס וכוס וכן נראה בעיני דכיון דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא הילכך כל חד וחד מעון בורא פרי הגפן ובין דכל אחד ואחד מעון בורא פרי הגפן לפניו מעון על הגפן לאחריו [ומה שאמרנו שכל אחד מעון על הגפן לאחריו] דוקא כוס ראשון של קידוש ושני כוסות האחרונים אבל כוס שני של הגדה שאחריו בוצע להמוציא ואוכל ושותה בתוך סעודתו אין מברכין אחריו על הגפן שאם כן היה צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה. ודבר זה אינו מידי דהוה אכוס קידוש של שבתות ושאר ימים טובים שכוס קידוש פושר את היין שבתוך הסעודה מברכה שלפניו. ומירו [לפי] דברי רבינו שלמה זצ"ל ויתר המפרשים דסברי דאין ברכת המזון פושרת את היין שבתוך הסעודה מברכה על הגפן (כא) דאם ברכה אחת מעין שלש פושרת את היין שבתוך הסעודה שלש ברכות עצמן לא כל שכן א"כ כולן מעונין על הגפן חוץ מכוס שני של הגדה וכבר כתבתי מעמן וראויותיהן וסברתינו בזה בערוגת סדר הברכות הלכה קמ"ח:

והרצפה לקדש בפסח ולעשות כל הסדר בבית חבירו שאינו בקי [הרין] הוא רשאי בכך [לפי] שכך אמרו חכמים כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכה הלחם וברכה היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא ואיבעיא לן ברכת הלחם של מצה וברכה היין של קידוש היום (כג) אע"פ שיצא מוציא וכשם שמוציאו בברכה הלחם של מצה כך מוציאו בברכה מרור דהך מעמא הוא. מיהו כל הירקות של מיבול ראשון יש להסתפק שאינו אלא מפני התינוקות שישאלו או שמא כיון דרבין הקנהו כן כזה מוציאין דכל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקין וה"ה דבקריאת התגדה וההלל יכול להוציאן בקריאתו ויוצאין ידי חובתן כמו ששנונו בפרק לולב הגזול מי שהיה עבד [אין] אשה או קמן מקרא אותו עונה אחריוהו מה שהן אומרים ותהא מוציא לו ואם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה: וכשם שבקריאת התגדה וההלל מוציא ידי חובתו כך מוציא גברות היין שעמיהו שבין שהן מעונין כוס דינן אחר אבל בבהמ"ז אינו מוציא ידי חובתו ומפרש מעמא בירושלמי שנייא ברכת המזון] דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך הלכך אם למידון כולן

(כא) כ"י ב' נוסף א"כ לריך לנכך על הגפן לאחר הסעודה קודם שיגיד ברכת המזון ולפי דברי ר' שמעון זצ"ל ויתר המפרשים דסברי כוס צמ"ה פושרת את היין שבתוך הסעודה מברכה על הגפן. וז"ל כספ"ל הקל. (כג) כ"י ב' נוסף מהו פ"י לפי שהן מוציא וכל יסחל ערכין זה כזה ומוקימנא בברכה הלחם של מצה וברכה היין של קידוש היום:

כולן ברכת המזון יכול לקדש ולעשות כל הסדר בכמה בתים: כיצד הולך ומקדש בבית ראובן ועושה לשם של הסדר שלפני הסעודה והן יושבין וגומרין סעודתן והוא הולך ומקדש בבית שמעון ועושה לשם כל הסדר שלפני הסעודה כמשפט הראשון והן יושבין וגומרין סעודתן והוא הולך ומקדש בבית לוי ועושה לשם כל הסדר כמשפט הראשון וכן הולך ועושה כל הסדר בכל הבתים שירצה וחוזר בבית ראובן ומברך ראובן לעצמו ברכת המזון והבקי גומר לפניו את ההלל ומברך על כוס רביעי. והולך לו בבית שמעון ומברך שמעון בעצמו ברכת המזון והבקי גומר לפניו את ההלל כמשפט הראשון וכן הולך ועושה כל הסדר בכל הבתים הראשונים והוא אינו טועם בבית אחד מהם לא בתחלה ולא בסוף אלא טועם בביתו ועושה כל הסדר בביתו או בתחילה או בסוף שהרי אינו רשאי למעום אחר מצת אפיקומן ואין לו להוסיף על ד' כוסות וכן נמצא בדברי הגאונים ז"ל ובהלכות גדולות: ושני לילות הראשונים של פסח דינם שווה בכל סדר חובת ההגדה וארבעה כוסות. ועל זה נשאלה שאלה לפני הגאונים זצ"ל אמור רבנן בלילי פסחים בטר ברכת מזונא אסור ליה למייתי מירי אלא מיא בלילי תנינא דפסחא בטר דקריש ואכיל ושתי ומברך ברכת המזון וגמר הלילא מהו למשתי חמרא ומיכל כל מאי דבעי מי אמרינן חיובא דפסח חד ליליא הוא והא גמרינן כל מילי דפסחא בליליא קמא בליליא תנינא פסק ליה כל חיובא דפסחא הילכך שרי או דילמא עבדינן כליליא קמא מה ליליא קמא אסור אף ליליא תנינא [אסור] והשיבו כך ראינו שמהדרין מן המהדרין נוהגין ליל שני כראשון ואין אוכלין אחר ברכת המזון כלל ואין שותין אלא כוס שאמר עליו את ההלל מאי טעמא חיישינן לספיקא דאמרינן ספק חמשה עשר ספק ששה עשר הוא ואנן כל בני הישיבה והמהדרין שבישראל נוהגין ליל שני כליל ראשון לכל דבריו וזכר לפסח. אבל מי שרוצה לאכול ולשתות בליל שני אחר ברכת המזון ואחר היילוך אוכל ושותה ואין עליו כלום. אבל נמצא מוציא עצמו מכלל המהדרין ועובר על דברי חכמים שאמרו לעולם לא יוציא אדם עצמו מן הכלל. ונראה בעיני הרעת שאין להקל בדבר לשנות בין לילה ראשון לליל שני שלאחר שעשינוהו קודש איך נעשהו כחול ובין לילה ראשון ובין ליל שני שניהם אסור למעום כלום בהם לאחר כוס רביעי. ובעל הדברות ז"ל כתב דאין שנוי בין מים ליינ שכשם שמתר לשתות מים כל הלילה כן מתר לשתות יין כל הלילה ומה שאמרנו שאין מפטירין אחר מצה אפיקומן במיני מאכל קאמר ולא במיני משתה:

הנה ביארנו בדרך ארוכה וקצרה למטיבי לכת

סדר חובת ליל שמורים. באכילת מצה ומרורים. וארבעה כוסות הנבחרים. להסיבת בני חורים. ומצות ההגדה לנערים. לרשע וחכם מדרים. ותם ופתי להערים. בקריאת הלל ושירים. וללמדם ספר ולשון כשרים.

[ריש] דין סדר תפלה וקריאת התורה וסדר ההפטרות של כל ימי הפסח.

בשני ימים טובים של פסח מתפללין שבע וחותמין מקדש ישראל והומנים (ג) ואע"פ שאין חותמין בשתים הא איתמר עלה הויז' מוזי שאי אפשר לתתום בענין אחר. וליל שבת ויום טוב אין מזבירין של יום טוב בברכה אחת מעין שבע שאילמלא שבת אין שלוח צבור יורד לפני התובה ערבית וכל [שאר] ימים טובים דינם שווה בזה ובשני ימים טובים הראשונים של פסח קורין הלל גמור ומברכין עליו לגמור את ההלל. ושאר ימי הפסח קורין את ההלל בדילוג ומברכין עליו לקרוא את ההלל. וקורין בתורה חמשה בני אדם ואם הוא שבת קורין שבעה והא לך סדר קריאות וההפטרות של כל ימי הפסח. ביום ראשון של פסח קורין בפרשת בא אל פרעה משכו וקחו לכם עד על צבאותם. ורבינו גרשום זצ"ל פי' וכתב בפירושו שמתחילין מהתודש הזה לכם עד על צבאותם ואין מנהג כן ודי לנו בו בקריאת פרשת התודש. ומפסיר קורא בספר תורה אחר בפסוקין של מוספין בפרשת פנחס ובחודש הראשון עד סוף הענין ומפסיר בפסח גלגל ביהושע בעת ההוא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים עד אין יוצא ואין בא. ביום טוב שני קורין בפרשת אמור אל הכהנים שור או כשב או עז עד וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ומפסיר קורא בפסוקין של מוסף כאתמול ומפסיר

(ג) ככ"י ב' נוסף ובקצת מזכירין על שבת וחותמין מקדש הפסח ויסלל וסומנים.

ומפמיר קורא בפסח יאשיהו במלכים ויצו המלך עד וימליכו אותו תחת אביו. יום שלישי של פסח שהיא יום ראשון לחולו של מועד קורין עלשה בפרשת בא אל פרעה קדש לי עד סוף הפרשה ורביעי קורא בספר תורה אחר בפסוקין של מוספין ומתחיל והקרבתם. יום רביעי של פסח שהוא יום שני לחולו של מועד קורין שלשה בפרשת ואלה המשפטים אם כסף תלוה עד לא תבשל גדי בחלב אמו ורביעי קורא והקרבתם. יום חמישי של פסח שהוא יום שלישי של חולו של מועד קורין ג' בפרשת כי תשא פסל לך עד לא תבשל גדי בחלב אמו ורביעי קורא והקרבתם. יום ששי של פסח שהוא יום רביעי לחולו של מועד קורין ג' בפרשת בהעלותך במדבר סיני ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו עד לגר ולאורת הארץ ורביעי קורא והקרבתם. יום שביעי של פסח הוא יום הראשון של ימים טובים האחרונים קורין ה' בפרשת ויהי בשלח וכל השירה עד כי אני ה' רופאך שהרי בו ביום עברו בני ישראל את הים ומפמיר קורא והקרבתם. ומפמיר בנביא בשמואל וידבר דוד כל השירה כולה שירה כנגד שירה. ויום שמיני של פסח הוא יום אחרון של פסח קורין ה' בפרשת ראה אנכי כל חבבור עד סוף הפרשה ומפמיר קורא והקרבתם. ומפמיר בישיעה עוד היום בנוב לעמוד עד כי גדול בקרבך קדוש ישראל שהרי נאמר שם ויצא חומר ישי ונחה עליו רוח ה' וכל אותה הנבואה של גאולה אחרונה והיא עתידה להיות בפסח ויש שם מפלת סנחריב מסעף פורה במערצה ובליל פסח היתה. בו ביום [אומרין שבחות אין כמך ובו ביום] פוסקין נדבות לשלש פעמים על שם שלש פעמים בשנה יראה כל זמורך וגו' איש כמתנת ידו. וסימן לסדר המקראות. משך. תורא. קדש. בכספא. פסל. במדברא. שלח. בוכרא. וסימן זה נקרא כתיקנו כשחל פסח ביום שבת או ביום ראשון או ביום שלישי אבל כשחל פסח בחמישי בשבת משנזן הסדר הזה לפי שצריכין לקרות בשבת של חולו של מועד פסל לך ומתחילין ראה אתה אומר אלי לפי שהקוראים הם ז' דאמר רב הנן ב"ר אבא שבת שחלה בחולו של מועד בין בניסן בין בתשרי קורין ראה אתה ומפמיר קורא והקרבתם. ומפמיר בנביא ביוקאל היתה עליו יד ה' עד דברתי ועשיתי נאום ה'. ושאלו לפני רבינו האי גאון זצ"ל מה ענין למתים שהחיה יוקאל בפסח ולענין גוג ומגוג בחג (ג) ולפי תרגום ירושלמי של פסוק והיו בשלח משמע שמיתו יוקאל היו משבט אפרים שיצאו ממצרים מלפני הקץ ונכשלו כדכתיב בני אפרים נושקו רומי קשת הפכו ביום קרב ודומה קצת שהיא מעין המאורע וכן מפורש בברייתא דר' אליעזר ולמחר ביום ראשון חזרין וקורין קדש לי ובוים שני קורין אם כסף תלוה את עמי ובוים שלישי קורין במדבר סיני ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וראיה לדבר ימוטו ידחה וסימן הקריאות לפי הסדר הזה. משך. תורא. פסל. קודשא. בכספא. במדברא. שלח. בוכרא. ויש שנהגו לקרות משך תורא פסל במדברא קדש בכספא שלח בוכרא. ואינו נראה לעשות כך וראיה לדבר ימוטו [ידחה] ובעבור יום אחד לא נשנה סדר כל הימים. ובכל הימים של חולו של מועד מתפללין במוסף אתה בחרתנו כמו ביום טוב עצמו אבל בערבית שחרית ומנחה מתפלל של חול ומזכירין יעלה ויבא בעבודה. ואם טעה ולא הזכיר תוור לראש וכן שבת של חולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל כסדר שאר שבתות ומזכיר יעלה ויבא בעבודה ואין מזכיר בה של שבת שאין זוכר בשבת אלא בברכה רביעית בלבד אבל בעבודה אין זכר לשבת כלל. וכן הוכחתי בערוגת ראש חדש הלכה קע"ח. ומצאתי בדברי הגאונים ז"ל בלילי שבת בחולו של מועד בתפלת ערבית שכה מורי לומר ומאהבתך ואמר אתה בחרתנו גם לא הזכיר יעלה ויבא בעבודה וראיתיו שלא חזר להתפלל ואמר כיון שהזכיר מיום טוב ושבת אע"פ שלא אמר יעלה ויבא בעבודה אינו צריך לחזור ולהתפלל. ועוד מצאתי שבת של חולו של מועד שכה ר' לומר ישמח משה ואמר אתה בחרתנו והזכיר גם של שבת ואמר שאינו צריך לחזור ולהתפלל ובמוצאי יום טוב בין לחולו של מועד בין לחול גמור מתפללין אתה הברלת ומבדילין על הכוס בלא נר ובשמים. במוצאי שבת לוי"ט מתפללין אתה בחרתנו ואמר מרגניתא דרב ושמואל ותודיעינו משפטי צדקך כו'. על הכוס אומר יקנה'ז כמו שפירשנו עם סדר ההגדה:

הלכות יום טוב נפרש לפנינו בערוגת עצרת בעזרת המלמד אדם דעת.

וחיוב

(כד) כ"כ' ב' נוסף והסיב מסוכת בידינו תלמודינו תחמיים תמיים מהים נפקת ומלמחות גוג ומגוג

בגג. וכו' ספספ"ל סקלר.

שבלי הלקט

הלכות חולו של מועד

[רכ] דין חולו של מועד לכבדו באכילה ובשתיה.

והייב אדם לכבד חולו של מועד במאכל ומשתה. דכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש וגו'. וחולו של מועד בכלל מקראי קדש הם [ושנו חכמים במשנת אבות] ר' אלעזר המודעי אומר המהלל את הקדשים והמבזה את המועדות כו' ופירוש רבינו שלמה זצ"ל המבזה את המועדות שעושה בהן מלאכה ושנוהג בהן מנהג חול באכילה ושתייה שאין נוהג בהן כבוד בראוי. והאי המבזה את המועדות בחולו של מועד קאי דאי בימים טובים פשיטא דאסרי במלאכה. ובפרק ערבי פסחים אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כעובר ע"ז דכתיב אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את תג המצות תשמור ובמס' ביצה כי הדות ה' היא מעווכס. אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אמר לון הקב"ה לישראל בני לוו עלי ואני פורע. ובירושלמי מי שהפך אמר ר' יוחנן ליום ברבית לחבורת מצוה וקידוש החודש. ר' יוחנן הוה נחית לבנישתא והוה מלקט פידורין ואכל ואמר יהא חלקי עם אילין דאכלין. הכא רמשיית. ומשמע מהכא דהוא הדין לכל סעודת מצוה. ובעל היראים זצ"ל כתב צוה הכתוב בפרשת אמור אל הכהנים ביום הראשון מקרא קדש ותניא בתורת כהנים במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה וכתיב ביום השביעי מקרא קדש וכשם שצוה [הקב"ה] לקדש ראשון ושביעי של פסח כך צוה לקדש חולו של מועד (של פסח) דכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש ותניא בתורת כהנים במה הוא מרבר [אי] בימים טובים הרי כבר אמרין א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אלו ימי מועד שאסורין במלאכה ובהם נאמר מקראי קדש אלמא גם הן צריכין קידוש כמו שפירשנו. ונראה לומר דמדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וספק בידי [אי דאורייתא אי דרבנן]. וכשם שמצוה לקדש ראשון ושביעי של פסח כך מצוה לקדש עצרת ויום חזקון ויום הכיפורים וראשון ושמיני של תג הסוכות שהרי בכלול נאמר מקראי קדש נמצא בסוכות ה' ימים מקודשין עם חולו של מועד:

[רכא] דין המלאכות המותרין בחולו של מועד.

תנן רבנן את תג המצות תשמור לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יאשיהו ר' (נתן) [יונתן] אומר קל וחומר מה ראשון ושביעי שאין קדושה לא לפניך ולא לאחריתך אסורין בעשיית מלאכה חולו של מועד שיש קדושה לפניך ולאחריתך אינו דין שיהו אסורין בעשיית מלאכה. ותניא אידך כל מלאכה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יוסי הגלילי. ר' עקיבה אומר אינו צריך הרי הוא אומר אלה מועדי ה' מקראי קדש במה הכתוב מרבר אי בראשון הרי כבר נאמר שבתון ואי בשמיני הרי כבר נאמר שבתון הא אין הכתוב מרבר אלא בחולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה. ותניא אידך ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששה עצורין. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששה עצורין בכל מלאכה ת"ל השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין ששה עצורין בכל מלאכה ולא מסרו הכתוב אלא להכמים לומר לך אי זו מלאכה אסורה ואי זו מלאכה מותרת. כתב בעל היראים זצ"ל כל אלו המקראות נראין לי אסמכתא שכל איסור חול המועד מדרבנן הוא כדאיתא בפרק קמא דמועד קטן והא דאמרין סוף פרק מי שהפך אבל איסור מלאכה דרבנן חולו של מועד איסור מלאכה מדאורייתא נראה לי דרבי פירושא. אבל לית ליה עיקר דאורייתא אע"ג דסמכינן ליה מקרא והפכתי תיובס לאבל מה תג אסור אף אבל אסור דברי נביאים הם אבל איסור מלאכת חולו של מועד סמכינן ליה אקראי דאורייתא הלכך קרי ליה דאורייתא אעפ"כ ספק בידי אי דאורייתא אי דרבנן כי יש להפך ראה שהכתיב לצד אחר מכל מקום המיית לכבי כאשר כתבת. ובפירוש רבותי מסועד קטן מצאתי דאיסור מלאכת חולו של מועד דאורייתא מכל מקום למדנו מדרגת תלמודא איסור מלאכת חולו של מועד במירחא למדנו דלא מיסתברא אלא מלאכת מורה. ויש מביאין דאיהא לאיסור חולו של מועד במלאכה שהיא מדרבנן מרברי הירושלמי דגרסינן התם א"ר אבא בר מכל אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר המלאכה [בחולו של מועד] כלום אסרו המלאכה בחולו

בחולו של מועד אלא שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה והאידינא אוכלין ושותין ופוחזין . והתירו חכמים לעשות מלאכה בדבר האבוד בדבר שאין טרוחו מרובה . כדתנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין במעין שיצא לכתחלה בין במעין שלא יצא לכתחלה אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי קילון ואמרינן בנמרא בית השלחין אין בית הבעל לא מאי טעמא במקום פסידא שרו רבנן כדי הרויחה לא שרו רבנן ואפי' במקום פסידא מירחא יתירא לא טרחינן כדתנן אבל לא ממי הגשמים ולא ממי קילון אמר ר' זירא נהרות המושבין מותר להשקות מהן בחולו של מועד והוא דלא פסקי : תנו רבנן מדלין מים לירקות כדי לאוכלן ואם בשביל לייפותן אסור ר' אלעזר בן עזריה אמר אין עושין את האמה בתחלה במועד . אמר ר' אבהו וחכמים אומרים עושין את האמה בתחלה בשביעית ומתקנין את המקולקלת במועד . אמר ר' אבהו שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים . פרוש רבינו גרשום זצ"ל שאם היתה עמוקה מתחלה ששה טפחים ונסתמה עד טפח אחר חורר המעמידה על ששה טפחים . ומתקנין את קלקולי המים שבברשות הרבים וחוטטין אותם חמישה את הפירה לא אמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שאין רבים צריכין להן ואם רבים צריכין להם אפי' חפירה מותר והוא הדין לבורות שיחין ומערות של רבים ובורות שיחין ומערות של יחיד חוטטין אותה ושפין את הסדוקין אבל לא חופרין אפי' כשהיחיד צריך להם ואם אין צריך להם אף חמישה אסור ואין שפין את סדקיה ואין צריך לומר שאין חופרין אבל כונס הוא לתוכן מים אע"פ שאינו צריך להן . ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים ועושין כל צרכי רבים ומציינין על הקברות ויוצאין אף על הכלאים . תנו רבנן יוצאין לקוץ את הדרכים ולתקן את הרחובות ולתקן את האסטרטאות ולמוד את המקוואות וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה משלמין בתוכה ארבעים סאה . ר' אליעזר בן יעקב אומר מושבין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה כולה . וזרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקום במועד וחכמים מתירין בזה ובוה . אמר רב יהודה אם היתה שדה ממונת מותר . כתב רבינו פאסי זצ"ל מסתברא דהלכה כר' אליעזר בן יעקב ואע"ג דהוי יחיד במקום רבים דהא שמעתא דרב יהודה כותיה אולא דקאמר אם היתה שדה ממונת מותר : תנו רבנן צדין את האישות ואת העכברין משדה האילן ומשדה הלבן ומחריבין חורי נמלים כיצד עושה מביא עפר מחור זה ונתן לתוך חור זה והן חונקין זה את זה והוא דקיימי בתרי עברי תנרא וליכא לא גישרא ולא גמלא ולא מיצרא והוא שיש בין חור לחור פרסה . ר' יהודה אומר צדין משדה לבן כדרכו ומשדה האילן שלא כדרכו . תנו רבנן כיצד כדרכו תופר גומא ותולה בה מצודה . כיצד שלא כדרכו נועץ שפוד זמכה בקורדם ומרדה העפר תחתיה ומקרין את פירצה במועד . ר' יוסף אומר בהוצא ודפנא . במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט . אמר רב הסרא לא שנו אלא כותל גנה אבל כותל חצר שנפל בונה כדרכו . תניא כותל הגוהה לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה . מעמידין תנור וריחים במועד ר' יהודה אומר אין מכבשין את הריחים לכתחלה . מאי מכבשין אמר רב יהודה מנקר ריחים רב יחיאל אמר בת עיינא . דרש רב חמא נוקרין ריחים בחולא של מועד רב יהודה שרא לאוקומא ריחא ולמובני אמת ריחיא בחולא דמועדא . רבה שרא לסרוקי סוסיא ולמובני אקרפיטא ולמובני איצטבא . רבא שרא למישקל דמה לבהמה בחוליא דמועדא אמר ליה אביי תניא דמסייע מקיין דם לבהמה ואין מונעין רפואה לבהמה במועד . רב יהודה שרא לאמי תנורא למגדל תנורא ולרבה בר עושבי למיגדל מהולתא . איני והאמר רבא בר שמואל ושון שאין גודלין תנור לכתחלה לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים פי' בחולו של מועד של פסח שהתנור יכול להתייבש ולאפות בו מותר . בחול המועד של תג סוכות שהוא זמן גשמים ואינו יכול להתייבש ולאפות בו אסור . פי' אחר אם הוא כעין ימות החמה שהומן חם שיכול להתייבש ולאפות בו מותר אפי' בחולו של מועד של תג הסוכות ואם הוא כעין ימות הגשמים שהוא זמן גשמים ואינו יכול להתייבש ולאפות בו אסור אפי' בחולו של מועד של פסח . ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן היכי דמי מעשה הדיוט ר' יוסף אומר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט . שפין את הסדוקין ומעגילין אותן במעגולה ביד וברגל אבל לא במהלציים השתא במעגולה אמרת שרי ביד וברגל מיבעיא הכי קאמר שפין את הסדוקין ומעגילין אותן כעין מעגילה ביד וברגל אבל לא במהלציים

במהלציים. הצור והצינור והקורה והמעול והמפתח שנשברו מתקנין במועד ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד. אמר רבינא כמאן מדלינן האידינא קיבוותא דרשי בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי. קיבוותא דרשי פ' רבינו שלמה וצ"ל קיבוותא דרשי כמאן עבדינן האידינא כמין נגר בכותל לסגור בחולו של מועד. אי נמי קבלייש הקבועות ברלת לחבר הדפין הנשמטין ויוצאין כהן למיהדר ומיהדקינהו קבוותא קווילש כר' יוסי דלא בעי שינוי בדבר האבוד דאמר זולף וגומר וגף כדרבו. דתנן מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו טוען קורה ראשונה ומניחו לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר וגף כדרבו וכן מי שהיה יינו בתוך הבור ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו זולף וגומר וגף כדרבו דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר עושה לו למודים בשביל שלא יחמיץ אמר ר' יצחק בר אבא מאן תנא שינוי במועד בדבר האבוד דלא כר' יוסי. אמר רב יוסף הלכה כר' יוסי: בעו מיניה מדרב נחמן בר יצחק מהו למישע חביתא דשיכרא בחולא דמועדא אמר להו סני אמר הלכה כר' יוסי דחייש לפסידא ושיכרא נמי אית ביה פסידא. אמר רב המא בר גוריא אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים למאי הילכתא אמר רב דניאל בר רב קמינא אמר רב לומר שהן עקורות ואין למידות זו מוז דאמר שמואל זופתין כותא ואין זופתין חביתא ורב דימי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כותא מר חייש למרחא ומר חייש לפסידא אמר אבוי נקמינן הלכות מועד כהלכות שבת יש מהן פסור אבל אסור ויש מהן מותר לתתלה. רב המא שרא לאכוונגרי דבי ריש גלותא למעבד להון עובידתא בחולו דמועדא מאי טעמא כיון דלאו אנרי יש שקלי שרשווי הוא דמשרש בהדיהו. פ' כגון דורין הוא בעלמא ושרי. רבה שרי לכסבוס קורמי מאי טעמא מעשה הדיוט הוא. אמר רב יצחק בר אמי אמר רב חסדא קיפורי בידי אסור מאי טעמא מעשה אומן הוא. אמר רבה האי מאן דתקיל דיקלא אדעתא דארעא אסרא אדעתא דבררו שרי היכי דמי מוליא במוליא ונצא בנצא אדעתיה דבירא ושרי מולי בנצא ונצא במוליא אדעתא דארעא ואסרי. ואמר רבא האי דוכי זיכיא אדעתא דציבו שרי אדעתא דארעא אסור. היכי דמי שקיל רכרבא ושבק זוטרי אדעתא דציבי שקל רכרבי וזוטרא אדעתא דארעא. אמר רבא האי מאן דפתח מיא לארעא אדעתא דכוורי שרי אדעתא דארעא אסור. היכי דמי פתח תרי באבו חד מעילאי וחד מתתאי אדעתא דכוורי פתח חד בבא אדעתא דארעא. אמר רבא האי מאן דפשה דיקלא אדעתא דחיותא שרי אדעתא דדיקלא אסור היכי דמי שקיל כולא מחד גיסא אדעתא דחיותא מהאי גיסא ומהאי גיסא אדעתא דדיקלא. ואמר רבא האי תוולני מוגרינהו שרי מיצונהו אסור. רב פפא אמר כיון דמתלעו כפרקמטיא האבד דמי ושרי. כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשין בריתא לבאי כוורי אויל כולי עלמא ציידו איתיה כוורי שרא להו רבא למימלח מנייהו אמר ליה אבוי והא אנן תנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשין אמר ל' רבא כיון דמיעקרא אדעתא דאכילה איתיהו ואי שביק ליה פסדי כפרקמטיא האבד דמי ושרו. ואיכא דאמרי שרא להו רבא למיזל ומיצד ואיתווי וממלח. אמר ליה אבוי והא אנן תנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשין אמר ל' רבא הני נמי מתאכלו אנב איצטא כי הא דשמואל עבדו ליה שיתין איצי איצי ואכיל: תנו רבנן מוחנין קמה במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם מהן והותר מותר. קובצין עצים לצורך המועד במועד ושלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותר מותר. כשילין שכר במועד לצורך המועד ושלא לצורך המועד אסור ואם הטיל והותר מותר. רב חזא ליה חזא בחולי דמועדא שמע שמואל ואיקפד לימא שמואל ביחידא סבירא ליה דתניא דבר האבד מותר לעשותו במועד ושאינו אבד אסור כד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר לקרקע אפ' כולו אבד אסור וק"ל דיחידא הוא לא רב חזא דחמיא הוה דאי שביק ליה לא פסיד ורב מאי טעמא עביר הכי אין לו מה יאכל הוה דתניא ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעבר ודש וזורה ובורר וטוחן ובלבד שלא ידוש בפרות. ושמואל מאי טעמא איקפד לא סיימה קמה אי נמי אדם חשוב שאני. רב יהודה שרי למיעקר ביתנא בחולא של מועד משום דהוי לחפיא ולמקטל כשותא דהוי לשיכרא ולמיעקר שמשמו דהוואן לגויתא דאית בהו. רב ינאי הוה ליה ההוא פרסא דמטא בחולא דמועדא קטפי לשנה אהו כולי עלמא לפרדיסייהו בחולא דמועדא אפקריה ר' ינאי לפרדיסיהו ההוא שתא:

תנו רבנן אין מרביעין בהמה בחולו של מועד כיוצא בו אין מרביעין בכבוד ובפסולי המוקדשין. תנו רבנן אין מדירין שדה בחולו של מועד פ' אין מכניסין את הבהמות לשרה כדי שיוציאו זבל לזבל השרה ואם באו מאלהין מותר ואין מסייעין אותם ואין מוסרין להם שומר לצער את צאתם היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ומוסרין להם שומר לנער צאתם ר' אומר בשבת בטובה ביום טוב במונות במועד בשכר אמר ר' יוסף הלכה כר' ומכנס אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד. וכולן אם כוונו מלאכתן במועד יאבדו. תנא ובלבד שיכניס בצנעה בתוך ביתו. רב יוסף הו' ליה הנך כשורי עיילינהו ביממא אמר ליה אבוי והא אנן תנן ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו אמר ליה צנעה דהנך יממא הוא דכיון דבלילא בעו גברי יתירי ובעי נהורא דנורא אושא מילתא ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד בעא מיניה ר' ירמיה מר' יורא כוון מלאכתו במועד ומת מהו שיקנסו את בנו אחריו ואסיקנא לדידיה קנסוה רבנן לבריה לא קנסוה רבנן: מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומר אף מעבין. מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד הצעירים והרששות והגרושות עושין בצנעה לצורך המועד ר' יוסי אומר הן החמירו על עצמן. צעמין חיה עופות ודגים צדין בצנעה לצורך המועד ר' יוסי אומר צדיי עכו הן החמירו על עצמן שלא יהיו צדין כל עיקר. ירושלמי צדיי חיה עופות ודגים צדין בחכה ובמכמורות ולא ממעמין בשמחות הרגל * ר' מי קללון מפני שממעמין בשמחת הרגל. תנו רבנן חנות פתוחה לסמין פותח ונועל כדרכו. הפתוחה לרשות הרבים פותח אחת ונועל אחת וערב יום טוב אחרון מוציא ומעטר את השוק בפירות בשביל כבוד יום טוב אחרון. וכי אמרין פותח אחת בפורי אבל בתבלין מזבני כי אורחיהו דהא ר' יהודה שרא להו להנהו קרופייתא דפומבדיתא למיזל ולזבוני בשוקא. שאלו לפני ר' יצחק כר' יהודה זצ"ל מהו להתחיל בלקיטת ענבים ובדריכתן בגת בחולו של מועד. משום הא דגרסינן רב חצדא ליה חצדא בחולא דמועדא ואיקפד שמואל ותו דאמרין במחובר לקרקע אפילו כולו אבוד אסור והשיב שמותר להתחיל בלקיטת ענבים ובדריכתן בגת בחולו של מועד דהא אסיקנא דבר האבד מותר כהא דרב חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא. והא דתניא במחובר לקרקע אפי' אבד כולו אסור ההיא יחידאה היא והא דרב חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא ואיקפד שמואל חצדא דחמי היה ולא פסיד אבל עינבי ודאי פסדי משום דמיכחש בחשי כי שבק להו ועוד כשמתחילין לבצור הכרמים נתנן רשות ליכנס בהן כל אדם וכל מי שאינו בוצר כרמו ודאי דבר האבד הוא ומותר לבצור ולדורכו בגת. וכן שאלו לפניו מהו לתקן ולזפת כלים לכתחלה כמו שנוהגין במקומינו לפי שיש בו דבר האבד והשיב מותר ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ורבינו שלמה בן היתום זצ"ל כתב בפירושו על דריכת היין בחולו של מועד אם אינו צריך במועד שקנה כבר די ספוקו למועד נהגו העם להקל ואינו יודע מהיכן ראיה להתיר. ובמקום דאיכא פסידא ודאי מותר כגון אם יש לו אדם פרדיסו או קנה מן הנכרי לפני המועד אם לא יבצור וידרך ותקלקלו הענבים או לא יפרענו הנכרי אם לא יקבלנו עכשיו ודאי כי האי גוונא מותר אבל לקנות יין ולדרכו לצורך החול לא מצאתי מניין ראיה להתיר ואפי' תימא דמותר צריך לקנות בצנעה כדלקמן במתני' מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד ואי משום שתייקר לאחר המועד ועכשיו יקנה בזול והוי דבר האבד אי ברור לו אי הוי כי האי גוונא דבר האבד שרי לפי שנראה דהיינו דבר האבד. אם יש לו פירות ומתלעי היינו אבד ממנו. אבל בדבר שלא אבד ולא מינכרא מילתא אין בידי כח להתיר. ובמקום דליכא חששא דפסידא נראה ודאי דליכא להקל בדבר לקנות יין ולדרכו אלא לצרכו בהריתא ואין ר' אומר לא איסור ולא היתר. אמר רבא פרקמטיא כל שהוא אסור פירש לעשות סחורה לישא וליתן אפי' בדבר מועט אמר ר' יוסי בר אבון ובדבר האבד מותר פ' רבינו גרשום זצ"ל * [כלומר שאם יהיה לו הפסד אם לא יעשה עתה סחורה מותר לעשותה אבל בחנם שלא להרויח אסור. ורבינו שלמה זצ"ל פ'] כגון פירות שמתלעין ופרנקטיא שזמנה עובר אבל מידי דאי לא מיוזבן האידנא מיוזבן לאחר זמן אסור ורבינו נתן השיב לר' מנחם אחי ז"ל מי שבא סחורה לידו לישא וליתן בתוך ביתו בצנעה בחולו של מועד מותר שאפי' בשבת איסור קל הוא ואין בו לא איסור סקילה ולא כרת אלא איסור שבת ודינו במלקות מפני שדבר סחורה לאו מלאכה היא ובמועד מלאכה הוא שאסור לעשותה אבל דבר סחורה דיבור בעלמא הוא הלכך בצנעה

* (פ' ט"ו ר' מייסי מקלון. **) (כ"ה נכנסה"ל הקהל ונמנה רכמי. מותר

מותר הוא שאפילו מלאכה במקום שיש פרקמטיא בדבר האבד מותר כמו שאמרנו ז"ל משקין בית השלחין במועד וכו' ואמר ר' יוסי בר אבין פרקמטיא בדבר האבד מותר ושוב אמרו חכמים רבינא הוה מסיק זוזי לבני אקרא דשנוותא אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה מהו למייל עליהו האידינא אמר ליה כיון דכל יומא לא משבתת להו והאידינא משבתת להו בפרקמטיא האבד דמי ושפיר דמי. ואי קשיא לך הא דרבינא דהוה ליה עיסקא דהוה מודבן בשיתא אלפי שהיה כתר ריגלא וזבינא בתליסר אלפי התם מדות הסידות עבד ובעל הוראים זצ"ל פ' להא דפרקמטיא כל שהוא אסור היינו להוליך בשוק דאיכא מירחא אבל בביתו דליכא מירחא נראה דמותר. ירושלמי דא שוירתא שרי מיובן מינה במועדא. כתב רבינו יצחק בר' שמאל זצ"ל על הלואת שמולין [במועד] שמעתי מרבינו תם זצ"ל כי יש מחמירין אבל הוא לא נראה לו לאסור משום פרקמטיא אלא משא ומתן של דבר סחורה אבל להלוות ברבית לא הוי פרקמטיא ואותם דבני אקרא דשנוותא דקאמרינן (רבא) [רבינא] הוה מסיק בהו זוזי אמר ליה לרב אשי מהו למייל עליהו האידינא אמר ליה כיון דהאידינא משבתת להו ובשאר יומי לא משבתת להו כדבר האבד דמי ושרי לפי דבריו יש לומר כי מדבר סחורה שמכר להם היו חייבין לו אותן המעות אי נמי מטלמלין היה בא לגבות מהן בשביל מעותיו והיינו פרקמטיא האבד. ואחרי כתבי זה מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל כי אותה לא היתה הלואה אלא בעין פרקמטיא שהיה נתן להם מעות על היין כדי להרויח שהיו נותנין לו יותר כדאמרינן בפ' אוהו נשך רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשנוותא ושפכי ליה טפי תרי כופייתא אתא לקמיה (דרבא) [דרב אשי] אמר ליה מי שרי אמר ליה אחולי הוא דקא מחולי גבך והיינו ההוא עובדא גופיה דפרק משקין אבל הלואה דאינה בעין פרקמטיא שרי וכן מוכח הלשון דקאמר כפרקמטיא האבד דמי ולא אמר כדבר האבד דמי שהרי שם האיסור הוא צריך להוכיח דאין כאן איסור מטעם מלאכה אלא מטעם פרקמטיא והא דנקיט דהוי מסיק בהו זוזי לא קשה מידי דמשמע דבהלואה מיירי ולא בפרקמטיא ולהשתכר כי אז הוי רוצים לא היו פורעים לו אלא מעות שהרי כך היו דרכם שהיה מלוה להם מעות לפני הבציר ובבציר היו פורעין לו יין תחת מעותיו והיו נותנין תרתוי כופייתא יותר ומילתא בעלמא הוא דעבדי גביה כדאמרינן התם ומחליה גביה כי לא היו אומרין בשבך ששהו מעותיו אצלן והוא היה לוקח היין תחת מעותיו כדי למכרו ולהשתכר בו והיינו מטעם כפרקמטיא ואם היו רוצים לא היו פורעין לו אלא מעותיו גם הוא לא היה יכול לשאול מהן אלא מעותיו אם אינן רוצים ליתן לו יין ולהכי נקט דמסיק בהן זוזי ומאחר שהוא היה מתיר ורוב בני אדם נוהגין היתר בדבר אע"פ שהדבר נוטה קצת לאיסור אין בידי לאסור להם והמחמיר תבא עליו ברכה. והמחמיר לחשוב הלואות ברבית כפרקמטיא נראה שאין לו להתיר בשביל שלא יוכל למצוא להשתכר אחר המועד כמו שמוצא עתה כיון שאין ההפסד בא לו בגוף הממון וכן ראיתי בתשובות רבינו תם זצ"ל על פרקמטיא המודמנת במועד קרובה לשכר ורחוקה להפסד ואם לא יקננה במועד לא ימצאנה אחר המועד אפ"ה אסור ודבר האבד מפורש יפה כגון זרעים (ששתלן) [שלא שתן] וכלהו הנך דמשקין אבל מה שלא בא לידו אינו דבר האבד כך פ' בתשובתו ולפי דבריו הוא הדין הלואה דדמיא ליה וכך שמעתי במקום שמצוי בכמה פעמים אחר המועד להלוות ביוקר כמו במועד ויותר וראיה לדבריו לא כתב בתשובתו אלא שלא מצינו דבר האבד כי אם דומיא דזרעים (ששתלן) [שלא שתן]. ופרקמטיא דרבינא דהוה מודבן בשיתא אלפי דינרי ושהיה אומדן בתריסר אלפי אין בידי להביא ראיה לאסור גם כי נראה שבמועד היה נכבד יותר ביוקר כן התרגלות שאם לא כן מה החידוש בא התלמוד להשמיענו דשהייתא שפיטא שהיה צריך להשהותו כי יש לומר דאררבה משם נלמד היתר שבה להשמיענו שאע"פ שהיה מותר היה מחמיר על עצמו דומיא דההוא דשבת שמנע הגוי מכיבוי הדליקה אע"פ שלא היה צריך ונעשה נס וירדו נשמים ודומיא דההוא דעבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא בפרק אלו דברים בברכות. ועוד אפי' אם נלמד ממנה איסור ונאמר שהיה חייב להשהות יש לומר דוקא בשביל יוקר כי אינו מצוי בדבר תהיה כמו עכשיו לא יחשוב דבר האבד כי רגילות הוא להיות יוקר הרבה פעמים אחר המועד כמו במועד אבל פרקמטיא של ריות המודמנת במועד ואם לא יקננה במועד לא ימצאנה אחר המועד אין ללמוד משם לאיסור ואם יש סברא מתוך זה להתיר. אבל ממה שאמר בסוף הפרק

שבלי הלכות חולו של מועד רכא רכב הלקמ קה

צבי בריתא לבאי כוורי בין דמעיקרא ארעתא למיכל איתניתו ואי שבוק להו פסירי כפרקמטיא האבד דמי ושרי משם משמע שלכתחילה אסור לצודם כדי למולחם בין שאחר מליחה לא היו ראויין עד לאחר המועד אע"פ שאם לא יצודו וימלחו אותם במועד לא ישתכרו שבר זה לפי שלא ימצאו להם דגים כל כך בזול לאחר המועד כמו עכשיו ובהך דבריתא לבאי כוורי נמי מצינו שאותה צידה היתה למוכרים להשתכר בהם כסחורה והיינו כמש פרקמטיא ואפשר שגם לפי דעת המחמירים אין לאסור אלא כשהמלוה הלוה במועד להתנות ולוקח ברבית במועד אבל לוקח ערבות במועד כל מלוה שלאחר המועד יכול להיות שמוטר . והואיל וכך גם להלות מערופיא שלו בתנם שבת ראשונה שהמועד בתוכה ואם יעבכם יותר יתן רבית משם ולהבא אפשר שהוא מותר כי גם בפרקמטיא גמורה אם לוח ישראל מעות לנכרי שלא ברבית על הסחורה על מנת שאם לא יפרעם עד לאחר שמונה ימים שיתהא הסחורה קנויה לאחר שמונה ימים לישראל המלוה אפשר שמוטר שהרי אין עיקר הסחורה הזאת נעשית עד לאחר המועד ואינו בא כדי להרגיל אף על העושה בפרקמטיא גמורה כי על אותו רצון למחות אלא מתוך שאין בידי לאסור פרקמטיא אלא מקה וממכר הנעשה במועד אומר לבי כך כמו שזכר להן לישראל שיהיו שונגין ואל יהו מורדין בדבר שלא הורגלו בהן ואין דברי האוסרין מתקבלים עליהן הישב ואין למחות בהן אע"פ שרדאי אסור כך שמעתי שאין להאריך עליהן בחומרות בלא ראייה בדברים הללו ומי שלא יכול לפרוש לגמרי מלהלוות ויתקן מעשיו כאשר פירשתי אפשר שיהיה מתכוין לאכול בשר מלה ויעלה בידו בשר מלה ובעל היראים כתב למדנו מדתני תלמודא איסור מלאכת חולו של מועד במירחא למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת מורה הלכך הלוואות ומלאכה מועטת בביתו מותרת . והא דאמר רבא סוף פרק קמא פרקמטיא כל שהוא אסורה היינו להולך בשוק דאיכא מירחא אבל בביתו דליכא מירחא נראה שמוטר ואני ראתי בני אדם שפורשין מלהלוות ואני פירשתי כמה שנים אע"כ נראה לי שמוטר ועל הפורש ועל המלוה קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים :

[רכב] דין פרקמטיא בחולו של מועד ומהו לקבל מלאכה לעשותה אחר המועד .

נתנו רבנן מקבלין קבולת במועד לעשותה אחר המועד . ובמועד אסור כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לנכרי ועושה וכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה . תניא אידך מקבלין קבולת במועד לעשותה אחר המועד ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול . אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואסקינן הני מילי בשבתות וימים טובים והא דליכא מתא דמקרא להתם אבל בחולו של מועד אע"ג דליכא מתא דמקרא להתם כיון דשכיחי אינשי דאולי מדוכתא לדוכתא אחריתי אסור . שאלו לגאונים ז"ל ישראל שהשכיר פועלים קודם הרגל לבנות לו בנין שלו והתחילו לבנות קודם יום טוב ולא הספיקו לגמור אותו מהו שיגמרו במועד לפי שאינם רוצים ליבטל ואם לא יהיו מניחין אותן לגמור במועד שוב לא יהיו גומרין אותו וכבר הוא כבולו אבוד והשיבו כך דעתי נוטה שאסור להניח לגמור במועד דאמרין מקבלי קבולת בתוך התחום אסור דהיינו נכרי שקבל מלאכה מישראל קודם יום טוב בתוך התחום אסור דכי אולי בני אותה העיר וחוו לנכרי דקא עביד עבידתא דישראל ביום טוב אמרי האי ישראל יהיב עיבדתא ביומא טובא ונפיק מיניה חורבא ולא ידעו דקיבלה נכרי מישראל מקמא יומא טובא ומשמע דכי אסר שמואל כגון מלאכה הודועה דשל ישראל אבל חוץ לתחום קאמר שמואל דמותר במקום שאין רגילין ישראל לבא שם . אמר רב פפא אי איכא מתא דישראל דרים שם ומקרא להתם אסור משום דקא חוו ליה בני ההוא מתא . ומסקנא בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאולי מדוכתא לדוכתא אפי' חוץ לתחום אסור ואמרין מר זוטרא בריה דרב נתן בני ליה אפדנא מקבלי קבולת חוץ לתחום איקלעו להתם רב הונא ורב ספרא בר רב חיננא ולא עייל לגביה דקא סבירי דאפי' חוץ לתחום אסור דרגילי אינשי למיול להתם עד כאן התשובה . ירושלמי הני אומנן נכרים שהיו עושין עם ישראל בביתו אסור בביתם מותר . אמר ר' שמעון בן אלעזר בד"א בקבולת אבל בשכיר אסור בד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר אסור . בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר מהו בין כך ובין כך בתלוש בין במחובר בין

בשכיר בין בקבולת פי' בלשון בעיא קאמר ומשני ר' אילא אמר בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקבולת למדנו מזה שאם מקבל נכרי מלאכת ישראל מערב עובת או מערב יום טוב לעשותה בקבולת בדבר התלוש מן הקרקע ועושה אותה המלאכה בביתו של הנכרי וברשותו מותר דכיון דבקבולת היא לא מיקריא מלאכת ישראל אבל בשכירות שהוא שכיר יום אפי' בביתו של נכרי אסור דמקריא מלאכת ישראל ובמחובר אפי' ברשותו של נכרי כגון אילן של ישראל וקרקע של נכרי אסור ואפי' בקבולת דכל שהוא מחובר לקרקע שם בעליו נודע שהוא מלאכת ישראל וכל הרואה אותו יחשוב כי ישראל השכירו לכך בשבת או ביום טוב. ואם הוא בעיר אחרת דלא שכיחי ישראל דאולי להתם מותר בין במלאכת תלוש בין במחובר ובלבד בקבולת אבל בשכירות אסור בכל ענין ולא דוקא עיר אחרת אלא כל שהוא חוץ לתחום דלא מצו ישראל לימול להתם בשבת ויום טוב או שאין ישראלים קרובים שם בשיעור תחום שבת קרי עיר אחרת. וזהו מה שאמרו בגמ' דידן והוא דליכא מתא דמיקרבא להתם וזהו בשבת ויום טוב אבל בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאולי ואתו אפי' חוץ לתחום ואפי' בעיר אחרת אסור כדאיתוקמא בגמרא דידן :

[רכג] דין בהמה לימול צפרניה במועד ולקבוע לה נגרי ברזל ברנליה.

גרסינן בפרק משקין בית השלחין משום רבינו אמרו סוס שרוכב עליו מותר לימול צפורנים שלהם בחולו של מועד אבל חמרא דריחויא לא. רב יהודה שרי למישקל טופרי לחמרא דריחויא ולמבני אמת ריחויא. ועל מה שנוהגין לתקן את פרסות הסוסים בנגרי ברזל. מצאתי למפרש אחד שפי' גבי נתינת הברזלים שקורין פאריד אין לנו כח להתיר דאמרינן כי התירו נמילת צפרנים של סוס וחמור שצריך להם הני מילי נמילת צפורין דוקא דליכא מירחא ושמא ליכא הפסד כמו שבצפרנים הגדולים וצריך להתמיר בדבר שמא יכול לסבול הסוס בלא ברזל כל ימי הרגל ואפי' רוכב עליו. מפי ר'. ושמא לא היה מנהגם כי הישתא שאין נטפלין בלא נתינת ברזל וליכא להקל בדבר דאיכא במלאכת חול המועד איסורא דאורייתא. ורבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל פי' שמותר לתקן פרסות הסוס בנגרי ברזל דיש לומר כדבר האבוד דמי ומותר על ידי אומן נכרי לצורך המועד. מדברי שניהם נלמד אם יכול לסבול שלא לתקן במועד שאסור לתקן ואם היה צריך לילך בדרך דאיכא למיחש שמא יתקלקלו צפורני הסוס יש לומר שמותר משום דודאי הוי דבר האבוד אחר שהורגלו בכך אבל אם לא הורגלו בכך מעולם צריך להמתין עד לאחר המועד :

[רכד] דין פיניו מבית לבית ולהביא כלים מבית האומן במועד.

שני חכמים אין לוקחין בתים עבדים ובהמה ואבנים אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא להצרו אוקימנא לה דבבית שבחצרו מותר לפנות פי' כיון ששני הבתים בתוך חצירו הוה ליה כמפנה מפניה לפניה בתוך ביתו. ירושלמי אין מפנין לא מדירה נאה לדירה נאה ולא מדירה כעורה לדירה כעורה ולא מדירה כעורה לדירה נאה ואין צריך לומר מדירה נאה לדירה כעורה. ובתוך שלו אפי' מדירה נאה לדירה כעורה מפנין מפני ששמחה היא לו להיות דר בתוך שלו. תנו רבנן הובל שבחצר מסלקין אותו לצדדין והדר תני שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה הא גופה קשיא אמרת הובל שבחצר מסלקין אותו לצדדין והדר תני שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה ואוקמא רבה הכי קאמרינן אם נעשה כרפת מוציאין אותו לאשפה. ואין מביאין כלים מבית האומן אלא אם כן צריכין לו דתנן אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להם שמא יגנבו מפנין להציר אחרת והני מילי בכלים שאינן לצורך המועד אבל כלים שהן לצורך המועד מביאין דהניא מביאין כלים מבית הכדר ס"א כר מבית הכרר וכוס מבית הוגג אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן ואם אין לו מה יאכל נתון לו שכוונו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניה בבית הסמך לו ואם חושש להם שמא יגנבו מפנין להציר אחרת :

[רכה] דין דברים המותרין לכותבן בחולו של מועד.

אלו כותבין במועד קדוש נשים וגופיין ושוברין דייתיקי מתנה ופרוובולין איגרות שום איגרות
כוון

שבלי הלכות חולו של מועד רכה רכו הלקט קן

מוזן שמרי חליצה ומיאונן שמרי בירורין וגזירות בית דין ואיגרות של רשות יש מפרשים
 איגרות של רשות זו שאלת שלום רבין דאינו כותב צרכיו כלל אלא שאלת שלום גרידא ליבא
 מירחא בהך כתיבה ולא דמיא למלאכה כלל הלכך מותר דלא הוי אלא כמטייל בעלמא. וכך
 מפורש בירושלמי וכך כתב רבינו חננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל אך מצאתי בתשובות [הגאונים
 ז"ל] מי שהיה במקום שאין שיירות יוצאת אלא ב' פעמים בשנה ומבקש לכתוב איגרות בחולו
 של מועד מותר לו לכתוב מאי מעמא כיון שמבקש לשגר להן או לצוותן על מלאכתו שיש בו
 ריוח והפסד או לעשות תקנה לפרנסת ביתו ואין השיירות יוצאות עד ששה חדשים אחרים אין
 לך הפסד גדול מזה ולפיכך מותר אבל ודאי [אם] אין לו צורך כלום ושלום בעולם אל וכתוב.
 ואף רבינו [יצחק בר'] מרדכי זצ"ל התיר לכתוב איגרות אם אדם צריך לכתוב בחולו של מועד
 אבל לתקן קונטרסים לכתוב אחר המועד אסור. והרב ר' אבינרוד כהן צדק נר"ו השיב
 בכתב גלילי ידיו לר' צדקיה בר בנימין זצ"ל אחי שני על דברי האגרת שכותבין במועד לשלח
 ממקום למקום אם הוא על עסק פרקמטיא שאינה אובדת או שאר משא ומתן שבין אדם
 לחבירו אין היתר במה שעושין דרך שינוי בעוגל שהרי שינוי אין מגיהין אות אחת אפי' בספר
 העזרה וכאן אי אפשר שלא וכתוב אות אחת כדרכה וכן כתבו תלמידי רבינו יצחק בר' אשר
 זצ"ל בתוספתא מועד קמן ומדבריהן למדין ואין משיבין להשלים שאנו דכתב אות אחת
 והשלימה לספר בשבת חייב ואפי' לרבנן דפליגי לרבינן דר' אלעזר באורג ואפי' שקלוח
 לתניה דרל"ת ועשאו רי"ש מייחייב דרבי' פרק הכונה מפני שעשה מלאכה חשובה בלא שינוי
 כלל אבל כותב תיבות הרבה ושינה ממנה הכתובים ואין כאן מלאכה כדרכה דטפי חשיבה
 מלאכה קמנה כדרכה ממלאכה גדולה שלא כדרכה אין לדחות כאן דהא תנן אחת בארץ
 ואחת בקורה על שני כותליה ואין נהגין זה עם זה פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור
 והלכות מועד כהלכות שבת דאפי' אמירה לנכרי שבות. כדתניא בפרק מי שהפך כללו של
 דבר כל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה. ותו מאן לימא לן דבספר העזרה דמתני'
 איירי בהשלכה אבל באיגרות שלומים יש נהגין היתר ואומרים דהיינו איגרות הרשות
 דתנן באלו כותבין במועד גם פי' רבינו חננאל זצ"ל הביא שם ירושלמי אגרות של
 רשות זו שאלת שלום מהו אם כיון מלאכתו במועד שהיה יכול לכתוב קודם לכן אסור
 בתוספתו ומסתבר דדברי תורה לא גריעי מאגרות הרשות כי דרכיה דרכי נועם וכל
 נתיבותיה שלום. וה"מ שלא היה לו פנאי לכתוב קודם המועד וגם לאחר המועד לא ימצא
 אדם לשלח על ידו דלא שכיח שיירתא. אבל אם היה לו פנאי לכתוב קודם המועד אי
 נמי שכיח שיירתא ויכול לשלוח אחר המועד בלא שינוי אסור אע"ג דהוי מצוה דלא
 עדיף מספר העזרה וכן ראיתי בכתב שאלת דברי תורה אשר שאל הר"ר טוביה מבורגוניא
 מלפני מורי רבינו שמחה משפירא זצ"ל ושינה בכתבו כענין זה ויש
 כותבין אותיות הפוכות וניכרת מעבר השני ואי נפיש מירחא יצא :
 שכו בהפסדו דהא קיימא לן דאפי' במקום פסידא מטרח לא מטרחין עד כאן תשובתו. ורב
 נהשון גאון זצ"ל פי' בתשובתו כן אמר אדונינו מר רב יצחק גאון זצ"ל איגרות של רשות
 כתב שכותב ריש גלותא ונותן לו רשות לילך וללמוד לישראל איסור והיתר ולהורות להן דברי
 תורה ושמו בלשון ארמית פיתקא דרנותא. אין כותבין שמרי חוב במועד ואם אינו
 מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה וכתוב אין כותבין ספרים תפילין ומוזות במועד ואין
 מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה ר' יהודה אומר כותב אדם תפילין ומוזות לעצמו.
 ת"ר כותב אדם תפילין ומוזות לעצמו ולאחרים בטובה דברי רבי מאיר ר' יהודה
 אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו ר' יוסי אומר כותב ומוכר כדי פרנסתו.
 אורי ליה רב לרב חננאל וכן אורי ליה רבה בר בר חנה לרב חננאל הלכה כותב ומוכר
 כדי פרנסתו. תניא בתוספתא משקין כותב אדם חשבנותיו במועד ומחשב אדם יציאותיו
 במועד ומקבלין קבולת במועד למוצאי המועד אבל לא ימוד ולא ימנה ולא ישקול כדרך שהוא
 עושה בחול ושכר פעולה שאין לו לסופר או לפועל מה יאכל שפיר דמי:

[רכו] דין ציצית לטווחו במועד.

ולטווח ציצית בחולו של מועד לצורך מליתו מותר כדתנן טווח אדם הכלת לציציתו
 ואוקמינא

ואוקימנא דבין באבן בין בפלך שרי ונראין הדברים כגון שצריך לו לתקן מלתו בחולו של מועד אבל אם אינו צריך לו אסור :

[רכז] דין תפירת בגדים וסירוג ממות במועד .

שנן חכמים ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכלב היכי דמי הדיוט כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת רב יוסי בר הנינא אמר כל שאינו יודע לכוין אימרא בחפת חלוקן יש מפרשין אם היה אומן באחת מאלו אסור דאזלינן לחומרא כיון דלא איפסק הלכתא כחד מינייהו והאומן מכלב מאי מכלב ר' יוחנן אמר מפסיע רבה בר שמואל [אמר כשני] כלבתא ונראה דרוקא כגון שצריכין לו במועד ובמלאכה שהותחלה כבר או כדי שלא יקרע ועל הא דאמר ר' ג' אומניות עושי מלאכה בערבי פסחים עד הצות הרצענין והספרין והבוסין הרצענין שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן במועד . כתב עליה ר' יצחק בר' אשר זצ"ל מהכא משמע דאדם אחר אסור לתקן מנעליו אם נקרעו במועד דרוקא עולי רגלים מותר אבל בשאר כל אדם לא ותימה דאמאי לא התירו נמי במנעלים להדיוט לתופרן כדרכן כמו שהתירו בבגדים דהכא משמע דאסור מדלא מתרץ נמי ברצענין שכן ההדיוט תופר כדרכו כמו שמתרץ גבי היטין אבל רבינו תם זצ"ל מתיר דדמי לדבר האבוד הואיל ומוסיף בכל יום להתקרע ונראה מדברי רבינו תם זצ"ל דוקא כשהקרע למעלה באפותא או בעור המנעלים אבל בהגלדים לכמה אסור . ומסרגין את המשות ר' יוסי אומר אף ממתחין ולא איפשטא לן מהו מתוח אי שתי בלא ערב או אם היו רפוי ממתחו תנא ושזין שאין מפשילן חבלים לכתחלה :

[רכח] דין כיבוס בגדים בחולו של מועד .

ואסור לו לאדם לכבס בגדיו במועד דתנן ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והוצא מבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים . ומי שנשאל לחכס והותר . מטפחות הירים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג והזבין והזכות והגדות והיולדות וכל העולין מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין [לכבס במועד] ושאר כל אדם אסורין . אמר רב אסי אמר ר' יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו במועד מאי טעמא איזוורו מוכיח עליו יש מדקדקין מכן לדין שאין איזוורו מוכיח עליו אפי' אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו במועד . ויש שמתירין לכבס בחולו של מועד בגדי קטן שנים או שלש ויותר כדי שיספיק לו במועד וביום טוב מפני שעשוי ללכך הרבה וכן מפרש בירושלמי דמועד קטן בעון קומי ר' יוסי בגדי קטנים מה הן אמר ליה כמי שאין לו אלא חלוק אחד שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דר' יוחנן כלי פשתן מותר לכבסן במועד . רבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב דהכי הילכתא וכן מצאתי לגאון אחד שהשיב וששאלתם הא שלח ר' יצחק בר יעקב (רגיורי) [בר גיורי] משמיה דר' יוחנן כלי פשתן מותר לכבסן במועד הלכתא כוותיה או לא כך ראינו שהלכה כדשלח ר' יצחק דהא קא אסהיד בר הריא לדידי הוא לי ימא של טבריה דמקפי ליה משיכלי משיכלי מאני דביתנא בחולא דמועדא ואבוי נמי לאו אכרעו מכרעו לר' יצחק אלא הכי קאמר מאן לימא דברצון חכמים עביד הלכך הלכה כר' יוחנן . וגאון אחר פסק דלא כר' יוחנן והי לך תשובתו וששאלתם מהו לכבס בגדי פשתן בחולו של מועד כך דעתי נוטה שאסור לכבסן וכי תימא הא דשלח ר' יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דר' יוחנן כלי פשתן מותר לכבסן בחולו של מועד ליתא להא מרקא אותיב רבא דמותיב רבא מטפחת הידים ומטפחות הספרים כו' הני אין כלי פשתן לא ואע"ג דפרק אביי למתני' במקום רבא ליתא לראב"י ועוד ראב"י גופיה לאיסורא נסיב ליה דאמר' מתקוף לה אביי מאן לימא לו דברצון חכמים אלמא לאיסורא קא נסיב :

[רכט] דין הקזה ורפואה ורחיצת חמין וחפיפת הראש במועד .

ומותר אדם להקיז ולהתרפאות במועד . תוספתא שותין מי זבלין ומי דקרין וכוס עיקרין במועד שבראשונה הוי אומרין אין שותין מי זבלין ומי דקרין וכוס עיקרין במועד עד שבא ר' עקיבה ולימא ששותין מי זבלין ומי דקרין וכוס עיקרין במועד . מקוין דם לבהמה היה ולעופות ואין מונעין רפואה מבהמה במועד . ומותר לאדם לחוף ולרחוץ משום כבוד יום

שבלי הלכות חולו של מועד רמב"ל רלא חלקו קו

יום טוב האחרון אע"פ שאסורין לספר ולכבס וכן מצאתי בתשובות [הגאונים ז"ל] הורה רבי שמותר לחוף ולרחוץ את הראש בחולו של מועד שהרי בשבתות וימים טובים נחלקו בו אבל בחולו של מועד מותר כי היאך נאסר את הדבר משום תלושת שיער והלא גילוח מותר ליוצא מבית השביה ולא נאסר על כל אדם אלא כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין והיאך נאמר שיהא אסור לחוף ולסרוק :

[רל] דין גילוח שיער בחולו של מועד.

ואסור לאדם לגלח במועד. כדחתן באלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים וזו שנשאל להבם והותר והנוזר והמצורע העולה משומאתו לטהרתו דווקא הני הוא דמותרין הא שאר כל אדם אסורין מאי טעמא כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין. תניא כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד כשלא היה להם פנאי אבל אם היה להם פנאי לגלח ולא גילוהו אסורין והנוזר והמצורע אע"פ שהיה להם פנאי לגלח ולא גילוהו מותרין כדי שלא יהיו קרבנותיהם. ואבל שחל שביעו שלו להיות בשבת ערב הרגל מותר לגלח ברגל הכיון דשביעו שלו בשבת אנוס הוא דקיימא לן כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו. ויום שביעו עולה לו לכאן ולכאן ולסוף ליום שביעו וליום שלשים. דהקובר את מתו שבעת ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים וזה לא יכול לגלח בשבת שהוא יום שביעו הלכך מותר לגלח ברגל. אמר שמואל קטן הנולד במועד מותר לגלחו במועד פירוש כגון שנולד מלא שיער שאין לך בית האסורים גדול מזה. נולד במועד אין נולד מעיקרא לא אמירא ואיתימא רב שישא בריה דרב אירא מתני הכי אמר שמואל קטן מותר לו לגלח במועד לא שנא נולד במועד ולא שנא נולד מעיקרא והלכתא כלישנא בתרא: תשובה זו השיב רבינו נתן לר' מנחם אחיו ז"ל ושיער שהוא במקום הקות דם וריבדא דכוסלתא מותר להעבירו בחולו של מועד ואפי' בתער. אע"פ שאסור בתגלחת במועד לפי שהקות דם עיקר פיקוח נפש הוא ודבר שהנשמה תלויה בה. דכתיב כי הדם הוא הנפש וסכנות נפשות הוא ואפי' בשבת שהוא איסור סקילה דוחה סכנת נפשות. שכך אמרו חכמים מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה ר' אלעזר ואמר קל וחומר ומה מילה שהיא אחד מאבריו של אדם דוחה את השבת קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת משוב ושוב אמרו חכמים מפקחין פיקוח נפש בשבת והורו דרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין כיצד ראה תינוק אחד נפל לים פורס מצודה ומעלתו והורו דרי זה משובח. ואע"פ שמתכוון לצוד לפי דרכו. ראה תינוק שנפל לבור עוקר חוליא ומעלתו והורו דרי זה משובח ואע"פ שמתכוון לעשות מעלה ודרגא לעלות בה כל ימות השנה וכו' כדאיתא ביומא בפרק בתרא. וכ"ש הכא בחולו של מועד שהלכה רווחת הוא שמותר להעביר השיער מפני שהוא צריך להקות דם: ומותר לגלח שפה בחולו של מועד פי' מי שיש לו שערות גדולות בשפיו ומצערות אותו מותר לגלחן במועד: ירושלמי רב אמר שפה כנמילת צפרנים לכל דבר אמר רב ירמיה ובלבד בנושות:

[רלא] דין נמילת צפרנים בחולו של מועד.

תנן רבנן כשם שאמרו אסור לגלח במועד כך אסרו ליטול צפרנים במועד דברי ר' יהודה. ר' יוסי מתיר וכשם שאמרו אסור לגלח בימי אבלו כך אסרו ליטול צפרנים בימי אבלו דברי ר' יהודה ר' יוסי מתיר אמר עולא הלכה כר' יהודה באבל וכו' ויסי במועד ושמואל אמר בר' יוסי הלכה בזה ובה דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. שמואל איתרעא ליה מילתא בפנחם אחוה עאל למשאל מיניש טעמא חזנהו לטורפיה דהוו נפישן אמר ליה אמאי לא שקלת להו אמר ליה אי דירך הוה מי הוות מולולת כולי האי הואי כשגגה היוצאת מלפני השליש איתרעא ביה מילתא כשמואל עאל פנחם אחוה למשאל טעמא מיניה שקלינהו לטורפה חבמינהו באפיה. אמר ליה לית לך ברית כרוחה לשפתים דכתיב ויאמר אברהם אל געריו שבו לכם פה עם החמור וגו' ונשתחוה ונשובה אליכם ואיסתעיא מילתא דהדר אתו תרווייהו סבור מיניה דיד אין דרגל לא אמר רב ענן בר תחליפא לדידי מיפרשתא ליה ציניה דמר שמואל לא שנא דרגל לא שנא דיד. אמר רב חייא בר רב אשי אמר רב ובנגוסטרי

אסור: אמר רב שמן בר אבא הוא קאימנא קמיה דר' יוחנן במדרשא בחולו דמועדא ושקלינהו למופריה בשיניה ורקיניהו שמע מינה תלת. ש"מ מותר ליטול צפרנים בחולו של מועד. וש"מ אין בהם משום מיאוס וש"מ מותר לזרקן. רבינו יצחק פאסי ז"ל פסק דהא דאמר רב חייה בר רב אשי אמר רב ובנגוסטרי אסור דוקא בימי אבלו אבל במועד אפי' בנגוסטרי מותר ואיכא מ"ד דבמועד אסור. ומייתי ראייה מהא דאמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דרבי יוחנן בבי מדרשא בחולא דמועדא ושקלינהו למופריה בשיניה שמע מינה בנגוסטרי אסור. ואנן לא סבירי לן הכי דאי סלקא אדעתא בנגוסטריה אסור אדאמר שמע מינה תלת הוה ליה למימר שמע מינה ארבעה ונימני ליה בהרייהו ומרלא אמר הכי שמע מינה דבנגוסטריה מותר והאי דשקלינהו בשיניה משום דהוה קאי בבי מדרשא דליכא נגוסטרי ולהכי לא השיב ליה בהרייהו ולהכי נמי איצטרך למימר דהוה קאי בבי מדרשא דלא נגמר מיניה דבנגוסטרי אסור הלכך לא גמרין מינה אלא הנהו תלת בלהוד דגמרי רבנן ותו לא מדי: והרב ר' זרחיה בעל המאור זצ"ל כתב דלא סבירא ליה להתיר נגוסטרי במועד וההוא עובדא דרב שמן בר אבא דהוה קאי קמיה דר' יוחנן בי מדרשא נהי דליכא למיפשט מינה איסורא משום דהוה קאי בי מדרשא דלא שכיח בה נגוסטרי מיהו התירא ודאי ליכא למיפשט מינה כלל ודברי ר' חייה בר אשי סתם נאמרו. ואין לנו להפריש בזה בין אבילות לחולו של מועד. ובשם הרב ר' יצחק בר אברהם זצ"ל מצאתי תימה יש לי על מה שהנשים נוטלות צפרנים בסבין בחולו של מועד כשרוצות לטבול ואע"ל דשרי במועד קמן ליטול צפרנים בימי אבלו אבלו בכל מקום כיון דאמרינן התם בנגוסטרי אסור הוה לן למיסר דרבי משמע התם דאין לנו להתיר ליטול אלא בשינוי מרקאמר התם אמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בחולו של מועד ושקלינהו למופריה בשיניה ואם איתא דבסבין מותר ליטול אמאי הוצרך לעשות שינוי גדול כל כך בשינוי. ויש לומר דאין מזה ראייה לאסור דאיכא למימר שלא היה בידו מזומן סבין דאין זה דוחק דע"כ כי קאמר התם שמע מינה תלת שמע מינה מותר ליטול צפרנים במועד ושמע מינה אין בהם משום מיאוס ושמע מינה מותר לזרוקן אמאי לא קאמר שמע מינה דבנגוסטרי אסור אלא שמע מינה שוה לא היה יכול לומר לפי שלא היה נגוסטרי באותה שעה הכא נמי יש לומר מסבין: ור' אומר דודאי הנשים גיילות ליטול בסבין. ויש שמחמירות וקצת הדעת נוטה לאיסור כי אינו נקל ליטול בסבין יותר מבמספרים ומיהו עיקר דרך גזירה במספרים ואין לאסור כי מנהג היתר הוא דאין מנהג בלא ראייה ודאי משמע דוקא בנגוסטרי אסור. ונטילות צפרנים מותר במועד כמו בימי אבלו ועולא קאמר התם הלכה כר' יהודה באבל וכו' יוסי במועד ושמואל אמר הלכה כר' יוסי בזה ובהו רב חייה בר אשי קאמר דבנגוסטרי אסור והדר מייתי דר' יוחנן דשרי אפי' בחולא דמועדא. ובעל התרומה כתב כי אירעא טבילה בחולו של מועד שאו חופפת עצמה בחמין ואסור לחתוך צפרניה במועד וסני לנקר בטיב (ולחצוץ) המיט שתחת הצפורן והבאה להחמיר תחתוך צפרניה בשיניה או דרך שינוי דבמועד קמן אמרינן דאינו אסור אלא בנגוסטרי פי' במספרים ושמא הוא הדין בסבין כי הוא גיילות נמי לגלחן בסבין או שפחתה נכרית תגלח לה וכן נכון לעשות ואע"ג דאמירה לנכרי שבות הוא בהלכות המועד הכא במקום מצוה שרי ויותר טוב בענין זה משתעשה היא לעצמה. ורבינו ישעיה זצ"ל פסק אמר ר' חייה בר אשי אמר רב ובנגוסטרי אסור פי' דוקא ליטול אותם בשינוי מותר בדרך שינוי אבל כדרכו במספרים או בסבין אסור. ואמר ר' שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בבי מדרשא וכו' פי' דקאמר בשיניה ש"מ בסבין אסור גם במועד דאי שרי אי אפשר דלא הוה משתכח סבין לכל בני מדרשא וזה שלא מנה נמי וש"מ בנגוסטרי אסור מפני מה אלא הקולות שלמדו סמנו וזה היא חומרא. הנה בהדיא משמע דסבירא ליה דדברי ר' חייה בר אשי דקאמר ובנגוסטרי אסור אאבל קאי ולא אחולו של מועד מרקאמר ש"מ בסבין אסור גם במועד וכן כתב לעיל רבינו יצחק פאסי זצ"ל וכן משמע מפירוש רבינו גרשום זצ"ל וכן נראה בעיני דדברי ר' חייה בר אשי אאבל קאי ולא אחולו של מועד מיהו מה שפוסקין רחלו של מועד אסור בסבין ובנגוסטרי אינו נראה לי דהא איפסקא הלכתא בהדיא כר' יוסי ור' יוסי לא חילק בדבריו לומר בסבין ובנגוסטרי אסור ובידו ובשיניה מותר אלא סתם קאמר ור' יוסי מתיר ודברי ר' שמן בר אבא דאמר הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בבי מדרשא בחולא דמועדא ושקלינהו למופריה בשיניה לא בא להשמענו דבסבין ובנגוסטרי אסור

שבלי הלכות חולו של מועד הלא רלב רלג הלכמי קח

אסור אלא בא להשמיענו שאין בהם משום מיאוס כמו שפרש והולך ומה שאמר הרב אי אפשר שלא היה נמצא סכין לכל בני מדרשא גם זה אינו נראה דאמרינן במנהרין בפרק אלו הן הנשרפים במעשה זמרי ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו אמר ר' יוחנן מכן שאין נכנסין בבלי זיין לבית המדרש ועל כן לא נמצא סכין בבית המדרש דכלי ברזל אפי' כל שהוא נקרא כלי זיין כדאיתא התם תניא ר' אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממות בכל שהוא לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור הלכך נראה לי עיקר דברי ר' יצחק פאסי זצ"ל וכן פסק הרב ר' אברהם בר' יוסף ממשפחת בני שיכון דמותר ליטול צפורנים במועד בכל ענין ור' יוחנן שנמלט בשניו בעבור שהיה בבית המדרש וקו"ל דאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש. ולבי מגמגם בקצת דיש לומר דהא אמרינן בגמרא סבור מינה דיד אין דרגל לא. ואמר רב ענן בר תחלופא לרידי מפרשי לי מינה דמר שמואל לא שנא דיד ולא שנא דרגל וכן דברי ר' חייא בר אשי ובגוססר אסור אתרווייהו קאי בין אאבל בין אחולו של מועד כדברי בעל המאור והא דלא אמר שמע מינה ארבעה לא הוצרך לומר לפי שהרי בפירוש אמר בגוססר אסור. ואי איתא להאי פירושא דאתרווייהו קאי עדיין אני אומר דוקא בגוססר אסור אבל בסכין מותר דמאי דגלי גלי ומאי דלא גלי לא גלי:

[רלב] דין אם מותר לכנוס אשה במועד.

אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות מפני ששמחה הוא לו אבל מחזיר הוא גרושתו. וכי שמחה הוא לו מאי הוי אמר רב יהודה אמר שמואל לפי שאין מערבין שמחה בשמחה אמר רב דניאל בר רב קמינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך. ואלא באשתך ועולא אמר היינו מעמא דאין נושאין נשים במועד מפני המזרח. ר' יצחק בר נפחא אמר מפני בטול פרייה ורביה תניא כל אלו שאמרו אין נושאין נשים במועד מותרין לישא ערב הרגל פי' דלחך יומא לא משהי אינש נפשיה. ירושלמי עלת בלחא נפקת מרווחתא:

[רלג] דין חפירת כוכין וקברות בחול המועד.

אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מחנכין את הכוכין. פי' אין חופרין כוכין וקברות בחולו של מועד להיקבר בהן אחר המועד. כן פירוש רבינו הנגאל ורבינו יצחק פאסי. מאי מופין בחפירה וקברות בבנין. אבל מחנכין את הכוכין אמר ר' יהודה שאם היה ארוך מקצרו כמתניתא תנא מאריך בו ומרחיב בו. וארון עם המת בחצר. פי' ועושין ארון עם המת בחצר שאם יעשו בחוץ ואמרו כל העם מותר לעשות מלאכה בחולו של מועד שאינן יודעין שמת לו מת. תנינא להא דחנו רבנן עושין כל צרכי' למת גוזזין עליו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרים המנסרין מערב יום טוב. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף מביא עצים ומנסרין בצנעה בתוך ביתו והלכתא כרבן שמעון בן גמליאל דסתם מתניתין כותיה. ירושלמי לא שנו אלא באדם שאינו מפורסם אבל אם הוא אדם מפורסם עושין לו ארון אצילו בשוק. כד דמך ר' חנינא עבדו ליה רבנן ארונא בשוקא. והכל מודים שלא יקין לו ארזים ודכוותיה לא יחצוב לו אבנים ואם היו חצובות פלוגתא דר' יהודה ורבנן. מצאתי למפרש אחר. והא דאמר רב כל מקום שאסרו הכמים יש מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור והא אמרינן בצנעה אין בפרהסיא לא ותירץ יש לומר דבמסכת שבת פרק הבית שנשברה מקשינן ליה לרב מסתם מתניתין ומתירץ תנאי הוא וכו' ומסתברא דהלכה כמתניתין כדאמר ר' יוחנן הלכה כסתם פנה רוב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ולא סמכין אדרב והלכך מת בחולו של מועד עושין לו קבר דכין דאמרינן ויום טוב שני לגבי מת בחול שויה רבנן כל שכן בחולו של מועד שמותר בכל מלאכות הצריכות למת ארון עושין לו בבית שהמת שם ולא כדרך חול ואצל המת היינו בחצר דקתני במתני' כלומר בצנעה ולקמן באורך פירקין אשכחן עובדא דלא כרב מפי ר' עד כאן דבריו. וגם הרב ר' שמחה מאישפורה זצ"ל מצאתי שמקשה על הא דרב מפרק במה בהמה יוצאה ולא בזוג (שברצועה) שבצווארה דמיתוי כמאן דאזלי לחיננא אבל בחצר מותר וג"כ בפרק אע"פ בכתובות צנור שעלו בו קשקשים ממעבו ברגלו בצנעה. ובירושלמי מצאתי שמקשה על הא דרב אין שוחטין בגומא וכו' ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינין מתניתין פליגא על רב ביב שהוא קמור ארבע אמות אין שופכין לחוכו מים בשבת ותני עלה ואם היתה מוחילה מותר עונת גשמים מותר וצינורות מקלחין אסור תני בר קפרא אם היה במקום צנעו מותר ועוד מקשה לרב כמה קושיות ויש לומר דלית הלכתא כותיה:

[רלד] דין מצות ספירת העומר וברכתה.

ובליל יום טוב שני של פסח דהיינו ליל ששה עשר בניסן [מברכין] על ספירת העומר וכתב רבינו ישעיהו זצ"ל תמיה למה אנו מברכין על העומר ביו"ט [שני] של פסח א"כ עשיתו חול ויש לומר דכיון שספירת העומר מן התורה אין עשייתו חול אבל אם היה מדרבנן אז היה עשייתו חול. וקשה לאחי ר' בנימין נר"ו דאדרבה כיון דברכת העומר מן התורה מוכחא מפי מלתא דיום טוב שני מדרבנן ושייך מפי [למימר] אם כן עשייתו חול אלא כך יש לתרץ שאני הבא דלא אפשר שהרי לא תמצא שבע שבתות שלימות אלא אם כן אנו מניין מליל שני ועל כרחינו אנו צריכין להתחיל מניין העומר למנות מליל שני של פסח כדי שימלאו חמשים יום ששה בסיון ולא שייך הבא למימר לאחר שעשינוהו קודש נעשהו חול דהכא אמרין לאחר שעשינוהו קודש נעשהו חול כגון קדושה ואברלתא בליל יו"ט שני שאם היינו מבדילין מיו"ט ראשון ליו"ט שני מוכחא מלתא דיום טוב ראשון עיקר ואע"פ שמקדשין בליל שני כיון דבתרווייהו בהרי הדדי קאתי קדוש והבדלה אתו לזלוול ביה ביום טוב שני ובוה צריך לומר לאתר שעשאוהו קודש בקידוש היום נעשהו חול בהבדלה שהן שתי ברכות שסותרות זו את זו ועל כן סילקו ההבדלה מיום טוב ראשון לשני וכן בליל שמיני ספק שביעי של חג דמיתב יתבינן בסוכה ברוכי לא מברכין דהתם נמי שייך למימר לאחר שעשינוהו קודש בקידוש היום לקרותו שמיני חג העצרת נעשהו חול לכרך לישב בסוכה ועל כן סילקו אותה הברכה שאין מברכין לישב בסוכה דתרווייהו כי הדדי נינהו ויש בהן זכר ליום וסותרות זו את זו אבל ברכת העומר היא ברכה בפני עצמה ולא שייכא בהרי ברכה אחרת ואין לומר בה לאתר שעשינוהו קודש נעשהו חול שהרי אין בה זכר יום לא ליום קודש ולא ליום חול תדע דכל היכא דלא אפשר לא חיישינן לספקא דיומא שהרי אין עושין יום הכיפורים אלא יום אחד כיון דלא אפשר ואנו עושין יום ראשון עיקר וכיון שהוא רחוק מתח המוכות אין לחוש שמא יבא לזלזל ביום טוב שני ומנא לן דספירת העומר מליל יום טוב שני של פסח מניין דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם וגו' והניא בתורת כהנים וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד ממחרת השבת ממחרת יום טוב או אינו אלא ממחרת שבת בראשית ר' יוסי אומר הרי הוא אומר תספרו חמשים יום כל ספירות שאתה סופר לא יהיה אלא חמשים יום ואם אתה אומר שבת בראשית פעמים שאתה מונה נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו ר' יהודה (בן בתירה) אומר אינו צריך הרי הוא אומר וספרתם לכם ספירה תלויה בב"ד יצאת שבת בראשית שספירתה ככל אדם. ר' יוסי אומר וכי נאמר ממחרת שבת פסח ממחרת שבת נאמרה וכל השנה כולה מליאה שבתות צא וברוק אויה שבת מיוחד. ועוד נאמרה שבת למעלה ונאמרה שבת למטה מה לחלן רגל [התחלת רגל] אף כאן רגל [התחלת רגל]. ר' שמעון בן אלעזר אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות הא כצד מצה שאתה יכול לאוכלה שבעה מן החדש אתה יכול לאוכלה ששה מן החדש ופי' הרב ר' אברהם בר' דוד זצ"ל מדכתיב ששת ימים תאכל מצות דמשמע אבל לא תאכל מצות שבעה מאי נינהו אלא ודאי מן החדש אמר רתמנא הא למדת דההיא ממחרת שבת ממחרת יו"ט היא דאי ממחרת שבת בראשית פעמים שלא יאכל מצה מן החדש אפילו שלשה ימים והשתא קא מפרש ואזיל. וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם וגו' יכול יקצור ויביא ואימתי שירצה יספור ת"ל מהחל חרמש בקמה תחל לספור הדר אמר אי מהחל חרמש לברו לא למדנו הכל שהייתי אומר קצירה וספירה יהיה בזמן אחד והבאה אימתי שירצה ת"ל מיום הביאכם שבע שבתות ומימות תהיינה עד ממחרת [השבת] השביעית תספרו חמשים יום אלמא מיום ההבאה תהיה ספירה וכיון שהספירה מיום ההבאה גם הקצירה תהא באותו היום כדכתיב מהחל חרמש בקמה תחל לספור וגו' והוה ליה למימר ששת ימים תאכל מצות דהא מיניה ילפינן דהבאת העומר במוצאי יו"ט היא כדאיתא בריש עניינא אלא משום דבעא למיגמר מקרא כי ההבאה ביום ההוא יום קצירה וספירה אינה אלא בלילה אמטול הכי אתייה להאי קרא שאעפ"כ ששלשתן ביום אחד אינן בשעה אחד מיהו אבא דכולהו ששת ימים תאכל מצות דמיניה ילפינן דקצירה וספירה נמי מיום הבאה נינהו והשתא קא משאול ואזיל כיון דאמרת דיום אחד נינהו יכול יהו כולם ביום ת"ל שבע שבתות המימות תהיינה ואי אתה מוצא תמימות אלא בזמן שאתה מונה מבערב יכול יהיה כולם בליל ת"ל מיום הביאכם הא כיצד קצירה וספירה

וספירה בלילה והבאה ביום: כתב בעל הלכות גדולות היכי דאינשי לברך על ספירת העומר באורתא מברך למחר ורבינו תם וצ"ל כתב דליתא להאי ואם שכח לברך בלילה על ספירת העומר לא יחזור ויברך ביום ולא מכשר דכתמא דמתני' דתנן כל הלילה כשר לספירת העומר אלמא לילא דוק ואע"ג דתנן סתמא במנחות פרק ר' ישמעאל נקצר ביום כשר ומשמע דהוא נמי ההויא ספירה ביום מ"מ הילכתא כהאי סתמא דהכא דתני ליה גבי הילכתא פסיקתא דאע"ג דמוקמינן ליה התם אליבא דר' אלעזר ב"ר שמעון בשמט רבו של אביו אמרה דאמר ר' עקיבה כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אסורה וכו' ופסקינן הלכה כר' עקיבה בפסחים בפרק אלו הדברים ובשבת פרק אם לא הביא כלי אין זה ראייה דהא ר' נמי דפליג אדרבי אלעזר ב"ר שמעון אית ליה התם כר' עקיבה דהיכא דאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת וקצרה ידי להעתיק כל הפענה אבל מיהו כך משמע שמוכיח בסוף הפענה וכך כתיב כמדומה לי שהוא בשם הרב ר' שמחה וצ"ל דעל ספירת העומר כולו עלמא מודי דלא הויא אלא בלילה ולא ביום דהא ספירת העומר נפקא לן מתמימות ואי אתה מוצא אותן תמימות אלא בזמן שאתה מונה מערב כדרייש התם גמרא כיצד היו עושין וכיון דמודו כולי עלמא שאין לספור אלא בלילה מהיכן תיתי לן דנימא היכי דלא ספר בלילה יספור ביום דאע"ג דאם היינו מכשירין קצירה בדיעבד ביום משום דלא שנה בה הכתוב ליכב והכי נמי נכשיר קצירה שני ימים קודם וכי בשביל כך נכשיר הספירה ב' ימים קודם אלא שמע מינה לכולי עלמא דאם לא ספר בלילה לא יספור ביום. מפי ר'. ובהלכות מנחות כתב מר רב יהודאי גאון וצ"ל הויכא דלא מנה בעומר בלילה קמא לא מני בשאר לילותא מאי טעמא דבעינן שבע שבתות תמימות הדינה וליכא. אבל בשאר לילותא הויכא דלא מני באורתא מימני למחר שפיר דמי ואינו נראה כלל דאמרו יהיו ספירות הימים מעכבות זו את זו ועוד לדבריו אפי' בשאר לילותא אם שכח לא יספור עוד דהא ליכא שבע שבתות תמימות והיה נראה לר' דודאי אם לא ספר בלילה לא יספור ביום על ידי ברכה ואם רוצה לספור [בלא ברכה] הרשות בידו וכתב רבינו ישעיה וצ"ל דלא סבירא ליה האי דקאמר דהויכא דלא מני עומר בלילה קמא לא מנה בשאר לילותא דאם כן הוא הדין בשאר לילותא אם שכח ולא מנה באחד מהן שוב לא ימנה שהרי אין תמימות אלא ודאי לא אמר רחמנא תמימות אלא שיתחיל מניין מערב ולא יעכבו זה את זה שכל יום ויום מצוה בפני עצמו הוא (כ) ואין מעכבין זה את זה. וגם מה שכתב דבשאר לילותא הויכא דלא מנה באורתא מנה ביממא ושפיר דמי אינו נראה דעל כל הימים כתיב תמימות וכי היכי דספירת יום ראשון אינה כשירה אלא בלילה הכי נמי ספירת כל הימים אינה כשירה אלא בלילה. ואם שכח ולא ספר בלילה ורוצה לספור ביום לא יברך עליה שאין ספירה אלא בלילה ונמצא עושה ברכה לבטלה ובתשובות הגאונים וצ"ל מצאתי מאן דאישתלי ולא בירך בלילה הראשון מברך בלילה שני ואמר דאיתמל הוה חד בעומרא ויומא דין תרין בעוכרא ואי משום תמימות בשבועי הוא דאיתמר דאמר אבוי מצוה לממני יומא ומוצא לממני שבועי ועוד כיון דקא מני שני ושלישי לא נפיק מכלל תמימות. שנו חכמים כל הלילה כשר לספירת העומר ואין ספירה אלא בלילה כמו שפירשנו תמימות אי אתה מוצא תמימות אלא בזמן שאתה מונה מערב. ואין מברכין אלא מעומד (י) יש מפרשין משום דאיתקש ספירה לקצירה ודרך קצירה מעומד ויש מפרשין משום דכתיב כהחל חרמש בקמה אל תקרא בקמה אלא בקומה ואמר אבוי מצוה למיכני יומא ומצוה לממני שבועי. כתב בעל היראים וז"ל שמעתי שהרב רבי אפרים וצ"ל למיכני שבועי בלא יומא ויומי דלא הגיעו לכלל שבועי לא צריך למיכני אלא שבוע בלבד ויום השלמת שבוע צריך למיכני יומא ושבועי דאי לא מני אז יומי חסרין להו נ' יום ואמנם נהגו למיכני יומי ושבועי לעולם. וברכת העומר זו היא בא"א אס"ה אקב"ו על ספירת העומר היום לעומר יום אחד וכן שני ימים עד שבעה ואומר היום לעומר שבעת ימים

(כ) בכ"י ב' טפס ואם חסר מנחה אחת ולא מנה חסר מנחות אחרת ולא הפסיד שאר הימים בכך ומדע דהכי הוא עשה בכל יום ויום אתו מברכין על ספירת העומר ואם איתא עשאו אלא מנחה אחת ומעכבין זה את זה כיון דצריך בלילה ראשון טוב לא היה צריך לברך אלא היה מונה בלא ברכה ומשאו מברכין על כל יליה וליגה ש"מ בכל יום ויום מנחה בפני עצמה היא. (כו) סה"מ ד"ה נכפלו חיים עאל מ"ב סימן ה' כתב וכבר נודע דהיכ שגלי הלכץ היה בזמן מהל"ס רבו על סה"ס ובגבולי הלכץ מ"י שגלה ל"ד כתב י"ג מפרשים דלחשק לקריס דרך קריס מפות ד יום מפרשים דכתיב מהחל חרמש בקמה א"ה בקמה אלא בקומה.

ימים שהן שבוע אחד. וכן לארבעה עשר יום היום לעומר ארבעה עשר יום שהן שני שבועות. וכן לשלשה לארבעה וכן לכולם עד שבעה שבועות עד עשרה אומר ימים ומאחד עשר אומר יום וזה דרך צחות לשון הקודש. ואחר כך אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתשיב עבודה בית המקדש במקומה במהרה בימינו. יש תמיהון וכי מה ענין עבודה בית המקדש להוכירה עם ספירת העומר והלא ספירת העומר אין תלוי בבנין הבית ועוד הוא חובת הגוף ונהוגת בכל המושבות וכתב אחי ר' בנימין נר"ו אע"פ שאין הספירה תלויה בבנין הבית הרי הקצירה וההבאה תלויה בבנין. הבית ועוד הלא יום הגף דהיינו כל ששה עשר אסורין באכילת חדש בתקנת ר' יוחנן בן זכאי לכך ראוי להוכיר עבודת הבית ולהתפלל עליה לחזור ליושנה. ועוד כתב מה שלא נהגו לכרך שהחיינו לפי שומן ספירה תלוי בקביעת פסח כמה דתימר וספרתם לכם ממחרת השבת לכן נראה שאין מברכין עליו זמן ודי לו בברכת זמן של יום טוב עצמו. ואינו דומה לסוכה ולולב שמשענון זמן ואינו נפטרים בזמן של יום טוב עצמו דהתם איתחייב בזמן משעת עשייה ואם לא כירך משעת עשייה מברך בשעת קיום המצוה ושופר נמי שמשענון זמן שהרי יש בו מעשה של תקיעות ובכל הני סוכה ולולב ושופר אית בהו מעשה מה שאין כן בספירת העומר: ומנהג שלא להוכיר סך הימים והשבועות דבר יום ביומו עד שיברך ומנהג הגון הוא שכיון שהוכיר סך הימים והשבועות למה יברך והלא כבר קיים מצות ספירה ולמה יחזור ויברך והלא אין המצוה בברכה אלא בספירה וכיון דאמר אביו דצריך למימני ימי ושבעי ונראה שאם הוכיר סך הימים או השבועות בלא ברכה שמברך ומוכיר שניהם ואינה ברכה לבטלה אחרי שלא הוכיר שניהם תחלה. ומצאתי בשם ר' יצחק בין פסח לעצרת כשהצבור ממחרין להתפלל ערבית מבעוד יום מונה ר' עם הצבור הימים והשבועות בלא ברכה מימר אומר אם אוכור בלילה בביתי אחזור ואברך כדן ונמצא שלא ברכתי לבטלה קודם שקיעת החמה ואם אשכח הרי מנתי ימים ושבועות למצוה:

[רלה] דין הנשים שנהגו שלא לעשות מלאכה בלילות בין פסח לעצרת כל הלילות של ספירת העומר.

מה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימים שבין פסח לעצרת יש תולין הטעם לפי שבין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע קרוב לשקיעת החמה ובשם הרב ר' שמחה משפירא זצ"ל מצאתי עדיין צריכין אנו למודעי בבראשית רבה פרשה י"ז דגרסינן התם מפני מה הנשים מהלכות אצל המת תחלה אמר להן מפני שגרמו מיתה לעולם הולכות אל המת תחילה והלכך בידן ובהן נהגו מידה זו וזירות ונשכרות להודיע שבתן בכל דור ודור שקדמו אצל אותן תלמידים ולכבדן ולהתקם בהן לפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה באותו העת וכו' לנשים צדקניות שהיו באותו הדור. ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר לאחר פסח עד ל"ג לעומר וכן יש נוהגין שלא לישא נשים בין פסח לעצרת לפי שהימים עלולין הן שנפלה מגפה בתלמידי ר"ע. ויש מקומות שנוהגין לישא עד ר"ח אייר אבל לאחר ר"ח מתחילין שלא לישא. ואחי ר' בנימין נר"ו פ' הטעם מה שנהגו שלא לישא בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם פ"ג משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר והיה מידי חדש בחדשו ר' יוחנן בן נורי אמר מן הפסח עד עצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו וכן פ' הטעם מה שנהגו שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימי ספירת העומר לפי שהעומר בא משעורים ושיעורו עשירית האיפה קמה וכן מנחת סוטה היתה עשירית האיפה קמה שעורים. על כן נהגו הנשים צדקניות שלא לעשות מלאכה כל הלילות של ספירת העומר להיות להם לכבוד ולתפארת ולהיות להם לזכר וסימן לבעבור תהיה יראת ה' על פניהן ונוסרו כל הנשים אשר לא תבגודנה אשה מריעה ומצינו כיוצא בה ויעש את כיוור נהושת במראות הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד:

הערוגה	השביעית	נמועה	בסדר	הפסח	משועשעה
הממולאה	בתאר	השבליים	המזובות	העולות	מנועה
בשמים	ראש	להתאחד	הלכות	שלשים	ואחד
וסימנם ל"א	תאכל	עליו חמין	וסימן	אחר ויה"י	בשלה פרעה

[רלו] דין חג שבועות למה תלה הכתוב קביעתו בספירה .

בששה בסיון חג שבועות דכתיב ובוים הביכורים בהקריבכם מנחה חרשה לה' בשבועותיכם מקרא קודש יהיה לכם וגו' וכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד נמחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חרשה לה' וכשאתה מונה לעומר מיום ששה עשר בניסן נמצא שבעה שבועות כלים בחמשה בסיון שהן מ"ט יום ויום ו' בסיון הוא יום חמשים וכו' ביום נקבע חג שבועות . ומדרש אגדה למה תלה הכתוב יום חג שבועות בספירה מה שאין כן בכל המועדות לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת מצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל [את] התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על החר הזה הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לובר לך לקץ חמשים יום תעבדון את האלהים (שתעבדו) [שתקבלו] את התורה וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום [ואומרים] הרי עבר יום אחד ויום שני וכן בולם שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר לכך הספירה נקבעה לדורות . ובטעמים דר' יהודה החסיד זצ"ל [מצאתי] לפי שהימים הללו ימי מלאכת השרה הן ואין מי יגיד לכפרים אם אייר מלא או חסר לכך אמרה תורה תספרו חמשים יום ואח"כ מקרא קודש יהיה לכם :

[רלו] דין קידוש על הכוס וברכת זמן בין בליל ראשון בין בליל שני .

ובערב חג שבועות אין נופלין על פניהן אפי' בשחרית וכ"ש במנחה ואם (היום) [הוא יום] חמישי אין אומרין ורדיו ולא אבינו הרחמן . וכל שלש רגלים שוים בכך בין בתפילה בין בקידוש בין בהוכרה (בין) בברכת המזון ובשלתם חותמין מקדש ישראל והומנים ואין חילוק ביניהם רק להוכיר שם המועד ביזמו וכן עני ימים טובים של גלויות דינם אחד בקדוש וברכת המזון ובתפלה ובשניהם נהגו לברך זמן בכוס של קידוש וכל הגאונים זצ"ל שוים בכך אך בשם דרב ר' אלעזר מירונא זצ"ל מצאתי שאין אומרין זמן בליל יום טוב עני של גלויות לא בפסח ולא בעצרת ולא ביום מאי מעמא כיון דביום טוב ראשון בירך שוב אינו מברך דכל הפחות מדרבנן הוא וכל שכן דהאידיא בקיאין בקביעה דירחא כדמוכח בשמעתא תניא דביצה וקידוש שאנו חוזרין ומקדשין משום מנהג [כדשלחו הוהרו במנהג] אבותיכם ביריכם . וקידוש יום ראשון אינו מועיל ליום שני אבל זמן מועיל וכן נראה בעיני שאין מברכין זמן בליל יום טוב שני של גלויות דאנן בקיאין השתא בקביעה דיומא ויום טוב ראשון עיקר . וכן פסק רבינו שלמה זצ"ל במס' עירובין דאנן קיימא לן בקביעה דירחא ויום טוב ראשון עיקר . וכיון דקיי"ל דיום ראשון עיקר . ויום שני אינו אלא משום דשלחו מתם הוהרו במנהג אבותיכם ביריכם מה לנו לברך זמן ביום טוב שני כיון שברך ביום טוב ראשון והלא ברכת זמן אינה קבועה אלא על דבר הבא מומן לזמן ועל דבר חדש דקיי"ל אקרא הרתא אמרינן זמן . ואין מברכין זמן אלא פעם אחד הבא נמי כיון שברך זמן פעם אחת למה יברך פעם שנית לא מצאנו דבר זה בכל התלמוד שיהיו מברכין זמן שתי פעמים על דבר אחד . ובפרק במה מדליקין גבי נר חנוכה אמרינן מכאן ואילך ממעט זמן ופרכינן ונמעט נס ומשני נס כל יומא איתיה ופי' רבינו שלמה זצ"ל נס כל יומא איתיה שהרי כל יום ויום הדליקין מן הפך אבל זמן מהשיגעו לתחילת הזמן הגיענו הכא נמי כיון שהגיענו לתחלת הזמן הגיענו ואין צריך לברך זמן ביום שני . ובעירובין פרק מי שהוציאוהו פרש לגבי מעשר בהמה דאם יצאו שנים בעשורי עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה פירש התם דאינו מברך על הסמיכה ועל התנופה דלא להוי ברכה לבטלה והמעט הוא משום ספקא וכל שכן הכא דיום טוב ראשון עיקר שאין לברך זמן בליל שני : ועוד ראייה דיום ראשון עיקר דאמרינן בפסחים פרק מקום שגהנו אמר ליה רב ספרא לרב אבא כגון אנא דידענא בקיבעה דירחא בישוב לא עבידנא כמדבר

במדבר מאי ופירש רבינו שלמה זצ"ל מאור הגולה דידענא בקביעה דירחא דלא צריך לוי לאוסופי יום טוב שני (6) משום דשכיחי אינשי התם והרואה אויבר מותר לעשות מלאכה בכל יום. במדבר מאי פי' מהו לעשות מלאכה ביום טוב שני אמר ליה הכי אמר רב אמי בישוב אסור במדבר מותר הא למדת שאפילו מלאכה דחמורא מותר לעשות למי שבקי בקביעות החדש באתרא דלא שכיחי אינשי דלא [אתי] לולולי בשאר ימים טובים. ואנן בקיאין בקביעה דירחא כדמוכח במס' ביצה וכן כתב בעל המאור זצ"ל הני דנחתי ממערבא. אסור להון למיעבד עיבודתא ביו"ט שני בישוב אפי' דעתו לחזור לפי שהוא מנהג גדול שפשט בכל הגולה כולה ואין לפרוץ בו. ובמדבר מותר אפי' אין דעתו לחזור כל זמן שלא הגיע ליישוב לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותם ואם הגיע ליישוב ואין דעתו לחזור הרי הוקבע להיות כמותם ואסור בין במדבר בין ביישוב. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב זה המנהג אינו כשאר מנהגות שאין משמתין עליהן שזה המנהג לא נהגנו אנתנו מעצמינו אלא שלחו מתם שנעשה כמנהג שהיו עושין אבותינו והם גזרו עליו והחמירו עלינו לעשות ואם כן אסור דרבנן הוא ומשמתין עליו עד כאן דבריו. ואין להקשות אם כן למה מקדשין כליל שני מאחר שיום טוב ראשון עיקר. דודאי צריך לקדש מאחר שאנו נוהגין אותו קודש והרי הוא אסור בעשיית מלאכה ואם לא היינו מקדשין ודאי אתי לולולי ביה והיו עושין מלאכה. ומיהו קשיא לי בפרק לולב וערבה במס' סוכה משמע דלא בקיאין בקביעה דירחא. והרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו השיב לו על ענין ברכת זמן תיקשי לך קידוש עצמו לפי דעתך שאתה עושהו חול ואנו מקדשין אלא הואיל ושלחו מתם עשאוהו מדבריהם כאילו לא בקיאין בקביעה דירחא ומעתה לא הוי ברכה לבטלה לא הוי שביד זמן ביום טוב שני של גלויות ומדעתה לא תקשי לן משמעות דפרק לולב וערבה שכתבתי דלא בקיאין בקביעה דירחא שזהו פירושו בכל מקום עשאוהו מדבריהם כאילו לא בקיאין עד כאן תשובתי וכן כתבו רוב הגאונים זצ"ל שמברכין זמן ביום טוב שני של גלויות ובברכות פוקו חזו מה עמא דבר מיהו אנו כתבנו מה שנראה לנו בעיני בשר שלנו שאין מברכין זמן בלילי יום טוב שני וכן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל שאין צריך לומר זמן אלא ביום ראשון בלבד בכל ימים טובים ותשובתי כתובה לפנינו בערוגה העשירית הלכה רפ"ה :

[רלח] דין יום טוב לבצוע על שתי ככרות.

וביום טוב צריכין לבצוע על שתי ככרות כמו שבזעין בשבת וכן מפורש בתשובות הגאונים ז"ל ששאלתם ביום טוב אם צריכין לבצוע על שתי ככרות אי לא כך ראינו הוו יודעין שצריכין אנו לבצוע על שתי ככרות. ביום טוב כדרך שאנו צריכין לבצוע בשבת מה שעם מפני ששבת עצמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי ככרות לחם אלא משום המן שכיון שלא ירד מן בשבת הוזהרו ישראל ללקוט לחם משנה (ג) ובימים טובים נמי כיון שלא ירד מן ביום טוב כמו שלא ירד מן בשבת הייבין אנו לבצוע על שתי ככרות כשבת. ומניין שלא היה המן יורד בימים טובים שכך שנו חכמים ששת ימים תלקטוהו. ר' יהושע אומר למדנו שלא היה מן יורד בשבת בימים טובים מניין ת"ל לא יהיה בו ר' אלעזר המודעי אומר למדנו שלא היה מן יורד בשבת בימים טובים מניין ת"ל לא יהיה בו ביום הכיפורים מניין ת"ל שבת לא יהיה בו. ובברכת המזון צריך להוכיח יעלה ויבוא דתני רב הושעיא ימים שיש בהן קרבן כוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד שחרית וערבית ומהן מתפללין שמנה עשר ואומר מענין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחוירין אותו. ואין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הוכרה בברכת המזון שבתות וימים טובים מתפלל שבע ויש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הוכרה בברכת המזון. ובפרק שלשה שאכלו אמרינן היכא דמעה ולא הוכיח של יום טוב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה בא"י מקדש ישראל והומנים והני מילי דאידיכר מקמי דניפתח בהטוב והמטיב אבל אידיכר לבתר הטוב והמטיב חוזר לראש פי' לתחלת ברכת המזון :

וביני

(6) ככ"י ב' היתה דלחן מטום ספיקא נמיסין ביישוב לא עבדינן מלאכה ביו"ט שני. (ג) ככ"י ב' היתה כדלמך רבא מיבי חדס לנזוט על שתי ככרות בשבת דכתיב לקטו לחם משנה. וכ"ה במניח רכתי.

שבלי סדר עצרת רלמ הלקמ קיא

[רלמ] דין סדר היום בתפלה ובהלל ובקריאת התורה ומה שנוהגין לפסוק נדבתן לשלש פעמים וסדר ההפטרות:

ובשני ימים טובים של עצרת נומרין בהן את ההלל דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ה ימים בשנה יהודי גומר בהן את ההלל ואלו הן . שמונת ימי החג . ושמונת ימי חנוכה . ויום טוב הראשון של פסח . ויו"ט של עצרת . ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן . תשעת ימי החג . ושמונת ימי חנוכה . ושני ימים טובים הראשונים של פסח . ושני ימים טובים של עצרת ומברכין עליו לומר את ההלל [בין ביחוד בין בציבור] . וקורין בתורה חמשה בני אדם וכשבת שבעה וקורין ביום ראשון בחדש השלישי בפרשת וישמע יתרו ומפמיר קורא וביום הביכורים בפרשת פנחס ומפטירין בנבואת יחזקאל ויהי בשלשים שנה עד ואשמע קול מדבר ומוסיפין ותשאני רוח ומענין המאורע הוא לפי שהקב"ה נגלה בכבודו על הר סיני ביום מתן תורה . וביו"ט שני קורין כל הבכור עד סוף הפרשה ואם הוא שבת מתחילין כי ימכר לפי שצריך להרבות בקראין . ומפטיר קורא בפסוקין של מוסף כיום אתמול ומפטירין בנבואת הבקוק [תפלה לחבקוק הנביא וגו'] על שם אלה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה וגו' וזה היה ביום מתן תורה כמא דתימר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו' . ואומרין שבחות ובוים שקורין כל הבכור נהגו לפסוק נדבתן לשלש פעמים על שם שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' איש כמתנת ידו : ומצאתי בשם הרב ר' אלעזר מיורש"א וצ"ל על הא דתניא בתוספתא דפיאה אמר ליתן פי' צדקה ונתן נותנין לו שכר אמירה ושכר מעשה אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן נותנין לו שכר אמירה כשכר מעשה לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים שיתנו נותנין לו שכר שנאמר כי בגלל הרב הזה יברכך וגו' לא אמר לאחרים חנו אבל מניח לו בדברים טובים מניין שנותנין לו שכר שנאמר כי בגלל הדבר [הזה] יברכך . ונראין הדברים דרוקא בלשון נדבה אבל בלשון נדר לא דהא בפרק קמא דנדרים משנינן אפי' לר' יהודה תני נודר ומקיים ולא נודר ומקיים . ובפרק קמא דנדרים וכן נמי בשילהי נערה המאורסה אמרין אמר שמואל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע וכו' ויליף בגיורה שוה חלה חלה ומסייעי לי' נמי ממתני' דתנן בפרקים כדרי רשעים אלמא כל הנודר נקרא רשע הלכך כשפוסקין צדקה רבים ומברך החון אותם בלשון נדבה בעי למימר ובאמירה זו הוא שקיבל עליו שכר במעשה והיא היא הנותנת והמבחרת ומקרא מלא מסייעי נדבה אשר דברת . בפך מרסמך בפך דדרשינן בפך זו צדקה אצל נדבה משמע דרוקא בנדבה כדפרשתי בפך זו צדקה דפה כתיב לענין צדקה כדכתיב יצא מפי צדקה . ומה שנהגו לפסוק צדקה גם בעבור המתים לחזכיר נשמות למנוחה . מצאתי הטעם בשם הרב ר' שניאור כהן צדק צדק צדק וגו' מהיכן סמכו להיות החיים נותנין מעות לצדקה עבור המתים אחר מותם שיועיל להם למתים . והיה אומר ששמע שיש במדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים שמתכפרין בממון החיים . ובספרי אינו כן והכי איתא התם כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים . מגיד שהמתים צריכין כפרה נמצינו למידן ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים ונראה לי דעל זה סמכו העולם דהא אמרין בפ"ק דסוטה ובפרק קמא דקדושין מכברו במותו כיצד אומר הריני כפרת משכבו הריני כפרת משכב חכמים ומסיק התם הני טילי בתוך שנים עשר חדש שמע מגיד שהמתים צריכין כפרה נמצינו למידן ששופך דם חוטא עד יוצאי מצרים נראה בעיני החבי פירושו שהחורג זה כנגלגל בעונו חטא ועון אחר הני אשר פדית ה' על מנת כן שעה שיצאו ישראל ממצרים דהכי פירוש דרריש דתרי הכי אשר פדית ה' על מנת כן פדיתו שלא יהיה בינינו שופכי דמים כדפרשינן מעמא משום דכל ישראל נעשו ערבין זה לזה ובמנת כן נפדו שלא יהיה בהם ובורעם שופכי דמים וזה עבר על כן נעשו גם המתים ערבים עליו . ובשילהי ברייתא יש להוכיח כן . והרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו אמר שאין מעם בדבר על מה סמכו וזה שאמר במדרש כפר לעמך ישראל אשר פדית מיכן שהמתים צריכין כפרה עד יוצאי מצרים דוקא ברצח אבל לענין צדקה לא אשמועינן מידו :

הלכות ימים טובים

[רט] דין ימים טובים לכבדן באכילה ושתיה וכסות נקיה :

והייב אדם לכבד ימים טובים באכילה ובשתיה ובכסות נקיה דתני תחליפא אבוהי דרבנאי חוואה ואמרי לה אחוהי דרבנאי חוואה כל מזונותי של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פותח פותחין לו ואם מוסף מוסיפין לו ותניא בתורת כהנים ביום הראשון מקרא קודש כמה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה וכתוב ביום השביעי מקרא קודש וגו' וכשם שמצוה לקדש ראשון ושביעי של פסח כך מצוה לקדש כל שאר ימים טובים שהרי בכלם נאמר מקראי קודש. תניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומר חלקהו תציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר 'עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד [אומר] 'עצרת תהיה לכם הא כיצד ר' אליעזר אומר או כולו לכם או כולו לה' אלהיך ר' יהושע אומר חלקהו חציו לכם וחציו לה' והלכתא בר' יהושע. גרסינן בפסחים פרק אלו דברים אמר ר' אליעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם דיום הוא שניתנה בו תורה לישראל אמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג ר' יוסף אמר הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם דמעיקרא להכי איתקן ימי משתה ושמחה כתיב מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא לבר מומא דעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי דתני ר' חייא מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשרי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. יש מקשין על הא דמר בריה דרבינא היכי הוה מתענה בימים טובים ובראשי חדשים ומתריצין דיש לומר דסבר בר' אליעזר דאמר או כולו לה' או כולו לכם ואכתי איכא תימה תינה ימים טובים שבתות וראשי חדשים מאי איכא למימר. ושמעתי מפרשין בשם רבינו אליעזר בר' יואל דלוי זצ"ל הוה יתיב בתעניתא כלומר אילו היה מודמן לו תענית חלום הוה יתיב בתעניתא בכל יומא בר ממעלי יומי דכפורי ויומא שבא דעצרתא ויום דפוריא דאי הוה מודמן ליה לא הוה יתיב אבל הא פשיטא דלא הוה יתיב בתם :

[רמא] דין מלאכה האסורה ביום טוב .

תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הנכרי מלאכתך אתה אומר כן או אינו אלא לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך אבל יעשה הנכרי מלאכתך ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה הא לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הנכרי מלאכתך למדנו מיכן שאסור ישראל להניח נכרי לעשות מלאכתו בשבת וימים טובים מדאורייתא אבל אם נתן לו ישראל המלאכה מערב שבת או מערב יום טוב מותר דלא נקרא מלאכת ישראל ודוק בתלוש ובקיבולת וברשותו של נכרי אבל בשכיר אסור בתלוש ואפי' ברשותו של נכרי ובמחבר אפי' ברשותו של נכרי ואפי' בקיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר וזכר הקדמתי לכתוב בזה בהערה של מעלה מזו הלכה רכ"ד ובערוגת שבת הלכה ק"ב וכל הנקראת מלאכה לגבי שבת הוא מלאכה ליום טוב ואסור לעשותו חוץ ממלאכת אוכל נפש דתנן אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד [ותניא אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד] ר' יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש מאי מעמא דתנא קמא דאמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשירי ור' יהודה אמר קרא לכם לכם לכל צרכיכם ורבנן הא כתיב לכם לכם ולא לנכרי לכם ולא לבלבים ורבי יהודה כתיב הוא ובתיב לכם לא קשיא כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב. כתב בעל היראים כשם שאסרנו מכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב כך אסרו מדרבנן אופל נפש שאפשר לעשותן מערב יום טוב הלכך מחינה והרקדה שאפשר לעשותן מערב יום טוב אסור לעשותן ביום טוב ובירושלמי מפרש אך אשר יאכל לכל נפש מן ושמרתם את המצות כלומר מן הלישה ואילך אבל שאר מלאכות כגון קצירה ועימור ודישה וברירה מחינה והרקדה אסורין ואם נאמר כי אסור קצירה משום שהוא מוקצה מחמת חיבורו בקרקע וקרא כתיב והבינו

שבלי הלכות ימים טובים רמא רמב הלקמ קיב

נילף לשאר מלאכות ותנן פרק משילין כל שחיבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביום טוב אלו הן משום שבות לא עולין באילן גזירה שמא יתלוש ולא רוכבין על גבי בהמה גזירה שמא יתחך זמורה וכל תשמיש בהמה ואילן קרוי רוכבין ועולין ואסור להשתמש בהן ביום טוב ואוקימנא פ' מי שהחשיך והלכתא צדין אסורין צידי צדדים מותרין ואפ' להנהיגה במקל אסור דמחויי כמאן דאזיל להינגא וכל פחות משלשה סמוך לקרקע יצא מתורת אילן ומותר להשתמש בו כדתנן בפרק המוציא תפילין מרשין שהן גבוהים מן הארץ שלשה טפחים לא ישב עליהן. ולא שמיין על פני המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין. ירושלמי ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו זאת אומרת שאסור להושיט דבר להוליכו מאצלו ודכוותה אסור לאדם להושיט דבר ולהביאו אצלו. ר' אבא מרי ור' מתניה הוו יתבין חמון אחד בר נש פצל מיא לכא ולהכא ושתי [אמר] ר' אבא מרי לר' מתניה הדא הוא דאמר ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו אסור לאדם להשיט דבר ולהוליכו מאצלו אמר ליה הדא הוא דתנן שובר אדם את החבית לוכל ממנו גרוגרות. ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין גזירה שמא יתקן כלי שירי: ירושלמי טיפוח הבא לרצונו טיפוח הבא מחמתו. אלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין (ג) ולא מתריסין ולא מגביהין תרומה ומעשרות ואפ' ליתנם לכהן בו ביום גזירה משום מקח וממכר ודווקא פירי דשבילי מאתמול אבל עיסה שנלושה ביום טוב נפריש ממנה חלה ביום טוב:

[רמב] דין עירוב והוצאה ליום טוב והדלקת נרות בבתי כנסיות:

תנן התם בית שמאי אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים ובית הלל מתירין ירושלמי הא גדול אסור אמר שמואל בשם ר' יוסי בר אפי' גדול מותר וליידא אי לא תנן קטן להודיעך כוחן דבית שמאי עד היכן הן מחמירין ואוקומינה לפלוגתיהו בהוצאה שלא לצורך דבית שמאי סברי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך (ד). בעל היראים פ' כגון קטן למולו לולב לנענע בו וספר תורה לקרות בו ומעמיהו דבית הלל דסברי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הנאת הגוף אך שיחיה הנאה וצורך נשמה ופ' מתוך כלומר מתוך אותו עצמו שאתה למד היתר הנאת הגוף אתה למד היתר הנאת נשמה ומעמא דאך אשר יאכל לכל נפש פ' יהנה לכל נפש והנשמה בלא גוף נקראת נפש כדכתיב שובי למנוחייכו נפשי. ובעל הרברות כתב הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש אלא שהוא לצורך גופו ביו"ט ויש בו צד מצוה כגון קטן למולו ולולב למצוה וספר תורה לקרות בו וגדול לצורך רבים כגון רב הונא וילתא דשרא רב נחמן משום דבעיתא וכגון כלים לצורך יום טוב. והבערת המזן דאמרינן מתוך פרק קמא דפסחים. אבל הוצאת אבנים דלית להו צד מצוה אסור משמע מדבריו דקטן בעלמא אסור וה"ה לכלים שאינן לצורך יום טוב. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק שלא לצורך אכילה כגון קטן ולולב וס"ת והוא הדין לכלים אבל אבנים וכיוצא בהן אסרי אפילו בית הלל וכן הלכתא וכן פ' רבינו שלמה זצ"ל אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב כל מירי דלאו צורך אכילה אבל רבנן גזרי במירי דהוי מירחא דלא צריך כגון אבנים אבל קטן וס"ת דצריכי להו ביום טוב לא גזור וכן נראה בעיני דתנן משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורים והן לצורך המועד אבל לא סנדל מסומר לא מעל שאינו תפור ר' יהודה אומר אף לא מעל לבן מנין שהוא צריך אומן זה הכלל [כל] שניאותין בו ביום טוב משלחין אותו ביום טוב ואמרינן עלה רב ששת שרא להו לרבנן לשהורי תפילין ביום טוב אמר ליה אביי והא אנן [תנן] כל שניאותין בו ביום משלחין אותו ביום טוב פירוש תפילין אין ניארותין מהן ביום טוב כדאמרינן יצאו שבתות וימים טובים שרין גופן אות ושני ליה הבי קאמר כל שניאותין בו בחול משלחין אותו ביום טוב. הנה שיש להוכיח מיכן שלא גזרו איסור הוצאה על הכלים שראויין ליהנות מהן ביו"ט ואע"פ שאינו נהנה ממש מותר וקי"ל עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום טוב וכן נמי כל מלאכות שהותרו לצורך אוכל נפש ביום טוב הותרו שלא לצורך וכן כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות שחיטה ומייתי ליה אגב גררא התם משום שהותר

הוצאה

(ג) ככ"ז ב' איתא ולא מיבעינן גזירה עמא יכתוב אלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריסין. וכ"ה נתיבא נכמי. (ד) ככ"ז ב' איתא וכ"ה אומרים מתוך שהותרה הולאה לנזקך הותרה נמי עלה לנזקך.

הוציאה לצורך הותרו נמי שלא לצורך ומשום זה התירו נרות להדליקם בבית הכנסת ביום טוב אע"פ שאינה צורך אוכל נפש אלא מתוך שהתירו להשתמש באש לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך וכן השיב רבינו ישעיה זצ"ל מה שכתבת אלי על ההלכת נרות בית הכנסת ביו"ט כך נראה לי שאין שום איסור ונדגוד עבירה בדבר וכל מה שפרשת יפה פרשת שכל מלאכה שהותר לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך אוכל נפש ומדאורייתא אע"פ שאין לו לצורך באותן המלאכות כלל הותר לו כאילו הוא חול גמור ורבנן הוא דגזור כל מידי שאינו צורך כלל להם כגון אבנים וכיוצא בהן אבל נר ביו"ט צורך וצורך הוא אע"פ שאינו צריך לאורו כבוד לבריות הוא ואפוא שמחה הוא שאין בני אדם נוהגין להדליק נרות בבית עמדתם אילולי שכבוד הבריות הוא ודבר המרחיב לבם של אדם אלא גם כל הגוים רגילין להדליק כל העשיות של ע"ז ביום אדם. ואילו לא היה כבוד בדבר למה עושין כן וכן ישראל עושין כן לחתנים ולברית מילה להדליק עשיות בכנסת וכן בהושענא רבה מביא כל אחד ואחד עשית הולקת בכנסת וכל זה אם לא היה כבוד ושמחה בדבר לא היו רגילין לעשותו. הלכך הותר גמור להדליק נרות ביום טוב ומצוה מן המובחר ולא דמי למגמר ומגמר אינו איסור אלא מפני שאינו שוה לכל ובעיני דבר השוה לכל נפש אבל נר דבר השוה לכל הוא. בית שמאי אומרים אין משלחין ביום טוב אלא מנות ובית הלל [אומרים] משלחין בחמה היה ועוף בין חיון בין שהוטמן משלחין יונות שמנים וסלתות וקמנית אבל לא תבואה ר' שמעון מתיר אף בתבואה תני ר' יחיאל ובלבד שלא יעשה בשורה תני אין שורה פחות משלשה בני אדם. תנו רבנן תני ר' יוצא הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בבסא אחד האיש והאחד האשה. ואם היה רבים צריכין לו מותר: אין יוצאין באלונקין פי' שנתנו זה את זרועו על כתף חבירו והבירו על כתפו: רב נחמן שרא לילתא למיפק באילוקי משום דבעיתא:

[רמז] דין רחיצה בחמין ביו"ט ומלמול מיני בשמים ותקונן להרית בהן.

ולא דוקא אוכל נפש התיר הכתוב אלא כל הנאת נפש דתנן בית שמאי אומרים לא יחס אדם חמין. לרגליו אלא אם כן ראוין לשתייה ובית הלל מתירין ותניא בית שמאי אומרים לא יעשה אדם מדורה ויתחמם כנגדה ובית הלל מתירין והלכתא בבית הלל ומעמא כתיב אשר יאכל לכל נפש ובין לחוקיה ובין לר' אבהו כל מקום שנאמר יאכל בין אכילה ובין הנאה במשמע. כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל דוקא חמין לרגליו הוא דשרי בית הלל אבל לכל גופו לא כדתנן אמרו להם חכמים אם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתייה. ולענין רחיצת כל גופו ביום טוב בחמין שהוחמו מערב יום טוב חוינא לגאון ז"ל דכתב הכי דההיא דאמרינן לא ירחץ אדם כל גופו בחמין שהוחמו מערב יום טוב שלאו דבר שחיובין עליו משום שבות ולא משום מצוה אלא גזירה היא וכי גזרו בשבת אבל ביום טוב לא גזרו. וכן משמע מפירוש רבינו שלמה זצ"ל במועד קטן דאמרינן התם אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים שחלל שלישי שלו להיות בערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב ופי' רבינו שלמה זצ"ל ולערב שהיא יום טוב רוחץ בצונן או בחמין שהוחמו מבעוד יום או שוהה עד חולו של מועד ורוחץ בחמין וההיא רחיצה משמע רחיצת כל גופו. ובעל הוראים ז"ל כתב ורחיצת כל גופו בחמין אסורה משנים דאינו שוה בכל נפש דתנן פרק המביא אין עושין פחמין ומקשינן פשיטא תני ר' חייא לא נצרכה אלא למסרן לאוליריון ביום טוב ביום מי שרי פי' לרחץ והלא אינה שוה לכל נפש ומשני להויע קודם גזירה בכל מקום אין נראה להוכיח מדבריו איסור אלא בחמין שהוחמו בו ביום אבל בחמין שהוחמו מעו"ט לא אישמועינן מידי. וכי שרינן אפי' הנאת נפש שאינה באכילה ושתייה דוקא הנאה דשוה לכל נפש אבל הנאה שאינה שוה לכל נפש אסורה דתנן שלשה דברים היה ר' אליעזר בן עזריה מתיר והכמים אסרין מנותין את המוגמר ביום טוב וחכמים אסרין ואמר רב אסי מחלוקת להרית אבל לגמר דברי הכל אסור ומעמא שאין גימור כלים צריך אלא לחולים איבעיא להו לעשן מאי פי' לעשן פירות בעשן בשמים לקלוש ריח הבושם אמר רב יחודה על גבי גחלת אסור על גבי כלי חרס מותר ומסקנא ורבא אמר על גבי גחלת נמי מותר מידי דהוה בישראל אנומרי. ומותר למלטל עצי בשמים להרית בהן ולהניח בהן ומוללו ומריח בו וקושרו ומריח בו אחד קשין ואחד רכין דתנן שובר אדם את החבית לוכלל ממנה גרוגרת ובלבד שלא יתכוון לעשותה

לעשותה כלי ועוד דהא רבא בר רב אדא ורבין בר אדא אמרי כי הווינן בי רב יהודה היה מפשח אלייתא ויהיב לן ואע"ג דהוינן לקתא דגרני וחציני. וכי שרינן להריח דוקא בתלוש אבל במחובר אסור דאמרינן פרק לולב הגזול אמר רבא הדם במחובר אסור להריח בו אחרוג במחובר מותר להריח בו מאי טעמא דהדם לריחא עביד אי שרית ליה אתי למגווייה אחרוג דאכילה עביד לא אתי למגווייה:

[רמז] דין אוכלי בהמה לתקנן ולזמן כנעני בסעודה ביום טוב.

תניא אך אשר יאכל לכל נפש שומע אני אפילו נפש בהמה במשמע כענין שנאמר מכה נפש בהמה ישלמנה ת"ל לכם [לכם] ולא לכנענים לכם ולא לכלבים דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבה אומר אפי' נפש בהמה במשמע א"כ מה תלמוד לומר לכם לכם ולא לכנענים ומה ראית לרבות את הכלבים ולהוציא את זה מרבה אני את הכלבים שמונותן עליך ומוצא אני את אלה שאין מונותן עליך. ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל דהלכתא כר' יוסי דסתם לן תנא כוותיה דהנן עיסת כלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבה בחלה ונאפת ביום טוב כו' וקו"ל סתם מתניתין ומחלוקת כברייהא הלכה כסתם מתניתין. ובעל הדברות ז"ל כתב על האי פסק מסתברא דווקא מידו דלא הוי מוכן מערב יו"ט לא לאדם ולא לבהמה כגון ספלו שלא היו מוכנין מעו"ט לא לאדם ולא לבהמה כיון שאכל האוכלין שעליהן וכן עיסה שאינה מוכנת עד שתאפה אבל אם היה דבר מעו"ט מוכן לאדם או לבהמה אפי' לר' יוסי משלטין ומאכילין אפי' בשבת בדתניא משלטין את העיסה וכו' אמר לו ר' נתן א"כ יטלמלו חבילי זמורות מפני שהם מאכל לפילים זה הכלל כל שהוא מן המוכן משלטין שאינו מן המוכן אינו משלטין ושעורים וכל דבר המוכן משלטין דשעורים מוכנים הן מערב יום טוב לבהמתו. וגרסינן קודד אדם קב או קביים ונותן לפני בהמתו. צדין חיה ועוף ונותנין לפניהם מנות ומתירין פקיעי עמיר משום דמוכנין הן דאי לא תימא הני מחמתין את הדלועין לפני בהמה ואת הנבילה לפני הכלבים כמאן הא לא משום אוכל נפש אלא משום הכנה. ותנן חבילי קש וחבילי ורדין אם התקינן למאכל בהמה משלטין אותן וסופלי להיזתא משרינן חואיל וראויין להסקה ואיכא מאן דאמר הלכה כר' יוסי הגלילי לעניין אפיה ובישול אבל לענין מילטול הלכה כר' עקיבה דהאיכא כמה סתמי. ויש מהכמי הדור דפסקו כר' עקיבה משום דקשיא דתומה ליה כל הני והא דאמרינן משלטין להו אנב ריפתא מסתברא דאיכא עלייהו פת מעיקרא דומיא דכנונא אנב קישמא אבל אינוחי פת לא דהא אמרינן לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. ובעל המאור פסק כר' עקיבה מכל הני טעמא קודד אדם קב או קביים וצדין חיה ועוף וכו' כי האיך נוכל לרחות [כל אלן] מפני משנה יחידאה דעיסת הכלבים שנשנית כר' יוסי הגלילי אנב גררא דעירובי ושיתוף וברכה וזימון והלה ומצה בפסח. ועוד יש לומר דמדורי ר' עקיבה בעיסת הכלבים כיון דאפשר להו לכלבים עיסה בלא אפיה לא טרחינן להו במלאכה יתורא וכן פירש רבינו שלמה זצ"ל בפ' חומש ב' בא אל פרעה אך אשר יאכל לכל נפש אף לבהמה יכול אף לנכרים ת"ל אך אדבריה רב חסרא לרבנא עוקבא ודרש לא ימור אדם שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודד הוא קב או קביים ואינו הוישש פי' קודד משער. שאלו לפני רבינו יצחק כר' יהודה זצ"ל מה לולך אצל [נכרי] המכירו ליטלו ממנו אנודות עשב ביום טוב [לבהמה] או תבן או עמיר ואומר לו מה שאתה נוטל מן השאר שהן כיוצא בו אתן לך מאלו למחר. והשיב מה שאתה שואל אם רשאי לומר לו מה שאתה נוטל משאר כיוצא בהן אתן לך מאלו למחר דבר ר' אפי' ישראל אסור לפי שזאת זכירת סבוס מקח. ותנן הולך אדם אצל חנווני ישראל או כו' ובלבד שלא יזכור לו סבוס מקח. ודווקא בחנווני ישראל אבל בחנווני נכרי כיון דרגיל אצלו אסור גזירה שמא יבא בשבילו מחוץ לתחום דהבא בשבילו מחוץ לתחום אסור לטלמלו. וגבי בהמתו תניא נכרי שליטת עשבים לבהמתו מאכיל אחריו ישראל ואם בשבילו ישראל אסור והוינן בה והא דאמר רב הונא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת פי' במחורבין שהן מוכנין למאכל בהמה אבל לא על גבי מוקצה פי' שהן תלושין ומנותחין על גבי אוצרו שנכרי שליטת עשבים בשבת מוקצין הן אצל ישראל ומשני דקאים לה באפא ואולא אבל להאכילה בידים אסור וכיון (דמוכיר) [דנכרי מוכר] מוקצה אסור ליתן לבהמתו (ס)

ומאחר

(ס) כ"י ב' אימא הלך הכה מוחץ לתחום כשגיל יסלג אסור ליתן לפני בהמתו. וכו' בשב"ל הק"ר.

ומאחר דקיימא לן לכה ולא לנכרים א"כ אסור ליתן ולהטריחן בשבילן ביום טוב. ואפילו ר' עקיבה לא פליג אלא בכלבים כמפורש מעמא שמוזנתן עליך אבל נכרי שאין מוזנתן עליך לא. וזהו דאמר ריב"ל מוזמנין נכרים בשבת ואין מוזמנין נכרים ביו"ט [גזירה] שמא ירבה בשבילים. מרימר ומר זוטרא כי הוו מיקלעו להו [נכרי] ביום טוב אמרי ליה אי ניהא לך במאי דטריחא לן מוטב ואי לא טריחא יתירא אדעתא דידך לא טריחנין. אמר רב חסדא בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל מותר לשוחמו ביום טוב דהא אי אפשר לכותיב בשר בלא שחיטה עיסת חציה של נכרי וחציה של ישראל אסור לאפותה ביום טוב דהא אפשר למיפלגא בלישה. בעו מיני מרב הני בני בגא דרמו עליהו קימחא דבני חילא מהו לאפותה ביום טוב ואמר ליה חזינן אי כי יהבין ריפתא לינוקא לא קפדו כל ריפתא וריפתא חזיא לישראל ושרי ואי לא אסור וכתבו רבוותא דלית להא דרב אלא בין כך ובין כך אסור מר' יהושע בן לוי דאמר מוזמנין נכרי בשבת ואין מוזמנין נכרי ביום טוב:

[רמה] דין איסור הכנה מיום טוב לחבירו וכ"ש מיום טוב לחול ובהמה מסוכנת מהו לשחמה ביום טוב.

ואע"פ שהתרנו אוכל נפש ביום טוב לא התרנו אלא ליומו אבל ליום טוב שני או לחול אסור דתניא אין אופין מיום טוב לשבת פי' בלא עירוב תבשילין קל וחומר מיום טוב לחול באמרו ממלאת אשה קדרה בשר אע"פ שאינה צריכה לה אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום הבית של מים אע"פ שאין צריך אלא לקיתון אחד אבל לאפות לא יאפה אלא מה שצריך לו ר' שמעון בן אלעזר אומר אף ממלא אשה את התנור פת מפני שהפת [נאפת] יפה בשעת שהתנור כלא אמר רבא דהלכתא כר' שמעון בן אלעזר. כתב רבינו הנגאל זצ"ל הלכה כרבותינו ובלבד שלא יערים. וכתבו הגאונים זצ"ל המבשל כמה תבשילין ביום טוב לצורך יום טוב ולא אכל מכולם בתוך הסעודה הואיל ולצורך יום טוב נתבשלו בתחילה ועכשיו אינו צריך לאכול מכל אחד ואחד אין בכך כלום ולא הוי כמכין מיום טוב לחול כשמע מדקאמר לצורך יום טוב [ש"מ] דליכא הערמה דאי איכא הערמה אסור וכשם שאסור לבשל מיו"ט לחול כך אסור לאפות ולבשל מיום טוב לחבירו. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא יום ראשון קודם אכילת שחרית יכול להרבות בבישול כר' שמעון בן אלעזר אבל לאחר כן אינו יכול לבשל כלומר שיאכל ממנו כזית ומה שיותר יאכל בליל שני דאין לך הערמה גדולה מזו והיינו דתניא מי שהניח עירוב תבשילין הרי זה אופה ומבשל ומטמין ואם רצה לאכול את עירובו הרישית בידו אכלו עד שלא אפה עד שלא בישל הרי זה לא יאפה ולא יבשל לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו אבל מבשל הוא ליום טוב ואם התוית הותיר לשבת ובלבד שלא יערים כל שכן שאסור להערים מיום טוב לחבירו שמא חול הוא והא דתניא בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא אם כן יודע שיאכל ממנה כזית צלי מבעוד יום התם משום פסידא דממונו גמר בלבו לאכול כזית ואי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אבל הכא אפי' כזית גופה הערמה הוא. וכן כתב מורי אחי שני ר' יהודה נר"ו דרוקא בבחמה מסוכנת אמרינן הכי שיכול לשחמה אע"פ שהיא לצורך מחר ע"י שיאכל ממנה כזית צלי מבעוד יום משום הפסד ממונו אבל להערים ולשחוט ביום טוב ראשון לצורך יום טוב שני וערים יואכל ממנה כזית לאחר שחיטה לא. ונראה הדברים דאין לך הערמה גדולה מזו ואפילו בבישול מיום טוב לשבת אסור להערים אם לא עירב כל שכן ביום טוב לחבירו דשכח חד מינייהו חול הוא. איתמר האופה מיום טוב לחול רב חסדא אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה פי' לאחר שמעיד שריית ואינו צריך בו ביום כמה שאופה כלל רב חסדא אמר לוקה לא אמרינן הואיל ואי מקלעי אורחין הוי ליה השתא נמי הוי ליה ורבה אמר אינו לוקה דאמרינן הואיל ופסקי רבוותא דהלכתא כרבה. וכתב בעל הדברות ז"ל הני מילי לענין מלקות אבל לכתחלה אסור כדתניא אין אופין מיום טוב לשבת קל וחומר מיום טוב לחול ומיהו לגבי מצוה כגון מיום טוב לשבת שרי לכתחלה משום הואיל והא דאצרכוהו רבנן עירובי תבשילין כדי שיאמרו אין אופין מיום טוב לשבת ק"ו מיום טוב לחול או משום ברירה שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב וגבי הפסד ממונו כגון בהמה מסוכנת אמרינן הואיל ושריא לכתחלה:

[רמז] דין הכנה מיום טוב לשבת על ידי עירוב תבשילין :

והיא התניא אין אופן מיום טוב לשבת דוקא שלא עירב עירובי תבשילין אבל אם עירב עירובי תבשילין מערב יום טוב מותר דתנן יום טוב שחל להיות ערב [שבת] לא יבשל בתחלה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא ליום טוב ואם הותר הותר לשבת ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת. בית שמאי אומרים שני תבשילין ובית הלל אומרים תבשיל אחד ושזין ברג ובביצה שעליו שהן שני תבשילין מנא הני מילי פירשו דתקיפו רבנן עירובי תבשילין כי דתני מתניתין ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת ולא דוקא מקרא וליקף לה דהא מדרבנן הוא אלא הכי קא מיבעיא ליה אהיבא אסמכתו רבנן אמר שמואל דאמר קרא וזכור את יום השבת לקדשו וזכריהו מאחר שבא להשכיחו מאי טעמא אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט ורב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופן מיום טוב לשבת קל וחומר מיו"ט לחול הכי גרים רבינו שלמה זצ"ל ופירש דברי רב אשי לא לכבוד שבת תיקנהו אלא לכבוד יו"ט תיקנהו כדי שיאמרו אין אופן מיום טוב לשבת אלא אם התחיל מבעוד יום ואינו אלא כגומר והולך אבל איתחול לא קל וחומר מיום טוב לחול לגמרי לא ותנא מייתי לה מהכא את אשר תאפו אפוא את אשר תבשלו בשלז מיכן סמכו הכמים עירוב תבשילין מן התורה. פירוש דהוה ליה למיכתב היום תאפו ותבשלו כדכתיב והיה ביום הששי והבינו את אשר יביאו וכתוב את אשר תאפו אפוא שתי אפיות רמז לך שיש יום ששאי אופן ומבשילין אלא על האפוי והמכושל מקודם והוא יום טוב שחל להיות ערב שבת ועושה תבשיל מערב יום טוב פירש לשם עירוב וסומך עליו לשבת. אמר אביי לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא מ"ט מידי דמילפת בעינן ופת לא מילפתא פירוש ולא מוכחא מילתא לפי שדרך העולם לאפות פת לכמה ימים [מה] שאין כן בליפתן. ודייסא נמי לא מליפתא [דאמר רב שחומי בר אבבי אין מערבין בדייסא ו] אמר רב זירא הני בבלאי מיפשי דאכלי נהמא בנהמא. ואין מערבין בה. בית שמאי אומרים שני תבשילין ובית הלל אומרים תבשיל אחד פי' בעינן לשם עירוב. מתניתין דלא כי האי תנא דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שני תבשילין שצריך על מה נחלקו על דג וביצה שעליו שבת שמאי אומרים תבשיל אחד ובית הלל אומרים שני תבשילין. אמר רבא הלכה כבית הלל ואליבא דתנא דידן. פירש רבינו שלמה זצ"ל כתנא דידן דמתניתין דתני ובית הלל מתירין בתבשיל אחד וכן השיב רבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל דפת בלא תבשיל לא סגי אבל תבשיל בלא פת סגי דהלכה כהנא דידן ואליבא דבית הלל אבל מורי נוהג בפת ותבשיל וכן הוא בהלכות גדולות שהחמירו על עצמן כהנניה דאין אופן אלא על האפוי. ורבינו תם זצ"ל כתב גראה לי שעירובי תבשילין צריכין פת ותבשיל וכך פוסק בהלכות גדולות. ואע"ג דפסקינן הלכתא כהנא דידן ואליבא דבית הלל דלא מצרכי אלא תבשיל אחד הני מילי לצלות ולבשל ולהחם חמין דכל הני בכלל בישול איתנהו כדכתיב ויבשלו את הפסח וגבי חמין נמי אמרין הפשירן זהו בישולן אלמא שייך בהו בישול אבל אפיית פת לא מקריא בישול והבי מוכח בע"ז גבי אלו דברים וקא חשיב תמן פת ושלקות. והא דאמרי בית הלל עירב בתבשיל אחד עושה בו כל צרכו ולא אתי ליפלוגי אלא גבי הטמנת חמין אבל לערב בפת מותר דהא אפייה בכלל בישול ליתא כדפרישית. ועוד אמרין בריש פירקין ותנא מייתי לה מהכא את אשר תאפו אפוא וגו' מיכן אמר ר' אלעזר אין אופן אלא על האפוי ואין מבשילין אלא על המכושל מיכן סמכו הכמים לעירובי תבשילין מן התורה ובהא ליכא מאן דפליג ועיקר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל אליבא דהנניה בהכי דבית שמאי סברי דכעין כל בישול צריך לערב ובית הלל סברי על כל התבשילין תבשיל אחד אבל בפת כולי עלמא מודי דאין אופן אלא על האפוי בין להנניה בין לתנא דידן. וכתב רבינו ישעיה זצ"ל לא סכריא ליה חדא דאם איתא דלא פליגי בית הלל אלא אחמין בלבד אמאי תני ועושה בו כל צרכו הוי ליה למתני בין חמין בין תבשיל השתא דתני כל צרכו משמע דאפי' אפת נמי פליגי ותו דאמרין לעיל אמר אביי לא שנו אלא תבשיל אבל בפת לא אלמא תבשיל לחודיה בעינן ולא פת ותבשיל דאי תרווייהו בעינן פשיטא דפת לחודיה לא מהניא ואי אמרת דהא מיירי כגון שאין צריך לאפות אלא לבשל הלכך בתבשיל לחודא סגי אבתי איכא לדיוקי מינה דתבשיל לחודא

אשתריא דאי אמרת בשלמא דתבשילי לחודא פמר פת היינו דאיצטרך אבוי למימר דווקא תבשיל פמר פת אבל פת לא פטרא תבשיל אלא אי אמרת דתבשיל נמי לא פמר פת עד דמערב בפת מאי איצטרך אבוי למימר דפת לא פטרה תבשיל פשיטא ודאי דלא פטרה דהא תבשיל נמי לא פטרה פת והכי תיסק אדעתין למימר דפת פטרא תבשיל אלא לאו שמע מינה כל היכי דערב בתבשיל פמר את הכל ואפילו פת ואם עירב בפת לא פמר אלא פת לברכה ולא תבשיל. ומאי דאמר ר' אלעזר אין אופין אלא על האפוי לא אמר היכא דעירוב בתבשיל אלא כגון שרוצה לאפות ואינו רוצה לבשל עיש לו מוכן מבעוד יום שמעירב בפת ודיו אבל היכא דעירב בתבשיל לא צריך מידי. ואע"ג דאפיית פת לא מיקרא תבשיל מ"מ תבשיל עדיף מינה והלכך פטר לה. ובירושלמי גרסינן כתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ר' אליעזר אומר אופין על האפוי ומבשלין על המבושל ור' יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל מאי טעמא דרבי אליעזר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו מ"ש דר' יהושע את אשר תאפו יאפו במה באת אשר תבשלו בשלו הרי מצאנו דפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע הוא ר' אליעזר כבית שמאי אליבא דתננה ור' יהושע כבית הלל ומאי דאיתנין כהלכתן מיכן אמר ר' אלעזר אין אופין אלא על האפוי כו' ר' אליעזר גרסינן והוא בר פלוגתא דר' יהושע כדמפרש בירושלמי וק"ל כל היכא דפליגי ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע דר' אליעזר שמותי הוא ואין הלכה כמותו בשום מקום. והרב ר' זרחיה בעל המאור ז"ל כתב הא דתנן בית שמאי אומרים שני תבשילין אחד לצלי ואחד (לחמין על הקדרה) [לקדרה ולחמין] ובית הלל אומרים (אחד) תבשיל [אחד] בין לצלי בין לקדרה בין לחמין וצלי ושלוך מבושל הכל בכלל קדרה והכל כשר לעירוב אבל לאפות דברי הכל אין אופין אלא על האפוי כתנא דמיתתי [לה] מאשר תאפו אפו והלכה קבעה היא וכן פסק ר' שמעון קיירא ז"ל בעל הלכות גדולות לערב בפת ותבשיל אע"פ שאין דברי אלפסי כן ומסתבר טעמיה דר' שמעון בעל הלכות גדולות. וחנניה [אליבא דב"ש] לא החמיר אלא בחמין בלבד מה שלא החמיר [בו] תנא [דמתניתין] אליבא דבית שמאי [וב"ה] דאמרי מניח אדם עירובו בתבשיל אחד ועושה בו כל צרכו צלי וקדרה [וחמין] כי כל זה דומה לבישול אבל באין אופין אלא אם כן עירב בפת ליכא מאן דפליג כדכתיב את אשר תאפו אפו מיכן סמכו [הכמים] עירובי תבשילין מן התורה הוא דאמר אבוי לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא בא לומר שאינו יוצא בפת משום תבשיל דבעינן מידי דמילת דומיא דתבשיל ואין צריך לומר שאינו יוצא בתבשיל משום פת שהוא עיקר חיי נפש הנה סברת בעל המאור והלכות גדולות ורבינו תם ז"ל שוין בדבר זה להצריך פת ותבשיל אמנם בעל הדברות כתב דבתבשיל אחד סניא ועושה בו כל צרכו ואפי' לאפות פת מותר. והכי איתא בתוספתא ועושה תבשיל מערב יום טוב ואופה ומבשל עליו לשבת ומטמין את החמין וכן כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל דבתבשיל אחד סניא וכן כתבתי למעלה בשם רבינו שלמה ורבינו ישעיה זצ"ל דתבשיל סניא בלא פת וכן נראה לעינים אלא שנהגו לערב בפת ותבשיל. תני ר' חייא ערשים שבשולי קדרה סומך עליהן משום עירובי תבשילין וטעם מילי דאית בהן כוית אמר ר' יצחק בריה דרב יהודה שמנונית שעל גבי הסבין גורדו וסומך עליו משום עירובי תבשילין. פירש רבינו שלמה זצ"ל שנשארו בלא מתכוין סומך עליהן מערב אם טוב לשם עירוב ולא אמרינן לא חשוכי ובמילי וכן גורדו מערב יום טוב וכן פירשו רבוותא ז"ל אמר רב אסי אמר רב הגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי נכרים אמר ר' יוסף ואם צלאן נכרי אדם סומך עליהן משום עירובי תבשילין ואי עבדינהו נכרי כסא דהרסנא אסור דקמחא עוקר. אמר רב הונא אמר רב עירובי תבשילין צריך שיהא בהן כוית בין לאחד בין למאה כלומר שאין צורך כוית לכל אחד ואחד והכי איתוקמא התם דאין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה. ותבשיל זה שאמרו אפי' צלי אפי' מבושל ואפי' קוליס האספנין שנתן עליו חמין מערב יום טוב: נאכד או נאכל העירוב קודם שיאפה ויבשל אסור לאפות ולבשל דתניא אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחלה. אמר אבוי נקטינן התחיל בעיסתו ונאכל עירובי גומר. ומי שלא הניח עירובי תבשילין איפסיקא הלכתא דהוא נאסר וקמחו נאסר כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואחרים אופין ומבשלין לו. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא מי שלא הניח עירובי תבשילין אופה ומבשל למי שהניחו ששלוחו של אדם כמותו ואינו נראה לי דבהדיא אמרינן תא שמע מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יבשל ולא יאפה ולא יטמין לא לו ולא לאחרים. ואין לומר לא יאפה ולא יבשל משלו לאחרים

שבלי הלכות ימים טובים רמז הלקמ קמו

אבל משל עצמו אופה ומבשל להן אחרי שיערבו הן לעצמן דהא אסקינא דהוא נאסר וקמחו נאסר ומסתמא הוא דומיא דקמחו מה קמחו נאסר בין לו בין לאחרים [אף הוא נאסר בין לו בין לאחרים] אלא שהתירו לו חכמים משום כדי חייו דאמר רב הונא מי שלא הניח עירובי תבשילין אופין לו פת אחת ומומנן לו קדירה אחת וכו' ומדליקין לו את הנר ויש [אומרים] אף צולין לו דג קמן ופסק בעל המאור ז"ל דהא דרב הונא הלכה היא ועושין לו כדי חייו אע"פ שלא הקנה קמחו לאחרים. וכן פסק גם בעל הדברות ז"ל. ירושלמי. לא עירב ולא עירבו לו אחרים ר' יצחק אמר צולין לו דג קמן רב הונא אמר מחמין לו המין שמואל אמר מדליקין לו את הנר. ומי ששכח ולא הניח עירובי תבשילין מערב יום טוב מניח עירובו ביום טוב ומתנה דאמר רבא מניח אדם עירובו תבשילין מיום טוב לחבירו ומתנה והכי דמי כגון דקלעי שני ימים טובים של גליות בחמישי בשבת וערב שבת ושכח לערב כרביעי שהוא ערב יום טוב הרי הוא מערב ביום טוב ראשון הוא יום חמישי ומתנה ואומר אם היום קודש ולמחר חול אין בדברי כלום ואם היום חול ולמחר קודש עירובי עירוב. ומערב כשאר הימים ואופה ומבשל למחר לשבת כל מה שהוא רוצה ואם לא עירב בחמישי אין לו תקנה לערב בששי כלל ודוקא בשני ימים טובים של גליות אבל בב' ימים טובים של ראש השנה אין לו תקנה לערב כלל דתרווייהו קדושה אחת הן. וכתב בעל הדברות ז"ל ואי איקלע שני ימים טובים של גליות חמשא ומעלי שבתא ואנח עירובי תבשילין מערב יום טוב לא מצי למיפא ביומא דחמשא לשבתא דשבות קרובה התירו על ידי עירוב שבות רחוקה לא התירו על ידי עירוב שבתא יום טוב הוא ואין אופין מיום טוב לשבת ומסתבר כוותיה [ומצאתי בשם רבינו אפרים ז"ל כי מתני' דוקא דאית ליה תבשיל מאתמול. אבל לכתחלה אסור. וגאון אחר ז"ל כתב אפי' איכבר בתר דאכיל סעודתיה ואישתייר ליה מההוא בשולא מתני עלה]. ודוקא עירובי תבשילין מערבין על ידי הנאה אבל עירובי תחומין לא דמיקנא ביתא ביום טוב לא. וכתב רבינו יצחק פאסי ז"ל מסתברא לן דהני מולי בעירובי תחומין דמיקנא ביתא הוא אבל עירובי חצרות דביטול רשות [הוא] מניח עירובו ביום ראשון ומתנה ונימא הכי אי האידנא חולא בהאי עירובא נשתרי לן למלטולי בשבתא מכיתא דלרתא ומדרתא לביתא ואי האידנא יומא שבא אין בדברי כלום ולמחר במעלי שבתא דהוא יום טוב שני נימא הכי אי האידנא יומא שבא כבר עבידנא עירובא מאתמול והשתא לא צריכנא מדי ואי האידנא חולא בהאי עירובא נשתרי לן למלטולי מכיתא דלרתא ומדרתא לביתא ומביתא לביתא: אמר רב הונא עירובי תבשילין צריך דעת פשיטא דעת מניח בעינן פ' שתהא תהלת כוונתו לערב לעצמו ולערב לאחרים ויוכה להן על ידי אחר כדלקמן דעת מי שהניחו לו בעינן אי לא בעינן תא שמע דשמואל מערב אכולא נהרדעא רב אמי ורב אסי מערבי אכולא שברייה מכרוי ר' יעקב בר' אידו. מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך עלי ועד כמה אמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאבוי עד תחום שבת. כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל שמעינן מהני כולי דלא בעינן דעת מי שהניחו לו אלא כשמודיעו ביום [טוב] עצמו שהוא ערב שבת שעירב עליו מאתמול הולך וסומך עליו ומבשל לכתחלה לצורך שבת וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל דודאי שמואל ורב אמי ורב אסי לא היו מודיעין מעו"ש כי מי יכול לקבצן כולן לפניו אלא ודאי ביום טוב [מודיעין] כשמתקבצין בבית הכנסת. ומסתבר כוותיהו ובודאי קי"ל דיכול אדם לערב בשביל חבירו אפי' בלא ידיעתו כדפשוטין לעיל מרשמואל ורב אמי ורב אסי דמערבא אכולא מתא ומדקא בע דעת מי שהניחו לו בעינן אי לא בעינן ופשיט דלא בעינן שמע מנה דבידיעתו הוא יותר טוב דאי בלא ידיעתו הוי שלוחו בידיעתו לא כל שכן. מיהו קשיא לן דהבא משמע דאדם יכול לסמוך על חבירו אפי' ככוונה ולעיל מזה אמרינן בגמרא ושלחו מנות לאין נכון לו איכא דאמרי אמר רב חסדא למי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין דהיינו שהיה אנוס או שאבדה לו אבידה וצריך לחזור אחריה אבל היה לו להניח ולא הניח פושע הוא ולקמן אמרינן בגמרא ההוא סמיא דהוא מסדר מתני' קמיה דשמואל חויה דהוא עציב א"ל אמאי עציבת אמר ליה דלא אניחי עירובי תבשילין אמר ליה סמוך אידיו לשנה חויה דהוי עציב אמר ליה אמאי עציבת אמר ליה דלא אניחתי עירובי תבשילין אמר ליה פושע אתה לכולי עלמא שרי ולך אסור ופירש רבינו שלמה זצ"ל שאין דעתי לא על הפושעים ולא על המזידים שאינן חרידין לדברי חכמים ומשמע מהבא שכל אדם חייב לערב לעצמו וכל מי שיש בידו לערב ואינו מערב נקרא פושע ואינו יכול לסמוך על אחרים כמעשה דההוא סמיא וכאיכא דאמרי

דרב חסדא נראה לי דודאי אדם יכול לסמוך על חברו אם אמר לו שיערב בשבילו דשלוהו של אדם כמותו ושמואל דמערב אכולה נהרדעא ורב אמי ורב אסי דמערבי אכולה דמכריא מנהגם היה לערב על בני עירם שהן היו גדולי עירם ולפיכך היו גלילין לסמוך עליהן ואין בזה לא דרך פושעים ולא דרך מוידים אלא איזהו הנקרא פושע שהוא מערב לעצמו וגם אינו סומך על אחרים דהוה ליה כמו שאינו מודה בעירוב ואינו סומך על דברי חכמים דומיא דההוא סמיא שהוא לא היה מערב ולא היה סומך על אחרים והיה מראה שדעתו שלא לסמוך על אחרים מאחר שהיה לו לסמוך על שמואל בפעם השנית ולא להראות עצמו עצב. אי נמי יש לומר דרב אמי ורב אסי ושמואל היו מתכוונין ומערבין אכולהו בני מתיבתא שאם יש ביניהן מי שישכח לערב מודיעין אותו ביום טוב וסומך עליהן וקיימא לן דעת מי שהניחותו לו לא בעינן ואינלא מילתא למפרע שיעירב בשבילם וכן דר' יעקב דהוה מכריז כשהיה מערב היה מתכוין אכולה בני מאתיה והשוכה או האונס שלא עירב לא על ידי עצמו ולא על ידי אחרים סומכין עליו וההוא סמיא זוכר היה ולא עירב לא על ידי עצמו ולא על ידי אחרים ומשום הכי אמר ליה פושע אתה. והטוב והישר שיחא כל אחד ואחד מערב לעצמו ויהיה זרין לקיימי מצוה בנפשו: ובעל המאור ז"ל כתב איכא מאן דקשיא ליה כיון דהוה שמואל מערב אכולה נהרדעא ודעת מי שמניחו לו לא בעינן אמאי לא נפיק ההוא סמיא בעירובי דשמואל בכלל כל בני נהרדעא ויש מי שתירצו כיון דההוא סמיא הוה דע ביה בשמואל דהוה מערב אכולה נהרדעא והיה מערב בעצמו ולא היה רוצה לצאת בעירובו של שמואל אלא בעירוב עצמו ופשע בעירובו שנה אחר שנה לפיכך אמר לו [שמואל] כבר גלית ברעתך שאינך רוצה [לצאת] בעירובי שאתה מתעצב כשאתה נזכר שלא עשית עירוב לעצמך ופשעת בדבר [זה] שנה אחר שנה גם אני אין בדעתי להוציא אלא מי שסמך בעירובי או מי שאינו בקי אי נמי שישגג או נאנס אבל אין בדעתי להוציא את הפושעים. ולדעתי זה המעשה לא היה בנהרדעא ואם היה בנהרדעא לא היה אותו סומא מנהרדעא ולא מן השרוין בתחומה אלא מתוך לתחום היה בא על ידי עירובי תחומין ומעולם לא יצא בעירובו של שמואל והא דאמר ליה שמואל סמך אירידי כלומר סמך על המתוקן לי כאדם שסומך על שלחן חבירו וכשנודע לו שהיה פושע במצות עירוב אסור לו בההיא [דאמר] רב חסדא ושלחו מנות לאין נכון לו למי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין אבל היה לו להניח ולא הניחו פושע הוא. וכן הא דמכריז ר' יעקב בר אירי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבוא ויסמך על שלי דרך נדיבות היה שיוסמכו על שלחנו כל מי שלא עירב ואגב גררה מיתנינא לההיא עובדא גבי הנך עובדא דשמואל ורב אמי ורב אסי לא משום דרמי [כולה] עובדא להרדי דהא שמואל הוה מערב ולא מכריז ורב אמי ורב אסי [נמי] מערבי ולא מכריז ור' יעקב בר אירי מכריז ולא היה מערב אלא על עצמו כי מנהג בני עירו היה שהיו מערבין כולם לעצמן והא דאמרינן עלה ועד כמה הוא חוזר על המעשים הראשונים דרב אמי ורב אסי ודשמואל ואינו חוזר על המעשה האחרון דר' יעקב [בר אירי]. ודוגמתו מן החוזר על הרחוק ולא על הקרוב במקרא במשנה ובתלמוד הרבה מאוד אין להם קץ. עד כאן דבריו. והמערב עירובי תבשילין לאחרים שיוסמכו עליו צריך לזכות להם ע"י אחר דבעי רב נחמן עירובי תבשילין צריך לזכות אי לא ואמר ליה רב יוסף מאי תיבעי לך הא אמר שמואל צריך לזכות וכשהוא מוכה אינו מוכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו. אבל מוכה הוא על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו כדאמרינן לענין עיסת גבי שתופי מבוי וכן פסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל. ובעל הדברות ז"ל כתב דההיא דשבת איתוקמא בנדרים פ' בתרא בשיש לאשתו חצר באותו מבוי דמנו דזכיה לנפשה זכי לאחרינא. הא לא הכי לא מהני זכיית אשתו כי יד אשה כיד בעלה והכי נמי בעירובי תבשילין מסתברא ולא מהני זכיית אשתו ורבינו ישעיה זצ"ל כתב בנדרים דהאי דאמרינן יד אשה כיד בעלה ר"מ הוא אבל לרבנן זכין על ידי אשתו דלא אמרינן יד אשה כיד בעלה דמי והלכתא כרבנן. וכצד מוכה להן כדאמרינן פרק חלוץ לענין שיתוף כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי ומוכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים ופי' רבינו שלמה זצ"ל מניח את החבית משלו אם ייצא ומוכה להן על ידי בנו ובתו הגדולים ואומר קבלו חבית זה וזכו בה לשם כל בני מבוי ובתוספתא תני והשליה מגביה מן הקרקע טפה ואומר זכיתו לכם. הבא נמי ילמד שתום מן המפורש וצריך לזכות בענין זה שהמערב שהוא המוכה נתן את העירוב ליד השליח הזוכה בשבילם ואומר לו זכה בזה העירוב חלק לבני העיר והשליח מקבל

מקבל העירוב מידו ואומר זכותי להם. וזה סדר העירוב נוטל פת שלימה או פרוסה אך שיהא כזית ונוטל דג או ביצה או בשר צלויים או מבושלים שיהא בהן כזית או אפי' קרייה של תבשיל ונותן אותם ביד שליח ואומר לו תזכה באלו חלק לכל בני העיר והשליח מקבלן מידו ואומר זכותי להם ומכרך ואומר בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב. ובעל הדברות ז"ל כתב אקב"ו להניח עירובי תבשילין ואח"כ אומר ברוך יהא שרא לנא ולכל בני קרתא הדא לבשולי ולאפווי ולאטמנא ולמעבד כל מה דצריך לנא מיומא טבא לשבתא ומצניע את העירוב במקום שיהא משתמר יפה שלא יאבד ולא יהא נאכל קודם השבת שאם נאבד או נאכל עד שלא התחילו באפייה ובישול הרי הוא כמה שלא עירבו אע"פ שהיה יכול לערב בתבשיל בלא פת כמו שבארנו למעלה ולרווחא דמילתא נכון לערב בפת ותבשיל אחר שפישט המנהג כן ואע"ג דבעירובי חצרות אין מערבין בפרוסה הבא שרי לערב בפרוסה דחתם טעמא משום איבה והבא ליכא למיחש מידי אמנם מצוה לערב בשלימה כדי שיבצע בה להמוציא בשבת. כדאמרין בברכות פרק מברכין רב אמי ורב אסי כי הוה מקלע להו ריפתא דעירובא (בידים) הוה בצעו בה ואמרו הואיל ואיתעביד בה דהא מצוה נעביד בה מצוה אחריתי :

[רמז] דין מחובר שנתלש וחיה ועוף ודגים שניצודו ביום טוב ושבת ויום טוב הסמוכים זה לזה.

והא דאמרין דצרכי שבת נעשין ביום טוב על ידי עירוב דוקא ברברים המוכנין מערב יום טוב אבל דברים המוקצין מערב יום טוב כגון מחובר שנתלש ביום טוב וחיה ועוף ודגים שניצודו או ביצה שנולדה אין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכינה ליום טוב דאיתא שבת ויום טוב בין לפניה או לאחריה רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה וקא מפלגי בהכנה דרבה דקסבר רבה כל ביצה דמיתלדא האידנא מאתמול צמרה לה דרב אית ליה הבנה דרבה ור' יוחנן לית ליה הכנה דרבה. ואע"ג דרב ר' יוחנן הלכה כר' יוחנן בהא הלכה כרב דאמר רבא הלכתא מוותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא דהא הא דאמרין ואידך דאיתמר שני ימים טובים של גלויות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה. ואידך דאיתמר שני ימים טובים של ראש השנה רב ושמואל דאמרי תרווייהו נולדה בזה אסורה בזה. הנה למדנו דשבת ויום טוב בין מלפניה ובין מלאחריה ושני ימים טובים של ראש השנה דינם שוה וביצה שנולדה ביום טוב אסורה בשבת לגומעה וביצה הנולדת בשבת אסורה לאוכלה ביום טוב. וכן שני ימים טובים של ראש השנה ביצה הנולדת בראשון אסורה בשני משום דתרווייהו קדושה אחת הן. והוא הדין פירות שנתלשו ממחובר וחיה ועוף ודגים שניצודו בשבת אסורין ביום טוב וכן אם נתלשו או ניצודו ביום טוב אסורין בשבת ובשני ימים טובים של ראש השנה אם נתלשו או ניצודו בראשון אסורין בשני ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. אמנם בשני ימים טובים של גלויות כגון פסח שבועות סוכות שחלו בתוך השבוע ואין שבת אצלם לא מלפניהו ולא מלאחריהו נולדה בראשון מותרת בשני. וכן פירות שנתלשו וחיה ועוף ודגים שניצודו בראשון מותרין בשני. והא לך כלל גדול בזה לפי פירושו של רבינו שלמה זצ"ל והפורש ממנו כפורש מחיוו. אמר רב פפא הילכתא נכרי שהביא דורן לישראל אם יש מאותו המין במחובר לקרקע אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ואם אין מאותו המין במחובר [לקרקע]. בהוך התחום מותרין הוץ לתחום אסורין. והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר והא לך פירושו כמו שפי' רבינו שלמה זצ"ל נכרי שהביא דורן לישראל ביום טוב ראשון אם יש מאותו המין במחובר לקרקע אסור משום מוקצה ואפי' לר' שמעון דלית ליה מוקצה אלא בגרונגרות וצימוקים בלבד מחובר נמי בגרונגרות וצימוקין דמי מרלא לקטן מאתמול אקצינתו מדעתיה ולא תחלוך במחובר בין שלנו בין של נכרי דחד טעמא הוא ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. בהלכות גדולות מפורש לערב מוצאי יום טוב שני אסורין בכדי שיעשו [וכן כתב גם רבינו יצחק הלוי ז"ל] ודייקי טעמא מדקאמר בכדי שיעשו אלמא בעינן שעה הראויה לעשייה אי נמי כיון דאיתקצאי בין השמשות של יו"ט שני איתקצאי לכולי יום טוב שני ורבינו שלמה זצ"ל פירש לערב מוצאי יום טוב ראשון קאמר אבל מוצאי יו"ט שני מותרין כמה נפשך הואיל ושתי קדושות הן דאי יום ראשון

ראשון קודש ושני חול ומותרין במוצאי יום טוב ראשון בכדי שיעשו ואם ראשון חול ושני קודש כל שכן שהן מותרים לערב החול מכן ליום טוב. וכן ר' נהג ומביא ראיה לדבריו מהא גרסינן במסכת ביצה פרק ראשון איתמר שני ימים טובים של גלויות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ופסק רבא הלכתא כוותיה דרב בין לקולא בין לחומרא ועוד דאמר רבא מניה אדם עירובי תבשילין מיום טוב ראשון לחברו ומתנה כגון שני ימים טובים של גלויות שאירעו בה' בשבת ובששית בשבת ולא הניה ע"ת מבחול מניה עירובו ביום טוב ראשון ומתנה ואומר אם היום קודש ולמחר חול אין בדבריו כלום ואין צריך לערב דערב שבת חול הוא וחול מכן לשבת ואם היום חול ולמחר קודש עירובי עירוב אלמא שתי קדושות [הן] ואחת מהן חול. ועד גרסינן בעירובין ההיא בר שביא דאתא בי ריש גלותא דאיתצוד ביום טוב ראשון ואישתחויט ביום [טוב] שני רב נחמן ורב חסדא אכיל ורב ששת לא אכיל מאן דאכל סבר שתי קדושות הן ומאן דלא אכיל סבר קדושה אחת הן ומסקנא ומודה ר' יוסי בשני ימים טובים של גלויות דשתי קדושות הן. ושמע מניה מחובר שנתלש ביום טוב ראשון מותר ביום טוב שני ממה נפשך וצריך להתעכב במוצאי יום טוב ראשון בכדי שיעשו כדי שלא יהנה כלום הנאה מיום טוב לחול. ואם ניצודו בשני לערב של יום טוב שני אסורין נמי בכדי שיעשו דאימור קודש הוא ואם היא שבת אסורין עד מוצאי שבת בכדי שיעשו: מפי רבינו. ובמס' עירובין פסק דיום טוב שני דקיל לא בעינן לערב בכדי שיעשו. ובתשובות גאון מצא כן ובדבר שאינו במוינו מחובר אי נמי יש במוינו מחובר אלא שניכר שנתלש מאתמול שהיה חול מותר מיד אם בא בתוך התחום ואם בא מחוץ לתחום אסור עד הערב בכדי שיבא מחוץ לתחום ודוקא דאתא מחוץ לתחום אדעתא דישאל אבל אם בא מחוץ לתחום אדעתא דנכרי מותר לישראל מיד כיון שאינו במוינו במחובר אי נמי הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר כדאיתא בפרק בכל מערבין ההיא ליפתא דאתאי למחוזא חוניה רבא דהוה כמישא אמר הא ודאי מאתמול עיקרא מאי אמרת מחוץ לתחום אתאי הבא לישראל זה מותר לישראל אחר וכל שכן הכא אדעתא דנכרי אתא ושרא רבא. למיזב מנייהו פירוש בלא סכום מקח ולאחר המועד יעשה עמו השבון. והא דאמרין מחוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל מותר לישראל אחר כתב עלה רבינו שלמה זצ"ל לא שמעתי מעם מקובל בדבר דאי משום מוקצה אמאי מותר לישראל אחר ואם בשביל שעשה בו איסור בשבילו א"כ לישראל אחר נמי יהא אסור כנכרי שהדליק את הנר ותנן אם בשביל ישראל אסור ולא חילקו בינו לבין חבירו יש לומר דגבי תחומין דרבנן לא אחמיר כולי האי ודי שאסרוהו עליו. ולי נראה לפרש הטעם מחוץ לתחום אסור לאותו ישראל שבא בשבילו וקנסא הוא דחיישינן שמא ישלח ויביא מחוץ לתחום בשבילו לכתחלה אבל לישראל אחר מותר דלא גורנין שמא ישלח ויביא מחוץ לתחום לצורך חבירו דאין אדם חושא ולא לו עד כאן דבריו. ורבינו חננאל זצ"ל פ' היכי דאיתיה נכרי דרוח לישראל ביומא טבא דריש שתא דהוי חמשא ומעלי שבתא לא שרי למיכל עד חד בשבא כגון מידי דאיכא למיחש שמא ניצודו ביום טוב חיה ועוף ודגים או במידי דמחובר ולא טבעיא בשני ימים [טובים] של ראש השנה דאסור אלא אפילו בשאר ימים טובים אסור ביו"ט ראשון ולערב בכדי שיעשו מידי דהוה אביצה שאם נולדה בראשון מותרת בשני אבל דגים יבשים או צמקים תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור לישראל זה ומותר לישראל אחר. ודין שבת ויום טוב בין מלפניה ובין מלאחריה ושני ימים טובים של ראש השנה כבר פרשנוהו היטב שהגולד והניצוד והנתלש בראשון אפי' לצורך נכרי אסור לישראל עד מוצאי יום טוב שני ובמוצאי יו"ט שני מותרין מיד ואם ניצודו או נתלשו בשביל ישראל צריך להמתין ליל מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו: כתב בעל התרומה ז"ל שנינו בירושלמי פ"ק דביצה רב חסדא בעי מחלפא שיטתיה דרב דתמן הוא עבד לה שתי קדושות [פי' דרב פסיק בפרק בכל מערבין כארבעה זקנים ואליבא דר' אליעזר דאמר שבת ויום טוב שתי קדושות הן] והכא הוא דעבד לה קדושה אחת דאתפלגין שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שירי מוכין ששכבו בשבת מהו להדליק ביום טוב רב ורב חננאל תרווייהו אמרי אמר ור' יוחנן אמר מותר ואין יותר אחרי כן מדבר זה ואומר אני לפי האמת שאין צריך להתחילם פלוגתניהו ולא תקשי דרב אדרב טעמא דרב דאסר שירי פתילה בשבת ליום טוב לא הוי משום דקדושה אחת הן אלא הוי טעמא משום הכנה דרבה דהכיבוי קרי הכנה שיותר הן טובות להדליק כשנדלקות ונכבות

תחלה אבל רב חסדא דמחליף ומהפך דברי רב משום דסבר דמעמא דרב דאמר הוי משום קדושה אחת הן ורב חסדא לטעמיה דלית ליה הכנה דרבה כדאיתא פרק בכל מערבין ודוגמת פירכא זו דשירי פתילה כבר פריך רב חסדא התם פרק בכל מערבין רב חסדא רמי דרב אדרב מי אמר רב הלכה כארבעה זקנים ואליאב דר' אליעזר דשתי קדושות הן והא אמר שבת ויום טוב ביצה הנולדה בזה אסורה בזה ומתריץ רבה טעמיה דרב משום הכנה הבא נמי נתריץ משירי פתילה ולא נהגוך ולא נחליף הרברים: פסק. הלכך נראה לי בשני ימים טובים של ראש השנה או יום טוב הסמוך לשבת לפניה או לאחריה הפתילות שמדליק לצורך יום טוב ראשון אם נכבו ביום טוב כיבוי זה קרוי הכנה שהן מובנות יותר להדליק ואסור להדליק למחר לצורך יום טוב שני או לצורך השבת דאין יו"ט ככין לשבת וצריך להדליק בחול ולכבותו בחול דעתה הן מוכנות בחול וכי חוזר ומדליק לצורך יום טוב וכבו אחרי כן אין בכך כלום ומותר להדליק לצורך יום טוב שני או יעשה פתילות אחרות מבחוץ לצורך יום טוב שני לא יסמוך על הפתילות הישנות הנתורות מיום ראשון וכן הלפידים שהובערו קצת ביום טוב ראשון של ראש השנה וכבו אסור לחזור ולהדליק ביום טוב שני וכן לפידים הנתורות משבת וכבו אסור להדליק ביום טוב שלאחריו כי הכיבוי היא הכנה שמוכות הן יותר לחזור והדליק וצריך עצים אחרים להרבות ולערב עליהן כדאמרין מרבה עליהן עצים מוכנים ומבטלין והיינו דאמרין בירושלמי שירי פתילה שירי מדורה ושירי שמן נמי נעשה צלול יותר כשמדליקין בו. אבל בשני ימים טובים של גלויות של פסח ועצרת וסוכות אין הששנא בכל אלה שיום אחד מהן חול ואיסור הכנה לא שייך מיום טוב לחול שהרי ביצה שנולדה בשבת אי נמי ביום טוב מותרת בחול וכן פירות שנשרו מאלוהן ביום טוב מותרין למחר בחול וכן בשני ימים טובים של גלויות משא"כ בשני ימים טובים של ראש השנה או יום טוב הסמוך לשבת לפניה או לאחריה עד כאן לשון התרומה: ובעל הדברות ז"ל הביא דברי הירושלמי שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן וכו' וכתב רבני צרפת מחמורין בשירי פתילה ומדורה ושמן כדגרסין בירושלמי ומרבין עליהן עצים מוכנים ומדליקין והרב ר' יצחק ב"ר משה מווינא השיב על דברי בעל התרומה בשאלתו אשר שאל וזה נוסח לשונו קשיא לן על דברי הרב דאדרבה מדשביק רבה לרב חסדא בר פלוגתיה ולא שני ליה מטעם הכנה כדשני ליה כפרק בכל מערבין עמע מונה הדורה רבה לרב חסדא דמתלפא שיסתיה דרב והו דאין דרך הכנה בכך דאין דרך הכנת פתילה כי אם הכנתו כדתני בר קפרא בפ' המביא כדי יין ששה דברים נאמרו בפתילה שלשה להחמיר ושלושה לקולא להחמיר אין גודלין אותה לכתחלה ביום טוב ואין מהבהבין אותה באור מפני שמתקנה ותנן בפרק במה מדליקין כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה חייב ר' יוסי פומר בכלול חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פתח ואוקמא ר' יוחנן דר' יוסי בר' שמעון ומאי שנא פתילה דאמר רב המננא ואיתימא רב ארא בר אבהו הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן דהבא אפי' ר' שמעון מודה משום דקא מתקן מנא ופי' רבינו שלמה זצ"ל דר' יוסי סבר בר' שמעון ופטר ליה משום מלאכה שאינה צריכה לגופה וכחם על הפתילה היינו טעמא דמחייב כגון שצריך להבהבה שלא הובהבה מבעוד יום דכיבוי זה צריך לגופו שהוא הלהב נח לאחוז בה כשיבוא להדליקה הא למדת שצריך הכנת פתילה היינו הבהוב אבל בהבהבה מבעוד יום לא משכח בה כיבוי הצריך לגופה. וגם מה שפירש דטעמיה דרב דאמר שירי פתילה משבת ליום טוב לא הוי משום קדושה אחת אלא משום הכנה ורב חסדא לטעמיה דלית ליה הכנה דרבה גם על זה אני אשיב עוד אשכחן בירושלמי פרק בכל מערבין דסתמא דתלמודא ושאר אמוראי נמי מפרשי טעמיה דרב משום קדושה אחת דמסיק כתב בירושלמי פרק בכל מערבין אבל אמר להם ר' אלעזר אין אתם מודין לי שאם עירב בככר בראשון שהוא מערב בככר בשני שאם יאכלנו בראשון שהוא עירוב לראשון ואין עירוב לשני הרי שתי קדושות הן ואינן מתיבין ליה אין אתה מודה לנו שאין מערבין בתחלה ביום טוב הרי קדושה אחת דאתפלגין שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליק ביום טוב רב ור' תנינא תרווייהו אסרי ור' יוחנן אמר מותר אמר ר' מנא קומי דרב וידן מה איכפת לן פתילה גבי ביצה אמר לה דאין חמין רבנן מדמו לה. הדיא אמרה הדיא היא הדיא ואחר כך מסיק רב חסדא בעא מחלפא שיסתיה דרב תמן הוא עביד ליה שתי קדושות והבא עביד לה קדושה אחת וכי עיינת התם בכלוא האי שבעתא

משבתת לה כולא שמעתא דמפרשא מעמא דרב משום קדושה אחת ויותר נראה בעיני כדברי רבותינו שמפרשין לריון שרי דאע"ג דפסקינן כריש ביצה לענין ביצה דשבת ויום טוב נולד בזה אסורה בזה ולא כו' יוחנן דשרי דהתם מעמא משום הכנה דרבה כדמפרש התם ולא משום קדושה אחת דרבה סבירא ליה שהם שתי קדושות דאמר הלכה כארבעה זקנים ואליבא דר' אליעזר וההיא דירושלמי לאו משום הכנה קא אסיר ליה דלא שייכא הכנה בכי האי גוונא אלא מטעם קדושה אחת אסור כדפרישית עד כאן דברי הרב ר' יצחק בר משה זצ"ל וזאת הוא תשובת שהשיב לו הרב רבינו אליעזר ב"ר שמואל מוורנא זצ"ל מאי דכתב מר על מאי דגרסין בירושלמי פרק קמא דביצה שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להרלקין ביום טוב רב ור' חנינא תרווייהו אמרין אסור כו' וכתב עליה הרב ר' ברוך שאין צריך להחליף פלוגתיהוה ולא תקשי דרב אדרב דאסר בי שירי פתילה דאסר לאו משום קדושה אחת הן אלא מעמיה משום הכנה ורב חסדא דמפיק ומחליף דברי רב למעמיה דרב חסדא לית ליה הכנה דרבה כל אלה דברי הרב ר' ברוך נראין לי רחוקין ביותר ואין הלב מקבלן שתיקרא הכנה הדלקת השמן והפתילה והעצים אצל יום טוב ומה שהשבת עליו דאדרבה מדשביק רבה לרב חסדא בר פלוגתיה ולא שני ליה מעט הכנה כדשני ליה פרק פרק בכל מערבין שמע מינה דהודה רבה לרב חסדא דמחלפא שיטתיה דרב ותו דאין דרך הכנה בכך דאין הכנת פתילה כי אם הבהוב כו' אלו הדברים נראין לי נכוחים שאין לתלות טעם שירי השמן והפתילה והמדורה בעבור הכנה כלל חדא שאין זו סברא כלל לחשבה הכנה ועוד תלמוד ירושלמי אסר משום טעם קדושה אחת ואין שום אמורא שיישב לרב חסדא דמחליף שיטתיה דרב דטעמ' משום הכנה ואנן ניקום ונימא מילתא מה דלא איסתבר לאמוראי הלכך בודאי דלא אסר רב אלא משום טעם קדושה אחת דכיון שהרלקין לשבת והוקצו מחמת איסורא שכל זמן שהן דולקין אסור לככותן וכשכבו מאליהן אסור ליהנות מהן כל יום השבת דמגו דאתקצי לבין השמשות איתקצו לכל יומא וכי היכי דאיתקצו ליום שבת איתקצו נמי ליום טוב של אחריה משום דקסבר רב שבת ויום טוב קדושה אחת הן וכיומא אריכתא דמי ומה שנאסר בשבת נאסר ביום טוב: וקשיא לי לפי דברי הירושלמי שאסר אותן ביום טוב מפני שהוקצו בשבת מחמת איסור א"כ היו דולקין בין השמשות של מוצאי שבת אסורין ביום טוב אפי' למאן דאמר שתי קדושות הן ולא כיומא אריכתא דמו דאתקצו לבין השמשות (1) איתקצו לכולא יומא וכדאמרין גבי נוי סוכה שהן אסורין עד מוצאי יום טוב האחרון דמגו דאיתקצו לבין השמשות משום דהוי עדיין ספק שביעי איתקצו לכולי יומא וא"כ יום טוב שהל להיות אחר שבת לא נשחוט בהמה חיה ועוף שהרי הוקצו לבין השמשות מחמת איסור שהוא ספק שבת ואסור לשחוט ויהיו אסורין כל היום לשחוט כיון שהוקצו לבין השמשות. ונראה לי לתרץ דאע"ג דאסרי למושחט בין השמשות מותרין למושחט ביום טוב דיום טוב לגבי שיחטה כחול הוא שכך מותר לשחוט ביום טוב כמו שמתר לשחוט בחול וכמו שבמוצאי שבת לחול מותר לשחוט כן נמי במוצאי שבת ליום טוב מותר לשחוט. שבשבת אסור לשחוט משום מלאכה אבל ביום טוב מלאכה זו מותרת כאילו היה חול אבל נר שכבה בשבת נאסר כל היום משום מוקצה וכמו שנאסר בכל היום נאסר גם ביום טוב שלאחריו דקדושה אחת היא וכיומא אריכה דמו וכמו שנוהג איסור כיבוי בשבת כך נוהג ביום טוב שאסור לכבות הנר והעצים כדי לחום עליהן ואע"פ שהן צריכין לו ביום טוב עצמו. והלכך איסור המוקצה של שבת הוא מושך גם ביום טוב שלאחריו ודווקא כשכבו בשבת שנאסרו משום מוקצה אסורין הן גם ביום טוב אבל אם היה דולקין והולכין בין השמשות של מוצאי שבת מותרין ביום טוב שההדלקה מותרת היא ביום טוב ויום טוב גבי הדלקה כחול הוא וכמו שבת מותרין במוצאי שבת לחול כך הן מותרין במוצאי שבת לחול כמו שאמרתי לגבי שיחטה. כלל הדבר כל שנאסר בשבת משום מלאכה כחול הוא נר המלאכה כחול הוא וכל שנאסר בשבת משום מוקצה נאסר גם ביום טוב שלאחריו למאן דאמר קדושה אחת הן וכיומא אריכתא דמי ויפה אמר רב חסדא מחלפא שיטתיה דרב ממאי דפסק הלכה פרק בכל מערבין דשתי קדושות הן ופסק הלכה הוא כדפסק רב בערבין דשתי קדושות הן וביצה שנולדה בשבת שאסורה ביום

טוב

(1) כ"י ב' יוחא משום דהוי ספק שבת וק"ל דכל דאיתקצי לבין השמשות.

שבלי הלכות ימים טובים רמז רמח הלכות קיד

טוב משום הכנה דרבה וזה ההכנה של רב של שירי פתילה ושמן לא הוזכרו בתלמוד לא בתלמוד
 דידן כלל כי אם הירושלמי מביא אותה ואפי' אם איתא דרב אמרה הלכה כו' שאמר בעירובין
 והדר בה מההיא והלכך שירי שמן ושירי מדורה ושירי פתילה שכבן בשבת מותרין ביו"ט דשתי
 קדושות הן ולא כיומא אריבא דמו עד כאן נוסח התשובה (*): תניא אחת ביצה שנולדה בשבת
 ואחת ביצה שנולדה ביום טוב אין ממלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי ולא לסמך בה כרעי
 המטה אבל כופה עליה כלי בשביל שלא תשבר. ירושלמי ובלבד שלא יהא כלי נוגע בנופה של
 ביצה. וספיקא אסור ואם נתערב באלף כולן אסורות ואוקמא רב אשי בספק יום טוב ספק חול
 ומשום דהוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל. ותניא השוחט
 את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרין לאוכלן ביום טוב. תנו רבנן כל שתשמישו ביום
 מוליד ביום וכל שתשמישו בלילה מוליד בלילה ואמרינן כל שתשמישו ביום מוליד ביום [מאי גוה]
 תרנגולת ונפקא ממנה לכדרב כרי דאמר רב מרי בריה דרב כהנא כדק בקינה של תרנגולין
 מערב יום טוב ולא מצא בה ביצה ולמחר השכים ומצא בה ביצה מותרת ואע"ג דבדק מערב
 יו"ט ובדק יפה יפה אימור יצאתה רובה וחזרה הואי וכד' יוחנן דאמר ר' יוחנן ביצה שיצתה
 רובה מערב יו"ט וחזרה מותרת לאוכלה ביום טוב ודוקא בדאיכא זכר [דאי איכא זכר] בהדא
 לא ספנא מארעא אבל ליכא זכר בהדא אימור מארעא ספנא ואפשר דילדה בליליא:

[רמח] דין מוקצה ונולד ביו"ט בין לבו ביום בין ליו"ט שני וכן מחובר שנתלש
 בראשון וביצה שנולדה בראשון מה הן בשני.

שני חכמים ביצה שנולדה ביום טוב בית שמאי אומרים תיאכל ובית הלל אומרים לא
 תיאכל ואמרינן בגמרא במאי עסקינן אי לימא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים מאי
 טעמא דבית שמאי מוקצה הוא אלא בתרנגולת העומדת לאכילה מאי טעמא דבית הלל
 אוכלא דאפרת הוא ואוקמה רב נחמן בתרנגולת העומדת לגדל ביצים ודאית ליה מוקצה אית
 ליה נולד ודלית ליה מוקצה לית ליה נולד ובית שמאי כר' שמעון ובית הלל כר' יהודה
 ואקשינן ומי אמר רב נחמן הכי והתנן בית שמאי אומרינן מכבדינן מעל השלחן עצמות
 וקליפין ובית הלל אומרים מסלק את השבלה בולה ומנערה אמר רב נחמן אנו אין לנו אלא
 בית שמאי כר' יהודה ובית הלל כר' שמעון ופרקינן אמר לך רב נחמן גבי שבת דסתם לן
 תנא כר' שמעון דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים ואוקים
 להו לבית הלל כר' שמעון פי' דלית ליה מוקצה וגבי יום טוב דסתם לן תנא כר' יהודה דתנן
 אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורות שגשברה ביום טוב מוקמינן להו בית הלל כר'
 יהודה פי' דאית ליה מוקצה ומיהו מתניתין איתוקמא בתרנגולת העומדת לאכילה וביו"ט אחר
 שבת ומשום הכנה דרבה דקמבר רבה כל ביצה דמתילרא האידינא מאתמול גמרה לה (ורבא)
 [ורבה] למעמיה דאמר (רבא) [רבח] והיה ביום הששי והבינו חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב
 ואין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכין ליום טוב וגזרו רבנן בכל יום טוב משום יום טוב
 אחר השבת אבל חול גמור אחר שבת ואחר יום טוב המיצה אינה נאסרת לפי שנגמרה
 מאתמול שהוא שבת או יום טוב ואין שבת ויום טוב מכינין לחול דדוקא שבת ויום טוב
 דצריכינן הכנה כדכתיב והיה ביום הששי והבינו איתסרא בהוא משום הכנה אבל בחול לא
 בעי הכנה דהוא מכין לעצמו וכן מצאתי לרבינו נסים זצ"ל וכן פי' רבינו שלמה זצ"ל דשעודת
 חול לא איצטריך רחמנא זימון מבעוד יום שלא שייך בה מוקצה הלכך שריא ופסק רבינו
 יצחק פאסי זצ"ל דהלכתא כר' יהודה לגבי יום טוב וכר' שמעון לגבי שבת וכיון דקי"ל
 דבשבת סבירא לן כר' שמעון דלית ליה מוקצה וביום טוב סבירא לן כר' יהודה דאית ליה
 מוקצה ממילא שמעינן דהני מילי דעו לחלבה ורחל לגזתה ותרנגולת לכיצתה ותורי דרדיא
 ותמריא דעיסקא כולהו ביום טוב אסירי ומאי דחוי למיכל מיניה בשבתא שרי כגון תמרי
 דעיסקא ומשקלא וטריא דגמרא נמי שמעינן דהלכה כר' יהודה ביום טוב דקאמר ואלא
 בתרנגולת העומדת לגדל ביצה מאי טעמא דבית שמאי מוקצה הוא כלומר שזה דבר ידוע
 הוא כי המוקצה אסור. ועוד אמרינן לקמן תניא אחרים אומרים ר' אליעזר אומר ביצה
 תיאכל היא ואמה במאי עסקינן אילימא בתרנגולת העומדת לאכילה פשיטא היא ואמה שריא
 אלא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים היא ואמה אסורה הבין הוא הלכתא. והרב

(*) בשם"ל ספקא מסיים ואין לפזוש ממנה וסדוקה לסחמיו תבוא עליו ברכה.

ר' זרחיה בעל המאור ז"ל כתב הא דאמרינן בגמרא בפעמיה דרב נחמן שבת דחמירא לא אתי ללולוי בה סתם לך כר"ש דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים יום טוב דקיל ואתי ללולוי בה סתם לך כר' יהודה דתנן אין מבקעים עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב ואע"ג דאיכא למודיהיה להחויא מתני' ולאוקמה בארזי ואשוחי דהוו להו קורות מוקצין מחמת חסרון כוס וקורה שנשברה ביום טוב לפי שאינו יושב ומצפה אימתי ישבר קורתו הא תנן תוב אין משקין ושוחטין את המדבריות דסתמא ודאי כר' יהודה מיהו איכא לאקשווי עלה מההוא דאמר (רבת) [רבא] בפ' יו"ט מי איכא מידי דבשבת שרי וביום הכיפורים אסור (ואפילו הכי) [ה"ג] מי איכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסר והיכי] קו"ל הלכתא בשבת כר"ש וביו"ט כר' יהודה . והריני מוסר לך כלל גדול בתורת המוקצה כדי שתסתלק קושיא זו מעליך כל מצוה שבא על דבר שדרך הנאתו ע"י מלאכה או מעשה האסור בשבת ומותר ביו"ט כגון ביקוע עצים מן הקורות [וכגון אין מסיקין בשברי כלים וכגון שחיטת המדבריות] וכגון עו לחלבה ורחל לגיזתה ותרגולת לביצתה ותורי דרדיא והו מוקצה שאסור ביו"ט כר' יהודה ומאלוי הוא נאסר בשבת משום מלאכה דאית ביה דהוא ביקוע עצים וההיסק בשברי כלים והשהישה למדבריות ולעו ולרחל ולתרגולת ולשוורים ואין אנו צריכין לאוסרם בשבת משום מוקצה [בלבד] וכל מוקצה שבא על [דבר ש]דרך הנאתו בלא שום מלאכה ומעשה האסורים בשבת ואין בו שום איסור אלא מוקצה בלבד כגון להגביה מעל השלחן עצמות וקליפין שמתחילת השבת היו מוכנים לאדם אנב אימין ולא היו מוכנין לבהמה שמוכן לאדם לא היו מוכן לבהמה ועכשיו שנתפרקו העצמות מן הבשר והקליפין מן הפירות נעשו ראויין לבהמה אלא שהן מוקצה וכגון חיתוך נבילה לפני הכלבים וכגון תמרי דעיסקא והו מוקצה מותר בשבת כר' שטעון ואין צריך לומר ביום טוב ומיכן אתה למד לכל דיני מוקצה [האסורים] [האמורים] ביו"ט ובשבת והרבה מהן שלא נשמר בהן הרב האלפסי זצ"ל ובסוף מסכת זו תמצא מהן בכלל דבריו שכתב ממילא שמעינן דתמרי דעיסקא שרי למיכל מיניה וכו' וכולהו ביום טוב אסירי ומאי דתני למיכל מיניה בשבת כגון תמרי דעיסקא שרי למיכל מיניה בשבת אלמא בשבת שרי למיכל תמרי דעיסקא] ולא ביום טוב ועוד שנה בענין הוה בפ' [ואמר] כולחו לרב נחמן ביום טוב אסירי וצריך אתה לחוזהר בדיני המוקצה (לכל) [ככלל] דבריו הרב האלפסי זצ"ל שלא שם בלבו החפזש ששמנו בו . והוא נכון וברור . ועוד כתב בעל המאור ז"ל הא דתנו רבנן אין סומכין את הקדירה בביקעת וכן הדלת לפי שלא ניתנו עצים אלא להסקה ור' שמעון מתיר דר"ש למעמיה דלית ליה מוקצה ותנא קמא כר' יהודה דאית ליה מוקצה הלכך עצים כיון שאין תורת כלי עליהן לא הוכנו מאתמול אלא להסקה . וסוגיין בתנא קמא ופלוגתא דרב נחמן ורב ששת בחיורא בהדין מעמא שייכא רב נחמן למעמיה דאית ליה מוקצה ביו"ט כר' יהודה משום דסתם לן הנא כמתנתין כוותיה ואיפסקא הלכתא בהדיא בחיורא יבשה שרי רשיבא אסור וכן פסק הרב אלפסי זצ"ל בהלכותיו רשיבא אסור משום דכמוקצה דמי ובסוף מסכת שבת אפליגו רב אחא ורבינא אליבא דר' שמעון במוקצה ואיפסקא הילכתא בכל התורה כולה כדברי המקיל בתרווייהו וקשיין הלכתא אהרדי . ומכל זה לנו נראה שהלכה כרב נחמן דאית ליה מוקצה ביום טוב ולית ליה מוקצה בשבת והפריש יש בין מוקצה למוקצה וכל המוקצה האסור ביום טוב אסור בשבת . וכל מוקצה המותר בשבת מותר ביום טוב כמו שפירשנו למעלה ואע"ג דשאר אמוראי כולחו לא שנו להו במוקצה בין בשבת בין ביום טוב אלא מאן דאמר כר' יהודה אסר אפי' בשבת ומאן דשרי אפי' ביום טוב שרי ולא מפליגי בין מוקצה למוקצה אן כרב נחמן נקיטין ובין מוקצה למוקצה מפליגין לפום סוגיא דשמעתא דמסכת יום טוב ומסכת דשבת ומתריצין [הלכתא] דהבא ודהתם ולא קשיין אהרדי דבמסכת שבת פרק (מי שהחשיך) [כל הכלים] מיתתין לה מתניתין דהבא דבמסקנא מוקמינן לה אליבא דבית שמאי דגור יום טוב אטו שבת ומשמע מיניה דלית הלכתא כוותיה והבא פסקינן כוותיה גרואין דברים הלכו כמותרין זה את זה אלא יש לומר דלישנאי נינהו מאן דמתני הא לא מתני הא . ולענין הלכה במוקצה נקמינן האי לישנא דאתמר ברובותיה ואיתוקם באנפלה ושבקנין להחויא דלא איתמר ברובותיה ואגב גררא הוא דאתייה והם (הם) [ה"ג] סבירא לן בהנך תרי לישנאי דאמרינן מלות על פה גובה מן היורשין ואינה גובה מן הלוקחות חד מיניהו [בקרשין פ"א וחד מיניהו] בבבא בתרא פרק גמ פשוט אע"פ שהרב אלפסי טרח להעמידן שתיהן כאחת אינו נראה לנו דפליגי לישני אהרדי ובהווא לישנא דבבא בתרא נקמינן והם הכי [נמי] עבדינן הכא כיון דהאי מתנתין

דאין סומכין את הקדירה בבקעת ביום טוב פרשוה בגמרא בדוכתא מעטס מוקצה לפי שלא ניתנו עצים אלא להסקה וסוגיא דשמעתא לאוקמיה בהלכתא עלה סמכין וכוותיה עבדינן וההוא סוגיא דמסכת שבת חשבין ליה בלישנא אחרינא להגדיל תורה וללמדך דאפי' בית שמאי סבירי להו במוקצה ונולד ביום טוב כר' שמעון וכדתנן ביצה שנולדה ביו"ט בית שמאי אומרים תיאכל ובית הלל אומרים לא תיאכל בבקעת מודו דאין סומכין ולא משום דלא ניתנו עצים אלא להסקה דהא לא סבירי להו שום מוקצה אלא משום גזירה יום טוב אטו שבת ואודו למעמייהו דסבירי להו אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ומתניתין דאין סומכין את הקדירה בבקעת איכא למימר דבית שמאי הוא דהא לא מפרש טעמא כבריייתא משום דלא ניתנו עצים אלא להסקה ודילמא בית הלל לא מודו בה וכיון דסוגין בשבת להקל במוקצה נחתינן ליה לאחוויו לה אנפא דהתירא ואע"ג דמתני' גבי יום טוב והכא במסכת יום טוב בדוכתיה דסוגין להחמיר במוקצה נחתינן לאחוויו ליה אנפא דאיסורא וכל זה יש מעד לדברינו שפסקנו כרב נחמן דמוקצה ביום טוב אסור ובשבת מותר. עד כאן דברי בעל המאור ז"ל. ורבינו שלמה זצ"ל כתב בפ' המביא כדי יין חזירא רב נחמן אסור ורב ששת שרי וכו' ומסיק התם והלכתא ובישה שרי ורמיכה אסור אך הילכתא אליבא דמאן דאית ליה מוקצה איקבע אבל אנן כר' שמעון סבירא לן בין במוקצה בין בדבר שאינו מתכוין וכו' יהודה במבשריו אוכל [נפש] ובין חזירא ובין סמיכת קדירה והקפת חביות ומדורתא וקדירה וכל האמוראין שאסרו את אלו למעלה תלמידי דרב היו ורב הוה סבירא ליה כר' יהודה במוקצה ואנן קי"ל כר' שמעון הנה נראה עכשיו מדברי רבינו שלמה זצ"ל דשבת ויום טוב שוין לענין מוקצה דלית לן מוקצה כר' שמעון. ובעל הדברות ז"ל כתב על הא דאמרין בגמרא בריש מסכתין מכדי מאן סתמא למתני' ר' ומאי שנא ביום טוב סתם לן כר' יהודה ומאי שנא בשבת סתם לן כר' שמעון. [שבת דחמירי לא אתי ללולוי ביה סתם לן כר' שמעון] ויק טוב דקיל ואתי ללולוי ביה סתם לן כר' יהודה דמחמיר ולא מפני שהלכה כר' יהודה ביום טוב דליכא מירי דבשבת שרי וביום טוב אסירי אלא בין בשבת בין ביום טוב בית שמאי לית להו מוקצה כר' שמעון ובית הלל אית להו מוקצה כר' יהודה דקרא בשבת כתיב והלכה כר' שמעון אלא החמיר ביום טוב כי היכי דלא ללולוי ביה. ומסתברא אע"ג דשינויאי דרב נחמן ליתא כקושיין נמרינן מינה דמחמירין כר' יהודה ביום טוב כסתם מתניתין דליכא מאן דרחי לה. ודווקא כגון קורה שנסברה ביום טוב דנולד מן המוקצה דומיא דביצת תרנגולת העומרת לגרל ביצים וכגון נבילה דמעיקרא מוכן לאדם והשתא מוכן לכלבים אבל מוקצה עצמו כגון גוף התרנגולת ועו לחלבה ורחל לגיזתה ותמרי דעיסקא ותורי דרידיא דפליגי ר' יהודה ור' שמעון בין בשבת בין ביום טוב מותר לאכילה ולא החמיר ר' יהודה אלא בגלד ובמוקצה מחמת איסור והא דאמר רב חסדא חולב אדם עו בתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה. מיתוקמא בין בשבת בין ביום טוב ובעו העומר לאכילה קאי ולית ביה אלא משום מפרק דומיא דסוחם אדם אישכול של ענבים לתוך הקדירה וכדמפרש טעמא משקה הבא לאוכל לאוכל דמי. ובסוף המשנה פירש וכן פסק רבינו חננאל זצ"ל בסוף מסכתין מהא שמעינן דכל מירי דחוי לאינש דעתיה עילויה והא דאמר רב נחמן עו לחלבה וכו' באנו למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון הא בהדיא קי"ל הלכה כר' שמעון ואע"ג דביום טוב קי"ל כר' יהודה הני מילי כגון נולד או מוקצה מחמת איסור וכיוצא בו אבל הני כולחו שרי ביום טוב. אבל רב אלפס ז"ל אמר ממילא שמעינן דהני מילי דאינון עו לחלבה וכו' ביום טוב אסירי ומאי דחוי למיכל מיניה בשבת כגון תמרי דעיסקא שרו. ופסקא דרבינו חננאל ז"ל נקייטין: ורבינו ישעיה זצ"ל כתב אמר רב נחמן לעולם בתרנגולת העומרת לגרל ביצים ודאית ליה מוקצה אית ליה נולד ודלית ליה מוקצה לית ליה נולד ובית שמאי כר' ש' ובית הלל כר' יהודה מיכן מוכיח שאין חילוק בין מוקצה לגולד. וראיתי שכתב בעל הלכות גדולות ז"ל אמר רב נחמן עו לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותמרי דעיסקא ותורי דרידיא באנו למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון דלרבי יהודה דאית ליה מוקצה [אסור] ולרבי שמעון [דלית ליה מוקצה שרי] והלכתא כר' שמעון דקיימא לן בכלויה שבת הלכה כר' שמעון לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת ואע"ג דבמוקצה הלכה כר' שמעון דשרי בגולד אסור ומנא דאיתבר ביומא טבא אסור לאיסוקיה ביום טוב ולמיפא ולבשולי

ולבשולי ביה דהוי ליה נולד דדרש רבא אשה לא תיכנס לבין העצים ליטול מהן אור משום דמתקנא מנא ביומא טבא ותקוני מנא אסור. ואוד שנשבר ביום טוב אין מסיקין אותו ביום טוב לפי שמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים ביום טוב הוה ליה נולד ואסור. ואינו נראה לי לחלק בין נולד למוקצה דמאן דאית לי מוקצה אית ליה נולד ומאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד כדאמר רב נחמן הכא והמקשה אמר קס"ד אפי' מאן דשרי במוקצה בנוולד אסור ואסיק ר"ג דמאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד. ורבא דאסר אוד שנשבר ביום טוב ואמר דאין מסיקין בשברי כלים מעמא משום דסבירי ליה כר' יהודה דאית ליה מוקצה. דהכי אמרינן בפרק נוטל למירא דרבא כר' יהודה סבירי ליה כו'. עד הכי נמי מסתברא דרבא כר' יהודה ס"ל דדרש רבא אשה לא תכנס לבין העצים ליטול מהן אוד ואוד שנשבר ביום טוב אסור להסיק ביום טוב לפי שמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים שמע מינה אלמא מדקא אסר רבא להסיק שברי כלים דייק תלמודא דרבבי יהודה סבירא ליה דאי סבירי ליה כר' שמעון לא היה אסור בנוולד ומה שאסר ליטול אוד מבין העצים לא משום תקוני מנא כדאמר רב דלאו תקון לא נעשה בו ואפי' הכי אסור ומעמא משום דלא ניתנו עצים אלא להסקה וכ"ו אליבא דרבי יהודה וש"מ דמאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד כדאמר רב נחמן עד כאן דבריו. ובסוף מסכתין כתב משקין ושוחטין את הביתות ואין משקין ושוחטין את המדבריות ואלו הן המדבריות הלנות באפר פי' באחו שהוא מחוץ לחתום וכיון שאינן נכנסות לעיר מסוה דעתו מהן ואין דעתו עליהן וסתם מתני' כר' יהודה דאית לי מוקצה וקיימא לן בוותיה ביום טוב דסתם לן תנא בוותיה כדאמר רב נחמן בריש מסכתין. בפרק אין צדין מיבעיא לן אם יש מוקצה לחצי שבת או אין מוקצה לחצי שבת ולא איפשיטא. וכתב בעל המאור ז"ל כלישנא בתרא נקיטין לקולא דמסייע ליה מתניתין ומתנתא כפשוטיה. והא דתניא היה אוכל והותיר וכו' וכן אתה מוצא באפרסקין (ע"ל) [וכו'] אוקימנא במס' שבת כר' יהודה ולית הלכתא בוותיה אבל לר' שמעון אין מוקצה אלא גרוגרות וצימוקים בלבד. ובעל הדברות ז"ל כתב מאחר דלא איפשטא עבדינן לחומרא. איתמר אפרוה הנולד ביו"ט רב אמר אסור ושמואל ואיתמא ר' יוחנן אמר מותר (ו) הואיל ומתיר עצמו בשחיטה כתב בעל המאור כיון דאיכא רב כהנא ורב אסי דסבירי לה כשמואל נקיטין לקולא ובעל הדברות כתב אע"ג דתניא בוותיה דשמואל ואיתמא ר' יוחנן ואיכא למימר רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכיון דתניא כתרומתוהו הא קיימא לן דמוקצה דאורייתא ובשל תורה הלך אחר המחמיר ועוד דתנא קמא דר' אליעזר בן יעקב ורבי אליעזר בן יעקב הכי סבירא להו דתניא אפרות שנולד ביום טוב אסור ור' אליעזר בן יעקב אומר אף בחול אסור עד שלא נתפתחו עינוי. ואע"ג דיתא לדר' אליעזר בחול ביום טוב סבירא לן דאסור. ופי' רבינו אפרים זצ"ל דמעמא משום דרב כר' יהודה ס"ל ור' יוחנן כר' שמעון פרק מי שהחשיך וכיון דליתא הלכה כר' שמעון ביום טוב ממילא ליתא דשמואל ור' יוחנן והאי מעמא לא דייק לן דהאי מוקצה כגרוגרות וצימוקים דמיא ולא דמי לפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון דאימור מוכנת הוא דאם כן שמואל ואיתמא ר' יוחנן דקא אכרי מעמייהו הואיל ומתיר עצמו בשחיטה הוה להו למימר מעמא משום דלית להו מוקצה אלא האי מוקצה דברי הכל. ויש מחכמי הדור שפסקו לקולא כר' יוחנן ולא דייק וכן פסק גם רבינו ישעיה זצ"ל דלא ידעינן בפירוש דר' יוחנן פליג עליה דאי ידעינן בפירוש דר' יוחנן פליג עליה הוה פסקינן כר' יוחנן דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן פסק בעל הלכות גדולות. ועגל שנוולדה ביום טוב מותר ואפי' רב מודי דשרי כיון דאית ביה תרתי דמוכן על גבי אמו ומתיר עצמו בשחיטה ודוקא דקים ליה בגויה דכלו לו חדשיו אבל אי לא קים ליה בגויה שכלו לו חדשיו אסור עד ליל שני דקי"ל כר' אליעזר כל שלא שהה שבעת ימים בבמהה הוי נפל הלכך אי לא קים ליה בגויה שכלו לו חדשיו אסור שמיא נפל הוא. וכתב בעל המאור זצ"ל ואפי' נולד מן המריפה נראה שהוא מותר למעמיה (דרבא) [דרבנן] ואיתמא רב יוסף דבתראי ניגדו ותרתי לקולא אית ביה נמי חדא דמוכן על גבי אמו לכלבים וחדא דמתיר עצמו בשחיטה ואינו מוכן על גבי אמו היינו פלוגתא דרב ור' יוחנן באפרות ולא דמי למדבריות דחתם אין היתר שחיטה בא להם בו ביום כאפרוה. והיכא דמוכן על גבי אמו ואינו מתיר בשחיטה אפי' ר' יוחנן מודה שהוא אסור וכן כתב בעל הדברות דעגל שנולד

(1) כ"ו ב' איתא רב אמר אסור מוקצה הוא ושמואל וכו' מיתא ר' יוחנן אמר מותר. וכ"ס בגמ' הל' הקלף.

שגולד מן המריפה ביום טוב מותר הואיל ומוכן אנב אמו לכלבים דקי"ל מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם דדעתיה דאיניש אכל מה דהוו ליה ואע"ג דביצת הרנגולת העומדת לאכילה מוכנת על גבי אמו והיא אסורה התם משום גזירה דיום טוב אשו שבת היא דמאתמול גמרה לה. אבל גב' ענל ליכא למיגור וכן הילכתא. אין משקין ושוחטין את המדבריות אבל משקין ושוחטין את הבייתות' אלו הן הבייתות הלנות בעיר. והמדבריות הלנות באפר. תנו רבנן אלו הן בייתות ואלו הן מדבריות כל שיוצאות ורועות בפסח ונכנסת ברביעה. בייתות כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתחום. ר' אומר אלו ואלו בייתות הן ואלו הן מדבריות כל שיוצאות ורועות באפר ואינן נכנסות ביישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים מי אית ליה מוקצה לר' הוא בעא מיניה ר' שמעון בר' מר' פצעילי תכרה לר' שמעון מהו ואכר ליה אין מוקצה לר' שמעון אלא גרוגרות וצימוקין בלבד. איבעית אימא הני כגרוגרות וצימוקים דמי ואיבעית אימא לדבריו דר' שמעון קאמר וליה לא סבירי ליה ואיבעית אימא לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי לית לי מוקצה לדידכו אודי לי איזו מיהת דיוצאות בפסח ונכנסות ברביעה דבייתות הן אמרו ליה רבנן לא מדבריות הן. כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל לענין בייתות ומדבריות הכין סבירא לן כסתם מתני' וכדפריש תנא קמא דברייתא דאמר אלו הן מדבריות כל שיוצאות בפסח ונכנסות ברביעה בייתות כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום ור' דקאמר אלו ואלו בייתות הן ולית הלכתא כוותיה לא דקיימא לן הלכתא כוותיה אלא לגבי יתוד אבל לגבי רבים לא והוו להו מדבריות דאינן באות ולנות בתוך התחום מוקצות דלאו דעתיה עליוהו דהא אינן באות בתוך התחום. והלך רבינו האלפסי אחר שיטתו שפסק לענין מוקצה כר' יהודה ביום טוב. ובעל הדברות כתב בשם בעל הלכות מוקצה דרבנן וכיון דאיכא תרי לישנא חד אית ליה לר' שמעון מוקצה במדבריות וחד לית ליה עבדינן לקולא' ושוחטין את הבייתות ומוקצה דאורייתא לחומרא ומדבריות כגרוגרות וצימוקין דמי ואסירות אפי' לר' שמעון כסתם מתני' דתנן אין משקין ושוחטין את המדבריות ובייתות אפי' לר' יהודה לא דמי לתורי דירדיא ועו לחלכה ורחל לגיזתה דאקצינה (n) ודעתיה עליה. ומיהו רב אלפסי פסק בתנא קמא דהלכה כר' מחברו ולא מחבריו ומסתברא כר' דסתם דמתניתין כוותיה דגרסינן במשניות ובירושלמי בייתות כל שלנות בתוך התחום ומדבריות כל שלנות באפר בייתות כל שלנות בעיר סתם מתני' ומחלוקת דברייתא הוא הלכה כסתם מתני' וכן מצאתי בהלכות שלנו ובמשניות ובירושלמי עד כאן דבריו: אין צדין דנים מן הביבין ביום טוב ואין גורגין לפנין מונות אבל צדין חיה ועוף מן הביבין ונותנין לפניהם מונות רבן שמעון בן גבליאל אומר לא כל הביבין שוין זה הכלל כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר. היכי דמי מחוסר צידה אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאמרין הבא מצורה ונצודנו ואיפסקא הלכתא כרשב"ג. ואוויזן ותרנגולין ויוני הודרוסיות אע"פ שאכר הבא מצורה ונצודנו מותרין לפי שבאין לכלובן בערב ולא (בעי לדברייא) [עבידי לרבוין] ומונתן עליך אבל יוני שובך ויוני עלייה וצפרין שקיננו כטיפחין ובביראות אע"פ שבאין לכלובן לערב אסורין בלא זימון והצדן חייב. וחיה שקיננה בפרדס הסמוך לעיר כגון איל וצבי וכיוצא בהן אינה צריכה זימון ודווקא בברה אבל באימה צידה מעליא בעיא מערב יום טוב ולא מהנה בה זימון וכתב בעל הדברות בשה רבינו אפרים זצ"ל יוני שובך ויוני עלייה דמהני זימון דווקא בגולין קפנים דומיא דחיה שקיננה בפרדס דאוקימנא בברה אבל בגדולים לא מהני זימון דהא אמרין הצדן חייב דהא פרחו ואולי לעלמא. ולא איסתבר ליה דלא דמי לחיה דחיה צידה מעליא בעיא ואינה ניצודת אלא בשורה גדול ואינה נישלת בלא ציחה ומשמע מדקאמר צידה מעליא בעיא ולא קאמר בעיא צידה אבל יוני שובך ויוני עלייה אע"ג דצדן חייב מהני בהן זימון דנישלין הן בלא צידה וצפור דרוור הבא לזמן אותה מבעוד יום צריך לקצוץ אותה בכנפיה שלא תתחלף באמה. דתניא שוחטין מן הנגרין ביום טוב. פי' רבינו שלמה זצ"ל דהיינו ביבין אבל לא מן הרששות ולא מן המכמורת ואוקומא רבי שמעון בן אלעזר אם מצאן מקולקלין מערב יום טוב בירוע שמערב יום טוב ניצודו ומותרין בא ומצאן מקולקלין ביום טוב בירוע שביום טוב ניצודו ואסורין. וספיקא פי' שאינו יודע מתי ניצודו הוה ליה כמי שנצודו ביום טוב ואסורין ואפסקא הלכתא כוותיה. ולענין יוני שובך תנן בית שמאי

אומרים

(n) כ"י ב' אותה חלף כל המאוי להחילה דעתו עליה דקי"ל כסתם בחוקתה לאכילה עומדת ודעתיה עליה.

אומרים לא יטול אלא א"כ נענע מבעוד יום (ט) שאם לא זימנם אסורים משום מוקצה. ובית הלל אומרים עומד ואומר זה וזה אני נוטל ודוי לו לזמן בדבורא בעלמא. אמר רב נחמן (י) בר אמי מהלוקת בבריכה ראשונה דבית שמאי גזרו דילמא אתי לאימלוכי ובית הלל סברי לא גזרינן אבל בבריכה שנייה דברי הכל עומד ואומר זה [וזה] אני נוטל. וכתב בעל הדברות זצ"ל קשיא למתיבתא דקס"ד בריש פירקא דבית שמאי לית להו מוקצה והכא תרווייהו אית להו מוקצה ומסתברא הגזולת במדבריות נגזרו שהן עשוין לפרוח בכ"מ ובגזירות וצימוקים דמי אבל מוקצה דפליגי ר' יהודה ור' שמעון איכא למיזן לית להו ואסקנא בית שמאי כר' יהודה ובית הלל כר"ש:

[רמז] דין ביקוע עצים ביו"ט ועצים המותרין להסיק ביו"ט.

תנו רבנן אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב אין מבקעין לא בקורדום ולא במגל ולא במגירה ולא בקופיץ ואוקימנא למתניתין דחסורי מחסרא והכי קתני אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב אבל נשברה מערב יום טוב מבקעין ולא בקורדום ולא במגל ולא במגירה אלא בקופיץ. ירושלמי נשברה מערב יום טוב מבקעין בשאין עליה תואר כלי אבל יש עליה תואר כלי אפי' נשברה מערב יום טוב אסור. לא בקורדום רב הונא בר שלמיא משמיה דרב אמר לא שנו אלא בנקבות שלו אבל בזכרות שלו מותר. איכא דמתני לה אסיפא לא בקופיץ רב הונא בר שלמיא אמר משמיה דרב לא שנו אלא בזכרות שלו אבל בנקבות שלו אסור פי' נקבות הוא הצד הרהב כעין שלועיון אשה וזכרות הוא הצד הקצר העשוי כעין הקרדומים שלנו והקשה הרב ר' אליעזר מטול זצ"ל היאך (יכול) [מותר] לבקע עצים אפי' בקופיץ הא ביקוע עצים [אב] מלאכה היא דאמרינן פרק כלל גדול האי מאן דסלית סלתיה חייב משום מותן ועוד הא אפשר לבקע מערב יו"ט והכי שרי ביום טוב אפילו ע"י שינוי ותירץ יש לומר דלהכי התירו לבקע דכמו דדבר שאי אפשר הוא דזמנין מימלך לעשות מאכל מה שלא היה בדתו מאתמול. והרב ר' ישעיה זצ"ל תירץ דאמרינן מאן דסלית סלתיה חייב משום מותן דווקא כשעשורה אותן קיסמין דקין כדי להארוך בהן את האור אבל ביקוע עצים אינו אלא מירחא בעלמא אלא משום כבוד יום טוב התירו. ואחרי ר' בנימין נר"ו פירש דבקוע עצים אינה מלאכה דבתיבתא תלוש ליכא איסורא כלל דאמרינן חותמות שבבבלים מתיר ומפקיע וחותר אחד שבת ואחד יום טוב ואפ"ה כיון דיכול לעשותה מערב יום טוב אין מבקיעין אלא בקופיץ דמאי דאפשר לשנויי משנינן ומאן דסלית סלתיה דחייב משום מותן היינו כשהוא מבקע עצים לצורך הרקב הנושר כהן שהוא כעין קמח ולא משום ביקוע מחייבו דמאי מחינה איכא בביקוע והוא אינו צריך לה אלא לביקוע עצים תדע דקאמר עלה דאי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך הא לאו הכי לא מחייב אמחתך שאין בו אלא איסורא דרבנן וביקוע עצים מן הקורות הוא דאסרי משום מוקצה ואם נשברה מערב יום טוב שכבר הוכנה להסקה מותר. ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם מלפניו לחצוץ בו שינוי ומגבב מן החצר ומדליק שבל מה שבחצר מוכן וחכמים אומרים מגבבה מלפניו ומדליק. א"ר יהודה אוכלי בהמה אין בהם משום חקן כלי פי' ומותר ליטול מהן קיסם לחצוץ בו שינוי. מביאין עצים מן השדה [מן המכונס] ומן הקרפף אפי' מן המפורר. א"ר יהודה אמר שמואל אין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף והא דתנן מן הקרפף אפי' מן המפורר יהודאה היא. דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המפוררין (יב) [שבשדות שאין מביאין ועל המכונסין שבקרפף שמביאין ועל מה נחלקו על המפוררין] שבקרפף ועל המכונסין שבשדות שביט שמאי אומרים לא יביא ובית הלל אומרים יביא. אמר רבא עלי קנים ועלי גפנים אע"ג דמכנפי ומוחבי כיון דקא מדלי הוא זיקא ומבדר להו כמפוררין דמי. ואי אנה מנא עליהון מאתמול שפיר דמי. אי זהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחות ואוקימנא ר' יוסי לקולא קאמר אי אית ליה פותחות אפילו בתוך תחום שבת ואי הוי סמוך לעיר אע"ג דלית ליה פותחות. מתחילין בערמת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה. רבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב אוקמא רב כהנא כר' יהודה דאית ליה מוקצה והאי דמתחילין בערמת התבן כתיבנא

סריא

(ט) ככ"י ב' איתא פי' לא יטול מן הגזולות של שוכן ביו"ט א"כ נענעס וזימנם מעיו"ט. וכו"ה בקט"ל הקדק. (י) ככ"י ב' איתא א"כ תקן. (יא) כ"ה בקט"ל הקדק.

שבלי הלכות ימים טובים רמז רנ הלקט קבא

פריא דאית ביה (מוקצה) [קוצין] ולא עבדי לה אוצר . ובעל הדברות זצ"ל כתב איכא לאוקמא בר' שמעון ובארזי ואשווי דאפי' ר' שמעון מודה במוקצה מחמת חסרון כים ואיכא לאוקמיה בר' יהודה דאית לי' מוקצה ובתיבנא פריא דאית ביה קוצי ולא סתמא הוא . אין נוסלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמך לה פי' לא בסוכות התנן מיירי דעצי סוכה אסורין כל שבעה אלא בסוכה העשויה לצל בעלמא בפסח או בעצרת או שנה מן הסוכה דלא דקא סתר אהלא מן הסמך לה נמי קא סתר אהלא אמר רב יהודה אמר שמואל מאי מן הסמך לה מן הסמך לדפנות ר' מנשיא אמר באיסורייתא . אמר רב יהודה (י) עצים שגשברו מן הרקל בשבת אסור להסיקן למחר ביום טוב ואל תשיבני ביצה . פי' שר' יוחנן היה אומר שבת ויום טוב ביצה שנולדה בזה מותרת בזה ולפיכך היה אומר אל תשיבני ביצה כלומר אל תקשה עלי ממה שאני מתיר ביצה שנולדה בשבת ביו"ט מאי מעמא ביצה כיון דביומא חזיא לגומעה ולא קא שרי לה מר עד למחר מידע ידעי דבת יומא אסורא עצים [כיון] דלא חוו להסקה ביומיא אי שרי להו מר למחר אהו למימר דביומיא נמי שרי ואתמול משום דשבת הוה לא . חוו להסקא (י) דחייש שמא יעלה ויתלוש אבל למאן דאית ליה הכנה אסורין משום הכנה שאין שבת מכין ליום טוב וכן כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל . ועצים שגשברו מן הרקל בשבת אסור להסיקן ביום טוב משום הכנה דרבה וכן כתב הרב ר' אלעזר משול זצ"ל בתום יום טוב . אמר ר' יוחנן עצים שגשברו מן הרקל לתנור כו' ותימה לר' יוחנן אפי' נשרו ביום טוב למה אסורין והלא סבירא ליה בר' שמעון . ויש לומר דגזירה שמא יקצוץ כדאמרין פירות הנושרין גזירה שמא יעלה ויתלוש וכגון דיש לרקל פירות . אמר רב מתנה עצים שגשברו מן הרקל לתנור ביום טוב מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקין ואע"ג דכי קא מהפך באיסורא קא מהפך כיון דרובא דהתיירא נינהו בשלל ברובא ובהתיירא קא מהפך ואע"ג דקיימא לן דאין מבטלין איסור לכתחילה הני מילי איסורא דאורייתא אבל איסורא דרבנן מבטלין ואע"ג דקיי"ל כרב אשי דכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ואפי' בדרבנן והני עצים הן מותרין למחר שהוא חול הני מילי דלא בטיל היכא דאית ביה לאיסוריה בעיניה אבל הכא לגבי עצים מיקלא קלי לאיסוריהו .

[רנ] דין ברירת פירות וקמניות והרקדת קמח .

הבורר קמנית ביום טוב בית שמאי אומרים בורר אוכל אוכל ובית הלל אומרים בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה רבן גמליאל אומר אף מריח ושולה (פי' שולה אותו במים ומבדרין) . תניא ארשב"ג בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל הפסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת פסולת מרובה על האוכל פשיטא לא צריכה דנפיש בטורחא וזוטר בשיעורא . תנו רבנן אין מסננין את החרדל במסנתת שלו ואין ממתיקין אותו בגחלת והתניא ממתיקין אותו בגחלת לא קשיא כאן בגחלת של מתכת כאן בגחלת של עץ פי' בגחלת של עץ אסור דשייך ביה כיבוי אמר ליה אבוי לרב יוסף מאי שנא מבישרא אגומרי . אמר ליה התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי אמר רב יהודה אמר רב מודדת אשה קמח לעיסתה כדי שתטול חלתה בעין יפה ושמואל אמר אסור והא תנא דבי שמואל מותר אמר אבוי השתא דאמר שמואל אסור ותנא דבי שמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא לאשמעינן פי' הלכה לתורות לעשות מעשה אשמעינן דמורין לאיסור ואי עביד עביד . תנו רבנן אין שונקין קמח ביום טוב משום ר' פפייס ור' יהודה בן בתירא אמרו שונקין ושונקין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם שמותר לשנותו . דביתיהו דרב יוסף הוות נהלה קמחא אגבה דמהולחא אמר לה חוי דאנא ריפתא מעלייתא בעינא מכך דביתיהו דרב אשי הוות נהלה קמחא אגבה דפתורה אמר רב אשי הא דיון ברתה דרמי בר אבא היא ואי לא דחזאי בבית נשא לא הוות עבדה . כתב ר' אליעזר כמטול זצ"ל בתוספותיו דהא דאמרין שונקין קמח ביו"ט בלא שינוי משמע דאמר ר' יוסף לדיביתיהו אנא ריפתא מעליא בעינא ולא דמי לשפור [שגרצף] דהתם לא דיי לבשר אע"פ שהוא עקום אבל הכא מקלקל ללחם אם הוא שחור .

תניא

(י) ככ"י ב' איתא ר' יוחנן וכו"ס נבטל קלר . (יג) ככ"י ב' איתא פי' ל"ו לית ליה סכנה דכנס מסי"ס וסוקר מטעם דאי קני להו מר למחר חתי למימר דביומא נמי שרי ואתמול מטעם דנשכח סוי לא חזי לסקסא .

תניא בית שמאי אומר אין אופין פת עבה ביום טוב ובית הלל מתירין מאי פת עבה פת מרובה ואמאי קרי ליה פת עבה משום דנפישא בלישה ולאפות בפורני מותר אם יש לו אוכלין מרובין. והלכה כר' שמעון בן אלעזר דאמר אף ממלאת אשה את התנור פת מפני שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא ודוקא שפיה מלמעלה והוא קצר. תנן אין שזרבין את החרס ואין הותכין את הנזיר לצלות בו מלוח ואין גורפין תנור וכידים אבל מכבשין. תני ר' חייא בריה דרב יוסף קמיה דרב נחמן ואם אי אפשר לו לאפות אלא אם כן גורפו מותר ומכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב מותרין ביום טוב. דביתהו דר' חייא נפל לי אריהא בתנורא ביומא טבא אמר לה ר' חייא חוי דאנא ריפתא מעלייתא בעינא. כלומר גרופ את התנור שלא יחרק את הפת אמר ליה רבא לשמעיה שווי לי בר אווא ואודהר מתרובא. אמר ליה רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא פי' מחין במיש סביב כיוסו התנור כדי שלא יצא חומר בעוד שהצלי בתוכו ותמיהא לי משום הוה מגבל והוי תולדה דרש אמר ליה אנן ארקתא דפרת סכנינן פי' מן הטיט העומד בשפת הנזר אנו לוקחין שאין צורך גיבול דמגבל ועומד הוא. והני מילי דסיורי מאתכלא פי' שהבינו מאתמול. אמר רבינא וקיסמא שרי פירשו הגאונים זצ"ל מפני שהאפר כמובן דמי ואינו בר גיבול שאין כולו לקיימא אלא מתפרך הוא ותזור ותוחת.

[רנא] דין השחות סכין כיו"ט והשוחט אם מותר להראות סכינו לחכם :

איבעיא להו מהו להראות סכין לחכם פי' הבא לשחוט ביום טוב מהו להראות סכין לחכם. רב מרי בר ביסנא שרי ורבנן אסרי. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב בשם הלכות גדולות מעמא דמילתא דחיישין דלמא אולין חוץ לתחום לאחויי. ובעל המאור ז"ל פי' שאין לגזור משום תחומין למאן דאמר תחומין דרבנן והטעם דראיית סכין כראיית (כבוד) [בכור] הוא שאין מעכבים את השחיטה ונראה כמתקן וכדן את הדין. ורבינו שלמה זצ"ל פי' משום דאוישא מילתא ונראה כמי שדעתו למכור בשר באטלו ושנו חכמים אין משחזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה אמר רב הונא לא שנו אלא במשחות של אבן אבל במשחות של עץ מותר. וכתב בעל הדברות דהכין הלכתא. דאיכא תרי לישני בגמרא ומסתברא כלישנא קמא לקלא דאמר של אבן אסור לחדרא אבל להעביר שמנונית מותר מכלל דבשל עץ אפי' לחדרה מותר ואיכא דסתני לה אמתניתין אין משחזין את הסכין כלישנא קמא לא שנו אלא לחדרה אבל להעביר שמנונית מותר מכלל דבחברתה אפילו לחדרה מותר ומאן תנא בהשחה אסור דלא כר' יהודה ותניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ור' יהודה מתיר במכשירי אוכל נפש ואסיקנא הלכה כרבי יהודה ואפי' בשחוא של אבן מותר לחדרה ואין מורין כן מיהו לרבנן בהשחה של עץ או על גב חברתה מותר לחדרה ומורין כן. אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא והוה קא מעבר סכינא אפומא דדיקולא וכו' וחזיתיה לדעתיה לחדרה קא עביד והאי דלא קאמר לי משום דקסבר הלכה כרבי יהודה כלישנא קמא ואין מורין כן וליתה ואמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעבר [סכיניה] אפומא דריחויא ואמרי ליה לחדרה קא עביד מר או להעביר שמנונית וחזיתיה לדעתיה דלהדרא קא עביד והא דלא קאמר לי משום דקסבר הלכה כר' יהודה כלישנא קמא ואין מורין כן כדי שלא יזלו אף במכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב (יד) והני מילי דפסקא אנב דוחקא ופסק רבינו חננאל זצ"ל ורבינו יצחק פאסי אנב ריחויא או אנב דיקולא. אבל בשחות לא. ומעמא משום דאין מורין כר' יהודה כדפרשינן והיכא דלא פסקי אנב דוחקא שוויא מנא ואסור. וקשיא לי אמאי נקיט סכין שעמדה לימא משחזין סכין ביום טוב ומסתברא מתניתין איירי בסכין שנפגם אבל עמדה מותר לחדרה היכא דפיקסא אנב דוחקא דלא תקון הוא אפי' במשחות דברי הכל והכי נרסי' אחד סכין שנפגם ואחד שפור שנרצם באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן כו' והכי נוסחא דרבינו חננאל אבל נוסחי דרבנותא לא גרסנן הכי עד כאן לשון בעל הדברות. ובעל המאור כתב אין משחזין את הסכין וכו' אמר רב הונא לא שנו אלא במשחות של אבן אבל של עץ מותר ואוקמינא לכתני' דלא כר' יהודה מכלל דלר' יהודה מתיר במכשירי אוכל נפש מותר לחדרה אפי' במשחות

(יד) ככ"י ב' א"תא ו"ל יוסף סכין שעמדה מותר לחדרה כיו"ט.

שבלי הלכות ימים טובים רנא הלקט קבב

במשחזות של אבן אלא שלא רצה הרב אלפסי ז"ל לפרסם זה הדבר משום דאסיקנא הלכה ואין מרין כן ולפיכך כתב בסבין שעמדה מותר לחדרה ודווקא אפומא דריחיא ואפומא דריקולא ופירש רבינו שלמה זצ"ל אע"פ שמתמל שלושם התחילה לקלקל וליכך דלא היה ליה לאסוקי ארעתיא מאתמול סבר לא צריכה אבל נפגמה מאתמול לא הוי שרי דמוכת לקלקל שלא והוה ליה לחדרה מאתמול והני מילי דפסקא אגב דוחקא דאי לא מירחא יתירה הוא ואסור. ולי נראה היכא דלא פסקא כלל שוויא מנא הוא ואסור אפי' לר' יהודה שלא היה ר' יהודה מתיר [לעשות פחים לעשות] כלי ברזל עד כאן דבריו. ובתשובת הגאונים זצ"ל מצאתי ושאלתם אין משחזין את הסבין ביו"ט הלכתא כשמואל דאמר בשל אבן או כסברא דרב יוסף ורבה. כך ראינו אע"ג דקא אמרינן במתני' אין משחזין את הסבין וקאמר בשל אבן אסור בשל עץ מותר לית הלכתא כהרין לישיני אלא מותר [להשחזין] את הסבין ואפי' בשל אבן ואפי' לחדרה כר' יהודה דמתיר במכשירי אוכל נפש ואמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעביר סבינא אפומא דריחיא (הלכך) לפיכך מן מעמים אלו מותר. וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל שאם נפגמה ביום טוב או עמדה מותר לחדרה כר' יהודה במשחזות [של אבן] כיון דלא היה אפשר לעשותה מערב יום טוב. דרש רב חסדא ואיתימא רב יוסף אחד סבין שנפגם ואחד שפוד שנרצם פ' שנשבר הוודו אשפינמ"ר בלע"ז ואחד גריפת התנור באגו למחלוקת ר' יהודה ורבנן דתנן אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ורבי יהודה מתיר במכשירי אוכל נפש מאי מעמא דתנא קמא אמר קרא הוא לברו הוא ולא מכשירי ור' יהודה אמר קרא לכם לכל צרכיכם ורבנן ההוא מיבעיא ליה לכם ולא לנכרים לכם ולא לכלבים ור' יהודה כתיב הוא וכתוב לכם ולא קשיא כאן במכשירים שאפשר לעשותן מערב יום טוב [כאן במכשירים שא"ל לעשותן מעיו"ט] וכבר איפסקא הילכתא כר' יהודה דתנן אין משחזין את הסבין וכו' ואמרינן מאן תנא דהשחזה עצמה אסור ואמר רב חסדא דלא כר' יהודה דתנן אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ור' יהודה מתיר במכשירי אוכל נפש אמר ליה רבא לרב חסדא דרשינא משמך הלכה כר' יהודה אמר ליה [יהא] רעוא כל כי הני מילי מעלייתא תדרשו משמי. ויש לפרש דווקא שנפגמה ביום טוב והא אמרינן אין מתקנין את השפוד ואין מחדדין אותו פ' רבינו שלמה זצ"ל דלא כר' יהודה אי נמי בנרצם מעיו"ט ודבריו הכל וכן נראה בעיני דבנרצם מערב יום טוב קמיירי ואפי' לר' יהודה דאי כשנרצם ביום טוב ואי אפשר לעשותן לצלות בו מכשירי אוכל נפש הוא ומכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מעיו"ט מותרין לעשותן ביו"ט וכן פ' בעל הדברות ז"ל אין מתקנין את השפוד ואין מחדדין כשנרצם מעיו"ט. והרב ר' זרחיה בעל המאור זצ"ל פ' כאן בשפוד של מחבת כאן בשפוד של עץ ודבר הלמד מעניינו (והאי אין מתקנין את השפוד ואין מחדדין אותו) [הכא תנינא לה נבי סבין של מחבת ותתם] תנינן לה נבי אין מוציאין את האור לא מן העצים כו' ותקון שפוד של עץ הוא היא ההלכות בסבין ותיקונו והידודו שוויא מנא הוא ואפי' ר' יהודה מודה. אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט ואע"ג דפשיט ליה בידיה כתב בעל המאור ז"ל שפוד של מחבת שנרצף [נמי] שוויא מנא [הוא] שהריוצוף פחיסה וכפיפה כעין שבירה הוא וכדאמרינן התם דרציפינהו מצרף ואפילו ר' יהודה נמי מודה בזה ואע"ג דפליג ר' יהודה בשפוד הנרצם אין הנרצם דומה לנרצף שהנרצם הוא שנעקס במעט והוא הפך מלשון צרם באגו כאילו הוא נרצם אבל הנרצף הוא שנכפף לגמרי ומשום הכי מודה ביה ר' יהודה שאסור לתקנו ואע"ג דמפשיט בידיה. ובעל הדברות זצ"ל כתב אית דמפרשי משום מירחא דלא צריך ומסתברא אפי' לר' יהודה קאמר וכגון שנרצף מערב יום טוב ואשמעינן אע"ג דפשיט ליה בידיה אסור ואי נמי אסור לתקנו בקורנא קאמר אבל בידו מותר עד כאן דבריו ולי נראה שאסור לתקנו משום דהוי כמתקן מנא ואפי' אם נרצף ביום טוב ואפי' לר' יהודה שהרי הוא יכול לצלות בו בעורו כפוף ועקום. אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שצלו בו בשר אסור למלמלו ביום טוב רב מלכו ויתימא רב אדא בר אהבה אמר שוכמו ומניחו בקק זווית אכר רב חייא בר אשי אמר רב והוא שיש עליו בשר [רבינא אמר אע"פ שאין עליו בשר] מדי דהוי אקוץ ברשות הרבים וכן הלכתא. תנו רבנן אין נופחין במפות ביום טוב אבל נופחין בשפופרת ואין מתקנין את השפוד ואין מחדדין אותו ואין פוצעין את הקנה לצלות בו מליח אבל בוצעין את האגוז בכמטל ואין חוששין שמא תקרע:

[רנב] דין כסוי דם חיה ועוף ביו"ט ובהמה שיש בה חלק לנכרי מהו לשוחטה ביום טוב והשוחט בהמה בשדה באיזה עניין חותרה לו הבאתה לביתו ובכור שנפל לבור מהו להעלותו ביום טוב.

אמר רב שחט צפור מערב יום טוב אין מכסין דמו ביום טוב ואם שחטו ביום טוב ואין לו עפר מוכן מערב יום טוב פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דתנן השוחט חיה ועוף ביו"ט בית שמאי אומרים יחפור בדקר ויכסה ובית הלל אומרים לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן. כתב בעל הדברות הא מתניתין [דהשוחט] גרסין לה בבחירתא בית שמאי לקולא ובית הלל לחומרא והכי דייקא והלכתא כבית הלל. ובהויא דמסלקין את התריסין ביו"ט דבית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין אמרין מוחלתא השיטה. ומאי דקשיא להו לרבוותא הא דפרינן וליכסייה בדקר נעוץ וליכסייה באפר כירה ממתניתין פריך ליכסייה בדקר נעוץ. לבית שמאי ובאפר כירה לבית הלל לבית שמאי אין מכסין באפר כירה ולבית הלל לא בדקר נעוץ לכתחלה ואי נימא מסיפא פריך דקתני אם שחטו אין מכסין את דמו והכי גרסין [בסיפא] [בספרינן] הא מדקתני אם שחטו אין מכסין את דמו מכלל דבאית ליה עסקין ולא גרסין [רישא] [השאר] ומתני' דהשוחט דווקא הואיל ותנן לה בבחירתא הכי ומקולי דבית שמאי ומחומרי דבית הלל היא והא דמסלקי את התריסין נמי דקיימא לן כבית הלל דהתירו סופן משום תחילתן הלכה היא אלא דבית שמאי ובית הלל מחלפין שימתן והתמירו בית הלל בכ"מ ולא התמירו בתריסין [משום מעמא] דהתירו סופן משום תחילתן: ירושלמי שאם אתה אומר לא יחזור אף הוא אינו פותח וליפתח אף הוא ממעט בשמחת יום טוב ורבינו חננאל זצ"ל וכל המפרשים זצ"ל כתבו וקבעו הלכה כב"ה לחומרא בהשוחט ובתריסין לקולא. ורב אלפס הכי פסק ורבוותא קמאי הכי סבירי להו אבל רבינו יעקב זצ"ל פי' מוחלתא השיטה ממתני' דהשוחט ולא דייקא לן דכל מה דבבחיירתא דווקא עד כאן דברי בעל הדברות זצ"ל. ובעל המאור כרבינו יעקב זצ"ל סבירי ליה והי לך לשנונו השוחט חיה ועוף ביו"ט בית שמאי אומרים יחפור בדקר ויכסה אוקמוהו רבה ורב יוסף בהשוחט שבא לימלך ומדרבינן לקמן מתני' אהרדי ואמר ר' יוחנן מוחלתא השיטה איתחפכי לן מתניתין דהשוחט חיה ועוף והוה להו כבית הלל לקולא. דאי אחרת תריסין קאי ר' יוחנן לומר שהיא המוחלתא לא מרצוי [מתניתין] משום דקשיא דבית שמאי אדכית שמאי השתא ומה הכא דשוכבו מוכיח עליו מחמרי בית שמאי גבי חורת תריסין שאין [שם] שום צד היתר אלא שהתירו סופן משום תחילתן דלא ליתי לאימנועי משמחת יום טוב נמצא שכל טעם ההיתר נתלו בשמחת יום טוב בלבד ולא בדבר אחר לא כל שכן שהיה לו להחמיר אלא ודאי מתני' דהשוחט הוא המוחלתא והוה להו בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא בשמחת יום טוב וכל המשניות כולן כאחת והיינו דאמרין לקמן וליכסייה בדקר נעוץ דלית ליה וארישא דברייתא קאי דקתני אין שוחטין אותו ביום טוב על מה אין שוחטין ישחוט ויחפור בדקר נעוץ כבית הלל אלמא דמתני' דהשוחט היא המוחלתא ואי אתה יכול לומר דאסיפא דברייתא קאי דקתני ואם שוחטו מדמסקינן בה והא מדקתני סיפא אם שחטו אין מכסין את דמו מכלל דעד השתא מרישא דברייתא קא מקשי ליה מכל זה למדנו דמתניתין דהשוחט היא המוחלתא ואע"ג דמתני' לה בבחירתא גבי קולי דבית שמאי שבושא הוא דאישתבשא ליה מתני' להתנא דהתם כי הוכי דאשתבשא ליה מתניתא לתנא דהכא ועל תלמוד ערוך שבידינו אנו סומכין ופלוגתא דרבה ורב יוסף קי"ל כרב יוסף בשל סופרים [הלך] אחר המיסקל וסוגין ככולה מסכת דחיישין לאימנועי משמחת יום טוב ולא ימלוכי לא חיישין כהאי דתניא בית הלל אומרים מוליכין זה אצל זה והרב אלפסי לא חשש לכתוב מכל זה כלום ואנו תמהין עליו היאך פסק בחורת תריסין כבית הלל לקולא וכתב מתני' דהשוחט כצורתה בלא חילוף ובגמרא רמינן להו אהרדי ומתריצין ומחפכין ודא מקמי בחירתא עד כאן דברי בעל המאור: ומודין בית שמאי ובית הלל שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה אחר רב חייא אמר רב יהודה והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום והא קא עביד בתריסין אמר רב חייא בר אשי אמר רב בעפר תיחות. כתב בעל הדברות זצ"ל מהכא משמע דאפי' בעפר תיחות צריך דקר נעוץ בדקר נעוץ מבעוד יום ולכתחלה משום הכנה ואם אין לו דקר נעוץ אינו יכול לכסות אלא באפר כירה. ואע"ג דקא עביד גומא כיון דבשבת פמור אבל אמור הכא דשחט [משום] שמחת יום טוב מותר לכתחלה: ואפר כירה מוכן הוא.

שבלי הלכות ימים טובים רנב הלקט קב

אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא שהוסק מערב יום טוב אבל ביום טוב אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר. ירושלמי בשלא שחט אבל שחט מוטב שיטול מאפר שהוסק ביום טוב ולא יחפור בדקר ויכסה והקשה רבינו תם ז"ל דהכא משמע לבית שמאי שהאפר ראוי לכסות ובפרק כסוי הדם אמרי בית שמאי אין מכסין אלא בעפר ובית הלל אומרים מצינו אפר שנקרא עפר שנאמר ולקחו למאמ מעפר שריפת החטאת ותירץ החילוק יש בין אפר הנעשה מן העצים ובין אפר שנעשה מן האוכלין דאפר עצים מגדל צמחים ואפר אוכלין אינו מגדל צמחים: הכנים עפר לגינתו ולחורבתו מותר לכסות בו אמר רב יהודה מכנים אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל צרכו דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה והוא שיהיה לו קרן זווית. וכיון אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחט אין מכסין את דמו ואפי' באפר מוכן ובאפר כירה. ופעמא משום דמאן דהוי דמכסוי ליה לדמיה ביום טוב אתי למימר מן היה הוא דאי ספק הוי לא הוי משריחי ליה רבנן לכסוי לדמיה מספק ואתי למישרי תרבא דידיה אבל לערב במוצאי יו"ט מכסין את דמו אם רישומו ניכר השוחט אותו בחול צריך לכסות את דמו דמספיקא אמרו ליה רבנן מרח וכסוי ולא חיישין דילמא אתי למישרי תרבא דידיה. תני ר' חייא לא כוי בלבד אמרו אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה אסורין לכסותו ביום טוב. אמר ר' יוסי בר יאשן לא שנו אלא בשאין יכול לכסותו בדקירה אחת אבל יכול לכסותו בקדירה אחת מותר דלא גורינן בדקירה אחת אטו שתי דקירות: ובהמה חיה של נכרי וחציה של ישראל מותר לשוחטה ביום טוב. ואם שחט בהמה בשדה לא יביאנו כמות ובמוטה דהוי עובדין דחול אבל מביאה בידו אברים אברים. בכור שנפל בבור ר' יהודה אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט ור' שמעון אומר כל שאין מומו ניכר מערב יום טוב אין זה מן המוכן. האי בכור בבעל מום משתעי והכי קאמר אם יש בו מום קבוע יעלה וישחוט ור' שמעון דקאמר כל שאין מומו ניכר מערב יום טוב לא משום מוקצה קא אסר ליה דלית ליה מוקצה אלא משום דהוה ליה כרן את הדין ביום טוב ואוקימנא בגמרא דברואין מומין ביום טוב קא מיפלגי ר' יהודה סבר רואין מומין ביום טוב ור' שמעון סבר אין רואין מומין ביום טוב ופסקי רבוותא דהלכתא כר' שמעון דאמרינן אמי וורדינאה חזי בוכרא דבי נשי הוי סבר דלא למיחזי ביומא טבא אתו ואמרו ליה לר' אמי אמר ליה שפיר עביד דלא חזי. אינו והא ר' אמי הוה חזי ר' אמי מאתמול הוי חזי. וביומא טבא שיולי הוה משאל היכי הוה עוברא כי הא דההוא גברא דאייית בוכרא קמיה דרבא אפניא אדמעלי יומא טובא והוה יתיב רבא וקא חייף רישיה. בהדי חייף רישיה דלי עיניה וחזייה למומיה אמר ליה זיל האידינא ותא למחר כי אתא למחר אמר ליה אימא לי איזי גופא דעבודא היכי הוה אמר ליה מנתן לשערי בהך גיסא דהוצא בהדי דעייל רישיה פרטי לשפתיה אמר ליה ודילמא את גרמת ליה א"ל לא ומנא תימרא דגרמא אסור דתניא כל מום לא יהיה בו מניין שלא יגרם לו על ידי דבר אחר שלא יבא צצק או דבילה ויניח על גבי האוזן כדי שיוכא הכלב וישלנו ת"ל כל מום אמר מום ואמר כל מום: ובעל הדברות כתב הלכה כר' שמעון דהוה לה כגורגורות וצמקים: תניא אותו ואת בנו שנפלו לתוך הבור מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ושוחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו בשביל שלא ימות דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחט וחרור ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט. תוספתא רצה לשחוט רצה שלא לשחוט אחד מהם הרשות בידו. בחמה שמתה לא יזווגה ממקומה מעשה ושאלו את ר' שרפון עליה ועל החלה שנשמאת ונכנס לבית המדרש ושאל אמרו לא יזווג ממקומם. אוקמי ועירא בבהמות קדשים ופעמא דבהמות קדשים שאינה ראויה לקבורה חיים וגם אין מאכלין אותה לכלבים הא בחולי שריא במסוכנת ודברי הכל ואפילו לר' יהודה דפליגי ר' יהודה ור"ש בשלא היתה מסוכנת מאתמול אבל מסוכנת דעתיה עליה אפילו ר' יהודה מודה. ובעל המאור כתב בהמה שמתה לא יזווגה ממקומה כתב עליה הרב אלפסי תרגמא זעירו בבהמת קדשים הא דחולי שריא ובמסוכנת. ובסוף מס' שבת מיתנין ליה להא דזעירא למיפשט מיניה דזעירו כר"ש סבירי ליה והרב אלפסי פסק גבי יו"ט כר' יהודה הלכך אפילו במסוכנת [דחולין] לא יזווגה ממקומה למעמו של רב אלפסי וקשיא דידיה אדידיה ואית דגרסי הכא במאי עסקינן במסוכנת ודברי הכל כלומר בבעלי חיים אפי' ר' שמעון מודה שאסורין במסוכנת מאתמול אפי' ר' יהודה מודה שהיא חשיבא כמיתה. לא נחלקו אלא בחולה מאתמול ומיתה בשבת או ביו"ט ויש בזה [מעט] סמך לדברי הרב האלפסי זצ"ל ואנו אין אנו גורסין אלא הכא במאי עסקינן במסוכנת

במסוכנת כלומר ובמסוכנת היא מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון (והתם) [והתם] מתני' כר' שמעון אליבא דזעירי אבל אליבא דר' נחמן דאמר גבי יום טוב סתם לן תנא כרבי יהודה איכא למימר דלא מוקים לה בבהמת קדשים ואע"ז דקתני עליה ועל החלה שנממאת מעשה שהיה כך היה ולא אמרין מה חלה דקרישא אף בהמת דקרישא וסתם מתני' דלא כר' שמעון ואיכא למימר [לעולם] רב נחמן אליבא דזעירי מוקים לה בבהמת קדשים הא דהולין שרא. ומגו דאשתראי בשבת אשתראי ביום טוב דליכא מידי דבשבת שרי וביום טוב אסור כמו שבארנו ודאמרין דסתם לן תנא ביום טוב כר' יהודה במוקצה הבא מאליו בשבת כמו בקוע עצים מן הקורות ומן הקורה שנשברה ביום טוב [וכל כיוצא בו שהוא הוא המוקצה שאסור ביום טוב] ואין אנו חוששין אם סתם לן תנא ביום טוב כר' (יהודה) [שמעון]. שמאחר שהיא מותר בשבת גם ביום טוב מותר ולזו הסברא רעתינו נוטה עד כאן דברי בעל המאור ויש מפרשין ודברי הכל אמר בריה דרב יוסף ואמר אמימר משמיה דרבה:

[רנז] דין אם מותר למרוט הנוצה שעל בית השחיטה ביו"ט והפשטת בהמה ונתנית עור לפני הדורסים ומליחת חלבים.

מצאתי בדברי הגאונים זצ"ל שאסור למרוט הנוצה שבבית השחיטה כשרוצה לשחוט את העוף ביום טוב דהכי משמע בכמורות פרק הלוקח בהמה מן הנכרי דתנן התם ר' יוסף בן משולם אמר השוחט את הכבול עושה מקום בקופיץ מיכן ומיכן ותולש את השיער ומפרש בגמרא דכנגדו ביום טוב מותר ומסיק מעמ' משום דעוקר דבר מגדולו כל'אחר יד הוא אבל בעופות אסור למרוט הנוצות דאינו כל'אחר יד כדאמרין התם בה"י דבעוף אורחא הוא למורטו ויש לזקק קצת התו' משום דכמו שמתיר עוקר דבר מגדולו משום יום טוב הואיל והוי כל'אחר יד כמו כן מותרות נמי במרישות העוף משום יום טוב הואיל והויא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה ופסור עליה דקיימא לן כר' שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה (טו) להתיר כדרכו למאן דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה והעולם נהגו בו איסור עד כאן לשון הגאונים זצ"ל וכן כתב בעל היראים זצ"ל שאסור דאורחא הוא במריטה ועוד דהא אפשר לשחוט בלא מריטה ורבינו ישעיה זצ"ל מתיר שאין בו איסור כלל ומעמיה משום דקיימא לן כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה. שאל רבינו אפרים זצ"ל ב"ד יצחק זצ"ל את רבינו יואל הלוי זצ"ל למה אנו מפשיטין את הבהמה ביו"ט לישקלי בברוי פו' קוין או קנה כלומר לא יפשיט אותה כדרכה כדאמר' בפרק כל כתבי הקודש דאיסורא דאורייתא הוא וליכא למימר תתירו סופן משום תחילתן דלא אמרין הכי אלא באיסור דרבנן כדמוכח בביצה דאותן שלשה דברים שהתירו סופן משום תחילתן הם אסורים מדרבנן והפשטת איסור מלאכה דאורייתא הוא. והשיב לו דהכא דלא שרי אלא בברוי בשבת היינו מעמא משום דלצורך הלילה עבידא. דפסח אינו נאכל אלא הלילה ולא דחינן אסורא דאורייתא לעשות בשבת לצורך הלילה אבל אם היה לצורך היום כגון הפשט בלא ברוא אפי' ר"ש מודה בהא דמפשיטין עד החוה בלא ברוא הואיל דצורך גבוה הוא דוחה שבת וה"ה ליום טוב דצורך אוכל נפש דוחה יום טוב ומותר להפשיט הפשט גמור עד כאן תשובתו. ורבינו שלמה זצ"ל פירש בברוי בתחובות קמנות ודומה לו מעיקרא משכא קרו ליה והשתא אברוין: בית שמאי אומרין אין נותנין את העור לפני הדריסה ולא יגביהנה א"כ יש עליו בשר ובית הלל מתירין והלכה כבית הלל ודוקא בעור בהמה שנשחטה ביו"ט ומעמא דהתירו סופן משום תחילתו שהוא אחד משלשה דברים שהתירו סופן משום תחילתן תאנא ושון שמולחין עליו בשר לצלי אמר אבוי לא שנו אלא לצלי אבל לקיריה לא. תנן התם אין מולחין את החלבים ואין מרפכין בהם משום ר' יהושע אמרו שושחין ברוח על גבי יתדות ולית הלכתא כוותיה:

[רנד] דין האיך נמנין על הבהמה לשוחטה כדי לחלקה ביניהם והבא ליטול בשר מבית המבחן ומהו לשקול בשר ביום טוב בכף מאזנים או ב"ד והוא הדין לשאר אוכלין ומחו לילך אצל חתנוני ליטול ממנו יין או שאר אוכלין.

אין נמנין על הבהמה בתחילה ביום טוב אבל נמנין עליה מערב יום טוב ושוחטין ומחלקין

(טו) כ"כ ב' איתא לגופה פסוק ליה ומויה פ"ז אין לסמוך טעון מדמין נאסוכיו וסכי דשכי טעי דטמא יותר טוב להסיר כל'אחר יד ופליגי מ'ן דמחייב בגמ'אכה טאינס לריכס לגופה.

שבלי הלכות ימים טובים רנד הלקט קבד

זמחלקין ביניהם מאי אין נמנין רב יהודה אמר שמואל אין פוסקין דמים על הבהמה לכתחלה ביום טוב היכי עביד פירוש אם הוצרך ליקח בשר ביום טוב ולא פסק דמים מאתמול אמר רבא מביא שתי בהמות ומעמיין זו אצל זו ואומר זו כזו פירוש ושורט אחד מהן ביום טוב והאחרת מניה [למחר]. וכמו שמוכרין האחרת למחרת (לאחר כן) נותנין לו מאותו ששתם ביו"ט חניא נמי הכי לא יאמר אדם לחבירו הריני עמך בסלע הריני עמך בשתיים אבל אומר הריני עמך למחצה לשליש ולרביע והא דאמרין שוחטין ומחלקין ביניהם פי' רבינו * שלמה זצ"ל דוקא בלא גזרל כגון שהן מותרין זה לזה אבל אם מקפידין אם יקח חבירו מנה יפה וצריבין גזרל אסור כדתנן בפ' שואל מפסי אדם עם בנו ועם בני ביתו ואמרין עלה כנמרא עם בנו ועם בני ביתו אין עם אחר לא מאי שעמא כדרב יהודה אמר שמואל דאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים על על זה עוברין משום מדה משום משקל משום מנין משום לווין ופורעין ביום טוב. לא יאמר אדם למכח מכור לי בדינא בשר אבל שוחט והן חלקין ביניהן היכי עביד כי הא דבבבא אמרי תריסא ופלגי תריסא בפומבדיתא אמרי חילקא ופלגי חילקא בגרש אמרי אוזיא ופלגי אוזיא בנהר פקוד ובמתא מחסיא אמרי רביעיא ופלגא רביעיא. ר' יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד כלי או כנגד קופיין ותכמים אומרים אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. [מאי כל עיקר]. אמר רב יהודה אמר שמואל אפי' לשומרו מן העכברים אמר רב אידי בר אבין והוא דתליא בתריסא ר' חייא ושמעון ב"ר היו שוקלין מנה כנגד מנה ביום טוב כמאן לא כר' יהודה ולא כרבנן דאי כר' יהודה כנגד כלי אין מידי אחרינא לא. ואי כרבנן הא אמרי אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. אינהו דעבדי כר' יהושע דתניא ר' יהושע אומר שוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט. אמר ר' יוסף הלכה כר' יהושע הואיל ותנן בבבבא כוותיה דתנן כל פסולי המוקדשין נשחטין באימילין ונמכרין באימילין ונשקלין בליטרא. חוץ מן הבכור ומן המעשר שהנאתן לבעלים ופסולי המקדש הנאתן למקדש ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור אמר ליה אבין ודלמא לא היא עד כאן לא קאמר ר' יהושע התם אלא משום דליכא בזוין קרישים אבל הכא דאיכא בזוין קרישים לא אי נמי עד כאן קאמרי רבנן התם אלא משום דלא מהו דקא עביד עבידן דחול אבל הכא דמהו דקא עביד עבידן דחול לא. פסק רבינו יצחק [אלפסי] זצ"ל הא דר' חייא ור"ש דהו שקלי מנה כנגד מנה ביו"ט לא קי"ל כוותייהו אלא כרבנן דאמרי אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר וכן כתב [בעל] הדברות זצ"ל דליתא לדר' חייא ור"ש דקיי"ל כרבנן אבל רבינו ישעיה זצ"ל פסק כרבי יהושע דקא דרבי חייא ור"ש קאמרי כוותיה ועוד רב יוסף פסקה הלכתא כוותיה וסיעתיה ממנתי' דבבבבא ואע"ג דאבין דחה לההיא סיועא נהי דדחיה דלא מצי לאיסתוועי מהתם דאיכא למימר דלא דמי אבל על מינרא דפסק הלכה כר' יהושע לא פליגי וכל שכן שדבריו הן כעין דריות דאיכא למימר דלא דמי אבל פשיטא דמילתא משמע דמי היכי דשרי בבכור שרי נמי ביום טוב ואדחיי לא סמכינן. וכן מצאתי לגאון אחר שפסק כרבי יהושע. אמר רב יהודה אמר שמואל טבח אומן אסור לשקול בשר ביד פי' לוקח הליטרא בידו אחת ובידו האחרת הבשר ולכוין המשקל דהו עוברין דחול אי נמי לוקח הבשר בידו ולכוין במה הוא שוקל [ירושלמי מפני שידו כליטרא]. ואמר ר' יהודה אמר שמואל אסור לשקול הבשר במים פי' בכלי שיש בו שנתות ובעליות המים הוא מכון משקלו. ואחרי ר' בנימין פי' ממלאין מים בגיגית או ביורה וכלי אחד צף על פני המים [בתוך הגיגית או ביורה ונותנין הבשר באותו הכלי הצף על פני המים] ולפי כבוד משקל הבשר הכלי שוקע במים. והכלי מסומן מבחוץ עד כאן לליטרא או לשני לטרות לפי [מה] שהוא שוקע במים ולפי מנהג משקל המקום. ובוה הענין מפירוש במעשה בן סירא כשאמר לו נבוכדנצר ליתן לו משקל ראם זהב אמר לו באיזה פלס ומאזנים יעלה הראם והואך ישקלו כנגדו הוהב והשיב לו בן סירא להבנים הראם בתוך הספינה גדולה וכפי מה ששוקעת במים עם הראם כך ישקעה במים עם הוהב. אמר רב חייא בר אמי אמר רב אסור לעשות בית יד בבשר פירוש לעשות [בן] נקב בבשר כדי לאחוז בו משום דהו עוברין דחול אמר רבינא ובידא שרי. אמר רב הונא מותר לעשות סימן בבשר כי הא [דרבא] [דרבה] בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנא: אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה רבי יהודה אומר אם היה הכלי של מדה לא ימלאנו מאי אבל לא במדה אמר רבא לא יזכור לו שם מדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו. כתב בעל הדברות [ז"ל] כלי המיוחד למדה ימלאנו דדרכא דאינשי דמקרבא חמרא כמנא דכיילא ושחו. אומר אדם לחבירו תן לי ביצים [ואגניום] במניין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו תנן התם הולך אדם אצל רועה הרגיל

אצלו

שבלי הלכות ימים טובים רנו רנה רנט הלקט קבה

הלל אומרים תבלין נידוכין [בדרבן] במדוך של אבן והמלה במדוך של עץ ופסקי רבוותא דפלפלין לא בעי שינוי ומסתייעי מהא דאמרין רב ששת שמע קול בוכנא אמר האי לאו מגויה דביתאי היא ואקשינן ודילמא אצלווי אצלו ודקן ומתריצין שמעי דהוה צול קליה ודילמא תבלין היא תבלין נבוחי אנבה קלייהו והא דאמר ליה רב לרב אחא בר דלא כי דייקת אצלו אצלווי ודוק אוקמתו רבוותא במילחא דמלח בעי שינוי וכן הא דתנן שלשה דברים רבי אליעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין פרתו היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה ומקרדין את הבהמה ביום טוב ושוחקין את הפלפלין בריחיים שלהם וחכמים אוסרין כתב עלה בעל הדברות דווקא בריחיים שלהם דהוא אסור דהוי כמחניה ותניא אין מותנין ואין בורדין וכו' אבל במדוך של אבן (טז) פלפלין בריחיים שלהן אסור דקא עביר עובדין דחול משמע דסבייא ליה דפלפלין כתבלין דמי :

[רנז] דין פירות שירדו עליהן גשמים למלטלן מנג אל גג או לכמותן בכלים מפני הדלף.

משילין פירות דרך ארובה ביום טוב אבל לא בשבת אמר רב נחמן לא שנו אלא באותו גג אבל מנג לגג לא ואפילו נגותיהן שוין תנא לא ישלשם בחבל ולא וירידם בסולמות ומכסין את הפירות בכלים מפני הדלף וכן כרי יין וכן כרי שמן אמר עולא אפילו אומרא דליבני רבי יצחק אמר פירות הראוין ורבי יצחק למעמיה דאמר ר"י אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת ופסקו הגאונים דליתא לדר' יצחק. ונתנין כלי תחת הדלף בשבת תניא נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע. וגרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה וכשמחזירו נתן לתוכו מים ואפילו בפני עצמו מותר להוציאן דההיא עכברתא דאישתבת באספרמקי דרב אמי ואמר להו ניקטתו בצוציתא ואפקוה :

[רנח] דין בהמה וכלים כרגלי הבעלים או כרגלי הרועה ורגלי השואל ומחו לקרד או לקרצף הבהמה ביו"ט.

השואל כלי מחבירו מערב יום טוב הרי הוא כרגלי השואל (יז) ואע"ג דרגל האי דשאל מיניה מימר אמר דילמא משכח אינש אהרינא ושאל מיניה. המוסר בהמתו לבנו או לרועה הרי הוא כרגליו אוקימנא לה בשני רועים דלא ידעינן לאיזה רועה ימסור אותו אבל ברועה אחד הרי הוא כרגלי הרועה. שלשה דברים רבי אליעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין. פרתו היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה. ומקרדין את הבהמה ביום טוב. ושוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן רבי יהודה אומר אין מקרדין את הבהמה ביום טוב מפני שהוא עושה חבורה אבל מקרצפין וחכמים אוסרין אין מקרדין אף לא מקרצפין. תנו רבנן איזהו קירוד ואיזהו קרצוף קירוד קמנים ועבדי חבורה קרצוף גדולים ואין עושין חבורה ושלש מהלוקת בדבר תנא קמא סבר לה כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוון מותר וקירוד אע"ג דעביד חבורה שרי וכו"ש קרצוף דלא עביד חבורה ור' יהודה סבר דבר שאין מתכוון אסור הלכך קירוד עביד חבורה אסור קרצוף דלא עביד חבורה מותר ורבנן סבייא ליה כר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוון אסור וגורי קרצוף אסור קירוד. אמר רבא אמר רב נחמן הלכה כר' שמעון ועוד שהרי ר' אליעזר בן עזריה מודה לו: כתב רבינו ישעיה זצ"ל ומקרדין את הבהמה ביום טוב ואי קשיא הא קא תליש שיער המחובר והוי תולדה דגוזו ואמאי קפדי רבנן אחבורה מפני מגוזה ויש לומר כיון דאין דרך בני העולם לגוזו בהמה גסה אין איסור גזיזה נוהג בהן ולא דמי לאדם שדרכו לגוזו. וקשיא לי אמאי שרינן למיעבד כל כי האי מירחא ביום טוב לתקן הבהמה השתא להעלותה מן חבור חבור וזה הליך מותר, ומצאתי בירושלמי וחכמים אומרים אין מקרדין שלא יבואו לידי חבורה ולא מקרצפין שלא יבואו לידי תלישה :

[רנט] דין מהו לכחול את העינים ביו"ט.

בעא מיניה רב אשי מאמימר מהו לכחול את העין ביום טוב היכא דאיכא סכנה כגון רירא

דמא

(יח) ככ"י ב' איתא מותר ופלפלין כתבלין דמי כדגרסינן בתוס' בי"א וסא דלמרינן בפרק ל"א דאומר תבלין הני פלפלי מידן מלך מלך נקתא דסכיני שכי ובתרי מרי חסור איכא מאן דלמר בשבת ואיכא מ"ד ביו"ט ופסקי רב אלפסי מתקנתא כמלך דלוקסי לוי בשבת וככי מתקנתא ותבלין לא בעי שינוי וכו"ל ר' ישעיה זצ"ל חס"ב דתמן תבלין נידוכין במדוך של אבן. ולפנינו נשמע זה ועי' בשב"ל הק"ר. (יז) ככ"י ב' איתא דאע"פ שלא מסרו לו אלא ביו"ט השואל כלי מחבירו ביו"ט הכי הוה כרגלי המשאל. ולפנינו נשמע זה.

דמא דמעטה וקדחה ותחילת אוכלא לא קא מיבעיא לי דאפילו בשבת שרי. כי קא מיבעיא לי סוף אוכלי ופצוחי עינא אמר ליה אסור וכן הלכתא והני מילי מישראל אבל מנכרי שרי כן פסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל אבל רבינו ישעיה זצ"ל פסק שמותר לכהול את העין אפילו סוף אוכלא ופצוחי עינא משום דקיימא לן כרבי יהודה במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב ומלכס לכל צרכיכם שרי להו דחר טעמא אית להו. קדחא פירוש מלשון כי אש קדחה ורבינו גרשום זצ"ל גרים קדחה מלשון וקדח בלילה. אמיתר שרא למיחל עינא ביום טוב שני של ראש השנה דסבירא ליה כנהרדעאי דאמרי שתי קדושות הן ולית הלכתא כוותיה דק"ל דקדושה אחת הן מהא שמעינן דביום טוב שני של גליות מותר:

[רס] דין מהו לעשות פתילה ביו"ט ומהו לכבות את הנר מפני דבר אחר או לכבות את הבקעת שלא יתעשן הבית או הקדחה.

אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי ואין עושין פחמין ואין חותכין את הפתילה לשנים. רבי יהודה אומר חותכה באור לשתי נרות מאי שנא בספין רלא רקא מתקן מנא באור נמי קא מתקן מנא תני ר' חייא חותכה באור בפי שתי נרות פירוש רבינו שלמה זצ"ל* כגון שצריך לשתייהן והכי איתא בירושלמי אמר ר' נתן בר אבא אמר רב מהמטין את הפתילה ביום טוב [מאי] מהמטין אמר רב הנינא בר שלמיא משמיה דרב עדויה חשיכה פירוש היא ראש הפתילה הנעשית פירום ואינה מאירה יפה. תנא בר קפרא ששה דברים נאמרו בפתילה שלשה להחמיר ושלשה להקל. להחמיר אין גודלין אותה לכתחילה ביום טוב. ואין מהבהבין אותה באור. ואין חותכין אותה לשנים. להקל ממעבין אותה ושורה אותה בשמן. ותוחכין אותה באור בפי שתי נרות. בעא מיניה אבא בר מרת מאבוי מהו לכבות את הנר ביום טוב מפני דבר אחר פירוש תשמיש המטה שאסור לשמש לאור הנר אמר ליה אפשר בבית אחר. אין לו בית אחר מאי. אפשר לעשות מחיצה. אין לו דבר לעשות מחיצה מאי. אפשר לכפות עליו כלי. אין לו כלי לכפות עליו מאי. אמר ליה אסור. איתיביה אין מכבין את הבקעת בשביל לחום עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או שלא תתעשן את הקדירה מותר פי' ורבא נמי משום הנאתו יהא מותר לכבות את הנר אמר ליה ההיא ר' יהודה היא דאמר לכם לכל צרכיכם כי קאמינא אנא לרבנן. כתב עלה רבינו יצחק פאסי זצ"ל כיון דאבוי ואמיר כן רבה כוליה דהי הא מתניתין ואוקמה כר' יהודה למימרא דלאו הלכתא היא ושמעין מינה דלית הלכתא כי היא מתניתין אלא אסור לכבות את הבקעת בין [לחום עליה ובין] שלא תתעשן הבית בין שלא תתעשן הקדחה הכל אסור ויש מפרשין שרבינו יצחק סמך לפסוק כן על הא דאמרינן הלכה כר' יהודה במכשירי אוכל נפש ואין מורין כן. ורבינו ישעיה זצ"ל פסק שמותר לכבות את הבקעת כדי שלא תתעשן הבית והקדחה ומותר לכבות את הדליקה משום איבוד ממון דקיימא לן כר' יהודה במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב. עולא איקלע לבי ר' יהודה קם שבעיה זקף שרגא פי' הגביה פי' הנר שלא יהא השמן נמשך אחר הפתילה כדי שיכבה מהר והיה בלילה יום טוב איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה פי' גם זה עשה גרם כיבוי שהמה הנר לאחוריו והיה סבור שברשותו היה אמר ליה לאו אדעתאי. אמר רב יהודה וקניסא שרי. רבינו שלמה זצ"ל פי' עדויה חשובה ולא איסתבר ליה לרבנו ישעיה זצ"ל דאם כן היה מהמטין את הפתילה ורבינו יצחק פאסי זצ"ל פי' אבוקה שהיא עשויה בחתיכות עצים קטנים אם נוטל ביום טוב מאותם העצים שלא אחזה בהן האור שרי. וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל. בעא מיניה אבוי מרבה מהו לכבות את הדליקה ביום טוב. היכא דאיכא סכנת נפשות לא קא מיבעיא לי דאפילו בשבת שרי כי קא מביעא לי משום איבוד ממון מאי אמר ליה אסור וכבר כתבנו שרבינו ישעיה מתיר:

[רס"א] דין חליבת בהמה ביום טוב.

שאלו לפני רבינו שמחה משפירא זצ"ל מהו לחלוב ביו"ט כיון דלא אפשר לחלוב כאתמול והשיב אסור לחלוב ביו"ט אע"ג דלא אפשר לחלוב מעו"ט כדאי' פרק הרי"ש דרזקא לינג' דהוא מפרק בלאחר יד התירו ודוקא בכמקום צערא אבל לחלוב [כדרכו] אפי' במקום צערא ביום טוב אסור ואמרינן פרק חביות דוקא לתוך הקדחה מותר אבל לתוך הקערה אסור ומה שאסרו אותו גזירה משום משקין שובו כמו ביצה שנולדה. בעא מיניה אבוי מרבה מהו לגבן אמר

שבלי הלכות ימים טובים רסא רסב הלקמ קבו

אמר ליה אסור ומאי שנה מלישה התם לא אפשר הבא אפשר . והא אמרי נהרדעאי נבינתה בת יומא מעליה הכי קאמר אפי' נבינתה בת יומא מעליה :

[רסכ] דין חיוב שמחה ברגל ואפי' ביום שאחר הרגל :

תנן רבנן חייב אדם לשמח את ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך כמה משמחן ר' יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להם אנשים בראוי להם ביום ונשים בראוי להם תני ר' יוסף בבבלי בבבלי צבעונין . בארץ ישראל בבבלי פשתן המגוחצין . תני ר' יהודה בן בתירא אומר בזמן שביית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנא' וזבחת שלמים ואבלת שם עכשו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא בין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש וגו' . כתב בעל היראים ז"ל למדנו שכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתיה ומיול וכל דבר ששמחה היא לו חייב לעשות . וכשם שחייב לשמחו בעצמו כך חייב לשמח אשתו בנו ובנותיו ובני ביתו כדכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וכשם שחייב לשמח בנו ובני ביתו כך חייב לשמח את אחרים עמו כדכתיב והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך אמר הקב"ה ארבעה בני בתים יש לי לוי וגר ויתום ואלמנה . וארבעה בני בתים יש לך בנך ובתך ואמרת ועבדך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך וכן בעזרא הוא אומר לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו וגו' . ושנו חכמים ההלל והשמחה שמנה מלמד שאדם חייב בהלל ובשמחה בכבוד ביום טוב אחרון על חג כשאר כל ימות החג . ותניא והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה אתה אומר לרבות לילי יום טוב האחרון או אינו אלא לרבות לילי יום טוב הראשון מרבה אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו ומוציא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו . וכתב בעל היראים ז"ל ומהאי טעמא מרבינן שאר לילי ימים טובים כי יש שמחה לפניהם . ועוד כתב לפי שמצינו בחג שבועות שכתוב בו שמחה דכתיב בפרשת ראה ושמחת לפני ה' אלהיך וגו' ובחג הסוכות כתיב ושמחת בחגך אבל בחג המצות לא כתיב שמחה ויש לומר שאנו למידיים בגזירה שזה המשה עשר המשה עשר מחג הסוכות או יש לומר מרביב שלשה רגלים תחת לי בשנה למינו מצות חגיגה בחג ומדכתיב ושמחת בחגך למדנו שכל שיש חגיגה יש שמחה מצאתי באגדה למה לא נכתב שמחה בחג המצות לפי שבו טבעו המצרים בים וקשה איבודן של רשעים לפני המקום שהוא חס על בריותיו ולפיכך נכתבו שתי שמחות בחג הסוכות אחת לעצמו ואחת לחג המצות . ואפילו מוצאי יום טוב צריך אדם לשמח ולמעט בהספד ובתענית . דכתיב אסרו חג בעבותים אמרה תורה עשו איסור לחג וכתיב בעזרא וביום עשרים וארבעה לחודש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים וגו' ובירושלמי דע"ז מפרש למה לא עשו כן בעשרים ושלשה שהרי חול היה במוצאי החג הסוכות משום בריה דמועדא פ"ה יום שלאחר המועד קרי בריה דמועדא הוא יום אסרו חג כמו שפרשנו ועל כן נהגו שלא ליפול על פניהן (הן) ביום אסרו חג ולא לומר וידוי ואבינו הרחמן אם חל בשני או בחמישי . ואם ח"ו נפטר בו מת נהגו לומר צדוק הדין ביחד שלא כדרך חספד ורבינו ישעיה זצ"ל כתב במסכת חגיגה פרק אין דורשין ומותרין בהספד ותענית ורמינו מעשה ומת אלכסא בלוד ובאו כל ישראל לסופרו ולא הניחין ר' טרפון מפני שיום של עצרת היה יום טוב סלקא דעתא אלא יום טוב לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות באמצע שבת פ"ה אסור בהספד וכאן ביום טוב שחל להיות אחר השבת מיכן מוכיח שאסור להתענות במוצאי חג שבועות אפי' בזמן הזה דהא ר' טרפון בימי חורבן הוה . וכבר פירשנו שגם שאר ימים טובים שזין בזה מדברי קבלה כמו שמפורש בעזרא ואולי יש להקל ולהתיר מפני שאנו עושים יו"ט שני ימים ואין לשנות המנהג הפשוט בישראל . ובערנות שבת תמצא מבוארין קצת מדברי יום טוב לפי שיריגן קרוב זה לזה כמו ששינונו אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד :

בענין סדר עצרת	הערוגה השמינית מהודרת
לכבוד ולתפארת	ובכללה הלכות ימים טובים
הטובות העולות כתימרות	הממולא בתאר השבליים
הלכות שבעה ועשרים	מור ולבנה מוקמרים

וסימנם והי"ץ לאותות ולמועדים

הערונה התשיעית סדר תענית

[רסנ] דין ארבע צומות .

תניא אמר ר' שמעון ארבעה דברים היה ר' עקיבה דורשן ואף אני דורשן ואין אני דורשן כמותו. דכתיב כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי והיו לבית (ישראל) [יהודה] לששון ושמחה. צום הרביעי זה פ' בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר ברביעי בתשעה לחדש ויחוק הרעב בעיר וגו' ומאי קרי ליה רביעי רביעי לחדשים. צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו ומאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים. צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים. צום העשירי זה עשרה במטת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעי בהרש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום ואת עצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים וגו' ומאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים. ואין אני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה במטת שבו באה השמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר ויהי בשנים עשרה שנה לגלותינו בעשירי בחמשה לחודש בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר (ירושלים) ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שאני מונה לסדר פורענות והוא מונה לסדר חדשים ואע"פ שר' שמעון ור' עקיבה שוין בצום הרביעי שהוא בתשעה בתמוז לפי הפסוק מכ"מ אנו מתענין בשבעה עשר בתמוז כדתנן חמשה דברים אירעו [את אבותינו] בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות. ובמלך תמיד. והובקעה העיר בשנייה. ושרף אפוסממוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בתשעה [במלך נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ ישראל. ותרב בית בראשונה ובשניה. ונלכדה ביתר. ונהרשה העיר. ובשלש צומות הללו כגון שבעה עשר בתמוז וצום גדליה ועשרה במטת מתפללין ואומרים סליחות ואומרין ו"ג מדות וגופלין על פניהן שחרית ומנחה ואומרים ברכת כהנים שחרית ומנחה וקורין בתורה בפרשת כי תשא ויחל משה. כהן קורא [ויחל משה] עד אשר דבר לעשות לעמו ולוי (קורא) מרגל וקורא פסל לך. וישראל קורא אחריו על הסדר ואין מפטירין בנביא כדרך שאר תענית יתרון ג' צומות הללו על שאר תעניות ששאר תעניות מתפללין במנחה כשאר ימים [ואין קורין בתורה] ואין אומרים ובא לציון ובשלש תענית הללו אומרים במנחה ובא לציון וקורין בתורה כסדר שחרית. ויש מקומות שנוהגין בשבעה עשר בתמוז לקרות הפרשה על הסדר ויחל משה וכל הענין בלי דילוג כלל לפי שבו בפרק נעשה הענין ונשתברו הלוחות והוא מעין המאורע על כן נהגו שלא לרדג בקריאת התורה בו ביום. ומצאתי בשם רבינו סעדיה גאון זצ"ל שמשבעה עשר בתמוז עד תשעה באב הן הימים האמורין בדניאל שהתענה שלשה שבועים ויש נוהגין בהן שלא לוכל בשר ושלא לשתות יין כדכתיב ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי. ויש אומרים שאותו הימים היו בניסן וכן מוכיח בענין שאחר הפסוק הזה [כדכתיב] ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי עד מלאת שלשת שבועים ימים אחריו כתיב וביום עשרים וארבעה לחדש הראשון וגו'. וכתוב בענין מן היום הראשון אשר נתת את לבך הביין ולהתענות וגו'. (* מכל מקום הימים האלו עלולים הן ואין להרבות בהן מיני שמחות. והימים הללו שמשבעה עשר בתמוז עד תשעה באב קטב מירוי שולט וצריך אדם לזוהר שלא להלך בין חמה לצל וצריך להזהיר למלמדי תינוקת שלא להכות לתלמידיהן בימים הללו מארבע שעות עד תשע ביום. כדאי' במדרש איכה. יעל שאנו עסוקין בהלכות תענית ובענין שריפת התורה כתבנו זה לזכר על מה שאירע בימינו על רוב עונותינו אשר גרמו לנו ונשרפה תורת אלהינו בשנת חמשת אלפים וד' שנים לבריאת עולם ביום ששי פרשת וזאת חקת התורה כעשרים וארבעה קרונות מלאים ספרי תלמוד והלכות והגדות נשרפו בצרפת כאשר שמענו לשמע אוון וגם מן הרבנים שהיו שם שמענו שעשו שאילת הלום לדעת אם גזירה היא מאת הבורא והשיבו להם ודא גזירת אורייתא ופירושו ביום ו' וזאת חקת התורה היא הגזירה ומאותו היום ואילך קבעוהו היחידים עליהם להתענות בו בכל שנה ושנה ביום ששי של פרשת וזאת חקת התורה ולא קבעוהו לימי החודש תהא אפרה עלינו לכפרה (כאשה) [כעולה] על מוקדה וערכה לבני יהודה כמנחה הקריבה כחילכתה. כן תעלה אוכרתה ויקיים [האל] עלינו קרא דכתיב וערבה לה' מנחת יהודה [ויירושלים] כימי עולם ובשנים קרמוניות ויקיים

(* ומורי יעלה ז"ל כתב עליו קורין בספר מנחה כפ"ח כגיטות אחי מלרבע צומות עברט טבת וסגול ליום נדביוו התענית לחמרינו כהם נכחי מתענות עליו היה בו ממדל מנחה משום כבוד טבת ורואים כטובים היה. כ"ח כמכיל הקל.)

ויקיים עלינו ועל כל ישראל עמו את המצוות ואת הנחמות הכתובות על ידי נביאיו לקבץ גלויותינו כאמור ובה לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וגו' וקרא דכתיב וגלות החל הזה (לכם) [לבני] ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלים אשר בספרד ירשו את ערי הנגב [וכיר"א]:

ענין ת"ב [רסד] דין אם מותר לכבס ולרחוץ מר"ח אב עד התענית :

תנן התם משנכנס אב ממעטין בשמחה. שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר רב ששת אמר אפי' לכבס ולהניח אסור והלכתא כרב ששת. ודוקא עד התענית אסור אבל לאחר התענית מותר. שלח ר' יצחק בר יעקב בר גור' משמיה דר' יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. ירושלמי. אמר רב אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מתרות פי' שבת ראשונה מותר לספר ולכבס שהרי אין מתענין בה שנדחה לאחר השבת שבת שנייה מתרות שאין איסורו אלא עד התענית. שאל הרב ר' יקר וצ"ל מלפני רבינו קלונימוס מרומא וצ"ל מאימתי צריך אדם לימנע מלרחוץ קודם תשעה באב קודם ראש חודש או מראש חודש עצמו. והשיב מראש חודש עצמו שנאמר תגה חרשה ושבתה אבל קודם ראש חודש יכול לרחוץ בו ביום ועוד [שאל לו] אם יודמן לאבל בר מינן ששלמו לו ל' יום (אפי') יום אחד או שני ימים (קודם ראש חודש או) לאחר ראש חודש לאלתר באותו שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אם מותר לרחוץ בזמנו או אם יש לו להמתין עד אחר תשעה באב והשיב אם יודמן לו סוף דבר לאחר ראש חודש לאלתר אסור לרחוץ עד שיעבור תשעה באב שאין לך אבילות גדולה מזו שחרב בית אלהינו ודמיא לזה כדאמרין במס' תענית לגבי אבל שתכפוהו אבילות זה אחר זה אם הכביר שערו מיכל בתער ומכבס כסותו במים אלמא בחמין אסור הכא נמי כתכפוהו אביליו דמי ואסור ברחיצה עד לאחר תשעה באב. ועוד שאל לפניו אם יודמן לאשה נדה לרחוץ מטומאתה קודם תשעה באב אם מותרת ברחיצה ואם לאו והשיב אישה נדה שידמן לה לרחוץ מטומאתה באלו הימים מותרת לרחוץ על ידי פושרין ולמחר בימי מקוה שהיא מתעסקת למחר עצמה לבעלה ומשום פריה ורביה הקילו לה כי הוהיא דאמור רבנן גדולה פריה ורביה לפני הקב"ה יותר מבנין בית המקדש שנאמר חודש יהיה בלבונן ושנים חדשים בביתו ועוד שהרי אינו אסור בתשמיש המטה אלא תשעה באב בלבד אבל קודם תשעה באב מותר :

[רסה] דין סעודת ערב תשעה באב שחל בחול.

ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא משש שעות ולמעלה פי' לאחר הצות אבל משש שעות ולמטה מותר. ואמר רב שמואל לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק [בה] מותר פי' אפי' אחר הצות אוכל בשר ושותה יין ואינו נמנע וכן הלכתא. ומצאתי בשם הר"ר אביגדור כהן צירק וצ"ל אפי' לביבות או מקרוני מבושלים עם גבינה נקראין שני תבשילין ומסתבר כוותי' דכל שני דברים מבושלן ואפי' בצל וגבינה או בצל וביצה קראוין שני תבשילין כדאמר' התם אפי' סילקא ואריוה ואפי' דג וביצה שעליו. תנא אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח כמה רב הנינא בר כהנא אמר כל זמן שהוא כשלמים יין מגיתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס וכמה תסיתו שלשה ימים א"ר יהודה אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח ושורה אותו במים ויושב בין תנור וכיריים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. יש מן החכמים שמוכלין פיתן באפר בסוף סעודת ערב תשעה באב והכי איתא במס' תענית ירושלמי רב מן דהוה אכיל כל צרכיה הוה טביל פיתתיה וצבע בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת ערב תשעה באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שניו הכפשיני באפר. ובסעודה המפסקת בה אין מסובין על השלחן ואין מזמנין זה עם זה אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו ויושבין בעגמת נפש כאבליים. והגאון רבינו יצחק וצ"ל היה נוהג לאכול ערב תשעה באב ביצה אחת דרך אבילות. ומצאתי בשם הר"ר אביגדור כהן

צדק זצ"ל שקבל מרבו ר' שמחה משפירא זצ"ל שבערב תשעה באב אין ממתנין זה לזה בסעודה אלא הקודם יבצע כדי שלא יתחייבו בויתמן. שאלו לגאונים ז"ל יחיד שקיבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה ואירע ערב תשעה באב להיות בשני כיצד הוא עושה והשיבו לסעוד פעמיים אי אפשר מפני הנדר אלא סועד פעם אחת טרם יבא השמש דקיימא לן כמאן דאמר מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפילת תענית וצריך להתפלל מנחה ואחר כך סועד. ואע"ז דאמר' כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמה תענית. הני מילי בשאר תענית אבל בערב תשעה באב ובערב יום הכיפורים שאי אפשר להשלים מתענה לשעות ואחר כך סועד. במדרש איכה ר' יהודה בן בתירה אול לנציבין בערובא צומא רבא אתא ריש כנישתא לזמניה אמר ליה כבר אכלי ופסקי לי אמר ליה אשנה עליווי דלא לימירי אינשי ההוא לא אשנה עליו אול עמיה ובסיפא אמרי אבל מן כל עיגול חד פתית ואכל מן כל תבשיל חד פס ושתה מן כל קסט חד כוס מיכן כתב הגאון זצ"ל דכל תענית שפוסק סעודתו מבעוד יום חוזר ואוכל ושותה עד שיבוא השמש:

[רסו] דין סעודת ת"ב או ערב ת"ב שחל בשבת וכן שבת שחל בו מ' באב מה הן בתשמיש המטה.

תנן רבנן תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפי' בסעודת שלמה בשעתו מצאתי בדברי הגאונים זצ"ל תשעה באב שחל להיות בשבת או במוצאי שבת רבינו הגדול ר' יצחק בר' יהודה זצ"ל בין מנחה לערבית בסעודה המפסקת בוצע על שתי ככרות ומיסב על השלחן כבשאר שבתות והולך נעול בבית הכנסת מפני כבוד השבת וכשאוטרין ברכו הולץ ויושב ארץ ורבינו משולם זצ"ל אינו מוזהר בשבת בליל תשעה באב אלא יושב בחד ומברך לעצמו וכתב הרב ר' יקר זצ"ל זה מנהג ראיתי באישפירא בשבת שחל תשעה באב להיות בה או ערב תשעה באב בסעודה המפסקת אינו אוכלין בשר כל עיקר כי אם בוצים אינם אוכלין הפירושים כי אם לחם מפני כבוד השבת אבל בשאר ימות החול אפי' בוצים אינם אוכלין הפירושים כי אם לחם צר ומים לחץ ויושבין בין תנור לכירים ונוהגין לומר צדקתך צדק במנחה והיה פליאה בעיני אבל אסור להרהר אחריהם כי כולו מחמדים. ובמנינצא אין אומרים צדקתך צדק במנחה וכשבאין לבית הכנסת הרוצה להחמיר על עצמו נכנס יחף לבית הכנסת וקצת הרבנים המשמרים משום כבוד שבת נכנסין במנעליהון. ושליח צבור לעולם יורד יחף לומר ברכו משום טירוף תפלה. ושאר כל העם הולצין לאחר ברכו שאין מקבלין אבילות משום כבוד שבת. ואני יקר שאלתי מרבינו קלונימוס מרומי זצ"ל איך מנהג רבותינו שברומי לנהוג בשבת שחל תשעה באב או ערב תשעה באב שחל בתוכה אם אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת ואם צריך לשנות שולחנו או לא והשיב לי אם חל תשעה באב להיות בשבת או באחד בשבת מתירין הגאונים ז"ל לאכול בשר ולשתות יין בסעודה המפסקת משום כבוד שבת ואין צריך לשנות שולחנו בשבת. ובלבד שיש לו לישב בדאבת נפש שלא לנהוג בשמחה. וכך אמרו חכמים תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ומעלה על שולחנו אפי' בסעודת שלמה בשעתו והא מתנהא לא מיירי אלא בסעודה המפסקת שאם תאמר בסעודת שבת שאוכלין קודם ששעות מיירי מאי איראי שבת אפי' בחול מותר אלא ודאי בסעודה המפסקת מיירי לקאמר אוכלין בשר ושותין יין אבל אני יקר מצאתי בהלכות גדולות בפ' שחייב להפסק לעמוד שבת שמשעות ולמעלה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל הורה לר' צדקיהו בר' בנימין אחי השני זצ"ל שבת שהוא תשעה באב או ערב מ' באב אין להמנע מלאכול בשר ולשתות יין אפי' בסעודה המפסקת וגם הפרושים הנוהרים מלאכול בשר ולשתות יין מ"ז בתמוז עד מ' באב אין להם מלהמנע מלאכול בשר בשבתות שהן הלין בינתיים. ואם עשו כן יצא שכרן בהפסדן. אך מלהחליף חלוק ומכנסים טוב להזהר כשחל מ' באב להיות בשבת מפני שהם דברים שבצנעה וקיימא לן גבי אבל דברים שבצנעה נוהג בשבת. ומ' באב שחל להיות בשבת ונרחה לאחר השבת נראה לי לאחי שני ר' יהודה בר בנימין הרופא זצ"ל. שבליולי שבת אסורין בתשמיש המטה אע"פ שהוא זמן עונה לפי שתשמיש

המטה היו דברים שבצנעה ומ' באב איתקש לאבילות דתניא כל מצות הנוהגת באבל נוהגת במ' באב וקיימא לן אע"ג דאין אבילות נוהגת בשבת דברים שבצנעה נוהגת הכא נמי במ' באב שחל להיות בשבת אע"ג דרחינן ליה לאחר שבת דברים שבצנעה נוהג ואסור בתשמיש המטה. וכן מצאתי בשם הר"ר יצחק בר' משה מווינא זצ"ל שאסור בתשמיש המטה כדאמרינן לגבי אבל דברים שבצנעה נוהג. ואינו נראה בעיני לאוסרו בתשמיש המטה משום דלא דמי לאבל דאבל כבר חלה עליו אבילות קודם לשבת וכיון דאיתחייב במילי דאבילות קודם לשבת משום הכי נוהג בשבת דברים שבצנעה אבל הכא לא חל עליה אבילות כלל ולא איתחייב במילי דאבילות והאיך ינהוג אפי' דברים שבצנעה מה שלא נתחייב בהן ואם תאמר מידי דהוה אאוני דתניא מי שמתו מוטל לפניו אוכל כבית אחר וכו' דבן שמעון בן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכלן ואמר ר' יוחנן תשמיש המטה איכא בנייהו ופירושו רבינו יצחק פאסי זצ"ל דתנא קמא סבר חייב בכל מצות האמורות בתורה הוין בתשמיש המטה שאסור ורבן שמעון בן גמליאל סבר חייב נמי בתשמיש המטה וקיימא לן כתנא קמא הכא נמי נימא דאסור בתשמיש המטה מידי דהוה אאוני. דבר זה אינו. חדא דלא דמי לאוני שיום מ' באב אבילות הוא ולא יום אנינות ועוד אפילו תנא קמא לא אסר ליה לאוני בתשמיש המטה כמו שפירש בעל המאור ז"ל מדיוקא דברייתא לאו איסורא משמע אלא דרשב"ג מחייב ליה בתשמיש המטה מתוך שחייב בכל המצות [האמורות בתורה] ותנא קמא פטר ליה אבל איסורא ליכא כן דאמר בהדיא דהא לא שמעינן כלל מהא ברייתא אם יש אבילות בשבת או אין אבילות. ומהיה נא דגרסינן בכתובות הרי שהייתה פתא אפיה וסבחו טבוח ויינו מווג ומת אביו של חתן או אמה של כלה כו' שמעית מינה דמי שמתו מוטל לפניו בשבת או בכל יום שאין בו אבילות אינו אסור בתשמיש המטה דקתני מכניסין את המת לחדר ואת התתן ואת הכלה לחופה ובוטל בעילת מצוה ופורש ואע"פ שנאסר בתשמיש המטה כל שבעת ימי המשתה כדקתני כל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים אע"ג דמסייע ליה לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות בשבת אבל דברים שבצנעה נוהג אעפ"כ לא אסרוהו קודם קבורת המת כדקתני מכניסין את המת לחדר מכל מקום אין לנו לאסור בתשמיש המטה מי שמתו מוטל לפניו בשבת הנה דברי בעל המאור מודה לדבריי. ועוד תניא מ' באב שחל להיות בשבת אוכל ומאכיל על שלחנו אפילו כסעורת שלמה בשעתו ואפילו כסעורה המפסקת דלא חייל עליה אבילות דמשום דשבת הוא אידחיה ליה אבילות לגמרי. ואע"ג דאיכא למימר שאני אבילת בשר ושתיית יין דאין דברים שבצנעה אבל תשמיש דהוי דברים שבצנעה נוהג הא אשכחן באבילות בשר ושתית יין חומר ואיסור גדול כדאי' התם כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותיהם על עצמתם. ואפי' הכי בשבת שירי דהואיל ואידחיה אידחיה לגמרי. ועוד אמרו חכמים גדולה פריה ורביה לפני הקב"ה יותר מבנין בית המקדש שנאמר חדש יהיה בלבנן ושנים חדשים בביתו. ועוד אמרינן בירושלמי. אמר רב אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מתרות למדנו שאין בו דין מ' באב כלל הנה יש להוכיח מכל אלו הראיות שכיון שנדחה מ' באב שחל להיות בשבת נדחה לגמרי ואינו נאסר בתשמיש המטה משום דברים שבצנעה ועל זאת שאלתי לפני מורינן הר"ר אביגדור כהן זצ"ל והא לך תשובתו שהשיב לי כתבת ליל תשעה באב שחל להיות בשבת אם מותר בתשמיש המטה. תשובה. הא דאמר ר' יוחנן באבילות דעלמא דברים שבצנעה נוהג בשבת דהם הוי מעמא משום דכיון דחיילא עליה אבילות כבר מעיקרא קודם השבת אינה פוסקת לענין תשמיש דאע"ג דשבת לא חויה לאבילות הני מילי במידי דפרהסיא משום כבוד השבת אבל למילי דצנעה חויה דלא מנכרא מלחא וליכא זילותא דשבתא וקובר את מתו ברגל נמי דנוהג בו דברים שבצנעה אין ראייה משם למ' באב דשאני בין אבילות ישינה לאבילות חדשה כמפלוג ר' אשי בפרק החולץ לענין אירוסין ובירושלמי נמי גרסינן בתענית ובכתובות בפרקי קמא שמואל אמר אפי' במ' באב וארס שמא יקדמנו אחר הילכך הואיל ונדחה ידחה לגמרי אפי' בשבת להתיר דברים שבצנעה דלא מסתבר לעשותו כיום קבורה ואף לא כיום מיתה אפי' לתנא קמא דפלוג עליה דרשב"ג כמי שמתו מוטל לפניו. דאין זה יום חורבן ממש אלא מעין המאורע שהוכפלו בו צרות חוקבע לדורות וכו' לדבר שעבר כבר וכיון דאבילות ישינה היא ונדחה ואשכחן דאקילו ביה רבנן בעלמא בשבת נמי מקילינן בה לומר הואיל ואישתרי

[רסט] דין רחיצת ידים שחרית וסדר תפלה וקריאת התורה והפטרה בין בשחרית בין במנחה.

ובשחרית רוחץ ראשי אצבעותיו ושופך עליהן מים שלשה פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים ומברך על נטילת ידים אבל אינו רוחץ פניו ועיניו שהרי הוא אסור ברחיצה כאשר נפרש לפנינו ואם היתה לו מספחת שרויה במים מערב תשעה כאב הרי הוא מעבירה על פניו ועיניו ומברך מאה ברכות על הסדר ואע"פ שהולכין יחיפין מברכין שעשית לי כל צרכי לפי דברי בעל הרברות ז"ל מפני שבידו וברשותו לנעלם מפני סכנת עקרב ויש גאונים ז"ל שאומרין שאין מברכין ברכת התורה שהרי אסורין בדברי תורה והמדרשות במילין ולי נראה שצריך עיון שהרי הוא רשאי לקרות בתורה ובאיוב ובקניות ובדברים הרעים שבידמיה הלכך מברך ברכת התורה וקורא בפרשת תמיד כלכד. ומנהג באשפירא שהאבל נכנס עם הצבור בבית הכנסת בשחרית תשעה כאב ויושב עמהם אבל בערבית ובמנחה לא נהגו כן. ומנהג להתחיל בומיות מברוך שאמר כמו שנהגין בבית האבל ואין אומרים שירת ויושע לפי שנאמר ואם לא תשמעוה במסתרים תכבה נפשי מפני גוה ואומר אותן בשפה רפה וכן החון עומד ואומר ישתבח וכל סדר התפלה ואינו מגביה קולו ובתפלה מוכירין רחם ה' בכוונה בבונה ירושלים ומוכירין עננו בשומע תפלה ושליח צבור אומר ענינו בין גואל לרופא וקבעה ברכת בפני עצמה וחותם בה העונה בעת צרה ומושיע ואומר קניות ואין אומר ברכת כהנים לפי שנאמר ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכס. ואין נופלין על פניהם שהרי נקרא מועד שנאמר קרא עלי מועד לשובר וגו' בא לקרות בתורה אין אומר גדלו ולא תתגלה מלכותך אלא מתחיל הכל הבו גודל וקורין ג' בני אדם והשלישי הוא המפטיר וקורין בפ' היום ואין מתחילין מראש הפרשה אלא מתחילין [בפ' ואתנן] מכי תוליד בנים עד נותן לך כל הדמים ומנהג שאין מניחין הספר על מגדל עץ בשעת קריאתן בתורה כשאר הימים אלא אחד מבני הכנסת עומד ומקבלו [עם] [בין] זרועותיו בזויות האחרת של בית הכנסת כביכול שהשכינה גלתה עם ישראל אבל במנהגות מגניצה מצאתי שקורין על מגדל עץ [כשאר ימים] ולא בידים. ואין לנו לשנות מנהג אבותינו. לאחר קריאת השלישי שהוא המפטיר מקדישין עד לעילא ואין אומרין השיבנו ומפטירין בנביא אסוף אסיפם בירמיה עד כי באלה חפצתי נאום ה'. ומברכין לפני ההפטרה אשר בחר בנביאים טובים ולאחריה מברכין ג' ברכות עד מגן דוד וכשיושב החון עם ספר תורה אינו יושב במקומו [אלא משנה מקומו] לפי הטעם שפרשנו וכשמחזירין ספר תורה לארון ואין אומרים יהללו על שם לך דומיה תהלה אלהים בציון ואומר תהלה ובא לציון ואתה קדוש ואין אומרים ואני זאת בריתי ובקדיש אין אומרין תתקבל לפי הטעם שפרשנו וכן מנהג אבותינו בידנו ובמנהגות מגניצה מצאתי יש מן הרבנים שחולקין בדבר שנהגין לומר לאחר התהלה בשחרית למנצח ואומר תתקבל צלותהון. ומעם שלהן שעיקר אבילות מ' כאב אינו נוהג אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה ולא יותר ולמחר מקצת היום ככולו ואין אומרים עלינו לשבח. ובתפלת שחרית אין מנהג בשתי ישיבות ולא בכל ישראל לומר סליחות ותחנונים ולא להזכיר י"ג מדות אלא מנהג לומר פומנים של קניות וכן אין קורין בשחרית ויחל משה שלא להזכיר שלש עשרה מדות אבל במנחה יש מקומות שאומרים סליחות ותחנונים ומוכירין שלש עשרה מדות לפי שהוא שעת נחמה. וקורין ויחל משה: וזה סדר תפלת המנחה אומרים תהלה ובא לציון ואני זאת בריתי ואתה קדוש וכולא סדרא קדיש עד ולעילא ומוציאין ספר תורה ואומר גדלו לה' אתי ותגלה מלכותו הכל הבו גודל וקורין בתורה שלשה בני אדם והשלישי הוא המפטיר [בנביא וקורין ויחל משה כסדר שאר תענית וקורין] על מגדל עץ כשאר הימים ולאחר שקראו שלש מקדישין עד לעילא ואומר השיבנו [שהרי לא אמרוהו בשחרית] ומפטירין בנביא בסוף הושע שובה ישראל עד סוף הנביא ומשגוללין ספר תורה יושב במקומו ומחזירין ספר תורה לארון ואומר יהללו ומקדישין עד לעילא [ומתפללין בלחש ש"ע] ומוכירין רחם בבונה ירושלים וענינו בשומע תפלה ואומר לאחר המברך את עמו ישראל בשלום אלהי נצור בזמן שבת המקדש קיים ושליח צבור אומר ענינו בין גואל לרופא כסדר שחרית ואומר רחם בבונה ירושלים ואומר ברכת כהנים ונופלין על פניהן וקדיש גמור עם התקבל ובתפלת ערבית אין להוסיף ואין לגרוע על סדר שאר הימים:

[רע] דין הנחת תפלין וציצית בתשעה באב.

וישנה נהגין שלא להניח תפלין בט' באב לפי שכתוב לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר וגו' אלמא במקום שיש אפר אין פאר ובתשעה באב כתיב העלו עפר על ראשם וכן היה מנהג זקני ר' אברהם הרופא זצ"ל כשקורין איכה בליל ט' באב כשהיה מגיע לפסוק הזה העלו עפר על ראשם היו נוטל עפר ונותנו בראשו במקום תפלין. ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי בשם רב ששנא גאון זצ"ל וט' באב גופו מותר להניח תפלין דהא כבר אמרינן אבל מותר להניח תפלין ומה אבל דאבילות חדתא היא ולבו מריר עליו חייב להניח תפלין ט' באב דאבילות עתיקא היא ודשינן ביה האינדא כמה שני על אחת כמה וכמה שצריך להניח תפלין וכן הלכה למעשה בשתי ישיבות שמנחין תפלין בט' באב וכן נמצא בתשובות רב האי גאון זצ"ל וכן השיב ר' יצחק ב"ר שמואל זצ"ל דתפלין בט' באב מותר להניח דלא גרע מיום שני לאבילות אבל להניח תפלין בחולו של מועד נסתפקת בזה גם אני זה כמה ימים למאן דהשיב להו מצות עשה שהזמן גרמא כי גם זה יש לומר שגם מצות חול המועד וסוכה ולולב ואיסור חמץ השיב אות או דלמא לא כיון שאין בהן שכיתה ומר' יהודה ור' מאיר דפרק בתרא דמועד קטן אין ראייה ממאי דמיורי התם בכתובת תפלין לעצמו במועד דאינהו סבירא בפרק בתרא דעירובין תפלין מצות עשה שלא הזמן גרמא ועוד אפשר שיכתוב במועד להיות מזומנין לאחר המועד לאלתר. כתב רבינו שלמה זצ"ל בהל' ציצית רבינו נ"ע היה מתעטף בציצית בט' באב וגם גאוני דורו כמו כן היו מתעטפין. ובדברי הגאונים זצ"ל מצאתי רבינו נ"ע היה מתעטף בציצית בתשעה באב שחרית. אע"פ שאחרים לא היו מתעטפין משום אבילות וכן ראיתי באישפירא שמתעטפין בתשעה באב :

[רעא] דין מילה שחלה בת"ב ויום הכיפורים ושאר תעניות :

שאלו לפני רבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל מילה שחלה ביום תענית צבור כגון י"ז בתמוז וצום גדליה מהו להתלל פסוקי דרחמי וסליחות ולומר וידיו ואל אך אפים ואם מברך ישעמו אותו המברך או אם הילד וכמה שיעור מעימה והשיב על יום מילה כך נהגין במקומינו שמתפללין סליחות וידיו ואין אומרין רחום ותחנונים ומנהג אבותינו תורה היא ומצות מילה קיבלו בשמחה ועריין עושין בשמחה כדכתיב עש אנכי על אמרתך לפיכך אין נהגין לומר והוא רחום ותחנונים ודי שמנחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי סליחות וידיו ואל אך אפים. ושליח צבור מברך על היין ואינו טועמו והמנהג תורה היא שאינו צריך לטועמו ולא למותבא לינוקא דאתי למיסרך אלא לישחייא עד לאורתא ולישתיהי אומא דינוקא. כי בעיא למיתב בתעניתא דאמרינן המברך צריך שיטעום כי טעים ליה אחריני שפיר דמי מרמקשין ביום הכיפורים לימרו זמן על הכוס וליהביה לינוקא ומפרקינן דאתי למיסרך טעמא דאתי למיסרך הא ליכא למיחש למיסרך כי טעים ליה אחרינא שפיר דמי. וביום הכיפורים אין אומרין זמן על הכוס ככשאר ימים טובים דצריך למישהייה משום קידוש היום וליכא למימר דלישהיה עד לאורתא למוצאי יום הכיפורים משום דלא אפשר. וששאלת כמה שיעור טעימה נבי מקדש הוא דבעינן מלא לוגמין ואפי' ביומא דתעניתא אסור למיטעם ואע"ג דאמרי' היושבת בתענית טועמת את תבשיליה ואין בכך כלום הני מילי טעימא בעלמא בלא בליעה ואם בולעת קימעא אין בכך כלום אבל למברך בעינן מלא לוגמין לשותת דבמלא לוגמין מיתבא דעתיה כדאמרינן לגבי יום הכיפורים שמה מלא לוגמין חייב. ואם יום שמיני של ולד חל בתשעה באב מתי מוהלין אותו אם לאחר קינות לאלתר או יש להמתין עד חצות. נהגין בוורמשא מחצות היום מוהלין דקודם שש שעות עדיין שעת אבילות ומצות מילה קיבלו ישראל בשמחה כמו תורה שנאמר עש אנכי על אמרתך וגו' וביום הכיפורים ויצאין לאחר קריאת ספר תורה קודם שמתחילין מוסף ומוהלין ואחר כך נכנסין בבית הכנסת ומתפללין תפלת מוסף עד כאן תשובתו. ובעל הדברות ז"ל כתב דכיון דלא אפשר מוהלין בלא יין בין ביום הכיפורים בין בתענית צבור. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דאפילו על היין מצינן למימהל ויהיבין ליה לינוקא דליכא למיחש משום דלמא אתי למיסרך לפי שאינו דומה לקידוש על הכוס בלילי יום הכיפורים דהתם מילתא דקביעא הוא וכיון דחוו דכל שתא ושתא יהבי ליה

שְׁבִילֵי סֵדֵר תַּעֲנִית רַעֲא רַבְעֵי הַלְקָמָ קָל

בסא דקדושא בההיא יומא מימד אמר דינא הכי ואתי למיסרך אבל הכא זמנן דמיקלע ווימנן דלא מקלע ליכא למיסרך מידי ותו דהכא לאו כל שעתא ושעתא לחד ינוקא ותיב ליה אבל התם בקידוש כל חד וחד הוה ותיב ליה לינוקא דכולהו בעי לקידושי ואי משום מעימת התינוק הנימול אינו כלום שאין בה שיעור מעימה:

[רבע] דין הדברים הנאסרין בת"ב.

תנן רבנן כל מצות הנהגות כאלו נהגת בתשעה באב, ואסור ברחיצה כסיכה ובעניולת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בהלכות ובהגדות ואינו קורא במקום שאינו (ראוי) [רגיל] לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא בקינות ובאיוב ובדברים הרעים של ירמיה ותינוקת על בית רבן במלך משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב אמר ר' אלעזר אסור לאדם להושיט אצבעו במים במ' באב כדרך שאסור ביום הכיפורים ומפורש בתשובות הגאונים זצ"ל דוקא בלא היו ידיו מלוכלכות במים וצואה ולא בשעה שיוצא מבית הכסא דלא עדיף תשעה באב מיום הכיפורים וקא אמרינן ביום הכיפורים אע"פ שאמרו שאסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו אם היו ידיו מלוכלכות במים ובצואה רוחץ כדרכו ואינו הושיט וכן הלכה (*). גרסין בירושלמי בתענית פרק בתרא. ועירא בר חמא אישפויכניה דר' יהושע בן לוי ודרב אמי ודרב אמי ודכולהו רבנן דקיסריה הוה אמר ליה לרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי בר אריאתא אימא לך מילתא מעלייתא הוה עביר אבוך ערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ומקנת בה פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה על גבי עיניו ואינו הושיט. ירושלמי בתענית פ"ק ועירא בר חמא יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי בתענית צבור מרחיץ ידיו ופניו כדרכו. במ' באב מרחיץ ידיו ומעביר על פניו ביום הכיפורים מרחיץ ידיו ומקנתן במפה ומעביר את המפה על פניו. ויש לפרש הירושלמי מרחיץ ידיו היינו ראשי אצבעותיו ששופך עליהם מים מעט משום רוח רעה השורה עליון כי היכי דלא תיקשי אנמרא דידן. תניא כל חיביי סבילות טובלין כדרך בין בתשעה באב בין ביום הכיפורים (ג) מיכן אומר ר' יצחק בר' שמואל זצ"ל דנידה שאירע סבילתה בליל מ' באב אסורה לטבול דלית הלכתא כהך ברייתא דפרק כל כתבי דהא פליגי עלה במס' תענית ר' תנינא אומר כדיו הוא בימי אלהינו לאבד עליו סבילה פעם אחת בשנה ואמרינן עלה בירושלמי דביצה הורה ר' לוי כהרא דר' תנינא סגן הכהנים וגם בלא הירושלמי נראה כן דדוקא בימי התנאים שהיו עסקין במהרות לכך מותר לטבול בליל תשעה באב. אבל בערב תשעה באב סמוך לערב תוכל לרחוץ ולחוף כדי שיהא נקל לה עדיין לחוף קצת ליל מוצאי תשעה באב ולטבול. ומי שהיה לו חטמין בראשו סך כדרכו ואינו הושיט. ונעילה הסנדל לא נאסר אלא מנעל של עור ותמצא מזה בערוגת יום הכיפורים הלכה שד"י. ירושלמי תני אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכשיבואו לעיר חולצין וכן במ' באב וכן בתענית צבור. ונשאל לגאון אחד, הא דתנו רבנן כל מצות הנהגות כאלו נהגת בתשעה באב אסור ברחיצה וכו' ואית בהו נעילת הסנדל ואמרינן באבל מקצת היום ככולו במ' באב מהו לנעול את הסנדל אחר התפלה עם נמות היום אי אסור כולי יומא. מנהגא במתיבתא שאין נועלין סנדל כל היום כולו ובזמן שבאין במנחה לבית הכנסת ויש מביאים סנדליהן בידיהן וכשמחללין תפלת ערבית נועלין ויוצאין אף אתם עשו כן. ורבינו הנגאל זצ"ל כתב שלח רבינו הגאון בלשון הוה יהא בנידיו כל מי שעושה אחת מכל אלו במ' באב כל היום ויש לחוש לתקנת גאונים ז"ל. שנו חכמים מקום שנהגו לעשות מלאכה במ' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים במילין. רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמידי חכמים ותניא רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשו כל אדם עצמן כתלמידי חכמים כדי שיתענו רבן גמליאל אומר כל מי שעושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. וחספתא אין שאלת שלום לחבירים בתשעה באב ולהדיוטות משויבין בשפה רפה:

(*) פי' בשבילי הלקמ ספקא מה סהליך בזה

אמר

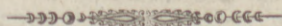
(ג) כפי' ב' איתא אחר רב מנינא כדלוי בית אלהינו לאבד עליו ענינים פעם אחת בשנה ובירושמי פ"ב דינלה אמרינן הוה ר' לוי כהדא דרב מנינא סגן הכהנים ופקק בעל המונות כהדא ירושלמי. וזה נוסח לשונו כל חיביי ענינות טובלין כדרך בין במ' ובין יום"ב.

[רעג] דין עוברות ומניקות מה הן בתענית ואין אומרין צידוק הדין על המת.

אמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים ובין השמשות שלו אסור. וכתב אחי ר' בנימין זצ"ל מסתברא דתינוקת אין מענין אותן כדרך שמענין אותן ביום הכיפורים ואפי' אותן שהגיעו לחינוך ויש להקל עליהן קצת מפני שהיא בחזקת ימי הקיץ. וכן אם ח"ו נפטר מת בתשעה באב אומרין עליו צידוק הדין בשאר הימים ואע"ג דאיכרי מועד יום אבלות הוא ואין אנו למעט בהספר. תניא רבי עקיבה אומר כל האוכל ושותה בתשעה באב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ וחב"א אינו רואה בשמחת ירושלים וכל המתאבל עליה זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים:

[רעד] דין סעודת מוצאי תשעה באב.

י"ג מן היחידים שנהגין שלא לאכול בשר בליל מוצאי מ' באב וכן מצאתי שנהג רבינו משולם ז"ל כל ימיו. ויש שאין אוכלין כלל בליל מוצאי תשעה באב עד הבקר. ויש שמתענין תשיעי ועשירי יום ולילה ומעט שלהם דאמר ר' יוחנן בן זכאי אילמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי ומביאין ראוה מן הירושלמי ר' יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי ר' אבין ציים תשיעי ועשירי ר' לוי ציים תשיעי ועשירי ויש אומרין שאין לעשות כן דהשתא איתשוש דרי כדאמרין התם ר' יוחנן אמר אבא ממשפחת בריאים היה אבל אנו מי שיש לו פרומה בתוך כיסו ירצינו לחנווני ואמר ר' נחמן כגון אנו לווין ואוכלין. שנו חכמים כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחת ירושלים וכל המתאבל עליה זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל מאהביה שישו אתה מושוש כל המתאבלים עליה המתאבל עליה רואה בשמחתה. וכתב אחי ר' בנימין זצ"ל כך הוא פירוש של דבר המתאבל עליה ראוי הוא לראות בנחתה ואם יהיה בעקבי הקץ והרי הוא נכתב בכת הצדיקים על כל הכתוב לחיים בירושלים הראויין לגאולה וכל שאינו מתאבל עליה אינו ראוי לראות בנחתה ואפי' אם יהיה בעקב הגאולה והרי הוא נכתב בכת הרשעים שאינם מאמינים ואינן ראויין לגאולה כמו שמצינו במצרים שכל אותן שלא האמינו בגאולה מתו בשלשה ימי אפילה ואנחנו וכל ישראל המאמינים ישועות אלהינו נוכח לחוות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ולהתנחם בנחמות ציון עם כל ישראל אמן כאיש אשר תנחמו אמו כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנחמו:

ענין תענית

[ערה] דין קבלת תענית מבעוד יום.

אמר שמואל כל תענית שלא קיבלה עליו מבעוד יום לאו שמה תענית ואי יתיב למאי דמיא אמר רבה בר שילא כמפוחא דמליא זיקא. אימת מקבלה רב אמר במנחה ושמואל בתפלת המנחה אמר ר' יוסף כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית לכן כל אנשיי דיתיי עלוהי מן קדמת דנא יוסר בצלו וכו'. רבינו ישעיה זצ"ל פסק דלית הלכתא בשמואל דהא קי"ל מתענין לשעות. והמתענה לשעות מתפלל תפילת תענית ונראה בעיני דהלכתא בשמואל דמסיק רב יוסף כוותי' ועוד דאמרין בפרק סדר תעניות דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אודעוה לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש למחר אודיענהו אמר ליה ר' יוחנן לרבי שמעון בן לקיש ליתי מר ליתיב בתעניתא אמר ליה והלא לא קבילנא מאורתא אמר ליה בתרייהו דבי נשיאה גרידין הא למדת בפ"י שצריך לקבלו עליו מאתמול דאי לא דגרידי בתר בי נשיאה לא היו מתענין וכן כתב רב אחא משבחא זצ"ל בשאלתא דיוחל משה ומאן דמקבל תעניתא צריך לקבולי מבעוד יום ומכל מקום לא תקשינן הא דאמרין מתענין לשעות וכן יש לפרשו יכול אדם להתענות לשעות ושם תענית עליו. מיהו לא הוה מצוה מן המובחר כאילו קיבלו מבעוד יום: ומא דאמרין דבי נשיאה גזר ולא אודעוה כו' נראה לרב בנימין אחי ז"ל להוכיח שאם יש פרנסים הממונים על הצבור וגזרו תענית אע"פ שלא הודיעו לכל

הצבור מבעוד יום כיון שהן ממונין על עבודת הצבור דעת הצבור נמשך אחר דעתם והיו הוא כמו שהודיעום מבעוד יום. מצאתי בתשובות כתב רבינו דנראה לו אע"ג דהלכתא כשמואל דצריך לקבל התענית בתפלת המנחה מדמסקי רב יוסף כוותיה אף מי שלא קבלוהו אלא שגמר בלבו מבעוד יום חל נדרו ומתפלל תפלת תענית דאמרינן בשבועות פרק ג' גמר בלבו אין צריך להוציא בשפתיו דכתיב גבי נדר כל נדיב לב ורבינו שאל לרבינו תם וצ"ל על אחד שהתענה כמה תענית בלא קבלה והשיב לו ר"ת כי יפה התענה ואפילו לא עלתה בדעתו מאתמול להתענות למחר עד שהחשיך ומשהחשיך עלתה בדעתו להתענות מועיל תעניתו ומורי הביא ראיה לרברי רבינו מדתניא בתורת כהנים פ' ויקרא יכול המהרהר בלב יהא חיוב ת"ל בשפתיו ולא בלב יכול שאני מוציא את הגומר בלב ת"ל לבמא אלמא דגומר בלב כמוציא בשפתיו ואפי' לשבועות בימיו ותימה אמאי לא איתותב שמואל מהא בפרק ג' דשבועות ולא הוי ליה לשנויי הא כדשני אידך ברייתא דאקשינן ליה מינה ותו תימה נמי דהוי מצי לשנויי רב ששת כדפרכינן התם הא גופא קשיא וכו' הא דקתני בשפתים ולא בלב היינו מהרהר בלב. כדקתני בהדיא בהך ברייתא דתורת כהנים, ורבינו חננאל וצ"ל הביא שם בפירושו שבועות פרק ג' הויא ברייתא דמייתי בפסחים פרק תמיד נשחט המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר וכו' לא אמר כלום עד שיהא פיו ולבו שוין ופסק מדמותבין התם מינה שמע מינה דהילכתא היא.

[רעו] דין עד מתי מותר לאכול ולשתות כליל התענית בכניסתו.

תנן רבנן עד מתי אוכל ושותה פי' כליל התענית עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר' אלעזר בר' שמעון אומר עד קרות הגבר וקיימא לן דהילכתא כר' מחבירו אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אסור איתביה אביי גמר ועמד הרי זה אוכל התם שלא סילק איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא שלא יישן בתוך סעודתו אבל יישן בתוך סעודתו אסור איתביה אביי ישן ועמד הרי זה אוכל התם במתנמנם היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר [ולא תיר] כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא: כתב רבינו יצחק פאסי וצ"ל הא מילתא לא איפקא בה הלכתא בהדיא אלא מרוחין לגמרא דקא מרח מרח לפרושי במתנמנם שמעינן דהלכתא כי האי לישנא בתרא, ועוד דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן הלכך בין סילק בין שלא סילק אם לא ישן אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר הדין סברא דילן אויבא מרבוותא מאן דכתב הכין קיימא לן דלגבי תענית דאכל כלילה ומפסקי אם גמר וסילק לא יאכל אבל לא סילק ודעתו עוד לזכר אע"פ שישן ועמד ואוכל והאי מימרא דיליה אתי כלישנא קמא. ולענין תענית שפוסק מבעוד יום חוינן לגאון וצ"ל דכתב הכין אע"פ שפוסק חוזר ואוכל עד שיבא השמש ואנן מסתברא לן דהני מילי היכי דלא קבליה עליה לתענית אבל היכא דקבליה עליה לתענית איתסר ליה למיכל ולמשתיה דהא בהדיא אמרינן לענין זמן על הכום ביום הכיפורים היכי ליעביד נברך עליו ושתי ליה כיון דאמר זמן קבליה עליהו ביום כיפורים ואיתסר ליה וכו'. ולענין משתי מיה היכא דאית ליה למיכל אית ליה למשתי היכי דלית ליה למיכל לית ליה למשתי. והכי כתב גאון וצ"ל עד כן לשנוי של אלפס וצ"ל, ורבינו חננאל וצ"ל הביא ראיה להא סברא דגאון וצ"ל דבתענית שפוסק בו מבעוד יום אע"פ שפסק חוזר ואוכל עד שיבוא השמש ומסתיעי מהא דאמרינן במדרש איכה ר' יהודה בן בתירה אזיל לנציבין בעריבת צומא רבא אתא ריש כנישתא לזמוני ליה א"ל כבר אכלי ופסקי לי אמר ליה אשגח עילוי דלא לימרי אינשי ההוא ר' לא אשגח עילוי אזל עמיה ובסיפא אמרינן אבל מן כל עיגול חד פתית ואכיל מן כל תבשיל חד פס ושתא מן כל קסמ וקסמ חד כוס שמע מינה דאע"ג דפסק אכיל והא דאמרינן לעיל אם ישן אסור אמרינן עלה בירושלמי דהא דתימר בשלא התנה אבל אם התנה מותר פי' שהתנה קודם שישן על צנת שיהא רשאי לאכול ולשתות כל הלילה מותר לאכול אע"פ שישן:

[רעו] דין סדר תפלת תעניות ולמה נהגו להתענות שני וחמישי.

אמר רב הונא יחיד שקיבל עליו תענית אע"פ שאכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית. כתב רבינו שלמה וצ"ל בפרק כמה מדליקין בשם הגאונים מצאתי ברייתא כך שנו רבותינו פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל תפלת תענית ופעמים שאינו שרוי בתענית

בתענית ומתפלל תפלת תענית כיצד כאן בבניסתו כאן ביציאתו. פי' ערב תענית אע"פ שעתיד לאכול לאחר תפלה מתפלל תפלת תענית וליל מחרתו אע"פ שעודנו בתעניתו כשמתפלל ערבית אינו מתפלל תפלת תענית וסוף דברי הגאונים ז"ל כתבו אבל אין אנו רגילין לומר ערבית ואפי' שחרית שמא יארע לו אונס או חולי או בולמוס או שגגה ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו עד כאן לשונו. ושליח צבור בין כך ובין כך אומר אותו בתפלת שחרית לפי שאי אפשר שלא יתענה אחד מבני הכנסת והרי הוא שליח צבור. ורבינו תם זצ"ל כתב על דברי הגאונים זצ"ל דאין לחוש לאונס או לשגגה ויכול לומר ענינו ערבית ושחרית כמו שאומר בפרק במה מדליקין שכיון שלוח תעניתו כשנאנס על מנת לפרוע לא קרינן ביה שקרן והביא ראיה מהא דאמרין בפ"ק דתענית ר' יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אמי (ג) וכו' לזוּיף מר וליפרע אמר להו תענית תלוּם הוא ולימא להו כבר התפללתי ענינו ונמצאתי שקרן ועוד היכי אמרי ליה לזוּיף מר וליפרע והלא ידעו שכבר התפלל ענינו מאמש אלא שמע מינה שלא נמצא שקרן כיון שלוח תעניתו על מנת לפרוע. והר"ד אביגדור כהן צדק ז"ל אמר בשם רבינו נסים ז"ל שצריך לומר ענינו ערבית שחרית ומנחה דהכי איתא בירושלמי כיצד אומרה בלילה שבת ויומו. ובתפלת שחרית מתפללין כסדר שאר הימים ומוכירין ענינו בשמוע תפלה ושליח צבור קובעה ברכה בפני עצמה בין נוֹאל לרופא וחותם העונה בעת צרה מושיע וברכת סלה לנו אבינו מאריכין ומוכירין שלשה עשר מדות בלשון תחנונים לפי שבירת כרותה להם שאינן חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית. ואמרים סליחות ודיים מעין המאורע כפי רצון הקהל ככל הסדר הכתוב במחזורים ונופלין על פניהם ואמרים זכר ברית אברהם ותתנה ואם הוא שני וחמישי ואמרים הרחמן אבל אין אמרים ועתה ולא הוידוי לאחר שהסדיר החון שמונה עשרה שהרי כבר אמרוהו בתוך סדר הסליחות ואם יש בבית הכנסת ברית מילה אין ממעמין בסליחות ובשלש עשרה מדות אבל אין נופלין על פניהם כמו שכתבנו בערוגה זו הלכה רע"א. קדיש עד לעילא וקרא בתורה שלשה בני אדם בפרשת כי תשא ויחל משה כמו שכתבנו בתחילת ערוגה זו ומסיימים תפלתן כסדר שאר הימים. ואומר ברכת כהנים דהכי איפסקא הלכתא בהדיא במסכת תענית דבמנחה דתעניתא פרסי כהני ידיהו ובארבע צומות אומרין בתפלת המנחה ובא לציון וכל סדר הקדושה וקורין בתורה ויחל משה כסדר שחרית ובתפלת לחש אומרים לאחר המברך את עמו ישראל בשלום אלהי בזמן שבית המקדש היה קיים וכו' כסדר הכתוב במחזורים ומוכיר ענינו כמו בשחרית ובתפלת ערבית אין צריך להזכיר ענינו. בתחומא פרישת וירא אליו מנין סמכו הדורות שיהא מתענין בשני ובחמישי אלא כשעשו ישראל אותה המעשה עלה משה בחמישי וירד בשני לכך התקינו חכמים שיהו מתענין בשני ובחמישי בעליהו של משה וירידתו ויש נותנין בו סימן דרשו ה' בהמצאו ב' ה' מצאו והוא יום שבית דין של מעלה ושל מטה שוין. ירושלמי נשייא דנהיגין דלא למיעבד עיבודתא בריש ירחא ובשני ובחמישי עד שתתני תעניתא מנהג וכן המנהג פשוט בידיתן שלא לעשות מלאכה כיום התענית בעוד שהצבור מתפללין תפלת שחרית:

[רעה] דין שבת ויו"ט מה הן בתענית חלום ועשרים וארבע צומות מה הן בר"ח.

דיקודך המתענה תענית הלום או תענית אחר מתפלל ענינו כמו תענית צבור ואפילו בשבת ור"ח רשאין להתענות תענית חלום דאמר רבה בר מהסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש בנערות ואמר רב תסרא וכו' ביום ואמר ר' יוסף אפילו בשבת וצריך למתב תענית לתעניתיה פי' צריך להתענות למחר ביום ראשון כדי שיתכפר לו עון ביטול עונג שבת. יש תימה למה דחקו להתענות בשבת ע"י חלום מה איכפת ליה בהקדמת יום אחד והרי הוא יכול להתענות למחר וכתב אחי ר' בנימין זצ"ל לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל חלום אחד מששים בנבואה ולפי שהקב"ה חס על בריותיו מראה להם מה עתיד לבוא עליהם כדי שיכנע לבם ודבר זה מפורש על ידי אליהו ובחלום חוין לילה בנפול תרדימה על אנשים בתנומת עלי משכב או יגלה אוון אנשים ובמוסרם יחתום כלומר תיכף לחתימה בראה להם העתיד לבא עליהם וכל כך למה להסיר אדם מעשה ונוהג מגבר יכסה יחשך נפשו

שבלי ענין תענית רעה רעט הלקט קלב

מני שחת וחיתו מעבור בשלה ובסמוך לענין כתיב (אשר) [אם] יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פרעהו מרדת שחת מצאתי כופר הא למדת שכתב לחתימה מראה להם בתלום הראוי לבוא עליהם לכך ראוי להתענות ביומו. ובעינו יום השבת יכנע לבו ביותר לפי שהוא יום עונג ושמחה והרי הוא צריך להתענות. וכן מה שאמרו רבותינו כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה כתב עלה רבינו יצחק פאסי זצ"ל מפרשי לה רבנן בתענית חלום והא דאמרין מר בריה דרבנא הוה יתיב בתעניתא כולא שתא לבר מיומא דעצרתא ויומא דפוריא ומעלי וימא דכיפורי פי' הרב ר' אליעזר הלוי זצ"ל שאם היה מודמן לו תענית חלום בכל ימות השנה היה מתענה וזולתי אלו אבל בלא חלום לא היה מתענה בשבתות וימים טובים. מצאתי בשם רבינו שמואל בן רבינו דוד זצ"ל המתענה בשבת או ביום טוב תענית חלום אומר אחר תפלתו אלהי בזמן שביית המקדש קיים ואינו אומר ענינו וכן קבל מרבותיו. שאלו לגאונים זצ"ל על עשרים ושתיים צומות או עשרים וארבעה ושלושים וששה אם חלו בראש חדש או בימים שאין להתענות בהן אם רשאי להתענות אם לא והשיבו עשרים וארבעה תענית שכתבת איני יודע מי תיקנם אם מחכמים הראשונים או מי לכן אין להתענות [בהם] בראש חדש דראש חדש דאורייתא הוא ואין להתענות בו אבל מגילת תענית שכתב הגנה בן גרון אילין יומיא דלא להתענה בהון במלו לחו והרוצה להתענות בהון יתענה חוץ מהנכבה ופורים שהן אסורין לפניהם ולאחריהם מותרין כרבן שמעון בן גמליאל דאמר בהון שני פעמים הן אסורים לפניהם ולאחריהם מותרין וי"ד ופי' שבער הראשון אסורין בשניהם כדאמרין אין בין י"ד דאדר ראשון לי"ד דאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים הא לענין הספד ותענית זה וזה אסורין ואלו ד' צומות כתב מר [רב] כהן צדק זצ"ל מי שרוצה להתענות יתענה ומי שאינו רוצה להתענות אל יתענה חוץ מט' באב הואיל והוכפלו צרות לישראל והביא ראייה ממה שאמרו רבותינו בפ' ראשון של ראש השנה. אמר רב פפא יש שמד צום יש שלום יהיה לשעון ולשמחה אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין זהו מן ההלכה אבל השתא במקומותינו קבעיננה צבורא עליהו במתנגן לא גריעו דרכיהו מדרבי צבורא. ואין בתענית צבור לכל הלכות תענית מט' באב ונפקא מינה לעוברות ומניקות דאין צריכין להתענות באלו כמ' באב :

[רעט] דין השרוי בתענית מה למעום את התבשיל.

גרסינן בברכות פרק היה קורא בעא מינה אשיאן [קמא] [תנא] דבי רב אמי מרב [אמי] [אמי] השרוי בתענית מהו שישעום פי' למעום את התבשיל אם צריך מלא או תבלין אכילה ושתייה קביל עילויה והא לא קא אכיל ושתה או דילמא הנאה קביל עילויה והא קא מתהני אמר ליה טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום ועד כמה רב אמי ורב אסי טעמא עד רביעתא. רבינו שלמה זצ"ל פירש עד רביעית הלוג ורבינו יהודה בר נתן זצ"ל פי' עד רביעית ביצה. כתב רבינו יצחק זצ"ל ומפרשי רבנן דצריך לאיזדוהרא כי היכי דלא ליבלע כלום. ורבינו ישעיה זצ"ל כתב עליו דלא סבירא ליה דאם כן מאי האי דקאמר עד רביעתא אם לאו דבלע ונראה בעיני כדברי רבנו יצחק פאסי זצ"ל * דמותר לבלוע אי מאי קאמר והא לא קאכיל ושתי ותו מאי תניא מטעמת אינה צריכה ברכה והלא אסור הלינות מן העולם הוה בלא ברכה ואפילו פחות מכשעור צריך ברכה לפניו ולא דמי למאן דחנקתיה אוימצא שאינו צריך לברך דהתם מידי דהוה אשותה דרפואה דלא ניחא ליה בהך שתיה אלא על כרחו שתי ליה ולא קא מתהני אבל הכא אי אפשר דלא יהנה פורתא במאי דבלע אלא ודאי מטעמת בלא בליעה קאמר והא דקאמר עד רביעתא משום דאתא לאשמעינן דקים להו לרבנן דעד רביעתא מצי לאיזדוהריה דלא ליבלע מפי מחכא לא מצי לאיזדוהריה ואשמעינן שמטעמת שאין בה אלא הנאת טעימה להיך לבד בלא בליעה כמו שנאמר וחיך אוכל ישעם לו כיון דלא בלעת אינה טעונה ברכה דלא חשיבה הנאתה כהנאת אכילה ושתייה. ובאגדה דשמואל פרשה י"ז מפרש ויאמר העם אל שאלו היונות ימות וגו' ר' אליעזר אמר נתנו משקלו זהב ופדאוהו אמר ר' יוחנן וכי לחם אבל והלא לא לחם אבל אלא דבש ר' שמעון בן לקיש אמר וכי אבל והלא מטעמת טעם לא כן אמר ר' בא חסידא בר' זעוריה הכמעמת אין בה לא משום אכילה ולא משום שתיה ולא משום הפסק

תענית ואינה מעונה ברכה ואינה מעונה דמאי. ויפרו העם את יונתן ולא מת פירוש הלכך סן הדין עשו שפדאוהו. ובירושלמי דנדרים פרק קונם יין גרסינן נדר להתענות ושכח ואכל כבר איבר תעניתו ר' בשם רבנן התמן והוא שאמר יום סתם הא אמר יום זה מתענה ומשלים לא אמרו אלא אכל אבל מעם לא ר' בא חסידא בשם ר' זעירא ממעמיתא אין בה משום ברכה ולא משום נזל ולא משום דמאי ולא משום הפסק תענית. אמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמה תענית. ירושלמי בברכות בזמן שהלכנה זורחת בכך בידוע שכבר שקעה החמה פי' ונפקא מינה לענין תענית:

[רפ] דין אנרא התעניתא.

וצריך אדם ביום התענית ליתן ממנו לצדקה כדי שיקיים מצוה בנופו ובממונו כדתניא ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך ואם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאורך ואם נאמר בכל מאורך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאורך ואם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך. ואמרו חכמים אנרא התעניתא צדקתא. ויש מפרשין שיתן מה שלא אכל היום לעני לערב שאם לא עשה כן נראה כמו שלא התענה לשם שמים ועל כן נהגו להוליך שמן ולהדליק נרות בבתי כנסיות במוצאי התענית וליתן מעות לקופה של צדקה:

הערוגה התשיעית למחיות	ערוכה בסדר תעניות
הממולאה בתואר השבולים	הטובות הצמחות בציות
לשמח נפש ובשר	בהלכות שמונה עשר

וסימנם וז"ה אשר לא תאכלו מהם. וסימן אחר והי"א רחום יכפר עון.

הערוגה העשירית סדר ראש השנה

[רפא] דין ראש חודש אלול למה נהגו לתקוע בשופר.

יש מקומות שנהגין לתקוע בשופר בלילי ראש חודש אלול ומצאתי לרבינו נסים ז"ל מה שנהגין החכמים שתוקעין בשופר בראש חדש אלול מצאתי לו עיקר במדרש וכך כתוב במקצת הגדות בראש חדש אלול אמר לו הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה משה עלה להר לקבל לחות אחרונים שלא יתעו עוד אחר עז' והקב"ה נתעלה בתרועה ובאותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה לכן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה והכי איתא בפרקי ר' אליעזר:

[רפב] דין סדר מעמדות מר"ה עד צום כפור שהן ימי תשובה ותפלה ומעשים טובים.

שנו חכמים בארבעה פרקים העולם נידון. בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. ובחג נידונין על המים. מאי כבני מרון הכא תרגימו כבני אימרא ר' שמעון בן לקיש אמר כמעלות בית מרון אמר ר' כרוספדי אמר ר' יוחנן שלשה ספרים נפתחין בראש השנה אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינונים של צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין מיד לחיים של רשעים גמורים נכתבין ונחתמין מיד למיתה של בינונים תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים וכו' נכתבו לחיים לא וכו' נכתבין למיתה פי' רבינו ישעיה זצ"ל האי צדיקים ורשעים לאו דוקא שהרי כמה רשעים חיים וכמה צדיקים מתים אלא רשעים זה שנמצא עליו חובה למות ואפילו שהן צדיקים כדכתיב והצדיק את הצדיק והרשיעו את הרשע שהוכה בדין קורא צדיק והמתחייב קורא רשע אבל האי דאמרינן שלש כיתות ליום הדין כו' אותן הן צדיקים ודאי ורשעים ודאי. תנו רבנן רשע יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות עבר צבירה

עבירה [אחת] או לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא אחד שחטא זה איבד ממנו טובה הרבה. ר' [אליעזר] אומר לפי שכל העולם נידון אחר רובו [והיחיד נידון אחר רובו] לפיכך צריך אדם שיראה את עצמו כאילו כל העולם כולו תלוי עליו. עשה מצוה אחד אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עבר עבירה אחת או לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחיד שחטא זה איבד ממנו ומכל העולם כולו טובה הרבה רבי שמעון בן יוחי אומר אפילו צדיק גמור ומרד באחרונה איבד כל הראשונות שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו ואוקמא ריש לקיש בתוהא על הראשונות ואפי' רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו כלום מרשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יבשל בה ביום שובו מרשעו. אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרת גזר דין שנאמר ושב ורפא לו איהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין מיתובי השב בינתים מוחלין לו לא שב בינתים אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו פי' בינתים בין ראש השנה ליום הכיפורים. לא קשיא כאן ביחוד כאן בצבור גזר דין דצבור מיקרע קרע גזר דין דיחיד לא מיקרע ר' יצחק אמר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. ואמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן צדקה צעקה שנוי השם שנוי מעשה ויש אומרים אף שינוי מקום. כתוב אחד אומר כה' אלהינו בכל קראינו אליו וכתוב אחד אומר ראשו ה' בהמצאו לא קשיא הא ביחוד הא בצבור בכל קראינו אליו ביחוד בהמצאו ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים ולפי שהן עשירי ימים הן ימי תשובה ובהם שערי תפלה פתוחים התקינו להשכים ולהתפלל בהם בתחנונים ובסליחות ולהתענות בהם ולהזכיר בהן י"ג [מדות] שאינן חוזרות ריקם. גם לפני ראש השנה משכימין למעמדות ואומרים תחנונים וסליחות עיר ועיר כמנהגה והא לך סדר מנהגינו. חל ראש השנה בשני מתחילין המעמדות מיום [ראשון] [שני] שלפניו. וכן אם חל בשבת מתחילין מיום שני שלפני חל להיות בחמישי מתחילין מיום חמישי שלפניו ואם חל להיות בשלישי מתחילין מיום שני שלפני פניו ובכל ימי המעמדות בין לפני ראש השנה בין לאחר ראש השנה נוהגין היחידים להתענות ויש שמתענין ערב/ראש השנה ויש להן סמך בירושלמי דנדרים ותענית פרק ב' ר' יונתן ציים עריבת ריש שתא ר' אבין ציים עריבת שובא פי' ערב שבת. וכפסיקתא דסוכה הכי איתא ולקחתם לכם ביום הראשון והלא יום חמשה עשר הוא ואת אמרת ביום הראשון ר' מנא דשב ור' יהושע דסכנן למדינה שהיא חייבת ליפס למלך הלך המלך לגבותו בתוך עשרה מילין יצאו גדולי המדינה [לקראתו] וקילסו אותו ויתר להם המלך שליש מדימוסא שלהן בתוך חמשה מילין יצאו פטרוכלי המדינה וקילסו אותו ויתר להם המלך עוד שליש ובין שבא קרוב לפתח המדינה [יצאו כל בני המדינה] וקילסו אותו אנשים ונשים וסף ויתר להם את הכל אמר להם המלך מה דאזל אזל מכאן ואילך חושבנא לכך באין גדולי ישראל ומתענין ערב ראש השנה הקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם באין עשרת ימי תשובה ומתענין הכשרים שבהן והקב"ה מוותר להן עוד רוב עונותיהם כיון שאמר להם הכיפורים ומתענין כל ישראל אנשים ונשים וסף והקב"ה מוחל להן על כל עונותיהן ואומר להן מה דאזל אזל מיכאן ואילך חושבנא תחילת תשובתן הוא לכך נאמר ולקחתם לכם ביום הראשון הא למדת שהימים הללו ימי תענית ותפלה ותחנונים הן הלכך ערב ראש השנה שחרית אין נמנעין מליפול על פניהן ולומר וידוי שהרי משכימין בשחרית לתחנונים אבל במנחה אין נופלין על פניהן שהרי יום טוב הוא ונקרא מקרא קודש כשאר הרגלים. וכשהן משכימין בימי המעמדות לומר תחנונים אומר סדר מאה ברכות כשאר הימים ומברכין ברכת התורה וקורין לא ימוש אשרי האיש מאימתי קורין וכשיגיע עמוד השחר יקרא פרשת תמיד ואינו רשאי לומר תחנונים בלא ברכות התורה דהא קיימא לן למקרא צריך לברך אומר תהלה ועומר החון אם הם עשרה ואומרים קדיש עד לעילא ואם אינן עשרה מתחילין שומע תפלה: וכל הסדר הכתוב במחזורים ומזכירין שלש עשרה מרות בין כל ענייה וענייה ואומר סליחות וידוים כפי רצונם ואם אינם מנין עשרה מדלגין שלש עשרה מרות וכשמגיעין לזיקרא בשם ה' ושם נאמר מדלגין ואומר וסליחת לעוננו. ובענייה האחרונה אומר וידוי אבל אנחנו חטאנו ונפלין על פניהן ואומרים מכניסי רחמים כו' מכניסי דמעה כו' ואין בזה משום משתף שם שמים ודבר אחר שאינו

דומה למה ששנינו ליה ולך מזבח והרב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל הביא ראיה על זה מהא דאמרין בסנהדרין בפרק נגמר הדין אמר ר' יוחנן לעולם יבקש אדם שיהו הכל מעמצין את בחו מלמטה ואל יהי לו צדים מלמעלה ופי' רבינו שלמה זצ"ל שיוסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיה לו משמינים מלמעלה וגם במדרש שיר השירים על פסוק השבעתי אתכם ואמרת כנסת ישראל למלאכים העומדים על שערי תפלה ועל שערי דמעה הולכי תפלתי ודמתי לפני הקב"ה ותהו מליצי יושר לפניו שימחול לי על הודונות ועל השגנות ונאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחר מני אלף וגו' ועל מה שאומר בלשון ארמית אין להקשות מהא דאמרין בסוטה אל ישאל אדם צרכו בלשון ארמית לפי שאין [מלאכי השרת] נזקקין לו דהתם מוקמינן לה דוקא ביהודי אבל צבור רשאין לישאל בכל לשון לפי שהשכינה עמהם מכל מקום קשה שהרי אומר במסוטה מלכון מלאכי מרומא דיבידיכון מפתחא דרחמי ותחנוני וכו' האך מדברין נגד המלאכים בלשון שאינם מבינים. ונראה לאחי ר' בנימין זצ"ל לפרש שיש במלאכים המבינים בכל לשון קראמרין בא גבריאל ולמדו שבעים לשון וכן יש לומר במיטמרין שהוא סופר שהוא מבין כל לשון שהרי יש לו לכתוב זכות כל אומה וחובתה וכן כמיכאל שהרי יש לו לזון על כל אומה ואומה וכן יש לומר במלאכים הממונים על שערי התפלה שהן מבינים בכל לשון לשמוע תפלת כל אומה ולשון. או יש לומר יחיד אל ישאל צרכו בארמית שאין מלאכי השרת המצווין עליו לשומרו נזקקין לו שהרי אינם מבינים אלא לשונן אבל מלאכים המסורין לצבור הן מבינים בכל לשון. מצאתי בשם רבינו שמואל בר נטרונאי זצ"ל שלא הניח בתעניות שלפני ראש השנה להתענות האכל ביום קבורה דכיון שאינן הובה תעניות הללו מוכלינן ליה ומשקינן ליה לפכוחי פחדיה:

[רפג] דין מבילה בראש השנה.

גריסין בראש השנה פרק קמא אמר ר' יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל שנאמר ובנבלתם לא תגעו תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה ת"ל אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא ישמא בעמיו כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה שומאת מת דחמורה כהנים מוזהרים ישראלים אינן מוזהרין שומאת קלה לא כל שכן אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל. הא למדת שבכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו כל שכן בראש השנה יום הכיפורים שהן ימי משפט שצריך אדם לטהר ולקדש עצמו ולהוציא כאור צדקו ומשפטו כצהרים. ומצאתי בשם הר"ר יצחק (ה) ז"ל בני אדם שטובלין בערב ראש השנה יום הכיפורים וכל מי שטובל לשם תשובה מברך ברכת מבילה עד שלא יכנס לנהר או לים לפי שכל השבים חייבין במבילה כדתניא בפרק ג' באבות דר' נתן מעשה בריבה אחת שנשבת והלכו שני חסידים לפדותה דיוסיון ותוסתיון כו' לשחרית אמר להן המבילה כו' ריבה זו במה חשדתיה אמר לו כל אותן שנים שהיתה בין הגוים אוכלת משלהם ושוחה משלהם עכשו אמרת המבילה עד שתטהר אמר להן העבודה כך היה המעשה שמעינן מינה דכל בעלי תשובה טובלין הלכך מברכין עליה: מצאתי בתשובת הגאונים זצ"ל וששאלתם לפרש לכם למה רגילין לאכול ראשי כבשים בראש השנה ולאכול ולשחוט כל אחד ואחד תרנגול בערב יום הכיפורים. חכמים וכל אנשי בבל כך עושין. בערב ראש השנה לוקחין בשר שמן או ראשי של צאן ומבשלין אותה במיטני או בדבר של מתיקה ואין מבשלין בישול שיש בו חומץ כל עיקר ואמרין נאכל מתיקה ובישול שמן כדי שתהא כל השנה מתוקה וטובה ועריבה עלינו ולא יהיה דבר רע ובערב ראש השנה שוחטין כל אחד ואחד שבבית תרנגול ומחורין אותן בחייהן על כל אחד ואחד ואמר זה תרת זה זה הילוף זה יצא זה למיתה ויכנס פלוני בן פלוני לחיים ושוחטין אותו ומשגרין אותו ליתומים ולעניים ואומר יהי כופר נפשנו ויהיה כפרה עלינו וחכמים ובעלי בתים אף בערב יום הכיפורים עושין כך ויש מחורין אילים וכבשים וכל זה נחש טובה היא במסכת ברייתות פרק קמא אמר אבוי השתא דאמרת סימנא מילתא היא ויהא רגיל אינש למיחוי בריש שתא קרא ריבייא וכרתי וסילקא דתמרי. פי' קרא דלעת על שם דלו עיני למרום ריבייא על שם פרו ורבו ופורש רבינו שלמה זצ"ל תלתן פונגורוקי בלע"ז כרתי ויכרתו אויבנו והן ברישין סילקא וסולקו עונותינו תמרי ויכרתו תמו עונותינו:

ש

(ה) ככ"ו ב' איתא בס' ס"ד שמתא. וכ"ה בסגני הלקמ סק"ר.

[רפד] דִּין מִהוּ לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

יֵשׁ נִוְהֵגִין לַהֲתַעֲנוֹת בְּשָׁנֵי יָמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמוֹסְכֵינָן עַל הַאֲגָדָה הַכְּתוּבָה לַמַּעֲלָה בַּחֲלָכָה רַפ"ב שֵׁשׁ סְפָרִים שֶׁכְּתוּב בָּהֶן בְּאֵין גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל וּמִתְעַנֵּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּשְׂמַעְתִּי מִבְּחֹר אֶחָד וְר' דָּוִד שֶׁמּוֹ שְׁהִיָּה רְגִיל לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהִיָּה אוֹמֵר שֶׁכֵּן קִבְּלָה בִּירְדִיָּהן שֶׁכָּל מִי שֶׁרְגִיל לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמוֹשְׁנָה רְגִילָתוֹ שָׁלָא לַהֲתַעֲנוֹת אִינוּ מְשֻׁלִּים שְׁנֵתוֹ. וּבִמְהַרְגוֹת בְּנֵי אִישְׁפִּירָא מִצְאֵתִי שְׂאֵין חֲכָמֵי אִישְׁפִּירָא נִוְהֵגִין לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלֹא לַעֲמֹד בְּבוֹקֵר לֹמֵר סְלִיחוֹת וּבִשְׁשׁ רַב יְהוּדָאֵי גָּאֹן וְצ"ל מִצְאֵתִי אֶסוּר לַהֲתַעֲנוֹת בְּשָׁנֵי יָמִים מְּוָבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִשּׁוּם שֶׁקְרִיָּו חָג כִּשְׂאֵר יָמִים מְּוָבִים שֶׁנֶּאֱמַר תִּקְעוּ בַּחֲדוּשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶם לְיוֹם חֲנֻנּוֹ, וְכִשְׁם שֶׁבִשְׂאֵר יָמִים מְּוָבִים אֶסוּר לַהֲתַעֲנוֹת כִּךְ אֶסוּר לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִשּׁוּם עֹנֵג יוֹם טוֹב. וְרַבִּינוּ * סְעִדִּיה גָּאֹן וְצ"ל כְּתַב בְּפִי סֵפֶר עוֹרָא שְׁפִירָשׁ וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶסוּר לַהֲתַעֲנוֹת בֵּין מְדַבְּרֵי תוֹרָה וּבֵין מְדַבְּרֵי קְבֻלָּה בֵּין מִן הַבְּרִייתָא בֵּין מִן הַתְּלַמּוּד. מְדַבְּרֵי תוֹרָה מְנִיין שְׂשׂוּה לְכָל הַמוֹעֲדוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ מִקְרָא קִדְּשׁ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכוֹלֶם. וְקִרְוֵי חָג כְּכָל הַחֻגִים שֶׁנֶּאֱמַר תִּקְעוּ בַּחֲדוּשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶם לְיוֹם חֲנֻנּוֹ אִיזִיה חָג שֶׁהַחֲדוּשׁ מִתְּכַסֵּא בּוֹ הוּי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְקִרְי לִיָּה חָג וְכְתוּב בִּיה בְּחָג וּשְׂמַחַת. וְעוֹד אָמַר ר' יוֹנָה הוֹקֵשׁ כָּל הַמוֹעֲדוֹת זֶה לִזֶּה הֵא לְמַדַּת שְׂשׂוּה רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְכָל יָמִים מְּוָבִים. מְדַבְּרֵי קְבֻלָּה [מְנִיין] שֶׁכֵּן כְּתוּב בְּעוֹרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם הַתְּרַשְׁתָּא לְכוּ אַכְלוּ מִשְׂמַנִּים וּשְׂתוּ מִמִּתְקִים וּשְׂלְחוּ מִנֵּהן לְאֵין נִכּוֹן לוֹ וְגו' וְעֵינֵין זֶה בְּיוֹ"ט שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּתוּב. מִן הַבְּרִייתָא מְנִיין תְּגִיָּא וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְּעַנּוֹת וְלֹא מִתְרִיעוֹת שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים מִתְּעַנִּין וְלֹא מִתְרִיעֵין ר' עֻקִּיבָה אוֹמֵר מִתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְּעַנּוֹת שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתְרִיעֵין וְלֹא מִתְּעַנִּין. מִן הַתְּלַמּוּד מְנִיין דְּהָכִי גְרַסִּין בַּתְּלַמּוּד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָמַר רַב סִימּוֹן כְּתִיב מִי גִּוִי גְדוֹל ר' הִינִיָּה ר' יְהוֹשֻׁעַ חָד אָמַר אִי זֶה אוֹמֵר כְּאוֹמֵר זֶה בְּנוֹהַג שֶׁבְּעוֹלָם אָדָם שִׂיּוּדַע שִׂישׁ לוֹ דִּין לֹבֵשׁ שַׁחוּרִים וּמִתְעַסֵּף שַׁחוּרִים וּמְגַדֵּל זְקֵנָה וְאִינוּ תוֹתֵךְ צִפְרֵינוּ לְפִי שְׂאִינֵם יוֹדַע הָאֵיךְ דִּינוּ יוֹצֵא אֲבָל יִשְׂרָאֵל אִינוּ כֵּן לֹבֵשֵׁין לְבָנִים וּמִתְעַסֵּפִים לְבָנִים וּמְגַלְחִים זְקֵנָם וּמִתְחַבְּקֵין צִפְרֵינֵיהֶם וְאוֹכְלִים וּשְׂתוּתִין וּשְׂמַחִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְפִי שִׂיּוּדַעִים שֶׁהִקְבִּ"ה עוֹשֶׂה לָהֶם נִסִּים וּמוֹצִיא דִּינָם לְכַף זְכוֹת וְקוֹרַע לָהֶם [אֶת] נוֹר דִּינָם הִרִי מְכַמֵּה רְאוּתָא שֶׁאֶסוּר לַהֲתַעֲנוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכֵן מִצְאֵתִי בַּסֵּפֶר רַב הֵאִי גָּאֹן וְצ"ל :

[רפה] דִּין קִידוּשׁ וּסְעוּדָה בְּלִילֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

וּבְקִידוּשׁ שֶׁעַל הַכּוֹס מְקַדְּשִׁין כִּשְׂאֵר יָמִים מְּוָבִים בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבַּת בֵּין בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת אֵיךְ בִּשְׁם רַב הֵאִי גָּאֹן וְצ"ל מִצְאֵתִי שְׂאֵין אוֹמְרִים וְתַתְּן לֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה וְחֻגִים וּזְמַנִּים לְשִׂשׂוֹן לֹא בְּקִידוּשׁ וְלֹא בַּתְּפִלָּה אֲלֵא אוֹמֵר וְתַתְּן לֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם הַזְּכוּרִין הוּיָה יוֹם תְּרוּעָה מְקָרָא קוֹדֵשׁ. וַיֵּשׁ שְׁנוּהֵגִין לְאוֹמְרוֹ (וְאוֹמֵר) בְּקִידוּשׁ וּדְבִרְךְ אֲמִת וְקִיִּים לַעֲד וְכו' כְּמוֹ שְׂאוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה וְהוֹתֵמִין מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדְּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזְּכוּרִין וּבְשַׁבַּת מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדְּשׁ הַשַּׁבַּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזְּכוּרִין וּמְבַרְכִין שֶׁהִחִינוּ. וְהָכִי אִיתָא בִירוּשְׁלָמֵי בְּפֶרֶק רְאוּתֵי בֵּית דִּין אוֹמֵר זְמַן עַל הַכּוֹס בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים בְּשׁוֹפֵר מְדַבְּרֵי תוֹרָה וּבִירוּשְׁלָמֵי בְּפֶרֶק עֵרְבֵי פִסְחִים תְּנִי אֵין אוֹמְרִין זְמַן אֲלֵא בְּשִׁלְשָׁה רְגִלִּים בְּלִבְד אָמַר ר' מְנִי מִתְּנִיתָא אֲמַרָה כֵּן בְּחָג הַמִּצּוֹת וּבְחָג הַשְּׁבוּעוֹת וּבְחָג הַסּוֹכוֹת תֵּנָא כָּל שְׂנֶאֱמַר בּוֹ מִקְרָא קוֹדֵשׁ אוֹמֵר בּוֹ זְמַן הֵא לְמַדַּת שְׂאוֹמְרִין זְמַן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁהִרִי נֶאֱמַר בּוֹ מִקְרָא קוֹדֵשׁ. וּמְקַדְּשִׁין עַל הַכּוֹס בְּלִילֵי יוֹם טוֹב שְׁנֵי שְׁלֹשׁ רֵגֵלִים כְּסִדֵּר יוֹם טוֹב הֵרֵאשׁוּן אֵיךְ אֵין אוֹמְרִין בּוֹ שֶׁהִחִינוּ מִשּׁוּם דְּקוֹדֵשׁ אֶחָד הוּא אַע"פ שֶׁמִּצְאֵתִי בַתְּשׁוּבוֹת הַגְּאוּנִים ז"ל שֶׁצִּדִּיק לְאוֹמְרוֹ. וְזֶה נּוֹסַח הַתְּשׁוּבָה וְלַעֲנִין זְמַן הָכִי הִלְכְּתָא אוֹמֵר זְמַן כְּכָל הַמוֹעֲדִים אֲפִי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפּוּרִים הוּאִיל וּזְמַן לְזִמְן קָאֵתוּ. וְזִמְן אִינוּ חוֹבָה לְאוֹמְרוֹ עַל הַכּוֹס אֲלֵא אֲפִי אֲמַרוּ בְּשׁוֹק יֵצָא. וְמָה שֶׁנֶּהֱגוּ לְאוֹמְרוֹ עַל הַכּוֹס מִשּׁוּם דְּהָכִי שְׁפִיר לְאֶקְרוּבֵי דַעֲתִיהָ טַפִּי וּבְיוֹם הַכְּפּוּרִים מִיּוֹן דְּלִיבָא כּוֹס שֶׁכֵּבֵר קִיבֵל עֲלָיו תְּעִינָת אוֹמֵר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אַחַר כָּל נְדָרֵי בְּלֵא כּוֹס וּבְשָׁנֵי יָמִים מְּוָבִים שֶׁל גְּלוּת אוֹמְרִים זְמַן בְּשָׁנֵי לִילוֹת מִשּׁוּם מְּסַפְקָא וְאֲפִי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אַע"פ שֶׁקְדוּשָׁה אַחַת הוּא שְׁהִרִי בִירוּשְׁלָיִם הִוִּי נִוְהֵגִין אוֹתוֹ יוֹם שְׁלֹשִׁים לְאַלּוּל קוֹדֵשׁ וְלִמְחָר קוֹדֵשׁ בְּיוֹם ל"א כְּנוֹן אֵם בְּאוֹ עֲדִים בְּיוֹם ל' מִן הַמְּנַחָה וְלַמַּעֲלָה וְכֵבֵר אֲמַרוּ זְמַן בְּעֵרֵב יוֹם ל' מִשּׁוּם

ספיקא שמא יבואו עדים למחר קודם המנחה ויעירו על ראיית הלכנה ויהיה יום ל' קודש ואם לא באו עדים אלא מן המנחה ולמעלה היו אומרים זמן (אפי') בליל ל"א לפי שלמחר קודש ואותו יום הוה זמן שלא מספק אף אגן נמי הואיל ומשום ספק ילפינן דשני ימים של ראש השנה קדושה אחת הן והכי נמי מספקא שמא היו באין עדים ביום ל' לאלול מן המנחה ולמעלה או מן המנחה ולמטה. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לי שאין צריך לברך זמן בליל שני של ראש השנה וכן דעתי נוטה דהא קיימא לן קדושה אחת הן וכן מצאתי לגאון אחר זצ"ל. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי לומר זמן ביום טוב שני של ראש השנה נהגין אנו במקומנו ובכל המקומות שעברתי בהן ואין חילוק בין ב' ימים טובים של ר"ה לב' ימים טובים של גלויות אלא לענין ביצה בלבד ומחובר לאסור של זה בזה ומעמא משום דאף בוטן בית דין פעמים שהיו עושין שניהם יום טוב ואע"פ שלא היה שם ספק והיום יום שני הוא היה יום עיקר יום טוב היו גומרין יום ראשון בקדושה שלא יולולו בו לשנה הבאה ואהתיא מנהגא סמכינן ולא משוינן לאיסורן תורת ספק אבל לענין זמן מה נפשך אספיקא הוא אומר זמן ואי אמנהגא דבית דין סמכינן שהיו נהגין אותו היום קודש ולמחר קדש אומר זמן דהא מיום טוב שני היו נהגין ומונין תיקון המועדות והוא עיקר ראש השנה וצריך לומר בו זמן וכן הלכה. עוד מצאתי תשובה אחרת בשמו שחור בו ופסק שלא לברך זמן ביום טוב שני כלל וזה נוסח לשונו אומר זמן ביום שני של ראש השנה כי יש שהיו אומרים שאין לאומרו משום דקדושה אחד הן לענין ביצה ולא מילתא היא אלא ודאי צריך לאומרו ועתה נראה לי שאין צריך לומר זמן אלא ביום ראשון בלבד ככל ימים טובים. ובוזיעין על עתי ככרות כשאר ימים טובים וצריך להוכיח בברכת המזון מעין המאורע דהיינו יעלה ויבא אם לא הוכיח מספקא לן אם צריך לומר ברוך שנתן יום הוכרון לעמו ישראל וכו' כמו שאומר בשאר ימים טובים לפי שמיצינו בהלכה סתם אם לא הוכיח של יום טוב ומא ראש השנה אינו בכלל דהא לאו מג' רגלים הוא מכל מקום נראה לי שאם לא הוכיח צריך לחזור לראש אפי' אם אינו צריך לומר ברוך אשר נתן יום הוכרון. ואחי ר' בנימין זצ"ל כתב דליכא לאיסתפוקי בכך דודאי ראש השנה בכלל ימים טובים הוא אע"ג שאינו מג' רגלים והראיה על זה והא דתניא לילי שבת ולילי יום טוב יש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הוכרה בברכת המזון ואם לא אמר מחזירין אותו ולא מיצינו שהוכיח ראש השנה בפני עצמו לא לקדוש ולא להוכרה בברכת המזון בשום מקום הא למדת שכלל ימים טובים הוא בין להוכיח בין להחזיר אם טעה ולא הוכיח ומסתמא הוא הדיון לומר ברוך אשר נתן דהא הוכרה היא מיהו אינו חותם מקדש ישראל והומנים אלא מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הוכרון. ומה שהקדמתו סדר קידוש ומעודה לסדר תפלת ערבית כי להסדיר הלכות סדר היום של תפלת זה אחר זה שהרי תפלת [שחרית] ומנחה נשתנו לתפלת ערבית :

[רפו] דין סדר תפלת לילי ר"ה.

בראש השנה ערבית שחרית ומנחה מתפללין שבע ובתפלת ערבית פורשין על השלום כמו בשבת ויום טוב ואומר אלה מועדי ה' שהרי בכלל המועדים הוא ובתפלה מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות ואומר קדושת היום באמצע ואם הוא שבת מזכיר של שבת וחותמין בשניהם ומנהג שאומרים במגן זכרנו ובאתה גבור מי כמוך ובמזורים זכר רחמך וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים ויש שמקפידין עליהם שלא לאומרם שהרי אמרו חכמים לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. וכתב בספר הלכות גדולות מהכא לא שבקין רבנן למימר אפי' זכרנו במגן וזכור רחמך כמזדים אבל בשלש חיים אומר בשים שלום וסלקו להו י"ח והוו כתחוננו. ורבינו האי גאון זצ"ל [כתב] אם לא מיצינו וכו' במשנה ובתלמוד לזכור לחיים ומי כמוך וכתוב לחיים ומנהג הוא ויש שנמנעין לאומרן משום דאין ברכות הללו מקומות לשאל צרכים. ובשם רב עמרם ורב כהן צדק גאונים זצ"ל מצאתי כך אנו רגילין בישיבה לאומרן ולא פליג אהא דלא ישאל אדם צרכו בשלש ראשונות דהתם צרכי יחיד הוא דלא ישאל אבל צרכי רבים ישאל וכן אומר רב פלטי גאון זצ"ל וכן מצאתי בשם ר"ת זצ"ל דצרכי יחיד אל ישאל אבל צרכי רבים ישאל תדע דשלש אחרונות כולן לשון שאלה הן רצה ה' אלהינו וכו' שים [שלום] וכן מנהג פשוט בידינו מאבותינו לאומרן ואין לשנות : ובקדושת השם אומרים ובכן תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך ובכן תן כבוד

יש מפרשין ובכן שם הוא שהאותיות שלו עולין למנין אנ"ו והו"א אנ"א ה"ו ואני והוא מפורש
 בם' יצירה. והותמין בא"ו המלך הקדוש כראמרי' בכרכות כל השנה כולה מתפלל אדם האל
 הקדוש האל המשפט חוץ מראש השנה עד יום הכיפורים שאומרים המלך הקדוש המלך
 המשפט. אתה בחרתנו מכל העמים וכו' ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה וחגים
 וזמנים לששון ויום הזכרון הזה וכו'. ולפי דברי רב האי גאון זצ"ל אין אומרים מועדים לשמחה
 וחגים וזמנים לששון לא בתפלה ולא בקידוש שהרי אינו בכלל התגלים אלא אומר ותתן לנו
 ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה וכו'. יש מן החכמים כשיבוא ראש השנה בחול אומרים
 את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קודש וכשיבוא בשבת אומר את יום הזכרון הזה זכרון
 תרועה מקרא קודש והמעט שלהן בשבת שאין תוקעין אומרים זכרון תרועה אבל כשיבוא בחול
 אומר יום תרועה שהרי תוקעין ומפורש בפסיקתא דראש השנה כתוב אחד אומר יום תרועה
 וכתוב אחד אומר זכרון תרועה הא כיצד כאן בחול כאן בשבת ובגמרא אידן נמי יתא וכן
 מצאתי מפורש במס' סופרים אם חל ראש השנה לחות בשבת אין אומרים יום תרועה אלא
 זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה שבת בגבולים משום גזירה: ויש מהן שאומרים
 שאין לשנות בדבר אלא בין בחול בין בשבת אומר זכרון תרועה מקרא קדש מהאי מעמא
 דדריש להו בסוף פרק יום טוב של ראש השנה זכרון אלו זכרונות ואין התנא מלהק בין בא
 בחול בין בא בשבת ופסקא דאמור אל הבהנים קא דריש דכתיב ביה זכרון ולא יום. וזכר
 ליציאת מצרים. תימה לאחי ר' בנימין זצ"ל מה שקבעו בקידוש ובתפלה של ראש השנה ויום
 הכיפורים זכר ליציאת מצרים בשלמא בקידוש של שבת שהרי בעשרת הריביות שבמשנה
 תורה כתיב וזכרת כי עבד היית בארץ במצרים שבעות נמי במשנה תורה כתיב ביה וזכרת
 כי עבד היית סוף פרשת ראה סוכות נמי כתיב בו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי
 את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אבל בראש השנה ויום הכיפורים מאי זכר
 ליציאת מצרים איכא והלא לא מצינו שנכתב בהן יציאת מצרים כלל ותירץ בראש השנה
 נמי ראוי לומר זכר ליציאת מצרים לפי מה ששינוי בראש השנה תניא ר' אליעזר אומר
 בתשרי נברא העולם בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות. בפסח נולד יצחק בראש
 השנה נפקדה שרה. רחל. ותנה. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים. בראש השנה
 במלה עבודה מאבותינו במצרים ור' יהושע נמי בהא לא פליג והתם יליף ליה מקראי וביום
 הכיפורים נמי מצינו יציאת מצרים גבי שילוח עבדים במשנה תורה כי ימבר לך אחיך העברי
 וגו' הענק תעניק לו וגו' וזכרת כי עבד היית וגו' ותניא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן [בברוקה]
 אומר לפי שנאמר תעבירו שופר ביום הכיפורים וגו' יכול לא הוא שנה מקודשת אלא מיום
 הכיפורים ואילך ת"ל וקדשתם את שנת החמישים שנה השנה שנתקדשת והולכת מתחילתה
 מיכן אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה בראש השנה ועד יום הכיפורים לא היו
 העבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לארונהם אלא אוכלין ושותין ושמיחין ועמרותיהן
 בראשיהן מראש השנה עד יום הכיפורים כיון שהגיע יום הכיפורים תקעו בית דין בשופר
 נפטרו העבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן וגבי שילוח עבדים כתיב כי עבדי הם אשר
 הוצאתי אותם מארץ מצרים וגו' הא למדת שבראש השנה ויום הכיפורים נמי שייך לומר זכר
 ליציאת מצרים: ואומר יעלה ויבוא ואחר כך אומר אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם
 כולו (ב) וכן אמר רב יהודאי ורב כהן צדק גאונים זצ"ל. ולומר והשיאנו בראש השנה מצאתי
 במנהגות מגאנצא שנהגין לאומרו ובלות"ר בראש השנה ויום הכיפורים רובם אומרים אותו
 ורבינו יצחק בר יהודה זצ"ל בשם רבו ר' אליעזר זצ"ל אמרו כל ימיו ור' משולם ב"ר משה
 זצ"ל שאל את פי אריות יושבי ירושלים עיר הקודש והשיבן שאומרים והשיאנו. ומביאין ראיה
 מירושלמי דברכות פרק הרואה והגאון ר' יצחק [לוי] זצ"ל ביטלו בנורמא שאינו יכול
 לומר את ברכת מועדך דברכת מועדיך לא כתיב אלא אשליש רגלים בלבד כדכתיב בכרכת ה'
 אלהיך אשר נתן לך וראש השנה לאו מן הזמנים הוא דלא חתמינן מקדש ישראל והזמנים
 ומנהג פשוט בידינו לאומרו בראש השנה אבל ביום הכיפורים אין אומרים אותו כלל. ומנהג
 לומר ודברך אמת וקיים לעד ומבלעדיך אין לנו מלך אלא אתה בא"ו מלך על כל הארץ מקדש
 ישראל ויום הזכרון זפירש רבינו שלמה זצ"ל בפרסם מה שנהגו לומר ודברך אמת וקיים לעד

(ב) כתיב ב' אמת ואמת רב פלגיו גאון זצ"ל מנאס הוא לומר יעלה ויבוא ואם לא ראה לאומרו אין תושבין
 אפסי מ"ץ מזכיר בזכרונות ואפי' [כתיב] לך לומר כלל חפלותיו מלך על כל העולם כולו. וכו' בגמרי חלקט סקל.

לפי מה שדרשו רבותינו בפסיקתא דראש השנה לעולם ה' דברך נצב בשמים תני בתקיעתא דר' זה היום תחלת מעשך ואתיא כההיא דתני ר' אליעזר בעשרים וחמשה באלול נברא העולם ובאחד בתשרי נברא אדם הראשון עשה אחד עלה במחשבה כו'. בשתיים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך כו' שעתידין לכנס לדין בראש השנה לכן קבעו בתפלה ודברך אמת וקיים לעד. ומזכירין במודים זכר רחמך וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים כמו שכתבנו:

[רפז] דין סדר תפלת היום.

ובראש השנה שחרית מתפללין כסדר שאר ימים טובים ואמר הומירות בנועם ונשמת ומתפללין שבע כסדר שחרית. ואחר שהסדיר החזן תפלת שחרית בקול נהגו לומר אבינו מלכנו המאנו לפניך כו' כמו שכתוב בסידורים ומפרש בפרדס רבינו שלמה זצ"ל [שהיו רגילין] ובאין לאומרו מימי ר' עקיבה כמו שמצינו במסכת תענית פעם אחת גזרו תענית ולא נענו ירד ר' עקיבה לפני התיבה ואמר א"מ המאנו לפניך א"מ אין לנו מלך אלא אתה א"מ עשה עמנו למען שמך וירדו גשמים וכשראו שנענו בתפלה זו הוסיפו עליהם מדי יום ביום וקבעום לימי התשובה. ואמר אותו במקום ההלל בראש השנה והמעם מפורש בפרק יום טוב של ראש השנה אמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה ישראל אין אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים אמר להן אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה:

[רפח] דין קריאת התורה והפטרה.

באז לקרות בתורה קורין חמשה בני אדם ובשבת קורין שבעה יום ראשון קורין וה' פקד את שרה בפרשת וירא אליו. ומפטיר קורא פסוקין של מוסף ובחדש השביעי באחד לחודש ומפטיר בנביא בתחלת שמואל עד וירם קרן משיחו והוא מענין המאורע שהרי שנינו בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה יום שני קורין עקידת יצחק והאלהים נסה מקום שהפסיקו אתמול והעקדה היתה בראש השנה ומפטיר קורין בפסוקין כיום אתמול. ומפטיר בירמיה כה אמר ה' מצא חן בכרבר וגם הוא מעין המאורע שהרי יש בה רחל מבכה על בניה מאנה להנתם על בניה כי איננו והיא נפקדה בראש השנה ועוד כתיב בה הבן יקר לי אפרים זכור אזכרנו עוד וחותמין בברכות של הפטרה כמו שחותמין בקידוש ובתפלה בין בשבת בין בחול:

[רפט] דין סדר תקיעות שוקעין כשהן יושבין.

לאחר שהפטירו בנביא אוהו הבקי שופר של איל בידו ומברך בא"י אמ"ה אשר קב"ו לשמוע קול שופר ושהחיינו* ויראים כתב על תקיעת שופר ולמחר אינו מברך שהחיינו. ואם הל' יום טוב ראשון בשבת אין תקיעת שופר רוחה שבת ולמחר ביום שני מברך שהחיינו. ומנהג שהתוקע תוקע מעומד אע"פ שהצבור יושבין באלו התקיעות. ומצאתי בתשובות [הגאונים זצ"ל] דתקיעת שופר מעומד דגמרינן לה מחצוצרות דכתיב ותקעתם בחצוצרות וגמרי דחצוצרות בעמידה ותו גמרינן לה מן וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' עד ותקעתם בחצוצרות וההיא תקיעה בעמידה. ואחר ר' בנימין זצ"ל כתב דממילא מסתברא שצריך התוקע לתקוע בעמידה כיון שהיום הוא יום דין ותקיעת השופר היא המלמדה סגגוריא עלינו לזכר עקדת יצחק לכך ראוי לעמוד המליץ לפני הדיין דהא קיי"ל בעל דינין בעמידה ואם תאמר א"כ גם הצבור דינם לעמוד עם המליץ בעמידה שהרי הוא בעלי דינין הנדונין לפני הדיין מסתברא כיון דעתידין לעמוד בתקיעות שעל סדר הברכות שהן עיקר המצוה ותקיעות אלו אינו אלא לערוב את השמץ כאשר נפרש לפנינו לפיכך אין מסריחין את הצבור לעמוד בתקיעות אלו. ותוקע לפי המנהג קשר"ק ג' פעמים קשר"ק ג' פעמים קשר"ק ג' פעמים שהן שלשים תקיעות. ופירושן תקיעה שלשה שברים תקיעה תקיעה הוא סימן קשר"ק והוא הבבא הראשונה הבבא השניה תקיעה שלשה שברים תקיעה תקיעה הוא סימן קשר"ק. הבבא השלישית תקיעה תרועה תקיעה הוא סימן קשר"ק והילכות שופר וסדר תקיעות האלו ואם ראוי להפסיק ביניהם בשיתת דברים או אם התקלקל אחד מן התקיעות וכל הלכות התקיעות והראויין לתקוע הכל מפורש לפנינו כל הלכה על מצונתה לאחר כל סדר התפלה:

לאחר

* ויחליט כח על תקיעת שופר. וכן מפרש גאון זצ"ל כח וחס בידו לתקוע טעות היא ונסתו לכך להודיע. וכן אמר ר' לחיי גאון זצ"ל. שד כתב והתנבך על השופר מיוסג חיי כרך נכרך מבורך. ודחי' נאכס ראשון וכנסם אחר החתיו נטי סלינו מנכר נפקוי אלה [לשופר] וכיון ששפע כנסכם שניכר ראשון מיוסג ככר יאל הוא וכל הסם יד כרכם חגל אחר עלה הים כשעם כרכם כירך לחתור וצברך. וכנסה כו'. כ"ה בשני הלוקם קשר"ק.

[רצ] דין סדר תפילת מוסף והלכותיה.

לאחר תקיעות אומר תהלה ומחזירין ספר תורה לארון ומקדישין עד לעילא ומתפללין תפלת מוסף בלחש ומתפללין תשע ברכות כנגד תשעה אוזרות שהזכירה חנה בתפלתה ואלו הן תשעה ברכות. אבות וגבורות וקדושת השם מלכות וזרונות ושופרות עבודה והודאה וברכת כהנים וכולל קדושות היום ומלכות בברכה אחת שכך שנינו סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכות עמהם ואינו תוקע קדושת היום ותוקע. וזרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים אמר לו ר' יוחנן בן נורי אם אינו תוקע למלכות למה הוא מזכיר אלא אומר אבות וגבורות וקדושת היום וכולל מלכות עם קדושת היום ותוקע וזרונות ותוקע שופרות ותוקע ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים וקו"ל כר' יוחנן בן נורי אבות וגבורות וקדושת ה'. ומתפללין בסדר שחרית אתה בחרתנו ומפני חטאינו ובכן יהיה רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלנו לארצנו ומוסף יום הוצרונ הזה ובחדש השביעי ואם הוא שבת אומרין ומוסף יום השבת ומוסף יום הוצרונ הזה וביום השבת ובחדש השביעי ואין מנהג להזכיר של ראש חודש ומצאתי בשם הר"ר אברהם בן החבר ר' יצחק זצ"ל מה שלא נהגו להזכיר של ר"ח בראש השנה סומכין על הירושלמי דגרסינן התם יבוא זמאי ויכפר על החייב ואל יבא חייב ויכפר על החייב [החייב] [הזכאי]: ובמנהגות הגאונים זצ"ל מצאתי בלשון הזה שכבר נחלקו גדולי הדור על מוסף ראש השנה הגאון רבינו יצחק הלוי ז"ל אומר יש שמזקקין לפרש מקראות של כל מוספי היום במופני חטאינו כאמור ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ונקרבים הכל ונאמר ובחודש השביעי באחד לחדש שהרי אמר את מוספי יום הוצרונ הזה נעשה ונקריב ובאותו המשמע היה גם ראש חודש בשמועה שנויה בעירובין אומר זכרון אחד ועולין לו לכאן ולכאן ואומר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הוצרונ הזה והוא מוסב אשניהם שכן אי אפשר לראש השנה בלא ראש חודש ויום ראש חודש זה קרוי זכרון כדכתיב באחד לחדש יהיה לכם שבתון וזכרון תרועה וגו' מה שאין כן בשאר שתי קדושות לפי שיש שבת בלא פסח ופסח בלא שבת לפיכך אין בהזכרת אחד מהן הזכרת חבירו וצריך לנקוב בו בהדיא את יום המנוח ואת יום חג המצות והכא (נמי) [נהי] דפטר בזכרון אחד לשניהם מיהו כשבא לפרש מנין המוספין בראש השנה אם אינו אומר בראש השנה ובראשי חדשיכם מנה מחצה ודילג מחצה ונראה כמעט במוספין ויש כל גאוני לות"ר שהיו מוחין לומר ובראשי חדשיכם בראש השנה דלמא נפיק מיניה תורבה לעולם וליהו מדמו לשוויה ליה להאי ראש חודש כשאר ראשי חדשים דכולי שהא למנות את המועדות מיום שני בדרך כל השנה שאנו מחשבין ומתקנין המועדות מיום האחרון של ראש חודש ועברי ליה לראש השנה כשתי קדושות ואומרים הם אין לנו לסמוך אלא אמסקנא דשמעתא וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן דריו: ונשתלחו הדברים לר' שלמה נ"ע ובא והכריע בדברי האומרין צריך להזכיר פסוקין של כל מוסף ומוסף ואין להקפיד שמא יאמרו אלול מעובר הוא ויקחו מנינם מיום שני והילך תשובתו אשר הוקנו לתת לב על סדר המקראות מוספי יום הוצרונ אשר הנהיג רבינו לפני פמירתו להזכיר ובראשי חדשיכם ולאחר פמירתו חולקין על דבריו להזכיר הדבר ליושנו. ואומר שיש איסור וחילול בדבר שהשוכח הזכרת ראש חודש ביום השני יחא סבור שאלול מעובר ועוד ראיה לדבריהם מאשר פסקו רבותינו אומר זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן ואם שמענו את החלוקין ולא להכריע באחי כי אינו כראי לעשות סעד לדבר הארי שן סלע ונבעת עולם אך על משלחתו אשר הוקיני להודיעו מה קבלתי מרבינו יעקב זצ"ל באותו שמועה אני מושיבו. כששימשתי לפניו לא שמעתי מפיו באותה שמועה בסדר המקראות כלום. ומהו להזכיר של ראש חודש בראש השנה פירש לתלמידים. כגון ותתן לנו את יום הוצרונ ואת יום ראש חודש הזה וכן בויעלה ויבא. וכן במוספי את יום הוצרונ הזה ואת יום ראש חודש הזה נעשה ונקריב וכן בחתימה מקדש ישראל ויום הוצרונ וראשי חדשים. אבל בסדר המקראות הוא לא הזכיר ואני לא שאלתיו כי לא ראיתי נוהגין במקומנו בשום יום טוב הזכרת מקראות של מוספין לפי שאינן שגורין בפה חוץ ממוספי שבת וראש חודש שהן תדירין ושגורין בפה ומסיימין מפי כבודך כדרך הננאל אמר רב וכשבאתי משם ושמעתי מפי אותו צדיק ר' מאיר בר יצחק זצ"ל שמסדרין הנהגתי אני במקומי ועתה שמעתי שתנהיג רבינו הלוי להזכיר את מוסף ראש החודש במקראותיו ורואה אני את דבריו

ולא כחולק על דבריו ולא מלאו לבו לעטרה הראויה לחדש דבר בדורו מה שרבינו יעקב זצ"ל לא נהניג ואם רבינו הלוי שם דברים על לבו ופזיר בשעת המכניסין כי ידעתי מרתו ומדת המכניסין אומר אני מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו והנהיג עצמו כאמקופה הנדרסת ושם עצמו שירי שריים ועל שניהם אני קורא ועמך כולם צדיקים. ואת אשר עם לבבי אני משיב כי דבריו נכוחים למבין ואם באנו לפרוש מהם כפורש מן החיים ומן הטעם הזה מה ראו רבותינו לחלק שתי קדושות הללו משאר כל שתי קדושות שחלו ביום אחד שהוקקנו בשאר שתי קדושות להזכיר את שניהם בפתחה ובחתימה ובוה אומר זכרון אחד אלא שבוה יש לומר שמשמע האחד עולה לו לכאן ולכאן מה שאין כן בשאר שתי קדושות לפי שיש שבת בלא פסח ופסח בלא שבת לפיכך אין במשמע הזכרת אחד מהן הזכרת הכיור אבל יום הזכרון אינו אלא בראש חדש השביעי ויום ראש החדש הזה קרוי זכרון כדכתיב באחד לחודש יהיה לכם שבתו וזכרון תרועה לפיכך כשזכור יום הזכרון הרי ראש חודש במשמע וזה פי' עולה לו לכאן ולכאן. מלשון התלמוד אנו למדין וכשנשאלה השאלה בבית המדרש ופרשו שני צירי מעמיה לדרך זו ולדרך זו כדרך כל שאילות שבתלמוד לא תלו מעם שלו בחשש איסור וחורבה אלא בשלא לצורך תלאוהו דהכי אמרינן כיון דחלוקין במוספין מדכרינן או דלמא אומר זכרון אחד ועולה לו לכאן ולכאן כלומר סגי בהכי ולא קאמר או דילמא חיישין לחרבה פלונית ואילו היה בידו לתלות הטעם בחשש איסור לא היה תלו ברשות הואיל וטעם ההזכרת עולה לו לכאן ולכאן. ההוא תינה היכא דאיכא למימר עולה לו לכאן ולכאן כגון בפתחה ובחתימה שהוא אומר את יום הזכרון שהרי ראש חדש במשמע. אבל כשבא לפרש את מנין המוספין ומנה ומשייר נראה כממעט במוספין שהרי הוא אומר את מוספי יום הזכרון הזה נעשה ונקריב ובאותו המשמע היה ראש חדש וכשאינו מזכיר בפירוש את שניהם נמצא כמנה מחצה ודילג מחצה טוב לו לשתוק משניהם ולסיים מפי כבודך כדרך חננאל אמר רב ואם בא להזכיר יזכור את שניהם. ואומר אני שכך נהגו הראשונים ודורות אחרונים קבעו המקראות במוספין ושגו במשמע זכרון אחד ולא קבעו בו אלא מקראות של ראש השנה בלבד. עד כאן התשובה. גם בסוף מס' ראש השנה פירש רבינו שלמה אינימא משום דנפיש קראי דאיכא דמוספי ראש חודש וראש השנה ומלכות וזכרונות ושופרות כו' הא למדת שצריך לאומרן. אמנם רבינו חננאל זצ"ל הביא זה לשון הירושלמי בפרק בכל מערבין ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי אומר העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אינו צריך להזכיר של ראש חדש. ופי' אינו צריך להזכיר מוסף של ראש חדש (2) כגון ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה ואת יום ראש החדש הזה וכן נמי אינו צריך לחתום מקדש ישראל ויום הזכרון וראשי חדשים ולא אתפילת מוסף לבד קאי אלא אבל תפילות קאי בין אתפילת ערבית בין אתפילת שחרית ומוסף ומנחה אבל הפסקין של מוסף ראש חדש צריך להזכיר כמו שפי' רבינו שלמה זצ"ל ונראה לאחי ר' בנימין זצ"ל מה שנהגו הראשונים להזכיר פסוקין של ראש ראש השנה ולא נהגו להזכיר פסוקין של ראש חדש לפי שהיו רגילין לאומרן בתפלה כולן על הסדר עד סוף הפיסקא כדרך שקורא אותן המפטיר בתורה. וכיון שהיה אומר מלבד עולת החדש ומנחתה ועולת התמיד ומנחתה תעשו וגו' הרי הוא כמו שהזכיר ובראשי חדשים ואין כאן משום מעמעט במוספין אבל לפי מה שנהגו האחרונים [להזכיר] לבד מקראות הקרבנות ומדלגין מקראות הנסכים ומקצרין ואומר ומנחתם ונסכיהם כמדובר וכו' מן הדין היה להזכיר פסוקין על ראש חדש שלא למעט במוספין ובקצת סדורים ישנים מצאתי כל הפסוקין על הסדר. אלא שקשה לנו לשנות המנהג ועל כן הוא רגיל לומר ושעיר לבפר ועולת החדש ומנחתה ושני תמידין כהלכתן שלא לשנות ושלא לדלג מכל וכל. וכשמגיעין ושני תמידין כהלכתן מתחילין עלינו לשבח ואם הוא שבת אומרים ישמחו במלכותך עלינו לשבח ומתחילין סדר מלכות על כן נקוה לך כל הסדר הכתוב בסידורים ומזכירין פסוקין של מלכות מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים ומנהג להזכיר של כתובים באמצע וחזרין ומשלימין בשל תורה. ואחר סדר מלכות חזרין לסדר קדושת היום מלך על כל העולם כולו בכבודך והנשוא. והשיאנו וחותמין בסדר שחרית מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון ואם שבת חותמין מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. ומתחילין סדר זכרונות אתה זוכר מעשה

עולם

(2) ככ"י ב' ח"טא. וזו כנראה דיש לפתח מ"ה להזכיר על כ"ח.

שבלי סדר ראש השנה רצ הלקס קלו

עולם ופקד כל יצורי קדם כל הסדר שכתוב בסודורים ומזכירין פסוקין של זכרונות מן התורה
 זמן הנביאים ומן הכתובים על הסדר הראשון של כתובים באמצע וחזרין ומשלימין בשל
 תורה ואחר המקראות אומר אלהינו ואלהי אבותינו וזכרנו בזכרון טוב לפניך וכו' עד ועקדת
 יצחק לורעו תזכור בא"י זוכר הברית. ומתחילין סדר שופרות אתה נגלית בענן כבודך על
 עם קדשך לדבר עם כל הסדר הכתוב בסודורים ומזכירין פסוקין של שפרות מן התורה
 מן הנביאים ומן הכתובים על סדר הראשון של כתובים באמצע וחזרין ומשלימין בשל תורה
 ואחר המקראות אומרים אלהינו ואלהי אבותינו תקע בשופר גדול לתרותינך וכו' עד מאזין
 תרועה ואין דומה לך בא"י שומע תרועה. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים: הנה בארנו
 סדר ברכות בדרך קצרה ועתה נשוב לפרשם על הסדר. תניא ר' אליעזר אומר שבתון זכרון
 תרועה מקרא קודש שבתון זו קדושת היום זכרון אלו זכרונות תרועה אלו שופרות מקרא
 קדש קדשהו בעשיית מלאכה אמר לו ר' עקיבה מפני מה לא נאמר שבתון שבות שבו פתח
 הכתוב תחילה אלא שבתון קדשהו בעשיית מלאכה זכרון אלו זכרונות תרועה אלו שופרות
 מקראי קדש אלו קדושת היום. ומזין שאומרים מלכיות תניא ר' מאיר אומר אני ה' אלהיכם
 זו מלכיות ר' יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל
 אני ה' אלהיכם ומה ת"ל אני ה' אלהיכם זה בנה אב שכל מקום שנאמר זכרונות יהיו מלכיות
 עמהם וכבר כתבתי סדרן. ושנו חכמים אין פותחין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה
 שופרות. ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש יצא ואיבעיא לן האי שלש שלש
 דקאמר ר' יוחנן בן נורי שלש מן התורה שלש מן הנביאים שלש מן הכתובים דהוו להו תשע
 או דילמא חד מן התורה וחד מן הנביאים וחד מן הכתובים דהוו להו שלש מכולן. ופשטינן
 דאם אמר שלש מכולן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים ואמרי לה כהנים ליום וישראלים.
 רב הונא אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי מ"מ נהגו העם כתנא קמא להזכיר עשרה
 מכל אחד ואחד שלש מן התורה שלש מן הנביאים שלש מן הכתובים וחזרין ומשלימין בשל
 תורה כדתנא אמר ר' אלעזר בר' יוסי וותיקין היו משלימין אותה בשל תורה. ושנו חכמים
 אין מזכירין מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות מלכיות כגון חי אני נאום ה' אלהים אם
 לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלך עליכם ואע"ג דאמר רב נתנן כל כי האי ריתחא לירתח
 רחמנא עלן וליפרקינן אפי' הכי אלכוזי ריתחא ברישי שתא לאו אורה ארעא. זכרונות כגון
 ויזכור כי בשר הזה רוח הולך ולא ישוב. שופרות כגון תקעו שופר בגבעה הצוצרות ברמה
 אבל אם בא לומר מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות של אומות העולם כגון ה' מלך
 ירגו עמים זכרונות כגון זכור ה' לבני אדם שופרות כגון ה' אלהים בשופר יתקע וסמך
 ליה ה' צבאות יגן עליהם. ואין מזכירין זכרון של יחיד אפי' לטובה כגון זכרה לי אלהי
 לטובה וכגון זכרנו ה' ברצון עמך פקדונות הרי הן כזכרונות כגון וה' פקד את שרה וכגון
 פקד פקדתי אתכם דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר אינן כזכרונות ואע"ג דקיימא לן ר' יוסי ור'
 יהודה הלכה כר' יוסי בהא נהוג עלמא כר' יהודה. אמר רב הונא תנא שמע ישראל ה'
 אלהינו ה' אחד מלכות דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר אינו מלכות וידעת היום והישובות אל
 לבבך אתה הראת לדעת מלכות ר' יהודה אומר אינו מלכות וקיי"ל כר' יוסי ומנהג להשלים
 בשמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. גרסינן בסוף מסכת ראש השנה. אמר רב תנאל אמר
 רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך וכן אמר ר' יהושע בן לוי אחד יחיד
 ואחד צבור כיון שאומר וכתוב ובתורתך כתוב שוב אינו צריך. רבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק
 דאפי' בהנך קראי מלכיות זכרונות ושופרות כיון דאמר ובתורתך שוב אינו צריך וכן מצאתי
 לגאון אחר דר"ח אמר רב אפילו הנך קראי מלכיות זכרונות ושופרות קאי ורב תנא
 הוא ופליג על הנך תנאי דלעיל ורבינו שלמה זצ"ל פי' להא דרב בקראי דמוספין כיון שאמר
 ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך לומר פסוקין של מוספין. ורבותנו מפרשין להא דרב
 קראי מלכיות זכרונות ושופרות וקשיא ליה עלה דהא לן כרבנן ולא כר' יוחנן בן נורי וכן
 כתב בעל המאור ובעל הדברות דהא דרב תנאל אמר רב בקראי דמוספין קאי אבל לא
 במלכות זכרונות ושופרות דהא תנן אין פותחין מעשרה מלכיות כו': שאילות אלו שאל ר'
 מנחם לר' נתן אחיו על ד' פסוקין של כתובים שהן במלכיות זכרונות ושופרות מה טיבן.
 אם בשביל שיהיו עשרה עשרה והלא מסיים בשל תורה והוא פסוק עשירי והו' להו ג' מתורה

ג' מנביאים ג' מכתובים והעשירי מתורה [מסיים] ואם צריך שיהיו עשרה לבר מאותו פסוק של תורה שמסיים ותותם בו אם כן לימרו ד' מתורה או ד' מנביאים להשלים עשרה והשיב מה שאמרת מד' פסוקין של כתובים במלכויות וזכרונות ושופרות דע כי שאו שערים ראשיכם הראשון והשני תרווייהו כחד חשיבי וכתד פסוק דמי והו' להו' ג' פסוקין דכתובים במלכויות וכן בזכרונות אע"פ שתמצא כתוב במחזורים זכר לעולם בריתו הדווקנים אין אומרין אותו שהוא יתר והוא רביעי שלא לצורך וכן בשופרות אומר ד' פסוקין של כתובים לפי שאותו פסוק וביום שמחתכם אינו עולה למנין עשר שופרות ואע"פ שאומר אותו בסיום לפי שאין כתוב בו שופר בפירוש אלא חצוצרות ואע"ג דגרסו' ומשלים בתורה כיון שלא מצאו קדמונים בתורה בפסוק אחד שבו שופר ומלכות כללו את אלו בכלל ושמהו בסיום והוא אינו בחשבון והוי"ו עשרה ובין לדעת אלו שאומרין שאו ושאו כחד פסוק דמי ובין לדעת אלו ספרים שכתוב בהן זכר לעולם בריתו ובין לדעת אלו שאומרין בכתובים ד' שופרות הן ופסוק ותקעתם בחצוצרות יתר הוא אלא משום מסיים בתורה הוא מ"מ כאן וכאן יתר על עשרה הוא מאי טעמא איתוספו משום סמך אין פותחין מהן אבל מוסיפין עליהן כך השיבוך רבותינו ואני אחך משיבך ומודיעך את דעתי ודאי כולוהו קראי ג' ג' נינהו היכי דמי והא דר' הו' בכתובים אלא הני קראי דכתובים דסמיכו אהרדי כל תרי ותרי חשיב כחד כנון במלכויות שאו ושאו תרווייהו קא חשיב לחד והואיל דסמיכי אהרדי במזמור לדוד לה' הארץ ומלואה והכי נמי זכר עשה לנפלאותיו מרף נתן ליראיו הני תרי קראי דסמיכו אהרדי במזמור אודה ה' בכל לבב חשיבי להו כחד כי היכי דבמזמור למנצה על הגיטית לאסף קיימא הני תרי קראי סמיכי כחדא. תקעו בחודש שופר כי חוק לישראל הוא וקרין להו כחדא משום דסבירי [תרווייהו למילתא חדא]. מתחשיבי לחד וכן נמי גבי שופרות קרינן ברכתובין עלה אלהים בתרועה בחצוצרות וקול שופר משום דמסתברי תרווייהו למילתא חדא חשיב להו חד ואע"ג דרחיקין דין מדין. דהא עלה אלהים בתרועה הוי במזמור למנצה לבני קרה מזמור ובחצוצרות קאי במזמור שירו לה' שיר חדש והואיל דאידימי אהרדי מתקרי כחדא ומחשבי כחדא והיכי אידימי אהרדי אלא עלה אלהים בתרועה פסוק ששי למזמור שלו וכן בחצוצרות ששי למזמור שלו וזה חשבון מזמורי י' פסוקין ומזמור שירו לה' שיר חדש חשבון מזמורי ט' פסוקים ומזמור שהוא נכתב לברו במצע שיטה תחשוב פסוק אחד הרי י' פסוקין כנגד י' מלכויות י' זכרונות י' שופרות ומזמור שירו לה' תיבותיו ע"ה ומזמור למנצה תיבותיו ע"ה וב' תיבות שהן יתירות בו תחשוב זמרו לאלהים זמרו שתי תיבות וכן זמרו למלכנו זמרו חשוב שתי תיבות ויעלו לך שניהם שיהו בשוה. וכשם שאמרת גבי תקעו בחודש שופר כי חק (הוא) לישראל הוא ששניהם נעשים לפסוק אחד אף הללוהו בתקע שופר כלול סמוכין שלו ביחד י' הילולים ונעשים לפסוק אחד ותו מאי טעמא חשיבין עלה אלהים בתרועה ובחצוצרות וקול שופר לחד קרא משום דבעינן מלכויות וזכרונות ושופרות דכתובי ודנביאי הני קראי דמשתעי להבא ולעתיד והואיל וכן אדברן תקעו בחודש שופר ואדברן נמי עלה אלהים בתרועה דהוא קרא מעליא ולא סניא דלא לימרינהו אע"ג דהוא משתעי לשעבר ואגב הכי בעינן לאוסופי הללוהו בתקע שופר אהני קראי עלה אלהים ובחצוצרות כי היכי דליהוין מיהת תלתא קראי דכתיבי דקא משתעי להבא ולעתיד גבי שופרות. ורבינו משולם אמר משם רבו הללוהו בתקע שופר לא חשיב בחשבון י' שופרות שאין אומרין הללוהו עשרה הלולים אלא לפי שכנגדן קבעו חכמים עשרה מלכויות עשרה זכרונות עשרה שופרות כדאי' במסכת ראש השנה ולא הוויין ממנין עשרה. הנה בארתי סדר ברכות דרך קצרה וארוכה ליחיד ולצבור בין ביום טוב ראשון בין ביום טוב שני. תוור החון ומסדיר את התפלה ומשמיעה בקול לרבים ואו תוקעין על סדר הברכות. כמו שפירשתי בתחלת הלכה זו דהלכה בר' יוחנן בן נורי ומנהג שתוקעין לאחר סדר מלכויות קשר"ק ולאחר סדר זכרונות קשר"ק ולאחר סדר שופרות קשר"ק ואלו הן התקיעות שמעומד ואין צריך לברך עליהן שהרי כבר בירך על התקיעות שמישוב: ויש שמצריכין קשר"ק קשר"ק קשר"ק על כל ברכה וברכה ואין המנהג כן וכן הכל מפורש לפנינו בהלכה ש"א: ועל כל ברכה וברכה שלאחר התקיעות נהגו הקהל לומר פה אחד היום הרת עולם והיום ועמיד במשפט כל יצויו עולם וכי עד ותוציא לאור משפטנו ותקבל ברחמים וברצון סדר מלכותינו ובשניה סדר זכרונותינו ובשלישית סדר שופרותינו. ופשרון היום הרת יש מפרשין אותו על לשון המקרא

שבלי סדר ראש השנה רצב רצג הלקמ קלה

המקרא ורחמה הרת עולם הרחם שלה יהיה הרת עולם כלומר אשה שהריונה שוהה בגופה עולמים והיום הזה היה הריונו של עולם והיום הרת הארץ כל תולדותיה שהרי בתערי נברא העולם כראמרינו התם כמאן מצלינן האינדא זה היום תחלת מעשיך כרבו אליעזר ויש מפרשין היום הרת עולם הוא דין ומשפט העולם וראיה שלהם שכל מקום שנאמר במשלי ריב או או מדון או מצה מתרגמינן אותו הרת הא למרת שהוא לשון דין וזה שאומרים ותוציא לאור משפטנו היום קדוש ויש סמחין בידיהן שאין לומר ותוציא לאור משפטנו היום הן היום לא יצא לאור שכן הדבר תלוי בתשובה עד צום העשור ואם תאמר הלא צדיקים נחתמים לאלתר להיים וכי תעלה על דעתך שנחזוק עצמינו צדיקים בתפלה:

[רצא] דין שליח ציבור אם מוציא הרבים ידי חובתן בברכות של ר"ה ויום הכיפורים.

ובברכות של ראש השנה ויום הכיפורים שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן מה שאין כן בברכות של כל ימות השנה והתנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן. תניא אמרו לו לרבן גמליאל לדברך למה צבור מתפללין אמר להן כדי להסדיר שליח צבור תפלתו אמר להם לדבריהם למה ש"ץ יורד א"ל להוציא את שאינו בקי א"ל לדבריהם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מודים חכמים. ורב אמר עדיין הוא מחלוקת. ומי אמר ר' יוחנן הכי והא אמר ר' יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ויום הכיפורים והלכה ככלל דפליגי. אמר רבא מאן הכל מודים ר' מאיר והלכה ככלל דפליגי רבנן דתניא ברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב שמעינן מהא דהלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ויום הכיפורים בלבד אבל לא בשאר ברכות של ימות השנה. אלא כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב וכן הלכתא. ועם שבשדות דאנסי ולא מצו למיתו לבי כנישתא בראש השנה ויום הכיפורים שליח צבור מוציא ידי חובתן. אבל דעיר אין שליח צבור מוציא עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליחא דצבורא מתחילה ועד סוף. א"ר אליעזר לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל אמר רבא מסתברא מילתא דר' אליעזר בברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים ושל פרקים אבל של שאר ימות השנה לא וכמה הוא של פרקים משלשים יום ואילך:

[רצב] דין מצות תקיעה בשופר של איל.

וחייבין אנו לתקוע בשופר בראש השנה שנאמר וזכרון תרועה יהיה לכם ותניא מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי שאין ת"ל בחדש השביעי ומה ת"ל בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש השביעי כזו מה זו בשופר אף כלם בשופר. תנן התם כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן אמר ר' יוסי והרי כל השופרות נקראו קרן שנאמר והיה במשך בקרן היובל ואוקמנא שאר שופרות איקרי שופר ואיקרי קרן ושל פרה קרן איקרי שופר לא איקרי. ועוד לפי שאין קמיוגר נעשה סניגור. ושנו חכמים שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופוי מצופה זהב פוי מבחוץ ושלא במקום הנחת פה ושתי חצוצרות מן הצרדין שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ובתעניות של זכרים כפופים ופיהן מצופה זהב ושתי חצוצרות באמצע שופר מקצר וחצוצרות מאריך שמצות היום בחצוצרות. תניא בד"א במקדש אבל בגבולין במקום שיש שופר כגון ראש השנה ויובל אין חצוצרות ומקום שיש חצוצרות כגון תענית אין שופר. אמר ר' יהושע בן לוי מאי קראה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא. אמר ר' לוי מצוה של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכפופים ושל כל השנה בפשוטים ומפורש בירושלמי כדי שיכופו לבם בתשובה והא אנן תנן שופר של ראש השנה של יעל פשוט הוא דאמר כר' יהודה דתנן ר' יהודה אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים וביובל בשל יעלים ולימא הלכה כר' יהודה אי אמר הלכה כרבי יהודה הוה אמינא אפי' ביובל נמי כר' יהודה סבירי לי קמ"ל. ופסק רבינו יצחק פאטי ז"ל דהלכתא כר' יהודה דאמר בראש השנה תוקעין בשל זכרים.

הוא דר' לוי סבירי ליה בראש השנה כוותיה ועוד דקאמרינן בפירקא קמא אמר רב אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק שמע מינה הלכה כר' יהודה. שאלו לפני רבינו קלונימוס בר' שבתי זצ"ל מעיר רומי ולר' ענן בר' מרינוס הכהן זצ"ל מעיר סיפונטי קרן של עז מהו לתקוע בו בראש השנה ובמוצאי יום הכיפורים והשיבו כל קרן כשר חוץ משל פרה משום מעשה העגל ואין תוקעין בו עד כאן התשובה והנכון המצוה מן המובחר בשופר של איל כר' אבהו. בפסיקתא דראש השנה ר' יאשיה פתח אשרי אדם יודעי תרועה ואומת העולם אינם יודעים להריע כמה קרנים וכמה בוקיניום וכמה סלפינוס יש להם ואתה אמרת אשרי העם יודעי תרועה אלא אשרי העם שיודעין לפתות כוראם בתרועה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים הה"ד עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מידת הדין למידת רחמים אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ובתלמודין גרסינן אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות וזכרונות ושופרות בר"ה מלכיות כדי שתמליכוני עליכם וזכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני למובה וכמה בשופר:

[רצג] דין הכשר שופר והלכותיו.

תנו רבנן היה ארוך וקיצרו כשר גררו והעמידו על גלדו כשר. ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול (ז) מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר (ח). נתן שופר בתוך שופר ותקע בו אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון [שמע] לא יצא. ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. תנו רבנן (י) גררו והעמידו על גלדו כשר. הניח שופר בתוך שופר ותקע בו אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא. הפכו ותקע בו לא יצא. אמר רב פפא לא תימא דהפכו כי ביתונא אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב מאי טעמא כדרב מתנא דאמר רב מתנא והעברת שופר דרך העברתו בעינן. דיבק שיבירי שופרות פסול הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול. ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר' נתן אומר במינו כשר בשלא במינו פסול. במינו כשר אמר ר' יוחנן והוא שנשתייר רובו מכלל דשלא במינו אע"פ שנשתייר רובו פסול איכא דמתני לה אסיפא שלא במינו פסול א"ר יוחנן והוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אע"פ שנפחת רובו כשר. כתב רבינו ישעיה זצ"ל ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול פ' בעל כרחן אית לן לפרושי במינו כשר כגון שאינו מעכב את התקיעה משום מעכב את התקיעה פסול אבל שלא במינו אע"פ שאינו מעכב פסול מכלל דתנא קמא סבר אע"פ שאינו מעכב את התקיעה בין במינו בין שלא במינו פסול וסתם מתניתין דתנן אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר' נתן הוא. ובעל המאור כתב רבינו חננאל ורבינו אלפסי ז"ל (פירשה) [פסקן] כלישנא קמא דר' יוחנן אליבא דר' נתן דכיון דהוי בה ר' יוחנן לפרושי מעמיה מסתבר דהילכתא כוותיה וסתם מתני' נשיה לדר' נתן והר"ד יצחק אבן גיאת זצ"ל פסק כלישנא בתרא וכן כתב בהלכותיו. ניקב וסתמו במינו [כשר אע"פ שלא נשתייר רובו שלם סתמו שלא במינו אם] נשתייר רובו שלם כשר לא נשתייר רובו שלם פסול ובין כשר דבמינו ובין כשר דבשלא במינו הגי מילי בשאינו מעכב את התקיעה אבל מעכב את התקיעה פסול ומחורתא למינקש לחומרא כדברי הרב אלפסי זצ"ל כיון דוכרון הוא [בין ישראל] לאביהם שבשמים. וכן פסק ר' יהודאי גאון זצ"ל בתשובותיו לחומרא כדברי המאור. והוא דאמר' אם מעכב את התקיעה פסול פ' רבינו שלמה זצ"ל אם היה מעכב את התקיעה קודם שנסתם אע"פ שלאחר שנסתם אינו מעכב פסול מדלא קאמר אם נשתנה קולו מכמות שהיה כמה דקתני גבי ציפהו זהב שמע מינה דאם מעכב את התקיעה קודם שנסתם אע"פ שלאחר שנסתם אינו מעכב פסול וכן פ' גם בעל הרברות ז"ל ומסתייע מן הירושלמי. ובעל הוראים ז"ל פ' אם מעכב את התקיעה לאחר שסתמו ונראה בעיני שלשון הירושלמי עיקר וזה לשון הירושלמי שופר שנשדק ודיקו פסול למי נצרכה לר' נתן. דיבק שבירי שופרות פסול עוד הוא דר' נתן. ניקב וסתמו ר' חייא בשם ר' יוחנן דרבי נתן הוא דתני ניקב וסתמו בין במינו ובין שלא במינו אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול. ר' חייא בשם ר' יוחנן כיני מתניתין אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר' אבא בר זבדא בשם ר' זעורא והוא

(ד) כ"י ב' איתא ט"ח במקום הנחת פה כשר. ציפהו זהב מפני פסול. וכ"ל בשם ז"ל הקל"ה. (ה) כ"י ב' נוסף ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. וכ"ל שם. (ו) כ"י ב' נוסף גררו בין נכחון בין נכחין כשר. וכ"ל שם.

שבלי סדר ראש השנה רצנ רצד הלקמן קלמ

והוא שסתמו אבל אם לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין לשופר: במדרש הרנינו. שופר שניקב וסתמו אם מעקב את התקיעה פסול מאי טעמא משום דכתיב וה' אלהים בשופר יתקע מה שופר של הקב"ה שלם אף שופר של ראש השנה יהא שלם. ולמה תוקעין בראש השנה נגאלין מן מלאך המות. נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לא פסול וכמה שיעור תקיעה פי' רבן שמעון בן גמליאל כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. * וכתב רבינו ישעיה זצ"ל ה"ה אם נסדק לארכו ונשתייר בו שיעור תקיעה כשר. והא דנקט אם נשתייר בו שיעור תקיעה אנסדק לרחבו משום דנסדק לארכו כולו משמע מפיו קצר עד הרחב שהקול יוצא ממנו. שלחו ליה לאבוה דשמואל קררו בזכרותו ותקע בו יצא דמין במינו אינו הוצץ פי' קררו בזכרותו עצם מחובר בולט מן הראש ונכנס בתוכו ומציאין אותו מתוכו וזה לא הוציא אלא נקב את הזכרות: אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא הדר אוקמא רבא דבין בשופר של עולה בין בשופר של שלמים אם תקע יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו. אמר רב שופר של ע"ז לא יתקע בו ואם תקע יצא פי' ששימשו בו לע"ז ונאסר כמו ששינוי אבד תאבדון את כל המקומות בכלים שנשתמשו בו לע"ז הכתוב מדבר ובחולין מקשינן עליה והתניא אם תקע לא יצא ומקמינן לה באשרה על משה מאי טעמא כותוי מיכתת שיעוריה. בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא כותוי מיכתת שיעוריה. ירושלמי בלולב הגזול שופר של ע"ז ר' אליעזר אומר כשר הכל מודים בלולב שהוא פסול מה בין שופר מה בין לולב אמר ר' יוסי בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם ולא משל איסורי הנאה ברם הבא יום תרועה יהיה לכם מכל מקום אמר ר' אלעזר תמן בגופו הוא יוצא ברם הבא בקולו הוא יוצא. ויש קול אסור בהנאה אתמאה מהבא מוכח דבשופר הגזול יצא. במדרש הרנינו שופר של בעל מום כשר לתקוע בו בראש השנה וביובל שנאמר והעברת שופר תרועה וגו' אבל לא על הזבחים:

[רצד] דין שופר לדחות את השבת או לפקח עליו את הגל ביו"ט או להעביר עליו את התחום ולהורידו מן האילן או לחתכו ולתקנו.

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משתרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין והאידינא ליתא לתקנת רבן יוחנן בן זכאי ובכל מקומות ישראל מנהג פשוט שלא לתקוע בראש השנה שחל בשבת. ואמרין בגמרא מנא הני מילי אמר ר' לוי בר חמא אמר רב חנינא כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם לא קשיא כאן ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת כאן בשחל להיות בחול ובכנסת ארבעה ארבעה ארבע מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא גזריי ביה משום דרבה דאמר רבא הכל הייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר גזירה עמא ישלנו בידו וילך אצל בקי ויעבידנו ארבע אמות ברשות הרבים. יש תמיהין למה לי גזירה דרבה הא תרי קראי כתיבי זכרון תרועה ויום תרועה ומקמינן חד בשבת וחד בחול ומפרשין יש לומר דרבה גופיה מפרש להו לקראי מאי טעמא אמרה תורה זכרון תרועה משום גזירה דשמא ילך אצל בקי ללמוד וכו': ושנו הכמים שופר של ראש השנה אין מפקחין עליו את הגל ואין מעבירין עליו את התחום ולא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שמתין על פני המים ולא זו אף זו קתני. מאי טעמא יום טוב עשה ולא תעשה ושופר עשה ולא אתי עשה ודחי עשה ולא תעשה. יש תמיהין מאי איריא דהוי יום טוב עשה ולא תעשה אפי' לא הוי אלא לא תעשה גרידא לא הוי מידחי דלא אתי עשה ודחה לא תעשה אלא היכא דמקיים עשה בעידנא דמתקער לא תעשה כגון מילה בצרעת ומפרשין דעשה דציבור דחי לא תעשה אע"ג דלא מקיים עשה בעיקור לאו. ורבינו תם זצ"ל הקשה מה בכך אם יפקחו את הגל מלשול בעלמא הוא ואינו אלא מדרבנן וליתו עשה דאורייתא ולידחי איסורא דרבנן ותירץ אי בדאפשר לפקוהי בידים הכי נמי והבא במאי עסקינן דבלא אפשר אלא במרא וביולא: ואין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות ולא בדבר שהוא משום לא תעשה רבינו יצחק פאסי זצ"ל גרים משום

שבות

* ופאסי לטעם הדברים ז"ל ופסח דלמדינא ככל מקום ארבע אצבעות ברבנותא ונחלחזי ידו זה עשה ומה שפסקו לכתוב ולכתוב אותו והלן ביום ז"ל חזר עשה שחוק וליטא. ומסתברא כפסח ניטוי מוקדמין כדי שיאחזנו בידו ויראה לכתוב ולכתוב כדי שיסיר משה מכתף ומקומו מכתף וז"ל יראה וזקף וגו' מלא וזהו סוף פסוק לא היה נראה ככל ונענין עשה כדי שימרחם מכתף ומכתף. כ"ה בפניו סקמ סקמ

שבות סבינא משום לא תעשה מגלא. ורבינו שלמה זצ"ל גרים [איפכא] משום שבות מגלא שאין מנהג להתקד בו ואין בו אלא שבות דרבנן. משום לא תעשה סבינא דדרכו להתקד בו ויש בו משום לא תעשה. אבל אם רצה ליתן בו בתוכו מים או יין יתן. הניא אבא שאול אומר מים או יין כדי לצתצתו מותר מי רגלים לא יתן מפני הכבוד:

[רצה] דין מי ראוי להוציא רבים ידי חובתם בתקיעות ונשים ותינוקות אם רשאיין הן לתקוע לעצמן או להתלמד.

תנן התם תרש שושפה וקמן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. תנו רבנן הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים ליום וישראלים גרים עבדים משוחררים סומכוסם ואנדרוניגוס ומי שחציו עבד וחציו בן חורין. אנדרוניגוס מוציא את מינו אבל לא את שאינו מינו מומסום. אינו מוציא את מינו ואת שאינו מינו. ומי שחציו עבד וחציו בן חורין אמר רב נתמן אף לעצמו אינו מוציא. אמר רבא המורד הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה. ושנו חכמים אין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביום טוב ומתעסקין בהן עד שילמדו. א"ר אלעזר ואפי' בשבת* והני מילי בקטן שלא הגיע לחינוך מצות אבל קטן שהגיע לחינוך מצות ביום טוב אין בשבת לא ואית דאמרי איפכא זה לשון רבינו יצחק פאסי זצ"ל וכן כתב רבינו אבן גיאאות זצ"ל: ירושלמי מתעסקין בהן עד שילמדו אמר ר' אלעזר ומתעסקין בגדול ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת ותני כן מלמדיו לתקוע בשבת ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביו"ט ובתלמודן גרסינן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין סתמא כר' יהודה והא דתניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות ר' יוסי ור' שמעון הוא דתניא דבר אל בני ישראל וסמך בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות ור' יוסי ור' שמעון אומרים נשים סומכות רשות. כתב רבינו אבן גיאאות זצ"ל הלכה כר' יוסי ותקיעת שופר רשות וברשותן לברך על המצות וכן כתב בעל המאור שבכל מצות עשה שהומן גרמא הנשים פטורות אע"פ שמברכות עליהן [וכו'] אין אנו מוחים בידן כמיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין וכאשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ולא מיהו חכמים בידן ומסתברא דהן תוקעת לעצמן אבל לאחרינא לא לפי שאין אומרים לאדם חטא בשביל נחת רוח דנשים כן כתב בעל הדברות ובעל היראים זצ"ל ורבינו ישעיה זצ"ל כ' דווקא בלא ברכה שרי להו לנשים לתקוע לעצמן אבל אם ברכו גילו דעתן שלשש חובה הן עושות ואיכא תרתוי לאיסורא חדא דעוברות על כל תוסוף ועוד דאיכא ברכה לבטלה. שנו חכמים העובר לפני התיבה בראש השנה השני מתקיע מיכן דקדק רבינו האי גאון זצ"ל מדקאמר מתקיע ולא אמר תוקע שמע. מינה שצרך להיות התוקע אחר ולא השליח צבור היווד לפני התיבה. ומסתברא דווקא בשיש אחר היווד לתקוע אבל אין אחר יודע לתקוע הרשות בידו וליכא למיחש שמא יטעה בהפלתו ודוגמת זה אמרינן ככהו שליח צבור הנושא את כפיו אם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי:

[רצו] דין קילות הכשרין בשופר.

תנן התם התוקע לתוך חבור או לתוך הרות או לתוך הפיטש אם קול שופר שמע יצא ואם קול חברה שמע לא יצא אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדין על שפת הבור אבל לאותן העומדין בבור יצאו אמר רבה שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא ואוקמא רבה בתוקע ועולה לנפשיה. שמע מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר ומקצת תקיעה לאחר שעלה עמוד השחר לא יצא. היה קולו דק או עבה או צרוד כשר שכל הקילות כשרין בשופר. כתב בעל הדברות אם נתקלקלה התקיעה הראשונה חוזר לראש ואם נתקלקלה תקיעת ג' שברים חוזר לשברים ואין חוזר לתקיעה ואם נתקלקלה התרועה באמצעה הא קי"ל אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום עד כאן דבריו וכמדומה אני שראיתי למורי הר"ר מאיר בר' משה זצ"ל כשהיתה מתקלקלת אחת מן האמצעות היה מצריך לחזור לתקיעה של תחלת הכבא ואי איתא להא איכא לדומיא להא דאמרינן בתקנת ר' אבהו מתקוף לה ר' עזריא ודילמא גנזיה הוא ואתיא תרועה מפסקא בין תקיעה לג' שברים דהדר עביד כבא אחרינא תש"ת כי הכי דקפיד הכא בהפסקת תרועה שאינה צריכה וצריך לעשות כבא אחרינא הכא

נמי קפדינן בתקיעה שאינה ראויה וצריך לחזור לראש התקיעות ובעל היראים כתב על הא דאמינן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחד בהארכת תקיעתו יותר מבישעור אין בזה הילול יום טוב כל זמן שהוא עסוק ולא פירש מן התקיעה כדתניא בשבת כל זמן שהוא עסוק במילה חוזר בין על ציצין המעכבים בין על ציצין שאין מעכבין פירש על ציצין המעכבין חוזר על ציצין שאינן מעכבים אינו חוזר הלכך לאחר שפירש יותר שלא יחזור ויתקע אע"פ שלא תקע בחוץ שבכר יצא ידי חובתו שכל הקולות כשרין בשופר כדתניא היה קולו דק או עבה או צרוד כשר שכל הקולות כשרין בשופר:

[רצו] דין כוונה אם מעכבת בתקיעות או אם אינה מעכבת.

תנן התם היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. ואע"פ שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו. ירושלמי אמר ר' יוסי בר' חנינא לא אמרו אלא מי שהיה עובר הא אם עמד חוקה כיון. שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא אמר רבא ואת אומרת החוקע לשיר יצא. תניא נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע נתכוין משמיע ולא נתכוין שומע לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע. אמר ליה ר' זירא לשמיעה איכוין ותקע לי אלמא קא סבר משמיע נמי בעי כונה כלומר אע"פ שמתכוין השומע לצאת ידי חובתו אינו יוצא ידי חובתו עד שיתכוין המשמיע שהוא התוקע להוציא ידי חובתו והני מילי ביחיד אבל בשליח צבור כיון דדעתיה אכוליה עלמא לא בעינן עד דמתכוין ליה לגופיה כדתנן היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ופסק רבינו יצחק פאסי זצ"ל דהלכתא בר' זירא וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל והלכתא בר' זירא דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו יצא ותנן נמי בפרקין היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אלמא מצות צריכות כונה ורבא מוקים לה כשינויי דחיקי וקיימא-ל דאשנוי דחיקא לא סמכינן וכן פסק בעל היראים זצ"ל. ובעל המאור כתב לפום סוגיא דשמעתא מתחוררא דרבא דאמר לצאת לא בעי כונה לעבור בזמנו לא בעי כונה שלא בזמנו בעי כונה והכי אסיקנא בפרק המוציא תפילין וליתא לדרבי זירא דאמר לשמיעה איכוין ותקע לי למצוה. והרב אלפסי זצ"ל כתב לדרבי זירא ושבקה לדרבא ויש שסבירין לומר דלא פליג ר' זירא על דרבא דלא אמר ר' זירא איכוין ותקע לי ולמצוה אלא שצריך כוונה למשמיע ולהשמיע לשומע לשם תקיעת שופר (כד הוויא) [כל דהוא] אפי' שלא לשום מצוה ולעולם כוונת מצוה לא בעינן אבל בעינן כוונת משמיע להשמיע לשומע. ורבינו שלמה זצ"ל בפירושו כתב איכוין ותקע לי להוציאני ידי חובתי ומדבריו למדנו דר' זירא פליג על דרבא וכן נראין הדברים שאילו לא היה ר' זירא מחמיר כל כך בכוונת המצוה כי אם בכוונת המשמיע להשמיע יציבא בארעא וגוירא בשמי שמיא והלא דין הוא שתהא כוונת המצוה חמורה יותר מכוונת המשמיע לשומע ועוד דהא אוקימנא לדרבי זירא בר' יוסי זב' ערבי פסחים ברירנא דר' יוסי סבירא ליה דמצוות צריכות כוונה ופליגי רבנן עליה הלכך ליתא לא לדר' ז' ולא לדר' יוסי דקאי כוותיה ולא מהדרין ולא סמכינן על שנויי דחיקא וכבר כתבנו במקצת דברים הללו בפ' ערבי פסחים ע"כ דברי בעל המאור. ובעל התרבות כתב דלא פליגי רבא ורבי זירא ובסוף דבריו כתב דהלכה כרבא דמצות אין צריכות כוונה לצאת ידי חובה. והלכה כרבי זירא דבעינן שיתכוין המשמיע לשומע כשליח צבור דדעתיה אכוליה עלמא ואע"פ שהשומע אינו מתכוין לצאת ידי חובה יצא והא דתנן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר [או] קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אוקימנא אם כיון לשומע [ולא] כסבור חמור [בעלמא] הוא. והא דתנן המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא אוקימנא דקא מנבח נבוחי דלא קא מכון אפי' לתקיעה. ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו אבל יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו:

[רצח] דין שיעור התקיעות.

תנן רבנן יום תרועה יהיה לכם מניין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל בחדש השביעי שאין ת"ל בחדש השביעי פ"י שהרי כבר נאמר

נאמר ביום הכיפורים תעבירו שופר וגו' ומה ת"ל בחודש השביעי לומר לך שיהיו כל תרועות של חודש השביעי זה כזה מה הוא בשופר אף כל בשופר ומנין שפשוטה לפניו ת"ל והעברת שופר תרועה יכול העברה ביד ת"ל ויצו משה ויעבירו קול במתנה מה להלן בקול אף כאן בקול ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי שאין ת"ל בחדש השביעי ומה ת"ל בחדש השביעי לומר לך שיהיו כל התקיעות של כל חודש השביעי זו כזו מה זו פשוטה לפניו ולאחריה אף כאן פשוטה לפניו ולאחריה ומנין שהן שלש שלש שלש ת"ל והעברת שופר תרועה וזרקות תרועה יום תרועה יהיה לכם פי' וכל אחד צריכה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ומנין ליתן האומר של זה בזה פי' שהשתים נאמרו בראש השנה ואחד נאמרה ביובל ת"ל שביעי שביעי לגזירה שווה הא כיצד שלש שהן תשע. שיעור תקיעה בתרועה תרועה כשלשה שברים פי' תקיעה הוא פשוטה שאמרנו והוא קול ארוך ופשוט אבל תרועה לא ידענו פירושה אלא מדרתנמינן יום תרועה יהיה לכם יום יבבא יהא לכוין וכתוב באימיה דמיסרא בעד החלוק נשקפה ותיבב אם מיסרא למרנו שתרועה הוא קול בעין בכו ודרך הנוכחים והמקוננים לקונן כעין יללה הן קולות קצרים זה אחר זה בלי פיסוק וכן דרכם להתאנה ולקונן כעין גניחות הן קולות קצרים סמוכין זה לזה ומופסקין זה מזה ואנו צריכין לתקוע תרועה הדומה לקול בכייתה של שרה שבכתה על בשורת העקידה וכיון שיש בתרועה שני קולות של גניחה דהיינו שברים ושל יללה ע"כ התקין ר' אבהו לעשות תרועה הדומה לשניהם לפי שאין אנו יודיעין אם עשגה אחד מהן ואי זה עשגה או אם עשגה שניהם כאשר נפרש בהלכה שלפנינו. ושנו הכמס' תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחד פי' שהוא צריך לתקוע תשר"ת שני פעמים או תשר"ת ואח"כ תש"ת ותקע תקיעה ראשונה כדרכה ובתקיעה האחרונה משך כשיעור שתי תקיעות כדי שתעלה לו חציה לתקיעה של סוף תשר"ת וחציה האחרון תעלה לו לתקיעה של תחילת תש"ת אין בידו אלא אחת שאין מפסיקין התקיעה לשנים וצריך עוד לחזור ולתקוע לתחלת תש"ת * . תוספתא תקע והריע בנשימה אחת לא יצא פי' לא משום תקיעה ולא משום תרועה (ב) :

[רצמ] דין תקיעות אם שמען בסירוגין או משני בני אדם כאחד .

א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא . תניא נמי הכי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא . פי' בין תקיעה בין תרועה בכלל כמו שאמרנו למעלה . סדר תקיעות שלש שלש שלש מתשע בני אדם כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו כך כתובה הגירסה ופי' רבינו שלמה וצ"ל שמע מ' תקיעות מתשעה בני אדם כאחד לא יצא דתרי קלא לא משתמעי כך פי' לפי מה שכתוב בספרים ולא מילתא היא דאוקימנא תרי קלי מתרי גברי משתמעי והכי גרסינן בתוספתא מתשעה בני אדם כאחת יצא ואפי' כל היום כולה ולא גרסינן תקיעה מזה ותרועה מזה דהיינו רישא ואי גרסינן הכי גרסינן מתשעה בני אדם כאחד יצא תקיעות ותרועה מזה ואפילו בסירוגין ואפי' כל היום עכ"ל והא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון פי' יהוצרק בהלל ובמגילה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה חוזר לראש דרבי' הוא וליהא וקיי"ל בר' יוחנן דאפילו שמע מ' תקיעות במ' שעות ביום יצא :

[ש] דין מי שלא היה עמו שופר בשעת תפילה ואח"כ נזדמן לו :

מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים פי' שהתפלל תפלת המוסף ובירך תשע הברכות תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים אחת בשביל מלכות ואחת בשביל זכרונות ואחת בשביל שופרות . מעמא דבירך ואחר כך נתמנה לו שופר אבל אי אית ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו אמר רבא לא אמרו אלא בחבר עיר תניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר (ו) ושלא על סדר ברכות כלומר מברך כל הברכות תחלה ואח"כ תוקע כל התקיעות (ג) . יחיד שלא תקע חבירו תוקע לו ויחיד שלא יברך אין חבירו מברך לו . מצוה בתוקעים יותר מן המכבירן כיצד שתי עיריות באחת תוקעין

(ר) כ"י ב' חיתא ועל סדר נכרות גד"ל כנכרו אכל ביחוד שומען על הסדר . ובי"ה לקמן סוף 97 קמ"א ט"ז .

(א) ויש מפרשים תקע תרועה ותקיעה ומשך כתרועה כ"י תרועה ותקיעה אין בינו אלא תקיעה אחת . וזאת תרועה וכן מצינו שהתרועה נקראת תקיעה כדלמד שם מ' תקיעות כ"י שעות כ"י יום י"א . כ"ה כענין הלוק קמ"ה . (ב) ויש מפרשים א"ל י"ד ענינה א"ל י"א י"ד י"ח חתן כדלמדין אין בינו אלא אחת . והיא משום שהתקין קולן מ' התוספתא דהא לתרועה ובשני לתרועה או מ' תקיעות ופסוקי אהרני או תרועה ותקיעה ומצינו שהתרועה נקראת תקיעה כדלמד שם מ' תקיעה כתרועה שיעור תרועה כגאבא שניס . כ"ה ט"ז . (ג) ומצינו בתוספתא תקיעה וזכרה בין הקדים תקיעה לזכרה או זכרה לתקיעה י"א . אלא מ' תקיעה וזכרות או מלכות או שפירות וזכרות . או הקדים תרועה לתקיעה א"ל י"א . א"ה מפרש לפני ופשוטה לאחריה ומלואה כחלמ' . כ"ה ט"ז .

תוקעין ובאתת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין אע"ג דהבא ודאי שאם ילך אצל המברכין וימצא שם עשרה ויתפלל שליח צבור ויוציאו ידי חובתו והבא ספק שאם ילך אצל התוקעין שמא כבר תקעו ועמדו והלכו לביתם אפי' הבי מצוה בתוקעין מצאתי בשם רבינו סעדיה ורב עמרם גאונים זצ"ל לאחר תפלת מוסף מנהג בשתי ישיבות להריע תרועה אחת גדולה כדי לערבב את השמן ורבינו האי גאון זצ"ל כתבאין אנו עושין כן בתורת מנהג ולא שמענו מאבותינו שנהגו כן אלא שהיהודים מתעסקין כל אחד ואחד כתאותו. כי הא דמי אתא רב יצחק ב"ר יוסי אמר כי מסיים שליחא דצבורא תקיעתה ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תוקעיא. למדנו מיכאן שהיו גבילין כן הראשונים שהיהודים תוקעין לאחר התפלה ולא שהיובין כן כי שליח צבור מוציאן ידי חובתן אלא מצוה מן המובחר וכדי לערבב את השמן ושפיר דמי לעשות כן ואם אין עושין כן אין בכך כלום:

[שא] דין שיעור התקיעות של סדר הברכות.

אתקין ר' אבהו בקיסרי תקיעה. שלשה שברים. תרועה. תקיעה ס' קשר"ק ומתמהינן עלה מה נפשך אי ילולי הוא תרועה (קא) נעביר שברים לא נעביר ואי גנחוי הוא שברים נעביר תרועה לא נעביר ומשנינן ספוקי מספקא ליה אי גנחוי היא אי ילולי היא מתקיף לה רב עירא ורילמא גנחוי הוא ואתיא תרועה ומפקא בין תקיעה לנ' שברים ומשני דהדר עביר בבא אהרינא תקיעה שלשה שברים תקיעה ס' קשר"ק מתקיף לה רבינא דילמא ילולי הוא ואתי שברים מפסקי בין תקיעה לתרועה ומשני דהדר עביר בבא אהרינא תקיעה תרועה תקיעה סימן קר"ק א"ב דר' אבהו למה לי דלמא גנה וילולי אי הכי איפקא נמי כלומר ליעבד קרש"ק דלמא ילולי וגנה סתם איניש כי מיתרע ביה מילתא כרישא מגנת והדר מילל. כתב בעל המאור זצ"ל יש שואלין מה איכפת לן אי מפסקא תרועה או שלשה שברים והא קי"ל כרבי (יהודה) [יוחנן] דאמר שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ואע"פ דפליג עליו ר' אבהו בהא הא אשבחן ליה נמי דסבירא ליה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובהפסקת תרועה או שלשה שברים אין שחות כדי לגמור תשע תקיעות ועל מה הוצרך ר' אבהו להחמיר כל כך בתקנה זו ונראה לי כי רבי אבהו הרווחא דמילתא נקט [דלמא] איכא מאן דסבירי ליה בר' יהודה דאמר תקיעה תרועה [ותקיעה] אחת הוא וכדגרסינן בערכין בפרק אין בערכין ואיתא נמי בסוכה בפרק החליל והתם אוקימנא לדרב כהנא דאמר אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום כרב יהודה לפיכך חש לה ר' אבהו לדרב יהודה ואתקין למיעבד הכי לכתחלה לאפוקי נפשין מפלוגתא בדיון דוכרון הוא בין ישראל לאביהן שבשמים הכי עדיף למיעבד לכתחלה ולעולם בדיעבד קי"ל כרבנן ובר"י: ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב נמצא עכשיו שתוקעין קשר"ק ג' פעמים ותוקע קשר"ק ג' פעמים ותוקע קר"ק ג' פעמים ונהגו העם לתוקען כשהן יושבין ומברכין עליהן. ברכת התקיעה ומפני שהצבור צריכין לשמוע התקיעות על סדר הברכות לפיכך חזוין ותוקעין על סדר הברכות קשר"ק פעם אחת קשר"ק פעם א' קר"ק פעם א' ובדיון הוא שיהיו תוקעין אותן על סדר הברכות בדרך שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שהברכות אינו מעבבות את התקיעות הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין ודי להם קשר"ק קשר"ק קשר"ק על סדר ברכות פעם אחת שלא להטריח את הצבור. וכך המנהג בכל העולם ובשתי ישיבות עב"ד א' ובעל הדברות זצ"ל כתב על זה) מסתברא שאינו מפני מורה צבור דהא קי"ל כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר ברכות ומפני המורה אין להניח מצוה בהלכתא אלא שחשו להפסק (התקיעה) [התקינו] אפי' בין הברכות שאם היינו תוקעין מעומד יש לנו לתקוע קשר"ק קשר"ק קשר"ק ביהוד על כל ברכה וברכה ואם קשר"ק עוקר יש לנו לתקוע קשר"ק על כל ברכה וברכה והרי הפסוק קשר"ק קר"ק בין מלכיות לזכרונות ובין זכרונות לשופרות ולפיכך לא עשו הפסקה בברכותיה שלא יהיו הפסקות וקבעו מיושב ג' סימנין ביהוד למעמוד סימן אחד על כל ברכה וברכה ומיושב נמי השו על אלו הפסקות ובדיון היה לתקוע מעומד בדרך שעליו לתקוע מיושב קשר"ק קשר"ק קשר"ק כנגד מלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות ובשאונו עושין ג' פעמים כדי לסלק כל הספיקות שלא יהא קשר"ק קר"ק הפסק ונהגו מעומד קשר"ק במלכיות קשר"ק בזכרונות קר"ק בשופרות וששים תקיעות מתקיעין בין ישיבה לעמידה וכן המנהג [אבל רבינו יעקב ז"ל הנהיג קשר"ק בעמידה על כל ברכה ואין לשנות המנהג] ותקיעה דמעומד אינה אלא [כדן] לערבב את השמן דאמר ר' יצחק למה תוקעין

וכריעין

(א) ובשבלי הקרי מיום וכן הלחוי בספר זמנים על רבינו משה בן מייזון. (ב) מי' הניכסא בעל העיבור. ובשבלי הנקט קפ"ל.

זמריעין [כשהן יושבין ותוקעין ומריעין] כשהן עומדין כדי לערבב [השמן] ולשתקו לפי שכבר יצאו ידי חובתן ועדיין מחבבין את המצות ושונגין עליה. ועוד [שעדיין] לא הגיעו לסדר הברכות והשלימו מצות שופר וכיוצא בהן מצינו באגדה עשרת ימי תשובה השמן מקסרג שהרי סיימו התורה ואינן שונגין ולפיכך נהגו לקרות בראשית במנחה ביום הכיפורים ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ואמר ליה הקב"ה הרינא [אלו] [ישראל] זריזין שהרי עדיין לא השלימו הסדר ומתחילין בראשות. וכן נהגין בשתי ישיבות. ורבינו תם זצ"ל הנהיג לתקוע קשר"ק למלכויות קשר"ק לזכרונות קשר"ק לשופרות כי מתוך ההלכה נראה שצריך לתקוע בכל אחת מאלו השלוש ברכות קשר"ק קשר"ק קשר"ק ואתקיעה דברכות קיימא לן תקנת ר' אבהו כי לפי המנהג מה מועיל כשתוקעין קשר"ק לזכרונות קשר"ק לשופרות הלא כמה נפשך אחת מהן אינה כלום דאי נגוהי גנה קר"ק אינה כלום ואי ילולי קשר"ק אינה כלום ואי גנה וילולי שניהם אינם כלום אבל כשתוקעין בכל פעם קשר"ק או יוצאין ידי חובתן ולא מקרי עיכוב בהכי דשמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. ולולא שלא רצה לשנות את המנהג כי אם בדבר מועט היה מצריך בכל פעם קשר"ק קשר"ק קשר"ק וגם רבינו ישעיה זצ"ל כתב מה שתוקעין קשר"ק למלכויות קשר"ק לזכרונות קשר"ק לשופרות כמה נראה לי מנהג זה רע שכשאתה תוקע למלכויות קשר"ק באילו לא עשית כלום וכן קשר"ק לזכרונות וכן קשר"ק לשופרות ויותר טוב שלא לעשותן כלל אלא כיון [שאנו] עושין אותן כדי לשומען על סדר הברכות הנכון הוא לעשות קשר"ק קשר"ק קשר"ק למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות ואם מפני מורה הצבור כל הקרובה שאנו אומרינן אין חוששין למורה צבור ובשעה קלה של התקיעות הוששין וכיון שהברכות אינן מעכבות את התקיעות אותן של ישיבה הן העיקר וכיון שבירך על אותן של ישיבה אין צריך לחזור ולברך על אותן של עמידה שאינן אלא לשומען על סדר ברכות ויותר להשיח בין אלו לאלו שאין תוקעין של עמידה אלא לשומען על סדר ברכות ומכל מקום יצא ידי חובתו בישיבה. וכן פי' רבינו חננאל זצ"ל שבינו שאין הברכות מעכבות את התקיעות יצאו ידי חובתן באותן של ישיבה. ומימרא דר' לוי דאמר למה תוקעין ומריעין כו' כדי לערבב את השמן פי' כיון שמצאנו אם יש עליו מלאך מליץ אחד כך יש מלאך משמין ומכוונן ישראל את לבם ואומרים שאם יעמוד משמין עלינו נדקדק במצות ומאחר שרואה המשמין שמחבבין את המצות מיושב ומעומד כאילו מתעכב מלהשמין ומדברי כולן אנו למדין שהתקיעות שאנו עושין מיושב הן העיקר אבל התקיעות מעומד אינן אלא לערבב את השמן. אך מדברי רבינו תם זצ"ל שפי' תקנת של ר' אבהו על התקיעות דמעומד היא משמע שהם העיקר וכן פי' רבינו גרשום זצ"ל דכל דמירינן במתני' ובגמרא כולא לא מיירי אלא בתקיעות שאנו עושין מעומד אבל מה שאנו מיושב אין לנו [סמך] מן התורה אלא כו' לוי דאמר ר' לוי למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השמן שתקיעות מעומד יודע שחיובין לתקוע ובשהוא שומע תקיעה מיושב חושב שהוא זמן גאולה הוא דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואינו משמין עכ"ל וכן נראה בעיני דבוראי תקיעות דמעומד הם העיקר ובהם היתה תקנת ר' אבהו ואותם דמיושב הם כדי לערבב השמן ומימרא דר' לוי הכי פרושה למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כשהן עומדין כשהן עומדין מאחר שהן עתידין לתקוע מעומד למה תוקעין כשהן יושבין כדי לערבב את השמן פי' התקיעות דמיושב הן כדי לערבב את השמן שעדיין לא נתחייבו בתקיעות והן תוקעין ודאי אז מתערבב השמן ואינו מקסרג פאדם ששומע קול המון פתאום ונבהל ונשתומם. ואין לומר דתקיעות דמעומד הן לערבב את השמן דמה ערבוב יש לו עמך והלא יודע שעכשו חייבין לתקוע ואם תאמר שהוא מתערבב לפי שרואה שישאל מחבבין את המצות ושונגין עליהם אדרבה זה הוא עיקר הערבוב שהרי רואה שהן זריזין להקדים לתקוע עד שלא יתחייבו ומתוך כך אינו יכול לקסרג. צא ולמד שהתקיעות דמעומד הם העיקר דתנן העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע ועוד דתנן סדר ברכות כיצד אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכויות עם קדושת היום ותוקע וזכרונות ותוקע שופרות ותוקע ועוד תנן התם מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים ואמרינן עלה בגמרא מעמא דבירך ואחר כך נתמנה לו שופר אבל אי אית ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסרג ברכות שמע להו. ואמר רבא לא אמרו אלא בחבר עיר ותניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר הברכות בד"א בצבור אבל ביחיד שומען על הסדר ושלא על סדר הברכות הנה בפי' אנו למדין שעיקר התקיעות

התקיעות הן אותן דמעומד ומאחר שהן עיקר אותן דמיושב הן לערבב את השמן הלכך מן הרין נראה שצריך לתקוע קשר"ק קש"ק קר"ק למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות דאי עביר קשר"ק למלכויות ותו לא דלמא ולולי היא וקא מפסקי שברים בין תקיעה לתרועה ואי גנחוי היא מפסקי תרועה בין שברים לתקיעה וקש"ק לתודיה או קר"ק לתודיה אינו כלום כדקיי"ל בתקנת ר' אבהו והא דאמרינן שמע תשע תקיעות במ' שעות ביום יצא התם ביחוד מיירי וכן הא דתניא תקיעות אין מעכבות זו את זו ברכות אין מעכבות זו את זו איכא לאוקמא בין ביחוד בין בצבור ולפרש אם הקדים בברכות אחת לאחת כגון שהקדים זכרונות למלכויות או שופרות לזכרונות וכן אם הקדים תרועה לתקיעה בראש השנה ויום הביפורים לא יצא כמו שפי' רבינו שלמה (ח) זצ"ל תקיעות אין מעכבות זו את זו כגון דתעניות אם לא תקעו בברכה הראשונה יתקעו בשניה וכן נמי בברכות אם לא ברכו בראשונה יברכו בשניה ומשמע מפירושו דברכות של ראש השנה ויום הביפורים מעכבות זו את זו ואם לא בירך כל אחת במקומה וכן תקיעות אם לא יתקע כל תקיעה במקומה . או יש לומר דאצבור לתודיהו אחת והכי פירושא ברכות ותקיעות של ראש השנה ושל יום הביפורים מעכבות זו את זו ואם לא בירך כל אחת במקומה וכן תקיעות אם לא יתקע כל תקיעה במקומה שאם הצבור ברכו ולא תקעו או תקעו ולא ברכו לא יצא ידי חובתן וכדתני טעמא אמר להן הקב"ה לישראל אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות מלכויות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני הטובה ובמה בשופר וכן פי' רבינו שלמה זצ"ל תקיעות וברכות דעלמא כגון דתעניות אין מעכבין זו את זו אם בירך ולא תקע משמע הא דראש השנה מעכבות זו את זו אם בירך ולא תקע ורוקא כשיש להם שופר אבל אם אין להם שופר אין להם להתבטל מן הברכות מיירי דהוי אראש השנה שחל להיות בשבת שמברכין ואין תוקעין . ומצאתי סעד לרבירי בעל המאור ז"ל כאשר תמצא בהלכה שלפנינו דתקיעות שעל סדר ברכות היה העיקר הלכך הטוב והישר הוא ומצוה מן המובחר להסתלק מן כל ספק ולתקוע קשר"ק קש"ק קר"ק בין למלכויות בין לזכרונות בין לשופרות פעם אחת על כל ברכה וברכה וכן מצאתי בדברי הגאונים זצ"ל דגרסי' בירושלמי בלע המת לנצה וכתוב ויהי ביום ההוא יתקע בשופר גדול כי שמע שמן קל שיפרא זמנא חדא בהיל ולא בהיל וכדתנן ליה אמר ודאי ההוא שופרא דתקע בשופר גדול הוא כמא זמנא להתבלע וממניא ומתערבב ולית ליה פנוי למיעבד קטגוריא ומיכן אנו למדין דבעינן ל' תקיעות בעמידה כמו ל' בישיבה והלן דמחמרין ועבדין ל' כדי יתבין ול' כדי מצלי בלחש ול' על הסדר כנגד ק' פעיות דפעתא אימיה דסיסרא אילין אינון צ' וכשגמרין כל התפלה קל תקועיא דיהודאי מתבעי למהוי י' קשר"ק קש"ק קר"ק הרי בין כולם מאה :

[שב] דין תקיעות שעל סדר ברכות אם טעונין ברכת תקיעד .

בזה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין ולברך עליהן [ברכת התקיעה] כתב עלה בעל המאור זצ"ל נראה לי כי לא היה כן מימי רבותינו חכמי התלמוד אלא מנהג הוא שנהגו דורות האחרונים משום חולין ומשום אנוסין דקדמי ונפקי מבית הכנסת ולא נשרי עד צלותא דמוספין דלא מצליגין לה ביחוד [בר"ה] בתלת שעי קמייתא כדאי' בפ"ק דע"ו ואפי' בצבור נהגו העם לאחרת ולאנפושא קרובות בסידורא דיומא לפיכך הקדימו בשבילן אלו התקיעות דמיושב והנהיגו לברך עליהן ברכת התקיעה כמטבע קצר (*) אבל באמת אין לנו ברכת התקיעה מדברי רבותינו אלא על ברכות של תפלה בלבד ונשתנו המנהגות בדורות האחרונים וההיא דר' (לוי) [יצחק] דאמר למה תוקעין ומרעין כשהן יושבין וכו' יש מדרקין על הסדר שאנו נוהגין היום מה הם התקיעות שהן לערבב את השמן אם אותן שתוקעין מעומד הלא הם על סדר ברכות [התפלה] והן נראין כשל תורה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות כו' ואם אותן שתוקעין מיושב הם לערבב את השמן למה מתחילין בהם ומברכים עליהן ונראה לי פי' שמועה זו דר' (לוי) [יצחק] כעין ההיא שמעתתא דר' חייא בר נמרא דאמר אין תוקעין אלא כל זמן שבוית דין יושבין ובעי ר' זורא ננערו לעומד ולא עמדו מהו הכא נמי התקיעות שתוקעין כשהן יושבין הן התקיעות שתוקעין על סדר הברכות בתפלת שליח צבור ואע"פ שהן מעומד לשליח צבור אינן לשאר העם אלא מיושב ותקיעה דמעומד היה מנהג

ביום

(*) עיין בבבלי בבבלי מה שחבר סוף .

(ח) ככ"ו ב' אחת ל' גרסום .

שבלי סדר ראש השנה שב הלקט

בידם שהיה תוקעין אותה כשהיו יוצאין מבית הכנסת כדי לערבב את השמן ואחר שהנהיגו דורות האחרונים המנהג הנהוג בידינו והיה לנו תקיעות מיושב ומעומד כיון שנשנו התקיעות הרי נתערבב השמן מכל מקום לפיכך ביטלו אותה תקיעה שהיו נוהגין מקודם לתקוע כשהיו יוצאין מבית הכנסת ומצאתי סעד לדברי בחבורי הגאונים וצ"ל כך אמר ר' סעדיה ז"ל לאחר תפלת המוסף מריעין תרועה גדולה לערבב את השמן. וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל עב"ל בעל המאור וכתב אחי ר' בנימין ז"ל מה שכתב בעל המאור שהתקיעות שאנו תוקעין בישיבה ומברכין עליהו לא כן היה המנהג שנהגו דורות הראשונים הכמי התלמוד ולא על האריתמרא דר' (לוי) [יצחק] למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין אלא התקיעות שהן על סדר הברכות בתפלת שליח צבור הן הן התקיעות שהיו תוקעין שהן יושבין ואע"פ שהן מעומד לשליח צבור אינן לשאר העם אלא מיושב ותקיעה דמעומד היה מנהג בידם שתוקעין אותה כשהיו יוצאין מבית הכנסת כדי לערבב את השמן דבר זה אינו בדוראי תקיעות דמעומד הן אותן שעל סדר הברכות והן לכל הצבור בעמידה דהא אמרינן בברכות של ראש השנה שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן לפי שאין הכל בקיאים בברכות והרי הן כולן עומדים ומכוננים את לבם בתפלת החון ואפי' אם כולן בקיאים ומתפללין כל אחד ואחד תחילה ביחודי בלחישת ואח"כ מסדיר החון התפלה בקול לפני הרבים כמו שאנו נוהגין עתה מכל מקום מנהג הצבור בעמידה עד שהוא משלים סדר הברכות. וכן המנהג פשוט בישראל אפי' בשאר ימות השנה לעמוד כל הצבור בעמידה בעוד שהחון חוזר ומסדיר י"ח ברכות של תפלה והמעם שאם יש ביניהן מי שלא כיון בתפלתו אפשר שביכין לבו עם שליח צבור ודיו תרע דאמרינן טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה אין מהזירין אותו דאפשר ששמע ליה משליח צבור וכל זה לא יתכן אלא בעמידה ובדוראי תקיעות שעל סדר הברכות הן העיקר ותקיעות דמיושב הן לערבב את השמן. ואל תתמה על מה שמברכין על התקיעות הראשונות דמיושב שאינו עיקר ואין אנו מברכין על התקיעות שעל סדר הברכות שהן עיקר שכיון שבירך בתחלה אין צריך לברך על התקיעות שעל סדר הברכות. ומצינו מיוצא כזה בפ' ערכי פסחים הביאו לפנינו מסביל בהרוסת פשיטא היכא דאיכא תרי מני ירק מברך ברישא בורא פרי האדמה ואכיל וכי מטי לאכול מרור מברך לאכול מרור ואכיל היכא דליכא אלא מרור היכי עביד אמר רב הונא מברך בורא פרי האדמה ואכיל וכי מטי למרור מברך לאכול מרור ואכיל מתקוף לה רב חסדא לאחר שמיילא כרסו ממנו חוזר ומברך אלא אמר רב חסדא מברך ברישא בורא פרי האדמה ולאכול מרור ואכיל ולכסוף אכיל ליה בלא ברכה ומסקנא דהלכתא כרב חסדא והכא טיבול שני הוא העיקר וטיבול ראשון אינו אלא לתינוקת שישאלו ואפי' הכי היכא דליכא מין אחר אלא מרור לחודיה מברכינן לאכול מרור כטיבול ראשון ולא מברכינן כטיבול שני והמעם דלאחר שמיילא כרסו ממנו היאך יחזיר ויברך וטיבול ראשון לצורך טיבול שני הוא להיכרא דתינוקת דכל חובת הלילה למצות הגדה הוא כדאמרינן בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. הכא נמי תקיעות דמעומד על סדר הברכות הם העיקר ותקיעות דמיושב הן לערבב את השמן. וכיון שבירך על התקיעות הראשונות היאך יחזור ויברך ותקיעות דמיושב לצורך התקיעות שעל סדר הברכות הן שמערבבין את השמן שלא יוכל לקטרג ולעכב את התפלה ואין לומר שבשיוצאין מבית הכנסת היו תוקעין לערבב את השמן שאחר שהתפללו ואפשר שכבר נשמעה תפלתם מה כחו לשמן לקטרג והרי עתה בידם כמה מצות קרית שמע ותפלה וקריאת התורה והפטרה ותפלת מוסף וזהו פירוש כדי לערבב את השמן לפי מה שמצינו באגדה אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי הרי שנכנסו בית דין לקדש ראש השנה הקב"ה אומר למלאכים הושיבו בימה הושיבו סניגורין הושיבו סקפטורין שהרי בית דין שלממה מקדשין ראש השנה ישבו עד המנחה ולא באו עדים ונמלכו לעברו מה הקב"ה אומר העמידו בימה העמידו סניגורין העמידו סקפטורין שהרי בית דין של מטה נמלכו לקדש ראש השנה למחר הה"ד כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ואם אינו חוק לישראל אינו משפט לאלהי יעקב. למדנו מזה שכל המלאכים סניגורין ומליצי יושר קרואין לדון וכיון שמליצי יושר קרואין לדון מסתמא גם סניגורין קרואין לדון או עומדין שם וכמו שפי' רבינו הננאל ז"ל כיון שמצאנו אם יש מלאך מליץ אחד וכו' כך יש משטין וכן פי' רבינו יוסף קרא ז"ל בפ' איוב ויהי היום ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויום ראש השנה היה

שכל באי העולם עוברין לפני כבני מרון לדין ומניגורין מליצין יושר ומניגורין מקטרגין ובא השמן לקטרגו ולפי שהקב"ה חיבב את ישראל וחפץ להצדיקם בדין הודיעם אך לזכותם ומפורש בפסיקתא לאוהבו של מלך שהיה נידון לפני המלך רמו לו המלך מנה לך דיקאליקום פי' סניגור המדבר ומיפה זכות הנידון והוא לשון יון ואתה זוכה לפני בדין כך אמר להן הקב"ה לישראל תקעו לפני בראש השנה בשופר של איל ואני זוכר לכם עקידת יצחק ומזבח אהרם. וכיון שראש השנה הוא יום שכל הבריות וידונין בו והרי אני צריכין להרבות תפלה ותחנונים ולתקוע שלשים תקיעות על סדר הברכות התקינו חכמים לתקוע תקיעות ששנו תוקעין מיושב לערבב את השמן שבין שהן תוקעין מיד הקב"ה זוכר להם לישראל עקידתו כאילו אפרו צבור על גבי המזבח כמה דתימר אשר יאמר היום בהר ה' יראה והשמן כשרואה המזבח למעלה והאפר צבור עליו ושומע קול השופר מלמטה מיד מתערבב ומשתומם שהרי על קטניגוריא שלו נתנסה אברהם על בנו כמה שנאמר אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אחר דבריו של שטן וכיון שבאין להתפלל סדר הברכות והתקיעות הרי השמן מבוטל ומעורבב ואינו רשאי לעכב ולקטרג על תפלתן שלא תהיה נשמעת והרי הן זוכין בדין. וכן כשהיו תוקעין בתפלת שחרית היו נוהגין לתקוע תקיעות דמיושב קודם תקיעות דמעומד בענין הוה תדע שעל ששנינו אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות. מלכויות שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיבא זכרונכם לפני למוכה ובמה בשופר על זה אמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. ואמר ר' יצחק למה תוקעין ומריעין בשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השמן הא למדנו דתקיעות דמיושב הוא הקודמת והיא לערבב את השמן:

[שג] דין אם רשאין להפסיק ולשוה בין תקיעות הראשונות לתקיעות שעל סדר הברכות.

כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל שאלו מקמי ריש מתיבתא המבדק ביום ראש השנה על תקיעת שופר בתר ספר תורה והשיח צריך לברך על התקיעות שעל סדר ברכות אי לא. ואהדר להו הכי חזו רבנן שגוערין בזה ששה עד שלא יתקע על סדר ברכות אבל לחזור ולברך אינו חוזר ולא דמיא הא לתפלין דאמר רבה בר רב שילא אמר רב חסדא שח בין תפלה לתפלה חוזר ומבדק דהנך ב' מצות נינהו דהנן תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד ולא עוד אלא דלא הדר ומבדק ברכה קמיתא אלא ברכה אחריתי הוא דמבדק דמקשינן שח אין לא שח לא והא שלח ר' חייא בר הונא משמיה דר' יוחנן על תפלה של יד אומר להניח תפלין ועל של ראש אומר על מצות תפלין ופרקינן אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא שח מבדק אחת שח מבדק שתיים ואעפ"כ קשה להשיח כדתניא שח בין תפלה לתפלה עבירה הוא בידו וחזרין עליו מעורכי המלחמה וכל שכן כי האי גוונא ששה בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד שאינו חוזר ומבדק שמצוה אחת הוא ולא עוד שלא הוא לבדו חיוב שלא להשיח אלא כל הקהל חייבין שאין זה מבדק וצונו לתקוע אלא לשמוע ושליח צבור ככל הקהל הוא כדבר זה ולא דמיא הא לתפלין וסוכה שאדם מבדק כמה פעמים ביום והנך כל זמן שהוא כהן לסוכה ויושב וכל זמן שמתקן את התפלין היא מצוה בפני עצמו וזו מצוה אחת היא בא יראה שהרי ההלל סברין קודם לקריאתו ואעפ"כ בין פרק לפרק פוסק ולא הוצרך לחזור ולברך. ובעל הדברות כתב מסתברא כיון שהתקיעות מעומד אינה אלא לערבב את השמן וכבר יצאו בתקיעות שהן מיושב אין צריך לברך ואינה מפסקת ברכה ואין לחוש ולגער: והר"ר זרחיה בעל המאור זצ"ל כתב לפי מה שפירשנו אנו שאין משורש הלכה ברכת שופר אלא ברכות של תפלה אין אנו זוקקין [בוה] לגערה ולנזיפה והחייא דתפלין אין לה שום ענין בכאן ואין לנו כיוצא בה בכל המצות ובכל הברכות וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל. ומותר להשיח בין אלו לאלו שאין תוקעין אותה על עמידה אלא לשמועין על סדר ברכות ומכל מקום יצא ידי חובתן בישיבה:

[דש] דין תקיעה במוספין ולא בשחרית.

זמפני מה תוקעין בתפלת המוספין ואין תוקעין בתפלת שחרית דתנן העובר לפני התיבה כיום

ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל ואמרינן עלה
 בגמרא מאי שנא בשני דמתקיע משום ברוב עם הדרת מלך אי הכי הלל נמי נימא בשני
 משום ברוב עם הדרת מלך אלא מאי שנא הלל דבראשון משום זריזין מקדימין למצות תקיעה
 נמי נעבד בראשון משום זריזין מקדימין למצות א"ר יוחנן בשעת השמד שנו פי' שמתחילה
 היו מתפללין תשע ברכות בשחרית כמו שמתפללין במוסף והיו תוקעין בשחרית משום זריזין
 מקדימין למצות ומשעת השמד ואילך נהגו לתקוע במוסף ומאו נקבע לתקוע במוספין ודבר
 זה מפורש בירושלמי שילפי שמד היו ותקעו בשופר כסבורין שונאים שעליהן הן באים עמדו
 עליהן והרגום מכון דאינון חמין דעיילין לבי כנישתא וקרו קרית שמע ומצלין וקרו באורייתא
 ובאפסרתא אמרין בנימוסיהן אינון עסקין. ובאגדה מפרש שמעה ה' צדק זו קרית שמע
 הקשיבה רינתו זו (תפלה) [רינון תורה] האוינה תפלתו [זו תפלה] בלא שפתי מרמה זו תפלת
 מוסף ואח"כ מלפניך משפמי יצא ומשמע המעם כרי שיהו נמצאין מלאי מצות בשעת תקיעה:

[שה] דין ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים להתפלל המלך הקדוש המלך
 המשפט וזכרנו לחיים.

גרסינן בפרק קמא דברכות אמר רבה בר בר חנה כל השנה כולה מתפלל אדם האל
 הקדוש האל המשפט הוי' מעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שמתפלל
 המלך הקדוש המלך המשפט ור' אלעזר אומר אפי' עשרת ימים שבין ראש השנה ליום
 הכפורים אם אמר האל הקדוש האל המשפט יצא שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט והאל
 הקדוש נקדש בצדקה איתמי ויגבה ה' צבאות במשפט אלו עשרת ימים שבין ראש השנה
 ליום הכיפורים מאי הוי עלה ר' יוסף אמר האל הקדוש האל המשפט * ורבא אמר המלך הקדוש
 המלך המשפט והילכתא כוותיה דרבא רבינו יצחק פאסי זצ"ל פסק שאם אמר האל הקדוש האל
 המשפט מהדרינן ליה דהא איפסקא הילכתא כרבא ורבינו ישעיה זצ"ל כתב דלא סבירי ליה
 לאהדורי ליה דרב יוסף ורבא בלכתחילה הוא דפליגי ובהא איפסקא הלכתא כרבא לכתחילה
 אבל דיעבד לאהדורי' לברוכי המלך הקדוש לא וכן כתב בעל המאור ז"ל וכן נראה לי שאם
 התפלל האל הקדוש האל המשפט בדיעבד אין מחזירין אותו ושמא לדידן שאנו רגילין לומר
 מלך אהב צדקה ומשפט אפי' לכתחילה נמי מכל מקום בדיעבד אין מחזירין אותו ויש תמחין
 על לשון המלך המשפט שהיו לו לומר מלך המשפט דבשלמא המלך הקדוש מתברא שפיר
 המלך שהוא הקדוש אבל המלך המשפט אין לומר כן המלך שהוא המשפט ומפרשין כי אנב
 שושפא דגמרא איתמר הכי בראש המלך הקדוש הכי אמר המלך המשפט וה"ה דהמלך
 יתירה הוא וכן ה"ה דהאל הקדוש ורבינו שלמה ז"ל פי' שמצינו כיוצא בזה ויעש את המסגרות
 המכונות ופתרונו מסגרות המכונות וכן ויתנו העבותות הוהב ופתרונו עבותות הוהב וה"ה
 הראשונה לייחד הדבור בשתי יתבות. ומראש השנה עד יום הכיפורים בכל תפלה ותפלה
 מתפללין זכרינו ומי כמוך וזכר רחמך וכתוב לחיים ובספר חיים ואומר אבינו מלכנו בכל יום
 בין בשחרית בין במנחה בין בחול בין בשבת. ויש מקומות שאין אומרים אבינו מלכנו
 בשבת כלל ומנהגינו לאומרו. ובמס' סופרים מצאתי אין מזכירין זכרינו בג' ראשונות ובג'
 אחרונות אלא בשני ימים של ראש השנה ויום הכיפורים בלבד אף באלו בקושי חתירו
 ומנהג פשוט בידינו לאמרו:

[שו] דין שבת שבין ר"ה לצ"כ להתענות בו יחידים וקריאת פרשת האזינו.

ימים הללו שבין ראש השנה ליום הכיפורים הם ימי תשובה ותחנונים ומשכימין בהם
 ואומרים תחנונים וסליחות וזוכירין שלש עשרה מדות ויש מן היחידין שנהגו
 להתענות בכל אלו הימים כמו שכתבנו בתחילת הערוגה הזאת בהלכה שנייה. ובשבת שבין
 ראש השנה ליום הכיפורים אין מנהג להשכים למעמדות וגם לא להתענות בהן וכן מצאתי
 בתשובות הגאונים ז"ל שבת שבין ראש השנה ויום הכיפורים אסור להתענות מכמה טעמים.
 אחד שלא נקראו עשרת ימי תענית אלא ימי תשובה והואיל ולא נקראו צום למה לו לצום
 ועוד תשעה באב השקול כיום הכיפורים בעינוי ואם חל בשבת דוחין אותו למחר ויום זה
 דיואך יתענה ולפיכך תקנו ארבעה ימים לפני ראש השנה תחת ארבעת ימים שבין ר"ה

ליום הכיפורים ב' ימי ראש השנה והשבת שבינתיים וערב יום הכיפורים ועוד מבטל קדושא רבא של יום השבת דתניא לגבי קדושא ביום מניין ת"ל את יום ואמר ר' תנחום בר יודן כבוד יום קודם לכבוד לילה ואיהו כבוד יום ר' אלעזר בשם ר' צדוק בשם רב בורא פרי הגפן דבשאין לו אלא כוס אחת עסקינן פי' לפי שבליילי שבת יכול לקדש על הפת ואם יתענה היאך יכבד את השבת הלכך אסור וכ"כ רבינו האי גאון זצ"ל. ושבת שקורין האיזנו קורין אותה כסדר שהיו הלויים אומרים אותה בשיר דהכי אמרינן בפ' יום טוב של ראש השנה במספי שבתא מאי פי' מה שיר היו אומרים על קרבן מוסף אמר רב חנן בר אבא אמר רב הו"ו ל"ך ואמר רב חנן בר אבא אמר רב כדרך שחולקין כאן כך חולקין בבית הכנסת פי' הו"ו ל"ך לששה קורין השירה והשביעי גומר הפרשה ופי' רבינו שלמה זצ"ל שירת האיזנו חולקין אותה לששה חלקים הראשון האיזנו והשני זכור ימות עולם. והשלישי ירכיבו. והרביעי וירא ה' וינאץ עד כאן ששה פסוקים לפרק מכאן ואילך שמונה פסוקין לפרק החמישי לולי כעס אויב הששי כי ידן עד סוף השירה וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל ורבינו יהודה ב"ר נתן זצ"ל פי' הששי כי אשא אל שמים ידי וזה הוא המנהג הפשוט בדינו. ובמס' סופרים מפרש הרביעי וישמן ישרון החמישי לו חבמו הששי כי ידן ויש מפרשים הד' וירא ה' הה' לולי כעס ה' כי אשא. ומצאתי בשם רבינו מעריה גאון זצ"ל סי' הו"ו ל"ך ה' כנגד ה' שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בחול ז' כנגד ז' שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בשבת י' כנגד עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים ו' כנגד ששה שקורין בתורה ביום הכיפורים ל' כנגד ל' תקיעות שתוקעין בראש השנה ז' כנגד *):

הערוגה העשירית מבוונה בסדר ראש השנה
 הממולאה בתאר השבולים המיכות העולות עדנה
 נרדים עם כפרים הלכות ששה ועשרים
 וסימנם והי"ה ביום הוא יתקע בשופר גדול :

(* חסר כלן כ"ה)

ערוגה אחד עשרה סדר יום הכפורים

[שז] דין סעודת ערב יום הכיפורים.

בערב יום הכפורים אין משכימין לומר תחנונים וסליחות ואין נופלין על פניהן ואין מתענין בו אך צריך אדם לקבוע סעודתו כדרך [שאר] ימים טובים דתני ר' חייא בר רב מדרפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי. רבינו שלמה זצ"ל פי' הכי קאמר הבינו עצמכם בתשעה לעינו המתרת והרי היא בעיני בעיני היום. ורבינו ישעיה זצ"ל פירש יש לו שבר על אכילתו כאילו צוהו השם להתענות תשיעי ועשירי ונתענה. או יש לומר שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים וביום הכיפורים מתענה קשה לו עינוו יותר. ואחי ר' בנימין זצ"ל פי' כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו נתענה תשיעי ועשירי להוציא מלבן של צדוקין שמתענין גם בתשיעי לפי שלא ניתן הכתוב לידרש אלא לחכמים וחכמים דרשו עינו זה שהוא באכילה ושתיה אך שצריך להפסיק אכילתו מבעוד יום והרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי (6) שמפסיק אכילתו מבעוד יום בעוד שהוא יום תשיעי עד שלא יכנס עשירי הרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי ולא משום תוספות חול על קודש נקט לה אלא להודיע שבך הדין שאוכל ושותה כל היום ואותה שעה קלה השיבה לו כתענית שלם. והרי היום נחלק לשנים כמו אך ביום הראשון תשבתו שאור וגו'. שחציו אסור וחציו מותר. ושנו חכמים בפרק אותו ואת בנו בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט בתה ככרתי לשחוט ואלו הן ערב יום טוב האחרון של חג וערב יום טוב הראשון של פסח וערב עצרת וערב ראש השנה וכדברי ר' יוסי הגלילי אף ערב יום הכפורים בגליל ובסוף קדושין גרסינן פלימו הוה רגיל דהוי אמר גירא בעייניה דשיטנא ויבא

הד

(6) כ"ה ב' אמת ולא משום מוס' חול על סקודת וזכו פירושו האוכל ושותה בתשיעי.

חד מעלי יומא דכפורי הוי אידמי ליה כעניא אתא קרא אבנא אפיקו ליה ריפתא אמר יומא כי האידינא כולי עלמא אגואי ואנא אכראי עייליה קריבו ליה ריפתא אמר כולי עלמא אתבא ואנא לחודאי כו' הא למדת שמנהג הראשונים היה לקבוע סעודתם ולתקן מאכלים טובים ועריבים ערב יום הכפורים וכן מנהג פשוט בישראל, ובבראשית רבא פרשה י"א אמר ר' תנחומא עובדא הוי ברומי בערובת צומא רבא ואישתכח תמן חד חייט ואזל דיזבון ליה חד נון ואשתכח הוא ומליא דאיפרכוס דקיימין עלויה. הוה דרין מסיק ליה במיזמו והרין מסיק ליה במיזמי עד דנשא תריסר דנרין ונסכיה ההוא חייטא באסגא דאריסטין. אמר איפרכיא למליא למה לא איתית נון אמר ליה מרי לא ניכפור לך אולית ולא הוה תמן אלא חד נון ואישתכחית אנא וחד יהודאי קיימין עלויה והוה מסיק ליה במיזמי עד דמשו לתריסר דנרין מה הויה בעי דנייתו [ננון] בתריסר דנרין אתמהא אמר ליה מאן הוא אמר ליה בר נש פלן שלח בתריה ואתא לגביה אמר ליה מאן חמית חייט יהודאי אכיל נון בתריסר דנרין אמר ליה מרי אית לן חד יומא כל חובין דעברדינן כולא שתא הוא מכפר לן וכד הוא אתי לית אנן צריכין ליקוריה כיון שהביא ראיה לדבריו שבקניה:

[שח] דין הפסקת סעודת ערב יום הכפורים מבעוד יום:

וצריך להפסיק סעודתו מבעוד יום דתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וגו' יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך תלמוד לומר בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום שכן מוספין מחול על הקדש אין לי אלא לפניו לאחריו מניין ת"ל עד ערב אין לי אלא יום הכיפורים שבת בראשית מניין ת"ל תשבתו ימים טובים מניין תלמוד לומר שבתכם. כל שביתה שאתה שוכת אתה מוסף לה בין מלפניה ובין מאחריה יכול יהיו חייבין כרת על התוספת ת"ל והנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאכרתו וגו' על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על התוספת. יכול לא יהיו חייבין על הוספת מלאכה אבל יהיו חייבין על תוספת עינוי ת"ל כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על התוספת הא למדנו שצריך להפסיק אכילתו מבעוד יום. באגרת איכה ר' יהודה בן בתירה אזל לנציבין בעריבת צומא רבא אתא ריש כנישתא לזמני ליה אמר ליה כבר אכלי ופסקו לי. אמר ליה אשגת עילאי דלא לימרי אינשי ההוא ר' לא אשגת עילוי אויל עמיה ובסיפא אמרין אבל מן כל עיגול חד פתית ואכל מן כל תבשיל חד פס ושתא מן כל קסמ' חד כוס למדנו מוכן שאע"פ שהפסיק סעודתו חוזר ואוכל ושותה עד שתבוא השמש אך שיפסק מבעוד יום וכבר הקדמתי מזה בערוגת תענית הלכה רע"ז:

[שמי] דין המזמנה לצורך מוצאי יום הכיפורים:

ומה שנהגו להטמין חמין בערב יום הכיפורים לצורך מוצאי יום הכיפורים כתב עלה הר"ד אליעזר כמול בשם רבינו יצחק הלבן זצ"ל שהיה אוסר לעשות טמון מערב יום כיפור ולאוכלו במוצאי יום הכיפורים ואין לומר משום שביתה כלים היה עושה דהא בית הלל לית להו שביתה כלים בדארמינן פרק קמא דשבת ואפי' לבית שמאי אמרין תסם גיגית נר וקדירה אפקורי מפקרי להו ויש לומר משום הכנה דמבין מיום הכיפורים לחול דמצטמק ופה לו ואע"ג דבשבת מותר זהו משום דשבת מבינה לעצמה. ועו' מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל בערב יום הכיפורים אינן רשאין להטמין את החמין כמו שעושין בערבי שבתות מפני שאין מוטמין את החמין אלא לכבוד השבת וזה נמצא אכלו בחול במוצאי יום הכיפורים והלכך אינו רשאי בר ישראל להטמין בערב יום הכיפורים כדי שלא יטמין לכבוד החול וכבר הפליגו בדבר זה אנשי אספמיה ועשו סמיכה שאין מוטמין. אבל מר רב נטרונאי גאון ז"ל הכי אמר להטמין תבשיל מערב יום הכיפורים למה הוצרך לכך בשלמא להטמין לשבת דקא בעי למיכל תבשיל אלא למוצאי יום הכיפורים חול הוא למה הוצרך להטמין מערב יום הכיפורים ימתן למוצאי יום הכיפורים ויעשה צרכיו אבל איסור אין בה והעושה אין ממחין בו ואין מונעין אותו וכן הלכתא וכן מצאתי שהתיר רב נחשון גאון זצ"ל. ואחי ר' בנימין זצ"ל כתב שאין שום מעם לאסור ההטמנה בערב יום הכיפורים ומשום מעם ההכנה שמבין מיום הכיפורים לחול לאוסרה

שבלי סדר יום הכפורים שמי שישי שביל הלקט קמה

לאוסרה הדמנה לא כתיבה אלא גבי שבת ויום טוב אבל חול לא בעי הכנה ומשמע זה התרנו ביצה הנולדת אחר שבת אע"פ דגמרה לה מאתמול. ואי משום דמתבשלא מיום הכפורים לצורך החול מה שאין כן בהטמנת שבת שהשבת מכינה לעצמה הרי ששינונו אין שורין דיון וסממנין אלא כדי שישורו מבעוד יום ובית הלל מתירין והרבר היה אין צורך לשבת כלל ואפי' הכי מתירין בית הלל והלכתא בבית הלל ואם יש מי שמקילין בקניבת ירק ופיצוץ אגוזים מן המנחה [ולמעלה] כל שכן שמותר להטמין מערב יום הכפורים ואין אנו רואין בו צד איסור בשום ענין וכן מנהג פשוט בידינו להטמין ולא שמענו מי שמטחה בדבר :

[שי] דין מבילה בערב יו"כ וסדר וידוי בתפלת המנחה :

ובערב יום הכפורים בשחרית מתפללים כשאר הימים ואין אומרים תחנונים וסליחות ואין נופלין על פניהן ואומרים זכרנו ומי כמך זכור רחמיך וכתוב להיום ובספר היים ואומרים אבינו מלכנו וצרכיך למהר עצמן ולחופ ולטבול בערב יום הכפורים בשבע או בת' שעות וחופפין ומובלין כדרך כל חייבי מבילות ומברכין ברכת המבילה כדרך כל בעלי תשובה או כדרך כל בעלי קריין. ויש אומרים שאין צריך לברך ולא מסתבר מירי דהוה אבעל קרי שמובל שמיצון ברכת המבילה : ומתעטף ולובש בגדים נקיים כדאיתא בפרק כל כתבי אמר ליה ריש גלות לרב המנוא מאי דכתיב לקדוש ה' מנובד אמר ליה זה יום הכיפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה בדהוה בכסות נקיה. ומקרימין להתפלל תפלת המנחה מבעוד יום קודם סעודת ערבית ולהתוודות בתפלת המנחה קודם הסעודה שכך שנו חכמים מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתורה אדם קודם סעודתו שמא תהיה דעתו בסעודה הלכך מקדימין ומתפללין תפלת המנחה כשאר הימים ואומרים זכרנו להיום מי כמך וכל הענין ואחר המכרך את עמו ישראל בשלום קודם שיפסע שלש פסיעות אומר אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו' מה נאמר לפניך וישב מרום כו' על המא שחטאנו לפניך באונם כו' עד לעשות את כל דברי התורה הזאת יהיו לרצון עושה שלום והחן אומרו כמו כן לאחר שמונה עשרה וכן המנהג מה שאין כן ביום הכיפורים שהיו אומרו באמצע התפלה כאשר נפרש לפנינו בענין תפלת שחרית ואומרים אבינו מלכנו ואין נופלין על פניהן במנחה :

[שיא] דין זמן לאומרו ביום הכיפורים ושבת ויה"כ מהו בקידוש היום :

דין הכיפורים שהל להיות בשבת מפסיק סעודתו מבעוד יום ואין צריך לקדש על הכוס לפי שלא קדש היום עדיין והוא צריך לפסוק מבעוד יום מאכילה ושחיה כן מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל וכן יום הכיפורים אין לו קידוש על הכוס וזמן שצריך לברך הא קיימא לן הלכתא זמן אומרו אפי' בשוק ואין מענין כוס שבין שקיבל עליו קדושת היום נאסר באכילה ושחיה : ובסוף פרק בכל מערבין אסיקא דלית הלכתא כו' אחא בר יעקב דאמר דמכרכינן על הכוס ויהבינן ליה לינוקא משום דאתי למיסרך ופי' הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל בשם רבינו שמחה מאושפירא זצ"ל דילמא אתי למיסרך ויהא סבור דכוס של ברכה מותר לשתות ביום הכיפורים משום מצוה שרואה שמשקים אותו שלא לצמאו ויהא נסרך אחר מנהג זה לשתות ביום הכיפורים כוס של ברכה אף לכשיגדיל וע"כ נהגו לומר זמן לאחר כל נדרי :

[שיב] דין איסור אכילה ושחיה ביום הכיפורים .

שנו חכמים יום הכפורים אסור באכילה ושחיה וברחיצה ובסביבה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. הגי' חמשה ענויין כנגד מי כנגד המשה ענויין שבתורה וכל הני איקרו עינוי אכילה ושחיה דכתיב ויעך וירעובך ויאכילך את המן ושחיה בכלל אכילה והא דארימין אסור באכילה לא אמרו אלא חצי שיעור אבל כשיעור ענוש כרת וכמה שיעורה כדתנן האוכל ביום הכיפורים כמותות הנסה כמה ובנרעניתה חייב והשוחה מלא לוגמיו חייב ומפרש בירושלמי מדקאמר כמה ובנרעניתה זאת אומרת שצריך למעט הללה. ועוד מפרש התם כל אכילות שבחזרה בכזית והבא בככותבות ומשני ההא לא כתיבא ביה אכילה אלא עינוי דכתיב וכל הנפש אשר לא תעונה וקום להו לרבנן דבככותבות מייחבא דעתיה בכציו מהכי לא : כל

האוכלין מצטרפין לכבותבות ואומצא במילחא וציר שעל גבי ירק מצטרפין לכבותבות דכל אכשורי אוכלא אוכלא הוא, אכל אוכלין שאינן ראוי לאכילה פטור אמר רבא כס פלפלא או זנגבילא כיומא דכיפורי פטור והני מילי ביבישתא אבל ברמיכתא אוכלא הוא, אכל עלי קנים פטור לולבי גפנים חייב ואלו הם לולבי גפנים כל שליבלבו מראש השנה עד יום הכיפורים יותר מכאן פטור: כתב בעל הדברות ז"ל הני מילי דפטור ממלקות ומשמע דאיסורא מיהו איכא, אכילה ושתייה אין מצטרפין שמה משקין שאינן ראויין לשתייה פטור והשוותה ציר ומורים פטור והומץ מזוג חייב שאינו מזוג פטור אבל לכתחלה אסור, כל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ומלא לוגמיו לפי מה שהוא אדם, עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים, וכתב ר' אחאי בעל השאלות זצ"ל דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים אבל חיה אסורה להתענות עד שלשים יום וכן הלכה ותימה והא בגמרא לא אשכחן חיה אלא גבי נעילת סנדל ובעל הדברות ז"ל כתב (דמהא) [דחיה לא איתמר בגמ' ואי משום] דקתני והחיה תנעול את הסנדל וסתם חיה שלשים יום אין להביא ראיה דהתם משום צינה הוא אבל באכילה אסורה דאם כן הוה ליה למתנייא גבי אכילה ומסתברא דינה כעוברא אם היא צריכה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה ובחולה שמאכילין אותו על פי בקיאיין ואם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו אמרי דבי ר' ינאי חולה אמר צריך רופא אומר אינו צריך מאכילין אותו על פי עצמו ואפי' אינו אומרים אינו צריך מאי מעמא לב יודע מרת נפשו, רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך מאכילין אותו על פי רופא מאי מעמא תונבא הוא דנקיש ליה וספק נפשות להקל ואי אכר איהו ואחרניא בהדיה לא אכר אפי' הרי אחרניא אומרים צריך (ב) מאכילין אותו על פיהו דבי אמרינן תרי כמאה ומאה כתרי לענין כמנא אבל הכא ספק נפשות להקל, מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפי' [דברים] כמאם עד שיאורו עינו, והניא מניין יודעין שיאורו עינו משיבחו בן טוב לרע אמר אבוי במעמא, תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו [דבש] וכל מיני מתיקה שהדבש וכל מיני מתיקה מאירין את העינים, והני מילי אחר אכילה אבל קודם אכילה מיגרר גריר, מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ורבי מתיב בן חרש טתיר ועוד אמר ר' מתיב בן חרש החושש בפיו מטילין לו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות והלכתא כרבנן בכלב שוטה אבל בהחושש בפיו לא פליגי רבנן עליה, שאלתי מלפני מורינן הרב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל, חולה שאכל ביום הכיפורים אם צריך להזכיר מעין המאורע בברכת המזון או לא והשיב לי בכתב גלילי דיון נראה דכיון דלאו מצוה כלל באכילה זו מחמת היום כי אדרבא היום גורם לו איסור אכילה לו ולכל ישראל אלא מפני שפקוח נפש עומד עליו ורוחה לו אישתרי ליה ומשווי ליה כחול לגביה לענין אכילה מסתבר דלא תקון ליה רבנן הוכרה דלא דמי לראש חדש דהתם אסור בתענית ויש באכילה דררא דמצוה דאע"ג דלא מיחייב לאכול פת להיות [זקוק] לברכת המזון בתענית מיהו לא אישתרי מדתנן אין גזרין תענית בראשי חדשים וכו' וגרסינן נמי בירושלמי בתענית כפרק ב' רב יעקב בר אחא מפקד לסיפריא אין אתית איתתא משאלינכון אמרו לה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים ותולו של מועד והנוכה ופורים הלכך סעודת ראש חדש באה מחמת היום חשבינן ליה ושייד הוכרה בברכת המזון דידה כמו שבתות וימים טובים והנוכה ופורים, אבל כאן שהאכילה אינה באה כלל מחמת היום היכי תיסקו אדעתין למימר דתקון לה רבנן הוכרה הא לא עדיפא מתפלה, דרב הונא ורב יהודה אמרי תרווייהו אין להזכיר של חנוכה במסוף הואיל ולאמלי ראש חודש ושבת אין מוסף בחנוכה אלאמא אין שאותה תפלה אינה בא מחמת חנוכה לא תקון לה רבנן הוכרה דחנוכה הא נמי אכילה זו כיון שאינה בא מחמת יום הכיפורים לא תקון לה רבנן הוכרה דחולה זה שאכל לא יום הכיפורים גרם לו היתר אכילה זו אלא פקוח נפשו גרם לו כי יום הכיפורים נאסר בכל אכילה ולא הותר ככלל אפי' באכילת קדשים שיש בה מצות עשה כגון בלחם הפנים ובשעיר החיצון ואין צריך לומר בכוס של ברית מילה כדתנן במנחות כפרק שתי הלחם חל יום הכיפורים להיות בשבת ההלות מתחלקות לערב חל להיות ערב שבת שעור של יום הכיפורים נאכל לערב והבבלים אוכלין אותו חי אפילו לרב נחמן ור' יוחנן דפלוגי ואמרי טוביר וקיימא לן בוותיהו שאני

שאני התם דיומ הוא שנתחייב בד' תפלות כמו תפלת נעילה ביום הכיפורים שצריך להוכיר בה של שבת והבא לא שייך האי מעמא ומדאמרינן בפרק ג' שאכלו מעה ולא הוכיר ראש חדש בברכת המזון אין מחזירין אותו מטעם דאי בעי אכל ואי בעי לא אכל מסתבר ביום הכיפורים האסור באכילה לא תקון הוכרה בברכת המזון כלל אפי' לכתחילה למי שהותר לו לאכול כיון שאין היום גורם לו הלכך הסברא והרעת נותנת כי לא תקנו חכמים לחולה ביום הכיפורים לא קידוש על הכוס ולא הוכרה בברכת המזון וה"ה בתשעה באב. ועוד נראה לעינים שאף אם רצה להוכיר אינו מוכיר דכיון דלא אשכחן הוכרה בברכת המזון אלא ביום שיש מצוה באכילתן איכא למיחש דלמא אתי לזולתי ביה ביום הכיפורים ולאוקומי קרא דועניתם בשאר עינים דטפי אתי למיסרך ולמיטעי באכילת מצוה מבאכילת רשות כדמשמע סוף פרק בכל מערבין דאמרינן התם ליתבי לינוקא ולית הלכתא כרב אחא בר יעקב דאתי למיסרך ואמאי אתי למיסרך בשתייה זו יותר מבכל מאכל ומשתה שהוא אוכל ביום הכפורים ואנן ספינן ליה בידים דאמרינן בפרק וום הכפורים אשה מריחה ידה אחת ונותנת פת לתינוק. אמרו עליו על שבאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו ולא ודאי הכי פירושו כאשר פ' מורי רבינו שמתה משפירא זצ"ל דלמא אתי למיסרך ויהא סבור דכוס של ברכה מותר לשחות ביום הכיפורים משום מצוה מתוך שרואה שמשקים אותו שלא לצמא ויהא נסרך אחר מנהג זה לשחות ביום הכיפורים כוס של ברכה אף לאחר שיגדיל. שנו חכמים התינוקת אין מענין אותן ביום הכפורים אבל מחנכין אותן קודם לשנה קודם לשתים כדי שיהיו רגילין למצות השתא לפני שתים מחניכנא להו לפני שנה מיבעיא אמר רב חסדא לא קשיא כאן בתולה כאן כבריא א' אמר רב הונא בן ח' בן מ' מתנכין אותן לשעבר בן י"ב משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת. ורב נחמן אמר בן מ' בן י' מתנכין [אותן לשעות] בן י"א בן י"ב משלימין מדרבנן בן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוקת ובתינוק ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ור' יוחנן אמר השלמה מדבריהן ליכא ובן י"א מתנכין ובן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת. ובתינוק בן י"א ובן י"ב מתנכין ובן י"ג משלימין מדאורייתא. ופסק רבינו ישעיה זצ"ל דלית הלכתא כר' יוחנן דהא איתותב וכן כתב בעל הדברות זצ"ל דהלכה כרב נחמן ורב הונא דתרווייהו סברי דאיכא השלמה דדבריהן ור' יוחנן דאמר השלמה דדבריהן ליכא ויחידא הוא ועבדינן כרב נחמן בתינוק וכרב הונא בתינוקת. ותמיהא לן מאי דכתב רב אלפס ז"ל אע"ג דקיימא לן כר' יוחנן (3) בתינוקת בת י"ב ותינוק בן י"ג משלימין מדאורייתא וקיי"ל כרב נחמן וכרב הונא דבן י' ובן י"א משלימין מדרבנן בתינוקת ובן י"ב בתינוק והא כוליהו מודו בהשלמה דאורייתא והוה ליה למימר הלכה כרב נחמן וכרב הונא. ורבינו אבן גיא זצ"ל פסק כר' יוחנן דהשלמה דדבריהן ליכא והכי כתב תינוקת בריאה בת י' ובת י"א מתנכין אותה לשעות בת י"ב [יום אחד] משלימין מדאורייתא היתה הולך [בת י'] מתנכין אותה בי"א בלבד ומשלימין בת י"ב ויום אחד. תינוק בריא מתנכין אותו בן י"א וי"ב ומשלימין בן י"ג ויום אחד. חולה [בי"א] מתנכין אותו בן י"ב ומשלים בן י"ג ויום אחד. איזהו חינוך היה רגיל לאכול בב' שעות מאכילין אותו בנ' בנ' מאכילין אותו בד'. ומסתבר כשם שמתנכין אותו באכילה כך מתנכין אותו ברחיצה וסיכה כדי שיהיו רגילין במצות:

[שיג] דין רחיצה וסיכה.

ורחיצה נמי נקראת עינו דאמר ר' נחמן בר יצחק כדכתיב מיס קרום על נפש עיפה ומכתיב על נפש ולא כתיב בנפש שמע מונה ברחיצה קאמר ודבר הנקרא עיפות קרוי עינו דכתיב בדוד כי אמרו העם רעב ויעף [וצמא] במדבר וכל מה שעשה שם דוד קרוי עינו דכתיב על אותו מעשה וכי התענית ככל אשר התענה אבי. וכתב בעל היראים זצ"ל דוקא רוב גופו ומתכוין ליהנות ברחיצה אסור מדאורייתא אבל מיעוט גופו אפילו מתכוין ליהנות ברחיצה לא אסור אלא מדרבנן דתנן המלך והכלה ירחצו את פניהן ואי דאורייתא אסור לא שרינן במלך וכלה ואם אינו מתכוין כגון הרוחץ את ידיו בבקר משום רוח רעה או משום שינוף לכתחילה שרי כרתניא שומר פירות והמקבל פני רבו או מי שגדול ממנו עוברים במים עד צוארם ואינן חוששין ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת חפת הלוקו ופסק רישיה ולא ימות לא הוי שיש כמה בני אדם שיש להנין ברחיצה כזו ותניא נמי מי שהיו ידיו מלוכלכות

(א) פי' חתם ולו דוקא אלא חתם חזרו כשתתנסו. ל"ה גענוי סקט סקט.

בטיט

במיט ובצואה רוחץ כדרבו ואינו חושש אלמא אם אינו מתכוין להנאת רחיצה מותר. והיכא דמתכוין ליהנות אפילו מיעוט גופו אסור כדתני יהודה רנזורת אסור לישב על גבי מיט המטפחת ביום הכיפורים ואסיקנא בטופח על מנת להמפיח ודוקא במתכוין ליהנות אבל אין מתכוין ליהנות לא מיבעיא מיעוט גופו אלא אפילו רוב גופו מותר כאשר פירשנו. ותניא אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו ואם היו ידיו מלוכלכות במיט ובצואה רוחץ כדרבו ואינו חושש ותנא דבי מנשה אישה מדיחה ידה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת אמרו עליו על שמאי הוקן שלא רצה להאביל בידו אחת וגורו עליו שיאכיל בשתי ידיו אלמא כל רחיצה שהיא שלא לצורך הנאה שריא הלכך בהן נושא כפיו נוטל ידיו אבל רחיצת פניו בבקר היא צורך הנאה ורפואה דאמר שמואל טובה שיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית ככל קילורין שבעולם עד כאן לשון היראים ותמצא מזה לפנינו הלכה ש"ס. והא דאמרינן ערב יום הכיפורים מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה אותם כמין כלים נגובין ולמחר מקנה בה פניו וידיו ורגליו מפרשי לה בשאין בה מופה על מנת להמפיח דלא ליתי לידי חטאה וכבר כתבתי מזה למעלה בערנות תענית הלכה ער"ב. ואם היו ניצוצות של מי רגלים ניתוין על רגליו משפשפן ורוחץ ידיו שכך שנינו זה הכלל היה במקדש כל המסך רגליו מעון מבילה והמטיל מים צריך קדוש ידים ורגלים ומפרשינן לה רגלים משום ניצוצות והידים משום דמצוה לשפשף. אמר רב יהודה מותר להצטמן בפירות רב יהודה מצטמן בקרא רבא מצטמן בינוקא רבה מצטמן בכספא וכלים של כסף או של חרס שיש בהן מים בין מלאים בין חסרון אסורין. וסיכה נמי נקראת עינוי שהיא בכלל שתיה כדכתיב ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו א) ודוקא סיכה שהוא לתענוג אסורה אבל סיכה שאינה של תענוג מותרת כדתנן מי שהיה לו חמטין בראשו סך כדרבו ואינו חושש:

[שיר] דין נעילת הסנדל.

ואסורין בנעילת הסנדל ומצינו שנקרא עינוי דכתיב בדוד והוא הולך יחף ומתיב ביה וכו' התענית בכל אשר התענה אבי ודוקא מנעל או סנדל של עור אבל אם אינו של עור שרי כדאמרינן רב יהודה נפיק בדרהיטני אבוי נפיק ברהוצא רבה נפיק בדיקולי רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק. ב) ירושלמי יוצאין באנפיליא של בגד ביום הכפורים ואין יוצאין באנפיליא של עור אמר רבה בר בר חנה אני ראיתי את ר' אליעזר שיוצא בסנדל של שעם דבעיני צבור ואמרינן ליה ביום הכיפורים מאי ואמר לי לא שניא. והחיה תנעול את הסנדל דברי ר' אליעזר וחכמים אורסין ירושלמי הוינן סברין מימר על סיפא אשכח תנא איבו להון וחכמים אורסין בשניהו פ' ברחיצת פנים של מלך וכלה ובנעילת סנדל של היה ופסק רבינו ישעיה וצ"ל כרבנן דיהודי ורבים הלכה כרבים ויש פוסקין בר' אליעזר דמפרשינן מעמיה כדתניא אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום ג) אמר שמואל כל שהוא משום סכנת עקרב מותר. ותניא תינקת מותרין בכולן באכילה ושתיה ברחיצה וסיכה חוץ ממנעל וסנדל:

[שמו] דין תשמיש המטה.

ואסורין בתשמיש המטה דאקרי עינוי כדכתיב אם תענה את בנותי. ירושלמי ברחיצה הוא אסור בתשמיש המטה לא כל שכן תיפתר במקום שנהגו שלא למבול או קודם שתקנו מבילה לבעלי קריין. תנו רבנן הרואה קרי ביום הכיפורים יורד וטובל ולערב ישפשף ואוקימנא ומבערב ישפשף יש מפרשים אם מתחילת הלילה ראה קרי כשהוא טובל ביום הכיפורים משפשף בבשרו כדי שיתנקה הקרי ורבינו שלמה וצ"ל פ' מערב יום הכיפורים יחף וישפשף שאם יראה קרי בלילה יהא ראוי למבול למחר. וכתב בעל הדברות ז"ל השתא דקיי"ל כר' יהודה דאמר אין דברי תורה מקבלים שומאה אסור למבול ולכתחלה נמי מנהגא הוא דאיכא אתרא דנהוגי למבול בעלי קריין ואיכא אתרא דלא נהוגי ולא דחי לעינוי ונראה בעיני שמצוה ומותר למבול שלא נאסרה אלא רחיצה של תענוג תנא דבי ר' ישמעאל הרודה קרי ביום הכפורים עונותיו מחולין לו. ותניא סדורין לו ואוקימנא סדורים למחול ותוא שלא הרודה תני תנא

קמיה

א) ירושלמי. סיכה בין שיהא על תענוג בין שיהא על חטא. ב) ואל תחזי (אלה) כרחיבה וסיכה על הטעם אסור ורחיבה על הטעם מותרת [אלה] מדבריהם. וחסרין למן חקתה ביום ככל נוסף ויאך הוא תענה לו חטאין וכו'. ג) כ"ס בשבלי הלכת קרי ותניא כתיב. ב) ותנחמי גב"כ סיכה דמסקן או כתיב גמי על צדוכה לזכורה וקא דחיל למיכל כלה חסדי לו מן סקריה לו מן לחסיה קרי ותניא מרובה אביי' ומסקן דלארי שמואל כל מחמת עקרב מותרין חמטין מזה דלכמה כ"ל חקתה סייח נמי לפרוטי סימן. ג) כ"ס עס. ח"כ רב מן נוסף חמטין סימן כלה ע"כ.

קמיה דרב נחמן הוואה קרי ביום הכיפורים ידאנ כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא אמר רב נחמן בר יצחק תדע שכל העולם כולו רעב והוא שבע כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מפיש חיי סני ומסני [שנאמר יראה זרע יאריך ימים]:

[שמוז] דין איסור מלאכה ביום הכיפורים.

וכל מלאכה ומילמול או הוצאה הנאסרת בשבת אסורה ביום הכיפורים דקיימא לן עירוב והוצאה לשבת עירוב והוצאה ליום הכיפורים והא דאמר רפרם בפרק שני שעירי עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכיפורים מייטנין ליה בכריתות פרק אמרו לו. ואמרינן עלה דליתא דהא דרפרם ברותה היא. ואסורין בקניבת ירק בין ביום הכיפורים שחל להיות בשבת ובין ביום הכיפורים שחל להיות בחול וכן אין מפצעין באגוזים ואין מפרכין ברימנים והכי אתוקמא בשבת פרק אלו קשרים:

[שיו] דין סדר תפלת ערבית והיתר נדרים בליל יום הכיפורים.

בערב יום הכיפורים חולצין מעליהן מבעוד יום שהרי נעילת הסנדל מן העניינין ובאין יחיפין לבית הכנסת ובתפלת ערבית עומד שליה צבור באימה ויראה ברתת וזיע ואומר כל נדרים ואסורים כו' ויש רגילין לברך על מצות היתר נדרים ושבועה* ונראה בעיני שאין טוב לברך והוא ברכה לבטלה. מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל שהגיה והנהיג לומר מיום הכיפורים הוזה עד יום הכיפורים הבא עלינו מולחן אתחורמנא בהון וכתב שכן עיקר והאומר מיום הכיפורים שעבר אינו אלא מועה שאי אפשר לו אלא להתיר את עצמו ובלא הורטה דמעיקרא ובלא יחיד מנחה או שלשה דריומות ועוד שהלכה כרב פפא דהוא בתרא דאמר בפ' השולח נט שצריך לפרט את הנדר והכי נהיגינן אלא מיום הכיפורים הוזה עד יום הכיפורים הבא עלינו עיקר וסמך לדבר הא דאמרינן בנדרים הוצאה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרים שאני עתיד לידור יהיו בטלין ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר. ומה שנהגו לאומרו פעמים שכך רוב דברי חכמים משולשים. מגל זו מגל זו קופה זו קופה זו קופה זו במנחות. וכן חלוץ הנעל [חלוץ הנעל] וכן רוב דברים מותר לך מותר לך מותר לך. ואני שמעתי שיש מקומות שאומרים אותו פעם אחד וכן נראה אך לפי שמומם הרגילו נ' פעמים כעין היתר נדרים והוסיפו כן במחזורים ישנים חוץ מגזרת הישוב ותקנת הקהילות שהיו מדמים שהוא היתר נדרים ודברי הבאי ופורחין באויר. ומה שתקנו לומר כך ביום הכיפורים ולא בראש השנה כמו שהוא במשנה משום דיום הכיפורים ביטול מלאכה ואיכא כינופיא טובא וסמוך הוא לראש השנה ופעמים שיום הכיפורים נקרא ראש השנה כדכתיב בראש השנה בעשור לתרש ואמרינן אי זו הוא ענה שראש השנה שלה בעשור הוי אומר זה יובל עד כאן לשונו ורבינו ישעיה זצ"ל השיב עליו בפסקיו והוזה נוסח דבריו ראיתי שרבינו תם ז"ל תלה הטעם כל נדרים שאנו עתידין לעשות מהיום ועד יום הכיפורים שאנו מתנים ביום הכיפורים זה שכל נדרים שאנו עתידין לעשות מהיום ועד יום הכיפורים לשנה הבאה יהיו בטלין ושיבש הלשון שאומרים בני העולם מיום הכיפורים שעבר עד היום הזה אלא צריך לומר מיום הכיפורים זה עד יום הכיפורים העתיד לבא עלינו וגם שיבש שנדרנו אלא שעתידין לידור ואינם נראין לי דבריו תרא דאמרינן רב הונא בר חיננא סבר למודרשיה בפירקא אמר ליה רבא תנא מסתים לה סתומי כדי שלא ינהנו קלות ראש בנדרים ואת דרשת ליה בפירקא אלמא אינו טוב להודיע זאת ברבים ואנו עושין כן ברבים ביום שהיא לסליחה ולכפרה ומקילין בנדרים ועוד שאנו משנן הלשון האמור בספרים שאומרים כל העולם וישכתוב במחזורים. ונראה לי מה שאנו אומרים שנדרנו וגם מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה הבא עלינו היא עיקר ומעם הדבר למה תקנו הראשונים לומר כך בלילי יום הכיפורים משום דקיי"ל דעל כל עונות שבתורה אם עשה תשובה יום הכיפורים מכפר וראו הראשונים משום עון אינו מעבב [את] הכפרה שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכיפורים מכפר אך עון הנדרים שאם נדר ליתן צדקה אין יום הכיפורים מכפר עד שישלם את נדרו שכל דבר שהוא מחויב אין יום הכיפורים מכפר כדתנן בכריתות חייבי חטאות ואשמות וודאין שעבר עליהן יום הכיפורים חייבין להביא אחר יום הכיפורים אלמא אין יום הכיפורים פוטר

מה שהוא חייב וה"ה אם חייב לקיים נדרו אין יום הביפורים מכפר לו לפשוטו עד שיקיים נדרו ואם אדם זכור נדרו היה מקיימו אבל אם נדר ושכח לא נמצא שהוא ענוש בעבור שהוא קשור בנדרו ואינו מקיימו בעבור זה תקנו הראשונים לומר זה שאם עשינו שאם נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו אנו מתחרטין ככל אותן הנדרים ומתירין זה לזה ואע"ג דקיימא לן צריך לפרוט את הנדר הני מילי כשיודעין אבל אנתנו אין אנו מתחרטין על מה שאנו זכורין אלא על מה ששכחנו והוה מה שאנו מסיימין ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה לומר שאנו מבקשין חרטה על השגגות שלא נענש עליהם וחרטה יפה היא שאילו היינו יודעין בשעה שנדרנו שנשכח לא היינו נודרין וכל הצבור מתירין זה לזה ועוקרין הנדר מעיקרו כדי שלא יהא שום דבר מעכב כפרייה ותקנו לומר אותו ג' פעמים שמי שלא שם לבו בפעם הראשונה יכול לבטל בפעם שנייה ושלישית ובשם הר"ר ישועה ב"ר הלל זצ"ל מצאתי בודאי שאין היתר בלשון זה אלא למי שנדר הנאה מחבירו או שהתירו בלשון נדר או שבועת חרם או איסר או בכל לשון שאדם מדיר או נודר הנאה מחבירו כי ודאי נדרים כאילו יכול החון המומחה לצבור להתיר ואפי' נדרו ברבים. ואחרי ר' בנמן זצ"ל כתב ואמר אני שאין בלשון הזה לא לשון הפרה ולא לשון התרה ולא בנדרי יחיד ולא בנדרי צבור ולא במודר הנאה ולא דבר. אחר בין שכחין בין זכורין אין בזה הלשון לשון התרה כל עיקר. מכמה ענינים חדא דהא קיימא לן דצריך לפרוט את הנדר ועוד אפי' נאמר שהשליח צבור חשוב מומחה היכן מצינו חרטה הנאמרת על פי המתיר כזה שהיחיד המומחה הוא המתחרט בנדר אחרים והוא המתיר ועוד היכן מצינו חרטה פורחת באויר שאינה תלויה בדבר. הלא המתחרט צריך לחלות חרטהו בדבר ולומר אדעתא דהכי והכי לא נדרי כדאמרו ההם אדעתא דמחיו לך קצארה מי נדרת אדעתא דליקפד רב נחמן מי נדרת ואמר ליה לא והכא אין דבר לא בסתם ולא במפרש להיתלות עליו חרטה ועוד גדולה מואת שפעמים שיש בבית הכנסת בעל נדרים ודעתו הראשונה של שעת הנדר עליו ולאחר זמן שבא יתחרט ומורה לעצמו לסמוך על היתר זה ונמצאת שיגנתו עולה וזון אלא ודאי אין בלשון זה לשון הפרה והתרה כל עיקר והסומך עליה עובר בכל יחל ומה שהנהיגו הראשונים לאמרו לפי מה שמצינו שהנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן ונקרא רשע וחוטא כמו ששינינו בנדרי רשעים וכתוב וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא אם אינו חדל לנדור נקרא חוטא וכתוב ואחר נדרים לבקר שכל הרגיל בנדרים פנקסו מתבקר ועונותיו נזכרין. ועונש הנדרים חמור כדכתיב אל תתן אף פיך לחטאי את בשרך וגו' ובעון נדרים בניו של אדם מתים לכך הנהיגו לומר כל נדרים שיתכפר להם עון הנדר. ומצינו צורך סליחה אפילו בנדר שהופר. כדכתיב ואם הפר יפר אותם אישה ביום שמעו וגו' וה' יסלח לה כמה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנוזר ושמע בעלה ואשר לה והיא לא ידעה ועברה על נדריה ששתת יין ונטמאת למתים זו היא שצריכה סליחה הנה מצינו שהצריך הכתוב סליחה אף בנדריה שהופר. וכן מצינו צורך סליחה אף בנדר שנתקיים כדכתיב וכפר עליו מאשר חטא על הנפש כדאמרינן ע"י שציער עצמו מן היין הא למדנו שהנודר צריך כפרה א"ל לפי מה ששינינו ארבעה נדרים התירו חכמים נדרי ורוזין נדרי אונסין נדרי שגגות נדרי הבאי. ובני אדם רגילין בהן מתוך כך צריכין כפרה שיהא הין ולאו ש"נו צדק ולא יהא שום דבר מעכב כפרייה ותחילתם ע"י חרטה הותרה שלא יהא בהם תורת נדר כל עיקר: או י"ל לפי שהן סמוכין לחג הסוכות שהוא זמן נדרים לעבור עליהם בכל תאחר כסתמא דמתניתין דפ"ק דר"ה דבעינן ג' רגלים כסדרן והג המצות תחילה ולפי שיה"כ הוא יום סליחה וכפרה הנהיגו הראשונים לומר כן והרי הוא כמו הכרזה והודעה לרבים לרזון בכך ואפ"ה צריכין כפרה לפי שקבלו עליהם בלשון נדר והיה עליהם לקבל בלשון נרבה ובפ"ק דנדרים משנינן אפי' לר' יהודה תני נודב ומקיים ולא נודר ומקיים ולכן מוכרין לשונות הללו דשייכו לנדרים. וכן מזכיר שבועה וחרם כלומר בין אם נדר או הקדיש בלשון נדר איסר וקיום או בלשון שבועה וחרם שגם לשונות הללו ענינן קשה כדכתיב ע"כ אלה אכלה ארץ וגו'. ואמרי' ביומא עבר על עבירות חמורות ולא תשא עמהן ולפי שהעונש בנדרים ושבועות קשה ושגגתן עולה וזון לפיכך הנהיגו להזכיר כל נדרים בפני עצמו כדי שיהיו יחין אל לבו למען אשר לא יכשל לא בקלות ולא בחמורות. ומה שהנהיגו ר"ת זצ"ל היא נפלאה [בעינינו] חדא דתנא מסתים לה סתומי דאיחא התם כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים וכדאמרי' על תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות ועוד כשאתה

אומר כן בפני ההריונות ועמי הארץ ובפני הנשים אתה מביא שגנתם לידי ודון רהתם איתוקמא ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר ועכשו אין אתה מחלק להן בין זכור לשאינו זכור אלא בסתם אתה מתנה עליהן שיהו במלין, ועוד תמה על עצמך מה שנהגו לומר כולהון אתהרשנא בהון אי נמי יהון שרן שבוקין וכי היאך אדם יתחרט על מה שלא נדר או יתיר מה שלא נדר וכן מה שאומרין עליהן אח"כ ונסלה לכל עדת בני ישראל ולגר הנגר בתוכם וגו' וכי מתודה אדם ומבקש סליחה על חטא עד אשר לא יחטא אלא ודאי מנהג הראשונים [עיקר] ואין לסור ממנו ימין ושמאל, וכן הנוהגין לברך על מצות היתר נדר ושבועה לא נודע לנו מה מקום לברכה זו ומאין הרגלים כי הנודר מצוה עליו לקיים ומה שאנו אומרים לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו אינה מצוה עשה שתהא מעונה ברכה ואפילו מדבריהם אלא רפואה שניתנה התורה לאיולתו של אדם הרגיל בנדרים כדכתיב יש בומה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא עוד מצאתי בשם ר"ת ז"ל (ג) דלא משתרי בכל נדרי שאנו אומרים אלא נדרי יחיד שנדר על עצמו שתלוי הדבר בו שהרי אומר על נפשתנא אבל נדרי רבים כגון תקנות וגזרות ב"ד ושבועת אלמנה ושבועת לזה ושומר וכיוצא בהן*) לא משתרי כלל שהרי אינן תלוין בדעתו בלבד אלא בדעת המקום ובדעת ב"ד (ובדעת הממשלה) ואין לומר דנדרי צבור משתרי הואיל והוא נאמר בבית הכנסת הוא ההואיל וצבור נדרו מסתמא הן וכוורין בשעת הנדר ואם הוא זכור לא מהני כדאמר אבוי ועוד שלא נתקן זה (מפי) [בימי] התנאים אלא משום דקילי נדרי ושלא יכשלו בעבריינות ושל יחיד קילי ושל צבור לא קילי ואי דלא קילי לא דרשינן, ובתשובות הגאונים זצ"ל מצאתי רוב הגאונים מוחין לומר כל נדרי לפי שאין בו שום תקנה רק רע וזלתי נוסחת רב האיי גאון ז"ל והכי איתא בסדר רב האי גאון כל נדרי ואסרי ומרמי וחרמי ושבועי דנדרנא ודאישתבענא ודאחרמנא ודאסרנא על נפשתנא מיום צום הכיפורים [שעבר עד יום צום כיפורים] הוה ועברנא עליהן בשליו או באונסא ניבעי רחמי מן קדם מרי שמיא דלישירי לן דלישבוק לן נדרנא לא (א) נדר למחייב עליהו איסרנא לא אסרי למיחמא בהון ושבועתנא לא שבועי למלקי בדילהון ככתוב ונסלה וגו', לאחר השלמת כל נדרים מברך שהחיינו להוציא את הרבים ידי חובתן שהרי אי אפשר לאומרו על הכוס שאין כוס ביה"כ כמו שפירשנו למעלה, ואומר והוא רחום יכפר ברכו אשר בדברו מעריב ערבים ובשבת אומר אשר כילה וחותרמין פורש סוכת שלום ואומר אלה מועדי ובשבת אומרים ושמרו אלה מועדי וקדיש עד לעילא ובחפלה מוכיר זכרנו מי כמוך לרור ודור נניד גדלך ובכך תן פחדך כסדר ראש השנה עד המלך הקדוש אתה בחרתנו ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הכיפורים הוה כן ואין אומרים מועדים לשמחה ואומרים יעלה ויבוא ואין אומרים והשיאנו ואומר אלהינו ואלהי אבותינו מחול עונותינו ביום הכפורים הוה וכי וחותרמין מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמי ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים (ד) ומזכיר במודים זכור רחמך וכתוב לחיים ובספר חיים בשים שלום, ואומר אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך תפלתנו מה נאמר לפניך על חטא עד את כל דברי התורה הזאת יהיו לרצון עושה שלום, לאחר שהתפללו בלחש מתחילין אהבת צדק יעלה תחנונינו היה עם פניפות שלותי ומזכיר י"ג מדות ואומרים סליחות ויודים כפי רצונם ואח"כ אומר סלח נא לעון העם הזה כל אותה הענייה הכתובה בסדר התחנונים וקדיש גמור ואם הוא שבת אומרין ויכולו מגן אבות ואין מזכיר בו של יוה"כ אהבת צדק וכן אומרים במה מדליקין :

[שיח] דין אם מותר לקרות בבהב"נ ולומר סליחות וודיים לאור הנר ואם רשאין להדליק נרות בבתיהן.

ובלילי יום הכיפורים רשאין לעיין בספר ולקרות סליחות לאור הנר דאימת יוה"כ עליו ולכא למיחש שמא ושה ורבים מצוין שם והוי כתרי גברי בחד ענינא מותר לקרות לאור הנר בשבת, וכבר הקדמתי מזה בערוגת שבת הלכה ס"ד, ורשאין להדליק נרות בבתיהן כדתנן מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין ומדליקין בבתי כנסיות ובתי מדרשות ובמבואות אפלים ועל גבי תחולים

(*) כגללוס דזא כל מיני טיטוס טענס המעטנס ומסנס בני דוינס של המדינס .

(ג) ככ"י ב' איתא טעמ"פ טעמו אומרין צניס סכנסת אינו זו דכסא כפרקא כיון שאין לנו אומרים לקסל מוסיפין חסם עוד חסר ל"ח. (ד) ככ"י ב' איתא ובנסת מוזכיר על שנת ומותם מקדש השנת וישקלל ויום הכיפורים .

החולים תאנא בין שאמרו להדליק בין שאמרו שלא להדליק שניהם לא נתכונו אלא לדבר אחד מאן דאמר אין מדליקין שמה יראה באשתו ויתאווה [לת] ומ"ד מדליקין כדי שיראה ויתבייש שאמור לשמש בפני הנר ויוה"כ אסור בתשמיש המיטה כאשר פירשנו למעלה בהלכה שמו"ו:

[שימ] דין נמילת שחרית פניו וידיו וסדר תפלת שחרית.

ובשחרית יום הכיפורים יש שנוהגים להשכים בעמוד השחר כשאר ימי המעמדות ומתפללין ואומרין סליחות ותחנונים עד שיאיר המזרח ואע"פ שרחיצה אסורה ביום הכיפורים רשאי ליטול ראשו אצבעותיו שחרית כדי להעביר רוח רעה השורה על היום. ובתשובות הגאונים ז"ל מפרש לאחר שעשה צרכיו מותר ליטול ידיו מידי דהוי אמטונפות בטיש ובצואה ואין לך מינוף גדול מזה ואי עביד בסודר דאית ביה כדי הרהה אסור דלמא אתי לידי מחיטה אבל אי לא עביד צרכיו יקנה ידיו בכטפחות הנגובות דלא אתי לידי מחיטה משום דכתיב ארץ בנקיון כפי'. ורבינו אליקים זצ"ל כתב בפירוש פרק בתרא דיומא אמר לן מורה צדק דכשהוא עומד מכשרו שחרית הוי כמלוכלך שהרי ידים עסקניות הן ויכול לרוחץ. ודין עינוי נמי יכול לרוחץ משום שנאמר כל פעל ה' למענהו. ובעל הדברות ז"ל כתב שחרית נוטל ידיו כדרכו דנמילת ידים מצוה עמברך על נמילת ידים אבל פניו אסור ועוד המצא שהקדמו מדיני הרציה בהלכה שי"ג: וכיון שהולך יחף יש' אומרים שאינו מברך שעשית לי כל צרכי שהרי אסור בנעילת הסנדל ובעל הדברות ז"ל כתב מסתברא כיון שבירו ורשותו הוא לנעלם מפני סכנת עקרב מותר ויכול לברך כסדר כל השנה ולא דוקא כי סיים מסאנא כי הוי דלא שמע קול תרינגולא [מברך] כיון שבירו הוא. וגומרין סדר הברכות והזמירות ואומרים נשמת כל חי וכל סדר התפלה ומתפללין בלחש כסדר שהתפללו ערבית ואחר המברך את עמו ישראל בשלום אומר אבל אנחנו הטאנו מה נאמר לפניך עד את כל דברי התורה הזאת ואומרים קדושתא שושן עמק איומה או אחרת לסדר היום כסדר הכתוב במחזורים ומזמירין שלש עשרה מדות ואומרים סליחות ויודוים ושליח צבור מהוודה אבל אנחנו הטאנו מה נאמר לפניך על הטא באמצע התפלה בכרכה רביעית כסדר הכתוב במחזורים וכן במוסף וכן במנחה וכן בנעילה. אך בנעילה במקום אתה יודע רזי עולם ועל הטא אומרים אתה נתון יד לפושעים כאשר נפיש לפנינו שכך שנו חכמים מצות וידיו ערב יום הכיפורים עם השיכה אבל אמרו חכמים מתודה אדם אכילה שמה המרוף דעתו בסעודה. ואע"פ שהתודה קודם אכילה מתודה אחר האכילה ואע"פ שהתודה ערבית יתודה שחרית ואע"פ שהתודה שחרית יתודה במוסף במנחה ובנעילה והיכן אמרה אחר תפלתו ושליח צבור אומרה באמצע תפלה כמו שכתבנו. ויש מקומות שנוהגין כשהחזן אומר את התפלה בקול שאומרים היודיו באמצע התפלה בכרכה הרביעית וחזר ואומרה לאחר המברך את עמו ישראל בשלום בדרך שאומרין אותו בתפלת לחש. וכתב רבינו ישעיה ז"ל שזו היא טעות גדולה שלא מצינו שיהא אדם צריך להתוודות פעמים בתפלה אחת וכן עיקר שבתפלת לחש אומרין אותו לאחר התפלה ושליח צבור אומר אותו באמצע וכן המנהג הנכון הפשוט בישראל. ומחו סדר היודיו רב אמר אתה יודע רזי עולם ושמואל אמר אתה יודע מעמקי לב ולוי אמר ובתורתך כתוב לאמר רזי יוחנן אמר רבון כל העולמים ורב יהודה אמר כי עונותינו רבו מלמנות ורב המנוא אמר עד שלא נוצרתי אינני כדאי והוה היודיו דרב המנוא זומי כיומא דכיפוריא פ' כל אלו ראשי יודוין הן. אמר רב זוטרא לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו הטאנו אבל אם אמר אבל אנחנו הטאנו תו לא צריך דאמר רב המדודי הוי קאימנא קמיה דכר שמואל והוה יתיב כי מטא שליחא דצבורא אבל אנחנו הטאנו קם אכרעיה אמנא שמעי מינה עיקר וידויה האי הוה. (א) ותניא כיצד מתודה אומר עויתי פשעתי הטאתי כו' וחכמים אומרים הטאתי עויתי פשעתי וכו' והלכה כחכמים ועיקר וידיו על הטא הוא [בסימן] אר"ש וס"ג. אונס רצון שגגה דזון סתר גלוי אבל האריכו בו וסדרוהו כאלפא ביתא. ובשחרית אין מנהג בישיבה לומר אתה כוננת ולא סדר עבודה אחר וחוחמין בקדושתה כי אתה סולחן לישראל כו' ואומר ברכת כהנים וכהן הבא לישא את כפוי ביום הכיפורים נוטל ידיו ומברך שנאמר שאו ידביכם קודש וברכו את ה' ואומרים אבינו מלכנו וקדיש נמור:

באו

(א) ובעל הטובות ז"ל כתב מסתברא דלכל אהנו חסדו ועל חסדו שלנו אומרים נה' י"ד. דקיי"ל דלחן לזיר לפיכך חסדו חלה לשבח
 חסד אהנו טייטו חסדנו וז' טענו וכו' נה' י"ד. כ"ה במסכת ספ"ק.

[שב] דין סדר קריאת התורה והפסרה ותפלת מוסף ותפלת מנחה ואם יש נשיאת כפים במנחה:

בא לקרות בתורה מוציאין ספר תורה וקורין בה שעה בני אדם ואם הוא שבת קורין שבעה וקורין פרשת אחרי מות עד כמעשה ארץ מצרים ויש (שמרלין) (שרגליו) לקרות פסקא ראשונה לכבד מתחילת הפרשה עד ועש כאשר צוה ה' את משה לפי שזה הוא סדר ענינו של יום ולא יותר ומפמיר קורא בספר תורה אחר בפסקין של מוסף ובעשור לחדש בפרשת פנחס ומפמיר בישעיה ואמר סולו סולו פנו דרך עד כי פי ה' דיבר ויש בה מענינו של יום הלא זה צום אבחרהו וכן לקרוש ה' מבוכד ואמר מר זה יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתייה אמרה תורה כבדהו בכסיה נקיה וחוממין בברכות על תורה כדרך שחוממין בתפלה בין כשחל בשבת בין כשחל בחול ופסקין צדקה על שם אגרא דתעניתא ואומרים תהלה וקדיש עד לעילא ומתפללין של מוסף בלחש כסדר הכתוב במחזורים ואומרים אבל אנהנו חטאנו מה נאמר לפניך על חטא כסדר שהרית וערכית ויש אומרים אותו בסימן אר"ש זס"ג ולא יותר בין ליחיד בין לצבור ואומרים קדושתא אשען במעשי אורח או קדושתא אחרת לסדר היום ואומר סדר עבודה אתה כוננת או סדר אחר על שם ונשלמה פרים שפתינו ויש שרגליו לשנות משניות יומא ואין אומרים סליחות במוסף ולא שלש עשרה מרות ומתודה באמצע התפלה הכל כמו שכתוב במחזורים וחוממין בקדושתא כי אתה סולחן לישראל ואומר ברכת הכנים ואומר היום תאמצנו וקדיש גמור אין כאלהינו וקדיש בלא תקבל. וכתב בעל הדברות ז"ל שצריך להוזהר שלא להאריך ולהרבות בסליחות שבתפלות (שחרית) כמו שרגליו להאריך כדי שיהפילו במוסף קודם שתגיע שעת המנחה דקיימא לן היו לפנינו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין אלא שנהגו להאריך ובתפלת המנחה אומרים מה נאוו על ההרים כדרך ימים טובים ואם הוא שבת מתפללין אם תשיב ואומר תהלה ובא לציון וכולא סדרא וקדיש עד לעילא ואם הוא שבת אומרים ואני תפלתו ומוציאין ספר תורה וקורין בו ג' בני אדם בפרשת אחרי מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הפרשה והקורא שלישי בתורה הוא המפמיר בנביא ומקדישין בין קריאת התורה להפסרה ומפמירין בנבואת יונה בתרי עשר ומתחילין ועלו מושיעים בסוף נבואת עובדיה ומסיים מי אל כמוך בסוף נבואת מיכה דקיימא לן בנביא של שנים עשר מדלגין מנביא לנביא וחוממין בברכות כסדר היום. ומה שנהגו לקרות במנחה בעריות שיום הכיפורים אין מתכפרין בו הגאונים ז"ל מפני מה קורין ביום הכיפורים במנחה בעריות שיום הכיפורים אין מתכפרין בו עוונות עד שיחזרו בתשובה ואע"ג דאמרינן כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר לית הלכתא כר' אלא כי ההיא ברייתא דתניא שאל ר' מתאי בן תרש את ר' שמעון בן יוחי ברומי שמעת הארבעה הלוקי כפרה בו? וכיון דלא מכפר יום הכיפורים אלא בתשובה עמג לפיכך קרינו בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירה שבאת לידו וחוזר בתשובה כדי שיכפר לו עון ההוא. ובתפלה לחש מתפללין ומתודין כדרך שהתפללו והתוודו ערבות ושחרית ואומר קדושתא אורך בקול ערב או אחרת לסדר היום ואין אומרין סדר העבודה במנחה אך אומרים סליחות ורדין ואומרים שלש עשרה מרות ושלוש צבור מתודה באמצע התפלה הכל כסדר הכתוב במחזורים וחוממין בקדושתא כי אתה סולחן לישראל ואין אומרים כהנים בשלשה פרקים כהנים נושאין את שבת אין אומרים צדקתך צדק וקדיש גמור: תנן תם בשלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית במוסף ובמנחה ובנעילת שערים. בתענית ובמעמדות וביום הכיפורים ואמרינן עלה בגמרא תענית מי אית בהוא מוסף חסורי מחסרא והכי קתני בשלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים. תניא שחרית מוסף ומנחה ונעילה יש בהן נשיאת כפים (ס) ר' יוסי ואומר נעילה יש בהן נשיאת כפים מנחה אין בהן נשיאת כפים א"ר נחמן הלכה כהמה פרסי כתפילת נעילה דמי. יש מדקדקין מיכן שאין נשיאת כפים במנחה ביוה"כ שהרי תפלת נעילה אחריה ואין לומר בה כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלי שאין מאחרין תפלת המנחה

(ס) ככ"י ב' איתא דבני ר"מ ר' יוסדא אומר נמחה ונעילה לין בסי נשיאת כפים.

המנחה ביום הכיפורים כל כך לפי שצריכין להתפלל נעילה בשעת תעניות שאין להן להתפלל תפלת נעילה מאחרין להתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה קרוב לשעת נעילה הוי ליה תפלת המנחה דשאר תעניות כתפלת נעילה דיום הכיפורים הלכך נושאין כפיהם בשאר תעניות במנחה אבל אין נושאין כפיהן במנחת יום הכיפורים. ורבינו גרשום ז"ל פ' והאידנא מאי מעמא פרסי כהני דייהו וכו' הואיל והלכה כר' יוסי מאי מעמא פרסי כהני דייהו ביום הכיפורים במנחה ומשני כיון דסמוך לשקיעת החמה פרסי. פ' שהיו מאחרין לתפלת המנחה כתפלת נעילה דמי הרי פ' בהדיא דבמנחת יום הכיפורים איכא נשיאת כפים ומשמע לפי פירושו דהבי גרים ואילו האידנא מאי מעמא פרסי כהנא דייהו במנחתא ומשמע דאיום הכיפורים קאי והוא הדין אכולהו שאר תעניות ולא גרים במנחתא דתעניתא גם רבינו יצחק פאסי זצ"ל גרים ואלא האידנא מאי מעמא פרסי כהני דייהו במנחתא ולא גרים בתעניתא א) מכל מקום נראה בעיני שאין נשיאת כפים במנחה ביום הכיפורים דאמרין כסוטה פרק אלו נאמרין בזמן שהכהנים מברכין העם מה הן אומרים אמר ר' יורא אמר רב חסרא ברכו ה' מלאכיו וכו' במוספי דשבתא מאי אמר רב אסא הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וכו'. במנחתא דתעניתא מאי אמר רב אחא בר יעקב אם עונגנו ענו בנו וכו' בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר ר' זוטרא ואמרי לה במתניתא [תנא] הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' מרקאמר הכא במנחתא דתעניתא והדר קאמר בנעילה דכיפורי ש"ס דבשאר תעניות קאי ולא במנחת יוה"כ. ואחי ר' בנימין זצ"ל סבירא ליה כפי' רבינו גרשום זצ"ל דהא עלה קיימינן כדקאמר ויש מהן ארבעה פעמים ביום ועלה קא מפלגי בברייתא ר"מ ורבי יהודה ור' יוסי ואיפסקא הלכתא כר' יוסי וכיון דאיפסקא הלכתא כר' יוסי בעי תלמודא האידנא מאי מעמא פרסי כהני דייהו במנחתא ומשני כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלינא ליה כתפלת נעילה דמאי פ' לפי שסדר היום מרובה ומאחרין תפלת המנחה עד קרוב לשקיעת החמה ואין הפרש בזה בין יום הכיפורים לשאר תעניות והא דקאמר בסוטה במנחתא דתעניתא להוציא מנחה דכל יומא ולא הוציא יוה"כ מן הכלל כמו שלא הוציא ימים טובים מכלל מוספי דשבתא אלא דרגא דרגא קא סליק ברישא קאמר בזמן שהכהנים נושאין את כפיהן העם מה הם אומרים וקאי אתפלת שהחית דכל יומא והדר קאמר במוספי דשבתא מאי והוא הדין לכל שאר ימים שיש בהן תפלת מוסף והדר קאמר במנחתא דתעניתא והא הדין ליום הכיפורים והדר קאמר בנעילה שהוא ביום הכיפורים לבד. מכל מקום מנהג פשוט בידנו שלא לאומרו במנחה מאחר שאמר אותו בנעילה ואנו כתבנו מה שנראה לנו :

[שבא] דין סדר תפלת נעילה.

תנן התם שלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהם ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילת שערים ואלו הן שלשה פרקים בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים מאי נעילת שערים ר' אמר צלותא יתירתא ושמואל אמר מה אנו פ' סדר וידוי ולא סדר ברכות וקיימא לן כרב דתניא שחרית מתפלל שבע ומתודה שבע ושמואל שבע ומתודה שבע ומתודה מתפלל שבע ועולמועל חטא אלא אומרים אתה נותן יד לפושעים מה אנו מה חיינו אתה הברדת אנוש מראש הכל כמו שכתוב בסידורים. ירושלמי אימתי היא נעילה רב אמר בנעילת שיערי שמים ושמואל אמר בנעילת שיערי היכל אחוה דרב אדא הוה סייך גולתיה דרב בצומא רבא אמר ליה כד תיחמי שימשא בריש דיקלא הב לי גולתי מצלי תפלת נעילה. מחלפא שימתייה דרב. תמן אמר רב נעילת שיערי שמים והכא אמר בנעילת שיערי היכל אמר ר' מתניא על ידי דרב מאריך בצלותיה מני הוה מגיע לנעילת שיערי שמים. וכתב בעל הדברות זצ"ל בשם אבן גיא זצ"ל ש"מ כד הוי שמשא ארוש דיקליה זמן נעילת שיערי היכל ונעילת שיערי שמים קרוב לצאת הכוכבים ועוד כתב ואי"נ דקיי"ל כרב אם הוא שאנו מאריכין בתפלה והעיקר לסיים תפלת נעילה בשקיעת החמה. אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית רב למעמיה דאמר צלותא יתירתא הוא וכיון דצלי תו לא צריך והאידנא נהוג עלמא לצלויה תפלת ערבית אחר נעילה. וסדר תפלת נעילה כך הוא אומרים תהלה קריש עד לעילא ואומרים זכרנו וחתמינו כספר החיים מי כמוך אב הרחמים לדור ודור נגיד גדלך עד המלך הקדוש אתה בחרתנו כו' כסדר

א) וכן מלמדי לרב אחאי גאלי זצ"ל כיון דתחייב נכחמי עד זמן נעילה ביומא דכיפורי הוה לה כספסת נעילה ולא תהויחב וכן תלמידי בעל הדברות זצ"ל. כלם כספסת הלכתא הקפס.

כסדר שהרית ומנחה ואם הוא שבת מזכיר של שבת לפי שיום הוא שנתחייב בארבע תפלות ואומר זכור רחמין ותתום לחיים בספר חיים נזכר ונתתם לפניך אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך מה נאמר לפניך עד אתה יודע אתה נותן יד לפושעים אתה הברלת אנוש מראש הכל כסדר הכתוב במחזורים ואומרים קדושתא אב ידעך מנוער או קדושה אחרת לסדר היום ואומרים סליחות ויודים ושלוש עשרה מרות ואין אומרים סדר עבודה ושליח צבור אומר אתה נותן יד לפושעים באמצע תפלה והותמין בקדושתא כי אתה סולחן לישראל ואומר ברכת כהנים ואומר אבינו מלכנו ואומר התמינו בספר חיים התמינו בספר זמיות וכן כולן ונופלין על פניהן ואומרים רחום וברוך מנסי רחמים מחי ומסי כולם כסדר הכתוב בתחנונים ומקצרים ומאריכין כפי השעה ואנחנו לא נדע קדיש גמור :

[שבב] דין סדר תפלת ערבית ותקיעה והברלה במוצאי יום הכיפורים .

ותפלת ערבית מתפללין כשאר כל ימות השנה ואמר אתה הברלת בחונן הדעת ולאחר תפלת ערבית נהגו לתקוע קשר"ק פעם אחת וכתב בעל הדברות זצ"ל מנהגינו לתקוע קשר"ק בלא ברכה אחר תפלת ערבית ושמעתי משום דשמן ביוה"כ לית ליה רשותא לשמוני . (וביום) [ובמוצאי יום] הכיפורים בחזירתו מגערין בו . ורבינו האי גאון זצ"ל כתב בתשובותיו לא מצאתי טעם אלא דומה שהוא זכר ליובל ביוה"כ [שתוקעין בשופר] שנאמר תעבירו שופר בכל ארצכם ולפי שאינו ברור חשבון זמן היובל התקינו בכל שנה לתקוע זכר ליובל [שהיה בזמן בהמ"ק קיום שיב"ב עכ"ל] והנראה בעיני שעל כן נהגו לתקוע במוצאי יוה"כ לפי שבראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון ועומדין בדין וגזר דינם נחתם ביוה"כ ואלו הימים ימי תשובה הם והשב בינתיים מוחלין לו על עונותיו ולפיכך תוקעין במוצאי ליל יום כפור להודיע כי נצטרקו בדין . וכן מנהג העולם כשחזורין מעורכי המלחמה ונצתו את שונאיהם חוזרין בתורה ובתרועה להרים קול ודומה לזה מציינו בפסיקתא דסוכה שובע שמחות את שפך שבע כתיב אלו יאבע מצות שבתג ואלו הן ארבעת מינין שבלולב סוכה חגיגה ושמחה אם חגיגה למה שמחה שבע שמחה למה חגיגה אמר רבי אבין לשנים שנכנסו לדין אצל הרדיין ולית אנו ידעין הדין הוא נצח אלא היידן דנסיבי א) בדין בידה אנו ידעין דהוא נצח . כמו כן לפי שישראל [ושרי] אומת העולם נכנסין ומקטרונין לפני הקב"ה בראש השנה ולית אנו ידעין האדין אינון נצוחייא אלא כשישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגייהן בידיהן אנו יודעין דישאל אינון נצוחייא לכך מזהיר משה ואומר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון . ואחי ר' בנימין זצ"ל כתוב מה שנהגו לתקוע במוצאי יום הכיפורים לפי שהשופר הוא סניגורין לישראל בראש השנה והקב"ה עומד מכסא דין לכסא רחמים ומצדיק אותם בדין היאך מה דאת אמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ועתה שהן יוצאין מבות הדין זכאין וגזר דינן נחתם לזכות הסניגור שלהם הוא יוצא עמהם ומשמע קולו בשמחה וכן דרך העולם כשבעלי הריב נוצחין את הדין הן מקלסין את סניגורן ושמהין עמו . ועוד כתב אחי מעם אחר לפי מה שמצינו בפירקי ר' אליעזר שבשעלה משה רבינו לקבל לוחות האחרונים עלה בראש הריש אלול וירד בעשרה בתשרי וצוה לתקוע בעלייתו וירגדתו לכך התקינו דורות האחרונים לתקוע בליל ר"ה אלול בשופר ובמוצאי יוה"כ לזכר אותם התקיעות שקבלו לוחות האחרונים בשמחה . ובמוצאי יוה"כ מבדילין על הכוס בדרך מוצאי שבת על הנר ועל הבשמים ואפי' חל באמצע שבת . ואין מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים אלא על האור ששבת ואם אין לו אור אחר אלא היוצא מן העצים ומן האבנים הרלקה ראשונה אסור שנייה מותר [כך מצאתי לרב יהודאי גאון זצ"ל] :

[שבג] דין ימים שבין יוה"כ לחג הסוכות .

וארבעה ימים שבין יוה"כ לחג הסוכות נהגו בני מצנא [ובני ווירמשיא] שלא ליפול על פניהן וכן מצאתי בשם רבינו שמחה [מאישפירא] ז"ל שאין נופלין על פניהם בארבעה ימים שבין יום כפור לחג הסוכות [לפי] שבהן נשלם בנין בית המקדש [שיבנה במהרה בימינו] שנאמר ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו [וגו'] שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום . ומנהגינו שלא לימנע בהן מליפול על אפים וכן אין נמנעין בשני ובחמישי שבינתיים לומר יודיו ואבינו הרחמן וליפול על פניהן גם ביום של אחר יוה"כ אין להימנע מליפול על פניהן כשאר

אחר

אסרו חג של שאר ימים טובים לפי שביום הכיפורים עצמו אנו נופלין על אפים וכ"ש ביום של אחריו. מפי מורי ר' יהודה אחי שני זצ"ל. מצאתי להרב ר' יהודה בר' ברוך והרב ר' יצחק הלוי זצ"ל מתענין ממחרת יוה"כ הם ובניהם ותלמידיהם נוהגין עדיין כך וראיותיהן מהא דרבא הוה יתיב תרי יומי בתעניתא ואשתכח כוותיה. ושאין מתענין אומרינן דרבא לא הוה אכיל ביה"כ עד מוצאי יום שני בלילה ואי הוה אפשר לעשותו כן יפה לעשות אבל המתענין ואוכלין במוצאי יום הכיפורים והלא לדבריהם יום הכיפורים הוא ואכילתו בכרת. והמתענין הן שומרין עצמן בכל מלאכות שיש בהן כרת. ויש אומרים השתא לא היישין להא דרבא משום דאיתשויש דארי ואינן יכולין לסבול תענית שני ימים ותו דהשתא בקיאין בקיעא דירחא ואין מקדשין על פי הראייה אלא על פי חשבון סוד העיבור המסור ליחיד ולצבור:

תמה ערוגת אחת עשרה	בסדר יום הכיפורים להתערה
הממולאה בתאר השבלים	הטובות העולה להתחרה
בארזי הלבנון להשר	בהלכות שבעה עשר
וסימנם כי ביום הו"ה יכפר עליכם:	

ערוגה שתים עשרה סדר חג הסוכות

[שכנד] דין דברים הפסולים לסיכוך.

תנן רבנן בסוכת תשבו שבעת ימים בסוכה של כל דבר ר' יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בארבעה מינין שבלולב והדין נותן ומה לולב שאינו נוהג בלילות כבימים אינו נוהג אלא בארבעה מינין (ב) אמרו לו כל דין שאתה דן שתחילתו לחמור וסופו להקל אינו דין לא מצא ד' מינין יהא יושב ובטל והתורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים בסוכת של כל דבר וכן בעורא [הוא אומר] צאו החר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סוכת ככתוב וקיי"ל דהילכתא כרבנן. ושנו חכמים זה הכלל כל דבר שמקבל טומאה ואין גידוליו מן הארץ אין מסככין בו מנא הני מילי כי אתא רבין אמר ר' יוחנן אמר קרא באספך מנרנך ומקבך בפסולת גורן וקב הכתוב מדבר ואימא גורן עצמו וקב עצמו אמר ר' זירא יקב כתיב כאן ואי אפשר לסכך בו ואימא יין קרוש הבא משנר ואסק רב אשי מנרנך ולא גורן עצמו ומקבך ולא יקב עצמו רב חסדא אמר מהבא צאו החר והביאו עלי זית וגו' הדס שומה לסוכה ועץ עבות ללולב וכתב רבינו שלמה זצ"ל כיון דילפינן מעמא מנרנך ומקבך לא מסככינן לאכשורי לסכך בעורות ואפי' לא מקבלי טומאה כגון שמתוסרין מלאכת [דנרין] דמיקרי גידולי קרקע על שם שהארץ מגדלתן כמרעה ופרנסה אבל גידוליו מן הארץ לא קרי אלא דבר הצומח מן הקרקע ולא בהמות דתניא בהשוכר את הפועלים פועלים אוכלין בדבר שגידוליו מן הארץ [כו] יצא החולב והמחבץ והמגבן] וגמר מלא תחסום שור בדישו מה דיש מוחד דבר שגידוליו מן הארץ בו יצא החולב והמחבץ והמגבן אלמא לא גידוליו מן הארץ קרו להו תנא ומהאי מעמא אימעותי להו לוחות אבנים שאין גידוליו מן הארץ ואוכלים ומשקין ובלים משום דמקבלי טומאה [אלב בעל עשרת הדברות ז"ל כתב שמסככין בעורות שאין מקבלי טומאה]. מנימין עבדיה דר' אשי איממישאל ליה כותנתיה במיא ששחה אכמללתא אמר ליה אביי שקליה דלא לימרו קא אסקי בדבר המקבל טומאה אמר ליה והא קא חזי לה דרמיבא אמר ליה לכי יבשיה קא אמינא לך. א"ר יהודה סיככה בחוצים פי' בבית יד של חצים בזכרים כשרה בנקבות פסולה בחוצני גזרינן בזכרים אמו נקבות אמר רבה בר רב הונא אמר רב סיככה באניצי פשתן פסולה בחוצני פשתן כשרה בהושני פשתן איני יודע והושני עצמן איני יודע מה הוא וכיון דספיקא הוא אזלינן להוכרא אמר רב הונא (ג) הני שווצי ושווצרי מסככינן בהן אביי אמר בשווצי מסככינן בשווצרי לא מסככינן מאי מעמא כיון דסני ריחיהו שביק להו ונפיק. אמר רב אבא אמר שמואל ויקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתן בפסח פוסלין בסוכה משום אור מאי מעמא כיון דלכו יבשי מיפרכי ונפלו כמאן דליתנהו דמי וכתב רבינו ישעיה זצ"ל אבל אי לא הוי מיפרכי

הוי

(ב) ככ"ו ב' נוסף שבלולב סוכה שנוהגת בלילות כבימים אינו דין שאינה נוסגת אלג' גד' מינין. (ג) ככ"ו ב' יחזק' רב יסודה.

הוי פוסלין משום סכך פסול שהם אוכלים ומקבלין מומאה והוי פוסלין באמצע בד' טפחים ומן הצד בד' אמות. תניא סוכי תאנים ובהן תאנים פרכילין ובהן ענבים וקשים ובהן שבלים מכבדות ובהן תמרים אם הפסולת מרובה על האוכלין כשרין ואם לאו פסולין וכתב בעל הדברות זצ"ל מוכן נוהגין לסכך בשומרי הוא פונקלו שהפסולת הוי מרובה על האוכל :

[שבה] דין סיכוך בדבר המחובר לקרקע.

ומה שהתירו לסכך בדבר שגידולן מן הארץ דוקא בתלוש אבל במחובר לקרקע פסולה דתנן הדלה עליה את הגנף ואת הדלעת ואת הקיסוס וסכך על גבן פסולה ואם היה הסיכוך מרובה מהן או שקצצן כשרה וכגון שחבטן דאי לא חבטן מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה. והא דתניא או שקצצן כשרה אמר שמואל וצריך לנענע פי' כדי שיחא מעישה לשם סוכה. ולא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן ותנן העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית אמר רבה לא שנו אלא באילן שצילתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצלתו כשרה מאי טעמא מדקתני דומיא דבית מה בית שצלתו מרובה מחמתו אף אילן נמי שצלתו מרובה מחמתו ופרכינן וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר פי' רבינו ישעיה זצ"ל ואע"ג דתנן לקמן המקרה סוכתו בשפורין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהם כמותן כשרה. אלמא היכא דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר בטל ברוב. הני מילי בתלוש אבל במחובר חשוב בכ"מ ולא בטיל ברוב ומשנינן אמר רב פפא בשחבטן פי' רבינו שלמה זצ"ל שהשפיל ענפי האילן למטה עם הסכך והרי הן מעורבין עם הסכך הכשר ואינן נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלו. דמדאורייתא כל מילי בטל ברובה כדתנן במתניתין אם היה הסיכך הרבה מהן כשרה. וכל לשון חבטה שבתלמוד לשון השפלה הוא והמפרש תלישה או שליפה מועתה הוא דאי מחובר הוא מאי אהני ואי תלוש הוא הא קתני או שקצצן מכלל דרישא מחוברין. ועוד [אי] תלוש הוא צלתו מרובה מחמתו אמאי לא הא נפלי על הסכך. ולגבי הדלה עליה את הגנף אמאי בעי סיכוך הרבה מהן ופרכינן אי בשחבטן מאי למימרא ומהדר מהו דתימא ליגור היכן דחבטן אטו היכן דלא חבטן קמ"ל ואוקימנא דאפילו לבתחלה נמי שפיר דמי :

[שכו] דין דברים הראויין לסכך בהן.

תנן התם חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהם ואם התירן כשרות פי' זרדין הן מין קנים ובעודן לחין מאכלין אותן לבהמה ולכשיבשו עומדין להסקה א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מפני מה אמרו חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהם פעמים [שארם] בא מן השרה בערב והבילתו על כתיפו ומניחה על גבי סוכה לייבשה ואח"כ נהל עליה לסיכוך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי הלכך אם לא התירן אסור לסכך בהן מדרבנן ואפי' אם נתכוין לשם צל. והחוטם כגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה ומדאורייתא היא פסולה וכדמפרש רב הונא בשאין שם חלל טפה במשך שבעה אבל אם יש שם חלל טפה במשך שבעה כשרה פי' שמתחלה כשהגדיש לא עשה שם חלל טפה גובה במשך אורך ורוחב שבעה טפחים כשיעור סוכה ואח"כ הגדיש כל הגדיש על אותו חלל דעכשיו נעשה סכך מאליו ולא היה עליו שם סכך מתחלה אבל אם יש שם חלל טפה במשך שבעה כשרה פי' חלל טפה אהל הוא נמצא שם סכך על אותו גדיש וכשהחוטם בו מלמטה למעלה עד שמגביה את החלל לשיעור גובה עשרה זו הוא עשייתה שהרי אינו מתקן אלא הרפנות וברפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי והרי היא כסוכה שפחותה מעשרה והקק בה להשלימה לעשרה כן פי' רבינו שלמה ז"ל. א"ר גיורא אמר רב האי אפקותא דדיקלא מסככינן בהו ואע"ג דאגודי אגוד בירי שמים לאו שמייה אגוד ואע"ג דהדר אגוד להו אגוד בחד לאו שמייה אגוד (ג) שלשה הוי אגוד ושנים מחלוקת ר' יוסי ורבנן דלר' יוסי לא הוי אגוד ולרבנן הוי אגוד וקיימא לן יחוד ורבים הלכה כרבים והלכך לא מסככינן בהו דנקראת חבילה דרש מרימר הני איסוריותא דסורא מסככינן בהו ואע"ג דאגידן למנינא בעלמא הוא דאגיד. א"ר אבא אמר שמואל הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנן שלהן כשרה ואע"ג דאגודי מתתאי אגוד שאינו עשוי למטלו באגודו לא שמייה אגוד א"ר אמי בר טביומי סוכה בבליא

(ג) בכ"ז ב' נוסף וכן דוקיני דקני אמר רב חסדא אגוד בחד לא שמייה אגוד.

בבלאי [בגדים] פסולה אמר אביו בכמלגות שאין בהן שלש על שלש דלא חזי לא לעניים ולא לעשירים פי' לפי שבאו מבגד גדול הראוי לקבל שומאה. תניא כוותיה דרב אמר בר טביומי מחצלת של חשיפה ושל גמי שיריה אע"פ שנפתחו מכשעור אין מסככין בהן מחצלת קנים גדולה עשאה לשכיבה מקבלת שומאה ואין מסככין בה ואין מקבלת שומאה ואסיק רב פפא דבקמנה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לשכיבה כי פליגי בגדולה תנא קמא סבר סתם גדולה לסיכוך ור' אליעזר סבר סתם גדולה נמי לשכיבה ויחיד ורבים הלכה כרבים תניא אמר ר' הנינא (ד) כשירדתי בגולה מצאני זקן אחד ואמר לי מסככין בבוראי וכשבאתי אצל אחי אבא הודה לדבריו ואמר רב חסדא והוא דלית ליה גדנפא (ו) א: מסככין בנסרים דברי ר' יהודה ור' מאיר אוסר נתן עליו נהר שהוא רחב ד' מפרחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו אמר רב מחלוקת בנסרים שיש בהם ארבעה דר' כאייר אית ליה גזירת תקרה ור' יהודה לית ליה גזירת תקרה אבל אין בהם ארבעה דברי הכל כשרה ושמואל אמר בשאין בהן ארבעה מחלוקת ואוקמא רב פפא דהבי קאמר בפחות משלשה דברי הכל כשרה מאי טעמא קנים בעלמא נינהו יש בהן ארבעה דברי הכל פסולה בי פליגי משלשה ועד ארבעה דמר סבר כיון דנפיק מתורת לבוד גזרינן ומר סבר כיון דלית ביה שיעור מקום לא גזרינן ותניא כוותיה דרב ותניא כוותיה דשמואל ופסקי רבנן דהלכתא כשמואל דהא רב פפא כוותיה סבירי ליה ועוד דסוגיא דשמעתא כוותיה אולא: אתמר הפכן על צידיהו פי' להני נסרים שיש בהן ארבעה רב הונא אמר פסולה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרו כשרה איקלע רב נחמן לסורא עול לגביה רב חסדא ורבה בר רב הונא בעו מיניה הפכן על צידיהו מהו אמר להו פסולה על כרחך נעשו כשפודין של מחבת וכן הלכה. כתב בעל היראים זצ"ל על הא דתנן המעובה כמין בית כשירה מדקתני כמין בית שמעינין בית ולא בית ממש למדנו שיכול לסככה מעובה כרצונו אך שתהא נראית סוכה (ז) אבל בנסרים אפי' פחותים מנ' מפרחים דהוי להו כמו קנים בעלמא אחרי שכל הבתים מסככין בענן זה ואינה נראת סוכה פסולה דלא הוי כמין בית אלא בית ממש:

[שבו] דין הנשר גובה סוכה.

סוכה שהיא גובה למעלה מעשרים אמה פסולה ור' יהודה מכשיר מנא הני מילי אמר רבה אמר רב אמר קרא למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתו את בני ישראל עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שהוא דר בסוכה מאי טעמא משום דלא שלטא בה עינא: ואמרין עלה דכשאין דפנות מגיעות לסכך הוא דפליגי אבל מגיעות לסכך אפי' למעלה מעשרים אמה דברי הכל כשרה. ר' זירא אמר מהבא וסוכה תהיה לצל יומם מחורב עד עשרים [אמה] אדם יושב בצל סוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות: ואמרין עלה שאם היתה הסוכה יתירה מארבע אמות על ארבע אמות כיון דרויחא איכא צל סוכה וכשירה. רבא אמר מהבא דבסוכות תשבו שבעת ימים אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי עד עשרים אמה אדם עושה דירתו דירת עראי למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע והלכך בין דפנות מגיעות לסכך בין אין דפנות מגיעות לסכך בין יש בה ארבע אמות בין אין בה ארבע אמות פסולה. כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל איכא מאן דאמר דהלכתא כרבה דהא כל מילי עביד כרב ואנן מסתברא לן דהלכתא כרבא דקיי"ל סוכה דירת עראי בעינן ורבי יהודה דמכשיר סבירא ליה דסוכה דירת קבע בעינן ולית הלכתא כוותיה ואי הוו דפנות מגיעות לסכך כ"ש דהוי ליה דירת קבע ועוד דהא סוגין בעינן סוכה ע"ג סוכה כוותיה דרבא שייכא וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל. ובעל הדברות פסק דהלכתא [כרבא] דרבה נמי דאמר אם היה דפנות מגיעות לסכך כשירה סבירא ליה דדירת עראי בעינן ואי עביד לה דירת קבע כשירה ומאן דסבירא ליה דדירת קבע בעינן עשאה דירת עראי בעינן עשאה דירת קבע כשירה ומאן דסבירא ליה דדירת קבע בעינן עשאה דירת עראי פסולה והלכך דפנות מגיעות לסכך כשרה ואפי' לרבנן ר'

(א) ובגד ככל עשרים הדרכות מסתכלת ומתחללת שלנו סתמן נשכיבה ואין מסככין בהן. כ"ה בתניא רבמי. (ב) וכן כתב רבינו אשירי
 ז"ל דיות הלל אשירי נכתבה מסככין ונכתבה כמותן וקרקע. דהוה הוה דקיי"ל אם אין טוכני חתם קלחין מתוכה פסולה. ונכנס הדרכות ז"ל מתלמי
 מסתכלת נכתבה לדין חלל עיניו כשרה דהיא המעורה כוונן בית כשרה ויטול חבל נכפירים. כ"ה בשבלי הלכות הקהל.

(ד) ככ"ו ב' איתא א"ר חנני. (ה) ככ"ו ב' איתא תניא נמי הכי מסככין בבוראי ואם יש להם קור אין
 מסככין בהם. וכ"ה בשבלי הלכות.

וד' יהודה דמכשור אפי' אין דפנות מגיעות לסכך. לא דריש למען ידעו דורותיכם אלא בידיעה לדרות ועוד דר' יאשיה קאי כוותיה. דאמרינן כמאן אולא הא דאמר ר' יאשיה מחלוקת כשאין דפנות מגיעות לסכך אבל דפנות מגיעות לסכך דברי הכל כשירה כמאן כרבה והלכתא כר' יאשיה [ורבה] דאמר בדפנות המגיעות לסכך דברי הכל כשירה. היתה גבוה מעשרים אמה ובא למעשה בכרים וכסתות לא הוי מיעוט ואע"ג דבטלניהו במלה דעתו אצל כל אדם. תבן וביטלו הוי מיעוט וכ"ש עפר וביטלו ובסתם תבן כולו עלמא לא פליגי דלא הוי מיעוט כי פליגי בעל פה הוי מיעוט עד שיכטלם בפירוש. היתה גבוה מעשרים אמה והוצין יורדין לתוך עשרים אב"י למימר אם חמתן מרובה מצלתן כשירה אמר ליה רבא הא דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה ושיעור גבוהה של סוכה עשרה טפחים כדתנן ושאינה גבוה עשרה טפחים פסולה ואסיקנא אמר ר' חייא בר אסי (1) אמר רב שיעורין חצוצין ומחוצין הלכה למשה מסיני הלכך צריך חלל סוכה להיות עשרה טפחים: איתמר נויי סוכה אין ממעטין בסוכה פ' קרמין וסרינין הפרוסין למעלה לנוי אין ממעטין בגבוה למעלה [מכ'] להכשירה דלאו מין סככה ניהו. דאי סכך הוו הוי מפסלה משום מקבל טומאה ולא לפסולה משום פחותה מעשרה. אמר רב אשי ומן הצד ממעטין פ' משיעור שבעה טפחים דהא אינה כדי ראשו ורובו ושולחנו. היתה גבוה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולו אם יש בה הכשר סוכה שהוא שבעה על שבעה כשירה פ' רבינו שלמה זצ"ל כשירה כל הסוכה אפילו מן האיצטבא והלאה דמנינן הללה מראש האיצטבא ולמעלה ונמצא דופן האמצעי כשר ודופני הצדדין ברוחב האיצטבא הוכשרו דאמרינן כאן סוכה קטנה כשירה ואמרינן לקמן פסל היוצא מן הסוכה הוי דינו כסוכה ועוד יש בסוכה משם והלאה פסל היינו סכך ה' גושי מפסולת גורן ויקב שזה דרכן לעשות ויצא מהכשר סוכה שאין לו הכשר דפנות ונידון כסוכה. הלכך כל הסוכה כמות שהיא גדולה כשירה ורבינו ישעיה זצ"ל פ' דאינה כשירה אלא על גבי איצטבא אבל מן האיצטבא והלאה הישן שם לא יצא ידי חובתו. דהא מוקמינן לקמן פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה והוא דאית ליה הכשר דפנות. בנה בה איצטבא מן הצד אם יש משפת איצטבא ולכותל ארבע אמות פסולה פחות מארבע אמות כשירה דאמרי' דופן עקומה והכא ומי פ' רבינו ישעיה זצ"ל שיש בהאי איצטבא הכשר סוכה ורוקא על גבי האיצטבא כשירה אבל משפת האיצטבא לא כדמוכח לקמן בדופן עקומה שצריך שיהא בסכך כשר שיעור משך סוכה. והיושב תחת דופן עקומה לא יצא ידי חובתו. היתה גבוה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא באמצעיתה אם יש משפת איצטבא ולכותל ארבע אמות לכל רוח פסולה פחות מארבע אמות כשירה פ' דלא תימא דלא אמרינן דופן עקומה אלא מחד גיסא ואשמועינן דכיכשירין דופן עקומה בין מחד גיסא בין מכוליה גיסא אך שיהא בהאיצטבא הכשר סוכה: היתה גבוה מעשרים אמה ובנה בה עמוד באמצעיתה שהיא גבוה עשרה ויש בה הכשר סוכה פ' והיא רחוק מן הדפנות יותר מארבע אמות סבר אבוי למימר גוד אסיק מחיצתה פ' חשוב שפחות העמוד כאילו עולים עד הסכך ויהיה כמחיצות אמר לו רבא והא בעינן מחיצות הניכרת וליכא וק"ל כרבא. היתה פחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה פחות מג' טפחים כשירה:

[שכת] דין שיעור אויר הפוסל בסוכה.

תנן התם בית שנפתח וסכך על גביו אם יש מן הסכך ולכותל ארבע אמות פסולה וכן הצר שהיא מוקפת לאכסדרה. סוכה גדולה שהקיפה בדבר שאין מסבכין בו אם יש בה ארבע אמות פסולה. אמר רבא אישכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי משמיה דרב אויר פוסל בשלשה. סכך פסול פוסל בארבעה. בסורי מתני הכי בפומדיתא מתני אמר רב הונא אמר שמואל סכך פסול פוסל בארבעה טפחים מן הצד פוסל בארבעה אמות וחב אמר בין מן הצד ובין באמצע פוסל בד' אמות: רבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה זצ"ל פסקו כשמואל ובעל הדברות זצ"ל פסק כרב דבין מן הצד בין באמצע בארבע אמות וכן פסק בעל ההלכות והירושלמי

(1) נכ"י ב' איתא בר אסי.

והירושלמי מסייעי להו דתני ר' חייא אור פוסל בשלשה סבך אינו פוסל אלא בארבעה אמות. אמר אביי אור שלשה בסוכה גדולה ומיעוטו בין בקנים בין בשפודין הוי מיעוטא בסוכה קטנה בקנים הוי מיעוט בשפודין לא הוי מיעוט והני מילי מן הצד אבל באמצע אסאת ביה תורת כלבוד דחשיב מיעוט אי לא חשיב מיעוט פלוגתא דרב אחא ורבינא והלכתא כרבינא לקולא ובין מן הצד ובין באמצע אמרין דכל פחות משלשה כלבוד דמי. תנא פסל היוצא מן הסוכה נידון בסוכה. מאי פסל היוצא מן הסוכה ר' אושעיה אמר לא נצרכה אלא לסבך פסול פחות משלשה בסוכה קטנה ומאי יוצא יוצא מתורת סוכה ואעפ"כ הישן תחתיו יוצא ידי חובתו. ופרכינן פשימא לא יהא אלא אור ואור פחות משלשה בסוכה קטנה נמי פסול. אמר רב אבא זה מצטרף וישנים תחתיו פ' הסבך פסול מצטרף עם הסבך כשר וישנים תחתיו וזה האור מצטרף להשלים הכשר סוכה ואין ישנים תחתיו. ואם נתן עליו נסר מן הצד שהוא רחב ארבעה דחשיבין ליה כדופן עקומה ואין ישנים תחתיו. ואעפ"כ שיש בסבך כשר הכשר סוכה: המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרין. לימא תהוי תיובתא דרב הונא בר' דרב יהושע דאתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר רב הונא בר' דרב יהושע אומר אסור אמר לך רב הונא בר' דרב יהושע מאי כמותן בנכנס ויוצא ובעירובין פרק קמא איפסקא הילכתא כרב פפא. הלכך אעפ"כ שלא היו ביניהם אלא כמותן כשירה אך שלא יהא הסבך פסול במקום אחד כשיעור פיסולו:

[שבט] דין הכשר סוכה קטנה.

וסוכה קטנה שיעורה במשך שבעה מנחים ולרחה אבל בבציר מהכי פסולה דאמר רב אמי פס ארבעה מנחים ומשהו מתיר בסוכה משום דופן. היכי עביד מוקים לה בפחות משלשה סמוך לדופן וכל פחות משלשה כלבוד דמי מאי קמשמע לן הא קא משמע לן דמשך סוכה קטנה שבעה מנחים. אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב הונא הלכה צריכה שתהא סחוקת ראשו ורובו ושולחנו וחד שיעורא היא. ירושלמי כמה שיעור שולחנו טפח. אמר ליה רב אבא דאמר לך מני בית שמאי הוא ולא תזוי מינה דהני מן שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הכית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין (מתירין) ואוקימנא קדלא קתני בית שמאי אומרים לא יצא אלא אוטרים יצא ונקט לישנא דפוסלין ומכשירין שמע מינה דבתרתי הוא דפליגי פלוגי בסוכה קטנה דבית שמאי סברי בכדי ראשו ורובו ושולחנו בעינן ובית הלל סברי בכדי ראשו ורובו סגיא ופליגי נמי בסוכה גדולה דהני מן שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הכית בית שמאי פוסלין דגזרינן שמא ימשך אחר שולחנו ובית הלל מכשירין דסברי לא גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו ופסק רבינו יצחק פאסי ז"ל דהלכתא כבית שמאי בתרתייהו בין בסוכה גדולה בין בסוכה קטנה וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל אך בעל הדברות ובעל המאור ז"ל פסקו בסוכה גדולה כבית הלל ובסוכה קטנה כבית שמאי:

[של] דין הכשר הסבך מעובה או דק.

וסוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה. תנו רבנן חמתה מחמת סבך ולא מחמת דפנות ר' יאשיה אמר אפ' מחמת דפנות ולית הילכתא כר' יאשיה ואמרין עלה בפרק שני שחמתה מרובה מצילתה פסולה הא כי הדרי כשרה ותני התם (מי) וישצילתה מרובה מחמתה כשירה הא כי הדרי פסולה ומתריצין לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה פ' כשהוא כי הדרי למעלה פסולה כשהוא כי הדרי למטה כשירה אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כווא מלעיל כאיסתורא מלמטה רבינו שלמה זצ"ל פ' כשהנקב רחב כשיעור זוז חמתו רחבה למטה יותר מכשיעור סלע וכן פ' רבינו חננאל ורבינו ישעיה זצ"ל ורבינו יעקב זצ"ל פ' כאן מלמעלה כאן מלמטה פ' כשהוא כי הדרי למעלה כשירה דפרוץ כעומד מותר כאן מלמטה פ' אדם עומד למטה ומסתכל למעלה ונראה לו כי הדרי פסולה כיון שפרוץ (מרובה) [נראה] לו מרחוק כעומד שהוא מרובה על העומד פ' אדם בראש ההר נראה לו כציפור כך פרוץ מתמעט בעיני הרואה בהתרחקו מתוך שאין בו ממשות יותר טמה שמתמעט העומד יש בו ממשות ורב פפא למעמה דאמר פרוץ כעומד מותר. דאמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כווי מלעיל כאיסתורא מלחת פ' נקב שהוא רחב כווא למודד מלמעלה נראה כאיסתורא לעומד ומעין

בו מלמטה ובכתובות מפרש דאיסתרא הוי פלגי דווא . וכן נראה לבעל היראים זצ"ל משום דקשיא ליה דרב פפא אדרב פפא : סוכה המדובללת שצילתה מרובה מחמתה כשירה . מאי מדובללת רב אמר מדולדלת פי' סוכה ענייה וחדא קתני סוכה מדובללת שצילתה מרובה מחמתה כשירה . ושמואל אמר קנה עולה וקנה יורד ותרתי קתני סוכה המדובללת ושצילתה מרובה מחמתה כשרה ומאי מדובללת מכוללת אמר אבוי לא שנו אלא שאין בין זה לזה ג' מפחים אבל אם יש בין זה לזה ג' מפחים פסולה ורבה אומר אפי' יש בין זה לזה שלשה מפחים לא אמרן אלא שאין בנגו מפח אבל יש בנגו מפח כשירה דאמרין חבוס רמי והלכתא ברבא ומינה שמעינן דסוגיא דשמעתא בשמואל והא דתניא פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה פירשה רבה בר בר חנה לא יודך גיסא . דאמר רבה בר בר חנה הכא בסוכה שרובה צילתה מחמתה ומיעושה חמתה מרובה מצילתה מאי דתימא האי לתודא קאי והא לתודא קאי קמ"ל : המעובה כמין בית אע"פ שאין הכובבים נראין מתוכה כשירה : תנו רבנן אין הכובבים נראין מתוכה כשרה אין כובבי חמה נראין מתוכה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין . כתב בעל הדברות זצ"ל מסתברא לכתחלה צריך אבל דיעבד כשרה כדתנן המעובה כמין בית כשירה ונראה בעיניי דהלכה כבית הלל ואפי' לכתחלה וכן פסק בעל היראים ורבינו אפרים זצ"ל דבית הלל אפי' לכתחלה מכשירין :

[שלא] דין סוכה תחת סוכה או בתוך הבית ותקרה שאין עליה מעזיבה .

העושה . סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית כבר פורשנו בתחלת ערוגה זו . סוכה על גבי סוכה העליונה כשירה והתחתונה פסולה ר' יהודה אומר אם אין דורין בעליונה התחתונה כשירה : תנו רבנן בסוכות תשבו ולא בסוכה תחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית אדרבה בסוכות תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק בסכת כתיב פי' ויש אם למסורת . א"ר ירמיה פעמים ששתיהן כשרות פעמים ששתיהן פסולות פעמים שהתחתונה כשירה והעליונה פסולה פעמים שהתחתונה פסולה והעליונה כשרה שתיהן כשירות היכי דמי כגון שהתחתונה חמתה מרובה מצילתה ועליונה צלתה מרובה מחמתה וקיימא למשה עליונה מעשרים פי' דסכך התחתונה כמאן דליתיה דמי הואיל וחמתו מרובה מצילתו ומתכשרי תרווייהו בסכך העליונה דהא קיימא בתוך עשרים . שתיהן פסולות היכי דמי כגון דתרווייהו צלתן מרובה מחמתן וקיימא למעלה מעשרים פי' למעלה מגג התחתונה שהיא קרקעית העליונה . תחתונה כשירה והעליונה פסולה היכי דמי כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה ועליונה חמתה מרובה מצילתה פי' רבינו שלמה זצ"ל וכגון דקיימי תרווייהו בתוך עשרים דאי עליונה למעלה מעשרים אף התחתונה פסולה משום דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר כדאמרין בהעושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית ואוקימנא אפי' אם חמתו של אילן מרובה מצילתו אי לא חבטן פסולה דקא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר . ורבינו ישעיה זצ"ל פירש אפי' העליונה למעלה מעשרים התחתונה כשירה כיון דעליונה חמתה מרובה מצלתה סכך דידה כמאן דליתיה דמה והוו כמו המקרה סוכתו בשפודין שמכמלו ברוב וכשירה . הכא נמי סכך העליונה כשל בסכך התחתונה ואינו דומה לאילן דרוקא המחובר הוא חשוב ואינו כשל ברוב אבל סכך פסול התלוש כשל ברוב : עליונה כשרה והתחתונה פסולה היכי דמי כגון דתרווייהו צלתן מרובה מחמתן וכגון דקיימא עליונה בתוך עשרים פי' לגנה של התחתונה שהיא קרקעית של עליונה העליונה כשירה שהרי היא כהלכתא והתחתונה פסולה משום דהוא סוכה תחת סוכה . ואמרין עלה בנמצא פשיטא דכי חד מינייהו חמתה מרובה מצלתה ליכא למיחש לסוכה תחת סוכה דכמאן דליתא היא ומאי אשמעינן ר' ירמיה ומשני תחתונה כשירה ועליונה פסולה איצטריכא ליה מהו דתימא הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר קמ"ל . רבינו שלמה זצ"ל פירש בדקיימא עליונה בתוך עשרים מהו דתימא לגזור למיפסל תחתונה משום זמנן דקיימא עליונה למעלה מעשרים דלא מסיק אדעתיה למיחש אהתחתונה משום צירף פסול עם כשר ומרחיו לעליון חמתו מרובה מצילתו סבר כמאן דליתא דמי ולא פסול לתחתונה קמ"ל דלא גזרינן הא אטו הא ורבינו יהודה בר' נתן זצ"ל כתב מהו דתימא דך עליונה דחמתה מרובה והוא פסולה הואיל וקיימא בתוך עשרים ליצטרף בהדי סכך דתחתונה ומיפסל לה משום דהוא לה סוכה שתחת סוכה קמ"ל

דחתן מרובה כמאן דליתנהו דמי ולא דמיא לאילן דנגע בו משום מחובר דלא שרינן אלא כשהבטן דהא אמרינן דסיכך כמחובר פסול . ולשון רבינו ישעיה זצ"ל כתוב למעלה ומוקים לה אפי' כשהעליונה למעלה מעשרים יש מוכיחין מפ' רבינו שלמה זצ"ל שהעושה סוכתו בתוך ביתו אינו צריך לסלק מן הגג אותן נסרים שקורים לאמ"ש דהואיל וחמתו מרובה מצלתן על ידי האויר שביניהן הרי הן כמו שאינן ולא מיפסל סכך תחתון משום סוכה תחת סוכה וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל והמגלה את ביתו כדי שיעשה סוכתו מלמטה אע"פ שהרהיטין הן קבועין כיון שהאויר שביניהן מרובה עליהן הסוכה של מטה בשירה . אמנם לפירוש רבינו שלמה זצ"ל צריך שלא יהא נג הבית למעלה מעשרים אך לפי רבינו ישעיה זצ"ל לא חיישינן בין למעלה מעשרים בין למטה מעשרים וגם בעל הדברות זצ"ל כ' שאלו שנוטלין הרעפים מכסוי הבית ועושין סוכה למטה כהלכתה ונשארו למעלה מן הסיכך עצים שקורין קבריאוניש הסוכה כשירה כתיקרה שאין עליו מעויבה דסגי בנוטל אחד מבינתים וכמה יהא בין סוכה לסוכה ותהא התחתונה פסולה פירש משום סוכה תחת סוכה ולא נימא חד סככה הוא אמר רב הונא מפח שכן מצינו באהלי שומאה מפח רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ארבעה טפחים שלא מצינו מקום חשוב פחות מארבע טפחים ושמואל אמר עשרה כהכשירה כך פיסולה מה הכשירה בעשרה אף פיסולה בעשרה ופסק בעל הדברות זצ"ל כרב חסדא ורבה בר רב הונא דרבים נינהו הלכך הא דתנן סוכה על גבי סוכה העליונה כשירה והתחתונה פסולה אע"פ שאינה ראויה לדירה שאין בה עשרה טפחים וליתא לרשמואל מיהו בעי שתהא ראויה לקבל כרים וכסתות של עליונה על ידי הרחק אבל אינה יכולה לקבל דירה סרוחה הוא וכן פסק בעל המאור כרב חסדא ורבה בר רב הונא . אך רבינו יצחק אבן גיא זצ"ל פסק דהלכתא כשמואל . תקרה שאין עליה מעויבה ר' יהודה אומר בית הלל אומרים מפקפק או נוטל אחד מבינתים ובית שמאי אומרים מפקפק ונוטל אחד מבינתים ור' מאיר אומר נוטל אחד מבינתים ואינו צריך לפקפק . פ' רבינו שלמה זצ"ל סתם תקרה בנסרים שיש בהן ארבעה טפחים ר' יהודה אומר בית שמאי ובית הלל נחלקו בדבר הזה דבית שמאי אומרים אם בא לישוב תחתיה לשם סוכה מפקפק פ' סותר ומנענע את כולם ואחר כך נוטל אחד מבינתים ונותן פסל במקומה ולקמיה מפרש תרתי למה לי ובית הלל אומרים מפקפק משום תעשה ולא מן העשוי ואינו צריך לתת פסל ור' יהודה למעמיה ומכשיר בנסרים שיש בהן ארבעה לסכך את כולה והיינו כרב אבל בלא פקפוק לא מהני אע"פ שנוטל אחד מבינתים ומפרש למתני' אע"פ שפקפק אי נוטל אחד מבינתים אין אי לא לא ור' מאיר קאמר דלא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר אלא נוטל אחד מבינתים ואינו צריך לפקפק דבהכי סגי דאיכא עשייה מעלייתא ור' מאיר למעמיה דאמר אין מסככין בנסרים ועל ידי פסל שבינתים מיתבשרא . ולשמואל דאמר סכך פסול באמצע פסול בארבעה טפחים מתקמא מתני' דניהוו שני פסלים באמצע ואין בה אלא שמונה טפחים דיופן עקומה אמרינן עד הפסלים ומפקינן להו לנסרים מן הסוכה אי נמי סבירא ליה לר' מאיר כרב דאמר סכך פסול בין מן הצד בין באמצע בארבע אמות והלכך לא פסלי נסרים שבינתים דליכא שיעור פסול ביחד . ואסיקנא בבטולי תקרה פליגי דר' יהודה סבר בטולי תקרה בפקפוק בעלמא סגי ליה . דתו ליכא למיגזר משום תקרה דהא חזי דאיהו מקלקל תקרה . ור' מאיר סבר בטולי תקרה לא סגי ליה בפקפוק שאין מסככין בנסרים והלכתא בבית הלל ואליבא דר' יהודה :

[שלב] דין הישן בכילה בסוכה או שפורש סדין תחת הסכך או עליו .

הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו ואוקמא שמואל במטה עשרה דחשיב אהל ואתי אהל עראי ומבטל אהל קבע אבל אם אינה גבוה עשרה לא חשיב אהל ומותר לישן תחתיה אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילה בסוכה אע"ג שיש לה נג והוא שאינה גבוהה עשרה טפחים כלישנא אחריני אמרי לה אמר ר' יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילה תתנים בסוכה לפי שאין לה נג ואע"פ שגבוהה עשרה ופסק רבינו ישעיה זצ"ל דכילה שהיא עראי בעינן תרתי נג וגבוהה עשרה אבל אית לה נג ולא גבוהה עשרה אי גבוהה עשרה ולית לה נג מותר לישן תחתיה אבל ניקליטין וקינופת דקביעי במטה או אית בהו עשרה אע"ג דלית לה נג פסולה דהיינו נקליטין גבוהין עשרה אי נמי אית לה נג אע"ג דלא גבוהה עשרה פסולה

פסולה דהיינו קינופות ורבינו יצחק פאסי פסק מותר לישן בכילה בסוכה שאין לה נג [רכיון שאין לה נג] לא היו כסוכה בתוך סוכה ושמעין שכולה שיש לה נג אמור לישן בה בסוכה והוא לה כסוכה בתוך סוכה : פירש עליה סדן מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירש על גבי הקינוף פסולה אבל פורש הוא על גבי נקלימי המטה . רבינו שלמה זצ"ל פי' מפני הנשר שלא יהא עליו וקיסמין נושרין על שולחנו . ורבינו תם פי' מפני הנשר שלא ינשרו עליו והוי חמתה מרובה מצלתה וכיון דלדעת כן עושה אם כן בדעתו שאם ינשרו עליו וסדן מחזקם רוצה הוא להכשיר בסדן והיא פסולה מאחר שדבר מקבל מומאה מחזיק העלין התלושין ודבר זה אין לגזור אלא בפרושין מפני הנשר להכי אמר רב חסדא לא שנו אלא מפני הנשר אבל לניאותה כשרה והוא פורש מפני נשירת מינוף עלין כשרה לחד מעמא הוא . וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל ולישן רבינו [שלמה] זצ"ל נראה בעיני דאי תימא דפירש סדן כדי להחזיק העלין שלא ינשרו ותהא חמתה מרובה מצלתה פשיטא דפסולה כיון דהוי סדן צורך לסכך דהוי דבר המקבל מומאה ולא איצטרך לתנא לאשמעינן הכא דהא אישמעינן לעיל דתנן כל דבר המקבל מומאה ואין גידוליו מן הארץ אין מסככין בו אבל לפי רבינו שלמה זצ"ל אתי שפיר דאע"ג דלא הוי צורך לסכך אלא שעשאה לאהל עראי בעלמא מפני החמה או מפני הרוח המשייר את העלין לפי שעה אפי' הכי כיון דלשם אהל עשאה פסולה : איתמר נוי סוכה המופלגין ממנה ארבעה רב נחמן אמר כשירה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה . פי' נוי סוכה הן קרמין וסדינין הפרושין תחת הסוכה לנוי לרב נחמן כיון דלנוי סוכה הבינוהו במלינהו לגבה ולהכי כשירה ולרב חסדא ולרבה בר רב הונא פסולה משום אוהל מפסיק ואשתכח דלא גני בסוכה . רב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא אנגיניהו רב נחמן בסוכה שנוויהו מופלגין ממנה ארבעה אישתקו ולא אמרו ליה ולא מידי אמר להו הדריתו בכו משמעתיכו אמרו ליה שלוחי מצוה אנן ופטרין רבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה זצ"ל פסקו כרב חסדא ורבה בר רב הונא דרבים נינהו ואבן גיאות ורבינו ישראל כהן זצ"ל פסקו כרב נחמן :

[שלג] דין העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה ובין האילנות .

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשירה ועולין לה ביום טוב מתניתין מני ר' עקיבא היא דתניא העושה סוכתו בראש הספינה רבן גמליאל פוסל ור' עקיבא מכשיר אמר אביי כל היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה דברי הכל פסולה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים דברי הכל כשירה כי פליגי דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים רבן גמליאל סבר סוכה דירת קבע בעינן וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים פסולה ור' עקיבא סבר סוכה דירת עראי בעינן הלכך כיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כשירה והלכתא כר"ע : העושה סוכתו בראש האילן או על גבי הגמל כשירה ואין עולין לה ביום טוב . מתני' מני ר' מאיר היא דתניא העושה סוכתו על גבי בהמה ר' מאיר מכשיר ור' יהודה פוסל רבינו ישעיה זצ"ל פסק כר' מאיר ואיכא מרבנותא דפסקי כר' יהודה שתיים דפנות באילן ואחד בידי אדם או שתיים בידי אדם ואחד באילן כשירה ואין עולין לה ביום טוב שלש בידי אדם ואחד באילן כשירה ועולין לה ביו"ט זה הכלל כל שאילו ינטל האילן ויכולה לעמוד עולין לה ביום טוב . העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות כשרה אמר רב אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה . תנן העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות כשרה הכא במאי עסקינן בקשין והא איכא ניפות דעביד להו בהוצא ודפנא אי הכי מאי למיטרא מהו דתימא ניגזור דלמא אתי לאישתמושי באילן קמ"ל :

[שלד] דין סוכה העשויה כמין צריף או שסמכה לכרעי המטה .

העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל ר' אליעזר פוסל וחכמים מכשירים ואוקימנא למתניתין ביחודאא ומשבשתא היא וקיימא לן כר' יוסף דתני למתניתין איפכא . ותניא כוותיה דר' אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין והלכה כחכמים דקיימא לן שיפוע אהלים לאו כאהלים דמי ואם הפליגה מן הכותל ספח או שהגביהה מן הקרקע טפח כשירה וכן סוכה העשויה

העשויה כשוכך או ככשן פסולה. הסומך סוכתו לכרעי המטה כשירה ור' יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה מאי מעמא דר' יהודה פליגי בה רבי זירא ור' אבא בר ממל חד אמר לפי שאין לה קבע וחד אמר לפי שמעמידה בדבר המקבל מומאה. אמר אבוי לא שנו אלא סמך אבל סמך על גבי המטה כשירה. ופסק רבינו ישעיה זצ"ל כתנא קמא ובעל הדברות כתב מדשקלי ועיילי אמוראי אליבא דר' יהודה שמע מינה דהלכתא כוותיה:

[שלה] דין דברים הראוים לדפנות.

וכל מילי חזי לרופן סוכה ולא מופסיל (בה) [משום] תעשה ולא מן תעשו דמוקמינן קרא אפשמייה הג הסוכות תעשה לך וקרא אסכך משמע אע"ג דררשינן מינייהו דפנות, וקו"ל דכל דופן ומחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה אינה מחיצה כרב אחא בר יעקב ובדאוקימנא למתניתין העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות כשרה באילנות קשין ועביד להו לנפות בהוצא ודפנא. המשלשל דפנות ממעלה למטה אם גבוהים מן הארץ שלשה טפחים פסולה פי' דבפחות מג' אמרינן לבוד מלמטה למעלה אם גבוהין מן הארץ עשרה טפחים כשרה ר' יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה עשרה טפחים כן מלמעלה למטה עשרה טפחים רבינו תנאל ובעל הדברות זצ"ל פסקו דהלכה כר' יוסי ובעל הלכות [גדולות] [ובעל] [ורב] [נשרונאי] גאון ורבינו ישעיה ורבינו אבן גיא זצ"ל פסקו דהלכתא כרבנן דמחיצת תלויה אינה מתרת וכן פסק בעל הוראים זצ"ל אע"ג דאמרינן בעלמא גוד אסיק מחיצתה לענין סוכה לא אמרינן דאמר רבא מחיצות הניכרות בעינן וליבא. ומצאתי בשם רבינו קלונימוס זצ"ל שהמשלשל דפנות הסוכה מענפי אילנות צריך לשלשלן דרך גדילתן דקו"ל כל המצות כולן אין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן דכתיב עצי שמים עומדים, ומסתברא דגבי דפנות לא חזי עיכובא מיהו מצוה מן המובחר חזי אמר רב חסדא אמר אבימי מחצלת ארבעה ומשהו מתרת בסוכה משום דופן היכי עביד [לה] תלי לה באמצע פחות מג' למעלה ופחות מג' למטה וקא משמע [לן] דחרי ליבודי אמרינן ואמר רב אסי פס ד' ומשהו מתיר בסוכה משום דופן היכי עביד [לה] מוקים לה בפחות מג' סמוך לרופן וקא משמע [לן] דמשך סוכה קמנה שבעה. איתמר סכך על גבי אכסררה שיש לה פצימין כשירה ושאין לה פצימין אבוי אמר כשרה ורבא אמר פסולה והלכתא כרבא והיבא דנראה הפצים מבחוץ ושוה מבפנים כשירה:

[שלו] דין שיעור דפנות.

וכמה הן הדפנות המעכבין בסוכה בדתן ושאין לה שלש דפנות פסולה ותנו רבנן שתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח פי' שתיים דפנות בעינן כהלכתן שיהו שבעה על שבעה שזוהו שיעור משך סוכה ודופן שלישית אפי' טפח דמדאורייתא בעינן ג' מחיצות שלימות ואתאי הלכה למשה מסיני וגרעה לג' ואוקמא למטה ר' שמעון אומר שלש דפנות כהלכתן ורביעית אפי' טפח וקו"ל כרבנן יחיד ורבים הלכה כרבים הלכך בעינן שתי דפנות שלימות (ו) עלה אותו טפח היכן מעמידו ר' סימון אמר ר' יהושע בן לוי עושה טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה סמוך לרופן דכל פחות משלשה כליבוד דמי, והזו דופן שלישית ארבעה טפחים שהוא רוב דופן. אמר רב יהודה אמר רב סוכה העושה כמבוי כשירה פי' כמבוי כפולש דופן למזרח ורופן למערב וצפון ודרום מפולשין ואותו טפח מעמידו לכל רוח שירצה ר' סימון אמר ר' יהושע בן לוי עושה פס ארבעה ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לרופן מאי שנא התם דאמרינן בטפח שוחק סגי ומאי שנא הכא דבעינן פס ארבעה ומשהו התם דאיבא שני דפנות דעריבן סגיא להו בטפח שוחק הכא דליבא שתי דפנות דעריבן אי איבא פס ארבעה אין אי לא לא ואמר רבא ואינה ניתרת אלא בצורת פתח פי' רבינו שלמה זצ"ל דאשתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח קאי דאוקמה ר' סימון עושה טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה סמוך לרופן. ובעירובין אמרינן היכי דמי צורת פתח קנה מיכן וקנה מיכן וקנה על גביהן והכי קאמר דטפח ששנינו שמתיר בדופן שלישית אינו מתיר אלא אם כן עשאו לאותו דופן צורת פתח על פני כל הדופן מלוו כיצר קנה של חצי טפח אצל היוצא וקנה של חצי טפח במקצוע שכתגרו וקנה על גביהן מזה לזה דהוה ליה כאילו כל הדופן סתום דכיון שיש

לו צורת פתח סתימא מעלייתא הוא וזהו טפח שאמרו חכמים . איכא דאמרי אמר רבא וניתרת נמי בצורת פתח פי' טפח שעשינו היינו דפריש ר' סימון לעיל ואתא רבא למימר שאם עשה צורת פתח על פני כל הדופן בשני קנים כל שהן וקנה על גביהן קאי ליה במקום טפח ומכשיר ליה כותליה דאן האי או האי מכשיר איכא דאמרי וצריכא נמי צורת פתח דתרווייהו בעינן טפח אצל היוצא וקנה בזוית שכנגדו וקנה על גביהן מטפח זה לקנה זה וק"ל כלישנא בתרא דרבא דאמרינן רב אשיי אשכחיה לרב כהנא דעביד לה טפח שוחק וקא עביד לה צורת פתח אמר ליה ולא סבר מר להא דרבא דאמר רבא וניתרת נמי בצורת פתח אמר ליה אנא כאידיך לישנא סבירה לי וצריכה נמי צורת פתח וכתב רבינו ישעיה זצ"ל זה שאמרנו שצריך צורת פתח בדופן שלישי כגון שעשה לה טפח שוחק דליכא דופן שלם אבל בפס ד' דהוי רוב דופן לא בעינן צורת פתח ורבינו יהודה בר' נתן זצ"ל פי' להנך לישני דרבא דצורת פתח בסוכה העשויה כמבוי וכתב דאין לנו סוכה שצריכה צורת פתח אפי' דרבנן אלא זו העשויה כמבוי . אמר רב סיכך על גבי מכוי שיש לו לחי כשר פי' רבינו שלמה זצ"ל סיכך על גבי מבוי מפולש שיש לו לחי כשירה בשבת ולא בחול דמנו דהוי דופן מחיצה לשבת למחוי רשות היחיד מדאורייתא לחייב הזורק מרשות הרבים לתוכו ולפטר את המכנים או הזורק מתוכו לרשות היחיד הוי דופן נמי לענין סוכה . ואמר רבא סיכך על גבי פסי ביראות כשרה דמנו דהוי דופן לענין שבת הוי דופן לענין סוכה ואפי' מקילא לחמירתא אמרינן פי' כגון שעשה סוכה ברשות הרבים סמוך לפתחו ואין בה אלא שתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח מכנים ומוציא הימנה לביתו בשבת לסוכות אע"ג דבשאר שבתות לא משתרי שצריך לשבת שלש מחיצות ליעשות רשות היחיד אי נמי בשאר מחיצות שאינן של סוכה ולא משתרי בהכי בשבת של סוכה שרי דמינו דההיא טפח אנמריה רחמנא למשה במחיצות סוכה דליהוי דופן שלימה לסוכה הוי דופן נמי בשבת דסוכה לענין שבת . תנא פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה מאי פסל היוצא מן הסוכה אמר עולא קנים יוצאים לאחורי סוכה והא בעינן שיעור סוכה בדאיכא והא בעינן שלש פגנות דאיכא והא בעינן צלתה מרובה מחמתה דאיכא אי הכי מאי למירא מהו דתימא הני מחיצות לגוואי הוא דעבידי לבראי לא עבידי ולא הוי סוכה קמ"ל : רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו הבא בקנים היוצאים מן הסוכה עסקינן ומשכה ואולא חרא דופן בהדיהו מהו דתימא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי פי' כיון דשלים ליה סכבא אפלגית דדופן זה המושך יותר לחודיה קאי [ולא הויא כסוכה] קמ"ל . ורבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הבא בסוכה שרובה צלתה מרובה מחמתה ומיעוטא חמתה מרובה מצלתה מהו דתימא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל ור' אושעיה אמר לא נצרכה אלא לסכך פסול פחות משלשה בסוכה קטנה ומאי יוצא יוצא מתורת סוכה ואעפ"כ הישן תחתיה יצא ידי חובתו . וכבר פרשנוהו למעלה ופסק רבינו ישעיה זצ"ל דהלכה ככל הני ארבע לישנא ומסתבר דליכא מאן דפליג על חדא מיניהו :

[שלו] דין סוכות שלא נעשו לשם חג כגון סוכת יוצרים וסוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש וסוכה ישנה .

אמר ר' לוי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה והחיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה . תנו רבנן סוכת גנב"ך כשירה פי' סוכת גויים סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותים סוכה מכל מקום כשירה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה . אמר רב חסדא והוא שעשאה לצל . מכל מקום לאתווי מאי לאתווי הא דתנו רבנן סוכת רקב"ש כשירה פי' סוכות רועים סוכת קייצים סוכות בורגנן סוכות שומרי פירות כשירה והוא שעשאה לצל : סוכה הישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין איזהו סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום פי' רבינו שלמה זצ"ל שעשאה סתם ולא פירש שהיא לשם החג בית שמאי פוסלין דבעו סוכה לשמה וזו נעשה סתם ואילו תוך שלשים הוי כשירה דשואלין הלכות החג קודם לחג שלשים יום פי' רבינו שלמה זצ"ל שעשאה סתם ולא פירש שהיא לשם החג סתמא אלא לחג ובית הלל מכשירים דלא בעו סוכה לשם החג ואם פירש שהוא עושה לשם החג אפי' מתחילת השנה כשירה ולבית שמאי הוא דאיצטרך . מצאתי לרב (א) יהודאי גאון ז"ל סוכה ישנה צריך לחדש בה דבר ואם לא חדש פסולה ובירושלמי גרסינן תני צריך לחדש בה דבר חכריה אמרי טפח ר' יוסי אומר כל שהוא מאן דאמר כל שהוא

ובלבד על פני כולה ובגמרא דידן בפרק לולב וערבה אמרינן תנו רבנן העושה סוכה לעצמו
אומר ברוך שהחיינו נכנס לישב בה אמר בא"י אמ"ה אקב"ל לישב בסוכה היתה עשויה
ועומדת אם יכול לחדש בה דבר מברך מיד פירוש שהחיינו ואם לא לכשיכנס לישב בה
מברך שתים הא למדת שאפי' בלא הירוש כשרה. וכן בית הלל דמכשרי לעיל בסוכה הישנה
בלא חידוש קא מכשרי דאיתומא דצריך לחדש אמאי קרי לה ישנה וגם משתי סוכות של
יוצרים יש להוכיח כן דגרסי א"ר לוי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה
סוכה וחייבת במזוזה והחיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ופי' רבינו שלמה החיצונה סוכה ויוצא
בה ידי חובתו ואינו צריך לסותרה ולעשותה לשם חג כבית הלל ומשום היכרא דמצוה ליכא
למיסר דכיון דכולא שתא לאו הכא דיורי והשתא דיירי [בה] איכא היכרא והפנימית אינה סוכה
ואע"ג דלא בעינן סוכה לשם חג דהא קי"ל כבית הלל דמכשרי סוכה ישנה במתניתין הכא
אינה סוכה דלא מינכרא מילתא דלשם סוכה הוא דר דהא כל ימות השנה נמו דייר שם
ורוב תשמישו וסעודתו ושניתו שם. מיהו יש לומר דמצוה מן המובחר לחדש בה דבר ואם
לא חידש כשרה * ויש מפרשין לתהיא דירושלמי דתני שצריך לחדש בה דבר לענין לברך
שהחיינו כראיתא בגמרא דידן אבל לענין לצאת בה אפי' בלא חידוש יצא ואשמעינן דמפח
הוי חידוש בכל מקום שהוא אבל פחות מטפח צריך לחדש על פני כולה [ועינו דחוק הוא]:

[שלח] דין סוכה גזולה והמסבך ברשות הרבים.

תנו רבנן סוכה גזולה והמסבך ברשות הרבים ר' אליעזר פוסל והכמים מכשירים א"ר נחמן
מתלוקת שתקף את חבירו והוציאו מסוכתו דר' אליעזר למעמיה דאמר דאין אדם יוצא
ידי חובתו בסוכתו של חבירו דאי קרקע אינה נגזלת סוכה שאולה היא ואי קרקע נגזלת סוכה
גזולה היא ורבנן למעמיהו דאמרי אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו וקרקע אינה נגזלת
וסוכה שאולה היא אבל גול עצים ומסבך בהו דברי הכל אין לו אלא דמו עצים בלבד ופי' רבינו
שלמה זצ"ל והא דאמרינן בפרק הישן דמורה רבנן בגזולה לאו בגזול סוכה המתוברת. לקרקע
ולאו בגזול עצים ומסבך בהם אלא הגזול סוכה העשויה בראש הענלה או בראש הספינה והיא
עצמה נגזלת שאינה מחוברת לקרקע ואין להחזיר דמים אלא כמות שהיא בנויה דאין כאן מפני
תקנת השבין שהרי לא מרח לבנותה ולא הוציא עליה יציאות הלכך גזולה ב'. אמר רבינא האי
כשורא דמטללתא דגזולה ומטלל עלה עבדי בה רבנן משום תקנת מריש. פשיטא מאי שנא
מעצים מהו דתימא עצים שכיוי אבל הא דלא שכיחא אימא לא קמ"ל והני מילי בגו שבעה
אבל לאחר שבעה הדרה בעיניה ואם חברה בטינא אפי' לאחר שבעה יהיב ליה דמי:

[שלמ] דין עצי סוכה מהו ליהנות מהן כל שבעה.

אמר רב ששת משום ר' עקיבא מנין לעצי סוכה שהן פסולין כל שבעה ת"ל חג הסוכות
שבעת ימים לה' ותניא ר' יהודה בן בתירה אומר מנין שכשם שחל שם שמים על
החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה ת"ל חג הסוכות שבעת ימים לה' חג לה' וסוכה לה'.
וגרסינן בביצה פרק המביא כדי יין תני ר' חייא בר יוסף קמיה דר' יוחנן אין נוטלין עצים מן
הסוכה ולא מן הסמוך לה ור' שמעון מתיר ושווין בסוכת החג שהיא אסורה ואם התנה עליה
הכל לפי תנאו ופרכינן עלה ומוי מהני תנאה והא אמר ר' ששת משום ר' עקיבא מנין לעצי
סוכה שאסורין כל שבעה ת"ל חג הסוכות תעשה לך ותניא ר' יהודה בן בתירה אומר מנין
לעצי סוכה שאסורין כל שבעה שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על
הסוכה ת"ל חג הסוכות לה' חג לה' וסוכה לה' ומשנינן אמר רב מנשיא בר מוניא אמר שמואל
סיפא אתאן לסוכה דעלמא אבל סוכת החג לא מהני בה תנאה (ה) והתניא סוכה כהלכתא
עושרה בקרמין ובסדינין המצוירין ותלה בה אגוזים ושקדים אפרסקין ורימונים פרכילי ענבים
וסוכי תאנים ועטרות של שבילים וינות ושמנים וסלתות אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט
האחרון

(א) כסב ככל הסוכות ז"ל ש"מ חידוש גבוהם חידוש עליהם גבוהם אינה חידוש. ודלא ככנעל לכות גזולות שאמר חכמה ומוכר כנסתקי
חידוש עליהם סוכה עלה יכיל לחידוש בה הוי חידוש. כ"ה בשבילי תלמי הקל. (ב) ואין גזולת ז"ל ספק לכתמה הוא דלא חל דיעבד כסיה וכל
הסוכות ז"ל כחג ומסתברת גזולה עגול עיניו וסבך כסב ג"ל כסב לפיכך הדמים. והיה חיבתא דלמס לקמיה דרב נתפס ואמתיק ריע גזולת וס"ל
ככנ ימנין כסיה גזולה (ג) היה נטול לה הסוכה. כ"ה שם וכתבא רבמי.

שבלי סדר חג הסוכות שלט שמו שמא שמב הלקמ קנו

האחרון ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו ומשנינו אבוי ורבא [דאמרין] תרווייהו [באומר] אינו בודל מהם כל בין השמשות דלא חלה קדושה עלייהו אבל עצי סוכה דחילי קדושה עלייהו איתקצי לשבעה למדנו בפ' דלסוכת החג לא מהני בה תנאה ומיכן מוכיח שאם עשה אדם סוכה מהדם או ער שקורין אותו לאורו בלע"ז שאסור ליקח ממנה עצים לשפור לצלות בהן דג או בשר או אפי' עלים לתת בהם לאחר צליותן לקלומ ריחן. יש מפרשין להא דר' ששת ור' יהודה בן בתירה דוקא בעצי הסכך אבל ברופן מהני ביה תנאה דתניא בתוספתא אין נוטלין עצים מן הסוכה אפילו ביום טוב אחרון ואם אמר כל זמן שארצה אני אטול הרי זה מותר דכי כתיב קרא בסכך הוא דכתיב ויש מפרשין לה בין בסכך בין ברפנות דהא דפנות צורך לסכך נינהו וכן נראה בעיני והא דתני בתוספתא איכא לאוקמיה בעצים הסמוכין לה אי נמי באיסורייתא דלא חשיבי בהרי סוכה וכ"כ בעל היראים ז"ל:

[שמ] דין נויי סוכה מה הן בהנאה כל שבעה.

תנו רבנן [סיככה כהלכתא ו] עיטרה בקרמין ובסרנין המצוירין ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקין ורימונים ופרכילי ענבים עטרות של שבליים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו והוא דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות דלא חלה קדושה עלייהו אבל אם לא אמר איני בודל מהן כל בין השמשות כגו דאיתקצו לבין השמשות איתקצו לכל ימי החג א) כתב בעל היראים בשם רב יהודאי [גאון] וצ"ל עיטורי סוכה שנפלו בשבת אסורין מפני שהוקצו למצוה:

[שמא] דין מהו לצאת מסוכה לסוכה ולעשות סוכה בחולו של מועד.

תניא ר' אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכמים אומרים יוצאים מסוכה לסוכה ועושים סוכה בחולו של מועד מאי מעמא דר' אליעזר אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה לשם חג פי' לשבעת ימים ורבנן הכי קאמר רחמנא עשה סוכה בתג ושיון שאם נפלה שחזור ובונה אותה בחולו של מועד. פשיטא מהו דתימא נגזור דילמא אתי למיעבד סוכה רעועה מעיקרא קמ"ל וקיימא לן כרבנן:

[שמב] דין מי הן החייבין ומי הן הפטורין מן הסוכה.

[תנן] התם נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה וכל קמן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה היכי דמי קמן שאינו צריך לאמו אמרי דבי ר' ינאי כל שנפנה ואין אמו מקנחתו. ריש לקיש אמר כל שניעור משנתו ואינו קורא אימא אימא. שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה [בין ביום בין בלילה] מנא הני מילי דתנו רבנן בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך פרט לחתן. אמר רב אבא בר זבדא אמר ר' יוחנן חתן וכל השושבינן וכל בני החופה פטורין מן הסוכה כל שבעה משום דבעי למיכל ולמיחדי וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה אין שמחה אלא בחופה וניכלי בסוכה וניחדו בחופה אין שמחה אלא במקום סעודה וניעבדו חופה בסוכה אבוי אמר משום ייחוד רבא אמר משום צער חתן ר' זירא אכיל בסוכה וחדי בסוכה אמר כל שכן דחדוי לי ליבאי דעבידנא תרתוי מצוה. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא דליתא לדר' אבא ורבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה וצ"ל לא הזכירו דברי ר' זירא ונראה דסבירי להו כר' אבא ומסתברא כרבי זירא דגרסי' בירושלמי ר' יצחק בר מריון הוה שושביני דחד בר נש אתא שאיל לר' אליעזר אמר ליה דמך נו כמללחך ר' מנא הוה שושביניה דר' יעקב ואתי שאיל לר' אליעזר אמר ליה דמך נו משללחך: ת"ר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה [ביום] ובלילה הן חייבין הולכי דרכים בלילה פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום פי' משום דכתיב בסוכות תשבו חשבו ענין תדורו כשם שכל ימות השנה אינה נמנע מלכת בדרכים בסוכה כך כל ימות החג שאינו יום טוב לא הצריכו הכתוב למנוע. הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום בין בלילה פי' ואע"פ שאין הולכין אלא ביום משום דשרידי במחשבת המצוה ובתיקונים פטורין מן הסוכה: תנו רבנן שוברי העיר ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבין בלילה שומרי העיר בלילה פטורים

מ"א) מלחתי נבעל הלכות גדולות ועיטורי סוכה עשילו נכחה אמור למתקן אפילו נתקין נפלו ביום טוב מותר למתקן. נפלו בחול [הסוכה] מחזיקין למתקן ומהו הן הסוכין חלכיה מפני שחוקקי לדבר מצוה אמר אש המטה עליהם בעתה עמם חוקן וחמם כשאלתה אמור מהו כמי יום מותר וכן כהם גם כן בעל היראים ז"ל וכו'.

מן הסוכה בלילה וחיבין ביום. שומרי גנות ופרדסין פטורים בין ביום בין בלילה וליעבדי סוכה התם וליתבו אמר אבין תשבו כעין תדורו פי' כדרך שהוא דר בביתו כל השנה הוסיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם כשרו וכלי תשמישו ומצעותיו וזה אינו יכול להביאם מפני המורה רבא אמר פרצה קורא לנגב מאי בנייהו איכא בנייהו דקא מינטר כריא דפירי לאבוי פטור רבא חייב והלכתא כרבא: חולים ומשמישין פטורין מן הסוכה. תנו רבנן חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפי' חש בעיניו ואפי' חש בראשו. אמר רבן שמעון בן גמליאל פעם אחת חשתי בעיני בקיסרי ותתיר לי ר' יוסי לישן לי ולמשמשי חוץ לסוכה:

[שמג] דין הנולד לו צער בסוכה אם רשאי לצאת ממנה.

ומי שהיה יושב בסוכה וירדו גשמים או נולד לו שם אונס שמצערו ובצאתו מן הסוכה ינצל מן האונס רשאי לצאת מסוכתו. כי הא דרב שרא ליה לרב אחא ב"ר דלא למוגני בכילה בסוכה משום באקי פי' ואע"ג שיש לה נג וגבוה עשרה והרי כמו שהוא חוץ לסוכה רבא שרא ליה לרב אחא בר רב בר דלא למיגנא בר מסללתא משום סירחא רבא למעמיה דאמר רבא מצמער פטור מן הסוכה והא אנו תנן חולין והמשמשיין פטורים מן הסוכה חולה אין מצמער לא אמרי חולה הוא ומשמשי פטורין. מצמער הוא פטור משמשי לא. אמר רבא בר זבדא אבל חייב בסוכה פשיטא מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצמער פטור מן הסוכה והאי נמי מצמער הוא קמ"ל הני מילי צערא דמילא אבל הכא איהו קא מצער נפשיה דמבעי ליה ליתוביה דעתיה. כתב בעל היראים ז"ל הא דאמר רבא מצמער פטור מן הסוכה דווקא שעשה סוכה מתחלתו במקום שראויה לאכול ולשתות ולישן בה ונולד לו צער אחרי כן אבל אם עשאה תחילה במקום הראוי להצמער באכילתו או בשתייתו כגון שירא בה מגנבים או מליטסין לא מבעיא דלא מיפטר בהכי אלא אפי' יש בה סכנה וצער בשינה לבר ואין בה צער באכילה ושתיה אפי' באכילתו לא יצא ידי חובתו דהא תשבו כעין תדורו בעיני והאי לא הויא כעין דירה כיון שאינו יכול לעשות בה כל צרכיו אכילה ושתיה ושינה בלא צער. ומתחלה לא הויא סוכה כיון דלצערא קיימא. היה יושב בסוכה וירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתרה המקפה הנצא משתרה המקפה של גריסין. ירושלמי לא סוף דבר שתסרה אלא כדי שתסרה לא סוף דבר גריסין אלא של כל דבר. תני כשם שמפנין מפני הגשמים כך מפנין מפני השרב ומפני חיתושין אבין הוי יתיב קמיה דרב יוסף במסללתא נשא זיקה וקא מייתי ציבוייתא אמר להו ר' יוסף פנו לי מאני אמר ליה אבין והא משתסרה המקפה תנן אמר ליה לדידי כיון דאנינא דעתאי כמו שתסרה המקפה דמי לי. למרנו מזה שבכל צער או אונס או גשמים שהיה אדם יוצא מביתו רשאי הוא לצאת מסוכתו. תנו רבנן היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירדו פסקו גשמים אין מטריוחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו. היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירדו פסקו גשמים אין מטריוחין אותו לעלות עד שיעיר ויעלה עמוד השרר פי' דתרתו בעינן שיעיר ויעלה עמוד השרר שאם עלה עמוד השרר ולא הקיץ אין מקיצין אותו או אם הקיץ ולא עלה עמוד השרר אין מטריוחין אותו לעלות:

[שרמ] דין כלים הראויין להעלותן בסוכה ודין אכילת עראי לסוכה.

תנן רבנן כל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע כצד היה לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ויטיל בסוכה ומשנן בסוכה ודווקא למיגרם אבל לעיוני סברא לבר במסללתא אמר רבא מאני משתייא במסללתא מאני מיכלא לבר במסללתא א) יש מפרשים קערות שנמאסות לאחר אכילה ויש אומרים קדירות ואנני דלישא. שרגא אמרי לה במסללתא. ואמרי לה לבר מסללתא ולא פליגי הא בסוכה גדולה והא בסוכה קטנה בסוכה גדולה במסללתא בסוכה קטנה בר מסללתא: ת"ר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנן שינה עראי חוץ לסוכה מאי מעמא אבין אמר שמא ירדם ורבא אמר אין קבע לשינה פירוש שינה כל שהיא מקרא קבע וק"ל כרבא ואפילו מניח ראשו בין ברכיו או

מוכר

(א) ופי' כל יחודי גלון ז"ל מאני משמשי כגון כלים וקנקנים סופות וזלוחות ונבישים וקיתונות פסוקים. מאני מיכלא כגון קדרות והשפודים והאגרינות וכלים של קמח וכלים של גשמים חוץ לסוכה. וכן מלאחי ל"ח ז"ל פסוקים מאני מיכלא ומשאה בית חמירא והאגנין דלישא. מאני משמשי כגון כלים במסללתא. ויהי כיון וקערות ושפודין שאין להן לכוזיחא. ואינו כהלל ל' נשמות הקבוקים והשפודים שאין להן קבע בשמים. והנכון כהלל פירש כל יחודי גלון ז"ל וכן לפסוק משפודים. פי' כשגלי הקנק הקנק.

מוסר שנתנו לאחרים דקים ליה שלא ידרם אסור לישן חוץ לסוכה. וכמה אבילת עראי אמר אביו בר מעים בר ברב ועייל בלילה פי' שהוא קרוב לכביצה ופירות אינן מעונין סוכה כדמפרש בזמא וכל שתיה קרויה עראי וכתב הר"ר אביגדור בהן צדק וצ"ל בתשובתו דאבילת עראי דשבת וי"מ ואפילו שתיה חשיבה כקביע [והואיל דאדם קובע סעודתו על היין] והנה תשובתו לפנינו:

[שמה] דין סעודות שהיב אדם לוכל בסוכה.

וכמה סעודות חייב אדם לוכל בסוכה ר' אליעזר אומר ר"ד סעודות חייב אדם לוכל בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב הראשון בלבד ואין לדבר תשלומין ועל זה נאמר מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות מאי מעמיתו דרבנן אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי נאמר בהן המצות חמשה עשר ונאמר בהן הסוכות חמשה עשר מה להלן לילה הראשון חובה [מכאן ואילך רשות] אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות והלכה כחכמים: תנן התם סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה משום כבוד יום טוב האחרון אין לו מקום להוריד את כליו מהו רב חייא בר אשי אמר רב פוחת בה ארבעה ר' יהושע בן לוי אמר מדליק בה את הנר ולא פליגי הא לן והא להו פי' לבני בבלי שהשמיני שלהם ספק שביעי דלא קים להו בקביעא דירחא מדליק בה את הנר ולא יפחתנה ויפסלנה לפי שצריך לישב בה מחר ואם היא סוכה גדולה דלא מיפסלא בשרגא מעייל בה מאני מיכלא ולבני ארץ ישראל דקים להו בקביעא דירחא ולא יתבי בסוכה משמיני פוחת בה ארבעה (ופוסלה א) פי' רבינו גרשום פוחת בה ארבעה סותר בה ארבעה טפחים בסכך כדי לפוסלה ויושב בה בשמיני וקשיא לן דהא בשלשה טפחים אויר מיפסלא דקו"ל אויר פוסל בשלשה וי"ל דלרווחא דמילתא נקמ ארבעה שאם אתה אומר לפחות שלשה שמא יצמצם ופוחת פחות משלשה ולא מיפסלא. מכל מקום הנראה בעיני לפרש פוחת בה ארבעה אדופן קאמר ובסוכה שהיא שבעה על שבעה קאמר ושאין לה אלא שתיים דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח ובסתירת ארבעה טפחים הוי רוב דופן ומיפסלא בכך. תדע דבסוכה קטנה עסקינן דקאמר רב מדליק בה את הנר ובסוכה קטנה אמרינן שרגא בר ממסללתא הלכך כי יהיב לה במסללתא מיפסלא. אמר רב יהודה בר שילת משמיה דרב שמיני ספק שביעי פי' יום ראשון של שמיני עצרת שביעי לסוכה ושמיני לברכה ור' יוחנן אמר שמיני לזה ולזה מיתב כולי עלמא לא פליגי דיתבינן כי פליגי לברוכי מאן דאמר שביעי לסוכה ברוכי נמי מברכינן מאן דאמר שמיני לזה ולזה מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן ומסיק תלמודא והילכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן הלכך אגן דאית לן תרי יומי שמיני ספק שביעי מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן תשיעי ספק שמיני לא מיתב יתבינן ולא ברוכי מברכינן:

[שמו] דין סוכה בברכותיה.

תנן רבנן היעשה סוכה לעצמו מברך שהחינו. נכנס לישב בה מברך בא"י אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה. היתה עשויה ועומדת אם יוכל להרש בה מברך מיד שהחינו ואם לא לכשיכנס לישב בה מברך שתיים ב). איתמר רב אמר סוכה ואח"כ זמן ורבה בר בר חנה אמר זמן ואח"כ סוכה והלכתא סוכה ואחר כך זמן אמר רב אשי הוינא ליה לרב כהנא דמסדר לה אכסא דקדושתא פי' היה בולל בין ברכת של קידוש לברך שתיה פוסר שניהם הקדושה והסוכה. ומי שאינו סודרן על הכוס של קידוש צריך לברך שתי פעמים זמן אחת על הסוכה ואחת על הקידוש: ואין מברכין זמן אלא פעם אחת אבל לישב בסוכה מברכינן כל שבעה ואפי' נכנס בה כמה פעמים ביום לאכילה או לשינה ולשינון ואפי' לטויל צריך לברך על כל פעם ופעם ואע"ג דקו"ל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן אינו צריך לברך לישב על הסוכות מעומד קודם שישב אלא אפי' לאחר שישב יש לו לברך דהא דקאמרינן עובר לעשייתן לאפוקי לאחר עשייתן דלא אבל כל זמן שהוא עסוק במצוה יכול לברך וזה כל זמן שהוא יושב בסוכה עסוק במצוה הוא ומי שרוצה להחמיר על עצמו לברך מעומד יחמיר:

תניא

(א) והתנאי (בגל העניות ז"ל ע"י פוחת בה ארבעה ופס' ארבעה חכמים את הסוכה תסוס דופן פיר' את הפס' (טפוחה) ורגיש גרשום פי' ע"י י"מ. ב"ה בטעמי חלקי הקול. ב) עיין בטעמי חלקי הקול סימן ק"א ד"ה פיר' העולם טובה. כל השנין.

[שמח] דין סוכת השותפין וסוכות בתי כנסיות בברכה .

תניא ר' אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום הראשון של הג' בלולבו של חבירו כך אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של הג' בסוכתו של חבירו וחכמים אע"פ שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של הג' בלולב של חבירו אבל יוצא אדם ידי חובתו בסוכתו של חבירו דכתיב כל האורח בישראל ישבו בסוכות בסכת כתיב מלמד שכל ישראל ראוי לישב בסוכה אחת למדנו מכן שהנכנס לישב בסוכת חבירו צריך לברך דק"ל הלכתא כרבנן . יש שנוהגין לעשות סוכה בחצר בית הכנסת וסומכין עליו האורחין או בני אדם שאין להם מקום ראוי לעשות סוכה ויש שיושבין בה ישיבה מועטת לאחר תפלה ומברכין לישב בסוכה ועומדין מיד וזה תימה גדול שבישיבה מועטת כואת בלא אכילה ובלא שינון ולא אפי' מיזל יהא צריך לברך : ומצאתי שהשיב רבינו האי גאון ז"ל . וששאלתם מהו למיעבד סוכה האידנא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות . כך ראינו שאינו חייב למיעבד [סוכה] האידנא אלא בביתיה בדירתיה היכא דאכיל ושתי וגני שדירתו שם כל השנה דקא אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדרת קבע ושב בדירת עראי . שנו חכמים מיכן אמרו יש לו כלים [נאים] מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה אבל בתי מדרשות ובתי כנסיות אין מיחדין אלא לתפלה ולהתעסק בה בתורה לבד אבל אם עושין לכתחילה בשביל עוברי דרכים שאוכלים וישנים שם יפה עושין אבל בני העיר לסמוך על סוכה שבבית הכנסת לצאת בה ידי חובתן אינם יוצאין אלא בסוכה שלכל אחד ואחד בביתו . ולפיכך כשעושין אותה סוכה של בית הכנסת אינן צריכין לברך שלא לעצמן הן עושין אותה אלא לעוברי דרכים . ונס בשם ר' נטרונאי גאון ז"ל [מצאתי] שאין בני העיר יכולין לסמוך על סוכה שבבית הכנסת לצאת בה ידי חובתן ואין יוצאין אלא בסוכה שעושה כל אחד ואחד בחצירו לפיכך אסור לברך בסוכה של בית הכנסת . ואני שאלתי מלפני מורי הרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו בלשון הזה . ילמדנו רבינו על מה שנוהגין במקומינו להשתתף הצבור יחד ולעשות סוכה בחצר בית הכנסת אותם בני אדם עשו סוכה בביתיהן ואין אוכלין ושותין באותה סוכה אלא בירידתן מבית הכנסת נכנסין בתוכה ומברכין לישב בסוכה ויושבין שם ישיבה מועטת ויוצאין מיד אם ראוי לגעור באותן שמברכין משום ברכה לבטלה והשיב לי בכתב גלילי ידיו . סוכת השותפין כשירה דכל ישראל ראוי לישב בסוכה אחת ותשבו כעין תדורו אמר רחמנא אוכל ושותה בסוכה וישן בסוכה ומשנן בסוכה ומטייל בסוכה ואין מעכבין זה את זה הלכך אותה ישיבה מועטת אם תימצי לומר דלא גרעה כשיזיל אין כאן ברכה לבטלה כ"ש אם ידברו דברי תורה זה עם זה דהוי ליה שינון ואכילת עראי נמי ביום טוב ואפי' שתיה חשיבה כקבע הואיל ואדם קובע סעודתו בין ומברך זה אינו ראוי לגרעה . אלא האוכל והשותה הוין לסוכה דעבירה הוא בידו דעבר אדאורייתא וגלי עמיקתא ומסתרתא שמה מברך כל ברכתא ליסייען על כל מילתא לאסוקי אליבא דהלכתא ונזכי לעלמא דאתי והיית בריתו אתנו החיים והשלום :

הלכות לולב

[שמח] דין לולב הגזול בין שנגזל מישראל בין שנגזל מנכרי .

כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דהאי כפות תמרים לולבא הוא אימא תריתא . בענין כפות וליבא אימא אופתא כפות מכלל שהוא פרוד והא כפות וענף לעולם ואימא כופרא דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אמר ליה רבא תוספאה לרבינא ואימא תרתי כפי תמרא אמר ליה כפות כתיב וכי תימא דרא כף קרו לה : תנן התם לולב הגזול והיבש פסול קא פסיק ותני לא שגא ביום טוב הראשון ולא שגא ביום טוב שני בשלמא יבש פסול הדר בעינן וליבא אלא גזול בשלמא ביום טוב הראשון בעינן ולקחתם לכם וליבא אלא ביום טוב שני מאי מעמא . אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי משום מצוה הבאה בעבירה . איתמר נמי א"ר יוחנן יבש פסול מפני שאינו הדר גזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה ופליגי

זפליגי אדר"ר יצחק בר נחמני דאמר ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל לא שנו אלא ב"ש ראשון אבל ב"ש שני מתוך שיוצא בשואל יוצא בגזול. מתיב ר' נחמן בר יצחק לולב הגזול והיבש פסול הא שואל כשר אימת אילמא ב"ש ראשון שואל כשר ולקרתם לכם אמר רתמנא והאי לאו דיריה הוא אלא לאו ב"ש שני וקתני גזול פסול אמר רב אשי לעולם ב"ש ראשון ולא מבעיא קאמר לא מבעיא שואל דלאו דיריה הוא אבל גזול אימא סתם גזולה יאוש בעלים הוא ולקנייהו ביאוש קמ"ל: ופסק רב פלמוי גאון זצ"ל כר' יוחנן דגזול ויבש פסולין אפי' ב"ש שני [וכן פסק גם בעל הלכות גדולות ז"ל] ורבנו ישעיה זצ"ל פסק כרב אשי שהוא בתרא דמוקי מתניתין ביום טוב ראשון אבל ביום טוב [שני] אפילו גזול כשר וכן כתב בעל המאור ז"ל יש מן הגאונים הרבה שפסקו כר' יוחנן שאמר משום ר' שמעון בן יוחי שהגזול פסול אף ב"ש שני בודאי לכתחילה שפיר דמי ליפרש מינה לאפוקי נפשין מפלוגתא ומשום דמאים לגבוה מיהו לא חזילן למסמך על הא דר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי דשמעת מינה דייאוש כרי קני [כו'] ואף ר' יצחק בר נחמני [משמיה דשמואל] פליגי עליה [בפני] דקאמר ב"ש שני מתוך שיוצא בשואל יוצא נמי בגזול ורב אשי שהוא בתרא מפריק לה אליביה אלמא דהכי הלכתא וכן פסק בעל הדברות בשם רבינו [יצחק] אבן גיאות זצ"ל כל פסולות ארבעה מינים ב"ש ראשון קיימא דאורייתא אבל ביום טוב שני דרבנן לא שנא גזול לא שנא יבש ולא שנא שאר פסולין כשירין כדרב יצחק אמר שמואל דהא רב אשי אוקמא למתניתין ביום טוב ראשון ועוד דלגבי אתרוג שנקבוהו עכברים אוקמוהו למתניתין ב"ש ראשון: שנו חכמים לולב הגזול והיבש פסול ובגזול מישראל עסקינן וכדמפרש מעמא לפני יאוש [פסול] דלכם בעינן ולא דיריה הוא לאחר יאוש [פסול] דהוי ליה מצוה הבאה בעבירה ואפי' גזלה מנכרי נמי פסול ולא נפיק ביה איהו אבל ישראל אחר נפיק ביה וכדאמר להו רב הונא להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מכנענים ליגזו אינהו וליתבו לכו מאי מעמא סתם כנענים גזלי ארעתא בידא וקרקע אינה גזולת הלכך ליגזו אינהו דליהוי יאוש בעלים בידא דיריהו ושינוי רשות בידא אוקימנא להא בהושענא דאוונכרי גופיהו דהוי יאוש בעלים בידא דאוונכרי ויאוש כרי לא קני אבל במאי דרבנן ומובני לאחרים אפי' במאי דגזו אינהו שפיר דמי דהוי יאוש בעלים בידא דאוונכרי ושינוי רשות בידא דידן. ועוד תמצא בזה לפנינו הלכה שס"ט:

[שמט] דין לולב היבש.

תנא לולב יבש פסול ור' יהודה מכשיר. ירושלמי יבש למה הוא פסול על שם לא המתים יהללו יה אמר רבא מחלוקת בלולב דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג מה אתרוג בעי הדר אף לולב בעי הדר ור' יהודה סבר לא מקשינן לולב לאתרוג אבל באתרוג דברי הכל בעי הדר ואקשינן ובאתרוג מי בעי הדר והתנא ארבעה מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן לא מצא אתרוג לא יביא פריש לא רימון ולא דבר אחר ואם היו כולן כמושין כשרין יבשין פסולין ר' יהודה אומר אף יבשין כשרין ואמר ר' יהודה מעשה בבני כרכון שהיו מורישין לולביהן לבני בניהן קתני מיהת ר' יהודה אומר אף יבשין כשרין מאי לאו אכולהו פי' אפי' אתרוג במשמע ומשני לא אלולב פי' והוא הדין הדס וערבה הנאגדין-עמו דהא לא כתיב בהו הדר אבל אתרוג לא דכתיב ביה הדר וכתב בעל היראים זצ"ל אע"פ שפסלנו יבשים בלולב הדס וערבה מכשירין אנו יבשין בלולב והדס ומברכינן בהן איבשין משום דלא אפשר לן והוא לנו שעת הדחק דאפילו לרבנן שרי. וכן כתב בעל הדברות ז"ל מרקאמר אמרו לו אין שעת הדחק ראייה ולא קאמר דשלא כרצון חכמים עבוד שמע מינה דדבריו הכל דארבעת מינים הללו כולן יבשין בשעת הדחק וכן כתב רבינו ישעיה ז"ל. ועוד מצאתי דכולהו ארבעת מינין ואפילו אתרוג דכתיב ביה הדר בין עלתה חווית על רובו בין נישלה פטמתו ועוקצו ואפילו חסר כולן כשרין בשעת הדחק:

[שנ] דין לולב של ע"ז אי זה אסור ואי זה מותר.

הנך לולבים הגדילים בבתי ע"ז רשאין לצאת בהן והא דתנן של אשירה ושל עיר הנדחת פסול איתוקמה לה באשרה דמשה דבת שריפה היא דכתיב ואשיריהם תשרפון באש שהאילו לעצמן נעבד לשם ע"ז דהוי דומיא דעיר הנדחת דכיון דלשריפה קיימי כמאן דשריפי דמי וכתות מיכתת שיעוריהו. והא דגרסינן בחולין פרק כסוי הדם של ע"ז לא יטול ואם נמל לא

לא יצא אית דמפרשי ליה באשורה דמשה דומיא דעיר הנדחת ואית דגרסי התם של עיר הנדחת לא יסול ואם נטל לא יצא. וכתב בעל היראים ז"ל דווקא באשורה של ישראל דלית ליה ביטול אבל אשורה של עובד כוכבים דאית ליה ביטול לא יסול לכתחלה ואם נטל כשר ונראין דבריו כגון שבטלה העובד כוכבים:

[שנא] דין הכשר לולב ופיסולו בקמימת עלין או בכל ענין אחר.

שנן חכמים נקטם ראשו פסול. שאלתי הר"ר אביגדור כהן צדק נר"ו הא דתנן נקטם ראשו פסול דוקא ראש השדרה שהוא ראשו לענין שיעור (או) ראש העלה [העליון] דהיינו התיומת לפי רבינו שלמה דקשיא (לך) [לי] לפרושי ראש העלה דאי נקטם ראש העלה פסול למהלי לאשמועינן נטלה התיומת פסול פשיטא השתא בקיטמא מיפסל מניטלה מיבעיא והשיב לי נישלה התיומת פי רבינו שלמה שיש עלין האמצעים ששם כלה השדרה. בסוב תלין נפשו. זה פירוש לפירושו מקום חבורן הוא גבה דהוצא אמצעי שהיא עליונה אותו חיבור המתאים בלבד נישל ונחלקו העליון זה מזה אך העליון עצמן של רוחב צידיהן וראשיהן קיימין עד למעלה הוא ראש העליון של לולב וקמ"ל אע"ג דליכא קמימת ראשו פסול ומנקטם דמתני' נטילת תיומת לא אתיא דבקמימת ראשו מוכח ניכר יותר שהוא מקום הנראה לעינים ומסתבר טפי דנפק ליה בחכי מתורת הדר. וכדאמרינן לענין חזיות דבחוטמו מיפסל אף בכל שהוא הלכך אע"ג דתנן נקטם ראשו פסול הוה אמינא אין משגיחין על התיומת כל עיקר דהא לא מינכר כולי האי וזכר לדבר כמו ששנינו בפ' על אלו מומין לענין כבוד הדתם נמי מום שבגלוי בעינין והפנימיות שנעקרו נמי בפרק כל פסולי המוקדשין משום דכי פעי מיחזא הכא נמי אמינא דנטילת תיומת לא פסלה כיון דלא מינכר כולי האי כמו בנקטם ראשו ונחלקה מניטלה לא אתיא אע"ג דבתרתייהו נחלקו עלין דהכא איכא חסרון והכא ליכא חיסרון עד כאן תשובתו ולי נראה עוד פירוש אחר נקטם ראשו היינו ראש התיומת שהוא העלה העליון ואי קשיא נקטם ראש התיומת פסול נישלה התיומת מיבעיא יש לומר הוצרכו שניהם דאי תנא נקטם ראשו פסול הוה אמינא [דוקא נקטם ראשו פסול] שהוא מקום הנראה ואינו הדר אבל נישלה התיומת [פי' שני עלין האמצעים ששם כלה השדרה] שאינו נראה חסר ששאר העליון עולין למעלה ומחברן ע"י אגודה יהא כשר לפיכך הוצרך לומר נישלה התיומת פסלה וכן [נראה] למר יהודה אחי שני ז"ל. אמר רב הונא א"ר חנינא לא שנו אלא נקטם אבל נסדק כשר. מיתבי לולב כפוף כפות קוויין תרות עקום דומה למגל פסול פי' כפוף ראשו, כפוף כאגמון. כפות דומה לאיש גבן. קוויין שיש בו קוצים. ובמקצת ספרים כתוב כוויין בכ"ף. תרות יש מפרשים קשה כעין שכן דרך הלולב עליו נפרדים בימות הגשמים והשדרה מתקשה ונעשית כעין. עקום דומה למגל חדא מילתא הוא ומשני א"ר פפא דעביד כבהמנך פירש רבינו שלמה הא דהניא סדוק פסול לא שנסדקו ראשי העליון או השדרה אלא דעבידה כבהמנך היא פויצטור בלע"ז של ברזל של ספרים שיש לן ראשים שנים שראשו מפוצל כך גדל הלולב כמין שתי שדראות מחצית עליו לכאן ומחצית עליו לכאן. ובעל הדברות זצ"ל כתב נסדק כשר שנסדק העלה האמצעי באורך הלולב עד השדרה כשר ודוקא כשנסדק אינו פונה כאן וכאן כדמינך אבל אי עביד כדמינך פסול ונקטם ראשו לא שנקטם קצת מן העלה העליונה אלא נקטמו ג' עלין העליונים מן השדרה ולא נגע בשדרה: אמר מר עקום דומה למגל פסול אמר רבא לא אמרן אלא לפניו אבל לאחוריו בריותו הוא וכשר פי' לאחוריו לצד השדרה אמר רבא וצדדין כלפניו דמי ופסול. א"ר פפא האי לוליבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול פי' שכל עליון עולין לצד אחד. נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר א"ר פפא נפרצו דעביד כי חופיא [נפרדו דאיפרדו] פי' רבינו שלמה דעביד כי חופיא אישקופ"א בלע"ז היא שמכבדין בה את הבית ועושין אותה מעלין של לולב התלושין מן השדרה ואגודין מהן הרבה ביחד פסול. נפרדו כשר. ראשיהן נפרדין כענפי דקל ולמשה הן מחוברין וכן [פירש] רבינו יצחק אבן גיא זצ"ל ורבינו גרשום זצ"ל מפרש נפרצו עליו שהעלה נפרץ לכמה פרצות נפרדו עליו דאיפרוד איפרודי [כל] עלה מחבירו. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל פירש נפרצו עליו כגון שניתקו מן השדרה והן תלויות בה וזהו דעביד כי חופיא שההוצין כשנתחבין מן השדרה קרויין חופיא כדגרס' בהגויל קמא הוצין ועבדינהו חופיא והיא כעין שכירה מעין פרצה נפרדו שנתפרדו ההוצין כעין פתיחת החרות ולא ניתק אחד מחבירו ולפיכך כשר ולקמן בסוף ההלכה מפרש נפרצו עליו שעל כל העליון קאמר אבל אם נשתירו מיעושן כשר בעי רב פפא נחלק התיומת מהו תא שמע דאמר רבי

ר' יהושע בן לוי נחלקה התיומת (ט) שני עלין העליונים האמצעיים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עם העליון שלמטה מהן והר"ר אליעזר ממין בעל היראים כתב אני שמעתי אפי' נחלקו העליון בלא השדרה נחלקה קרי לה וכן פ' רבינו שלמה (י) ז"ל תיומת אותן שני עליון שבראש הלולב (ה) ושאיין הוצא למעלה הימנה והוא שתי הוצין דבוקין זה בזה ונקראין תיומת כדבעי רב פפא נחלקו התיומת מהו שנפרד אחד מתבירו אותה הוצא העליונה שבלולב פסול ורבינו יצחק פאסי ז"ל פ' תיומת גבוהה הוצא דמתיים להו לשני צירי העלה ומשוי להו חד כי כל אחד כפולה היא לשנים ותאומה מגבה אם נפרדה ההוצין זה מזה ועמד בל אחד ואחד לבדו כשהוא כפול לשנים והתיומת שלהן קיימת כשר. ואם נחלקו התיומת הרי הוא כאילו נפרצו העליון שלהן ופסול וכן פ' רבינו חננאל וכן כתב בעל הדברות בשם הגאונים ז"ל ועוד כתב משמע כי על כל העליון קאמר אבל אני קבלתי שאינו אלא ראש הלולב ובעי רב פפא נחלקה התיומת מהו מסתברא ברוחב לולב ומחובר ולא נישלה והתיומת היא העלה שבו מתאים השדרה תא שמע דאמר רב מתון א"ר יהושע בן לוי נישלה התיומת פסול פ' ואע"פ שלא נישלו שלשה עליון מן ראשו אלא התיומת לברא נישלה הרי היא כנקטם ראשו ופסול מאי לאו הוא הרין לנחלקה לא נישלה שני רחא חסר ליה ואיכא דאמרי נחלקה התיומת נעשה כמי שנישלה התיומת ופסול והלכתא כלישנא בתרא בין שנישלה התיומת לברא בין שנחלקה התיומת [לברא] ברוחב [שהם] שני עליון תאומים [שעל ראש] [שבראש] השדרה הרי היא כנקטם ראשו ופסול אבל נסדק באורך כשר. ודייקין מיניה מדקאמר הרי היא כמו שנישלה התיומת שמע מינה נישלה עלה שאינה התיומת כשר וקא בענין נסדקה התיומת מהו אלא ניסדק לאורכה נחלק לרוחב עד כאן לשון בעל הדברות ורבינו ישעיה כתב כרבינו יצחק פאסי ז"ל וקשיא ליה על פירוש רבינו שלמה ז"ל דאם כן היינו נקטם ראשו ואנן סבירה לן כפירוש רבינו שלמה דתיומת היא העלה העליון שמתאים שני צדי הלולב ודקשיא ליה למר אם כן היינו נקטם ראשו לא תקשי דהכי קאמר נחלקה התיומת הרי היא כמי שנישלה התיומת ופסול ואפשר נקטם ראשו בלא נישלה תיומת ואפשר שתינמל התיומת בלא נקטם ראשו כמו שכתבנו למעלה בתחלת ההלכה. בתשובות הר"ר אביגדור כהן צדק: ז"ל שאלתי מלפני הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל מה שפ' רבינו יצחק פאסי נחלקה התיומת גבא הוצא על רוב העליון קאמר או על כל עלה ועלה קאמר דקשיא לן לפרושי על כל עלה ועלה קאמר דאם כן כל שכן שאם נישל העלה פסול ואנו לא מצינו שיעור כי אם בשדרה והשיב לי מה שכתב רב אלפס תיומת גבא דהוצא נראה דאם נחלקו רוב העליון ונשתירו מיעוטן שלימות ותאומות שדרכן כשר וכן נפרצו עליו כשר ילמוד סתום מן המפורש דלענין הדם תניא נשרו רוב עליו ונשתירו מיעוטן כשר דלא מצינו שניהנה תורה שיעור לעליון ובשם הר"ר אברהם ברבי דוד מצאתי מה שפירש רבינו יצחק תיומת גבא דהוצא דעל רוב העליון קאמר וכן שמע מחכמים הראשונים אשר לפניו. ציני הר הברזל כשירות אמר אבוי לא שנו אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול (*):

[שנב] דין איזה אילן הנקרא עץ עבות.

תנו רבנן ענף עץ עבות עץ שהוא עבות ד"א עץ שענפיו חופין את עצו הוי אומר זה הדם ואימא דולבא בעינא ענפיו חופין את עצו וליכא ואימא זיתא בעינא עבות וליכא הבי איתא בכל הספרים וכן פירשו כל המפרשים ור' בנימין אחי ז"ל הקשה על זה שהרי גם היות היא עבות כמו הדם ואח"כ מצאתי מונה בספר אחד ואימא דולבא בעינא עבות וליכא ואימא זיתא בעינא ענפיו חופין את עצו וליכא ולפי גירסא זו אתי שפיר שאע"פ שיש מן היותים שהן עבות אינן סמוכין הקינין שלהם כמו ההדס הלכך אין ענפיו חופין את עצו ואימא הירדוף אמר אבוי דרכיה דרבינו נועם וכל נתיבותיה שלום רבא אמר האמת והשלום אהבו. תנו רבנן ענף עץ עבות קליעה כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדם ור' אליעזר אומר ענף עץ עבות עץ שמעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה הדם:

הדס

(ט) ככ"ב ב' נפשה כמי שנישלה התיומת ופסול פ' רבינו שלמה ז"ל נחלקה התיומת. (י) ככ"י ב' אומא בלשון וכ"ה בשב"ל הקלר. (יא) וכן מלאתי בנפשי הגאונים ז"ל תיומת אומא סולא עליונה כנחלק סולב וכ"ה סס.

(* ע"י שב"ל הקלר סימן ק"כ ד"ה ובעל הדברות. ד"ה וכמה רבינו אבן ג' ימות. ד"ה וכמה מורי ע"ה.)

תמרים אחד פי' דכתיב כפות ענף עץ עבות שלשה פי' רבינו שלמה שלשה דילוף ליה מענף עץ עבות ענף אחד עץ אחד עבות חד ורבינו ישעיה פי' אע"ג דהאי עבות קא אעלין שיהיו עבות ולא יהא הדס שומה דריש ביה שיהיו שלשה הדסים כלולב ואין עבות פחות משלשה . אמרין עלה דר' ישמעאל מה נפשך אי בעי שלימין אפי' כולאו ליבעי אי לא בעי שלימין אפי' חד לא ליבעי ומשנינן אמר בריא אמר רב אמי חזר בו ר' ישמעאל פי' רבינו שלמה חזר בו ר' ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה ומכשיר בחד הוא קטומין כמאן דליתנייהו דמי וה"ה אי לא מייתי להו לגמרי ומיהו הדר בעי פי' באותו האחד ואסיקנא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון . פי' רבינו שלמה הלכה כר' טרפון להקל דקטום כשר . מפ' רבינו שלמה נראה בעיני להוכיח דבחד הדס ואפי' קטום סגיא דהבי משמע הלכה כר' טרפון להקל דמכשיר בקטום ולא להחמיר דבעי שלשה כלומר לא פסק שמואל כר' טרפון דבעי שלשה אלא פסק כוונתו להכשיר בקטום והוי ליה למימר הלכתא כר' טרפון דמכשיר אפי' שלשתן קטומים ועוד שחזר בו ר' ישמעאל לגבי ר' עקיבה דהוה ליה שנים ואין דברי ר' טרפון דהוא יחיד דמצריך שלשה במקום ור' ישמעאל הלכך מה שפסק שמואל להכשיר בקטום פסק כדברי רבינו שלמה . וכן יש להוכיח מתוך ההלכה דאמרין בנמרא ולירושל' להו כר' עקיבה תלתא וקטומי שכתיב חד ולא קטום (יג) מכלל דבמקום דשכיב די לו באחת ומעתה אין לנו לחלק בין קטומה לשאינה קטומה שהרי שמואל פסק כרבי טרפון הלכה בקטום דכשר לפי פי' רבינו שלמה ז"ל ולא בעי הדר בהדס ואפילו אם תימצי לומר דבעינן הדר בהדס הא אשכחן בירושלמי דקטום הדר . וזהו לשון הירושלמי ר' בא בר ממל בעא קמיה ר' אמי כמה דר' ישמעאל מרבה בהדס ירבה בשאר מינין אמר ליה מסבור את סבור על דר' ישמעאל קטום הדר (יד) והוה הנך קטומין כמאן דליתנייהו [דמי] והא הנינן ר' טרפון אומר אפי' שלשתן קטומין לית בר נש אמר אפי' אלא דהוא מודה על קדמיותא פי' מדקאמר ר' טרפון אפי' שמע מינה שהודה לדברי ר' ישמעאל דמצריך שלשה והוסיף על דבריו להכשיר בקטום והשחא לא מצית אמרת לר' ישמעאל דקטום אינו הדר דאם כן הכי הוה מודה ליה ר' טרפון ומוסיף לומר אפי' שלשתן קטומין והא הוה כמי שאיני . ר' חגי בעא קומי ר' יוסי מה בא ר' טרפון להוסיף על דברי ר' ישמעאל אמר ליה ר' ישמעאל לא סבר קטום הדר ר' טרפון סבר קטום הדר הא למדת שהקטום חשיב הדר ועוד יליפין מינה דר' טרפון על דברי ר' ישמעאל השיב ובא להקל יותר ממנו ומאחר שר' ישמעאל חזר בו יש לומר שר' טרפון נמי חזר בו ממה שמצריך שלשה ובקטום הא איפסק בוותיה ועוד יש לומר מדקא מתמה תלמודא בירושלמי על דברי ר' ישמעאל דאמר כמה (טו) ר' ישמעאל ור' טרפון מרבי בהדס ירבה בשאר מינין שמע מינה דר' טרפון על דר' ישמעאל קאי ואחר שחזר בו ר' ישמעאל ממה שהיה מצריך שלשה והודה לר' עקיבה דמכשיר בחד נמצא דלא פליג עליה ר' טרפון אלא בקטום דר' ישמעאל סבר קטום אינו הדר ור' טרפון סבר קטום הדר ואיפסקא הילכתא דקטום הדר לפי פי' רבינו שלמה שפירש הלכה כר' טרפון להקל דקטום כשר ומשמע מפירושו דלענין שלשה לא פסיק בוותיה דהא לאחר חזרה איפסקא הילכתא ומשנה לא וזה ממקומה ולפי לשון הירושלמי משמע כן דר' ישמעאל לא מצריך אלא חד שלם כרבעא ר' חגי קומי ר' יוסי מה בא להוסיף ר' טרפון על דברי ר' ישמעאל והשיב לר' יוסי שלא בא להוסיף על דבריו] אלא שר' ישמעאל מצריך אחד שלם שהקטום אינו הדר והשנים הקטומים כמה דליתנייהו דמי ור' טרפון השיב אפי' שלשתן קטומין דסבירא ליה דקטום הדר ולא פליג אלא אקטום והא דקאמר אפי' שלשתן משום דר' ישמעאל בשלשה איירי . וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל דהלכה כר' עקיבה דמכשיר בחד מדקאמר ולירושל' להו כר' עקיבה ומשני חד ולא קטום לא שכית הא שכית דיי לן באחת והלכה כר' טרפון דמכשיר בקטום . ואי קשיא מה נפשך אי אית ליה לר' טרפון הקישה אפי' בהדס נמי ליבעי הדר ואי לית ליה הקישה אפי' כלולב וערבה נמי לפלוג ומכשיר הקטום וכשיר נמי היבש בבולן מה טעמא דיבש משום הדר הוא ולא כתיב הדר אלא גבי אתרוג יש לומר דר' טרפון אית ליה הקישא ובכולהו בעי הדר ומעמיה ידידה גבי הדס משום דענפין חופין את עצו וכי נקטם ראשו לא מתחזי כולי האי ע"כ לשונו : והא דאמר אמר להו שמואל להגהו דמובני אסא אששו וזבינא ואי לא

דרישנא

(יג) נכ"ז ב' נוסף פי' בעולה אדם מולד הדס שניגמו העבות עד לחשו מדקאמר לך פסית . (יד) נכ"ז ב' נוסף פי' וכי סבור אדם לגבי ר' ישמעאל סקטום הדס סקטום איתו הדס . (טו) נכ"ז ב' איסוף דקא מנכס ל' ישמעאל בהדס ולא קא מתמה על ר' טרפון למימר קמיה דר' .

דרישנא לכו כר' טרפון ופי' רבינו [שלמה] ז"ל מכרו בשוה ואל תעלו על דמיהן מפני שמבקשים
 מבם שלשת הרסין ושלמינן ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון דמכשיר בקטומין לא תקשי לו
 דלדברי הכל שלשה ושלמינן מצוה מן המוכתר דכמה דאפשר לאהדורי אתלתא מפי עדיף ואי
 לא אפשר בחד ולא תקשי לו הא דקאמר שמואל ואי לא דרישנא לכו והלא פסקא כהלכתא
 כרבים דרשינן לה דודאי מצוה מן המוכתר בשלימין היא ובתלתא. וכן כתב רבינו ישעיה אי
 אמרת אמאי תני בחזרה דר' ישמעאל נמי שלשה משום דמצוה בעלמא לישול שלשה אבל
 אינו חובה אלא האחד ומשום הכי תני ואפי' שנים קטומין ואחד שאינו קטום ועל זאת שאלתי
 לפני מורינו הר"ד אביגדור כהן צדק וצ"ל והשיב לי בכתב גלילי ידיו אשר באת להבשיר
 בהרס חד וקטום הא דלא כמאן דלר' עקיבה דמכשיר בחד וכן לר' ישמעאל לאחר חזרה
 תרווייהו פסלי בקטום ולר' טרפון דפסיק שמואל בוותיה דמכשיר בקטום תלתא בעי ותו הא
 דאמר שמואל להנהו דמוכני אסא אשוו זבינו ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון ופרבינן עלה
 ולירושל' לכו כר' עקיבה דמקיל מפי ומתרץ תלתא וקטומי שכיחא חד ולא קטום לא שכיח
 משמע דשמואל הוה מהדר למירדש לקולא כל כמה דהוה מצי למירדש כדי לאיים עליהו
 וימכרו בזול ואי חד שלם הוה שכיח הוי דריש לכו כר' עקיבה אלא משום דלא שכיח לא
 חשיבה קולא לגבייהו ואי סלקא דעתא דחד דקטום כשר אכתי איכא למפרך ולירושל' לכו
 דחד דקטום כשר דהוי קולא מפי דהא ודאי חד שכיח מפי מתלתא אלא ודאי שמואל סבירי
 ליה דחד וקטום לא מכשירין. ועוד ראייה לרבר מרלא פסיק שמואל בהדוא גם כר' עקיבה
 ותרווייהו לקולא בקטומא כר' טרפון ובהר כר' עקיבה דההיא דפרק עושין פסין דפסק שמואל
 התם כר' עקיבה וכו' יוסי ותרווייהו לקולא לענין בית סאתים וכן בפרק בתרא דתענית פסק
 רבא כר' מאיר וברבן שמעון בן גמליאל לענין איסור תכבוסות והשתא דאתין להבי נראה
 דאפי' בחד ושלם לא מכשירין והא דאמר ולירושל' לכו כר' עקיבה לאו למימיה דסבירא
 ליה הכי אלא הכי קאמר ואיים עליהם בכך שיאמר להם דרישנא לכו כר' עקיבה ומתוך כך
 אתי לזבוגי בזול וככי האי גונא לא מיחוי כשקרא דלצורך השעה מפני שראה שהיו נמנעין
 מלקנות בשביל היוקר כאותה ששנינו בפרק קמא דכריתות ומייתנין לה בפרק גפ פשוט
 מעשה ועמדו קנין בירושלים כדינר זהב אמר רבן שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלן
 הלילה עד שיהיו כדינרין נכנס לבית דין ולימד האשה שיש עליה חמש לירות וודאות מכיאה
 קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה. ופי' רבינו שלמה ז"ל אע"פ שהקיל על
 דברי תורה עת לעשות לה'. שאלמלי בן לא ימצאו ויחללו להביא העניות אפי' אחד ויאכלו
 קדשים במזמאת הנוף עד כאן לשוננו. ותו אעכתן בפרק קמא דעירובין דר' עקיבה אמר הלכה
 כאותו תלמיד ולא אמרה אלא לחד בה את התלמידים ולא משום דסבירא ליה הכי עד כאן
 תשובת הרב ז"ל ועדיין נראה שיש לדון על דברי הרב שכתב מרלא פסיק שמואל כר' עקיבה
 בחד וכו' טרפון בקטום נראה דאפי' בחד ושלם לא מכשירין. אומר אני שלא הוצרך שמואל
 לפסוק כר' עקיבה שהרי גם ר' ישמעאל מכשיר בחד לאחר חזרה והוה ליה ר' טרפון יחיד
 לגבייהו. ולשון הירושלמי משמע דר' טרפון לא פליג אלא בקטום הדר על כן לא הוצרך לפסוק
 הלכה אלא בקטום. ומכל מקום כתבתי הנראה לי ולא להורות לעשות מעשה כי איני בדאי
 אלא ליישב משמעות ההלכה כפי מה שהראוני מן השמים ואשר שניתן ישעיהו עושני כי כוונתי
 לשמים. ושמא יש לפרש דשמואל פסק כרבי טרפון אבולי מילתיה בין אשלושה בין אקטומין.
 ועוד נראה לי לפרש אמר בדאי אמר רב אמר חור בו ר' ישמעאל חור בו ממה שהיה אומר אפי'
 שנים קטומים ובעי כולהו שלימין ולעולם שלשה בעי והשתא אתי שפיר לשון הירושלמי ר'
 חגי בעא קומי ר' יוסי מה בא ר' טרפון לחוסף על דברי ר' ישמעאל אמר ליה ר' ישמעאל לא
 סבר קטום הדר ר' טרפון סבר קטום הדר פי' בין ר' ישמעאל ובין ר' טרפון תלתא בעי אלא ער' טרפון
 מכשיר בקטום ולפי' רבינו שלמה זצ"ל שפי' חור בו ר' ישמעאל מתחלת דבריו שהוא מצריך
 שלשה ומכשיר בחד. איכא למפרך אמאי קאמר ולירושל' לכו כר' עקיבה הלא גם ר' ישמעאל
 מכשיר בחד והוה ליה לממר ולדרוש לכו כר' ישמעאל וכו' עקיבה אלא ודאי שלש מחלוקת
 בדבר ר' עקיבה בעי חד ולא קטום ור' ישמעאל בעי תלתא וכולהו שלימין ור' טרפון נמי
 מצריך שלשה כר' ישמעאל אלא שהיה מכשיר בקטומין וזה הפי' נראה לי עיקר ודוקא נראה
 לי לפרש דברי ר' טרפון דמכשיר בקטומין כגון שעלו תמרות בראשיהן דהלכתא כדתני עולא

בר חיננא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר אבל אם לא עלתה בו תמרה פסול וכן קבלתי מפי הר"ר יעקב מברצבורק נר"ו דהלכתא כעולא בר חיננא דליכא מאן דפליג עליה והראה לי לשון התוספתא דקתני הדם וערבה שניקטמו ותמרות עולה מתוכן כשירין וכן פסק בעל הדברות כעולא בר חיננא ואם לא עלתה בו תמרה פסול דעבדינן לחומרא מאחר דלא איפשטא בעיא דר' ירמיה וקיסומא דברייתא לאו כנקטם ראשו דמתניתין הוא דאם אי איתא דקאמרינן גבי הדם נקטם ראשו פסול הוה ליה למימר בנגמרא מתניתין דלא כר' טרפון ומדסתמא למתניתין שמע מינה דברי הכל היא ונקטם בהדס כנקטם ראשו לולב. ואם נקטמו ראשיתן פסולין כסתם מתניתין וקיסומא דברייתא קטומין באמצעין ולא בראשיתן כגון שנקטמו העלין שעולין בתוך שיעור ההדס דר' טרפון לא בעי שלימין כגוף ההדס כיון שהוא שלם בראשו. ור' ישמעאל בעי שלימין שלא יחסר כלום משיעור ההדס לא בראשו ולא באמצעו והלכה כר' טרפון דאמר קטומין באמצעין כשירים וכסתם מתני' דנקטם ראשו (פטור) [פסול] וכסתם מתני' דערבה שהיא קטומה פסולה ובבבלי דמכשר הדס קטום וערבה קטומה לא דק. ובעל היראים ז"ל כתב דהלכה כר' טרפון והא דתנן נקטם ראשו פסול לכתחילה קאמר ויחזיר אחר אחר ואי ליכא אחר יברך על זה. ואשכחן דקתני פסול במקום כשר בדיעבד. כדתנן במנחות ובפרק כיצד צולין מייטנין לה נטמאת שיריה אכרו שיריה או נשרפו כמידת ר' אליעזר כשרה וכמידת ר' יהושע פסולה ואוקמינן לה התם בפסחים לכתחילה ודיעבד כשרה ובעל המאור זצ"ל כתב יש מפרשין ההיא דר' טרפון דאמר אפי' שלשתן קטומין לא שנא עלתה בו תמרה ולא שנא לא עלתה מכשיר לא שיהא נקטם ראשו אלא כגון שנקטמו מן הבקעת שענפי ההדס תלוין בה ונפשחו סמני הבריים והיינו דאמרינן בגמרא שהתא עבות שלשה לא אשכחין אע"פ שר' טרפון מכשיר בדיעבד בקטומין כיון שמצוותן לכתחלה שלא יהיו קטומין [בסופן] ומפשחין אלא נוזזין מן הקרקע אין אנו מוצאין בהן כשיעור שלשה מנפחים עבות אלא בקושי ורבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה ז"ל דחו להא דעולא בר חיננא דהא פסקינן הלכה כר' טרפון דאמר אפילו שלשתן קטומין ואפילו לא עלתה בו תמרה כשר ולית הלכתא כסתם מתניתין דאמר נקטם ראשו פסול ולבי נוקפי לומר שר' טרפון בלא תמרות עולין מתוכן כשירין סבירא ליה כפסקא דפסקי רבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה ז"ל דאם כן דבעי תמרות מאי אשמעינן עולא בר חיננא היינו דר' טרפון ותו דאמרינן תלתא וקטימי שכיחא ואם תאמר דלא מכשיר ר' טרפון בקטומין אלא על ידי תמרה מילתא דלא שכיחא היא והוספתי לשאול מלפני הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל קשיא לי דבמתניתין תנן נקטם ראשו פסול ובברייתא נמי גרסין נשרו רוב עליו ונשתתירו בו שלשה בדי עלין לחין כשר אמר רב חסדא ובראש כל אחר ואחר. וכן נמי הני עולא בר חיננא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר ומשמע הא לא עלתה בו תמרה פסול ולא אשכחן דפליג עלייהו ועוד מדבעי ר' ירמיה עלה משמע דהכי הלכתא ולקמן פסקינן כר' טרפון דמכשיר בקטומין (טו) כגון שעלו בו תמרה והראה לי התוספתא דתני התם הדם וערבה שניקטמו ותמרות עולות מתוכן כשירין. והשיב לי. רב חסדא דמפרש לברייתא בראש כל אחד ואחד וברייתא דתני עולא בר חיננא ובעי דר' ירמיה נמי דקאי אמתניתין דתנן נקטם ראשו פסול כולו דלא כרבי טרפון ואנו אין לנו אלא מה שפסק שמואל בנגמרא בהדיא הלכה כר' טרפון דקטומין כשרין אף בלא תמרה וברייתא דהתוספתא לא אלימא מברייתא דתני עולא בר חיננא דמייתי בשמעתין ולא מסתבר למימר דר' טרפון לא הבשיר בקטומין אלא בתמרה מדאמרינן בנגמרא תלתא וקטומי שכיחי אמו תלתא וקטומי ועלתה תמרה בראשם שכיחי כולי האי אלא בלא תמרה נמי מכשיר והכי ודאי שכיחי ותו מצינן למימר מדקתני רישא נקטם ראשו וכסיפא נמי קטומין סתמא שמע מינה דלא דברו ר' טרפון ור' ישמעאל בקטימת ראש אלא שניטל מקצת מן העץ מצדו לאורכו מן העלין ולכשה והראש שריר וקיים עם שלשת העלין כסדרן אבל בקטימת ראש אפי' ר' טרפון מודה דפסול בלא תמרה והשתא סלקא גמרא וכולי מילתא אליבא דהלכתא :

[שנו] דין מצות ערבה שבלולב והלכותיה.

תנן רבנן ערבי נחל הגרילות על הנחל ד"א ערבי נחל שעליו שלה משוך כנחל. תנאי אידך ערבי נחל פרט לצפצה הגרילה בין ההרים תנו רבנן ערבי נחל אין לי אלא של נחל של

(טו) כ"י ב' איתא התם ס"ל יעקב אשכנזי פ"י לי הסוף דל' טרפון דמכשיר בקטומין.

של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מכל מקום. מיהו מצוה בשל נחל. הנו רבנן איזהו ערבה ואיזו היא צפצפה ערבה קנה שלה אדום עלה שלה משוך ופיה חלק. צפצפה קנה שלה לבן עלה שלה עגול ופיה דומה למגל והא תניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול אמר אביי כי תניא היא בחילפא גילא אמר אביי שמע מינה האי חילפא גילא כשר להושענא ומצות ערבה הן שתי ערבות כדתנן ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות ושנו חכמים ערבה גזולה ויבישה פסולה של אשירה ושל עיר הנדחת פסולה נקטם ראשה נפרצו עליה והצפצפה פסולה כמושה או שנשרו מקצת עליה ושל בעל כשירה שאלתי מלפני הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל אי ילפינן ערבה מלולב דיום שביעי ובפלוגתא דרב נחמן ורב ששת והשיב לי דנראה דלא ילפינן ערבה שבלולב מערבה בפני עצמה דערבה שבלולב פלוגי בה ר' ישמעאל ור' עקיבה למר שתיים ולמר אחת והתם אמר רב נחמן שלשה בדין ותו התם א"ר ששת עלה אחד כבד אחת ואילו הכא תנן נשרו מקצת עליה כשירה משמע דלא סגי בעלה אחד:

[שנו] דין הדם וערבה לאגדן עם הלולב.

תניא לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר ר' יהודה אומר אגוד כשר ושאינו אגוד פסול והלכה כרבנן: תנו רבנן לולב מצוה לאגודו פי' עם ההדס וערבה ואם לא אגדו כשר מני אי ר' יהודה כי לא אגדו אמאי כשר ואי רבנן מאי מצוה מצות זה אלי ואנוהו וכתב רבינו שלמה זצ"ל דבעינן בלולב כשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאגודו כאגודה של ירק לאו אגודה היא. ואפי' רבנן דפליגי עליה דרבי יהודה ואמרו לולב שאינו אגוד כשר מודו דמצוה לאגודו משום מצות זה אלי ואנוהו ואי לא אתנחיה בלולב מערב יום טוב מנה ליה ביום טוב ושפיר [דמי]. וכי אגוד ליה ביום טוב לא אנדי ליה אלא כאגודה של ירק פי' וכרוך האגד סביב ויתחוב ראשו בתוך הברך כמו שאגודין אגודה של ירק ומותר לאגודו בכל דבר ואפי' במשיחה והוסיף זהב כדי לנאותו דתנן אין אגודין את הלולב אלא במינו ר' מאיר אומר אפי' במשיחה אמר ר' מאיר מעשה באנשי ירושלים שהיו אגודין את לולביהן בגימטיות של זהב ואוקימנא למעמיה דר' יהודה משום דקא סבר לולב צריך אגד והווי להו חמשה מינין וכיון דלית הלכתא כר' יהודה דאמר לולב צריך אגד אלא כרבנן ממילא אי דחייה לה נמי האי והלכתא כרבי מאיר ועוד מעשה רב. אמר רבה לא לידוץ אינש לולבא בהושענא דלמא נתרי טרפיה והוי חציצה רבא אמר מין במינו אינו חוצץ והלכתא כרבא:

[שנה] דין שיעור אורך הלולב והדם וערבה ואם רשאיין ליהנות בהדס וערבה ואם האתרוג בא עמהם באגודה.

שנו חכמים לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר. אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה כדי שיצא לולב מן ההדס טפח ור' פרנך אמר ר' יוחנן שדרתו של לולב צריך שיהא יוצא מן ההדס טפח וקיימא לן כר' יוחנן תניא שיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה ר' טרפון אומר באמה בת ה' טפחים עשה אותה בת ששה צא מהם שלשה להדס וערבה והשאר ללולב כמה הווי להו תרי ופלגא והאמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה טפחים לא דק ולהומרא לא דק הא למדת דלכתחילה בעינן שלשה טפחים שהן שנים עשר אצבעות בגודל ובדיעבד בשני טפחים ומחצה שהן עשרה אצבעות סגיא. וארבעת מינין הללו אין מוסיפין לא על הלולב ולא על האתרוג בלולב כדאמרין ואימא תרתו כפי תמרי כפת כתיב חסר בלא ו' דמשמע אחד. אתרוג נמי פרי עץ הדר כתיב פרי אחד ולא שנים ושלישה פירות אבל בהדס וערבה דכתובי לשון רבים יש לו להוסיף כרצונו ולא נתנו חכמים שיעור שלשה הדסים ושתי ערבות אלא שלא למעט אבל [אם בא] להוסיף כרצונו. ולשון הירושלמי מוכיח שמותיה להרבות בהדס דגרסונן בירושלמי ר' בא בר ממל בעי קומי דר' אמי בריה דר' ישמעאל מרבה בהדס ורבה כשאר כל המנין אמר ליה מיסבר את סבר על דר' ישמעאל קטום הדר פי' כולמר דשנים קטומים לר' ישמעאל כמאן דליתנה דמי ואפי' הכי רשאיין לאגודן עם [הלולב] וממילא מתברר דמותר להוסיף בערבה. ומצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל שהעבות שבלולב צריכין להיות שלשה עבות כראוי והשאר הדס שומא ומניין כולם ס"ט דהכי מנין הדס בנמטריא. והאי סברת גאון ליתא גבן לחובה

לחובה אלא אם רצה להוסיף מוסף כרצונו. ובשם רבינו קלונימוס ז"ל מצאתי שצריכים להיות ששים עלים בלולב לכל הפחות כנגד ברכת בהנים שיש בה ששים אותיות והלולב נמו על עסק ברכה הוא בא לרצות על המים. ובעל הדברות [כתב] יש מוספים בהרם עד שבעים כמנין שבעים פרים ויש מוספין כמנין לולב וכמנין הרם והכל לנאותו ואם רצה להוסיף בין בהרם בין בערבה מוסף ובבלי כתב אם רצה להוסיף בהרם מוסף שאר מיני אינו מוסף ואינו גזע. מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם לולב שהיה גבוה ג' אמות וערבה שהיתה גבוה ב' אמות מהו שיצא אדם ידי חובתו בהן כך דעתי נוטה שאין אדם יוצא באותה אגודה שאין להגיל הערבה על ההרם אלא בשיעור שזה דאמר ר' יהודה אמר שמואל שיעור הרם. וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא הלולב יוצא מן ההרם מפה ושיעור ערבה הואיל וגדולה על ההרם יותר מראי פוסל את האגודה ושיעור הרם וערבה אין לפחות משלשה אבל פעמים שמוצא הרם עבות ד' מפהים או ה' והערבה נעשית כמידתו. ושררו של לולב צריך שיהא מוצא משניהם מפה לבר מהעלין והוא שאמרו לולב אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה והוא הדין לציצית כדתניא ציצית אין ציצית אלא יוצא ואין ציצית אלא משהו וכבר עלו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לעליית יוחנן בן בתירה ואמרו ציצית אין לו שיעור ומאי אין לו שיעור אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה זה כשיעור שנתנו לו חכמים ואיכא דמקשה ואמר מי מצית אמרת התם עבות משתכח מפי משלש והא אמר רב הונא שרי ליה מריה לר' מרפון השרא עבות שלשה לא משכחינן כו' אלמא לא משתכח ד' ה' פשכי מי משתכח הא לא תקשי לך דלעולם משתכח ומאי לא משתכח דקאמר רב הונא דבכל אתר לא משכחינן דאיכא דבי תלת אבל אי מהדר אבתריה משכח אפי' ארבע אמות וחמש כדאמרינן. והראשונים נהגו כהלכה אבל הדינים מקרוב באו הוסיפו וקלקלו השורה ועוד יש לנו לתמוך שאין להגדיל הערבה על ההרם לפי מה שדרשו רז"ל פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג יש בו ריח ויש בו טעם כך ישראל יש בהן בני אדם שהן בעלי תורה ומעשים טובים. כפת תמרים אלו ישראל מה תמר זה יש בו טעם ואין בו ריח כך ישראל יש בהן בני אדם שיש בהן בעלי תורה ואין בהן בעלי מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל מה הרם יש בהן ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהן בני אדם בעלי מעשים טובים ואין בהם תורה וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה לא ריח ולא טעם כך ישראל יש בהן בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים אמר הקב"ה לאברם אי אפשר אלא יהיו כולם אגודה אחת ויכפרו אלו על אלו לפיכך משה מזחיר ישראל ואומר להם ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' יתברך שמו של הקב"ה שרצה לזכות את ישראל ונתעסק בהן א' עשות מה שאינן אבל הגדיל את שאין בהן על שיש בהן חלילה ולא תיעשה כזאת ולכך רבותינו עמדו על ברור הדבר והישו זה לזה כדאמרינן שיעור הרם וערבה שלשה ואין להגביה הערבה על ההרם ולא לחפותו בו והמגביה והמחפהו בה עובר על דברי חכמים ומסתכן בעצמו דהנן חומר דברי סופרים מדברי תורה שהאומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור חמש שומטות להוסיף על דברי סופרים חייב הלכך דייה לערבה שתשוה להרם ותו לא שאין לנו אלא מה שאמרו חכמים. עד כאן התשובה ולפי שהערבה נכמשת ויבשה קודם לשאר מינין נראה שאין לאסור בתוספות על שתי ערבות וצריך לזהר בהן שלא יבא לידי ברבה לבטלה. ואתרוג אינו נאגר עמהן כדתניא ר' אליעזר אומר יכול אגודם כאתר אמרת וכי נאמר פרי עץ הדר וכפות והלא לא נאמר אלא כפת תמרים פי' שהיו מוסף על ענין ראשון ונאמר פרי עץ הדר וכפות כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל כולן כאחת שהיו מערבין כולן כאחת:

[שנת] דין פרי הנקרא עין הדר.

תנן רבנן פרי עין הדר עין שמעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג ואימא פלפלין דתניא ר' מאיר אומר ממשמע שנא' גמעתם אינו יודע שעין מאכל וכה תלמוד לומר כל עין עין שמעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה פלפלין ללמדך שאין ארץ ישראל חסירה כלום משום דלא איפשר היכי נעביד לינקוט הדיא לא מינכרא לקיחתה לינקוט תרתי תלת פרי אחד אמר דחמנא ולא שנים ולא שלשה פירות הלכך לא אפשר. ר' אומר אל תקרי הדר אלא הדיור מה הדיור של בהמה יש בה גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין אף אתרוג יש גדולים וקטנים תמימים

תמימים ובעלי מומין ואוקימנא שבאים קמנים ועדיין גדולים קיימים. בן עזאי אומר אל תקרי הדר אלא הדר באילנו משנה לשנה. ור' אבהו אומר אל תקרא הדר אלא הדר היורד שכן בלשון יון קורין למים היורד ואיזה אילן הגדל על כל מים ועושה פירות הוא אומר זה אתרוג זה אתרוג פי' קבלה היתה בידהן הלכה למשה מסיני שפרי עץ הדר היא אתרוג וכל אחד ואחד היה מפרש משמעות דקרא וסימן שקיבל שיהיה מוכר ומסורת שהיה בידו מאבותיו הלכה למשה מסיני. ותניא ארבעת מינין שבלולב ששם שאין פוחתין כך אין מוסיפין לא מצא אתרוג לא יבא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר ואמרינן עלה ששימא מרו דתימא לייתי דלא לישתבח תורת אתרוג קמ"ל דא"כ נפיך מיניה הורבא זמנין דאיכא ואתי למיסרך :

[שם] דין הכשר אתרוג ופסולו .

תנן התם אתרוג הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנדחת פסול של ערלה פסול של תרומה שמאה פסול של תרומה שהורה לא יפול ואם נמל כשר של דמאי בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין של מעשר שני בירושלים לא יפול ואם נמל כשר. עלתה חזוית על מיעוטו נימל עוקצו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר אתרוג כושי פסול נימלה פיטמתו פסול תני ר' [יצחק בן] אלעזר נימלה בוכנתו פי' רבינו שלמה ז"ל במתניתיה הוא תנא להאי פיטמתו בוכנתו. והיינו ראש האתרוג לפי שהוא חד ועשוי כעין בוכנא זה לשון מורי הדין רבינו יעקב ז"ל אבל רבינו יצחק הלוי ז"ל היה מפרש פיטמתו ועוקצו שניהם בונב עוקצו שנימל העץ מה שחוצץ לגומא שבאתרוג כשר ופיטמתו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו לפיכך פסול. והיינו דתני ר' יצחק בן [י] אברהם נימלה בוכנתו מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנסת ומכה באסיתא. ולשון רבינו יעקב ז"ל נראה לי שלא מצינו בשום מקום ואופן פיטמא לשון עוקץ עכ"ל. כל זה לשון רבינו שלמה ז"ל וכן פי' הר"ר אליעזר ממיין ברבינו יעקב ז"ל וכן פי' רבינו גרשום ז"ל פיטמתו שושנתא מה שבראש האתרוג. נימלה בוכנתו שהפיטמה נכנסת באתרוג כבוכנא באסיתא ואם נימלה הפיטמא כולה שנשרשה מן האתרוג היינו נימלה פיטמתו דתני במתני' ועוקצו פי' זנבו וכן פי' רבינו נתן בעל הערוך ז"ל וכן פי' רבינו ישעיה ז"ל וכתב רבינו ישעיה ז"ל מרקא תני נימלה בוכנתו פסול ולא תני אף בוכנתו דהנה משמע דבא לרוסיף דגם אם נימלה הבוכנא פסול. אבל השתא דתני בוכנתו משמע שהכל אחד. ומה שקורא תנא דמתני' פיטמתו קורא ר' יצחק בוכנתו. ועוד אם בוכנתו שורש העוקץ היו לו לחבר התלמוד זו הברייתא אצל נימל עוקצו ולחלק בין ראש העוקץ לשרשו והיו ליה נמי למתני לא שנו אלא עוקצו אבל נימלה בוכנתו פסול אבל השתא משמע דהיא פיטמתו היא בוכנתו עכ"ל וגם מלשון הירושלמי נראה להוכיח כן דגרסין התם נימלה פיטמתו תמן אמרי שושנתו יצחק בן חקולא אמר פיקא פי' בעל הדברות יש אומרים היינו בוכנתו ויש אומרים חוטמא של אתרוג וכן נראה לי פיקא לשון פיקס והוא לשון חוטם כדתנן התם הקישואין והדילועין משיפסו. אבל רבינו יצחק פי' פיטמתו דד של אתרוג והוא חוטמו כדתנן פיטמא של רימון והוא שושנתו ופי' בוכנתו הוא קצה (האתרוג) [העץ] הנתון באתרוג שהוא תלוי בו באילן ובעיקר העץ סביבותיו כמין אסיתא והעץ יוצא ממנה ונמצא העץ בתוכה כמו בוכנא באסיתא ואם נעקר העץ שהוא בוכנתו מעיקרו ולא נשתייר ממנו בתוך האסיתא כלום נמצא מקומו כמין גומא שהיא באסיתא ולפיכך פסול ואם נחתך העץ מלמעלה כמעט ונשתייר ממנו כל שהוא בתוך האסיתו כשר (ואם) [וזהו] נימל עוקצו כשר וכן פי' בעל הדברות וכן פי' רבינו הננאל ז"ל שאם לא נשתייר מן העץ בתוך האסיתא כלום נראה כחסר ולפיכך פסול ונראה בעיני שיש לדקדק קצת סיעו לדברי המפרשים פיטמתו ועוקצו שניהם בונב דתנן בנדה פרק יוצא דופן משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל ואמרינן בגמרא צמל אי זה סימניה בן עזאי אומר משתשחור הפסוקת ר' יוסי אומר כדי שיתן ידו על העוקץ והוא שוקע ושוהה לחזור ופי' רבינו שלמה ז"ל עוקץ היינו חדרו של דד שההיניק וינכ ממנו פטומת היינו סביבת העוקץ כמו נימלה פיטמתו אלמא עוקץ ופיטומת במקום אחד הוא ועוקץ היינו שמכחוצ ופיטומת היינו סביבותיו לכמה ומיהו נראה לי שאין לדמות ענין פירות לזה שלא מצינו בשום מקום פיטמא לשון עוקץ אלא לשון חוטם ופרת שבראש הפרי הלכך הנכון בעיני כדברי המפרשים פיטמתו ובוכנתו

(י) כ"י ב' א"תא בן אלמור. וכ"ה בפני הלקט הקלר .

ובוכנתו אחר ואם נישלה פיטמתו דחינו בוכנתו תודו של אתרוג פסול אבל העוקץ אם נישל כולו כשר כדתנן נישל עוקצו כשר ומניין אנו לחלק בין ראש העוקץ לשורשו ועוד הא תנן ניקב ולא חיסר כל שהוא כשר השתא ניקב גוף האתרוג ולא חסר כשר כ"ש אם ניקב עוקצו שאינו גופו וכשר ומשום דנראה כחסר לא פסלינן ליה ואם נפשך לומר הרי נקב שאינו מפולש בכאיסר ופירש רבינו שלמה ז"ל אע"פ שלא חסר כלום פסול ז"ל כרבוואתא שפירשו נקב שאינו מפולש חסר כאיסר פסול לא חסר כאיסר כשר ואפי' לפירוש רבינו שלמה ז"ל יש לומר דלא דמי דסתם ניקב האתרוג ולא הוי תולדתו בכך ונראה חסר אבל הכא לא ניקב גוף האתרוג והכי איתא בירושלמי ניקב ולא פילש מבפנים כשר בהתוא דתנינן קמן נישל עוקצו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר שמע מינה שאם נישל העוקץ כשר אע"פ שנראה כחסר מדקא דרמי ליה לניקב ולא פילשו מפנים, עוד אני אומר דדוקא באתרוגים שאין דרכן בכך להתייבש ולפילש הפרת שלהן בחוטמן פסולין אם נישלה הפטמא אבל באתרוגים שדרכן בכך כשיריב לדבריה הכל ולא חסר הוא: נקלף אמר רבא האי אתרוגא דאנליד כאדניא סומקא כשר הוא דתנן נקלף פסול לא קשיא הא בכלולא הא במקצתה רבינו שלמה ורבינו גרשום ז"ל פירשו בכלולא פסול במקצתה כשר כמו הגלודה שבמקצת כשרה ויש מפרשין במקצתה פסול משום דמהוי במנומר*). ניקב תני עולא בר חיננא ניקב נקב מפולש במשהו נקב שאינו מפולש בכאיסר פי' רבינו שלמה ז"ל דאניקב ולא חסר כל שהוא קאי דמכשיר תנא דמתני' ואתא האי למיטר דאם מפולש הוא מצדו לצדו פסול ונאע"פ שלא חסר כלום כגון שתחב בו יתר עבה מפולש בכאיסר אם רחב כאיסר פסול ואע"פ שלא חסר כלום כגון שתחב בו יתר עבה ומתני' דחסר כל שהוא בפחות מכאיסר ובמפולש ורובא דרבוותא פירשו דאניקב וחסר כל שהוא קאי ואם ניקב נקב מפולש וחסר כל שהוא פסול נקב שאינו מפולש חסר כאיסר פסול לא חסר כאיסר כשר. ונקב מפולש כמהש ולא חסר כל שהוא בשך כדקתני סוכא וכן פי' בעל היראים ז"ל: עלתה חזוית על מיעוטו כשר. אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמר המקום יהיה בעורו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות הוה ליה מנומר ופסול אמר רבא ובחוטמו אפי' כל שהוא פסול פי' רבינו שלמה ז"ל בעובי גובחו שמשפע שמם ויורד לצד ראשו אפי' כל שהוא פסול שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו. שבאותו עובי [אדם] נותן עיניו. בעי רבא נולדו באתרוג סימני טריפה מהו כגון שנשפך כקיתון ולא קיימי סטפוניו כדאמרינן לנביה ראה שנשפכה כקיתון ולא איפשטא ועיין. ופסק בעל הדברות ז"ל לקולא. תני אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן ומנומר פסול אתרוג כדבור פסול ויש אומרים אף התיום גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול אמר רבא לא שנו אלא כמין בריה אחרת פסול אבל כמין ברייתו כשר ואע"ג דעברו דפי דפי: כושי פסול וחתניא כושי כשר לא קשיא. הא לן והא להו פי' רבינו שלמה ז"ל לעולם מתני' כושי עצמו פסול ולא קשיא מתני' לבני ארץ ישראל שרחוקין מארץ כוש ואין רגילין בהן. ברייתא לבני בבל שקרובים לכושיים ורגילין בהם ומכל מקום כאן ונדמה לכושי פסול דנדמה הוא. איתמר אתרוג שנקבחו עכברים אמר רב אין זה הדר איני והא רב חנינא מטביל ביה ונפיק ביה ולר' חנינא קשיא מתניתין דתנן ניקב חסר כל שהוא פסול מתניתין לר' חנינא לא קשיא כאן ביו"ט ראשון כאן ביו"ט שני אלא לרב קשיא אמר לך רב שאני עכברים דמאיסי איכא דאמרו אמר רב אף זה הדר דהא רב חנינא מטביל ביה ונפיק ביה ולא קשיא מתניתא לרב חנינא לא קשיא הא ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני ופסקו רבוותא כלישנא בתרא דרב ורבינו האיי גאון ז"ל פסק כלישנא קמא משום דמאיסי:

[ששא] דין שיעורו של אתרוג.

אתרוג הבוסר ר' עקיבה פוסל והכמים מכשירים שיעור אתרוג קסן ר' מאיר אומר כאנוז ר' יהודה אומר כביצה וקיימא לן ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה וכתב רבינו שלמה (י"א) ז"ל ואם נפש אדם לומר אתרוג הבוסר דקא מפליגי ביה ר' עקיבה והכמים אמאי מכשירין והכמים הא קתני מתני' ר' מאיר אמור כאנוז ר' יהודה אומר כביצה והכא מכשירין חכמים כפול הלבן ישיב המשיב אתרוג הבוסר דיינו מעמא דמכשירין שהם ממין שאם היה מניחו

(י"א) ככ"י נ' איתא דכינו בכתום.

* במסכת גרוגתין ז"ל אמרין דלגלי דכאיסר דהוא בנייה מחלה כשר לכל חתמת נקוט נא. כ"ה בענין הלכות הקלל.

מניחו באילן היה גדול ואתרוג קטן דקא מיפלגי ביה ר' מאיר ור' יהודה הוא ממין אתרוגים קטנים שאפי' עומדים באילן אין גדילין יותר. ויש מפרשים דהאי אתרוג הבוסר לא הוי כפול הלכן כמו שפי' רבינו שלמה ז"ל דבהכי לדברי הכל פסול דאפי' ר' מאיר דמיקל באתרוג קטן דמתניתין מצריך כאגוז אבל פחות לא ואם כן חכמים דמכשירים הבא לא הוי לא כר' מאיר ולא כר' יהודה אלא בוסר קרוי כל זמן שלא נתבשל כל צרכו ושפיר אית לן לאוקמי דבקטן כאגוז מיירי האי בוסר אי נמי כביצה וכגון שהוא ירוק ככרתי וקא מיפלגי הבא בפלוגתא דר' מאיר ור' יהודה דמתני' והא אמרינן בברכות הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלכן פול הלכן סלקא דעתך אלא אימא שיעורו כפול הלכן אותו בוסר מיירי בשל ענבים דענבים אף לאחר שנגמר פרוי אף הם מעט גדולים מפול הלכן הלכך בוסר שלאן קרוי כפול אבל אתרוג גדול הרבה כשנגמר פרוי לפיכך בוסר שלו כמו כן גדול הוא. ובגדל כרי שיאחו שנים בידו אחת דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו פי' רבינו חננאל ז"ל שתיים בידו אחת הלולב והאתרוג ויש מפרשים שני אתרוגים והלכה כר' יוסי :

[שסב] דין ארבעת מינין הללו אם מעכבין זה את זה ומהו להחריח בהן .

וארבע מינין הללו מעכבין זה את זה כדתניא ומניין שמעכבין זה את זה ת"ל ולקחתם לכם לקיחה תמה בעינין והני מילי בזמן שאין לו כל המינין הללו ארבעתן אבל יש לו כל המינין הללו אין מעכבין ואע"פ שנמלן זה אחר זה ואמר רבה לא לינקוש אינש הושענא בסודרא דבעינן ולקחתם לכם וליכא רבא אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה והלכתא כרבא והני מילי בסודרא אבל במנא לא. ואמר רבא הריס של מצוה אסור להריח בו אתרוג של מצוה מותר להריח בו מאי מעמא הריס שלריחא עביד כי קא מקצי ליה מריחא קא מקצי ליה אתרוג דלאכילה עביד כי קא מקצי ליה מאכילה קא מקצי ליה :

[שסג] דין ארבעה מינין הללו שאין נימלין בשבת .

וארבעת מינין הללו אינן דוחין את השבת לא ביום טוב ראשון ולא בשאר הימים ואע"ג דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ואמור רבנן ביום ואפי' בשבת להתיר מכשיריו לר' אליעזר הני מילי דדחי שבת במקדש אבל בניבולין לא דחי שבת ואע"ג דבקיאינן בקביע דירחא ומעמא מאי כדרבה גזירה שמא ימלנו מי שאינו בקי וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים והיינו מעמא דשופר ומגילה :

[שסד] דין לולב השאול או של שותפין .

תנו רבנן ולקחתם לכם ביום הראשון ונו' ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול מיכן אמרו אין אדם יוצא ידו חובתו ביום טוב הראשון של חג לולב של חבירו אלא אם כן נותנו לו במתנה ומעשה ברבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבה שהיו באין בספינה ולא היה להם לולב אלא לרבן גמליאל שלקחו באלף זוז ונמלו ויצא בו ונתנו לר' יהושע במתנה ויצא בו ונתנו לר' אלעזר ויצא בו ונתנו לר' עקיבה ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל למה ליה לומר והחזירו לרבן גמליאל מילתא אנב אורחא קמ"ל דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה דאמר רבא אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירו לי נמלו ויצא בו החזירו ויצא לא החזירו לא יצא. כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא כיון שהמקבל מתנה יודע שהנותן אינו נותן במתנה נמורה צדק לו ועדיין לצאת בו שאין לו לולב אחר [ואתרוג אחר] אינו צריך לפרש על מנת להחזיר אלא נותן לו סתם והמקבל [מחזיר] [מקבל] סתם ואינו צריך תנאי דהא רבן גמליאל נתנו במתנה לר' יהושע ולא אמר לו [מתנה] על מנת להחזיר אלא כיון שלקחו לצאת [בן] ונתנו לו מסתמא על מנת להחזירו לו נתנו. בפרק יש נוהלין אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן האחין שקנו [את] אתרוג בתפיסת הבית נמלו אחר מהן ויצא בו אם יכול לאוכלו יצא כלומר שיש שם אחר כיוצא בו ואם לאו לא יצא אבל פריש או רימון לא מהבא שמעינן אתרוג או לולב שקנו השותפין או בני בית הכנסת שאין יוצאין בו אא"כ נותנין כולן חלקו מתנה זה לזה וכן ראוי לעשות. ירושלמי לשתוכה בו ובמצותו והחזירתו לי מיכן נראה לאחרי ר' בנימין גר"ו דרקק שכל זמן שלא יוצא בו הרי הוא שלו ואינו

ואינו חייב להחזירו ומעתה לא תקשי לן ההוא דאמרין כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת לאו שמה מתנה לפי שהיא יכול להקדישו ולעשות כל חפצו ממנו קודם שיוצא בו ולא נתייב להחזירו עד לאחר שיוצא בו דהכי קאמר לבשתוכה בו כמצותו תחזירה לי משמע דקודם שיוכה כמצותו ובעוד שזוכה כמצותו ויצא בו אינו חייב להחזירו והרי הוא שלו ועל כן אמר רבא שאם לא החזירו לאחר שעשה מצותו לא יצא שהרי עתה חל עליו תנאי החזרה וצריך לקיים תנאו ואם לא קיים תנאו הרי המתנה חוזרת למפרע. מצאתי בדברי הגאונים ז"ל מעשה באחד שלא נתן דמי הלולב והאחרת לגבאי כמו שאר בני הקהל ונתן לו מורי חלקו במתנה על מנת להחזיר ולאחר שיוצא בו החזירו לו ואמר מורי שמתוך שהוא זוכה בו יכול לזכות לכל מי שירצה דמינו שנעשה כמו שהבל שלו לענין לצאת בו ידי חובתו יכול ליתנו לאחרים לצאת בו. שנו חכמים קטן הוודע לזנעו חייב בלולב אמר ר' זירא לא ליקנו אינש לוליבא לינוקא ביומא קמא דינוקא מיקני קני אקנווי לא מקני ואשתבח דקא נפיק בלולב שאינו שלו:

[שסה] דין לולב בימין ואתרוג בשמאל ומצות נמילה דרך גדילתו.

ומצות נמילתו של לולב בימין שהן הן שלש מצות דאמר רבא לולב בימין ואתרוג בשמאל מאי טעמא האי תלתא מצוה והאי חדא [מצוה] וכך הוא מצוה מן המובחר ויש מוכיחין שאם שינה לולב בשמאל ואתרוג בימין נמי יצא אך אינה מצוה מן המיבחר והראי' על זה דתנן ר' יוסי אומר יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת שבה והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור מפני שהוציאו ברשות וקשיא לן עלה והא מדאגבחה נפיק ביה. ומשני אמר אביו בשהפכו מדלא קאמר בשהחליף ימין בשמאל שמע מינה שאם החליף יצא. ומצאתי בשם רבינו יואל הלוי ז"ל מעשה היו (בריצושוברג) [ברינינשוברג] ששאלו לפני רבותינו על איסור יד ימינו אם יש לו ליטול לולב בידו השמאלית משום דהיא חשובה לו כימין דעלמא והשיב דודאי שמאל דידיה כימין דעלמא כדאמר' במס' שבת הכותב בין בימינו בין בשמאלו כו' ומסיק ולחשוב שמאל דידיה כימין דעלמא כו' ונראה דהיינו טעמא דלא כתב בה (ביה) ימין אלא מסתמא כיון דבעינן מלאכה חשובה וליכא מה לי ימין ומה לי שמאל רק במה שהוא שולט יותר וכן נראה דהבא אינו אלא משום נמילה חשובה שנופל ולא כלאחר יד ואם הוא איסור הרי הוא נופל כלאחר יד אבל ודאי הויכא דהקפיד הכתוב על ימין כגון מצורע וגם עבודה בביתן התם דוקא הוא ואפי' שולט בשתי ידיו פלוגתא דר' יהודה בבכורות אם כשר לעבודה אפי' בימין והבא אינו אלא למצוה בעלמא דברי הכל לעולם יוצא ודייקינן והא מדאגבחה יצא בו ומסיק בשהפכו מכלל דבכל ענין נפיק ואפי' בשמאל והא דאמרין גבי אתרוג גדול כיון דאמר רבא לולב בימין וכו' עד אתי לאפוכי ולאפסולי דמשמע דעביד להיפך לא הוא אלא הכי פירושא דילמא נקיט אתרוג תחילה בימין ובעי לאפוכי בשמאל ולמשקל לולב בימין וכו'. ומתפילין נמי משמע הכי ממילתיה דר' נתן דאמר מה כתיבה בימין אף קשירה בימין משמע מהבא דכתיבה בימין אלמא כתיבה חשובה בעינן שלא תהא כלאחר יד ולא הקפידה תורה בכך משום הכי אמרין באימר היפך. והגומל את הלולב (ו)נוטלו כדרך גדילתו וכן לכל ארבעת מינין הללו דאמר ר' ירמיה משמיה דר' שמעון בן יוחי כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן ידי חובתן אלא דרך גדילתן שנא' עצי שמים עומדין ובאגדה שדרתו של לולב צריכה להיות כנגד הלב:

[שסו] דין זמן נמילת לולב וסדר ברכתו.

תנו רבנן העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו פי' שאוגדו ומתקנו לעצמו או מברך אבל אם מתקנו לאחרים אינו מברך ובערב יום טוב עסקינן נטלו לצאת בו אומר בא"מ אמ"ה אקב"ו על נמילת לולב פי' ביום טוב עסקינן ואע"פ שבירך ביום ראשון חוזר ומברך ביום שני. פי' וה"ה לכל שבעה ואם לא בירך שהחיינו בשעת עשייה מברך בשעת נמילה ואין מברכין זמן אלא בנמילת יום ראשון בלבד וכך השיב בתשובותיו רבינו שלמה ב"ר (* שמעון ז"ל בשם רבינו יעקב ב"ר יקר ז"ל שאין אומרים זמן בנמילתו של לולב אלא ביום ראשון בלבד לפי שלא מצינו עיקר ושורש לברכה זו אלא בחול בשעת עשייה וכיון שבירך פעם אחת זמן אינו צריך לחזור ולברך זמן פעם אחרת. כתב בעל היראים ז"ל וכי מברך בעודו מונה לפניו קודם

שבלי הלכות לולב שמו הלקט

שיטלנו שכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ואי לאחר שיטלנו משגמלו יצא בו ויש לומר דכל כמה דלא מכין לצאת לא נפיק (י) והא דמקשינן מדאגבהיה נפיק ביה ולא מתרצינן בשאינו מתכוין לצאת התם משום שררה דרבר מצוה פטרינן ליה ואי מתכוין שלא לצאת לא מקרי טרוד בדבר מצוה. ובעל הדברות ז"ל כתב על הברכה אמרו רבוותא קמאי כגון רב [שר] שלום ורב עמרם ורב סעדיה ורב נסים ז"ל דהיישונן לדר' אמי דאמר בין דאגבהיה נפיק ביה וכי מייתי לולב לבי כנישהא וכל היכא דבעי למנקשי שלא בשעת מצוה אי את ליה ינוקא קמיה ליה. ואי לא מחפך ביה אי נמי נקט שלא כדרך גדילתו ורבינו [האי גאון ז"ל] נשאל על זה ונראין מדבריו כי עיקר (מדבריו) הברכה בשעת הגבהה וצריך לברך על כל פעם [ופעם] ואם בירך פעם אחת אין ממחין בידו ובשאר הימים אינו מברך אלא פעם אחת וקבלו ונהגו לברך פעם אחת אפי' ביום טוב ראשון בשעת ההלל ואותה מתכונין לשום מצוה וקודם לכן לחבוב מצוה. והא דאמרינן מדאגבהיה נפיק ביה במתכוין לצאת או כשמוציאו לצאת אבל נמר בלבו (לחבבו) ולנוטלו לא יצא דאי לא תימא הכי הכש"טלו ממקום למקום הכי נמי דנפיק וקבלו לנענע בשעת ברכה ומתניתין דשיירי כי היכי [דלא] מדבר בשופר תקיעה מיושב אלא תקיעה התפלה ונטילת לולב עיקר המצוה ומברכין עליה ונענעו דרבנן הוא דומיא דביעור חמץ מן התורה ובדיקה מדרבנן ומברכין על הביעור ולא על הבדיקה וכך קבלו דור אחר דור ואבות העולם רב פלטי ובעל הלכות ופסקות ז"ל כך הורו לברך ולנענע ומסתברא כיון שמצות לולב כל היום אע"ג דאגבהיה מברך על נטילת לולב. ועובר לעשייתן דאמרינן למעוטי אחר עשייתן וכל שעה שעוסק במצוה מברך כי היכי דמברך לישב בסוכה בשעת קידוש הוא פרכינן מהא דתניא למאן דאמר על להבא משמע נטלו לצאת בו מברך על נטילת לולב ומשני שאני התם מדאגבהיה נפיק ביה ואפי' הכי מברך בהר דאגבהיה ואמאי והא עובר לעשייתן בעינן אלא לאו שמע מינה אפי' אנכיה עובר לעשייתן קרינא ביה דאפי' נטלו לחוליכו לבית הכנסת ויצא בו מברך דהא הבא נטלו ויצא בו מיבעיא ליה ואידי דתנא לישב תנא נמי לצאת מיהו יצא בו מברך על נטילת לולב הכא נמי לא שנא ועוד כיון דאיכא נענעו דרבנן הוא עובר לעשייתן קרינא ביה והר"ר יעקב ז"ל אמר עיקר הברכה לאחר הנטילה דהא דאי קודם נטילה דלמא פשע ובירך לבטלה ואי תפיש בשמאל נפיק מיניה חורבא וסברי מצוה הכי איכא ולא כולי עלמא דינא נמרוי ואין לשנות וכן מנהג בקידושין ואי מילה עד כאן לשון בעל הדברות: וכן נראה בעיני שמברך בשעת נטילתו ואע"פ שהביאו לבית הכנסת דרך גדילתו לא יצא ידי חובתו והא דאמרינן מדאגבהיה נפיק ביה הני מילי במתכוין לצאת בו או במוציאו סתם אליבא דמאן דאמר מצות אין צריכות כוונה אבל הבא דדעתו וכוונתו שלא לצאת בו בשעה שמביאו לבית הכנסת אלא בשעת ברכה דברי הכל לא אמרינן מדאגבהיה נפיק ביה ועוד אי אמרינן ככי האי גונא מדאגבהיה נפיק ביה אם כן יברך אדם ברכת לולב קודם שיטלנו שאם נטלו ואחר כך מברך כבר יצא משעה שנטלו והוי ברכה לבטלה אלא ודאי אין לחוש בהבאתו ובכל ענין כמביאו לבית הכנסת בין דרך גדילתו בין שלא כדרך גדילתו מברך עליו בשעת נטילה. אמר ליה ר' יהודה (י) לר' ריקא מאי טעמא מברכינן אלולב אמר ליה הואיל ובמינו גבוה מכולן. ומנהג שמברכין על הלולב בעמידה ומפרש בתשובות הגאונים ז"ל דילפינן קיחה קיחה מאגודת אוזב מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה. כתיב הכא ולקחתם לכם וכתוב התם ולקחתם אגודת אוזב: ובלקח טוב מפרש דילפינן לכם לכם מספירת העומר כתיב הכא ולקחתם לכם וכתוב התם וספרתם לכם וספירת העומר בעמידה דכתיב מהלל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה. יש תמחין ושאלין למה אין אנו אומרים אחר ברכת הלולב יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו כמו שאנו אומרים אחר ברכת העומר דהא לולב זכר למקדש הוא דתתנן בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש וכתב אחי ר' בנימין ז"ל שאין לחמוה על זה לפי שבעומר היה המזבח וזכה [בו] בדכתיב ועשיתם ביום הנפכם את העומר כבש תמים וגו' לכך כתפללין על העבודה שתשוב למקומו אבל לולב באי זה קרבן המקדש או המזבח וזכה בו. ועוד לולב היה ניטל במדינה יום אחד וכיון דאותו יום אין זכר למקדש גם לשאר הימים אין צריכין להפלה

(י) כ"ו ב' חיתא דהא פסקין גבי שופר דמזוזת דמכין כוונה הלכך כל כמה דלא מטין גלגל לא נפיק.
 (י) כ"ו ב' חיתא ל' יומים.

שלשה נענועין והשתא אתיא שפיר דהא ר' יוחנן דאמר מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו וכיון דלא איפשט דר' זירא נהיגין לחומרא או שמא יש לפרש בעי ר' זירא הכין חר והכין חר כלומר מה שמוליך ומביא למורה ולמערב חר וכן לדרוס ולצפון חר וכן מעלה ומוריד חר הרי כאן שלשה נענועין או הכין חר והכין חר כלומר מוליך ומביא מעלה ומוריד כולן חשיב נענועי חרא וצריך להיות מוליך ומביא מעלה ומוריד ג' פעמים ואתיא משמעותיה כדברי רבינו חננאל ז"ל אך לא כפירושו. וזה הפירוש נראה יותר נכון דאין הולכה בלא הובאה ולא העלייה בלא הורדה ולא איפשט. ויש נהגין לעשות נענוע אחר אולתי מוליך ומביא ומעלה ומוריד ודייקי מהא דאמרין לולב שיש בו ד' מפחים וכדי לנענע בו כשר ואי אמרת דמוליך ומביא מעלה ומוריד הוא הנענוע אמאי בעינן טפי מג' מפחים אלא להבי בעינן שיהא הלולב עולה על שאר המינין כדי שיתראה הנענוע וכן מצאתי במנהגות הגאונים ז"ל שהיה מנענע רבינו שלמה ז"ל לאחר שהולך והביא שניהם והעלה והוריד ומעמם משום שמחה רקרו כאילים היינו הנענוע: וההיא דאמרין היכן היה הנענועין בהורו לה' תחילה וסוף יש מפרשים בהורו ראשון והורו אחרון וכן הורה רבינו שלמה ז"ל אבל שליח צבור הרב ר' מרדכי ז"ל נענע בתחלה בהורו ולבסוף בחסרו בין בהורו ראשון בין בהורו אחרון וכ' בעל הדברות ז"ל מדלא אדבר נענוע בדרכה שמע מינה עיקר נענוע בהלל הוא: ומי שאין לו לולב בשעת ההלל מנענע בדרכה כדתנן השבים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע והתם שלא בשעת נפילה דהלל הוא. ורב שר שלום גאון ז"ל אייתי ראיה מר' אחא בר יעקב דמסמו ליה ומייתי ליה ואמר גירא בעינא דשימנא אלמא בשעת ברכה מנענע דאי בהלל לא היה מפסיק ואיכא למימר דלא הוי הפסקה אלא שיחת חולין בעלמא אבל הכא לעצור טללים [רעים] ורוחות: רעות הוא דקא עביד דהא ברכת טילה קודם מעימה מתפלל על התינוק ואומר קיים את הילד הזה [לאביו ולאמן] ואינו הפסק הכא נמי לא שנא עד כאן דבריו: ואחרי ר' בנימין ז"ל כתב דאין נפילת לולב בלא נענוע כלל בין בברכה בין בהלל כרקתני לולב שיש בו ארבעה מפחים כדי לנענע בו כשר וכן מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע והראיה של גאון ז"ל דסמכה הוא ובראי שאין להפסיק בהלל בשיחת חולין כזאת ואינו דומה להא דמילה שאומר קיים את הילד הזה והתם דאי צורך המילה הוא להתפלל עליה שהרי יש בה סכנה אבל הכא מה צורך יש בשיחת חולין כזאת בנפילה הלא השבר המצוה הוא העוצר הרוחות והטללים רעים ובלשון הזה דרב אחא אין בו לשון תפלה כלל. ומה שלא הוביר נענוע דברכה במתני' אלא נענועים דהלל לפי שאין נפילת לולב בלא נענוע ולפיכך הוצרך לפרש בהלל היכן היו מנענעין שאין לומר שבקריאת כולו היו צריכין לנענע אלא במקומות ידועין בו והנראה בעיני דעיקר הנענוע בהלל הוא ואם אין לו לולב בשעת ההלל מנענע בדרכה:

[שסח] דין לולב מהו למלטלל ביום טוב לאחר שיצא בו.

תניא אר"א בר' צדוק כך היו מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מכיתו ולולב בידו נכנס לבהכ"נ לולבו בידו קורא את שמע לולבו בידו לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו מתפלל לולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו להודיעך כמה היו זריזין במצות. ובירושלמי גרסינן כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם הולך מבית הכנסת לולבו בידו עלה לשאת את כפיו ולקרות בתורה נתנו לחבירו הניחו בארץ אסור למלטלו אמר ר' אבין זאת אומרת שאסור בהנאה. יש מוכיחין מכאן דמכי נפיק איניש באתרוגא והניחו אסור למלטלו ולא אשתרי אלא למצותו ואחרי כן אסור כדון כל מוקצה. ותימה לאחי ר' בנימין לומר שיהא אסור למלטל האתרוג דנהי דאיתקצאי למצוותו מאכילה איתקצאי מריחא לא אתקצאי כדברא דאמר רבא אתרוג של מצוה מותר להריות בו וכיון שמותר להריות בו איך נאמר שאסור למלטלו ודוחק הוא לפרש מותר להריות בו בעודו בידו אבל לאחר שהריתו אסור למלטלו כל שכן להריות בו או אם רוצה להריות בו יכוף ראשו על גבי קרקע שזה דבר תימה הוא והא דקאמר הניחו בארץ אסור למלטלו אשר מינין קאי והא דאמרין בא לנחם אבלים לולבו בידו נשאלה שאלה לגאונים ז"ל מאי אכא אכא בהג' והשיבו כך שמענו מוקננו דהא מילתא בזמן שהמת נפטר ביום טוב או בחולו של מועד והרי הא עומד למינקט ימי אבל אחרי כן ואע"פ שאינו

נוהג אבילות בימי החג אלא שחביריו הולכין אצלו ויושבין עמו כדי ליישב דעתו וקא מדמי ליה תנא להא מילתא כמו שבא לנחם אבליים ואף על פי שאכרנו שאחר שנעשית מצותו אסור למלטלו רשאי לתת אותו ביד אשתו להוליכו למים. ואף על גב דמלטלי מדי דלא הוי לה. כדתנן מקבלת אשה מיד בנה מיד בעלה ומחורת למים שלא יכמושו ר' יהודה אומר בשבת מחזירין פירוש מהיכא שגמלוהו או אי נמי במקום הניטל בשבת אבל אין מוסיפין פ' וכל שכן שאין מחליפין וביום טוב מוסיפין פ' אבל אין מחליפין ובמועד מחליפין פ' רבינו שלמה ז"ל מצוה להחליף ופעם כדי שלא יסריחו :

[שסמ] דין מצות ערבה בשביעי של חג הוא יום הושענא רבה .

שנן חכמים לולב וערבה ששה ושבעה ערבה שבעה כיצד יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת ערבה שבעה ושאר כל הימים ששה אמר ליה אביי לרבא מאי שנא לולב דעבדינן שבעה זכר למקדש ומאי שנא ערבה דלא עבדינן שבעה זכר למקדש אמר ליה ערבה דלית ליה עוקר מן התורה בגבולין לא עבדינן לה זכר למקדש לולב דאית ליה עוקר מן התורה בגבולין עבדינן ליה זכר למקדש. ושנו חכמים בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואותו היום היו מקיפין שבע פעמים. ירושלמי זכר ליריתו. איתמר במה היו מקיפין ר' אלעזר אומר בלולב. שמואל בר נתן בשם ר' תנינא אמר בערבה. וכתב בעל היראים ז"ל וצריך להקיף בכל יום את הארון או דבר אחר זכר להקיף מזבח. כדתנן בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומר אנא ה' הושיעה נא ר' יהודה אומר אני והו הושיעה נא. ואיפלגי אמוראי במה מקיפין אי בלולב אי בערבה ולא ידעינן הלכתא כמאן הלך אס אין לולב אין היקף. ובעל הדברות ז"ל כתב כלהו אמוראי דאמרי בלולב היו מקיפין וערבה בזקיפת המזבח איתותבו. ובערבה היו מקיפין פעם אחת בכל יום בלא לולב ומנענעין אותה ובשביעי היו מקיפין שבעה פעמים ואחר כך זוקפין אותה למזבח ומשחרב בית המקדש היו מקיפין בערבה יום שביעי מרקא מותבינן בגמרא גבי ערבה האידנא נמי יודחי שביעי של ערבה דאיכלע בשבת שמע מינה יום שביעי של חול מקיפין כמנהנינו. והוא מנהג נביאים כדאמין אבל שאר הימים לא היו מקיפין עד כאן לשוננו. וכן מנהג פשוט בדינו שאין מקיפין בשאר הימים כי אם ביום שביעי בלבד אבל נוהגין אנו לומר רהיטין לאחד תפלת מוסף בלא היקף ביום אחר אומר אנא ה' הושיעה נא וביום אחר אומר אני והו הושיעה נא ותחזיק תלילה וביום שביעי מקיפין שבע פעמים ויש נוהגין להקיף את התיבה במקום מזבח ומביאין ראויה מן הירושלמי בכל יום מקיפין פעם אחת כיצד דרך הקפה כל ישראל נוטלין לולביהן בידיהן הימנית ואתרוגיהן בידיהן השמאלית ומקיפין הקפה אחת ואותו היום מקיפין שבעה פעמים נחא בזמן שיש מזבח בזמן שאין מזבח חון הכנסת עומד כמלאך ה' צבאות וספר תורה בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח. איתמר ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים. ומסקנא אמר איבוא היהו קאימנא קמיה דר' אלעזר בר' צדוק ואיייתי ההוא גברא ערבה לקמיה שקיל חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא ואין מברכין על המנהג. ובעל היראים ז"ל מפרש מנהג נביאים הוא שלא לברך. אמר ר' אמי ערבה צריכה שיעור ואינה ניטלת אלא בפני עצמה ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב. ורב חסדא אמר ר' יצחק אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב וכתב בעל הדברות ז"ל הלהכתא כר' אמי וכך המנהג שלא לצאת בערבה שבלולב וכמה שיעורה אמר רב נחמן שלשה בדי עלין לחין ורב ששת אמר אפי' עלה אחד בברך אחד אחר והלהכתא כרב ששת וכן כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא אפי' עלה אחד בברך אחד סגיא ולחומרא עינן שלשה בדין כהרם וכן כתב רבינו גאון ז"ל הלכה כר' ששת באסורי בהרי ר' נחמן אלא שממנעו הדבר עלה בברך אחד ורבינו תנאל ז"ל פסק כרב נחמן דבעינן שלשה בדי עלין לחין. וכשם שפסלנו ערבה נוולה ויבשה ושאר פסולין לענין לולב הכי נמי פסלינן להו לערבה דהושענא דחד מעמא הוא ואבא שאול מייתי לה מההוא קרא גופיה דכתיב וערבי נחל שתים אחת ללולב ואחת למקדש. ומצאתי בשם רבינו ויא' הלוי ז"ל ראיתי בני אדם שהולכין בשדה כנענים וקוצצין ערבה להושענא ביום שביעי לערבה ונראה לי דשלא בתורה הן עושין. מרגרסין בפרק לולב הגזול אמר להו רב הונא להנתו אוונכרי כי זבניתו

אסא מכנענים לא תגזו אתון אלא ליגזו אינהו וליתבי לכו מאי מעמא סתם כנענים גזולי ארעהא ניהו וקרקע אינה גזולת ובני נח הוזהרו על הגזל ואפי' כנעני מכנעני כדמוכת בפרק ארבע מיתות ומסתמא כנענים גזולין שדה זה מזה וקיימא לן בהגזול בתרא כר' עקיבא דאמר גזל כנעני אסור והא דאמר רב אשי התם כי אול בארבא הוא להנך שיבשי דנפנא דתלו לבר מפרדיסא ותלו ביה קיספי דענבי ואמר ליה לשמעיה הוי אי דכנעני הוא אייתו לי . מפרשין רבוותא משום הפקר דתלו לבר מפרדיסא שרי . ולפיכך צריך לבני אדם לזהר בדבריו רב הונא ואין לחלק בין בבל לתוצה לארץ שאנו נמשכין אחריהן . ואע"פ שפי' רבינו שלמה ז"ל סתם כנענים גזולי שדות/ מישראל הם לאו דוקא היא דמה לי מישראל מה לי מכנעני שהרי שניהן תורת גזל נודתת בהן ואין להקל בדבר עד כאן לשונו וכבר כתבנו לעיל בהלכה שם"מ דההיא דרב הונא בהושענא דאוונברי עצמן אבל אחרים יוצאין בו אפי' אי גזווי לה אוונברי שהן ישראלים והיו ליה יאוש בירא דאוונברי ושינוי רשות בירא דידן הכי נמי אותו שקוצץ הערבה אינו יוצא בה אבל ישראל אחר יוצא בה ועוד מצאתי בדברי הגאונים ז"ל מעשה ונקצצה ערבה על ידי כנענים בשבת ויום ערבה חל להיות בחדר בשבת ושאלו למורי והתיר מירי דהוה נכרי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחומר ושמותר לערב בכרי שיעשו ואע"ג דתנן כפרק שוואל נכרי שעשה ארון וחפר הקבר אם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית התם היינו מעמא כיון דמהעביר ביה איסורא הוי בזיון ליקבר בו . ואי משום מצוה הבאה בעבירה אומר מורי שאין להימנע דלא שייך לומר כן כי אם לענין גדול . ואע"ג דגרסי' בירושלמי דפרק האורג מצוה שהוציאוה ברשות הרבים בשבת אינו יוצא בה ידי חובתו בפסח כמעט מצוה הבאה בעבירה הני מילי כשהעבירה נעשית על ידי ישראל אבל הכא כשהעבירה נעשית על ידי נכרי לא הויא מצוה הבאה בעבירה :

[שע] דין ארבעת מינין הללו מהו הן בהנאה יום שביעי לאחר שנעשתה מצותן .

אמר ר' יוחנן אתרוג בשביעי אסורה בשמיני מותרת . סוכה אפי' בשמיני אסורה ור' שמעון בן לקיש אמר אתרוג אפי' בשביעי מותרת במאי קא מיפלגי ר' שמעון בן לקיש סבר למצותה איתקצאי והא איתעבדא ור' יוחנן אמר לכלי יומא איתקצאי והלכתא כר' יוחנן דאמר לכלי יומא איתקצאי ואנן דאית לן תרי יומא היכי עבדינן אבוי אמר שמיני ספק שביעי אסורה תשיעי ספק שמיני מותרת והיינו כר' יוחנן ומסיק תלמודא דהלכתא כוותיה כאבוי וכתב בעל הדברות ז"ל אם חל שמיני ספק שביעי בשבת אין לאוסרה למחר בתשיעי ספק שמיני משום הכנה דרבה דלא שייך ביה הכנה כי היכי דאמרינן גבי ביצה דביצה איתכן בשבת אבל האי מערב שבת איתכן . וערבה שמקיפין בה לאחר שנעשה מצוותה יש שאוסרין בה ליהנות לעולם וזה לשונם ערבה שמקיפין בה איפסקא הלכתא דמנהג נביאים הוא מל מקום נראה דאין לנהוג בה מנהג בזיון ולא ליהנות ממנה משום דלא אמרינן מנהג נביאים הוא אלא לענין ברכה שאין מברכין עליה וראיה מהא דתנן פרק ולד חטאת ערבה לא נהני ולא מועלין ר' אליעזר בר' צדוק אומר נותנין היו זקנים ממנה בלולביהן והיינו ערבה שמקיפין בה וסודרן אותה אצל המזבח . וכן פי' רבינו גרשום ז"ל ואף ר' אליעזר בר' צדוק לא אמר אלא שהיו נותנין ממנה הזקנים בלולביהן לצורך המצוה אבל הנאה אחרת לא היו נהנין ממנה . והר"ר אליעזר ממיץ ז"ל פי' בספר יראים שאותו יום אסור ליהנות בה לשורפה או לעשות ממנה שפודין לצלות בהן בשר שהרי לכלי יומא איתקצאי ודמי לאתרוג אסרינן מהאי מעמא בשמיני ספק שביעי ונראין הדברים דאסורא לעולם ומוטב שיהללוה על דבר מועט ויעשה ממנו צורך נבזה עד כאן לשונו והנראה בעיני כדברי בעל היראים ז"ל שלא לאוסרה בהנאה לעולם דמאי שנא ערבה מלולב ואתרוג . ושאר תשמישי מצוה דנורקין ומיהו בזמן שבת המקדש קיים שהיו זוקפין אצל המזבח אפשר שהיתה אסורה בהנאה אבל בזמן הזה אין קדושה לאתר מצוותה ולכל היותר אותו היום לבד אסורה בהנאה מיכן ואילך מותרת :

[שעא] דין סדר תפלה וקריאת התורה וההפטרות לשבעת ימי החג .

ובערב חג הסוכות אין נופלין על פניהן ואם הוא יום שני אין אומרין ויודי ולא אבינו הרחמן ובמנחה מתפללין כשאר ימות החול ובערבית מתפללין כשאר לילי יום טוב וכן בקדוש

שבלי הלכות לולב שעא הלקמ קסז

בקידוש היום מקדישין כשאר לילי ימים טובים ואומר את יום חג המכות הזה זמן שמחתנו שהרי הרבה בו הכתוב לשון שמחה כדכתיב ושמחת בחניך והיית אך שמח והרי הוא לענין קדוש ותפלה בין בחול בין בשבת כשאר רגלים. ובשחרית קודם קריאת ההלל נוסלין לולביון ואתרוגיהו ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו ומנענעין ואין מברכין שהחיינו אלא ביום ראשון לנטילתו בלבד וקורין הלל גמור וקדיש גמור וקורא בתורה חמשה בני אדם ובשבת קורין שבעה וקורין ביום ראשון וביום שני שור או כשב או עז בפרשת אמר אל הכהנים ומספיר קורא בפרשת פנחס ובחמשה עשר לחדש השביעי ומספיר כנביא ביום ראשון בתרי עשר בסוף זכריה הנה יום בא לה' עד סוף הנביא וביום שני מספירין כנביא במלכים והשלם כל המלאכה ולאחר תפלת מוסף אומרים אלפא ביתא של הושענא בכל יום ויום אחד אומר אנא ה' הושיעה נא וביום אחד אומר אני והו הושיעה נא וחזורין הלילה והוא במקום הקפה שהיו רגילין להקיף פעם אחד בכל יום אך עתה אין מקיפין אלא ביום ערבה כמו שכתבנו למעלה וכ' בעל הדברות ז"ל מצאתי בתשובות שאסור לומר הושענא בשבת שלא יצאו התינוקת ששומעין בשבת כדרך ששומעין בחול ואין מתברר להן שאין הלולב ניטל בשבת ומביאין לולביון ובזמן שאין אומרים הושענא מתברר. וכמנהג שלנו שאין בו הקפה מתברר להן ואין לשנות עד כאן לשונו וכן מנהג קדמון בירדנו שאין הושענא בין בשבת בין בחול וכל תשעת ימי החג קורין הלל גמור ומאי שנא בחג דגמרינן ביה הלילא בכל יומא ומאי שנא בפסח דלא גמרינן ביה הלילא בכל יומא מפני שהח הלוק בקרבנותיו ופסח אינו הלוק בקרבנותיו ומפרש בירושלמי מפני שהלולב מתחדש בו כל שבעה. ובקריאת התורה בחולו של מועד קורין ארבעה וקורין בקרבנות החג כדתנן ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג וגרסינן בפרק אחרון דסוכה אתקין אמימר בנהרדעא דמרלני דלוגי וכתב רבינו יצחק פאסי ז"ל בשם גאון דמנהג בשתי ישיבות ביום ראשון וביום שני שהן שני ימים טובים קורין ובחמשה עשר בלבד וביום שלישי של חג שהוא יום ראשון של חולו של מועד כהן קורא וביום השני לוי קורא וביום השלישי ישראל חוזר וקורא וביום השלישי ישראל רביעי חוזר וקורא וביום השני וביום השלישי ועל פי הסדר הזה קורין בכל יום ויום עד יום השביעי וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל. ורבינו שלמה ז"ל פ' יום שלישי של חג שהוא יום ראשון של חולו של מועד כהן קורא וביום השני לוי קורא וביום השלישי ישראל שלישי קורא וביום הרביעי ישראל רביעי הנוסף בשביל חולו של מועד חוזר וקורא וביום השני וביום השלישי שהן ספיקי היום וכן למחר שהוא רביעי לחג והוא שני לחולו של מועד כהן קורא' וביום השלישי לוי קורא וביום הרביעי ישראל שלישי קורא וביום החמישי ישראל רביעי חוזר וקורא וביום השלישי וביום הרביעי שהן ספיקי היום וכן תמיד בכל יום ויום השלישי קורא בקרבנות של מחרת (ט) ביום השמיני לפי שאינו מימות החג אלא רגל בפני עצמו לפיכך יום שביעי שהוא יום ערבה כהן חוזר על קריאתו וקורא וביום החמישי לוי קורא וביום הששי ישראל שלישי קורא וביום השביעי ישראל רביעי חוזר וקורא וביום הששי וביום השביעי שהן שני ספיקי היום ותמיד הרביעי קורא שני ספיקי היום ושלושה הקוראין תחלה אין מקפידין על קריאתן יקראו מה שירצו ומ"מ כך היו נודגין רבותי שני הראשונים קורין שני ספיקי היום והשלישי בפרשת יום המחרת שאינו מספיקי היום והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים. וכן כתב בעל הדברות ז"ל ויש שנחננין ביום ערבה שבהן קורא וביום הששי ולוי קורא וביום השביעי וישראל שלישי חוזר וקורא וביום הששי וישראל רביעי חוזר וקורא וביום השביעי ואינו ישר כי האחרון קורא שני ספיקי היום כשולית צבור במוספין. וכן נהגו אבותינו ואותן שקורין ביום השמיני אינו ישר שלא לעשות מחול קודש עד כאן לשון בעל הדברות ז"ל וכן נראה בעיני שזה המנהג הוא עיקר כדבריו וכדבריו רבינו שלמה ז"ל. ושבת שחלה בחולו של מועד קורין ראה אתה אומר אלי דאמר רב חנן בר אבא שבת שחלה בחולו של מועד בין בניסן בין בתשרי קראת קרינן ראה אתה אומר אלי אפטורי בניסן העצמות היבשות בתשרי ביום בוא גוג. ובתפלת המוספין בשני ימים טובים הראשונים אומרים ובחמשה עשר יום לחדש השביעי ובחולו של מועד בכל יום ויום אומרים מוספין של שני ימים שצרכין להזכיר שני ספיקי

(יט) כ"ב ב' אומא והכניעו [חוזר ו]קורא [מה] שקראו כהן וגוי טעם ב' ספיקי היום וביום ספיקי של יום טעם א' אפטור לקראת השלישי בקרבנות של מחרת. וכ"ס בשבלי הלקמ הקמז.

היום והא לך סדרן יום ראשון של הולו על מועד אומרים וביום השני וביום השלישי . יום שני אומר וביום השלישי וביום הרביעי יום שלישי אומר וביום הרביעי וביום החמישי יום רביעי אומר וביום החמישי וביום הששי . יום המישי שהוא יום ערבה אומר וביום הששי וביום השביעי . יום ערבה לאחר תפלת המוספין יש ממשוכין את הארון באמצע בית הכנסת ויש מציאין כל ספרי תורות ועושין כמין גורן עגולה באמצע בית הכנסת ומתחיל החון ואומר הושענא והצבור עונין אחריו ומקיפין שבע פעמים זכר להקיף טובה ואומר אלפא ביתא אחת בכל פעם ואח"כ מחזירין את הארון או ספרי התורה למקומן ומסיימין כל הוושענא כסדר הכתוב במחזורים וקדיש גמור . ומנהג החדליק כל הנרות שבבית הכנסת לכבוד התורה על שם כי נר מצוה ותורה אור ויש שנוהגין כלל יום ערבה להיות נעורין כל הלילה ויושבין ועסקין בתורה ומתחילין בראשית והולכין עד וזאת הברכה לפי שביום המחרת צריכין להשלים התורה ואם יש מי שלא הסדיר פרשיותיו עם הצבור כל אחד ואחד בשבתה הרי הוא סודרן עתה . ואע"פ שאמרו חכמים ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר ודאי כך מצוה מן המובחר ואם לא עלה בידו לעשות כן טוב הדבר להשלימן אחרי כן ומנהג נכון וכשר הוא והתם אמרין סבר לאשלומונהו במעלי יומא דכפורי אמר ליה ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר הא למדת שכן הוא הדין אבל אם לא עלתה בידו טוב להשלימן לכשאפשר ויום ערבה הוא יום חתימת הדין כיום הכפורים כרתנן ובחג נידונין על המים שבו היו מסיימין ניסוך המים (*):

[שעב] דין שמיני עצרת לקידוש ותפלה וקריאת התורה והפטרה .

שני חכמים ההלל והשמה שמונה ביצר מלמד שאדם חייב בכבוד יום טוב האחרון כשאר ימות ההג ותניא והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה אהה אומר לרבות לילי יום טוב האחרון או אינו אלא לרבות לילי יום טוב הראשון מרבה אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו ומוצא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו אמר ר' יוחנן אומר זמן בשמיני של חג , תניא נמי הכי שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב וכוון שהוא רגל בפני עצמו אין אומרין בקידוש ובתפלה חג הסוכות אלא כך אומר ביום השמיני חג העצרת הוה זמן שמתחילו בין בקידוש בין בתפלה . ובקריאת התורה יום ראשון אומר שבחות וקורין בתורה חמשה בני אדם ואם הוא שבת קורין שבעה וקורין כל הבכור ולפי לשון רבינו שלמה ז"ל צריך להתחיל עשר תעשר בין בחול בין בשבת וזהו מעמו דגרסינן במגילה ביום אחרון של חג קורין במצות חוקים ובכור ופי' רבינו שלמה ז"ל קורין כל הבכור אלא שמתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנוהגת באותו הזמן שהוא זמן האסיף ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לסתיו ויש באותה פרשה מצות מעשר ומצות נתן תתן ופתחה תפתח והעבט תעביטנו . ורבותינו הלויס חולקין עליו שמעולם לא נהגו כן בפני רבינו יצחק הלוי ז"ל אביהם והכי גרסינן במצות וחוקים של בכור והכי משמע להו כלומר בפרשת חוקים שבכל הבכור ולמפרע נקם דכתיב בסוף הפרשה את החוקים האלה ופרשת הבכור לעיל מיניה קאי . ומנהג פשוט בדינו כמנהג הלויס . ומפסיר קורא בפסוקים של מוסף ביום השמיני עצרת ומפסירין במלכים והיו ככלות שלמה וחותרין בברכות על הפטרה כדרך שחותרין בקדוש ובתפלה מקדש ישראל והזמנים . ובשבת מוכיר של שבת ופוסקין נדבתן לשלש פעמים על שם ולא יראה את פני ה' ריקם ואומר איש כמתנת ידו . ובמוסף מוכירין גבורת גשמים . ומצאתי במנהגות אישפירא שמתכריז החון בפני הקהל קודם תפלת המוסף משיב הרוח והצבור עונין לברכה כדרך שנוהגין בחברות ראש חדש ויום שמתחילין להוכיר שוב אינו פוסק . ויש שנוהגין שלא להוכיר משיב הרוח במוסף בלחש עד שישמעו תחלה מפי החון בשמסדיר את התפלה בקול ואז אומר [תחון] שאתה הוא ה' אלהינו משיב הרוח ומוריד הגשם לברכה ולא לקללה לחיים ולא למות לשובע ולא לרעב לרצון ולא לרזון ממת ומחיה ואין דומה לך בא"י מחיה המתים : וביום שני קורין וזאת הברכה ומנהג לומר פזמונים ורהיטין כשהעולה הקורא האחרון לקרות בתורה כמו שעושין להתנים ונקרא חתן תורה והיום נקרא יום שמחת התורה . ואחר שהשלים קריאתו עד לעיני כל ישראל אינו חותם מיד אלא עומדין כל הצבור על רגליהן והחון אוחז ספר תורה בזרועו ואומר [שלשה פעמים] זכינו להשלים לשלום ונוכה להתחיל ולהשלים לשלום ועונין אחריו ג' פעמים ואח"כ קורין על פה בראשית ברא

א"הים

(* ואני שמעתי שיש קהלות הקדש שאומרים ביום האשכול זכנו לחיים ומי מתוך זכור לחתן זכור' ואנינו זכנו זכור' . כ"ה בבבלי הלקט הקטן .

אלהים עד ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וחותרם ומברך לאחריה ומה שקורין על פה לפי שאין מציאין שתי תורות לקרא אחד משום פנמו של ראשון ודוגמת זה אמרין ביומא ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ומה שקורא כבראשית מפני חיבת התורה שמיר שהשלימו אותה כתיחילין בה מחבת חיבתה ודוגמת זה הבאנו אגדה בערוגת ראש השנה הלכה ש"א. ומתנדב חתן התורה לכבוד התורה ומפטיר קורא בפסוקים של מוסף כיום אתמול וכפטיר בתחילת יהושע ויהי אחרי מות משה עד רק חוק ואמין. ומנהג חתן התורה לעשות סעודה ושמחה ולחלק לצבור מגדים ומיני מתוקה שכך מצינו באגדה הוית ויבא שלמה ויעמד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו אמר ר' אלעזר מיבן שעושין סעודה לגומרה של תורה. ליהודים יהיה שמחה ואורה:

ערוגת שתים עשרה נערכה בסדר חג הסוכות כהלכה
 הממלאה בתאר השבלים המזכות העולות לברכה
 וריחם כאהלים נמועים הלכות תשעה וארבעים
 וסימנם ועמק סוכות אמד"ד וסימן אחר אהל"י יכונו דרכי
 וסימן אחר ואני תמיד איה"ל והוספתי על כל תהלתך.

נשלם ספר **שבלי הלקט** בערוגת שתים עשרה ודין מסורתא דידהון. עלי בשבת
 וסעוד בירחא להנכא פוריא בפסחא דשבועיא וצום בריש שחא בכפור מטלחא.
 והלכותיו שלש מאות שתים ושבעים וסימנם **שב"ע** השבלים המזכות.

אמר הצעיר צדקיה בר אברהם הרופא ינע"ם.

הנה הבאתי את ראשית פרי קדש הלולים. מור ולבונה עם כל אבקת רוכלים ומבחר כל פרי מגדים.
 כפרים עם נרדים. את שבע השבלים המזכות העולות. מור ואחלות מגדלות מרקחים כערוגת הבשם
 סוגות בשושנים. חרשים גם ישנים את אשר השיגה ידי ללקט אורות מצמרות בדים ופארות משדי
 אנשי תבונות. בעלי אמונות ומעמיד ערמות לפאת קדמה להרים ממנו בקומצו את תרומת ה' להביא
 אל בית האוצר אל לשכות הקודש סלת מנחת בכורים לערוך ממנה שתים עשרה מערכות ערך לתם
 על שלחן הטהור מנחה טהורה ליושנים לפני ה' יהיה סהרה לאכול לשבעה בפה מלא וככרס מלאה
 ונפש שבעה מפני שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם מלא לוגמיו למענמה מלא קומצו למנחות. ואני
 הנה הרימותי את הרימות הקדש בקומצי כאשר מצאה ידי וכל משכיל אשר ימצא את קומצי מבורך
 גדיש או מבורך בגרגר או קורט לקט ופרט עמר שכחה ופאה והיא כי נראה פן תקדש המלאה ימלא
 את ידו מוסיף שנית לקיים בו מצות פתיתא ויהזירנה לסולחה ויהזור ויקמוץ בימין וידיני לכף זכות
 כי לשם קודש היתה כוונתי. על זאת אברך את ה' אשר יעצני ולפועלי אתן צדק אשר גמל עלי
 בחסדו וטובו לתת את שאלתי אשר שאלתי מעמו כה יעשה וכה יוסיף להחזיק תמיד בימיני להורות
 לפני דרכי יושר אורחותיו להדריכני בנתיב מצותיו לשמור ולעשות ולקיים את כל חוקותיו ותורותיו
 לבלתי סור מהם ימין ושמאל כל ימי חיי לתת לנו שם ושארית ותקוה טובה ואחרית טוב שם עולם
 אשר לא יכרת ולהעמיד לנו זכרון עם כל הכתוב לחיים בירושלים אמן:

צרוף כסף בחון זהב בכור אש ואמרי דת צרוף ובחון בכור פה
 דרוש במ והנה יומם ולילה ושית עיני לבכך במ לשבעה
 קמוץ מנחת תרומות שבלי דת לקמתים אחרי קוצרים בכל פה
 יהי שם אל מבורך לעדי עד אשר החזיק ימין חלש ורפה
 היה תמיד בשמך לי לעזרה ותורתך ששון לבי ומרפא:

שבלי הלכות שמחות הלקמ

צדק עדוותיך לעולם ומשפטיך נכוחות .
 דלתי תשובה העמדת תמיד פתוחות .
 קופאים על שמריהם להעיר רוחות .
 יודעים שימתו ויתבוננו להמיב ארחות .
 הא בית חייהם כמשכנות מבטחות .
 ואני תמיד עמך בחיים ובמנחות .
 תודיעני אורח חיים שובע שמחות :

א דין התי יתן אל לבו להבין אחריתו וענין גוסס :
 ב דין קריעת בגדים על כל המתים והקורע על המת עד שלא ימות :
 ג דין יום שמת בו תלמיד חכם שראוי להתענות בו :
 ד דין צרכי המת אם מותר לעשותן בשבת :
 ה דין מי שמת לו מת מהו בק"ש ותפלה כל זמן שלא נקבר וכן העם העוסקין בהספד ונושאי המטה מה הן בק"ש ותפלה , ומהו לספר בדברי תורה לפני המת :
 ו דין מי שמתו מוטל לפניו שאסור לוכל בשר ולשתות יין :
 ז דין מי שמתו מוטל לפניו בשבת אם מותר בתה"מ :
 ח דין ענין תכריכי המת ומהו ליתן ציצית בטליתו :
 ט דין הלנת המת :
 י דין הספד על המת :
 יא דין ביטול מלאכה לבני העיר וביטול תורה להוצאת המת לקבורה :
 יב דין דרך הוצאת המת לקבורה . וארון העובר שמקום למקום וליקום עצמות :
 יג דין צדוק הרין שאומרים על המת וימים הראויין לאמרו :
 יד דין מה שנהגו לרחוק ידיון במים או לקנתן בעפר לאחר קבורה :
 טו דין האכל לחלוץ בביתו או בבית הקברות :
 טז דין טפגי מה נהגו לרחוק הסרינים שהוציאו בהן את המת לקבורו ודין גזירת ז' :
 יז דיני גזירת שבעה מאימתי מתחילין למנות ז' ימי אבלות והתן וכלה שמת להן מת :
 יח דין כפיית המטה :
 יט דין המתים שאדם ראוי להתאבל עליהן :
 כ דין האכל לעמוד בשתיקה באימה ויראה ושלא ינהוג קלות ראש באבילות :
 כא דין מצות המנחמין ומי שאין לו קרוב להתאבל עליו :
 כב דין סדר התפלה בבית האבל :
 כג סדר הסעודה בבית האבל וימים הראויין להברותם וסדר הכרעה :
 כד דין אם מותר לכבד ולרביץ בבית האבל :
 כה דין אבל מהו להניח תפילין :
 כו דין אבל מהו בדברי תורה וחכם שמת שמבטלין בית מדרשו :

כז דין אבל בעטיפת הראש :
 כח דין אבל שאסור בתכנסות :
 כט דין אבל שאסור ברחיצה :
 ל דין אבל שאסור בסיכה :
 לא דין אבל שאסור בתשיש המטה :
 לב דין אבל שאסור בנעילת הסנדל :
 לג דין אבל שאסור בתספורת :
 לד דין נטילת צפרנים לאבל בתוך ז' :
 לה דין אבל בעשיית מלאכה בין הוא בין אחרים העושים מלאכתו :
 לו דין אבל מהו בשאילת שלום :
 לז דין אבל שאין לו לצאת מפתח ביתו :
 לח דין אבלות הנוהגת בשבת ושאינה נוהגת :
 לט דין שאילת שלום לאבלים בשבת :
 מ דין יום שביעי שמקצת היום עולה לו ככולו : דיני גזירות שלשים :
 מא דין רחיצה וגיחוך בגדים ותספורת מז' ועד ל' :
 מב דין חסיפת הראש לאכל בתוך שלשים :
 מג דין קריאת האבל בתורה כעשרה בתוך שלשים :
 מד דין שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים ורחוקה נוהגת יום אחד ואי זו היא שמועה קרובה ואיזהו רחוקה :
 מה דין דברים המותרין לאחר ל' :
 מה דין קריעה לתופרה ולשוללה בתוך שלשים או לאחר שלשים :
 מז דין מאימתי מותר בתספורת ורגל המפסיק בתוך שלשים :
 מז דין מאימתי מותר ליבנס בבית (המשתה) השמחה :
 מח דין מאימתי מותר בנישואין בין לארס בין לכנוס :
 מט דין ג' רגלים ור"ה וי"ב :
 מם דין ימים טובים שאירעו בתוך שבעה או בתוך ל' :
 נ דין אבלות שהפסיקו הרגל בתוך שבעה אם עולה לו קצת היום ככולו :
 נא דין הקובר את מתו ערב ר"ח מהו לגלח ערב יוה"כ . וכן הקובר את מתו בערב יוה"כ מהו לגלח בערב התן :
 נב דין הנפטר ביום טוב לקבורה ולאבלות ולכל דבר :
 נג דין חפירת כוכין וקברות במועד להיקבר בהן אחר המועד :

אתהלך לפני ה' בארצות החיים וסוכנם ויטע ה' ג"ן בעדן :

[א] דין החי יתן אל לבו להבין אחריתו וענין גוסס.

תנן התם ר' אלעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך שאלו תלמידיו את ר' אלעזר וכי אדם יודע איזה יום ימות ויעשה תשובה אמר להן כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ישוב למחרת ונמצא כל ימיו בתשובה ואף שלמה אמרה בחכמתו בכל עת יהיה בנדיך לבנים . תניא בשמחות וזמרתא דר' חייא משאדם עולה למטה נכנסין אצלו ואומרים לו לא דברים מהיים ולא דברים ממתיים (אומרים לו) שמא הליתיה לאדם או שמא אדם הלה לך או שמא הפקדת אצל אדם או אדם הפקיד אצלך או שמא יש לך פירות שאינן מעושרין איזהו מעשר ראשון איזהו מעשר שני אם היה כהן אומרין לו איזהו תרומה טמאה ואיזהו תרומה טהורה . אין נכנסין אצלו לא ביום ראשון ולא ביום שני ואם היה מטורף נכנסין אצלו אפי' ביום ראשון . אבל הקרובין נכנסין אצלו בכל שעה שירצו שביקור חולים אין לו שיעור . אם היה לו אח (ולא היה לחולה בנין) אומרין לו כתוב גמ לאשתך ואל ידע בעיניך שאמרנו לך כתוב גמ לאשתך הרבה בני אדם כתבו ולא מתו והרבה שלא כתבו ומתו הרבה שכתבו ועמדו וקרעו . נטה למות אומרין לו התוודה עד שלא תמות הרבה שנתוודו ולא מתו והרבה שלא התוודו ומתו והרבה שהיו מהלכין בשוק ומתוודים שמא בזכות שאתה שאתה מתודה אתה חיה ואם היה יכול להתוודות בפיו הוא מתודה בפיו ואם לאו מתודה בלבנו אחד המתודה בפיו ואחד המתודה בלבנו ובלבד שיהא לבו מכוי . (לאביו שבשמים) . כל הרברים האלו אין אומרין אותן לא בפני עם הארץ ולא בפני קטנים ולא בפני נשים שלא יבכו וישכרו את לבו . ומנין שהחולין צריכין להתוודות ואל אוילים מדרך פשעם וגו' כל אוכל התעב נפשם וגו' ויצעקו אל ה' וגו' יודו לה' חסרו וגו' . תנו רבנן מי שחלה ונטה למות אומרין לו התוודה שכן דרך כל המוכתין מתוודין וכל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעצן שאמר לו יהושע בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל הכחד ממני ויען עבן אל יהושע ויאמר אמנם חמאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ומנין שביפר לו וידויו . שנאמר ויאמר לו יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הוזה היום הזה (הוא) [אתה] עבור ואינך עבור לעולם הבא . ואם אינו יודע להתוודות אומר תהא מיתתי כפרה לכל עוונותי . תניא היה ר' מאיר אומר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספיד יספדוניה ודיקבר ויקברוניה דיטען . וישעוניה דידל וילונה . תניא באבל רבתי הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו . אין קושרין לו לחיו ואין פוקקין את נקביו ואין מנחין כלי מתכות וכלי מיקר על מיבורו עד שעת שימות שנאמר עד אשר לא ירתק חבל הכסף והרוץ גולת הוהב [וגו'] . ואין סכין ואין מדיחין אותו ואין כסילין אותו על החול ולא על גבי המלה עד שעה שימות . ואין מאמצין את עיניו והנוגע בו הרי זה כשופך דמים למה הדבר הוזה דומה לגר הכספמף שכיון שנוגע אדם בו נכבה ואין קרעין ואין חולצין ואין מספדין עליו ואין מכניסין עמו ארון בבית עד שעה שימות :

[ב] דין קריעת בגדים על כל המתים והקורע על המת עד שלא ימות .

אבל חייב בקריעה פי' בקריעת בגדיו מרכתיב בבני אהרן ובגדיהם אל תפרומו מכלל דכולי עלמא מיחייבו . תניא מי שהיה לו חולה בתוך ביתו ונתעלף [תחולה] וכמדומה לו שמת וקרע ואח"כ מת לא יצא ידי קריעה פי' דצריך לקרוע פעם שניה אחר ר' יהושע בן פוי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא לא שנו אלא לאחר כדי דיבור אבל בתוך כדי דיבור אינו חוזר וקרוע ותוך כדי דיבור הוא כדו שאילת שלום תלמיד לרב [דהיינו] שלום עליך רבי וכן הלכה : אין קורעין ואין חולצין אלא קרובין הראוין להתאבל עליו והוא דליתא אדם חכם וליתיה אדם כשר ולא קאי עליה בשעת יציאת נשמה אבל אי קאי עליה בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע אפי' אשאר אנשי . דתניא ר' שמעון בן אלעזר אומר העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע חייב לקרוע למה זה . הדבר דומה לספר תורה שנשרף שהחייב לקרוע פי' לפי שאין אדם ריק בישראל שאין בידו מצות . ויש מפרשים שהתורה קרואה נר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור והנשמה קרויה נר דכתיב נר אלהים נשמת אדם : ועל חכם הכל חייבין לקרוע דתניא חכם שבת הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו הכל מכרין עליו ברחבה : תנו רבנן חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו ואין מקרעין לו ומשתקין את הנשים מפניו . ומקרעין לקמן מפני עגמת נפש פי' אם מת לו מת * וקרוע על חמיו ועל חמותו מפני

(*) קרעין לו בגדיו לא מפני שחייב בקריעה אלא כדי שיכיר הרוחיים שיהיה ענין קרוע כ"ס במת .

בבד

כבוד אשתו. אמר רב תחליפא אמר שמואל אבל שלא פירע ושלא איפרם חייב מיתה. תנו רבנן היוצא בכגד קרוע לפני המתים [ה"ו] גזול את החיים ואת המתים. רבן שמעון בן גמליאל אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו מת קרעו ומאחו וכשיבוא לביתו מחזיר לו ונותן לו דמי קרעו ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו. על כל המתים כולן קרוע בכלי פי' בסכין וכיוצא בו ועל אביו ואמו ביד: על כל המתים כולן קרוע מבפנים פי' תחת המקטורן ויש מפרשין בחרר על אביו ועל אמו קרוע מבחוץ. אמר רב חסדא וכן לנשיא. על כל המתים כולן קרוע טפה פי' לפי דאין קריעה פחות מטפח דכתיב ויחוק רוד בכגדיו ויקרעם ואין אחוזה פחותה מטפח. על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו: ירושלמי ר' ישמעאל (5) בר אבדימי בר תנחום מפני שבטלה ממנו מצות כבוד על כל המתים כולן רצה מבדיל (קמה) קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל. על אביו ועל אמו כבדיל. על כל המתים כולן אפי' לבוש עשרה בגדים אינו קרוע אלא העליון על אביו ועל אמו קרוע את כולן ואפיקרוסותו אינו מעכבת. פי' אפיקרוסותו שבראשו אינו חייב לקרוע. אחד האישה ואחד האשה חייבין לקרוע כל בגדיהם על האב ועל האם. ר' שמעון בן אלעזר אומר האשה קרעת את התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון: תנו רבנן הקורע מתוך השלל מתוך המלל מתוך הליקוט מתוך הסולמות לא יצא מתוך האיחוי יצא. אמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנרדי תניא ר' יוסי אומר תחלת קריעה טפה ותוספת כל שהוא פי' אם קרע על מת צריך לקרוע טפה ואם הוסיף לקרוע על מת אחר די לו קריעה כל שהוא על אותה קריעה וקיימא לן כוותיה: גרסינן בסוף נדרים תניא אמרו לו מת אביך וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא ידי קריעה ופריק רב אשי לאחר כדי דיבור אבל תוך כדי דיבור יצא: תנו רבנן אמרו לו מת אביו מטה אמו מת אחיו מת אחותו קרוע קרע אחד על כולן. ר' יהודה בן בתירה אומר על כולן קרוע קרע אחד ועל אביו ועל אמו קרוע קרע אחד לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו מאי מעמא אמר ר' נחמן בר יצחק לפי שאינו בתוספת פי' אינו בדין שיוסיף על קרע אביו ואמו שהרי צריך לגלות את לבו אמר שמואל הלכה כר' יהודה בן בתירה. נתמלא הבגד קרעים לפניו קרוע לאחריו נתמלא מלמעלה חופכו מלמטה וקרוע מלמטה ומן הצדדין לא יצא פי' אם קרע מלמטה דהיינו מן השוליים על בגד ומן הצדדין לא יצא ידי קריעה. כל שבעה פי' כל שבעת ימים שמת לו מת אם הוצרך לקרוע על מת אחר קרוע קרע אחר ואינו קרוע על אותה קרוע לאחר שבעה מוסיף פי' קרוע על אותה קריעה ואינו צריך לקרוע קרע אחר. תניא כל שבעה קרעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקרוע ודוקא על אביו ועל אמו אבל על שאר קרובים אפי' תוך שבעה מחליף ואינו קרוע שכל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע. ועל הכס שמת יום שמועה כיום חימום דמי וחייב לקרוע. ורבינו יצחק פאסי ז"ל כתב לענין שמועה רחוקה דאינה נוהגת אלא יום אחד. איבעיא להו קרוע או אינו קרוע ומסקנא דאינו קרוע דליכא קריעה בלא שבעה אלא בכבוד אביו ואמו אבל בחמישה מיתרי מצוה לא. והקרוע על מתו בשבת אע"פ שהלל את השבת יצא ידי קריעה והקובר מתו בחולו של מועד פסק בעל הלכות גדולות שצריך לקרוע בחולו של מועד וכן הורה הר"ר אליעזר בר יואל הלוי ז"ל הלכה למעשה וכן מצאתי בספר השכם אבל הר"ר שמחה מאישפריא ז"ל היה מעשה שנקברה אשתו בחולו של מועד וקרע במוצאי יום טוב אחרון. וצריך לקרוע מעומד דכתיב ויקם המלך ויקרע את מעילו ואם קרע מיושב לא יצא:

[ג] דין יום שמת בו תלמיד חכם שראוי להתענות בו.

ירושלמי הרואה תלמיד חכם שמת ברואה ספר תורה שנשרף אמר רב אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום כל אותו היום ר' יונה הוה בצור שמע דדמך בריה דר' אבהו ואע"ג דאכל גוביא ושתיא מיא אסקיא צום כל הוה יומא נראה להוכיח מיכן שיום שנפטר בו ת"ח ראוי להתענות בו ביום:

[ד] דין צרכי המת אם מותר לעשותם בשבת.

עושיין כל צרכי המת [בשבת] פי' אם נפטר בשבת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז

בו אבר ושומטין את הבר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל שימתין פי' שלא יסריח וקושרין את לחיו לא שיעלה אלא שלא יוסיף ותניא מביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומנוחין לו על כריסו כדי שלא תפוח ופוקקין את נקביו שלא יכנס בהן את הרוח ואין מעצמין עיניו של מת בשבת לא בחול עם יציאת הנפש . תניא אמר ר' יהודה שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה בשבת וכן הלכתא . אמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל [תחי ואין עושין מחיצה למת בשביל] המת מאי הוא דאמר רב שמואל בר רב יהודה וכן תני שילא מרי מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה חם להם מלמעלה מביאין מחצלת ופורשין עליהם זה זוקף מטהו ונשכט והולך לו וזה זוקף מיטתו ונשכט והולך לו ונמצא מחיצה עשויה מאליה ואם אין שם לעשות מחיצה מנחין עליו ככר או תינוק ומכילטין אותו דאמר מר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד . מחשיבין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת בשבת ואומר לו אם לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא במאתים ר' יוסי בר' יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח פי' הוקא מחשיבין בשבת להביא בחול אבל להביא בשבת אסור ואפי' על ידי נכרים . ובהדיא שנינו לגבי קבר ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמות וה"ה לארון ותכריכין ומסתברא אם היו המת מוטל בבזיון ברשות הרבים או במקום מפולת שמתר להוליכו על ידי נכרים דרך רשות הרבים ואם היה בכרמלית אפי' על ידי ישראל מותר משום כבוד הבריות :

[ה] דין מי שמת לו מת מהו בק"ש ותפלה כ"ז שלא נקבר וכן העם העוסקים בהספד ונושאי המטה מזה הן בק"ש ותפלה ומהו לספר בדברי תורה לפני המת .

כז שמתו מוטל לפניו פטור מקרית שמע ומן התפלה ומן התפלין ומכל מצות האמורות בתורה ואמרינן עלה במס' שמחות ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד המת ועוד נראה בעיני מעם אחר דמשום הכי לא יחמיר על עצמו לפי שאין דעתו מיושבת עליו מחמת אבלותו . ותנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד הראש כו' משום דתפלה בעי כוונה ואנן סהדי דלא יכול לבונוי דעתיה והוא הדין לקריאת שמע ולשאר המצות לא יחמיר ועוד מפני שאינו נראה כאבל וגם רבינו שלמה ז"ל פי' בפרק מי שמתו שלפניך פטור לפי שאין דעתו מיושבת עליו ונראה ככרחה לבטלה ועוד דאם בא לברך נראה כמו ששכח צערו והוא ליה כלועג לרש כל זה פי' רבינו שלמה זצ"ל ובבראשית רבה פרשת ויהיו חיי שרה מצאתי אמר ר' יוחנן מניין הא דתניא מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע וכו' דכתיב ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר וגו' ואם הוא שבת מותר בקריאת שמע ובתפלה והאי מוטל דאמרינן אוקמה רב אשי דכל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי . תנו רבנן העם העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניו נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניו הן יושבין וקורין והוא יושב ורומם פי' האבל הן עומדין ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצתי ופרצות כל עמך ישראל לחיים : תנו רבנן המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקרית שמע ומן התפלה ומן התפלין ומכל מצות האמורות בתורה ואם היו שנים זה משמר זה קורא . נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה שלפני המטה צורך בהן פטורין פי' אם צריכין הם לשאותו פטורין ושלאחר המטה אפי' אם צורך בהן חייבין פי' הואיל וכבר יצא ידי המת ואלו ואלו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא כן פי' רבינו שלמה ז"ל . ירושלמי תני הכתפין אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מתבטל מן המצוה . קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור (6) אפי' פרק אחד אפי' פסוק אחד יתחילו ואם לאו לא יתחילו : העומדים בשורה הפנימיים פטורין והחיצונים חייבים : תנו רבנן שורה הרואה את הפנים פטורין ושאינה רואה את הפנים חייבים ר' יהודה אומר הבאין מחמת האבל פטורין הבאים מחמת הכבוד חייבין ואמר ר' זריקה אמר רב אמי אמר ר' שמעון בן לקיש אין אומרינן לפני המת אלא דברים של מת אמר רב אבא בר כהנא לא נצרכה אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לא ואיכא דאמרי אמר רב (אמי) [אבא] בר כהנא לא נצרכה

(ה) ככ"ז ב' איתא מד טלח ינישו לבורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו חלף חלף יתחילו ולגמור . וכ"ה במנא .

נצרכה אלא לדברי תורה וכ"ש במילי דעלמא. כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל משמא דקמאי דבלישנא קמא עבדינן דאין אומרין דברי התורה בפני המת אלא דבריו [של מת] לבד. אבל מילי דעלמא אמרין. ובירושלמי דמסכת כלאים בפרק אינו אסור גרסינן תנא אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש ר' יוסי הוה יתיב מתני והוה תמן מתא מן דנפק לא אמר ליה כלום פי' רבינו שמשון ז"ל אין מדקדקין להחמיר במת לענין דברי תורה שאסור לדבר לפני המת בדברי תורה כדקאמר ר' יוסי הוה יתיב ומתני ולא הווריעוהו שהיה שם מת עד שיצא:

[ו] דין מי שמתו מוטל לפניו שאסור לאכול בשר ולשתות יין.

תנו רבנן מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין לו בית לחבירו עושה מחיצה ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מתויר פניו ואוכל רבינו שלמה ז"ל פירש דרך המסובין בחשיבות על צדו השמאל ובמטה עכ"ל ועכשיו שאין המנהג כך להסב על המטה נראה לפרש ואינו מיסב על השלחן וכן מצאתי שפירש רבינו שלמה (ג) ז"ל ואינו אוכל בשר ושותה יין ונראה לי דיותר לאכול בשר מליח ולשתות יין מנתו כדאשכחן בערב מ' באב ואמרין התם בשר מליח עד כמה פי' עד כמה הוה בשר גמור דלא הוה מליח ואסור לאוכלו רב חנינא בר כהנא אמר כל זמן שהוא בשלמים פי' שלא שהא במלח אלא כשיעור אבילת שלמים דחינו שני ימים ולילה אחד (אלא) [אבל] מיכן ואילך הטעם נפסלת פי' רבינו שלמה ז"ל ולהכי נקט בשלמים דבוזמן אבילת שלמים אשכחן דאיקרי בשר דכתיב והנותר מבשר זבח השלמים שפי לא אשכחן דאיקרי בשר. יין מגיתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס וכמה תסיסתו שלשה ימים: ואינו מברך פי' המוציא ואינו מוזמן פי' ברכת המזון ואין מברכין ואין מוזמנין עליו פי' אינו צריך שיברכו לו אחרים ברכת המוציא ואינו מצטרף עם שלשה לזימון לפי שאין דעתו מיושבת עליו ונראה בברכה לבטלה ועוד אם בא לברך נראה כמו ששכח צערו והוה ליה כלועג לרש זה פי' רבינו שלמה ז"ל. והר" שמשון ז"ל פי' אינו מברך ואינו מוזמן לפטור אחרים אבל לעצמו צריך לברך וכן אין אחרים מברכין לו ולא מימנין עליו לפטרו ואסתייע מן הירושלמי דתני ואם ברך אין עונין אחריו אמן ואחרים שברכו אין עונה אחריהן אמן דמשמע שהוא אינו פוטר אחרים אין פוטרין אותו אבל לעצמו מברך ומומן מרלא קתני פטור מלברך ומלומן כדקתני בהנך פטור מקרית שמע וזמן התפלה וזמן התפלין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומומן ומברכין עליו ומומנין עליו ולמוצאי שבת יבדיל על הפת ולא על היין ולדברי הגאונים שאוסרין להבדיל על הפת ימתין עד למחר לאחר קבורת המת ויבדיל על היין ולפי פי' זה אסור לוכל במוצאי שבת מאחר שאינו יכול להבדיל על הפת אלא על היין:

[ז] דין מי שמתו מוטל לפניו בשבת אם מותר בתשמיש המטה.

והא דתנו רבנן מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו' ובשבת אוכל בשר ושותה יין כו' עד וחייב בכל המצות האמורות בתורה רבן שמעון בן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכלן ואמר ר' יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו פי' רבינו יצחק פאסי ז"ל תנא קמא סבר חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ לתשמיש המטה דאסור ור"ש בן גמליאל סבר חייב נמי בתשמיש המטה וקיימא לן כנתנא קמא וה"ר זרחיה בעל המאור ז"ל כתב דליתא להא דרבינו יצחק פאסי דמדוקיאי דברייתא לאו הכי משמע אלא דרשב"ג מחייב בתשמיש המטה מתוך שחייב בכל המצות [האמורות בתורה] ותנא קמא פטר ליה אבל איסורא ליכא מאן דאמר בהדיא דהא לא שמעינן מהא ברייתא כלל אם יש אבילות בשבת או אין אבילות בשבת ומההיא דגרסינן בכתובות הרי שהיתה פתו אפויה ופכחו טבוח ויינו מווג כו' ושמעת מינה דמי שמתו מוטל לפניו בשבת ובכל יום שאינו נוהג בו אבילות אינו אסור בתשמיש המטה דקתני מכניסין את המת להדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ואע"פ שנאסר בתשמיש בכל שבעת ימי משתה כדקתני כל אותן הימים הוא יושן בין אנשים והיא יושנה בין הנשים מסייע לה לר' יוחנן דאמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו אין אבילות (בשבת) [במועד] דברים שצביעה

שבלי הלכות שמחות ז ח ט הקלמ קעא

שבצינעה נהוג אעפ"כ לא אסרוהו קודם קבורת המת בדקדקני מבניסין את המת בהדר וכו' מ"מ אין לנו [ראייה] לאסור בתשמיש הכספה מי שמתו מוטל לפניו בשבת ובירושלמי מצאתי אבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חבירו כו' ובשבת מיסב ואוכל וכו' ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שברכו עונה אמן אחריהן אמר רשב"ג הואיל והיתרת לו את כל אלה יחייבתו כשאר מצוותיה של תורה חיי שעה התרת לו חיי עולם לא כל שכן ר' יהודה בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי [אמר] הילכתא כרשב"ג. והר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל השיב לי כי רבינו יצחק פירש דמעמא דתנא קמא הוי פן יסית דעתו מן המת ויהירשל בעסק קבורתו דבשבת נמי מוטל עליו לשומרו ולדבר על עסק קבורתו כדתנן בפרק ישואל מהשיכון על התחום וכו' והביא זה הירושלמי שכתבנו שפוסק הלכתא כרשב"ג וגם ההיא דכתובות כתב שמוכח כן מדברי בעל המאור :

[ח] דין ענין תכריכי המת ומהו ליתן ציצית במליתו .

בראשונה היתה יציאתו של מת קשה לקרוביו יותר ממתתו עד שהיו מנחין אותו ובורחין עד שבה רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו לצאת בכלי פשתן [ונהגו כל העם אחריו לצאת בכלי פשתן] אמר רב פפא והאידנא נהוג עלמא אפי' בצררה בר זוזא ומה שנהגין לשום חומי ציצית במלית של מת ואע"פ שאינו הגיל להתעמף בחייו מצאתי בשם ר' אביגדור כהן צדק ז"ל (ד) שאינו טוב לעשות כן כי היה ואין מליחן הוא מוליך עדות שקר עליו אבל יש מקומות שקוצצין אותן כדי להרבות בהספד ובעל המאור ז"ל כתב אבא שאול [בן בסנית] היה אומר לבניו קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מליתו ואיכא דקשיא ליה הא דגרסינן במנחות פרק התכלת אמר רב טוביא בר קיסנא (ו) אמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצת אמר רבא ומורה שמואל בוקן שעשאה לכבודו שפסורה מאי מעמא אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסווי עבידא . והאי שעתא ודאי רמינן ליה משום דכתיב לועג לרש חרף עושהו . יש מפרשין רמינן ליה משילין בו ציצית ויש מפרשין משיליכין אותו ממנה ומסתברא כמאן דאמר משילין מדקאמר רמינן ליה ולא קאמר רמינן מיניה . אלא שיש להקשות עליה מוז ששנויה במס' שמחות שצויה אבא שאול [בן בסנית] את בניו התירו תכלת מליתו ושמתו עליה בשם הר"ר יצחק בר' מלכי צדק ז"ל הלכה למעשה כשנושאין את המת לבית הקברות מוציאין מליתו שהצניע לתכריכין מן הקופסא והיא אין לה ציצית מפני שעשויה לכבוד ולא לכסות בה וכורכין בה את המת ואותה שעה משילין לה ציצית שלא יהיו נושאי הכספה מעוטפין בטלותיהן מצויצין בציצית והוא הולך בלא ציצית ונראה כעובר משום לועג לרש חרף עושהו וכשגנוזין אותו בקברו מתורין לו את הציצית לקיים דברי ר' יוחנן דאמר מצות במילות לעתיד לבא . ובשם רבינו תם ז"ל מצאתי שפירש והאי שעתא ודאי רמינן ליה וכו' ודאי אינן מצווים בשום מצה כדאמר במתים חפשי ומכל מקום ציצית רמינן ליה מפני שהיא שקולה כנגד כל המצוות ובזמן הזה שמסרין הציצית מן המלית סמכו על זה שיש במדרש על כנפי בגדיהם לרווחתם לדור תם שאין עושין אלא לדור תם ועוד סמכו על הא דתניא במס' שמחות אבא שאול בן בסנית צוה את בניו קברוני תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאנפילוני . והר"ר יצחק מרנפיר אומר דאין זה סמך מפני כמה תשובות הרא דבמס' שמחות כתוב והמילו תכלת באנפילוני ועוד איבעי ליה למיטר במליתו ועוד דאין אנפילוני מלית אלא סדין משום הכי נראה לפרש והמילו תכלת באנפילוני זהו סדין וקאמר לחו בשעת מיתה המילו תכלת בסדיניו דבחיו היה פסור לשום בו ציצית דהוי סדין בציצית ופסור משום כסות לילה ואפי' לבית הלל דמחייבי הני מילי מדאורייתא אבל מדרבנן מהו פסור משום כסות לילה אבל במותו לא שייך כסות לילה וצוה להם לתת בו ציצית ועוד משמע שצריך שיהיה למתים ציצית דהכי משמע למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לומר לך שהמתים חייבין בציצית :

[ט] דין הלנת המת .

מתניתין בפרק נגמר הדין ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה

הלינו

(ד) ככ"י ב' איתא ככ"י . (ה) ככ"י ב' איתא כ"י ניסנה .

הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו וכו' והכי אמרינן במס' שמחות ואם לחפור לו קבר או להביא לו ארון ותכריכין או שיבואו קרוביו ממקום אחר מלינו ואין בכך כלום א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר בלא תעשה ת"ל כי קבור מה ת"ל תקברנו מיכן למלין את מתו שעובר בלא תעשה:

[י] דין הספד על המת.

גרסינן בשבת פרק ר' אליעזר אומר האורג אומר ר' שמעון בן פוי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר נודי ספרת אתה שימיה דמעתי בנאדך הלא בספרתך. תניא מפני מה בנו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו. אמר ר' ירמיה אמר רב כל המתעצל בחספדו של אדם כשר ראוי לקוברו בחייו שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו' עד מצפון להר געש מלמד שגעש עליהן החר להורגן אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל המתעצל בחספדו של חכם וכל שכן חנוכה ופורים פי' אפי' בחולו של מועד מותר לספדו וכ"ש חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא אמר רב פפא ויום שמעוה כפניו דמי. גרסינן פרק קמא דברכות אמר רב פפא אגרא דהספידה דלויי פי' להרים קולו בכניו כדי שיבכו השומעים. גרסינן בפרק נגמר הרין איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבא הוא למאי נפקא מינה דאי אמר לא ליספדוהו להווא גברא ולפיקה בולותא אי נמי לאפקי מיורשין ולמועבד ארוינקה להספידא אי אמרת יקרא דחיי הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת יקרא דשכבוי הוא הא קא מחיל על יקריה ופשטינן יקרא דשכבא הוא: על כל המתים כולן רצה חולץ רצה אינו חולץ על אביו ועל אמו חולץ פי' חולץ כתפיו ומוציא זרועו מן הקרע וכתפיו מגולין על חכם חולץ מימין ועל אב בית דין משמאל ועל נשיא מיכן ומיכן. אמר רב יהודה כל המתקשה על מיתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. אל תבכו למת ואל תנודו לו ואל תבכו יותר מדאי ואל תנודו יותר מבשועור הא כיצד שלשה ימים לבכי שבעה להספד שלשים לגיהוץ ולחספודת מיכן ואילך אמר הקב"ה אין אתם מרחמים עליו יותר ממני:

[יא] דין ביטול מלאכה לבני העיר וביטול תורה להוצאת המת לקבורה.

אמר רב יהודה אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה והני מילי דלא מיפלגא מתא בצבורא ובחבורתא אבל מיפלגא מתא הנך דרמי עלייהו לעסקי ביה הוא דאסירי אבל הנך דאתי לכבוד בעלמא לא. כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל על הא דרב יהודה ואי אית ליה מאן דקאים בצרכיה שפיר דמי עד כאן לשונו: ונראה לי אם נפטר המת סמוך לשקיעת החמה שאין שהות ביום לקברו שאין לאסור לעשות מלאכה בלילה לבני העיר שכל מצעמו של דבר שאסור לעשות מלאכה קודם קבורת המת כדי שיעסקו לצרכי המת אבל עבשיו למה יהיו אסורין במלאכה והלא אין צורך להתעסק בו. וכן היה דעת סר יהודה אחי שני ז"ל (ו) היותר אלא שיש לחוש להתיר פן יבואו להקל אף בעת שצריך להתעסק במת. אמר רחבה אמר ר' יהודה כל הרואה את המת ואינו מלווה עובר משום לרש חרף עשהו ואם לוהו מה שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו. תנו רבנן מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהבנסת כלה אמרו עליו על ר' יהודה ב"ר אילעאי שהיה מבטל אין תלמוד תורה להוצאת המת ולהבנסת כלה בר"א כשאין לו כל צרכו אבל יש לו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר שמואל בר איניאי משמיה דרב תריסר אלפי גבירי ושיחא אלפי שפורי (י) עולא אמר כנון דריוצי גברי מאבולא עד סיכרא ר' ששת ואיתימא ר' יוחנן אמר כנתינתה כך נטילתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בס' רבוא והני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא. כתב רבינו שלמה ז"ל בשם ר' אחאי גאון ז"ל בעל השאלות ומינה למאן דלא קרי ולא תני אי איכא מתעסקין כדי קבורה בעלמא אין מבטלין. ונראה בעיני שכן יש לוטר שאין מבטלין תלמוד תורה לא על הנשים ולא על הקטנים. והר"ר

יום

(י) ככ"י ב' איתא נכ"ו. (י) ככ"י ב' איתא נכ"ו. (י) ככ"י ב' איתא נכ"ו. (י) ככ"י ב' איתא נכ"ו.

שבלי הלכות שמחות יא יב הקטמ קעב

יום טוב מיואני ז"ל פירש התינוקת של בית רבן אין מבטלין אפי' למאן דקרי ומתני דאמרין בפרק כל כתבי הקדש אין מבטלין תינוקת של בית רבן אפי' לבנין בית המקדש לאינו דומה הבל שיש בו הטא לחבל לשאין וכן בירושלמי אבוח דשמואל שלח שמואל לציצין שבע דהוה עבדי גמילות חסדים אמר המבלי אין קברים [כאן] שלחתוך לנציבין הרא אמרה אין מבטלין תינוקות [של בית רבן] כו' ואני מצאחי בפסחים ירושלמי פרק אלו עוברין בפסח ר' אבהו שלח לר' תנינא בריה דיוכי במיבריא אתון ואמרין ליה נמל חסד הוא שלח ואמר המבלי אין קברים בקיסרין שלחתוך לטיבריא שכבר נמנו בעליית בית(מרים)[ארים] בלוד שהתלמוד קודם למעשה : רבנן דקסרי אמרין הדה דתימא כשיש שם מי שיעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה קודם : במס' תענית גרסין בפרק סדר תעניות האלו האמור בסורא הות דברא בשבובותיה דרב לא הוה דברתא סבור מיניה משום זכותי דרב דנפישו איתחיו להו בחלמא האי זוסר ליה לרב דזכותיה נפישו טובא אלא משום ההוא גברא דמשאיל טרא וזבילא לקבורה : ובפרקים דר' אליעזר שנינו גמילות חסדים לחתנים ולאבלים מנין אנו למידין מאיזבל בת אתבעל שהיתה ביתה סמוך לשוק וכל חתן וחתן שהיה [יוצא] ועובר בשוק היתה יוצאה ומצלצלת בכפיה ומקלסת בפיה ומהלכות עשר צעדות וכל מת שהיה עובר בשוק היתה יוצאה מביתה ומטחה בכפי ידיה ומקוננת בפיה ומהלכות עשר צעדות ניבא עליה אליהו וכוור לטוב הכלבים יאכלו את איזבל בחלק יורעאל והאברים שהיו גומלין חסד לא שלטו בהן הכלבים שנאמר וילכו לקברה ולא מצאו בה כי אם הגלגול והידיים וכפות הרגלים למדנו מיכן כמה גדול גמילות חסדים שעושים עם המתים :

[יב] דין הוצאת המת לקבורה וארון העובר ממקום למקום וליקוט עצמות .

גרסינן בפרק אלו מגלחין במועד בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבה והיו עניים מתביישין התקינו שיהו הכל מוציאין בכליבה מפני כבודן של עניים עוד גרסינן חכם כי נח נפשיה דרב הונא סבור לאותוביה ספר תורה אפרייה וכו' לא הוה נפיק פוריאי מבבא סבור לשלשולי דרך גנות אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם כבודו דרך פתחים סבור לאישנווי מפוריאי אפוריאי . פי' רבינו גרשום ז"ל להוציא מן הבית בלא מטה ויניחוהו בכמה בחוץ אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם כבודו בכמה ראשונה פרום בבא ואפקוהי' לפי פירש זה נראה שאינו טוב לנהוג זה המנהג להוציא המת מן הבית בלא מטה ואע"פ שלא נאמר דבר זה אלא על חכם יש לומר שהוא הדין באדם כשר ואדם יראה לעינים וה' יראה ללבב : הלכך אין לנהוג זה המנהג לשום אדם וכ"ש באדם ידוע ומפולג בדרוה שהיה יכול המפרש לפרש לאישנוייה מפוריאי אפוריאי מאותה המטה למטה אחרת שקטנה ממנה ומדמפרש הכי משמע להוציא מן הבית בלא מטה והמטה בלא הוא ויניחוהו באותה מטה בחוץ מכל מקום להוציא בלא מטה אינו דרך כבוד . חנו רבנן על כל המתים כולן המדרה מטתו הרי זה משובה על אביו ועל אמו הרי זה מגונה היה ערב שבת או ערב יום טוב או שהיו גשמים כולפין על מטתו הרי זה משובה שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו* . אין מניחין המטה ברחוב מפני שמרגלת את ההספד פי' בחולו של מועד . ולא של נשים לעולל מפני הכבוד ולא שנא חיה ולא שנא שאר נשים דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה . חנו רבנן [תינוק] כל שלשים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבל לא באיש אחר ושתי נשים ואין עומדים עליהם בשורה ואין אומרין עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים בן שלשים יוצא בדלוסקומא [ר' יהודה אומר לא בדלוסקומא הנישלת על הכתף אלא בדלוסקומא] הנישלת באנפיים בן שנים עשר חודש יוצא במטה ר' עקיבה אומר הוא בן שנה ואבריו כבן שנים הוא בן שתיים ואבריו כבן שנה יוצא במטה ר' שמעון בן אלעזר אומר הוצא במטה רבים מצחיבין עליו ושאינו יוצא במטה אין רבים מצחיבין עליו ר' אלעזר בן עזריה אומר ניכר לרבים רבים מצעקין בו ושאינו ניכר לרבים אין רבים מצעקין בו . ומה הן בהספד ר' מאיר אומר משום ר' ישמעאל עניים בני שלש עשורים בני חמש ר' יהודה אומר משום עניים בני חמש עשורים בני שש ובני זקנים כבני עניים . אמר גידל בן מנשיא אמר שמואל הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר' ישמעאל . תניא ארון העובר ממקום למקום אין עומדין עליו בשורה ואין אומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ותיניא אידך ארון העובר ממקום למקום עומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים

* ומסכתא שכל מנין שמהה מסת אביו ואמו לקיבט ארכא ומסתיין לכבודס ה"ו משכח . כ"ה נתיבא רבאי קשיין

קשיין אהרדי לא קשיא כאן בששלדו קיימת וכאן בשאין שלדו קיימת פי' בששלדו קיימת יוצאין. שלדו יש מפרשין גופו ויש מפרשין שדרתו. ת"ר המלקט עצמות אביו ואמו [ממקום שהן קבורין כדי לקבורן בקברי אבותיו] הרי זה מתאבל עליהן כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהן אמר רב חסדא אפי' צרוּרין לו בסרינו פי' מתאבל עליהן כל היום. ירושלמי תני ליקום עצמות אין אומרים עליהם קנים ונהי ולא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלו הן ברכת אבלים שאומרים בבית האבל ואלו הן תנחומי אבלים שאומרים בשורה. תני אבל אומרים עליהם דברים מאי הן דברים רבנן דקיסרין אמרין קילוסין. תנו רבנן המולך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדיסקיא ויניהם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתיירא מפני הגנבים או מן הלסטים מותר :

[יג] דין צידוק הדין שאומרים על המת וימים הראוים לאומרו.

מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל מנהג לומר צידוק הדין בשעת יציאת נשמה (או) וממתנין לכבוד הדבר ואומרים אותו בחצר בית הקברות או על פי המערה בשלום תשכב. פעם אחד קברו מת בחולו של מועד ולא רצו לומר [עליו] צידוק הדין ולא קריש שהקדיש אינו בא אלא בשביל הפסוקים של צידוק הדין ועמד רבי ואמר עליו צידוק הדין וקדיש שאין זה לא הספר ולא קינה ואין כאן חילול מועד אלא הוא הודאה וקבלת דין שמים והורה ר' ואמר דאפי' בשבת ויו"ט אם יאמרו על המת [צדוק הדין] נאה הדבר לפי שאין זה לא הספר ולא קינה מ"מ אין אומרים אותו בשבת ויום טוב מפני עגמת נפש וממעש בעונג היום ולכרך ברוך דין האמת מברכין מפני שאין בכרכת דין האמת אורך דברים. ויש שמחמירים דאפי' ערב שבת מתצות ואילך אין אומרין צדוק הדין. ואיני יודע [מה] מקום לחומרא זו וישראל חכמים בני חכמים הם ואם אינם נביאים בני נביאים הם ומנהגם שלמדו מן האבות תורה היא שאין להוסיף ואין לגרוע עיקר הדבר אינה אלא הברכה ומצותה בזמנה ואפי' בשבת. וצידוק הדין כל שבעת ימי אבלותו מצות אמירתו הלבך אין אומרין [אותו] במקום שאין מנהג לאומרו בשבת ויום טוב, וקשה לר' לישב במחריש כי מה תנחומין [יש] להתיקה ופותח ומדבר לאבל דברי תנחומין כזה ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וכי מה חסד הוא זה שמשלם לאיש כמעשהו פורענות הוא זה אלא כמעשהו מעיסקי גופו ומעמלו אתה משלם גמולו ונופל בניו ונידוליו כדי לבפר לו והוא פרונו וזה חסד גדול שאהה גומל לבריות עד כאן דברי רבינו שלמה ז"ל ורבינו משולם ז"ל השיב לר' נחמיה ז"ל מה ששאלת אם אומרים צדוק הדין בראש חודש אמנם שאין אומרין צדוק הדין לא בראשי חדשים ולא בחולו של מועד שהרי אין אומרין אותו בפורים שכן שנינו את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון דלא למספד בהון ומסקנא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה וביון שבפורים אסור כ"ש בראש חדש וחולו של מועד שהן מן התורה ואם נפשך לומר יאמרו צידוק הדין ולא יספידו שנינו אין מניחין את המטה ברחוב בחולו של מועד מפני שמרגלת את החספד וביון שאין אומרים צדוק הדין על מה יאמרו קריש אלא על דברי תורה ועל קריאת פסוקין וכל נכון יודע שאין אומרים [קדיש] וצדוק הדין בחולו של מועד אבל על איזה אדם מספידין על שיוודעין עליו שהוא מופלג בדורו ויודעין הכל שהן שלו הן ולאן שלו לאו בחוריותו: ולרב נטרונאי [גאון] ז"ל מצאתי וששאלתם היכא דאין מספידין בראש חדש מהו שיאמרו צדוק הדין. לא שאלתם אם לפני המטה אם לאחר שנקבר המת כך שנינו נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר' ישמעאל אומר המטות למטה מטפחות ובראשי חדשים ובחנוכה ובפורים מענות ומטפחות [[אבל לא מקוננות]] וזכה וזכה לא מקוננות ודוק לפני המת אבל לאחר שנקבר המת כלל כלל לא. דקתני נקבר המת לא מענות ולא מטפחות וכ"ש שאין מקוננות איזהו עינוי שכולן עונות כאחת קינה אחת מדברת וכולן עונות אחריה ומשנה זו הלכה היא שאין חולקין עליה חכמים הלכך צדוק הדין אם עונין כאחד מותר ואם אחר מדבר והכל עונין אחריו אסור ע"כ תשובתו. ואסור לספד על מת בשמנות ימי חנוכה דתניא בכגילת תענית אילין וימא די לא להתענאה בהון ומקצתהון די לא למספד בהון ותניא התם בעשרים וחמשה ביה פי' בכסליו הנתנתא תכניא יומי דלא למספד. ובמנהגות הגאונים ז"ל מצאתי בחנוכה לא הצדיקו ולא הספידו ואמרו שכבר ר' ליאונטין הבחין נ"ע הספיד על חכם*. ורבינו ישעיה ז"ל השיב בתשובותיו מה שכתבת אלי על ענין צדוק הדין אם מותר לאומרו בימי חנוכה אם לאו כך נראה בעיני אע"פ ערבינו

שלמה ז"ל כתב בפרדס כי רבו עשה מעשה ואמר צדוק הדין בחולו של מועד מפני שאין זה לא הספיד ולא קינה ואין כאן חילול מועד אלא הודאה וקבלת דין שמים והורה לאומרו אפי' בשבת ויום טוב. אינו נכון לאומרו מפני שאם לא היה בו אלא הודאה וקבלת דין שמים בודאי כי היה מותר אבל כמה דברים של עגמת נפש אומרים בו שאין קינה בעולם גדולה מהן וכולו הוא מלא דברים המעציבים לבו של אדם ועיקר הצדקת הדין אינו אלא לברך ברוך דיון האמת כרתתן פרק הרואה אבל כל הפסוקין והחיונין שאנו מאריכים בצדוק הדין אינו אלא לשבר לבו של אדם ולהזכיר לו יום המיתה לפניו להכניע את יצרו והלכך אין לאומרו בשום יום שאמרו חכמים שאסור להספיד בו וכך השיב רבינו משולם ז"ל ואסור לאומרו בחנוכה ופורים וכ"ש בראשי חרשים וחולו של מועד וכך השיב ר' נפרונאי גאון ז"ל בתשובותיו ונראין דבריהן גם רבינו שלמה ז"ל שהתיר בשם רבו אמר בסוף דבריו ומנהגם שנהגו מאבותיהם תורה היא שאין להוסיף עליו ושאין לגרוע הלכך אין לפקפק בדבר זה לעקור מנהג שנהגו בעולם שלא לאומרו עד כאן דברי רבינו ישעיה ז"ל והאריך הרבה הרב בזה ונוסף תשובתו כתבתי בספר שבלי הלקט חלק ב' ובכלל דבריו כתב ודוקא שמנת ימים של חנוכה עצמן אסור לאומרו מפני שאסור לספור בהן אבל ביום שלפני חנוכה וביום שאחר חנוכה ופורים מותר ואפי' אם תרצה לרחוק ולומר דכיון דלא בטלו חנוכה ופורים הרי הן עומדין בכל דיניהם לאסור של לפניהם ושל אחריהן עדיין אני אומר דוקא ימים שלפניהם אסורין אבל ימים של אחריהן מותרין וראיותיו כתבתי בשבלי הלקט. וכשם שאסור לומר צידוק הדין בחנוכה הוא הדין שאסור לאמרו בפורים דתניא במגילת תענית בארבעה עשר בו ובחמשה עשר בו פי' באדר יומא פוריא אילין דלא למספד ואמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה פי' לאסור לבני הכרכים הספד ביום ארבעה עשר שהוא כרכים פורים לבני עיירות ולאסור לבני עיירות הספד ביום חמשה עשר שהוא פורים לבני כרכים ואם היתה שנה מעוברת אסור בהספד גם ביום ארבעה עשר ויום חמשה עשר של אדר ראשון דגרסינן במגילת תניא קראו את המגילה באדר ראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני ר' אליעזר בר' יוסי אומר משום ר' זכריה בן הקצב אין קורין אותה באדר שני שכל מצות שנהגת בשני נוהגת בראשון ורבן שמעון בן גמליאל משום ר' יוסי אומר אף קורין אותה באדר שני שכל מצות שנהגת בשני אין נוהגת בראשון ושזוין בהספד ותענית שאסורין בזה ובוה. רבינו שלמה ז"ל פי' ביום ארבעה עשר ויום חמשה עשר של שני אדרים. ורבינו ישעיה ז"ל פי' ארבעה עשר וחמשה עשר של אדר הראשון וי"ד וט"ו של אדר שני אסורים העיירות בי"ד והכרכין בט"ו אבל לאסור את של זה בזה לא נאמר אלא באדר שני ודוקא בהספד אסור בחנוכה ופורים אבל אבלות נוהגת בהן ואם נפטר מת בט' באב כתב ר' בנימין אחי ז"ל שאומרין עליו צדוק הדין ואע"ג דאיקרי מועד שהרי יום אבלות הוא ואינו צריך למעט בהספד:

[יד] דין מה שנהגו לרחוץ ידיים במים או לקנחן בעפר לאחר קבורה.

מצאתי בשם רבינו קלונימוס ז"ל לאחר סיום צדוק הדין וקדיש לוקחין עפר ועמו עשב ומשליכין אחרי גוים וטעמו של דבר כדי להפסיק בינם ובין המיתה. והעשב שלוקחין עם העפר כמה דאמרין ויציצו מעיר כעשב הארץ דהאי קרא בתחיית המתים מדבר ולהכי לוקחין עפר שמזכיר כי עפר אתה דכתוב כי עפר אתה ואל עפר הישוב ובהכי מוכיחין יום המיתה ומקבלין עליהן דין שמים ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי בתר שקברו שכבא לא נהגו מעולם בבבל (כמו שאמר) לקנח ידיהם בעפר (אך) [כך] אנו רואין דמאן דעבד הכי אין בו כלום אלא שרי למיעבד ודאי כמה דלא קביר שכבא לא רגילי בשאלת שלום אלא אמרי להרדי הניצל מכל צרה אלא כד הדרין איכא דאמרי הכין ואיכא דשאלו בשלמא ולא שמיע לן דאית ביה משום מיוקין אבל נשולת ידים בתר הכין ליכא אלא למי שנשאו המטה בלבד ושמענו אנו טעמא בעלמא קינוח ידים בעפר זכר לאפר פרה שהיו מוין על טמאי מתים וכן נמי רחיצת ידים זכר לטבילת טמאי מתים שלא תשתכח מישראל תורת פרה אדומה ועור מצאתי מה שנהגין לרחוץ ידיהם כשחזרין מלקבור את המת סמכו אהא דאמרין בנדרים פרק אין בין המורד יצא ר' עקיבה ודרש כל מי שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים. ולהכי רוחצין ידיהן לומר שלא פשעו מלבקרו כראוי והר"ר אברהם בר' שלמה ז"ל כתב אסמכתא על הא דאמרין אתיא שם שם מעגלה ערופה וכתוב התם ורחצו זקני העדה וגו' :

[טז] דין האבל לחלוץ בביתו או בבית הקברות .

מצאתי במנהגות הגאונים ז"ל הורה רבינו לר' יהודה ג"ע כשמתה אמו (1) שילך יחף לבית הקברות וכן כשחזר וכן עשה כשנפטר רבינו הלוי ג"ע חלץ יחף אחריו לבית הקברות אבל אחרים כשחזרו מביית הקברות על אביהם ועל אמהם בחזירתם באין יחיפין אבל בשאר מתי [מצות] הולכין וחוזרין במנעליהן ובבית חולצין עד כאן מצאתי וכן המנהג שלנו ברומא ומאד קשה בעיני זה המנהג דהא קי"ל משנתם הגולל חלה עליו אבלות ואסור בנעילת סנדל ולא דמי לאבל שמהלך בדרך שמתר בנעילת הסנדל כדלקמן בהלכה ל"ב שהרי אין קוברין מחוץ לעיר הלכך הנכון הוא לחלוץ מיד לאחר סתימת הגולל על כל מתי מצוה וגם על זה הגאון שהורה לילך יחף לבית הקברות יש לתמוה דאבתי לא חלה עליו אבלות ולא נאסר בנעילת הסנדל אלא יש לומר שרצה להחמיר משום כבוד אביו ואמו וכבוד רבו :

[טז] דין מפני מה נהגו לרחוץ הסדינין שתוציאו בתן את המת לקברו .

מה שנהגו לרחוץ הסדינין שפורשין על המת בשעה שמוליכין אותו לבית הקברות נראה לי שסמכו על הא דגרסין בפרק ואלו מגלחין . בראשונה היו מטבילין את הכלים על גבי זבים מתיים והיו זבין חיים מתביישים התקינו שיהו מטבילין על הכל מפני כבודן של זבים חיים :

[יז] דיני גזירת שבעה מאימתי מתחילין למנות וחתן וכלה שמת להן מת .

תנו רבנן מאימתי כופין את המשות משיצא מפתח ביתו דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משיסתם הגולל וקיימא לן כר' יהושע מיכן אנו למדין שמתחילין למנות שבעה ומי האבילות משעת סתימת הגולל . מצאתי בספר השכס ונטה של מת שהוציאה בין השמשות או מעיר לעיר ולא נסתם הגולל אלא בלילה אותן שהם עם המטה מונין משעה שנתם הגולל ואותן שבבית מונין משעה שנתכסה מהן שכך אמר רבא לבני מחווא אתם שאינכם הולכים אחרי המטה משעה שתחזירו פניכם מן המטה מנו לעצמכם . ואני שאלתי שאלה זו מן הר"ר אביגדור בתן צדק ז"ל מעשה שהיה שנפטר בחור אחד והולכיכו לבית הקברות סמוך לחשיכה ואביו ואמו היו חולים ולא הלכו אחר המטה ועד שלא נסתם הגולל חשיכה אביו ואמו מאימתי מונין מי דמי לההיא דמועד קטן אמר להו רבא לבני מחווא אתון דלא אזוליתו בתר ארסא מכו מהדריתו אפייו סבבא דאבולא אתחילו מנו . ומתחילין למנות יום המיתה ושאר האכלים שהלכו בתר ערסא מונין משעת סתימת הגולל או דילמא אביו ואמו נמי מונין עם אותן שהלכו אחר המטה . והשיב לי כי מסתמא אותן שלא הלכו בתר ערסא סמכו על אותן שהלכו בתר ערסא ומונין עמהם . ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי ושאלתם מי שמת והושג בארון ונסתם והושג ארונו בספינה להוליכין לעיר אחרת מהלך שלשה ימים להקבר שם והובא באותה העיר ונקבר בארונו . עתה ימי אכלו מאימתי הן הלין משעת קבורה או משעת סתימת הארון ויציאתו מביתו . כך דעתי נוטה שימי אכלו חלין משעת סתימת הארון ויציאתו מביתו דעד כאן לא פליגי ר' אליעזר ור' יהושע אלא או בהא או בהא . אבל בתרתייהו שניהן מודין דחלה אבילות דידיה דתנו רבנן מאימתי כופין את המשות משיצא מפתח ביתו דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משיסתם הגולל מעשה שמת רבן גמליאל וכיון שיצא מפתח ביתו אמר להם ר' אליעזר כפו מטותיכם וכיון שנתם הגולל אמר להם ר' יהושע כפו מטותיכם אמרו לו כבר כפינו על פי חוקן אבל היכא דאיתנהו לתרווייהו תו לא צריך ותשובה זו השיב ר' אביגדור בתן צדק ז"ל לר' צדקיה בר' בנימין אחי שני . כתבת קוברין מתיהן בעיר אחרת וחוזרין לעירם מיד מאימתי מתחילין למנות משעת סתימת הגולל או רק משיגיעו לביתם . תשובה אמרינן כנמרא אמר להו רבא לבני מחווא כגון אתון דלא אזוליתו בתר ערסא מכו מהדריתו אפייו סבבא דאבולא אתחילו מנו ככלל דהנך דאולי בתר ערסא מנו מסתימת הגולל אבל להמתין עד שיגיעו לביתם מהיכו תיתי שהיא להם דין אחר מקבורהו בעירם עד כאן תשובתו . בבא דאבולא פי רבינו נרשום ז"ל פתח האבל ורבינו שלמה ז"ל פי' שער החיצון של עיר מחוץ לעיר ומגרשוהי : תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם פי' וכגון שלא ידע במיתת המת עד שבא שאם ידע קודם שבא חל עליו אבילות בשעה ששמע ומונה

(1) בכ"י ב' איתתא אמתו .

לעצמו אע"פ שבא וכן כתב רבינו משה בן מיימון זצ"ל וכן תימצא לפנינו בתחילת הלכה מ"ד בא ממקום רחוק מונה לעצמו מיכן ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו ר' שמעון אומר אפי' בא ביום השביעי ממקום קרוב (ז) מונה האבילות עם האבלים פי' מאחר שהיה עומד בשעת מיתת המת במקום קרוב הדינו [בתוך] מהלך יום א' שהיו יכולין להודיעו אי נמי שהיה יכול לבא בתחילת האבילות חשוב הוא כאילו בא ודווקא שבא ולא ידע קודם ואפי' הלך גדול הבית ובא בתוך שלשה ימים] מונה עמון בא לאחר שלשה ומצא שהלך גדול הבית לבית הקברות אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו כדאמר לחו רבא לבני הצילבוני דאתו בגו תלתא לימני בהרייכו דאהא בטר תלתא לימני לנפשיה . בא לאחר שלשה ומצא גדול הבית בבית ובא ממקום קרוב אפי' בא ביום השביעי ומצא מנחמין אצל האבילים מונה עמון אבל [א] ננערו לעמוד ולא עמדו עלתה בתקו ופסק רבינו משה בן מיימון זצ"ל לקולא ומונה עמון . ממקום קרוב פירשו הגאונים ז"ל מהלך עשר פרסאות שהוא מהלך יום אחד ואם בא ממקום רחוק אפי' בתוך ג' ימים מונה לעצמו כן פי' רבינו חננאל וכן פירש בעל המאור זצ"ל . וגם הר"ר אביגדור כתן צדק ז"ל פי' דלא פליג ר' שמעון כשבא ממקום רחוק ; וגדול הבית פי' רבינו שלמה . גדול אחי . הלך לבית הקברות שמת דלויכא גדול אחי פי' בהלכות גדולות הלך גדול (האחין) לבית הקברות כגון שהיו נושאים את המת מחוצה לארץ או לכבל ומקצת מן האבילים מלוין אותו וש' שהורוין לבתיהן מיד ומתחילין למנות ואע"פ שלא נקבר כדאמר' אתון דלא אזוליתו בטר ערסא כו' ובא אחר מן האבילים ממקום קרוב ומצא גדול הבית בבית מונה עמון וגדול הבית שאמרנו מצא גדול הבית בבית לאו דוקא גדול אחי אלא גדול האבילים כן או בת או אחות וכן מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל . ירושלמי . הרי שבא ומצא אבל בתוך ביתו בשני ובשלישי מונה עמון ברביעי מונה לעצמו ר"ש אומר אפי' (מששה) [בשביעי] מונה עמון אר"י בן לוי הלכה כר"ש בשאיין הוא גדול משפחה אבל אם הוא גדול משפחה מונה לעצמו כר' מונא שהורה לר' יעקב ארמטא מכיון שאתה גדול מונה לעצמך ; גרסי' בכתובות פ"ק הרי שהיתה פתו אפויה וטבתו טבוה ויינו מווג [לצורך סעודת החתן] ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין [את] המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובוועל בעילת מצוה ופורש פי' רבינו שלמה ז"ל והתירו להם להכניס את המת לחדר שלא יקברוהו דאם כן חלה האבלות מסתימת הגולל כדלקמן ושוב לא יכול לכנוס עד שיעברו ימי האבל . ופורש ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליו תתנה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבילות וחילא . ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות . וכל [אתון] הימים הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים פי' כל שבעת ימי המשתה וכל שבעת ימי האבילות הוא ישן בין האנשים והיא [ישנה] בין הנשים לפי שאסור בתשיש המטה דבברים שבצנעה נוהג ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום פי' כדי שלא תתגנה על בעלה ואע"פ שהן ימי אבילות לשאר בני אדם וכל שכן שאין מונעין ממנה תכשיטין משלשים ואילך שהרי כבר עברו ימי האבל כן פירש רבינו שלמה ז"ל ומכן נראה לי להוכיח דשבעת ימי המשתה עולין לו למנין שלשים ואע"פ שאינו נוהג אבילות מדקאמר ואין מונעין ממנה תכשיטין כל שלשים יום וכ"ש לאחר שלשים שמע מינה דמיים החופה מונין שלשים . ומורי' יהודה אחי שני ז"ל פירש מרמזו ליה לרגל שמע מינה דשבעת ימי המשתה עולין לו למנין שלשים ואינו נראה לי דרגל עולה למנין שלשים משום דקא נוהג מצות שלשים ברגל אבל הכא מאן ליטא לן שיהא אסור בגיהוץ ובתספורת דשבעת ימי המשתה הא לא חילא עליה אבילות ואדרבה יש לומר שהוא מותר בהא משום כבוד חתנות דעיקר חתנות הוא לשמות בכל מיני שמחה ולהתנאות בכל מיני יופי . אבל הראיה הראשונה הוא ראיה גמורה . והא דאמרינן דאין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום דוקא כדתנאי הרי שהיתה פתו אפויה וכו' שמת לה מת ביום הראשון לחופה אבל אם מת לה מת עשרה ימים אחר החופה או חמשה עשר יום אין מונעין ממנה תכשיטין אלא עד שישליכו לה שלשים יום של נשואין אבל מיכן ואילך מונעין עד שישליכו שלשים יום של אבילות . ודוקא אביו של חתן או אמה של כלה (ח) התירו להכניס את המת לחדר ובוועל בעילת מצוה ופורש ונוהג ז' ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות אבל איפכא כגון שמתה אמו של

(ז) ככ"ב ב' חיתא מונה עמון והלכתה חנל כל ג' ימים כדלעילויס בא ממקום קרוב . וכ"ה כמיתא .
 (ח) ככ"ב ב' חיתא דלויכא חיתא . דענה לכו חנל חופכא לא פי' דוקא כמתת חניו על חתן או חמה על כלה .

של חתן או אביה של כלה לא התירו להכניס את המת לחדר וכו'. אלא נוהג ימי אבלות ואסור בנשואין עד שלשים יום. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא לא שנו אלא שנתן מים על גבי בשר אבל אם לא נתן מים על גבי בשר מודבן:

[יח] דין כפיית המטה .

אבל חייב בכפיית המטה דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכס ובעונותיכם הפכתיה כפו מטותיכם עליו ובירושלמי מפרש מעם אחר מתוך שהוא ישן על כושה כפוייה הוא ניעור בלילה ונזכר שהוא אבל פי' ונמנע מתשמיש המטה שהרי אסור בתשמיש המטה*). ומשעת סתימת הגולל חייב בכפיית המטה כמו שכתבנו בהחילת הלכה י"ז. תנו רבנן הכופה את משתו לא משתו בלבד הוא כופה אלא כל משות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה ואפי' הן עשרה משות בעשרה מקומות כופה את כולן ואפי' חמשה אחין ומת אחד מהן בולן כופין כשותיהן ואם [היתה] כושה מיוחדת לכלבים [ס"א לכלים] אינו צריך לכפותה דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפין רבן שמעון בן גמליאל אומר מתיר קרביטו והוא נופל מאליו. אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כרבן שמעון בן גמליאל אמר ר' יעקב בן אחא אמר רב אסי מיטה שנוקליטיה יוצאין ממנה זוקפה דרין. תנו רבנן היה ישן על גבי כושה על גבי אודייני גדולה ככולם אמרו אפי' ישן על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו אמר ר' יוחנן שלא קיים מצות כפיית המטה. מצאתי בשם הר"ץ זצ"ל דהאידינא לא מיחייבין בכפיית המטה מפני שעבדים ושפחות מצויין אצלנו וסבורין שהוא כשוף. והכי איתא בירושלמי ולשון הירושלמי מצאתי בלשון הזה תני הדר בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא יהוון אמרין חרש הוא. תנו רבנן מאימתי זוקפין את הכסות בערב שבת מן המנחה ולמעלה אמר רבה בר רב הונא אעפ"כ לא (**ישן בהן עד שתחשך ולמוצאי שבת אע"פ שלא נשתיר לו אלא יום אחד חוזר וכופה:

[יט] דין המתים שאדם ראוי להתאבל עליהן .

תנו רבנן כל האמור בפרשת כהנים שבהן מטמא להם אבל מתאבל עליהם ואלו הן אביו ואמו בנו ובתו אחיו ואחותו ואשתו הוסיפו עליהן אחיו ואחותו בתולה מאמו ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו וכל מי שמתאבל עליהן מתאבל עמו בבית כי הא דאמר ליה רב לרביא בריה וכן אמר רב הונא לרבה בריה באפה נוהג אבלותה בלא אפה לא תנהג אבלותה כלומר כשמת חמיק או כשתמות חמותך בפני אשתך כשהיא עמך בבית נוהג אבלותה שלא בפני אשתך דהיינו כשאניה עמך בבית לא תנהג אבלותה ולא אמרו בכבוד אשתו אלא חמו וחמותו בלבד פי' כשמת לאשתו מה שהיא צריכה להתאבל עליו אינו צריך לנהוג אבלות עמה אפי' היא עמו בביתו אלא על חמו וחמותו בלבד דהנאי מי שמת חמו או חמותו אינו רשאי לכופף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת אלא כופה מטתו ונוהג עמה אבלות וכן היא כשמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת אלא כופה מיטה ונוהגת עמו אבלות. ותניא אידך אע"פ שאמרו אינו רשאה לכופף את אשתו [להיות כוחלת ולהיות פוקסת] באמת אמרו מונת לו את הבוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ורין קשיון אהרדי אלא לאו ש"מ כאן בחמו וחמותו כאן בשאר קרובים. גרסינן בפרק ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי. בריה דרב דימי בר יוקף איתיליד ליה ההוא ינוקא שכיב ליה בגו תלתין יומין ותיב וקא מתאבל עליה אמר ליה אבוה צודנייתא בעית למיכל אמר ליה קים לי בגויה שכלו לו חדשיו: שמעינן מהכא דתינוק שנפטר בתוך שלשים יום ללידתו וקים ליה שכלו לו חדשיו דיצא מכלל נפל צריך לנהוג אבלות עליו דקיי"ל כרבן שמעון בן גמליאל דאמר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל ואם מת ביום שלשים ולא קים ליה ביה שכלו לו חדשיו כיום שלפני שלשים דמי ואינו צריך לישב עליו באבלות מכל מקום במקומנו לא נהגו לנהוג אבלות בפחות מכן שנה ולא ידעתי למה נהגו זה המנהג שהרי כל דיני אבלות עליו ואסור בתשמיש המטה כל שבעה ובגיהוץ והספורת כל שלשים. וכהן אינו מטמא בקרוביו הנפלים דהא אין נוהגין עליהן אבלות. מצאתי בתשובות הנאונים ז"ל עבד שהיתה הורתו ולידתו בלא קדושה ונתגייר הוא ואמו ומתה אמו צריך לנהוג אבלות על אמו אי לא. כך דעתי נוטה דלא צריך דעבד ושפחה אין להם יוחס דכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. ותניא אין מקלין תנחומין

(*) ומתכבד נפי דגרי הירושלמי ס"א ס"א ס"א יין מנעטלי אשתו שאין צריך לכפוס מטתו. כ"ס נפילת. **) כתיב הנוקא יס. וכ"ס נפילת.

שבלי הלכות שמחות יש כ הלקמ קעה

על העבדים אלמא אבילות נמי לית להו ובשם רבינו תם ז"ל מצאתי אעה שהמירה דתה לעבודת כוכבים ובנה קמן עמה או שנגנב ונאנס להמיר דתה לעבודת כוכבים ומת אין משמרין עליו אבילות וכן פי' הרב ש"מ*) ז"ל ובשם ר' יצחק בר שמואל ז"ל מצאתי קמן בן שנה או בן שנתיים שהמיר דתה לעבודת כוכבים עם אמו ומת אומר ר' שהיה נראה שמתאבלין עליו דוראי גדול אין מתאבלין עליו כדאמרין בסנהדרין בפרק נגמר הדין ולא היה מתאבלין ואמרין בגמרא באיבוד רשעים רינה אבל קמן שהוציאוהו מן הדת מה מעלה ומה מוריד והוה ליה כאילו לא המיר דתה ורבינו יעקב אומר כי אין מתאבלין עליו ומייתי ראייה מדמייתי בתוספתא קמני עיר הנדחת שהודתו עמה ר' אליעזר אומר נהרגין וחכמים אומרים אין נהרגין ומדלר' אליעזר נהרגין סברא היא דלרבנן אין מתאבלין עליהן. ולא ראייה כי מה ענין הודתו ללא הודתו דהתם מיירי שגדולים קצת ועובדין ע"ז אבל קמן שלא עבדה כלל ואינו יודע בין ימינו לשמאלו הוי כשאר ישראל ועוד דחומרא דעיר הנדחת לא שייכא לשאר מקומות דבהנהו הוה מודה ר' אליעזר דאין קמן נהרג אלא חומרא דעיר הנדחת שאני. ועוד היה רבינו נותן טעם דלרבין כי הן שמחים במיתתו יותר מחיו. מיהו אומר ר' כי אם טעם זה לא יתאבלו עליו קודם שהובא לדת עבודת כוכבים מאחר שהוא בידם ואין יכולין עוד להביאו ולהוציאו מידם ושם אין סברא שלא יתאבלו. ועוד כי לא מצינו להניח אבילות בשביל זה לדון אותו על סופו אך אומר רבינו יעקב כי מנהג הוא שלא להתאבל עליהן אך ששים ושמחים נזכה לאכול מהם ולראות מעשה כוס פרחים: תניא באבל רבתי המחותר והמסורס והנפלים וכן שמנה חי וכן תשעה מת אין מתעסקין עמהם לכל דבר: המאבד עצמו בדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר לא קורעין ולא תולצין ולא מספדין עליו אבל עומדין [עליו] בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים מפני שהוא כבוד לחיים וכל שהוא לכבוד לחיים רבים מתעסקין עמו. ואיזהו המאבד את עצמו בדעת לא שיעלה על ראש הגג ונפל ומת אלא שאמר הרני עולה לראש הגג וראו אותו שעלה לראש הגג ונפל ומת הרי הוא בחזקת המאבד עצמו. אבל אם ראו [אותו] חנוק ותלוי באילן ומושגך על גבי ס'פ' הרי הוא בחזקת המאבד [את] עצמו שלא מדעת ואין מונעין אותו כל דבר. הרוגי בית דין וכל הפורשים מן הצבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים אוכלין ושותין ושמוחין שאבדו שזנאו של מקום ועליהם נאמר הכתוב הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממך אתקוטט. הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מתחילין למנות להו משנתיאשו הבעלים מלשאל אבל לא מלגנוב. כיוצא בו מי שנפל לים מי שטבע בנהר מי שאכלתו חיה רעה אין מונעין ממנו כל דבר מאימתי מתחילין [למנות להם] משנתיאשו מלבקש מצאוהו אברים אברים אין מונין לו עד שימצאו ראשו ורובו ר' יהודה אומר השדרה והגלגולת הן רובו מי שהיה בעלה צלוב בעיר אשתו צלובה עמו בעיר אביו ואמו צלובין עמו בעיר לא ישרה באותה העיר אלא אם כן היתה גדולה כאנטיוכיא ולא ישרה בצד זה [אלא בצד זה] עד מתי אסור עד שיכלה הבשר [כולו] שאין הצורה ניכרת בעצמות:

[ב] דין האבל לעמוד בשתיקה באימה ביראה ושללא ינהוג קלות ראש באבילות.

גרסינן בברכות בפרק קמא אמר מר זוטרא אנרא דבי שמא שתיקותא פי' השכר של בית האבל שתיקותא שאסור לו להרבות דברים שאם מרבה דברים נראה כמו ששכח צערו**) ואינו נראה כאבל ומצינו שבר השתיקה לגבי איל שכן מצינו באהרן כשמתו נדב ואביהו דכתיב וידום אהרן וסמדין ליה ודבר ה' אל אהרן לאמר יי' שכר אל תשת וגו': אמר רבי לוי [אבל] כל שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חיב מונחת לו בין כתפיו משלשה ועד שבעה כאילו מונחת בקרן זוית מיכן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק. ירושלמי אמר ליה ר' תנחום בר חייא לר' חנינא בר פפא ר' צלי עלן אמר ליה יסוג תורעתך פי' תוגר פרעתך מלשון סוגה בשושנים שכל אותה הישנה הדין מתוח כנגד [אותה] המשפחה דא"ר יוחנן כל שכעה הרוב שלופה עד שלשים. ומשלשים יום [ואילך] רופפת ואינה חוזרת לתערה עד י"ב חודש למה הרבר דומה לכיפת אבנים שנתרועעה אחת מהן נתרועעה כולם. אמר ר' אלעזר אם נולד להם בן וזכר באותה המשפחה נתרפאת כל המשפחה כולה. ועוד גרסינן בירושלמי בר קפרא אומר אין תוקפו של אבל אלא עד ג' ימים רב אבא בריה דרב פפא ר' יהושע דסבינן בשם ר' לוי כל תלתא יומין נפשא מיוסא על גופא סבירה דהיא חורה לגביה כיון דאיהו חמיא

(*) סוף ר"מ עמ"ס חגיגי ופי' ח"ט נעיל בתקנתה כהנאה חות קפ"ט. (***) או שמא יכל ליה שתיק וקיום ראש יומתה מל הכר ות ומלכו בו. אב טעם וגו'. ובס' הנחמנים את החלל הן לנס להרבות כדברים כדי שלא יבא החלל ליה שתיק וימנע בפניהם. א"ל יו בו. כ"ס נחמנים.

דאישתניאו וזויה דאפוהי היא שבקת ליה ואולי לה לאחר ג' ימים הכרס נבקעת על פניו ואומרת לו הא לך כל מה שגזלת והמטת ונתת בי. ר' הוא בשם ר' יאשיה מיייתי ליה מן הדין וזריתי פרש על פניכם ואפי' פרש הניכם. באותה שעה אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל אמר רב פפא בר תהליפא תנא באבל רבתי אבל לא יניה תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידו שחוק ונמצא מתנגה על הבריות ומנץ לאבלות שהיא שבעה שנאמר והפכתי הניכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה:

[כא] דין מצות המנחמין ומי שאין לו קרוב להתאבל עליו.

אמר ר' יהודה אמר רב אין המנחמין רשאים לישב אלא על גבי קרקע שנאמר וישבו אתו לארץ. ואמר רב יהודה אמר רב אין המנחמין רשאים לדבר עד שיפתח האבל את פיו שנאמר ואין דובר אליו דבר וכתוב אהרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו וחרר ויען אליפו התימני. גרסינן בפ' שואל אדם מחבירו אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם ויושיבין במקומו. ההוא אדם ששיבבותריה דרב [יהודה] ולא הוה ליה מנחמין כל יומא הוה מכנף רב יהודה בי עשרה ואויל ויתבי בדוכתא לבתר שבעה יומין איתחזיה ליה בהילמא אמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי. מצאתי במנהגות הגאונים וז"ל יש חולקין במגנצא שרבינו שמואל הכהן הוה מכניף בי עשרה כל שבעה אפי' יש לו קרוב למת הראוי להתאבל עליו בארץ רחוקה הואיל והנשמה אוננות עליו כל שבעה במקום שנפטר המת ויש שאין נוהגין כן במקום שיש קרוב בארץ רחוקה. והגמון הוא כדברי רבינו שמואל לפי שפעם הדבר אינו אלא בשביל קורת רוח לנשמה שחוזרת ומתאבלת עליו כל שבעה: דגרסינן בפ' שואל אדם (כל שבעה) אמר רב חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה* ואינה מתאבלת אלא במקום שנפטר ממנו עד כאן מצאתי. ובפרקים דר' אליעזר נמי מצינו שבעת ימי האבל הנפש חולבת וחוזרת מכיתו לכוכו ומכוכו לכיתו ולאחר שבעת ימי האבל התחיל הנוף להתבקע [ס"א לתלוץ]** ונמס וחוזר לעפר כשהיה שנאמר וישוב העפר (אל) [על] הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה הלכך לא שנא יש לו מנחמין ולא שנא אין לו מנחמין צריך לילך ולישב שם כהווא מעשה דרב יהודה ובמקומו נהנו להרליק הנר בכל לילה כל שבעה במקום שרחצו בו המת ע"ג קרקע משום קורת רוח לנשמה שחוזרת ומתאבלת עליו כל שבעה כדאמרינן:

[כב] דין סדר התפלה בבית האבל.

וסדר התפלה בבית האבל כך מנהג שלנו. בתפלת שחרית מהחילין הומיות מברוך שאמר עד ומחללים לשם תפארתך ואין קורין שם השירה והמעם נראה לי כדאמרינן במגילה פ"ק אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני. ועומד שליח צבור ומתפלל ואינו מגביה קולו. ולומר ברכת כהנים יש שאין נמנעין ולעיני נראה שאין הגון לאומרו וראיה לדברי תשעה באב שחרית שאין אומרים אותו ותשעה באב ואבל אתקוש להרדי. ובשני ובחמישי אין נופלין שם על פניהם ואין אומרים שם וידוי דאבלות איתקש לחג דכתיב והפכתי הניכם לאבל ובראש חדש אין קורין שם את החלל. מצאתי מעם בדברי הגאונים וז"ל התניא באבל רבתי אין שואלין שלום זה את זה בתוך העיר כמה דברים אמורים בעיר קטנה אבל בעיר גדולה מותר השתא בעיר קטנה אין שאילות שלום ביניהן הלל בבית האבל דכתיב ביה זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לא כ"ש דלא לימרו ותו איכא למילף דאמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים אמר להן אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה. ונראה לי דוקא בראש חדש אין קורין שם הלל דאפי' בבית הכנסת בצבור אינו אלא מנהג בעלמא דבהדיא מוכח בפ"ב דערבין דאין קורין הלל בראש חדש אבל בתנוכה שחובה לקרות קורין ומברכין לפניו ולאחריו. ובימים שביין ר"ה ליו"כ אומרים שם אבינו מלכנו ובשבת קורין שם הומיות כדרך וקורין את השירה ואומר ברכת כהנים הכל כסדר שמתפללים בבית הכנסת [כך מתפללין בבית האבל] וכן במנחה ובמוצאי שבת אומרים שם ויהי נועם ויתן לך. (ט) ומצלו ואתו ויתבו

(ט) ככ"י ב' איתא כתב ר"מ זל"ע וסיכא דנגילין האבלים לגנאי כהה"ס קדמין ומגלי. וז"ל בתנאי.

* שנחמך אך נכרו עליו יחבב ונסכו עליו תחנן. וליה כו' נכ"י. (** כ"ה בספר"א ס"ד ונכ"ה.)

ויתבו במקום אבלים ואיכא נמי בבבל מאן דעבד הכי ובברייתא דר' אליעזר פרק י"ז מצאתי וכשתרב בית המקדש התקינו חכמים שיהו אבלים וחתנים חולכים לבית הכנסת ולמדרשות ואנשי המקום רואין את החתן ושמתים עמו ורואין את האבל ויושבין עמו על הארץ כדי שיצאו כל ישראל בגמילות חסדים. [ועליהם הוא אומר בא"י הנותן שכר טוב לגומלי חסדים]** :

[כג] דין הסעודה בבית האבל וסדרה וימים הראיין להברותם וסדר הברכה .

אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לוכל לחם משלו מדקאמר [ליה] רחמנא ליהוקאל ולחם אנשים לא תאכל מכלל דכולי עלמא אסורי ומדקאמר יום ראשון ולא אמר סעודה הראשונה שמע מינה אפי' אבל כמה פעמים ביום ראשון אסור לוכל לחם משלו וכן מצאתי למפרש אחר רבה ורב יוסף מהלפי סעודתיהו להדדי פי' כשהיה מת לחם מת הראוי להתאבל עליו הוי מברין זה לזה . ירושלמי בסוף פרק ואלו מגלחין ר' תנחום בר עילאי דמך בתנכותא ר' דוסא דמך בר ריש ירמא דניסן עברין ליה איבריא סברין מימר כן מן דעתיהון דרבנן בדקון ואשכתון דלא מן דעתיהון דרבנן מהכא משמע שאין להברות האבל בתנוכה והוא הדין יש לומר בפורים דלא במלו להו בתנוכה ופורים אבל ראש חודש ניסן ושאר ימים הכתובים במגלת תענית במלו להו כדאיתא פרק קמא דראש השנה . מצאתי בשם רבינו שמואל בר נסרונאי ז"ל שלא הניח בתעניות שלפני ראש השנה להתענות האבל ביום קבורה דכיון דאין חובה תעניות הללו מוכלינן ליה ומשקינן ליה לפכותי פחדיה . מצינו במדרש איכה ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהו ר' חנה בשם רב יוסף אמר הקב"ה בנותי לא תהוהו אותי לפשוטי ידי בעולמי הא כיצד הוה בנה של עכנתה מת והיה לה גלוסקין אחד והוה לה לאוכלו היא ובעלה ובנה ולחיות עליו יום אחד והוהו נטלתו מפי בעלה ומפי בנה והולכת ומברת עם שכנתה ומנחמת אותה והעלה עליהו הקב"ה כאילו בניהו בשלו לגמילות חסד הה"ד ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהו כל כך למה היו לברות למו בשבר בת עמי למרנו מיכן כמה הוא גדול שכר הבראת האבלים ותנחומיהם . אין מוליכין בבית האבל לא בטבלה ולא בסקופלה ולא בקנון אלא כסלים . פי' אין מוליכין בצרכי סעודה קאמר . תנו רבנן בראשונה היו מוליכין בבית האבל עשירים בקלתות של זהב ועניים בכלי נצרים של ערבה קלופה והיו עניים מתביישים התקינו שיהו הכל מוליכין בכלי נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים . בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בכלי זכוכית לבנה ועניים בכלי זכוכית צבועה והיו עניים מתביישים התקינו שיהו הכל משקין בכלי זכוכית צבועה מפני כבודן של עניים . גרסינן בפרק גיד הנשה תנו רבנן לא ילך אדם לבית האבל ובידו לנין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעוהו ואם היה חבר עיר מותר ואין מברין אלא על כשות זקופות פי' רבינו ישעיהו ז"ל ולא על כשות כפויות שאין דרך ארץ לישב האבל על כשה כפוייה והמברין על כשות זקופות וכדי שלא יצטרכו גם הם לישב על כשות כפויות ישב גם הוא על כשה זקופה ורבינו גרשום ז"ל פי' על [כשה] זקופה וישבין המנחמין**). ת"ר ההולך לבית האבל אם היה לבו גם בו יברוהו על כשות כפויות ואם לאו יברוהו על כשות זקופות פי' ר' ישעיהו ז"ל אם היה לב המברה גם עם האבל והיה אוהבו ולא היה מקפיד עליו אם ישב עמו על גבי קרקע יברוהו על כשות כפויות כיון שהאבל סומך עליו יקפיד ואם לאו יברוהו על כשות זקופות שלא יעשה להם סימן רע לישב על כשות כפויות וכן פי' רבינו גרשום ז"ל יברוהו לאותו שבא אבל רבינו [שלמה] ז"ל פי' אם היה לבו גם בו שהיה [שמחן ונראה מפירושו שאאכל קאי עוד פירש פירוש אחר גם בו שהיה] רגיל עמו בבית יברוהו על כשות כפויות כדי שישפיל דעתו של אבל . וצריך האבל לישב בראש דאמר ר' אבהו מניין לאבל שמיסב בראש שנא' אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם . ומנהגנו לנחם בכיזים לפי שהן עגולין ואין להם פה דומיא דראשונים שהיו מנחמין בעדשים כדאשכתן ביעקב אבינו דכתיב ויוד יעקב נזיר וגו' ותנא אהוה היום נפטר אברהם אבינו ובישל יעקב עדשים לנחם את יצחק אביו [ולמה עדשים] מפורש הטעם בבראשית רבא מה עדשה אין לה פה אף אבל אין לו פה פי' להברות דברים אסור כמו שמצינו באהרן וידם אהרן וכשם שהעדישה מגולגלת אף המיתה גלגל בעולם . גרסינן בכתובות פרק קמא אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא עשרה כוסות תקינן חכמים בבית האבל פי' כדי להברות בשתיה משום דכתיב תנו שכר לאוהב ויין לברי

(*) כתיב חסדים טובים כגמ' דין כופה טהלנן שבת דלחנה אינו יושא משפת ביתו לא ילך נשים הכנסת וכל שנים מקום . (**). ותהיננו טהלנן יצא מקיזוהו על שנים כפויים והמנחמין וישבין על גבי ספסלות . כ"ב ע"ס .

נפש שלשה לפני הסעודה כדי לפתוח בני מעיים ושלשה בתוך הסעודה כדי לשרות אבילה שבמעיים. וארבע אחר הסעודה אחד כנגד הון ואחד כנגד ברכת הארץ ואחד כנגד בונה ירושלים ואחד כנגד הטוב והמטיב. פי' רבינו שלמה ז"ל ככל ברכה וברכה שותה הכוס הוסיפו עליהן עוד ארבעה אחד כנגד חזוני העיר ואחד כנגד פרנסי העיר ואחד כנגד רבן גמליאל ואחד כנגד בית המקדש התחילו שותין ומשתכרין החזירו הדבר ליושנה לעשרה: וזהו המנהג שנוהגין עכשיו במקומינו. תחילה נוטלין ידיהן האבלים (ומשליכין) [ושופכין] אותן המים שנטלו [האבלים] בהם ידיהן ואחר כך נוטלין ידיהם המנחמים ונוטל אחד מן המנחמין לחם אחד ובוצע ממנו הפרוסה שצריך לבצוע האבל ואינו חותך אותה לגמרי ונותן אותו הלחם ביד אחד מן האבלים ובוצע ומברך המוציא ונותן לשאר האבלים ואחר כך בוצעין המנחמין לעצמן. עוד נוטלין המנחמים הביצים שלפני האבלים ומקלפין אותם וחותכין אותם ונותנים לפני האבלים ואין מקלפין אותן האבלים הן בעצמן וברכת בורא פרי הגפן שבתוך הסעודה מברכים האבלים לעצמם והמנחמין לעצמם. ואין שותין המנחמין בכוס ששותין בו האבלים אלא אם כן ידיחותו במים תחילה. והגשם אין רגילות להשמר מכל זה. וכשבאין לברך ברכת המזון נוטל ריו אחד מן המנחמים המזומן לברכה ומברך ברכת המזון על הכוס של אבלים. וכשמגיע לברכה בורא פרי הגפן בהשלמת ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן על כוס של המנחמין ויש נוהגין לברך ברכת המזון על כוס של מנחמים. ובכל פעם שמוכיר בנחמת האבל נוטל בידו הכוס של אבלים (ובכל אל*) הענינים אין להקפיד. ואם הוא שבת אין רגילין להקפיד מלשתות בכוס ששתה בו האבל ולא משום דבר שרגילין להקפיד בחול וכתב רב יהודאי גאון ז"ל שאין מברכין ברכת אבלים בשבת דכיון דמברכין בתלתא או בעשרה לאו דברים שבצנעה הוא. וה"ר אביגדור כהן צדק ז"ל השיב לי כי הגאונים כתבו שברכת האבלים נזהגת אף ביחיד אם אוכל האבל לברו דהיינו מעין המאורע הא למח זה דומה ליחיד האוכל ברוב בירתו שאומר מעין המאורע בברכת המזון ומעמא דמלתא משום דכתיב והפכתי חגיכם לאבל: וזהו סדר ברכת המזון [בבית האבל] בחול אם הם שלשה או עד תשעה נוטל המברך הכוס בידו ואומר נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו והן עונין ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו והן עונים ברוך מנחם או יותר אומר המברך נברך אלהינו מנחם אבלים שאכלנו משלו והן עונים ברוך מנחם או וכו' חזור המברך ואומר כמו שהן עונין ברוך מנחם וכו' או ברוך אלהינו וכו' ברוך הוא וברוך שמו באי אמ"ה הון את העולם כולו כו' נודה לך ה' אלהינו כו' רחם ה' אלהינו עלינו עד כי בשם קרשך הגדול והנורא בטחנו. ונחם ה' אלהינו את אבילי ציון ואת אבילי ירושלים ואת האבלים המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמו בן אנכי אנחמכם ובירושלים תנחמו באי מנחם אבילי ציון בבנין ירושלים אמן באי אמ"ה אבינו מלכנו אדירנו גואלנו קדושנו קרוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך החי הטוב והמטיב לכל אל אמת דין אמת שופט בצדק ושליט כמעשיו לוקח במשפט שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבין להודות לו ולברכו הרחמן הנודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל כל עמו ישראל לחיים עושה שלום בפרוטיו הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל ומברך בורא פרי הגפן ונפטרין המנחמים מן האבל בדברי תחנונים:

[כד] דין אם מותר לכבד ולרביץ בבית האבל.

תנו רבנן מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וקיתונות וצלוחיות ואין מביאין לא את המומטר ולא את הבשמים בבית האבל. ועוד באו לאבל פנים חדשות שלא באו אצלו עדיין עושין לו גם כן כשאר הימים ואומרים לו דברי נחמות ודברי כיבושין ופותח אחד מהם בשבחו של הקב"ה ומברך כך האל הגדול ברוב גדלו אדיר וחזק ברוב מוראו. מחיה המתים במאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר ברוך מחיה המתים. ועוד אומר כנגד האבלים. אחינו המיוגעין המדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת וזה היא עומדת לעד לעולם נתיב היא מששת ימי בראשית רבים שתו כמשתה הראשונים אחינו בעל הנחמות ינחם אתכם ברוך מנחם אבלים. ועוד אומר כנגד המנחמים אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בני וגו' אחינו בעל הנמול ישלם לכם גמולכם ברוך משלם גמול ועוד אומר כנגד כל ישראל

שבלי הלכות שמחות כד כו כז כת הלקט קעו

רבין כל העולמים פדה והצל ומלט והושע את עמך [ישראל] מן הדבר ומן החרב [ומן הביזה] ומן הרעב ומן השדפון וירקון ומכל מיני משחות ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם מרם נקרא אתה תענה ברוך עוצר המגפה ואין אומרים ברכות הללו אלא בעשרה ואין האבלים מן המנין אבל כשמומנין בברכת המזון גם האבלים מן המנין כמו שמבואר בכתובות בפרק ראשון :

[כת] דין אבל מהו להניח תפילין .

אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמנא ליהוקאל פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסירי פי' פארך היינו תפילין דהכי מתרגמינן פארך חבוש עליך מוטפתך יהויין עלך . תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין מעלישי ושלישי בכלל מניח ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משני ושני בכלל מניח ואם באו פנים חדשות חולץ ומסקנא דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד דעיקר מררא חד יומא דכתיב ואחריתה כיום מר וכיון שתנית ביום שני [שוב] אינו חולץ ואפי' באו פנים חדשות :

[כז] דין אבל מהו בדברי תורה וחכם שמת שמבטלין בית מדרשו .

אבל אסור בדברי תורה דאמר ליה רחמנא ליהוקאל האנק דום מכלל דכולי עלמא אסירי . ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובתלכות ובאגדות ואם היו רבים צריכים לו אינו נמנע ומעשה ומתו בניו של ר' יוסי בציפורי ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו ובתו של ר' בבית שערים ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו . תנא ובלבד שלא יעמוד תורגמן ואלא היכי עביר כי הא דתניא מעשה ומת בנו של ר' יהודה ב"ר אילעאי ונכנס לבית המדרש ונכנס ר' חנניה בן עקביה וישב בצד ולחש הוא לר' חנניה בן עקביה ור' חנניה לתורגמן ותורגמן השמע לרבים : ירושלמי תני אבדו שונה הוא במקום שאינו רגיל כהרא ר' יסא הוי ליה עובדא שלח ליה ר' יוחנן תרין תלמידים דיתנין עמיה אין דשרי לא ידעין ואין משום דלא רגיל לא ידעין . ור' יסא לא רגיל . אלא כגון אילין מליהון דרבנן דבר נש משתאיל בהון וקיים ליה כמאן דלא רגיל . ר' יוסי בר פיטרס חמוי דר' יהושע בן לוי קרמיא הוה ליה עובדא שלח ליה בר קפרא תרין תלמידין [דיתכין] [דיתנין] עמיה אין דשרי לא ידעין ואין משום שהיה להוסיף אחר התורה לא ידעין . ותני כן אם היה להוסיף אחר התורה מותר : מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל כל יום שאסור לקרות בתורה כגון אבל ומ' באב אסור לברך ברכת התורה פי' במאה ברכות . תנו רבנן חכם שמת בית מדרשו בטל [כלומר ביום קבורתו] אב בית דין שמת כל בתי מדרשות [שבעיר] בטלין ובני הבנות נכנסין [לבית הבנות] ומשנין את מקומן היו יושבין בצפון וישבים בדרום בדרום וישבים בצפון . נשיא שמת כל בתי מדרשות [שבעיר] בטלין ובני הבנות נכנסין לבית הבנות וקורין שבעה ויוצאין ר' יהושע בן קרחה אומר לא שיצאו ויטילו בשוק אלא יושבין ודווין ואין אומרים שמועה והגדה בבית האבל אמרו עליו על ר' חנניה בן גמליאל שהיה אומר שמועה והגדה בבית האבל :

[כז] דין אבל בעטיפת הראש .

אבל חייב בעטיפת הראש מדקאמר ליה רחמנא ליהוקאל לא תעטה על שפם מכלל דכולי עלמא מתייבא ואמר שמאל כל עטיפה שאינה בעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה ועד כמה מחוי רב נחמן עד גובי דדיקנא מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל עטיפת הראש לאבלים כל שבעת ימים יומם ולילה אבל הרבה יש שאינן נזהגין מפני שאמות העולם משחקין עליהן ואף בני הבית משחקין עליו ומתוך כך הם באין לידי שחוק ובשחקם מתנגנין על הבריות כדאסרינן אבל לא יניח תינוק בחיקו מפני שמביאו לידי שחוק ומתנגנה על הבריות [ומתנגנו שלא לעשות עטיפת הראש] :

[כת] דין אבל שאסור בתכבוסת .

אבל אסור בתכבוסת דכתיב וישלח יואב תקוע ויקח משם אשה הכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן . ת"ר תכפוהו אבליו זה אח"כ מכנס כסותו במים ואמר רב חסדא כמים ולא כנתר ולא באהל ולא בחול אמר רב חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת :

אבל

[כמ] דין אבל שאסור ברחיצה.

אבל אסור ברחיצה דכתיב ואל תסוכו שמן ורחיצה בכלל סיכה והלכתא אבל אסור בק בחמין בין בצונן כל שבעה ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור ובצונן מותר. ירושלמי. אבל שבא מדרך והיו רגליו קיהות מותר לרוחץ בצונן שאין רחיצת צונן רחיצה ומי שתכפתו אבליו רוחץ כל גופו בצונן אבל לא בחמין דגרסינן בתעניות פרק קמא אמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר חנינא ורוחץ בצונן כל שבעה ואוקימנא שתכפתוהו אבליו. ואם חל שלישי של אבל להיות ערב הרגל אסור ברחיצה עד הערב ולערב שהוא יום טוב רוחץ בצונן או בחמין שהוחמו מבעוד יום או משהא עד חולו של מועד ורוחץ בחמין כן פ' רבינו שלמה ז"ל והאי דנקט שלישי לאו דוקא אלא אפי' רביעי חמישי וששי דלא אמרינן מקצת היום ככולו אלא ביום שביעי וביום שלישי: מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל וששאלתם הא דאמר ר' נחמיה בריה דר' יוסף אשכחתינהו לרב פפי ולרב הונא בריה דר' יהושע דיתבי וקאמרי הכל מודין שאם חל שלישי שלו להיות ערב הרגל אסור ברחיצה עד הערב מאי רחיצה בחמין או בצונן כך ראינו כל רחיצה שאמרו חכמים באבל כולן של חמין הן. ואבל שחל שלישי שלו ערב יום הכיפורים אסור במבילה מפני שאין אבלות שלו פוקעת אלא בשקיעת החמה וכיון ששקעה החמה חל יום הכיפורים ואסור ברחיצה אפי' בצונן דמבילת יום הכיפורים רשות ולא שחייבין מבילה אלא נקיות בעלמא עד כאן תשובתו: ובעיני נראה שאסור במבילה מפני שאינו יכול לעשות חפיפה בחמין מבעוד יום ואין מבילה בלא חפיפה אבל שיהא אסור במבילת צונן לא דהא קיימא לן כל חייבי מבילות מובלין כדרך בן בתשעה באב בין ביום הכיפורים משום דלא איתסר אלא ברחיצה של תענוג ואע"ג דבתשעה באב איכא פלוגתא ביום הכיפורים ליכא פלוגתא ולדברי הכל מותר למבול. ומבילת יום הכיפורים מצוה היא דקיימא לן חייב אדם לטהר עצמו ברגל אבל ודאי כיון שלא יכול לחוף מבעוד יום אסור למבול. וזו תשובת הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל לר' צדקיהו בר בנימין אחי שני זצ"ל כתבת אישה שבא לה מבילה של מצוה כימי אבלה מה היא למבול. תשובה. בתענית פרק קמא כל חייבי מבילות מובלין כדרך בן בתשעה באב בין ביוה"כ אע"ג דקתני סיפא אמר ר' (יותנן) [תנינא] סגן הכהנים כדאיי הוא בית אלהינו לעבור עליו מבילה אחת בשנה. ופסיק בירושלמי הלכה כוותיה מיהו ביום הכיפורים ליכא פלוגתא והוא הדין באבל דמובל כדרכו דלא מיתסר אלא ברחיצה של הנאה ותענוג אבל ברחיצה דמצוה לא דלא מיבטלא אבלות בהבי ואין להחמיר בזה באבלות חרשה יותר מאבילות ישנה דמדקא נסוב מעמא כדאיי הוא בית אלהינו דמשמע מפני כבוד הבית שחרב בו ביום אמר כן מכלל דאבלות דלא שייך האי מעמא אין לעבור המבילה למאן דאמר מבילה בזמנה מצוה וצריך לעשות חפיפה מבעוד יום בערב יום הכיפורים וערב תשעה באב דאי לאו הכי לא שרי לחוף בחמין משחשיכה דרחיצה בחמין ודאי הוא נהנה ומתענג אע"ג דהשתא לא עביד לה אלא להכשיר מצוה ביום המבילה ועוד ביום הכיפורים לא שרי רחיצת כל הגוף כמו שבת ביום טוב ואף לא הסריקה דהוי פסיק רישיה ומיתסר אפי' לר' שמעון דומיא דגזיר דחופף ומפספס אבל לא סורק ומקמינן לה בגמרא אפי' כר' שמעון והתם נמי בגמרא דתענית דייקנן במאי אילימא בחמין מבילה בחמין מי איכא אלא לאו בצונן ואי חפיפה נמי שריא מאי סיעתא נתי מבילה בצונן חפיפה אינה אלא בחמין ואין מבילה אלא בחפיפה עד כאן תשובת הרב ז"ל ודוקא במבילה מותרת אבל בתשמיש המטה אסורה כדלקמן:

[ל] דין אבל שאסור בסיכה.

אבל אסור בסיכה דכתיב ואל תסוכו שמן ועוד גרסינן במס' תענית פרק קמא לגבי אבל ולסוך אפי' כל שהוא אסור ואם לעבור את הוזהמא מותר. גרסינן בירושלמי בתשעה באב ובתענית צבור סיכה שהיא של תענוג אסור שאינה של תענוג מותר. ונראה לי דהוא הדין לגבי אבל דתשעה באב ואבל איתקיש להדין ועוד ראייה שהרי יום הכיפורים שאסור בסיכה ואפ"ה אם יש לו חמטין בראשו מותר לסוך דבא נמי לא שניא:

[לא] דין אבל שאסור בתשמיש המטה.

אבל אסור בתשמיש המטה דכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה מכלל דמעיקרא

שבלי הלכות שמחות לב לג לר הלקט קעת

דמעיקרא אסור. אמר רפרם בר פפא תנא באבל רבתי אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושכמו חוירים את גיתו ואחד האישי ואחד האשה אסורין בתשמיש המטה כל שבעה ולאחר שבעה מותרין בין במיתת אב ואם בין במיתת שאר קרובים :

[לב] דין אבל שאסור בנעילת הסנדל.

אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר ליה רחמנא ליתוקאל ונעליך תשים בהגליך מכלל דכולי עלמא אסורי ולא שנא מנעל ולא שנא סנדל אסור וכן הסנדלים שקורין פלאול"ש אסורין דכל מנעל של עור אסור ואינפלאות של בגד שקורין קליני"ש מותרין כדאשכחן לגבי יום הכיפורים דאסור בנעילת הסנדל ומותר באינפלאות של בגד דגרסינן בירושלמי במס' תענית פרק קמא אית תניי תני יוצאין באנפליא ביום הכיפורים אית תנא תני אין יוצאין אמר רב חסדא מאן דאמר יוצאין באנפליא של [בגד ומ"ד אין יוצאין בבגד של] עור. ונראה לי שאסור לברך במאה ברכות שעשית לי צרכי כיון שאסור בנעילת הסנדל. ירושלמי. תני אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל ולכשיבואו בעיר יחלוצו וכן בתשעה באב וכן בתענית צבור:

[לג] דין אבל שאסור בתספורת.

אבל אסור בתספורת מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא מחייבי בפריעת הראש ואין פירוע אלא גידול שיער ואין פריעה פחות משלשים יום דליפינן פרע פרע מנזיר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים והתם מנלן אמר קרא קדוש יהיה יהו"ה בגימטריא תלתין הוו וסתם נזירות שלשים יום. תניא באבל רבתי כל שלשים יום בתספורת אחד ראשו ואחד זקנו ואחד כל [שיער] [מקום] שיש בו [שער] והאשה מותרת בנמילת שיער לאחר שבעה. ירושלמי בפרק יציאות השבת ישב לגלה ובאו ואמרו לו מת אביו הרי זה משלים את ראשו אחד המתגלה ואחד המגלה ולגלה שפתו בימי אבלו אם מעכבתו באכילתו נראה לי שיותר לגלה אפילו שאסור בתספורת ודוקא שערות הנושות בפיו ומעכבות האכילה דגרסי' בירושלמי שפם ונטילת צפרנים אית תנא תני בגלל אסור ובאבל מותר ואית תנא תני באבל אסור וברגל מותר. מאן דאמר ברגל אסור בשיש שם הערמה באבל מותר בשאין שם הערמה רב חיאי בר אשי בשם רב אמר הלכה כדברי מי שהוא מיקל כאן וכאן ר' יעקב בר אבא ר' שמעון בר אבא בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כדברי מי שמיקל בהלכות האבל רב אמר שפם כנמילת צפרנים לכל דבר אמר ר' ירמיה ובלבד בנושות ר' יצחק בר נחמן בשם ר' חנניה זוג בא לפני ר' בשפם ובנמילת צפרנים והתיר להם ר'. ר' סימון בשם ר' חנניה שני זוגות היו אחד מחמתן ואחד מדעלה אחד בשפם ואחד בנמילת צפרנים והתיר להם ר' ובגמרא דידן נמי גרסינן אמר רב יהודה אמר רב זוג בא מחמתן לפני ר' ומר זוטרא מתני זוג בא מחמתן לפני ר' חייא ובקשו ממנו צפרנים והתיר להם ואם בקשו ממנו שפה והתיר להם ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם אמר אביטל ספרא משמיה דרב שפה מזויות לזויות הנהה כל שהוא מעכבת אמר רב אמי ובשפה המעכבת אמר רב נחמן בר יצחק לדירי כי שפה מעכבת דמיא. וכתב רבינו חננאל ז"ל ואלו כולן שאמרנו דוקא בתוך שלשים אבל בתוך שבעה אסור. מכל מקום משמע מפירושו דנמילת צפרנים ועשיית שפם אאבל קאי. ואנן מוכיחין לקמן דנמילת צפרנים אפי' בתוך שבעה שרי והוא הדין לגבי שפה שהרי איתקש להדרי. כדגרסי' בירושלמי. ומי שתכפוהו אבילות זה אחר זה אם הכביד עליו שערו מיקל בתער ולא במספרים פי' מיקל מהן מעט ולא כל הצריך. ודוקא בתער דרך שינוי. ומצאתי בשם גאון אחד ז"ל תער של תורה בלשון חכמים מספרים וכן מתרגמינן תער לא יעבור על ראשו מספר והוא אלמוס העשוי לגלוח ולהשחתה ואשר אינו משחית לגמרי קורין אותו חכמים תער ומספר :

[לד] דין נמילת צפרנים לאבל בתוך שבעה.

וכשם שאסור לגלה בימי אבלו כך אסור ליטול צפרנים בימי אבלו דברי ר' יהודה ור' יוסי מתיר אמר שמואל הלכה כר' יוסי דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל ולא שנא צפרנים דיד ולא שנא צפרנים דרגל כולו שרי. מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל אבל שרי למשקל

למשקל מופרית בשינוי בימי אבלו וביום שלשים שרי למשקל מויה ומופרית וכן כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל ולא שנא דיד ולא שנא דרגל כולהו שרי מיהו הני מילי בשינוים אבל בנגסתר אסור. אמר רב חייה בר אשי אמר רב ובנגסתר אסור וחזינן למקצת רבוותא דאמרי דוקא בתוך שלשים יום אבל בתוך שבעה אסור ואנן לא סבירי לן הכי אלא אפי' בתוך שבעה שרי עד כאן דבריו. ורבינו חננאל ז"ל פסק דווקא בתוך שלשים אבל בתוך שבעת ימי האבל אסור וכדברי רבינו יצחק פאסי ז"ל נראה לי דאפי' בתוך שבעה מותר וכן מוכיח מעשה דשמואל ופנחס אחיה. וכן מוכיח בירושלמי דגרסי' התם ר' שמואל בר אבא דמבט אחתיה והוה יתיב מצמי מפרא מליק ר' אלעזר לגביה ולא כסיתון סלק ר' נתן בר אבא לגביה וכסיתון אמר ליה מן קומי ר' אלעזר לא כסיתון ומן קומי את מכסה להון אמר ליה ומה את סבר דאת חביב עלי כר' אלעזר ע"כ לשון הירושלמי. משמע מהכא שזה המעשה היה בתוך שבעה ועל כן היה מכסה אותן בפני ר' נתן שלא היה רוצה להקל בפני הכל דאי לאחר שבעה היה מה צורך היה לו לכסותן והלא מותר ומותר לדברי הכל אלא ודאי בתוך שבעה היה ומיהו מה שפסק רבינו יצחק ז"ל דוקא בשינוים אינו נראה לי דלא הוזכר שום איסור לגבי אבל אלא בנגסתר בלבד הלכך בכל דבר מותר חוץ מנגסתר:

[לה] דין אבל בעשיית מלאכה בין הוא ובין אחרים העושין מלאכתו.

אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב והפכתי כתיבם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה. תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה מיכן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו והאשה מוזה בפלך בתוך ביתה ירושלמי תבא מאירה. לשכנו שהצריכותו לעשות ולוכל. על כל המתים רצה ממעט בעסקו רצה אינו ממעט. פי' רבינו חננאל ז"ל אם רצה לישא וליתן בסחורתו כל היום הרשות בידו. על אביו ועל אמו ימעט. תנו רבנן ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקיו ימעט ואם לא יגלגל עמהן פי' האבל ואינו עושה סחורה בפני עצמו אלא עם חבורה. ורבינו יצחק פאסי ז"ל פי' יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהן חיי נפש. ירושלמי על כל המתים הוא אסור לילך בסחורה עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגיעו בו חביריו ויאמרו לו צא עמנו. מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהמעותו [פועלים] טוען קורה ראשונה ומניחו לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר וגף כדרכו וכן מי שהיה יינו בתוך הבור ואירעו אבל או אונס או שהמעותו [פועלים] זולף וגומר וגף כדרכו דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר עושה לו לימודים שבשיל שלא יחמיץ. פתח בבל וסמיה במועד אמר רב שישא בריה דרב אידי זאת אומרת דברים המתירים בתולו של מועד אסור לעשותן בימי אבלו אבל אחרים עושים לו תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי אלו דברים שעושין לאבל בימי אבלו זיתיו להפוך וכדו לגוף ופשתנו לעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ומרביצין לו שדהו משתגיע עונת מים שלו רבן שמעון בן גמליאל אומר זיתיו הפוכים ופשתנו להעלות מן המשרה וצמרו מן היורה ואין שם אומן אלא הוא הרי זה עושה בצנעה בתוך ביתו וכן אם היה ספר או בלן לרבים והגיעו[עת] הרגל ואין שם אומן אלא הוא הרי זה עושה בצנעה. האריסין והחכירין והקבלנין לשרה שלו הרי אלו יעשה. החמרין הנמלין הספנין בספינה שלו הרי אלו לא יעשו ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים מעיקרא הרי אלו יעשו. שכיר יום אפי' בעיר אחרת לא יעשה היתה מלאכת בידו בין בקיבולת בין שלא בקיבולת לא יעשה. היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו רב מריון ומר בריה דרב אחא הוה להו גמלא בהדי הדדי פי' צמד בקר איתרעא ביה מילתא כמר בריה דרב אחא שדר ופסקיה לגמליה אמר ליה רב אשי והא תניא אם היו מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו. אדם חשוב שאני: ירושלמי שני אחים שני שתופים שני טבחין שני תנוונין שאירע לאחד מהן דבר הרי אלו נועלין תנותן וכו'. מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל פעם אחד ראה רבי האבל עוסק בתיוקן בחיותיו בימי אבלו ונמנע ר' מליבנס אצלו לנחמו כי אמר לנו אפי' על ידי אחרים בביתו אסור לעשות מלאכה ומה לי לנחמו ועבירה בידו עד כאן לשונו. ובדאי כן הוא שאפי' על ידי אחרים אסור לאכל לעשות מלאכתו ולא תקשי לך הא דאמרין לעיל היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו. דהתם מיירי במלאכה שנתנה לאומן קודם שאירע לו האבלות

שבלי הלכות שמחות לה לו לח הלקט קעט

האבלות אבל ליתן מלאכתו לאומן אחר שאירע לו האבלות אסור ומיכן מוכיח שאסור ליתן
מנעליו או סנדליו לאומן לתקן בימי אבלו והוא הדין לשאר כליו :

[לז] דין אבל מהו בשאילת שלום .

אבל אסור בשאילת שלום מדקאמר ליה רחמנא ליהוקאל האנק דום . אבל שלשה ימים
הראשונים אסור בשאילת שלום ואי לא ידעי ושאליה בשלמיה לימא להו אבל אנא
[משום דרך ארץ] ולא מהדר להו שלמא אלא צריך לאודועניה ומשלשה ועד שבעה משיב ואינו
שואל ומשבעה עד שלשים שואל בשלום אחרים שאחרים שרוין בשלום אבל אחרים אין
שואלין בשלומם שהוא אינו שרוי בשלום ולאחר שלשים שואלין בשלומם והני מילי בשאר קרובים
אבל על אביו ועל אמו אין שואלין בשלומם אלא לאחר שנים עשר חדש :

[לז] דין אבל שאין לו לצאת מפתח ביתו .

תנו רבנן אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שניה יוצא ואינו יושב במקומו שלישיית
יושב במקומו ואינו מדבר רביעית הרי הוא ככל אדם . ר' יהודה אומר לא הוצרכו לומר
שבת ראשונה שהכל נכנסין אצלו לנחמו אלא שניה יוצא מבתו שלישיית יוצא ואינו
יושב במקומו רביעית יושב במקומו ואינו מדבר חמישית שוה לכל אדם ופסק רבינו יצחק
פאסי ז"ל* כתנא קמא וכן מצאתי למפרש אחר שפסק כתנא קמא דרבים ניהו ואף מקילין הן
וכן המנהג וברירושלמי גרסינן אבל בשבת ראשונה אינו הולך לבית הכנסת שניה הולך לבית
הכנסת ואינו יושב במקומו בשלישית יושב במקומו ואינו מדבר ברביעית שוה לכל אדם ר' יהודה
אומר אי אפשר לומר בשבת הראשונה שהרבים מתעסקין בו אלא השניה היא הראשונה השלישית
היא השניה הרביעית היא השלישית ר' שמעון אומר אבל בשבת הראשונה הולך לבית הכנסת
ואינו יושב במקומו בשניה יושב במקומו ואינו מדבר בשלישית שוה לכל אדם ר' יהושע בן
לוי אומר הלכה כדברי מי שהוא מוסף ימים . תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור לילך
בבית האבל מיכן ואילך הולך ואינו יושב במקום המתחמים אלא במקום המתחמים . מצאתי כתוב
במנהגות הגאונים ז"ל זה המנהג ראיתי שכל אבל קודם ששלמו שבעת ימי אבלו יוצא להיין
כלויית מת אחר אם ימות לבר מינן קרובו ואחר כך חוזר ויושב באבילותו בביתו וכן המנהג :

[לח] דין אבילות הנהגות בשבת ושאינה נוהגת .

מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת בעא מיניה מר יוחנן משמואל יש אבילות בשבת
או אין אבילות בשבת אמר ליה אין אבילות בשבת אמר ר' מנשיא בר תחליפא אמר
רב כהנא אמר שמואל פה"ז חובה נת"ר רשות פי' פריעת הראש שצריך לגלות חוטמו ושפמו
ווקנו שהיה מכסה בימי אבלו להודיע שאין אבילות בשבת . חזרת קרע לאחוריו . זקיפת הכמה
חובה לעשותן בשבת . נעילת הסנדל . תשמיש המטה . רחיצת ידים ורגלים בחמין . רשות . ורב
אמר אף פריעת הראש נמי רשות ולשמואל מאי שנא דנעילת הסנדל דרשות דלאו כולי עלמא
עבידי דסיימו מסאנייהו פריעת הראש נמי לאו כולי עלמא עבידי דמגלו רישיהו שמואל למעמה
דאמר שמואל כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים
אינה עטיפה אמר ר' יעקב א"ר יוחנן לא שנו אלא שאין לו מנעלים ברגליו אבל יש לו מנעלים
ברגליו מנעליו מוכחין עליו פי' רבינו שלמה ז"ל לא שנו דקאמר שמואל פריעת הראש וחזרת
קרע לאחוריו חובה אלא בשאין לו מנעלים ברגליו אבל יש לו מנעלים ברגליו מודה שמואל
דיותר להתעסף כעטיפת ישמעאלים ואין צריך לחזור קרע לאחוריו דמנעליו מוכחין עליו
דאינו נראה כאכל ואם בא להחליף לבושו בשבת כגון בגדים ישינים שאינם מגוחצין מחליף .
ועוד גרסינן התם אמר רבא אבל משייל באונקלי בתוך ביתו ופי' רבינו שלמה ז"ל בחלוק
קרע שיותר לנהוג אבילות כמילי דצנעה הנה כל שימות רבינו שלמה ז"ל מוכיח שאינו צריך
האבל לחזור קרעו לאחוריו בשבת אם יש לו מנעלים ברגליו ושאר הגאונים פירשו לא שנו
דפריעת הראש חובה וכו' אבל חזרת קרע לאחוריו ודאי צריך . וגרס' התם אביו אשכחיה
לר' יוסף דפרים ליה סודרא ארישיה וקא אויל ואתי בביתיה אמר ליה לא סבר לה מר דאין
אבילות בשבת אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן דברים שבצנעה נוהג הלכך כיוסו הראש ורחיצת

ידים ורגלים בחמין רשות תשמיש המטה וכיוצא בהן שהן דברים שבצנעה נוהג בשבת
אבל זקיפת המטה חובה לדברי הכל :

[למ] דין שאילת שלום לאבלים בשבת .

ולשאל שלום אבלים בשבת מותר דגרסינן בירושלמי תני מקום שנהגו לשאול בשלום
אבלים בשבת שואלין ר' אושעיא רבה חמא אביליא בשבתא ושאל בון פי' בהון .
אמר אני אינו יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו . ר' יוסי בן חלפתא היה
משתבח בר' מאיר קומי ציפוראי דאדם גדול הוא קדוש [הוא] צנוע הוא חד זמן חמין ליה שאיל
בשלום אביליא בשבתא אתו אמרו ליה ר' אהן הוא דאת מתני שבחיה אמר להון ומאי עביד
אמרי ליה שאל בשלום אביליא בשבתא אמר לון בעי אתון מידע חייליה אתא לאודוען דאין
אבילות בשבת דכתיב ברכת ה' היא תעשיר זו שבת ולא יוסף עצב עמה זו אבילות כמה
דתימר נעצב המלך על בנו הא למדת שמותר לשאול בשלום אבלים בשבת :

[מ] דין יום שביעי שמקצת היום ככולו .

ומנהג לישוב ביום שביעי באבילות שעה מועטת ומצאתי בשם הר"ר שמחה מאישפירא
ז"ל שהיה תמיה כיון דקיי"ל מקצת היום ככולו א"כ לא היה צריך לנהוג אבילות ביום
שביעי כיון שנהגו רק מעט כליל שביעי דלילה הוי כיום ובפרק כיצד צולין בהלכה נמצא ואה"כ
נודע בנמרא ברואה בין שני בין השמשות פי' רבינו שלמה ז"ל התם ולפי הדברים מאן דאמר
מקצת היום ככולו תחילת הלילה עולה לה בספירתה ואין צריך עלות השרר מדאיצטרך למינקט
בין השמשות ולא נקט משכחת לה ברואה בלילות . ובשם רבינו שמאל בר' מאיר ז"ל מצאתי
ונהגין העם לישוב מקצת יום שביעי ביום ממש ומה שיושבין בלילה באבילות לא חשיב
מקצת היום ככולו ולא ידענא מעמא מאי . עד כאן לשונו . ובתשובות הצרפתים ראיתי אין
מנהג לחשוב מקצת יום שביעי ככולו אלא ביום ולא בלילה דכתיב ויעש לאביו אבל שבעת
ימים . והואיל וכן נהג בשבת לענין דברים שבצנעה אסור בלילה אם הוא יום שביעי כיון שחייב
לנהוג אבילות בלילה בר' יוחנן בריש כתובות על האי לישנא גופיה לענין מועד דקאמר אבל
דברים שבצנעה נוהג : ומיהו רבינו תם ז"ל התיר בשעת הדחק מקצת ליל שביעי דבר
האסור בששי אבל לא נהגו כן :

דיני גזירת שלשים

[מא] דין רחיצה וגיהוץ בגדים ותספורת משבעה ועד שלשים .

אמר רב נחמן אמר רב עמרם אמר רב אבל כיון שעמדו המנחמין מאצלו מותר ברחיצה
פי' ביום שביעי דקיי"ל כאבא שאול מקצת היום ככולו . תנו רבנן כל שלשים יום לגיהוץ
אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים יוצאין מתחת המכבש פי' כולן אסורין ר' אומר לא
אסרו אלא כלים חדשים בלבד ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר לא אסרו כלים חדשים לבנים
לבד וקיימא לן בר' אלעזר ב"ר שמעון דהא רבא נפיק בהמצתא רומיתא סומקתי בר' אלעזר
ב"ר שמעון ומיכן מוכיח שהמנהג שאנו נוהגין שלא להחליף שום בגד שהוא מכובס כל שלשים
חומרא בעלמא הוא . ומי שאינו רוצה להחמיר על עצמו מותר להחליף וכן מצאתי בשם רבינו
שלמה ז"ל שהורה ללבוש חלוק לבן ולרחוץ לאחר שבעת ימי אבילות דאין שלשים אסורין
בתבוסת אלא בגיהוץ ובתספורת בלבד דאמרינן שלשה לכבי שבעה ימי אבילות דאין שלשים אסורין
ולתספורת ואפי' גיהוץ שלנו לאחר שבעה מותר . דאמרינן גיהוץ שלנו ככיוסם שלהם ואין לנו
עכשיו גזירת שלשים ואינה נוהגת אלא בתספורת לבדה אבל חליפות בגדים ורחיצת [גופו ב]חמין
מחליף לו משעבר [שבעת ימי] אבילותו . ירושלמי על כל המתים הוא אסור בגיהוץ עד שלשים . על
אביו ועל אמו עד שנים עשר חודש איוהו גיהוץ כלי צמר מגוהצין חדשים וכלי פשתן מגוהצין לבנים :

[מב] דין חפיפת הראש לאבל בתוך שלשים .

ומה שנהגו שלא לרחוץ האבל ראשו כל שלשים לא ידעתי מעם בדבר . וחומרא בעלמא
הוא

הוא שהרי אינו אסור ברחיצה אלא כל שבעה אמנם שמעתי מפי הר"ר יעקב מגוריציבורנו נר"ו. שיש לומר דילפינן פרע פרע מנזיר כדילפינן לענין גילוח כתיב הכא לגבי אבל ראשיכם אל תפרעו וכתיב התם לגבי נזיר גדל פרע שער ראשו מה נזיר אסור בסריקת הראש דתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק אף אבל ברחיצה בלא סריקה מותר כך שמעתי מפיו שיש לומר כן אבל אינו יודע אם דיתה סבירתו כך בפירושו. ומורי ר' יהודה אחי שני ז"ל דחה דברי הרב מהא דגרסינן בפרק ואלו מגלחין בעא מיניה אביי מרבא קברו ברנל רגל עולה לו למנין שלשים אי לא לענין שבעה לא קא מבעיא לן דהא לא נהגא מצות שבעה ברנל כי קא מבעיא לן לענין שלשים דהא קא נהגא מצות שלשים ברנל פי' שאסור בתספורת ואם תאמר שהסריקה אסורה כל שלשים הא לא נהגא מצות שלשים ברנל מכל דבר לגמרי שהרי סריקה לא נאסרה בחולו של מועד שלא מצינו בשום מקום שנאסרה סריקה בחולו של מועד אלא ודאי מותר בסריקת הראש. וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל והא לך תשובתו כתבת מי שאירעו אבל מהו שיחיה מותר בסריקת הראש לאחר שבעה מי אמרינן הרי איתקיש לנזיר וכו' בפרק ואלו מגלחין. תשובה. בספרים דידן ליתא להא הקישא ולא ליקף אבל אסור בתספורת אלא מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל דכולי עלמא אסירי מיהו הא נמי אסמכתא בעלמא הוא דהא ק"ל אבילות דרבנן בין גזירת שבעה בין גזירת שלשים ותדע דאי סלקא דעתך דווקא מילף גמור הוא גילוח זקן לישתרי אלמה תניא באבל רבתי אחד ראשו ואחד זקנו ואחד כל שיער שיש בו הלכך מסתבר דבתספורת לבד גזרו:

[מג] דין קריאת האבל בתורה בעשרה בתוך שלשים:

ומה שנהגו שלא לקרות האבל בספר תורה בבית הכנסת כל שלשים יום לא ידעתי למה נהגו כן שהרי אינו אסור בדברי תורה אלא כל שבעה ומורי ר' יהודה אחי שני ז"ל ראיתי שלא היה נמנע וכדי שלא לשנות את המנהג יש לומר שלא על חנם נהגו ודומה לזה מצאתי שהשיב רבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל וששאלתם למה נהגו כהנים שאירע להם דבר בקרובים ושינו את מקומם שלא לשאת כפיהם כל זמן שאין יושבין במקומם על דבר זה לא מצא רבינו סמך בהריא ואמר לא על חנם נהגו כן שהרי כל כהן שאינו מברך עובר בשלשה עשה וזה יושב ובטל ועבר ואמר כמדומה לי שעל דבר זה נהגו שכל מי שעמד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה ובמנוח לבב שכן מצינו ביצחק אבינו שאמר לעשו הביאה לי ציד ולאחר שיאכל וישתה ותהא נפשו שמחה עליו אמר לכרכו. לכן זה דואג על מתו ויושב שלא במקומו אינו מברך בשמחה והמעט הזה יש לומר כמו כן על הפנוי שאינו עולה על הדוכן שכל הישרוי בלא אשה שרוי בלא מוכה ובלא שמחה ואמר הרב מצוה להחזיק מנהג הראשונים בכל מקום שאדם יכול להחזיק שכן מצינו בתלמוד ירושלמי שהמנהג עוקר ההלכה וכמו כן מצינו בתלמוד בבלי שלנו דאמרינן בבבא קמא פרק הגזול. שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמדו עליה גי'ס לטורפה מחשבין לפי ממון וכו' ובלבד שלא ישנו [מן] המנהג אלמא מנהג עוקר ההלכה עד כאן תשובתו. הא נמי התורה משמחת את הלב והאבל אינו שרוי בשמחה לפיכך נמנעו מלקרותו ומכל מקום מי שאינו רוצה להתמיר על עצמו כדי שלא להתבטל מקריאת התורה אין עליו עונש בכך דווקא לאחר שבעה מותר אבל תוך שבעה כגון במקום שנהגו האבלים להתפלל בבית הכנסת אסור לקרות ואפילו בשבת. וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל והא לך תשובתו כתבת במקום שנהגו האבלים להתפלל בבית הכנסת מהו לקרות האבל בתורה בשבת. תשובה. דברים שבצנעה נוהג בהן אבילות בשבת כיון דלא מנכרא מילתא אפילו בדבר שיש בו מעשה כגון כיסוי הראש בביתו או אפילו בחוץ ויש לו מנעלים ברגליו כ"ש ביושב ואינו עושה שאם ימנע מלעמוד לקרות בתורה לא מנכרא מילתא כולי האי דמשום אבילות מימנע דבשאר שבתות נמי זמנין דלא קרי הלכך א"כ מנהג מקומו שלא לקרות אל יקראוהו. ודמי לשאלת שלום דגרס' בירושלמי בפרק היה קורא תני מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים שואלין ומקום שנהגו שלא לשאול אין שואלין ואמרינן נמי בפרקים דר' אליעזר בן הורקנוס ראה שלמה שמתה גמילות חסדים גדולה היא [לפני המקום] וכשבנה בהמ"ק בנה (שער) [שני שערים] אחד לתתנים וא' לאבלים ולמנודים והיו ישראל מהלכין בשבתות ויושבין בין שני שערים הללו הנכנסים בשער*] אבלים מכסה שפמו הו' וידעין שהוא אבל ואומרין לו

העובד

* תמנעו ביו ודעיתם שאלה חתן וכו' אומרים לו הסוכן כניית סוף יצאתך כניית וכוונתו. ויכנסו בעצמם חללים ויהיה עשמו מטמא לו סיו ודעין כו' כ"ג. וכו' נפדר"ה פרק י"א.

השוכן בבית הזה ינחמך וכו' מינה שמעינן אבל אף בשבת משנה במקצת משאר בני אדם ועוד צא ולמד משינוי מקום בבית הכנסת שמשנה את מקומו בשבת אע"ג דמינכרא מילתא טפי ממניעת קריאת התורה אלא כיון דבשאר ימים אינו יוצא מפתח ביתו ועכשיו בשבת יוצא וגם מנעליו ברגליו אע"פ שאינו נוהג לגמרי בכל מעשיו משאר בני אדם לית לן בה :

[מד] דין שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים ורחוקה נוהגת אחד ואיזהו קרובה ורחוקה.

תנו רבנן שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים פי' שבעה לישב באבלות וכל דיני אבל עליו שלשים לגיהוץ ולתספורת פי' עד שישלימו שלשים יום אסור בגיהוץ ותספורת כדון שאר האבלים. ירושלמי בפסחים פרק ח' תני יום שמועה כיום קבורה לקרוע ולאיבול ולתספורת ד' ולתספורת ל' שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד איוו קרובה ואיזה רחוקה קרובה בתוך שלשים פי' שמע שמת לו מת קודם שעברו שלשים רחוקה לאחר שלשים דברי ר' עקיבה וחכמים אומרים אחד שמועה קרובה ואחד שמועה רחוקה נוהגת שבעה ושלשים [היינו כאב ואם] אמר רבה בר בר חנה כל מקום שאתה מוצא יחיד מיכל ורבים מחמורים הלכה כדברי המחמורים הוץ מו"ו שאע"פ שר' עקיבה מיכל וחכמים מחמורים הלכה כר' עקיבה דאמר שמואל הלכה כדברי המיכל באבל. ומנין לשמועה רחוקה שאינה נוהגת אלא יום אחד דכתיב והפכתי הניכס לאבל ואשכחן עצרת (דחר) [דאיקרין חד] יומא [תג]. רב בר אבוחה דר' חייא דהוא בר אחתיה דר' חייא כי סליק להתם אמר ליה אבא קיים [א"ל אימא קיימת א"ל אימא קיימת א"ל אבא קיים] א"ל לשמיעה חלוץ לי מנעליי והולך כליו אחרי לבית המרחץ שמע מינה תלת ש"מ שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ושמע מינה מקצת היום ככולו ושמע מינה אבל אסור בנעילת הסנדל ומיבן מוכיח שמי שבאתה לו שמועה רחוקה אינו צריך לישב באבלות כל אותו היום אלא שעה מועטת דמקצת היום ככולו ועכשיו שנהגו לישב כל היום חומרא בעלמא הוא. מצאתי בספר השכס. מי שבאתה לו שמועה קרובה בשבת מונה ששה ימים אחר השבת וכן השיב לי הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל וזה תשובתו. השומע שמועה קרובה בשבת מונה ששה הווא דאע"ג דאין אבלות בשבת דברים שבצנעה נוהג הלכך לא חשבינן ליה כאילו לא שמע עד למחר כיון דשיק ביה אבלות קצת וראיה לדבר מדאמרין כנגמרא מורים חכמים לאבא שאול כשהל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל וכו' ופריך עלה ביירושלמי היאך אפשר להיות שמיני שלו בשבת כלום קוברין בשבת ומוקי לה בבאה לו שמועה קרובה בשבת שמעינן מינה מדקרי ליה שמיני אלמא שבת דיום שמועה יומא קמא חשבינן ליה ולמניינא סליק ואם שמע ביום שלשים בחול כיון שנתחייב מד באבלות נמורה לרברי הפוסקין יום שלשים כלפניו דמי נוהג שבעה ושלשים אבל [אם] שמע ביום שלשים בשבת כיון דלא חוי יום שמועה לאבילות גמורה ולמוצאי שבת נעשית רחוקה התם ודאי חשבינן ליה כאילו לא שמע עד למחר ואינו נוהג אלא יום אחד מיון דלא שייכא ביה אבלות גמורה לא ביום שמועה ולא ביום שלאחריו לאפוקי שמע ביום עשרים ותשעה בשבת דנהי דהאי שעתא לא חוי לאבילות גמורה מיהו למחר מיהא נהגא ומונה ששה הווא. עד כאן תשובתו : אמר ר' יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה בתוך הרגל ולאחר הרגל נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד תני ר' אדא דמן קיסרי קמיה דר' יוחנן שמע שמועה קרובה בשבת ובמוצאי שבת נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד. כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל בשם בעל הלכות גדולות אם שמע שמועה ביום שלשים נוהג שבעה ושלשים בשומע ביום עשרים ותשעה ומסתבר כוותיה וכך כתבו כל הגאונים דיום שלשים כיום שלפניו שלשים דמי ונוהג שבעה ושלשים אך רבינו חננאל ז"ל פי' [דיום שלשים] ביום שלשים ואחד דמי ואינו נוהג אלא יום אחד והביא ראיה מהא דגרסינן בבבורות בפרק יש בכור לנחלה מת הבן כיום שלשים כיום שלפניו דמי ופירוש כיום שלשים ואחד וחייב ליתן חמש סלעים לכתן ר' עקיבה אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן אמר רב אשי הכל מודים לענין אבלות דיום שלשים כיום שלפניו דמי ומפרש רבינו חננאל ז"ל וחשוב דכיום שלשים ואחד שמע והנה הוא שמועה רחוקה ואינו נוהג אלא יום אחד בלבד כשמואל דאמר הלכה כדברי המיכל באבל וליתא דהא דאמר רב אשי דיום שלשים כלפניו דמי לענין נפל איתמר וכלפניו דמי דהיינו ביום

כ"ט והוא השיב כנפל ואין מהבלין עליו והיינו כשמואל דאמר הלכה כדברי המוקל באבל וראיה לדבר שלא תוכל לפרש כיום שלפניו כיום שלשים ואחד הא דגרסינן במסכת תענית פרק קמא איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ועל כרחין שלפני ששים היינו בתוך ששים הכא נמי כלפניו דמי היינו בתוך שלשים ונהוג שבעה ושלשים הלכך הנכון הוא כדברי הגאונים ז"ל וליהא הא דרבינו הננאל ז"ל תשובה זו השיב הר"ר אביגדור ז"ל למורי ר' יהודה אחי שני ז"ל כתבת על אחד שהרגוהו נכרי וקברוהו ולא נודע לקרוביו עד [אח] שלשים [יום] לקבורתו מי השיבה קבורת נכרי קבורה והויא שמועה רחוקה או לא השיבה קבורה תשובה ודיא קבורת נכרי השיבה קבורה כדאמרינן בנמרא מודים להכמים לאבא שאול כשחל שמיני להיות בשבת ערב הרגל שמוחר לגלה בערב שבת ופרך בירושלמי שמיני בשבת היכי משכחת לה הכא אסור לקבור בשבת ומוקי לה בנקבר בידי נכרים מיהו נקבר בידי נכרים אדעתא דישאל אבל הכא דמוטל בביוזון שלא בקברי ישראל וסילקוהו משם קרוביו כשנודע להם אינלאי מילתא דלאו קבורה הוא הואיל והיה עומד להסתלק ולפנותו משם מיד דהוה אקבר המוקל את הרבים דאמר' בפרק נגמר הדין דמותר לפנותו . מיהו דנקבר אדעתא דישאל השיבה קבורה כדמשמע בירושלמי ואע"ג דהתם מוקי לה בענין אחר שבא לו שמועה קרובה בשבת או בהרגו מלכות ובנפל לים משנתיאשו כדתניא באבל רבתי מיהו ממילא שמעינן דהכי הוה דינא דקבורת נכרי השיבה קבורה ותו הא דאמרינן מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עמימים וכי תעלה על דעתך שלא ינהוג אבילות עליו לאחר יו"ט . עוד השיב הר"ר אביגדור כן צדק ז"ל למר יהודה אחי שני ז"ל כתבת אדם ששמע שמועה לאחר הרגל שאם היה בעיר ונהג אבילות במלה ממנו גזירת שלשים מפני שהרגל חשוב כשבעת ימים וגם ערב הרגל שמת מחו הוי כשבעת ימים . הרי ארבעה עשר כשישלים עוד ששה עשר במלה ממנו גזירת שלשים השתא מבעיא לן לזה שלא היה בעיר ולא נהג כלל אבילות מאחר שכטלה לבני העיר במלה גם ממנו אי לא . תשובה . כל שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים כדתניא בהדיא בנמרא והויא שעת שמועה לגבי עומע כסתומת גולל לגבי הנך דמעיקרא שהיה שם בשעת קבורה ואין הרגל מועיל כלום לזה שלא ידע עד לאחר הרגל והכי נמי מסתברא אם ימים הראוין לאבילות שעברו קודם שמועה אינן עולין לו איך יעלה לו הרגל דלא חוי לאבילות ועוד אם היה במקום רחוק מונה לעצמו אפילו לרבי שמעון וכל שבין אי חשבת לרגל וערב דידיה ארבעה עשר דמונה לעצמו אפי' במקום קרוב והואיל ואין מניינו כמניינם לא מסתבר למימר שיועיל לו הרגל כמו להם . והוי ליה ככל שמועה קרובה דנהוג שבעה ושלשים עד כאן תשובתו . וכן מצאתי שכתב ר' זרחיה בעל המאור ז"ל והלך דבריו והיכא דשכיב שכבא בערב החג דקי"ל יום א' לפני החג וחג ושמיני של חג הרי כאן עשרים ואחד יום ובעו למינקט בתר ימי החג ט' ימים ואי איכא מקרובי המת מאן דאתיא ליה שמועה ביום עשרי של אחר החג אי הויא לו כשמועה קרובה או כשמועה רחוקה יש מן התכמים שנכתפק לו [זה הדבר] ותלה הדבר להקל מעום דהויא להו ספק אבילות וכדברי המקיל באבל נקמינן ולדעתי נוטה לי בדבר הזה להחמיר שאין הדברים [נראים] שיעלה הרגל למי שלא בא [לו] עדיין שמועת המת והלא אתה רואה שהקובר את מתו שבעת ימים קודם לרגל במלה ממנו גזירת (שבעה ו) שלשים וזה שקברו בערב החג לא במלה ממנו גזירת שלשים וצריך להשלים מהם אחר החג תשעה ימים אע"פ שכבר עלו לו ארבעה עשר יום קודם שמיני של חג לא במלה ממנו גזירת שלשים כל זמן שלא קיים גזירת שבעה וכל עכן זה שלא ידע ולא שמע במות המת קודם הרגל היאך יעלה לו רגל לעשות לו יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו כעשרים ואחד יום אם אמרו במי שהפסקו לו ימי החג ימי אבילותו יאמרו במי שלא שמע ולא ידע ועוד הרי אמרו מקצת יום שלשים ככולו ואילו כאן דשמע שמועה ביום שלשים הרי הוא כשומע ביום כ"ט אלמא אע"פ (שעלה) [שאמרו] מקצת יום שלשים ככולו למי שנהג אבילות לא עלה למי שלא נהג [כלל] ואף זה כן הלכך מסתברא לי בהא מילתא לחומרא עב"ל:

דין הדברים המותרין לאחר שלשים

[מה] דין קריעה לתופרה ולשוללה בתוך שלשים או לאחר שלשים .

על כל המתים כולן שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים על אביו ועל אמו שולל לאחר שלשים

שליש ואינו מאחה לעולם. שולל פי' רבינו גרשום ז"ל בעמ"ר בלע"ז מאחה קוסי"ר בלע"ז והאשה שוללת לאחר מפני כבודה ירושלמי כד דמך ר' יוחנן אורי ר' היא בר אבא לשלול הקרע בו ביום ולנעול הסנדל בו ביום. אלו קרעין שאין מתאחין הקרע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו חכמה ועל נשיא ועל אב בית דין. תנו רבנן וכולן רשאין למולל לשוללן ללקטן לעשותן כמין סולמות אבל לאחותן אסור אמר רב חסדא ובאחייו אלכסנדר. ירושלמי. איזהו אחיו העשוי כאריג: תנו רבנן רשאי להופכו למטה ולאחותו פי' אלו הקרעין שאין מתאחים רשאי לעשות הקריעה שולים של בגד ולתופרו תפירה יפה ר' שמעון אומר באחייו וק"ל כוותי' ובשם שהמוכר אסור לאחותו כך הלוקח אסור לאחותו לפיכך צריך המוכר להודיע ללוקח. תנו רבנן אמרו לו מת אביו וקרע ואחר כך אמרו לו מת בנו והוסיף תחתון מתאחה עליון אינו מתאחה מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליון מתאחה תחתון אינו מתאחה. תניא כל ז' קרעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקרע ודוקא על אביו ועל אמו ואותן קרעין אי מתאחין או אין מתאחין פלוגתא דרב הושעיא ורב פרה וכוון דלא אפשרי אמי ואתון קרעין אי מתאחין או מצאתי בשם ה"ר אביגדור בהן צדק ז"ל מי שקרע על אביו ועל אמו אסור לעשות פתח בית הצואר ולתפור מן הצד [שאין לך אחיו גדול מזה] וב' ר' בנימין אחי ז"ל נראין דברי הרב ז"ל דאנן בעינין שיהיו קרועים ועומרים לעולם כדילפינן ויקרעם ונראה להוסיף על דברי הרב ז"ל שיהא גם אסור לעשות בו אימרא ולחוק אותו כדי שלא יקרע דבעינן קריעה הניכרת:

[מז] דין מאימתי מותר בתספורת והגל המפסיק בתוך שלשים.

על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו מגדל פרע עד שיגיעו בו חביריו וקיימא לו כאבא שאול דאמר אם חל שביעי שלו להיות ערב הרגל מגלח ערב הרגל דיום שביעי עולה לו לכאן ולכאן פי' למנין שבעה ולמנין שלשים דמקצת היום ככולו הלכך יום שביעי בבוקר עולה לו למנין שבעה ושאר יום שביעי כולו עולה לו למנין שלשים וכוון שקיים היום שבעה שלשים במקצת היום דיי לו ומגלח ערב הרגל דביום שלשים נמי אמרינן מקצת היום שבעה ככולו ואם לא גילה ערב הרגל מגלח אחר הרגל דכשם דגזירת יום אחד ושעה אחת מבטלת גזירת שבעה כך גזירת שבעה מבטלת גזירת שלשים וכן אבל שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל מותר לגלח כרגל דכוון דחל שביעי שלו בשבת אנוס הוא הלכך מותר לגלח כרגל. מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל אם חל יום שמיני שמת אביו או אמו להיות בשבת ערב הרגל כבוד יום [טוב] עדיף ומגלח בערב שבת ויש אומרים שרבינו האי גאון ז"ל התיר לגלח בערב שבת למי שחל שמיני של אביו ושל אמו בשבת ערב הרגל משום דקיי"ל כאבא שאול שאמר יום שביעי עולה [לו] לכאן ולכאן וכן פי' רבינו חננאל ז"ל קיימא לן היכא דחל יום שמיני של אביו ושל אמו להיות בשבת ערב הרגל מגלח אפי' ביום ששי בערב שבת דלענין כבוד יום טוב לא שנא אב ואם ולא שנא שאר קרובים הלכה כאבא שאול בזה ובוה. ולפי גירסת הירושלמי אסור לגלח דגרסינן בירושלמי ר' שמואל בר אבדימי דמכת אימיה תמניא יומא קמי מועדא אתא שאיל לר' מונא אמר ליה כל דבר שהוא חלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיקו בהם כאן עד שישלח פרע או עד שיגיעו בו חביריו [וקרוביו]:

[מז] דין מאימתי מותר ליכנס בבית השמחה.

על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר ל' על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש אמר רבה בר בר חנה ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר פי' וא"צ לשהות ל' יום והנ"מ בפורענא אבל בארישותא עד ל' יום [והני מילי לשאר קרובים מותר לאחר ל' יום] אבל על אביו ועל אמו בין כך ובין כך עד י"ב חודש. ומפרש בירושלמי א"כ היתה חבורת מצוה או קידוש החדש מותר [אפי' תוך י"ב חודש] וכן מצאתי במס' שמחות על אביו ועל אמו עד י"ב חודש [כלומר לא יכנס בסעודה של שמחה] אלא א"כ היתה לשש שמים ונ"ל חבורת מצוה וסעודת מצוה היינו סעודה שעושין לגמרה של תורה כדאמרינן בפ' כל כתבי א"ר יוסי יתיה לו דמי חוינא צורבא מרבנן דמשלים מסכתיה עבירנא יומא טבא [לרבנן] ובאגדת חוית יליף לה מויקץ שלמה והנה חלום יובא ירושלים עד ויעש משתה לכל עבדיו מיכן שעושין סעודה לגמרה של תורה* וכמו כן [מותר לכנס ל]סעודה שעושין לברית מילה נראה לי שהיא סעודת מצוה דגרסינן בפרק ר' אליעזר דמילה תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מצוה שקיבלו ישראל עליהן בשמחה כגון מילה

שנאמר שש אנבי על אמרתך עדיין עושין אותה בשמחה ופי' רבינו שלמה ז"ל שעושין סעודה. והחבר ר' בנימין ב"ר שלמה ז"ל הביא ראיה מהא דאמרינן בכתובות בפרק קמא רב חביבא איקלע לבי מהלא וברין שהשמחה במעונו ולית הלכתא כוותיה משום צערא דינוקא מ"ם אע"ג דלית הלכתא כוותיה לברך שהשמחה במעונו נפקא מינה שהיו עושין סעודה כמו בבית החתונה והבי איתא בברייתא דר' אליעזר פרק כ"ט שתייב אדם לעשות משתה ושמחה באותו היום שוכה למול את בנו כאברהם שנאמר * (וימל אברהם את יצחק בנו. ולמפרש אחר מצאתי והלכתא מי שמת קרובו אסור ליכנס לבית השמחה כגון סעודת אירוסין או סעודת נשואין כדי לאכול אבל ליכנס בלא אכילה מותר. מפי ר' ואין חילוק בדבר דאסור לאכול בבית השמחה בין עם החתן בין עם המשמשין עד שלשים יום ועל אביו ועל אמו אסור לאכול עד שנים עשר חודש ועל שמחת שבוע הבן רגיל ר' לומר לאו שמחה היא כדאמרינן במסכת כתובות דלא מברכינן שהשמחה במעונו משום צערא דינוקא דהעם פרודין על הגער ולא שמחה גמורה היא ושטא לא גרע גבי אבילות משמחת מריעות ויש להחמיר בדבר עד כאן דבריו ואינו נראה לי מהמעם אשר כתבתי. ועוד מצאתי שאלו את הר"ר אליעזר אם אבל מותר להיות בעל ברית מפני שברית מילה שמחה היא. והתיר. אבל ליכנס למעודה. אסור. וכן הורה הלכה למעשה. ובשם הר"ר שמחה מאישפירא ז"ל מצאתי מי שמת לו מת ולא נודע לו ונודע לבני עירו מותרין היודעין לזמנו כסעודת מצוה שהרי אבילות מן התורה לא חלה עליו עד שעת אנינת לב שהרי שבעה ושלושים אינם אלא משעה ששמע:

[מח] דין מאימתי מותר בנשואין בין לארס בין לכנוס.

תנן רבנן כל שלשים יום לנשואין. מתה אשתו אסור לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו ג' רגלים. ושמעתי מעם מפי מורי הר"ר יהודה אחי שני ז"ל שאמר בשם הר"ר מאיר ז"ל לפי שבעון נדרים אשתו של אדם מתה שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך ובבל תאחר עובר משעה שעברו שלש רגלים הלכך אסור לישא אשה עד שיעברו שלשה רגלים ר' יהודה אומר רגל ראשון ושני אסור שלישי מותר. ואם אין לו בנים מותר לישא אשה לאלתר. מפני ביטול פריה ורביה. הניחה לו בנים קטנים מותר לישא אשה לאלתר מפני פרנסתן. ירושלמי בפרק החולץ ליבמתו חוץ מן האלמנה מפני האיבול. וכמה היא האיבול שלשים יום הא דתימר בנשים אבל באנשים שלש רגלים שיש לו בנים אבל אין לו בנים מותר מיד כשיש לו מי שישמשנו. אבל אין לו מי שישמשנו מותר. ובשם ר' יוסף הכהן וזכר ונקבה בראם וקיימא לן כבית הלל ואם היה לו בנים ומתו והיה להם בנים כבר קיים מצות פריה ורביה דתנו רבנן בני בנים הרי הן כבנים ולא שנא ברא לברתא ולא שנא ברתא לברא או ברתא לברתא וברא לברא בכלוהו קיים מצות פריה ורביה ודוקא תרי מתרי אבל תרי מתר ברא לא ובשם רבינו [שמחה] משפירא ז"ל מצאתי חתן לכנוס בתוך שלשים יום אבלו אפי' אין לו בנים אסור והא דתניא בפרק ואלו מגלחין במועד קמן אבל אין לו בנים או שהיו לו בנים קטנים מותר לישא אשה לאלתר קאי אמתה אשתו דאסור לישא אשה אחרת עד שישלימו לה ג' רגלים וקמ"ל דאם אין לו בנים מותר לישא אשה אחרת לאלתר לאחר שלשים יום כשאיר אבילים דתניא לנשואין שלשים יום והבי מתניא באבל רבתי אבל אין לו בנים או שהיה לו בנים קטנים מותר לישא אשה אחרת אפי' לאחר שלשים יום ומעשה ומתה אשתו של ר' יוסף הכהן ואמר לאחות אשתו הכנסי וגדלי בני אחותך ייש לפרש הכנסי לביתי לא לשון כניסת חופה אלא לשון הכנסה שתהא נכנסת לביתו כדי לגדל בני אחותה ואעפ"כ לא בא עליה עד לאחר שלשים יום פי' לא כנסה לחופה

עד לאחר שלשים יום ובירושלמי בפרק החולץ בגמרא חוץ מן האלמנה מפני האיבול גרסינן אע"פ שכנסה לא הכירה עד לאחר שלשים יום איכא לפרושי נמי אע"פ שכנסה לביתו דאם נפרש שהכניסה לחופה בתוך שלשים מאי רבותא דלא בא עליה והא עיקר ליכא אלא משום שמחת נשואין ושמחת הסעודה כדאיתא בפ' החולץ והו' אי שרי בתוך שלשים למה לא התירו לישא נשים בתוך המועד למי שאין לו בנים וקודם הזמן דמארסין ואין כונסין במס' משקין לא מפלוגינן בין שיש לו בנים לשאין לו בנים הלכך נראה דאסור בתוך שלשים. ובתשובות רבינו תם ז"ל מצאתי שהתיר לכנוס בתוך שלשים מן הירושלמי שכתבתי. מדקתני מותר לישא אשה לאלתר משום פריה ורביה ולא הביא רביה מאבל רבתי דהתם עיקר הברייתא ומפרש דההוא לאלתר לאחר שלשים לאפקוין שאין צריך להמתין שלשה רגלים וגדולה מזאת העירו משם רבתי חכמי אשפזרא שהתירו לכנוס בתוך שלשים ימי אבלה של כלה ותימה היא שהרי הכלה אינה מצווה על פריה ורביה בשלמא אם היו מתירין לחתן הזה אמינא קיום מצות פריה ורביה של חתן ידחה האיבול אלא היאך יאמרו לכלה חטאי כדי שיוכה חברך החתן והא אין מאבילין לאדם דבר האסור לו. ועוד מעשים בכל יום שדוחין החופות שנה או שנתים לאותן שאינן אבלים ואין חוששין לפריה ורביה:

דיני שלש רגלים וראש השנה ויום הכפורים.

[מט] דין ימים טובים שאירעו בתוך שבועה או בתוך שלשים.

הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל במלה ממנו גזירת שבעה שמנה ימים לפני הרגל במלה ממנו גזירת שלשים מפני שאמרו שבת עולה [למנון ד' ימי אבלות] ואינו מפסיק רגלים מפסיקין ואין עולין בו. ת"ר קיים כפיית המטה קודם הרגל ג' ימים אינו צריך לכפותה אחר הרגל דכרי ר' אליעזר וחכמים אומרים אפי' יום אחד אפי' שעה אחת ומסקנא א"ל רב חביבא מסורא דפרת לרבינא הלכתא מאי אמר ליה אפי' יום אחד אפי' שעה אחת וכן הלכתא ר' אליעזר אומר מיום שחרב בית המקדש עצרת כשבת וקיימא לן עצרת כרגלים דאמרין דרש ר' עיננו בר ששון אפיתחא דבי נשיאה יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן ארבעה עשר יום רבן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים. אמר גידול בר כנשיא אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל וקיימא לן כאבא שאול דאמר אם חל שביעי שלו להיות ערב הרגל מגלח ערב הרגל דיום שביעי עולה לו לכאן ולכאן למנון שבעה ולמנון שלשים גזירת מקצת היום ככולו הלכך יום שביעי בבוקר עולה לו למנון שבעה וכיון שקיים גזירת שלשים במקצת דיו לו ומגלח ערב הרגל דביום שלשים נמי אמרין מקצת היום ככולו ובמלה ממנו גזירת שלשים לגמרי דכשם שגזירת יום אחד ושעה אחת מבטלת גזירת שבעה כך גזירת שבעה מבטלת גזירת שלשים:

[נ] דין אבלות שהפסיקו הרגל בתוך שבעה אם עולה לו מקצת היום ככולו.

מצאתי במנהגות הגאונים ז"ל מעשה ועמד ר' ישמעאל (ט) מאבילותו ערב יום טוב מבעוד יום והלך לבית הכנסת ולא התפללו אצלו מנחה בבית האבל כמו שעשו כל השבת כולה ומעם הדבר מפי הגאון אביו מפני שיו"ט מפסיק גזירות שבעה וגזירות שלשים וכשם שמבטל גזירת ל' ויכול לרוחץ ולהסתפר עיו"ט כך מבטל גזירת שבעה ועומד מאבילותו מבעוד יום עד כאן מצאתי ואינו נראה לי דהא קיימא לן כרב הונא ברביה דרב יהושע דאמר אם חל שלישי של אבל להיות ערב הרגל שאסור ברהיצה עד הערב והוא הדין ליום ששי דלא אמרין מקצת היום ככולו אלא ביום שביעי הלכך מתפללין אצלו מנחה וסמוך לערב עומד מאבילותו וכן המנהג:

[גא] דין הקובר את מתו ערב ראש השנה מהו לגלח ערב יום כפור וכן הקובר את מתו ערב יום כפור מהו לגלח ערב החג.

דרש (בר) [רב] עיננו בר ששון אפיתחא דבי נשיאה יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן ארבעה עשר יום אדבריה רב פפא לרב אדא סבא ודרש יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום אמר רבינא הלכך יום אחד לפני החג והו' ושמיני שלו הרי כאן עשרים ואחד יום פ' ולא צריך למינקט בטר הרגל אלא תשעה ימים בלבד ומקצת היום ככולו

ככלו וכן הלכתא. כתב הר"ר ורחיה בעל המאור ז"ל היכא דשכיב שבבא בערב ראש השנה דקו"ל יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום איכא מאן דאמר בעי לשלומי עלייהו שיתא עשר יומי דהוי להו תמניא יומי דקמי יום הכיפורים ויום הכיפורים שבעה הרי כאן כ"ט יום ולכי נפיק יומא דכיפורי משלים עלייהו מקצת יום שלשים. ואיכא מאן דאמר מותר לגלח ערב יוה"כ שכיין שיצא בימים של חול וחלה (עלייהו) [עליו] מקצת גזירת (יום) שלשים עלתה לו מקצתה ככולה ואע"פ שלא קיים גזירת שבעה. ואם (חלו) [בטלן] שמונה ימים או שבעה [ימים] קודם הרגל בטלה גזירת שלשים מפני יום אחד או מקצת היום שחלה עליו גזירת שלשים כ"ש זה שחלה עליו גזירת ח' ימים ואין אנו חוששין אם לא קיים גזירת ד' שהרי כבוד הרגל מפסיקו ומותר לגלח משום כבוד יוה"כ ואם מי שקברו אחר ר"ה מיד הותר לגלח בערב יוה"כ [שהוא יום ד'] (ובטלה לה גזירת שלשים לגמרי) כ"ש (מי) [זה] שקברו בערב ר"ה שמתו לגלח בעיוה"כ [בטלה לה גזירת ל' לגמרי] וכן דעתי בזה להתיר וכן הקובר את מהו בערב יוה"כ מותר לגלח בערב החג. והר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל השיב למורי ר' יהודה אחי שני ז"ל כתבת [מי] שמת לו מת בערב ר"ה מהו בתספורת בערב יום הכיפורים מי אמרין הרי כבר עברו שמונה ימים לפני הרגל ובטלה ממנו גזירת שלשים או דילמא מדאמר תלמודא ערב ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום מנדחת לחשבונא משמע דמשלים כל שלשים. תשובה. מקובלני דאסור בתספורת והא דתנן יום הכיפורים כגלים הני מילי הקובר את מהו שבעה ימים קודם לכן דכיון דמנה שבעה ונהג בהן אבילות כדנים מכאן ואילך קילא מצות שלשים להתבטל מפני יום הכיפורים דחשיב כרגל אבל קברו ערב ראש השנה דלא נהג אבילות שבעה מפני ראש השנה שביטלה לא קילא גזירת שלשים להתבטל שיהא מותר בתספורת בערב יום הכיפורים והיינו דאמרין כנמרא ערב ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום דמשמע דצריך להשלים. אי נמי מצינן למימר דאין שבעה מבטלין גזירת שלשים אלא לענין תספורת לבד דהני כבוד הרגל הוא אבל ליכנס לבית השמחה לא ותדע דפלונתא דאבא שאול ורבנן בגילוח מיירי ואע"ג דאבא שאול שרי לגלח אפי' אחר הרגל אם לא גילח ערב ידידיה מעמא דמילתא הואיל דאישתרי אישתרי מיתו תחילת היתור ועקרו לכבוד הרגל היה. הילכך האי דנתת לחושבנא היינו ליכנס לבית השמחה שצריך להשלים עוד ששה עשר יום עד שלא יכנס לבית השמחה :

[נב] דין הנפטר ביום טוב לאבילות ולקבורה ולכל דבר.

אמר רבא מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל ואפי' בשני ימים טובים של ראש השנה מה שאין כן בכיפה. אמר ר' זוטרא לא אמרן אלא דאישתהי אבל לא אישתהי לא משהינן ליה ורב אשי אמר אע"ג דלא אישתהי לא משהינן ליה מ"ט יו"ט שני לגבי מת כחול שוויא רבנן אפילו למיגד ליה גלימא ואפילו למינז ליה אסא. אמר רבינא והאידנא דאיכא חבריה חיישינן. כתב הר"ר אליעזר (משול) [משוליסילה] בשם רבינו תם ז"ל אפי' אנן דלית לן חברי אסור דהוי דבר שנאסר במנין דצריך מנין אחר להתירו ומעשה באחד שקבר את מהו ביום טוב שני ונידוהו. ע"כ דבריו. ואני מצאתי בשאלות אשר שאל הר"ר יצחק ב"ר משה מרבינו ישעיה ומרבינו אליעזר ב"ר שמואל מורונא ז"ל מעשה היה והולכו את המת ביום טוב שני לעיר אחרת וכעס עליהם רבינו תם ואע"פ שלא היה באותו העיר בית הקברות מפני שהיה להם לקוברו באותה העיר ולאחר יו"ט יוליכו אותו לעיר אחרת ואם זה המעשה אשר הביא הר"ר אליעזר (משול) [משוליסילה] א"כ אינו מפעם משום חברי ואפשר שהוא מעשה אחר ובעל הדברות ז"ל כתב והשתא דליכא חברי אזלינן בתר מנהגא. (* כהלכות גדולות. הנו רבנן מועד עצמו עולה למנין שלשים ואינו עולה למנין שבעה ובעי למינקט בתר הכי שבעת ימי אבילות ומונה שלשים יום מיום שנפטר [המת] ואע"ג דליכא אבילות במועד דברים שבצנעה נוהג כנון תשמיש המטה והכי אמרו כושמיה דגאון ז"ל היכא דשכיב ליה שיכבא ביום טוב ראשון או ביום טוב שני או בתולא דמועדא או ביום טוב ראשון של יום טוב אחרון לא נהיג אבילות עד דנפקייומי טבא כולהאבל יומא בתרא דמררבנן הוא. מיסלק סליק ליה למנין שבעה. ואבילות לא נהיג ליה ביה כלל אבל שכיב ליה שיכבא ביו"ט שני [של יו"ט האחרון או ביו"ט שני] דעצרת כיון דעיקר אבילות יום ראשון הוא דכתיב ואכלתי הטאת היום

(*) כ"י כתיב בנתי סוף הלכות אכל.

היום הייטב בעיני ה' היום אסור ולמחר מותר ובתיב ואחריתה כיום מר וכיון דיום ראשון דאבל מדאורייתא ויום [טוב] שני ספיקא הרבנן אתא עשה ודאי דיחיד ודחי ספק עשה דרבים וכן כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל ורבינו חננאל ורבינו ישעיה ז"ל וכן מצאתי במנהגות מנצא ולגאון אחר ז"ל מה שנמצאו כתוב בהלכות גדולות בהלכות אבל דיום שמיני של פסח עולה למניין שבעה לאו דסמכא היא וליתא כלל דלא אשכחן דפליגו רבנן בין קדושת יום טוב ראשון לקדושת יום טוב שני אלא לקבורת מה בלבד וכדבא דאמר רבא מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל ולקבורת מת נמי לא אמרן אלא למיגד ליה גלימא ולמיגד ליה אסא אבל לעניין אבלות כי הדרי נינהו דתנן שבת עולה ואינה מפסקת רגלים מפסקין ואינן עולין ובתר ריגלא בעו למינקט שבעת ימי אבלות. ועוד מצאתי רבינו שלמה כהן משום אביו חולק על הא דבעל הלכות גדולות ורבינו יצחק פאסי ורבינו חננאל ושאר הגאונים וגם הר"ר ברוך מירוינשבורגו ז"ל חולק על הגאונים שפסקו דמאן דשכיב ליה שויכבא ביום טוב שני נקיף שבעה מיומא דמית ביה ונהיג ביה אבלות ומביא ראיה מהא דגרסינן בפרק קמא דכתובות הרי שהיתה פתו אפיה וטבחו טבוח ויינו מוזג ונתן מים על גבי בשר ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונהג שבעת ימי משתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות ופי' רבינו שלמה ז"ל והתירו לו להכניס את המת לחדר שלא יקברוהו דאם כן תלה האבילות בסתימת הגולל כדלקמן ושוב לא יוכל ליכנס עד שיעברו ימי האבל ופורש ויקברו את המת מיד בכיון דחלה עליו חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבלות וחיללא ונהג ז' ימי המשתה ע"כ לשונו. הא למדת שאע"פ שרגל דחתן דרבנן הוא אפי' מבטל אפי' יום ראשון דאבילות עד כאן ראיתי של רבינו ברוך ז"ל. ומצאתי שכתב מאן דהוא על דבריו ונראה דשבעת ימי המשתה יש להם סמך מן התורה לכטל אבלות כי ההוא דפרק קמא דמועד קטן גמרא ר' כאייר אופר רואין את הנגעים ותניא וביום הראות בו יש יום שאתה רואה בו וכו' מיכן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו ולאיצטליתו ולכסותו שבעת ימים וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל דברי ר' יהודה פי' רבינו שלמה ז"ל דנוהגין היו לעשות שבעת ימי המשתה לחתן ונותנין לו שבעת ימים שלא ייראה לכהן הואיל ועדיין לא נראה לכהן לא יתחיל לכתחילה בימי חתונה ובימי הרגל ור' אומר אינו צריך הרי הוא אומר וצוה וכהן. ופנו את הבית וכו' ודבר הרשות איכא בניניהו פי' דר' יהודה דוקא לדבר מצוה נותנין לו הסתנה שלא ליראות לכהן אבל לדבר הרשות אינו צריך להמתין [ולר' אפי' לדבר הרשות] הא למדת דמדמי רגל דחתן לרגל דאורייתא כרי לכטל אמירת כהן שלא יאמר טמא. ואע"ג שאינו טמא עד שיאמר הכהן טמא מכל מקום דמאי איצטרך רחמנא להתיר הסתנה שלא יראה לכהן. ש"מ דכרגל דמי לענין הנגע הוא הדין לענין אבל דתרווייהו כי הדרי נינהו אבל ומנודה ומנוגע להרבה דברים ואע"ג דר' פליג ולפי דבריו אינה ראיה וקיימא לן הלכה כר' מחבירו הא לא קשיא דיש לוטור דהקיא דכתובות ר' יהודה היא וכל זה דחקתי לפרש כדי לקיים דברי הגאונים ז"ל. מיהו אף על פי שקיימתי דברי הגאונים ז"ל הר"ר אליעזר ב"ר יואל הלוי ז"ל היה חולק על הגאונים וגם בספר הדינים של רבינו יהודה הכהן חולק ואומר דלעולם נקיף שבעה אחר הרגל וכבר היה מעשה במורי ר' יהודה החסיד ז"ל שהיה יום מיתה ויום קבורה ביום טוב אחרון ולא נהג אבלות ולא הביא ראיה לדבריו רק שהיה אומר הלילה לי לחלל יום טוב ורבתי שבביהם מורין הלכה כדברי הגאונים לישב באבילות ביום טוב אחרון או ביום טוב שני של עצרת כשהוא יום מיתה ויום הקבורה. וכשנפטרה אשתו של ר' יצחק נ"ע ביום טוב ראשון של סוכות וקודם התפלה ביום טוב שני ליווה כל הקהל וקברוה ולא הלכו לביתו לנחמו וישב בעלה לאחר הסוכות ששה ימים בלבד כך הורה לו רבינו שמואל הלוי ז"ל ועוד היה מעשה באחד שמת ביום טוב שני של ראש השנה והצריכו את קרוביו לישב באבילות על פי הגאונים. ויש שרצו לפטור משום דשני ימים טובים של ראש השנה קדושה אחת היא ואמרו אל הגאונים כי שאר הגאונים כתבו או ביום טוב שני של עצרת מהו הוצרכו להזכיר של עצרת אם אין בדעתם למיעוטי יום טוב שני של ראש השנה. ועוד היה מעשה שהל יום טוב ראשון של ימים אחרונים בשבת ובו ביום נפטרה אשה אחת ונקברה באחד בשבת שהוא יום טוב אחרון והוצרך מורי הר"ר יעקב בן הר"ר יצחק הלבן לישב קרוביה באבילות כדברי הגאונים

הגאונים. מיהו ליתא דעד כאן לא פסק רבינו חננאל ורבינו יצחק אלפסי אלא דוקא כגון שהיה יום מיתה ויום קבורה ביום טוב אחרון אבל כי האי גוונא לא עד כאן דבריו. והנראה בעיני דכברי הר"ר ברוך ושאר הגאונים שאומרים שאין לנהוג אבילות ביום טוב אחרון ואע"פ שהוא יום מיתה ויום קבורה כדמכח בפרק ואלו מגלחין דגרסינן התם אבל אינו נוהג אבילותו ברגל שנאמר ושמחת בחגך אי אבילות דמעיקרא הוא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד. אי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחה עשה דרבים ולא קא מפליג בין יום טוב ראשון ליום טוב שני ואדרבא מהא מתני' ומברייתא זו שהביא זה החבר יש ראייה להשיב על דברי ר' יצחק ורבינו חננאל ולהביא סעד וסיוע לדברי הר"ר ברוך ושאר הגאונים ז"ל שסוברים כן. דתנן ר' מאיר אומר רואין את הנגעים להקל אבל לא להחמיר ר' יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר כו' וקיימא לן ר' מאיר ור' יוסי הלכה כר' יוסי. וכן מן הברייתא דתניא וביום הראות כו' מיכן אמרו חתן שגולר בו נגע כו' וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל ולא שנא יום טוב שני מיום טוב ראשון והכי נמי לגבי אבילות לא מצערינן ליה כל ימי הרגל לישב באבילות דאבל ומנוגע איתקש להרדי להרבה דברים ועוד לגבי חתן אמרינן דנותנין לו זמן ואפילו לאיצטלתו ולכסותו כדי שלא לצערו כל שבעת ימי המשתה כל שכן ברגל דלא מצערינן לאבל לישב באבילות. ועוד אם אתה מצריכו לישב באבילות אתי לזלוולי ביום טוב שני. ועוד שלא מצינו חילוק בין יום טוב ראשון ליום טוב שני אלא קבורת המת בלבד ואדרבא מרשלוו מתם הוזהרו מנהג אבותיכם בידכם היוינן כאלו לא בקייאין בקביע דירחא ואין חילוק בין יום טוב ראשון ליום טוב שני. ועוד ראייה דתנן הרגלים מפסיקין ואינן עולין ועל כורחין אינן עולין למנון שבעה קאמר דאי למנון שלשים הא קיימא לן דרגל עולה למנון שלשים. אלמא בהדיא מוכח שאין אבילות נוהג במועד. הלכך הנכון הוא כדברי הר"ר ברוך ושאר הגאונים שיש להם זאת הסברא והמקל לישב באבילות נראה בעיני כמחלל כבוד יום טוב:

[נג] דין הפירת כוכין וקברות במועד להקבר בהן אחר המועד.

אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מתנכין את הכוכין פי' אין חופרין כוכין וקברות בחולו של מועד להקבר בהן אחר המועד כן פירשו רבינו חננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל מאי כוכין ומאי קברות אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין. אבל מתנכין את הכוכין. אמר ר' יהודה שאם היה ארוך מקצרו. במתניתא תני מאריך בו ומרחיב בו וארון עם המת בחצר פי' עושין ארון עם המת בחצר כי אם יעשו בחוץ יאכרו כל העם מותר לעשות מלאכה בחולו של מועד שאינן יודעין שמת לו מת. תנינא להא דתנו רבנן עושין כל צורכי המת גזוויין לו שערו וכבבסין לו כסותו במים ועושין לו ארון מנסרים המנסרים מערב יום טוב רבן שמעון בן גמליאל אומר אף מביא עצים ומנסרין בצנעה בתוך ביתו והלכה כרבן שמעון בן גמליאל דסתם מתני' כותיה: ירושלמי לא שנו אלא באדם שאינו מפורסם אבל אם הוא אדם מפורסם עושין לו ארון אפי' בשוק. כד דמך ר' תנינא עבדו ליה רבנן ארונא בשוק. והכל מודים שלא יקוין לו ארזים ודכוותה לא יחצוב לו אבנים ואם היו חצובות פלוגתא דר' יהודה ורבנן. מצאתי למפרש אחד והא אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני שראית דהיטן אפילו בתדרי חדרים אסור והכא אמרינן בצנעה אין בפרהסיא לא ותירץ שני לומר דבמסכת שבת פרק חביות שנשברה מקשינין ליה לרב מספחם מתניתין ומתירץ תנאי הוא וכו' ומתברר דהלכה כמתניתין כדאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ולא סמכין אדרב והלכך מת בחולו של מועד עושין לו קבר דכיון דאמרינן יום טוב שני לגבי מת כחול שויה רבנן כל שכן בחולו של מועד שמתר בכל מלאכות הצריכות למת וארון עושין לו בבית שהמת שם ולא כדרך חול. ואצל המת היינו בחצר דקתני במתניתין כלומר בצנעה ולקמן באידך פרקין אשכחן עובדא כולא כרב מפי ר' עד כאן דבריו. וגם הר"ר שמחה מאישפורה ז"ל מצאתי שמקשה על הא דרב מפרק במה בהמה יוצאה ולא בזוג שבצוארה דמיחוי כמאן דאזיל לחיננא. וגם בפרק אע"פ בכתובות אמרינן צינור שעלו בו קשקשים ממעכו ברנלו בצנעה. ובירושלמי מצאתי שמקשה על הא דרב אין שוחטין בגומא וכו' ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינין מתניתין פליגי על רב. בית שהוא קמור ארבע אמות אין שופכין בתוכו מים בשבת ותני עלה אם היתה מוחילה מותר. עונת גשמים מותר. צינורות מקלחין

אסור תני בר קפרא אם היה מקום צנוע מותר ועוד מקשה לרב כמה קושיות ויש לומר דלית הלכתא כוותיה. גרסינן בסוף מסכת כתובות אמר ר' חייא בר יוסף עתידין צדיקין שיעמדו בלבושיהם קל וחומר מהמה ומה חמה שנקברת ערומה ויצאה בכמה מלבושים צדיקין שנקברין במלבושיהן על אחת כמה וכמה:

סליקו להו הלכות שמחות הנחמדים מזהב ומפז רב והלכותיו חמשים ושלוש וסימנם ויטע ה' אלהים ג' בעדן נפשי בתוכו תלין:

צדקי יה על ספר המצא	גם את דיני לאור הוצא
בר נקי מכל חמא אשמה	תתן אותי תמיד ורצה
אברהם חסרו זכרה לי	וזכות נעקד עם תם נרצה
הרופא לשבורי הלב	חזק עבדך הודך רוצה
ינעם חבלי כך כל חיי	ובעת מותי תמים אצא
שם ושארית טוב תתן לי	בזה גם בבא אתרצה.

הלכות מילה

צרפתי בצרוף כסף אלהים נורא עלילה
 דבקני בערותיך ונאהבם מאד בלי תפלה
 קרבן דמינו להקריב לפניך בששון וגילה
 יען כי שמך עלינו נקרא להתהללה
 הבאתנו בברית אתך מרוב אהב נפלא
 חותם ברית קדש חתמיתנו לך לסגולה
 זור הזרות והפרשת מחלקך מושכי ערלה
 קולי שמעה כחסדך בעורכי שיח ותפלה
 ואמצי לבאר כהלכה חוקי הלכות מילה

וזה סדר הלכותיה.

- א דין הנימולין בין בזמן ובין שלא בזמן:
 ב דין מכשירי מילה שרוחין את השבת:
 ג דין המהל:
 ד דין ברכת מילה ופירושה:
 ה דין תפלה בבית הכנסת שיש בה מילה:

- ו דין למה נהגו לתקן כסא כבוד:
 ז דין למה נהגו להדליק נרות בבית הכ"ג שיש בו מילה:
 ח דין הבאת תינוק לבית הכנסת וכריתות ברית עם בעלי ברית וכל סדר מילה:
 ט דין שצריך אבי התינוק לעשות משתה ביום מילה וסימנם ב"א ברוך ה':

[א] דין הנימולין בין בזמן בין שלא בזמן.

בתנן בפרק ארבעה נדרים התירו חכמים. ר' ישמעאל אומר גדולה היא המילה ששלוש עשרה בריתות נברתו עליה ר' יוסי אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את השבת החמורה. ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שלא ניתלה למשה הצדיק עליה מלא שעה. ר' נחמיה אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את הנגעים. ר' אומר גדולה היא מילה שכל מצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שכל שנאמר התהלך לפני והיה תמים. ואומר ואתנה בריתי ביני וביניך. ד"א גדולה מילה שאילולא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנאמר בה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ובברייתא נביא ד"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שנאמר כי על פי הרבנים האלה ברתי אתך ברית. ובבראשית רבא דורש ברי"ת הרי תרי"ב והמצוה עצמה הרי תרי"ג. מצאתי מי יעלה לנו השממך בתחילתו רמזו מילה ובסופו שם של ארבע אותיות. לומר כמה גדולה מילה שהיא כביכול למעלה

למעלה משמו. ועוד מצאתי אמרין במס' תענית עולם אחד מששים בנן. העולם היא כמלא זרת שנאמר ושמים בורת תכן נמצא שהגן ששים זרתות הורת היא ג' ספחים נמצא שהגן הוא מאה ושמונים ספחים מילה במילוי מ"ם יו"ד למ"ד ה"א יעלה מאה ושמונים לומר המקיים מצות מילה וזכה לגן. בקידושין פרק קמא תנו רבנן האב חייב בבנו למול ולפדותו. למול מנלן דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו ואי לא מהליה אבוהי מחייבי בי דינא למימהליה דכתיב המול לכם כל זכר והיבא דלא מהלוה בי דינא מחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו. ואשכחן מיד לדרות מנין תנא רבי ישמעאל כל מקום שנאמר צוואה אינו אלא וירד מיד ולדרות והבא כתיב צוה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים ואם לא מל עצמו ענוש כרת דכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא וגו' אבל אכיו ובית דין לא קיימין עליה בכרת: ומצות מילה ביום שמיני ללידתו ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדרותיכם וכתיב אשה כי תזרע וילדה זכר וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו (6) מלמד שכל היום כשר למילה אלא הזריזין מקדימין למצוה דכתיב וישכם אברהם בבוקר. ובפ"ב דמגילה גרסינן אין קורין את המגילה ולא מוהלין ולא טובלין [אלא ביום] וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתגן החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר (כשר) [יצאן]. ומילה בין בזמנה בין שלא בזמנה לא מהליגין אלא ביממא דתניא אין לי אלא הנימול לשמונה שיהא נימול ביום מנין לרבות תשיעי ועשירי ואחד עשר ושנים עשר וכן כל שאר הנימולים [שאין נימולין אלא ביום] ת"ל וביום השמיני ימול ותנן קמן נימול לשמונה לתשעה לעשרה לאחר עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר. כדרכו לשמונה נולד בין השמשות בשבת נימול לתשעה. בין השמשות בערב שבת נימול לעשרה י"ט לאחר שבת נימול ל"א שני ימים טובים של ראש השנה נימול ל"ב: תשובות רבינו יצחק בר שאול זצ"ל (3) על בן הנולד סמוך לחשיכה אך היה נראה יום אבל היו כוכבים קטנים נראין מאד נראה לי כי יש לסמוך על כוכבים לספק לכל הפחות ולמול למחרת כיון שלא יהיה יום המחרת לא שבת ולא יום טוב ואע"פ שהיה הרקיע מנהיר כעין אור היום פעמים שאין מתחיל החשיך מהר כל כך אע"פ שהוא כבר לילה אפי' כשאין אור הלכנה כלל בתחילת הלילה כ"ש כשיש אור הלכנה ואע"פ שפעמים שמשנתן סדרי בראשית כדאייתא במועד קמון כי נח נפשיה דפלוני איתחמיא כוכבי ביממא זהו שעדיין היה ידוע וברור שעדיין היה יום גדול. אבל סמוך לחשיכה אין לתלות אלא בחמה ואפי' למחרתו שבת הרעת נוטה ומכרעת לסמוך על הכוכבים שכתבת שהיו נראין קטנין מאד אע"פ שיש לומר שאם היה לילה היו נראין גדולים ביותר כי מתוך ההלכה משמע שמשעת ראייתן יסמכו עליהן לענין איסור מלאכת שבת אפי' אם אינן נראין קטנים מאד לחשוב לילה עליהן בפחות מג' לכל הפחות נחשוב אותן כבינונים ובשלשה מהם לילה ואין לומר דכוכבים קטנים דקאמר לסמוך עליהן לענין מלאכה בין לקולא בין לחומרא היינו כוכבים הידועים שבשיהיה לילה יהיו גדולים ודווקא לבקיאין בשמות הכוכבים הקטנים וידועים מקום קביעתן מהני אבל לשאינן מכירין לא ועוד שהגדולים שהיו נראין גדולים בשעת לידת הנולד מוכחין על הקטנים הנראין קטנים מאד שאינן מן הקטנים הנראין ביום ויום סמוך לאלתר ואם להוצאת ראש הנולד חוץ לפרוודור ראו הכוכבים נראה לי כיון שראוי לחלל עליו את השבת כ"ש כאן שאין כאן חילול שבת אבל אם לאחר הוצאת הראש נשתהא שעור מרובה טרם ראות הכוכבים אז אין לסמוך על הכוכבים ואם לפי שיעור המשערין דומה להם בבירור שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שענינהן רואות ויהיה נימול לשמונה אפי' אירע בשבת אפי' החזיר ראשו ונשתהא לחזור ולהוציאו עד הלילה ואם יש שום ספק יהא נימול לתשעה אפי' יהא בחול עד כאן תשובתו. ירושלמי בראש השנה פרק אם אינן מכירין אותו אמר עד אחד נולד לאיש פלוני בשבת מלין אותו על פיו חשיכה מוצאי שבת מטלמלין על פיו ר' אמי מטלמל על פומא דמליתה ר' מתניה מטלמל על אבריתיה דהורא ר' אמי מל על פי נשים דאמרן שמשא הוה על סוסיתה. תנו רבנן ערלתו ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא ספק דוחה את השבת פי' כגון ספק בן שבעה ספק בן שמונה ומילה גופא דרחיא שבת יליף לה מקרא אמר רבי יוחנן וביום השמיני ימול אפילו בשבת וכל שכן דרחיא יום טוב. ובמעמיה הר"ר שמחה מאישפירא ז"ל מצאתי מילה בגימטריא פ"ה ואמרין בפרק כל כתבי ספר תורה שיש בו ללקט פ"ה [אותיות] מצילין אותו מפני הדליקה בשבת מיכן

(6) כ"י ג' נוסף ומניח וביום השמיני ימול כתר ערלתו. (3) כ"י ב' איתא ר' יצחק בר שאול ז"ל.

שניתנה שבת לידחות אצל מילה. נחזור לברייתא ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת ר' יהודה אומר אנדרוגינוס דוחה את השבת וענוש כרת פי' אם לא מל: ונולד כשהוא מהול פסק רבינו תם דאין צריך להשיף ממנו דם ברית דקיי"ל כת"ק דאמר אינו צריך אבל הגאונים פסקו דאין מחללין עליו את השבת אבל כהול ודאי צריך להשיף ממנו דם ברית וכן השיב רבינו ז"ל. כללו של דבר רבנן קמאי הכין אסכמו שצריך להשיף ממנו דם ברית [בהול אבל לא בשבת] אבל מהו בנתת דצריכא מילתא למיבדקה יפה יפה בידים ובמראית העין ולא בפרזלא דלא לעייק ליה ואין מברכין על המילה אלא אם כן נראית לו ערלה כבושה נוראין ונזהרין היאך מלין אותו אם נראית לו ערלה וממתינין לו הרבה ואין חוששין לשמיני שלא יבא ליד סכנה. ובאנדרוגינוס כתב רבינו יצחק פאסי ז"ל איכא מאן דאמר מרקא מפרש רב אסרא למעמיה דר' יהודה שמע מינה דהלכתא כוותיה וגאון קאמר דאין הלכתא כוותיה: וגר אע"ג דאימהול בארמילתיה צריך להשיף ממנו דם ברית ועד דמתפח לא משבילינן ליה כך פסק רבינו [יצחק פאסי] ז"ל וכתב עלה רבינו ישעיה ז"ל אינו נראה לי דאפי' לר' שמעון בן אלעזר דאמר לא נחלקו על הנולד כשהוא מהול שצריך להשיף ממנו דם ברית ועל מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שבית שמאי אומרים שצריך להשיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים אינו צריך והלכה כבית הלל ובית שמאי במקום בית הלל אינו משנה הלכך אינו צריך אלא מילה אחת בלבד. ורבינו חננאל ז"ל כתב שאין לו תקנה אבל בניו הם נימולים ונכנסין בקהל דהא איגייר בסבילה וכגון הוא השיב להכשיר זרעו אבל הוא עצמו לא. ובעל הדברות ז"ל כתב דגר שנתגייר כשהוא מהול דידעינן [ביח] שמל בניו כגון ערבי מהול וגבעוני מהול ואח"כ נתגייר צריך להשיף ממנו דם ברית כיון שמתחלה לא מל לשם מצוה. אבל גר שנתגייר כשהוא מהול ונדע שנולד כשהוא מהול כיון דגדול הוא ליכא ערלה כבושה ואין צריך להשיף ממנו דם ברית ובסבילה להודא סגיא והרי הוא כאשה וסריס. כתשובות ישראל שהמיר דתו ויש לו אשה ישראלית ונולד לו בן בשבת מותר למולו בשבת ואין אנו מחזיקין אותו שיצא מכלל ישראל. ולא עוד [אלא] שאמו ישראלית ואפשר שהולד [הולך] אחריה. אמר ר' אבא אמר רב אסי כל שאמו סמאה לידה נימול לשמונה וכל שאין אמו סמאה לידה אינו נימול לשמונה דכתוב אשה כי תזריע וילדה זכר וסמאה שבעת ימים וביום השמיני ימול. כתב רבינו ישעיה ז"ל כל שאין אמו סמאה לידה כגון יוצא דופן ונכרית שילדה ולבסוף נתגיירה אין בנה סמתינן עד יום שמיני אלא נימול מיד. ורבינו חננאל ז"ל כתב שרא בא אלא למעושי בן הנברות שאין אמו סמאה לידה ואם קנהו אינו נימול לשמונה אבל בן בת ישראל וכן הנירות וכן השפחה בין שהיא משוחררת ובין אינה משוחררת אמר סמאה לידה דתניא בתורת כהנים [רבר אל] [רבר אל] בני ישראל אשה כי תזריע בני ישראל בענין הוה ואין הגויים בענין הוה אי בני ישראל אין לי אלא בני ישראל מגין לרבות את הנירות והשפחה בין שהיא משוחררת בין שאינה משוחררת תלמוד לומר אשה כי תזריע הא למדת שאפי' שפחה סמאה לידה ומקשינן אינו והא אתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא ור' חייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמונה ודאי מהלינן ליה הא כהא תליא מאן דאמר ודאי מחללין עליו את השבת סבר נימול לשמונה ומאן דאמר אין מחללין סבר אין נימול לשמונה ודברי רב אסי אתיא כתנאי: רבינו יצחק פאסי ז"ל לא פסק [מיד] ביוצא דופן ובמי שיש לו שתי ערלות אי מחללינן עליה שבתא אי לא ובעל הדברות ז"ל פסק דספיקא הוא ולא דחי שבת: שאל הר"ר אליעזר מסול מחרב אם מחללין שבת על תינוק שריפה למולו והשיב לו דמחללין דהא אמרינן בפרק בתרא דיומא לא נצרכה אלא לחיי שעה והתם ילפינן פיקוח נפש ממילה: ותינוק בן שמונה חדשים אסור לשלמלו בשבת פי' משום דלא חיי והרי הוא כאבן אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה פי' סכנת אמו שמא יתקשה החלב בדריה. וכתב בעל הדברות ז"ל שאם הגיע זמנו למול בשבת דדחינן ליה עד לסחר ומהלינן ליה בלא ברכה. ועוד כתב בשם נאון יבוקא דמית דלא הויא ליה תמניא יומי נהני נבן דמהלי ליה בבית הקברות. קטן חולה אין מוחלין ליה עד שיבריא. אמר שמואל חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו. והני שבעה בעינן מעת לעת והיכא דכאיב ליה אחד מאברוהו לא מהלינן ליה עד דאברי ואי אישתכח כחישותא בנופיה אי נמי דסומק דאכתי לא איבלע ביה דמיה דחינן ליה עד דמיכרי אי נמי עד דנפיל ביה דמיה כדתניא אמר רבי

נתן פעם אחד הלכתי לכרכי הים ובאתה לפני אשה שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא אדום (הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית) אמרתי לה בתי המתני לי עד שיבלע בו דמו המתנה לו ומלה אותו והיה והיו קורין אותו נתן הכבלי על שמי. שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי לה בתי המתני לי עד שיפול בו דמו המתנה אותו ומלה אותו והיה והיו קורין אותו נתן הכבלי על שמי. וכן כתב נאון ז"ל כל תינוק שהוא מצמער בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר אין מוהלין אותו עד שיבריא ואם מחמת חולי כבר שנינו אפי' הלצתו חמה נותנין לו שבעת ימים להברותו. אם מחמת דבר אחר כתניא אמר ר' נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים כו'. הלכך כל קמן שהוא בצער או כחוש בעצמו ממתנין לו עד שיבריא. ומילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה דתנו רבנן ימול בשר ערלתו ואע"פ שיש שם בהרת פ"י במקום מילה ומה אני מקיים השמר בנגע צרעת פירושו שאסור לקוץ בהרתו. בשאר מקומות פ"י כשיש לו צרעת בנפשו שלא במקום מילה או אסור לקוץ בהרתו אבל במקום מילה אתי עשה דמילה ודחי לא תעשה דצרעת:

[ב] דין מכשירי מילה שדוחין את השבת.

עושיין כל צרכי מילה בשבת מלין ופורעין ומוציין ונותנין עליה אספגניות וכמון ואם לא שחק כמון מערב שבת לועס בשניו ונותן. אם לא מרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו. ואין עושיין לה חלוק בתחלה אבל כורך עליה סמרטוט אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו ומביא אפילו מחצר אחרת. תנו רבנן דברים שאין עושין למילה בשבת עושיין לה ביום טוב שוחקין לה כמון וטורפין לו יין ושמן. מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ומוזלין עליו ביד אבל לא בכלי ר' אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את המילה ביום השלישי שחל לחיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כוואבים אמר רב אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' אלעזר בן עזריה בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת בין הרחצת כל גופו בין הרחצת המילה מפני שסכנה היא לו. כתב רבינו ישעיה ז"ל הכי משמע כל סוגיא דשמעתא שלא התירו אלא לרוחצו בשבת ואפילו בחמין שהוחמו על ידי ארמאי בשבת או כגון ששכח המין על גבי כירה מפני שהתינוק הוא מסוכן אצל הרחיצה וצריך הוא לה ודוקא הרחיצה התירו לו מה שאין כן בגדול אבל לחלל עליו את השבת שנחמם חמין בשבת לא התירו לו שאין זו סכנת נפש דמכת המילה אינה מכה של חלל ולא דחיא שבת. ורבינו הננאל ז"ל כתב כיון דסכנה היא לו מחמין לו חמין לכתחלה אפי' על ידי ישראל ביום השלישי וכ"ש ביום ראשון לאחר מילה אבל לפני מילה לא מהללינן עליה שבתא אלא על ידי נכרי. ורבינו יצחק פאסי ז"ל כתב משמא דרבנותא שהלכה כר' אלעזר בן עזריה ביום השלישי וכ"ש ביום ראשון שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מערב שבת. עוד כתב והיכא דאישתפך האימיה דתינוק ישראל ואותבדיר סממניה בחר דאימהיל עבדינן ליה בשבתא [משום סכנה] ויש אומרים (הכי) [היכא] דאיבדור סממניה אי נמי לא שהיק להו מאתמול עביר להו ע"ש שינוי כרתנן לא שחק כמון מערב שבת לועס בשניו ונותן לא מרף יין ושמן נותן זה בעצמו וזה בעצמו: ת"ר מילה וכל מכשיריה דוחין את השבת דברי ר' אליעזר וליתא הא דר' אליעזר דקיימא לן כר' עקיבה דתנן כלל אמר ר' עקיבה כל מלאכה שאיפשר ליה לעשות מערב שבת אינה דוחה את השבת מילה שאי אפשר לעשות מערב שבת דוחה את השבת: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל. מערב שבת והביאוהו בשבת שלא ברצון ר' אליעזר ומחלוקתו פ"י שלא ברצון ר' אליעזר דר' אליעזר היה מתור להביאו אפי' דרך רשות הרבים ולא ברצון חכמים שהיו אסורין להביאו אפי' דרך נגות דרך הצירות דרך קרפיות אלא ברצון ר' שמעון דתנן ר' שמעון אומר אחר נגות ואחד הצירות ואחד קרפיות כולן רשות אחד הכן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ופסקי רבנותא דלית הלכתא כר' שמעון לגבי איזמל ואע"ג דבפרק כל [נגות] העיר איפסיקא הלכתא כר' שמעון דהא איפסקא הלכתא כר' עקיבה והבאת איזמל כיון שאפשר להביאו מערב שבת אין הבאתו

דוחה שבת ואפי' דרך גנות ודרך חצרות ודרך קרפיות אסור. ותו דאמר רבא בפסחים בפרק האשה ערל הווא אוימל העמידו דבריהם במקום כרת. ועוד מסתייעי מתלמוד ארץ ישראל דגרסינן התם ר' שמואל בר אבדימי הוה ליה עובדא למיגור בר ששינא בריה אנשינן מייתי אוימל שאיל לר' מונה אמר ליה ידחה למחר שאל לר' יצחק בן אלעזר אמר לו משחק קונדישון לא אנשיתון ומייתי אוימל אנשיתון ידחה למחר וכן פסק רבינו חננאל ז"ל. ומסתייעו נמי מהווא עובדא דתלמוד ארץ ישראל דאמרינן בכל מקום מעשה רב וגמרינן מינה. ורבינו יצחק פאסי ז"ל כתב דהני ראיות דגמרי מינייהו רבוותא דלא מייתינן ליה דרך גנות ודרך חצרות ודרך קרפיות איכא פירכא לכל חדא מינייהו וליכא למיגמר מינייהו דהא דאיפסקא הלכתא כר' עקיבה דאמר כל מלאכה שאיפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת ליכא למיגמר מינה אלא דלא מייתינן ליה דרך רשות הרבים בלבד כר' אליעזר אבל לאייתווי דרך גנות ודרך חצירות ודרך קרפיות לא שייכא בהא מילתא כלל אלא פלוגתא דר"ש ורבנן היא דרבנן סברי דרך גנות ודרך חצירות ודרך קרפיות אית בהו איסורא אפי' במקום מצוה ור' שמעון סבר כולן רשות אחת הן ומותר לשלול בכלן אפילו במידי דרשות וכ"ש במילי דמצוה וכבר איפסקא הלכה כר' שמעון והא דאמר רבא ערל הווא אוימל העמידו דבריהם במקום כרת לא סברא דידיה קאמר ולא הילכה קא פסיק אלא סברא דרבנן קא מדבר דאית להו דהבאת אוימל דרך גנות יש בו משום שבות ואסרי לה במקום כרת וחשיב לה בהדי ערל והוואה ר' שמעון חלק באוימל על רבנן ואמר דלית בה איסורא דרך גנות ור' שמעון נמי אית ליה את דרבא דלא פליג ר' שמעון עלייהו דרבנן אלא בכלים ששבתו בחצר אבל בכלים ששבתו בתוך הבית אית ליה לר' שמעון דאסור ומהאי מעשה נמי דאשכחן בתלמוד ארץ ישראל ליכא למיגמר מינה דאסור לאתווי דרך גנות דהאי דאמר ידחה למחר משום דלא הוי איפשר להו לאייתווי דרך גנות אי נמי משום דלא הווח להו אוימל בשבת בחצר הלכך לאו לאפוקי מדר' שמעון אתא אלא לאפוקי מדר' אליעזר אתא ואפי' איתומא דלאפוקי מדר' שמעון אתא לא סמכין אלא אתלמודא דידן דפסק הלכה כר' שמעון:

[ג] דין המוהל.

איתמר מניין למילה בנכרי שהיא פסולה דראו בר פפא משמיה דרבא אמר ואתה את בריתי תשמור. ור' יוחנן אמר המול ימול קרי ביה המל ימול מאי בינייהו איכא בינייהו אשה למאן דאמר ואתה את בריתי תשמור אשה כיון דלא מיפקדא לא מהלא למאן דאמר המול ימול כיון דלישראל איפקוד איתתא כמאן דמהילא דמיה דהא אפי' ערלי ישראל כמאן דמהילי דמי דתנן קונם שאיני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי אומות העולם הלכך אשה מהלא במקום דליכא נברא דידע למימהל דקוי"ל כר' יוחנן וכן ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא מהיליה לדידיה כמהול דמי. ונכרי. אע"פ שהוא מהול פסול למול: ומצות מילה היא כדאמרינן מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלות. מוהלין פי' הותך הערלה ופורעין מגלה ראש העשרה דהיינו שקורע העור שמכסה את ראש הנגיד: תנו רבנן מהלקטין את המילה פי' מגלין את העטרה וחותכין ציצין המעכבין ואם לא הילקט ענוש כרת. פירוש האומן דהיינו המוהל היכי דמי כגון דאתא בין השמשות במוצאי שבת ואמרו ליה לא מספקת פי' לא תוכל לגמור המילה כהלכתא ותעשה חבורה בלא מצוה ומיהו מיתה ליכא דלא איתרו ביה למיתה ולא קיבל עליו התראה אבל כרת איכא דמעיקרא לא ברשות התחיל דלא ניתנה שבת לירדות אצלו בשעה זו ואמר איהו מספיקנא ועבד ולא אספיק ואשתכח דחבורה הוא דעבד: תנו רבנן המל כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין את המילה בין על ציצין שאינן מעכבין. [ואם] פירש. על ציצין המעכבין את המילה חוזר פי' המל בשבת ועל ציצין שאינן מעכבין את המילה חוזר ואלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב גובהה של עטרה ואם היה בעל בשר מתקנן מפני מראית העין. אמר שמואל קמן המסורבל בבשר פי' שהוא שמן ועב רואין אותו כל זמן שהוא מתקשה ונראה מהול אינו צריך למולו ואם לאו צריך למולו במתניתא תנא רבן שמעון בן גמליאל אוסר רואין אותו כל זמן שמתקשה ואינו צריך למולו ואם לאו אינו צריך למולו מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה לתנא קמא נראה מהול אינו צריך למולו הא

שבתי הלכות מילה ג ד הלקט קפו

נראה ואינו נראה צריך למולו לבריתא אינו נראה צריך הא נראה ואינו נראה אינו צריך
 ופסק בעל הדברות ז"ל מסתברא לן דשמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן ולא לאפלוגי
 אבריתא אתא והלכך צריך: מל ולא פרע כאילו לא מל. ירושלמי המול ימול מיכן לשתי
 מילות אחת למילה ואחת לפריעה אחת למילה ואחת לציצין. ומוציצין את הדם. אמר רב
 פפא האי אומנה דלא מייץ סכנתא הוא ומעברין ליה פ"ה המוהל שאינו מוצץ את הדם סכנת
 התינוק היא שאין הדם יוצא אלא על ידי מציצה הלכך מעברין אותן שלא ימול ומולפין עליו
 יין ונותנין עליה אספגנית וכל דבר שהיא לרפואה. ומניין למילה שהוא באותו מקום נאמר
 כאן ערלתו ונאמר להלן גביה נטיעה ערלתו מה להלן דבר שהוא עושה פרי אף כאן דבר
 שהוא עושה פרי דברי ר' ואשיה ר' יונתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר וערל זכר אשר
 לא ימול מקום שניכר בין זכרות לנקבות. ומנהג למול על העפר דהיינו לאחר שנחתך המילה
 מכסה אותה בעפר. אנדה*). וכל העם הילודים כמדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו אמר ר'
 שמעון וכי ערלים שמעו קולו של הקב"ה בהר סיני אלא נימולים היו שלא כתיקונן והיו הותכין
 הערלה ולא היו פורעין ולכך אמר הכתוב לא מלו וכשבאו לארץ צוה הקב"ה ליהושע עשה לך
 חרבות צורים וכן עשה וקבץ כל הערלות ועשה מהן גבעה לכך נאמר אל גבעת הערלות והיו
 ישראל כססין הדם והערלה בעפר המדבר וכשבא בלעם ראה המדבר מלא ערלת של ישראל
 אמר מי יוכל לעמוד בזכות דם המילה המכוסה בעפר הארץ שנא' מי מנה עפר יעקב מיכן
 התקינו שיהיו כססין הדם עם הערלה בעפר הארץ שנמשלו בעפר הארץ שנאמר והיה ורעך
 בעפר הארץ: (** בדברים שבין בני מזרח לבין בני מערב. [בני מזרח] מוהלין על המים ונותנין
 על פניהן ובני מערב מוהלין בעפר מן הדא [הוא] דכתיב גם את בדם פריהך שילחתי אסירך
 מבור אין מים בו. ישאל לרב יהודאי גאון ז"ל מהו למול על גבי עפר ואמר שפיר דמי ובלבד
 שלא יעשה כן בשבת גזירה שם יביא עפר מחוץ. וכישיבת רב כהן צדק גאון ז"ל במתא
 מחסיא מנהג למול במים שלוקים ובהם הדם ומיני בשמים ונופל דם המילה על המים ורוחצין
 בהם כל הנועדים כלומר הנה דם הברית שבין המקום לאברהם אבינו:

[ד] דין ברכת המילה ופירושה.

תנו רבנן המל אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה אבי הבן אומר בא"י אמ"ה אקב"ו
 להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית כן
 יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים ולאחר המילה ופריעה נוטל המברך כוס של יין ומברך
 בורא פרי הגפן ואחר כך נוטל ההדס ומברך [בורא] עצי בשמים ואח"כ אומר בא"י אמ"ה אשר
 קדש יודך מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש על כן בשכר זאת אל חי
 חלקינו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם כבשרנו בא"י כורת
 הברית ובעוד שהוא מברך נוטל מן היין באצבעו ונותן בפי התינוק ואח"כ אומר אלהינו ואלהי
 אבותינו קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו פלוני ישמח האיש ביוצאי הלציו ותגל
 האשה בפרי בטנה כאמור ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ונאמר וימל אברהם את יצחק
 בנו בן שמונה ימים כאשר צוה אותו אלהים ונאמר ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית
 עולם הודו לה' כי טוב והקהל אומרים כי לעולם חסדו (ג) פלוני הקטן גדול יהיה יחי הילד
 ולאביו ולאמו יהא אח לשבעה ואב לשמונה ויש אומרים וגם לשמונה כשם שנכנס לברית כן
 יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים ושותה מן הכוס מעט והשאר שותה אמו של התינוק.
 ומה שאמר המל אומר המברך אומר לפי שפעמים אין המוהל מברך. ובעל הדברות ז"ל כתב לפי
 שהמוהל (והמוציץ) [מוציץ] ודין ופיו מלוכלכות בדם [ברית] היה מנהג שאחר מוהל ואחר מברך.
 ומה שאין מברכין שהחיינו על המילה כתב בעל הדברות ז"ל מסתברא לן משום שהיא מצוה
 דרמא אבי דינא. ובתוס' מצאתי אמאי לא מברכין שהחיינו על המילה יש לומר כיון שיש
 צער לבן לא מתקני ביה רבנן שהחיינו אי נמי שיעור חכמים כן הוא דלא מברכין שהחיינו
 אפחות משלשים יום ומילה איתא לפחות משלשים יום אבל פדיון הבן אינו לפחות מל' יום
 דיצא מכלל נפל בעינן ובברכות פרק הרואה אמרין הרואה את חבירו לואיר ל' יום מברך
 שהחיינו

(ג) כ"י ב' הנוסחה המבדק אומר פלוני הקטן. והקל עוין גדול ימים. המבדק אומר וחי הילד והקטל
 עוין לאביו ולאמו. המבדק אומר וחי חל לעבדו. והקטל עוין (וגם) [ואכן] לשמונה ויש אומרים וגם לשמונה.
 והמבדק אומר כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים. וכ"ה בתוס'.

(* י"ב בסדר"ה כ"ט. **) ע"י ע"ש כ"ט בסוף ב"ה חלק"ה י"ז.

שהחינו. ורבינו שמחה ז"ל פי' משום דאיכא שותפות בהדיה כדאמרין בהרואה קצרו של דבר על שלו מברך שהחינו על שלו ושל חבירו מברך הטוב והמטיב והכא נמי איכא אשתו בהדיה דנחא לה בכו זכר: המל את הגרים אומר בא"י אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ולהשיג מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו. שמים וארץ שנא' אם לא בריתי וימם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת. המל את העבדים אומר בא"י אמ"ה אקב"ו למול את העבדים ולהשיג מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי וימם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת. כתב רב צמח גאון ז"ל מצות מילה בעשרה היכא דאפשר ואי לא אפשר מברכין בפתות מעשרה. מעתה נפרש הכל. צריך המוהל לברך על המילה קודם שימול דקיימא לן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. כתב בעל הרברות ז"ל שאם היה הנימול גדול צריך לכסוייה ערותיה כשמברך על המילה אבל קמן כתב הרב לא בריר לן מילתא שפיר דאיכא דמטמיה ליה לצואה דלא מפרשינן מינה עד שיואכל כוית דגן ולא צריך למיכסייה (ז) ומסתברא דלא הוי ערוה עד שיהא. ראוי לביאה כדגרסינן בקרית שמע היה ישן במשה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא קרית שמע אלא אם כן מלית מפסקת ביניהן ואם היו בניו ובניו ביתו קטנים מותר: עוד כתב צריך לברך על המילה מעומד (כדי שיברכו) [בדרך שברכוהו] העומדים שם כדגרסינן העומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כו'. וכן כתב רבינו מוביה ז"ל דילפינן מספירת העומר שהוא מעומד דילפינן מבקמה ובספירת העומר כתיב לכם וספרתם לכם וכן במילה כתיב המול לכם עד כאן דבריו. [ויש סומכים מרכתיב ויעמוד כל העם בברית]. ולי נראה שאין מעם בדבר אלא לפי שאינו יכול לימול יפה מיושב כמו מעומד לפיכך נהגו לברך מעומד א"י מפני כבוד צבור א"י כדו שישמעו כל העומדין שם הברכה ויענו אמן. עוד כתב בעל הרברות ז"ל מנהג שאבי התינוק עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו כדאמרין בתענית אפשר קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו לפיכך התקינו הנביאים הראשונים שיהא מעמד בירושלים [כחנים לויים וישראלים] להודיעם שהן שלוחים [של] כל ישראל: ומברכין על המילה בין אם מל אביו של תינוק בין אם מל איש אחר ואין צריך לברך למול אם מל אביו של תינוק: כתב רב שר שלום גאון ז"ל אבי של תינוק בשמברך להפנימו בבריתו של אברהם אבינו אינו מברך אלא לאחר המילה ואע"פ שאמרו הכמים כל מצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן שאני מילה דחיישינן שמא יתקלקל המילה ומוציא אבי הכן שם שמים לבטלה ולא תקשי מילה עצמה שמברך על המילה קודם שיהתוך. שאינו יכול להתוך קודם שיברך דבמציאה קא עסיק ואם תאמר א"כ שחיסה ותקיעה נחוש. לא דמיין הנה תרתי דהנה בירו ואיכא למימר מצי מקיים להו אבל מילה שהוא ביד אחר מי יימר דמקיים להו הלכך מברך לאחר המילה. וכן מנהג בשתי ישיבות וכן כתב רב יהודאי גאון ז"ל וכן כתב בעל הרברות ז"ל [כרב] שר שלום גאון ז"ל ולא מטעמיה דאי משום דלמא מיקלקלא המילה על המילה חיבי מברך עובר לעשייתה אלא כל מצוה שהיא תלויה בדבר אחר לא מברכין אלא לאחר עשייתן כגון מילה שהיא ביד אחר. ואבי הכן מברך וכגון אירוסין שהוא תלו ביד האשה אינו מברך אלא אחר אירוסין. וכן כתב רבינו יעקב במילה וכן עמא דבר ורבינו יצחק פאסי ז"ל השיב על ברכת אירוסין צריך לברך קודם קדושתו וכן המילה מברך אבי הכן קודם המילה שכל המצות כולן מברך עליהן קודם עשייתן חוץ מן המבילה ומי שאמר שקודם הפריעה יכול לברך שעובר לעשייתו הוא דקיימא לן מל ולא פרע כאילו לא מל ההוא לאו דוקא דפריעה שירי מצוה הוא ואינו עובר לעשייתה. ואם אבי התינוק הוא המוהל מברך על המילה ומברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. ולרב יהודאי גאון ז"ל נשאל בית דין שגמלו במקום אב מי מברך להכניסו ואמר הכל מברכין. וקמן שהוא נולד כשהוא מוהל אמרו רבוותא דלא מברכין על המילה אלא א"כ נראית לו ערלה כבושה דשמא [לאו] ערלה כבושה היא ואין מברכין על הספק אלא להכניסו ואשר קדש מברכין ובעל הרברות ז"ל כתב דודאי ערלה כבושה היא ומברכין על המילה ואפי' לסברא דרבוותא כיון דקיימא לן דצריך להסיף ממנו דם ברית ליברך על המילה או להסיף. תשובה לגאון ממור אע"פ שהותרו באיסור מפיה כשרה הוא וחרי הוא כישראל לענו ירושה ולכל דבר כדתנן מי שיש לו בן מכל מקום פוטר את אשתו מן החליצה וכן היבום וחייב על קללתו ועל הכאתו וחרי הוא כישראל לכל דבר ואמרין מכל מקום לאתווי מאי לאתווי ממור. והלכך מברכין עליו ברכת מילה עד כורת הברית אבל רחמיה לא.

(מ)

(ד) כ"י ב' איתא וזכ"ה מ"ד דלא דמי לזכ"ה וזכ"ה למקסו. וז"ל כגמל הטיעור ונתניה.

ומה שנחנו לברך על הבשמים לא ידעתי מעם ברבר אלא לפי שמנהג להוליך הדם בכל בתי בנסיות להודיע לעם כי יש שם מילה לעשות הואיל ויש להם הדם מזמן מברכין עליו. ובבראשית רבה פרשה מ"ח אמרין אמר ר' אייבו בשעה שמל אברהם ילדיו ביתו העמיקן גבעת הערלות וזרחה השמש עליהן ותלעו ועלה ריחן לפני הקב"ה בקמורת הסמים ובעולה שכולה לאישים אמר הקב"ה בשעה שיתיו בניו של זה באין לידי עבירות אני נזכר להם אותו הריח ומתמלא עליהן רחמים: וכתב ר' בנימין אחי ז"ל נראה שעל כן נהגו לברך על הבשמים בברית מילה: עוד נראה בעיני מעם אחר שעל כן נהגו להוליך הדם לברית מילה ולברך עליו שסמכו על: הא דאמרין בסנהדרין בפרק אחר דיני ממונות קול ריחיים כבורני שבוע הבן שבוע הבן פי' בשעת השמד היו עושין סימן זה להודיע שיש שם ברית מילה והוא סימן לשחיטת סממנין לכך היו מוליכין הדם שהוא עצי בשמים ומברכין עליו: אשר קרש יודי מבמן. רבינו שלמה ז"ל פי' זה יצחק וידיד קרי ליה על שם אשר אהבת. מבמן. קודם שנולד נתקדש למצוה זו. דכתיב ואת בריתי אקים את יצחק והיינו מילה: בשאר שם. בבשרו שם חוק של מילה וצאצאיו אחריו חתם באות זה של ברית קודש ויש נותנין סמך לברבר אשר קרש יודי מבמן ר"ת אקים על שם ואת בריתי אקים את יצחק מפי ר' אלחנן ב"ר שלמה ז"ל. ויש מפרשים קדש יודי מבמן זה יעקב דכתיב ואהב את יעקב והוא מקודש מבמן דכתיב ושני לאומים ממעך יפרדו זה לצדקו וזה לרשעו וכשבאנו לברך על קדושת השאר וחתימת צאצאים באות ברית קודש לא תמצא זה לא באברהם ולא ביצחק אלא ביעקב. ויש מפרשים שנולד כשהוא מהול. ובפסקתא דריש ליה (ס) על אברהם אבינו והקב"ה קדשו מבמן דאתיא ידיעה [ידיעה] מגזירה שזה מירמיה. דבורמיה כתיב בטרם אצרך בבמן ידעתך ובאברהם כתיב כי ידעתו למען אשר יצוה את בניו מה ירמיה קדשו מבמן כדכתיב ובטרם תצא מרחם הקדשתיך אף אברהם נתקדש בטרם צאתו מרחם: להציל ידידות שארנו משחת. גהונם דכתיב גם את בדם בריתך שילחתי אסריך מבור אין מיס בו: בא"י כורת הברית. פי' רבינו שלמה ז"ל (י) אע"ג שבירך על המילה חוזר ומברך כורת הברית מפני שניתנה מצוה זו לאבות מה שאין כן בכל המצות: יהא אח לשבעה ואב (י) לשמונה. יש מפרשין יהא אח לשבעה זה אפרים דכתיב ביום השביעי נשיא לבני מנשה וכן הוא אומר וישימך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה. ואימתי יברך ישראל את הברכה זו. בברכת המילה: ובאגדה* אמר ר' זעורא שיחתן של בני ארץ ישראל תורה הוא שהן אומרין תהא** אח לשבעה ואב לשמונה ר' יהושע בן לוי אומר זה אברהם שהוא אב לשמונה ליצחק ולישמעאל ובני קטורה זמרן ויקשן זמרן ומדין וישבך ושוח. אח לשבעה זה יצחק שהוא אח לישמעאל ולבני קטורה ר' ישמעאל אומר זה ישי [ולו שמונה בנים] שהוא אב לשמונה שנאמר ודוד בן איש אפרתי הוא סבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמונה בנים יהי אח לשבעה זה דוד שהוא אח לשבעה: והיכי דאית ליה תרי ינוקא למימלא אבל בחדא בי כנישתא כיון דלא אפשר לממליניהו כחדא גופין מוחלקין נינהו וצריכה ברכה אבל חדא וחדא ולא דמי לשחיטה דמברך חדא ברכה על כמה בהמות דהתם אפשר למישהח תרווייהו בחדא כדתנן השוחט והתיו שני ראשין כאחד שחיטתו כשרה אבל הכא לא אפשר כן כתב בעל הדברות ז"ל וכבר הוא שהרי כל אחד [ואחד] מצוה בפני עצמה זה מצותו על אביו וזה מצותו על אביו אם כן תרתי מצות נינהו ואין עושין מצות חבילות [חבילות] ואין מברכין שתי ברכות על כוס אחד הלכך אפי' אם שניהן תאומים מאב אחד הואיל ואי אפשר למול שניהן כאחד צריך לברך על זה וחוזר ומברך על זה. והיכי דמיקלע יום מילה ביום הכיפורים אמרי רבוותא קמאי ז"ל מברך על הכוס ומנהגנו הוא להניחו עד מוצאי יום הכיפורים ואמו של תינוק שותה אותו ואע"ג דאיכא למימר ליטעמיה לינוקא שלא הגיע להינזק וספי דמפי איכא למימר דלא צריך אלא מיהו הבי מנהגא כאי אית למימר דילמא משתפקין אין מבטלין מנהג בכך. ובעל הדברות ז"ל כתב דלא סבירא ליה דאמו במקום איסורא כי נהגו מנהגא מי שבקינן [לחן] והכא דאיכא איסורא דכיון דפסק דמשתעי בינו בניו מקמי דלמיעוס בעי לברוכי [וימנא] [ברכה] אחרותא דהא קמיותא בריכה שאינה צריכה היא דהא עובר משום לא תשא ומסתבר לן ביום הכיפורים ובמ'

(ס) ככ"י ב' נוסף אשר קודם זה אכנסס סנקרא יודי כדכתיב מה לידידי כביתו [ובמכרין] [ובמנחת] [דקדק לס ככ"ה כתיב] (י) ככ"י ב' איתא כתיב יסעיה וכ"ה סס: (ז) ככ"י ב' איתא וגם וכ"ה סס:

(*) פי' שחיתת מחזור ה'. (***) פי' מה שכתבתי בצעירותי וקיימתי למדע לקח מפי פי' חיי ככ"ה ח' אית ה"ה.

זבט' באב לא מברכינן כלל אכסא ועבדינן כדוכתא דלא שכחו חמרא ולא מצנין למיטר
 לישעמיה לינוקא דלית הלכתא כרב אחא בר יעקב דלמא אתי למיסרך כדאיתא בעירובין
 אבל בשאר תעניות דקיי"ל רצו אין מתענין מברכינן אכסא דאע"ג דאמרינן המברך צריך
 שיטעום הני מילי היכא דאפשר אבל הכא דלא אפשר יהבינן לינוקא דלמעמיה ונפיק כדגרסינן
 בפרק ראוהו בית דין לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אא"כ אוכל עמון אבל פורס [אדם] לבניו
 ובני ביתו כדי לחנכן במצות ואע"פ שהוא אינו אוכל אלא בניו אוכלין ומותר ש"מ (תחלה) [לכתחלה]
 צריך שיטעום אבל במקום חינוך אי נמי במקום דלא אפשר שרו וכן כתב ר' שמעון קיירא ו"ל
 בהלכות גדולות. וכד מהלין ביום הכיפורים לא בעי כוס אבל בשאר תעניות אי בעי מייתי
 ואי לא בעי לא מייתי לית לן בה. ורבינו יצחק ב"ר יהודה ו"ל השיב על יום המילה שחל
 בתענית צבור שמברך על היין ואינו טועמו והמנהג תורה הוא שאינו צריך לטועמו ולא למיתבי
 לינוקא דאתי למיסרך אלא לישחי עד לאורתא ולישתיה אימיה דינוקא כי בעי למיתב בתעניתא
 דאמרינן המברך צריך שיטעום וכי טעים ליה אחרנין שפיר דמי מדמקשינן ביום הכיפורים
 לימרו זמן על הכוס וליתביה לינוקא וספרקינן דאתי למיסרך מעמא דאתי למסרך הא ליכא
 למהש למסרך כי טעים ליה אחרנין שפיר דמי. וששאלת כמה שיעור טעימה גבי מקדש הוא
 דבעינן מלא לוגמיו ואפילו הכי ביוםא דתעניתא אסור לטיעם ואע"ג דאמרינן הוישבת בתענית
 טועמת את תבשיליה ואין בכך כלום הני מילי טעימה בעלמא בלא בליעה ואם בולעת קימעא
 אין בכך כלום אבל למברך בעינן מלא לוגמיו לשתות דבמלא לוגמיו מייבתא דעתיה כדאמרינן
 גבי יום הכיפורים שתי מלא לוגמיו חייב: ואם הל מילה בתשעה באב נהגין בוורמישא מחצות
 היום מוהלין דקודם ו' שעות עדיין שעת אכילות ומצות מילה קיבלו ישראל בשמחה כמו תורה
 שנא' שש אנכי על אמרתך. וביום הכיפורים יוצאין לאחר קריאת ספר תורה קודם שמתחילין
 אחו כתב דאפי' על היין מצנין למימהל ויהבינן ליה לינוקא וליכא למחש דלמא אתי למיסרך
 לפי שאינו דומה לקידוש על הכוס בלילי יום הכיפורים דהתם מילתא דקביעא הוא וכיון דחוג
 דכל שתא ושתא יהבא ליה כסא דקרושה בההיא יומא מיטר אטר דינא הכי כשאר ימים
 טובים דמקדשין בהן על הכוס ואתי למיסרך אבל הכא דאתא למיקלע זימנא וזימנן לא איקלע
 ליכא למיסרך מרדי ותו דהכא לאו כל שעתא ושעתא אחד ינוקא יהיב ליה אבל התם לגבי
 קדוש כל חד וחד יהיב ליה לינוקיה דכולהו בעי לקדושי הלכך אתי למסרך ואי משום טעימת
 תינוק הנימול אינו כלום שאין בה שיעור טעימה מכל מקום אם מלו בלא יין אין בכך כלום:

[ה] דין תפלה בבית הכנסת שיש בה מילה.

וכנסת שיש בה ברית מילה אין נופלין שם על פניהן ואם הוא יום שני או יום חמישי אין
 אומרים ועתה אל (תברנתו) [הוריתנן] ולא הוידוי ולא אבינו הרחמן ובתענית צבור
 אומרים סליחות וי"ג מדות אבל אין נופלין על פניהן ואין אומרים תחנון וזכור ברית. ורבינו יצחק ב"ר
 יהודה ו"ל נשאל מילה שחלה בתענית צבור כגון שבעה עשר בתמוז וצום גדליה מהו להתפלל
 פסוקי דרחמי וסליחות ולומר וידוי ואל ארך אפים. והשיב על יום מילה כך נהגין במקומנו
 שמתפללין סליחות ואומרים וידוי ואין אומרים והוא רחום ותחנונים ומנהג אבותינו תורה היא
 ומצות מילה קבלו ישראל בשמחה דכתיב שש אנכי על אמרתך לפיכך אין נהגין לומר והוא
 רחום ותחנונים ודאי שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי סליחות וידוי ואל ארך אפים:

[ו] דין למח נהגו לתקן כסא כבוד.

מצאתי בהלכות גדולות של ר' שמעון קיירא ו"ל ונהגו רבנן למעבד כסא כבוד בברית מילה
 משום כבודו של אליהו דמיתקרי מלאך הברית כדתניא בברייתא דר' אליעזר [פכ"ט]
 בענין שנאמר קנא קנאתי לה' צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל וגו' אמר לו הקב"ה לאליהו
 בשישים אתה מקנא לי על גילוי עריות שנאמר פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את
 חמתי וגו' וכאן אתה מקנא לי על עסק הברית חייך אני אכרות עמך ברית שלום וברית
 כהונה ולא עוד אלא שאין ישראל עושין ברית עד שאתה רואה בעיניך ומיכן נהגו רבנן למעבד
 כסא כבוד למלאך הברית דהוא אליהו זכור לטוב דכתיב ומלאך הברית אשר אתם חפצים:

[ז] דין למה נהגו להדליק נרות בבית הכנסת שיש בה מילה .

זמנהג להדליק נרות בבית הכנסת שיש בה ברית מילה ונראה לי על שם כי נר מצוה ותורה אור והוא דרך שמחה וכבוד . עוד נראה לי מעט אחר שממנו על האגדה או על הירושלמי שכן היו נוהגין בימי הגזירה להדליק נרות בבית שיש בו ברית מילה לאות ולסימן לעוברין דרך שם שיכירו וידעו ישראל שיש שם ברית מילה וילכו שם לשמוע הברכות . כמו שייסר הקלירי בשמונה עשרה של חנוכה באור הנר בברור חיל אום ברית מגנת*) . ואע"פ דבתלמודא דידן בסנהדרין בפרק אחד דיני ממונות לא משמע הכי דהכי גרסינן התם קול ריחים בבורני שבועה הבן שבוע הבן . אור הנר בברור חיל משה שם משה שם . יש לומר דהתם תנא איפכא דרוב פיומים של הקלירי על פי הירושלמי ועל פי האגדות . עוד מצאתי מה שעושיין נר גדול בבית הכנסת ביום המילה סימן למשתה כדאמרינן באחד דיני ממונות אור נר בברור חיל משה שם . וגם מה שנותנין מפה על פתח בית הכנסת כשמלך איתו סימן משתה כדאמרינן בבא בתרא בפרק המוכר פירות לחבירו כל זמן שמפח פרוסה אורחין נכנסין ואמרינן לקמן שצריך לעשות סעודה ביום המילה עד כאן מצאתי . ואינו נ"ל מה שפי' שהנר סימן למשתה של מילה . דההוא דאמרינן אור נר בברור חיל משה שם היינו משתה של חופה או יש לומר דהכי קאמר הנר סימן למשתה של מילה כמו שמצינו במקום אחר שהוא סימן למשתה כדאמרינן אור נר בברור חיל משה שם :

[ח] דין הכאת תינוק לכה"נ וכריתות ברית עם בעלי ברית וכל סדר המילה .

המכנים בנו למילה אומר ברוכים היושבים והצבור עונין ברוך הבא . ושמעתי מעט בדבר כי הכ"א בגי' ח' ותינוק ניומול לה' ימים לפיכך עונין ברוך הבא כנגד התינוק ברוך הגיומול לה' ימים . ומקורב נהגו לומר ברוכים הבאים כנגד אבי התינוק והתינוק משום גולת העני בבתיכם דהיינו גולת הענייה ונראה לי דדקדוק של הכל הוא דמחוכן בא אבי התינוק שהוצרך לומר ברוכים היושבים והלא ביניהם עמד ועמם ישב אלא הוא אומר ברוכים היושבים במקום התינוק שהוא בא אצלם והן עונין ברוך הבא כנגד התינוק ועוד נראה ליה לאביו דינוקא מה שחל במרכין התינוק ואין כאן גולת הענייה כלל . נחזור לענין . נותן אבי התינוק [את התינוק] בידי בעל המילה הגדול הנותן נותן בימין והמקבל מקבל בימין ויושב בעל הברית והתינוק בחיקו והמולה עומד ואומר סברו מוריי או סברו רבותיי והן עונין להיים ומברך על המילה ותורת הערלה ונותן אותה בכלי שיש בו עפר ופזרע הערלה ומוציא המילה בפיו להוציא הדם ומברך אבי הבן להכניסו והעומדין שם אומרים בשם שנכנס לברית כמו שכתבנו למעלה בדין ד' דין ברכות ולאחר מילה ופריעה מקבל המוחל את התינוק מיד בעל הברית ונותנו לאביו ואביו חוזר ונותנו לבעל ברית אחר ומקבל התינוק בחיקו בעוד שהמברך גומר הברכות ואם ח"ו נפטר אבי התינוק או אין שם אלא בעל ברית אחד והוא מקבל התינוק עד שיגמור הברכות וכן במקום שנוהגין לברות ברית עם אחד ולא יותר . שאלו לפני הר"ר אליעזר ז"ל אם אבל מותר להיות בעל ברית והתיר . אבל ליכנס לסעודה אסור . אחר כן נוטל המוחל או המברך אם הוא אדם אחר כוס של יין ומברך בורא פרי הגפן ונוטל הדם ומברך עצי בשמים אשר קרש ידיר מכטן כו' קיים את הילד הזה לאביו ולאמו כו' כמו שכתבנו למעלה ואם ח"ו נפטר אביו או אמו של תינוק מדלג מן הברכה איתו שהוא ואמר קיים את הילד הזה לאביו או לאמו כמו שהוא [ואומר] הודו לה' כו' :

[ט] דין שצריך אבי התינוק לעשות משתה ביום המילה .

וקייב אדם לעשות משתה ושמחה ביום שזכה למול את בנו כדתניא בברייתא של ר' אליעזר פכ"ט כשנולד יצחק בן ח' ימים הגיש את בנו למילה שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים וכל מי שהוא מגיש את בנו למילה ככהן שהוא מגיש מנחה על גבי המזבח מיכן אמרו חכמים חייב אדם לעשות משתה ושמחה באותו היום שזכה למול את בנו . כאברהם שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו . ובפרק ר' אליעזר דמילה תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מצוה שקבלו עליהן ישראל בשמחה כגון מילה דכתיב עיש אנבי על אמרתך עדיין עושין אותה בשמחה ופי' רבינו שלמה ז"ל שעושיין סעודה . והחבר ר' בנימין

*) חז"ל כותבו על מה שכתבנו במחזור רומי עם פי' קמחא דלבינוחא נסיוס על זכב חנוכה יעל חמיי ענייה . להסתיין בגזירותיה מיליה . רמז טעם נרית הלולא . כמו כן עשו בחכמה . נכרות להסתיין חיי ארומה . מלות מילה נסתייה בר

ב"ר שלמה ז"ל הביא ראיה מהא דאמרין בכתובות פרק קמא רב חביבא איקלע לבי מהלא
ובריך שהשמתה במעונו ולית הלכתא כותיה משום צערא דינוקא. מכל מקום אע"ג דלית
הלכתא כותיה לברך שהשמתה במעונו נפקא מינה שעושין סעודה גדולה כמו בבית ההופה.
עוד מצאתי מה שרגילין לעשות משתה ביום ברית מילה דכתיב ויעש אברהם משתה גדול
ביום הנמל את יצחק ביום ה"ג בני' ח' דהיינו ביום ח' מל את יצחק שמעינן מכל הני שחובה
הוא לעשות משתה ושמתה בברית מילה:

ושלמו הלכות מילה והם ט' דינין וסימנם ב"א ברוך ח'. וסימן אחר רב"א לציון גואל:

ציית צדק עדותיך האל הנשגב והנעלה
דם הברית להוות כקרבת כליל ועולה
קרנינו להרים בכבודה בדרת רשעים לשאולה
יעמוד מליץ בעדנו איתן האזרחי בתפלה
הכר נא למי החותמת הזאת המסוגלה
חנן תחנן לקול זעקו צאצאיו לחומלה
זה חלקנו כי פקדיך זכרנו להתהלה
קדשתנו לשמך מבטן להיותנו לך לנחלה
ואני בתומי תמכתני לחוק ימיני הדלה
אשר שאלתי מעמך למלאות שאלה
מושירי אהודך תמיד ואברך שמך סלה
צדק ושלוה השקתני בסדר הלכות מילה

הלכות ציצית של רבינו שלמה זצ"ל.

אמר ר' שמעון כל המקיים מצות ציצית כאילו מקיים כל המצות שנאמר וראיתם אותו
וזכרתם את כל מצות ה'. ר' חנינא בן אנשינוס אומר כל המקיים מצות ציצית
זוכה למה שכתוב ביום ההוא יחיוקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי.
וכל המבטל מצות ציצית מכנף בגדו עליו הכתוב אומר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים
ממנה. וכיצד הוא עושה. מביא צמר לבן נקי וטוהו לשם ציצית וכופל אותו לשנים ושזורו
כמו כן לשם ציצית לפי שהחוט של ציצית צריך לשזורו דכתיב פתיל ולהלן הוא אומר אשר
אין צמיד פתיל מה להלן חיבור אף כאן חיבור שמתבר ב' חושין כאחת ושזורין יחד ומתרגום
ירושלמי פתיל תכלת שויר תכלת. ועוד תניא פתיל תכלת אין לי אלא תכלת טווי ושזור [לבן] מניין
היה אתה דן הואיל ואמרה תורה [לבן] [תכלת] מה תכלת [לבן] טווי ושזור אף [תכלת] לבן טווי
ושזור והיכן מצינו ללבן מעתה הריני דן הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם על כנפי בגדיהם ופרט
לך הכתוב אצל נגעים צמר ופשתים דכתיב בבגד צמר או בבגד פשתים מה להלן צמר ופשתים
סתם אף כאן צמר ופשתים סתם ומה להלן בלבן דכתיב צמר ופשתים סתם בין בלבן בין
בצבוע אף כאן בלבן. ועוד מה פשתים כברייתו אף צמר כברייתו דסתם פשתים לא נתנו
להצבע אוציא את הצבוע בידי אדם ולא אוציא את הצבוע בידי שמים שהרי לא נשתנה
סברייתו ת"ל לפשתים ולצמר שנה עליך הכתוב לומר לך מה פשתים לבנה אף צמר לבן הא
למדת שכל מקום שנאמרה בתורה בגדים סתם אינו מדבר הכתוב אלא בלבן והרי הוא אומר
ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת מכדי אין ציצית אלא על הכנף והכי הוה ליה למימר ונתנו על
הכנף ציצית [או ונתנו ציצית על הכנף] מה ת"ל ונתנו על ציצית הכנף דמשמע שהכנף נתן על
הציצית שהוא פתיל תכלת הא לאו הכי הוי אלא רמו לך הכנף בשניו לשון שיהא הציצית ממין
הכנף כלומר שתתן מאותו המין שיהא הכנף הציצית דהיינו על הציצית מין כנף מה להלן בכנף לבן
בדלעיל בגד סתם לבן וצמר הוא אף כאן הציצית לבן ומה להלן צבוע אף כאן צבוע ציצית צבוע

ומניין שאם נתן משל פשתן יצא ת"ל הכנף פתיל ממין הכנף יהיה הפתיל שלא הקפיד הכתוב אלא בין צבוע לשאינו צבוע על למדת הא פשתן שאינו צבוע שהוא פוטר במקום לכן יכול שאני מרבה אף השיראין והכלך והסריקון שיהו פוטרין במקום לכן ת"ל הכנף כלומר מכל מה שיהיו הציצית אין להקפיד עליו ובלבד שיהיו ממין הכנף משמע דאתרבי בו כל אלה ולהלן הוא אומר לא תלבש צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה משמע דאין ציצית אלא מצמר ופשתים ולא ממין אחר אתמאה הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר דברים במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין כדברי רבא משמיה דרב יהודה דרבא רמי כתיב כו' בפרק ראשון דיבמות. ד"א גדילים תעשה לך זה לכן מניין לרבות את התכלת ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ומנין * שאם [הוא] גולו תכלת שממיל לכן ואם הוא כולו לכן שממיל תכלת ת"ל וראיתם אותו אפילו כולו מין אחד ואע"פ שרבינו של צמר בשל פשתים ושל פשתים בשל צמר מכל מקום כל שאיפשר לעשות לך במינו עשה אחר שגורו חכמים מפני כסות לילה. ועוד שאמרו רבי שמעון בן לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה. וכבר נחלקו בית שמאי ובית הלל בסדרן שביט שמאי פוטרין אותו מציצית ובית הלל מחייבין והלכה כבית הלל אלא שאמרו חכמים אסור לעשות כן שלא יגרום עצמו לעבירה ועוד שאיפשר לעשותו במינו: וכמה חומין הוא נתון בית הלל אומרים שלשה לפי שנאמר ועשו להם ציצית שובע אני יעשה חוש בפני עצמו ויכרוך עליו אתרים ת"ל גדילים כמה גדילים הוא עושה אין גדילים פחות משנים דברי בית הלל בית שמאי אומרים מ' חומין גדיל שנים גדילים ארבע והלכה כבית שמאי וכבר נכנסו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לעליות יוחנן בן בתירה ואמרו ציצית אין לה שיעור למעלה שמוסף והולך כל מה שירצה אבל יש לה שיעור לכמה. כמה תהא נוספת ומשולשלת על הקרן בית שמאי אומרים ארבע ובית הלל אומרים שלש ושלוש של בית הלל אחת מארבע בשפתה של כל אדם. ואין שילשול האמור כן אלא גדיל וכן הוא אומר שרשות נבלות מעשה עבות שרשות כמו שלשלאות וקאמרי עבות ומתגרמנין גדילי והלכתא כבית שמאי: נמצאת אומר שיעור ציצית מעיקרו אמה דלכשיכפלו יעמוד על זרת דהיינו ג' טפחים לזרת מפה לגדיל דהיינו ד' אצבעות וב' טפחים ענף שאע"פ [שאם] כרך רובה כשירה וכן אם לא כרך אלא חוליא אחת כשירה היא מכל מקום הרי אמרנו נוי ציצית שליש גדיל ושני שלישי ענף. ומניין לציצית שהיא בו ענף וגדיל דכתיב פתיל דמשמע אחד וכתיב גדילים דמשמע ארבעה דגדיל משמע שנים וגדילים משמע שני גדילים שהן ארבעה הא כיצד עושה שני גדילין שהן ד' חומין שזורים ומכניסן בקרן הכנף וכופלם לשמונה ופותלם מתוכם מאחד מהן שהאחד משמונה יהיה ארוך יותר מהאחרים שבו עושה כל הגדילים לפתיל אחד עד שליש והשאר לגדילים נמצא בציצית ענף וגדילים. דבר שהוא יחיד קורא ענף ודבר שהוא מפורז זה מזה קורא גדילים. ועוד אמרו מתוך שנאמר ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולו ציצית כלומר שימלא כל הטלית כולה ציציות הרבה מלא כל ארבע שפתי ת"ל גדילים תעשה [לך על ארבע כנפות כסותך] דהיינו אחד לכל קרן מדלא קאמר על סביבותיה. אי גדילים שומע אני יעשה כולם גדילים כלומר שיכרוך הכל יחד מראשו ועד סופו והוא כולו גדיל גדול עד שלא יהיה בו חומין מפורזין ת"ל ציצית בעינן מפורזין הא כיצד צריך שיהא הגדיל יוצא מן הכנף וציצית מן הגדיל נמצאת אומר אם עשה [הגדיל] לכמה אע"פ שהניח למעלה בלא גדיל אין כאן ציצית ולא עוד אלא שאמרו לפרדה ולסלמלא כציצית הנכרי שהולך כעזות מצה ושער ראשו מפורזין לכאן ולכאן להפחיד הבריות כמו ליסטים המשנה עצמו מבני אדם במלבושיו ובשערותיו. ועדין מתוך שנאמר ועשו להם ציצית שומע אני יארננה עמה ת"ל ונתנו על ציצית הא כיצד תופרה עמה: ארבע ציציות מעכבות זו את שארבעתן מצוה אחת הן. אמר רב הונא היוצא בשבת במלית שאינה מצויצת כהלכתא חייב המאת אלמא ארבעתן מצוה אחת הן אמר רב פפא הלכתא ארבע חומין שזרין בתוך שלש אצבעות רחוק מן הקרן ומשולשלת ארבע אצבעות אמר רב גידל אמר רב ציצית צריכה שתהא נוספת על הקרן משום שנאמר על כנפי בגדיהם אמר רב ילקב אמר ר' יוחנן וצריכה שירחוק כמלא קשר גדול והלכתא ציצית חובת גברא ולא חובת טלית מדקא מברכינן להתעמף בציצית עיטוף מצוה הוא אמר רבא בר רב אדא אמר רב נפסק החוש מעיקרו

* (א) כספר הפרקים (כ"ט) הנוצרת שם אין לו לכן שממיל תכלת וחס אין לו תכלת שממיל לכן ת"ל וראיתם אותו כו'. פסולה

פסולה ואי גרדימו להו פארבעי ואת לחון כדי לעונבן שפיר דמי. גדיל מבעיא ליה למגדל תלתא ומשבק תרי תילתא ענף דאמר מר נויי תכלת שלישי גדיל ושני שלישי ענף ואי גדלה רובה נמי שפיר דמי ואי לא גידל בה אלא חוליא אחת כשרה וכמה שיעור חוליא ר' אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש וראי גדלה כולה כיון דלית לה ענף פסולה. דתניא ציצית אין ציצית אלא ענף. תלאן ואחר כך פסק ראשי חושין פסולה. הכל חייבין בציצית אפי' סומא וביום חובת מצות ציצית ולא כלילה. דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה או אינו כסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבנות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שאינו יכול לפוטרו מראיתם שישנה המלית בראייה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה כלל תלמוד מכאן דכלילה לפני הנר שפיר דמי להתעמף דהא לא קתני דאסור להתעמף אלא פטור הוא מלהתעמף דהא לא קתני כלומר בשעה זו כלילה פטור ובשעה אחרת חייב ביום :

כך סוהרו של ציצית .

פוסק מן הפקע שמוייה לשם ציצית ארבעה חושין וישער שכל חוט וחוט מאותן ארבעה לכשתפול לשנים יהיה שיעורו של כל חוט מן השמונה בין גדיל ובין ענף [שיעור] זרת ושיעור הזרת כפשימת יד באלכסון מאצבע קמן ועד הגודל הוא זרת ויש שמודדין אמה לכל חוט דכשיכפול הוי זרת ואחר כך תולין בכנף כשרין כל אחד בפני עצמו דהכי אמרינן תלאן ואח"כ פסק ראשי החושין שלהן פסולה שצריך לפסוק החושין תחילה ומקום שנוקב המלית לתלות שם החוט צריך שירחיק אותו נקב מן השפה התחתונה של בגד כלא קשר דהיינו אורך אצבע מן הצפורן עד הפרק ושיעורו כשתי אצבעות ונוהגין כאן שמרחיקין אותו משפה אחרת שכאורך המלית כרוחב גודל החוט הר' שבו כורך את הציצית צריך להניחו ארוך [כשיעור] שיוכל לכרוך ג' מן הציצית ומ"מ קודם תלייתו פוסק ואח"כ כורכו לציצית סביב. וקודם שיכרוך אפי' כרך אחד יעשה בו עני קשרים ואח"כ יכרוך עד שיהא שלישי גדיל וניה שני שלישי ענף ושם לבסוף יעשה ג' קשרים סמוכין ולהכי הוי עניים למעלה ושלישה למטה מן הקשרים דמעלין בקודש ולא מורדין לפי שאלו הקשרים הן כנגד מצות ציצית שוהו מעמו ופירושו של ציצית שכולו נדרש בניכסריא דמרכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' [ש"מ] שיש בו דברים שהן כנגד כל המצות תרי"ג והיאך ציצית עולה ת"ר וח' חושין וב' קשרים למעלה וג' קשרים למטה הרי אלו תרי"ג הכל גידיל תורה ויאדיר: [שאלה] ועל חוט של ציצית שעושין ממנו הגדיל לאחר שכרך ועשה הגדיל שפתלו [עד שלישי] ועדיין הוא ארוך מחבירו מהו לפוסקו כלום יש כאן תלאן ואח"כ פוסק ראשי חושין שלהן אי לא. [תשובה] אין לחוש על זאת דכי אמרינן תלאן ואח"כ פוסק ראשי חושין שלהן פסולה הנ"מ בד' חושין דאי לא פסיק להו הו"ל חד חוטא ואין כאן ציצית כלל הלכך כי קשר וכרך קודם פסיקא הו"ל משום תעשה כמצותו ולא מן העשוי כבר שלא כמצוותו דבתהילת עשיתו צריכה שתהא בכשרות אבל זה החוט שהוא פתול ועשה וכרך הגדיל עד שלישי ועדיין ארוך מכולם אפי' אם ינחנו כך כשהוא ארוך אין בכך כלום ומאחר דמצוה לפוסקן מאי תעשה [ולא מן העשוי הרי] איכא [הא הוי] מתהלתו בכשרות בין פסיק בין לא פסיק. ויש מי שפוסל ומעמו אינו יודע מהו לפי שאין תעשה ולא מן העשוי בכ"מ אלא כגון שבשעת עשייתן לא נראה למצוה כי היא דתניא בסוכה הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת וסוכה שסככה בדבר המחובר לארץ כגון גפן ודלעת שהן ארוכין אינה סוכה ואם קצצן לאחר הסיכוך קאמרינן דצריך לנענע והוה ליה כמסכך באותה שעה בדבר התלוש והוא כשירה ואם קיצץ ולא נענע אינה כשירה דהו"ל מן העשוי בפסול [שאע"פ שעבשו קיצץ מבל מקום כשנעשה הסכך נעשה ועשוי בפסול] הוא לעולם עד שינענע ומשינענע הוה ליה ההוא שענתא תעשה בכשרות וכן החוטם בגדיש ולא היה שם חלל מפש במשך ז' שכשנעשה הסכך [הוה לא] היה אהל ועשה שהרחיב החלל הו"ל מן העשוי בפסול וה"ה בציצית שהרי בשנתלה כל הציצית ונגמט עדיין כולו הוא חוט אחד. ואם לא שתלה המועת בדר' יצחק הייתי אומר שטעה בזו דתני ר' היא המול לשתי קרנות בבת אחת כשירה והוצרכו להעמידה בפיוסוק ואח"כ קישר הא קישר ואח"כ פסקן באמצע להבדיל זה בקרנו וזה בקרנו פסולה ואע"פ שראשי החושין קודם הקשירה נפסקו וכבר קודם קשירה הוי ד' חושין אלא ארוכות הן כדי שתי קרנות וקיצרן לאחר עשייה פסול ומוזו למד שהמקצר לאחר עשייה פסול ואם מיכן למד אותו תלמוד צלל במים אדירים והעלה בידו

בידו חרס שזו בפסול נעשה דציצית הכנף כתיב ולא ציצית הכנפות ונחי דבשעת פתיל דהיינו קודם קשירה לא בעינן כנף בשעת ציצית מיהא בעינן כנף אבל זה אע"פ שהחוט ארוך כל שהוא בהכשרו עושה שהרי אפי' כל החוטין ארוכים עשר אמות כשירה דתניא ציצית אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה ע"כ דברי המורה: וכן השיב רבינו האי גאון ז"ל כדבריו, וששאלתם מהו להשוות הציצית ולמעטן לאחר שקשרו, כך ראינו שמתור שאינו מתכוין למעטן משיעורו אלא לנאותו וליפותו הוא מכוי משום זה אלי ואנוהו. נחזור לדברי המורה. ארבעה בתוך שלש פי' ר' ארבעה חוטין ישיים במלית בתוך ג' אצבעות כלומר תמדוד ג' אצבעות מן השפה ולמעלה ובאמצע ג' אצבעות יתלה הציצית דהיינו א' וחצי ותוך שלש היינו קשר אגודל ובשתמדוד תוך ג' דהיינו אצבע וחצי תמדוד בקרן המלית באמצעותו באלכסונו ובשבא לקשור הקשר אל ירחוק אצל המלית אלא ירחיב כדי שילך הציצית לכאן ולכאן. רבינו ע"ה היה מתעטף בציצית בט' באב ביום וגם גאופי דורו כמו כן היו מתעטפין: סליקי הלכות ציצית של רש"י ז"ל:

תשובת הגאונים ז"ל.

מלית שנקרעה חוץ לג' יתפור אותה בין דאית לה ג' על ג' יש עליה תורת בגד תוך ג' לא יתפור בין דליבא עליה תורת בגד כדאמרין מטלניות שאין בהן ג' על ג' דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים במלו להו וכמאן דליתנהו דמי ואפי' תפור: ולתפור בקרני סדין מטלניות של צמר גפן כדי להטיל בו ציצית אסור עד שיהיו צידי הסדין של צמר ארוג עם הסדין אבל להביא מטלניות מבחוץ ולתפור בסדין אסור. בפרק התכלת. מלית שאולה כל שלשים יום כו' רבותינו הבהגים דהוה לברך להתעטף בציצית על מלית שאולה מצויצת דהבא דמיירי דפטורה אם אינה מצויצת דומיא דשוכר בית בלא מוזהר דמייתנין עלה ולאחר ל' יום הוי כמו דיליה ומחייב בציצית ובמוזהר ולישנא נמי משמע דקאמר פטורה דמשמע דאפילית קאי ולא דמי ללולב שאול דאינו יוצא בו ביום ראשון דהתם מעמא ולקחתם לכם אמר רחמנא והאי לאו דידיה הוא אבל מלית שאולה חייב וכן עמא דבר. עוד מצאתי לענין מלית שאולה אומר רבינו תם שיש לברך עליה ואין צריך המשאל ליתן במתנה דציצית חובת גברא והואיל ומצאה מצויצת חייב לברך עליה ולא אתי כסותך אלא למעט שאולה מחיוב ציצית פי' שאינו מחויב להטיל ציצית למלית שישאל מחבובו. גם זה בפרק התכלת אמרינן סדין בציצית גזירה משום שמא יקרע סדינו בתוך שלש והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי וזהו פירושו שמא יקרע תוך שלש דהיינו מקום ציצית ויתפור אותה בחוטי של פשתן ויניח לתלות והשאר יעשה מתכלת או מלבן והתורה אמרה וכו' דלפירש זה נראה דאסור לעשות מלית מפשתן ואפילו במינו וכן כתוב בתוספות אבל של צמר אינו עשוי ליקרע וגם משמע בהלכה כי מליתות שהן מנוצה של עוים אינו אלא מדרבנן וכן אותם של משי דמן התורה דווקא בעינן צמר. וגם משמע אותן בני אדם העושין כמו מפה אחת ומתעטפין בה דאינה חייבת בציצית דאמרין אין קמן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטורה דבסיפא ממעמינן מעפורת של איש דהיינו סודר מקרא דגדילים כו' תכסה בה פרש למעפורת שאינו מכסה בה ראשו ורובו: ציצית שמוואו נכרי אסור להטילו במלית כן מוכיח במנחות:

ענין תפילין.

שאלו מקמיה דמרנא רב יהודאי גאון ז"ל בענין תפילין אמר כך שגו רבותינו אמר עולא כל הקורא קריית שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ור' חייה בר אבא א"ר יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה וישול ידיו ויברך ויניח תפילין מכלל דהקורא בלא תפילין [קיבל עול] מלכות [שמים] חסירה ועוד אמרו חכמים כל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה בכל יום. ועוד שגו איזהו עם הארץ ר' יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין דכתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיך וכל המניח תפילין כאילו כל התורה כולה בפיו מפני שקיבל עליו עול מלכות שמים שלימה ועוד אמרינן ביאת הארץ דכתב רחמנא גבי תפילין למה לי דכתיב והיה כי יביאך וגו' וכתיב בפרשה והיה לאות על

ידך ולמוטפות בין עניך אמר הקב"ה עשה מצוה אשר בשבילה תכנס לארץ ובשבילה תוכה לעולם הבא ואם בא אדם לומר לך תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל הכנפים כך פירשו חכמים במה דברים אמורים בשעת הגזרה שגזרו כל המניח תפילין ינקרו את מוחו אמרו חכמים כל היודע בעצמו שהוא צדיק גמור כאלישע בעל הכנפים שעשו לו נס בשעת הגזרות ומסר עצמו למות ינחם אפי' בשעת הגזרה ואם לאו אל יביא עצמו לידי סכנה. שאם אתה אומר כן ספר תורה גדול ומקודש שיש בו כמה פרשיות והוא שלם ואתה פותח וקורא בו וקל וחומר תפילין צריכין גוף נקי שהן בנרתיקין שלהן קרית שמע שהוא נתונה בתפילין על אחת כמה וכמה שצריכין גוף נקי ואסור לקרוא קריאת שמע ואמרו חכמים קמן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצות וכ"ש בן י"ג שנה שהיית במצות תפילין. וכל הפושע במצות תפילין דנין אותו כגיהנם שנים עשר חודש שכך שנו חכמים פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חודש ומאן נינהו פושעי ישראל בגופן קרקפתא דלא מנח תפילי. ועוד שנו חכמים ליום הדין אם יש תפילין בכף מאונים עם עונות בעון שפשיע ולא הניח תפילין היא מכרעתו ואם היה זהיר במצות תפילין בכף של זכיות מכרעת שאין לך גדול בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה לתפילין בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה שכן כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך לפי דעת יצחק בן דורבלו עד כאן סוף תשובות רבינו יהודאי גאון זצ"ל שפירש לדרב ינאי בשעת הגזרה ונמצאו כל ההלכות תרוצות ועומדות. לרבינו שרירא גאון זצ"ל אמר רבנן פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חודש ומפרש ר' שמעון בן לקיש פושעי ישראל מאן נינהו קרקפתא דלא מנח תפילי והאידינא מאי מעמא מולזי בהו רובא דעלמא אי משום כאלישע בעל כנפים פירשו כבר הגאונים הראשונים ז"ל והיא בשעת הגזרה ויש מקומות שהתלמידים מניחין תפילין מי מיהו כיוהרא או דלמא קיומא מצוה עדיף הויך מנהג אדונינו ומנהג הישיבה ואם לא נהגו בכך מאי זה הטעם יורנו רבינו. הכין חוינא דבארץ ישראל מימות הראשונים כיון דנפישו גזרה ולא יכלו לאחותי תפילין אשתכח מייניקין בבבל המזהירים בהון וביותר רבנן יושבי מדרשות והוה איכא בתי מצות לעפר סוטה ולאפר פרה ובשבר שאמר אברהם אם מחוש ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות חוט של תכלת ורצועה של תפילין. פושעי ישראל בגופן כו' עד קרקפתא דלא מנח תפילי פי' אינו רוצה [להניח] תפילין אלא מואם במצוה ובוטע בה כמו שעתידין לעשות כופרים במצות סוכה כדאמרינן במסכת ע"ז פירקא קמא בתחילתו דכל אחד ואחד בוטע בסוכתו וכן הוא כמו שאמרת שכך אמרו חכמים דהא דאמר ר' ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים הוא בשעת גזרה שלא יביא עצמו לידי סכנה אלא אם כן זהיר במצוה כאלישע בעל כנפים. והרש"ם פי' קרקפתא דלא מנח תפילי שמבזה המצוה בעיניו אבל אם הוא נמנע מפני שהוא מחויב עצמו שאינו ראוי להביא ושאינו יכול לשומרם כראוי בהא לא אמרינן. ורבינו יצחק מדרנפיר פי' קרקפתא דלא מנח תפילין ובגון שאינן לומדין דאמר במדרש כל הלומד תורה פטור מן התפילין זה פירש הר"ר יהודה החסיד ז"ל מיהו עיקר טעמא דלא נהגו ולא החויקו בו העולם מפני שנחלקו בהלכותן רש"י ור"ת הלכך לא ידעינן למיעבר בהלכתא ועוד נראה לומר מפני הרמאין לא החויקו בהן וכן בביצית דאמרי' בפסיקתא בפרשת אני פי' מלך שמור לא תשא אמר רבי (6) למה נאמר אם לשבועות שוא כבר נאמר לא תשבועו בשמי לשקר מה תלמוד לומר אלא לומר [לך] שלא תהיה תפילין נושא ושליתך עמוף ועובר עבירות. והר"ר מנחם פי' תפילין צריכין גוף נקי מן העבירות ומביא ראיה מן הירושלמי בפרק ב' דברכות ר' לא היה לובשן אלא לאחר חילוי ג' ימים משום הסולה לכל עונותי הרופא לכל תחלואיכי: בפרק ההכלת משמע דלילה זמן תפילין דאמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך והוא מנח תפילין אמינא ליה לשומרן קא בעי מר ואמר לי אין זהותא לדעתו דלאו לשמורן קא עביר חשך הלכך ואין מורין כן. ומשמשו תפילין שחייבו חכמים בכל שעה משום היסת הדעת הוא הלכך אין לו עת קבוע שימשמש בהן אלא כדי שלא יסיה דעתו מהן וגם מפני צניעות וממשמש ברצועות שמתבית מגדולים ממנו דיי לו בכך ובכבוד משמש חייב תמיד כדי שיהא תקנה להיסת הדעת וגם בזרוע חייב למשמש כמו בראש דהא אמרינן תפילין שיש בהן כמה אוזרות על אחת כמה וכמה וכל

החזרות

ההזכרות שיש בראש יש בזרעה. וחולי מעיים פסור מן התפילין ויש מי שאומר להכי אמר פסור מן התפילין כי התפלה אדם יכול להשמר ממנה אבל תפילין אם ירגיש בעצמו בעיושוש לא יהיה לו פנאי לחלוץ תפיליו. וחולי מעיים הוא אדם שאינו יכול לעמוד על עצמו ואפילו אדם שאחזו צינה וצריך להתעמש תמיד הוא כחולה מעים ופסור מן התפילין ולא תאמר שהוא פסור ואם רצה להניח יניח אלא אסור להניח. משאלת חלום ששאל הצדיק ר' יעקב זצ"ל. שאלתי על ברכת תפילין אם הלכה כדברי הגאון רב אלפס האומר אם לא סח בין תפלה לתפלה אינו מברך אלא להניח תפילין כשמניח של יד ובהניחו של ראש אינו מברך כלל או הלכה כדברי הגאונים שאומרים שאפי' לא שח מברך שתיים. והשיבו לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה כי אברהם לא ידענא וישראל לא אכירנו ואת בריתי אקים את יצחק כי אחד קראתיו וכבודו אתנה ואברכהו גם ברוך יהיה. ותפילין כל בר ישראל דקרי ק"ש מחייב בתפילו בר מי שעושה מלאכתו ערום בשעת עירום. וליתא לדרבי ינאי דאמר תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים דאמרו לא ניתנה תורה למלאכי השרת אבל במקום שהתקתי טמנו עירב עם זה של מעלה ולפי דעתי יש בו טעות וכך רצה לומר לא מיבעיא בשעת קריאה דכל בר ישראל חייב אלא אפי' בלא קריאה משעה שעוסק במלאכתו לבד מי שעושה מלאכתו ערום בשעת עירום: שאלה לרב הילאי ז"ל. דפום של תפילין אין לו שיעור יש שעושה טובה ג' אצבעות ויש שמוסף ופוחת וכן מנהג בשיבות הגאונים ואבות ב"ד כיון שמניחין התפילין בגלוי ויש להן שבת להניח מניחין תפילין שהן נבוהין ג' מג' אצבעות וכן הנהיג הרב המובהק במקומו כמנהג הגאונים אבל החכמים והתלמידים ותלמיד בפני רבו שאין דרך ארץ לנלות התפילין בפני רבותן מניחין תפילין קטנים כשיעור אצבע ומחצה תחת מצנפת שלהן מפני דרך ארץ שלא ישוו עצמן לרבותן ונראין בעיני פנים וחוששין לעונש מפני שתפילין דרך ארץ לראותן דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותנאי רבי אליעזר אומר אלו תפילין של ראש. תשובה לרב שר שלום זק"ל. וקלף של תפילין ורצועותיהן צריכין עיבוד לשמן וצריכין עוד בהמה מהורה. *) שח בין תפלה של יד לתפלה של ראש מברך שתיים ועבירה הוא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ואם ביהא שמה רבא מברך או בקדושה הפסיק אינו חוזר עליו מעורכי המלחמה אלא חייב לחזור ולברך על של ראש שתיים מפני שכל תפלה ותפלה טעונה שתי ברכות אקב"ו להניח תפילין ואקב"ו על מצות תפילין אם ברכן כאחת שלא דבר בנתיים עולות לזו ולזו אם הפסיק אפי' בקדושה או ביהא שמה רבא מברך בשלה לראשונה וצריך לחזור ולברך שתיהן על של ראש. וכן מצאתי לרב נטרונאי גאון זצ"ל בהלכתא רצועות של תפילין צריכות עיבוד לשמן משום יו"ד של תפילין ורל"ת של תפילין דהלכה למשה מסיני הם. וצריכות להיות שחורות ומהורות: תשובה לר' עמרם ז"ל. והלכתא תפילה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד בין שיש לו בין שאין לו אין מעכבות זו את זו הלכך מי שאין לו תפלה של יד מניח של ראש וכן מי שאין לו של ראש מניח של יד ומברך על כל אחת מהן ב' ברכות וכן מי שיש לו ב' תפילין של ראש ושל יד תפלה של יד ומברך על אחת מהן גבי אחת מהן ויוצא בהן ידי חובתן והני מילי בחדתא שלא הניחן בראשו אבל מולה עור על גבי אחת מהן ויוצא בהן ידי חובתן ומהני מילי בחדתא שלא הניחן בראשו אבל בעתיקתא שהניחן בראשו לא דאמרינן תפלה של ראש אין עושין אותה של יד לפי שאין מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה אי נמי היכא דאתני עליהו מעיקרא דדעתו לעשותן של יד שרי: וזמן הנהגת תפילין כל זמן שלא שקעה החמה ואפי' בין השמשות זמן הנחה היא דאמרינן הלכתא לילה זמן תפילין הלכה ואין מורין בה. ומנהג בשתי הישיבות לאחר כימי השמים על הארץ אז מסלקין אותן. ותפלה של יד צריכה שתהא בנובה של זרוע כנגד הלב ותפלה של ראש [צריכה שתהא] בנובה של ראש מקום שמוחו של תינוק רופס. והמניח תפילין תדיר אפילו ארבעים וחמשים שנה אין צריכין בדיקה שכיון שתדיר בהן להניחן אויר שולט בהן ואין מתעפשות מבפנים ואם אין מניחן אלא לפרקים בודאי צריכות בדיקה וכן שמענו מחכמים וזקנים ששמעו מרבותם צריכין בדיקה שני פעמים בכל י' ענים שהן שבוע. והעושה תפילתו עגולה סכנה היא ואין בה מצוה. אמר רב פפא דעבידי כי אמנווא שכיון שמגולגלת כאגוז בשעה שנופל על פניו ברחום והגון ידבק פניו בקרקע ומצערת אותו ויבוא לידיו סכנה: רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. דוקא מכתוץ אבל מבפנים אפילו ירוקות או לבנות

בשרות אבל אדומות לא יעשה מפני גנאי ודבר אחר מפני גנאי שדומה לחכשימי נשים ומפני דבר אחר מפני שנראה בראש בצרעת ויש שמצריכין להיות שחורות מבחוץ ומבפנים. היתורא דתפילין שליחא דרועה דרועה שלא תאמר תהא כמוטפות של ראש שאין לה אלא שליחא אתה אלא צריכה שליחא אחרת כדי שתהא שתי וערב זה על גב זה כגשר על הנהר וגשר בלשון ארמית היתורא פי' מעברתא דתפילי מעבורת של תפילין שמבניסין בו את הרצועה בין של ראש ובין של יד: נרתיק, תיק של תפילין שכל כלי שמבניסין בו הפץ קרוי נרתיק כד"א מוציא תמה מנרתיקה: קציצה, תפילין עצמן: לרב צמח גאון וצ"ל שיעור רצועות של יד עד ראשי אצבעות ואיזהו אצבע ששמה אמה כשהיא כפופה על פיסת היד מניה תפילין של יד במקום שאמרו חכמים זו קיבורת וקושר את הרצועה בין קשר של יד ומשלשה עד תהא מושלשת עד אצבע של אמה כשהיא כפופה על פיסת היד. ומאן רמהפך ליה רצועה או של יד או של ראש מיהייב למיתב בתעניתא משום דהוי ליה כפושע שהיה לו לתקנה בשעת הנחתה שהמצוה צריך אדם לבוין דעתו לעשות וב"ש תפילין דדבר קרושה הן ובוין שלא עשאן כמצותן צריך תענית: לר' יוסף גאון וצ"ל, רצועה של תפילין שנפסקה מהו לתפרה ובמה תופרה. הכי אמרו רבנן דרצועה ליכא תפירה כלל בגווה אלא מסלקה ומגווה. תשובה דכתב וקשרתם בעיני קשירה תמה וליכא ת' יצחק ב"ר דורבילו והכי איתא במנחות פ' הקומץ לר' משה גאון ז"ל והלכתא כל היום כולו זמן הנחת תפילין דכתוב מימים ימימה ימים ולא לילות ועד בין השמשות יש לו רשות להניחן ואחר שקיעת החמה אל יניח דאמר ר' אלעזר כל המניח תפילין לאחר שקיעת החמה עובר בעשה ור' יוחנן אומר עובר בלאו ועד מתי מסלקן רב יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק רב חסדא ורבה בר כהנא מצלו בהו לאורתא וכמותן אנו עושין:

שימוש תפילין ועשייתן של רש"י ד"ל.

מתחילה נוטל את עור השליל ומשימו בסדר ורוחצו ומתקנו בקלף ויהיה לו עץ אמום כתוקן וצריך להיות בשפת העץ ד' שינים מאותו העץ ויהיו ארוכים כמו אצבע וחצי וצריך [להיות] ריוח בין שן לשן חצי אצבע ועובי השינים כאצבע קטנה והשינים צריכין להיות בשפתן דקין מעט ואח"כ חותך מעור השליל חתיכה כחצי זרת ומרחיצו יפה בימה במים ומרכיבו על השינים של עץ שהן ד' ואוסר אותו העור החבל של פשתן דק ומעביר החבל בכל שן ושן ודוחק האוסר יפה בעשית[הבתים] ששם נכנסין התפילין ואחר שתיקן אותו העור יפה בעץ ועשוו כבתים מניחו על העץ עד שיתיבשו הבתים על העץ יפה ואח"כ מוציאו ומתקן את השינים יפה כדי שיהיו הבתים מוכנים לתפילין ויביא עור של צבי וחותכו לד' חתיכות כחשבון שיניים וכותב על כל חתיכה [וחתיכה] פרשה אחת שהן ד' פרשיות, בחתיכה ראשונה כותב זאת הפרשה מן וידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בכור עד למועדה מימים ימימה. בחתיכה שניה כותב זאת הפרשה והיה כי יביאך ה' אלהיך אל ארץ הכנעני עד סוף פיסקא כי בחווק יד הוציאנו ה' מצרים. בחתיכה השלישית כותב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד ובשעריך. בחתיכה ד' כותב והיה אם שמוע תשמעו עד כימי השמים על הארץ הרי אלו ד' פרשיות ומעייף אותן עיוף מול קורא הקמיע ומרכבו בשיער ומשים כל פרשה ופרשה ארבעתן באותן ד' שינים של שליל ויושבים כסדרן קדש והיה כי יביאך שמע והיה שלא יהיו היות כאמצע אלא כסדרן כמו שאמרו חכמים ז"ל כדי שלא יתחלפו הפרשיות אלא כל אחת ואחת בימין ובשמאל [ובאמצע] אלא כתיקונם (ג) וכנגד הפרשיות בתוך השינים ותופר עליהן בגירין ממתני השוורים באלכסון ובשפת זו התפירה מקום מונח בעור השליל מתוקן להעביר משם הרצועה מעור בהמה טהורה ושיחית ישראל וגם מנבילה כשרה. ורצועה צריכה להיות שחורה וישים התפילין תפורים מתוקנים באותה רצועה בראשו במקום שמוחו של תינוק רופס ומעגל ראשו ברצועה ועושה אחריו קשר כרמות אות דל"ת באותה רצועה מאחור ותפילין בין עיניו וצריך להיות עשוי (בין שני) [משני] צידי התפילין של ראש כדמות אות שי"ן מן העור עצמו מצד שמאל שי"ן של ארבע ראשים ומצד ימין שי"ן של שלש. וזו הרצועה של קרקוד צריך שיהא לה אורך מצד ימין עד הכרס ומצד שמאל עד החזה הרי תפילין של ראש עשויות:

ועל

ישל זרוע חותך מן העור של שליל ועושה בית אחד [קטן] כתמרה ויביא עור מן צבי וכותב שם
 בחתיכה אחת ד' פרשיות ביחד. קדש לי. והיה כי יביאך. שמע ישראל. והיה אם שמעו. ומעייף אותה
 חתיכה בתיקונה ומשים [אותה] באותו בית של שליל ותופרו ממעל בנידין באלכסון ובשפתו צריך
 להיות לו כאון על אותו עור השליל ומעביר שם רצועה שחורה ואסרו בזרועו השמאלית ועושה קשר
 באותה רצועה של יד כדמות וי"ד ומעביר אותה רצועה על זרועו ומחדקו. יפה ומורידה עד אצבע
 צרדא (ג) האמצעי ופוחיא רצועה כאורך שעורה: תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני ואמר
 רבא ולתופרן באלכסון. ש"ץ של תפילין הלכה למשה מסיני ורצועות שחורות הלכה למשה מסיני
 ובשמניחן מניח של יד תחלה ומברך בא"י אמ"ה אקב"י להניח תפילין. ואח"כ מניח על ראש
 ומברך בא"י אמ"ה אקב"י על מצות תפילין ובשמברך אדם בברכה של יד אור ידבר בין ברכה
 [של יד] לברכה של ראש דאמרינן שח בין ברכה לברכה עבירה הוא בידו וחורר עליה מעורכי
 המלחמה מ"מ [כששת] מברך שנים על של ראש לא שח מברך אחת על של ראש. וכשתולין חולץ
 תחילה של ראש ואח"כ חולץ של יד: תפירת התפילין עינא בעי אלו פרשיותו של תפילין
 שמע והיה אם שמעו* קדש לי והיה כי יביאך וזה תפירתן. מתחיל מן שמע לוהיה אם שמע
 מלתא וסליק לעילא ואתי לאפי בי רצועה ונפיק לתתא ועקים בין שמע לוהיה אם שמע
 ונפיק לעילא דבין שמע והיה כי יביאך (ד) לקדש לי ונפיק לתתא וסליק ואתי לאפי בי
 רצועה ונפיק לתתא דבין קדש לי לוהיה כי יביאך וסליק לעילא דבין ביתא ושליף חוטא
 מן מחטא ומיעיל [צד] רישא אחרונה דחוטא במחטא ואתי לאפי שפה ונפיק לעילא לבין שמע והיה
 אם שמע ואתי לתתא ואתי לאפי בי רצועה ונפיק לעילא ועקים לבין שמע לוהיה כי יביאך
 ונפיק לתתא וסליק לעילא ומעיל פרשיות על סדרן ומחיק חטימא ואתי לתתא בקדש לי ד'
 נוקבי [ובבית רצועה ג' נוקבי ובוהיה אם שמע ד' נוקבי ובשפה ג' נוקבי] ואתי עד קדש לי
 בחד חוטא עד והיה כי יביאך בחד חוטא ומהרר חוטא דקדש לי על חוטא דוהיה כי יביאך
 וחוטא דוהיה כי יביאך על חוטא דשמע ומעיל שני חוטין בנקב יחיד דעם שפת חוטא של
 שמע: הררן עלך: אמר רבא כל אלפא ביתא דאתותא דתני דמוזה (ותפילין) שבעה. ועשרין
 וחמשה דתפילין. סימן חצו"ם ש"י למע"ת בפרשת קדש לי (הו"ה ה"ך) [כפ"ר הו"ם א"ך] ד"ק
 חכ"ה (ט"ף) (מ"ט) ב"פ והיה כי יביאך. שבעה דמוזה שעמנ"ו ג"ץ. ובלהו"ן ג' ג' זיוני (וטפי) [הבי
 פירושו"ן ח"צ] דחמ"ד זיוני ו"ס דוהיבוס ג' זיוני ש"ץ דאשר ה' זיוני י' דלי ג' זיוני ל' מ' ע' דלמען
 ד' זיוני ת' דתורת (חד) [ג'] זיוני יביאך חסר י' ב' דיבאך ג' זיוני פ"ר דפטר ג' זיוני (ך) [ה' ד' כ"ה
 דהוכרים ג' זיוני א"ך] דישראל ד' זיוני ד' דיר ד' זיוני ק' דהקשה ג' זיוני ה' דלשלחנא ד' זיוני
 דיבכה ג' זיוני. (ט"פ) (מ"ט) דלמטפת ה' זיוני ש"ע של שמע ד' זיוני י' דעל הארץ ג' זיוני: אמר רבא כל
 ג' דנפשי ג' זיוני. (ו"ו דמוזות ג' זיוני) ג' דנגנך ג' זיוני י' דעל הארץ ג' זיוני: אמר רבא כל
 תפילי דלא דק ביה אנתותא פסול. והני פרשיותא דקאמרינהו לכתבינהו בהדי הדדי וליושוינהו
 ברישא ואי איניש [דיוקנא הוא] דכתב להו שלא מן הכתב פסולין וכן מוזה. והכא לא בעי שרשום
 והתם בעי שרשום* ואם החליף הפרשיות של תפילין של זה בזה בהיפך פסול ויגנוז ואם נפסקו ג'
 חוטין בתופרן פסול וצריך למיבדק [להו] כל ד' שנים תרי זימני וכד עייל לבית הכסא נעיליה
 באובניה ועייל. א"ר נחמן אין תלמיד רשאי לחלוץ [תפילין] קמיה רביה. אמר רבא כל המנח
 תפילין ומתעטף בציצית [ומתפלל] וקרא ק"ש [ומתפלל] מובטח [לו] שהוא בן העוה"ב ואמר אבי
 מערב אני בו שאין [איש של] גיהנם שולטת בו וא"ר פפא [אף] מערב אני בו שכל עונותיו נמחלין
 לו: וצריך להזהר על מלאים וחסרים שאם עשה את המלאות חסרות ואת החסרות מליאות
 פסולות. ויש שעושין גבהן ג' אצבעות ויש שמוסף ופוחת. וכן כנהג בשתי ישיבות ואבות ב"ר כיון
 שמניחין תפילין בגלוי ויש להן שבת להניחן מניחין תפילין שנובחו [ותרג מג' אצבעות וכן הנהיג
 הרב המובהק במקומינו ממהג. דגאונים אבל אמרו חכמים תלמיד בפני רבו שאין דרך לגלות
 תפילין בפני רבותיו מניחין תפילין קטנות כשיעור אצבע ומחצה תחת המצנפת שלהן. כן מצאתי
 בתיקון תפילין של ר' יהודה ב"ר ברזילאי מהלכות פסוקות של תפילין. מוזה צריכה שירשום תפילין
 אין צריכין שרשום ואלו נכתבין שלא מן הכתב מאי מעמא מיגרים גריסין. תפילין נכתבין על
 הקלף מוזה על הדוכסוסמים הלכה למשה מסיני קלף במקום בשר דוכסוסטום במקום שיער:
 והלכתא אסור להניח תפילין בשבתות ויו"ט וכן בחולו של מועד אג"ל מותר בתפילין חוץ מקום ראשון.

(ג) ככ"י ב' חיתא וכן עיבור הלכות עד שיעור לאצבע נרדס. וכל"ס בס' ספרדס. (ד) ככ"י ב' חיתא ואתי
 לאפי שפה ונפיק לעילא בין שמע לויסח. וכ"ל פס.
 * בס' ספרדס נבי' וס"ס אם שמע והיה כי יביאך קדש לי. * * * ע"י כל העינין בשמותא רבא מה שחפז בלא.

במס' סוכה בפ' הישן ובשאלה של רבינו האי גאון זצ"ל ראיתי שהתיר להניח תפילין במ' באב והרבה האריך ר' יהודה בר ברזילאי ג"ע בשימוש תפילין שלו ולא העתקתי מהם אלא מאמר רבא כל אלפא ביתא ולא יותר: השני ר' יצחק בר שמואל זצ"ל דתפילין במ"ב מותר להניחן דלא גרע מיום שני של אבלות אבל להניח תפילין בחולו של מועד נסתפקתי בזה גם אני זה כמה ימים למאן דחשיב להו מצות עשה שהזמן גרמא כי גם זה י"ל שגם מצות חה"מ וסוכה ולולב ואיסור המץ חשיב אות או דילמא לא כיון שאין בהן שביתה ומר' יהודה [ור'] מאיר דפרק בתרא דמ"ק אין ראיה ממאי דמירי התם בכתובת תפילין במועד לעצמו דאינו עבדו בפרק בתרא דעירובין דתפילין מצות עשה שלא הזמן גרמא ועוד במועד אפשר שיכתוב להיות מוזמנים לו לאחר המועד לאלתר. וה"ר אבוגדרו נ"י כתב ירושלמי בפרק ואלו מגלחין חד בר נש אובד תפילין במועדא אתה לגבי רב חננאל וכו' אמר ליה [זול] יהיב ליה תפילין או זיל כתוב לו [כו'] מתניתין פליגי על רב כותב אדם תפילין וכוונות לעצמו הא לאחר לא פתר לה בכותב להניח משמע מהבא ללבוש בחולו של מועד כותב אפי' לאחר מוכיח שמנחין תפילין בחולו של מועד. עוד זה מפיו שאמר משם ר' יעקב זצ"ל הכי חיכי דאמרין [דכוונות] הלכה למשה מסיני דצריכה שירטוט הכי נמי אמרינן דתפילין הלכה למשה מסיני דאינו צריכין שרטוט ואם שירטטן פסולין והביא ראיה מהא דאמרין במנחות ספר הורה ותפילין שבלו אין עושין מהן מוזה שמעלין בקודש ואין מורדין ומקשה התם מאי אריא משום דמעלין בקודש ואין מורדין תיפוק ליה דתפילין אינו צריכין שירטוט ומוזה צריכה שרטוט וכו' ואם תאמר דתפילין אם שירטטן כשירין הוה ליה לתרוצי בשירטטן. אלא ש"מ דאסור לשירטטן:

ותהלה לאל לבדו חזק כבודך ה': סליק

הלכות שחיטה

צרופה כל אמרת אלהי מגן לחוסים בו ופליטה
דת ודין מעולפת ספירים גם שש וארגמן לוטה
קישמ אמרי אמת להודיע מדור לדור מסורת פשוטה
יחוקקו סופרים חקקי צדק תמיד על פי עמה
הורינו אל דרך חוקך התהלך באמתך ארה קשוטה
חנני דעה ותשכל ולמדני לבל אשגה להחליף השמה
זאת חקת התורה לחוק כהלכה למשה מסיני משפטה
קראתך ענני ה' אלהי האירה עיני בהלכות השחיטה

ראיתי את כל החיים. המהלכים נבוכים על דרכים. קהל גדול ועם רב. ממוחה וממערב, מוצפן ומים, נודדים ללחם אים, למצוא מהייתם מכולת לביתם. והנה המה גילווים בנפשותם. לאמר יגענו ולא הונת לנו. לחמנו יבש היה נקודים. מאין כל מחמדים. ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. נלאינו כלכל. כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם. כל ימי עוודו. ונפש ברכה תדושן. בשר שטן ויין ישן. בצפרים עפות ופרות יפות המראה והכריאות וצאן ברורות. ואם מספר ימי החול במשפט יכלכל. מכל האוכל אשר יאכל. בלחם צר ומים לחין. ובשרו לא ירחין פעם ילקט אורות. ופעם מגדים ופירות. מה יעשה לשבתות ולחדשים ולמועדי ה' המקודשים. ואין קדוש אלא במקום סעודה. להכין אותה ולסעדה. ומה הפין בכל פירות גנוסר. ואין שמחה אלא בבשר. במנה הוננת וחלק יפה. חיי בשרים ולב טרפא. ואליו מצפים ומקוים העם המתאווים. לאכול בשר תאוה. זו מצוה וזו שכרה. הכל שוחטין שהיטתו כשרה. ועל כל לב הזמן שחוקן. ופי כל שר צבאו נחין

נחוי. מבית ומחוץ. וכל העם אמרו לחוי. אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו חוי. אמרתי אשמה דרכי להבין מהלכי. בדרך קצרה הטובה והישרה. אל זקני העיר השערה. ובצל קורותם אתלונן. ומזקנים אתכונן. לערוך מערכה. לרגל המלאכה. כתורה וכתלכה. למצוא בס חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. והוא מצות עשה שהזמן גרמה. ומה מענה לשון אשאל ואתחנן לפניו ללמדני לבל אכשל שלא אומר על ממה פהור ועל איסור מותר ועל פסול כשר וילמדני דעת ודרך תבונות יודיעני:

הלכות שחיטה שחיבר צדקיהו בר אברהם הרופא ינעם והם י"א דינים.

דין א' מי ראוי לשחוט. דין ב' כמה שוחטין. דין ג' מקום הראוי לשחיטה. דין ד' שהייה. דין ה' הרסה. דין ו' הלדה. דין ז' הגרסה. דין ח' עיקור. דין ט' פירכוס. דין י' כסוי הדם. דין י"א כמה מכסין.

[א] דין מי ראוי לשחוט.

יתברך הבורא אשר בחר בישראל מכל האומות ומרוב חיבתן גזר עליהן מצות ותקום וציום שלא לאכול נבילות וטרפות כדכתיב לא תאכלו כל נבילה וגו' וכתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו. ועוד הוזהרם שלא לאכול אבר מן החי כדכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו והתיר להם בשר באכילה ע"י שחיטה דתניא ר' אומר וזבחת כאשר צויתך מלמד שנצטוו משה על הוושט ועל הקנה על רוב אחד בעוף ועל רוב זנים בבהמה הרי למדנו שיש ציווי בזבחה. ופי' רבינו שלמה זצ"ל כל הלכות שחיטה נצטוו ועוד מצינו שחיטה לגבי בהמה דכתיב הצאן ובקר ישחט להם והיה בכלל בהמה לענין שחיטה וכן נמי לגבי עוף מצינו שחיטה דתני בר קפרא זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרומשת במים הטלול הכתוב לעוף בין בהמה לדגים. להייבו בשני סימנים אי אפשר שכבר הוקש לדגים. לפוטרו בלא כלום אי אפשר שכבר הוקש לבהמה הא כיצד הכשירו בסומן אחד. הלכך צריך להיות השוחט חכם ובקי בהלכות שחיטה דאמר רב יהודה אמר שמואל כל מבת שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו וצריך להיות ירא שמים שלא יקל לחוס על הממון ויאכיל נבלות לישראל ולא יחמיר יותר מדאי כמה שאין ראוי להחמיר שהתורה חסה על ממון של ישראל כדכתיב והשקית את העדה ואת בעירם. וצריך להיות יודע לאמן את ידו בשחיטה דאמר רב יהודה אמר שמואל תלמיד חכם צריך ללמד שלושה דברים כתב שחיטה ומילה פי' שילמוד שורגיל שיהא אומן בהם. ושנו רבותינו ו"ל הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוי מחרש שוטה וקמן שמא יקלקלו את שחיטתן פי' כל המוחזין היודעין הלכות שחיטה שוחטין לכתחילה חוי מחרש שוטה וקמן שהן מועדין לקלקל הלכך אם שחטו בינן לבין עצמם שחיטתן פסולה ואפי' כריעבד ואם שחטו בפני בקי אין כראוי שחיטתן כשרה כריעבד ואע"פ שלא היתה כוננת לשחיטה אלא להתכה בעלמא דלא בעינן כוונה בשחיטת חולין דתנן זרק סכין לנועצה ככותל והלכה ובאה ושחטה כדרכה כשר ומעם משום דקא מכוין להפילה וכתיב וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל אבל אם נפלה סכין מעצמה אע"פ ששחטה כדרכה פסולה. וחרש שאמרו חכמים בכל מקום [זה] שאינו שומע ואינו מדבר. שוטה שמאבד כל מה שנותנין לו בשוטה או שלן בבית הקברות משום שנעון. קמן שלא הגיע ל"ג שנים ויום אחד. שחיטת סומא חכם כשרה כריעבד אם ראינו לאחר ששחטה כראוי. השוחט בלילה שחיטתו כשרה לכתחלה כשאבוקה או נר כנגדו ובלא אבוקה ונר כשרה כריעבד כשהשבים ומצא כותלי בית השחיטה מלאין דם. דליכא לספקי שמא נתקה. שחיטת נכרי נבלה אע"פ ששחט לפני בקי ואפילו כריעבד. ישראל ששחט לנכרי או שהיה שותף בבהמה עם הנכרי שחיטתו כשרה ואע"פ שהיה הנכרי מחשב לשם ע"י שלו דזה מחשב וזה עובד לא אמרינן. השוחט בשבת וביום הכיפורים במזיד אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה. אבל לצורך חולה או חיה מותר לשחוט לכתחלה אבל אינו צריך לכסות הדם עד מוצאי שבת ואם שחט ולא כסה כשרה. ומי שאינו יודע הלכות שחיטה ששחט לפני חכם שחיטתו כשרה אם יודע לאמן את ידו ושחט כראוי ומאן דשחט ואויל ליה לעלמא וליתיה קמן דלשיליה ולא ידעין

אי גמיר הלכות שחיטה-אי לא שחיטתו כשרה-דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן :
[ב] דין כמה שוחטין וכמה אין שוחטין .

בכל שוחטין פ'י בכל דבר שוחטין על ידי הדחק בשאין להן סכין בין בצור בין בזבובית בין בקרומית של קנה דהיינו סימונייא דאנמאי לכתחלה בתלוש מעיקרו . ובתלוש ולכסוף חיברו דיעבד מותר בשצואר בהמה למטה אבל צואר בהמה למעלה פסולה דהיישין לדרסה וה"ה אם נעץ סכין בכותל ושחט בה . ועוף שהוא קל בין שסכין למעלה וצוארו למטה ובין שצוארו למעלה וסכין למטה שחיטתו כשרה בדיעבד . ויש מפרשים הוא הדין לגדיים וטלאים שהרי הן קלין . אבל מחובר מעיקרו אפי' בדיעבד אסור לשחוט בו . מגל יד . צידו אחד סכין וצדו אחר עיני מגירה שנקרא סיג"א שחיטתו כשרה בדיעבד ולכתחילה פסולה דלמא אתי למיעבד באידך גיסא . השוחט במגל קציר שחיטתו פסולה אפי' בדיעבד . וצריך השוחט לברוק הסכין קודם שחיטה אבישרא ואמפרא ואתלת רוחתיה פ'י עם האצבע בבשר ובצפורן בשלש רוחות הסכין באמצעו מחודו ומשני צדדין . סכין שיש בה פנימות הרבה תידון כמגרה ואסור לשחוט בה ואם שחט בה שחיטתו פסולה אפי' בדיעבד ושאין בה אלא פנימה אחת אוגרת פסולה אפי' בדיעבד מסוכסכת כשרה בדיעבד כשהולך ולא הביא או הביא ולא הולך . וכגון שעומד הפגם בראש הסכין אבל אם הולך והביא שחיטתו פסולה אפי' בדיעבד . אוגרת פ'י חוגרת אחה"ע מתחלפין שחוגרת בה הצפורן בהולכה ובהבאה אי נמי לשון אגרה בקציר מאבלה או מלשון מגירה . מסוכסכת מרות אחת שחוגרת בה הצפורן או בהולכה או בהבאה ואם כך נגד או שום דבר בפגם או שתפש ידו בפגם רבינו שלמה זצ"ל אסר לשחוט בו ויש שמתירין ותוספתא רחולין כפרק קמא מוכחת שמותר . סכין עולה ויורד מותר לשחוט בו לכתחלה פ'י עולה ויורד שחודה בולט באמצע ובראשה וסופה נמוך או שחודה נמוך באמצע ובראשה וסופה בולט והוא שאין בה פגם . סכינא דדמיא לסאסאה פ'י שהוא חלק מרוב חרפו הסכין כמו ענף שבראש השיבולת מותר לשחוט בו לכתחלה . ואם שבת ולא בדק הסכין קודם שחיטה יברוק אחר שחיטה אם נמצאת סכינא יפה כשרה ואם לאו פסולה . ואם בדק הסכין קודם שחיטה ושבת ולא בדק לאחר שחיטה ונאבדה הסכין כשרה . וצריך השוחט להראות סכינא לחכם או למי שגדול ממנו בחכמה קודם שחיטה ויש לנו סמך מן הפסוק ושחטתם בזה ואכלתם מלמד שבדק הסכין (ונתן לו) ונתן להם ואמר ר' יוחנן לא אמרו להראות הסכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם אבל בין בהמה לבהמה אינו צריך להראותו אלא רואה הוא בעצמו . וצריך השוחט לברך קודם שחיטה בא"י אמ"ה אקב"ו על השחיטה . וצריך לברוק הסכין בין כל בהמה ובהמה ובין כל עוף ועוף שאם לא בדק ונמצאת פגומה אימור בעור ראשונה איפגם וכולו פסולות . והוא עובדא ושרף רב יוסף תליסר חיותא אפי' הראשונה . וצריך לברוק הסימנין לאחר שחיטה אם נשחטו כראוי ואם שבת ולא בדק הסימנין אחר שחיטה פסולה . השוחט בסכין ונמצאת פגומה לאחר שחיטה ולא שובר בה עצמות לאחר שחיטה פסולה דחיישינן שמא בעור איפגם אבל אם שובר בה עצמות לאחר שחיטה קודם בדיקת הסכין כשרה דאמרינן בעצם איפגום . השוחט בסכין של נכרים רב אמר קולף בית השחיטה דבית השחיטה רותח ובלע מאיסור הסכין ורבה אמר מדיח דבית השחיטה צונן ולא בלע מאיסור הסכין ופסק רבינו שלמה זצ"ל וכן פסק רבינו נטרונאי גאון זצ"ל כמאן דאמר קולף ודוקא בדיעבד מותר לשחוט בסכין של נכרים אבל לכתחלה אסור דהכי משמע השוחט דיעבד . סכין ששחט בה שרפה מדיחה במים או מקנהה בבגד או בצמר או בשום דבר ודי לו :

[ג] דין מקום הראוי לשחיטה .

אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות דאמרי לשר הים קא שחית . ולא לתוך הכלים דאמרי לזרוק הדרם לע"ז קא עביד ולא לתוך כלים של מים צלולים דאמרי לבבואה קא שחית . ובתוך כלים של מים עכוורין מותר . היה עומד בספינה מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט והדרם שותת ויורד לדופני הספינה . ואין שוחטין לגומא כל עיקר שלא יחכו את הסימנין שבן היה מנהגם . ואם היה שוחט בתצרו ואינו רוצה למגף הצרו שוחט חוץ לגומא והדרם שותת ויורד לגומא . ובשוק לא יעשה כן משום חק הסימנין :

[ד] דין שהייה.

אמר רב יהודה אמר שמואל [כל] מבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו. ואלו הן (שאינן יודע) הלכות שחיטה שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור. שהייה כיצד. השוחט שהתחיל לשחוט ונפלו כליו והגביהן או השחיתו את הסכין השחיתו אגוצ"ר בלע"ז כגון שלא הי' חותך בטוב. ועף פירושו נתניע כמו עיף ויגע כלומר או נתניע ובא חבירו ושחט אם שהה כדי שחיטה אחרת פסולה פי' אם היתה זאת הבהמה שהיה שוחט בהמה דקה שיעור שהיא פסולה שיעור שחיטת בהמה אחרת דקה כמותה ואם היתה בהמה גסה שיעור שהייה כשיעור שחיטת בהמה גסה וכדי שיוגבינה וירביצנה וישחטנה ואפי' כדי שחיטת בהמה בעינין שיעור שהייה לעוף אבל רבינו שלמה זצ"ל פסק כדי שחיטת עוף לעוף וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל. השוחט בסכין רע פי' לא שיהא בו פגם אלא שאינו חותך בטוב אפי' הולך והביא כל היום כולו שחיטתו כשרה. אבל צריך לראות לאחר שחיטה אם יצא ממנה דם דאיכא למוחש שמיא נחנקה. והני מילי דכשרה כגון שלא שהה בתוך השחיטה אבל אם שהה כשיעור שהייה פסולה. ושהחיות מצטרפות לשיעור שהייה פי' אם שהה בתוך השחיטה ב' או ג' פעמים ולא שהה שיעור שהייה אלא בין כל ההחיות הרי אלו מצטרפות ופסולה פחות מכן כשרה ואם שהה כשיעור שהייה בין במיעוט סימנין קמא בין במיעוט סימנין בתרא פסולה. כיצד. כגון שהתחיל לשחוט ושחט פחות מחצי סימן ושהה כשיעור שהייה ואח"כ השלים השחיטה והו' מיעוט סימנין קמא ואם שחט רוב הסימנין ושהה כשיעור שהייה ואחר כך השלים השחיטה והו' מיעוט סימנין בתרא והני מילי דפסולה במיעוט קמא דוושט אבל במיעוט קמא דקנה לא מיטרפה דאמרינן מידו דהוי חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהוא וגמרו כשר. ופעמים דשהייה פסלה במיעוט קמא דקנה בבהמה כגון ששחט הוושט תחלה ומיעוט קמא דקנה אחריו ושהה דהוי ליה כשוהה במיעוט בתרא. דסימן שני איחא בתורת שחיטה למצוה בדרבנן אפי' בעוף כן כתב הרב אביגדור זצ"ל. ואם שחט רוב הסימנין והשליך העוף או הבהמה מידו ושוהין למות אינו יכול לחזור ולשחטו כדרך שחיטה ומוטב להכותו בכותל או בקרקע או יכה הסכין בראשו או ימתין עד שימות כן פסק רבינו שלמה זצ"ל. ולמה אמרו חכמים שהייה פסולה משום דהוה כמו נקב. ועוד דרם נבלע באברים ואינו יוצא על ידי השחיטה:

[ה] דין דרסה.

דרסה כיצד כגון שרחק הסכין וחתך הסימנין כאדם החותך צנן ולא הולך ולא הביא או שהתיו הראש בבת אחת בלא הולכה ובלא הבאה זאת נקראת דרסה ופסולה אבל אם היה שוחט והולך והביא והתיו הראש בהולכה או בהבאה שחיטתו כשרה ואפי' באוימל קטן והוא שאין לו קרנים. ופר"ח זצ"ל הא דאמרינן אפי' באוימל כשר דוקא בעוף כשצוארו דק אבל בבהמה לא. ואם הולך ולא הביא או הביא ולא הולך אם יש בסכין כמלא צואר וחץ לצואר כמלא צואר שחיטתו כשרה ואם לאו פסולה. כתב הרב ר' אביגדור ובעל נפש יזהר מלהכביד ידו שלא יגמור שחיטתו ברוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה במשיכה אחת פחותה משיעור שני צוארין אפי' בסכין ארוכה הרבה. השוחט שני ראשים כאחד שחיטתו כשרה אם יש בסכין כמלא שני צוארין שני צוארין והוץ לצוארין כמלא צואר אחד. שנים איחזין בסכין ושוחטין אחד מלמעלה ואחד מלמטה שחיטתן כשרה וכן שני סכינין ושני בני אדם שחיטתן כשרה פי' כגון שהתחיל אחד לשחוט ונתניע ובא חבירו וסכיניו בידו ושחט כשרה אם לא שהה כשיעור שהייה. השוחט בב' או בג' מקומות פי' למטה ולמעלה כגון שהתחיל לשחוט ודחה ידו למטה או למעלה שחיטתו כשרה ורבינו ישעיה זצ"ל פי' בב' או בג' מקומות כגון ששחט מקצת הסימן ומתגלגל הסימן בידו ושחט למטה כנגדו באותו מקום עצמו אלא שרצועות בשר מחברת ביניהן בין שני השחיטות שחיטתו כשרה. שחיטה העשויה כמסרק דהוינו שנשחטה בהרבה מקומות ונשחטו רוב הסימנין במקום אחד כשרה (6) ולמה אמרו חכמים דרסה פסולה דבעינן משיכה בשחיטה שנאמר ושחט אין ושחט אלא ומשך שנאמר חץ שחוט לשונם

חלדה

(6) כ"י ב' איחא שחיטה פסולה דהיינו בלכסון כק"ס.

[ו] דין הלה.

הלה כיצד כגון שהחליד הסכין בין סימן לסימן והיינו בין קנה לוושט אע"פ ששחט סימן שני כראוי וחזר והוציא הסכין וחתך העלוין כדרכו שחיטתו פסולה אפילו בדעיבד וכ"ש אם החליד הסכין תחת סימן אחד או תחת שני הסימנין ופסקו דרך למעלה שאינו דרך שחיטה שהיא פסולה. וכן אם החליד הסכין תחת צמר שבצוואר בהמה או תחת מטלית או בשום דבר שצריך בצווארה בכל ענין שהחליד שחיטתו פסולה כן פסק רבינו שלמה זצ"ל:

[ז] דין הגרמה.

מניין לשחיטה שהיא מן הצואר שנא' וזבחת ממקום שזב חטתו ועוד יש פסוק אחר וישחטו ויהטאו מקום ששח חטתו שח פי' כופף. מהיכן ראוי לשחיטה. בוושט מצד הראש עד מקום ששיער וושט. פי' צריך להניח לצד הראש כג' וד' אצבעות ומקום הגוף עד ששיער וושט פי' שיש שם כמין שערות ואם הוא עוף קמן שכל צווארו אינו ב' אצבעות ראוי לשחטה מצד הראש מתורבץ הוושט ולמטה עד נקום ששיער הוושט. תורבץ הוושט הוא פחות מגרר שעורים וגדול מגרר חטים ובלע"ז נקרא אינגלוטירוי ואינו מקום שחיטה. ובקנה ראוי לשחיטה מצד הראש מן החוט ולמטה דהיינו שופיו כובע ומצד הגוף עד כנפי ריאה התחתונה שהיא עליונה כשעמידה הטבת ובלבד שלא האנוס היא עצמה ולא יאנוס אותה אחר למשוך את צווארה פי' התחנה כשהבהמה תלויה ברגליה דהיינו אונות קטנות שהיא עליונה כשאוחזין בקנה והריאה תלויה למטה כנפי כמו שהן נמתחין ופורשים כנפים למעלה אע"פ שהקנה יורד ביניהן ובלבד שלא האנוס היא עצמה עד מקום חבורן ואם הגרים שלישי למעלה במקום שאינו ראוי לשחיטה דהיינו למעלה מחיטוי או למעלה בתורבץ הוושט ושחט שלישי למטה במקום הראוי לשחיטה והגרים עוד שלישי למעלה כמו שאמרנו או ששחט שלישי והגרים שלישי ושחט שלישי או ששחט שני שלישי במקום הראוי לשחיטה ואח"כ הגרים שלישי במקום שאינו ראוי ובין שהרגים שני שלישי ושחט שלישי פסולה. השוחט מן הצדדין אפילו אם לא החזיר הסימנין לצדדין שחיטתו כשרה. שחט רוב סימן אחד בעוף או וושט או קנה שחיטתו כשרה וכ"ש ששחט כולו או שניהן. שחט רוב שנים בבהמה או בחיה רוב הוושט ורוב הקנה שחיטתו כשרה וכ"ש כששחט שניהן. ומניין שצריך לשחוט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה דתניא וזבחת כאשר צויתך מלמד שנצטווה משה על הוושט ועל הקנה על רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. רבינו שלמה זצ"ל פי' לא מקרא יליף לה אלא כלומר כל הלכות שחיטה נצטווה וי"ל דמאשר ילפינן לה א' אחד ש' שנים ר' רוב. הרי רמז דרוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. שחט שני הצאי סימנין בעוף שחיטתו פסולה דבעינן רוב אחד וכ"ש בבהמה דבעינן רוב שנים. שחט רוב סימן וחצי בבהמה שחיטתו פסולה דבעינן רוב שנים ולכתחלה צריך לשחוט כל הסימנין וגם הווירדין כר' יהודה ואם יש ספק דרוכה בוושט או בקנה תמצא לפנינו בדין הוושט:

[ח] דין עיקור.

עיקור כיצד כגון שנתלש הוושט מן הראש כולו או רובו והיינו שנתלש מן הלחי ומן הכשר או שנתפרקו חוליות הגרגרת זו מזו או שנתפרקו רוב החוליה ממקומה שחיטתו פסולה. שחט הוושט ופסק הגרגרת או ששחט הגרגרת ופסק הוושט שחיטתו פסולה שבוטה ושחוטתה כשרה אם לא הפש בסימנין ושחט שאי אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטתה. פי' שאם היה שמוט קודם שחיטה לא היה יכול לישחוט אבל אם הפש בסימנין בשעת שחיטה אפשר לשמוטה שהיעשה שחוטתה ופסולה ובן נמי אם שחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה ואינו ידוע אם קודם שחיטה נשמוטה אם לאחר שחיטה זה היה מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסולה וה"ה אם שחט הגרגרת ונמצאת שמוטה פסולה וה"מ דאמרי' אם שחט סימן אחד ונפסק השני פסולה דווקא בבהמה אבל בעוף אם שחט סימן אחד כראוי ואח"כ נפסק השני כשר דהבשירו בסימן אחד:

[ט] דין פירכוס.

השוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרין אם פירכסו לאחר שחיטה ואם לא פירכסו

פרכו אסורין שמה נחנקו. בהמה דקה שפשטה ידה ולא החזירה פסולה בר"א ביד אבל
 ברנל בין כפפה ולא פשטה ובין פשטה ולא כפפה כשרה והני מילי בדקה אבל כנסה בין
 ביד בין ברנל בין כפפה ולא פשטה ובין פשטה ולא כפפה כשרה. וחיה גסה הרי היא
 בבהמה דקה לפרכוס. ופרכוס שאמרו בסוף שחיטה והנ"מ דבעינן שיפרכס לאחר שחיטה
 כגון שהיתה עומדת בחוקת מסוכנת אבל אם היתה בחוקת בריאה אפי' אין בה אחד מכל
 הסימנין הללו כשרה. ועוף אפילו לא רפרף אלא בעינו או לא כשכש אלא בזבנו הרי זה
 פירכוס. היכי דמי מסוכנת כגון שמעמידין אותה ואינה עומרת ואפי' אם היא אוכלת קורות
 או בקיעות אסורה אם לא פירכסה. ועוף שבא לפנינו וצווארו מלוכלך בדם וליכא למיחש לספק
 דרוסה ויש לחוש שמה ניקב הוושט שנקובתו אסור במשהו היאך נוכל לשוחטו. אם נשחט אותו
 שמה במקום נקב קא שחט היאך נעשה. נברוק הקנה קודם ואם לא ניקב או אפי' ניקב עד
 חציו אינו אסור בכך ונשחוט הקנה לכד כי העוף הכשירו בסימן אחד. ואח"כ נברוק הוושט
 אם ניקב הוושט נקב מפולש פסולה ואם לאו כשרה. ואמר רבה שני עורות יש לו לוושט
 החיצון אדום והפנימי לבן ניקב זה בלא זה וזה בלא זה כשר ואם ניקבו שניהם זה שלא כנגד
 זה מריפה דרומן דמתחא ליה פי' מושבת צווארה ומותרמי אחרדי והוי כנקב מפולש ואסורא
 ואם נתחלפו העורות שהחיצון לבן והפנימי אדום מריפה ואם שניהם לבנים כשרה כן פי' רבינו
 שלמה וצ"ל ואם שניהם אדומים מריפה דהארס האדים שניהם ואמר רבה וושט אין לו בדיקה
 מבחוץ אלא מבפנים לפי שעור החיצון אדום ואם יש בו קורט דם אינו ניכר אלא בדיקתו
 מבפנים שעור הפנימי לבן ואם יש בו דם ניכר. ובהמה שיש לה נשיכת חיה או שום ספק
 מנקב או קורט דם בצווארה אין לה בדיקה לפי שהכשירה בשני סימנין הלכך אסור לשוחטה
 ובהמה שאין לה ז' ימים אסורה באכילה שמה נפל היא :

[י] דין כסוי הדם.

תנו רבנן אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר ותניא ושפך וכסהו
 כמה ששפך בו יכסה שלא יכסנו ברנל שלא יהא מצות בוויית עליו אלא יכסה ביד או
 בסכין וצריך ליתן עפר תיחוח למטה ועפר תיחוח למעלה שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר עפר
 לא נאמר אלא בעפר פי' שיהיה הדם נבלל בעפר עפר למעלה ועפר למטה הלכך לאחר
 שחיטת חיה ועוף צריך לכסות הדם ולברך קודם שיכסה דק"ל כל המצות כולן מברך עליהן
 עובר לעשייתן. עובר פי' קודם. מאי מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על כסוי הדם. ואם נתקלקלה
 בידו השחיטה פטור מלכסות. השוחט לחולה בשבת פטור מלכסות ביומו אבל במוצאי שבת
 אם היה הדם ניכר חייב לכסות. השוחט ונמצאת מריפה פטור מלכסות. חרש שוחט וקטן
 ששחטו לפני בקיאת חייבין לכסות. שחטו בינו לבין עצמם פטורין מלכסות. שחט מאה חיה
 או מאה עוף במקום אחד כסוי אחד לכולן. שחט ולא כיסה וראהו אחר חייב לכסות אבל
 אם קפץ אחר וכסה קודם השוחט חייבו אותו הכמים ליתן לו עשרה זהובים שכר הברכה
 שלקח מידו. אמנם רבינו תם וצ"ל כתב דקנסא הוא ואין גובין קנסות בזמן הזה ובא מעשה
 לפניו וצוהו שישחוט המכסה עוף אחר ואותו שנגולה הברכה ממנו יברך על כסוי הדם ויכסה.
 כסות הרוח חייב לכסות אם חור ונתגלה אבל אם לא נתגלה פטור מלכסות. נבלע הדם
 בקרקע ורישומו ניכר חייב לכסות. דם שנתערב במים רואין אותו אם יש בו מראה דם חייב
 לכסות. דם שנתערב ביין רואין אותו כאילו הוא מים ואם יש בו מראה דם חייב לכסות.
 וכן נמי כשנתערב דם חיה ועוף בדם בהמה רואין אותו כאילו הוא מים. דם הניתו ושעל
 הסכין חייב לכסות אם אין שם דם אלא הוא אבל אם יש דם בלא הוא פטור מלכסות :

[יא] דין במה מכסין.

מכסין בזבל דק ובחול דק ובסיד ובחרסות ובלבנה כתושבה ובמחול ובשיחור ובשחיקת אבנים.
 אבל אין מכסין לא בחול הגס ולא בזבל גס. היה הולך במדבר או במקום שאין לו עפר
 שורף מליתו ומכסה דאפר איקרי עפר שנאמר ולקחו למאז מעפר שריפת החטאת או שוחק דינרי
 זהב ומכסה דאיקרי עפר שנא' ועפרות זהב לו כללו ש"ד אין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח :
 נשלמו הלכות שחיטה. תהלה לאל כשלמה אור עטה :

והן כיג דינין.

א דין הראש והמוח. ב דין חוט השדרה. ג דין הגרגרת. ד דין הושט. ה דין הלב. ו דין הכבד. ז דין המרה. ח דין הריאה. ט דין הטחול. י דין הכליות. יא דין הקיבה. יב דין הקיין. יג דין כרס הפנימית. יד דין המסס ובית הכוסות. טו דין האם. טז דין נשתברו הצלעות. יז דין בוקא דאטמא. יח דין צומת הגידין. יט דין בהמה שנחתכו רגליה. כ דין הגלודה. כא דין נפולה. כב דין דרוסה. כג דין טרפות בעוף.

[א] דין הראש והמוח.

אמר רבה בר רב שילא אמר רב מתנה אמר שמואל גולגולת שנחבסה ברובה פי' הוכתה טכות רבות ונסרקה ולא נפחתה ולא ניקב הקרום בין נסרקה ברוב גובהה בין ברוב הקיפה טרפה. רוב גובהה הוא מן העינים ולמעלה רוב הקיפה הוא סביב סביב ושיעורו גדול מרוב גובהה ואע"פ שהקרום קיים טרפה. כמה חיסרון בגולגולת פי' כמה תחסר עצם הגולגולת והויה טרפה. ב"ש אוטרים כמלא מקדח ובה"א כדי שינטל מן החי וימות ומפרש לה שמואל בכס' בכורות כסלע. ניקב קרום של מוח טרפה. נקוט האי כללא בדרך תרתי קרמי אית ליה למחא קרום העליון דבוק בעצם הגולגולת וקרום התחתון דבוק למוח ניקב העליון ולא ניקב התחתון כשרה ניקב התחתון טריפה אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא מוח וכל מה שבקדרה נידון כמוח פי' קדרה קרוי כל עצם הגולגולת ואם ניקב משהו טרפה ונפקא מינה לענין קרום של מוח אבל מוח עצמו דין מוח הראש ודין מוח השדרה שוין ולקמן נפרש דין מוח של חוט השדרה. ודוקא בבחמות וחיות ועופות שאינן רגילין במים כגון תרנגולים שלנו אבל אווזות ושאר עופות הרגילין במים אם נשבר עצם הגולגולת אע"פ שלא ניקב קרום של מוח טריפה. הואיל וקרומו רך וכן הלבנה. כתב רבינו מנחם ז"ל אם נמצא הולעת בקדרה והמוח קיים וקרום התחתון אין בו רושם כשרה. כיצד בודקין קרום של מוח לידע אם יש בו נקב. מכניס נקב העצם מים וחוזר ומוציאן ורואה אם נתלבנו בידוע שנתערב המוח בהן וניקב הקרום או מביא קנה ומניחו בפי הנקב ומוצצו אם יעלה דבר שסותם הנקב ודאי ניקב קרום התחתון וטרפה אי נמי מוציא כל המוח מעל הקרום דרך פיה כמו שהיא יורדת לחוט השדרה וממלא הקרום מים ואם יוצא דרך הקרום בידוע שניקב הקרום וטרפה. התחיל למשוך נידון כחוט השדרה. פי' כבר אמרנו מוח וכל מה שבקדרה נידון כמוח ונקובתו במשהו. אבל משתתחיל למשוך המוח עדיין בחוטי השדרה. ואם נפסק רובו של עור טרפה ואם לאו (טרפה) [כשרה]. ומחויב מתחיל למשוך אמר ר' יהושע בן לוי כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה מן הפולין ולפנים כלפנים ומן הפולין ולחוץ כלחוץ ופולין עצמן כלפנים ונקובתו במשהו והפולין הם במקום חיבור הצואר והגולגולת:

[ב] דין חוט השדרה.

נשברה השדרה ונפסק החוט שלה טרפה. ודוקא רוב עורו אבל מוח זה לא מעלה ולא מוריד פי' חוט השדרה הוא מסוף הפולין שבסוף הגולגולת עד למטה בזנב ולקמן אפרש עד היכא. פי' רבינו חננאל זצ"ל עבשו שלא נוכל לדקדק ולעמוד על חוט השדרה אם ניקב אם נפסק מביא שיער ומכניסו בתוך חוט השדרה ורואה אם ניקב כשרה ואם נפסק טרפה. נתמוזו (ומתננד) חוט השדרה כשרה פי' נתרוקן המוח מאליה ומתננד ועומד אבל הנמרך או נתמסס טרפה. פי' המרכה שנשפך בקיתון. המססה כל שמעמירין אותה ואינה יכולה לעמוד אלא נכפף. עד היכן חוט השדרה. פי' עד היכן כחו של חוט השדרה להיות הבהמה טרפה בפסיקתו אמר רב יהודה אמר שמואל עד בין הפרשות ודוקא עד הפרשה השלישית אבל מיכן ואילך אפי' נפסק רוב עד המוח כשרה והפרשה שלישית עצמה כשרה. פי' חוט השדרה הוא יוצא מן המוח והולך על פני כל השדרה והאליה עד סוף הזנב ומתפצל לג' פיצולין כנגד הירכבים הוא מתחיל ליפצל וכל פיצול יש לו ג' חוטין ויוצא ראש אחד לירך זה וראש אחד לירך זה ואמצעי יורד לזנב. ולמטה מאותן פיצולין כמו ב' אצבעות הוא חוזר עלו ומתפצל לג' פיצולין וכן למטה בהרבה מקומות ואם נפסק מן החוט רובו עד בין הפרשות הללו דהיינו

עד הפרשה שלישית טרפה והפרשה השלישית עצמה כשרה שכבר תשש כח המות והזריכים מעמידין את השדרה ואינה מיתה בכך. בעופא מאי פי' בעוף עד היכן חוט השדרה אמר ר' שמעון בן לקיש עד למטה מאנפיים:

[ג] דין הגרגרת.

הגרגרת שנפסקה ברובה טרפה ודוקא ברוב הללה אבל ברוב עוביה כשרה פי' דופן הקנה עב למעלה ולצד הצואר אינו אלא קרום דק וסתם כשנפסק הקנה מלמעלה למטה הוא נפסק ומהני עובי התנוך לאשלומי לרובא וקודם שיגיע לחצי הללה חלל הוא רוב עוביה וכשרה אבל רוב הללה אינה טרפה עד שיפסק רוב החלל ועובי התנוך של מעלה אינו משלים לרוב. אמר רב יהודה ניקבה הגרגרת כנפה מצטרפין לרובה פי' אם ניקבה נקבים קטנים הרבה כנפה ובין כל הנקבים חיי רוב הגרגרת טרפה ודווקא נקבים שאין בהן חסרון אבל נקבים שיש בהן חסרון מצטרפין לכאיסר. ואם נפתחה הגרגרת פי' שניקבה נקב מפולש שיש בו חסרון ולא נפל ממנה אותו החסרון אלא תלוי בו כמין פתח שהדלת סובב בו אם רחב הנקב כדי שיכנס איסר לרחבו טרפה ואם לאו כשרה פי' כדי שיכנס איסר לרחבו שהנקב גדול מכאיסר כיון שנכנס לרחבו אבל אם היה כאיסר מצומצם שאינו יכול לכנס לתוכו כשרה. ודווקא נפתחה אבל אם החסרון נפל ממנו שיעורו (נאסר) כאיסר מצומצם. פי' איסר האיטלקי היא כמיעתא זוטרת דמשתכחא ביני פשימי דפומבדיתא. והיינו שיעורא דינרא קורדיינא: נסדקה לאורכה ואין בה חסרון אמר ר' יוחנן אפי' לא נשתתיר בו אלא משהו למעלה ומשהו למטה כשרה: נישלה הימנה רצועה לאורך הגרגרת מצטרפת לכאיסר פי' אי כי מעגלת ליה חיי כאיסר טרפה. וגרגרת העוף שניקבה נקבים קטנים שיש בהן חסרון דליכא למימר בגרגרת דידיה כאיסר מקפלו ומניחו על פי הקנה אם חופה רוב הקנה טרפה ואם לאו כשרה פי' מקפלו הותך למטה מן הנקבים ובצדיהן עד שיוכל לקפל הרצועה שהנקבים בה כלפי פי הקנה ומניחו למקום הנקבים אם חופה בין הנקב והשלם שכין נקב לנקב את רוב הקנה אע"ג דבנקבים גרידא ליכא רוב טרפה הואיל ויש בהן חסרון. ושיעור סמיכת נקיבת בין זה לזה כנפה דהא דאמרינן ובעופא מקפלו ומניחו על פי הקנה אניקבה כנפה קאי. כן פי' רבינו שלמה זצ"ל. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מקיפין בקנה פי' אם נמצאת פסוקה לאחר שעה או קדורה בחוסר איסר או ברובה ואין ידוע אם קודם שחיטה אם לאו נקבין נוקבא אחרינא אי דמי להרדי כשרה דלאחר שחיטה אינקוב ואי לא דמי להרדי טרפה דקודם שחיטה אינקוב. ומקיפין אפילו מחוליא לחוליא [ומכר חוליא לבר חוליא ולא מכר חוליא לחוליא] ולא מחוליא לבר חוליא פי' רבינו שלמה זצ"ל חוליא הם ג' טבעות מן הקנה והוא קשה כמו התנוך דבטבעת אחד ליכא עיגול קדורת איסר. בר חוליא הוא קלישת הקנה מן הצדדין ומתהתיה שרצועת בשר מחברות ראשי הטבעות ואין התנוך הולך בעוביו מאמצעיות לצדדין לכאן ולכאן על פי כל הקנה: כתב ר' ישעיה זצ"ל שאין לסמוך בדורות הללו בהקפה שאין אנו בקיאים. ודין הגרגרת היא משיפוי כובע ולמטה דהיינו למעלה מטבעת הגדולה עד כנפי ריאה התחתונה כשהבחמה תלויה בגלגלה דהיינו אונות קטנות שהיא עליונה כשאחוזין בקנה והריאה תלויה למטה. ואם ניקב למטה מן החוה והוא מקום שאינו ראוי לשהיטה נידון כריאה אקיבתו במשהו. ואיזהו חוה הריאה את הקרקע למעלה עד הצואר למטה עד הכרס. וזהו חוה הניתן לכהנים מן השלמים דהיינו מן השוטן התחתון כמו שהוא מתפרש מן החסחום שקורין מינירום שבראשי כל הצלעות. למטה עד הכרס. כשהבחמה תלויה להפשיט היו נוטלין אותו והוחבים בצלעות הקטנים העליונות עמו וב' דפנות אחד מיכן וא' מיכן. והן שסביב הקנה ונקראין פורצילא כן פי' רבינו שלמה זצ"ל ורבינו יצחק פאסי ורבינו שמואל בן חפני זצ"ל ורבינו הננאל ורבינו תם ורבינו ישעיה פי' ב' מיכן וב' מיכן וכן היה חוה הניתן לכהנים:

[ד] דין הוושט.

אמר רבה שתי עורות יש לו לוושט החיצון אדום והפנימי לבן ניקב זה בלא זה כשר ואי חליף והפנימי אדום והחיצון לבן טרפה וכן אם תאדמו שניהן טרפה דארס האדים אותו ואם שניהן לבנים כשרה כן פי' רבינו שלמה בשם רבינו ששון זצ"ל ואם ניקבו שניהן

זה שלא כנגד זה טרפה דוימנין דמתחא לה פ' מושבת צווארה ומתרמי אהרדי והוי (כנפש) [בנקב] מפולש. אמר רבה קרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום פ' דכל נקובי טרפות לא מהניא להו סתימא דסלקיה בה לאחר זמן ולא דמי לריאה שניקבה ודופן סותמתה ולסתימת טרה בכבד ולסתימת יריבים בהחלולת דבשרה היתה סתימא דמעיקרי הוא כן פ' רבינו שלמה ז"ל. ואמר רבה וושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים פ' היכא דחיישינן לספק דרוסה כגון הנך דאיכא למיחש בהו כדלקמן איהו שתיק ואינהו מקרקרין ואמרינן לקמן דרוסה שאמרו צריכה בדיקה ואינה אסורה עד שיאדים הבשר כנגד החלל ובסימנין עד שיאדירו סימנין עצמן ולא שניקב אלא שהארס מאדים הבשר ויורד לחללו. ובוושט אינו ניכר הארטימות אלא מבפנים שהעור לבן ובין קנה ובין וושט דריסתן במשהו הלכך עוף שהבשרו בסימן אחד יכרוק הקנה תחלה וישחוט אותו לבד ואח"כ ישחוט הוושט בעור הפנימי אם יש עליו טפת דם או האדים טרפה ואם לאו כשרה. ובכהמה אין לה תקנה לפי שהבשר בהמה בשני סמנים ואם היה שוחט הוושט והקנה שמא במקום נקב קא שחוט ונקובת הוושט במשהו הלכך אין לה תקנה וכן נמי אם יש לה נשיכת חיה או שום ספק מנקב או שום קורט דם בצווארה אין לה בדיקה ואסור לשוחטה. ונגנו של זפק נידון בוושט ונקובתו במשהו. ומקום שנמתח עמו פ' כל שנמתח עמו ממקום שהוא מתחיל לימשך לצד הוושט להיות מיצר והולך עמו עם הוושט. נמתח נמשך דהיינו מן המיצר ולמעלה כדאמרינן גבי מוח כל מה שבגלגולת נידון כמות התחיל למשך נידון כמות אלא מקום נקצר נקרא משיכה אבל אם ניקב הזפק או נימל כשר. ישוב קוץ בוושט פ' שאחו הקוץ ונתחב לטוך הוושט ואינו נראה הנקב מבחוץ וקורט דם אין בה בפנים חיישינן שמא ניקב הוושט וטרפה אבל אם נמצא בלא תחיבה כשרה דהני עיני ברייתא (קריצי) [קוצי] אבלן. תורבץ הוושט שניקב במשהו טרפה ואינו מקום ראוי לשהיטה פ' תורבץ הוושט הוא כלפי הראש פחות מנגרר שעורים באורך ויותר מנגרר חישין ודין הוושט היא מתורבץ הוושט ולמטה עד מקום שיעיר הוושט פ' שיש לו כמין שערות. אמר רב נחמן אמר שמואל תורבץ הוושט שנימל רובו מלחי כשר ודוקא דמידלדול אידלדלו אי איגום איגומי מעילוי סימנים שנמשך מלחי מן הבשר שמושל על הסימנין מן הלחי התחתון דלאו עיקור הוא שהסימנין מעורין בבשר אבל איפרק איפרקי בדבר הנעקר בכח שנעקר מעט כאן ומעט כאן עד רובו ואותו מעט המחובר אינו אחוז בחזקה לא חיבור הוא דלא הריא ברייא וטרפה וכן נמי אי איתעקור איתעקרי שנעקר הוושט מן הלחי ומן הבשר טרפה:

[ה] דין ניקב הלב לבית חללו.

ניקב הלב לבית חללו טריפה בעי ר' זירא לבית חללו גדול או לבית חללו קטן פ' חלל גדול הוא חלל האמצעי חלל קטן הרבה (חללים) חדרים קטנים יש לו סביב ואסיקנא בין חלל גדול בין לחלל קטן טריפה. ודוקא אם עבר הנקב לפנים מן החרר. וקנה הלב אם ניקב במשהו טריפה פ' קנה הלב הוא הלב החופה דופני הריאה היא שומן שיורר בין שתי אומות הריאה ודבוקה למעלה בשדרה. נקוט האי כללא בירך תלתא קני הוו פ' לאחר שהקנה נכנס לחזה מתפצל לשלשה קנים חד פריש לריאה ומתפצל לתובה והן הן סמפונות דריאה וחד פריש לליבא וחד פריש לכבדא וכולהו אם נקבו במשהו טריפה:

[ו] דין נימלה הכבד.

נימלה הכבד ולא נשתייר הימנה כולם טריפה הא נשתייר ממנה כשרה ואוקימנא דבעינן שיאמר כוית במקום מרה וכוית במקום חיותא פירוש במקום שהכבד חיה והיינו מקום תליותא כשרהא מעורה ודבוקה תחת הכליות: לישנא אחריתא ביותרת הכבד כך פ' רבינו שלמה זצ"ל. ואם נדלדלה הכבד ומעורה בטרפשיין כאן מעט וכאן מעט ומלה קיימת כשרה דהא איכא כוית במקום מרה וכוית במקום חיותא. וכבד שהתליע כשרה ומחוט שנמצא בחיתוכא דכבדא אי קופא לבר נקובי נקיב וטרפה ואי קופא לנו סמפונא נקט ועל. פ' אי קופא לבר אם ראשה העב שהוא נקיב בו לבר ופיה לתוך הכבד ודאי דרך הנקב נכנסה מתחלה ונקב הרקין ויוצאת ונכנס פיה לכבד וטרפה ואי קופא לנו אם ראשה העב שנקב בו תחובה בתוך הכבד ותורה שקורין פונטא יוצא לתוך חלל הכהמה ודאי סמפונות נקט ואח"כ נקב חודה את הסמפון ויצא לכבד וממנה לחוץ

לחזין וכשרה. וה"מ באלמטא מחט עבה שאינה יכולה לנקב דרך קופא שלה. אבל בקלישתא כגון הכחמים שלנו שמנקבים הבשר אפי' דרך הקופא שלהם לא שנא קופא לבר ולא שנא קופא לגין טרפה דנקובי נקיב זאתאי. ומחט שנמצא בסימפונא רבה דכבדא כשרה כתב בעל הדברות זצ"ל נקב בכבד לא שמענו ואין לך אלא מה שמנו חכמים:

[ו] דין ניקבה המרה.

ניקבה המרה טריפה ואפילו במשהו אמר ר' יצחק אמר רבי יוחנן מרה שניקבה וכבר סוחמתה כשרה פי' שניקבה במקום דיבוקה בכבד וחצר הכבד סותם את הנקב. ואם ניטלה המרה קרעינן בדוכתא ומעמינן אם מריר כשרה ואם לא טרפה דנטילת מרה טרפה כך פסקו הגאונים ז"ל. ואי משתכחי שתי מרות טרפה דכמיא לתרי סכיי דיבי וכל יתר כנטול דמי כן פסק רבינו ישעיה זצ"ל ובעל הלכות גדולות וספר השכם. ורבינו יצחק לוי מכשיר דלא דמי לתרי סכיי דיבי וכן רבינו חננאל וכן חכמי צרפת ואע"ג דלא סמיכי להרדי וכן רבינו שלמה זצ"ל מכשיר. ואם סמוכות זו לזו פסק רבינו שמחה זצ"ל מיתנין סילוא ומבועינן לה אי שפכי אהרדי כשרה ואי לא טרפה ויש מכשירין אע"פ שאין שופכות זו לזו. ההוא קשייתא דמשתכחי במרתתא פי' גרעין של תמרים אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרי' הא ודאי סימפונא נקט פי' דרך סמפון הכבד נכנסה דאי דרך הוושט נכנסה אינה ראויה לנקוב כלום ולצאת משם ולחזור ולכנס בהן דרך הנקב ואע"ג דלא נפרץ אימור מורבל הוא דרבולא ביה פי' ואע"ג שאינה יכולה לצאת כשרוצין להוציאה לפי שהסמפון דרוק אמרינן ע"י ניעונו שנתנענעה הבהמה באכילתה ימים רבים. נכנסה מעט מעט במקום דרוק שאינה יכולה לצאת וכשרה וה"מ דריקלא אבל דויתא מיבוע בוע וטרפה:

[ח] דין הריאה שניקבה.

ריאה שניקבה או שחסרה טרפה. איתמר רב ושמואל ורב אמי דאמרי קרמא עילאה ואמרי לה קרמא תתאה ומסיק תלמודא אינקיב עלאה ולא אינקיב תתאה תתאה מגין כדרבא וכשרה דאמר רבא האי ריאה דאיגדל באהינא סומקא כשרה פירוש בתמרה אדומה שנשארת לבד בקרום התחתון אינקב תתאה ולא. אינקב עילאה מגין כרב יוסף וכשרה דאמר רב יוסף האי ריאה דאוושא פי' כשנפחין אותה משמעת קול כאילו רוח יוצא ממנה אי ידעינן מהיכא אוושא מותבינן עלה פי' על אותו מקום גילא או גרמא או רוקא ומפחינן לה אי מבצבצא טריפה פי' שהייה ניקבה והרוח יוצא משם ואי לא מבצבצא כשרה. ואי לא ידעינן מהיכא אוושא מיתנין משיכלא דקרניא דפווא פשוורי ומותבינן לכולא ריאה בגווה ונפחינן לה אי מבצבצא טרפה ואי לא כשרה מאי טעמא קרמא תתאה אינקב עילאה לא אינקב והאי דאוושא זיקא דבינו בני היא. ואין בודקין אותה במים ורתחין דכווצי לה והנקב נסתם ולא במים קרים שמקשה אותה כאבן. אמר רבא ריאה שהאדימה מקצתה כשרה האדימה כולה טרפה אמר ליה רבינא לרבא מאי שנא מקצתה דמכשרת הדרא ברייא כולא נמי הדרי ברייא אלא לא שנא. [ורבינו שלמה] ורבינו יצחק פאסי ורבינו ישועה ורבינו דאמר רבי נתן פעם אחת הלכתי לכרכי האדימה מקצתה ובין האדימה כולה כשרה מדרבי נתן דאמר רבי נתן פעם אחת הלכתי לכרכי חים וכי' ורבינו חננאל פי' אלא לא שנא ומרפה בין האדימה כולה בין האדימה מקצתה. ופי' רבינו חננאל זצ"ל ותקנתה ממרסו בידו במים פושרין בנחת בנחת אם חוורת נטרמבת לכמות עקה זצ"ל כי הויך דלא תפשי כשרה. ואם לא טריפה. ורבינו יונתן זצ"ל תריץ לרברי רבינו חננאל ואם היא אדומה ואינה מתלכנת אז היא טרפה. ואמר רבא ריאה שיבשה מקצתה טריפה היכי דמי יבשה אמר רבא כדי שתפרוק בצפורן. ואמר רבא האי ריאה דקיימא גילדי גילדי אוכמא אוכמא חוורתא חוורתא כשרה ודווקא חוורתא דלא מיפסלא בהון כדלקמן. גילדי פי' קליפות הנקראים קרושמש בלע"ז בעין מכות. אוכמא. שחורות חוורתא גוונים ורבינו הם זצ"ל הקשה על הא דאמרינן כדיוותא טריפה ותריץ היכא אמרינן דטרפה כגון שהשחירה רובה אבל הכא דאמר כשרה שהשחירה מיעוטה ואמר רבא האי ריאה דרמיא לאופתא טרפה איכא דאמרי דהויא כי אופתא ואיכא דאמרי דנפוחא כגושתא ואיכא דאמרי דשיעא כי אופתא דלית לה חתוכא דאוני פי' שאין סדק האונות ניכר כן פי' רבינו שלמה זצ"ל דפתיא

פי' משה קשה כבקעת ורבינו חננאל ז"ל פי' קלה כחתוכת עץ ונפחא כנישתא נמי היינו קשה דנפחא שנעשית לבנה כבקעת. אמר רב הונא ככבדא כשרה פי' אם הריאה דומה לכבד במראיתה. כבשרא טרפה וסימניך ובשר בשדה טרפה. אמר רב אחלאי כי כוהלא כשרה פי' צבע כוהל שהיא מראה לזירו לא ירוק ולא שחור כדיותא טריפה וסימניך דיותא ארמייתא. כתב רבינו שמחה זצ"ל כל שחרות שממא במראות דם האשה כנגדן בריאה טרפה והטהרות באשה כנגדן בריאה כשרה. ואמר רב כהנא ככשותא כביעותא כמוריקא טרפה. כשותא פי' קשואים כביעותא כביעה כמוריקא ככרכום. ואלא ירוקה דרבי נתן כשרה היכי דמי ככרתי פוריש בלע"ז. אמר רבא האי אמום בריאה פי' שאינה מתנפחת מיתנין סילוא פי' קוף או סבינא דחליש פומא מכין שפיו חרוד ודק וחותר יפה וקרעינן לה אי מחמת מוגלא פי' ליחה עבה כשרה. ואי לא מותבינן עלהפי' על אותו אמום אחר שיקרע גילא או חוקא קש או חוק אי מבצבצא פי' דנייד חוקא כשרה דהא עייל בה זיקא ואי לא טרפה דלקותא הוא. ופי' רבינו ישעיה זצ"ל אמום כגון שבשר הריאה רך ולח וטוב ומראהו יפה ככל ריאה אלא שאין הרוח נכנס בה: אמר רב יוסף קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום פי' דכל סירכי דריאה קרום העולה מחמת מכה הן והלכך אע"ג דלא נפיק זיקא טרפה. אמר עולא אמר רבי יוחנן ריאה שנשפכה כקיתון כשרה פי' הבשר נימוח בתוך קרום שלה ונשפך מסופה לראשה ומראשה לסופה. אמר רבא והוא דקיימי סמפניה והיכי עבדינן מיתני צעא דקנויא פי' קערה של חרס המצופה באבר שהיא חלקה ומראה יפה ושפכינן לה בגווה פי' קורעין הקרום ושופכין אותה לתוכה אי מתחוי בה שזרייקא חיווארי טרפה דמהני הסמפנות הן ואי לא כשרה. אמר רב נחמן ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה פי' נתרוקנה מאליה במקצתה ואינה נשפכת כקיתון. תניא נמי הכי ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים אע"פ שמחוקת רביעית לוג כשרה חלל חסרון מחוקת רביעית לוג ורבינו חננאל זצ"ל פי' נימוקה אם תניח אותה ואינה נופלת כשרה בעא מיניה רבה בר בר חנה משמואל העלתה צמחין מהו אמר ליה כשרה. וריאה דקיימי כנדי כנדי סינרי סינרי כשרה כנדי הם צמחים גדולים כנודות סינרי הם צמחים גדולים מכנדי וכבר הוקשו כסלע ואלו הן רגילין להמצא כבהמות שלנו בריאה ואין מראהו דומה למראה ריאה אלא דומין למראה מוגלא ולא היינו אמום בריאה דאמום אין שם צמח ואינה משתנה מן הריאה אלא אינה מתנפחת. כתב רבינו יצחק פאסי זצ"ל ריאה שהעלתה צמחים כשרה ואע"ג דמליא מוגלא או מיא זכייא וה"מ דלא איסרחי אבל מסריח טרפה ורבינו ישעיה ז"ל פסק דאפי' אסריח כשרה דכל מוגלא מסרחת היא ולא הווכר טרפה אלא ככוליא להוד וכן כתב הרב ר' זרחיה בעל המאור זצ"ל ורבינו ישעיה זצ"ל כתב כל מראה מום הנמצא בבועי דריאה בין צלולין בין עכורין בין סרוחין בין מוגלא רכה בין קשה כשרה. ואמר רבא הני תרתי בועי דסמיכו להדדי לית להו בדיקותא לאכשורי פי' דאמרינן אינקב חדא לחברתה ועלה קרום ביניהן וקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום אבל אי לא סמיכי להדדי כשרה והיינו העלתה צמחין שפרשנו למעלה. חדא ומתחזין כתרתי מיתנין סילוא ובעועינן לההיא אתרא דחוי כסירכא אי שפכו אהרדי חדא היא וכשרה ואי לא תרתי הוי ואינקב וסריכי וטרפה. מצאתי בתשובות בועא אחת היתה באומא ובעבר אחד של אומא ובקע רבינו שמואל הלוי בעבר אחר לראות אם שופכות זו לזו ולא שפכו והבשירה. ואמר רבא אין מקיפין בבועי פי' אם נמצאת הבועי נקובה היכא דלא ממשמא ידא דטבחה דליכא למיתלי בטבחה ואין אנו יודעין אם ניקבה קודם שחיטה וטרפה ואם ניקבה לאחר שחיטה וכשרה לא אמרינן ניקוב בועא אחרניא ואי דמי להדדי כשרה ואי לא טרפה דודאי קודם שחיטה אינקב וטרפה. ואם יש בועא כשיפולי ריאה באומא ולא באומא פסק רבינו חננאל ז"ל אם אין הריאה מקפת הבועא כמשהו טרפה משום דמדמינן אנו כאילו נחתכה מן הריאה וניקבה. ואם הריאה מקפת אותה אפי' במשהו כשרה ויש תמהין על זה דאי מעמא משום דהוי כאילו נחתך וניקב אם כן מאי שנתא אומא מאומא. ובהלכות גדולות פי' הטעם דכל יתר כנסול דמי וגם על זה הפירוש יש לתמוה א"כ בכל בועא נמי נימא כל יתר כנסול דמי ומיהו נהגו לטרוף על פי ההלכות גדולות וגם ר"ת זצ"ל כשריפה. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי אם יש בועא כשיפולי ריאה ואין חוש הריאה מקיף אותה סביב טרפה וכגון שאינה נשפכת כולה לצד אחר מן הריאה אם תנקבה אבל אם נשפכת כולה לצד אחד כשניקבה חדא בועא היא והריאה

מקפת אותה דמה לי חדא בועא בשיפולי הריאה ומה לי בתוך הריאה כל הויכא דאיכא חדא בועא כשרה דבנמרא לא משני בחדא בועא בין באמצע הריאה ובין בשפולי הריאה. חדא בועא וכולה נשפכת לצד אחד אינה חסרה ואינה נקובה דא"כ אפי' באמצע הריאה נמי תהוי שרפה אי חשבת לה נקיבה וחסירה. איתמר מחט שנמצאת בריאה ר' יוחנן ור' אלעזר ור' חנינה מבשרין ר' מני בר פמיש ורבין שמעון בן לקיש ור' שמעון בן אליקים משריפין ופסק רבינו שלמה זצ"ל הולכת בהך כרבנן דמבשרי דהא ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש מבשרין והלכה כר' יוחנן. כתב רבינו ישועה זצ"ל ריאה שנמצאת מחט בסמפון שלה אין חוששין לה שמא ניקבה אלא אמרינן דרך הקנה נכנסת ובאה לסמפון וכשרה. ואע"פ שאין דרך הקנה לבלוע פעמים שאנב אונס בולעת ואפי' ניקב הסמפון לבשר הריאה אבל אם ניקב הסמפון לסמפון חבירו במקום שמתפצלין שרפה. ואם נמצאת המחט בבשר הריאה והריאה שלימה לפנינו בודקין אותה בנפיחה ואם לא ניכר בה שום נקב או בועא כשרה ואם יש בה בועא או ניכר בה נקב אפי' כל שהוא אע"פ שנסתם ואין רוח הנפיחה עולה ממנה שרפה. כי יש לומר דרך הוויש נכנס וניקב המעיין ונכנס בריאה ואע"פ שנסתם הנקב אינו קרום. ואם אין הריאה שלימה לפנינו אלא נחתכה כבר ונמצאת המחט באחת מן החתיכות שרפה כי אע"פ שאילו היתה לפנינו שלמה והיינו בודקין אותה שמא היתה נמצאת שלימה ויפה בלי פגם וכשרה מאחר שנמצא בה ריעותא זו שרפה. וראיותינו כתובים על ספר המציאות עכ"ל. וריאה שיצא ממנה תולעת אע"פ שניקבה כשרה וה"ה כשיצא מבני מעיים ונקבן כי ברור לנו שיצא לאחר שחיטה. אינקב ריאה היכי דמשמשא ידא דטבחא תלינן בטבחא או לא תלינן פי' אמרינן שהטבח נקב אותה בעוד שהיה בודק וכשרה או אמרינן מקודם היתה נקובה ושרפה דקיימא לן ריאה שניקבה במשהו שרפה רב אחא ברבי דרבא אמר תלינן מר זוטרא ברבי דר' מרי אמר לא תלינן והלכתא תלינן. ר' יוחנן ור' אלעזר אמרו תרווייהו מקיפין בריאה פי' אם נמצאת הריאה נקובה במקום שאין לתלות בטבחא ופסק לו אם היתה נקובה מקודם שחיטה ושרפה או לאחר שחיטה וכשרה צריך לברר הדבר ולנקוב נקב אחר באומא או באונא שאצלה נקב קטן או גדול כמותו שנמצא בה ואם דומין זה לזה כשרה דאמרינן לאחר שחיטה אינקב ואי לאו שרפה דקודם שחיטה אינקב] ודוקא מדקה לדקה ומנסה לגסה אבל מדקה לגסה או מנסה לדקה לא. רבינו שלמה זצ"ל פי' מדקה לדקה מאונא לאונא מנסה לגסה מאומא לאומא ורבינו חננאל ז"ל פי' מכהמה דקה לכהמה דקה. ומכהמה גסה לכהמה גסה. חרותא בידי שמים כשרה. ת"ר איזהו חרותא כל שצמקה ריאה שלה ובלע"ז פס"א ור' שלמה זצ"ל פי' קשה כהריות של דקל והוא פחות מיבשה ואם בא לה חולי זה בידי שמים כשרה פי' שנבעתה מקול רעם וברק ולפיכך כשרה דהררי ובריא ונרמבת. בידי [אדם] שרפה. כגון שנתפחדה מראיית שום דבר או משמיעת קול ולפיכך שרפה דלא דררי ובריא ואינה יכולה לחיות. והאיך נדע אם צמקה בידי שמים או בידי אדם אם הוא בקיץ מביאין כלי חרס מצופה לבן וממלאים אותו מים צונן ואם הוא בחורף מביאין כלי חרס מצופה שחור וממלאין אותו מים פושרין לא קרים ולא חמים אלא בינונים ומשימין הריאה בתוכו ומנחין אותו שם מאותו עת ששמוה במים עד למחר באותו עת ואם חזרה הריאה להרטיב כברייתה ודאי בידי שמים בא לה וכשרה [ואם לא חזרה הריאה להרטיב כברייתה ודאי בידי אדם ושרפה] אמר רבא הני תרתי אונא דסריכו להרדי לית להו בדיקתא לאכשורי וה"מ דקיימא שלא כסדרן אבל דקיימו כסדרן היינו רבותייהו וכשרה. ר' שלמה זצ"ל פי' שלא כסדרן כגון שתי החיצונות נדבקו בסירכא ממעל לאמצעית או מתחתונה ולפיכך שרפה שזו האונא הולכת לבאן וזו הולכת לבאן והקרומ מתפרק ונסתר אבל כסדרן כגון הראשונה לשניה או שניה עם השלישית כשרה שמתוך ששוכבות זו על זו אין מתפרקות והקרומ הולך וחזק ולפיכך כשרה. ורבינו גרשום ז"ל פי' שלא כסדרן שמורכת האונא על חברתה שבצדה כסדרן כגון שאינה מורכת אבל היא דבוקה בחברתה. ורבינו חננאל זצ"ל פי' ע"י קבלה רב מפי רב אפי' סריכו תרי אונא באמצע וראשיהן ועיקרן פרודות שרפה וכ"ש אם הם דבוקות זו על גבי זו והיא מורכת על חברתה שבצדה וכ"ש הראשונה עם השלישית ורבותינו הנאונים ז"ל כתבו כיון דחדא סריכא על חברתה היא מרבוצה ורביעתה ולא איכפת לן בהאי סירכא דהיינו רביעיתיהו. וכד איתא לכהמה בחיים אפי' בדלא סריכין דחקי אהרדי וכשרה. והר"ר אביגדור כהן צדק נ"י השיב דתרי אוני

דסריכי חרא בחברתה שבצידה מטריפין ע"י הל"ן כחומר פ"י רבינו חננאל והערוך. וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל דאפי' שתים הסמוכות זו לזו טרפה כפי' רבינו חננאל. ורבינו שמחה זצ"ל פ"י שלא כסדרן דשתים החיצונות נסרכין יחד ואמצעית מפסקתן אי נמי מורכבת אחת על גבי חברתה ונסרכת שם: ורבינו ישועה זצ"ל פ"י שאם נסרכה לחברתה שאצלה בין על ידי סירכא בין אם נדבקה ממש רק שיהיה כמין סדין ניכר ביניהן כשרה. ועוד פ"י רבינו נרשום זצ"ל דתרי אוני דסמיכי להדרי אפי' בכסדרן צריכין בדיקה בנפיתה וכן פ"י רבינו יוסף טוב עלם זצ"ל. ובתשובות הגאונים ז"ל מצאתי ורתתין אוני דסריכין בחומא כסדרן לא צריכא לפרוקנהו אלא בדקינן לה בנפיתה בלא פירוק ואי מכצבצין טרפה ואי לא כשרה דמיון דסמיכי להדרי מקום רבותא היא תמיד מגינות זו לזו וכשרה ויש גאונים אומרים שאינו צריך בדיקה. עוד פסק רבינו חננאל ז"ל כל מקום שיש בו עא בריאה אם יש שם סרכת דיוק או דומ משוך ודבוק לשום מקום טרפה. עוד מצאתי מעשה היה בריאה שהיתה בה בועא והבועא היתה מתברת האונא עד האומא והבשיר ר' אפי' לדברי רבינו חננאל שבטריף אם יוצא מן הבועא כעין חוט כבאן לא נדבקה מפני חוט וכשרה. ואונא הסרוכה באונא רבינו שלמה זצ"ל מכשיר בשם רבינו יעקב בן יקר וגם רבינו נרשום רב צמח גאון ורבינו שמואל בן חפני ורבינו משה בן מיימון ורבינו ישועה ורבינו ישעיה ז"ל מבשירין. אבל ר"ת והלכות גדולות ורב [שר] שלום גאון ור' אליעזר הגדול והרב ר' משה מפויאה ורבינו יצחק ב"ר מרדכי אוסרין. ואמר רבא חמשה אוני אית לריאה אפה כלפי נכרא תלהא מימינא ורתתי משמאלא פ"י ג' אונות מימין הבהמה ושתים משמאל כשהיא תלויה כרגליה ופני הריאה דהיינו כנפי האונות כנגד פני הבורק יבאו ג' מימין הבורק ושתים משמאלו אבל כשתופשה בקנה ונופח אותה ופני הריאה כלפי פני הנופח יבא שתים מימין ושלש משמאל שאז יבא ימין הבהמה כלפי שמאל הנופח ושמאל הבהמה כלפי ימינו אי חסור אי תירי אי חליף טרפה ולית הלכתא כוותיה ביהרות וה"מ דקימא בדרי דאונא אז היא כשרה אבל ביני ביני דלא קיימא בדרא דאוני טרפה רק מעינותיה דוורדא וכשרה דאמר ההיא ביני ביני דאתיא לקמיה דרב אסי סבר רב אסי למישרפיה אמר ליה הונא בר רב אויה לרב אסי כל הני חייו ברייתא הכי אית להו וקרי לה טבתא עינותיה דוורדא ויש קורין אותה רגל חמור. עינותיה כמו אינותיה אונא קמנה. וורדא פ"י אדומה וההיא דאמר אי קיימא בדרא דאוני כשרה וכתב עלה רבינו שמחה בשם רבינו שלמה שפסק בשם רבינו ששון ז"ל אם בולמות כלפי חוץ בשעת נפיתה יותר משאר האונות לא קיימא בדרא דאונא וטרפה ור' יהודה ב"ר יקר העיד מפי רבינו יעקב הלוי שאמר מפי הגאון רבינו יצחק אביו זצ"ל כללו של דבר כל היכא דקיימא מעבר הגרגרת ולמעלה כלפי אונא העליונה כשרה היא קיימא בדרא דאונא אבל מן הגרגרת ולמטה טרפה אפי' אי קיימא היותה בדרא דאוני דווקא מקמה כשרה אבל מנבה אפי' כטרפא דאסא טרפה אבל בציר מהכי כשרה. ורבינו שמואל הצרפתי זצ"ל אוסר אפי' במשהו ורבינו שמחה זצ"ל כתב פ"י רבינו חננאל מנבה לא שנא אגב אומא ל"ש אגב אונא טרפה ושיעור כטרפא דאסא בין מקמי נפיתה בין מכת נפיתה ואי בציר מהאי שיעורא כשרה וסבור אני דלא נקט טרפא דאסא אלא כל דבר דק כל שהוא טרפה ואם חסר מן האונא של צד ימין אחת כל הגאונים ז"ל כתבו דחשבינן העינותיה דוורדא עמהן וכשרה לפי שעומדת בצד ימין ולא מצינו חולק על זה אלא רבינו שלמה זצ"ל אומר שאינה מצטרפת ודעתי היה נוטה אחר דבריו אחרי דלא הויא מחשבין האונות אלא שנהגו להכשיר ע"פ הגאונים. ואי לא משתכחת לבהמה עינותיה דוורדא ונחסר אחת מן האונות של ימין טרפה וכ"ש אם נחסר אחת מאותן של שמאל שאינו מועיל לצד השמאל עינותיה דוורדא להתחשב עמהן כלל ואי ליכא עינותיה דוורדא ולא נחסרו מן האונות כשרה: ואם נמצאו שתי עינותיה ר' שלמה ור' ישעיה ור' שמואל הצרפתי ור' שמואל בר נטרונאי ז"ל מטריפין. ור"ת ור' מנחם ובעל המאור ז"ל מבשירין וגם רבינו אפרים ז"ל מכשיר. ומעשה בא לפני רבינו אפרים והעידו לפניו שרוב בהמות שלהן יש להן ב' עינות אחת בימין ואחת בשמאל ואם נמצאת העינותיה דוורדא לכד בצד שמאל רבינו יצחק הלכן ורבינו שמריה ורבינו יהודה ורבינו מאיר זצ"ל התיירו: עוד מצאתי מעשה היה בריאה שהיה בה תרי עינותיה מצד ימין ובא לפני גאון והטריפה דלא מבשירין אלא חרא דעיוו ברייתא הכי אית להו כן אמר רבינו יעקב (שפי') בן יקר: ועינותיה דוורדא כל היכא

דסריכא מרפה דכולהו לגבי דירה שלא כסדרן נינהו כן פסק רבינו שלמה זצ"ל וכן השיב
ה"ר אביגדור כהן צדק נ"י ואפי' אם נסרכה בכים שלה מרפה ואי משום דהוי מקום רבותא
לא עדיף מתי אוני דסריכא היא בחברתה שבצדה דמטרפינן ע"י הלון כחומר פי' רבינו
חננאל והערך וגם רבינו משה בן מיימון אוסר ורבינו ישעיה זצ"ל כתב מצאתי כתוב ויענוניתא
דוורדא כל היכי דסריכא מרפה והוא שיש תחתיה אויר אבל אין תחתיה אויר כשרה ונראה
לי דאם סרוכה בכימה כשרה שאין לך מקום רבותא גדול מזה עכ"ל. וכן פי' רבינו מרדכי
זצ"ל שאם היא דבוקה בחווק בלי שום סריכא אלא בשר בבשר כשרה: אמר רב נחמן ריאה
הסמוכה לדופן אין חוששין לה פי' רבינו שלמה זצ"ל אם דבוקה בצלעות אין חוששין לה שמא
ניקבה אלא תלינן ריעותא בדופן ואמרין דופן זה מכה היתה בה וכשתיה המכה קלמה את
הריאה אצלה. העלתה צמחין חוששין לה פי' העלתה הריאה צמחין מל"ץ בלע"ז סביבות סמיכתה
לדופן הואיל והוינן בה ריעותא תלינן למכה בדירה מר יהודה משמיה דאבימי אמר אחר זה
ואחר זה חוששין לה היכי עבדינן אמר רבא רבין בר שביא אסכרי ניהלי מיתנין סבינא
דחליש פומא פי' פיו חדוד וחותר יפה ופרקינן לה ופי' ומפרקינן לריאה מן הדופן וחוינן אי
איכא מכה בדופן תלינן בדופן וכשרה ואי ליכא מכה בדופן מרפה ופסק רבינו שלמה זצ"ל
דהלכתא כאבימי דלחומרא אולינן בדאורייתא וכן פסק רבינו ישעיה זצ"ל ופרקינן והא אמר
רב אחא בר מניומי אמר רב נחמן ריאה שניקבה ודופן סוחמתה כשרה לא קשיא כאן במקום
רבותא כאן שלא במקום רבותא. פי' היכא אמר רב נחמן כשרה במקום רבותא והיכא במקום
רבותא בחיתוכא דאונא פי' במקום חיתוכא דאונא שהן סמוך לצואר דמפיער החלל דהיינו
האונות הקטנות שהן ג' מימין וב' משמאל ובהא הלכתא כרב נחמן דליכא דפליג עליה אבל
באומות מרפה דליכא מקום רבותא הלכך אלו האונות שהן ג' מימין וב' משמאל אם דבוקות
בצלעות או בבשר שבין הצלעות וב"ש אם הם דבוקות בבשר ובצלעות כשרה וכן פסק רבינו
ישעיה זצ"ל וגם בהלכות גדולות ורב צמה גאון מכשירין. ור' שלמה זצ"ל אוסר בצלע לבדו
וכן רבינו משה בן מיימון אוסר כלל הראוי: כשמכניס הטבח ידו לבדוק יבדוק הריאה בשתי
אומות הגדולות שהן משני צדדין אחת מכן ואחת מכן ובכל מקום שהן דבוקות בין בצלעות
בין בבשר שבין הצלעות בכל היכא דסריכא מרפה אם אין מכה בדופן. אבל אם יש מכה
בדופן אמרינן מחמת מכה נסרכו וברקינן לה בנפיחה פי' מביא סכין שחותר יפה ומפרקינן
לה מן הדופן ונופחין אותה אם יצא הרוח מרפה ואם לא כשרה וכן אם האומות גדולות אהוות
בין בנגן בין בשיפולן בשומן הלב כחצר הכבד או בשמנונית שהולך בין שתי האומות אצל
השדרה או בשומן החזה אפילו כחוט השער ככולהו הויא מרפה ואין לה תקנה לא בנפיחה
ולא בשום דבר. ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל שתי ערונות של ריאה שהן ב' אומי אחת
מיכן ואחת מיכן וביניהן סמפון ושמנונית שהוא דבק בשדרה ומצאת סריכא ריאה באותו
סמפון אם דבוק מעיקר הלב ובא לו עד לכמה אומרים כך בריאתה וכשרה. ואם מפוצלות
זו מזו אפי' מעט וחוזר ודבוק אמרינן הא ודאי סריכא היא ואין לה בדיקה ומרפה עד כאן
מצאתי: והאונות קטנות שהן ג' מימין וב' משמאל אם נדבקה אחת מהן בחזה לפנין מן
החוט שהוא בראש הצלעות לצד החזה דהיינו מן התנוך שמפריד בין הצלעות לחזה או בגרנת
או בשומן הגרנת או בשומן הלב או בחצר הכבד מרפה. אבל אם דבוקות בצלעות או בבשר
שבין הצלעות או בנגן או בשיפולן בין בצידיהן כשרה. אך רבינו שלמה זצ"ל ורבינו משה בן
מיימון ז"ל מסריפין בצלע לבדו בלא בשר כמו שנתבאר למעלה. ודין האונות שהן דבוקות
יחד ודין אונא באומא ודין העינוניתא כתבנו למעלה. ואם האונא דבוקה לצלע שכנגדה לצד
האחר מרפה. ואם האונות דבוקות באותן ב' צלעות קטנות העליונות שהן אצל הצואר אחת
מיכן ואחת מיכן מרפה הדין כחזה כך פסקו מקצת הגאונים ומקצת הגאונים כתבו שתיים
צלעות מיכן ושתיים צלעות מיכן שכן היה חזה שניתן לכהנים. ויש אומרים שלא הוזכרו אלו
צלעות קטנות אלא לחזה הניתן לכהנים הלכך אם האונות דבוקות באותן צלעות כשרה לדבריהן
ולזה הדעת דעתי נוטה. ואם הריאה כולה דבוקה לדופן משני צדדין שאין הטבח יכול להכניס
ידו בין הריאה לדופן מראשה ועד סופה מימין ומשמאל כשרה שלא בא מחמת חולי אלא כך
נולדה בבהמה וכשרה: ונתנו הגאונים ז"ל סימן לדבר אמר לדבק טוב הוא. ונראה לי שעכשיו
בזמן הזה אין לסמוך על זה לפי שאין אנו בקיאים כדורות הראשונים. כלל הדבר אין לך סריכא

שיש לה תקנה בלתי סרכות האונות בבשר שבין הצלעות או בצלעות או האונות זו לזו כסדרן או אם רבוקה הריאה כולה מראשה ועד סופה לפי דברי הגאונים ז"ל וכבר כתבתי שאין להקל בזה:

[ט] דין ניטל המחול.

ניטל המחול כשרה אמר רב עורא משמיה דרבא לא שנו אלא ניטל אבל ניקב מרפה והני מילי אם ניקב בסומכיה [אבל בקולשיה כשרה בסומכיה] פ"י בעובי מלמעלה ובסומכיה נמי לא אמרן דמרפה אלא בלא נשתייר מינה כעובי דינר זהב אבל אם נשתייר מינה כעובי דנר זהב כשרה. פ"י נשתייר בעובי דופנו (ה) ואי משתכחי תרי כחלי כשרה כן פסק רבינו הננאל ז"ל וכן נראה לי דכל יתר כנטול דמי ונטילת המחול כשרה:

[י] דין ניטלו הכליות.

ניטלן הכליות כשרה אמר רביש בר פפא לקתיה בכוליא אחת מרפה פ"י רבינו שלמה ז"ל כמו מליא מוגלא. ובעל הדברות ז"ל כתב כל שינוי מראה הוא לקותי. ושאר גאונים פירשו לקותא בכוליא אי נמי מליא מוגלא ואם לקתה בכוליא אחת מרפה וכ"ש בשתיחן. אמרי במערבא והוא דמטא לקותא במקום חריץ ומקום חריץ היכא חיורא דתותי מותני. פ"י מקום חריץ שהנדין מעורין שם והוא באמצע הכוליא וכוליא שמלאה מוגלא מריפה מליא היא עכירי פ"י מים עכורים מריפה היא צילי כשרה פ"י מים צלולים. ומים צלולים נמי אי אסרוח מרפה. כן פסק רבינו יצחק פ"י אפי' רבינו שמחה ז"ל. והויכא דאשתכח דם בכוליא כתב רבינו ישעיה בשם בעל הלכות גדולות דבריותא היא וכשרה וכן מצא בתשובות הגאונים ורבינו שמחה זצ"ל כתב האדימה כולא או מקצתה וכשפותחה אין בה דבר כשרה. כוליא שהקמינה פ"י הקמינה מאליה מחמת חולי בדקה עד כפול בגסה עד כענבה בוננית מרפה. בדקה. פ"י בכמה דקה בגסה בכמה גסה. כתב רבינו יצחק פ"י אפי' ז"ל בשם גאון דאי מישתכחי בכמה תלת כולייתא כשרה וכ"ש ד' וכן פסק רבינו הננאל ז"ל. ובעלת כוליא אחת נמי כשרה. כתב רבינו שמחה בשם רבינו הננאל ז"ל נכראת בג' בליות והקמינה ב' מהם מרפה. מצאתי כתוב מעשה היה שהיה מקום חריץ דק בלא מוגלא ובלא מים זכים והכשירה משום דאי הוי מוגלא הוי מסרחא ואין להתיר מטעם זה דהא עכורי מרפה אע"ג דלא מיסרחי וכ"ש מוגלא אלא נראה דמותרת דכיון דאין אנו רואין אלא נקב הלך אחר רוב הבהמות דכשרות דק"ל נשחטה הותרה הרי היא בחוקת היתר עומרת וכיון דלא חוינן דמוגלא אין לנו להוסיף על הטריות וכשרה כן פסק רבינו יצחק ב"ר אשר ז"ל וכן כתב הר"ר אביגדור אם ניקבו הכליות כשרה. ועוד מצאתי בתשובות אם היתה מכה על הכוליא מגבה חותכין כוליא לשנים ואם אין בה מכה מבפנים כשרה ועוד מצאתי כוליא של איל נמצא באישיפירא ולא היה בה בשר כלום כי אם היתה מלאה מים צלולים רק שבמקום הלובן היה שלם והבשירוהו:

[יא] דין ניקבה הקיבה.

ניקבה הקיבה מרפה ואפילו במשהו ואם נמצאו שני קיבות מרפה:

[יב] דין ניקבו הדקין.

ניקבו הדקין מרפה פ"י מעיים הדקין תניא רשב"ג אומר בני מעים שנקבו וליחה סותמתן כשרה ולית הלכתא כוותיה אמר רב שימי מקיפין בבני מעים פ"י אם נמצאו נקובים ולא ידעינן אם קודם שחיטה ניקבו ואם לאחר שחיטה ניקבו נוקבין נקב אחר בצדו אי דמי הני נקבים להדדי כשרה דלאחר שחיטה אינן נקב ואי לא דמי מרפה דקודם שחיטה אינן נקב ואם נתמשמש קמא ממשמשין נמי לא ידך ואי דמי להדדי כשרה. והנהו בני מעים דאתו לקמיה דרבא אקפינהו ולא אירמי אתא רב משרשיה משמיש בהו ואירמו אמר ליה מאן לך הא א"ל כמה ידי משמישו בהאי קמי דליתו לקמיה דמרי אמר רבה חכים משרשיה ברי במריפות בר' יוחנן. כתב רבינו הננאל זצ"ל זה לך האות כל נקב אשר ינקב קודם שחיטה הוא פתוח לאחר שחיטה נקוב ואינו פתוח. כתב בעל הדברות זצ"ל חר לן מדקאמר בני מעים ולא אמר

(ה) כ"כ ב' א"תח ט"ל י"א התחם לחץ וית הגנה כנגדו כעובי דינר זהב כשרה.

אמר דקין ש"מ דברקין דה"ה בלב ובקרקבן דבני מעים איקרי כדאמרין נחמרו בני מעיה לא אמרו אלא בלב וקרקבן ובכבד וכן מצאתי כתוב נראה דבכלל בני מעים לב וריאה נמי מדאמרין בפרק כל הבשר אין מחויקין דם בבני מעים ותרנומא הורא דכנתא מעיא וכרכשא לאפוקי לב וריאה וכבד מדאיצטרך לפלוני התם ש"מ היא בכלל בני מעים אמר רב נחמן הא הורא דכנתא דאינקב חד לחבריה חבריה מגין עליה וכשרה פי' דקין הסובב סביב העיגול כנתא אינטריל' בלע"ז אם ניקב באותו צד שבינו לבין חברו שלא ניקב היצון שבכולן חבירו מגין עליו וסתמו וכשרה. ואי אית ליה תרי הורא דכנתא שיוציא משני מקומות טרפה אי לא הררי ערבי ואי הדרא ערבי כשרה ואפילו בבהמה: בא זאב ונמל את בני המעים והחיוון כשהן נקובין כשרה דתלינן הנקב בזאב ולא היה שם נקב בתחילה. ובני מעים שיצאו לחוץ ונהפכו טרפה ואי לא נהפכו כשרה. והוא שלא נקרע רוב הכרס החיצון ולקמן נפרש איזהו הכרס החיצון. הלחולה שקורין טבחיא"ה אם ניקבה שלא במקום הדבק במקום שאין הירכים מעמידות אותה ואותו חלב סותמה לא הוי סתימה משום דהוי אותו חלב עשוי ככובע דהיינו כעין קרשין ואינו סותם וטרפה. אבל נקובה במקום הדבק בבשר שבין הירכים כשרה הואיל והירכים מעמידים אותה. רק שישאר מן הדבק כל כך שיצאו הרעי דרך הנקב שלא יתפור בגוף ואפי' נימל מקום הדבק כשרה והוא שנשתתיר בו כדי תפישא וכמה אמר אבוי כמליא כמרא בתורא יש מפרשים ד' אצבעות וכן פסק רבינו יצחק אלפסי ז"ל ורבינו שלמה זצ"ל פי' אצבע אחת וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל. בתורא פי' אפי' בשור די לו בכך: וסנייא דיכי שניקב טרפה פירוש סנייא דיכי בודיל' בלע"ז והוא עשוי ככוס וסתום בראשונה ותרי סנייא דיכי טרפה כל יתר כנמול דמי דהוי כנקב ואי שפכי להררי כשרה דחשובי כחד:

[יג] דין כרס הפנימית.

ניקבה כרס הפנימית טרפה איזה כרס הפנימית אמר רבא בר רב הונא מפרעתא היכא אמר רב אויה היכא דפרעי טבחא. פי' מפרעתא הוא הכרס הרואה את הקרקע הנראה מיד כשפותחין את הבהמה להוציא את בני מעיה והיינו דמפרש היכא דפרעי טבחא. במערבא אמרי משמיה דרבי יוסי ב"ר חנינה כל הכרס כולו כרס הפנימית ואיזהו כרס החיצונה בשר החופה את רוב הכרס. יש פוסקין כרבא (ג) בר רב הונא ויש שפוסקין כר' יוסי ב"ר חנינה וכן פסק רבינו שלמה זצ"ל דאולינן לחומרא בכל הכרס אם ניקב במשהו טריפה ר' יהודה אומר בגדול טפה ובקטנה רובא פי' בבשר החופה את רוב הכרס קאי. א"ר בנימין בר יפת אמר ר' אלעזר לא גדולה גדולה ממש ולא קטנה קטנה ממש אלא כל שנקרע בה טפה ולא הוי רובא זו היא ששנינו בגדולה טפה וכל שנקרע רובא ולא הוי טפה זו היא ששנינו ובקטנה רובה. כי אם נקרע הבשר החיצון שכנגד הכרס ויש באותו קרע כמדת טפה דהיינו ד' אצבעות טריפה. ואם הקרע פחות מד' אצבעות משערין הבשר שכנגד הכרס כלו אם הקרע בארך בשר הכרס משערין באורך ואם הקרע ברוחב משערין ברוחב ורואין אם הקרע יותר מן השלם טרפה ואם השלם יותר כשרה ואם נקרעה ביותר מסלע טרפה וכמה יותר מסלע כגון דקיימי שלשה גרעיני תמרה עם האוכל שנשאר עליהן בדוחק ובלא האוכל ברוחב פי' אם נקב הבשר נקב עגול מתחבין סביב הנקב מן הבשר בעין חוט ומתחבין אותו כך כפול ורואין אם הוא ארך יותר מסלע דהיינו כמדת טפה טריפה פחות מיכן אם אינו רוב בשר החופה את הכרס כשרה:

[יד] דין המסס ובית הכוסות.

המסס ובית הכוסות שנקבו לחוץ טרפה פי' המסס הוא המוחן המאכל העשוי כמין קליפות הנקרא צינמופלי בית הכוסות הוא סוף הכרס שקורין פנצ"ה עשוי ככובע ונקראת בית הכוסות והמסס מחובר בו וסביב לחבורן כשאתה מברילן יש דופן לזה ודופן לזה כאמצען ושופכין זה לתוך זה והריאה נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס לקיבה ומהקיבה לרקין ואם ניקבו לחוץ שהנקב נראה מבחוץ שניקבו זה או זה שלא במקום חיבורן שהנקב נראה בחלל גוף הבהמה טרפה לאפוקי במקום חיבורן בב' דופןותיהן והנקב הולך מחללו של זה לחללו של

(ג) ככ"י ב' איתא כהנא.

של זה מן המסס לבית הכוסות כשרה: האי גנתא דנפיק מבי כסי לכריסיה וטרפיה. פי' גנתא קנה בשני וטרפה הוי משום דכל יתר כנטול דמי והרי חשוב כנקב. ומחמ שנמצא בעובי בית הכוסות מכפנים שלא עברה חוץ לחלל הגוף ולא נמצא שום רישש מכה מבחוץ ולא דם כנגד פי המחמ כערה. ואם נמצא מפת דם קשורה בראש המחמ או שנמצא על בשר בית הכוסות מפת דם או גלד מכה קרושמ"א בלע"ז כנגד ראש המחמ אע"פ שאינו נראה שיצא המחמ לחוץ לאותו צד שנמצא עליו מפת דם טרפה:

[מז] דין נימלה האם.

נימלה האם כשרה. פי' האם הוא בית הולד תנא היא אם היא טרפחת היא שלחופית ואם ניקבה האם טרפה ניקבה בית מי רגלים טרפה:

[מז] דין נשתברו צלעותיה.

נשתברו רוב צלעותיה טרפה ת"ר אלו הן רוב צלעות (הן) שש מיכן ושש מיכן או י"א מיכן ואחת מיכן פי' עשרים ושתיים צלעות גדולות שיש בהן מוח יש בבהמה י"א מיכן וי"א מיכן ורוב שלהן י"ב וצלעות קטנות הסמוכין לצד האליא לא קא השיב אמר זעירא והוא שנשברו מחציה כלפי שדרה פי' אם נשברו רוב הצלעות מחצין כלפי שדרה טרפה ואם נשברו מחצין ולחוץ כלפי שדרה כשרה. ואם נשברו פחות מרובן אפי' נשברו כל י"א שמצד אחד ואפי' נעקרו רק שחוליות השדרה קיימות כשרה ואם נעקרו אפי' צלע אחת וחציה חוליא נעקרה עמה כנון שנעקרה כוכנא ואסיתא טרפה ואפילו אם נעקרה חוליא אחת בלא צלע כנון למטה בכסלים שאין שם צלעות טרפה:

[יז] דין בוקא דאטמא.

אמר רב מתנא האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה פי' בוקא הוא ראש עצם הקוליות ותחוב בחור עצם האליא שקורין אנק"א כעין כוכנא באסיסא. ואם נשמש ויוצא ראש הקוליות מן החצר טרפה והנ"מ דאיתעכל ניביה אבל לא נתעכל ניביה כשרה פי' גיד יש בראש עצם הקוליות ודבוק בחור עצם האליא אם נרקב ונשחת אותו הגיד לגמרי ויצא עצם הקוליות מן החור אז היא טרפה אבל אם לא נרקב ונשחת אותו הגיד אע"פ שיצא עצם הקוליא מן החור כשרה:

[יח] דין צומת הגידין.

צומת הגידין שניטל טרפה. פי' ג' עצמות בירך התחתון והוא עצם הנחתך עם הפרסות כשמשפטיין את הבהמה ואותה רכובה נקראת רכובה הנמכרת עם הראש. למעלה ממנו עצם האמצעי וצומת הגידין בסופו סמוך לפרק הרכובה הנמכרת עם הראש והעליון היא קולית התחובה באליה הלכך צומת הגידין למעלה מהארכובה הנמכרת עם הראש היא וסמוך לה ומן אותן שלשה חומין שנוטלין מנקרי הבשר מתלולית העצם שקורין צוקרו"ן ושיעור צומת הגידין מעילוי ערקומא פי' עצם קמן הוא המחבר את הפרקים ומה שיש מן הגידין למעלה הימנו ממקום שצומתו פי' שהן מחוברין ומתהדקין עד מקום שמתפשטין קרוי צומת הגידין וכל מקום שנחככו שם טרפה ואפי' רכובה קיימת ועצם קיים וכן אם ניטל צומת הגידין בלי רכובה טרפה וכמה שיעור אורכו של צומת הגידין אמר אבוי ארבעה במרי בתורא פי' ארבעה אצבעות בשור קודם שיבלעו בתוך הבשר. בדקה מאי. פי' בבהמה דקה עד היכן צומת הגידין אמר אבוי בלומי הווי צומת הגידין בלועי לא הווי צומת הגידין אשוני הווי צומת הגידין רכיבי לא הווי צומת הגידין אשוני פי' קשין רכיבין פי' לאחר שנכנסין בבשר נעשין רכין אלומי הווי צומת הגידין קמיני לא הווי צומת הגידין חוירא הווי צומת הגידין לא חוירא לא הווי צומת הגידין ותלחא חומי חד אלימא ותרי קמיני אלימא פי' עב קמיני פי' דקין איפסיק אלימא הא איכא רוב חומי וכשרה איפסקא תרי קמיני הא איכא רוב בנין וכשרה. וה"ר אביגדור כתב אם נפסק אלימא הרי לא נשאר רוב בנין ואי איפסקו קמיני הרי לא נשאר רוב בנין וטרפה. ואם נשתתיר מכל אחד ואחד אפי' כחום הסרבל כשרה פי' כל ג' חומין נפסקו רק שנשאר מכל אחד ואחד

שבלי הלכות טרפות יח יט כ הלקמ רב

מעט כשרה. ובעופא שיתסר הו' פ' בעוף הם ששה עשר חושים צומת הגידין ואם נפסק אחר מהם טרפה אמר מ' בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרבא ואייתי לקמיה עופא וברק ואשבת המיסר הוי תר שני מחבריה נפציה ואשבת תרי ואכשרה:

[יט] דין בהמה שנחתכו רגליה.

בהמה שנחתכה רגליה מן הארכובה ולמטה כשרה מן הארכובה ולמעלה טרפה פ' רגליה רגלים האחרונים נחתכו לגמרי אמר רב יהודה אמר רב אמר ר' חייא למטה למטה מן הארכובה למעלה למעלה מן הארכובה פ' שלש עצמות בירך התחתון הוא עצם הנחתך ע"ג הפרסות כשמפשיטין את הבהמה ואותה רכובה נקראת רכובה הנמכרת עם הראש. למעלה הימנו עצם האמצעי וצומת הגידין בסופו סמוך לעצם הארכובה הנמכרת עם הראש והעליון הוא קולית התחובה באליה והלכך למטה דקתני מתניתין כשרה למטה מן הארכובה סמוך לה מיד קאמר בארכובה הנמכרת עם הראש דלא תימא ארכובה דמתניתין היא ארכובה העליונה שבין הקולית ועצם האמצעי ומאי למטה דקתני מתני' כשרה למטה הימנה מכל עצם האמצעי שבו צומת הגידין קאמר דלמטה ממנה ליכא למימר דכשרה ואפ' צומת הגידין שהיא בשיפולו של עצם אמצעי קתני מתניתין דטרפה וכ"ש בנובחו הא לא אמרינן אלא למטה מן הארכובה הנמכרת עם הראש סמוך לה מיד קאמר כשרה. ולמעלה דקתני מתניתין טרפה למעלה מן הארכובה מיד שהיא סמוך לה קאמר טרפה וכ"ש בגובהו. עולא אמר ר' אושעיא כנגדו בגמל ניכר פ' כנגדו של אותו מקום דמתניתין בגמל ניכר דקסבר ר' אושעיא רכובה דמתני' היא רכובה העליונה שבין הקולית ובין עצם האמצעי ושם בולט עצם בירך הגמל. רב פפי מתני הכי אמר רב יהודה אמר רב אמר רבי חייא למטה למטה מן הארכובה למעלה למעלה מן הארכובה ורכובה נופה כדעולא אמר ר' אושעיא פ' דאמר כנגדו בגמל ניכר הילכך אם נחתכו רגליה למעלה מן הארכובה העליונה שבין הקולית ובין עצם האמצעי טרפה. למטה מאותה ארכובה כשרה. כן פסק רבינו יצחק פאסי וצ"ל. ורבינו שלמה וצ"ל פסק בלישנא קמא דרב ועבדינן לחומרא. ולמעלה מן הארכובה התחתונה הנמכרת עם הראש כל מקום שנחתך טרפה דלא חוינן דהדר ביה רב ולקמן פסיק הלכתא אפי' בנשבר העצם וכ"ש בנחתך לגמרי. נשבר העצם אם רוב הבשר קיים תו שחיטתו מטהרתו אין רוב הבשר קיים אין שחיטתו מטהרתו. פ' ושני לה לסתני' בין נחתכו לגמרי ובין נשבר העצם משום דחבא גידין קיימין. אמר רב למעלה מן הארכובה אם רוב הכשר קיים זה וזה מותר. פ' אם נשבר העצם שם ורוב הבשר שעל השבירה קיים ועור ובשר מחפין את רוב העצם זה וזה מותר האכר והבהמה ואם לאו זה וזה אסור. למטה מן הארכובה אם רוב הבשר קיים זה וזה מותר ואם לאו האכר אסור. והכחמה מותרת. ושמואל אמר בין למעלה ובין למטה אם רוב בשר קיים זה וזה מותר ואם לאו אסור ובהמה מותרת. והלכתא כרב ושמואל נמי דהדר ביה לגבי דרב: ת"ר נשבר העצם ויצא לחוץ אם עור ובשר מחפין את רובו מותר ואם לאו אסור וכמה כי אתי רב דימי אמר ר' יוחנן רוב עוביו ואמרי לה רוב הקיפו אמר רב פפא הלכך בעינן רוב עוביו ורוב הקיפו. ההוא נשבר העצם ויצא לחוץ דאישתקיל קורטימא מיניה פ' ניטל ממנו מעט ועור ובשר חופין את רובו אתא לקמיה דרבא אמר מכדי נשבר העצם ויצא לחוץ תנן מה לי ניטל ומה לי איתא וכשרה. ובהמה בעלת חמש רגלים או שאין לו אלא שלש כשרה. אמר רב הונא לא שנו אלא ביד אבל ברגל טרפה פ' דוק חסר או יתיר ביד הוי כשרה אבל רגליה האחרונים אי חסר אי יתיר טרפה מאי טעמא כל יתר כנסול דמי הלכך אם נשתברו ידים של בהמה דהיינו רגליה שלפנים כשרה ואין שם דין צומת הגידין כלל. ושמוסת ירך בבהמה טרפה ושמוסת יד כשרה:

[כ] דין גלודה.

הגלודה. ר' מאיר מכשיר וחבמים פוסלין פ' בהמה שניטל עורה מחמת שום דבר או מחמת מלאכה ולא נשתייר בו כלום ואמרינן בנמרא דלא עמד ר' מאיר במחלוקתו ומודה שהגלודה פסולה ואם נשזייר בו כסלע כשרה פ' דעל ידי אותו שיור מעלה ארובה. היכא.

פ' היכא נשתייר בו כסלע אמר רב יהודה אמר שמואל על פני כל השררה ופ' ר' נתנוראי משמיה דשמואל כרוחב סלע על פני כל השררה פ' על פני אורך כל השררה וקצר כחוט ומאי כסלע דקתני דאי מצרפת ומקפלת לאורכו ומשוית ליה עגולה הוי כסלע. ר' אלעזר בן אנמיגנוס משום ר' ינאי אומר על מקום טיבורו רבה בר בר חנה אמר על ראשי פרקים בעי ר' ינאי ב"ר ישמעאל ניטל מקום כל השררה וכולו קיים ניטל מקום טיבורו וכולו קיים ניטלו ראשי פרקים וכולו קיים מאי. תיקו. אמר רב כל העור מציל בגלודה וחויז מעור בית הפרסות פ' כל היכא דאישתייר ממנו והוא כסלע מעלה ארוכה וחוזר כל עורה לקדמותו. חויז מעור בית הפרסות מן הארכובה למטה דלא הוי עור מפני שהוא רך. ור' יוחנן אמר אפי' עור בית הפרסות נמי מציל. בהא מילתא איפלאג בה רבנאמא בעל הלכות גדולות פסק הלכתא כרב ורבינו יצחק פאסי וצ"ל כתב הא מילתא הוי ספיקא ונקטין לחומרא וחויזין דשמואל מחמירי מכלהו הלכך לא מבשירין ליה לגלודה אלא דאשתייר ביה רובא כסלע על פני כל השררה כשמואל;

[כא] דין נפילה.

נפלה מן הגג טרפה. פ' כגון שנפלה בגובה עשרה טפחים דחיישין לריסוק אברים שאבריה מתפרקין כולן ואע"פ שאין רושם ניכר בה ומהו והוא מ"ח טרפות וזה סימנה אם שחתה מעת לעת בידוע שלא נתרסקו אבריה דקים להו לרבנן דהלכה למשה מסיני דריסוק אברים אינה חיה מעת לעת אבל שאר סימני טרפות היה כל ר"ב חדש. ונפילה שאמרו צריכה בדיקה לאחר שחיטה כנגד כל החלל כולו שמא נשתברו רוב צלעותיה או נשברה השררה ונפסק החוטש שלה או אחרת מסימני טרפה. ושהיה דמעת לעת איצטרך דאי לא שהה אע"פ שבדק ולא מצא שום ריעותא טרפה. אבל בסימני אינה צריכה בדיקה דסימני קשין הן אצל נפילה. אבל בבציר מעשרה טפחים ליכא למיחש לריסוק אברים. אמר רב הונא הניה בהמה למעלה ובא ומצאה למטה אין חוששין משום ריסוק אברים. למעלה פ' בגג. למטה על הארץ. אין חוששין פ' הואיל ולא ראינוה שנפלה אין חוששין שמא נתרסקו אבריה וצריך להשהותה מעת לעת דבקפצה מאליה לא חיישין להכי משום דאמידה נפשה ואם שחטה מיד כשרה. אמר רב הונא זכרים שמנחין זה את זה אין חוששין משום ריסוק אברים ואי נפל לארעא ודאי חוששין. אמר רב מנשי הני דיכרי דפתקי נבבי אין חוששין משום ריסוק אברים פ' אילים שגונבין הגנבים ומשליכין אותן מכותלי הדיר ונפלין לארץ מאי מעמא אמתנייהו שדי להו כי היכי דלירחמי קמיהו פ' על המתניים הן נפלין ואין מתהפכין על גביהן שיתפרקו חלולותיהן. אהדרינהו ודאי חיישין. פ' אהדרינהו דרך למעלה מן הכותל ודאי חיישין דלא איכפת להו כל היכי דנפלי. וה"מ דאהדרינהו מחמת יראה אבל אהדרינהו מחמת תשובה מעלייתהא עבדי ולא חיישין. אמר רב נחמן בית הרחם אין בו משום ריסוק אברים פ' עגל שנולד היום שיצא מן בית הרחם בדוחק שהרחם צר אין חוששין שמא נתרסקו אבריו ואין צריך להשהותו מעת לעת אי קים ליה שכלו לו חדשיו ויצא מכלל נפל. ואמר רב נחמן בית המטבחים אין בו משום ריסוק אברים פ' כשמפילן אותן לארץ לשוחטו אפי' ממקום גבוה. מצאתי כתוב בית המטבחים אין בו משום ריסוק אברים ופ' רש"י ד"ל כשמפילין אותו לארץ לשוחטו אפי' ממקום גבוה וכן הוא כמו שפירשתי דאי לאו ממקום גבוה הא אמרינן בפרק שור שנגח את הפרה נבי האי תורא דנפל לאריתא דדלאי דצריך עשרה טפחים מן הקרקע ער כרס הבהמה הרי בהדיא דבקומת הבהמה לבדה לא שייך בה ריסוק אברים. מיהו בזה נראה (ג) למורי מה שנהגוין הקצבים לקשור חבל ברגלי השור ולחשוף רגליו מתחתיו ולהפילו דבכי האי גוונא לא אמרינן רגליו נועץ עד שמגיע לארץ אלא כשאדם מפילו לארץ. עד כאן דבריו. ואפשר שאין לחוש משום ריסוק אברים אפי' כשמפילין אותו דגרסינן בירושלמי פרק נגמר הדין משמיה דרב יאשיה. אמר אילן דחבטין תורא בחיליה אין בו משום ריסוק אברים קומי ר' פנחס הבטו תורא בחיליה אמר לון בחיובין שרוניה פ' התיירו הקשר שקשור בו. שטמה וקם וערק אמר ברוך שנתר בחכמים ובדבריהם שאמרו אילין דחבטין תורא בחיליה אין בו משום ריסוק אברים. א"ר יהודה אמר רב הכה על ראשה והלכה לה כלפי זנבה או על זנבה והלכה לה

(ג) כ"י ב' איתא אינו נראה.

לה על גבי ראשה כנגד כל השררה אין חוששין משום ריסוק אברים ואי שלים חוטרא אפלא דחרצא חיישינן ואי מחיה פסקית אי נמי מחיה לאורכה ואית ביה קוטרא בחוטרא חיישינן . אמר רב יהודה אמר רב עמדה אינה צריכה מעת לעת פי' אמתניתין קאי אם נפלה מן הגג ועמדה ולא הלכה אינה צריכה מעת לעת אבל בדיקה בעיא לחוש השררה . ובשבירת רוב הצלעות ובעקירת חוליא ואם לא עמדה אפילו בדקה ונמצאת שלימה טרפה מפני החבט שנתפרקו כל פרקיה והוליותיה הלכה אינה צריכה בדיקה ולא שהיית מעת לעת וכן הלכה פשוטה ידה לעמוד אע"פ שלא עמדה חשיבה עמידה עקרה רגלה להלוך אע"פ שלא הלכה חשיב הילוך . אמר רב יהודה אמר שמואל עוף שנחבט על פני המים פי' שנפל על כרחו על פני הנהר ואיכא למיחש לריסוק אברים כיון שיש על פני המים מלא קומתו דיו פי' דהוה ליה כהלכה שאינה צריכה בדיקה ולא אמרן אלא ממטה ולמעלה אבל ממעלה למטה אימור מיא אשפליה ואי מיא קיימן לית לן בה פי' כגון אנמים אפי' מלמעלה למטה שרי ואי שרי צבייא וקדמיה איהו קא מסגי ושרי פי' אם היה קליפות עצים מושלכין בנהר וקדמיה איהו לצבייא איהו הוא דקא שייש . כללא דמילתא כל שנחבט על דבר קשה חיישינן על דבר רך לא חיישינן ואם נדבק בדבק שקורין בלע"ז מיסקיאי בחד גפא שרי בתרי גפא אסור פי' בשתי כנפיו אסור אלא אם עמד והלך :

[כב] דין דרוסה .

דרוסתא הואב טרפה פי' שהכה בצפרניו ומטיל בה ארס וטרופה . ר' יהודה אומר דרוסה הואב בדקה ודרוסת הארי בגסה פי' כדקה בבהמה דקה אבל בגסה לא אלים זיהרית דואב למיקלוייה נמי לגסה . דרוסת הנץ בעוף הרק ודרוסת הגז בעוף הגס נץ אישפרוויר בלע"ז בעוף הרק צפרים קטנים גז אשטרי בעוף הגס אווין ותרנגולים . אמר רב יהודה אמר רב בבהמה מן הואב ולמעלה בעופות מן הנץ ולמעלה פי' מן הואב ולמעלה הוויא דרוסה וואב בכלל אבל מואב ולכשה אין לו ארס חוק להמית בהמה אלא עופות ובעופות הדרוסין מן הנץ ולמעלה יש לו כח לדרוס עוף חבירו ואסקנא האי מן הואב ולמעלה למעושי חתול דלית ליה לחתול דרוסה בבהמה דקה ודווקא בגדולים דבהמה דקה אבל בגדיים וטלאים יש דרוסה לחתול וכו"ש שיש דרוסה לחתול בעופות ונמייה ועויל הרי הן כחתול ויש להם דרוסה בגדיים וטלאים ובעופות נמייה בלע"ז מרטורא וחולדה יש לה דרוסה בעופות ואין לו דרוסה בגדיים וטלאים . ובהמה גסה קיימא לן כר' יהודה דלא פליג אתנא קמא אלא פירש דבריו . כך פי' רבינו חננאל . הלכך אין לואב דרוסה בבהמה גסה . אך בעל התרומה פסק הואב יש לו דרוסה אפי' בבהמה גסה לחוטרא ולפי דבריו נראה דפליג ר' יהודה אתנא קמא ורוב הגאונים מצאתי שפסקו לקולא בבהמה גסה . ונץ יש לו דרוסה בעופות בדברברי מניה פי' ואפילו הכי עוף הרק נקראין שאר עופות טמאין פי' חוץ מן הנץ והגז בדכוותיהו אית להו דרוסה בדברברי מנייהו לית להו דרוסה ונץ יש לו דרוסה אפי' בגדיים וטלאים והוא שניקב לבית הללו ואי לא ניקב לבית החלל כשרה . אמר רב יוסף נקטינן אין דרוסה לכלב כל עיקר . אמר אבוי אין דרוסה אלא ביד פי' להני דרסי לאפוקי רגל דלא ואין דרוסה אלא בצפורן אבל בשן דלא עד דאינקב לחלל ואין דרוסה אלא מדעת לאפוקי שלא מדעת דלא פי' כגון הנפל מן הגג על הבהמה דכיון דשלא מדעת נפל אע"פ שנתקע צפרנו בגבה אין משליך בה ארס . ואין דרוסה אלא מחיים לאפוקי לאחר מיתה דלא פי' כגון שדרס מחיים ולא הספיק לשלוף צפרניו עד שפסקו את ידיו . והאי לאחר מיתה דקאמר לאחר מיתת האבר שנתך קאמר . והלכתא חוששין לספק דרוסה הלכך ארי שנכנס לבין השוורים ונמצאת ציפורן תלושה ותחובה בגבו של אחד מהן חוששין שמא ארי דרסו ולא אמרינן כמותל בתחך השור וצפורן זה כמותל חיה : ספק עאל ספק לא עאל אימור לא עאל פי' ספק אם נכנס הארי בתוך השוורים ספק אם לא נכנס אמרינן לא נכנס ולא חיישינן לדרוסייה . ספק כלבא ספק שונרא אימא כלבא פי' ואין דרוסה לכלב : עאל ואיתיב בנייהו הוא שתיק ואינהו שתקי אימור שלמא הוא דעבידי פירוש כדרך כמה חיות שנעשות בנות תרבות וגדלות עם בני אדם ואין מויקן . קטע רישא דחד מנייהו אימור נח רוגזיה פי' נח ריתחו בהכי ולא חיישינן לדרוסיא דאחרניא . הוא צוות ואינהו

ואינהו צווחי אימור בעותי הוא דקא מיבעתי אהרדי פ' כשם שהן נבעתין ממנו כך הוא נבעת מן ואין לחוש לדריסה הוא שתיק ואינהו מקרקרין חוששין שמא דרס. ודרוסה שאמרו צריכה בדיקה מכפא דמוחא ועד אטמא פ' מכף הגלגולת דהיינו כל החלל ואף כנגד הסימנין עד הירך ודרוסה שאמרו צריך שיאידים הבשר כנגד בני המעיים. פ' ספק דריסת ארי או שראוהו שדרסה ואין מקום הדריסה ניכר מבחוץ צריכה לבדוק גבה וזריסה וצידיה כל שכנגד בני מעיה. ואם האדים הבשר זהו ארס וטרפה שסופו לשרוף עד שינקוב בני מעיה ואם לא האדים הבשר שם אין צריך לבדוק במקום אחר שאין דריסה אלא כנגד בני מעיים דלא מיטרפא במקום אחר. ובסימנין דהיינו וושט או הקנה עד שיאדימו סימנין עצמן ודריסתן במשהו מאי מעמא זיהרו מיקלא קלי פ' הארס שורף והולך. נתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו פ' כגון דרוסה שלא כנגד החלל וראינו שטרפה הבשר לאחור זמן רואין אותו כאילו אינו ואם יש טרפות רבב כגון צומת הגידין טרפה גאוי נמי כנטול דמי. היכי דמי נתמסמס הבשר אמר רב הונא ברביה דר' יהושע כל שרופא גורדו ומעמידו על בשר חי פ' אם היה בא לרפאותו גורדו ומשליכו. אמר רב נחמן בקרן עד שינקב לחלל. פ' אם הגיע לחלל יש לחוש אם נקבו הרקין ובבדיקה אי אפשר מפני שאין הנקב ניכר בהן. ועוף שנכנס בין הקנים ובא לפנינו כשצווארו מלוכלך בדם אין חוששין שמא [דרס] אלא אמרינן הקנים היוקרו וכשר. אמר שמואל האכלה הילתית טרפה מאי מעמא משום דמנקב למעיה ודווקא בקרסין אבל מן העלין כשרה. אחוות דם והמעושנת והמצוננת ושאכלה הרדופני ושאכלה צואת תרנגולים וששתת מים הרעים כשרה. אכלה סם המות הכישה נחש או שנשכה כלב שוטה מותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות ודווקא שאכלה סם המות דארס אסורה משום סכנת נפשות אבל אכלה סם המות דבהמה כשרה:

[כג] דין מריפות בעוף.

אלו מריפות בעוף נקובת הושט ופסוקת הגרגרת הכתה חולדה על ראשה מקום שהיא עושה אותה טרפה ניקב הקורקבן ניקבו הרקין נפלה לאור ונחמרו בני מעיה אם ירוקין פסולה ואם אדומים כשרה. דרסה וטרפה כמותל או שריצצה בהמה והיא מפרנסת אם שהתה מעת לעת ושחמה כשרה פ' אע"ג דכל מריפות דבהמה כנגדו בעוף טרפה וכדתני לוי כל מריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף טרפה הני איצטריכו ליה למיתניא משום פסוקת הגרגרת ופסוקת הגרגרת דלא תימא הואיל וחיותו של עוף לא נפיש דהא כשר בסומן אחד אימא גרגרת נמי תיטרף במשהו לפיכך תנא פסוקת הגרגרת דהיינו ברובה: הכתה חולדה משום דקתני מקום שעושה אותה טרפה כגון דהיינו נקובת הקרום דלא תימא תיטרף בנשבר עצם בלא ניקב קרום כדאמרינן בעוף של מים: ניקבו הרקין משום דקא בעי למיתנא סיפא אלו כשרות בעוף יצאו בני מעיה ולא ניקבו דלא תימא עוף שחימתו מועט תיטרף ביציאה לחודה: הכתה חולדה חיישין לנקובת הקרום הכתה פ' נשכתה בשיניה דאילו ביד הא אמרן לעיל יש דריסה לחולדה בעופות וכל כנגד החלל מיטרפא ביד: ולפי שיש אברים בבחמה שאין בעוף כגון המסס ובית הכוסות והכרסוי ויש אברים בעוף שאין בבחמה כגון הקורקבן והופק הוצרך לפרש מריפות בעוף: דין הראש והמוח והגרגרת והושט כבר הם מפורשין למעלה כל אחד במקומו ודין הופק הוא כתוב בדין הושט: ניקב הקורקבן וכיסו קיים כשר וכן אם ניקב הכיס והקורקבן קיים כשר ניקב הקורקבן והכיס זה כנגד זה טרפה זה שלא כנגד זה כשרה. ניקבו הרקין טרפה פ' מעים הרקין. נפלה לאור ונחמרו בני מעיה אם ירוקין פסולה ואם אדומים כשרה. פ' נחמרו נתכווצו מחמת האור ונהפכה מראיתן אם אותן המעיים שדרכן לחיות אדומים כגון הלב והקורקבן והכבד נעשו ירוקין ואותן שדרכן לחיות ירוקין כגון הרקין נעשו אדומים טרפה. ושיעור ירוקתן כשיעור נקיבתן מה נקיבתן במשהו אף ירוקתן במשהו. ואם הוריקו כבד כנגד בני מעיים טריפה דבידוע שנפלה לאור ונחמרו בני מעי'. וירוקין שהאדימו ושלקן וחורו והריקו כשרה. אמר רב נחמן בר יצחק אדומין שלא הוריקו ישלקן והוריקו טרפה. מאי מעם דגלי בהתניהו פ' נתגלה הרפתן. דרסה וטרפה כמותל או שרצצתה בהמה והיא מפרנסת אם שהה מעת לעת ושחמה כשרה. ר' אלעזר בן אנטיגנוס אומר

אומר משום ר' אלעזר ב"ר ינאי וצריכה בדיקה פי' אם דרס אדם העוף ברגלו או שהכה אותו בכותל או שרצצתה בהמה דאיכא למיחש בהנך תלת לריסוק אברים ועדיין מפרסתא אם שהתה מעת לעת ושחמטה כשרה ובעיני בדיקה שמא נשברה השדרה ונפסק החוט שלה או אחת מסימני טריפה. ושהייה דמעת לעת איצטריך דאי לא עשה אע"פ שבדק ולא מצא שום ריעותא טרפה דאמרינן אם לא שחמטה שמא היתה מטה. דקיים להו לרבנן להלכה למשה מסני דריסוק אברים אינה חיה מעת לעת ואם הלכה אינה צריכה בדיקה. נשתברו נפיה נמרטו כנפיה כשרה פי' גפיה עצמות הכנפים כנפיה היינו נוצה הגדולה שעל כל גופה ר' יהודה אומר אם ניטלה הנוצה פסולה פי' הנוצה היא הדקה הסמוכה לבשר ואין הלכה כר' יהודה. ואם ניטלה הנוצה כשרה היכולה היא לחיות: אמר רב יהודה אמר רב שמושת ירך בעוף טרפה פי' בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ומתעבל ניביה. שמושת גף טריפה חיישינן שמא ניקבה הריאה פי' שמושת גף פרק עליון המחובר בגפה וחיישינן שמא ניקבה הריאה פי' לפי שהריאה נחבאת בין הצלעות וקרום הבשר רך ודק בין צלע לצלע וכשישמש גפה מתנתקת הריאה עם הגף. ושמואל אמר תיבדק וכן אמר רבי יוחנן תיבדק פי' תיבדק הריאה מכנס קנה דק בגרירת ונופה בריאה אם הרוח יוצא טרפה ואם לא כשרה וכן הלכה. אבל אם נפלה מן הגג דאמרן צריכה בדיקה וכן אם נפלה מן האור ונחמרו בני מעיה שבודקין המעיים שמא הריקו אין צריך לבדוק את הריאה מפני שהצלעות מגונות עליהן שהצלעות אינן שוכבין על רוחבן אלא על הודן ובלט רוחבן לפני והריאה נחבאת ביניהן. שאלו לפני רבינו שלמה זצ"ל על כנף עוף שנשבר והשיב בכנף לא כיטרף אך התכהו מן הפרק והשלך אותו שהוא אסור משום אבר מן החי ושאר הכנף עם כל העוף מותר באכילה אבל אם נשבר למעלה לצד הגוף חיישינן לריאה שמא ניקבה וצריך בדיקה וכך בודקין אותה מביאין שפופרת של קנה דקה ומניחין בקנה הריאה ונופחין אם מתנפתה כשרה ואם לאו טריפה. ובתשובות שאלות מצאתי מעשה היה בעוף אחד שהיה לו מכה עמוקה תחת הכנף כנגד הריאה ושמו הנוצה שהיא קלה על המכה ונפחו דרך הגרירת בקש דק ובקנה דקה ולא יצא הרוח ורצו להבשירה ומשהביאחו לפני ר' שמואל הכהן ובדק בעיניו זה שמילא מקום המכה מים ונפח בקש דרך הגרירת והתחילו המים מבצבצין והמריפוח: נשתברו רוב רגליה כשרה. פי' מן הארכובה ולמטה. מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל שלשה פרקים יש ברנל העוף פרק התחתון דאי הארכובה שעליו כעין קשקשים אם נחתך בחציו או ברובו העוף כשר. אבל אם נחתך או נשבר בראש הפרק מקום שנדבק פרק התחתון לאמצעי טרפה לפי שבאותו מקום הרבק בראש אותו העצם נצמתי הגידין ופרק שני יש בו צומת הגידין ומחציו ולמטה אם נשבר העצם אע"פ שאינו יוצא לחוץ צריך לבדוק צומת הגידין אם הם מ"ז גידין ובשר ועור חופין את רוב עוביו כשר ואם חסר מן הגידין אפי' אחד אע"פ שבשר ועור חופין את רובו או אפי' הגידין קיימין ונשבר העצם ואין עור ובשר חופין את רובו טרפה. אבל מחציו ולמעלה אין שם הורת צומת הגידין לפיכך אם נשבר העצם ועור ובשר חופין את רובו העוף כשר וגם האבר לפי שכך דינו כרגל בהמה. ופרק שלישי אותו הרחב הדבוק לגוף אם נשבר אותו עצם ועור ובשר חופין את רובו מותר העוף. וכיצד בודקין אם עור ובשר חופין את רובו לא יפתח ולא ירחיב את המכה אלא ימתח את האבר כמו שהיו בבריאתו ויקרב השברים זה אל זה כמו שהיו שלימין ואז יעוין בעור ובבשר אם חופה את רובו כשר ואם לאו טרפה. ועוד מצאתי אם נשבר העצם ויצא לחוץ אם עור ובשר חופין את רובו כשר. דווקא יצא לחוץ הגוף אבל אם נשבר העצם ונכנס לתוך חלל הגוף אע"פ שיצא מן הבשר לגמרי כשר. כיון דלא שליש בה אוריא הדרי ברייא כך שמעתי מהרב ר' אברהם ב"ר דוד וגם מחכמים אחרים. עוד מצאתי מעשה היה בתרגול שהיה בולט ממקום צומת הגידין כמין אצבע ואסרה הרב ר' יצחק בר קלונימוס דדמי כאילו נחתך מן הארכובה ולמעלה והרמ"ה חולק בדבר ואמר דווקא רגל יחר טרפה וכדאמרינן בגמרא אבל ברנל טרפה רגל ולא אצבע. והרב ר' יצחק ב"ר מאיר השיב בתשובתו כך דעתי נוטה דלא שייך למימר יותרת אלא ביתר שהוא כיוצא בו וניכרין דברי אמת ומיישר דברי מורי הרמ"ה דדוקא רגליה מן הארכובה ולמעלה טרפה ולא סמנעם טרפות אותו הרגל שהוא

יוצא ממנו דאפילו אם נישל היתר כבר זה שאינו יותר מחובר אפי' יש בו נקב גדול לא מיטרף בהכי. אמר רב הונא סימן למרפה י"ב חודש והני מילי בזכרים אבל בנקבה אם ילדה בתוך י"ב חודש מותרת מיד וכן העוף אם סוענת ביצים מותר: נשלמו הלכות מטרות.

צויר עזי ומעזי אודך בנפש נכספה
 דרוש כי דרשתיך בדלתי חסדיך להסתופפה
 קראתיך להודיעני דרך תבונות דתך לאלפה
 יספת להפליא עמו בסתר כנפיך להסתופפה
 היות דבריך לי תמיד לששון ולתרופה
 חי וקיים לך יאתה תהלה ויפה
 זכרתני גמלתני חסד ורחמים עלי להעדיפה
 קוממתני והחזקתני לבאר הלכות שחיטה ומרפה

ה ש מ ט ה

[שייך לרף ק"א קודם הפסקא ד"ה והרוצה לקדש].

ומי שאין לו יין בלילי פסחים מקדש על הפת מידי דהוה אשבתות וימים טובים. וכן כתב רבינו יצחק אלפסי ז"ל שרי ברכת המוציא ובצע ליה לריפתא ומנח ידיה עילויה עד דגמר קידושא ובתר דגמר קידושא מברך לאכול מצה ואכיל והדר מטביל בשאר ירקי ועק ליה לפתורא ואמר מה נשתנה עד גאל ישראל. ומברך אמרו ואכיל והדר כריך מצה ומרו ואכיל בלא ברכה. יש מקשין אם אין לו יין והא עבר אהא דאמרין לא יפתחו לו מד' כוסות של יין וכי קאמר אפי' מן התמחוי צריך הוא שימכור כל מה שיש לו וכו' ותירץ רבינו האב גאון ז"ל אם אין לו יין מקדש על הפת בלילי שבתות וימים טובים הוץ מן הפסח שהרי אמרו לא יפתחו לו מארבע כוסות של יין. ויש מפרשים בדלא אפשר מקדש על הפת ובוצע ואוכל לאלה ואין צריך לשהות עד שסודר ההגדה וכו' וכן מצאתי בדברי הגאונים ז"ל: (כל זר מנחה בשבת' סקל)

אחרית דבר

אברך את ה' אשר זכני לראות הספר היקר הזה שבלי הלקט השלם יצא לאור עולם בדפוס. ואקוה כי לומדי תורה ודורשי תושיה ישמחו על הסגולה היקרה אשר הבאתיה במחנה העברים. ויען כי מרוד אנכי במלאכתי מלאכת הקודש לערוך הערות ותקונים על מדרש תהלים ע"פ שמונה כתבי יד אשר חנני ה' להשיגם מאוצרות הספרים. והקדשתי כל עתותי למלאכה הכבדה והעצומה הלזו. לכן לא היה לאל ידי לערוך כעת מראה מקומות וצינונים והערות על הספר היקר הזה. ואי"ה אוציאם לאור במחברת מיוחדת וה' יעזר לי. ואני תפלה כי יאר ה' פניו אלי ויאיר עיני באור תורתו. ויוכני להוציא לאור עוד ספרים אחרים אשר נשאר בכתובים להגדיל תורה ולהאדירה. **אמן ואמן:**

לבוב. ה"י תמוז תרמ"ו.

שלמה באבער

B

808.

שבלי הלקט

השלם